ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΣΤ' 1882

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
1882

ΒΟΥΛΤΧΑΟΥΠΤ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΛΑΣΙΚΩΝ

ΛΕΣΣΙΓΓΙΟΥ ΓΚΑΙΤΕ, ΣΧΙΛΛΕΡ ΚΑΙ ΚΛΕΪΣΤ.[1]

"Οσον ἐξηρευνήθησαν καὶ τὰ δράματα τῶν ἐν Γερμανίᾳ κλασικῶν, ἐλήφθη ἑκάστοτε ὑπ' ὄψει κατ' ἐξοχὴν ἡ ποιητικὴ ἅμα καὶ αἰσθητική, ἢ ἡ τεχνικὴ ἔποψις καὶ σπανίως διέτριψαν περὶ τὰ εἰδικῶς δραματουργικὰ ζητήματα οἱ περὶ τῶν τοιούτων ἐπκίοντες. Διότι διαφέρει ὑπάρχον δρᾶμα νὰ ἐξετάσῃ τις ἐν τῇ κατασκευῇ αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιλύσῃ τὸ ζήτημα ἐπὶ πόσον τὸ δρᾶμα αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς ποιητικοὺς ἅμα καὶ αἰσθητικοὺς κανόνας, ἢ νὰ ἐκτυλίξῃ καὶ τὴν τεχνικὴν τῆς δραματουργίας συνῳδὰ τῇ ἀντιλήψει. Διαφέρει πάλιν τὸ παρακάμπτειν εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα δραματικοῦ ἀριστοτεχνήματος, ἅτινα διὰ τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς διδασκαλίαν αὐτῶν περιβάλλονται κρίσιμον σπουδαιότητα, καὶ καθόλου τὸ εἶδος τῆς διδασκαλίας ταύτης, τουτέστι τὸ ποιεῖν ὑποκείμενον τῆς ἐξετάσεως τὴν μετάταξιν τοῦ δραματικοῦ εἰς τὸ σκηνικόν. Πάντα δὲ ταῦτα, ἐὰν ἡ λέξις ὑπολημφθῇ ἐν εὐρυτέρᾳ σημασίᾳ, ἀνάγονται εἰς τὸ θέμα τῆς δραματουργίας καὶ τὸ ἐν οὐδέποτε ἀποβάλλει ὅλως δυνατὸν ἄνευ τοῦ ἄλλου. Ἄνευ τοῦ στοχασμοῦ τῆς τυχούσης ἐπιδράσεως ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἡ συζήτησις τῶν ποιητικῶν ἅμα καὶ τεχνικῶν ζητημάτων ἀπόλλυτι τὴν πραγματικὴν αὐτῆς σημασίαν, καὶ τἀνάπαλιν ἡ ἔξαρσις τῆς ἐν τῇ σκηνῇ ἐπιδράσεως καὶ ἡ παραπομπὴ εἰς τὰ σκηνικὰ καὶ μιμικὰ ἅμα καὶ ἀπαγγελματικὰ μέσα (δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐπίδρασις) στεροῦνται ἐμβριθεστέρας ἀξίας, ἐὰν μὴ ἐδράζωνται ἐπὶ ποιητικῇ ἅμα καὶ αἰσθητικῇ ἐκτιμήσει τῶν διδακτέων ποιημάτων. Διότι συνήθως ἐκεῖνο μόνον τὸ δρᾶμα ἀξιοῦται πάντως διδασκαλίας, οὗ ἡ σύνθεσις ἐν μεγάλοις καὶ ἐν συνόλῳ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς ποιητικὰς ἅμα καὶ τεχνικὰς ἀξιώσεις, καὶ μόνον ἐπὶ τοιούτου δράματος ἡ μετάταξις ἐκείνη τοῦ δραματικοῦ εἰς τὸ σκηνικὸν δύναται νὰ σκοπῇ διαρκῆ πρακτικὴν ἐπιτυχίαν. Ὅτε ὁ Λεσσίγγιος προὐκήρυξε τὴν ἔκδοσιν τῆς διτόμου Ἀμβουργαίκης Δραματουργίας,[2] ἐξηγήσατο, ὡς δὴ γνωστόν, ὅτι ἡ δραματουργία αὕτη μέλλει νὰ ποτελέσῃ κριτικὸν κατάλογον πάντων τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς διδακτέων ποιημάτων καὶ νὰ παρακολουθήσῃ πάτῃ προόδῳ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἠθοποιοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ δικτυπώσει ταύτῃ τοῦ θέματος ἔκειτο ἡ ἱστορικῶς πολὺ εὐνόητος παραίτησις τῆς κριτικῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἐνεργείας ἐκείνης, ἣν δέον νὰ ἐνασκῇ οὐ μόνον ὁ μεμονωμένος ἠθοποιός, ἀλλὰ

1 Dramaturgie der Classiker. Von Heinrich Bulthaupt I. Band Lessing, Goethe, Schiller, Kleist. Oldenburg, 1882.

2 Hamburgische Dramaturgie in 2 Bänden.

καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ θεάτρου, ἐξ ἧς ἤρτηται ἡ ὅλη ἀνάβασις ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Ἐν τούτοις καὶ ἐπ' ἐκείνης τῆς κριτικῆς, ἣν ὁ Λεσσίγγιος ἐπεχείρησε νὰ ἐνασκήσῃ, ἕνεκα γνωστῶν λόγων ταχέως κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ ὑπερκορεσθείς περιωρίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς σπουδαίας ποιητικὰς ἅμα καὶ αἰσθητικὰς ἐξηγήσεις, αἵτινες ἔτι καὶ νῦν συναποτελοῦσι τὴν κρηπῖδα τῆς παρὰ τοῖς νεωτέροις ἐκδοχῆς τοῦ δράματος. Καὶ ὁμολογουμένως μὲν οἱ μετ' αὐτὸν ἀναριθμοι οὐ μόνον τὴν ἰδίαν δραστικότητα ἐπεξέτεινον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, οὗ αὐτὸς ὑπ' ἀνάγκης παρημέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἰδικιτέρως συμπεριέλαβον τὰ τεχνικὰ ζητήματα ἐν τῇ συζητήσει, μίαν ὅμως πλήρης πως δραματουργίαν, ἐν ᾗ ἀκριβέστερον διερευνῶνται καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ μέτρα τῆς διευθύνσεως τοῦ θεάτρου, ἐγκαινίζεται πρῶτον ἐν ταῖς ἡμετέραις ἡμέραις, πρόοδος δῆλον ὅτι ἐν τῇ θεωρητικῇ πραγματεύσει τῆς δραματικῆς ποιήσεως, εἰς ἣν ἡ πρακτικὴ προαίρεσις τοῦ δουκὸς τοῦ Μεϊνίγγεν ἔδωκεν ἀναμφισβητήτως τὴν ἰσχυροτάτην τῶν ὠθήσεων. Ὡς ἐρίτιμος λοιπὸν οἰκοδομήσιμος λίθος εἰς τοιαύτην δραματουργίαν, ἧς τὸ μῆκος καὶ τὸ θέμα ὑπεστημάνθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἶναι ἡ ἔναγχος τὰ πιεστήρια ἀπολιποῦσα «*Δραματουργία τῶν κλασικῶν*» ἡ ὑπὸ τοῦ Βουλτχάουπτ ἐκπονηθεῖσα. Αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἦναι καθολικὴ δραματουργία, οὐδ' ἀποπειρᾶται κωδικοποιήσεως δραματικῶν κανόνων. Τοὺς δ' ὑπὲρ αὐτῆς λόγους εὐστόχως ἐξελίττει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ προλόγῳ, «βεβαίως ὑπάρχουσοι μεγάλοι καὶ ἀμετάπτωτοι κανόνες διὰ τὸ δρᾶμα καὶ διὰ πᾶν ἄλλο ἔργον τῆς τέχνης. Τοιοῦτοι ὅμως, οἵτινες παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὁμοφωνοῦσι κατά τι εἶδος τῆς τέχνης, εἰσὶ πάνυ ὀλίγοι, διότι ἐθνότης καὶ ἀτομικότης διαφοροτρόπως μεταχειρίζονται αὐτοὺς καὶ περικαλύπτουσιν, καθάπερ αἱ ἀκμαῖαι σάρκες τὸν σκελετόν. «Καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου θέματος, προσεπάγει ὁ συγγραφεύς, δὲν εἰσεδύσαμεν ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς καθ' ἕκαστον ζητήματα, ὅπως ἐπωφελῶς δυνηθῶμεν νὰ συγγράψωμεν καθολικὴν δραματουργίαν. Καίτοι δὲν στερούμεθα τῶν ὀξυδερκεστάτων καὶ περιστικωτάτων ὁρισμῶν τοῦ δράματος καὶ τῶν κανόνων τῆς πλοκῆς αὐτοῦ, οὐδὲν ἧττον ἄλλα μέρη τοῦ δραματουργικοῦ (ἐν οἷς παρὰ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τεχνικὸν τοῦ δράματος περιλαμβάνεται καὶ ἡ μετάταξις αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνειαν καὶ συμπεριέχεται καὶ ἡ γνῶσις πάντων τῶν εἰς τοῦτο ἀπαιτουμένων μέσων) δὲν ἐπεξειργάσαντο ὁλομερῶς οὕτως, ὥστε νὰ ἠδύνατό τις νὰ ποχωρίσῃ τοὺς κανόνας ἐκ τῆς καθ' ἕκαστον περιπτώσεως μὴ διατρέχων τὸν κίνδυνον νὰ καταστῇ ἀσαφὴς καὶ μονότονος καὶ τυπικός».

Συνῳδὰ τούτοις ὁ συγγραφεὺς τὰς ἰδίας ἐρεύνας ἀνάγει εἰς συγκεκριμένα παραδείγματα καὶ ἐξετάζει ἐν τῷ ἤδη ἀρτιφανεῖ τόμῳ (μεθ' ὃν ἕπεται ἄλλος δεύτερος περὶ τῶν τοῦ Σκιξπήρου δραμάτων), ἐν σειρᾷ μεμονωμέ-

νων, ἑκάστοτε δ' ἓν μόνον ποίημα πραγματευομένων κεφαλαίων τἀριστουργήματα τῶν τεσσάρων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πονήματος κατωνομασμένων κλασικῶν, Λεσσιγγίου, Γκαῖτε, Σχίλλερ καὶ Κλεῖστ, οἵτινες ἢ ἀνήκουσι πράγματι εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἀξίζουσι νἀνήκωσιν, ἢ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἰδιαιτέρας κλίσεως καὶ ἐπιθυμίας ἐν πρώτοις μᾶλλον χάριν ἀποπείρας ἀνεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Οὕτως ἐξετάζονται ὡς διδασκαλίας ἐπάξια ἐν τῇ σκηνῇ καὶ τάδε τὰ ἔργα· «ἡ Μὶς Σάρα Σάμψων,[1] ἡ Στέλλα,[2] οἱ Ἀδελφοί,[3] ἡ Τυρκνδὼτ[4] καὶ ὁ Δημήτριος,[5] ἐν λεπτομερεστέρᾳ ὅμως πραγματεύσει (ἧς τὸ τελικὸν πόρισμα ἐπερείδεται μᾶλλον ἐπὶ ἀρνητικῇ ἐκδοχῇ), ἡ σκηνικὴ καταλληλότης τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ Φάουστ.

Ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κατά γε τοῦτο γενόμενος περιορισμός, καθ' ὃν ἐκ τῶν ταῦ Κλείστ ποιημάτων λαμβάνονται μόνον «das Kaetchen von Heilbronn,[6] ὁ Prinz Friedrich von Homburg[7] καὶ ὁ Zerbrochene Krug»[8] μέλλει κατὰ τὸν Πρόλογον, εἰ καὶ οὐδαμῶς ἀπαρκιτήτως νὰ ἐπιτρέψῃ συμπέρασμα,[9] ἐν τοῖς μὴ ἐνθάδε ἐξεταζομένοις δράμασι τῶν μεγάλων ἀριστοτεχνῶν θεωρεῖ οὐχὶ δραματικὸν καὶ οὐχὶ σκηνικὸν καὶ διὰ τὴν ἐκτύλιξιν τοῦ δραματουργικοῦ καὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἄκαρπον. Καὶ ἀναντιλέκτως ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἐκλογὴ καὶ ἡ ἐκδοχή, ἐφ' ᾗ ἐπερείδεται, ἐπαινοῦνται καθόλου, ὅτον ἤδέως λ. χ. καὶ ἐν τῇ ἐνθάδε περὶ τῆς Hermannsschlacht[9] γενομένης κρίτεως ἐπεθύμει νὰ ἐκμάθῃ τις τὴν ἀκριβεστέραν αἰτιολογίαν· ὁ δ' ἄλλος ὁ ἄρτι εἰρημένος περιορισμὸς εἰς τὸ συγκεκριμένον διακόπτεται ἔκ τινων παρεκβάσεων, ἐν οἷς αἱ θεωρίαι ἀποβαίνουσι γενικαί. Οὕτως ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς *Iphigenie in Aulis* (*Ἰφιγενείας τῆς ἐν Αὐλίδι*)[10] παρεμβάλλεται ζήτησις περὶ τῆς ποιητικῆς γλώσσης ἐν τῷ δράματι καὶ ἐν τῇ ἐπισκοπήσει τῆς «Braut von Messina»[11] τοιαύτη περὶ τῆς ὀρθοτονήσεως καὶ τῆς ἰδέας τοῦ τραγικοῦ. Πάντα δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Βουλτχάουπτ ἐν τῷ φιλοπονήματι αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα, ἐφ' ὅσον κρίνομεν καὶ ἐκ τῶν προγενεστέρων συγγραμματίων αὐτοῦ τούτου «Dramaturgische

1 Τοῦ Λεσσιγγίου· ἔτει 1755 συντεθεῖσα.
2 Τοῦ Γκαῖτε δρᾶμα ἀπὸ τοῦ 1773—1774.
3 Πάλιν τοῦ Γκαῖτε 1776.
4 Ἡ Τυρκνδὼτ μεταχείρισις τῆς Σινικῆς ἔτ. 1801 εἶναι μετάφρασις καὶ ἀπομίμησις τοῦ Γκώτζη.
5 Ὁ Δημήτριος τοῦ Σχίλλερ 1804. (Miss Sara Sampson-Stella-Die Geschwister-Turandot und Demetrius).
6 Ἡ Αἰκατερίνη ἐκ Χαϊλβρὸν (τῆς ἐν Σαξονίᾳ Θυριγγίας).
7 Ὁ πρίγκιψ Φρειδερίκος τῆς Χομβούργης (παρὰ τὸ ἐπὶ τῷ Μόλνῳ Φραγκφούρτου).
8 Ἡ διαρραγεῖσα ὑδρία.
9 Μάχης τοῦ Ἀρμινίου, ὃν δικαίως ὁ Τάκιτος ἐπονομάζει σωτῆρα τῆς Γερμανίας.
10 Τασσομένης εἰς τὸ ἔτος 1789.
11 Τῆς Νύμφης τῆς Μεσσήνης (ἐνὸς τῶν ὀψιγενεστέρων ποιημάτων τοῦ Σχίλλερ τιθεμένου κατὰ τὸ ἔτος 1802).

Skizzen[1] καὶ Steifzege»[2] καὶ ἐκ τοῦ Bericht ueber das Münchene Gesammtgastspiel,[3] καὶ τὸ διάφορον διεγείρουσι καὶ ἀξιοσπούδαστα εἶναι. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν συγγραφῶν τὸ ἕν, ἢ τὸ ἕτερον μικρὸν μέρος περιελήφθη ἐν τῷ νέῳ ἔργῳ καὶ τὸ ὅλον ἐγράφη ἀρτιγενὲς καὶ ἐπαγωγὸν καὶ τοσοῦτον ἐπερείδεται ἐπὶ ἀκριβοῦς αἰσθήματος μετὰ πασῶν τῶν εἰδικοτήτων τοῦ δράματος καὶ τῆς σκηνικῆς ἐπιδράσεως, ὥστε οἱ κατέχοντες τὴν ἐκτενῆ γραμματολογίαν, ἣν ὁ συγγραφεὺς περισυνήγειρεν ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ, μετὰ διαφερούσης τῆς εὐχαριστήσεως θέλουσιν ἐπιστήσῃ τὴν ἰδίαν προσοχὴν ἐπὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φιλοπόνημα.

Ἑλλόγως δ' ὁ συγγραφεὺς ἐκποδὼν ἐποιήσατο τὴν πολυμυθῆ ἐκείνην αἴγλην καὶ εἰ καὶ καλῶς γινώσκει τὰς ἐργασίας τῶν πρὸ αὐτοῦ, τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ οὕτως ἐτήρησε διὰ παντός, ὥστε βασίμως δύναται πᾶς πεπαιδευμένος νὰ διατρίβῃ, ὅστις ἐνίοτε θὰ λαμβάνῃ τὸν κόπον νἀνελίττῃ τὸν Σχίλλερ καὶ τὸν Γκαῖτε αὐτοῦ ὅπως ἐλέγχῃ τοὺς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως διεσχυρισμοὺς ἐν τοῖς ἔργοις, εἰς ἃ ἀναφέρονται. Καὶ ἐνδεχόμενον μὲν τότε ἐκ τοῦ τοιούτου ἐλέγχου νὰ ἐξάγηται ἐνιαχοῦ ἀλλογνωμοσύνη καὶ νὰ μὴ ἐμφανίζηται πᾶσα κρίσις ἀναμφισβητήτως ἀποδεκτή, οὐδὲν ἧττον ἡ ἐμβριθὴς ἀξία τῶν ἐρευνῶν τότε μάλιστα θὰ πιστωθῇ, διότι ἀπανταχόθεν συνάγεται, ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἔχει πρὸ ὀμμάτων πραγματογνώστην, προλήψεων ἀπηλλαγμένον, εὐσυνείδητον καὶ κατ' ἐξοχὴν ἔνδουν διφήτορα τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ γερμανικοῦ Παρνασσοῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο χαρακτηριστικὸν παρέχεται τῇ βίβλῳ τοῦ Βουλτχάουπτ πρώτιστα ἀνωτέραν ἀξίαν. Τὸ οὕτω προσιτὸν καλλιτέχνημα, ὃ φαίνεται ἐγχειρίζων τῷ ἀναγνώστῃ, ἀνέλαβεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ νεκρὸν καὶ στιλπνὸν τύπον, ὥστε τοῖς ὠχριῶσι καὶ εἰθισμένοις ἀποστρέφεσθαι αὐτὸ θέλει φανῇ νέον τι καὶ τέως οὐχὶ ἐπαξίως φετιμηθέν. Ἡ παράτησις τῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως,[4] ἥτις τηρεῖ πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἄποψιν ἐφ' ἑκάστῳ νέῳ ποιήματι, διαφυλάττει τὸν ἀναγνώστην ἀπὸ πάντος μόχθου. Καὶ δὴ ὅτε μὲν ὀρθοτονεῖ τὸ αἰσθητικόν, ὅτε δὲ τὸ τεχνικὸν τοῦ δράματος καὶ ἄλλοτε μᾶλλον τὸ σκηνικόν, καὶ ἐνταῦθα μὲν ἀνατέμνει τὸ κυριωδέστερον δραματικὸν ἐλατήριον, ἢ εἰκονίζει ὀρθῶς τὴν ἐκδοχὴν χαρακτῆρος, ἐκεῖ δὲ διαφωτίζει τὴν δραστικότητα τῆς διευθύνσεως (τοῦ θεάτρου), ἢ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὸν ἀγῶνα διαπρεποῦς ἤθοποιοῦ, ὥστε ὁ ἀναγινώσκων ἀνακύπτει τὸν δεύτερον τόμον μετ' ἔτι μᾶλλον ἐντεταμένου διαφόρου.

1 Δραματουργικὰ σκιαγραφήματα.
2 Καὶ πάλιν σκιαγραφίαι.
3 Τοῦ συνόλου τῶν ξεναγουμένων ἠθοποιῶν ἐν Μονάχῳ κατὰ τὸ ἔτος 1880.
4 Ὁ νοῦς «τὸ μονότονον δηλ. τὸ ἔν τινι συστηματικῇ ἐκθέσει παρατηθῇ ὁ συγγραφεὺς καὶ ἐντεῦθεν δὲν κουράζει τὸν ἀναγνώστην.»

Ἂν λοιπὸν μετὰ τὸν καθολικὸν τοῦτον χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου, καθ' ὃν ἠδυνάμην νὰ ποιῶμαι συχνοτέρων χρῆσιν τῶν εὐστόχως ὅσον εἰσαγομένων στροφῶν τοῦ προλόγου, δὲν θὰ ἠδυνάμην, προσεπάγει ὁ ἐπικριτής, νὰ ἐπισφραγίσω ἀπανταχοῦ τὴν ὁμοφωνίαν, ἢ τὴν διαφωνίαν τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπόψεων, ἀλλὰ δέον νἀρκεσθῶ ὀλίγα τινὰ νὰ ἐξάρω. Ἐν πρώτοις ὡς πρὸς τὴν «Μὶς Σάρκν Σάμψων» τοῦ Λεσσιγγίου ὁ συγγραφεὺς δικαίως ἐξαίρων τὴν δραματικὴν ἅμα καὶ σκηνικὴν ἀξίαν τοῦ ποιήματος παρατηρεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ὀξυδερκείας, ὅτι ἡ ποίησις αὕτη ἴσιξ ἴσα διὰ τὰ σφάλματα αὐτῆς ἀποδεικνύει τὸν Λεσσίγγιον ἀληθῆ ποιητήν· «Ἂν ἦτο ὁ ἀνὴρ ὀξύνους μόνον, δέον ἐν τοῖς προγενεστέροις αὐτοῦ φιλοπονήμασι νὰ ἔγραφεν ἴσως πεζολογικῶς, πλὴν ἀλλ' ὅμως κατὰ τοὺς κανόνας τῆς συνθέσεως.» Ἐπὶ τοῦ ποιήματος Minna von Barnhelm[2] ὁ συγγραφεὺς ὑπολαμβάνει παράδοξον τὸν τηλικοῦτον πατριωτισμὸν τοῦ Λεσσιγγίου καὶ παρατηρεῖ, ὅτι ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη δὲν ἦτο διὰ τὸν ποιητὴν διαφέρουσα ἀρετή. Καὶ ὄντως διὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην δυνατὸν νὰ παρασταθῶσιν ἀνάριθμοι ἐκδηλώσεις τοῦ Λεσσιγγίου, ὅμως αὗται μέχρι τινὸς φαίνονται πως ἐπὶ αὐτοκράτης ἐδρυζόμεναι. Ἐν τοῖς μυχαιτάτοις τῆς καρδίας ὁ Λεσσίγγιος ἠπάζετο τὴν ἑστίαν τοῦ πατριωτισμοῦ, τουτέστι τοὺς Ηρώσσους καὶ τὴν μέγαν βασιλέα αὐτῶν (ἤγουν τὸν Μέγαν Φρειδερίκον), διότι ἄλλως διὰ τί ἐπανειλημμένως ὑπέστρεφεν εἰς Βερολῖνον, διὰ τί ὑπέμενε δικμένων ὅλην πενταετίαν παρά τινι Ηρώσσῳ στρατηγῷ κατέχων θέσιν; Ὅτι δὲ ἡ Λίμιλίχ Γαλώττη[3] συναισθάνεται ἑαυτὴν ὑπαίτιον, πολλὰ εὐστόχως ὑποδηλοῦται ὡς ἡ ἐξέχουσα, εἰ καὶ μὴ εὐδιάγνωστος ἐπεξειργασμένη κρίσις (ἤτοι καταστροφὴ) τοῦ φερωνύμου δράματος. Τοὐναντίον ἀδικαιολόγητος παρκμένει ἡ παρατήρησις τῶν δύο τυχαίων καὶ ἀπερισκέπτων στροφῶν τῆς πράξεως, ὅτι δηλ. ὁ Πύρρος,[4] ὅστις ὅμως ἀπανκίνεται νὰ γείνῃ συνυπκίτιος τοῦ κακουργήματος, φλυκρεῖ πρὸς τὸν Ἄγγελον[4] καὶ ὅτι ὁ Μαρινέλλης[5] προθυμεῖται ἐπ' αὐτῷ τῷ ὅρῳ νὰ ἐκμυστηρευθῇ μέρος τῆς ἀληθείας πρὸς τὴν Ὀρσίναν,[6] ἥτις ἤθελε νἀπέλθῃ. Εἶναι μὲν ψυχολογικῶς ὀρθόν, ὅτι ὁ πρώην συνέταιρος διατελεῖ ἐνασκῶν δαιμόνιον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν Πύρρον καὶ ὁ κακοῦργος Μαρινέλλης καίπερ τοσοῦτον πονηρὸς ἴσια ἴσια ἔν τινι κριτίμῳ στιγμῇ πολλὰ μωρῶς πράττει. Τὰ δὲ περὶ Νάθαν τοῦ σοφοῦ[7] καὶ μάλιστα περὶ τῆς ἐν τῇ διηγήσει ἀσκφείας περὶ τῶν *τριῶν δακτυλίων* (περὶ οὗ ἴδ. ἡμέτερον ἄρθρον ἐν ἀριθ. 1642 τῆς Μερίμνης τοῦ 1878) λεπτογνωμόνως εἴρηνται. Διὰ δὲ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ τελεολογικοῦ ζητήματος ὁ συγγραφεὺς ἠδύνατο ἴσως νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν ἐπὶ τῆς ἐν ἄλλῃ συναφῇ εἰρημένης λέξεως τοῦ μοναχοῦ τῆς δε «Νάθαν! Ὑμεῖς εἶσθε χριστικνός!» ἐν αἷς λέξεσι περιέχεται σημασία μείζων, ἢ κατὰ τὴν σκηνήν. Πρὸς τὰς δραματικὰς ποιήσεις τοῦ Γκαῖτε ὁ συγγραφεύς, ὡς εἰκός, διάκειται οὐχὶ ἄλλως, ἢ ὡς τὰ νῦν πᾶς ἀπροσωπόληπτος ποιεῖ· εὐγνωμονικὸν ὅμως εἶναι, ὅτι δρίζει τὴν καθολικὴν αὐτοῦ κρίσιν διὰ τῆς ἐξάρσεως τοῦ «*Κλαβιγκόου*»[1] ὡς ἐπιτηδείου ποιήματος τῆς σκηνῆς, πρὸς ὃ κατά γε τοῦτο οὐδὲν ἄλλο δράμα τοῦ Γκαῖτε ἐξισοῦται. Καὶ περὶ τῶν ἀντιρρήσεων τῶν ἐν τῇ Α'. σκηνῇ τῆς τετάρτης πράξεως, αἵτινες παρὰ τὸν τρόπον τοῦ Κάρλου γίνονται κατὰ τοῦ Κλαβιγκόου, ἰσχύει τι παραπλήσιον, ὡς ἐπὶ τῶν προειρημένων παρατηρήσεων περὶ Πύρρου καὶ Μαρινέλλη. Τὸν δὲ Σχίλλερ θεωρεῖ ὁ συγγραφεύς, ὡς αὐτόδηλον, οὐ μόνον τὸν μέγιστον τῶν δραματικῶν ποιητῶν, ἀλλὰ παραχωρεῖ δικαίως τῷ πνεύματι αὐτοῦ πολὺ μείζονα χώραν. Ἐν τινι διαφερόντως ἐπαγωγῷ ἐξηγήσει, ἥτις ἀναγινώσκεται ἐν τῷ περὶ τοῦ Δὸν Κάρλου ἄρθρῳ, σημειοῦται τάδε «ἡ Μαρία Στυάρτη, ἡ Αὐρηλικνὴ Παρθένος καὶ ὁ Γουλιέλμος Τέλλος εἶναι ἀξιοθαύμαστα προϊόντα τῆς Μούσης τοῦ Σχίλλερ.» Ἀλλὰ διὰ τί τὰ νεανικὰ δράματα ὡς σκηνικὰ ἔργα, ἤτοι οἱ *Λησταί*, ὁ *Φιέσκος* (Γενουκτ.ς) καὶ ἡ γνωστὴ ἐν μὲν τῷ ἡμετέρῳ θεάτρῳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Λουΐζα Μίλλερ, παρὰ δὲ τοῖς Γερμανοῖς Cabale und Liebe (=ῥᾳδιουργία καὶ ἔρως), ὑπερτεροῦσι τῶν ἀγνοτάτων καὶ διαυγεστάτων τούτων ποιήσεων (τ. ἐ. Μαρίας Στυάρτης καὶ λοιπῶν); Ἡ ἀπεταμιεύθη ἡ συνένωσις πάντων τῶν προτερημάτων δι' ἐπιγενεστέρους καιρούς, ὧν ὠρφάνισεν ἡμᾶς ὁ ἀπηνὴς θάνατος.[2] Τὸ πρᾶγμα φαίνεται οὕτως ἔχον· ὁ Γουλιέλμος Τέλλος δῆλα δὴ καὶ τὸ ἀσυντελὲς Δραμα *Δημήτριος*[3] ἐξκνοίγουσι νέαν περιφκνῆ προοπτικήν, ἀπόψεις εἰς τέχνην ἀνωτέραν τῆς τοῦ Σκιξπήρου, συνδυασμὸν δῆλον ὅτι τοῦ ἀρχαίου διϋλισμοῦ τοῦ ὑλικοῦ μετὰ νεωτέρας δυνάμεως, ὅπως αὕτη θκυμασίως ἀπέβη ἐπιτυχὴς τῷ ποιητῇ ἐπκνειλημμένως καὶ εἰς τοὺς χαρακτῆρας καὶ εἰς μικρότερα καὶ μεγαλείτερα μέρη τῶν εἰς ἰάμβους γεγραμμένων τραγῳδιῶν αὐτοῦ. Ἡ δ' ἀκριβεστέρα ἔκθεσις τῶν πολλῶν λεπτογνωμόνων ἐπισκοπήσεων, δι' ὧν ὁ συγγραφεὺς ἐκτίνει τῷ ποιητῇ τὸν ὀφειλόμενον φόρον τοῦ θκυμασμοῦ, παραλειπτέα κρίνεται ἐνταῦθα. Ὅτι πάλιν ὁ θκυμασμὸς δὲν ὑπερβαίνει τὸ προσῆκον μέτρον, καὶ παρ' αὐτῷ ἡ σώφρων κριτικὴ διαφυλάττει ἀπαραμείωτα τὰ δίκαια αὐτῆς, οὐδ' εἶναι χρεία τὸ παράπαν νὰ ῥηθῇ. Καὶ μόνον κεφαλαίου τινὸς μνημονεύει ὁ συγγραφεύς, ὅπου τὸ ἀνωτέρω δὲν ἐφαρ-

1 Μίννα φὸν Βαρνχέλμ (ὄνομα οἰκογενείας).
2 Τὸ δρᾶμα τοῦτο τοῦ Λεσσιγγίου τίθεται εἰς τὸ ἔτος 1772, ἤτοι ὁμοχρόνως τῇ Στέλλῃ.
3-5 Πρόσωπα ἐν τῇ Λίμιλίχ Γαλώττῃ.
6 Ὡσαύτως πρόσωπον τοῦ αὐτοσχεδιάσματος ἡ γνωστὴ κόμησσα.
7 Τασσομένου κατὰ τὸ ἔτος 1779.

1 Κατὰ τὸ ἔτος 1773—1774.
2 Ὁ Σχίλλερ γεννηθεὶς τῇ 11η Νοεμβρίου 1759 δικαοκταέτης συνέθεσε πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1777 τοὺς Ληστάς, ἐτελεύτησε δὲ τῇ 9η Μαΐου 1805.
3 Τάσσεται εἰς τὸ ἔτος 1804.

μόζεται ἐντελῶς. Ὁ Βουλτχάουπτ δῆλον ὅτι πιράτει ὅπως δικαιολογήσηται τὸν φόνον τοῦ Γέσλερ[1] ἐν τῷ Γουλιέλμῳ Τέλλῳ, καὶ ὅπως ἰδίᾳ τὸν μονόλογον τοῦ Τέλλου καλλίτην πρᾶξιν ἐκείνην παρατήσῃ καὶ ὡς τὴν δραματικῶς μόνον δυνατὴν λύσιν. Πλὴν ἀλλ' ὅμως πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην δὲν δύνατει νὰ μεθαρμοσθῇ ὁ ἐπικριτής· διότι δὲν ἦτο δυνατὸν (ἐκ τοῦ μύθου, ὡς εἰκός, ἔπρεπε νὰ ἀποκλίνῃ ὁ Σχίλλερ) τὸν Γουλιέλμον Τέλλον, τὸν ἀπαλλαγέντα τῆς φυλακῆς νὰ ἐμφανίσῃ στατιάρχην;

Ὁ τελευταῖος ποιητής, οὗ τὰ ἔργα ἐξετάζει ὁ συγγραφεύς, εἶναι ὁ *Ἐρρῖκος φὸν Κλάϊστ*.[2] Τῆς εὐμενοῦς γνώμης, ἣν περὶ αὐτοῦ ἔχει ὁ συγγραφεύς, συμμετέχων μόνον ὁ ἐπικριτὴς κατά γε τὸ ποίημα, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ «Ades Zerbrochene Krug,[3]» παρασιωπᾷ τὴν λεπτομερεστέραν αἰτιολογίαν τῆς διαφόρου θέσεως ὡς πρὸς τὰ ἄλλα τοῦ ποιητοῦ· ἐπειδὴ ὁ ἐπικριτὴς ἐκ πολλοῦ χρόνου δὲν εἶδε τὰ ποιήματα διδασκόμενα ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἀγνοεῖ κατὰ πόσον ἐπιτηδεία ἀνάβίβασις εἰς τὴν σκηνὴν δύναται νὰ ποιήσηται ἐκποδὼν ἀτερπεῖς τινας ἐν τῇ ἀναγνώσει ἐντυπώσεις. Εἰδικαὶ δραματουργικαὶ παρατηρήσεις ὅτε μὲν μείζονος, ὁτὲ δὲ μικροτέρας ἐκτάσεως καὶ ἀξίας ἐγκατασπείρονται ἁπανταχοῦ, καὶ ὅπου συμβαίνει τοῦτο, ἔχει ὑπ' ὄψει πάντοτε τὴν σκηνὴν τοῦ ἐν Μεϊνιγγεν[4] θεάτρου καὶ τοῦ καὶ περὶ οὗ ἐκάστοτε ἀπαραιτήτως διδακτικοῦ παραδείγματος πρὸς μίμησιν. Διαφερόντως χαρακτηριστικὰ καὶ κατὰ τὸν ἐπικριτὴν παντελοῦς ὀρθότητος ἔχονται ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐν τῷ περὶ τῶν «λῃστῶν» ἄρθρῳ λεγόμενα. Ἡ εἰς τὴν σκηνὴν ἀναβίβασις τῶν λῃστῶν μικροῦ δεῖν ἐν πάσῃ τοῖς γερμανικοῖς θεάτροις νοσεῖ κατὰ τὴν ἔνδειαν, εἰς ἣν ἐναρμενίζει ἡ ἀπάθεια νὰ ἐγκαταλείπῃ τοὺς κλασικοὺς (Σχίλλερ, Γκαῖτε καὶ λοιποὺς) ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι πάντοτε ἔχουσι τὴν ἰδίκν δρᾶσιν.[5]

Οἱ λόγοι τοῦ Φραγκίσκου (οὗτος εἶναι ὁ κοινὸς δαίμων τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ λῃστοῦ Κάρλου ἐν τοῖς Λῃσταῖς) οὐδὲ τὸ παράπαν ἐπιδέονται τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐζωγραφημένων ἐν τοῖς ὀπισθοδόμοις τῆς σκηνῆς ταπήτων τῶν Μεϊνιγγίων,[6] οὔτε τῶν πολυτιμήτων κιβωτίων ὡς ἐπιβοηθήματος αὐτῶν.

1 Οὗτος ἦτο ὁ αὐστριακὸς ἐν Ἑλβετίᾳ στασιάρχης. Τὸ ὅλον ὅμως, καθ' ἃ ἀνέγνωμεν ἐν πειστικαῖς περὶ τούτου διατριβαῖς, συναποτελεῖ ὡραῖον μῦθον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλβετῶν.

2 Γεννηθεὶς ἐν Φραγκφούρτῃ τῷ παρὰ τὸν Ὀδίαδον ἠτοικτόνησε τῷ 1801 παρὰ τὴν πόλιν Ποτσδάμην.

3 Ἠδιαρρήγεσα ἰδρία.

4 Διότι ἡ σκηνὴ τοῦ Μεϊνίγγεν διαπρέπει καὶ ὁ αὐτόθι θίασος καταλέγεται εἰς τοὺς πρωτίστους ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πρίγγιπος αὐτοῦ.

5 Ὁ νοῦς ἄσον ἀνεπιτυχῶς καὶ ἂν διδαχθῶσι τοιαῦτα ἀριστοτεχνήματα, ὀλίγη κατάδηλος ἡ ἀξία αὐτῶν. Διὸ χαριέντως πάνυ λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ Schiller ist nicht todt zu machen, λόγιον ἀληθεῦον ἐπὶ πάντων τῶν ἐξόχων ποιήσεων ἐν Γερμανίᾳ, ὁ Σχίλλερ δηλ. δὲν ακο τώνε ται (ἵνα χυδαϊκώτερον μεθερμηνεύσωμεν).

6 Οἱ τάπητες οὗτοι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Gobelon οἱ ἐκ μετάξης ἦσαν ἐν χρήσει κατὰ τὸν μεσαιῶνα, καὶ μόνον οἱ Γάλλοι κατεῖχον τὴν τέχνην τοῦ ὑφαίνειν αὐτούς, ὡς σῴζονται τοιοῦτοι ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς Μουσείοις Γαλλίας καὶ Φλωρεντίας.

Ἀλλὰ τὸ σύνολον ἑνὸς δράματος ἀναλαμβάνει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τελειότητα ἐκ τῆς νοήμονος διευθετήσεως τῆς γραφικῆς καὶ ἱστορικῶς λεπτῆς, ἥτις ἰδιάζει τῷ διαπρεπεῖ θιάσῳ τῶν Μεϊνιγγίων. Καὶ ἔνιοι τῶν συνδυασμῶν δημιουργοῦνται ὑπὸ τῶν Μεϊνιγγίων συμφώνως πρὸς ἐκεῖνο, ὃ ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν τῷ νῷ[1]. Ὁ πραγματισμὸς σπανίως ἐξέρχεται τῶν ὁρίων. Τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ σκηνῇ προσώπων τηρεῖ τὸ μέτρον. Τὸ ἐξόχως λεπτὸν αἴσθημα τοῦ ἀνωτάτου ἡγέτου (ἡγοῦν τοῦ πρίγγιπος, τοῦ καὶ τοῦ θιάσου διευθυντοῦ) διὰ τὸ κατὰ συνθήκην ὀρθὸν ἀνέῳξε τῇ σκηνῇ πλησμονὴν ἐπιχαρίτων χαρακτήρων, οὓς οὐδεὶς ἄνθρωπος πρότερον ἔσχεν ἐν νῷ . . . Οὕτω δὴ ἡ τάσις τῶν Μεϊνιγγίων εἶναι τοιαύτη, ἥτις, ἐν ᾧ τὰς κλασικὰς ποιήσεις ἀπαλλάττει τῶν ρακῶν τοῦ ἀγορικοῦ θεάτρου, μέλλει ἀναγκαίως νὰ παράσχῃ ὠφέλειαν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ὅλου γερμανικοῦ θεάτρου.

Τελευτῶν ὁ ἐπικριτὴς στρέφει τὴν προσοχὴν εἰς τὴν περὶ τοῦ *ὁρισμοῦ* τῆς *τραγῳδίας* προμνημονευθεῖσαν πραγματείαν. Ὁ συγγραφεὺς καταπολεμεῖ ἐν αὐτῇ κυρίως τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὑπαιτίου. Ὁ τοῦ ὑπαιτίου ὁρισμὸς εἶναι ἡ κυριωδεστέρα πλάνη ἐν τῷ συνήθει ὁρισμῷ τῆς τραγῳδίας, διότι εἰ καὶ ἅπαντες οἱ αἰσθητικοὶ ἐμόχθησαν ὅπως ἀποσπάσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον, πάντοτε ὅμως αὐτὸ συναναμίγνυται καὶ συνῳδὰ τῇ γλωσσικῇ συνηθείᾳ ὁ τοῦ ὑπευθύνου ὁρισμὸς εἶναι παντελῶς ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ ὑπαιτίου. Καὶ ἐν τῷ βίῳ κατονομάζεται σειρὰ τραγικῶν φαινομένων (οἷον ὁ τοῦ Βιλγκελμάννου θάνατος, ἡ ἡ κατακτροφὴ ἐξόχου εὐφυΐας ἐν τοῖς δεσμοῖς τῆς πενίας, τῆς μὴ ἐπιτρεπούσης αὐτῷ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πτερύγων, ἡ ἡ εἱμαρμένη τοῦ *Σάνδ*,[2] ἡ ἡ τοῦ *Ῥοβέρτου Βλούμ*,[3] κ. ἑ.), ἅτινα κατὰ τὸ κρίσιμον τῆς ἐλευθερίας καὶ δουλείας, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ παντελῶς μὲν ἀλλήλων ἀπέχουσιν, ἐν τούτῳ ὅμως ὁμοφωνοῦσιν, ὅτι μεγάλη δύναμις ἐκδηλοῦται ἢ ὡς δρασικότης, ἢ παντάπασιν ὡς ἰδιότης (ἔστω δηλ. ἐνεργός, ἢ παθητική), ἥτις τέλος ναυαγεῖ εἰς τὰ ὅρια τοῦ τελευτητοῦ. Πᾶσαι αὗται αἱ περιπτώσεις θὰ ἐλάμβανον τὴν τραγικὴν χροιὰν ἐκ τῆς ἐναντιότητος τῆς δυνάμεως, ἤτοι ἐκ τῆς καταφάσεως τῆς ζωῆς (ὡς φιλοσοφικῶς δύναται νὰ εἴπῃ τις) πρὸς τὴν φθοράν, ἤτοι τὴν ἄρνησιν τῆς ζωῆς, ἥτις οὐδαμῶς ἔχει χρείαν νὰ ἐμφανίζηται ἀπότομος

1 Ὁ νοῦς «αἱ Μεϊνίγγιοι εἶναι τόσον νοήμονες, ὥστε καὶ ὅ,τι ἀμυδρῶς ἐξέφρασεν ὁ ποιητὴς σαφῶς πάνυ εἰκονίζουσιν.»

2 Ὁ Σάνδ εἶναι ὁ ἀρίγνωστος φονεὺς τοῦ ῥώσου μυθιστοριογράφου Κοτσεπού τοῦ ἅμα καὶ κωμῳδιῶν ποιητοῦ, ὅστις ἔτει 1820 ἦτο ἀπεσταλμένος κατάσκοπος τῆς Ῥωσίας ἐν Δαρμστάδῃ, ἢ ἐν Φραγκφούρτῳ. Ἕνθους λοιπὸν ποιητὴς ὁ Σάνδ καὶ τραγικὸν πρόσωπον ἐξετέλεσαι τὴν εἱμαρμένην.

3 Ὁ Ῥοβέρτος Βλοὺμ ἐκ Λειψίας ἔπεσε καὶ οὗτος ἔτει 1848 θῦμα τῆς ἐλευθερίας φονευθεὶς ὑπὸ Αὐστριακῶν. Καὶ παρὰ τὸν τύπον, ὃν ἡ δεισιδαιμονία τοῦ λαοῦ ὑπελάμβανεν ἐπάρατον, ὡς ἔχομεν ἀκούσει, ἐκτίσθη ἐπὶ ἀπαισίοις οἰωνοῖς τὸ ἀρτίως κατακαὲν ἐν Βιέννῃ θέατρον Γήϊ.

(ἄγουν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ θανάτου). Ἡ ἀντίθεσις ἀπαιτεῖται τέλεον πρὸς δικαιολογίαν τῆς σημασίας τοῦ τραγικοῦ. Τὸ τραγικὸν ἴσια ἴσια διαπρέπει ἐπὶ τούτῳ, ὅτι κατὰ τῆς αὐτοσυντηρησίας διενεργεῖται ἀντίδρασις δι' ἰσχυροτέρας πολεμίας δυνάμεως, ὥστε ἐκείνη δὲν συνᾴδει πρὸς ταύτην. Τοῦ Ἐρρίκου φὼν Κλεῖστ ἡ ζωή, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ θάνατος παρίσταται τραγικός. Καὶ ὅσας μορφὰς καὶ ἂν προσλάβῃ τὸ τραγικόν, εἶναι πάντοτε τὸ ὑπομένειν. Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτηρανθῇ ἐν ἐνεργῷ φύσει, ἐν ἥρωϊ τοῦ εἴδους τοῦ Μακβὲθ[1] καὶ τοῦ Ριχάρδου, ἀλλ' ἐκδηλοῦται πρῶτον ἐν τῇ καταστροφῇ αὐτοῦ (φυσικῇ, ἢ ἠθικῇ). Ἔφ' ὅσον ὁ ἥρως νικᾷ, δὲν εἶναι τραγικός, πρῶτον τὸ ἴδιον πάθημα καθίστησιν αὐτὸν τοιοῦτον. Τὸ τραγικὸν τοῦ ἐν τῷ δράματι πρωταγωνιστοῦ δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν διάφορον τῆς τραγικῆς περιπετείας τῶν λοιπῶν προσώπων, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἄλλων προσώπων ἡ εἱμαρμένη ἔρχεται ἔξωθεν, ὁ ἥρως δημιουργεῖ αὐτὴν ἐκυτῷ. Ἕνεκα τούτου ἡ εἱμαρμένη αὕτη ἀπόλλυσι δι' αὐτὸν καὶ δι' ἡμᾶς τι τοῦ ἀποτόμου καὶ ἀπροσδοκήτου, κ' ἐντεῦθεν τοῦ στυγεροῦ καὶ καθαρῶς παθητικοῦ τραγικοῦ. Τὸ παθητικὸν τῆς εἱμαρμένης τοῦ ἥρωος συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἐκ τῶν νημάτων, ἅτινα νήθουσι τὸν ἑαυτοῦ βίον, ὑφαίνει τὸ σάβανον αὐτοῦ ἀκουσίως καὶ μὴ ἐπιδιώκων αὐτὸ ὡς σκοπόν. Καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἡ εἱμαρμένη εἶναι δραματική, τόσῳ ὀλιγώτερον εἶναι τραγική.[2] Ἐκτὸς τὰς κυρίας (τρεισκαίδεκα σελίδας πληρούσας) ταύτας ἐξηγήσεις, ἃς ἐν τούτοις, ὡς δὴ εἰκὸς ἐπὶ τοιούτου δυσχερεστάτου καὶ τὰ μάλιστ' ἁπάντων ἀμφισβητησίμου ζητήματος, ὁ συγγραφεὺς ὑπολαμβάνει δίκην σκιαγραφίας τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδέας τοῦ τραγικοῦ (die Umrisse zu einer Entwicklung der Idee des Tragischen), δέον νὰ ἐξαρθῇ ἐνθάδε ἡ ἐξῆς παρατήρησις, ὅτι τις οὐχὶ ὀρθῶς τοὺς νόμους, οὓς πιστεύει εὑρὼν περὶ τῆς τραγικῆς ἐνοχῆς τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος, συνειθίζει νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πρόσωπα καὶ ἐμπίπτει εἰς παράδοξον πλοκὴν περὶ τῆς ἐνοχῆς τῆς Κορδηλίας, τῆς Δεσδεμόνης, τῆς Αἰμιλίας Γαλώττη καὶ τῆς Λουΐζας Μίλλερ. Καὶ τῇ προτάσει ταύτῃ πρώτιστα μὲν δμοφωνῶν ὁ ἐπικριτὴς δὲν ἐμπορεῖ ὅμως μετὰ τοῦ συγγραφέως νὰ εὕρῃ τραγικόν τι ἐν τῇ εἱμαρμένῃ τῆς Κορδηλίας καὶ τῶν ἄλλων κατειλεγμένων προσώπων (ὡς πρὸς τὴν Αἰμιλίαν Γαλλώττη τὸ πρᾶγμα ἔχει τι ἄλλως), ἀλλ' ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων ἐνορᾷ ἐν τῇ ποιητικῇ ἐκθέσει τὴν δεδικαιωμένην ἐκείνην, μάλιστα ἀπαρκίτητον χρῆσιν τοῦ ἀνιαροῦ, περὶ ἧς ὁ ἐπικριτὴς προήγαγεν εἰς φῶς τὰ δέοντά ποτε ἐπὶ τῇ κοινώσει τοῦ μυθογραφήματος τοῦ

1 Ὁ Μακβὲθ ἕως οὗ διαπράξῃ τὸν φόνον τοῦ Ριχάρδου δὲν πάσχει τραγικόν, καθίσταται ὅμως τραγικὸς μετέπειτα ἐκ τῶν παθημάτων, διότι βλέπει τὰ φαντάσματα καὶ πάσχει τρομερά. Ταῦτα πρὸς διαφώτισιν τῆς ἐννοίας.

1 Ὁ ἥρως εἶναι δραματικός, οὐχὶ δὲ τραγικός, οἷον ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ἕκτωρ δὲν εἶναι τραγικοί.

Spielhagen, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ Quisisana (ἐν τῷ ἑβδομαδικίῳ περιοδικῷ «im Neuen Reich» «1880 II. p. 400 κ. ἑ.) Διότι ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ τραγικοῦ ὁ ἐπικριτὴς δὲν δύναται ν' ἀποχωρίσῃ τὸν τοῦ ὑπαιτίου, ἢ κἂν τοῦ ὑπευθύνου καὶ διϊσχυρίζεται, ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς δὲν ἐμπορεῖ νὰ παρνηθῇ τοῦτο, ὡς δὴ τεκμαίρεται ἐκεῖνος ἐκ τῶν ὑπὸ τούτου προειρημένων προτάσεων, αἵ τινες πάντως ἐν τῇδε τῇ ἐκθέτει δὲν εἶναι ὅλως ἀναντίλεκτοι. Ἐν τούτοις ὁ ἐπικριτὴς καθομολογεῖ, ὅτι ἀποβαίνει αὐτῷ ἀδύνατον ἐπὶ τῇ νῦν εὐκαιρίᾳ νὰ εἰσδύσῃ εἰς ἀμφισβήτησιν, ἢ πολεμικὴν κατὰ τὴν κυριολογικὴν τοῦ ὅρου ἔννοιαν, ὅπερ, ἂν καθόλου εἶναι δυνατόν, δύναται νὰ κριθῇ ἐκ μακρᾶς ἐξερευνητικῆς τεκμηριώσεως, ἥ τις ἐπερείδεται ἐπὶ ἀπείρων βοηθημάτων. Ἐντεῦθεν περιορίζεται ἔνθεν μὲν ἵνα παράσχῃ τῷ συγγραφεῖ τὸ διὰ τὸ ὑπεσχημένον συμπέρασμα τοσοῦτον ἀσήμαντον ὑλικόν, ἔνθεν δὲ ἵνα ἐφελκύσηται τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου τῶν ὀλίγων τούτων, ποῦ κυρίως ἡ ἀντίληψις τοῦ Βουλτχάουπτ κατά γε αὐτὸν παρίσταται ἀμφισβητητέα, ἤτοι νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὰς θέσεις αὐτοῦ συνωρίδα ἐναντίων θέσεων, ἔνθα τότε καὶ τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα, ἐν οἷς διμοφωνεῖ πρὸς αὐτὸν μᾶλλον ἢ ἧττον θέλουσιν ἐπιλυθῇ.

Ἐν ᾧ δ' ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὑποτυπούμενος δρισμὸς τῆς τραγῳδίας τὴν στρόφιγγα τίθησιν ἐπὶ τῆς κρίσεως τῆς ἀντιθέσεως, ἀντιστοιχεῖ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκδοχὴν τοῦ ὁρισμοῦ τῆς τραγῳδίας, ἢ πρὸς τὴν νεωτερικήν, καθάπερ αὕτη εὗρεν οἰονεὶ τὴν ἰδίαν ἐνσάρκωσιν διὰ τοῦ Σαιξπήρου. Περὶ τῆς ἐνταῦθα γλωσσικῆς χρήσεως οὐδὲν μέλει ἡμῖν, ἐπειδὴ αὕτη ἐπὶ τοιουτοτρόπων τεχνικῶν ὅρων συνειθίζει πολλὰ νὰ μεταχειρίζηται αὐθαιρέτως. Διὰ τὸν αἰσθητικὸν ἐκεῖνο μόνον δύναται νὰ ἦναι τὸ τραγικόν, ὅπερ ἐξάγεται ὡς συνεπὲς τῶν ἀξιώσεων, ἃς ἡμεῖς ἐκ τῆς νῦν ἀπόψεως ὀφείλομεν νἀναμένωμεν ἀπὸ ποιητικοῦ ἀριστουργήματος. Πᾶσα ἄρα ποίησις δέον νὰ ἐπιδιώκῃ ὅπως μετ' αὐτῆς παρασταθείσης δράσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἐκ ταύτης προκληθεισῶν ἐνεργειῶν ἀποκαθιστᾷ τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν καὶ ἐμφανίζῃ τὰς ἐνεργείας ταύτας ὡς τῷ ἠθικῷ αἰσθήματι ἀναγκαῖον πόρισμα τῆς δράσεως ἐκείνης. Ἐὰν ὅμως παρέχῃ ψιλὸν ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὡς συνήθως αὕτη διέρχεται ἀνὰ μέσον τῶν ἐκυτῆς ἀποτόμων καὶ δυσκρονιῶν καὶ ὠμότητος, ἢ εὐδαιμονίας παντελῶς ἀποφατικῶν πρὸς τὸν πόθον τῆς δικαιοσύνης, τότε δὲν ἐκπληροῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰδικῶς διὰ τὴν τραγῳδίαν ἀπαιτουμένην ἐκείνην κάθαρσιν, καὶ δὴ ἡ εἶναι περιττή, ἢ διεγείρει ἀηδίαν καὶ φρίκην, διὸ πρόσωπον, ὡς ὁ Οἰδίπους Τύραννος τοῦ Σοφοκλέους, προσκρούει εἰς τὸ νεωτερικὸν αἴσθημα καὶ μόλις καὶ μ' ὅλον τὸ μεγαλεῖον τοῦ προσώπου καταλέγεται εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ποιήσεως. Ὅπου ὁ ποιητὴς εἰσάγει ἀνθρώπους ὑπὸ συμφορῶν χειμαζομένους χωρὶς νὰ κατακλογίζηται αὐτοῖς τὸ ὑπεύθυνον, ἢ ἡ καταστροφὴ νὰ ἐμφανίζηται ὡς δίκαιον ἐπακο-

λούθημα τοῦ ἰδίου τρόπου, εἰκονίζει λυπηρόν τι, οὐχὶ τραγικὸν καὶ προσκρούει ἐκ τούτου, ἂν ὁ πάσχων τυγχάνει ὁ ἐπικὸς ἢ δραματικὸς ἥρως, πρὸς τὸ νεωτερικὸν αἴσθημα, ὃ ἐν τῇ ποιήσει δὲν ἀξιοῖ νὰ ἴδῃ τὸ ἐκ τύχης, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης, οὐχὶ τὸ ἐν τῇ ἀληθινῇ ζωῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιτρεπόμενον, ἀλλὰ τὸ εἰς τὸ ὕστατον τέλος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προωρισμένον, ἐνὶ λόγῳ θέλει νὰ ἴδῃ τὴν *μεγάλην γιγαντιαίαν εἱμαρμένην*, «ἥτις καταθρούσκτα τὸν ἄνθρωπον (τουτέστι τὸν ἥρωα τοῦ δράματος) ἀνυφοῖ αὐτόν». Ἡ ψιλὴ κατὰ τύπους καλλονὴ δὲν εἶναι πλήρης καλλονή· ὁ ἀληθὴς ποιητὴς ὀφείλει νὰ ἐγκαταβιοῖ ἐν τῇ αἰσθήσει, ἐν τῇ ἰδέᾳ, ὥστε τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προωρισμένον (τὸ ἐν τῇ ζωῇ τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου κρύφιον παραμένον), πρῶτον θεᾶται αὐτὸς διὰ τοῦ ἰδικοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ μετὰ ταῦτα ἐκφράζει. Ἐντεῦθεν ἀδύνατον ἀποβλέπει κατὰ τὸ καθολικὸν τοῦτο κῦρος νὰ παρνηθῶμεν τῇ ποιήσει ἠθικὸν χαρακτῆρα, δέον ὅμως αὕτη τὸν τρόπον τῆς θείας ἀποφάσεως νὰ μὴ ἀπαγγέλλῃ ἠθικῶς ἐπιδεικτιῶσα, ἀλλὰ νὰ αἰσθητοποιῇ εἰς συγκεκριμένα παραδείγματα μετὰ τοιαύτης σαφηνείας καὶ ἐπειγούσης ἀνάγκης, ὡς διαγινώσκονται μόνον ὑπὸ τῶν τῷ Θεῷ ἀφιερωμένων ὀφθαλμῶν τοῦ ποιητικοῦ μάντεως. Ἡ τραγῳδία ἔχει διαφερόντως νὰ παραστήσῃ τὰ ἐπακόλουθα, ἅτινα ἡ ἄκρα ἀδιακρισία ἐξ ὑποκειμένου αὐθαιρεσίας συνεπιφέρεται εἰς ἄνθρωπον ἀρχῆθεν εὐγενῶς διαπεπλασμένον. Ὁ τοιαύτην ἐξ ὑποκειμένου αὐθαιρεσίαν διαπράττων εἶναι ὁ τραγικὸς ἥρως καὶ ἡ ἐν τέλει ἧττα αὐτοῦ εἶναι ἡ τὴν ποίησιν τραγικὴν ποιοῦσα. Ὁ ἥρως ὀφείλει ἀπαναγκάστως νὰ ὑπέχῃ λόγον τῶν ἰδίων πράξεων, ἀλλ' ἡ ἐξ ὑποκειμένου αὐθαίρετος πρᾶξις τοῦ ἥρωος οὐδεμία χρεία νὰ ἦναι ἡ ἔκχυσις ἀκαθάρτου καὶ ἁμαρτωλοῦ πάθους (ὡς ὁ Μακβέθ), δυνατὸν νὰ ἦναι πολλάκις ἡ συνέπεια ἁπλῆς πλάνης (ὡς ὁ βασιλεὺς Λήρ),[1] μάλιστα τῆς ἀγνοτάτης καὶ εὐγενεστάτης προαιρέσεως (καθάπερ ἡ Ἀντιγόνη) καὶ μόνον τούτου ἕνεκα ὑποκύπτει, ἐπειδὴ ἐν τῇ ὑποκειμενικῇ ὁρμῇ κατέχει αὐτὸν θρασύτης τις, καθ' ἣν παραβαίνει τὰ ὑποκειμενικῶς ἀναγκαῖα καὶ ἐν τῇ καταβολῇ τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τεθέντα ὅρια. Οὐχὶ ὡς κακοῦργος, ἀλλ' ὡς ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος ἀπόλλυται, οὗ ἡ θέλησις μὴ ὑπαρχόντων τῶν πραγμῶν ἐκείνων, ἤθελε καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Καὶ τότε μόνον, ὁπόταν ὁ ποιητὴς ἐννοῇ νὰ καθιστᾷ καταληπτὴν τὴν ἀνάγκην τῆς καταστροφῆς, ἐπιτυγχάνει τραγικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἡ ἀναγκαιότης αὕτη εἶναι πάλιν πρόχειρος, ὁπόταν ὁ ὑποκύπτων τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἰδίαν πρᾶξιν εἶναι ὑπεύθυνος, τοῦτο δὲ ὁ κόσμος θὰ ἐξελύετο, ἂν τυχὸν τὸ παράδειγμα αὐτοῦ εὕρισκεν ἀπαντάχοῦ μιμητάς. Ἐν οὐδεμιᾷ τῶν τραγῳδιῶν ὁ Σοφο-

1 Οὗ τὴν εὔστοχον μεθερμήνευσιν καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Σαιξπήρου δραμάτων ὀφείλομεν τῷ πεπαιδευμένῳ κ. Βικέλᾳ, ὃν ἐπαινετῶς ἐζήλωσε καὶ ὁ ἐλλόγιμος κ. Μ. Ν. Δαμιράλης μεταφράσας τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν τοῦ αὐτοῦ δαιμονίου ποιητοῦ καὶ τὴν μετάφρασιν δημοσιεύσας ἐν τῷ τεύχει τοῦ «Παρνασσοῦ» τοῦ Ὀκτωβρίου 1881.

κλῆς ἔχει τηλικοῦτον καὶ ἐν νεωτερικῇ ἐννοίᾳ τραγικόν, καθάπερ ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ. Ἀλλὰ τίς θὰ ἐτόλμα νὰ δριμᾷ ἐν τῷ δράματι αὐτῷ περὶ ἠθικοῦ ὑπαιτίου τῆς ἡρωΐδος, καὶ τίς ἀναγκαίως δὲν θὰ συνήνει, ὅτι ὁ Κρέων κατέναντι αὐτῆς καί τοι ἐν πάσῃ ὑπερβολῇ οὐδὲν ἧττον τό γ' ἐπ' αὐτῷ ἐκπροσωπεῖ ἀνωτέραν καὶ συντηρητικὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τοῦ κόσμου;[1] Καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἀμλέτου μορφή, ἡ ἄλλως δυσκατάτακτος εἰς θεωρίαν ἐμφαίνεται ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην παντελῶς τραγική. Ἡ ἐξ ὑποκειμένου αὐθαιρεσία, ἥτις παρ' αὐτῷ πειρᾶται μάλιστα ὅπως καλύπτηται ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τῆς συνειδήσεως, παρορμᾷ αὐτὸν νὰ ἐκλέγῃ ἀντὶ τῆς ἐγγυτάτης ὁδοῦ, τῆς ἀντιστοιχούσης πρὸς τὸ φυτικὸν αἴσθημα καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς τιμῆς (ἤτοι ἐν φανερᾷ ἐχθρότητι ναντεπεξέρχηται πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ νομιζόμενον φονέα τοῦ ἰδίου πατρός), τοσοῦτον περιπλόκους καὶ τεχνικὰς λοξοδρομίας, ὥστε ἐκ τῆς ἐπιπλάστου μανίας προσπελάζει εἰς τὴν πραγματικὴν καὶ *αὐτὸς ἑαυτῷ ὑφαίνει τὸ ἴδιον σάβανον*. «Ἡ καταστροφὴ ἐν τούτοις ἐξόχου τελάντου ἐν τοῖς δεσμοῖς τῆς ἀνάγκης, τῆς μὴ ἐπιτρεπούσης αὐτῷ τὴν ἐκτύλιξιν τῶν πτερύγων ἵνα μνημονεύσωμεν ἐν ἐκ τῶν δαψιλῶν ἐν τῷ βιβλιογραφουμένῳ συγγράμματι ἐξηριθμημένων παραδειγμάτων τοῦ *ἐν τῇ ζωῇ τραγικοῦ*, δύναται μόνον νὰ θεωρῆται ὡς τραγική, ὁπόταν τὸ τέλαντον διὰ τὴν ἔλειψιν ἀγαθῆς ἐπιδόσεως κακίστηται αὐτὸ ὑπεύθυνον. Τῆς συνθήκης ταύτης ἐλλειπούσης ἡ εἱμαρμένη αὐτοῦ εἶναι μόνον ἀλγεινή, εἶναι μία τῶν ὠμοτήτων ἐκείνων τῆς πραγματικῆς ζωῆς, τῆς ζωῆς, περὶ ἧς τὴν πιστὴν περιγραφὴν δὲν διατρίβει παντάπασιν ἡ ποίησις καὶ πρὸς ἃς ὠμότητας συναλλάσσεται μόνον τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, διότι ὑπάρχουσιν ἀντικείμενα (καὶ τοιαῦτα, ὡς αὐτόδηλον, ἐκ τῆς σφαίρας τῆς θρησκείας), ὧν ἡ ποίησις μ' ὅλην τὴν μεγαλειότητα καὶ θειότητα αὐτῆς ἀδύνατον ὅπως ἐρίκηται. Καὶ ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν θέλομεν τὸν ἥρωα ποιητικῆς δημιουργίας, καὶ τοῦτο αὖθις ὀρθοτονητέον, θέλομεν νὰ γνωρίζωμεν ὑπεύθυνον, καὶ ταύτην τὴν σημασίαν δέον νὰ ἔχῃ ἡ λέξις *ὑπαίτιος*. Ἡ ἁπλῆ κρίσις τῆς ἀντιθέσεως δὲν ἐξαρκεῖ ἡμῖν τοῖς νεωτέροις, καὶ πάνυ ὀρθῶς ὁ W. Hertzberg ἐν τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ Schakespeare und seine Vorläufer[2] Jahrbuch der Schakespeare Gesellschaft τόμ. XV) ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ πῶς εἶναι ὁ χριστιανικὸς ὁρισμὸς τῆς ἁμαρτίας, ἐφ' οὗ ἐποικοδομεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Σαιξπήρου ἀρχομένη διαφορὰ τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτερικῆς ἐκδοχῆς τοῦ τραγικοῦ. Ἄσμενοι ταῦτα σταχυολογήσαντες ἐκ τῶν ὑφ' ἡμῶν ἀνεγνωσμένων περὶ τοῦ ἀρτιφανοῦς συγγράμματος τοῦ Βουλτχάουπτ προάγομεν εἰς φῶς μετὰ τῶν ἀπαρκιτήτων διαφωτίσεων ἐν τῷ παρ' ἡμῖν ἐγκρίτῳ τούτῳ περιοδικῷ, ἐν ᾧ καὶ δραμα-

1 Πρβ. ἡμετέραν περὶ «Ἀντιγόνης» διατριβὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ «Παρνασσῷ» τοῦ ἔτους 1880 σελ. 337—346.

2 Ὁ Σαιξπηρος καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ. . .

τικαὶ ποιήσεις δημοσιεύονται καὶ κρίσεις περὶ αὐτῶν, καὶ ἐλλόγως, διότι καὶ ἡ παρ' ἡμῖν δραματικὴ κίνησις ἀξιομνημόνευτος καθίσταται.

Ἐν Ἀθήναις, Φεβρουαρίῳ τελευτῶντι, 1882.

Ν. Πετρῆς γυμνασιάρχης

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΚΟΥΡΑ

Ὁ Ἰωάννης Γκούρας κατήγετο ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Σκλώνων (νῦν Φωκίδος). Μολονότι δὲ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ἀνέφερον λεπτομερῶς, ἔκρινα καλὸν νὰ εἴπω καὶ ἐγὼ τινά, τὰ ὁποῖα γνωρίζω ἀφ' ὅτου τὸ ληστρικὸν σῶμα τοῦ γέρου Πανουριᾶ ὑπετάχθη πρὸ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος εἰς τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον, εἰς τὸ ὁποῖον συμπεριλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καθὼς καὶ ὁ Θεόδωρος Γρίβας, ὡς μ' εἶχεν εἰπεῖ τελευτκῖον ὁ ἴδιος Θ. Γρίβας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν προσέλευσιν τοῦ ληστρικοῦ τούτου σώματος, συνισταμένου ἐκ ληστῶν 80 καὶ πλέον, ὁ γέρο Πανουριᾶς, ὡς ἄλλοτε εἶπον ἀπεσύρθη μεταξὺ τῶν ὀρίων Θηβῶν καὶ Λεβαδείας καὶ ὡς ἄλλοτε ἀνέφερον συνελήφθη παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως μόνον μὲ τὸν υἱόν του ὀνόματι Νάκον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη γυνὴ τοῦ γέρο Πανουριὰ εἶχεν ἀποβιώσει, ἀφοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν Ἀλῆ πασσᾶ εἰς Ἰωάννινα, ἐνυμφεύθη ἐκεῖ μίαν νέαν βλαχοπούλαν δυσανάλογον τῆς ἡλικίας του καὶ τρυφερὰν καὶ ἀρκετὴν ἔχουσα καλλονήν. Τότε δὲ ὁ Θ. Γρίβας εὐθὺς ὡς προσῆλθεν τὸ σῶμα τοῦ Πανουριὰ πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἀμέσως ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν ἐπαρχίαν Βόνιτσαν.

Δύο ἢ τρὶς φορὰς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἔτυχεν ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Σάλωνα ὁ δὲ γέρο Πανουριᾶς ἀρχηγὸς τότε τῶν ὅπλων τῆς ἐπαρχίας Φωκίδος ἐκράτει τὸν Ὀδυσσέα ἐντὸς τῆς κατοικίας του· οὗτος δὲ εἰς τὸ διάστημα τῆς διαμονῆς του ἐκεῖ δσάκις ἐτύγχανε νὰ ὁμιλήσῃ μὲ τὴν σύζυγον τοῦ Πανουργιᾶ πάντοτε τὴν ἔκραζε μὲ τὸ ὄνομα Βλάχαν καὶ οὐχὶ μὲ τὸ κύριον ὄνομά της.

Ἐπανερχόμεθα τώρα εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούραν. Ὡς ὁ ἴδιος μοῦ εἶχεν ἐξηγηθῇ τὰ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, τὰ ὁποῖα ἀποφεύγω χάριν συντομίας ν' ἀναφέρω, ἐχρημάτισε ποιμὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας βόσκων τὰς αἶγας Ὀθωμανοῦ τινος ἀπὸ τὴν πόλιν Σκλώνων. Μοῦ εἶχεν εἰπεῖ καὶ τὴν αἰτίαν ἡ ὁποία τὸν ἔκαμε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν ληστρικὸν βίον τοῦ γέρο Πανουριᾶ τὸν ὁποῖον εἶχε μακρυνὸν συγγενῆ, ἀλλὰ μοῦ διέφυγε τὴν μνήμην μου.

Εἰς τὸ σῶμα τὸ ληστρικὸν τοῦ Πανουριᾶ ὁ μόνος διακρινόμενος, ἦτο ὁ πρὸς θυγατρὸς γαμβρός του ὀνόματι Ἀθανάσιος Μανίκας· διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ τραγοῦδι τοῦ γέρο Πανουριᾶ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Μανίκα συμπεριλαμβάνεται.

Κάπου βροντοῦν μωρ' Πανουριά,
κάπου βροντοῦν τ' ἀσημικά
γιάσου καπετὰν Μανίκα,
κάπου βροντοῦν τ' ἀσήμια.

Ὁ Μανίκας οὗτος, μετὰ τὴν προσέλευσιν τοῦ ληστρικοῦ σώματος τοῦ Πανουριᾶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνώτερος τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦτον μετεχειρίσθη ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἀρχηγὸν εἰς δύο περιστάσεις διότι εἰς τὸν ληστρικὸν βίον ἦτο ἐπιτηδειότατος· κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὅμως δὲν ἀνεδείχθη παντάπασι. Καὶ ἐν πρώτοις ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξαπέστειλε τὸν ῥηθέντα Μανίκαν εἰς τὴν κωμόπολιν τῆς νήσου Εὐβοίας μετὰ ἑξήκοντα ἁρματωλῶν. Μεταβὰς ὁ Μανίκας ἀπὸ τὴν Ἀταλάντην μὲ πλοιάρια διὰ θαλάσσης ἐλεηλάτησεν αὐτήν, διότι ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐθεώρει τὸ μέσον τοῦτο εὔκολον διὰ νὰ δοθῇ καὶ ἡ νῆσος αὕτη χάριν ἀσφαλείας εἰς τὸν ῥηθέντα σατράπην, ὅστις εἶχε καὶ ἰδιόκτητα κτήματα ἐκεῖ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ξηροχωρίου τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐδήμευσεν ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις πρὸς ὄφελός της. Μετὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τὴν ὁποίαν ὁ Μανίκας ἐξετέλεσε πληρέστατα, ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ὀδυσσέα, τότε ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, ὡς καὶ ἄλλοτε ἀνέφερον, τυχὼν εἰς Λεβαδείαν ὁ Βοϊβόντας Θηβῶν διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἕδραν του ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου εἶχεν ἐπιφορτίσει τὸν ῥηθέντα Μανίκαν μὲ τριάκοντα ὁπλοφόρους ἐν οἷς συμπεριλαμβάνετο καὶ ὁ Ἰωάννης Γκούρας καὶ μετέβη ὁ Μανίκας εἰς τὴν Πέτραν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ῥηθέντος Βοϊβόντα νὰ φονεύσῃ αὐτὸν μεθ' ὅλης τῆς ἀκολουθίας του. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς τὴν ὁδὸν ἀπὸ Λεβαδείας εἰς Θήβας εὐθὺς μετὰ τὴν θέσιν Πέτρας ἔκειντο δύο χωρία τὰ νῦν ὀνόματι Βρασταμίταις καὶ Σάχου· εἰς τὰ ὁροθέσια λοιπὸν τῶν δύο τούτων χωρίων ἔπρεπε νὰ φονευθῇ ὁ Βοϊβόντας Θηβῶν. Ἀλλὰ πρὶν τοποθετηθῇ μὲ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὁ Ἀθαν. Μανίκας, ὁ Βοϊβόντας εἶχε διέλθει ἐκεῖθεν, ὁ δὲ Μανίκας ἀγνοῶν τοῦτο καὶ ἐκεῖ ἀκριβῶς συναντήσας Τατάρικά τινα μὲ ἓξ ἢ ἑπτὰ ὀπαδούς του ἀνήκοντας ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κέντρον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, οἱ ὁποῖοι εἶχον σταλῇ διὰ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν βαλλῆν καὶ βεζίρην τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκλαβὼν αὐτοὺς ἀντὶ τοῦ Βοϊβόντα τῶν Θηβῶν τοὺς ἐκτύπησε καὶ τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους οὐδ' ἑνὸς σωθέντος. Μαθὼν δὲ ὁ Σουλτὰν Μαχμοὺτ τὸ πρᾶγμα καὶ βεβκιωθεὶς ὅτι οἱ φονεῖς ἀνῆκον εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ὀδυσσέως, πολὺ δυσηρέστησθη καὶ οὕτω πως ἐπῆλθεν ἡ πρώτη δυσαρέσκεια αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἠκούσθη κατὰ πρώτην φορὰν τὸ ὄνομα τοῦ Γκούρα, διότι αὐτὸς ἐφάνη ὁ πλέον δραστήριος ἐκεῖ, φονεύσας μόνος του τὸν ἀρχηγὸν τῶν ῥηθέντων Τατάρων καὶ λαφυραγωγήσας αὐτόν. Εὐθὺς μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο ἠνώθησαν πάλιν ἅπαντες οὗτοι μετὰ τοῦ Μανίκα

καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ὀδυσσέως. Ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἐλαφυραγώγησεν ἐκ τοῦ ῥηθέντος Τατάραγα ἓν ἐγχειρίδιον ὀνομαζόμενον τουρκιστὶ «μπὲλ χατζάρι», δηλ. ὡραῖον, κοπτερόν, τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ ἐπίσημοι Ὀθωμανοὶ ἐφόρουν εἰς τὴν μέσην των καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Σουλτάνος· αὐτὸ τὸ «μπὲλ χατζάρι» τὸ ὁποῖον εἶχε λαφυραγωγήσει ὁ Γκούρας εἶχε πεποικιλμένην ὅλην τὴν θήκην αὐτοῦ καθὼς καὶ τὴν λαβὴν ἀπὸ ὡραῖα, ὀνόματι τουρκιστὶ *μερτσάτια*, εἰς δὲ τὴν γλῶσσαν μας *κοράλλια*. Τυχὼν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πόλιν Λεβκαδείας ἔφερε μαζύ του καὶ τὸν Γκούραν, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς τὸν πρῶτον ὅπου ἐσέβετο ἐκεῖ καὶ ἐσύχναζεν εἰς τὴν οἰκίαν του ἦτο πρῶτον ὁ Νικόλαος Νάκος καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπολήπτετο τὸν Ἰωάννην Φίλωνα. Κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ βκσιλέως Ὄθωνος, τοὺς καπετανέους ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς κατὰ τὴν ἐπκνάστκσιν, «ὅταν ἐξήρχοντο τῆς κατοικίας των τοὺς παρηκολούθει οὐρά, δηλαδὴ ὁπλοφόροι ἐκ τοῦ σώματός των. Ὅτε λοιπὸν ἦλθεν ὁ Ὀδυτσεὺς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Νικολάου Νάκου πρὸς χαιρετισμὸν συμπεριελαμβάνετο καὶ ὁ ῥηθεὶς Γκούρας εἰς τὴν οὐρὰν αὐτήν. Ἐγὼ δὲ ὡς στενὸς συγγενὴς τῆς συζύγου τοῦ Ν. Νάκου ὀνομαζομένης Ἑλένης, διακρινομένης τότε διὰ τὴν ἄκραν ἀγαθότητά της καὶ ἀρετήν, πολλάκις εὑρισκόμην ἐκεῖ καὶ πολλάκις συνέτρωγον. Ἔτυχε δὲ νὰ εὑρεθῶ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐκεῖ ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἠκούσθη ἔξωθεν τοῦ θαλάμου ὅτι εὑρίσκετο καὶ ὁ Γκούρας φορῶν τὸ «μπὲλ χατζάρι» εἰς τὴν μέσην του, ἐξῆλθον καὶ ἐγὼ ὡς νέος νὰ ἰδῶ τὴν μάχαιραν αὐτήν, ἡ ὁποία πραγματικῶς εἶχε καλὴν θεωρίαν. Τότε δὲ κατὰ πρώτην φορὰν ἐγνωρίσθην μὲ τὸν Γκούραν, τὸν ὁποῖον ἠρώτησα ποῦ τὸ ἐπέτυχε τὸ αμπὲλ χατζάρι» του, καὶ μοὶ ἐξηγήθη τὸ ἀνωτέρω συμβὰν τῆς Πέτρας. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦτο καλῆς φυσιογνωμίας καὶ εὐπροσήγορος καὶ ἔκτοτε ἐγείναμεν φίλοι, καὶ σπάνις ἔπειτα συνηντώμεθα, ἐδείκνυεν ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον πολλὴν συμπάθειαν, ἦτο ὅμως ὁ Γκούρας κατὰ τὴν ἡλικίαν μεγαλήτερός μου ὑπὲρ τὰ δέκα ἔτη.

Ὅτε δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὡς ἄλλοτε ἔγραψα, ἐνέκρινε κατάλληλον τὸν Ἰωάννην Γκούραν μὲ τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας καὶ φονεύσῃ ἕνα Τουρκαλβανὸν ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει ἐκεῖ, καὶ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς πράξεως συνελήφθη ὁ Γκούρας ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐπιτοπίου ἀρχῆς, τότε ἅμα ὁ Ὀδυσσεὺς βεβαιωθεὶς τὴν σύλληψίν του ἀμέσως ἀνεστάτωσε πρῶτον τὴν ἐπαρχίαν Λεβκαδείας καὶ ἔθεσεν ὑπὸ κράτησιν τοὺς τυχαίως εὑρεθέντας ἐν Λεβκαδείᾳ ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς τοῦ βκλῆ (διοικητοῦ) τῆς Εὐβοίας, τὸν *πάσαγα* (αὐλάρχην) καὶ τὸν *σουλιχτάρκγα* (ὑπασπιστὴν) ἐπιστρέφοντας ἐκ περιοδείας. Ἐκήρυξε δὲ συγχρόνως καὶ ὁπλοφορίαν ἐκ πάσης φυλῆς καὶ τόπου, ὑποσχεθεὶς τεσσαράκοντα γρόσια μηνιαίαν πληρωμήν, καὶ ἔγραψεν εἰς τοὺς κατοίκους

τῶν Θηβῶν Ὀθωμανοὺς καὶ λοιποὺς νὰ τοῦ ἑτοιμάσουν δύο χιλιάδας στρατιώτας, καὶ νὰ μεταβῶσιν οἱ πρόκριτοι εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ τοῦ δώσουν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ παλληκάρι του τὸν Ἰωάννην Γκούραν (διότι ἐπὶ τουρκοκρατίας τοῦτο τὸ ὄνομα ἔδιδον εἰς τοὺς ὑπὸ τοὺς καπετκνέους ὁπλοφόρους, δηλαδὴ «οἱ ἁρματωλοὶ τοῦ δεῖνα καπετάνου» ἢ «τὰ παλληκάρια τοῦ δεῖνα καπετάνου»), ἐὰν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συγκατατεθοῦν νὰ παραδώσουν τὸν Ἰωάννην Γκούραν, τότε θὰ λεηλατήσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ θὰ τὰς πυρπολήσῃ. Οἱ Θηβαῖοι ἅμα λαβόντες τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀδυτσέως ἐξαπέστειλαν αὐτὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ συνεννοηθέντες ἔτρεξαν οἱ προκριτώτεροι τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν εἰς τὴν Χαλκίδα εἰς τὸν ἐκεῖ βεζύρην, διότι ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἅμα συλληφθεὶς εἶχε σταλῇ ἐκεῖ, καὶ ὁ πασσᾶς τὸν εἶχε ῥίψῃ εἰς τὰς φυλακὰς καὶ εἰς τὰς ἁλύσους· εἶχε δὲ διατάξῃ ὁ πασσᾶς τὴν ἐπιοῦσαν νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν, οἱ δὲ πρόκριτοι Θηβῶν καὶ Λεβκαδείας προλαβόντες, ἦλθον πρὸς τὸν βκλῆν καὶ τὸν παρεκάλεσαν μετὰ δακρύων νὰ λυπηθῇ τὰς δύο ῥηθείσας ἐπαρχίας, καὶ νὰ ἀπολύσῃ τὸ παλληκάρι τοῦ Ὀδυσσέως, ἄλλως θέλουν καταστραφῇ παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν. Ὁ βεζύρης ἰδὼν ὅτι οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι, τόσον διὰ τὰς δύο αὐτὰς ἐπαρχίας καθὼς καὶ τοὺς δύο ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς τῆς αὐλῆς του κρατουμένους εἰς Λεβκαδείκν παρὰ τοῦ Ὀδυτσέως, ἠλευθέρωσε τὸν Ἰωάννην Γκούρκν, παραδόσας αὐτὸν εἰς χεῖρας τῶν μετκβάντων ἐκεῖ προκρίτων Ὀθωμκνῶν καὶ χριστιανῶν, οἵτινες ἅμέτως τὸν ἐξαπέστειλαν εἰς Λεβκδείκν ἀσφαλῶς εἰς χεῖρας τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις καὶ αὐτὸς ἀπέλυτε τοὺς δύο ἀνωτέρους ἀξιωμκτικοὺς τῆς αὐλῆς τοῦ πασσᾶ τῆς Εὐβοίκς. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἔκαμε μέγαν κρότον παντοῦ καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν ἀνκτολικὴν Ἑλλάδκ καὶ ἠκούσθη τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Γκούρκ ὡς γενναίου παλληκαριοῦ.

Ἰδοὺ δὲ πῶς κατώρθωσεν ὁ Ἰωάννης Γκούρας νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πκσσᾶ, ἧς ἕνεκα καὶ συνελήφθη ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν. Ὁ Γκούρας εἶχε μεταβῆ εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τὸ πρόσχημκ ὅτι συνοδεύει τὸν ἔμπορον Σποντῆν κατκγόμενον ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ μετκβκίνοντκ εἰς Ἀθήνας δι' ἀγορὰν ἐλαίου, χωρὶς ὅμως ὁ ἔμπορος οὗτος νὰ γινώσκῃ τὴν ἐντολὴν ἥτις εἶχε δοθῇ εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούρκν. Ὁ Γκούρας ἐφρόντισε καὶ ἔμαθε τὴν κατοικίαν τοῦ Τουρκαλβκνοῦ, ἐπίσης ἔμκθε καὶ εἰς ποῖον μέρος ἐσυνείθιζε νὰ μετκβκίνῃ. Εἰς τὸ καφενεῖον λοιπὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἐτύχκνζε ὁ Τουρκαλβκνὸς μετέβκινε καὶ ὁ Γκούρας, παρατηρῶν τὰς ὥρκς τῆς διαμονῆς καὶ τῆς ἀνκχωρήσεώς του, καὶ βκθμηδὸν τὸν ἐπλησίασε καὶ πολλάκις ἔλκβε καφέδες παρ' αὐτοῦ. Ἡμέρκν τινὰ εἶχεν ἀνκχωρήσῃ ὁ Ἀλβκνὸς οὗτος περὶ λύχνων ἀφᾶς, καὶ ὁ Γκούρας τὸν ἠκολούθησε ὄπισθεν χωρὶς ὁ Ὀθωμκνὸς νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο, καὶ ἀφοῦ ἐπλησίασε εἰς τὴν θύρκν τοῦ οἴκου του καὶ ἐκτύπησε νὰ τοῦ ἀνοίξουν, ὁ Γκούρκς ὑπῆγε πολὺ πλη-

σίον του καὶ ἀσφαλῶς ἐκένωσε τὸ πιστόλιόν του χωρὶς νὰ τὸν ἰδῇ ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου, καὶ ἀταράχως μετέβη εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἐμπόρου Σποντῆ. Ἀλλὰ ἐφάνη ἀπρονόητος, διότι ὡς χρηματίσας ληστής, ἔπρεπεν ἀμέσως νὰ καθαρίσῃ τὸ πιστόλιόν του καὶ νὰ τὸ γεμίσῃ πάλιν, εὐθὺς δὲ ἔπρεπε νὰ δώσῃ προσοχὴν καὶ εἰς τὴν ταπατσαν, ἀλβανικὴν ὀνομασίαν, τὸ καθ' ἡμᾶς δηλαδὴ εἰς τὴν φωτιὰν τῆς πιστόλας, διότι αὕτη ὡς εἶνε γνωστὸν εἶχεν ἕνα ὀνομαζόμενον κόκορον ἢ πετεινόν, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ στόμιον ἐτίθετο ἡ τουφεκόπετρα, ὁ ὁποῖος κόκορος διὰ σκανδάλου ἔπιπτεν εἰς τὸν τζίτζικα, καὶ κτυπῶσα ἡ τουφεκόπετρα αὐτὸν ἐσηκώνετο καὶ μετέβαινεν ἡ φωτιὰ εἰς τὸν τόπον τῆς πυρίτιδος ἡ ὁποία ἤναπτε, καὶ ἐκενώνετο τὸ ὅπλον· λοιπὸν ὅταν πίπτῃ ὁ πετεινὸς εἰς τὸν τζίτζικα, τὸ κτύπημα τῆς τουφεκόπετρας κάμνει ῥήγματα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται ὅτι ἔγειναν ἐκείνην τὴν στιγμὴν καὶ ἔπρεπε ὁ Γκούρας διὰ τῆς μπαρούτης ἢ διὰ καρβούνου νὰ εἶχεν ἐξαλείψῃ αὐτά· ἀλλά, φαίνεται, ἀφοῦ δὲν τὸν εἶδε κανεὶς ἐπίστευτε ὅτι δὲν θὰ τοῦ γείνῃ καὶ ἔρευνα. Ἡ τοπικὴ ἀρχὴ ὅμως ἐξήτασε εἰς τὸ καφενεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐσύχναζεν ὁ Ἀλβανὸς καὶ ἐβεβαιώθη παρὰ τοῦ καφεπώλου τὴν ὥραν καθ' ἣν ἀνεχώρησε διὰ τὸν οἶκόν του, καὶ ὅτι ἦτο καὶ ὁ Γκούρας ἐκεῖ καὶ κατόπιν ἀνεχώρησε καὶ αὐτός· ἡ ἀρχὴ τότε ἔλαβεν ὑποψίας κατὰ τοῦ Γκούρα καὶ μεταβᾶσα ἐκεῖ εἰς τὴν κατοικίαν του ἀμέσως τοῦ ἐζήτησε τὸ πιστόλιόν του καὶ εἶδον ὅτι εἶχε κενωθῇ αὐτὴν τὴν ὥραν· ὥστε ἦτον ἡ πρᾶξις του καταφανής, ἄλλως ἐδύνατο καὶ νὰ σωθῇ.

Ὅταν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐξαπέστειλαν τὸν Γκούραν σιδηροδέσμιον εἰς Χαλκίδα, ὡς μοῦ εἶχεν εἰπεῖ ὁ Ἥλιος, καθ' ὁδὸν εἰς τὸ μέρος ὅπου διενυκτέρευσαν, κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δεσμῶν, καὶ μικρὸν μέρος εἶχεν μείνῃ ἀκόμη πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς δραπετεύσεώς του ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν φυλαττόντων αὐτόν, ἀλλὰ ἐνοήθη ἡ πρᾶξις του καὶ τὸν ἐπρόλαβον.

Μετὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν δὲν ἔτυχεν νὰ συμβῇ ἄλλο τι παρὰ ὅταν ὁ Σουλτάνος ἀπεκήρυξεν τὸν Ἀλῆ πασσᾶ καὶ ἀφῄρεσε ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ βαθμήν, ἐπωνομάσας αὐτὸν Καρὰ Ἀλῆ (δηλ. μαῦρον Ἀλῆ), καὶ ἤρχισαν τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα νὰ διέρχωνται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὑποκειμένων τότε εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶ, ὁ Ὀδυσσεὺς συναθροίσας ἅπαντα τὰ ἀποσπάσματά του ἐτοποθετήθη εἰς τὸ Λιβάδιον καλούμενον, ἀνῆκον εἰς τὴν κωμόπολιν Ἀράχωβαν, εἰς τὸν Παρνασσόν, καὶ συνεννοήθη μὲ τὸν καπετάνον τῶν Σαλώνων ὀνόματι Λάμπρον Κοσμᾶν, καταγόμενον ἀπὸ τὸ Σούλιον τὸ ἔνδοξον τῆς Ἠπείρου. Οἱ δύο οὗτοι καπετανέοι δηλ. ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Λάμπρος εἶχον σταλῇ ἄλλοτε ὁ μὲν εἰς τὴν Λεβαδείαν ὁ δὲ εἰς τὰ Σάλωνα ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασσᾶ ἐκ τῶν σωματοφυλάκων του, πρὸ τούτων δὲ τῶν δύο τόσον εἰς τὴν Λεβαδείαν καθὼς καὶ εἰς τὰ Σάλωνα καὶ εἰς ἅπασαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἅπαντες οἱ καπετανέοι ἦσαν ἐντόπιοι, τοὺς ὁποίους ὁ τόπος ὠνόμαζεν τοιούτους κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ἀνάγκας, ὡς πολλοὶ ἐκ τούτων διαδοχικῶς ἔμενον, ὁ δὲ Ἀλῆ πασσᾶς ὡς ἐπιφορτισμένος τὴν ἀσφάλειαν ἀνεγνώριζεν τοὺς τοιούτους, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Κοσμᾶς ἐθεωροῦντο ὡς Ἀλληπασκλίδες, δὲν ἠδύναντο νὰ διακηρυχθοῦν εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἀφοῦ ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἔπαυσε, διὰ τοῦτο ἐνωθεὶς ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ τὸν Λάμπρον Κοσμᾶ καὶ μὲ ὅσους ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας των καὶ μετέβησαν εἰς τὸ Μακρυκάμπι τῆς Δωρίδος, ὅπου ἔμειναν ἐστρατοπεδευμένοι ἐκεῖ καὶ ἀκολούθως ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Τότε εἰς τὴν Λεβαδείαν διωρίσθη καπετάνος τῆς Λεβαδείας ἀπὸ τοὺς προύχοντας τῆς πόλεως αὐτῆς ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ἔμενε δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα ἐλθὼν καὶ εἰς τοὺς σωματοφύλακας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἀνήκων Βασίλειος Μπούτσης καὶ ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἐκ τοῦ ληστρικοῦ σώματος τοῦ γέρο Πανουργιά· ἀλλὰ ταχέως ἔφθασεν ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ ὁ γέρο Πανουργιὰς καὶ διωρίσθη καπετάνος Σκλώνων. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸν Διάκον οἱ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ γέρο Πανουργιὰ Ἄθαν. Μανίκας μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ μετέβησαν εἰς τὰ Σάλωνα ἑνωθέντες μὲ τὸν πρῶτον λήσταρχον ἀρχηγόν των καὶ ἔπειτα καπετάνον καὶ ἀρχηγὸν τῶν ὅπλων τῆς ἐπαρχίας Σαλώνων. Ἔμειναν δὲ μὲ τὸν Ἄθαν. Διάκον οἱ Μοσκαντωνέοι καὶ Μπακογιαννέοι καλούμενοι πολλοὶ ἀδελφοὶ ἅπαντες ἀτρόμητοι ἄνδρες, καθὼς καὶ ὁ Καπλάνης.

Δὲν παρῆλθε πολὺς καιρὸς ὅταν οἱ μερυμνέοι προύχοντες καὶ καπετάνοι τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν Λεβαδείας, Φωκίδος καὶ Δωρίδος κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου ἐπανεστάτισαν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Εἰς τὰ Σάλωνα τότε πάλιν ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἐδείχθη ζωηρός· μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν τριῶν τούτων ἐπαρχιῶν καὶ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Διάκου συνέπεσε νὰ γείνῃ ἐκείνη ἡ σωτήριος μάχη τῆς Γραβιᾶς καὶ ἐκεῖ ὁ Γκούρας διεκρίθη· διότι ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε θέσῃ τοῦτον εἰς τὴν πλέον κινδυνωδεστέραν θέσιν, δηλαδὴ εἰς φύλαξιν τῆς μεγάλης θύρας τοῦ χανιοῦ, ὄπισθεν τῆς ὁποίας εἶχον σωρεύσει πολλὰς πέτρας πρὸς ἀσφάλειαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς περιφερόμενος εἰς ὅλας τὰς θέσεις καὶ δίδων βοήθειαν καὶ πολεμοφόδια, ἔμαθεν ὅτι εἰς τὴν μεγάλην θύραν εἶχον ἐπισωρευθῇ πολλοὶ Ὀθωμανοὶ μετὰ σημαιῶν καὶ πελέκεων διὰ νὰ συντρίψουν τὴν θύραν καὶ νὰ εἰσέλθουν ἐντὸς τοῦ χανίου. Μάλιστα εἶχον ἐμπήξῃ καὶ μίαν σημαίαν οἱ Ὀθωμανοὶ ἄνωθεν τοῦ τοίχου τῆς θύρας· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς φθάσας ἐκεῖ εὗρε τὸν Γκούραν ἀγωνιῶντα καὶ ἀνθιστάμενον γενναίως κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τότε προστεθεὶς καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς κατώρθωσαν οἱ δύο ἐν πρώτοις νὰ ἁρπάσουν τὴν τουρκικὴν σημαίαν ἀπὸ τὴν θέσιν των καὶ νὰ τὴν ἀποσύρουν ἐντὸς τοῦ χανίου, ἔπειτα εὑρόντες εὐκαιρίαν ἀπὸ μίαν γωνίαν τῆς θύρας κατεκερμάτισαν τοὺς ἔξωθεν Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς διεσκόρπισαν κακὴν κακῶς. Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο ἐπαρου-

σιάσθη ἄλλος κίνδυνος. Εἰς τὴν θέσιν ὅπου εἶχε τοποθετήσῃ τὸν Μουστάφα Γκέκαν τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ Ὀδυσσεὺς μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ ὁποῖος δὲν εἶχεν ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ πλησίον του τὸ 1816, ἐπέπεσαν οἱ Ὀθωμανοὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ὀθωμανοῦ Μουσταφὰ Γκέκα ὡς σκύλοι λυσσῶντες καὶ τοῦ ἔφραξαν τὴν πολεμίστραν μὲ πέτρας, αὐτὸς δὲ σπρώχνων τὴν πέτραν μὲ τὴν *μπούκαν* δηλαδὴ μὲ τὸ στόμα τοῦ τουφεκίου του ἐπυροβόλει κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ οἱ Ὀθωμανοὶ συνέλαβον τὴν ἐξερχομένην *μπούκαν*, μὲ τὰς χεῖράς των καὶ τὴν ἐβάστηξαν, αὐτὸς δὲ ἐκένωτε τὸ ἓν πιστόλιον καὶ τὸ δεύτερον πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ τουφεκίου του, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὸ καὶ εὑρέθη εἰς μέγιστον κίνδυνον. Τότε ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις παντοῦ καὶ πάντοτε ἐπρολάμβανε τοὺς τοιούτους κινδύνους, καὶ προστεθεὶς μὲ τὸ τουφέκιόν του εἰς τὴν πολεμίστραν εἰς τὴν ὁποίκν ἐκινδύνευε ὁ Μουσταφὰ Γκέκας, κατώρθωσε νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ ὅπλον τοῦ Μουστάφα Γκέκα ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, καὶ ἐπομένως κτυπήσαντες οἱ δύο δμοῦ ἐπιτυχῶς τοὺς Ὀθωμανοὺς τοὺς διεσκόρπισαν.

Ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἀκολούθως εὑρεθεὶς κατὰ τὴν Οἴτην μὲ ὑπερδιακοσίους ὁπλοφόρους τῆς ἐπαρχίας Ἀμφίσσης, συναπηντήθη ἐκεῖ μὲ τὸν Γελεχάμπεη Φειζὼ ἔχοντα ὑπ' αὐτὸν περισσοτέρους τῶν χιλίων πεντακοσίων Ὀθωμανῶν, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀνθέξῃ ἀπεσύρθη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τούτου τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο περὶ τὰς τρεῖς ὥρας ἄνωθεν τῆς Ὑπάτης ὀνόματι Ἀετός, καὶ ὠχυρώθη εἰς τὴν κορυφήν, ὅπου ὁ ῥηθεὶς τουρκαλβάνὸς Γελεχάμπεης μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν τὸν ἐπολιόρκησεν· ὁ δὲ Γκούρας ἀνθιστάμενος ἐπολέμησεν ὅλην τὴν ἡμέραν μὲ γενναιότητα, ἀλλ' ἀφοῦ ἐνύκτωσεν, οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἀπεσύρθησαν καὶ ἤθελαν νὰ μείνουν καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν μὲ τὴν ἰδέαν νὰ κατωρθώσουν καὶ ἐπιτύχουν τὴν λείαν των, ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Σαφάκας μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου ὁπλοφόρους Ἕλληνας, καὶ κτυπήσας τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκ τῶν ὄπισθεν, κατώρθωσε καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ μίαν θέσιν, καὶ οὕτως ὁ Ἰωάννης Γκούρας εὑρὼν καιρὸν διῆλθεν ἐξ αὐτῆς καὶ ἠνώθη μὲ τὸν Σαφάκα, ὁ δὲ Γελεχάμπεης ἔμεινε μόνον μὲ τὸ ὄνειρόν του εἰς τὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐπαρουσιάσθη ἡ μάχη εἰς τὰ Βκσιλικά, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μενδενίτσης μὲ τὸν Μπαϊράμ πασσᾶ τοῦ ὁποίου ἡ ἦττα ἐστάθη ἔνδοξος καὶ πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Εἰς τὴν ἐπαρχίκν ἐκείνην ἦτο τότε καπετάνος ὁ Γέρο Διοβουνιώτης ὀνόματι Ἰωάννης καὶ εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐξετέλεσε πολὺ ἐπιτυχῶς τὰ καθήκοντά του. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σαλώνων ὁ Ἰωάννης Γκούρας, ὁ Παπανδρέας, ἄνθρωπος ἔχων μεγίστην φιλοπατρίαν καὶ γενναιότητα, ὁ Κομνὰς Τράκας ἐπίσης, ὁ Νάκο Πανουριάς, ὁ υἱὸς τοῦ γέρο Πκνουριά, ὁ Κόντος, ὁ Χαλμούκης καὶ ὁ Καρὰ Πουλῆς;

εἶχε δὲ φθάσῃ ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀντώνιος Κοντοστόπουλος ὁ ἐπονομαζόμενος Γεράντωνος, τὸν ὁποῖον ὁ Ὀδυτσεὺς εἶχε διορίσῃ ἀρχηγὸν τῶν ὅπλων τῆς ἐπαρχίας Ἀταλάντης μὲ ἀρκετοὺς ὁπλοφόρους ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Τὴν προτεραίκν οἱ Τοῦρκοι ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσουν ἂν ἡ ὁδὸς ἦτον ἐλευθέρα πρὸς διάβασιν, ἀλλὰ ὁ Παπανδρέας ὅστις εἶχε τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, ἔκοψε δένδρα ἐκ τοῦ δάσους ἐκείνου καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ ὅτε ἔφθασεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ μέχρι τῆς θέσεως αὐτῆς, ὁ Παπανδρέας τοὺς ἐκτύπησεν ἐπιτυχῶς καὶ ἔμειναν φονευμένοι εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα ὀθωμκνούς. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν οἱ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ καὶ ἐπροχώρησαν ἀρκετά, ἀνθισταμένων τῶν Ἑλλήνων μὲ μεγάλην γενναιότητα· ἀλλὰ κατώρθωσαν οἱ Ὀθωμκνοὶ νὰ σπρώξουν τὸν Γκούραν μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν θέσιν του, καὶ ὡς μοῦ εἶχεν εἰπεῖ ὁ ἴδιος Ἰωάννης Γκούρας, ἡ ὀπισθαδρόμησίς του αὐτὴ τοῦ ἐπαρουσιάσθη πολὺ ἐπικίνδυνος, διότι τὸν ἔβλαπτον τὰ φύλλα τῶν δένδρων τὰ ὁποῖα εἶχον πέσῃ εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐγλιστροῦσαν τρομερά. Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔφθασε τὸ σῶμα τοῦ Ὀδυτσέως διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Λάππα, πατρὸς τοῦ κ. Γεωργίου Λάππα συνταγματάρχου, Ἰωάννου Ῥούκη καὶ Βασιλείου Μπούζγου ἄνωθεν τῆς κορυφῆς εἰς ἣν εὑρίσκετο θέσιν ὁ Ἰωάννης Γκούρας, καὶ φωνάξαντες καὶ ἀλαλάξαντες καὶ τουφεκίσαντες συγχρόνως οὗτοι ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἀμέσως οἱ πολεμοῦντες Ἕλληνες ἐφώναξαν «ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεύς», καὶ οὗτοι μὲν ἀνδρειώθησαν, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἀκούσαντες τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσέως ἐδειλίασαν, οἱ δὲ τρεῖς ἀρχηγοὶ τοῦ σώματος τοῦ Ὀδυσσέως τρέξαντες καὶ ἑνωθέντες μὲ τὸν Γκούραν ἔφερον ἐκείνην τὴν μεγάλην καταστροφὴν κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐκείνου στρατοῦ ὡς ἡ ἱστορία ἀναφέρει.

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς μάχης ἔφθασεν καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ οὗτος ἀγαπῶν πολὺ τὸν Γκούραν ἐπεφόρτισε τὸν Γεργαντὲ καὶ ἑτοίμασεν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ εἰς ὅσους ἄλλους ἐκεῖ πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς εἶχε γνωρίμους καθὼς καὶ πρὸς τὸν Μάρκον Βότσαρην εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ λοιποὺς καπετανέους φίλους του, ἀποδώσας τὴν νίκην τῆς περιφήμου αὐτῆς μάχης εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούραν ὡς πολὺ εὐνοούμενον τοῦ Ὀδυσσέως.

Μετὰ τοῦτο κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου ἐστάλη ἀπὸ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν (ὡς περὶ τούτου ἔκαμα λόγον καὶ πρότερον) ὁ καπετὰν Μελέτης, εἷς τῶν τριῶν τοῦ φρουραρχείου Ἀθηνῶν, πρὸς τὸν Ὀδυσσέα φέρων καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τοῦτον ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο συντρόφους του Δημήτριον Λέκα καὶ Νικόλαον Σκρρᾶν, λέγοντες ὅτι εἶχον ἀποβάλῃ τὴν πρώτην φρουρὰν τὴν ὁποίκν εἶχον τοποθετήσει ἅμα παρεδόθη τὸ φρούριον, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ὀθωμκνῶν· ἡ φρουρὰ ἐτοποθετήθη παρὰ τῶν πρωκριτῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ οἱ τρεῖς οὗτοι ὁπλαρχηγοὶ ἐνόμισαν καλὸν καὶ

κατέλαβον τὴν Ἀκρόπολιν ὁμοῦ μὲ τοὺς ὁπαδούς των ἀποβαλόντες τὴν πρώτην φρουράν· οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς πόλεως Ἀθηνῶν συνεννοηθέντες μὲ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ἔχοντα μαζύ του καὶ τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, παρεκάλεσαν τὸν Δ. Ὑψηλάντην εὑρισκόμενον ἐστρατοπεδευμένον εἰς Μέγαρα καὶ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας μεθ' ὅλου τοῦ στρατοπέδου του καὶ ἀπῆτησε νὰ παραλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' οὗτοι προτιμοῦν νὰ παραδώσουν τὸ φρούριον ὡς ρουμελιῶται εἰς τὸν Ὀδυσσέα, ὄντα ρουμελιώτην καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Ὑψηλάντην καὶ εἰς τοὺς Πελοποννησίους, τὴν ἐπιστολὴν δὲ αὐτὴν ἔφερεν ὁ καπετὰν Μελέτης εἰς τὸν Ὀδυσσέα εὑρισκόμενον τότε εἰς τὴν Βελίτσαν (τὴν σήμερον πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλατείας). Ὡς ἔλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, ἔχων πλήρη ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ἰωάννην Γκούραν, ἐνέκρινε νὰ τοποθετήσῃ τοῦτον ὡς φρούραρχον τῆς περικλεοῦς αὐτῆς Ἀκροπόλεως καὶ διοικητὴν στρατιωτικὸν ἁπάσης τῆς Ἀττικῆς. Ἀμέσως λοιπὸν ἔγραψεν εἰς τὰ Σάλωνα τοῦ Ἰωάννου Γκούρα ἀναφέρων τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν καὶ λέγων εἰς αὐτὸν ὅτι ἐξεκίνησε διὰ τὴν μονὴν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ ἔχων μαζύ του καὶ τὸν καπετὰν Μελέτην, καὶ τὸν περιμένει νὰ φθάσει ἐκεῖ διὰ νὰ μετακβοῦν ὁμοῦ εἰς Ἀθήνας, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἀλλὰ τὸν Γκούρκν μόλις τὸν παρηκολούθησαν δέκα ἑπτὰ ἀπὸ τὰ Σάλωνα, ἐν οἷς καὶ ὁ πρῶτος ἐξάδελφός του ὀνόματι Ἰωάννης Μαμούρης· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Γκούρα εὑρέθη ἡ χειρόγραφος διαθήκη του καὶ ἄφινεν εἰς τὸν Μαμούρην ἅπασαν τὴν περιουσίαν του, καὶ τὸν ὑπεχρέωνεν νὰ γράφεται Ἰωάννης τοῦ Γκούρα. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς παραλαβὼν ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ συμπληρώσας τὸ σῶμά του εἰς 250 περίπου, τοὺς ἄλλους ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἰωάννην Κομποταρίτην, ἄφησε πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὰς Ἀθήνας. Φθάσας εἰς Ἀθήνας εὗρε τὴν φρουρὰν συγκροτημένην μὲ τὸν Ὑψηλάντην· ἀμέσως οἱ φρούραρχοι τῆς Ἀκροπόλεως παρέδωκαν εἰς τὸν Ὀδυσσέα τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ μεταβὰς ὁ ἴδιος Ὀδυσσεὺς εἰς τὸ φρούριον παρέλαβεν αὐτὸ καὶ διώρισε τὸν Ἰωάννην Γκούραν φρούραρχον, ἀφήτας καὶ κατάλληλον καὶ ἀρκετὸν στρατιωτικὸν προσωπικὸν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, πρὸ πάντων τοὺς Κεφαλλῆνας Φωκάδας ὀνομαζομένους ἔχοντας ὑπ' αὐτοὺς καὶ ἄλλους Ἑπτανησίους, ὡς ἱκανοὺς διὰ τὰ πυροβόλα τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τοῦ 1824 δὲν συνέβη τίποτε σπουδαῖον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τότε φθάσας ὁ τουρκικὸς στόλος εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ φέρων μαζύ του ἀρκετοὺς Γιανιτσάρους καὶ Ταγκαλάκια ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἠθέλησεν ἐξ αὐτῶν νὰ στείλῃ διὰ τοῦ Μαραθῶνος ὑπὲρ τὰς τέσσαρας χιλιάδας νὰ ἐκπορθήσουν τὰς Ἀθήνας. Ὁ Γκούρας τότε παραλαβὼν ὅσους ἠδυνήθη ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἐπῆγεν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἀντικρὺ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὠχυρώθη ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ ἐπετέθησαν, ἀλλὰ ὁ Γκούρας καρτερικῶς ἀντέστη καὶ κατὰ καλὴν τύχην ἐφάνη κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν μὲ

τριακοσίους περίπου ὁπλοφόρους ὁ Διονύσιος Εὐμορφόπουλος ὡς ἀρχηγὸς τότε τῶν Δερβενοχωρίων, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου ἔφερεν αἴσιον ἀποτέλεσμα, καὶ νικηθέντες οἱ Ὀθωμανοὶ ἔτρεξαν κακὴν κακῶς ἐντὸς τῶν πλοίων, παθόντες τὸν κακόν τους τὸν τράχον καὶ ἀφήσαντες πολλοὺς νεκροὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Μετὰ ταῦτα διορισθεὶς κατὰ τὸ 1825 ὁ Γκούρας ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, εὑρέθη μὲν εἴς τινας ἀψιμαχίας τουρκικάς, ἀλλὰ μόνον μάχην ἔκαμεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἠλία· πολιορκηθεὶς ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Κεχαγιάμπεη τοῦ Κιουταχῆ ἐντὸς τῆς μονῆς, ἀλλὰ πολεμήσας ἅπασαν τὴν ἡμέραν, τὴν ἑσπέραν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων καὶ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν ὅπου καὶ ἐφονεύθη τυχαίως πολεμῶν.

Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δύο τοιαῦτα ἀνέλπιστα γνωρίζω, τὸ πρῶτον αὐτοῦ τοῦ Γκούρα τὸν θάνατον, διότι ἦτον ὄπισθεν πολεμίστρας ὅπου εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ σπάνια νὰ φονευθῇ τις ἀπὸ σφαῖραν τουφεκιοῦ, καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὴν μάχην τοῦ Διστόμου ἐνώπιον τοῦ ἀρχηγοῦ Καραϊσκάκη ἐκτυπήθη εἷς καταγόμενος ἐκ τοῦ Σουλίου τῆς Ἠπείρου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κτυπηθεὶς κάτωθεν τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ· ἀλλὰ δὲν ἀπεβίωσεν, ὑποφέρων δὲ ἐθεραπεύθη μετὰ πολὺν χρόνον, ἔμεινε δὲ εἰς τὸ πρόσωπόν του διακεκριμένον στίγμα.

Ὁ Γκούρας ὅταν ἐφονεύθη ἦτο τρικοντούτης περίπου, καλοκαμωμένος καὶ ξωμαλέος, ἔχων φυσικὴν ἀνδρείαν, ἦτο εὐπροσήγορος καὶ ὅταν ἤθελε καμμίαν φορὰν νὰ ἐκτελέσῃ τίποτε δυσάρεστον καὶ εὑρίσκετο πλησίον του κανεὶς ἄνθρωπος καθὼς πρέπει καὶ τὸν ὁποῖον νὰ ὑπολήπτετο, ἤκουε τὴν συμβουλήν του καὶ ἀπεῖχεν ἀπὸ πᾶν δυσάρεστον· ἀλλ' ὅταν ἐτύγχανε νὰ εὑρίσκοντο μαζύ του πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ μοχθηροὶ νὰ τὸν παρακινοῦν εἰς ἀποτρόπαια πράγματα, τότε ἔπιπτε εἰς δυτάρεστον σφάλμα ὡς ἐκεῖνο τοῦ νὰ ἀπατηθῇ καὶ νὰ ἀνεχθῇ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσέως, πρᾶξις ἡ ὁποία πολὺ τὸν ἐδυστφήμησεν καὶ ἠμαύρωσε τὴν ὑπόληψίν του, καὶ ἂς ἔχουν τὸ ἀνάθεμα, διότι σήμερον ἡ εἰκὼν τοῦ Γκούρα ἤθελε στολίζῃ τὴν αἴθουσαν τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν, ἑνὸς ἐκ τῶν σπουδαίων καὶ γενναιοτέρων στρατιωτικῶν.

Τυχὸν νὰ εἶμαι μαζὺ μὲ τὸν Γκούρκν, ὁπόταν ἔσωσα τοῦτον ἀπὸ τοιούτας πράξεις καὶ μίαν ἄλλην τοιαύτην ἐμκαίωσα εὑρισκόμενος εἰς Μέγαρα.

Ἡ πρώτη τοιαύτη ἀποτρόπαιος πρᾶξις ἦτο κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1823. Ἀπεφάσισε καὶ εἶχε διατάξει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θανάτου τοῦ εἰς Ἀθήνας εὑρισκομένου διοικητοῦ τῆς Ἀττικῆς Δρόσου Μανσόλα ὡς περὶ τούτου ἀνέφερον λεπτομερῶς εἰς προτεραίας μου ἀναμνήσεις, ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ 1825 τὸν ἰατρὸν Π. Σοφιανόπουλον. Καὶ ὡς μοῦ εἶπεν ὁ Γκούρας εἶχε δι-

καιον, διότι ἀφοῦ ἐν πρώτοις κατώρθωτε νὰ τὸν πείσῃ ὁ Σοφιανόπουλος καὶ νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα, τὸ αὐτὸ ἤρχισε νὰ πράττῃ καὶ κατὰ τοῦ Γκούρα, ῥᾳδιουργῶν, καὶ ἠθέλησε νὰ κάμῃ συμμετόχους του τοὺς δύο πλησιεστέρους συγγενεῖς τοῦ Γκούρα, τὸν Ἰωάννην Ῥούκην καὶ Εὐστάθιον Κατσικογιάννην, οὗτοι δὲ καθυπέβαλον εἰς τὸν Γκούραν τὰ τοιαῦτα ἔργα τοῦ Σοφιανοπούλου καὶ εἶχε διατάξει νὰ ῥίψουν τὸν Σοφιανόπουλον εἰς ἓν ξηροπήγαδον καὶ τὸν θάψουν μὲ πέτρας ζῶντα· καὶ κατὰ τοῦτο τὸ κατ' ἐμὲ ὁ Γκούρκας εἶχε δίκαιον, διότι ἐγὼ τὸν Σοφιανόπουλον αὐτὸν τετράκις ἔσωσα τὴν ζωήν του ἀπὸ τοιούτας πράξεις ἕνεκεν τῆς ἀπερισκεψίας του.

Ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ 1820 εὑρισκόμενος ὁ Γκούρκας εἰς τὴν νῆσον Σαλαμῖνα, εἶχε διατάξει τὴν σύλληψιν καὶ ἀφώπλισιν τοῦ Μήτρου Τριανταφύλλου, καὶ φαίνεται ὅτι καὶ οὗτος τοιαύτην ῥᾳδιουργίαν καὶ πλεκτάνην ἔκαμνε κατὰ τοῦ Γκούρα, ἀλλὰ τυχὼν ὁ Νάκος Πανουργιᾶς πλησίον του, ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ ἀμέμπτου δικαιωγῆς εἰς τὸν βίον του, κατώρθωτε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Γκούραν ἀπὸ τὰ περαιτέρω. Ὁ Γκούρας συγχρόνως ἀπὸ τὴν Σκλαμῖνα ἐξαπέστειλεν εἰς τὰ Μέγαρα τὸν περιβόητον Μάνδαλον καλούμενον, μὲ 20 περίπου στρατιώτας διὰ νὰ συλλάβουν τὸν Λάμπρον Ὀδυσσέα (ἀγνοῶ διὰ ποίαν ἀφορμὴν οὔτε ἠδυνήθην πλέον νὰ μάθω τὴν αἰτίαν, διότι τὸν Ἰωάννην Γκούραν δὲν ξαναίδον μεταβάντα ἀπὸ τὴν Σαλαμῖνα εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀκολούθως πολιορκηθέντα παρὰ τοῦ ὀθωμανοῦ στρατάρχου Κιουταχῆ καλουμένου). Ὁ ῥηθεὶς Μάνδαλος φθάσας εἰς τὰ Μέγαρα λίαν πρωΐ, μὲ εὗρεν ἕτοιμον νὰ ἱππεύσω καὶ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Μάνδραν καὶ Ἐλευσῖνα· μὲ ἐπλησίασε λοιπὸν καὶ μοῦ ἀνήγγειλε τὴν ἀποστολήν του, εἰπών μοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Γκούρκα νὰ τοῦ δώσω τὴν ἀνήκουσαν συνδρομήν. Ἐγὼ τοῦ ἀπήντησα ὅτι βλέπεις τὴν θέσιν εἰς ἣν εὑρίσκομαι, καὶ δὲν δύναμαι νὰ ἐμποδισθῶ ἀπὸ τὸν δρόμον μου, καὶ φρόντισε νὰ ἐκτελέσῃς τὴν ἐντολήν σου. Τότε μὲ ἠρώτησεν εἰς ποίαν οἰκίαν κατοικεῖ ὁ Λάμπρος Ὀδυσσεύς, ἐγὼ τοῦ ἀπήντησα ὅτι ἤμην εἰς ἄγνοιαν, ἀλλὰ ἀμέσως προσεκάλεσα ἕνα ἐκ τῶν ἐμπεπιστευμένων μου στρατιωτῶν, τὸν ὁποῖον ἐπεφόρτισα νὰ τρέξῃ εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσέως, ἡ ὁποία ἦτο γνωστὴ εἰς τοῦτον τὸν στρατιώτην, καὶ νὰ τοῦ εἰπῇ ὅτι ἔφθασεν ὁ Μάνδαλος διὰ νὰ τὸν συλλάβῃ, καὶ νὰ τρέξῃ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Κιτέκ, πρώτου ἐξαδέλφου τοῦ Νάκου Πανουργιᾶ τὸν ὁποῖον, αὐτὸς ὁ Ν. Πανουργιᾶς εἶχεν ἀφήσει ἐκεῖ μὲ τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμά του ἐκ διακοσίων πεντήκοντα περίπου στρατιωτῶν, νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Κιτέκ ὅτι μετέβη ἐκεῖ κατὰ παραγγελίαν μου ἵνα ζητήσῃ τὴν συνδρομήν του καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸν Μάνδαλον νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολήν του. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Κατέφυγεν ὁ Λάμπρος εἰς τοῦ Κιτέκα, ὅστις ἦτο νέος καλός, γεννάτος καὶ φιλότιμος, ἐγὼ δὲ ἐτράβηξα τὸν δρόμον μου καὶ μετέβην

ὅπου ἀνωτέρω ἀνέφερον. Ὁ δὲ Μάνδαλος μεταβὰς εἰ. τὴν κατοικίαν τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσέως καὶ μὴ εὑρὼν τοῦτον, παρὰ μόνον τὴν μητέρα τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσέως Εἰρήνην καλουμένην καὶ τὴν κόρην της, διήρπασεν ὅ τι εὗρεν ἐν τῇ κατοικίᾳ ἐκείνῃ καὶ παρακλαβὼν τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας μετέβη εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Κιτέα· καὶ φαίνεται εἶχεν ὁ Μάνδαλος μάθει τὴν μετάβασίν του ἐκεῖ. Ὁ δὲ Κιτέκας γνωρίζων τὸν Μάνδαλον εἶχε φροντίσῃ τὰ περὶ ἀσφαλείας τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσέως. Μεταβὰς λοιπὸν ὁ Μάνδαλος εὗρεν ἐκεῖ τὸν Λάμπρον Ὀδυσσέα κοιθήμενον, ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ ὁ Κιτέκας παρὼν μὲ ἀρκετοὺς στρατιώτας. Τότε ὁ Μάνδαλος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Κιτέα νὰ συλλάβῃ τὸν Λάμπρον Ὀδυσσέα, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη τὴν παράδοσίν του, καὶ τότε ὁ Μάνδαλος ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ Λάμπρου Ὀδυσσέως. Ἀλλὰ ἡ σφαῖρα ἐφόνευσεν ἕναν στρατιώτην ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ χωρὶς νὰ βλαφθῇ παντάπασιν ὁ Λάμπρος Ὀδυσσεύς. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐπυροβόλησαν καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Κιτέα καὶ τοῦ ἐφόνευσαν καὶ αὐτοῦ ἕνα στρατιώτην. Τότε ἀπεσύρθη ὁ Μάνδαλος ἄπρακτος καὶ ἀντὶ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Μανδάλου νὰ φονευθῇ εἷς, ἐφονεύθησαν δύο καὶ οὕτως ἐτελείωσεν αὕτη ἡ σκηνή.

Ὁ Ἰωάννης Γκούρας ἐγνώριζε νὰ μεταχειρίζηται μετ' ἐντελείας καὶ τὸν ποιμενικὸν αὐλὸν δηλ. τὴν φλογέραν καλουμένην, τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὰ στρατόπεδα εὑρισκόμενος ἔφερε μαζύ του καὶ πρὶν χαράξει τὴν μετεχειρίζετο, ὁ κτύπος τῆς ὁποίας πολὺ εὐχαριστοῦσε τοὺς εὑρισκομένους ὁπλαρχηγοὺς καὶ στρατιώτας, οἵτινες πάντοτε κατὰ τὰ χαράγματα ἐξυπνοῦσαν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1881.

Ἀντώνιος Γεωργαντᾶς ὑποστράτηγος

ΟΛΥΜΠΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΛΥΤΟΥ

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΛΥΤΟΧΩΡΟΥ

ΤΑ ΣΙΧΝΑ

Ἐὰν τὸ γράφειν τὰ ἔθιμα τόπου τινὸς σημαίνῃ τὸ εἰκονίζειν ἐν αὐτοῖς καὶ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ μόρφωσιν, ἤτοι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἦθος, διότι ἦθος ἐστὶν ἔθος, τουτέστιν, ἡ ἐν ἐξωτερικαῖς σχέσεσι καὶ ποικιλίαις ἐκφαινομένη ἐσωτερικὴ κατάστασις καὶ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου, δὲν διστάζομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα μέλλομεν νὰ προβάλωμεν μίαν ἐξ ἐκείνων τῶν στιγμῶν τοῦ ἠθικοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος, αἵτινες ἡλίου φαεινότερον καθορίζουσί πως τὴν σχέσιν τοῦ ὄντος ὀρθοδοξοῦντος πρὸς τὸν λεγόμενον Χριστιανόν, τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐπὶ σαθρᾶς

βάτεω; καθεστῶτα καὶ ἐπὶ τεταλευμένης νοητικῆς δυνάμεως κινούμενον, καὶ διακρίνουσι παντὸς ἑτεροφεροῦς καὶ ἀλλοτρίου τὸ δίπουν ζῶον καὶ εἰς τέλειον ἄνθρωπον, ὥσπερ ὑπὸ τῆς πανσθενείκης τοῦ Δημιουργοῦ προώρισται, μεταβάλλουσι· διότι ποῦ ἄλλοθι διαπορῶν τις δύναται νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ εὕρῃ ἀληθῆ καὶ ἀγνὴν τῆς ἀπορίας του λύσιν, ἢ ἐν τῇ τάξει ἐκείνῃ τῆς κοινωνίκης, ἥτις ἀδιαφοροῦσα πάντως πρὸς τὴν τῶν ἄλλων διακριτικὴν ἰδιότητα περὶ ἓν μόνον στρέφει τὴν ἑαυτῆς μέριμναν, καὶ ἐνέργεικν, τὴν τῶν κοινῶν δῆλον ὅτι ἀσφάλεικν καὶ τῶν ἰδίων δυνατὴν προάσπισιν, ἐν αἷς μορφοῦται ὁ χαρακτὴρ καὶ προάγεται τὸ κοινὸν συμφέρον; Ὑπάρχουσιν ἀναμφηρίστως ἐν ταῖς μικραῖς κοινωνίαις, ὧν ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας τυγχάνει πολὺ στενὸς καὶ περιωρισμένος, καὶ περιστάσεις καθ' ἃς οὐδὲν ἰσχύει, ὅπως παρακωλύσῃ ὁρμήν τινα ἐλέγχουσαν προφανῶς ἀμέλειαν καὶ ῥᾳθυμίαν τῶν κοινῶν συμφερόντων καὶ παράλογον ἰδιωτισμὸν ἀτομικότητος παραδίδουσαν· ἀλλ' εἰσὶ τοσούτῳ μικραὶ καὶ σπάνιαι, ὥστε αἱρομένης τῆς ἀφορμῆς καὶ τῆς αἰτίας, συναίρεται πᾶσα ἀντίξοος καὶ ἀντίθετος κίνησις, σκοποῦσα τὸν ἀτομικισμὸν καὶ τὴν ἰδιοτέλειαν. Ἐκεῖ τὰ πάθη ἐξάπτονται καὶ κακαί τινες ἕξεις κορυφοῦνται ἀκατανοήτως καὶ εἰς τὸ ἀπεριόριστον πολλάκις, ἀλλ' ἵστανται εἰς τέλος καὶ διατέμνονται, ὡς πολλάκις καταπονοῦται ἀργοῦσιν αἱ πτέρυγες ἀετοῦ ἐν στενῷ κλωβῷ κεκλεισμένου, ἢ ὡς ἐξασθενίζουσιν οἱ ὄνυχες καὶ τὰ στήθη λέοντος ἐν διφράκτοις σιδηροῖς μεμονομένου. Ἐκεῖ ἡ ἀντεκδίκησις ἐπὶ μακρὸν ἵστω, ὡς ἄλλη φαγέδαινα, καταβιβρώσκει τὰ σπλάγχνα καὶ κατανα̈λίσκει τὴν δύναμιν, ἀλλὰ μόλις ἀστὴρ συμπνοίας καὶ ἀδελφότητος ἀναφαίνεται τῷ φωτὶ τῆς θείας ἀγάπης καὶ τῆς εὐσεβείας διαλαμπόμενος, καὶ ἐκμηδενίζεται καὶ κατκπίπτει πτῶσιν Ἰκάρου τὸ περίπυστον καὶ εἰδεχθὲς τῆς κακίας οἰκοδόμημα· ἀνακυκᾷ τότε καὶ κατκσπαράσσεται αὐτὸ δὴ τοῦτο τῆς ἰδιοτελείκς τὸ λκμπρότατον φάσμα καὶ μία μόνη σύμπτωσις θρησκευτικῆς ἐντεύξεως ἢ εὐσεβοῦς ἐπικλήσεως κοινῆς διαλευκαίνει τὸν ζόφον, διασκορπίζει τὰ σκάνδκλα, ἀποκαθαίρει καὶ καταρρίπτει τὰ ζιζάνεια καὶ ἀποκαθίσταται ὁμκλότητος καὶ ὁμονοίκς ἱερὸν ἔδκφος καὶ στερεὸν εὐδκιμονίκς ἁλτήριον.

Τὰ *Σίγνα* (Signa) ἐν Αὐτοχώρῳ ἀποτελοῦσι μίαν τῶν κυριωτάτων θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ πανηγύρεων συνάμα, αἵτινες οὐ μόνον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν εἰς τὸ Ἡνυπερτέλειον Ὄν ἀνυψοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴσθημα ἀναζωπυροῦσι καὶ τὰς ἐλπίδας ἀνκπτεροῦσι καὶ σελαγίζουσι.

Δόρατα ὑψηλὰ 10—15 μετρῶν θεῶνται ὑψούμενα καὶ οἱονεὶ αὐτομάτως πκλλόμενα τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, ὅτε ἡ βάπτισις τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος τελεῖται. Στκυρὸς ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῶν ἑστημένος, χρυσοῦς ἢ ἀργυροῦς, εὐσεβοῦς χειρὸς εὐλαβέστκτον δῶρον χαιρετίζει τὴν χρυσίζουσαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀνατολὴν καὶ κυκνόλευκος καὶ ἐρυθρὰ σημαίκ

καὶ ἄλλοις ἠχηροῖς χρυσοῖς ποικίλμασιν καὶ πεποικιλμένη ἐξ αὐτοῦ καταφαίνεται, κυματίζουσα ἐν τῷ αἰθέρι, ὅλην τὴν προσοχὴν συνέχουσα τῶν θεατῶν, πᾶν πάθος διασπῶσα καὶ εἰς βκθύτατον συγκινοῦσα ἄλγος καί, ὡς δὴ λέγεται «κόπτουσα τὰ ἥπατα» φιλεόρτων ἀλλὰ φιλελευθέρων ὄντων, τυρανουμένων ἀλλὰ μὴ δεσποζομένων πνευμάτων.

Πάντα ταῦτα τὸν ἀριθμὸν τοσαῦτα, ὅσαι καὶ τῶν Ἁγίων αἱ ἱεραί, μικραί τε καὶ μεγάλαι ἐκκλησίαι, εὐαγῆ τῶν ὀρθοδόξων ἐντευκτήρια ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως κείμενα, κομίζοντκι περὶ βκθύτατον ὄρθον εἰς τοὺς δύο κεντρικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς νκούς, ὧν ὁ μὲν πρὸς ἀνατολὰς εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁ δὲ πρὸς δυσμάς, εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐπωνόμαστκι. Κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην, ἤτοι τὴν παραμονὴν τῆς μεγάλης τῶν Θεοφανείων ἑορτῆς, πάντες σχεδὸν ἀγρυπνοῦσιν ἀναμένοντες τὴν λαμπρὰν τελετήν, ἀκούοντες τὴν κατκνυκτικὴν τῶν *σιγοφόρων* φωνὴν ἐν τάξει πολλῇ καὶ ἁρμονίᾳ ᾀδόντων τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ καραδοκοῦντες (οἱ θεοσεβέστεροι) τὴν πολυπόθητον καὶ μακαρίαν ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν ἀνοίγονται τὰ *Οὐράνια* καὶ καταβκίνει ἐπὶ τὴν ἀκήρατον τοῦ Χριστοῦ κεφαλὴν τὸ Πνεῦμκ τὸ ἅγιον· τότε τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐναρέτων αἱ ἐπιθυμίαι εἰς ἄκρον κορέννυνται, οὐδὲν πλέον ἐπιζητοῦσαι τοῦ βίου των ὀλβιώτερον οὐδὲν ἄλλως ὑπολαμβάνοντες τῆς θείας, ἀλλ' ἀοράτου ταύτης ἐμφανίσεως ἀξιομκκκριστότερον, τότε καὶ τῶν πλεονεκτούντων αἱ μωραὶ καὶ φαντασιόπληκτοι αἰτήσεις πρὸς τὸν Παντοδότην ἀναπέμπονται, ἀλλ' οὐδέποτε, ὡς εἰκός, ἐκτελοῦνται. Ἐνταῦθα ζητεῖταί τι ἀκατάληπτον μὲν ἴσως, ἀλλ' ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ὑπὸ τὸν παγετώδη καὶ ψυχρότατον οὐρανὸν ἀγραυλοῦντος πιστοῦ, ἀναμφιλέκτως καὶ ἀνενδοιάστως τὸ προσδοκώμενον μέγα ἔσεται ἀγαθόν, εἴτε παρὸν εἴτε μέλλον, εἴτε πρόσκαιρον, εἴτε αἰώνιον, συνομολογοῦμεν, ὅτι τούτου πάντοτε πάντως γίνεται ἀγαθόν τι, πρόσκαιρον μέν, ἐὰν ἡ ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἐπιρροῆς ἐπίδρασις ᾖ μικρά, αἰώνιον δὲ καὶ μέγα, ἐὰν ἡ τῆς χειμερινῆς νυκτὸς ἐπενέργεια ᾖ ἰσχυρὰ καὶ μεγάλη. Ὅτον λυπηρὰ φαίνεται καὶ διορθωτέα ἡ κατάστασις αὕτη παρὰ τοῖς εὐαρίθμοις τῶν ἐνθουσιώντων τοῦ Εὐαγγελίου ὀπαδῶν, διότι παρερμηνεύεται ὅλως τὸ θεῖον ῥῆμα τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος· «ὃ ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου παρὰ τοῦ πατρός μου, δώσει ὑμῖν», τοσοῦτον οἰκτρὰ καὶ ἀξιογέλαστός ἐστιν ἡ ἀκατανόητος περὶ ὑλικῶν ἀγαθῶν, πλούτου καὶ πάσης ἄλλης εὐμκρείας πρὸς τὸ θεῖον γιγνομένη αἴτησις, καθ' ὅσον πιστεύεται ὅτι πάντκ ταῦτα δοθήσονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ ἐγκαρτερήσοντι εἰς τῆς φοβερᾶς ἐκείνης νυκτὸς τὴν ὕπαιθρον καὶ νεκρικὴν δέησιν, ἀνθρώπου ἠρεμοῦντος ὑπὸ τοῦ Οὐρανοῦ τὸν πεπηγότα θόλον καὶ τῆς οἰκίας τὰ πολυμήκη καὶ λογχοειδῆ κρύσταλλα. Τὸ εὐχάριστον ἐν τούτοις εἶνε, ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον γίνεται, καθ' ὅσον οὐδεὶς διακινδυνεύει τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ, ἐπ' ἐλπίδι τοικύτης ἀβεβκίου καὶ δυ-

σκόλου τύχης, ἥτις τόσον μοιραία καὶ ἀποτρόπαιος φαίνεται, πρὶν ἡ καταφθάσῃ τις εἰς τὸ εὐλίμενον αὐτῆς τέρμα· περὶ τῶν Βουλγάρων ὅμως, καθ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, λέγεται ἐπικρατοῦσα τοιαύτη τις γνώμη συνᾴδουσα καὶ πρὸς τὴν παρ' αὐτοῖς παροιμίαν, ὅτι προκύψαντός τινος (Βουλγάρου) ἀπὸ τῶν κιγκλίδων τοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην, καὶ ἀντὶ ἑνὸς μέτρου χρημάτων ζητήσαντος (ἀκουσίως καὶ τῆς γλώσσης βεβαίως παραδρομῇ) ἑνὸς μέτρου κεφαλὴν κατὰ τὴν αὐτολεξεὶ φράσιν:

«ντάϊ μοι, μπόζιε, κοίλο γκλάβα»
ἀντὶ
«ντάϊ μοι, μπόζιε, κοίλο πάρε»
ἤτοι
«δός μοι, Χριστέ, κοιλὸν κεφάλι»
ἀντὶ
«Δός μοι, Χριστέ, κοιλὸν χρημάτων».

Ἐγένετο τοσοῦτον μεγάλη καὶ χονδρὴ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ, ὥστε κατέστη ἀδύνατον ν' ἀποσύρῃ αὐτήν, μέχρις οὗ καταστραφείσης τῆς κιγκλίδος κατώρθωσε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν κεφαλήν, οἵα τῷ ὄντι παρίσταται μεγάλη καὶ χονδρὴ ὡσὰν ταζούμα[1] στρογγυλὴ καὶ ἔκτοτε ἐφάνη, οἷος λέγεται, ὅτι εἶνε: *χονδροκέφαλος καὶ ἀτάλαντος συγχρόνως*, διότι τὸ ἄλας, ὡς γνωστόν, συσφίγγει τὰ μόρια τῶν σωμάτων, καὶ δὴ καὶ τὴν κεφαλήν, ἥτις ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς εἰς τὸν ἔξω κόσμον ἐμφανίσεως δέον προσηκόντως νὰ ἁλατίζονται κατὰ τὰς κοσμοπολιτικὰς καὶ προοδευτικὰς θεωρίας τῶν αὐτοχειροτονήτων μαιῶν.

Τῶν φιλοθρήσκων τις, ὄρθρου βαθέος, ὡς εἴρηται, λαμβάνει ἀπό τινος ἄλλης Ἐκκλησίας, ἢ Ἐξωκλησίου τὸ *Σίγνον* καὶ ὑπὸ πλήθους παίδων τε καὶ ἀνδρῶν παρακολουθούμενος κρατεῖ ὑψούμενον τὸ τῆς εὐσεβείας σύμβολον καὶ σχεδὸν εἰπεῖν αἰωρούμενον καὶ καταθέτει τὸ ἁλάνθαστον τῆς Χριστολατρείας τοῦτο γνώρισμα ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν δύο καθολικῶν (κεντρικῶν, ἐντὸς κειμένων) Ἐκκλησιῶν· τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς θρησκευτικὴν *σιγγοφορίαν* οὕτω κανονικῶς καὶ ἐν κατανύξει τελουμένης, οὐδεὶς ἰδὼν ἢ ἀκούσας δύναται νὰ κρατήσῃ τὰ ἐξ οὐρανίου χαρᾶς καὶ ἐθνικοῦ θρησκευτικοῦ βίου ἀποστάζοντα δάκρυα· ἕκαστος τῶν παρισταμένων αἰσθάνεται ἑαυτὸν πρὸς τὸ Θεῖον συγκοινωνοῦντα, ὅτε τὰ γλυκόφθογγα στόματα τῶν ἀκάκων παιδίων, ἀνακέμπουσι μελῳδικῶς τὴν θεάρεστον καὶ ἁπλῆν δέησιν τοῦ «Κύριε ἐλέησον.

Μετ' οὐ πολὺ ἄρχεται ἡ ἱερουργία καὶ ἀθρόον τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα σπεύδει εἰς τὸν ναὸν αἰνέσον τῷ Κυρίῳ· τὸ *Μεσονυκτικὸν* ἀκολουθεῖ ὁ ὄρθρος, καὶ τοῦτον διαδέχεται ἡ *Λειτουργία*, ὑποφωσκούσης ἤδη τῆς ἡμέρας· οἱ κώδωνες ἀντιλαλοῦσι τότε ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν σκοπιᾶς τῆς μεγάλης τελετῆς τὴν προσέγγισιν, ὅτε, ψαλλομένου τοῦ κανόνος τῆς ἡμέρας καταλλήλως, σύμπαντες ἐξέρχονται ἀμφοτέρων τῶν ναῶν· τὰ ἱερὰ τῆς θρησκείας σημεῖα, τὰ *Σίγνα*, τὰ ἐκφραστικώτατα τῆς παλιγγενεσίας ἐμβλήματα, τὰ τῆς ἑνότητος καὶ ἰσχύος θεῖα *λάβαρα*, προηγοῦνται διευθυνόμενα εἰς τὸ κοινὸν τῆς συναντήσεως κέντρον, τὴν μεγάλην πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς·[1] οἱ μικρὰν τῆς ἑτέρας τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἁγίου Νικολάου, εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐλέους, τὸ *χαῖρι*, κατὰ τὴν ἐγχώριον ἔκφρασιν· οἱ ἐκ ταύτης πρῶτοι καταφθάνοντες ἀναμένουσι καὶ τοὺς ἄνωθεν, τοὺς ἐκ τοῦ ἁγίου Δημητρίου κατερχομένους, ἔχοντας καὶ ἐκείνους πρὸ αὐτῶν τὰς ἱερὰς τῆς πίστεως ἀσπίδας ὑψηλὰς καὶ κυματιζούσας καὶ φέροντας τὰς μεγάλας εἰκόνας τῶν ἑκάστοτε ἑορταζομένων Ἁγίων, ἃς μετὰ θρησκευτικῆς ἀπεριγράπτου φιλοτιμίας συναρπάζουσι καὶ βαστάζουσιν ἐν χερσὶ καὶ ἐπ' ὤμων οἵ τε νέοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὴν ἡλικίαν· κατέρχονται καὶ οὗτοι καὶ ἵστανται· ἀλλὰ δέον νὰ σταθῶσιν· ἡ ἀγορὰ κεῖται εἰς τὸ ἀρκτικώτατον ἄκρον τοῦ Λυτοχώρου ἀπολήγουσα εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὑψηλῶν ὀχθῶν τοῦ Ἐνιπέως ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου *Γούμπας*, καὶ ἀντιμετωπίζουσα πρὸ αὐτῆς τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τοῦ πολυδειράδος Ὀλύμπου, ψυχρὸν καὶ πικρὸν λειβούσας τὸ δάκρυ τῆς ἐπαράτου καὶ βαρείας δουλείας· μαγευτικώτατος ὁ ὁρίζων ἐνταῦθα λαμπρύνει τὸ μέρος τοῦτο ἔτι μᾶλλον, ἀποθαμβοῖ τὴν ὅρασιν καὶ ἀνυψοῖ τὴν διάνοιαν· μαγευτικὸν τῷ ὄντι θέαμα! ἔνθεν μὲν οἱ, ὡς Συμπληγάδες, ἀπότομοι βράχοι τῆς Ζηλενίτσας καὶ Ἱππιοῦ τοῦ Καλυβίτου μετὰ τῶν χαράδρων τῶν νεροτριβῶν, ἔνθα φυσικοὶ καὶ τεχνητοὶ καταρράκται κατεργάζονται καὶ στερεοποιοῦσι τὰ ἀδιάτρητα ὑφάσματα τῶν ἐμπόρων καὶ τὸ κομψὸν τῶν κατοίκων *σαιτομάζωμα*, καὶ τῶν σκοτεινῶν κοιλάδων τοῦ *Νησίου*,[2] διήκουσι φωναὶ ἀνθρώπων καὶ ἀλαλαγμοὶ ἀγρίων θηρίων· ἔνθεν δὲ ἡ ἀπέραντος τῶν πεδιάδων ἔκτασις, ἡ ἀπὸ τῆς Ἀλμυροπόταμου μέχρι τῆς Ἀγιοβασιλίτσης καὶ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Ἀμπελακίου, ἡ ἀπὸ τῆς Ἀγιοβασιλίτσης μέχρι τῆς Ἀγιοπαρασκευῆς καὶ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Ἀμπελακίου, ἡ ἀπὸ τῆς Ἀγιοπαρασκευῆς

κοντες μέχρι τοῦ βυθοῦ, ἔνθα αἱ πηγαὶ τοῦ ποταμοῦ, τοῦ *Βύθου*, τοῦ *Λέτ* καὶ τοῦ *Μαυρολόγγου*, ἐπιθυμητοῦ τῶν αἰγάγρων διαθερισμοῦ, ἀντικατοπτριζόμενοι ὑπὸ τῆς *Γυμνωρείας* (Γκόλνας) καὶ τοῦ *Λειβαδακίου*, κατασκευαζόμενοι δὲ ὑπὸ τῆς ὑψηλοτάτης τῶν κορυφῶν, τοῦ Παληαηλιᾶ, ὅπου ἐτελεῖτο κατὰ τὰς σωζομένας παραδόσεις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ πένταθλον [1] παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, νῦν ναόν, ἢ μᾶλλον εἰκονοστάσιον ἐκ χαλκοῦ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, ἑτέρωθεν δὲ ἡ γραφικὴ θέα τῆς θαλάσσης, ἡ τῶν, ὡσεὶ ταχύπτερα πτηνά, διαπορθμευομένων τὸν θερμαϊκὸν πλοίων κίνησις καὶ ἡ ἄποψις τῆς ἐριμετάλλου χαλκιδικῆς καὶ ἡ κανονικὴ ἐμφάνισις τῆς πόλεως τῶν φιλοκόμων καὶ εὐπρεπῶν Θεσσαλονικέων, ἐμφαίνουσι τὸ ἐξαίσιον τῆς θείας τέχνης καὶ διατρανοῦσι τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πανσοφίας παρεχούσης ἀνάπαυλαν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ καὶ ἰσχὺν καὶ λεπτότητα εἰς τὴν γραφίδα τῶν μαθητῶν τοῦ Ῥαφαήλου.

Ἐκεῖ ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν κωδώνων καὶ τὸν περιβομβοῦντα θροῦν τῆς πλατάνου καὶ τοῦ εὐθυτενοῦς λεύκου τοῦ γέροντος Παραμύθα [2] ἵστανται καὶ λιτανεύουσιν ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ τῆς ἀρχῆς καί, ἡγουμένων τῶν *Σίχνων* καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἱερῶν ἐν τάξει, σύμπαντος τοῦ κλήρου ἐν στολῇ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, καταβαίνουτιν εἶτα πρὸς τὸν ποταμόν, Λάκκον ἐκεῖ καλούμενον, καὶ καταλλήλως παρεσκευασμένον εἰς ὑποδοχὴν τοῦ βαπτιζομένου ἢ ριπτομένου κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν λέξιν Σταυροῦ. Τὰ ὑπερήφανα καὶ ὑψηλὰ ἐκεῖνα ξύλα τοποθετοῦνται καὶ παρατάσσονται παραλλήλως ἐπὶ τῆς ὄχθης ὡς καὶ ἅπασα ἡ φιλέορτος συνοδία ἐπιφωνοῦσα καὶ αὖθις τὴν ἐναρμόνιον ἐκείνην δέησιν «Κύριε ἐλέησον»· ὑπὸ τὸ φύλλωμα γηραιᾶς πλατάνου ἢ παρὰ τὴν βάσιν ποταμίου βράχου, ἔνθα παρεσκεύασται ὁ τοῦ Ἁγιασμοῦ χῶρος, τὸ τοῦ Σταυροῦ δοχεῖον, ἵστανται οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ συναποτελοῦντες τὴν λοιπὴν χορείαν ψάλται, γέροντες καὶ οἱ ἐγκριτότεροι καὶ σεβαστοὶ πολῖται·— ἡμίγυμνοι καὶ θερμοί, πυρρώδεις καί ἀθλητικοὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ χειμῶνος περικυκλοῦσι τὸν χῶρον τοῦτον χερσαῖοί τε καὶ ναῦται λεοντιδεῖς τῆς θαλάσσης, οἱ μέλλοντες δύται, οἱ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ῥιφθησομένου Σταυροῦ συναγωνισθησόμενοι· — πάντα τὰ ὑψώματα καὶ αὐτὰ τὰ δένδρα πληροῦνται πο-

πᾶς κιοπρὶ ἡ Ἡρακλείου)· πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ τοποθεσίαι εἰσὶ γνωσταί, καθ' ὅσον αἱ πλείονες αὐτῶν κεῖνται ἐπὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς τῆς Βερολινείου Συνδιασκέψεως, κολοβωθείσης, ὡς γνωστόν, κακῇ μοίρᾳ καὶ περισταλείσης μέχρι καὶ ἐκεῖθεν ἀκόμη τοῦ Πλαταμῶνος.

2 Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης ταύτης τοῦ Ὀλύμπου κορυφῆς οὐδὲν μνημεῖον ἀρχαιότητός τινος εὑρίσκεται, πλὴν τῆς κατὰ τὸ 1877, ὡς περιᾴδεται, ἀνανεωθείσης χαλκίνης εἰκόνος τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὅμως Γυμνωρείας ἢ τοῦ Λειβαδακίου, κεῖνταί που σωζόμενα ἐρείπια πύργου τινὸς τῶν μεταγενεστέρων.

3 Ὁ γέρων οὗτος Παραμύθας, ὁ καλλύνας τήν τε ἀγορὰν διὰ πλατάνων καὶ τοῦ Λεύκου καὶ τὸν ναὸν τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ ἁγίου Νικολάου, καὶ τὸ χοροστάσιον διὰ δυάδος παρομοίων φυτῶν, ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας πρὸ 6 περίπου ἐτῶν.

λιτῶν· αἱ οἰκίαι ἀφίενται ἔρημοι σχεδὸν καὶ αὐτὰ τὰ κτήνη καὶ τὰ φορτηγὰ προετοιμάζονται, ὅπως ποτισθῶσι μετ' ὀλίγον ἐκ τοῦ ἡγιασμένου ὕδατος· ἡ οἰκοδέσποινα, ἡ γραῖα μήτηρ, ἡ εὐσεβὴς κόρη καὶ τὸ φιλόστοργον τέκνον κρατοῦσιν ἀνὰ χεῖρας περιπεποιημένην τοῦ Παντοκράτορος εἰκόνα ἤ τινος τῶν ἐφεστίων καὶ προστατῶν ἢ πολιούχων ἁγίων, ἵνα πλύνωσι καὶ φωτίσωσιν αὐτὴν τῷ ἁγίῳ ὕδατι τῶν Φώτων.

Εἶνε ἤδη πρωΐα· ὁ ἥλιος ἀνέτειλε· καὶ ὁ ἀγρότης βροτός, ὁ κατάκοπος γεωργός, ἢ ἀπόμονος ποιμήν, ὁ τοῦ ἡλίου τοὺς *κύκλους* καὶ τῆς σελήνης τὰ *θεμέλια* ἀναμετρῶν πρεσβύτης καὶ ὁ φιλοπράγμων νεανίας ἔχει στρέψει ἤδη τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καὶ ἐκτείνει τὰ ὄμματα τῷ ἡλίῳ ἅμα ἀνίσχοντι, θεώμενος καὶ ἐξετάζων τὸν μεγαλοπρεπῆ δίσκον αὐτοῦ καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ὅλως *ἐξαιρετικὴν* κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ *ἔκτακτον* αὐτοῦ *κίνησιν* καὶ *περιστροφήν*.

Τῆς ἡμέρας τὸ φῶς λαμπρύνει καὶ ὀρθοποιεῖ τὰς πράξεις, ταύτην ὥρισεν ὁ τῶν πάντων Δεσπότης εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν πολλαπλῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκῶν καὶ εἰς ἐπίγνωσιν καταφανεστέραν τῆς Δόξης καὶ Μεγαλωσύνης αὐτοῦ, ὡς ἐνδείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἑπομένων ἀνὰ τὰ στόματα τοῦ λαοῦ ᾄσματος:

«Ἅγιο Γιάννη, Ἀφέντη καὶ Πρόδρομε,
Δύνεσαι βαφτίσης Θεὸν-Παιδί;
Δύναμαι καὶ σώνω καὶ προθυμῶ·
Καρτέρεσε, Θέ 'μου, ὡς τὸ πουρνό·
Γιὰ νὰ λάμψ' ὁ Ἥλιος καὶ νὰ διαβῇ,
Νὰ φανοῦν τὰ χιόνια εἰς τὰ βουνὰ
Νὰ ἰδῇ κι' ὁ Κόσμος τὸν Κύργιο του.»

Σιγὴ βαθεῖα ἤδη ἐπέρχεται καὶ τὸ μέγα τοῦ ποταμοῦ πανόραμα κατευνάζει πᾶσαν κίνησιν τῶν τε ἐν αὐτῷ καὶ τῶν ἐπὶ τῶν βράχων καὶ δένδρων ἀναβάντων καὶ ἔτι ἀναρρυχωμένων. Ἄρχεται ὁ *Μέγας Ἁγιασμὸς* καὶ ἀσκεπὴς καὶ μεγαλοπρεπέστατα ἐνδεδυμένος ὁ θεράπων τοῦ Ὑψίστου ἀπαγγέλλει μεγαλοφώνως τὴν μεγάλην τούτου εὐχήν, ὑψηλὴν τῆς *Παντοδυναμίας* καὶ *Ἀγαθότητος* περιέχουσαν ἔννοιαν· ὁ πλοῦτος τῶν θείων δωρημάτων ἀκούεται καὶ ἐξυμνεῖται ὑπὸ τοῦ ἀναγινώσκοντος τὸ ἄπειρον τοῦ Παντάνακτος θέλημα· θησαυροὶ δειγμάτων θεοσεβείας καὶ ἁγνότητος αἰσθημάτων διαδέχονται τὴν μεγάλην ἐπίκλησιν τοῦ ἱεροτελεστοῦντος· «Μέγας εἶ Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα Σου! καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων Σου!» — τῶν πάντων ἡ δεξιὰ διατυποῖ ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τοῦ μετώπου τὸ τοῦ Σταυροῦ σημεῖον, δεῖγμα τῆς ἀθωότητος ἀκραιφνὲς καὶ τῆς πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα ἀφοσιώσεως· καὶ τὰ *Σίχνα*! ἅ! ναί, καὶ ταῦτα δὲν ὑστεροῦσι παντελῶς τῶν ἄλλων· τρὶς κλίνουσι τὰ ὑψαύχενα τῆς *Ὀρθοδοξίας* δείγματα καὶ βυθίζουσι τὴν ἀργυρό-

χρυσὸν αὐτῶν κορυφὴν ἐντὸς τοῦ ὕδατος, καὶ τρὶς ἐναέριον αὖθις ἀνυψοῦσι αὐτὴν κατὰ μίμησιν τῶν πακροχθίων δένδρων τοῦ Ἰορδάνου· ὦ τῆς ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Πανοικτίρμονος καὶ χορηγοῦ τῶν πάντων· ἐλήλυθεν ἤδη ἡ στιγμή, καθ' ἣν *ἐρρίφθη* ὁ Σταυρός, τὸ τίμιον ξύλον τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας! οἱ δύται ἀγωνισταὶ ἀθρόοι ρίπτονται ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ταράττουσι καὶ θολοῦσιν αὐτὸ καὶ μετ' ἀγωνίας ἀναζητοῦσι τὸν βαπτισθέντα Σταυρόν· συγκίνησις κατέχει πάντας καὶ σταυροκοπεῖται ἔνδακρυ τὸ χριστεπώνυμον τοῦ Χριστοῦ πλήρωμα· προβάλλουσι καὶ ἕτεροι ἐπίκουροι καὶ συσπειροῦνται συνωθούμενοι ἐντὸς τοῦ ἁγιασθέντος ὑγροῦ· ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἔληξε πλέον· ὑπεξέρχεταί τις καὶ προβάλλει τὸν Σταυρὸν ἀνὰ χεῖρας κρατῶν καὶ κατασπαζόμενος ἀποδίδει αὐτὸν εἰς τὸν *ῥίψαντα* ἱερουργόν· οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ παριστάμενοι συγχαίρουσι καὶ εὔχονται αὐτῷ. οὗτος δὲ ἀντικαθιστάμενος ὑπό τινος τῶν φιλτάτων αὐτῷ ἀπέρχεται δρομαῖος, ἀπεκδύεται τὰ πρῶτα τῆς ὑδροβιότητός του ἐνδύματα καὶ ἑτέραι ἀμφιέννυται στολήν, μεθ' ἧς ἐπιφαίνεται καὶ αὖθις εἰς τὸν Σταυρόν του, ὃν πάντες ἀσπάζονται καὶ δωροῦνται τῷ νικητῇ ἰδίαν *προαίρεσιν*, ἣν οὗτος, ὡς καὶ πᾶσαν τὴν λοιπήν, ἣν μετέπειτα καρποῦται ἐπισκεπτόμενος κατ' οἶκον πάντας μετὰ τοῦ Σταυροῦ, διανέμεται μετὰ τοῦ συναγωνιστοῦ καὶ φίλου του.

Ἡ τελετὴ συνεχίζεται καὶ πάντες ἅπτονται καὶ πίνουσιν ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ἁγιάσματος. Τὰ *Σίγνα* ὁδηγοῦσι τοὺς πανηγυρίζοντας κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν εἰς τὸν ναόν, ἐν ᾧ λήγει καὶ ἡ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Ἀποστόλων ἀκολουθία, ἧς τέρμα ἐστὶν ἡ *ἀπόλυσις*.

Ἠλὴν ἀλλ' ὅμως δὲν λήγει καὶ τὸ θέμα ἡμῶν ἐνταῦθα· τὴν ἐπιοῦσαν μετὰ τὴν θείαν ἱερουργίαν οἱ λατρευταὶ τῶν Θείων *σιτροφόροι* ἐν τῇ αὐτῇ ἱερατικῇ λιτῇ καὶ τάξει παραλαμβάνοντες τὰ *Σίγνα* ἐκ τῶν *Καθολικῶν* κομίζουσι καὶ καταθέτουσιν αὐτὰ εἰς τὴν οἰκείαν τῶν ἔξω Ἐκκλησιῶν θέσιν, ἔνθα ἐξασφαλίζονται προσηκόντως τοποθετούμενα, ὅπως ὦσιν ἕτοιμα μετὰ τὴν πάροδον ὁλοκλήρου τοῦ ἐνιαυτοῦ.

Οὕτω λήγει ἐν ὀλίγοις ἡ ἑορτὴ τῶν *Σίγνων*, τὰ *Σιτροφόρια*, οὐδαμοῦ ἄλλοθι τελούμενα, ἐνέχοντα δὲ οὐχὶ ἀπολαύσεως καὶ ματαιότητος τροφήν, ἀλλ' ἐγκλείοντα ἔφεσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν εἰς τὰ καλὰ καὶ τὰ θεῖα, καὶ διδασκαλίαν τοιαύτην Ἐθνικῆς στοργῆς καὶ φιλοπατρίας, ἧς δὲν ἀμοιρεῖ ἡ κατὰ τὸ 1878 εἰς σωρὸν ἐρειπίων μεταβληθεῖσα καὶ νῦν αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἀνακύπτουσα, ἀνθηροτάτη κωμόπολις Αὐτοχώρου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Ἰουλίου 1878.

Ἀθαν. Δ. Ἀκαπόπουλος.

Ο ΚΥΑΝΟΣ*

— Θὰ πιστεύσῃ ἐπὶ τέλους καὶ θὰ ἐννοήσῃ. Ἡ ἀλήθεια ἐπιβάλλεται ἀπήντησεν ἡ δεσποινὶς Β.***

Ἡ μήτηρ μου ἔμενε πάντοτε σκεπτική. Αἱ ἀποκαλύψεις αὗται τὴν ἐτάρασσον.

«Φράντζ μου, παιδί μου, μοὶ εἶπε μετὰ γλυκύτητος, θὰ σ' ἐρωτήσω ἀκόμη κάτι τι. Φαντάσου, ἂν ἡ δεσποινὶς Ρενὲ ἦτο κόρη κτηματίου καὶ σοῦ τὴν ἔδιδαν ὡς σύζυγον, εἰς γάμον!» . . .

Ἡ Ρενὲ κ' ἐγὼ ἐξερράγημεν εἰς γέλωτα τόσῳ φυσικῶς καὶ τόσῳ ἐγκαρδίως, ὥστε καὶ ἡ μήτηρ μου καὶ ἡ Λυγούστα μᾶς ἐμιμήθησαν.

«Ὡς σύζυγον! . . εἶπεν ἡ Ρενέ, ἀλλ' ὁ Φράντζ εἶνε ἀδελφός μου.

— Εἰς γάμον! . . προσέθηκα ἐγώ, θὰ ἦτο ἀνοησία!

Ἡ Ρενὲ ἔθηκε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στόματός μου.

«Χωριάτη!» εἶπε γελῶσα.—Ἐγὼ δὲ ἐφίλησα τοὺς δακτύλους της.

Ἡ Ρενὲ ἦτο πλήρης χαρᾶς· ὥθησα ὑπὸ τοὺς πόδας της κάνιστρον πλῆρες ἀνθέων.

«Πόσον σᾶς ἀγαπᾷ ὁ υἱός μου, εἶπεν ἡ μήτηρ μου συγκεκινημένη. Ἡ ἰδική μου ζωὴ δὲν θὰ ἦνε τόσον μακρὰ ὥστε νὰ ἔχῃ ὁ Φράντζ πάντοτε τὴν ἀγάπην μου· ἀφοῦ ὅμως εἶν' εὐτυχὴς μαζί σας, λάβετέ τον, σᾶς τὸν δίδω. Ὑποθέσατε ἀπὸ τοῦδε ὅτι δὲν ὑπάρχω καὶ ἀγαπατέ τον πολύ, ὥστε κατόπιν νὰ μὴν μεταβάλετε τίποτε εἰς τὴν μεταξύ σας φιλίαν. Φαίνεται χονδροκαμωμένον παιδί, ἀλλ' ἔχει καρδίαν εὐαίσθητον· ἠμπορεῖτε νὰ τὸν φονεύσητε . . . ὦ μὴ τρομάζετε! ἐννοῶ ἂν παύσετε νὰ τὸν ἀγαπᾶτε».

Ἡ Ρενὲ ἔλαβε τὸν βραχίονα τῆς μητρός μου καὶ κατέβημεν ὅλοι δρομοῦ εἰς τὸν κῆπον. Ἡ Λυγούστα ἐπίσης εἶχε γείνει εὔθυμος.

«Εἰξεύρετε, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ ἀπόκρισις τὴν ὁποίαν ἐδώσατε πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν μητέρα σας ἦτο πολὺ χαροποιά; . . . Δὲν θέλετε, λοιπόν, νὰ γίνετε σύζυγος τῆς Ρενέ; . . . Ἐν τούτοις θὰ ἦτο τύχη διὰ σᾶς, ὅπως λέγουσιν οἱ χωρικοί.—Τῇ ἀληθείᾳ δὲν θέλετε σύζυγον ὡς αὐτήν; . . εἶσθε πολὺ δύσκολος . . . πιστεύετε ἄρα ὅτι ὑπάρχουσιν ὡραιότεραι γυναῖκες;...

Ἐσιώπων.

«Εἶμαι περίεργος· εἰπτέ μοι. Εἴδατε ἄλλην ὡραιοτέραν τῆς Ρενέ;

— Μάλιστα!

* Ἴδε σελ. 499.

— Καὶ ποίαν ;

— Σᾶς !

— Εἶνε κολακεία ;

— Πρὸς τίνα σκοπόν ;

— Τὸ λέγετε λοιπὸν ἀληθῶς ;

— Πῶς εἶνε δυνατὸν ν' ἀπατῶμαι ; Ἢ μᾶλλον διατί σᾶς φαίνεται παράδοξον ; δὲν εἶσθε πράγματι ὡραιοτάτη ! . . .

— Δὲν γνωρίζω . . . νομίζω ναί . . . λοιπόν, μ' εὑρίσκετε ὡραίαν ; Ἰδού κ' ἐγὼ, εἰς ἀνταμοιβήν ! »

Ἀφήρεσε ῥόδον ἡμικεκρυμμένον μεταξὺ τοῦ φορέματος καὶ τοῦ στήθους της καὶ μοὶ τὸ ἔρριψε· ἥρπασα τὸ ἄνθος εἰς τὸν ἀέρα. Ἡ Αὐγούστα ἠρυθρίασε μέχρις ὀφθαλμῶν.

«Τί κάμνετε σεῖς ἐκεῖ κάτω ; ἠρώτησεν ἡ Ρενὲ μακρόθεν.

— Ὦ τίποτε, ἀπήντησεν ἡ Αὐγούστα, δμιλοῦμεν διὰ τὸ ποταμάκι αὐτὸ ποῦ κρύπτεται καὶ φεύγει ὑπὸ τὰ χόρτα ὡς νὰ μᾶς φοβεῖται — Κρύψατε τὸ ἄνθος μου, ἐπανέλαβε ἀπευθυνομένη ζωηρῶς πρὸς ἐμὲ καὶ ὡσεὶ μετανοοῦσα διὰ τὸ πραχθέν. Κρύψατέ το . . . ὄχι, δότε μοι αὐτό, εἶνε καλλίτερον.

— Νὰ σᾶς τὸ δώσω ; ποτέ !

Ἤγειρε τοὺς ὀφθαλμούς μεθ' ὑπεροχῆς ἀλλὰ τοὺς ἐταπείνωσεν ἀμέσως ἀπαντήσασα τὸ βλέμμα μου.

Τὸ ἄνθος εἶνε μία φράσις ἐρωτικὴ μεταξὺ φύσεως καὶ ἀνθρώπου. Ἂν ἦσαι μακρὰν ἀπὼν, φέρει κεκρυμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸ φίλημά σου πρὸς τὸ ἀγαπώμενον πρόσωπον. Ἂν ἦσαι παρὼν ἐκφράζει περισσότερα τοῦ λόγου. Τούτου ἕνεκα εἶνε προσφιλῆ τὰ ἄνθη καὶ εἰς ἐραστὰς καὶ εἰς φίλους. — Μοὶ ἔδωκε λοιπὸν καὶ ἡ Αὐγούστα ἓν ἄνθος, ὅπως μοὶ εἶχε δώσῃ καὶ ἡ Ρενέ ! . . Ὁποία ὅμως ἡ διαφορά ! . . Ὁ ὑγρὸς ὑπὸ τῆς ἑσπερίας δρόσου κύκνος ἐκλείετο σιωπηλῶς ἐν τῷ σκιόφωτι ὅτε ἡ Ρενὲ τὸν ἔδρεψε καὶ μοὶ τὸν προσέφερε μὲ τὴν αὐτὴν ἡρεμίαν μὲ τὴν ὁποίαν καὶ ἡ φύσις παρεῖχεν αὐτὸν εἰς ἐκείνην. Τὸ ῥόδον ὅμως τοῦτο, θαλερόν, ἐπίσχνουν, διηνοίγετο λαμπρῶς ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς μεσημβρίας καὶ ἡ Αὐγούστα μοὶ τὸ ἔρριψε θερμὸν ἔτι ἀπὸ τοῦ στήθους αὐτῆς.

Οὕτως αἱ δύο αὗται παρθένοι μὲ κατέκτησαν ὁλοσχερῶς. Ὅ,τι ὅμως ἔλαβεν ἑκάστη τοσοῦτῳ ὑπῆρχεν ἀντίθετον πρὸς τὸ ἄλλο, ὥστε πᾶσα ζηλοτυπία ἐξηφανίζετο, ἐπομένως ἐγὼ ἀνῆκον ὅλος τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς εὐγενεῖς ταύτας δεσποινίδας, τῶν ὁποίων τὴν παρουσίαν κατ' ἀρχὰς ἀπέφευγον.

Ἤδη ἐσκεπτόμην. — Ἂς ἀγαπᾷ τις καὶ ἂς ὑποφέρῃ. Ἡ ζωὴ τῶν ἀναισθήτων θὰ ἦνε τιμωρία τις ἐπιβληθεῖσα ἐκ τῶν ἄνωθεν.

Ζ'

Εἶν' εὐσπλαγχνος ὁ εὐτυχὴς.

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Blaue Blumen, ἡ Αὐγούστα μετέπεσεν ἀπὸ τῆς προτέρας βεβιασμένης ψυχρότητος εἰς νευρικήν τινα κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ἠγνόουν πῶς νὰ δικαιολογήσω. Ἀπευθυνομένη πρός με ἐφαίνετο ὡσεὶ δμιλοῦσα, ὁτὲ μὲν πρὸς ὑπηρέτην, ὁτὲ δὲ πρὸς τύραννον. Μὲ ἐπεζήτει περισσότερον διὰ νὰ μοὶ ἐπιβάλῃ βασάνους ἢ τὰ πεινώσεις. Ἤμην πεπεισμένος ὅτι ἐπέσυρον τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς πλὴν καὶ συνάμα ἐνόμιζα, ὅτι ἐγινόμην ἀντικείμενον εἰρωνείας. Ἡ ἰδέα αὕτη μοὶ ἐπροξένησε τοσοῦτον πόνον, ὥστε ἤμην ἕτοιμος νὰ τῇ ἀπευθύνω πικρὰ πικράπονα ἐπὶ τῇ κακεντρεχείᾳ ταύτῃ, ὅτε ἀπροσδόκητόν τι συμβεβηκὸς ἀπέσπασεν ὁλόκληρον τὴν διάνοιάν μου, δεσπόσαν καὶ αὐτῆς τῆς καρδίας μου.

Ἔσπερὰν τινά, ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς ἐργασίας οἱ ἐργάται, ἀνεκάλυψαν κοιμώμενον ὄπισθεν θημωνίας ἀχύρου ἄγνωστόν τινα, τὸν ὁποῖον καὶ συνέλαβον ὡς κακοποιόν. Διὰ τοὺς χωρικοὺς ἄνθρωπος κεκρυμμένος ἐν τοῖς ἀγροῖς εἶνε κλέπτης· ἑπομένως ὁδηγεῖται ἀμέσως ἐνώπιον τοῦ δημάρχου καὶ ἐνίοτε ξυλοκοπεῖται. Ἐπετέθησαν λοιπὸν καὶ ἤδη κατὰ τοῦ ἀγνώστου ἐκείνου καὶ ἀφοῦ τινάσσοντες ἀρκετὰ βιαίως τὸν ἠνώρθωσαν, ἤρξαντο νὰ τὸν ὠθῶσι βιαίως πρὸς τὸ χωρίον.

Ὁ κ. Τοκὼν κεκρυμμένως ὢν καὶ μὴ βλέπων σπουδαῖόν τινα κίνδυνον, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του καὶ μὲ ἀφῆκε μόνον ὅπως ἐξετάσω τὰ συμβαίνοντα.

Ἐπλησίασα, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐπαύλεως διέκρινα μικρόν τι καὶ μέλαν τῶμα. Ἦτο ὁ φωραθεὶς ἄγνωστος. Εἶχε νεκρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ἡ ἐνδυμασία του, καίτοι ἀνέπλεως οὔσα κουρτοῦ, ἐφαίνετο μὴ ἀνήκουσα εἰς λωποδύτην. Ἐπενέβην ἀμέσως καὶ τὸν ἀπέσυρα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐργατῶν, ἐρωτῶν συνάμα τὸν ἴδιον τίς ἦτο καὶ τί ἐζήτει ἐν τῇ ἐπαύλει.

Ἐψιθύρισε διὰ φωνῆς λίαν ἐξησθενημένης λέξεις τινὰς εἰς γλῶσσαν ἀκατάληπτον· ἐγὼ δὲ βλέπων ὅτι καὶ μόνος ἠδυνάμην νὰ καταβάλω τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ὄν, ὅπερ μοὶ ἐκίνει τὸν οἶκτον καὶ συνάμα τὴν περιέργειαν:

« Παιδιά, εἶπον πρὸς τοὺς ἐργάτας, εἶνε περιττὸν νὰ μένετε ἐδῶ περισσότερον. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε ἐπίφοβος, ὥστε σεῖς πηγαίνετε εἰς τὴν ἔπαυλιν, καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ὁδηγήσω μόνος πρὸς τὸν Δήμαρχον. »

Ἅμα ἀπεμακρύνθησαν ὅλοι οἱ ἐργάται ἐπλησίασα πρὸς τὸν ὑποτιθέμενον κλέπτην, ὅστις πάλιν εἶχε κατακλίσει ἐπὶ τῶν χόρτων. Ἦτο ἡλικιωμένος ἀνήρ· ἰδὼν δὲ ὅτι θὰ ἦτο σκληρὸν νὰ τὸν ἀναγκάσω νὰ περιπατήσῃ, ἔστρωσα κατὰ γῆν τὸν ἐπενδύτην μου καὶ τὸν ἐξήπλωσα ἐπ' αὐτοῦ. Δὲν

ἐλάλησε ποσῶς. Προσεπάθησα τότε νὰ ἐνθυμηθῶ φράσιν τινὰ γερμανικὴν ἢ ἰταλικὴν, ἵνα ἐπιτύχω τὴν συνεννόησιν, ὅτε:

«Ὁμιλῶ τὴν γλῶσσάν σας, κύριε, μοὶ εἶπε μόλις ἀκουόμενος. Τί ζητεῖτε ἀπὸ ἐμέ; Ἀφῆτέ με πρὸς Θεοῦ νἀποθάνω ἐν ἡσυχίᾳ. Οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ θὰ μὲ ἐφόνευαν, διατὶ νὰ φύγουν; ἐγὼ δὲν παρεπονέθην.»

— Ἐπρόκειτο νὰ σᾶς παραδώσουν εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ ἑπομένως νὰ σᾶς φυλακίσουν, καθ' ὃ μὴ γνωρίζοντες ποῖος εἶσθε . . . . .

— Αὐτὸ οὔτε θὰ τὸ μάθουν ποτέ.—Ποῖος εἶμαι; ἐγώ; Εἶμαι μηδέν. Δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νἀποθάνω;—Ἄφετέ με, σᾶς λέγω, ἄφετέ με! ἐπανελάμβανε μετ' ἀπελπισίας.

Ἤρχισα νὰ πιστεύω ὅτι εὑρίσκετο ἐν καταστάσει παραλογισμοῦ, ὅτε τὸν εἶδον προσπαθοῦντα νὰ ἐγερθῇ καὶ λέγοντα μετὰ φωνῆς διακοπτομένης ὑπὸ τοῦ πόνου καὶ τοῦ καμάτου.

«Πρὸ πέντε ἡμερῶν εἶμαι νήστις, καὶ ὅμως ἀκόμη δὲν ἀποθνήσκω.—Ὦ! εἶνε χίλια ἔτη ἀφότου ὑποφέρω. . . . . .»

Ἐλυποθύμησε.

Ἀγνοῶ πῶς ἡ εἰκὼν τῆς Ῥενὲ μοὶ ἐνεφανίσθη κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν καὶ ἠσχύνθην διὰ τὴν βραδύτητα καὶ τὸν δισταγμόν μου τοῦ νὰ παράσχω βοήθειαν εἰς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον νέον. — Τὸν ἔλαβον ἀμέσως εἰς τοὺς βραχίονάς μου καὶ ἀκουμβήσας τὸ στῆθός του εἰς τὸν ὦμόν μου διευθύνθην πρὸς τὴν οἰκίαν.

Π'.

Δύο τινὰ ὑπάρχουσι διὰ τὸν Πολωνόν;
Ἔρως καὶ Πατρίς.

Ἦτο ἤδη πολὺ ἀργά· εὐτυχῶς ὅταν ἐξέρχωμαι λαμβάνω πάντοτε μετ' ἐμοῦ τὴν κλεῖδα τοῦ δωματίου μου. Εἰσῆλθον ἀκροποδητὶ διὰ νὰ μὴ θορυβήσω τινά· οἱ κύνες ἀναγνωρίζοντες τὸ βῆμά μου δὲν ὑλάκτησαν, ὥστε ἔφθασα μέχρι τοῦ κοιτῶνός μου χωρὶς νά ἐπισύρω τὴν προσοχὴν οὐδενός. Ἀπέθηκα τὸ φορτίον μου ἐπὶ τῆς κλίνης, μικρὸν ἄλλως φορτίον, ὅπερ δὲν μὲ εἶχε κουράσει· ἀνῆψα κηρίον καὶ ἔδραμον πρὸς ἀναζήτησιν ὀλίγου γάλακτος· ἐστάλαξα σταγόνας τινὰς μεταξὺ τῶν ὀδόντων τοῦ ἀσθενοῦς, ἔβρεξα τὸ πρόσωπόν του διὰ ψυχροῦ ὕδατος, καὶ εἶδον τέλος τοὺς ὀφθαλμούς του ἀνοιγομένους. — Κατεπλάγην ὑπὸ τῆς ὡραιότητος τῶν κανονικῶν χαρακτηριστικῶν του· ἄνω τοῦ μικροῦ μελανοῦ μύστακος, ὅστις ἐκάλυπτε τὸ ἄνω χεῖλός του, θὰ τὸν ἐξελάμβανον ὡς γυναῖκα· ἡ ἐπιδερμίς του ἦτο λευκὴ καὶ λεία· αἱ χεῖρές του, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔνιψα τὸν βόρβορον, ἦσαν λεπταὶ καὶ ῥόδινοι.

Μ' ἐθεώρει ἐπὶ μακρὸν δι' ἀπλανοῦς βλέμματος ἀναλαμβάνων κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις του,

«Τί ζητεῖτε παρ' ἐμοῦ, κύριε; εἶπε τέλος. Τί μὲ θέλετε; Διατί μ' ἐφέρατε ἐδῶ; Τί σᾶς ἔμελλε ἂν ἀπέθνησκον;»

— Δὲν ἠδυνάμην νὰ σᾶς ἀφήσω νἀποθάνετε.

— Σεῖς θ' ἀποπειραθῆτε νὰ μεταβάλετε τὴν ἀπόφασίν μου;—Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ εὐτυχία μὲ ἀποφεύγει, διατί νὰ μὴ ἀποφύγω καὶ ἐγὼ τὴν ζωὴν ἄνευ τῆς εὐτυχίας;—Ὅταν κἀνεὶς μέθυσος ἢ πτωχὸς ἐκπνεύσῃ τῆς πείνης ἐν μέσῃ ὁδῷ, μόλις ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν διαβατῶν μεχρισοῦ ταφῇ· ἂν ὅμως εὐγενὴς αὐτοκτονήσῃ, ὁ θάνατός του θεωρεῖται μέγα συμβεβηκός.—Ἄφετέ με, λοιπὸν, νἀποθάνω ἄγνωστος.

— Εἶσθε εὐγενής, λέγετε, καὶ ὅμως ἐπιθυμεῖτε ν' ἀποθάνετε ὡς κλέπτης καὶ δολοφόνος ἐπὶ σωροῦ ἀχύρων, ἔνθα σᾶς προπηλακίζουσι χυδαῖοι ἄνθρωποι;

Ἤγειρε τὴν κεφαλήν.

— Τίς εἶσθε, σεῖς; μὲ ἠρώτησε μετά τινα σιωπήν.

— Μαθητευόμενος γεωπόνος. Σπουδάζω πρακτικῶς τὴν γεωργίαν εἰς τὴν ἔπαυλιν ταύτην, ἔνθα πληρόνω ἀκριβά, καὶ διαιτῶμαι κάκιστα ὡς βλέπετε.

— Ποῦ εὑρισκόμεθα;

— Εἰς τὸ Βράϊν.

— Εἰς τὸ Βράϊν! ἐπανέλαβε καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἔμειναν ἀνοικτοὶ ἀκίνητοι.

Μετ' ὀλίγον προσεπάθησε νὰ ἐγερθῇ.

«Ἄ! πρέπει νὰ φύγω ἀμέσως, νὰ φύγω! Δὲν δύναμαι νὰ μένω ἐδῶ οὔτε στιγμήν!

— Σᾶς δηλοποιῶ ὅτι τὸ δωμάτιον τοῦτο, ἔνθα σᾶς ἀπαγορεύεται νὰ μεταχειρισθῆτέ τι ὡς ὅπλον κατὰ τῆς ζωῆς σας, θέλει σᾶς χρησιμεύσει ὡς προσωρινὴ κατοικία, καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐξέλθετε αὐτοῦ πρὶν ἢ καταστῆτε ἐντελῶς ὑγιὴς κατά τε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Κατόπιν, εἶσθ' ἐλεύθερος νὰ πράξετε ὅ,τι θέλετε. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεὶς γνωρίζει ὅτι εὑρίσκεσθε ἐδῶ καὶ οὐδεὶς θὰ τὸ μάθῃ ἂν εἶσθε φρόνιμος, διότι οὐδεὶς ἔρχεται παρ' ἐμοί· αὐτὸ σᾶς τὸ ὑπόσχομαι· ἀλλὰ νὰ σᾶς ἀφίσω νὰ ἐξέλθετε, ὄχι!»

Ὁ ταλαίπωρος νεανίας ἔπεσεν ἐξηντλημένος ἐκ νέου ἐπὶ τῆς κλίνης.

«Εἶσθε ὁ ἄριστος τῶν ἀνθρώπων, μοὶ εἶπε μεθ' ὕφους ὑπομονητικοῦ. Τὸ ὄνομά μου θὰ σβεσθῇ μεταξὺ τῶν δύο ἡμῶν. Θὰ ἤμην ὅμως ἀχάριστος νὰ μὴ φανερώσω εἰς ὑμᾶς τοὐλάχιστον τὸ ὄνομα τοῦτο. Πρέπει νὰ μάθετε ποῖον εὐηργετήσατε.»

Σχίζων τότε συρραφήν τινα τοῦ ἐνδύματός του ἐξήγαγεν ἐπισκεπτήριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνέγνωσα. ΚΟΜΗΣ ΜΑΞΙΝΣΚΗΣ.

Τὸν ἀφῆκα νὰ ἀναπαυθῇ διελθὼν τὴν νύκτα ἐπὶ ἀνακλίντρου παρὰ τὸ

πλευρόν του, τὴν δ' ἐπιοῦσκν, ἐνῷ ἀκόμη ἐκοιμᾶτο, ἤμην παρὰ τῷ ἰατρῷ μου.

Ὁ ἰατρὸς ὀφείλει νὰ ἦνε ἄφωνος ὡς πνευματικός. Ἤκουσε τὴν διήγησίν μου καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ διατηρήσω ἄγνωστον τὴν παρ' ἐμοὶ διαμονὴν τοῦ ξένου, μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἠδυνάμην νὰ βασισθῶ εἰς τὴν ἐχεμυθίκν του καὶ μὲ ἠκολούθησεν. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, τοῦ ὁποίου ἡ θύρα ἐκλείσθη ἀμέσως· ὅσοι δὲ μᾶς εἶδον ἐνόμισκν ὅτι πρόκειται νὰ τὸν συμβουλευθῶ δι' ἐμαυτόν. Ὁ ἰατρὸς ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὸν ἀσθενῆ καὶ τῷ ἔδωκε συμβουλὰς τινὰς περὶ τῆς δικίτης, ἣν ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ, ἐξῆλθε μετ' ἐμοῦ.

«Οὐδεὶς κίνδυνος, μοὶ εἶπεν. Ὀργανισμὸς λεπτὸς πκὴν ἡ κρᾶσις ὑγιής. Ὁ ἀσθενὴς αὐτὸς θ' ἀνήκῃ εἰς ἀριστοκρατικὴν γενεάν. . . . . Δυσκόλως δύνκται ν' ἀπατηθῇ τις· ἡ χεὶρ μόνη ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἦρ' αὐτῷ ὅλη ἡ οἰκονομία εἶνε τετραγμένη ὑπὸ ἐκτάκτου τινὸς καὶ ἀπροσδοκήτου συμβεβηκότος ἢ ὑπὸ σροδροῦ τινος πάθους. Αἱ τοιαῦται ταραχαὶ εἶνε μᾶλλον ἐπικίνδυνοι εἰς τοὺς πλουσίους, διότι συμβαίνουσι σπανιώτερον. Τὰ ἤθη των καταπνίγουσι τὰς βιαίας τάσεις τῆς ψυχῆς καὶ καθιστῶσι τὴν ζωὴν αὐτῶν ὁμοιόμορφον· οὕτω δὲ δσάκις ἡ φύσις ἐξκνίσταται παρ' αὐτοῖς εἶνε τρομερόν τι· ὁ νεανίκς οὗτος ἄγει τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἢ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος· ἡ ὑγεία του δὲν εἶνε βεβλαμμένη ὑπ' οὐδεμιᾶς κατχρήσεως· ἐκ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς τὸν θεωρῶ Πολωνόν. Ἴσως λοιπὸν ἡ πολιτική, πιθανὸν ἔρως τις νὰ τὸν ἐτάρκξεν... Ἄλλο τι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν φαίνεται.— Τώρα, ὀλίγη ἀνάπκυσις, κατόπιν, ὀλίγη εὐτυχία, καὶ ὁ ἀσθενὴς ἰᾶται ὁλοτελῶς.»

Θ'

Ἡ νεότης: καὶ ἀλγοῦσα μειδιᾷ.

Οἱ λόγοι τοῦ ἰατροῦ μοὶ ἐπέφερον ἀπορίαν.

Τὸ ἑσπέρας ἐδήλωσα εἰς τὸν κύριον καὶ τὴν κυρίκν Τοκὼν ὅτι, κακοδιαθετῶν, ἤθελα δειπνήσει εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Ἀνεβίβκσα λοιπὸν τὸ δεῖπνόν μου καὶ ἔστρωσα τὴν τράπεζαν παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νέου Μαξίνσκη.—Ἐκεῖνος μὲ παρεκολούθει διὰ τοῦ βλέμματος καὶ παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς ὅλας μου τὰς κινήσεις.

«Εἶσθε ἐξαίρετος σεῖς, κύριε, μοὶ εἶπε. Βλέπω δὲ ὅτι αἱ χεῖρές σκς εἶνε πολὺ πεφροντισμέναι διὰ γεωργόν. Εἰς τί κατγίνεσθε; προσέθηκεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκπλησσόμενος.

— Τρώγω, ἀπήντησα χωρὶς νὰ ἐννοήσω πόθεν προήρχετο ἡ ἀπορία του.

— Οὕτω συνήθως τρώγετε; . . . μὲ ἀπατᾶτε λοιπὸν, δὲν εἶσθε χωρικός.

— Ἀλλὰ τί εἶμαι λοιπόν;

— Δὲν γνωρίζω τί εἶσθε, ἀλλ' εἶσθε ἀφεύκτως καλῶς ἀνατεθραμμένος ἄνθρωπος—εἶν' εὐτύχημκ τοῦτο.—Ἤδη αἰσθάνομαι ἐμκυτὸν καλλίτερα, ἐπομένως ἐγείρομαι καὶ δειπνῶ μκζί σκς. Ἔπειτα θὰ σπάσω τὴν κεφαλήν μου. . . . . .

«Ἴσως νομίζετε, κρίνων ἐκ τῆς εὐθυμίκς, μεθ' ἧς βκίνω πρὸς τὸν θάνατον, ὅτι εἶμαι Παρισινός· ὄχι! ἀλλ' οἱ Πολωνοὶ ὁμοιάζουν κατά τι μὲ τοὺς Παρισινούς. . . . . Μὲ περιγελᾶτε ἴσως;»

Ἐνθυμηθεὶς τότε τὰ μαθήματα ὅσα ἔλαβον παρὰ τῷ Δουκὶ B * * * εἶπα προσκλίνων·

«Ὁ κύριος κόμης, βλέπω, δὲν μὲ κολακεύει ποσῶς.»

Ναί, ἡ Ῥενὲ εἶχε δίκαιον. Ὑπάρχουσι πρόσωπα ἀποδίδοντα μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς λεπτομερείας ταύτας, αἵτινες φαίνονται τοσούτῳ μηδαμιναί.

Ἠννόησα ὅτι εἴχετε γενναίαν καρδίαν καὶ πρὶν ἢ σᾶς ἴδω κρατοῦντα τὸ πηρούνιον, εἶπεν ὁ κόμης. Ὑπάρχει ὅμως πάντοτε δυσκολία συνεννοήσεως μεταξὺ ἀνθρώπων ἐχόντων διαφορικὸν εἶδος ζωῆς καὶ ἐνεργείας. . . . Βλέπων ἤδη ὅτι εἶσθε μέλος τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ἀνήκω, σᾶς ὁμολογῶ ὅτι αἰσθάνομαι μείζονα ἐμπιστοσύνην καὶ ἄνεσιν.

— Σᾶς βεβαιῶ καὶ πάλιν ὅτι εἶμαι ἀγρότης.

— Ὁ Βατὼ εἶσθε λοιπόν! . . . . Ἀλλ' ἂς ἦνε, δὲν ἐπιμένω· στοιχηματίζω ὅμως ὅτι ἡ δέσποινα τῆς καρδίας σας δὲν εἶνε βοσκοποῦλα. . . . . Ηλὴν τί λέγω; Δὲν εἶσθε σεῖς, ὅστις ὀφείλετε τὴν ἱστορίαν σκς, ἀλλ' ἐγώ.

«Ἐγεννήθην εἰς Βαρσοβίαν . . . . . Πρὸς τί ὅμως νὰ σᾶς ἀπασχολῶ μὲ μακρὰς διηγήσεις; Παραλείπω τὰ ἐξ ἀρχῆς. Πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐγκατέλειψα τὴν πατρίδα μου, ἵνα περιηγηθῶ, καὶ ἦλθα πρῶτον εἰς Γαλλίαν. Ἐν τινι χορῷ τοῦ Δουκὸς δὲ Λουὲ συνήντησα τὴν δεσποινίδα B * * *. Παρεκάλεσα νὰ μὲ παρουσιάσωσι πρὸς αὐτὴν καὶ ἀντηλλάξαμεν ὀλίγας λέξεις.»

«Τοιαύτην ἐντύπωσιν παρήγαγεν εἰς τὴν ψυχήν μου ἡ κόρη ἐκείνη, ὥστε ἀπεφάσισκ μετ' ὀλίγον νὰ τὴν ζητήσω εἰς γάμον. Κατ' ἐπιφάνειαν οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐμπόδιον εἰς τοιοῦτο συνοικέσιον. Ἤμην εὐγενής, πλούσιος. Τὸ ζήτημκ ἦτο ἂν ἠγαπώμην. Δυστυχῶς δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ τὸ μάθω, διότι μόλις ἐνεφανίσθην εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δουκὸς B * * *, προσεκλήθην ἀμέσως εἰς Πολωνίαν παρὰ τοῦ πατρός μου. Ὑπόκωφοι ταραχαὶ προεμηνύοντο καὶ δὲν ἐπεθύμει κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ κινδύνου νὰ διατρίβῃ μκκρὰν τῆς πατρίδος ὁ μονογενὴς υἱός του.

Εἶνε, μοὶ φαίνεται, περιττὸν νὰ σᾶς περιγράψω τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέστη-

σαν οἱ συμπατριῶταί μου. Οἱ καταπίπτοντες ἐπ' αὐτῶν κτύποι ἀντήχουν μέχρι περάτων τοῦ κόσμου. Καὶ σήμερον ἀκόμη, ἂν σᾶς εἴπῃ κἀνεὶς ὅτι ἡ Πολωνία κατεβλήθη ὁλοσχερῶς, σᾶς ἀπαντῶ. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑφίστανται εἰσέτι κρίσεις, τελευταίους τινὰς σπασμοὺς ἀγωνίας· διότι ποτὲ δὲν θὰ ἐκλείψωσι παρ' ἡμῶν οἱ ἔξαλλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, οἵτινες δίδουσι καὶ τὴν τελευταίαν σταγόνα αἵματος πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ τόπου μας εἰς τὴν βασιλίδα του καὶ παρθένον Μαρίαν! — Τὸ ἐπ' ἐμοὶ τοὐλάχιστον, ἀγαπῶ τὴν Πολωνίαν μου, καὶ οὐδέποτε θὰ παραδεχθῶ ὅτι δύναται ν' ἀποθάνῃ.»

«Ὁ πατήρ μου εἶνε ἀκέρκιος, εὐγενὴς καὶ πατριώτης εἴπερ τις καὶ ἄλλος. Ἐγευματίσαμεν ὁμοῦ κατὰ τὴν ἄφιξίν μου μετὰ καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων φίλων. Ἐνθουσιασθέντες ὡμιλήσαμεν τολμηρῶς καὶ φωνῇ γεγωνυίᾳ κατὰ τὸ δεῖπνον. Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ πατήρ μου συνελήφθη. Μεθ' ὅλας τὰς δικμαρτυρίας μου καὶ τὴν προστφυγήν μου εἰς τὴν δικαιοσύνην ὁ πατήρ μου ἐξωρίσθη εἰς τὴν Σιβηρίαν καὶ ἡ περιουσία του ἐδημεύθη.»

«Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἀπώλεσα πᾶν στοιχεῖον εὐτυχίας. Πικτέρα τρυφερῶς ἀγαπώμενον καὶ μόνον ἀπομένοντα ἐκ τῆς ὅλης του οἰκογενείας· περιουσίαν, ἧς ἄνευ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐλπίδων τῆς καρδίας μου. —Ἡ ἀπελπισία μὲ κατέστησεν ἔξω φρενῶν. Κραυγὴ μεγάλη ἐξῆλθε τοῦ στήθους μου κατὰ πρόσωπον τῶν δυναστευόντων ἡμᾶς: «Ζήτω ἡ Πολωνία!», εἰς τὴν ὁποίαν ἔκτοτε ἀποκλειστικῶς ἀφιέρωσα τὴν ζωήν μου, ἀφοῦ αὕτη δὲν ἀνήκε πλέον εἰς οὐδένα. Ἠνώθην κἀγὼ μὲ τὸ ῥεῦμα τῶν μαρτύρων ὅσοι ἐπέζησαν τοῦ 1861 καὶ τολμηρότερος ἢ μᾶλλον ἄπελπις τῶν ἄλλων ἐξήντλησα τὰς δυνάμεις μου εἰς τοὺς ἀγῶνας χωρὶς οὐδὲ κἂν μίαν νὰ λάβω πληγήν.»

«Πρὸς τί νὰ σᾶς ἀναφέρω ἤδη μακρὰς λυπηρὰς διηγήσεις; ἀνωφελεῖς ἄλλως. — Αἵματα, φρικαλεότητες μοναδικαί..... ἐν συνόλῳ ἀπαίσιόν τι ὄνειρον..... Καὶ ὅμως δὲν εἶχον ἐπιτύχει τὸν θάνατον! — Ἐπὶ τέλους κατεδικάσθην εἰς ὑπερορίαν, ὡς ὁ πατήρ μου. Μὲ κατέλαβον συνάμα σωματικαὶ ἀλγηδόνες ἐξασθενίζουσαι καθ' ἑκάστην τὸ σῶμά μου. Ἡ ἐνδόμυχος θλῖψις μου ἔμελλε τέλος πάντων νὰ σβεσθῇ ἐν τῷ θανάτῳ..... Ἀλλ' ἐφάνη ἡ ζωή μου ἐξηντλεῖτο τοσοῦτον ἐκρατιοῦτο παρ' ἐμοὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἐπανίδω τὴν δεσποινίδα Β*** καὶ ν' ἀποθάνω ἔνθα ἐκείνη ἀνέπνεε. — Τότε μετὰ μυρίους μόχθους; καὶ προφυλάξεις, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὀλίγων ἐγκομιζομένων χρημάτων κατώρθωσα νὰ φθάσω ἕως ἐδῶ.....»

«Τὴν ἐπανεῖδον..... ἐκ τοῦ μακρόθεν ἀληθῶς, ἀλλὰ τὴν ἐπανεῖδον, καὶ ἀπέθνησκον εὐχαριστημένος. Οἱ ἐργάται σας θὰ μ' ἐφόνευον χωρὶς νὰ τὸ θέλωσι· δὲν ἀντεῖχον πλέον, καὶ θὰ ἐξεψύχων ὥρας ἐκεῖ, τρία βήματα μακρὰν τῆς, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ..... διότι οὐδεὶς θὰ διέβλεπεν εἰς τὸ πενιχρὸν πνεῦμά μου τὸ λείψανον τοῦ Κόμητος Μαξίνσκη.»

Ἐσιώπησε.

Τὸν ἤκουσα χωρὶς νὰ τὸν διακόψω.—Μόνον ἀφότου ἐπρόφερεν: ἀγαπῶ τὴν δεσποινίδα Β*** ἠσθανόμην τὴν καρδίαν μου ὡσεὶ πιεζομένην ὑπὸ βαρέως λίθου.

«Τί ἔχετε;...» μὲ ἠρώτησεν ἀνησύχως, βλέπων ὅτι ἐσιώπων.

— Ἀγαπᾶτε λοιπὸν τὴν δεσποινίδα Αὐγούσταν; εἶπον αὐτῷ, ἀναλαμβάνων ὀλίγην ψυχραιμίαν.

— Τὴν δεσποινίδα Αὐγούστην! Ποῖος τὸ λέγει;... ἀνέκραξεν.

— «Ἀλλὰ.... Τὴν Ῥενέ, λοιπόν;» Τὸ ὄνομα ἐσταμάτησεν ἐπὶ τῶν χειλέων μου.

Ὁσονδήποτε καὶ ἂν νομίζετκι καρδία τις περιφραγμένη κατὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὁ τύραννος οὗτος εἰσδύει πάντοτε δι' ἀοράτων πόρων.—Οἱ πατέρες καὶ οἱ ἀδελφοὶ καταλαμβάνονται ὑπὸ ἐπωδύνου τινὸς ταραχῆς ὅταν ἐξ ἀπροόπτου δέχωνται πρότκσιν γάμου περὶ ἀδελφῆς ἢ πεφιλημένης κόρης.

Ἡ ἐκμυστήρευσις αὕτη μ' ἐπίεζε. Μετέπεσον καὶ ἐγὼ ἀπὸ αἰφνιδίας τινὸς ὀδύνης εἰς ἀκατανόητον ζηλοτυπίκν παιδίου· ἀλλ' ἐν τῇ ζηλοτυπίᾳ ἐκείνῃ ὑπῆρχε καὶ ἡ παρηγορία. Ἴσως ἔμελλον νὰ χρησιμεύσω κατά τι εἰς τὴν φίλην μου Καθήκόν μου ὑπῆρχε τὸ νὰ θεωρήσω τὸν Μαξίνσκην ὡς τὸ ἤμισυ ἐκείνης. Καὶ οὐδόλως περὶ τούτου ἐδίστασα.

«Ἀγαπᾶτε τὴν δεσποινίδα Ῥενὲ καὶ ἀποπειρᾶσθε νὰ θανκτωθῆτε; εἶπον. Δὲν ἔχετε τὸ δικαίωμκ τοῦτο. Σεῖς ἀνήκετε εἰς ἐκείνην καὶ μόνη ἐκείνη δύνατκι ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ὑπάρξεώς σας, βεβαιῶ δὲ ὑμᾶς ὅτι δὲν θ' ἀποθάνετε πρὶν ἢ ἐγὼ μάθω τὴν θέλησίν της.

Ἀλλὰ καὶ σεῖς, κύριε, μὲ τί δικαίωμα ἐπεμβαίνετε οὕτως εἰς τὴν ζωήν μου, ὡς δεσπότης; εἶπεν ὁ κόμης. — Ἐννοεῖτε ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ μάθω τί δικαίωμα ἔχετε.....»

Τὸν διέκοψα πλησιάσας καὶ λαβὼν τὴν χεῖρά του·

«Αἱ ὑπάρξεις ἡμῶν εἶνε στενότκτα συνδεδεμέναι, τῷ εἶπον, διότι μία γυνὴ μᾶς ἑνόνει!—Δὲν γνωρίζω τὴν οἰκογένειαν Β*** εἰμὴ ἀφότου κατοικῇ εἰς τὴν ἔπαυλιν ταύτην· ἀλλ' ἡ δεσποινὶς Ῥενὲ μοὶ ἐνέπνευσε κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τοιαύτην φιλίκν, ὥστε εἶμκι πλέον ἢ ἀδελφός της.»

— Ὁ Κόμης ἐφρικίκσε.

«Μὴ φοβῆσθε, ἐξηκολούθησα. — Ἡ φιλία αὕτη οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μὲ τὰ αἰσθήμκτά σας καὶ δὲν πρέπει νὰ σᾶς ἀνησυχῶ. Ἂν ἡ Ῥενὲ σᾶς ἀγαπᾷ, ἐγὼ δὲν θὰ κλίνω κεφαλὴν ἥσυχον πρὶν ἢ εὐτυχήσητε ἀμφότεροι. — Τώρα, ἰδού, κυττάξατέ με καλά, εἰς τὰ ὄμματα, καὶ εἰπέτε ἂν δύνασθε νὰ ζηλοτυπῆτε!.....»

Αἱ χεῖρες ἡμῶν ἔμειναν ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἡνωμέναι. Τὸ βλέμμα του ἐβυθίσθη ἐντὸς τοῦ ἰδικοῦ μου.

«Μοὶ εἶνε ἀκατανόητον τὸ αἴσθημά σας, εἶπε. Οὐδέποτε ἠγάπησα ὡς φίλην γυναῖκα νέαν καὶ ὡραίαν. —Ἀλλ' οὐδὲν ὑπάρχει ἔξοχον δι' ἐκεῖνον, ὅστις θαυμάζει μόνον ὅ,τι γνωρίζει καὶ τὸ ἀληθῶς ὡραῖον εἶνε ἄρρητον! Σᾶς πιστεύω, διότι πονῶ ἤδη ὀλιγώτερον καὶ τείνω πρὸς τὴν ἐλπίδα.»

Τὸ μέγα ἐκράτησε τοῦ ἐντελοῦς ἐν τῇ ψυχῇ του.

«Ἐλπίζετε! τῷ εἶπον. — Ὁ ἔρως σας δὲν εἶνε πλέον μόνος· ἔχει τοῦ λοιποῦ ὑπέρμαχον, ὅστις δὲν θ' ἀπαυδήσῃ εὐκόλως. Πρῶτον πρέπει νὰ μάθω ἂν ἡ Ρενὲ σᾶς ἀγαπᾷ, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ δὲ τοιοῦτον αἴσθημα παρ' αὐτῇ, θὰ προσπαθήσω νὰ δημιουργηθῇ τώρα. — Γνωρίζει τὸν ἔρωτά σας;

— Τίς ἠδύνατο νὰ τὸν φανερώσῃ;

— Τὸ πᾶν! — Ἡ κρυφίως λαλοῦσα σιγή, φωνή τις μυστικὴ ἐν τῇ καρδίᾳ..... Ἄλλως καὶ ἂν δὲν γνωρίζῃ τι, θὰ μάθῃ τώρα δι' ἐμοῦ. — Ἐπὶ τοῦ παρόντος πρέπει νὰ κρυβῆτε· οὐδεὶς νὰ ὑπονοήσῃ τὴν παρουσίαν σας. Ἅμα βελτιωθῇ ὀλίγον ἡ κατάστασίς σας θὰ ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν καὶ τότε μόνον ἐγὼ θὰ ἐνεργήσω ὑπὲρ ὑμῶν· ἐκεῖ δὲ θὰ μανθάνετε τὰ συμβαίνοντα. — Ἂν σᾶς ἀγαπᾷ, σᾶς ὑπόσχομαι πᾶσαν ἐπιτυχίαν.

— Πλὴν ἐγὼ εἶμαι ἤδη πένης! πῶς θὰ ζήσωμεν;

— Εἶμ' ἐγὼ πλούσιος..... δηλαδὴ τοῦτο εἶνε δευτερεῦον ζήτημα. Σεῖς ὑποσχεθῆτε μόνον νὰ ὑπακούετε καὶ νὰ ἐλπίζετε.

— Ὦ! Ἐλπίζω! ἀνέκραξεν ὁ Μαξίνσκης μετὰ χαριεστάτης διαχύσεως τῆς ψυχῆς. — Βλέπετε ὅτι δὲν σᾶς ἐρωτῶ περὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα θὰ μεταχειρισθῆτε. Σᾶς ἐμπιστεύομαι τὴν ζωήν μου· ὑπακούω· ἰδού! φεύγω ἀμέσως.

— Ποῦ πηγαίνετε;..... Σεῖς εἶσθε ἀθυμία!

— Εἶμαι λαμπρά. Μὴ χάνωμεν καιρόν. Ἐδῶ βλέπω ὅτι σᾶς ἐνοχλῶ, χαίρετε.....

— Στάθητε, εἶπον, κρατῶν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βραχίονος. Δὲν εἶνε τόσον εὔκολον νὰ ἐξέλθητε, διότι ἡ θύρα τῆς ἐπαύλεως εἶνε κλειστὴ καὶ διὰ νὰ τὴν ἀνοίξωμεν εἰς τοιαύτην ὥραν πρέπει νὰ ἐξυπνήσωμεν τὸν κ. Τοκών. —Εἰς τὸν κῆπον δυνάμεθα νὰ καταβῶμεν ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἀλλ' ἵνα φθάσωμεν εἰς τὴν ὁδὸν πρέπει νὰ διέλθωμεν τὸ ἔλος, σεῖς δὲ εἰς ἦν εὑρίσκεσθε κατάστασιν εἶνε ἀδύνατον νὰ εἰσέλθητε εἰς τὸ ὕδωρ.... Ἐν τούτοις, ἂς δοκιμάσωμεν· θὰ σᾶς σηκώσω εἰς τοὺς βραχίονάς μου.

— Μὲ μεταχειρίζεσθε ὡς γυναῖκα, βλέπω.

— Ὅπως τὴν Ρενέ μου!

Προσέβεσα σχοινίον εἰς τὸ παράθυρον, δι' οὗ κατέβημεν εἰς τὸν κῆπον

καὶ ἐτράπημεν πρὸς τὴν κατὰ μῆκος τῆς οἰκοδομῆς δενδροστοιχίαν. — Ἅμα ἐφθάσαμεν ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς Ρενέ.

«Ἐδῶ κατοικεῖ», τῷ εἶπον.

Ἐσταμάτησε.

— Δὲν ἤλθατε ποτὲ τὸ ἑσπέρας ὑπὸ τὸ παράθυρον τοῦτο; μὲ ἠρώτησε.

— Οὐδέποτε!

— Ἐγὼ θὰ διηρχόμην τὰς νύκτας ἐδῶ!... Τί αὔρα γλυκεῖα!.... ἐδῶ ἀναπνέει τις ζωήν!....»

Ῥοδωνιὰ ἐπανθὴς ἐκάλυπτε τὸ τεῖχος.

— «Ἀφοῦ μοὶ ὑπόσχεσθε τὰ ἀδύνατα, ἄφετέ με τοὐλάχιστον ν' ἀπολαύω ἀπὸ τοῦδε μικρᾶς τινος εὐτυχίας!»

Λέγων ταῦτα προσεπάλει νὰ διανοίξῃ τὸ φύλλωμα τῆς ῥοδωνιᾶς, ἵνα προσεγγίσῃ πρὸς τὸ παράθυρον, κινῶν δὲ τοὺς κλάδους διεσκόρπισεν ἐφ' ἡμῶν εὐώδη χιόνα.

Φοβηθεὶς παιδικόν τι διάβημα ἐκ μέρους του, τὸν ἥρπασα ἐντὸς τῶν βραχιόνων μου καὶ διηυθύνην πρὸς τὸ τέλμα. — Ἦτο τὸ μόνον μέσον, ὅπως τὸν ἀποσπάσω τοῦ τόπου ἐκείνου.

Ὅτε ἀπεχωρίσθημεν εἰς τὴν πόλιν μοὶ ὑπεσχέθη νὰ περιμένῃ ἥσυχος τὴν ἐπάνοδόν μου.

Ι'

Χρήσιμος ἡ φιλία.

Ὁ Δοὺξ Β*** ἐξήρχετο σχεδὸν καθ' ἑκάστην εἰς μακρὸν περίπατον μόνος ἢ μετὰ τῆς Αὐγούστας. — Πρώτην ἤδη φορὰν ἐκαιροφυλάκτησα τὴν στιγμὴν ἐκείνην καὶ εἰσῆλθον παρὰ τῇ Ρενέ, ὅπως τὴν συναντήσω κατὰ μόνας. Ἤμην δὲ ἀποφασισμένος νὰ μὴ ἀπολέσω εἰς ἀνωφελῆ προοίμια τὴν πολύτιμον ταύτην περίστασιν, ἀλλὰ νὰ τῇ ὁμιλήσω ἀμέσως περὶ τῶν διατρεχόντων.

«Εἶμαι λυπημένη, μοὶ εἶπεν ἅμα ἰδοῦσά με. — Ὑπῆρχεν ἐδῶ ὑπὸ τὸ παράθυρόν μου ἓν ὡραῖον λευκὸν ῥόδον, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην μὲ ἔβλεπεν ἐξυπνῶσαν καὶ τὸ ὁποῖον χθὲς τὴν νύκτα ἐξηφανίσθη. Τὸ ἐζήτησα εἰς μάτην..... ἄνεμος θὰ διεσκόρπισε τὰ φύλλα του..... Αὐτὸ μὲ ἔκαμε νὰ ῥεμβάζω.

— Νὰ ῥεμβάζετε;... καὶ εἰς τί ἄρα γε;.... εἰς ἔρωτα ἴσως;

— Εἰς ἔρωτα ἐγώ!.... πῶς σᾶς ἦλθε τοιαύτη ἰδέα;

Λέγουσα τοῦτο ἠγέρθη, διῆλθεν ὁλόκληρον τὴν αἴθουσαν καὶ ἔστη πρὸ τοῦ παραθύρου πλανῶσα μελαγχολικῶς τὸ βλέμμα εἰς τὴν πεδιάδα.

«Μὲ συγχωρεῖτε, εἶπον. — Ἐνόμιζα ὅτι ποτὲ δὲν ἤθελα θεωρηθῇ ἀδιά-

κριτος παρ' ὑμῶν. "Οταν ἡ φιλία ἐρωτᾷ θέλει νὰ καταστῇ χρήσιμος ἢ νὰ παρηγορήσῃ.»

Στιγμὴ σιωπῆς διεδέχθησαν τοὺς λόγους τούτους. — Ἡ Ῥενὲ αἴφνης ἦλθε καὶ ἐτοποθετήθη ἀπέναντί μου, λέγουσα διὰ φωνῆς διαπεραστικῆς, βεβιασμένης.

«Ἔχω ἄδικον. Ἀφοῦ κέκτημαι τὴν ἰδικήν σας ἐμπιστοσύνην δὲν πρέπει νὰ φείδωμαι τῆς ἰδικῆς μου. — Φράντζ, ναί, ἠγάπησα ἢ μᾶλλον ἀγαπῶ ἓν πρόσωπον παρὰ τοῦ ὁποίου δὲν ἀγαπῶμαι. Διὰ τοῦτο μὲ ἠκούσατε λέγουσαν ὅτι δὲν θὰ ὑπανδρευθῶ ποτέ.—Ἰδοὺ λοιπόν, εἶσθε εὐχαριστημένος;

— Μοὶ ὁμιλεῖτε ὡς ἐνώπιον ἀνακριτοῦ. . .

— Ὄχι, ἀλλὰ τὸ μυστικὸν τοῦτο οὐδέποτε εἶχεν ἐξέλθη τῆς καρδίας μου· ἐρρίγησα δὲ ἤδη αἰσθανομένη αὐτὸ ἀνερχόμενον μέχρι τῶν χειλέων μου· ὦ! ἤμην πολὺ δυστυχής. Ἕνεκα τούτου ἡ φιλία σας ὑπῆρξε μέγα εὐεργέτημα δι' ἐμέ. Πόσον εἶχα ὑποφέρῃ! . . . Ἦτο εὐφυής, ἀγαθός, νέος, ὡραῖος καὶ. . . ὅπως σεῖς ἐνεφανίσθητε εἰς τὴν καρδίαν μου ὡς φίλος, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐνεφανίσθη ὡς σύζυγος. Ἰδοὺ τὸ πᾶν. — Θέλετε ἤδη νὰ σᾶς περιγράψω πῶς μία ὕπαρξις φθίνει βαθμηδὸν καὶ ἐπὶ τέλους ἐξαφανίζεται; Φαντασθῆτε μίαν ὡραίαν πρωΐαν· λαμπρὸς ἀνατέλλων ὁ ἥλιος καὶ ζωηφόρος ὑψοῦται πρὸς τὸν κυανοῦν οὐρανόν. Αἴφνης ἐπέρχεται νέφος καὶ ὁ ἥλιος ἀμαυροῦται, τὰ πτηνὰ σιωπῶσι, τὰ φυτὰ ἐπικλίνουσι καὶ πᾶσα ἡ ἐν τῇ φύσει ποίησις πνίγεται ὑπὸ τὰ δάκρυα τοῦ οὐρανοῦ. . . Τετέλεσται. Ἡ πρωΐα ἐκείνη δὲν θ' ἀνατείλῃ πλέον. . . Τὴν ἐπαύριον ὁ ἥλιος θὰ φανῇ ἐκ νέου λαμπρός, εὔθυμος, χαρωπός, ἀλλ' ἡ πρωΐα θὰ ἦνε ἄλλη. — Τοιαύτη καὶ ἡ ζωὴ τῆς γυναικός. Μία πρωΐα ὑπάρχει ἐν αὐτῇ: ἐκείνη, καθ' ἣν ἀγαπᾷ. Ἀλλοίμονον ἂν ἡ πρωΐα ἦνε σκοτεινή! . . . . .»

Ἔθηκα τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τῶν χειρῶν τῆς Ῥενὲ καὶ ᾐσθάνθην δάκρυον πίπτον ἐντὸς τῶν δακτύλων μου. Ἐψιθύρισά μοι εἰς ἀφόρητον ταραχήν. Μία λέξις, ἓν ὄνομα προφερόμενον ἠδύνατο νὰ μοὶ ἀφαιρέσῃ διὰ παντὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ ν' ἀποδώσω τὴν εὐτυχίαν εἰς τὴν φίλην μου καὶ νὰ σώσω τὴν ζωὴν ἑνὸς ἀνθρώπου. — Ἂν δὲν ἠγάπα τὸν Μαξίνσκην, ἤδη βεβαίως δὲν ἤθελε τὸν ἀγαπήσει, ἀφοῦ εἶχεν ἀφιερώσει ἀλλαχοῦ τὴν ψυχήν της.

«Εὑρίσκομαι εἰς ἀγωνίαν, εἶπον αὐτῇ. — Ἀλλ' εἰπέτε μου. . . . . ἢ ἴσως θέλετε νὰ παίσω; . . . .

— Τί ἄλλο μένει νὰ μάθετε.

— . . . . . Τὸ ὄνομά του!»

Χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν διηυθύνθη πρός τινα τράπεζαν καὶ λαβοῦσα λεύκωμα φωτογραφιῶν, ἐπανῆλθε πρός με.

«Δύναμαι νὰ σᾶς δείξω τὴν εἰκόνα του. Ἰδού. . . . ἰδοὺ αὐτός!» εἶπε καὶ ἔστρεψε τὸ λεύκωμα ἀνοικτὸν πρός με.

Ὑπέστην εἶδος σκοτοδίνης, τὴν ὁποίαν ὑπερνικήσας διὰ μεγάλης προ-

σπαθείας, ἔτεινα τοὺς ὀφθαλμούς καὶ εἶδα. . . . τὸν Κόμητα! — Ἤρχισα νὰ γελῶ, νὰ κλαίω, νὰ ἐκτελῶ κινήσεις παράφρονος.

«Τί ἔχετε; ἀνέκραξεν ἡ Ῥενέ. — Ἐγνωρίζατε λοιπὸν τίποτε; Ἴσως γνωρίζετε τὸν ὄλεθρον, μήπως τὸν εἴδατε; . . . Φράντζ, τὴν ἀλήθειαν! . . . θέλω τὴν ἀλήθειαν. Ἀκούσατε λοιπόν! . . . . Ἀπέθανε! . . . .

— Σᾶς ἀγαπῶ!

Ἐξέφερε κραυγὴν καὶ ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Αἴγλη φωτὸς διεχύνετο περὶ τὸ πρόσωπόν της.

Ἐξηκολούθησα χαμηλοφώνως·

«Ὁ Κόμης Μαξίνσκης θὰ γείνῃ σύζυγός σας ἢ Θ' ἀποθάνῃ. Τὰ ῥόδα, τὰ ὁποῖα ἐφυλλορρόησαν τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ὑπὸ τὸ παράθυρόν σας, αὐτός...»

Ἀλλά, ἡ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου Ῥενὲ δὲν ἦτο πλέον ἡ συνήθως πρᾶξις καὶ μελαγχολικὴ κόρη· ἦτο ἄλλο παιδίον φρίσσον ὑπὸ τῆς συγκινήσεως καὶ τοῦ πάθους. Λάμψεις ἐξέπεμπον οἱ ὀφθαλμοί της καὶ τὰ χείλη ἐπανειλημμένως ἐφέροντο ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Κόμητος. Ἡ καρδία ἔπαλλεν ὑπὸ τῆς εὐτυχίας, ἡ ἀναπνοὴ κατεπνίγετο.

«Μὲ ἀγαπᾷ! . . . . Τὸν εἴδατε λοιπόν; Ἦλθ' ἐδῶ; . . . ἤγγισε τὰ ἄνθη ταῦτα;» ἔλεγε διακόπτουσα τὰς φράσεις.

Τῇ διηγήθην τὰ συμβάντα. Μὲ ἤκουεν ἁπλήστως. Τῇ ὑπεσχέθην νὰ μεταβῶ εἰς Βαρσοβίαν, ἵνα ἴδω ἂν ἦτο πράγματι ἀδύνατος ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ Κόμητος. Αἱ ἰδικαί του προσπάθειαι πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς περιουσίας βεβαίως δὲν θὰ ἦσαν τοσούτῳ ἐπίμονοι ὅσῳ αἱ μέλλουσαι ἰδικαί μου. Ἐρεύνας, μηχανορραφίας, ὑποσχέσεις, οὐδὲν ἤθελον παραλείψει. — Ἡ Ῥενὲ οὐδόλως ἐμερίμνα περὶ τῆς περιουσίας, ἀλλ' ὁ Μαξίνσκης οὐδέποτε θὰ τῇ ἐπέβαλλε τὴν ποινήν του καὶ ὁ Δοὺξ Β*** θὰ εἶχε τὴν αὐτὴν βεβαίως γνώμην. Ἔπρεπε τοὐλάχιστον ἡ δυσκολία αὕτη νὰ ἐκλείψῃ. Ὑπὸ πᾶσαν ὅμως ἔποψιν ἐγγυώμην περὶ τοῦ μέλλοντος.

«Ἀγαπητέ μοι Φράντζ, εἶσθε ὁ καλός μου ἄγγελος, ὁ μόνος μου φίλος», μοὶ ἔλεγεν ἡ Ῥενὲ περιβάλλουσα τὸν λαιμόν μου διὰ τῶν βραχιόνων της, ὥστε ἐπιθυμοῦσα νὰ μὲ ἀσπασθῇ.

Καὶ ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐνεφανίσθη ἡ Λύγούστα. Εἶχεν εἰσέλθει χωρὶς νὰ τὴν ἀκούσωμεν καὶ εἶδε τὸ κίνημα καὶ τὴν στάσιν τῆς Ῥενέ.

«Ἡ φιλία σας, βλέπω, γίνεται πολὺ τρυφερά, εἶπε θεωροῦσα ἡμᾶς μετ' ὀργῆς. — Δίδετε φιλήματα! . . . . .

— Ὄχι, ἀπεκρίθη ἁπλῶς ἡ δεσποινὶς Β***, τὴν ὁποίαν ἡ ἀπότομος αὕτη φράσις δὲν ἐθορύβησε ποσῶς. — Δὲν δίδομεν φιλήματα, ἀλλ' ἀποχαιρετίζομεν ἀλλήλους. Ὁ Φράντζ ἀναχωρεῖ.»

Ἡ Λύγούστα ὠχρίασε.

«Ἀναχωρῶ εἰς μακρὰν ταξείδιον, εἶπον ἐγώ. — Ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ σεῖς θὰ μὲ ἀποχαιρετίσετε δι' εὐχῶν ἐπίσης εἰλικρινῶν.»

Τῇ ἔτεινα τὴν χεῖρα, τὴν ὁποίαν δὲν ἔλαβε.

«Καὶ ποῦ πηγαίνετε ; ἠρώτησε δι' ὕφους ἀγερώχου μὴ προκαλοῦντος τὴν ἐμπιστοσύνην.

— Εἰς Ὁλωνίαν καὶ ἴσως εἰς Ῥωσσίαν.

— Πότε δὲ σκοπεύετε νὰ ἐπανέλθετε ;

— Δὲν γνωρίζω.»

Ἴστατο ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας κωλύουσα, οὕτως εἰπεῖν, τὴν διάβασίν μου.

«Ὁπωσδήποτε βλέπω ὅτι ἡ ἀναχώρησις αὕτη δὲν λυπεῖ οὔτε σᾶς οὔτε τὴν Ῥενέ. Μοὶ ὁμιλεῖτε γελῶσαι.

— Διατί νὰ μᾶς λυπήσῃ ; εἶπεν ἡ Ῥενέ. — Διὰ τοὺς φίλους ὁ χωρισμὸς εἶνε ὀλίψις, δὲν εἶνε πένθος.

Ἡ Αὐγούστα ἔμενε σκεπτικὴ ἐνῷ ἡ Ῥενὲ μάτην προσεπάθει νὰ καταστείλῃ κινήματα χαρᾶς. — Πόσον μετεῖχον καὶ ἐγὼ τῆς εὐτυχίας ταύτης, τῆς ὁποίας ἤμην δημιουργός!

«Πότε ἀναχωρεῖτε ;» μὲ ἠρώτησεν αἴφνης ἡ Αὐγούστα.

— Ἀπόψε.

— Ἀπόψε ! Καὶ ποίαν ὥραν ;

— Ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ θ' ἀναχωρήσω διὰ τῆς ἀμαξοστοιχίας τῶν ὀκτώ· τὴν ἔπαυλιν ὅμως θὰ ἐγκαταλείψω εἰς τὰ ἑπτά.

— Ἀναχωρήσατε ἀπ' ἐδῶ ἡμίσειαν ὥραν πρότερον, εἰδεμὴ ἄλλως κινδυνεύετε νὰ βραδύνετε πολύ. — Βλέπετε ὅτι σᾶς δίδω καὶ συμβουλάς, ὥστε δὲν δύνασθε νὰ μὲ θεωρήσετε μοχθηράν.

— Ἐξέφρασα ποτὲ τοιαύτην ἰδέαν ;

— Τὴν ἐσκέφθητε.

— Οὔτε !

— «Καλὴν ἐντάμωσιν !» εἶπεν, ἀφίνουσα τέλος τὴν ἔξοδον ἐλευθέραν.

Ὁ κ. Δουὺξ Β*** ἦτο εἰς τὸ κυνήγιον. Παρεκάλεσα λοιπὸν τὰς δεσποινίδας νὰ τῷ ἐκφράσωσι τὴν λύπην μου διότι ἀνεχώρουν χωρὶς νὰ τὸν ἀποχαιρετίσω, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ χάσω οὐδὲ στιγμήν.

Ἔσπευδον ἄλλως νὰ φθάσω εἰς τὴν πόλιν, ἵνα ἀναγγείλω τῷ Μαξίνσκῃ τὴν εὐτυχίαν του, συνάμα δὲ συλλέξω τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας περὶ τοῦ ταξιδίου μου καὶ τῶν μέσων ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

ΙΑ'

Μεταξὺ εὐτυχίας καὶ ἀνθρώπου ὑπάρχουσιν οἱ φθονεροί: πάντες, οὐδείς!

Πρῶτον ἔσπευσα νὰ ἀποχαιρετίσω τοὺς Τοκέν. Τοῦτο μοὶ ἐπροξένησε εὐχαρίστησιν, διότι ἀφότου ἀνεπτύχθησαν αἱ σχέσεις μου μετὰ τῆς οἰκογενείας Β***, ὑφιστάμην ἐκ μέρους τῶν ἀδιακόπους εἰρωνείας, τῶν ὁποίων ἡ πηγὴ καὶ ἡ σημασία ἦτο εὔληπτος.

Εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν, ἔνθα ἐγίνοντο αἱ συνήθεις σκυθρωπαὶ συνομιλίαι μετὰ τὸ δεῖπνον, τοῦ κ. Τοκὲν κεκυφότος ἐπὶ κυπέλλου ζύθου μὲ τὴν καπνοσύριγγα εἰς τὰ χείλη, τῆς κ. Τοκὲν μόλις κατορθούσης νὰ πλησιάσῃ τοὺς βραχίονας πρὸς ἐκτέλεσιν ἐργοχείρου.

Ὅταν τοῖς ἀνήγγειλα ὅτι ἀνεχώρουν ἀμέσως τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἡ κυρία Τοκὲν ἤγειρεν ἐπ' ἐμὲ ὀφθαλμούς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔλαμψεν αἰφνιδία ὀργή. Ἦτο ἀστραπὴ προαγγέλλουσα τυχεῖκν ἔκρηξιν τῆς θυέλλης.

Ἐν τούτοις, ἵνα καλύψω τὴν ζημίκν, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν αὐτοῖς ἡ πρόωρος ἀναχώρησίς μου ἐκ τῆς ἐπαύλεως, ἀπέθηκα ἐπὶ τῆς τραπέζης ἓν χαρτονόμισμα.

«Τοὐλάχιστον πρὶν ἢ ἀποχωρισθῶμεν, ἕως οὗ ἑτοιμασθῇ καὶ ὁ σάκκος σας, θὰ πίωμεν τὸ τελευταῖον ποτήριον παλαιοῦ οἴνου», εἶπεν ὁ κ. Τοκὲν ἐφαρμόζων τὴν καθιερωμένην συνήθειαν εἰς τὰ χωρία τοῦ μὴ ἀποχωρίζεσθαι ἄνευ τοιαύτης σπονδῆς. — Δὲν ἠδυνάμην ἑπομένως ν' ἀποποιηθῶ.

«Ταλαίπωρε Φράντζ, ἤρξατο λέγουσα ἡ κυρία Τοκὲν ἀμέσως ἅμα ὁ σύζυγός της ἐξῆλθεν ἵνα ἐκλέξῃ ὁ ἴδιος τὴν φιάλην ἐν τῷ ὑπογείῳ. — Πῶς καταστρέφετε τὸ μέλλον σας ! Εἶμαι βεβαία ὅτι τὸ ταξείδιόν σας γίνεται χάριν τῶν μεγάλων τούτων προσώπων. Ἐγκαταλείπετε τὸ πᾶν δι' ἐκείνους.... Καὶ ἡ ἀντιμοιβή σας ποία θὰ ἦνε ; ... ἀχαριστία ! — Σᾶς λέγω ταῦτα πρὸς τὸ συμφέρον σας, διότι δὲν ἔχετε κανένα ὅπως σᾶς συμβουλεύσῃ.

— Πῶς δὲν ἔχω ; καὶ ἡ μήτηρ μου ; ....

— Καὶ ἐγὼ ἔχω μητέρα, πλὴν οὐδέποτε μὲ ἀνεχαίτισεν ἀπὸ τὰς ἀνοησίας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπεσα κατὰ τὴν ζωήν μου· μεταξὺ ἄλλων καὶ ἀπὸ τὸ νὰ ὑπανδρευθῶ ....»

Εὐτυχῶς ὁ κ. Τοκὲν εἰσῆλθε.

«Ἡ σύζυγός μου σᾶς ἐπιπλήττει ἴσως διότι φεύγετε καὶ ἔχει δίκαιον, εἶπεν. — Εἶσθε ἀξιόλογος νέος καὶ κάτοχος ἱκανῆς περιουσίας, ἐλευθέρας μάλιστα παντὸς χρέους. Γνωρίζω ἐδῶ εἰς τὰ περίχωρα πολλὰ κοράσια πλουσίων γονέων, ὡραιότατα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐδέχοντο εὐχαρίστως τὰς περιποιήσεις σας. Τίποτε δὲν σᾶς λείπει διὰ νὰ γείνετε εὐτυχής. Ἀφοῦ ὅμως σεῖς, ἀντὶ ν' ἀπολαύσετε τῆς βεβαίας ταύτης εὐτυχίας, θέλετε νὰ ἀναμιγνύεσθε μὲ τοὺς εὐγενεῖς, καλὰ νὰ πάθετε ! Ποτὲ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν λησμονοῦσι τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν μὴ *καλογεννημένων*, ὅπως τοὺς ὀνομάζουσιν.»

Ἡ ὑπομονή μου ἤρχιζε νὰ ἐξαντλῆται.

«Δὲν πρόκειται περὶ φιλοδοξίας ἐδῶ, διέκοψεν ἀποτόμως ἡ κυρία Τοκέν. — Ὁ κύριος εἶνε ἐρωτευμένος !

— Ἐρωτευμένος; ἐπανέλαβεν ὁ κ. Τοκέν. — Καὶ αὐτὸ εἶνε δυνατόν; — Διάβολε! — Τότε ὅμως τὸ σφάλμα δὲν εἶνε ἰδικόν του. Ὅταν βλέπῃ κἀνείς καθ' ἡμέραν τὰς κυρίας αὐτὰς μὲ τὰ ὡραῖά των φορέματα, μὲ τὸ γλυκὺ πρόσωπον, μὲ τὰ μεγάλα μεγάλα ὄμματα, ἔρχονται κάτι συλλογισμοί! . . . . . Ἐγὼ τοὐλάχιστον ὁμολογῶ ὅτι, ἂν δὲν ἤμην ἔγγαμος, θὰ ἔχανα τὸν νοῦν μου. Ἔχουν ἕνα ὕφος! . . . . νομίζεις ὅτι δὲν πατοῦν τὸ χῶμα. . . . . .

Κύριε Τοκέν! » ἐφώνησεν αὐστηρῶς ἡ σύζυγος τοῦ ἐνοικιαστοῦ.

Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐξηκολούθει:

« Λοιπόν, πτωχέ μου Φρέντζ, τὸ ἐννοῶ . . . συνελήφθητε! Ἐν τούτοις ὁμιλήσατε περὶ γάμου καὶ βλέπετε. Τώρα, δὲν λέγω τοὐναντίον, εἶν' ἐνδεχόμενον νὰ σᾶς ἀγαποῦν ὀλίγον . . .

— Αὐτόν! ἀνέκραξε πάλιν ἡ κυρία Τοκὲν γελῶσα. — Νομίζεις ὅτι προσέχουν διόλου εἰς αὐτόν!

— Αὐτόν, μάλιστα . . . αὐτόν! Εἶνε ὡραῖος νέος. Σὺ ἡ ἰδία δὲν μοῦ τὸ εἶπες τοσάκις;

— Ποτέ! ! !

— Χιλιάκις! — Καὶ αὐταὶ λοιπὸν αἱ κυρίαι βλέπουν καὶ βλέπουν μάλιστα μὲ ὡραῖα ὄμματα, καὶ ἀκούουν εὐχαρίστως μὲ πολὺ μικρὰ ὦτα ὅ,τι λέγει ὁ Φρέντζ, ὅστις ἔχει πνεῦμα.

— Σᾶς βεβαιῶ ὅτι ἀπατᾶσθε ἀμφότεροι, διέκοψα ἐπὶ τέλους. Θὰ ἦτο δὲ κακοήθεια ἐκ μέρους μου νὰ σᾶς ἀφίτω εἰς τοιαύτην τινὰ ἰδέαν.

Ποίᾳ τάχα νὰ τὸν ἀγαπᾷ; ὑπετονθόρυζεν ἡ κυρία Τοκὲν ἐξακολουθοῦσα τὰς σκέψεις της.—Δὲν εἶνε ἡ λεπτή, φέρεται πολὺ ἐλευθέρως καὶ ἀφελῶς πρὸς αὐτόν. Θὰ ἦνε ἡ ἄλλη, ἡ ἀνεψιὰ τοῦ Λουκός, εἶμαι βεβαία. Τὴν εἶδα μίαν ἡμέραν νὰ τὸν παρατηρῇ ὄπισθεν τοῦ παραθύρου. Εἶνε ὑπερήφανος καὶ δὲν θέλει νὰ τὸ φανερώσῃ . . . ἀλλ' εἶνε ἐκείνη! ὤ! εἶμαι βεβαιοτάτη.

— Καθὼς βλέπω, Κυρία Τοκέν, φροντίζετε πολὺ περισσότερον νὰ μανθάνητε ὅ,τι συμβαίνει μεταξὺ τῶν ἄλλων παρὰ ὅ τι ἀνάγεται εἰς τὴν ἐργασίαν μας. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν μᾶς ἀφορᾷ παρακαλῶ νὰ μὴ γείνῃ πλέον λόγος.»

Ἂν ἐπεδείκνυον τὴν δυσαρέσκειαν, τὴν ὁποίαν μὲ ἐκίνησαν αἱ ἀθλιότητες αὗται θὰ ἐκρατύνοντο αἱ ὑπόνοιαι ἀμφοτέρων. Προετίμησα ἑπομένως νὰ μείνω ἀδιάφορος καίτοι περιφρονῶν ἐνδομύχως μέχρις ἀγανακτήσεως τὰ δύο ἐκεῖνα εὐτελῆ ὄντα, εἰς τῶν ὁποίων τὰ χείλη κατεσπιλοῦντο πρωτριλῆ ὀνόματα.

« Δὲν βλάπτει, εἶπον.—Ἔστω' ἐλεύθεροι νὰ σκέπτεσθε ὅ,τι θέλετε. Καὶ ἤδη, σᾶς ἀποχαιρετῶ. »

Ὁμολογῶ ὅτι μετὰ πόνου ἐγκατέλιπον τὴν ἔπαυλιν ἔνθα τοσοῦτῳ ἰσχυρὸς δεσμὸς προσείλκυε τὴν καρδίαν μου. Οὐχ ἧττον ἡ ἀνάμνησις τῆς 'Ρενὲ μ.' ἐνεθάρρυνε καὶ ἤρχισα τὴν πορείαν ἀποφασιστικῶς.

Ἡ νὺξ μὲ κατέλαβεν ἅμα εἰσερχόμενον εἰς τὸ μικρὸν δάσος. Τὰ φύλλα ἐφαίνοντο ἀργυρᾶ ὑπὸ τὴν σελήνην καὶ ἀνθρακιὰ δὴ ἐν τῇ σκιᾷ· ὁ ψίθυρος αὐτῶν ὁμοίαζε πρὸς τὸν θόρυβον ἀφιπταμένου πτηνοῦ. Τὸ πᾶν ἀπετέλει ὑπόκωφον τινὰ λαλιὰν τῆς φύσεως. Ἡ ἀτραπὸς λίαν εὐρεῖα δι' ἕνα διαβάτην, ἦτο ἱκανὴ νὰ περιλάβῃ δύο βαδίζοντας παραπλεύρως. Ἡ γῆ ἀπέπνεε χλιαρότητά τινα, γενομένην ἐπαισθητὴν πρὶν ἢ συγκερασθῇ μετὰ τῆς ἑσπερίας δρόσου. Εἶδος μέθης μὲ κατελάμβανε βαθμηδόν, διότι ἡ φύσις ἐπιδρᾷ πολλάκις ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ὅπως ὁ οἶνος ἐπὶ τοῦ σώματος. Οἰδόλως θὰ ἠπόρουν ἂν ἔβλεπον διολισθαίνουσαν μέσῳ τῶν δένδρων νύμφην τινὰ δρυάδα. Οὕτω δέ, μεταξὺ τῶν διαφόρων μυστηριωδῶν ἤχων, οἵτινες ἠκούοντο ἐκεῖ, ὅπως καὶ εἰς πᾶν δάσος, ἐνόμισα ὅτι διακρίνω κρότον τινὰ διάφορον τῶν ἄλλων. Ἔστην, προσέχων τὸ οὖς . . . Δὲν ἤκουσα πλέον τίποτε. Ἐβάδισα ἐκ νέου καὶ ὁ κρότος ἐπανελήφθη, ἐξασθενούμενος βαθμηδὸν μεχρισοῦ ἔπαυσεν ὁλοτελῶς ἅμα ἐγὼ ἐστάμάτησα.

Τί νὰ ἦτο;

Ἔτρεξα αἰφνιδίως καὶ τότε διεῖδον λευκήν τινα μορφήν, φαινομένην καὶ κρυπταμένην κατὰ τὰς στροφὰς τοῦ μονοπατίου. Ἦτο γυναικεία ἐσθής, τῆς ὁποίας αἱ πτυχαὶ ἐκινοῦντο ἐλαφρῶς ἐν τῇ αὔρᾳ. Τρέχων πάντοτε, διέκρινα δύο γυναῖκας, αἵτινες ἐπὶ τῇ προσεγγίσει μου ἐξηφανίσθησαν. Ἀπορῶν, ἐξηκολούθησα τὸν δρόμον, ἀλλὰ μόλις εἶχον προβῆ ἔτι ὀλίγα βήματα, ἡ λευχείμων γυνή, ἐξελθοῦσα βιαίως ἐκ τινος συστάδος δένδρων, ἔστη ἀπέναντί μου.

Ἦτο ἡ Λυγούστα.

Ἡ φυτιογνωμία της ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς σελήνης ἦτο σοβαρὰ καὶ μελαγχολική.

« Βεβαίως ἀπορεῖτε πῶς εὑρίσκομ' ἐδῶ, εἶπε.—Θὰ θὰ σᾶς τὸ εἰπῶ βαδίζουσα μεθ' ὑμῶν μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ δάσους.

— Καὶ ἔπειτα πῶς θὰ ἐπιστρέψετε;

— Μετὰ τῆς θλαμπηπόλου μου, ἥτις μὲ περιμένει ἐκεῖ.

— Ἀλλά . . . . προσέθηκα στακάτων.

— Ἔλθετε, κύριε, ἔλθετε! ἐξηκολούθησε ταπεινοῦσα τὴν φωνὴν καὶ θέτουσα τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ βραχίονός μου. — Τὸ θέλω! »

Ἠρώτην φορὰν ἐλάμβανε τὸν βραχίονά μου.

« Δὲν πιστεύω ἐξηκολούθησεν, νὰ ἐπανεπκύθητε μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἤθελον σᾶς ἀφήσει νὰ ἀναχωρήσητε χωρὶς νὰ σᾶς ζητήσω ἐξηγήσεις τινὰς περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶδον πρὸ ὀλίγου. Ἡ φιλία βεβαίως ἐπιτρέπει πολλὰ πράγματα· ἀλλ' ἡ ἰδική σας στοργὴ πρὸς τὴν δεσποινίδα Β***

εἶνε ἀνεξήγητος προχωροῦσα ἐν πάσῃ ἀφελείᾳ μέχρι θωπειῶν. — Βλέπουσα τὴν Ρενὲ ριπτομένην εἰς τὸν τράχηλόν σας ἠναγκάσθην νὰ συμπεράνω ἢ ὅτι ἀπεδώκατε εἰς αὐτὴν μεγάλην τινὰ ὑπηρεσίαν — καὶ ἐπὶ τούτου δὲν σᾶς ἐρωτῶ διόλου — ἢ ὅτι τρέφετε πρὸς αὐτὴν ἄλλο τι αἴσθημα ἢ τὸ τῆς ἁπλῆς φιλίας.

— Πλὴν σεῖς, τί ἐνδιαφέρον ἔχετε νὰ μάθετε πάντα ταῦτα ;

— Εἶνε τὸ μυστικόν μου !

— Ἔστω· σᾶς ὁρκίζομαι λοιπόν . . .

— Μὴ ὁρκίζεσθε, εἶνε ἀνωφελές, δὲν θὰ μὲ πείσετε δι' ὅρκων. Ἴσως καὶ σεῖς ἀγνοεῖτε τί συμβαίνει ἐν τῇ ψυχῇ σας. Τὸ κατ' ἐμὲ θέλω νὰ γνωρίσω πῶς ἀγαπᾶτε τὴν Ρενὲ καὶ θὰ τὸ μάθω ἐντὸς πέντε λεπτῶν.»

Ἐστηρίχθη περισσότερον ἐπὶ τοῦ βραχίονός μου, προσήλωσε λοξὸν τὸ βλέμμα ἐπ' ἐμὲ καὶ δίδουσα εἰς τὴν φωνήν της θωπευτικόν τινα τόνον, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε εἰς ἐμέ, εἶπεν ἐνθύμως :

— Δὲν μ' ἐννοεῖτε, λοιπόν, διόλου ;

— Δὲν σᾶς ἐννοῶ.

— Μέχρι τοῦδε τοῦτο μ' εὐχαριστεῖ, ἤδη ὅμως μετέβαλα γνώμην καὶ ἐξηγοῦμαι. Σεῖς καὶ ἐγὼ ἔχομεν αἰσθήματα ὅλως διαφορετικά. Σεῖς κλαίετε ἀκούων μουσικήν, ἐγὼ ψάλλω. Σεῖς ὀνειροπολεῖτε ὅταν ἐκ τοῦ μακρόθεν βλέπετε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου παίζον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν δένδρων, ἐγὼ σπεύδω νὰ ζητήσω δρόσον ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων ἐκείνων. Ἀγαπᾶτε τὸν ἥλιον διὰ τὸ φῶς του, ἐγὼ διὰ τὴν θερμότητα ἣν μοι παρέχει. Πρακειμένου περὶ συμπαθείας προσώπων ζητεῖτε νὰ ἐμβαθύνετε εἰς τὸ πνεῦμα, ἐγὼ δὲ κατ' εὐθεῖαν ἐντὸς τῆς καρδίας. Τέλος πάντων εἶσθε εἰς τὰ νέφη, ἐγὼ βαδίζω ἐπὶ τῆς γῆς.»

Ἐσίγησεν. Ἡ ἁτραπὸς καθίστατο βαθμηδὸν στενωτέρα, ὥστ' ἐβαδίζαμεν πλησιέστατα ἀλλήλων. Τὸ φόρεμά της, ὠθούμενον ὑπὸ τῶν παρόδιων θάμνων ἐτυλίσσετο περὶ τοὺς πόδας μου. Οἱ μακροὶ πλόκαμοι τῆς ξανθῆς αὐτῆς κόμης ἐφέροντο ὑπὸ τῆς αὔρας ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τοῦ προσώπου μου. Ἠσθανόμην πολὺ διαπεραστικὸν τὸ σύνηθες ἄρωμα, ὅπερ ἀποπνέουσιν αἱ ταινίαι, ἡ μουσσελίνη καὶ τὰ τρίχκπτα, δι' ὧν κοσμοῦσιν ἑαυτὰς αἱ γυναῖκες. Ἐφριξα. Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀρθρώσω μίαν λέξιν, μίαν μόνην λέξιν. — Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Ἡ Λυγούττα βλέπουσα τὴν ταραχήν μου ταύτην, ἀφῆκε τὸν βραχίονά μου, προσηλώσα δὲ ἀτενῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπ' ἐμέ ;

«Ἰτωχὲ Φράντζ, εἶπε, γνωρίζω ἤδη ὅ,τι ἐπιθύμουν νὰ μάθω. Δὲν μὲ ἀγαπᾶτε, μὲ λατρεύετε . . . . Ἀληθῶς δὲν ἀνήκετε εἰς τὴν Ρενέ, ἀλλ' εἰς ἐμὲ καὶ μόνην. — Προέβην εἰς τὸ διάβημα τοῦτο λόγῳ τῆς ἀναχωρήσεώς σας. Ἐπειδὴ δὲν συνειθίζω νὰ θλίβωμαι ἀνωφελῶς, ἠθέλησα νὰ βεβαιωθῶ ἂν θὰ ἐπιστρέψετε. Ἤδη εἶμαι ἥσυχος, ... θὰ ἐπανέλθετε πολὺ ταχέως.»

Ἐγένετο ἄφαντος.

Ἡ ἐξομολόγησις τοῦ ἰδίου ἔρωτός μου γινομένη κατὰ πρόσωπον ὑπὸ τῆς νεκρᾶς ἐκείνης κόρης, ἡ τόλμη αὐτῆς, εἶχεν ἀνδρικόν τι καὶ ἄγριον μεγαλεῖον, ὅπερ μὲ κατέπληξε. Μάτην ἀνεζήτουν παρ' ἐμοὶ τὰ ἴχνη τοῦ συνήθους χαρακτῆρος μου, μάτην ἐπεκαλούμην τὴν φρόνησιν. Τὸ λογικὸν μ' ἐγκατέλιπε. Ζωηρὸν πῦρ διωλίσθαινε διὰ τῶν φλεβῶν μου καὶ συνεσσωρεύετο ἐντὸς τῆς καρδίας μου. Πᾶσα ἔννοια ἐπνίγη ἐν τῇ παρκφορᾷ ἥτις μὲ εἶχε κατκλάβῃ. — Τίς ἄνθρωπος, ὅσῳ ὑπέρτερος καὶ ἂν ἦ, θὰ δυνηθῇ ποτε καυχώμενος νὰ εἴπῃ : εἰς πάσκς τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς μου ὑπῆρξα οἷος ἠθέλησα νὰ ὑπάρξω, καὶ οὐδέποτε ἀνεκάλυψα ἐν ἐμκυτῷ τὴν παρουσίαν ἄλλου τινὸς «ἐγὼ» τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ὑποκύψῃ εἰς πάθη ἀποκρουόμενα ὑπὸ τοῦ συνήθους «ἐγώ,» Τὸ ὁποῖον γνωρίζετε !

Ἀνεξήγητον μένει δι' ἐμέ, συνεπείᾳ τινῶν προσπαθειῶν κατώρθωσα τότε νὰ κρατήσω ἐμκυτοῦ, καὶ νὰ μὴ ἐπκνέλθω πρὸς ἀναζήτησιν τῆς Λυγούστκς, ἢ προβῶ εἰς ἄλλο τι ἀπονενοημένον κίνημα.

Μετὰ δύο ὥρκς εὑρισκόμην πκρὰ τῷ Μαξίνσκῃ καὶ ἀπελάμβανον μεγάλου μέρους τῆς εὐδαιμονίκς τὴν ὁποίκν τῷ παρεῖχον. Ἡ κυρά του, ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς ὁποίκς ὑπερέβκινε πᾶν μέτρον, μοι ἐνέπνευσε τὸν φόβον μήπως, μένων ἤδη πλησίον τῆς Ρενὲ καὶ γνωρίζων ὅτι ἀγαπᾶται, πράξῃ ἀνοησίκν τινὰ δυναμένην νὰ χειροτερεύσῃ τὴν θέσιν του. Ἐξ ἑτέρου ἂν ἤρχετο μετ' ἐμοῦ, λκμβκνομένης πάσης προφυλάξεως πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀγνώστου αὐτοῦ, ἠδύνατο νὰ μοι χρησιμεύσῃ τὰ μέγιστα. Εἰς τοῦτο ἐπέμεινα καὶ ἀπεφκσίσθη νὰ ἀνκχωρήσωμεν ὁμοῦ. Πκρκστήσκς αὐτὸν ὡς ἀδελφόν μου νεώτερον κατώρθωσα νὰ τῷ προμηθεύσω ἰδιαίτερον διαβκτήριον πρὸς μείζονκ ἐλευθερίκν.

Ἐπικκλούμενος τὴν εὐνοικν τῆς τύχης, στηρίζων ὅμως τὰς περισσοτέρκς ἐλπίδκς εἰς τὴν προσωπικήν μου ἀφοσίωσιν ἐπελήφθην τοῦ ταξειδίου ἔμπλεως ἀγκθῶν προκισθημάτων.

Ὁ Μαξίνσκης, ὅστις εἶχε μκντεύσει κκτὰ τὸ ἥμισυ τὸν μυστικὸν πρὸς τὴν Λυγούσταν ἔρωτά μου, μοι ἀπέσπκσε κκθ' ὁδὸν πλήρη τὴν ἐξομολόγησιν, ἰσχυριζόμενος ὅτι ὡς γνωρίζων τὰ μυστικά του ὤφειλον νὰ τῷ ἀνκκοινώσω τὰ ἐμά. Πκρ' ἐμοὶ ὁ νεανίκς οὗτος ἐτκυτίζετο μετὰ τῆς Ρενέ. Τῷ ἐνεπιστεύθην τὸ πᾶν, μηδὲ τῆς σκιᾶς τοῦ δάσους ἐξκιρουμένης.

«Φράντζ, μοι εἶπεν, ἕκκστος ἐξ ἡμῶν εἶνε καλὸς κριτὴς τῶν ἐρώτων του. Ἔχεις ἀνάγκην τῶν συμβουλῶν μου, ὅσον κ' ἐγὼ τῶν ἰδικῶν σου. Ἄκουσέ με λοιπόν. Προσπάθησε νὰ ἦσκι πάντοτε κύριος σεκυτοῦ, διότι ἡ πκρκφορὰ θὰ ἦτο ἐγωισμὸς ἰδικός σου ἐπικινδυνος διὰ τὴν Λυγούπταν,

τῆς ὁποίας ἡ εὐτυχία ἐπίσης σαλεύεται. "Αν καλῶς ἐμάντευσα, ὁ ἔρως τὸν ὁποῖον ἐξήγειραν ἐν τῇ καρδίᾳ της αἱ τοῦ θέρους ἐκπνοαί, ἔφθασεν ἤδη μέχρι τοῦ πνεύματός της. Πέποιθα ὅτι σὲ ἠγάπησε μὴ ἔχουσα νὰ πράξῃ ἄλλο τι. Πλὴν σὲ ἠγάπησε.»

Μόνη ἡ ἰδέα ὅτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀγαπῶμαι ὑπὸ τῆς Αὐγούστας μοὶ παρέλυε πᾶσαν δύναμιν χαρακτῆρος πρὸς τὸ ἀνθίστασθαι. Ἐν τούτοις, ἀκολουθῶν τὴν συμβουλὴν τοῦ νέου φίλου μου, ἀπεφάσισα νὰ ἐξαντλήσω πᾶσαν ἀπόπειραν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν αἰσθημάτων της καὶ κρατκίωσιν τῶν ἰδικῶν μου, ὅσῳ καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ὑποφέρω ἐκ τῆς δοκιμασίας ταύτης.

(ἀκολουθεῖ)

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΑΝΑ ΤΗΝ ΤΡΩΑΔΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΙΟΝ ΤΟΥ 1881

Ὑπὸ τοῦ διδάκτορος

ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΧΛΙΕΜΑΝ'

VII

ΑΠΟ ΑΔΡΑΜΥΤΤΙΟΥ ΔΙΑ ΤΩΝ ΟΡΕΩΝ ΤΗΣ ΙΔΗΣ

Ἐπειδὴ προὐτιθέμην νὰ ἀναβῶ τὴν Ἴδην καὶ νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ πεδίον τῆς Τρῳάδος, διὰ τοῦτο ἐθεώρουν ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἐπιστήμην νὰ πορευθῶ δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν καθηγητὴν Βιρχὼφ καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην πρέπει νὰ ἔλαβεν ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου. Ὁ Ἡρόδοτος (VII, 42) ἀναφέρει περὶ τούτου τὰ ἑξῆς· «Ἐποιέετο δὲ ἀτὴν ὁδὸν ἐκ τῆς Λυδίης ὁ στρατὸς ἐπί τε ποταμὸν Κάικον καὶ γῆν τὴν Μυσίην, ἀπὸ δὲ Καΐκου ἐρμεόμενος, Κάνης οὖρος ἔχων ἐν ἀριστερῇ, διὰ τοῦ Ἀταρνέος ἐς Καρίνην πόλιν, ἀπὸ δὲ ταύτης διὰ Θήβης πεδίου ἐπορεύετο, Ἀτραμύττειόν τε πόλιν καὶ Ἀντανδρον τὴν Πελασγίδα παραμειβόμενος, τὴν Ἴδην δὲ λαβὼν ἐς ἀριστερὴν χεῖρα ἦιε ἐς τὴν Ἰλιάδα γῆν.» Ἂν ὅμως ὁ περσικὸς στρατὸς ἦλθε διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ καὶ διέβη τὸ ὄρος τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Ἴδης πρὸς δυσμὰς καὶ περατούμενον εἰς τὸ ἀκρωτήριον Λεκτόν, τότε πρέπει νὰ ἔμεινεν ἡ καθ' αὐτὸ Ἴδη πολὺ δεξιά. Διὰ τοῦτο γενικῶς πιστεύεται ὅτι εἴτε συμβαίνει παρ' Ἡρο-

(*) Ἴδε σελ. 467.

δότῳ παρεννόησις εἴτε οὗτος, ὡς πλὴν ἄλλων εἰκάζει ὁ Γεώργιος Ῥώλινσον,[1] ὠνόμασεν Ἴδην τοὺς λόφους οἵτινες κλείουσι τὴν κοιλάδα τοῦ Σκαμάνδρου πρὸς τὰ ἀριστερά, δυτικῶς καὶ νοτίως τοῦ Βουνάρβασι. Ἐν τούτοις φαίνεται ἡμῖν ἡ θεωρία αὕτη ἀπαράδεκτος ἐξ ἴσου καὶ ἡ τοῦ Π. Βάρκερ Βέββ,[2] ὅστις ἀποπειρᾶται νὰ πείσῃ τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν ἐρχόμενος διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ πράγματι ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀριστερὰ τὴν ἀληθινὴν Ἴδην. Λέγει δηλαδή· «δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Λεκτοῦ προσκλίνει ἡ παραλία ἀμέσως ἀνατολικῶς καὶ βορειοανατολικῶς καὶ σχηματίζει μετὰ τῆς ἀπέναντι κειμένης παραλίας τὸν κόλπον τοῦ Ἀδραμυττίου. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κόλπου, ὅστις ἐπ' οὐδενὸς νέου χάρτου ἀποδίδεται ἀκριβῶς, ἐξάγεται ὅτι ὁ Γάργαρος ἀντὶ νὰ κεῖται, ὡς παραδέχονται γενικῶς, εἰς τὸ μέσον τῆς Φρυγίας πλησιάζει πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ἀδραμυττίου καὶ σχεδὸν φαίνεται κείμενος ἄνωθεν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν προκύπτει ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἡροδότου περὶ τοῦ Ξέρξου ὅστις κατὰ τὴν ἐκ τῶν Σάρδεων πορείαν του πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον ἀφῆκε τὸν Γάργαρον πρὸς τὰ ἀριστερά, ἥτις παράδοσις εἰς πολλοὺς φαίνεται παράδοξος, ἀληθεύει ἕνεκα τῆς πραγματικῆς θέσεως τοῦ ὄρους.» Αὕτη ἡ παράστασις καθ' ὁλοκληρίαν ἀντιφάσκει πρὸς τὰ πράγματα. Ὡς μόνην δ' ὀρθὴν δύναμαι ν' ἀποδεχθῶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ καθηγητοῦ Βιρχώφ. Οὗτός μοι ἔγραψε περὶ τούτου τὰ ἑξῆς· «ὁ Ἡρόδοτος λέγει ῥητῶς ὅτι ἡ Ἴδη ἔμεινεν ἀριστερά. Ἐξάγω ἐκ τούτου ὅτι ὁ Ξέρξης ἐπορεύθη ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου βορείως καὶ ἐξ ἀνατολῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μπεϊραμίτσ. Ἀμφίβολος δὲ ἠδύνατο νὰ φανῇ μόνον ἡ μνεία περὶ τῆς Ἀντάνδρου ἥτις ὡς φαίνεται ἔκειτο δυτικώτερον, ἐν ᾧ ἡ ἔκφρασις *παραμειβόμενος* παρέχει τὴν σημασίαν ὅτι διέβη πλησίον τῆς Ἀντάνδρου, τουτέστιν ἀφῆκεν αὐτὴν ἀριστερά. Ἄλλως ἔπρεπεν οὗτος νὰ λάβῃ τὴν ὁδὸν πλαγίως διὰ τῶν μεγάλων ὀρέων. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁδοῦ περιῆλθε τὴν Ἴδην, ἥτις ἔμεινεν ἀριστερὰ, καὶ ἦλθεν ἄνωθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σκαμάνδρου.»

Ἤμην πληρέστατα πεπεισμένος ὅτι τοιαύτη ἀνατολικὴ ὁδὸς ὑπάρχει περὶ τὴν Ἴδην, ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδένα εὗρον δυστυχῶς εἰς τὸ Ἀδραμύττιον γνωρίζοντα αὐτὴν, διότι οὐδεμίαν συγκοινωνίαν ὑπάρχει μετὰ τῶν ἐπὶ ἐκείνης τῆς πλευρᾶς εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀνατολικῆς διόδου κειμένων χωρίων Ὀβά-κιοϊ καὶ Ἐβγιλάρ· μόνον δ' ὑπάρχει συγκοινωνία μετὰ τοῦ Μπεϊραμίτσ. Φέρει δὲ ἡ πρὸς αὐτὸ ἄγουσα πάντοτε κατ' εὐθεῖαν διεύθυνσιν ἄνωθεν τοῦ Ἀβγιλὰρ ἐκείνου τοῦ πλησίον τῆς Ἀντάνδρου, περὶ οὗ ἤδη ἀνέφερον. Τέλος ἐπέτυχον νὰ εὕρω Κιρκάσιόν τινα ὅστις ἔλεγεν ὅτι γνωρίζει ἀκριβῶς τὴν ἀνατολικὴν ὁδὸν καὶ τὴν διῆλθε πλειστάκις. Μό-

1 History of Herodotus VII, 42, ἐν σημειώσει.
2 «Topographie de la Troade» σελ. 134.

λις ὅμως ἀφήκαντες τὸ Ἀδραμύττιον εἴδομεν τὰ ὄρη ἐνώπιόν μας καὶ ἀπήτησα παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ μου νά μοι δείξῃ τὴν διεύθυνσιν τὴν ὁποίαν σκοπεύει νὰ λάβωμεν. Πρὸς ἔκπληξίν μου εἶδον πάραυτα ὅτι οὐδεμίαν γνῶσιν εἶχε περὶ ἀνατολικῆς τινος ὁδοῦ καὶ μόνον τὴν τῷ ἀναγνώστῃ ἤδη γνωστὴν δυτικὴν διεύθυνσιν ἄνωθεν τοῦ Ἐβγιλὰρ ἠδυνήθη νά μοι δείξῃ. Ὅθεν τὸν ἀπεχαιρέτισα καὶ ἔλαβον τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καδῆ-κιόι ὅπερ κεῖται εἰς ὕψος 31,6 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου, σχεδὸν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἴδης, διότι ἤλπιζον νὰ ἦμαι εὐτυχέστερος αὐτόθι. Ἀλλ' ὑπῆρξαν αἱ ἔρευναί μου καὶ ἐνταῦθα μάταιαι. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐπέτυχον νὰ εὕρω Τοῦρκόν τινα ὀνόματι Μεχμὲτ ὅστις πάραυτά μοι εἶπεν ὅτι γνωρίζει ἀκριβῶς τὴν ἀνατολικὴν ὁδὸν καὶ ἦτο πρόθυμος νά με ὁδηγήσῃ ἀντὶ δύο μετζιτίων ἤτοι ἐννέα φράγκων. Τῷ ὄντι ἦτο ἐξαίρετος ὁδηγὸς καὶ εἶχεν ἀκριβεστάτην τοπογραφικὴν γνῶσιν τῶν ὀρέων τῆς Ἴδης ἐξ ἧς πολὺ μὲ ὠφέλησεν. Ὡς εἰκὸς ἡ πρώτη μου ἐρώτησις ἦτο περὶ ἀρχαίων τοποθεσιῶν. Ἀλλ' ὁ Μεχμὲτ μοὶ ὡρκίσθη ὅτι ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τῶν ὀρέων κατὰ ταύτην τὴν πλευρὰν μέχρι τοῦ Ὀβὰ-κιοϊ καὶ κατὰ τὰς ὑπωρείας τῶν αὐτῶν ὀρέων ἀπὸ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς οὐδὲν ὑπῆρχεν ἴχνος ἀρχαίων οὔτε νέων οἰκήσεων, καὶ ὅτι μάλιστα εἰς ἐκείνην τὴν τοποθεσίαν μόνον ὀλίγα Γενουήνσια τείχη ἐπὶ λόφου τινὸς πλησίον τοῦ Ὀβὰ-κιοϊ εὑρίσκονται. Προσέθηκε δὲ ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη κατοικία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τούτων τῶν ὀρέων ἕνεκα τοῦ ἁπλουστάτου λόγου ὅτι ταῦτα ἐπὶ ἓξ μῆνας τοῦ ἔτους εἰσὶν ἀδιάβατα, καὶ ὅτι οὔτε ἵππος οὔτε ὄνος, οὐδὲ ἂν πρόβατον δύναται νὰ φάγῃ τὴν ἐπ' αὐτῶν φυομένην χλόην πρὸ μεσοῦντος τοῦ Ἰουλίου· ἀλλ' ὅτι τότε οἱ ποιμένες ἐξ ὅλων τῶν μερῶν προστρέχουσι μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν καὶ διατρίβουσιν ἐκεῖ μέχρις Ὀκτωβρίου. Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου διὰ τί δὲν δύνανται νὰ τρώγωσι τὰ ζῶα τὴν χλόην ἣν εἶδον φυομένην ἐν ἀφθονίᾳ ἐπὶ τῶν ὀρέων, μοὶ εἶπε κατ' ἀρχὰς ὅτι πρὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουλίου δὲν εἶνε ὥριμος. Ὅτε ὅμως τὸν ἐβάρυνον μὲ ἐρωτήσεις μοὶ ἐξήγησεν ὅτι μεταξὺ τῆς χλόης φύεται δηλητηριώδες χόρτον καλούμενον *αγιλί*, τὰ δὲ ζῶα τὰ ἐξ αὐτοῦ τρώγοντα ἀποθνήσκουσιν ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν· τὸν Ἰούλιον ὅμως ὡριμάζει καὶ τότε εἶνε ὅλως ἀβλαβές. Πάντα ταῦτα ἐπεβεβαιώθησάν μοι ὑπό τε τοῦ ὑπηρέτου μου καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τῶν ἵππων καὶ τῶν δύο χωροφυλάκων, οἵτινες ὅλοι εἶχον ἔλθει μετ' ἐμοῦ ἐκ Δαρδανελλίων. Μάλιστα ὁ φόβος τῶν μήπως οἱ ἵπποι φάγωσιν ἐκ τῆς χλόης τῶν ὀρέων ἦτο τόσον μέγας ὥστε τοῖς ἔθεσαν εἶδος καλάθου ἐπὶ τοῦ στόματος, καὶ ἔλκθον μεθ' ἑαυτῶν δι' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀρκετὴν ποσότητα κριθῆς πρὸς τροφὴν αὐτῶν. Ὁ Μεχμὲτ ἐφαίνετο ἔχων γνῶσίν τινα περὶ φυτῶν, διότι μοὶ ἔφερε τὸ στέλεχος ἑνὸς εἴδους ἀλεξηλιοειδοῦς ὅπερ ἔχει γεῦσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ζιγγίβερι καὶ ὅπερ ἐξέσπασε λίαν ἐπιτηδείως ἐκ τῆς γῆς· ἀλλὰ τοῦ δηλητηριώδους ἀγιλ οὐδὲν δεῖγμα ἠδύνατο νά μοι φέρῃ. Ὅτι ὅμως πράγματι ὑπάρχει τοιοῦτο δηλητηριῶδες φυτὸν καὶ ἐντεῦθα εὑρίσκεται ἐν ἀφθονίᾳ εἶνε βέβαιον, διότι ἤκουσα τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἐπιβεβαιούντων τῶν δύο ἐκ τοῦ Ἐβγιλὰρ συνοδευσάντων με ὁδηγῶν οἵτινες τὴν αὐτὴν πρόνοιαν ἐλάμβανον περὶ τῶν ἡμιόνων. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὑπὸ πάντων ἐν Τρωάδι ἐπεβεβαιοῦτο ταὐτά. Τὸ μόνον ὅπερ ἐθαύμασα εἶνε, ὅτι τοῦτο τὸ σπουδαιότατον γεγονὸς ἀκόμη οὐδέποτε παρετηρήθη ὑπό τινος τῶν περιηγητῶν, καὶ οὔτε κἂν ὑπὸ οὕτω περιφήμου βοτανικοῦ ὡς ὁ Π. Βάρκερ Βέββ· ἀλλ' οὗτος ἦλθεν ἄλλως ἐνταῦθα μόλις τὸν Ὀκτώβριον ὅτε ἡ βασκὴ εἶνε ἀβλαβὴς καὶ ἐξαίρετος, καὶ ἐκτὸς τούτου δὲν γνωρίζουσιν οἱ περιηγητικὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὔτε τουρκικὰ οὔτε ἑλληνικά, οὕτως ὥστε δὲν δύνανται νὰ συνομιλήσωσι μετὰ τῶν ὁδηγῶν.

Ὡς συνεθίζομεν νὰ σχηματίζωμεν ἐνδιαθέτως εἰκόνα τινὰ ἑκάστου ἀγνώστου ἀντικειμένου, καὶ ἰδίως τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς, τοιουτοτρόπως εἶχον πάντοτε φαντασθῆ τὴν ὁμηρικὴν Δαρδανίαν καθὼς καὶ τὴν μεθομηρικὴν Παλαίσκηψιν κειμένας ἐπὶ ὑψηλῶν ὀροπεδίων πλησίον τῆς κορυφῆς τῆς Ἴδης, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλοι τὸ αὐτὸ ἐφαντάσθησαν. Τοιαῦται παραστάσεις ὅμως πρέπει τώρα νὰ ἐξαλειφθῶσι· μάλιστα αὗται αἱ πόλεις οὔτε δύνανται νὰ ἔκειντο τόσον ὑψηλὰ ὅσον τὸ Ἐβγιλάρ· πρέπει δὲ νά τας ἀναζητήσωμεν περαιτέρω καὶ θὰ λάβω εὐκαιρίαν νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν ταῖς ἑπομέναις σελίσι.

Μετὰ τὸ Καδῆ-κιοϊ μετέβην εἰς τὸ χωρίον Τσιλενλί-κιοϊ, παρὰ τῷ ὁποίῳ ὁ ποταμὸς Τσιλενλὶ καταρρέει ἐκ τῶν ὀρέων· ἐκβάλλει δ' οὗτος εἰς τὸ Τσαϊτουνλί-τσάϊ.

Τὸ τελευταῖον χωρίον ὅπερ διῆλθον πρὶν ἀναβῶ εἰς τὰ ὄρη ἦτο τὸ Τσεϊτουνλί-κιοϊ παρὰ τῷ ὁποίῳ καταρρέει ὁ ποταμὸς Τσεϊτουνλί-τσαϊ ἀπὸ τῆς Ἴδης. Εἶτα ἀνήλθομεν ἔφιπποι τοὺς ἀποτόμους κρημνοὺς ἐπὶ στενῆς ἑλικοειδοῦς ἀτραποῦ καὶ ἐφθάσαμεν ἐντὸς πέντε ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου εἰς πηγὴν ὀνομαζομένην «πηγὴ τοῦ Τουρκομάνου», ἥτις κεῖται εἰς ὕψος 703,1 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖθεν ἀνήλθομεν ἐντὸς 1]4 ὥρας εἰς τὴν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους (Πύλην ὀνομαζομένου) στενοπορίαν, ἔχουσαν μῆκος μὲν 20 περίπου μέτρων, ὕψος δὲ 480 καὶ ἥτις φαίνεται δίοδος τεχνητὴ λελαξευμένη ἐντὸς τοῦ βράχου, ἔχει δὲ 1306,5 μ. ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τριακόσια περίπου βήματα ἀπώτερον ἐφθάσαμεν εἰς δευτέραν δίοδον ἐπίσης ὀνομαζομένην «Πύλην», ἥτις, ὡς φαίνεται, ἐπίσης τεχνητῶς ἐλαξεύθη ἐντὸς τοῦ βράχου καὶ ἔχει περίπου τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ πλάτος ὡς ἡ πρώτη, κεῖται δὲ 1310,8 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ὁ βράχος ἀποτελεῖται ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ εἶνε κατάφυτος ὑπὸ θάμνων καὶ ἐλατῶν. Ἀπὸ

τῆς δευτέρας διόδου ἀνωφερὴς ἀτραπὸς ἄγει εἰς τὸ Κοζδὰγ (ὄρος τῶν χιόνων), ὡς καλεῖται τουρκιστὶ ἡ Ἴδη. Εἰς τὴν κορυφὴν αὐτῆς φθάνει τις ἐντεῦθεν ἐντὸς τεσσάρων ὡρῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὄμως μετὰ τὴν ἀνάβασιν ἐντεῦθεν ὤφειλον ἐπὶ τῆς κορυφῆς νὰ στα θμεύσω, διὰ τοῦτο προὐτίμησα, καθ' ἃ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐτοιμόπουν, νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Ἐβγιλάρ. Ὁ Ὅμηρος ἔχει δίκαιον περιγράφων τὴν Ἴδην ὡς πολυπίδακα, διότι ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει ἀφθονία πηγῶν· μάλιστα καθ' ἕκαστον βῆμα ὑπάρχει πηγή. Ἀπὸ τῆς δευτέρας «Πύλης» ἄγει ἡ ἀτραπὸς ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατωφερῶς καὶ στρέφει βορειοδυτικῶς, οὕτως ὥστε ἔχει τις λαμπρὰν θέαν πρὸς τοὺς πρόποδας, τὴν πεδιάδα τοῦ Μπεϊρκλίτσι, τὴν Τροίαν, τὸν Ἑλλήσποντον, τὴν Ἴμβρον, τὴν Σαμοθράκην καὶ τὸ ὄρος Ἄθω, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἂν καὶ ἦτο μόλις 1 ὥρα μ. μ. ἐβλέπομεν ὡς μεγάλην πυραμίδα. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰσταρλὶκ μόνον κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου φαίνεται τοῦτο τὸ ὄρος.

Κατὰ τὴν κατάβασιν ἀπὸ τοῦ ὄρους διῆλθον τρεῖς ποταμούς, οἵτινες ὅλοι ἐκβάλλουσιν εἰς τὸ Τσεϊτουνλί-τσάϊ· καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶνε ὁ Ἀλτσαντουρέν-τσάϊ, ὁ δεύτερος ὁ Τσεϊτδερεσὲ, ὁ τρίτος ὁ Βακζαρερέκ-τσαϊ. Ἐντεῦθεν δὲν εἴδομεν πλέον μάρμαρον· ὁ δὲ βράχος ἀποτελεῖται ἐκ στιλπνοῦ σχιστολίθου, ὅστις ἔχει χρῶμα πρασινωπὸν καὶ καλύπτεται μὲ πολὺ περισσότερον χῶμα, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ τὸ δάσος καθίσταται ὅλως πυκνότερον καὶ ποικιλότερον· ἐκτὸς τῶν ἐλατῶν εἴδομεν ἐν πρώτοις μόνον ἀγριοδάφνας, πλὴν τούτων ὀλίγον κατ' ὀλίγον πασουτιάζονται καὶ δρῦς καὶ πλάτανοι, φιλύρα καὶ βελανιδέαι.

Εἰς τὰς 6 1)4 ὥρας τῆς ἑσπέρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Ὀβά-κιοι, ὅπερ κεῖται εἰς ὕψος 406,8 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, εἰς δὲ τὰς 8 1)4 εἰς τὸ χωρίον Ἐβγιλὰρ, ὅπερ κεῖται εἰς ὕψος 208 μέτρων. Τὸ Ἐβγιλὰρ κεῖται παρὰ τὸν Σκάμανδρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκβάλλει ὁ Ἀτσικούρ, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἴχομεν διαβῆ.

Ὡς ἀνκρέρει ὁ Ὅμηρος τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀγορᾶς παρὰ τοῖς Κύκλωψιν, ὅπως περιφρονητικῶς καταδείξῃ τὸν βάρβαρον αὐτῶν βίον[1], οὕτω περιεφρόνουν οἱ ἄνθρωποί μου τὴν πτωχείαν τῶν δύο χωρίων Ὀβά-κιοι καὶ Ἐβγιλὰρ κράζοντες μετὰ δυσκρασίας «ἐκεῖ οὔτε κρεανεῖον οὔτε ἄρτος εὑρίσκεται». Ἐν ὄντι ἡ κατάστασις τούτων τῶν χωρίων εἶνε λίαν κρίσιμος, ἐπειδὴ ὅλον τὸ χόρτον καταστρέφεται ὑπὸ τῶν ἀκρίδων, αἵτινες καὶ τοὺς σιτοφόρους ἀγροὺς κατέστρεψαν, οὕτως ὥστε οἱ πτωχοὶ ἄνθρωποι οὐδὲν ἔχουσι πρὸς τροφὴν τῶν ποιμνίων των. Καὶ εὑρῆται μὲν ἐνώπιόν των ἡ χλοερὰ Ἴδη, ἀλλ' ὅμως τὰ ποίμνιά των δὲν δύνανται νὰ βόσκωσιν ἐπ' αὐτῆς πρὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουλίου. Τὸ Ἐβγιλὰρ εἶνε Τουρκικὸν χωρίον ἔχον ἑκατὸν οἰκίας.

1 Ὀδυσ. IX, 112.

VIII

Η ΑΝΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΑΡΓΑΡΟΥ

Καίτοι τὴν πρωΐαν τῆς 8 Μαΐου ἔβρεχεν, εἶχον οὐχ ἧττον ἀπόφασιν ν' ἀναβῶ ἐπὶ τὴν Ἰδην. Ἀφῆκα ἐν Ἐβγιλὰρ πρὸς φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν ἵππων ἕνα τῶν χωροφυλάκων καὶ τὸν ἰδιοκτήτην τῶν ἵππων καὶ ἀνέβην ἀνὰ τὸ ὄρος ἐν συνοδείᾳ τοῦ ὑπηρέτου, τῶν ἄλλων χωροφυλάκων καὶ δύο ὁδηγῶν. Ἱππεύσαμεν ἐφ' ἡμιόνων, τοὺς ὁποίους ἐνταῦθα μόνον ἀντὶ 4 1)4 φράγκων διὰ μίαν ἡμέραν μετὰ κόπου δύναταί τις νὰ ἐνοικιάσῃ. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ ὄρος εἶδον τοὺς χωρικοὺς διὰ βοῶν ἀροτριῶντας· τὸ ἄροτρον ἦτο ὅλως ἐκ ξύλου καὶ μόνον ἡ ὕννις, ἥτις ἔχει δακτύλων τινῶν μῆκος, ἦτο ἐκ σιδήρου. Ἡ γεωργία εἶνε ἐνταῦθα τῷ ὄντι εἰς ἐκείνην τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο πρὸ τρισχιλίων ἐτῶν, καὶ τὸ σημερινὸν τρωϊκὸν ἄροτρον εἶνε τὸ ἀκριβὲς ἀντίτυπον ἐκείνου τοῦ ἀρότρου, τὸ ὁποῖον βλέπομεν νὰ μεταχειρίζηται ὁ ἀροτριῶν τὴν γῆν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως.

Ἐν δ' ἐτίθει νειὸν μαλακὴν, πίειραν ἄρουραν,
εὐρείαν τρίπολον· πολλοὶ δ' ἀροτῆρες ἐν αὐτῇ
ζεύγεα δινεύοντες ἐλάστρεον ἔνθα καὶ ἔνθα.[1]

Ὁ πρῶτος κρημνὸς εἶνε τόσον ἀπότομος ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ ἡμίονοι μετὰ μεγίστου κόπου ἀνέρχονται αὐτόν. Ἐντὸς δύο ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Ἐβγιλὰρ διήλθομεν τὰς πηγὰς τοῦ προμνημονευθέντος ποταμοῦ Ἀτσικούρ κειμένας εἰς ὕψος 839,2 μετρ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἐν πρώτοις διηρχόμεθα διηνεκῶς ἐντὸς πυκνοῦ δάσους ἐλατῶν, δρυῶν, φιλυρῶν, βελάνων, καστανεῶν, πλατάνων κτλ. ἀλλ' ὅσῳ ὑψηλότερα ἀνηρχόμεθα, τοσοῦτο μᾶλλον ἠλαττοῦντο τὰ εἴδη τῶν δένδρων, καὶ ἐπὶ μακρὸν διάστημα εἴχομεν μόνον ἐλάτας. Μεθ' ἱππασίαν τεσσάρων ὡρῶν ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ κωνοειδοῦς λόφου ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ὀνομαζομένου Σαρικὴ, εἰς ὀροπέδιον ὅπου φύεται παχεῖα χλόη καὶ ὑπάρχουσι πηγαὶ αἵτινες διὰ μακρῶν ξυλίνων ὀχετῶν διοχετεύονται εἰς διαφόρους μεγάλας σκάφας, ἐπειδὴ ἐνταῦθα διαμένουσιν οἱ ποιμένες μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουλίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὸ ὕψος ταύτης τῆς ὀρεινῆς κοιλάδος ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἶνε 1471 0,8 μετρ. ἡ δὲ θερμοκρασία τῶν πηγῶν ἐν ᾗ θέσει ἀνέβλυζε τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ βράχου ἦτο 6° Κ. Μέχρι ταύτης τῆς ὀρεινῆς κοιλάδος εἶνε αἱ πεῦκαι πυκναί· ἀλλ' ἐντεῦθεν ἕνεκα τοῦ ἀποτόμου κρημνοῦ καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐκ στιλπνοῦ σχιστολίθου συνισταμένου βράχου, ὅστις μόλις ἐντὸς τῶν χαραδρῶν ἔχει ὀλίγον χῶμα, αἱ ἐλάται ἀπομειοῦνται καὶ βαθμηδὸν σμικρύνονται μέχρις

1 Ἰλιὰς XVIII, 541-543.

ὄτου εἰς ὕψος 1678,5 μετρ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς Θαλάσσης εὑρίσκει τις τὴν τελευταίαν μόνον δύο πόδας ὑψηλὴν κυρτὴν ἐλάτην. Εἰς ὕψος 1692,2 μέτρων ἔφθασα τὴν πρώτην χιόνα καὶ τὴν 1 ὥραν μ. μ. ἀφιχθην εἰς τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Σαρικὴ, ὅστις σχηματίζει ὁροπέδιον διαμέτρου 100 μέτρων εἰς ὕψος 1766,8 μετρ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς Θαλάσσης. Ἐχρειάσθην τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἵν' ἀναβῶ ἐπὶ τοῦτον τὸν κῶνον πεζῇ. Ὁ κυρὸς εἶχεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον γείνει αἴθριος καὶ εἴχομεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σαρικὴ ἀνέφελον οὐρανὸν καὶ ὡραῖον ἥλιον. Τὸ πανόραμα τὸ ὁποῖον παρουσιάσθη ἐνταῦθα εἰς τὰ ὄμματά μου ἀντήμειψε πλουσίως πάντας τοὺς κόπους καὶ τὰς δυσχερείας τῆς ἀναβάσεως. Ὡς ἐπὶ πινακίου τινὸς ἔβλεπον ἐνώπιόν μου ὅλην τὴν Τρῳάδα μετὰ τῶν λόφων καὶ ποταμῶν της συνορευομένην πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς Θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, βορειοδυτικῶς ὑπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, πέραν τοῦ ὁποίου ἔβλεπον τὴν Θρᾳκικὴν Χερσόννησον, καὶ ὄπισθεν τὸν Μέλανα κόλπον, εἶτα τὴν Θρᾳκικὴν Θάλασσαν μετὰ τῆς νήσου Ἰμβρου, ὑπεράνω τῆς ὁποίας μεγαλοπρεπῶς ἠγείρετο τὸ ὄρος Σκόκη τῆς Σαμοθρᾴκης, ἡ ἕδρα τοῦ Ποσειδῶνος ἐξ ἧς ἔβλεπε τὰς πρὸ τῆς Τροίας μάχας, δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μετὰ τῆς νήσου Λήμνου, ὑπεράνω τῆς ὁποίας ἠγείρετο ὑπερηφάνως τὸ γιγαντιαῖον πυραμιδοειδὲς ὄρος Ἄθως, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ δυτικῶς ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ἀδραμυττίου, τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς νήσου Λέσβου.

Μετ' ἰδιαιτέρου ἐνθουσιασμοῦ ἵστατο τὸ ὄμμα μου ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Τροίας, ἐν ᾧ ἠδυνάμην νὰ διακρίνω τὸ Ἰσσαρλὶκ καὶ τὸν ῥοῦν τοῦ Σκαμάνδρου ὡς καὶ τοὺς καλουμένους τάφους τῶν ἡρώων· ἐφαντάσθην ὅμως ὅτι ὁ Ζεὺς ἔπρεπε νὰ εἶχε πολὺ ἰσχυροὺς ὀφθαλμοὺς ἵνα διακρίνῃ ἐντεῦθεν τὰς κινήσεις τῶν στρατευμάτων καὶ τὰς πρὸ τῆς Τροίας μάχας, διότι τὸ Ἰσσαρλὶκ ἐφαίνετο μόνον ἔχον μέγεθος κοριδίου. Διάφοροι περιηγηταὶ οἵτινες ἀνέβησαν τὴν Ἴδην βεβαιοῦσιν ὅτι εἶδον ἐντεῦθεν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ τοῦτό μοι φαίνεται φυσικῶς ἀδύνατον, τὸ ὁποῖον οὔτε αὐτὸς ὁ Ζεὺς θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ.

Βεβαίως δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σαρικὴ ἀρχαῖα τείχη, ἀλλὰ διάφοροι κύκλοι λίθων ἐπ' ἀλλήλων συνεσωρευμένοι οὓς οἱ ποιμένες κατεσκεύασαν ὡς θεμέλιον τῶν καλυβῶν των καὶ οὓς μετακειρίζονται ὅταν ἔρχωνται αὐτόσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου. Ἀλλὰ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου οὐδέποτε βλέπει τις ποιμένα τινὰ ἢ καὶ πρόβατον εἰς ταῦτα τὰ ὄρη. Ἐκτὸς τούτου βλέπει τις ἐπὶ ταύτης τῆς κορυφῆς ἕνα μεμονωμένον τουρκικὸν τάφον πιθανῶς ποιμένος τινός. Ἡ κορυφὴ ἦτο ἐλευθέρα χιόνος· ἡ φυτεία παρεῖχεν εἰς τὴν γῆν τὴν ὄψιν ὡς ἂν ἐξύπνησε πρὸ μικροῦ μόλις ἐκ τοῦ χειμερινοῦ μακροῦ αὐτῆς ὕπνου· ἀλλ' ἤδη ἔβλεπέ τις χιλιάδας μικρῶν ἐαρινῶν ἀνθέων τὰ ὁποῖα κατωτέρω περιγράφω.

Κατὰ τὸν Ὅμηρον εἶχεν ὁ Ζεὺς ἐπὶ τῆς Ἴδης βωμὸν μετὰ τεμένους καθιερωμένου αὐτῷ, ἀλλὰ ματαίως ἐζήτησα τὰ ἴχνη τοιούτου βωμοῦ.

Ἐπειδὴ εἶδον βορείως τοῦ Σαρικὴ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον πολὺ πλησίον ἐκεῖ ἄλλην τινὰ κορυφὴν ἀνυψουμένην ἥτις ἐφαίνετο πολὺ ὑψηλοτέρα, διὰ τοῦτο ἠρώτησα περὶ τοῦ ὀνόματός της καὶ ἤκουσα πρὸς μεγίστην μου ἔκπληξιν ὅτι τὸ ὄνομά της εἶνε Γαργουΐσσα· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ παραφθορὰ τοῦ Γάργαρος. Ταχέσι βήμασι καὶ σχεδὸν ἀδιακόπως τρέχων μετέβην ἐκεῖσε, ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς βαίνει ἀδιακόπως ἀνωφερῶς καὶ κατωφερῶς, ἐχρειάσθην 55 λεπτὰ τῆς ὥρας ἵνα φθάσω τὴν κορυφήν. Ὅτε παρετήρησα ὄπισθέν μου, μοὶ ἐφαίνετο ὅτι τὸ Σαρικὴ τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἀφῆκα ὑπερέχει πολὺ τοῦ Γαργάρου. Ἡ τελευταία κορυφὴ λοιπὸν μόνον δι' ὀπτικῆς ἀπάτης μοὶ ἐφάνη πολὺ ὑψηλοτέρα τῆς πρώτης. Τὸ βαρόμετρόν μου ἐδείκνυεν ὅτι ἡ κορυφὴ τοῦ Γαργάρου ἔχει ὕψος 1769,8 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ἑπομένως εἶνε κατὰ 2 1/2 μέτρα ὑψηλοτέρα τοῦ Σαρικὴ. Ὡς ἡ κορυφὴ τοῦ Σαρικὴ, εἶνε καὶ ἡ τοῦ Γαργάρου κεκαλυμμένη ὑπ' ἀνθέων ἐαρινῶν. Ἐκ πάντων τῶν εὑρεθέντων ἐκεῖ φυτῶν ἔφερον δείγματα εἰς Ἀθήνας, ἅτινα ὡρίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις καθηγητοῦ Θ. Χελδράιχ τῇ συμπράξει τοῦ ἐν Χάλλῃ διδάκτορος Κ. Μύλλερ, τοῦ ἐν Γενεύῃ καθηγητοῦ Ι. Μύλλερ καὶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ Η. Ἄσσερσον ὡς ἑξῆς·

Ἐκ τῶν τάξεων τῶν

Δειχήτων	1	*Κ.λειδωνία ἡ ἀ.λκήκερως*, ποικιλία μικροφυλλοειδὴς (Anzi).
Ἡπατικῶν,	2	*Ἰουγγερμανία ἡ πεντάδους* (Thed).
Βρύων,	3	*Ὕπνον τὸ μεταξῶδες* (L) ποικιλία μεσημβρινή.
Σιτηρῶν,	4	*Πόα ἡ βολβώδης*· εἶδος ζωοτόκος.
	5	*Φεστούκη*, εἶδος (ἄνευ ἄνθους).
Κριτοειδῶν,	6	*Ὀρνιθόγαλον τὸ νάνον* (Sibth. καὶ Sm.?)
	7	*Μουσκάριον τὸ βοτρυῶδες* (L) Medik.
Θυμελαιοειδῶν,	8	*Δάφνη ἡ ἐλαιοειδὴς* (Schreb) ἄνευ ἄνθους.
Συνθέτων,	9	*Ταράξακον τὸ ἰατρικὸν* Web., ποικιλία τῶν Ἄλπεων. Koch.
Προσωπιδανθῶν,	10	*Σκροφουλάρια ἡ τοῦ Ὀλύμπου* (Boiss).
Παχυφύλλων,	11	*Σέδον* εἶδος ἄνευ ἄνθους.
Βατραχιοειδῶν,	12	*Βατράχιον* εἶδος.
Σταυρανθῶν,	13	*Ἐροφίλη ἡ κοινὴ* (D. C.)
Ἰοειδῶν,	14	*Ἴον τὸ λεπτοφυὲς* (Sibth καὶ Sm.).
Καρυοφύλλων	15	*Σκλήραν θος ὁ χρύσιος* (L) ποικιλία πυκνανθὴς (Boiss).—16 Κεράστιον τοῦ Rieux (Desm).

Ὁ Καθηγητὴς κύριος Π. Ἄσπρον προτίθετι τὴν ἀκόλουθον σημείωσιν περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Γαργάρου εὑρισκομένων εἰδῶν τοῦ κρόκου.

Κατὰ τὸ ἔαρ ἀνθοῦντα (Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον)

Εἴδη κρόκου, 1 *Κρόκος ὁ τοῦ Γαργάρου* Herb. (κίτρινος).
2 *Κρόκος ὁ διαφὴς* Mill. ποικιλία νεφελογενὴς (Herb) Baker (κυανοῦς)
3 *Κρόκος ὁ λευκόστικτος* Clarke (λευκός).

Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀνθοῦντα Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον.
4 *Κρόκος ὁ ἀπορινὸς* Webb (πιθανῶς κυανοῦς)[1]

Ὁ Ὅμηρος[2] ἀναφέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Γαργάρου τὸν λωτὸν, τὸν κρόκον καὶ τὸν ὑάκινθον, ὁ δὲ καθηγητὴς Χελδράϊχ ὑποθέτει ὅτι ὁ λωτὸς εἶνε εἶδός τι τριφυλλίου ὑπερῴου ἴσως δὲν φύεται πλέον· ἀπ' ἐναντίας ὅμως ὁ κρόκος δὲν εἶνε σπάνιος ἐπὶ τῶν μεγάλων ὀρέων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Γαργάρου φύεται (ἴδ. ἀνωτέρω) καὶ ἴσως ἤδη εἶχεν ἀπανθήσει. Οἱ ὑπ' ἐμοῦ συλλεχθέντες στικφυλοϋάκινθοι ἐκλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Χελδράϊχ ἀκριβῶς οἱ αὐτοὶ καὶ ὁ ὁμηρικὸς ὑάκινθος.

Ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῆς κορυφῆς τοῦ Γαργάρου ὑπάρχει ἀπορρὼξ στιλπνοῦ σχιστολίθου περίπου 30 μέτρ. μήκους καὶ 4 – 6 πλάτους, ἥτις δμοιάζει πρὸς γιγαντιαῖον βασιλικὸν θρόνον. Τῷ ὄντι φαίνεται ὅτι ἐπεσκέφθη ὁ Ὅμηρος ταύτην τὴν κορυφὴν καὶ ὅτι ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς θρονοειδοῦς ταύτης παραφυάδος ἀπεκάλεσαν τὸν κῶνον τοῦ ὄρους ἕδραν τοῦ Διός. Αἱ ῥωγμαὶ ταύτης τῆς βραχώδους ἕδρας εἰσὶ πλήρεις ἀνθέων, ἰδίως ἐξ ἐκείνων τῶν κυανῶν ὑακίνθων καὶ ἴων, ἅτινά μοι ὑπενθύμισαν ζωηρῶς τὴν γραμήλιον εὐνὴν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Τὸ λαμπρὸν χωρίον τῆς Ἰλιάδος, ἐν ᾧ περιγράφεται ἡ σύζευξις τῶν δύο μεγάλων θεῶν, εἶχε πάντοτε δι' ἐμὲ σπουδαῖον ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τῆς θέσεως ὅπου ὁ ποιητὴς περιγράφει ὅτι ἐτελέσθη ὁ γάμος ἦτο τὸ ἐνδιαφέρον ἰσχυρότατον καὶ ἐπανειλημμένως μετ' ἐκστάσεως ἀπήγγειλα τοὺς θείους ἐκείνους στίχους.[3]

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς κορυφῆς τοῦ Γαργάρου δὲν εἶνε τόσον εὐρεῖα ὅσον ἡ τοῦ Σαρικιᾶ, καὶ ἐπειδὴ ἀπέχει δύο ὥρας μακρὰν τῆς προμνημονευθείσης ὀρεινῆς κοιλάδος, ἐν ᾗ αἱ δύο πηγαί, διὰ τοῦτο δὲν στήνουσιν οἱ ποιμένες τὰς καλύβας των ἐντεῦθεν. Ἐξ ἐκ τούτου δὲν ἔχει ἡ κορυφὴ αὕτη λίθους.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν νοτίως καὶ βορειοδυτικῶς ἀπ' ἐμοῦ εἶδον ἀκόμη πολλὴν χιόνα ἐν ταῖς κλιτύσι τοῦ ὄρους, ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ κορυφὴ ἦτο ἐλευθέρα.

Ἐπειδὴ ὑπάρχουσι κατὰ τὴν κλιτὺν ταύτην τοῦ ὄρους, τοῦ Γαργάρου,

1 Πρόλ. Schliemann Ilios σελ. 735.
2 Ἰλιὰς XIV, 381.
3 Ἰλιὰς XIV, 229-351.

καὶ περὶ τὰ 1350 μέτρα κάτωθεν τῆς κορυφῆς αὐτοῦ αἱ πηγαὶ τοῦ Σκαμάνδρου, ὅστις ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου[1] δῖος πετὴς καὶ υἱὸς τοῦ Διός,[2] καὶ ἐπειδὴ ἐκτὸς τούτου ἡ κορυφὴ ἔχει τὴν θρονοειδῆ ἐκείνην ἀπορρῶγα καὶ τὸ ἱερὸν ὄνομα Γάργαρος, διὰ τοῦτο οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ὁ Ὅμηρος ταύτην τὴν κορυφὴν ἀποκαλεῖ ἕδραν τοῦ Διός. Τοὐναντίον ὁ βωμὸς βεβαίως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπῆρξεν ἐντεῦθεν, διότι οὗτος περιεβάλλετο ὑπὸ ἱεροῦ τεμένους καὶ ἐγίνοντο θυσίαι ἐπ' αὐτοῦ ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὁμηρικῶν λέξεων «τέμενος βωμός τε θυήεις».[3]

Διὰ πάντα ταῦτα ὅμως δὲν ὑπάρχει χῶρος ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ μοι ἐφαίνετο ἐκ τῶν προτέρων πιθανὸν ὅτι τὸ ἱερὸν τέμενος μετὰ τοῦ βωμοῦ ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πλησίον κειμένου Σαρικιᾶ, ἐφ' ἧς ἀναβαίνει τις εὐκολώτερον, καὶ ὅπου ὑπάρχει εὐρὺς χῶρος δι' ἀμφότερα· ἔφερε δὲ αὕτη τὸ ὄνομα Γάργαρος καταχρηστικῶς.

Ὅτε δ' ἐντεῦθεν ἐπέστρεψα εἰς τὸ Σκρικιᾶ, ὁδεύσας ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἐποίησα ἔρευναν ἐπιμελῆ περὶ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτοῦ κορυφὴν καὶ εὗρον ἐκεῖ πράγματι κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς βορείου καὶ καθέτου προσόψεως τοῦ βράχου ἔχοντος ὕψος 33,1 μέτρων ἐντὸς μικρᾶς φάραγγος ἐντετοιχισμένην τινὰ πλάκα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἔχουσαν 0,74 μέτρ μῆκος 0,60 μέτρων πλάτος καὶ 0,35 μέτρ. πάχος. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς, ἥτις φαίνεται οὖσα ἡ κατωτέρα, ὑπάρχουσι δύο στρογγύλαι ὀπαὶ ἔχουσαι διάμετρον 0,12 μέτρα καὶ βάθος 0,10 τοῦ μέτρου αἱτινες βεβαίως θὰ ἐχρησίμευσαν ἵνα στερεώσωσι τὴν πλάκα ἐπὶ ὑποβάθρου ξυλίνου ἢ λιθίνου. Μετὰ κόπου ἀνέστρεψα τὴν πλάκα βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ὑπηρέτου μου, καὶ ὑποθέτω ὅτι τὸ βάρος αὐτῆς εἶνε οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν τεσσάρων στατήρων. Ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ὑπάρχει κοιλότης ἔχουσα 0,68 τοῦ μέτρου μῆκος, 0,40 τοῦ μέτρου πλάτος, 0,75 βάθος μετὰ δύο ὀπῶν ἐχουσῶν διάμετρον 0,10 τοῦ μέτρου καὶ βάθος 0,09. Ἐπίσης παρετήρησα ὅτι εἰς δύο τῶν στενῶν πλευρῶν ὑπάρχει κοίλωμα περίπου τριῶν δακτύλων τὸ πλάτος καὶ ἑνὸς δακτύλου τὸ βάθος. Μοὶ ἐπῆλθε πάραυτα ἡ ἰδέα ὅτι αὕτη ἡ πλὰξ πολὺ πιθανῶς εἶνε ἡ μαρμαρίνη πλὰξ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς τῆς Ἴδης, καὶ ὅτι ἐκρημνίσθη ἕνεκα τοῦ εὐσεβοῦς ζήλου τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ καθέτου βράχου τοῦ Σαρικιᾶ. Ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἱερὸν τοῦ μεγίστου τῶν θεῶν ἔκειτο ἐπὶ θέσεως οὕτως ἱερᾶς, ἥτις εἶνε ὁρατὴ εἰς περιφέρειαν μεγαλειτέραν τῶν ἑκατὸν ἀγγλικῶν μιλίων καὶ μόνον ἐπὶ ἓξ μῆνας κατ' ἔτος ἐπιβατή, διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλην ἱερότητα καὶ ἦτο τόπος μεγάλης πανηγύρεως. Αἱ δύο μεγάλαι βαθεῖαι ὀπαὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς τῆς μαρμαρίνης πλακὸς φαίνονται ἀποδεικνύουσαι ὅτι εἶχεν ἐπίθεμα. Οὐχ ἧττον ὅμως

1 Ἰλιὰς XXI, 268,326.
2 Αὐτόθ. XIV, 434. XXI, 2. XXVI, 693.
3 Αὐτόθ. VIII, 48.

θὰ κατεσκευάσθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, διότι ἡ μεταξὺ τοῦ Σαρικῆ καὶ τοῦ Γαργάρου εὑρισκομένη μικροτέρα κορυφὴ τοῦ βράχου συνίσταται ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, καὶ διότι πλὴν τούτου ἕνεκα τοῦ μεγάλου αὐτῆς βάρους ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον νὰ συρθῇ ἐκ τῆς πεδιάδος εἰς τὴν κορυφήν.

Συνιστῶ ταύτην τὴν περίεργον πλάκα τοῦ βωμοῦ τῇ ἰδιαιτέρᾳ προσοχῇ πάντων τῶν μελλόντων περιηγητῶν. Εὑρίσκει τις αὐτὴν εὐκόλως, διότι κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τῆς βορείως κειμένης καθέτου χαράδρας τῆς ἄνω κορυφῆς τοῦ Σαρικῆ, εἰς ὕψος 1733,7 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ἑπομένως 33,1 μέτρων κάτωθεν τῆς βάσεως τῆς κορυφῆς. Ἤθελεν εἶσθαι λίαν δύσκολον καὶ πολυδάπανον νά την καταβιβάσῃ τις ἐκ τῶν ὀρέων, διότι τοῦτο δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄλλως πως ἢ διὰ βοηθείας στρογγύλων δοκῶν. Ἐὰν ὅμως ἡ πλὰξ ἐφέρετο μέχρι τῶν προπόδων τῶν ὀρέων, τότε ἠδύνατο νὰ μεταφερθῇ εὐκόλως ἐπὶ τῆς ῥάχεως καμήλου μέχρι τῆς παραλίας.

Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τὸ ὄρος τῆς Ἴδης μητέρα θηρῶν.[1] Ἐντεῦθεν δ ἔπρεπέ τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ταῦτα τὰ ὄρη κατῳκοῦντό ποτε ὑπὸ πολλῶν ἀγρίων ζῴων. Κάπροι ὑπάρχουσι καὶ τώρα βεβαίως ἐκεῖ διότι οὗτοι δύνανται νὰ τρέχωνται μὲ βαλάνους· ὅτι ὅμως ἠδύναντο νὰ ὑπάρξωσιν ἐνταῦθα λύκοι, ἄρκτοι, τίγρεις, λέοντες ἢ πάνθηρες μοὶ φαίνεται τώρα ἐντελῶς ἀδύνατον διότι πάντα ταῦτα τὰ ζῶα πρέπει νὰ τρέφωνται μὲ ποηφάγα ζῶα· τοιαῦτα δὲ τοὐλάχιστον ἐπὶ ἐννέα μῆνας τοῦ ἔτους δὲν δύνανται νὰ ζῶσιν ἐνταῦθα. Οὐδὲν πτηνὸν εἶδον ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐκτὸς τοῦ κόκκυγος τοῦ ὁποίου τὴν κραυγὴν ἀκούει τις πανταχοῦ τῆς Τρῳάδος.

Ἡ κατάβασις γίνεται ταχύτερα ἢ ἡ ἀνάβασις· ἐχρειάσθην σχεδὸν πέντε ὥρας ὅπως φθάσω ἀπὸ Ἐβγιλὰρ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Σαρικῆ, ἐν ᾧ ἡ ἐπάνοδος ἐγένετο ἐντὸς τριῶν μόνον ὡρῶν.

Οἱ ἐκ ξύλου ῥητίνης πυρσοὶ τοὺς ὁποίους μεταχειρίζονται ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Τρῳάδος μᾶς ὑπενθυμίζουσι ζωηρῶς τὰς ὁμηρικὰς δᾷδας.

Ἐν δὲ δύω ποίησε πόλεις μερόπων ἀνθρώπων
καλάς· ἐν τῇ μὲν ῥαγάμοι τ' ἔσαν εἰλαπίναιτε,
νύμφας δ' ἐκ θαλάμων δαΐδων ὕπο λαμπομενάων
ἠγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρειν. 2

IX

ΑΠΟ ΕΒΓΙΛΑΡ ΕΙΣ ΒΟΥΓΙΟΥΚ ΒΟΥΝΑΡΒΑΣΙ

Κατέλιπον τὸ Ἐβγιλὰρ τὴν 9 Μαΐου περὶ τὰς 5 $^1/_4$ ὥρας τῆς πρωΐας καὶ ἔφθασα τὴν 8 ὥραν καὶ 45 λεπτὰ εἰς τὸ πτωχὸν τουρκικὸν χωρίον

1 Ἰλιὰς XIV, 283. XV, 151.
2 Ἰλιὰς XVIII 490-493.

Κουρσουνλοῦ, ἥτις λέξις σημαίνει «μολύβδινος» καὶ παράγεται ἀπὸ τοῦ κουρσοὺν ἤτοι «μόλυβδος». Τὸ ὕψος τούτου τοῦ χωρίου ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶνε 243,8 μετρ. κεῖται δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σκαμάνδρου. Ὑπάρχουσιν ἐκεῖ δύο κωνοειδεῖς τύμβοι, ὧν ὁ μὲν κεῖται πρὸ τοῦ χωρίου, ὁ δὲ ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου βλέπει τις καλῶς γεγλυμμένα μάρμαρα καὶ τεθραυσμένα τεμάχια ἐκ τῆς ὀροφῆς δωρικοῦ ῥυθμοῦ. Μέγιστον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν ἔχει ὁ ὑψηλὸς Κουρσουνλοῦ-Τεπὲ ὀνομαζόμενος λόφος, κείμενος ἀμέσως πλησίον τοῦ χωρίου καὶ ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς αὐτοῦ. Ἡ κορυφὴ αὐτοῦ ὑπερέχει 344,8 μετρ. τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, καὶ ἑπομένως κεῖται 101 μετρ. ὑψηλότερα τοῦ χωρίου. Ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ αἰῶνος ἐπεσκέφθη ὁ Κλάρκ τοῦτο τὸ ὄρος, ἦτο τοῦτο κεκαλυμμένον ἔτι ὑπ' ἐρειπίων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ἂν καὶ αὕτη ἡ οἰκοδομήσιμος ὕλη πρὸ πολλῶν χρόνων ἔκτοτε ἦτο τὸ μέγα λατομεῖον τοῦ Μπεϊραμίτς, ἔνθα ᾠκοδομήθησαν ἐξ αὐτοῦ ἓν τζαμίον, ὁ τάφος ἑνὸς δερβίση, μία γέφυρα ἔχουσα τρία τόξα καὶ πολλαὶ μεγάλαι οἰκίαι.

Ὅλα τὰ ἐρείπια ἅτινα ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς οἰκοδομήσιμον σκοπὸν εἶχον ἐξαφανισθῇ, ὅτε ὁ Π. Βάρκερ Βέββ ἐπεσκέφθη τὸ ὄρος ἐν ἔτει 1819.[1] Οὐχ ἧττον βλέπει τις ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς πολλὰς θέσεις ἀρχαῖα λείψανα. Τὸ πρῶτον ἀντικείμενον ὅπερ προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀρχαιολόγου ἐνταῦθα εἰσὶ τὰ ἐρείπια μεγάλου τείχους ὅπερ ἔχει 2,80 μετρ. πάχος καὶ ἀρχιτεκτονικὴν ὁμοίαν πρὸς τὰ τείχη τῆς Ἄσσου, διότι ἔχει κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς κωνοειδῆ τεμάχια λίθων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὡς καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὁ χῶρος εἶνε διὰ μικρῶν λίθων πεπληρωμένος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς διατηρεῖται τὸ κάτω μέρος, ἴσως μόνον τὰ θεμέλια, δωματίου 3 μέτρων μήκους καὶ 2 μέτρων πλάτους, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι ἔχουσι μόνον 0,66 μετρ. πάχος· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων βλέπει τις μεγάλα χονδρῶς γεγλυμμένα τεμάχια λίθων· μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τῶν μικρῶν τειχῶν εἶνε ὁ χῶρος διὰ λιθαρίων πεπληρωμένος. Ἡ θέσις τῶν μεγάλων λίθων φαίνεται σημαίνουσα ὅτι τὸ κτίριον εἶχε σχῆμα ὠοειδὲς καὶ ἐκ τούτου φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἦτο πύργος. Βορειοδυτικῶς ἐκεῖθεν βλέπομεν εὐρύχωρον κοίλωμα ἐντὸς τοῦ βράχου ὅπερ ἴσως σημαίνει τὸ ἔδαφος μεγάλου οἰκοδομήματος· βορείως δὲ βλέπει τις τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος ἔχοντος μῆκος 18 μέτρων καὶ πλάτος 11 μέτρων. Τὰ θεμέλια ταῦτα ἔχουσι πάχος 0,50 τοῦ μέτρου. Βορειοδυτικῶς τούτου εὕρηνται λείψανα μικροτέρου τινὸς οἰκοδομήματος, καὶ πάλιν βορείως τούτου ἐπί τινος 12 περίπου μετρ. ὑπὸ τὴν κορυφὴν εὑρισκομένου ἰσοπέδου ὑπάρχουσι τὰ ἐρείπια μεγαλειτέρων οἰκοδομημάτων. Ὁμοίως βλέπει τις τὰ ἴχνη διαφόρων μεγαλειτέρων οἰκοδομημάτων ἐπὶ ἄλλου ἰσοπέδου κειμένου κατὰ τὴν νότιον πλευράν,

1 P. P. Barker Webb «Topographie de la Troade» σ. 80.

Εἰς ὅλας ταύτας τὰς θέσεις ὑπάρχει μικρά τις ἐπιστώρευσις χωμάτων, ἐν τού-τοις αὕτη μόλις δύναται νὰ εἶνε πλέον τοῦ ἑνὸς μέτρου, ὡς φαίνεται ἀπο-δεικνύον καὶ τὸ σχῆμα τοῦ βράχου. Ἄλλως τε πανταχοῦ ἡ ἐπίχωσις εἶνε μικροῦ λόγου. Περιηγηταὶ ἀναφέρουσιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν πλευρὰν δύο κύκλους λίθων οἵτινες ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ κρομλὲχ τῶν Δρυϊ-δῶν, ἀποδίδουσι δὲ τούτους εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα. Καὶ ἐγὼ εἶ-δον τούτους τοὺς κυκλικοὺς λίθους, ἀλλ' ἀνεγνώρισα αὐτοὺς ὡς τὰς ὑπὸ τῶν σημερινῶν Τούρκων ποιμένων κατασκευαζομένας βάσεις διὰ τὴν ποι-μενικὴν των καλύβην. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν βλέπει τις μόνον θραύσματα χον-δρῶν ἀγγείων, κατὰ τὰ φαινόμενα μεγάλων ὑδριῶν.

Ὅτε κατέβην ἀπὸ τοῦ Κουρτουνλοῦ-Τεπὲ εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Σκαμάνδρου, εὗρον ἐκεῖ τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὕψος τοῦ πο-ταμοῦ 115,4 μετρ. οὕτως ὥστε τὸ ὕψος τοῦτο τοῦ ὄρους ὑπεράνω τοῦ πο-ταμοῦ ὑπολογίζεται εἰς 229,4 μετρ. ὥστε εἶνε πολὺ σπουδαῖον.

Ὡς ἤδη εἶπον, πάντοτε ἐπεπτόμην ὅτι ἡ Ὁμηρικὴ Δαρδανὶς ὡς καὶ ἡ τῷ ποιητῇ ἄγνωστος Ἰλαίσκηψις πρέπει νὰ ἔκειντο ἀμφότεραι εἰς ὀρει-νὰς κοιλάδας πλησίον τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τῆς Ἴδης. Νῦν ἠξεύρομεν ὅτι ἐκεῖ οὐδεμία ἀνθρωπίνη κατοικία εἶνε δυνατή. Ἐν τούτοις οὐδαμοῦ ἀνα-φέρει ὁ Ὅμηρος ὅτι ἡ Δαρδανὶς ἔκειτο ὑψηλὰ ἐπὶ ὄρους·

Δάρδανον αὖ πρῶτον τέκετο νεφεληγερέτα Ζεὺς
κτίσσε δὲ Δαρδανίην, ἐπεὶ οὔπω Ἴλιος ἱρὴ
ἐν πεδίῳ πεπόλιστο, πόλις μερόπων ἀνθρώπων,
ἀλλ' ἔθ' ὑπωρείας ᾤκεον πολυπίδακος Ἴδης.[1]

Ἐνταῦθα κατὰ τὴν πεποίθησίν μου οὐδεμία ὑψηλοτέρα θέσις δύναται νὰ ἐννοηθῇ παρὰ τὸ Κουρτουνλοῦ-Τεπὲ, διότι ἡ πόλις μόνον εἰς τοιαύτην θέσιν ἠδύνατο νὰ οἰκοδομηθῇ τῆς ὁποίας ἡ περιφέρεια νὰ εἶνε ἀρκετὰ καρποφό-ρος, ὥστε νὰ τρέφῃ τοὺς κατοίκους. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει εἰς τὰ πολὺ ὑψηλὰ κείμενα χωρία Ὀὺκ-κιοι καὶ Ἐβγιλὰρ, τῶν ὁποίων ἡ γῆ μόλις παράγει ἀρκετὰ ἵνα διατηρήσῃ τὴν ζωὴν τῶν πτωχῶν αὐτῆς κατοίκων. Προσέτι πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Δαρδανὶς ἔκειτο ἐν τῇ Δαρ-δανίῃ χώρᾳ, ἐντὸς τοῦ βασιλείου τοῦ Αἰνείου, ὅπερ κατὰ τὸν Στράβωνα (XIII, 596) νοτίως μὲν ὡρίζετο ὑπὸ τῆς στενῆς κοιλάδος ἥτις ἐξετείνετο μέχρι τῶν περιχώρων τῆς Σκήψεως, βορείως δὲ μέχρι τῶν Λυκίων τῶν περὶ τὴν Ζηλείαν. Ὅθεν εἰκάζω, ὅτι ἐπὶ τοῦ Κουρτουνλοῦ-Τεπὲ ἔκειτο κατὰ πρῶτον ἡ Δαρδανὶς τῆς ὁποίας τὴν θέσιν ὁ Στράβων (XIII, 592) δὲν ἠδυ-νήθη νὰ ὁρίσῃ καὶ περὶ τῆς ὁποίας μόνον λέγει ὅτι πιθανῶς ἔκειτο ἐν τῇ Δαρδανίᾳ χώρᾳ. Ὑπειδὴ προσέτι κατὰ τὴν ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου[2] διασω-θεῖσαν παράδοσιν οἱ κάτοικοι τῆς Δαρδανίας μετῴκησαν καὶ ἔκτισαν τὸ Ἴλιον, διὰ τοῦτο εἰκάζω ὅτι ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα πόλις ἐπὶ τοῦ Κυρσουνλοῦ-

1-2 Ἰλιάς XX, 215-218.

Τεπὲ ἔλαβεν ἄλλους ἀποίκους ὠνομάσθη Σκῆψις, διότι ὡς λέγει ὁ Στράβων (XIII 607) εἶχεν ὑψηλὴν θέσιν καὶ ἐφαίνετο πολὺ μακρόθεν.

Ὅπως ἦτο κατὰ τὸν Ὅμηρον ἡ Δαρδανὶς ἡ πρωτεύουσα τῶν ἀρχαίων βασιλέων, οὕτω πως ἔμεινε κατὰ τὸν παρὰ Στράβωνι Δημήτριον (XIII, 607) ἡ ἀρχαία Σκῆψις ἡ πρωτεύουσα τοῦ Αἰνείου. Ἔκειτο ἄνωθεν τῆς Κε-βρήνης, δηλ. πλησιέστερα τῆς Ἴδης, καὶ ἐχωρίζετο ἀπὸ ταύτης διὰ τοῦ Σκαμάνδρου (XIII, 597). Ὁ Στράβων ἐξακολουθεῖ ἀναφέρων ὅτι οἱ κά-τοικοι τῆς Σκήψεως ἵδρυσαν εἰς ἀπόστασιν ἑξήκοντα σταδίων ἀπὸ τῆς ἀρ-χαίας πόλεως τὴν ἔτι κατὰ τὴν ἐποχήν του ὑπάρχουσαν Σκῆψιν, ἥτις ἦτο ὁ γενέθλιος τόπος τοῦ Δημητρίου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ Κουρσουνλοῦ-Τεπὲ εἰς Μπεϊραμλὶτς εἶνε ἀκριβῶς δύο ὡρῶν, καὶ ἐπομένως ὑπολογίζονται περίπου ἑξήκοντα στάδια καὶ ἐπειδὴ προσέτι τὸ Μπεριαμλὶτς, ὡς φαίνεται, εἶνε ἡ τοποθεσία ἀρχαίας τινὸς πόλεως καὶ ἐκεῖ εὑρίσκονται πολλὰ νομίσματα τῆς Σκήψεως, διὰ τοῦτο εἰκάζω ὅτι ἀμφότεραι εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτό. Τὸ ὕψος τοῦ Μπεϊραμλὶτς ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θα-λάσσης εἶνε 94,7 μετρ. κεῖται δὲ παρὰ τῷ Σκαμάνδρῳ· εἶνε ὅμως ἀθλίως ἐκτισμένη, ῥυπαρὰ πόλις συγκειμένη ἐξ 620 οἰκιῶν ἐξ ξύλων ἢ μὴ ὀπτῶν κεράμων κατεσκευασμένη. Ἐκ τούτων κατοικοῦνται 120 ὑπὸ Ἑλλήνων, αἱ δὲ λοιπαὶ ὑπὸ Τούρκων· ὑπάρχουσι δ' ἐνταῦθα καὶ 15 Ἑβραϊκαὶ οἰκο-γένειαι. Ἐνταῦθα βλέπει τις εἰς τοὺς πηλίνους τοίχους τῶν οἰκιῶν ἄπειρα θραύσματα ἀρχαίων ἀγγείων.

Νοτιοανατολικῶς τῆς πόλεως ὑπάρχει ὡραῖον δάσος πιτύων. Ἐντεῦθεν ἱππεύσαμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν τοποθεσίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Χαλὶ-Δάγ, ὅπερση-μαίνει «ἄρος μετὰ θάμνων». Καλὸς δρόμος ἄγει ἐπὶ τὴν μικρὰν ἀκρόπο-λιν ἥτις ἔχει 120 μέτρ. μῆκος καὶ 40 πλάτος, καὶ συνίσταται ἐκ βρά-χου ἀποτόμου πεφυτευμένου δι' ὀλίγων πευκῶν. Τὸ ὕψιστον σημεῖον εἶνε 544,4 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης· τὸ δὲ ὑπὸ τὴν πόλιν ὕψος παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως 515,1 μετρ. Θεμέλια οἰκιῶν ἐντὸς τοῦ βράχου λελαξευμένων καὶ δεξαμενὴ λελαξευμένη ἐντὸς τοῦ βράχου, ἔχουσα δὲ 6 μέτρων μῆκος, 5 1/2 πλάτος καὶ 4 βάθος εἶνε τὰ μόνα ἀξιοθέατα αὐτόθι. Οὐδεμία ἐπισώρευσις χώματος ὑπάρχει, καὶ οὔτε ἔχνος τειχῶν, ἀλλ' οὐδόλως ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῶν τελευταίων διότι ὁ βράχος πίπτει πανταχόθεν ἐκτὸς μιᾶς θέσεως καθέτως. Καὶ αὕτη ἡ κάτω πόλις ἔχει μόνον πολὺ μικρὰν ἐπισώρευσιν χωμάτων, ἀλλ' ὅμως βλέπει τις ἐν-ταῦθα πλεῖστα θεμέλια ἀρχαίων οἰκιῶν ἐκ μεγάλων καλῶς πελεκητῶν λίθων. Τὰ τείχη ἄτινα ἔχουσι πλέον τῶν δύο ἀγγλικῶν μιλίων περιφέρειαν καὶ διακρίνονται καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν ἐπὶ τοῦ λίαν ἀνωμάλου ἐδάφους, ἔχουσι κατὰ πάντα τὸ αὐτὸ εἶδος κατασκευῆς ὡς τὰ τῆς Ἄσσου, καθότι συνίστανται ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν ἐκ μεγάλων σφηνοειδῶν λίθων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ χῶρος πληροῦται διὰ λιθαρίων. Ἀναγνωρί-

ζονται δὲ πέντε πύλαι. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς κάτω πόλεώς εἶνε ὁρατὰ τὰ θεμέλια μεγάλου τινὸς οἰκοδομήματος ἐκ μεγάλων πελεκητῶν τετραγωνικῶν λίθων. Ἐπίσης φαίνονται πολλαὶ τείχη ἐκ μεγάλων ἀπελεκήτων λίθων καὶ χρησιμεύοντα μόνον ὅπως ὑποστηρίξωσι τὰς προεξοχάς· διὰ τοῦτο δὲν δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς κυκλώπεια τείχη. Γενικῶς εἶνε παραδεδεγμένον ὅτι ἐνταῦθα εὑρηται ἡ ἀρχαία Κεβρήνη, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ὁποίας οὐδὲν εἶνε γνωστὸν πλὴν ἢ ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἠνάγκασε τοὺς κατοίκους τῆς Κεβρήνης νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Τρῳάδος. Ἡ τοποθεσία τῆς Κεβρήνης κατελήφθη τώρα ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ χωρίου Χαλδὰ ὅπερ κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων, παρ' ὧν ἠγόρασα διάφορα χάλκινα νομίσματα τῆς Σκήψεως καὶ τῆς Κεβρήνης. Ταῦτα τὰ τελευταῖα ἔχουσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους κεφαλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου κεφαλὴν κριοῦ καὶ ἐν Κ.

Ἔμεινα λίαν συγκεκινημένος διὰ τὰ πατριαρχικὰ ἤθη, τὴν εἰλικρίνειαν, εὐγένειαν καὶ τὴν ἀπεριόριστον φιλοξενίαν τῶν Τούρκων τούτων, οἵτινες παρ' ὕλην τὴν πενίαν των ἐφιλοξένησαν τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ ἐμὲ μὲ ἀφρόγαλα (γικούρτιον), ἀπεπειράθησαν δὲ παντελῶς οἱανδήποτε πληρωμήν.

Κατῆλθον ἐκεῖθεν εἰς τὸ χωρίον Βουνάρβασι ὅπου ἔφθασα μόλις τὸ ἑσπέρας κατὰ τὴν 7 ὥραν καὶ 10 λεπτά. Τοῦτο τὸ χωρίον ὀνομάζεται συνήθως Μπουγιοὺκ-Βουνάρβασι πρὸς διάκρισιν τοῦ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τρῳάδος Βουνάρβασι. Τὸ ὕψος τούτου τοῦ χωρίου ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶνε 147,3 μέτρ. Τὸ μόνον ἐξ 80 Τουρκικῶν οἰκιῶν συγκείμενον χωρίον ἔχει τὸ ὄνομά του ἀπὸ τῶν τριῶν μεγάλων ὡρίων βρύσεων δι' ὧν κοσμεῖται, ἐπειδὴ ἡ λέξις *Μπουγιοὺκ-Βουνάρβασι* σημαίνει *μέγα κεφαλάριον*. Λῦται αἱ πηγαὶ διοχετεύονται ἐξ ἀποστάσεως ἀγνώστου διὰ μέσου τριῶν ἀρχαίων ὑπογείων ὑδραγωγείων ἐκτισμένων ἐκ μεγάλων πεπελεκημένων λίθων ἄνευ ἁρμονίας. Ἐκρέουσι δ' αἱ πηγαὶ ἐξ ὡραίου τειχίσματος πορώδους λίθου, ὅπερ κοσμεῖται διὰ τριῶν ὀξέων τόξων καὶ τεσσάρων στύλων τοῦ αὐτοῦ λίθου· ἐφ' ἑκάστου δὲ τούτων τῶν στύλων ἵσταται στύλος ἐκ γρανίτου λίθου. Λῦται αἱ πηγαὶ σχηματίζουσι μεγάλην τινὰ διὰ τειχίσματος τετραγωνισμένην λίμνην ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ ῥέει περαιτέρω ὡς βύκε· κατὰ δὲ τὸ ἄκρον τῆς λίμνης ὑπάρχει εὐρύχωρον πλυντήριον. Ὑπισκιάζεται δὲ ἡ λίμνη ὑπὸ τριῶν γιγαντιαίων πλατάνων· ὁ κορμὸς τῆς μιᾶς τούτων ἔχει εἰς ὕψος ἑνὸς ποδὸς ὑπὲρ τὸ ἔδαφος περιφέρειαν 13,10 μέτρων. Πλησίον τῶν πηγῶν καὶ ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς αὐτοῦ εὑρηνται τὰ ἐρείπια μεγάλου ἀρχαίου οἰκοδομήματος, πιθανῶς ναοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κατώφλιον ἔχει 1,67 μέτρ. μήκους, καὶ 0,84 πλάτος καὶ κεῖται ἀκόμη κατὰ χώραν. Μέγα γεγλυμμένον τεμάχιον μαρμάρου, πιθανῶς ἐξ ὀροφῆς ναοῦ κεῖται ἐπὶ τοῦ τείχους. Ἄλλα τεμάχια μαρμάρου εὑρηνται ἐν τῷ τοίχῳ τῆς λίμνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ βλέπομεν καὶ μαρμαρίνην τινὰ πλάκα ἔχουσαν 2,6 μέτρα μήκους, καὶ 0,5 μέτρ. πλάτος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵστανται αἱ γυναῖκες ὅταν ἀντλῶσιν ὕδωρ. Πολλὰ γεγλυμμένα τεμάχια μαρμάρου χρησιμεύουσιν ὡς μνημεῖα ἐπὶ τῶν νεκροταφείων, ἄλλα πάλιν βλέπει τις ἐντὸς τῆς γεφύρας. Πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ Μπουγιοὺκ Βουνάρβασι ἐμφαίνει τὴν τοποθεσίαν οὐχὶ ἀσημάντου ἀρχαίας πόλεως, ἐγὼ δὲ εἰκάζω ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἔκειτο ἡ Αἴνεια.

Ἐν τούτοις ἐνταῦθα ἐλλείπει πᾶσα ἐπισώρευσις χώματος, ὅθεν θὰ ἦτο ἀνωφελὲς νὰ ἀποπειραθῇ τις ἀνασκαφάς.

X

ΑΠΟ ΜΠΟΥΓΙΟΥΚ-ΒΟΥΝΑΡΒΑΣΙ ΕΙΣ ΤΑΛΙΑΝ-ΚΙΟΙ.

Ἱππεύσαμεν ἐντεῦθεν πρὸς τὸ Ἰνὲ ἢ Ἐζινὲ καὶ διήλθομεν μετὰ τρεῖς ὥρας τὸν ῥύακα Καρκαριδερεσί, ὅστις σημαίνει «ῥύαξ τοῦ Κυρίου». Δύο ὥρας ἀργότερον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Ἰνὲ (Ἐζινὲ) ὅπερ κεῖται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σκαμάνδρου καὶ ἔχει μετὰ τὴν πόλιν τῶν Δαρδανελλίων τὸ μᾶλλον ἐκτεταμένον ἐμπόριον ἐν τῇ Τρῳάδι.

Μόλις εἶχον ἀφιππεύσει περιεκυκλώθην πανταχόθεν ὑπὸ πωλητῶν ἀρχαίων νομισμάτων οἵτινες ἀπετέλουν μεγάλους σωροὺς περὶ ἐμέ.

Τὸ πρῶτον προσφερθέν μοι νόμισμα ἦτο ὠρεῖον ἀργυροῦν τετράδραχμον τῆς Τενέδου τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τὴν διπλῆν κεφαλὴν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης τὸν διπλοῦν πέλεκυν, γλαῦκα καὶ σταφυλὴν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΤΕΝΕΔΙΩΝ. Ἐζήτησαν δὲ διὰ τοῦτο εἴκοσι φράγκα. Πρὶν ὅμως προφθάσω νά το πληρώσω ἀπώθησαν τὸν πωλητὴν ἄλλοι καὶ τὸν ἐκράτησαν ἐπί τινα χρόνον μακράν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος εἶδεν ὅτι ἐπεθύμουν πολὺ ν' ἀποκτήσω τὸ νόμισμα χωρὶς νὰ διαπραγματευθῶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἐνόμισεν ὅτι εἶχε μεγαλειτέραν ἀξίαν καὶ ἐζήτησε τεσσαράκοντα φράγκα ἄτινα πάραυτα ἐπλήρωσα διότι τὸ νόμισμα ἔχει ἀξίαν 1000 φράγκων. Ἐκτὸς δὲ πολλῶν ἀργυρῶν ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν νομισμάτων, ἰδίως Γορδιανοῦ τοῦ Γ', Φιλίππου, Ἀλεξάνδρου τοῦ Σεβήρου κτλ., ἅτινα ἠγόρασα ἀντὶ ἑνὸς φράγκου ἕκαστον, ἐπέτυχον ν' ἀποκτήσω πολλὰ ἐνδιαφέροντα χαλκᾶ νομίσματα δηλ. τῆς Νεανδρίας, ἅτινα ἔχουσιν ἐκτετυπωμένον ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους ἵππον τρώγοντα χλόην ἢ ὡς φαίνεται ἰχθῦν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς NE, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου κεφαλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος· προσέτι νομίσματα τοῦ Ἀδραμυττίου φέροντα κέρας Ἀμαλθείας καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ADRAMUT· νομίσματα τῆς Λαρίσσης ἅτινα ἔχουσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους ἀμφορέα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΛΑ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου μίαν κεφαλὴν πιθανῶς τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ

τέλος νομίσματα τῆς Σκέψεως, φέροντα ἀφ' ἑνὸς μὲν φοίνικα καὶ τὰ γράμματα ΣΚ ἢ Διόνυσον μετὰ σταφυλῆς ἐν χερσὶ καὶ καθήμενον ἐπὶ πάνθηρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἱπποκάμπην ἢ κεφαλὴν Ῥωμαίου αὐτοκράτορος· μοὶ προσήχθησαν δὲ τοιαῦτα πάμπολλα. Ῥωμαϊκὰ αὐτοκρατορικὰ νομίσματα τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρῳάδος φέροντα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἵππον νεμόμενον ἢ λύκαιναν θηλάζουσαν τὸν Ῥωμύλον καὶ Ῥῶμον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς : OLAVG καὶ TROIA ἀπετέλουν ἴσως τὸ τρίτον μέρος πάντων τῶν προσαχθέντων μοι νομισμάτων καὶ ἐπωλοῦντο πρὸς δέκα λεκτὰ ἕκαστον. Ἠγόρασα δὲ καὶ νομίσματα τῆς Ἄσσου, Σάμου, Περγάμου, Νικαίας κτλ.[1]

Ἐπειδὴ ἡ Ἰνὲ εἶνε ὁ μόνος τόπος ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἔνθα δύνανται νὰ ἐλπίζωσιν οἱ χωρικοὶ ὅτι δύνανται νὰ πωλῶσι τὰ νομίσματα ἅτινα εὑρίσκουσι, διὰ τοῦτο φέρουσιν αὐτὰ ἐκ πάντων τῶν μερῶν ἐνταῦθα καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Μπεϊραμλίτς. Ἡ Ἰνὲ εἶνε μικρὰ πολίχνη συγκειμένη ἐκ 250 μόνον ἐλεεινῶν οἰκιῶν ὧν αἱ 150 κατοικοῦνται ὑπὸ Τούρκων, αἱ δὲ λοιπαὶ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων· ὑπάρχουσι δ' ἐνταῦθα καὶ τινες Ἀρμένιοι. Ἐνταῦθα ὑπάρχει μικρὰ ἐπισώρευσις ἀρχαίων χωμάτων καὶ βλέπει τις ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν πολυάριθμα τεμάχια ἀρχαίων ἀγγείων ἐξέχοντα. Ὅθεν παρεδεχόμεθα μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ποτὲ ἀρχαία τις πόλις ἣν ἐκλαμβάνω μετὰ τοῦ Κάλβερτ ὡς τὴν Σκαμάνδρειαν. Ὡς δηλαδὴ φαίνεται ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἔκειτο αὕτη παρὰ τὴν Σκάμανδρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλαι ἀρχαῖαι τοποθεσίαι παρὰ τὸ Κουρσουνλοῦ-Γεπὲ καὶ τὸ Μπεϊραμλίτς ὧν ἐπειράθην νἀποδείξω τὴν ταὐτότητα μετὰ τῆς Δαρδανίας, Παλαισκήψεως καὶ τῆς μεταγενεστέρας Σκέψεως· ἀλλὰ ῥητέον ὅτι τὴν Σκαμανδρίκην γνωρίζομεν μόνον ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Πλινίου μ εἰκς τῆς πόλεως.

Κὶς ἀπόστασιν δύο ὡρῶν ἀπὸ τῆς Ἰνὲ ἔφθασα εἰς τὸ ἀνθηρὸν χωρίον Κεμανλί-κιοϊ, ὅπερ ἐπίσης ἀκριβῶς ὁρίζει τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίας τινὸς πόλεως, ἐπειδὴ βλέπομεν τοὺς κήπους κεκαλυμμένους ὑπὸ θραυσμάτων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀγγείων καὶ τῇδε κακεῖσε κίονας ἐκ γρανίτου λίθου.

Ἐν τῇ βρύσει ὑπάρχει μέγας σαρκοφάγος ἐκ λίθου βασανίτου καὶ ἄλλο γεγλυμμένον τεμάχιον γρανίτου λίθου. Ὑπάρχουσι δ' ἐκεῖ καὶ πολλὰ γεγλυμμένα τεμάχια μαρμάρου ἐν τῇ κλίμακι τοῦ τζαμίου καὶ μαρμάρινοι στῦλοι ὑποστηρίζουσι τὸ προκύλιον αὐτοῦ. Ἀπό τινος τεμαχίου μαρμάρου 1 μ. μήκους καὶ 0,88 μ. πλάτους ἀντέγραψα τὴν ἑπομένην ἐπιγραφήν·

1 Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς Ἀθήνας ἔσχε τὴν καλωσύνην ὁ πεπαιδευμένος φίλος μου Κύριος Δ. Ποστολάκας διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ μουσείου νὰ κατατάξῃ πάντα ταῦτα τὰ νομίσματα, ἐφ' ᾧ ἐκφράζω αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην μου.

LAVDIODRVS
MANICIFILNERONI
GERMANICO
VRSODALIAVGVSTA
SODALTITIOCOS
ORBANVS . . . EAN
ADRATVSPE . . . PIL
BMILITPRAEFCASTR
AVGVR . II . VIR .
TAMENTORONI
IVSSIT

Παρὰ τῇ εἰσόδῳ τοῦ τζαμίου κεῖται μικρομάρινόν τι ἀνάκλιντρον ὅμοιον πρὸς τὰ ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις. Ἐν δὲ τῷ τζαμίῳ εὑρηται μαρμάρινός τις πλαξ μετὰ δύο ὀπῶν, ἥτις ἐπιστέγει παράθυρόν τι· αὕτη ἔχει λατινικὴν ἐπιγραφὴν ἥτις ὅμως εἶνε δυσανάγνωστος. Ὑπάρχει δὲ καὶ κιονόκρανόν τι ἐκ μαρμάρου.

Μετὰ πάσης πιθανότητος ἐκλαμβάνω τοῦτο τὸ χωρίον ὡς τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀμαξίτου, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Τρῳάδος, διότι ἡ θέσις συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰς διηγήσεις τοῦ Στράβωνος (XIII, 605) ὅστις σημειοῖ τὴν ἀπόστασιν τῆς Ἀμαξίτου ἀπὸ τοῦ Ἰλίου εἰς 200 στάδια καὶ λέγει ὅτι κεῖται κάτωθεν τῆς Νεανδρίας (XIII, 606). Τοῦτο δ' εὑρίσκω συμφώνως τῷ Κάλβερτ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει ἐπὶ τοῦ ὄρους Χιγρῆ, ὅπερ κεῖται ἐγγύτατα τοῦ Κεμανλί-κιοϊ καὶ φαίνεται ὑπερέχον τούτου.

Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθην τὰ οὐχὶ μακρὰν κείμενα ἀρχαῖα λατομεῖα παρὰ τῷ χωρίῳ Κοχ-Ἀλι-Ὄβασί. Ἐκεῖ εὑρίσκονται ἑπτὰ σῴοι κίονες οἵτινες ἐκόπησαν κατὰ μῆκος ἀπὸ βράχου ἐκ γρανίτου. Ἔχει δ' ἕκαστος τῶν κιόνων μῆκος 11,55 μέτρων καὶ ἡ διάμετρος αὐτῶν εἶνε 1,35 μέτρων, κάτω δὲ 1,65. Φαίνεται δ' ὅτι ἦσαν προωρισμένοι διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Τρῳάδος, ἐπειδὴ ὁμοιάζουσι κατὰ πάντα πρὸς τοὺς τρεῖς κίονας οἵτινες κεῖνται ἐκεῖ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, καὶ πρὸς τὸν ἕνα ἐκεῖνον ὃν βλέπει τις κατὰ μῆκος κείμενον ἐπὶ τῆς ὡραίας ὁδοῦ, ἐχούσης πλάτος ἑπτὰ μέτρων, ἥτις εἶνε ἐπεστρωμένη διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔφερεν ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Τρῳάδος, διατηρεῖται δὲ εἰς πολλὰς θέσεις καὶ ἐπὶ μεγάλων διαστημάτων ἐξαίρετα· πιστεύω μάλιστα ὅτι διατηρεῖται καλῶς καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος καὶ μόνον εἰς ἐκείνας τὰς θέσεις ὅπου δὲν φαίνεται καλύπτεται ὑπὸ χώματος.

Καθ' ὁδὸν εὑρίσκονται πολλοὶ μεγάλοι τάφοι ὧν τινες συνίστανται ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων ἐκ γρανίτου, ἄλλοι δ' ἐκ μικρῶν λίθων δι' ἀσβέστου συγκεκολλημένων. Τὰ τείχη τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρῳάδος ἔχουσιν ἐντελῶς τὸν αὐτὸν τρόπον κατασκευῆς, ὃν περιεγράψαμεν περὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἄσσου, Παλαισκήψεως καὶ Κεβρήνης. Ὁμοιάζουσι προσέτι ἐντελῶς πρὸς τὰ τῆς Νεανδρίας ἐπὶ τοῦ ὄρους Χιγρῆ. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι τείχη συγκείμενα ἀμφοτέρωθεν ἐκ μεγάλων τετραγωνικῶν ἢ σφηνοειδῶν λίθων καὶ ὧν ὁ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἐσώτερος χῶρος ἦτο πεπληρωμένος διὰ μικρῶν λιθαρίων ἦσαν καθ' ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐν Τρῳάδι ἐν κοινῇ χρήσει. Τὰ τείχη τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρῳάδος ἔχουσι μῆκος οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν ἓξ ἀγγλικῶν μιλίων, ἔχουσι δὲ κατὰ διαστήματα πύργους, οἵτινες ἔν τισι θέσεσι διατηροῦνται καλῶς. Ὁ δὲ ὑπ' αὐτὴν περιλαμβανόμενος ἀπέραντος χῶρος καλύπτεται διὰ θρυμμάτων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ὧν ὁ διερχόμενος ἐπὶ ἀτμοπλοίου ἔβλεπεν ἔτι πρὸ δεκατριῶν ἐτῶν πλείστας ἐξεχούσας ἐκ τοῦ δρυμῶνος. Ἀλλὰ τὰ δένδρα τοσοῦτον ηὔξησαν ἔκτοτε, ὥστε τώρα ἀπὸ τῆς θαλάσσης οὐδὲν μέρος τῶν οἰκοδομῶν εἶνε ὁρατόν.

Τὸ μεγαλείτερον ἐρείπιον τὸ ὁποῖον ἀπέχει περίπου ἓν ἀγγλικὸν μίλιον ἀπὸ τῆς παραλίας καὶ ὀνομάζεται Ικλ-Σεράϊ (ἀνάκτορον τοῦ μέλιτος) φαίνεται νὰ ἦτο λουτρὸν μεθ' οὗ συνήπτετο καὶ γυμνάσιον· ὑπῆρξε δ'ἐκεῖ μεγάλη, ἀλλὰ νῦν κεκρημνισμένη ἀψὶς ὄπισθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχει μεγάλη καὶ εὐρεῖα στοὰ ἔχουσα μῆκος σχεδὸν ἑκατὸν σταδίων καὶ πλάτος τριάκοντα μέτρων, ἥτις ἐκτείνεναι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς οἰκοδομῆς. Ὁ δὲ θόλος ἐστηρίζετο πιθανῶς ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους, ὅπερ βλέπομεν κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευράς. Ἐν τῷ μέσῳ ἦσαν τέσσαρες τετραγωνικοὶ θάλαμοι κεκοσμημένοι διὰ μαρμαρίνων κιόνων. Κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ οἰκοδομήματος φαίνονται τὰ ἐρείπια ὑδραγωγείου. Ἐρείπια δ' ἄλλων μεγάλων κτιρίων πιθανῶς νὰ εὑρίσκωνται ἐν τῷ περιχώρῳ. Ἐν τῷ λιμένι βλέπομεν δύο λεκάνας περιβαλλομένας ὑπὸ προχωμάτων.

Αὕτη ἡ τοποθεσία ἥτις ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου κατὰ τὸν Στράβωνα (XIII, 604) ὠνομάζετο Σιγίκ, ὅθεν καὶ ἦτο πιθανῶς ἡ τοποθεσία ἀρχαιοτέρας τινὸς πόλεως. Ὁ Ἀντίγονος φαίνεται ὅτι ἔκτισε τὴν πόλιν μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὴν ὠνόμασε δὲ Ἀντιγόνειαν, ὅπερ ὄνομα βραδύτερον μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου εἰς τιμὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ὑπῆρξεν ἡ πόλις πολὺ ἀνθηρά, ἐπὶ δὲ Αὐγούστου ἔλαβε ῥωμαϊκήν τινα ἀποικίαν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὴν ἐπεσκέφθη δίς. Ὡς βλέπει τις ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν τειχῶν καὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ἡ ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων ἐντεῦθα ἐν γένει εἶνε πολὺ μικρὰ καὶ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 0,30 τοῦ μέτρου.

Ἀλλὰ παρετήρησα πολλὰς θέσεις ὅπου δύναται νὰ ἦνε ἡ ἐπισώρευσις αὕτη καὶ τριῶν μέτρων καὶ ὅπου ἡ ἔρευνα ἠδύνατο ν' ἀμειφθῇ δι' εὐρέσεως ὡραίων ἔργων τῆς γλυπτικῆς. Περὶ προϊστορικῶν ἐρειπίων φυσικὰ δὲν δύναται ἐνταῦθα νὰ γείνῃ λόγος.

Διενυκτέρευσα δ' ἐν τῷ χωρίῳ Ταλιάν-κιοϊ ἐγγύτατα τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Ἀλεξανδρείας παρὰ τὴν παραλίαν. Πρὸ δεκατριῶν ἐτῶν ἐνταῦθα μόνον μία οἰκία ἦτο· ἀλλ' ἔκτοτε ὅμως ἐσχηματίσθη ἄξιον λόγου χωρίον ὅπερ ἴσως γείνῃ ποτὲ μεγάλη πόλις.

Ἄνευ πάσης ἀμφιβολίας κεῖται τὸ Ταλιάν-κιοϊ ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀχαιΐου, διότι κεῖται ἀπέναντι τῆς Τενέδου, παραπλεύρως τῶν τειχῶν τῆς Ἀλεξανδρείας· τοῦτο δὲ συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ Στράβωνος (XIII, 596, 603, 604). Παρετήρησα δ' ἐν τοῖς φρέασιν ὅτι ἡ συσσώρευσις τῶν χωμάτων ἔχει ἐνταῦθα 4-6 μέτρων βάθος, ἀλλὰ συνίστατκι αὕτη ὡς εἰκὸς κατὰ μέγα μέρος ἐκ θαλασσίας ἄμμου. Ἐπειδὴ δὲ πλὴν τούτου τὸ Ἀχαϊκὸν δὲν ὑπῆρξε σπουδαία πόλις δὲν θεωρῶ ἀνασκαφὰς ἐνταῦθα ὡς ἀξίας λόγου.

XI

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΑΛΙΑΝ-ΚΙΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΩΝ

Ἐντεῦθεν ἱππεύσας πρὸς βορρᾶν τῆς παραλίας εἶδον εἰς ἀπόστασίν τινα πλήθη μεγάλων σφαιρῶν πυροβόλων ἐκ γρανίτου λίθου, αἵτινες εἶχον ἀπακοπῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκ τῶν στηλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐπέστρεψα δὲ εἰς τὸ Ἰσσαρλὶκ διὰ τοῦ Κετσλὲ Κιόϊ καὶ Οὐγὲκ Τεπὲ ὀνομαζομένου τύμβου· οὗτος ἐξελήφθη σφαλερῶς ὡς ὁ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερόμενος τάφος τοῦ Αἰσυήτου,[1] ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἔτει 1879 γενομένης ἐπιμελοῦς ἀνασκαφῆς ὡς κενοτάφιον, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας (211-216 μ. Χ.) εἶχεν ἀνεγείρει πρὸς τιμὴν τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ φίλου Φήστου, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ὅπως ἔχῃ Ηέτροκλόν τινα καὶ εὑρίσκηται εἰς θέσιν ν' ἀπομιμηθῇ τὴν κηδείαν τὴν ὁποίαν ὁ Ἀχιλλεὺς ἐτέλεσεν εἰς τὸν φίλον του[2]. Ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ τύμβῳ σκαφεῖσα σήραγξ βάθους 30 μέτρων ὡς καὶ αἱ περικοπαὶ αὐτῆς διατηροῦνται καλῶς. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ χωρικοὶ ὑπεξήρεσαν τὰς ξυλίνους δοκούς, διὰ τῶν ὁποίων ἐγὼ εἶχον στερεώσει τὰς τέσσαρας πλευρὰς τῆς ἐκ τῶν ἄνωθεν τοῦ τύμβου σκαφείσης ὀπῆς ἐχούσης βάθος δεκατεσσάρων μέτρων, ἐκρημνίσθη ἓν μέρος τοῦ μεγάλου τετραγωνικοῦ πύργου ὅστις εἶχεν ἀνεγερθῇ αὐτόθι πρὸς στερέωσιν τοῦ γηλόφου.

1 Ἰλιὰς Ν, 792-793.
2 Πρβλ. τὴν συγγραφήν μου Ilios σελ. 732-739.

Οὗτος ὁ τύμβος ἔχει κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν 25 μέτρων ὕψος καὶ διάμετρον οὐχὶ μικροτέραν τῶν 130 μέτρων.

Ἐκ τούτου τοῦ τύμβου ἐπιβλέπει τις καλλίτερον ἢ ἀφ' οἱουδήποτε ἄλλου σημείου τὰς τοποθεσίας τῶν ἀρχαίων πόλεων διὰ τῶν ὁποίων ἐκοσμεῖτό ποτε τὸ Τρωϊκὸν πεδίον. Καὶ ἔμπροσθεν μὲν πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ κεῖται ἡ νῦν ὅλως ἀκατοίκητος τοποθεσία τοῦ Ἰλίου ὅπερ συμφώνως τῇ ἐκτάσει του καὶ τῷ μεγέθει τοῦ θεάτρου πρέπει νὰ εἶχε τοὐλάχιστον ἑβδομήκοντα χιλιάδας κατοίκων, καὶ ἐν ᾧ ὁ διὰ τῶν ἐρειπίων ἐξ προηγουμένων πόλεων τεχνητῶς κατεσκευασμένος λόφος Ἰσσαρλὶκ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις καὶ ὡς ἱερὸν τέμενος τῶν ναῶν του. Σχεδὸν δὲ καθ' ὁμοίαν διεύθυνσιν πρὸς τὸ Ἰσσαρλὶκ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Σιμόεντος εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ὄχθης τοῦ Ἑλλησπόντου ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα τοποθεσία τοῦ Ὀφρυνείου. Τὸ ὀλίγον βορειότερον καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης πεδιάδος κείμενον μικρὸν χωρίον Κούμ-κιοϊ, ὅπερ σύγκειται νῦν ἐξ ὀλίγων ἐλεεινῶν καλυβῶν καὶ μόνον ἐν καιρῷ τοῦ θέρους κατοικεῖται, ἄλλοτε δὲ ἕνεκα τῆς νοσηρᾶς θέσεώς του ἦτο ὅλως ἀκατοίκητον, ἐμφαίνει τὴν τοποθεσίαν ἄλλης ἀρχαίας πόλεως ἣν ἐκλαμβάνω τὴν αὐτὴν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος [1] ἀναφερθεῖσαν πόλιν Πόλιον ἥτις βραδύτερον ὠνομάσθη Πόλισμα. Μέρος τοῦ τείχους τῆς πόλεως ταύτης ὡς καὶ τινες κίονες γρανίτου λίθου εἶνε ὁρατοὶ μεταξὺ τῶν καλυβῶν, ὅλη δὲ ἡ θέσις καλύπτεται διὰ θραυσμάτων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀγγείων. Εἰς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν βορειότερον τὸ μετὰ ἀρχαίων λειψάνων κεκαλυμμένον ὕψωμα τοῦ ἀκρωτηρίου Ῥοιτείου ἐμφαίνει τὴν τοποθεσίαν τῆς ὁμωνύμου πόλεως, ἥτις πολλάκις ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων [2] καὶ ἐσώζετο ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου. Ἐπὶ μιᾶς χαμηλῆς ἀποφυάδος τούτου τοῦ ἀκρωτηρίου κεῖται ὁ μεταγενέστερον μόλις ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ [3] ἐγερθεὶς τύμβος τοῦ Αἴαντος τοῦ ὁποίου ὁ ἀρχικὸς τάφος περὶ τὰ 600 μέτρα βορειότερον ἀμέσως παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Ἑλλησπόντου δεικνύεται ὑφ' ἑνὸς ὅλου χαμηλοῦ γηλόφου. [4] Δυτικῶς, ἀνατολικῶς καὶ μεσημβρινῶς τούτου τοῦ τάφου ἐκτείνεται ἡ τοποθεσία τῆς ἀρχαίας πόλεως Αἰαντείου ἥτις δὲν ἀναφέρεται μὲν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, ἀλλ' ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου [5] ὅστις λέγει περὶ αὐτῆς ὅτι αὕτη δὲν ὑφίστατο πλέον ἐπὶ τῶν χρόνων του.

Πρὸς βορρᾶν βλέπομεν ἐπὶ γλώσσης τινὸς γῆς ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ χωρίον Κουμκαλὲ μετὰ ἡμικατεστραμμένου ἐλεεινοῦ τουρκικοῦ φρουρίου ὅπερ φαίνεται νὰ κεῖται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ Στράβωνος [2] ἀναφερομένης πόλεως Ἀχιλλείου ἥτις καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦ Πλινίου [3] μνημονεύεται ὡς πόλις μὴ ὑπάρχουσα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του. Ὀλίγον τι βορειότερον κεῖνται δύο τύμβοι ἐξ ὧν ὁ εἷς ἀποδίδεται κατὰ τὴν παράδοσιν ὅλης τῆς ἀρχαιότητος τῷ Ἀχιλλεῖ, ὁ δ' ἕτερος τῷ Πατρόκλῳ. Ὀλίγον βορειότερον βλέπει τις ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ἀκρωτηρίου Σιγείου τὸ χωρίον Γενῆ-Σὲρ (τουτέστι νέα πόλις) μετὰ τῶν πολλῶν ἀνεμομύλων του, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κλασικῶν ἀναφερθείσης καὶ ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος πλέον μὴ ὑπαρχούσης ἀρχαίας πόλεως Σιγείου, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπολέμει πρὸς τὴν γειτονικὴν πόλιν Ἀχίλλειον [4] καὶ ἦτο τόσον πλουσία, ὥστε ἀνήγειρε τῷ βασιλεῖ Ἀντιόχῳ ἐν τῷ ἑαυτῆς ναῷ τῆς Ἀλλάδος Ἀθηνᾶς χρυσοῦν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐφ' ἵππου. [5] Στρέφοντες ἐκεῖθεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς νότον κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὑψωμάτων βλέπομεν εἰς ἀπόστασιν μόλις $^1/_4$ γερμανικοῦ μιλίου μακρὰν τοῦ Σιγείου ἐπὶ τῆς τεχνητῶς ἐπιπεδωθείσης ὀρεινῆς πεδιάδος τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίας ἀγνώστου ἡμῖν πόλεως τῆς ὁποίας πόλεως λείψανα τειχῶν διατηροῦνται. Ἓν τέταρτον μιλίου ἔτι περαιτέρω πρὸς νότον βλέπομεν πλησίον σφηνοειδοῦς βράχου φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τὰ λείψανα μεγάλου ναοῦ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πιθανῶς τῇ Δήμητρι καθιερωμένου ὡς καὶ ἐμφανὴ ἴχνη ἀρχαίας τινὸς οἰκήσεως. Ἔτι περαιτέρω νοτίως ἐμφαίνει τὸ χωρίον Γενί-κιοϊ ἢ Νεοχῶρι πάλιν τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίας τινὸς πόλεως ἥτις πιθανῶς εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Πλινίου [6] ἀναφερόμενον Oppidum Nea. Εἶτα εὑρίσκομεν περαιτέρω νοτίως ἐπὶ τοῦ τεχνητῶς ἐξομαλυνθέντος ἐπὶ τοῦ βράχου πεδίου ἀνατολικῶς καὶ βορείως τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφέντος τύμβου τοῦ καλουμένου Βεσίκια-Γεπὲ τὴν τοποθεσίαν προϊστορικῆς τινος πόλεως, ὅπου εὗρον κατὰ τὴν ἀνασκαφήν μου πλεῖστα περίεργα ἀγγεῖα.[7]

Ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς πεδιάδος βλέπομεν τὸ χωρίον Βουνάρ βασι, καὶ ὄπισθεν τούτου ἐπὶ ἀποτόμου ὑψώματος τὰ λείψανα πόλεώς τινος τῶν μακεδονικῶν χρόνων, ἥτις κατὰ περίεργον τρόπον ἐξελήφθη σχεδὸν ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἀντὶ τῆς δημητρικῆς Τροάδος, ἀλλ' ἐν τούτοις τώρα φαίνεται ὅτι ἐπηνώρθωσαν ταύτην τὴν πλάνην γενικῶς συνεπείᾳ τῶν ἐν Ἰσσαρλὶκ ἀνακαλύψεών μου. Ἐγὼ ἐκλαμβάνω τὴν τοποθεσίαν ὡς τὴν Γέργην. Ἀπέναντι ταύτης ἐπὶ τοῦ βράχου εἰς τὴν ἀνατολι-

1 Στράβων XIII, 601.
2 Ἡρόδοτος VII, 43. Σκύλαξ Σελ. 35. Στέφανος Βυζάντιος Σελ. 577. Μέλας 18, 5. Πλίνιος V, 33. Θουκυδίδης. IV, 52, VIII, 101.
3-4 Πρβλ. Ilios σελ. 725-737.
5 Πλίνιος V, 33.

1 Ἡρόδοτος V, 94.
2 Στράβων XIII, 600, 601.
3 Πλίνιος V, 33.
4 Μέλας 1, 18, 3. Πλίνιος V, 33. Ἡρόδοτος V, 65, 94. Θουκυδίδης VIII, 101. Στράβων VIII, 595, 603. Πτολεμαῖος V, 23. Στέφανος Βυζάντιος Σελ. 577. Ἑκαταῖος Σελ. 208. Σκύλαξ. Σελ. 36.
5 Πρβλ. τὴν συγγραφήν μου Ilios Σελ. 701.
6 Πλίνιος V, 33.
7 Πρβλ. Ilios Σελ. 740, 741.

κὴν πλευρὰν τοῦ Σκαμάνδρου εὑρίσκεται πάλιν ἡ τοποθεσία προϊστορικῆς τινος πόλεως, τῆς ὁποίας τὰ τείχη πολλαχοῦ διατηροῦνται.[1] Ἄλλην προϊστορικὴν οἴκησιν ἀνεκαλύψαμεν ὁ Κύριος Κάλβερτ καὶ ἐγὼ ὅτε ἀνεσκάψαμεν τὸν βορειότερον ἐκεῖθεν καὶ ἐπὶ τοῦ κτήματός του Βατὰκ ἡ Θύμβρις παρὰ τὸν ποταμὸν Θύμβριον κείμενον λόφον Χανάϊ-Τεπέ[2] ὅστις κατὰ μέγα μέρος εἶνε τεχνητός. Ἐπίσης ἐκτείνεται ἀνατολικῶς ἐκεῖθεν ἡ ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀνυφερθεῖσα πόλις Θύμβρα, ἥτις ἔχει ναόν τινα τοῦ Θυμβρίου Ἀπόλλωνος[3] καὶ πρέπει νὰ ἤκμαζε μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Ἐπὶ τέλους ὑπολείπεται νὰ ἀναφέρω τὴν περὶ τὰ 1000 βήματα βορειότερον ἐκεῖθεν καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κτήματος κειμένην τοποθεσίαν ἀρχαίας τινὸς οἰκήσεως, ἥτις ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος *Ἰλιέων κώμη* καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλαμβάνεται κατὰ τὴν θεωρίαν Δημητρίου τοῦ ἀπὸ τῆς Σκέψεως ὡς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ὁμηρικὴν Τροίαν.[5]

Ἐκτὸς τῶν πέντε προϊστορικῶν πόλεων καὶ τῆς Λυδικῆς πόλεως ὧν τὰ ἐρείπια φαίνονται κάτωθεν τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἰλίου τῆς κλασικῆς ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ Ἰσσαρλὶκ καὶ ἐκτὸς τῶν μνημονευθεισῶν τριῶν πόλεων (παρὰ τὸν τύμβον Βεσίκια Τεπέ, κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σκαμάνδρου ἀντικρὺ τοῦ Βουνάρβασι καὶ ἐπὶ τοῦ Χανάϊ-Τεπὲ) ὑπῆρχόν ποτε ἐν τούτῳ τῷ τρωϊκῷ πεδίῳ, τῷ ἔχοντι μῆκος μὲν μόλις δεκατεσσάρων χιλιομέτρων, πλάτος δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἓξ χιλιομέτρων, δύο χωρία καὶ ἕνδεκα ἀκμάζουσαι πόλεις, αἵτινες κατὰ μεγάλην πιθανότητα ἦσαν ἄποικαι αὐτόνομοι, καὶ ὧν πέντε, τουτέστι τὸ Ἴλιον, τὸ Ὀφρύνειον, τὸ Ῥοίτειον, ἡ Γέργη καὶ τὸ Σίγειον, ἐκοπτον ἴδιον νόμισμα. Ἐὰν λοιπὸν σκεφθῶμεν ὅτι τὰ δύο χωρία καὶ αἱ ἕνδεκα πόλεις ὑπῆρχον ἐνταῦθα κατὰ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα ἐν ταῖς αὐταῖς χρόναις καὶ ὅτι ἡ μία τῶν τελευταίων εἶχε τοὐλάχιστον 70000 κατοίκους, τότε θαυμάζομεν πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἐνταῦθά ποτε τόσος πληθυσμός, ἀφοῦ τώρα οἱ κάτοικοι τῶν σημερινῶν ἑπτὰ πτωχῶν χωρίων τῆς πεδιάδος μόλις καὶ μετὰ βίας δύνανται νὰ συντηρήσωσι τὴν ἐλεεινὴν ὕπαρξίν των. Αἱ ἀρχαῖαι ὅμως πόλεις εἶχον οὐχὶ μόνον ἀφθονίαν τροφίμων, ἀλλ' ἦσαν οὕτω κατῳκημέναι καὶ πλούσιαι, ὥστε ἠδύναντο καὶ νὰ πολεμῶσι, πρὸς δὲ, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ ἐρείπια αὐτῶν, νὰ ἐγείρωσι ναοὺς καὶ ἄλλα δημόσια οἰκοδομήματα ἐκ μαρμάρου· μάλιστα τὸ Ἴλιον πρέπει νὰ ὑπῆρχε κεκοσμημένον ὑπὸ πλείστων τοιούτων λαμπρῶν οἰκοδομημάτων.

Τοῦτον τὸν πλοῦτον τῶν ἀρχαίων κατοίκων τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν ἢ παραδεχόμενοι μεγάλην παρ' αὐτοῖς

1 Πρβλ. Ilios Σελ. 72.
2 Πρβλ. Ilios Σελ. 782-797.
3 Ἰλιὰς Χ, 430.
4 Στράβων XIII, 598.
5 Στράβων XIII, 597. Πρβλ. Ilios Σελ. 92, 130, 201, 211, 215.

δραστηριότητα. Βεβαίως κατειργάζοντο οὗτοι τὰ ἐγγύτατα κείμενα ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου[1] καὶ Στράβωνος[2] ἀναφερόμενα μετελλεῖα χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ, καὶ ἄνευ ἀμφιβολίας ἕνεκα τῆς δραστηριότητός των εἶχον κατορθώσει νὰ ἀποξηράνωσιν ἐντελῶς τὴν νῦν ἑλώδη πεδιάδα τῆς Τρῳάδος καὶ νὰ μεταβάλωσιν αὐτὴν εἰς λαμπρὸν κῆπον. Τὸ δὲ Ἴλιον εἰδικῶς ἐχρεώστει πιθανῶς ὡς τὸ πλεῖστον τὸν πλοῦτόν του εἰς τὸν ἐν αὐτῷ ναὸν τῆς Ἰλιάδος Παλλάδος Ἀθηνᾶς ὅστις καθ' ὅλην τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε πεφημισμένος χῶρος πανηγύρεως καὶ ἀφεύκτως εἵλκυε πολυαριθμους προσκυνητάς.

Καὶ αὐτὸς ὁ Ξέρξης καίπερ ὢν βάρβαρος εἶχεν ἀκούσει περὶ τῆς ἱερότητος τούτου τοῦ ναοῦ καὶ ἀνέβη, ὡς διηγεῖται ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος,[3] κατὰ τὴν διάβασίν του διὰ τῆς πεδιάδος τῷ 480 π. Χ. εἰς αὐτὸν καὶ ἐθυσίασε τῇ θεᾷ χιλίους βόας. Ὅτι δὲ τοῦτο τὸ ἱερὸν ἔμεινεν ἔτι τόπος πανηγύρεως ἐπί τινα χρόνον, ὅτε ἡ πίστις εἰς τὰ ἑλληνικὰ εἴδωλα εἶχεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἀπαγορευθῇ καὶ εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ καταστροφὴ πάντων τῶν ἐθνικῶν ναῶν,[4] τοῦτο βλέπομεν ἐξ ἐπιστολῆς τινος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ[5] (361-362 μ. Χ.) ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ Ἴλιον πρὶν γείνῃ αὐτοκράτωρ ἐν ἔτει 354 ἢ 355. Ὡς δὲ προσέρχονται τῷ περιηγητῇ ἐν Βερολίνῳ πάρκυτα δῆγοί, ἵνα δείξωσιν αὐτῷ τὰ ἀξιοπαρατήρητα ταύτης τῆς πρωτευούσης, οὕτω προσεφέροντο καὶ τῷ Ἰουλιανῷ πάρκυτα δῆγοί ἵνα τῷ δείξωσι τὰ τοῦ Ἰλίου ἀξιοθέατα· οὗτος δ' ἐξέλεξε μεταξὺ αὐτῶν Πηγάσιόν τινα ὅστις ἐνδομύχως μὲν εἶχε μείνει πιστὸς λάτρης τῶν ἀρχαίων θεῶν, ἐν φανερῷ δὲ ἦτο Χριστιανός, μάλιστα δὲ ἕνεκα τοῦ προσποιητοῦ αὐτοῦ ζήλου εἶχε γίνει καὶ Χριστιανὸς ἐπίσκοπος, ἀλλ' οὐδένα ἄλλον σκοπὸν πρὸς τοῦτο εἶχεν ἢ νὰ δυνηθῇ νὰ διαφυλάττῃ καλλίτερον τὸν ναὸν τῶν θεῶν καὶ ἰδίως τὸ ἱερὸν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς.

Ἐπέστρεψα ἀπὸ τοῦ τύμβου τοῦ Οὐγέκ-τεπὲ διὰ τοῦ Γενῆ-κιοὶ καὶ τοῦ Γενῆ-σὲρ εἰς τὸ Ἰσσαρλὶκ καὶ ἔπειτα διὰ τῆς πόλεως τῶν Δαρδανελλίων εἰς Ἀθήνας. Εἶμαι λίαν εὐχαριστημένος ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς κοπιώδους μου περιηγήσεως, διότι τώρα ἠξεύρω θετικῶς, ὅτι ἐνῷ ἐν τῷ Ἰσσαρλὶκ ὑπὸ τὴν 14 μέτρων βάθος ἔχουσαν ἐπισώρευσιν προϊστορικῶν θρυμμάτων ὑπόκειται καὶ ἕτερον στρῶμα ἑλληνικῶν θρυμμάτων ἔχον βάθος δύο μέτρων, ἐν ὅλῃ τῇ Τρῳάδι μεταξὺ τοῦ Ἑλλησπόντου, τοῦ κόλπου τοῦ Ἀδραμυττίου καὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἴδης οὐδεμία ὑπάρχει τοποθεσία, ἥτις νὰ ἐμπεριέχῃ προϊστορικὰ ἐρείπια ἐκτὸς ἴσως τοῦ Κουρσουνλοῦ

1 Ἰλιὰς Β 850. 857.
2 Στράβων XIII, 591. 603. 606. 610.
3 Ἡρόδοτος VII 43.
4 Δηλαδὴ διὰ τῶν διαταγμάτων κατὰ τὸ ἔτος 324, 326 καὶ 341 μ. Χ.
5 Πρβ. τὴν συγγραφήν μου Ilios σελ. 200-209.

Τεπὲ, ὅπου ἡ ἐπίχωσις ἔχει ἔν τισι θέσεσι περίπου ἑνὸς μέτρου βάθος καὶ ὅπου δύνανται νὰ ὑπάρχωσι τεμάχιά τινα ἀγγείων προϊστορικῶν. Ἠξεύρω δὲ καὶ τοῦτο ὅτι ἴσως ἐξκιρέσει τῆς Ἄσσου, ἥτις νῦν ἀνασκάπτεται ὑπὸ ἐξόχων Ἀμερικανῶν λογίων, οὐδ' ἀνασκαφαὶ ἀρχαιοτήτων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς εἶνε δυναταὶ οὐδαμοῦ τῆς Τρῳάδος ἐκτὸς τῆς Ἀντάνδρου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Τρῳάδος, ὅπου ἡ ἐπίχωσις ἔχει ἴσως ἔν τισι θέσεσι βάθος τριῶν μέτρων.

Πᾶσαι αἱ ἐν τούτῳ τῷ ἐκθέτει περιλαμβανόμεναι σημειώσεις περὶ ὑψῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ὑπελογίσθησαν διὰ τῶν βαρομετρικῶν καὶ θερμομετρικῶν μου παρατηρήσεων ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀστρονόμου καὶ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπείου διδάκτορος Ἰουλίου Σμίτ, ὅστις ἐκανόνισε καὶ τὸ θερμόμετρόν μου καὶ τῷ ὁποίῳ ἐκφράζω τὴν θερμοτάτην μου εὐγνωμοσύνην. Ὁμοίως ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου τῷ ἐν Ἀθήναις καθηγητῇ Ἐρνέστῳ Τσίλλερ καὶ τῷ κυρίῳ Χάϊζε χαρτογράφῳ παρὰ τῷ βασιλικῷ πρωσσικῷ χωρογραφείῳ ἐν Βερολίνῳ, οἵτινες ἔσχον τὴν καλωσύνην ὅπως χαράξωσι καὶ τὸν χάρτην τῆς Τρῳάδος.

Μετάφρασις Π. Καστρομένου.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ ΙΑΚΩΒΟΥ ΜΗΛΟΪΤΗ

Ὅτε τὸ θέρος τοῦ 1879 εὑρισκόμεθα ἐν Τυβίγγῃ τῆς Βυρτεμβέργης εὕρομεν τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Τυβίγγης σημειωτέον εἶναι πλουτιωτάτη μὲν εἰς βιβλία παλαιά τε καὶ νέα, πτωχοτάτη δὲ εἰς χειρόγραφα, ὧν τὸν κατάλογον διήλθομεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους. Ἐν τῷ περιθωρίῳ τοῦ χειρογράφου ἀναγινώσκεται ἡ ἑξῆς σημείωσις τοῦ ὀνομαστοῦ Μαρτίνου Κρουσίου ἐκ Τυβίγγης. «Ταῦτα ἔγραψέ μοι ἰδιοχείρως ὁ ἐκ Πάτμου κύριος Ἰάκωβος ὁ Μηλοΐτης, ἐν Τυβίγγῃ τῇ 16 Ἰανουαρίου αφπη', ἀνὴρ ἄριστος καὶ φιλογερμανὸς Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ». Ὥστε τὸ χειρόγραφον χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1588. Περὶ τοῦ Μηλοΐτου οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν ἢ ὅτι ἦτο Πάτμιος. Φαίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀμαθέστατος κατὰ τὴν εὐρυτάτην τῆς λέξεως σημασίαν ἐκ τῶν ἀνορθογραφιῶν αὐτοῦ. Οὐχ ἧττον ἦτο εὐφυὴς λίαν καὶ παρατηρητικὸς ὡς τὸ ὁδοιπορικόν του δεικνύει. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη· τὴν αἰτίαν τῆς φυλακίσεως ἀποσιωπᾷ, λέγων μόνον «ὑπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν». Δύσκολον ὅμως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διέπραξεν ἔγκλημα, διότι αὐτὸς ὁ Κρούσιος τὸν ἐτίμα καὶ τὸν ἔλεγε ἄριστον. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι ἔσχε τὴν γνωριμίαν τοῦ ὀνομαστοῦ γερμανοῦ θεολόγου Νεάνδρου. Περὶ τοῦ Μηλοΐτου τούτου εἴπερ τινος ἄλλου δυνάμεθα νὰ

εἴπωμεν τὸ δημητρικὸν «ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη· πολλῶν δ' ἀνθρώπων εἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω». Θαυμάζει τις τῇ ἀληθείᾳ πῶς κατώρθωσεν ἄνθρωπος κατὰ τὰ φαινόμενα ἀγράμματος νὰ περιέλθῃ τοσαύτας χώρας, τὴν Ἑλλάδα ἅπασαν, Μικρασίαν, Παλαιστίνην, Αἴγυπτον, Ἀλγερίαν, παραδουναβίους χώρας, Ῥωσσίαν, Πολωνίαν, Πρωσσίαν καὶ ἅπασαν τὴν Γερμανίαν, Ἰταλίαν καὶ Δαλματίαν, Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν. Δὲν φαίνεται ὁ Μηλοΐτης νὰ ἦναι οὔτε ἔμπορος, διότι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ περιέλθῃ ὅλον τὸν κόσμον χάριν ἐμπορίου, οὔτε κοινὸς τυχοδιώκτης, ἀλλ' εἷς ἐξ ἐκείνων τῶν σπανίων χαρακτήρων, οἵτινες ὑφιστάμενοι πᾶσαν κακουχίαν, ἐπιχειροῦσι νὰ ταξειδεύσωσιν εἰς πᾶσαν γῆν, πλάνητες φερόμενοι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἄνευ ἀνάγκης καὶ σκοποῦ. Πιθανώτατα ἐν τῇ περιπλανήσει αὐτοῦ ἐκρέτει σημειώσεις, διότι ἄλλως ἀδύνατον νὰ ἐνθυμῆται τοσαύτας ἀποστάσεις καὶ λεπτομερείας. Περίεργον καὶ πῶς ἀνὴρ ἀμαθὴς ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Κρουσίου, ὅστις ὁπωσδήποτε ἐθαύμασε τὸν ἄνδρα καὶ παρεκάλεσε νὰ τῷ καταγράψῃ τὸ ὁδοιπορικὸν αὐτοῦ. Τοῦτο ἀντεγράψαμεν τηρήσαντες τὴν ὀρθογραφίαν ἢ μᾶλλον τὴν ἀνορθογραφίαν αὐτοῦ καὶ κρίνομεν ἄξιον δημοσιεύτεως πρῶτον διότι περιέχει πολλὰς περιέργους εἰδήσεις περὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ (1588). Ἴσως καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος· κατὰ τοῦτο εἶναι ἀξιοσημείωτοι πολλαὶ ὄροι καὶ πολλὰ ὀνόματα πόλεων ξένων καὶ Ἑλληνικῶν. Καὶ τέλος εἰς τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦτο ἔδωσέ τινα σημασίαν καὶ αὐτὸς ὁ Κρούσιος κατατάξας αὐτὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς τυβιγγιανῆς βιβλιοθήκης. Ἀξιοσημείωτα εὑρίσκομεν πλὴν πολλῶν ἄλλων ἐν τῷ Ὁδοιπορικῷ καὶ τὰ ἑξῆς. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν σημειοῦ ἀκριβέστατα· τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο ἐθεώρισεν ὡς Ἕλλην σπουδαιότατον ἐν τῷ βίῳ του τοῦ νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς αἰχμαλωτισθείσης Σιὼν τοῦ δούλου ἑλληνισμοῦ. Ἵνα περὶ ἄλλων πόλεων γράφει εἰδήσεις τινάς, περὶ Ἀθηνῶν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ ὄνομα αὐτῶν· οὐδὲν περὶ αὐτῶν εὗρεν ἀξιοσημείωτον. Ἀξιοσημείωτα δὲ ὅσα περὶ Ἰωαννίνων γράφει. Παρατηρητέον δὲ καὶ τοῦτο ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνισμὸς ἐξετείνοντο μέχρι Αὐλῶνος καὶ Δυρραχίου τὰ τέλη τοῦ ις', αἰῶνος.

Τινὰς λέξεις, πρὸ πάντων πόλεων ὀνόματα, ὧν ἡ προφορὰ πολὺ ἀπεῖχε τῆς πραγματικῆς ἐν τῷ χειρογράφῳ, ἡρμηνεύσαμεν ἐν ὑποσημειώσεσι, ἀφήσαντες τὴν ἑρμηνείαν τῶν λοιπῶν εὐκόλως νοουμένων τῷ ἀναγνώστῃ. Τὸ Ὁδοιπορικὸν τελειοῦται ἀποτόμως διὰ σημειώσεών τινων περὶ Αὐλῶνος· ἀλλὰ δὲν ἔχομεν διδόμενα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἶχε συνέχειαν.

Τὸ κείμενον ἀποκατεστήσαμεν ἐν δυνατῇ ὀρθογραφίᾳ, διότι ἐνομίσαμεν ἄσκοπον τὴν ἐκτύπωσιν πάντων τῶν σφαλμάτων. Ὡς δεῖγμα ὅμως τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ὀρθογραφίας τοῦ συγγραφέως παραθέτομεν ἐντεῦθεν μικρόν τι μέρος τοῦ χειρογράφου.

Ἐγὼ Ἰάκωβος μιλοήτος γέννημα νήσου πάτμου. ἐκ της ἐμοῦ ἰλικείας (;) ἐξενητεύθηκα ἐκ την ἐμοῦ πατρίδα πρότον μὲν εἰς την μπούλια ἐπορεύθηκα νέος ἕως 20 ἐτῶν. καὶ ἐπῆγα εἰς χῶρα τῆς πούλιας ὀνόματι ὄτροντω. μετέπειτα εις ἕτερη χῶρα ὀνόματι λέτζη (Lecce) χῶρα μεγάλη μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνόματι τάραντο (taranto) καὶ αὐτη χῶρα μεγάλη καὶ πλούσια κατὰ πολλά. μετέπειτα ἐπῆγα εις χῶρα ὀνομαζόμενη Βρονδήση μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνόματι πάρη, καὶ ἐκεῖ εις την πάρην ἔστη το λήψαρο του ἁγίου νικολάου σῶο καὶ ἀκέρεο, μετέπειτα ὑπόστρεψα ἐκ της πούλιας εἰς την πατρίδα μου καὶ ἐπορεύθεικα εἰς την ἀλεξάνδρια ἐκ της ἀλεξάνδριας ἐταξίδεβα πάντα εν τη νήσο κύπρο καὶ ενήσου κρήτα. καὶ απο νήσου κρήτα εις ἀλεξάνδρια καὶ εις ἐγύπτω καὶ εις ἐκεῖνους τους τόπους της ἀραβίας ἐταξήδεβα εἰς δαμιάτη καὶ ἐς βεροῦτη ὅπου ὁ μέγας μάρτης του χρηστοῦ γεῶργιος ἐσκότωσε με το κοντάρι του τὸν δράκον ἐν τη λήμνη. καὶ ἀπε τῶ βερούτη εἰς τῶ γιάφα ἔκτω γιάφα ἔτι το διάστημα μία ἡμέρα καὶ ἥμιση ἕως την πόλην ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀποτο γιάφα πορεῦονται ἡ προσκηνητάδαισ εις την ἱερουσαλὴμ τω πλέο μέρος δι ατη εστη ἔυκολη ἡ ὁδὸς ἐκ της νήσου κύπρου μετα καράβια εις το γιάφα, ἀπο τὸν γιάφα εις χῶρα ταρασῶ ἀπο την ταρσῶν εις την τριπόλη η τριπόλης ποιῆ ἔλεω πολὴ καὶ γινεται πολλὴ σαπούνη καὶ φορτόνουσι τα πλοῖα καὶ φερνουσι εἰς την κωνσταντίνου πόλη, καὶ εἰς σαλονήκει, καὶ ἐνάλης τόποισ ἐκ τῆς τριπόλης την χῶρα ἐν τη στερεὰ εἰς χῶρα δαμασκό καὶ εἰς αντιόχια καὶ εἰς χαλέπι.

Ἐν τέλει σημειοῦμεν ὅτι αἱ κατωτέρω διὰ κυρτῶν γραμμάτων λέξεις φέρουσι τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ συγγραφέως. Τὰς λέξεις αὐτὰς ἐτηρήσαμεν ὡς εἶχον, διότι εἶναι ὀνομασίαι πόλεων καὶ χωρῶν.

Χαριζων Κ. Παπαγεωργιου

«Ἐγὼ, Ἰάκωβος Μιλοίτης, γέννημα νήσου Πάτμου, ἐκ τῆς ἐμοῦ ἡλικίας (; ἐξενητεύθηκα ἐκ τὴν ἐμοῦ πατρίδα πρῶτον μὲν εἰς τὴν *Μπούλια*[1] ἐπορεύθηκα νέος, ἕως 20 ἐτῶν· καὶ ἐπῆγα εἰς χῶρα τῆς *Πούλιας* ὀνόματι Ὄτροντω. Μετέπειτα εἰς ἕτερη χῶρα ὀνόματι *Λέτζη*, χώρα μεγάλη. Μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνόματι *Τάραντο*, καὶ αὐτὴ ἡ χῶρα μεγάλη καὶ πλούσια κατὰ πολλά. Μετέπειτα ἐπῆγα εἰς χῶρα ὀνομαζομένη *Βρονδήση*, μετέπειτα εἰς χῶρα ὀνομαζομένη Πάρη·[2] καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν Πάρη ἔστι τὸ λείψανο τοῦ ἁγίου Νικολάου σῶο καὶ ἀκέραιο. Μετέπειτα ὑπέστρεψα ἐκ τῆς Πούλιας εἰς τὴν πατρίδα μου, καὶ ἐπορεύθηκα εἰς τὴν Ἀλεξάδρεια. Ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐταξείδευα πάντα ἐν τῇ νήσῳ *Κύπρο* καὶ ἐν νήσῳ

1 Ἀπουλία τῆς Ἰταλίας. — 2 Bari. — 3 Παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Νείλου εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀνατολικῶς. — 4 Ἰόππη. — 5 Τρίπολις τῆς Συρίας.

Κρήτη· καὶ ἀπὸ νήσου Κρήτη εἰς *Ἀλεξάνδρια* καὶ εἰς *Αἴγυπτω*· καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους τῆς Ἀραβίας ἐταξείδευσα εἰς *Δαμιάτη*[1] καὶ εἰς *Βε*ροῦτη, ὅπου ὁ μέγας μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Γεώργιος ἐσκότωσε μὲ τὸ κοντάρι του τὸν δράκον ἐν τῇ λήμνῃ. Καὶ ἀπὸ τὸ *Βεροῦτη* εἰς τὸ *Γιάφα*·[2] ἐκ τῷ Γιάφα ἔστι τὸ διάστημα μία ἡμέρα καὶ ἥμισυ ἕως τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἀπὸ Γιάφα πορεύονται οἱ προσκυνητάδες εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ τὸ πλέο μέρος δι' ἄτη.[3] Ἔστι εὔκολη ἡ ὁδός. Ἐκ τῆς νήσου Κύπρου μὲ τὰ καράβια εἰς τὸ Γιάφα. Ἀπὸ τὸν Γιάφα εἰς χῶρα *Ταρσῶ*. Ἀπὸ τὴν *Ταρσῶν* εἰς *Τρίπολη*.[4] Ἡ Τρίπολης ποιεῖ ἔλαιο πολὺ καὶ γίνεται πολὺ σαποῦνι καὶ φορτώνουσι τὰ πλοῖα καὶ φέρνουσι εἰς τὴν *Κωνσταντίνου πόλιν* καὶ εἰς *Σαλο*νήκει καὶ ἐν ἄλλοις τόποις. Ἐκ τῆς *Τρίπολης* τὴν χῶρα ἐν τῇ στερεᾷ εἰς χῶρα *Δαμασκό*, καὶ εἰς *Ἀντιόχια* καὶ εἰς *Χαλέπι*.

Ἡ Κύπρος ἔχει χώρας μεγάλας μόνο τὴν *Λευκοσία* καὶ τὴν *Ἀμόχωστο*· ἀλλὰ ἔχει καὶ μικρὰς πόλεις, *Πάφο* καὶ *Λεμισὸ* καὶ *Λάρνακα* καὶ *Κυρήνεια*. Τὸ κύκλος τῆς νήτος Κύπρου γυρίζει μίλια 600 *ἰτάλικα* καὶ ἔχει κώμας 14,000. Ἀπὸ τὴν *Ἀλεξάνδρια* ἕως πρώτη γῆς τῆς ἀνατολῆς μία χῶρα ὀνομάζεται *Ἀτάλια*·[5] ἔστι πόρρω ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας μίλια 450. (Καὶ εἰς τὴν χώρα τὴν *Ἀτάλια* ἔστι πολλοὶ χριστιανοὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ οὐ γινώσκουσι γλῶσσα ἑλληνικήν· μόνον τούρκικη γλῶσσα· καὶ ὑπάρχουσι καλοὶ χριστιανοὶ καὶ γραμματισμένοι, γράμματα ἑλληνικά, τυπογραφία ἐκ τῆς *Βενετίας*. Καὶ ἐκ τῆς *Ἀτάλιας* ἔσω τῆς στερεᾶς δύο καὶ ἥμισυ ἡμέρας εἰς χῶρα ὀνομάζεται Σπαρτά· καὶ εἰς τὰ Σπαρτὰ πολλοὶ χριστικοὶ Ἕλληνες· οὐ γινώσκουσι γλῶσσα ἑλληνική. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἕως τὴν νήσο Κρήτη μίλια 450. Ἡ νῆσος Κρήτη γυρίζει τὸ κύκλος μίλια 600 *ἰτάλικα* καὶ ἔχει καὶ ἔχει καὶ αὐτὴ κώμας 14,000 (!), ὥσπερ τὴν Κύπρο (!) ἔχει ἡ Κρήτη χώρας· ἡ πρώτη ἡ χώρα ἡ μεγάλη ὀνομάζεται *Χάνδακας*, παλαιὸ ὄνομα· ἔστι ἡ πόλις μεγάλη ὥσπερ ἡ *Ἀργεντίνη*. Ἔχει καὶ ἄλλας *πόλεις*· Χανιὰ καὶ *Ρέτεμος*,[6] *Γερμπέτρο*, *Στέα* καὶ *Κίσαμο*. Ἀλλὰ ἡ μεγάλη χώρα καὶ τὰ *Χανιὰ* καὶ τὸ *Ρέτεμος* ἔστι δυνατὰς χώρας διὰ τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἕως τὸ Κάϊρος μίλια 500 *ἰτάλικα*, 108 *γερμάνικα*. Καὶ πορευόμαστε μὲ τὰ πλοῖα τὰ ἀράπικα μὲ τὸν ποταμὸν τὸν *Νίλον*. Ἀπὸ τὸ *Κάϊρος* ἕως τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔστι τὸ διάστημα ὀκτὼ ἡμέρας· καὶ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἕως τὸ ὄρος *Σηνὰ* ἡμέρας ὀκτώ· καὶ ἀπὸ τὸ ὄρος Σινὰ ἕως τὴν Ἱερουσαλὴμ ἡμέρας ὀκτώ· καὶ πορεύονται οἱ προσκυνητάδες εἰς ἐκείνους τοὺς ἁγίους τόπους μὲ τὰ καραβάνια μὲ ταῖς καμήλαις, πολλοὶ ἀνθρῶποι ὁμοῦ, διατί ἔστι φόβος ἐν τῇ ὁδῷ ἀπὸ τοὺς κλέπτας τοὺς ἀράπιδες, καὶ διὰ τοῦτο πορεύον-

1 Παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Νείλου εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ἀνατολικῶς. — 2 Ἰόππη. 3 Ἄτι=ἵππος. — 4 Τρίπολις τῆς Συρίας. — 5 Ἀττάλεια ἢ Ὀλβία τῆς Παμφιλίας. — 6 Ρέθυμνο.

ται μὲ καραβάνι· *καραβάνι* δηλοτ πολλοὶ ἀνθρῶποι ὁμοῦ, ἕως τετρακόσιοι καὶ πεντακόσιοι ὁμοῦ καὶ χίλιοι διὰ τὸν φόβον τῶν κλεπτῶν· Ἀπὸ τὴν *Ἀλεξανδρίαν* ἕως τὴν νῆσο *Ῥόδος* μίλια 500 ἰτάλικα. Ἡ νῆσος Ῥόδος ἔχει κώμας 60. Ἐκ τῆς νήσου Ῥόδος ἕως τὴν νῆσο *Κῶς* [1] μίλια ἰτάλικα 100. Πορευόμενος ἀπὸ τὴν Ῥόδο τὴν ὁδὸν διὰ τὴν Κῶ εὑρίσκομε μία νῆσος ὀνόματι *Σήμι* καὶ ἔχει ἕνα κάστρο καὶ κατοικοῦσι πάντες Ἕλληνες καὶ ἡ τέχνη αὐτῶν ὑπάρχουσι πάντες [2] βουτοῦσι εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἕως 25 εἴκοσι καὶ πέντε ὀργιαῖς, καὶ ἐβγάνουσι τὰ σφογγάρια, καὶ ἀπὸ ἐκείνης ἔρχονται τὰ σφογγάρια στὴν Βενετίαν. Ἀπὸ τὴν νῆσο *Κῶς* ἕως τὴν νῆσο *Πάτμος* μίλια 60· ἀπὸ τὴν νῆσο Πάτμον ἕως τὴν νῆσο Σάμος μίλια 40 ἰτάλικα· ἀπὸ τὴν νῆσο Σάμος ἕως τὴν Ἔφεσο μίλια 20 ἰτάλικα· καὶ ἀπὸ *Ἔφεσο* ἕως τῆς στερεᾶς εἰς χῶραν *Σουβράσαρη*· καὶ ἀπὸ Σουβράσαρη εἰς Βουρλά· καὶ ἀπὸ Βουρλὰ εἰς *Σμύρνη*· καὶ ἀπὸ Σμύρνης εἰς *Μαγνησία*, ὅπερ ἔστι ὁ υἱὸς τοῦ Καϊσαρος [3] τούρκου, τοῦ Σουλτὰν Μουράτη, ὀνόματι *Μεσμέτης*. Ἀπὸ Σμύρνης εἰς Θύρα· χῶρα μεγάλη, ἔμποροι πολλοὶ ἀπὸ Βενετίκ καὶ ἀπὸ παντοίους τόπους τῆς Ἰταλίκς, καὶ ἀπὸ Φράντζιας. Ἀπὸ Θύρας εἰς Κοῦλα. Πολλοὶ χριστιάνοι Ἕλληνες· οὐ γινώσκουν γλῶσσα ἑλληνική· πάντες τεχνίτες, ποιοῦσι *ταπέτσια*· ἑλληνικὴ γλῶττα πτύφκα (;) Ἀπὸ τὴν Σμύρνη ἐγγὺς τῆς θαλάσσης χῶρα ὀνομάζεται *Φώκιες παλαιαίς*, καὶ ἄλλη πόλις ἐγγὺς *Φώκιες νέες*.

Ἀπὸ νήσου Σάμος ἕως νήσου Χίος μίλια 60. Ἀπὸ νήσου Χίος ἕως νήσου *Μητελήνης* μίλια 30. Ἀπὸ τὴν *Μιτελήνη* ἕως τὴν νῆσο *Τένεδος* μίλια 70. Ἀπὸ νήσου Τένεδος ἕως τὰ δυὸ Νεόκαστρα τῆς Κωνσταντίνου Πόλεως μίλια 30. Καὶ ἀνάμεσα τῆς ὁδοῦ τῆς Τένεδος καὶ τῶν δύο κάστρων ἔστι ἡ *Τρωάδα*. Ἀπὸ τὰ δύο Νεόκαστρα τῆς *Κωνσταντινοπόλεως* ἔστι χώρα, ὀνομάζεται *Καλήπολη*, μίλια 30 ἰτάλικα· ἀπὸ τὴν *Καλήπολη* ὑπάρχει νῆσος ὁ *Μαρμαρᾶς*. Ἀπὸ τὸν Μαρμαρᾶ ἔστι ἄλλη χώρα *Ἀρακλία*[4] ὀνόματι. Ἀπὸ τὴν Ἀρακλία ἔστι ἑτέρη χώρα ὀνόματι *Ῥωδοστό*· καὶ ἀπὸ τὸ *Ῥωδοστὸ* ἕως τὴν *Κωνσταντίνου πόλι* ἰτάλικα μίλια 100.

Ἀπὸ τὴν *Κωνσταντίνου πόλιν* θέλομε νὰ ἐξεύγωμε ἔξωθε νὰ ἔλθομε εἰς τὴ Μαύρη Θάλασσα· καὶ πρῶτο μὲν ἐν τῇ ὁδῷ εὑρίσκομε μικρὰ πόλι· ὀνομάζεται *Νέω χωρίω*. Ἀπὸ τὸ *Νέω χωρίω* εὑρίσκομαι ἄλλη μικρὰ πόλις, ὀνομάζεται *Θερακία*· ἀπὸ τὰ Θερακία ἐξαγένομε ἔξοθε τὸ στενὸ καὶ ἐμπένομε ἔσω τὴν Μαύρη Θάλασσα καὶ περιπατοῦμε ἀριστερὰ μὲ τὰ πλοῖα, καὶ εὑρίσκομε πρώτη χώρα, ὀνομάζεται *Μήδια*. Ἀπὸ τὴν *Μήδια* εὑρίσκομε ἑτέρη χώρα ὀνόματι *Ἀγαθόπολιν*. Ἀπὸ τὴν Ἀγαθόπολιν εὑρίσκομε ἑτέρη χώρα, ὀνομαζομένη *Σηζόπολις*· καὶ εἰς τὴν Σηζόπολιν ἐγγὺς ἔστι νῆσος.

1 Κῶς. — 2 Ἐντεῦθα ἐλλείπει βεβαίως λέξις τις. — 3 Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψε πρῶτον τὸ κεφαλαῖον μὲ α, εἶτα διώρθωσεν αὐτὸ εἰς σι. Εἶναι ἡ μόνη ἀνορθογραφία ἣν αὐτὸς ἐνέσησε! 4 Σωζόπολις.

Τὸ κύκλος τῆς νήσος μικρὸ, ἕως ἕνα τετάρτο ἀπὸ μίλι ἰτάλικο. Καὶ ἔσω τῆς νήσος ἔστι μοναστήριον ὡραιότατα καὶ θαυμαστὸ, τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ *Ἰωάννου*, γενόμενο ὑπὸ τῶν παλαιῶν βκσιλέων. Καὶ ὑπάρχουσιν πολλοὶ καλόγεροι Ἕλληνες ἕως τὴν σήμερον, ἀλλὰ καὶ τὸ μοναστῆρι ὑπάρχει πολλὰ πλούσιο. Ἀπὸ τὸ μοναστῆρι ἐγγὺς εὑρίσκομε πόλι *Ἀχιλό*. [1] Αὐτὴ ἡ πόλις ποιεῖ ἅλας πολὺ καὶ θρέφεται ἡ Μαύρη Θάλασσα καὶ ἡ Κωνσταντίνου πόλις. Ἀπὸ τὸν *Ἀχιλὸ* ἑτέρη πόλις ὀνόματι *Μεσέβρια*. Ἀπὸ τὴν *Μεσέβρια* εἰσερχομάστα καὶ βρίσκομε ἕνα λιμιόνα ὀνόματι Πενταράκληκα [2] Ἐκεῖ πορεύονται τὰ πλοῖα διὰ τὸν λιμιόνα, διότι ἡ Μαύρη Θάλασσα ἔστι κενὴ καὶ οὐκ ἔχει λιμιόνες. Καὶ εἰς τὴν Πεταράκληκα τὸν παλαιὸν καιρὸ ἦτονε χώρα μεγάλη καὶ κάστρο δυνατό· *ἀλλὰ* [3] οὐκ ἔστι πόλις, μόνον ὀλίγοι χριστιανοὶ Ἕλληνες, ἀπὸ ἔξωθεν τοῦ κάστρου. Ἀπὸ τὴν Πενταράκληκα εἰς 200 μίλια εὑρίσκομε χῶρα ὀνόματι *Προήλαγο*, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις ἔστι ἔσω τοῦ ποτκιμοῦ *Τούναβη* [4] ἐγγὺς τῆς Μπογδανίας. [5] Καὶ ἀπὸ τὴν Προήλαγο εἰς τὸν *Καφὰ* καὶ ἀπὸ τὸν Καφὰ εἰς *Τραπεζοῦντα*.

Ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως πάντα ἀριστερά. Ἀπὸ Κωνσταντίνου πόλεως δεξιὸν τὴν μερίαν τῆς Μαύρης Θάλατας οὐκ ἔχουσιν πόλε, διατὶ *ὀκέχουσι* [6] λιμιόνες διὰ τὰ πλοῖα· μόνον μία πόλις ὀνόματι Σινόπη. Ἀπὸ τὴν Κωνσταντίνου πόλι ἕως τὸ *Σινόπη* μίλια 200 ἰτάλικα, καὶ ἀπὸ τὸ Σινόπη ἕως τὸν Καφὰν ἰτάλικα μίλια 500.

Τὸ Ἀρτζηπέλαγως. Ἀπὸ τὴν νῆσο Κρήτη ἀπὸ τὴν χώρα τῶν Χανίων ἕως τὴ νῆσο *Μήλο* μίλια 100 ἰτάλικα· ἀπὸ τὴν νῆσο *Μήλο* ἔστι νῆσοι πολλαί, Κύμουλος, Σήφανος, [7] Σέρφος, Θερμία, Τζήκ, [8] Ἔγενα. Ἡ Ἔγενα ἔστι ἐγγὺς τῆς *Κωρήνθου Κεφρίες*. Εἰς τὸ Ἀρτζηπέλαγος εὑρίσκεται μία νῆσος ὀνόματι Σαντορίνη· ἔχει τρία κάστρα· πάντες Ἕλληνες. Τῷ καιρῷ ὅποῦ ἐμάλονε ὁ Τοῦρκος μὲ τὸν Βενετσιάνον εἰς τὰς 1572 ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ Σαντορίνῃ ὑπῆρχε καὶ ἑτέρη νῆσος μικρὸ ἐγγύς· καὶ ἀνάμεσα τὴν μεγάλη νῆσο καὶ τὴν μικρὴ ἀπὸ μέσα τῆς θαλάσσης ἐξύβγαινε φωτιὰ καὶ καπνὸς καὶ πέτρες ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ ἐψηλώνασι ἄνοθε καὶ βρόμος πολὺς ἐκ τὸν καπνὸν καὶ θερμὸς μέγας ἀπὸ τὴν φωτία· ὅτι πάντες ἡ ἄμπελες καὶ ἡ σπορὲς τῆς νήσος ἐχαλάσανε ἀπὸ τὸν πολὺ θερμό· καὶ ἐφύγασι οἱ ἄνθρωποι τῆς νήσου καὶ ἐπορευθήκασι εἰς Ἀξιάν [9] καὶ εἰς ἄλλαις νήσαις. Καὶ ἡ πέτρες ἐπλέγασι ἄνω τῆς θαλάσσης καὶ ἤφερέ τες ἡ θάλασα ἕως τὴν *Σαλονίκη* καὶ *Κωνσταντινούπολη* καὶ εἰς ἄλλους τόπους, καὶ ὕστερα ἀπεύτης [10] ἐχάθηκε ἡ φωτία καὶ ὁ καπνός. Ἐγένηκε ἀπὸ ταῖς πέτραις καὶ ἐκτίστη ἕνα νησὶ μικρὸ ἐγγὺς τοῦ ἄλλου νησίου τοῦ μικροῦ καὶ

1 Ἀγχίαλος. — 2 Ἡράκλεια Ποντική. — 3 Ἀλλὰ νῦν. — 4 Δούναβις. — 5 Μολδοβλαχία. 6 Οὐκ ἔχουσι. — 7 Σίφνος. — 8 Κέως. — 9 Εἰς Νάξιαν, Νάξον. — 10 Ἀπευθύς ἴσως.

φαίνεται ἕως τὴν σήμερον· καὶ εἰς αὐτὸ δένουσι τὰ καράβια τὰ σχοινιά τους εἰς τὸ νέο νησί.

Ἀπὸ τὴν *Τζήα* ἕως τὴν Ἀθήνας μίλια 20 ἀπὸ τὴν Τζήα ἕως τὴν νήσο τῆς *Ἐγρήπου* [1] μίλια 40 ἰτάλικα· ἀπὸ τὴν νῆσο τῆς Ἐγρήπου ἔστι νῆσος ὀνόματι Ἄνδρος. Νῦν ἐπιστρέφομε εἰς τὴν *Μύλο*, καὶ λαβάνομε ἐκ δεξιὸ μέρος καὶ βρίσκομε τὴν νήσο Πάρο· καὶ ἀπὸ τὴν Πάρο τὴν Ἀξία [2] Ὁ δοῦκας τῆς ἀξίας ἐδεσπότευε ἓξ νήσους, τὴν Ἀξίαν, τὴν Σαντορίνη, τὴν Ἄνδρος, τὴν *Σήρα*, τὴν *Μπάρον* καὶ τὴν *Μύλο*. Ἐγγὺς τῆς Ἄνδρου ἕως ἕνα μίλι ἔστι μία νῆσος, ὀνόματι *Τήνω*· ἔστι τοῦ Βενετσιάνου ἕως τὴν σήμερον· ἔχι κάστρο δυνατὸ καὶ ἀπέστειλε ὁ Τοῦρκος ἑκατὸ κάτεργα καὶ πολλὰ φουσάτα τοῦ καιροῦ τῆς Κύπρου καὶ ἐπολέμισε αὐτὴ τὴ νήσο *Τήνος*. Οὐκ ἐδυνήθη λαβάνει αὐτήν. Ἔχουσι καὶ ἄλλαις νήσους πολλούς. *Ἀμωργὸ*, *Ἀδουσταλία*, Λέρος, *Κάλημος*, ἀπὸ τὴν *Κάλημνο* ηὑρίσκομε τὴν *Κὸ*, ἀπὸ τὴν *Κὸ* ἔστι ἡ *Νίσκρος*, ἡ *Τήλος*, ἡ *Χάραις*, [2] ἔπειτα ἡ *Ῥῶδος*, ἡ Κάρπαθος.

Ἀπὸ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν θέλομεν νὰ πορευθοῦμε ἐν τῇ Σαλονίκῃ· καὶ πρῶτο μὲν εὑρίσκομε τὴν Τένεδο, ἔπειτα τὴν *Λήμνο*, τὴν *Σκήρο*, τὸ Σκόπελο, τὸ Χιλιοδρόμι, τὴν Σκιάθο, ἔπειτα τὴν Σαλονίκη. Ἐγγὺς τῆς Σαλονίκης ἔστι μία πόλις ὀνόματι Βέργια. [3] Ἡ πόλις Βέργια ἔστι *Πάτρηα* τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυρίου Σιλβέστρου. Ἐγγὺς τῆς *νήσω Λήμνος* καὶ ἐγγὺς τῆς Σαλονίκης ἔστι τὸ Ἅγιο Ὄρος. Ἐν ἐκείνῳ τῷ ὄρει ὑπάρχουσι δώδεκα μοναστήρια βασιλικὰ παλαιὰ, γενόμενα ὑπὸ τοὺς παλαιοὺς βασιλεῖς, καὶ ἔστι θαυμαστὰ καὶ πολλοὶ *μόναχοι* εἰς αὔτα τὰ μοναστήρια· καὶ ὅλα ἔχουσι κάστρα καὶ μπουμπάρδες [4] καὶ καμπάνες.

Μορὲ, ἤγουν *Πελοπόνησος*. Ἡ πελοπόνησος τὸ κῦκλος μίλια 600. Ἔχει πόλες ἐγγὺς τῆς θαλάσσης· ἡ *Παλαιὰ Πάτρα*, ἡ *Μεθόνι*, ἡ *Κορόνι*, ἡ Μονοβασία, Τανάπλι, ἡ Κόρινθος. Ἐγγὺς τῆς Μονοβασίας ἔστι νῆσος ὀνόματι *Κιθηρία Τζηρίγο*, καὶ ἔστι τοῦ Βενετσιάνου ἕως νῦν. Ἐκ ταύτης τῆς νήσος ἐγεννήθη ἡ *Ἕλενα* τοῦ Μενελάου καὶ ἔκλεψε ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου καὶ ἔφερε εἰς τὴν *Τροάδα* καὶ διὰ κείνη τὴν αἰτίαν τῆς Ἑλένης τοῦ Μενελάου ἐγίνη ὁ πόλεμος τῆς Τροάδος καὶ ἀπολέστη ἡ Τροάδα· λέγουσι ὅτι ἡ Τροάδα ἐγύριζε τὸ κῦκλος μίλια 300.

Κόρφος τῆς Βενετίας. Πορευόμαστε ἀπὸ τὴν νῆσο Κρήτη, καὶ πρῶτο μὲν εὑρίσκομε τὴν νῆσο *Ἀνάκινθο*, [5] ἰτάλικα Τζάνδε, ἔπειτα τὴν *Κεφαλονία*, ἔπειτα τοὺς Κοριφούς. Ἀπὸ τοὺς Κοριφοὺς ἕως τὸ Ὄτρανδο μίλια 80· ἀλλὰ οὐ πορευόμαστε τὴν μερίαν τοῦ Ὄτρανδο μὲ τὰ πλοῖα, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς Κοριφοὺς λαβάνομε τὴν δεξιὰ μερία τῆς στερεᾶς, καὶ πορευόμαστε εἰς τὸ *Ραγούζη*. [6] Τὸ Ραγούζη ἔστι *Πρήντζηπος*, πίστη ρωμάνα καὶ πλε-

1 Εὔριπος (Εὔβοια). — 2 Ἡ Σάρος ἴσως. — 3 Βέροια. — 4 Βομβάρδας. — 5 Ζάκυνθος. — 6 Ῥήγιον.

ρώνει Τρομπούτο [1] τοῦ Τούρκου, καὶ ἔστι Σκλαβοῦνον, χαρβάτικη γλῶσσα. [2] Ἀπὸ τὸ *Ραγούζη* εὑρίσκομε μία νῆσος ὀνόματι Κόρτζουλα [3] καὶ ἔστι τοῦ Βενετσάνου, ἔπειτα τὴν νῆσο Λέζενα, [4] ἔπειτα τὴν πόλι Ζάρα· πορευόμαστε εἰς τὴν *Ἴστρια* καὶ εἰς *Παρέντζο*· καὶ ἀπὸ τὸ *Παρέντζο* εἰς *Ροβίνιο*· καὶ ἀπὸ τὸ Παρένζο καὶ τὸ Ροβίνιο πορευόμαστε στὴν Βενετίαν· ἑκατὸ μίλια, 100, ἰτάλικα ἀπὸ τὸ Ροβίνιο ἕως τὴν Βενετίαν.

Ἀπὸ τὴν νῆσο Κρήτη ἕως τὴν *Κωνσταντίνου πόλη* μίλια 100 ἰτάλικα. Καὶ εἰς τὰς 1584 εἰσῆλθα ἐγὼ ὁ Ἰάκωβος ὁ Μυλοήτης εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλι, ἡμέρα τρίτη, πρώτη ἡμέρα τοῦ Σεπτεβρίου μηνός· καὶ εἰς τὰς δέκα ἡμέρας τοῦ Σεπτεβρίου παρόντος, ἡμέρα *πέπτη*, ἐβάλθηκα εἰς φυλακὴ ὑπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν· καὶ ἐποίησα δέκα καὶ τρεῖς μήνας. Καὶ μετὰ ταῦτα Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἐλυτρώθηκα ἀπὸ τὴν φυλακὴ διὰ ἐγγύης τῆς ἰδίας γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων. Καὶ ἀπὸ τὴν Κωνσταντίνου πόλι ἐπορεύθηκα εἰς τὴν Βλαχία, καὶ ἀπὸ τὴν Βλαχία ἐπορεύθηκα εἰς τὴν *Ρούσια*, εἰς τὴν *Λεόπολη*· ἀπὸ τῆς *Λεόπολης* εἰς τὴν *Γρόδινα* [5] ὅπε ὑπῆρχε ὁ Στέφανος ὁ Βασιλέας τῆς *Πολόνιας*. Ἀπὸ τὴν Γρόδινα ἐπορεύθηκα εἰς τὴν *Λιτηβάνια*, [6] 24 μίλια γερμάνικα, 'στὴ χώρα ὀνόματι Βίλωνα [7] χῶρα μεγάλη *πόπερη* [8] *Ἀργεντίνη*. Ἐν τῇ πόλει Βίλωνα ὑπάρχουσι πολλῆς πίστες, *ροῦσοι*, *σολόνικοι*, *τατάροι*, ἀρμένιδες καὶ *λουτράνον* καὶ *καλβιγίνον* [9] καὶ *ὀβρέοι*. Ἀπὸ τὴν Βίλωνα ἐν τῷ ποταμῷ ἐπορεύθηκα μὲ τὸ πλοῖο εἰς πόλιν Κούμνα [10] Ἐκ τῆς *Κείμνα* πολλοὶ Γερμανοὶ λουτράνοι καὶ πολόνικοι παπίστες. Ἀπὸ τὴν Κούμνα ἐπορεύθηκα εἰς τὴν πόλιν ὀνόματι *Ἐν Ὄρει βασιλικῷ*, *λατήνικα* Ρεγεμόντε. [11] Ἀπὸ τὴν Ρεγεμόντε εἰς τὴν *Δάνζκα*· [12] ἀπὸ Δάνζκα εἰς *Τουρούνια*. [13] ἀπὸ Τουρούνια εἰς *Ποσνάνια* [14] ἀπὸ Ποσνάνια εἰς *Γουραντησλάβια*· ἀπὸ Γουραντησλάβια εἰς Γγήρληζα [15] ἀπὸ Γκήρλητζα εἰς Τρέστη [16] ὅπου ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ Χριστιανικώτατος ἡγεμὼν Χριστιανὸς ὁ Σαξώνης· ἀπὸ *Τρέζη* εἰς *Λήψηαν* ἀπὸ *Λήψηαν* εἰς πόλιν Ἄλλ. μεπέπει εἰς *Βητεμπέργη* καὶ εἰς *Τζέρμιστη* καὶ εἰς Μαὰημπόρα [18] καὶ Ἔλμιστατ [19] καὶ εἰς Προυφήκη [20] καὶ εἰς Βουλφιμπίτλη. [21] Ἀπὸ Βουφιμπίτλη εἰς Κετήνκα, [22] εἰς *Δοῦρερστὰτ* [23] καὶ εἰς τὸν κύριον διδάσκαλον τὸν Νέανδρον· καὶ εἰς Νορτούζα· [24] ἀπὸ Νορτούζα εἰς *Φανγγουνοῦτι*, (;) ὅθεν καὶ οἱ λῃστάρχοι μὲ ἐξεγυμνώσανε. Ἔπειτα εἰς Ἔριφωρ [25] καὶ εἰς Βεημάρη καὶ εἰς Γένα· καὶ ἔπειτα ὑπόστρεψα ἐκ τῆς Γένας εἰς Ἔρφωρτ. Καὶ ἀπὸ *Ερεφωρτ* εἰς *Λανγγισάλτζι* [26] καὶ εἰς Μελαοῦζα (;) [27] καὶ εἰς Κάσελ.

1 Tributo φόρος. — 2 Σλαβωνική. — 3 Κόρζολα, ἤ, Μέλαινα Κέρκυρα, ἐντὸς τοῦ Ἀδρία. 4 Λεσίνα, ἤ, Φάρος Νῆσος. — 5 Γρόδνο, πόλις τανῦν ρωσσικὴ πρὸς βορρᾶν τῆς Βαρσοβίας. 6 Λιθουανία. — 7 Βίλνα. — 8 Πόβερη, povero, πτωχός. — 9 Λουθηρανῶν καὶ Καλβινιστῶν. 10 Κόβνο, ἤ Νιέμεν. — 11 Ἴσως ἡ Ρίγα ἐν τῷ ὁμωνύμῳ κόλπῳ. — 12 Dantzick. — 13 Thorn. — 14 Posen τῆς Πολωνίας. — 15 Goelitz. — 16 Δρέσδη. — 17 Λειψία, γερμ. Λαϊπτσιγ. — 18 Magdebourg. — 19 Helmstät. — 20 Brunswig. — 21 Wolfenbuttel. — 22 Göttingen. — 23 Durerstadt. — 24 Nordhausen. — 25 Erfurt. — 26 Langensalza. — 27 Δὲν δύ-

Ἀπὸ Κάσελ εἰς Μαρμπόργι· [1] ἀπὸ Μαρμπόργη εἰς *Φραγγφώρτε*· ἀπὸ *Φραγγφώρτε*, *Ὀμπεϊμ* (;) καὶ εἰς Βώρμης [2] καὶ εἰς Σπίρα [3] καὶ εἰς Ἐλημπέρη [4] καὶ Στούκκ· [5] καὶ ἀπὸ Στούκκ εἰς Τουπέγγκ, [6] καὶ τῶν ἑξῆς.

Ἀπὸ τὴν *Μοθδρι* εἰς τὴν *Τρίπολη* μπαρμπαρίκν ἰτάλικα μίλια 730. καὶ ἀπὸ τὴν Μοθόνι ἕως τὴν νήτο *Τζάνταν* [7] μίλια ἰτάλικα 70 ἀπὸ τὴν νήσο Τζάντκν ἕως *Τρίπολη* μπαρμπαρίκν ἰτάλικα μίλια 730· ἀπὸ τὴν Τρίπολη Μπαρμπαρίκν ἕως τὸ Τούνεζι μίλια 90· ἀπὸ τὴν *Τρίπολη* ἕως τὴν Ζέρμπι μίλια 150· ἀπὸ τὴν *Τρίπολη μπαρμπαρία* ἕως τὴν Μάλτα 250. Ἡ Τρίπολη Μπαρμπαρίαν καὶ ἡ *Ζέρμπι* κάνουσι λάδι πολὺ καὶ φορτώνουσι τὰ καράβια καὶ φέρνουσι ἐν τῇ *Κωνσταντινούπολη* τὸ ὁμοίως καὶ εἰς τὴν *Ἀλεξανδρία*.

Εἴπαμε διὰ τῶν Κυκλάδων νήσων, καὶ πῶς ἀπὸ τὴν *Μῆλο* ἀρχηνοῦμε καὶ λέγομε: *Μῆλο*, *Κύμωλο*, *Σύφνο*, *Σέρφο*, *Θερμιά*, *Τζιά*. Ἀπὸ τὴν νήσο Τζιὰ ἕως τὴν *Κάρυστο* ἀπέχει μίλια 40. Ἡ *Κάρυστος* ἔνε εἰς τὴν ἄκραν τοῦ νησίου τῆς *Εὐρίπου*, ἐγγὺς τῆς νήσου *Ἀνδρου*, καὶ ἀπὸ τὴν χώρα τῆς *Εὐρίπου* ἀπέχει ἡμέρας 2, πότε εἶναι μεγάλαις ἡμέραις· ἀλλὰ πόταν εἶναι μικραῖς ἡμέραις, εἶναι ἡμέρας 2 (;). Ἡ χώρα τῆς *Εὐρίπου* διέπεται εἰς τὴν ἄκραν τοῦ νησίου, εἰς τὴν μερέα τῆς *Ρωμελης*, καὶ ἔνε ἡ χώρα ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἔνε πολλὰ δυνατὴ ἀπὸ τὸν καιρὸν ὁποῦ ἦτον τῶν Βενετιῶν· καὶ γυρίζει τὸ νησὶ ἰτάλικα μίλια 300 καὶ ἔχει κώμας 600. Ἡ χώρα ὅ(σ)περ εἴπαμε τῆς *Εὐρίπου* ἔχει γιορύρι ἀπὸ τὴν χώρα καὶ ἀπερνάγει εἰς τὴν ἄλλη μερέα τῆς Στερεᾶς· καὶ ἡ Στερεὰ ὀνομάζεται *Ρουμελη*· καὶ κάτωθι τῆς γιώρυρας ἔνε ἡ θάλαττα, καὶ χωρίζει ἡ νῆσος ἀπὸ τὴν Στερεά. Εἴπαμε ὅτι ἀπὸ κάτωθι τῆς Γιορύρας ἔνε θάλασσα καὶ ἐκεῖ ἔνε μῦλος κάτωθι τῆς γεφύρας, καὶ ἀλέθει μὲ τὴν θάλασσα· διότι ἐκεῖνα τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης ἐμπαίνουν καὶ ἐβγαίνουν· τὸ πρωὶ ἕως τὴν μεσημβρίαν ἐμπαίνουσι τὰ νερὰ τῆς θάλασσας μέσα καὶ ὁ μῦλος ἀλέθει δεξιά· καὶ ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἕως τὸ βασίλεμα τοῦ ἡλίου ἐπιστρέφοντα τὰ νερὰ ἔξοθε, καὶ ὁ μῦλος ἀλέθει ἀριστερά. Ἀπὸ τὴν χώρα τῆς *Εὐρίπου* ἕως τὴν *Θήβα* ἔστι τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὴν ἑσπέραν. Καὶ ἀπὸ τὴν *Θήβα* ἕως τὴν *Ἀθήνα* ἡμέρα μία καὶ ἥμισυ. Ἀλλὰ ἡ χώρα τῆς Θήβας στέλνεται εἰς ἕνα κάμπο, πολλὰ εἰς ὥμορφον τόπον· καὶ ἔνε μεγάλη μητρόπολη. Καὶ ἀπὸ τὴν χώρα τῆς *Εὐρίπου* ἕως τὴν χώρα τῆς *Ἀνθήνας* ἡμέρας δύο· καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνθήνα ἕως τὴν *Κόρηθο* ἡμέρας δυὸ καὶ ἥμισυ. Πορευόμενος εἰς τῆς Ἀνθήνας τὴν Στράτα διὰ τὴν *Κόρηθο* ἔτω ἐκείνης τῆς ὁδοῦ ἔνε τὸ μοναστήριο, ὅπερ ἔκτισε ἡ Μαργαρόνα ἡ γυνὴ τοῦ Ἰμπερίου καὶ στέκεται ἕως τὴν σήμερον.[8] Πορεύοντας

natai νὰ ἦναι τὸ Mühlhausen τῆς Ἀλσατίας. — 1 Marburg. — 2 Worms. — 3 Speire. — 4 Heidelberg — 5 Stuttgard. — 6 Tubingen. — 7 Ζάκυνθος. — 8 Παρὰ τῆς ἰδίας χειρὸς γέγραπται ἐντεῦθεν ἐν τῷ περιθωρίῳ «Illustrissimo il signor mio» ὅλως ἄσχετον πρὸς τὸ κείμενον. Ἐγίνωσκε, φαίνεται, ὁ Μελέτιος καὶ τὴν ἰταλικήν.—9 Ἡ μονὴ τοῦ Δαφνίου βεβαίως.

ἀπὸ τὸ μοναστῆρι τὴν ὁδὸν διὰ τὴν Κόρινθο εὑρίσκομε χῶρα παλαιὰ, ὀνόματι *Μέγαρα*· ἀλλὰ ἔνε χαλασμένη κατὰ πάντα· μόνον ἔνε χωρίο. Ἡ χώρα τῆς *Κορίνθου* ἡ παλαιὰ στέκεται εἰς τὸ ἑξαμίλιο. *Ἑξαμίλιο* ὀνομάζεται ὅτι ἀπὸ τὴν μία μερέα ἔστι θάλασσα, ὁ κόλφος τῆς *Ἐπάχτου* καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην μερέα θάλασσα, ὁ κόλφος τῆς *Ἔγενας* καὶ ἀπὸ τὴν μία μερέα ἕως τὴν ἄλλη μερέα τῆς ἄλλης θάλασσας ἔνε ἓξ μίλια ἰτάλικα· καὶ εἰς τὴν μερέα τῆς Ἐπάχτου εἰς τὴν θάλασσα ἤτονε ἡ πόλις τῆς *Κορίνθου* τὸν παλαιὸν καιρόν· ἀλλὰ νῦν ἔνε χαλασμένη μόνον ἓν' μικρὰ πόλις· ἀλλὰ ἔστι ἄνωθι τῆς χώρας, ἐγγύς, ὄρος ὑψηλό, καὶ εἰς τὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους ἔστι κάστρο δυνατὸ καὶ οὐ δύνατκι πολιορκηθῇ, διότις ἔνε ὄρος ὑψηλὸ καὶ ὅλο πετρώδης· καὶ στὴν ἄλλη μερέα τῆς θαλάσσης ἔνε ἡ *Κεχρέαις*· οὐκ ἔστι νῦν χώρα, μόνον λιμένας διὰ τὰ καράβια· ἀλλὰ μηδὲ χωρίο ἔνε.

Ἀπὸ τὸ *Ἐξωμίλιο* τῆς *Κορίνθου* ἕως τὸν *Ἔπαχτο* μίλια 100 τῆς θαλάσσης· καὶ ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἕως τὴν *παλαιὰ Πάτρα* ἔνε τὸ διάστημα δυὸ ἡμέρας καὶ ἥμισυ. Ἔνε καὶ ἄλλη χώρα ἔσω τὴν στερεὰ τῆς *Πελοπόννησος* ὀνομάζεται *Μηζηθράς*· χῶρα μεγάλη· καὶ ἄλλαις χώραις μικραῖς ἔνε τὰ *Καλάβρητα*, ὅπερ ἐδεσποτεύανε οἱ δυὸ ἀδελφοὶ οἱ Δεσπότες, ὁ κὺρ Δημήτριος καὶ ὁ κὺρ Θωμᾶς· τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὁποῦ ἐδεσποτεύανε ἐκεῖνοι οἱ δυὸ ἀδελφοὶ ἔλαβε ὁ τύρκνος ὁ τοῦρκος τὸν *Μορέαν*, ἤγουν τὴν Πελοπόννησο. Ἀπὸ τὴν *Παλαιὰ Πάτρα* μήλια 12 ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ εἰς τὴν μέση τῆς ὁδοῦ ὑπάρχουσι δύο κάστρα, ὁποῦ φυλάγουσι τὴν χώρα τῆς *Ἐπάχτου*, τὸ ἕνα κάστρο ἔνε τῆς εἰς τὴν μερέα τῆς Ρούμελης, καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν μερέα τοῦ *Μορέως*, τὸ ἐν ἀνατολικὸν καὶ τὸ ἄλλο δυτικὸν τὰ ὁποῖα κάστρα εἶναι χτισμένα ὑπὸ τῶν *Βενετήων* ἀπόντης ἐδεσπότευαν οἱ Βενετζηάνοι τὸν *Μορέαν*. Καὶ ἡ *Ἔπαχτος* εὑρίσκεται κτισμένη εἰς τὴν μερέα τῆς Ρούμελης· χῶρα πολλὰ ἔμορφη· καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν *Ἔπαχτο*, ἐγγὺς τῆς *Κεφαλονίας* νήτος, ἐπολέμηταν ἡ δύο ἁρμάδες, τῶν τούρκων τὰ κάτεργα καὶ τοῦ βενετζηάνου τὰ κάτεργα, καὶ ἐνίκησε ἡ χριστιανικὴ ἁρμάδα τὴν τούρκικη μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἀπὸ τὸν *Ἔπαχτο* ἕως τὴν *Ἁγία Μαῦρα* ἔσω τῆς στερεᾶς πρὸς τὴν μερέα τῆς Κερκύρας ἤγουν πρὸς τὰς Κορυφὰς εὑρίσκομε μίκν χώρα μεγάλη, ὀνομάζεται *Γάϊστα*· πάντες χριστικνοὶ ἕλληνες, πραυματευτάδες σφόδρα ἐν τῇ Βενετίᾳ, καὶ διδασκάλον πολλὰ καὶ καλοὶ ἀνθρῶποι. Ἀπὸ τὰ *Γάϊστα* ὑπάρχει ἡ νῆσος τῶν *Κορυφῶν* δυὸ ἡμέραι τῆς στερεᾶς, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μερέα τῆς στερεᾶς, πορευόμενος τὴν μερέαν τοῦ κόλφου τῆς Λενετίκς εὑρίσκομε χῶρα ὀνόματι *Ἀὐλώνας*. Στέκει ἡ πόλις ἔσω εἰς ποταμόν· καὶ ἀπὸ τὸν *Αὐλῶνα* εὑρίσκομε τὸν *Δουράτζηο*. Εἰς τὴν χώρα τοῦ Ντουράτζηου οὐκ ἔστι ἕλληνες· μόνον τοῦρκοι καὶ ἀλβκνίτες καὶ πίστι ῥωμκνοι· ἀλλὰ εἰς τὸν *Αὐλῶνα* εἰσὶν πολλοὶ ἕλληνες καὶ ἀλβανίτες, πάντες πίστι ἑλληνικῆ.

Ἀπὸ τοῦ Δουράτζηο εὑρίσκομε ἄλλη χώρα εἰς ποταμόν· ὀνομάζεται *Λέσω*,[1] καὶ ἔνε εἰς ποταμὸν καὶ ἐκεῖ εὑρίσκονται πολλοὶ ἀλβανίτες, πάντες εἰς πίστι ρωμάνα. Καὶ ἀπὸ τὸ Λέσο εὑρίσκομε ἕνα κάστρο ὀνόματι *Δουλτζήνιο*· πρῶτα ἦτανε τοῦ Βενετζηάνου καὶ τῷ καιρῷ τῆς Κύπρου τὸ ἔλαβε ὁ Τοῦρκος· καὶ εἶναι πολλοὶ ἀλβανῆτες εἰς πίστι ρωμάνικη.

Ἀπὸ τὸ Τουλτζήνιο ἕως 30 μίλια εὑρίσκομε ἓν κάστρο δυνατὸ τοῦ *Βενετζιάνου*, πολλὰ δυνατὸ καὶ οὔκεν φοβῆται νὰ παρθῇ διὰ πολέμου· ὀνομάζεται *Κάταρο*· καὶ ἀπὸ τὸ *Κάταρο* εὑρίσκομε τὸ *Ραγοῦζα*. Εἴπαμε ὅτι τὸ *Ραγούζη* εἶναι μοναυθεντία, καὶ δίνει τροπαῖο πάντων τῶν βασιλέων· δίνει τοῦ μεγάλου αὐφεντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως 12,000 κορονάτους[(1)] τὸν πᾶσα χρόνο, δίνει καὶ τοῦ Σπάνια,[2] καὶ τοῦ Φράντζικα, καὶ τοῦ Βενετζηάνου καὶ εἶναι πίστη ρωμάνα. Καὶ εἶναι Χαρβάτοι, ἤγουν *σκλαβοῦνοι* καὶ ἔχουσι συνήθεια ὅτι πᾶσα μῆνα ποιοῦσιν ἕνα Δόνζη[3] ἤγουν *Πρήντζηπα*· ἔνε πολλὰ πλούσια πόλεις· πάντες πραυματάδες· ἔχουσι ἕως 50 καράβια, μεγάλα παραπάντων· πᾶσα ἕνα κοστίζει πέντε ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χιλιάδες κορονάτους καὶ ταξειδεύουσι πάντα τοῦ Σπάνια καὶ Φράντζηα καὶ Πορτογάλον καὶ Ἀλεξάνδρια καὶ Κωνσταντινόπολι. Ἀπέχει τὸ Ραγοῦζι ἀπὸ τὴν Βούλια μίλια 15 ἰτάλικα. Ὁ *Ἀδρίας* ἔνε τούρκικος, καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν *Βούλια* ἀπὸ τὸ *Ὄτραντο* μίλια 60.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΩΤΕΡΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ὡς γνωστόν, ἡ Κυβέρνησις θέλουσα νὰ περιορίσῃ τὰ ἐκ τῆς βιβλιοκαπηλίας κακὰ καὶ νὰ συντείνῃ εἰς σύνταξιν ἐγχειριδίων ὅσον ἔνεστι καλῶν ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς σύνοδον νομοσχέδιον περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως ὅπερ ἐγένετο δεκτὸν μετά τινας τροποποιήσεις. Ἐξεδόθη δὲ ὁ νόμος οὗτος ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 6 Ἰουλίου, ἐπ' ἐσχάτων δ' ἐδημοσιεύθη καὶ τὸ κανονιστικὸν διάταγμα, ὅπερ ἀνατυποῦμεν κατωτέρω ὡς διαφέρον τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας. Ἔχει δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς ;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'.
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸν ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1882 ΑΜΒ' Νόμον περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως (δημοσιευθέντα

1 Λισσός, βορειότερον τοῦ Δυρραχίου. 2 Ἱσπανία. 3 Doge=δόγης.

ἐν τῷ ἀριθμῷ 61 ἀπὸ 6 Ἰουλίου ἐ. ἔ. τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερν.), ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργοῦ, διατάσσομεν·

Ἄρθρον 1. Καθ' ἑκάστην τετραετίαν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως μετ' ἀναθεώρησιν τοῦ προγράμματος τῶν παιδευτηρίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως δημοσιεύει προκήρυξιν διαγωνισμοῦ, ἐν ᾗ ἀναγράφονται ἅπαντα τὰ διδακτικὰ βιβλία ὅσα χρησιμεύουσι πρὸς διδασκαλίαν τῶν διὰ τοῦ προγράμματος ὡρισμένων μαθημάτων. Ἰδίᾳ δὲ σημειοῦται τίνα βιβλία πρέπει νὰ περιέχωσιν ἀναγκαίως πίνακας, χάρτας, σχήματα ἢ εἰκόνας.

Ἄρθρον 2. Ἡ προκήρυξις αὕτη δημοσιεύεται διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως κατὰ μῆνα Νοέμβριον, πλὴν τῆς πρώτης τῆς ἀφορώσης εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ πρώτου διαγωνισμοῦ τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἥτις δύναται νὰ δημοσιευθῇ καὶ πρὸ τῆς πρώτης Νοεμβρίου ἐ. ἔ.

Ἄρθρον 3. Τῶν βιβλίων τῶν ὑποβαλλομένων εἰς τὸν διαγωνισμόν, τὸν προκηρυσσόμενον ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ κατὰ πᾶσαν τετραετίαν, τὰ ἐγκρινόμενα εἰσάγονται εἰς τὰ σχολεῖα κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ μεθεπομένου σχολικοῦ ἔτους, ἵνα μεσολαβήσῃ μετὰ τὴν ἐνιαύσιον προθεσμίαν τοῦ διαγωνισμοῦ ἐπαρκὴς χρόνος πρὸς τύπωσιν αὐτῶν.

Ἄρθρον 4. Τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβαλλόμενα βιβλία δύνανται νὰ εἶνε ἔντυπα ἢ χειρόγραφα, τέως ἐγκεκριμένα ἢ ὅλως νέα. Ἀνάγκη δὲ νὰ εἶνε πάντοτε γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως· ὑποβάλλονται δὲ τῶν μὲν ἐντύπων τρία τοὐλάχιστον ἀντίτυπα, τῶν δὲ χειρογράφων ἕν. Τὰ ἐν χειρογράφῳ ὑποβαλλόμενα πρέπει νὰ εἶνε γεγραμμένα εἰς ἡμίκλαστον εὐαναγνώστως καὶ νὰ μὴ περιέχωσι μηδεμίαν διόρθωσιν ἢ προσθήκην· κατατιθέμενα δὲ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον σφραγίζονται ἀνὰ πᾶν φύλλον τῇ σφραγῖδι τοῦ Ὑπουργείου ὑπὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως ἢ τοῦ ἀναπληροῦντος αὐτὸν ἁρμοδίου τμηματάρχου.

Ἄρθρον 5. Τὰ βιβλία τὰ κατὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ Ὑπουργείου φέροντα πίνακας, χάρτας, εἰκόνας ἢ μέλη παρασεσημασμένα, ἤτοι μουσικὰ διαγράμματα, ὅταν ὑποβάλλωνται ἐν χειρογράφῳ, δύνανται νὰ ἔχωσι δείγματα αὐτῶν ἢ ἁπλῆν σημείωσιν περὶ τοῦ τίνα ἔσονται ταῦτα καὶ ἐκ τίνων ἄλλων συγγραφῶν θὰ ληφθῶσιν ἢ κατὰ τίνα τρόπον θὰ σχεδιασθῶσιν.

Ἄρθρον 6. Ὁ συγγραφεὺς βιβλίων προωρισμένων διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων συνυποβάλλει δήλωσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, βεβαιούσης, ὅτι τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ οὐδὲν περιέχει ἀντικείμενον εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδοξίας.

Ἄρθρον 7. Εἰς τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 2 τοῦ ΑΜΒ' Νόμου μνημονευόμενα κείμενα τῶν Ἑλλήνων ἢ ἀλλογλώσσων συγγραφέων δὲν ὑπάγονται αἱ ἐκλο-

γαι ἢ ἄλλως λεγόμεναι χρηττομάθειαι, αἵτινες ἀναγκαίως ὑπόκεινται εἰς κρίσιν ἐν τῷ διαγωνισμῷ.

"Αρθρον 8. Τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβαλλόμενα βιβλία προσάγονται εἰς τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου, ὃν ἀπόντα ἢ κωλυόμενον ἀναπληρόνει ὁ ἀρμόδιος τμηματάρχης. Παρέχει δὲ οὗτος ἀπόδειξιν παραλαβῆς καὶ ὑπολογίζει τὴν ἔκτασιν ἑκάστου βιβλίου κατὰ τυπογραφικὰ φύλλα, ὧν ἕκαστον λογίζεται περιέχον περίπου 18000 τυπογραφικὰ στοιχεῖα· τὴν δὲ ἡμέραν καθ' ἣν λήγει ἡ προθεσμία ὀφείλει ὁ συγγραφεὺς νὰ παραδώσῃ ἐπὶ ἀποδείξει εἰς τὸ εἰδικὸν λογιστήριον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τακτικὸν γραμμάτιον παραλαβῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάφοροι παρακαταθῆκαι» ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ ἢ τινος τῶν ἐπαρχιακῶν ταμιῶν τοῦ Κράτους καὶ δηλοῦν, ὅτι κατετέθη πλήρης ἡ διὰ τοὺς κριτὰς νενομισμένη ἀμοιβή. Ἡ ἔλλειψις ἢ βραδυτέρα προσαγωγὴ τοιούτου γραμματίου ἐπάγεται τὴν στέρησιν τοῦ πρὸς συναγωνισμὸν δικαιώματος.

"Αρθρον 9. Αἱ ἐπιτροπεῖαι τῶν κριτῶν εἶνε τρεῖς δι' ἕκαστον κλάδον ἐκπαιδεύσεως, τὸν τῆς μέσης καὶ τῆς κατωτέρας.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐπιτροπεία τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἀπαρτίζεται ἐκ μελῶν ἐννέα τὸ πολὺ καὶ κρίνει τὰ φιλολογικὰ βιβλία, τά τε χρησιμεύοντα πρὸς διδασκαλίαν τῶν κλασικῶν καὶ νεωτέρων γλωσσῶν καὶ τὰ συντείνοντα εἰς γνῶσιν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας καὶ τοῦ ἀρχαίου βίου, προσέτι δὲ καὶ τὰ ἱστορικά. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἐπιτροπείᾳ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἀπαρτιζομένῃ ἐκ μελῶν ἑπτά, ἀπόκειται ἡ κρίσις τῶν εἰς τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας ἀναγομένων βιβλίων, προσέτι δὲ καὶ τῶν γεωγραφικῶν. Ἡ δὲ τρίτη ἐπιτροπεία τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐκ μελῶν πέντε συγκροτουμένη, κρίνει τὰ εἰς τὰς ἠθικὰς ἐπιστήμας ἀναγόμενα βιβλία, ἤτοι τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ θρησκευτικά.

Διὰ δὲ τὰ βιβλία τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰ εἰδικῶς προωρισμένα διὰ τὰ διδασκαλεῖα ὁρίζονται ἐπίσης τρεῖς ἐπιτροπεῖαι. Καὶ ἡ μὲν πρώτη κρίνει τὰ φιλολογικά, ἐν οἷς καὶ τὰ ἀναγνωστικά, συγκροτεῖται δὲ ἐκ μελῶν πέντε· ἡ δὲ δευτέρα, ἐκ μελῶν τριῶν συγκειμένη, κρίνει τὰ φιλοσοφικά, τὰ παιδαγωγικὰ καὶ τὰ θρησκευτικά· εἰς τὴν αὐτὴν δ' ἐπιτροπείαν ὑποβάλλονται πρὸς κρίσιν καὶ τὰ βιβλία τῶν τεχνικῶν μαθημάτων.

"Αρθρον 10. Τὰ εἰς τὰς ἰσραηλιτικὰς καὶ τουρκικὰς σχολὰς εἰσακτέα ἰσραηλιτικὰ καὶ τουρκικὰ βιβλία ὑποβάλλονται εἰς τὴν κρίσιν ἐπιτροπείας διοριζομένης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, ἥτις δηλοῖ ἂν δὲν περιέχωσί τι κατὰ τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ πολιτεύματος. Ἂν δὲ ὑπάρχωσι πλείω τοῦ ἑνὸς βιβλία, ἐγκρίνεται καὶ τούτων τὸ ἄριστον. Κατὰ δὲ τὸν ἀριθμὸν τῆς τιμῆς αὐτῶν ὑπολογίζεται ἡ ἀξία ὡς περὶ βιβλίων περιεχόντων εἰκόνας, ἕνεκα τῶν περὶ τὴν ἐκτύπωσιν δυσχερειῶν.

"Αρθρον 11. Οἱ κριταὶ διορίζονται διὰ Β. Διατάγματος ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ἐνιαυτίου προθεσμίας κατὰ τετραετίαν, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ κεντρικοῦ συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως. Μέχρι δὲ τῆς συστάσεως τοιούτου συμβουλίου οἱ κριταὶ διορίζονται ἐπὶ τῇ προτάσει ἐπιτροπείας συγκειμένης ἐκ τῶν τμηματαρχῶν τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, τοῦ καθηγητοῦ τοῦ διδάσκοντος τὴν παιδαγωγικὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τριῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτῆς, ἑνὸς καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς σχολῆς, ἐκλεγομένου ὑπ' αὐτῆς, δύο γυμνασιαρχῶν, ἑνὸς διευθυντοῦ διδασκαλείου, ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν. Ἵνα δὲ ἡ ἐπιτροπεία αὕτη προβῇ εἰς γνωμοδότησιν περὶ τῶν διοριστέων κριτῶν, ἀπαιτεῖται νὰ εἶνε παρόντα ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τοὐλάχιστον ἑπτὰ μέλη.

"Αρθρον 12. Τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθέντα βιβλία παραδίδονται ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου τμηματάρχου πρὸς κρίσιν τῇ οἰκείᾳ ἐπιτροπείᾳ, συνερχομένῃ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τῶν συγκροτούντων αὐτὴν μελῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ συνεδρίαν ἐκλέγεται καὶ ὁ πρόεδρος ἑκάστης ἐπιτροπείας.

"Αρθρον 13. Τὸ αὐτὸ πρόσωπον δύναται ἐν ἀνάγκῃ νὰ διορισθῇ μέλος πλειόνων ἐπιτροπειῶν· ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶνε κριτὴς ἐν οὐδεμιᾷ ἐπιτροπείᾳ ὁ ἔχων ὑποβεβλημένον βιβλίον πρὸς κρίσιν εἰς τὸν διαγωνισμὸν ἐν γένει.

"Αρθρον 14. Πᾶσα ἔκθετις πρέπει νὰ εἶνε ἀναλυτικὴ, ῥητῶς ἀναγράφουσα τοὺς λόγους δι' οὓς ἐγκρίνεται τὸ σχετικῶς ἄριστον, ἀπορρίπτονται δὲ τὰ λοιπά. Αἱ ἐκθέσεις αὗται, ὑποβαλλόμεναι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπερατώθη ἡ ἐνιαύσιος προθεσμία τοῦ διαγωνισμοῦ, δημοσιεύονται διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως πρὶν παρέλθωσι δύο μῆνες ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς αὐτῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

"Αρθρον 15. Ἡ ἔκθεσις ὑπογράφεται ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐπιτροπείαν. Ὅταν δὲ ἡ ἀπόφασις γείνῃ κατὰ πλειονοψηφίαν, ἀνάγκη νὰ δηλῶνται ἐν τῇ ἐκθέσει οἱ μειονοψηφοῦντες καὶ οἱ λόγοι τῆς διαφωνίας αὐτῶν.

"Αρθρον 16. Τὸ Ὑπουργεῖον, ἅμα λαβὸν τὰς ἐκθέσεις τῶν ἐπιτροπειῶν, ἐγγράφει τὰ ἐγκριθέντα βιβλία εἰς ἴδιον κατάλογον καὶ κοινοποιεῖ εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἑκάστους τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν ἐν τῷ διαγωνισμῷ.

Οὗτοι δὲ ὑποχρεοῦνται κατὰ τὴν τύπωσιν τοῦ βιβλίου νὰ δημοσιεύσωσιν ἐν αὐτῷ τὸ ἔγγραφον, δι' οὗ γνωστοποιεῖται αὐτοῖς ἡ ἔγκρισις.

"Αρθρον 17. Ἐν οὐδενὶ βιβλίῳ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις στοιχείων τυπογραφικῶν μικροτέρων τῶν 11 στιγμῶν.

"Αρθρον 18. Ὅταν τὸ βιβλίον ἐκτυπωθῇ καὶ εἶνε ἕτοιμον πρὸς δημοσίευσιν, ὑποβάλλονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τρία αὐτοῦ ἀντίτυπα. Τότε δὲ

συγκαλούμεναι αἱ ἐπιτροπεῖαι ἀποφαίνονται περὶ τοῦ ἂν τὰ βιβλία δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καλῶς καὶ κατὰ νόμον ἐκτετυπωμένα καὶ ἂν ὅσα αὐτῶν ὑπεβλήθησαν ὡς χειρόγραφα ἐξετυπώθησαν πιστῶς κατὰ τὸ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ κατατεθειμένον πρωτότυπον, γνωματεύουσι δὲ καὶ περὶ τῆς δικαίας τιμῆς ἑκάστου κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ΑΜΒ' νόμου· λαμβάνονται δὲ ὑπ' ὄψιν αἱ δαπάναι τῆς ἐκτυπώσεως, τὸ ποιὸν τοῦ χάρτου, ἡ συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 2 τοῦ παρόντος Διατάγματος ἔκτασις κατὰ τυπογραφικὰ φύλλα, ἡ ποιότης τῶν πινάκων καὶ εἰκόνων, ἡ στάχωσις (δέσιμον) ἢ μὴ κτλ. Περὶ τούτων δὲ ὑποβάλλεται ὑπὸ τῶν ἐπιτροπειῶν βραχεῖα ἔκθεσις εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅπερ ἀποφαίνεται περὶ αὐτῆς καὶ ποιεῖ γνωστὴν εἰς τὸν συγγραφέα ἐγκαίρως τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ἐκτυπουμένην ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ τοῦ βιβλίου.

"Αρθρον 19. Ἡ ἀμοιβὴ τῶν κριτῶν πληρώνεται ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ ταμείου ἐκ τῶν κατὰ τὸ ἄρθρ. 8 κατατεθέντων χρημάτων, ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφου παραγγελίας τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δι' ἧς συνοδεύονται τὰ γραμμάτια τῆς παρακαταθήκης καὶ διανέμονται ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν ἐργασθέντων ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ τὰ καταβληθέντα ὑπὸ τῶν συγγραφέων ποσά.

"Αρθρον 20. Μετὰ τὴν ἔγκρισιν τῶν βιβλίων ὑπὸ τῶν ἐπιτροπειῶν καὶ πρὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀποφάσεως περὶ τῆς τιμῆς τοῦ βιβλίου οἱ συγγραφεῖς ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλωσι προσέτι εἰς τοὺς κριτὰς τῆς σχετικῆς ἐπιτροπείας πρόσθετον ἀμοιβὴν πέντε δραχμῶν κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον. Τῆς ἀμοιβῆς ταύτης, κατατιθεμένης κατὰ τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 8 ὁριζόμενα, τὸ ἥμισυ ἀποδίδεται εἰς τοὺς εἰσηγητάς, τὸ δὲ ἕτερον εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐργασθέντας ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ κατὰ τὰς διατυπώσεις τοῦ ἄρθρου 19.

"Αρθρον 21. Ἐπὶ τὰ δύο πρῶτα σχολικὰ ἔτη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Διατάγματος γίνεται χρῆσις ἐν τοῖς παιδευτηρίοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῖς τῆς κατωτέρας τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρχόντων βιβλίων.

"Αρθρον 22. Εἰς τὸν πρῶτον προκηρυχθησόμενον διαγωνισμὸν ὑποβάλλονται ὑπὸ τῶν βουλομένων συγγραφέων ἢ ἐκδοτῶν τὰ κατὰ τοὺς προτέρους νόμους ἐγκεκριμένα βιβλία ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἐν χρήσει ἐξ ὧν κρινομένων μετὰ καὶ τῶν παρουσιασθησομένων νέων ἐγκριθήσεται τὸ σχετικῶς κρεῖττον.

"Αρθρον 23. "Αν εἰς τὸν πρῶτον διαγωνισμὸν ὑποβληθῇ μαθήματός τινος ἓν μόνον βιβλίον, κρίνεται καὶ αὐτό· ἂν δ' ἀπορριφθῇ ὡς καὶ ἂν μηδὲν βιβλίον ὑποβληθῇ εἰς κρίσιν, προκηρύσσεται νέος διαγωνισμὸς διὰ τὸ εὐθὺς ἐπόμενον ἔτος, κριτῶν μενόντων τῶν αὐτῶν. Τὸ δ' ἄριστον ἐγκρίνεται διὰ τὸν χρόνον τὸν ὑπολειπόμενον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς τετραετίας.

"Αρθρον 24. Αἱ ἐπιτροπεῖαι τῶν κριτῶν κατὰ τὸν πρῶτον τελεσθησόμενον διαγωνισμὸν ποιοῦσι γνωστὸν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον δι' ἐγγράφου ἠτιολογημένου, ἕνα μῆνα τὸ πολὺ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν, ἂν εἶνε ἐπαρκὴς ἡ τρίμηνος προθεσμία πρὸς κρίσιν τῶν ὑποβεβλημένων εἰς αὐτὰς βιβλίων· εἰ δὲ μή, ὁρίζουσι πόσος χρόνος εἶνε ἀνάγκη νὰ προστεθῇ μέχρι πέντε τὸ πολὺ μηνῶν ἐν ὅλῳ. Τὸ δὲ Ὑπουργεῖον παρέχει ἐγγράφως τὴν ἄδειαν τῆς παρατάσεως.

Εἰς τὸν Ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1882.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον
Χ. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ, Γ. ΡΟΓΦΟΣ, Δ. Γ. ΡΑΛΛΗΣ, Κ. ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ, Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ.

Κ. ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ ἐσχάτως ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Ἐπιδαύρου εὑρεθεῖσα Ἀθηνᾶ, εἶνε κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Καββαδία, ἄγαλμα κολοσσιαῖον, ποιηθὲν ἐν ῥωμαϊκοῖς χρόνοις κατ' ἀπομίμησιν ἐπισήμου ἑλληνικοῦ ἔργου τῶν μέσων τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἡ θεὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς καὶ φέρει ποδήρη χιτῶνα μετὰ διπλοΐδος, ἐζωσμένον οὐχὶ περὶ τὴν ὀσφῦν, ἀλλὰ πολὺ ὑψηλότερον, ὑπὸ τοὺς μαστούς. Κατὰ τὸ ἄνω τοῦ θώρακος μέρος φέρει τὴν αἰγίδα, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ δύο πετάλων, συνερχομένων κατὰ τὸ μέσον τοῦ θώρακος, ἔνθα ὑπάρχει ἡ τῆς Γοργόνος κεφαλή, περὶ ἣν ἦταν ἔνθεν καὶ ἔνθεν δύο χαλκοῖ ὄφεις· ὡσαύτως χαλκοῖ ὄφεις ἦσαν καὶ κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς αἰγίδος. Ἡ κόμη δὲ κατέρχεται ἄπασα κατὰ τὰ νῶτα, εἰς μακροὺς κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον κανονικοὺς πλοκάμους. Παραβαλλόμενον τὸ ἔργον τοῦτο πρὸς τὰ σωζόμενα ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς, δεικνύει ἱκανὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐν τῇ Villa Ludovisi ἐν Ῥώμῃ Ἀθηνᾶν τοῦ Ἀντιόχου, τεχνίτου ἀνήκοντος εἰς τὴν νέαν Ἀττικὴν σχολήν, ἥτις ἐργαζομένη κατὰ τὰ ἀριστουργήματα τῶν προτέρων χρόνων καὶ πολλαχῶς αὐτὰ ἀπομιμουμένη, ἐπέφερεν ἀναγέννησίν τινα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις.

— Σπουδαῖα εὑρήματα ἐγένοντο ἐσχάτως ἐν Δήλῳ, ἐπιστέλλει εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὁ κ. Καββαδίας. Ἐν ταῖς περὶ τὴν ἱερὰν λίμνην ἀνασκαφαῖς εὑρέθησαν ὡραῖον ἐνεπίγραφον *Μωσαϊκὸν*, κολοσσιαῖον ἄγαλμα τῆς θεᾶς

Ρώμης, ἔργον *Μελάνου* τοῦ Ἀθηναίου, καὶ ὑπερμεγέθης ἐγονατισμένος *πολεμιστής*, οὐχὶ Ἕλλην ἀλλὰ βάρβαρός τις, πιθανῶς Γαλάτης, ἔργον *Ἀγασίου* τοῦ Ἐφεσίου, αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ποιήσαντος τὸν ἐν Παρισίοις περίφημον Βοργεσιανὸν πολεμιστήν. Ἤρξατο δὲ καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ θεάτρου καὶ ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν μεγάλοι μαρμάρινοι *Τρίποδες*, ἀναθήματα κείμενα ἐν τῇ Ὀρχήστρᾳ, καὶ δύο *Τελαμῶνες* ἤτοι *Ἄτλαντες* ὑποβαστάζοντες τὸ ἔδαφος τοῦ λογίου ἢ ὀροφόν τινα τῶν οἰκοδομημάτων τῆς σκηνῆς. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν κατεδείχθη ὅτι ἡ ἐπίχωσις εἶνε πολὺ μικρὰ καὶ ὅτι περὶ τὴν Ὀρχήστραν ὑπῆρχον ἐδώλια μετ' ἀναλήψεων, ὥσπερ ἐν τῷ ἐνταῦθα Ὠδείῳ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

— Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν, ἤρξατο ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀνασκάπτουσα ἐν Ἐλευσῖνι, διὰ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Φιλίου ἀφ' οὗ ἱκανὸς χῶρος τοῦ ἱεροῦ περιβόλου δαπάναις τοῦ δημοσίου ταμείου ἠλευθερώθη ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ οἰκίσκων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου. Τὰ μέχρι τοῦδε ἐξαγόμενα τῆς τριμήνου ἀνασκαφῆς δὲν εἶνε ἀνάξια λόγου. Τὸ ἄνω μέρη τῆς μεσημβρινῆς καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῶν λειψάνων τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης (τοῦ Μεγάρου) πρόκεινται τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἐπισκεπτομένων τὰς ἀνασκαφάς· κατὰ δὲ τὸ βορεινανατολικὸ τοῦ περιβόλου ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα Στοᾶς καί τι οἰκοδόμημα, ὅπερ δὲν ἐξερευνήθη μὲν εἰσέτι δεόντως, οὐχὶ δ' ἄνευ λόγου ὅμως δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὡς ἡ ἀρχαία εἴσοδος εἰς τὸν ἱερὸν χῶρον. Τὰ εὑρήματα δὲν εἶνε ἀκόμη πολλά· ἐν τούτοις κορμὸς ἀρχαϊκοῦ γυναικείου ἀγάλματος, τοῦ ἐν Δήλῳ εὑρεθέντος ὁμοίου καὶ ἐκ δύο τεμαχίων ἀποτελουμένου, ἄνευ κεφαλῆς καὶ κατὰ τἄλλα ὄχι ὅλως, ὡς καὶ *πρότομή* ἑτέρου ἀρχαϊκοῦ ἀγαλματίου ἀνδρικοῦ, ἀγγείων θραύσματα, νομίσματά τινα καὶ τεσσαράκοντα περίπου ἐνεπίγραφοι λίθοι, ὧν δύο ψηφίσματα καὶ μία κατάγραφὴ πραγμάτων τοῦ ναοῦ (τλὴν τοῦ εἰς τὸν ἱεροφάντην Χαιρήτιον ψηφίσματος, ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων καὶ Εὐμολπιδῶν, καὶ τινων ἀποθεματικῶν βάθρων, οἱ πλεῖστοι ἄλλως κολοβοί) δὲν εἶνε ὅλως ἀνάξια λόγου εὑρήματα διὰ τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τῆς ἀνασκαφῆς.

ΠΕΡΙ ΚΡΑΤΟΥΣ*

Ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ Κράτους μελέτη δυνατὸν νὰ γείνῃ ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν διακρίνομεν δύο μὲν ἀληθεῖς καὶ ἐλλόγους μεθόδους ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, δύο δὲ ἄλλας ψευδεῖς καὶ πεπλανημένας, αἵτινες φαίνονται ὡς μονομερεῖς παρακλάσεις τῶν δύο πρώτων. Ὀρθὰς μεθόδους ὑπολαμβάνομεν τὴν *φιλοσοφικὴν* καὶ τὴν *ἱστορικὴν* μέθοδον· ἐκ δὲ τῆς εἰς τὸ ἄκρον ἐξωθήσεως τοῦ παρ' ἑκατέρᾳ τούτων ἐπικρατοῦντος στοιχείου γεννῶνται αἱ παρακλάσεις αὐτῶν. Οὕτως ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου παρήχθη ἡ τελείως *ἀφῃρημένη ἰδεολογικὴ μέθοδος*, ἐκ δὲ τῆς ἱστορικῆς ἡ *ἀποκλειστικῶς ἐμπειρική*, καθ' ὃν τρόπον εἰκών τις ἐξαχρειωθεῖσα μεταβάλλεται εἰς γελοιογραφίαν.

Ἡ ἀντίθεσις τῶν μεθόδων συνδέεται τόσον μετὰ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς, ὅσον καὶ μετὰ τῆς διαφορᾶς τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἐκείνων, αἵτινες ἐξεπόνησάν τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ.

Τό τε δῆλον ὅτι δίκαιον, ὡς καὶ ἡ πολιτική, ἔχουσι μὲν ἐν ἑαυτοῖς *ἰδανικήν* τινα ὄψιν, στοιχεῖόν τι ἠθικὸν καὶ πνευματικόν, ἀλλὰ συγχρόνως βασίζονται ἐπὶ ἐδάφους πραγματικοῦ καὶ ἔχουσι συγκεκριμένην τινὰ μορφὴν καὶ ἀξίαν. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη ὄψις παραγνωρίζεται καὶ πκροῦται ὑπὸ τῆς *ἀφῃρημένης ἰδεολογίας*· διότι αὕτη συνήθειαν ἔχει νὰ ἐπινοῇ ἀφῃρημένον τι πολιτικὸν δόγμα, καὶ νὰ ἐξάγῃ σειράν τινα συνεπειῶν λογικῶν μέν, ἀλλ' ἀσχέτων πρὸς τὸ καθεστὸς Κράτος καὶ τὰς πραγματικὰς αὐτοῦ σχέσεις. Αὐτὸς οὗτος ὁ Πλάτων περιέπεσεν ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* αὐτοῦ εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο· διὸ καὶ ἐξήνεγκεν ἀξιώματα, ἅπερ ἀντικρυς ἀντιστρατεύονται πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τὸν πλοῦτον ὅμως τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ τὸν λόγον καλλαισθησίαν ἀπέφυγεν ὁ Πλάτων τὰς πενιχρὰς θεωρίας ξηρῶν τύπων, αἵτινες τοσοῦτον συχναὶ ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς νεωτέροις πολιτειολόγοις. Τὸ Κράτος, ὡς ὀργανικὸν καὶ ἠθικὸν ὄν, δὲν εἶναι ἁπλοῦν τι προϊὸν ψυχρᾶς λογικῆς, οὔτε τὸ δίκαιον τοῦ Κράτους εἶναι ἁπλῆ συλλογὴ ἀξιωμάτων θεωρητικῶν.

* Ἡ προκειμένη πραγματεία ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Ἰω. Ἀγγελοπούλου φιλοπονηθείσης καὶ προσεχῶς δημοσιευομένης μεταφράσεως τοῦ συγγράμματος τοῦ Βλοϋντσλη περὶ τῶν Γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Κράτους (Allgemeine Statslehre).

Ἡ ἰδεολογικὴ μέθοδος ὡς ἐπιστημονικὴ μὲν ἔρευνα ἄγει εὐχερῶς εἰς ἄγονα πορίσματα, ἐφαρμοζομένη δὲ ἐν τῇ πράξει φέρει εἰς ἐπικινδυνωδεστάτην ἐπικράτησιν στερρῶν ἰδεῶν καὶ εἰς διάλυσιν καὶ καταστροφὴν τοῦ ὑπάρχοντος Κράτους. Ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσιν, ἐν αἷς τὰ ἀχαλίνωτα πάθη τοσούτῳ εὐχερέστερον ἐμποροῦντι τοιούτων ἀφῃρημένων θεωριῶν, καθ' ὅσον ἐλπίζουσιν, ὅτι δι' αὐτῶν θὰ καταρρίψωσι τοὺς φραγμοὺς τῶν νόμων, τοιαῦτα ἰδεολογικὰ ἀξιώματα προσκτῶνται εὐχερῶς δύναμιν ἀκαταγώνιστον, καὶ καταστρέφουσι μετὰ σατανικῆς δυνάμεως παν τὸ πρὸ αὐτῶν, ἐνῷ ἀδυνατοῦσι νὰ ἱδρύσωσι νέον τινὰ ὀργανισμόν. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐν ταῖς πικραῖς φάσεσιν αὐτῆς παρέσχε τῷ κόσμῳ φοβερὰς καὶ ὀφθαλμοφανεῖς ἀποδείξεις τῆς ὀρθότητος τῶν παρατηρήσεων τούτων, ὁ δὲ Ναπολέων δὲν εἶχεν ἄδικον λέγων «οἱ *μεταφυσικοὶ* καὶ οἱ *ἰδεολόγοι* ἐπήνεγκον τὸν ὄλεθρον τῆς Γαλλίας». Ἡ ἰδεολογικὴ ἄποψις τῆς «ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας» κατεκάλυψε δι' ἐρειπίων τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν ἐπότισε δι' αἵματος· ἡ δογματικὴ ἐκμετάλλευσις τοῦ «μοναρχικοῦ δόγματος» κατέπνιξε τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τῆς Γερμανίας καὶ ἀπεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεών της· τέλος δὲ ἡ ἀφῃρημένη ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἐθνικοτήτων ἠπείλησε τὴν εἰρήνην συμπάσης τῆς Εὐρώπης. Αἱ γονιμώτατα καὶ ἀληθέστατα τῶν ἰδεῶν γίγνονται ὀλέθριαι, ὅταν, ἰδεολογικῶς κατανοηθεῖσαι, πραγματῶνται μετὰ στενοκεφάλου φανατισμοῦ.

Κατ' ἀντιθέτους κακίας χωλαίνει ἡ *ἐμπειρικὴ* μέθοδος, ἡ προσκεκολλημένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ὑπάρχον ἐξωτερικὸν σχῆμα, εἰς τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ἢ εἰς τὰ πραγματικὰ φαινόμενα. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἔχουσα ἀξίαν τινὰ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὸ πολὺ πολὺ διὰ τὴν ὀρθονον ὕλην, ἣν περισυνάγει, ἀριθμεῖ πολλοὺς τοὺς ὀπαδοὺς ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, μάλιστα δὲ μεταξὺ τῶν γραφειοκρατικῶς μορφωθέντων ὑπαλλήλων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθῶς σπάνιον νὰ κατακτᾷ αὕτη ἄμεσος κίνδυνος πρὸς σύμπαν τὸ Κράτος, ὅπως οἱ ἀντίποδες ἰδεολόγοι, ἀλλ' ἐπικάθηται ὅμως ὡς σκωρία ἐπὶ τῆς στιλπνῆς σπάθης τῆς δικαιοσύνης, περιπλέκει διὰ παντοίων κωλυμάτων τὴν κοινὴν εὐπραγίαν, ἐπιφέρει πληθὺν μικρῶν συμφορῶν, ἐκνευρίζει τὴν ἠθικὴν δύναμιν, καὶ ἐξασθενίζει τὴν ὑγείαν τοῦ Κράτους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἕνεκεν αὐτῆς ἐν κρισίμοις καιροῖς ἡ σωτηρία τοῦ Κράτους ἀποβαίνει πάντοτε μὲν χαλεπωτάτη, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀδύνατος. Ἂν ἡ καθαρῶς ἰδεολογικὴ μέθοδος, ἀπαυτομένη ἐν τῇ πράξει, ὠθεῖ εὐχερῶς τὸ Κράτος εἰς πυρετώδεις ἀποφάσεις καὶ κρίσεις, τοὐναντίον ἡ καθαρῶς ἐμπειρικὴ μέθοδος ἐν τῇ πράξει ἐπίσης, συνεπάγεται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας χρόνια κακά.

Ἡ *ἱστορικὴ* μέθοδος πλεονεκτεῖ οὐσιωδῶς τῆς *ἐμπειρικῆς* κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν γονυπετεῖ δουλικῶς καὶ ἄνευ κρίσεως ἰδίας πρὸ τοῦ ὑπάρχοντος νόμου, ἢ τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἀνευρίσκει, ἀποδεικνύει καὶ διαφωτίζει τὴν *ἐσωτερικὴν συνάφειαν* τοῦ παρελθόντος μετὰ τοῦ ἐνεστῶτος, τὴν *ὀργανικὴν*

ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ τὴν *ἠθικὴν ἰδέαν*, τὴν ἐκδηλουμένην ἐν τῇ *ἱστορίᾳ*. Ναὶ μὲν ἡ ἱστορικὴ μέθοδος ἀφετηρίαν ἔχει ἐπίσης πραγματικὰ φαινόμενα, ἀλλ' ἐρευνᾷ ταῦτα ὡς σώματα πλήρη ζωῆς καὶ οὐχὶ ὡς πτώματα.

Συγγενὴς ταύτῃ εἶναι ἡ ἀληθὴς *φιλοσοφικὴ* μέθοδος, ἥτις δὲν ἰδεολογεῖ μόνον ἐπὶ ἀφῃρημένων θεωριῶν, ἀλλὰ σκέπτεται *συγκεκριμένως*, καὶ διὰ τοῦτο συνενοῖ τὴν *ἰδέαν* μετὰ τῆς *πραγματικότητος*. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ἱστορικὴ μέθοδος θεμέλιον τῶν κρίσεων αὐτῆς ἔχει τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα, ἡ φιλοσοφικὴ ἐκπορεύεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ ἐκεῖθεν ἐπισκοπεῖ τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποκαλυπτομένας ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ὀλίγοις ἀνδράσι δέδοται τὸ συνενοῦν ἐν ἑαυτοῖς ἀμφοτέρας τὰς μεθόδους ταύτας. Οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων, τῶν ἀνυψωθέντων εἰς ἐπιστημονικήν τινα περιωπήν, ἀπέκλιναν ἐκ φυσικῆς διαθέσεως κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὴν μὲν ἢ τὴν δὲ τούτων. Μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ *Ἀριστοτέλης* μάλιστα πάντων εἶναι ἄξιος τοῦ ἡμετέρου θαυμασμοῦ, διότι τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, καίπερ γεγραμμένα ἐν τῇ νεανικῇ ἐκείνῃ περιόδῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἐν ᾗ δὲν εἶχεν εἰσέτι ὡριμάσει ἡ πολιτικὴ μόρφωσις, ὅμως ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν διέμειναν ἡ καθαρωτάτη τῶν πηγῶν σοφίας πολιτικῆς. Ὁ Ῥωμαῖος *Κικέρων* ἀπομιμεῖται μὲν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ συλλογίζεσθαι καὶ τοῦ ἐκθέτειν τὰς ἰδέας τὴν φιλοσοφικὴν μέθοδον τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν μᾶλλον πεπροικισμένοι κατὰ ταῦτο ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ συνάμα ἀντλεῖ, ὀρθῶς ποιῶν, τὸ κράτιστον τῆς οὐσίας ἐκ τῆς πλουθώρας τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων. Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ὁ Γάλλος *Βοδῖνος* (Bodin), ὁ Ἰταλὸς *Βῖκος* καὶ ὁ Ἄγγλος *Βάκων Βερουλάμιος* εἶναι ἄξιοι μνείας, ὡς οἱ πρῶτοι ἀντιπρόσωποι τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ἱστορικῆς μεθόδου. Ὁ Ἄγγλος *Βοῦρκε*, ὅμοιος τῷ Κικέρωνι κατὰ τὴν δεινότητα καὶ τὸ ὕψος τῆς εὐγλωττίας, ἀντλεῖ ἐπίσης τὰ ἀξιώματα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, εἰς ὃν ἀνήκει, ἀλλὰ περιενδύει ταῦτα ἐσθῆτα φιλοσοφικὴν καὶ πλήρη μεγαλοπρεπείας. Ὁ Ἰταλὸς *Μακιαβέλλης*, ὅστις παρακατέθηκεν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ τὴν μακράν, ἀλλὰ ὀλιβερὰν βιοτικὴν πεῖραν ἀνδρὸς γνωρίσαντος βαθέως καὶ ἐπισταμένως τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, καὶ ὁ Γάλλος *Μοντέσκιος*, ὅστις θεᾶται τὸν κόσμον δι' ὀφθαλμῶν φαιδρῶν καὶ ἀπροκαταλήπτων, καὶ βρίθει ὀξειῶν παρατηρήσεων καὶ εὐστόχων γνωμῶν, μεταχειρίζονται ἐναλλὰξ ἀμφοτέρας τὰς μεθόδους ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν προσεγγίζει μᾶλλον τῇ ἱστορικῇ, οὗτος δὲ μᾶλλον τῇ φιλοσοφικῇ μεθόδῳ. Ἐκ τοὐναντίου δὲ ὁ Ἑλβετὸς *Ῥουσσὼ* καὶ ὁ Ἄγγλος *Βένθαμ*, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν γερμανῶν συγγραφέων ἕπονται μᾶλλον τῇ φιλοσοφικῇ μεθόδῳ, ἀλλὰ καταπίπτουσι συχνότερον ἢ τὸ μέγα αὐτῶν πρότυπον, ὁ

Πλάτων, εἰς τὰς μονομερεῖς ἀποπλανήσεις τῆς καθαρᾶς ἰδεολογίας.

Δῆλον ἄρα, ὅτι αἱ δύο μέθοδοι, ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφική, δὲν ἐχθαίρουσιν ἀλλήλας, ἀλλὰ τοὐναντίον συμπληροῦσι καὶ διορθοῦσιν ἀλλήλας. Στενοκέφαλός τις μόνον ἱστορικὸς δύναται νὰ φαντασθῇ, ὅτι αὐτὸς ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς ἱστορίας, καὶ ὅτι οὐδὲν νέον δίκαιον θ' ἀναφανῇ ἐφεξῆς, μωρὸς δὲ καὶ κενόδοξος μόνον φιλόσοφος, δύναται νὰ νομίσῃ ἑαυτὸν ἀρχὴν καὶ τέλος πάσης ἀληθείας. Ὁ ἀληθὴς ἱστορικὸς ἀναγκάζεται, ὡς τοιοῦτος, ν' ἀπονείμῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἀξίαν, ὁ δὲ ἀληθὴς πάλιν φιλόσοφος συμβουλεύεται καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ἀλλ' ἑκατέρα τῶν μεθόδων τούτων ἔχει προσιδιάζοντα αὐτῇ πλεονεκτήματα, καθὼς καὶ ἴδια ἐλαττώματα καὶ κινδύνους. Κύριον πλεονέκτημα τῆς ἱστορικῆς μεθόδου εἶναι ὁ *πλοῦτος* καὶ ὁ *θετικὸς χαρακτὴρ* τῶν πορισμάτων αὐτῆς· διότι ἡ ἱστορία εἶναι πλήρης ὡσεὶ ζῶσης ποικιλίας πραγμάτων, ὄντων ἅμα καὶ τελείως θετικῶν. Ὅ,τι δήποτε ἡ γονιμωτάτη διάνοια καὶ ἂν δυνηθῇ νὰ ἐπινοήσῃ, συγκρινόμενον πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἔσεται πάντοτε πενιχρόν τι κατασκεύασμα, καὶ ἀβέβαιον καὶ ἀμαυρὸν ἕξει συνήθως τὴν ὑπόστασιν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔγκειται ἀκριβῶς ὁ κίνδυνος, μήτοι ὁ ἐπόμενος τῇ ἱστορικῇ τρίβῳ, ὡς ἐκ τοῦ πολλοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεγονότων, ἐπιλάθηται τῆς ἑνότητος, καὶ ἀπολέσῃ ταύτην· μήτοι καταβληθῇ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ὕλης, καὶ κατασυντριβῇ ὑπὸ τὸν ὄγκον τῶν ἱστορικῶν γεγονότων· μήτοι, ὑπὸ τοῦ παρελθόντος προσελκυσθείς καὶ προσδεθείς, δὲν ἔχῃ ἐφεξῆς ζωηρὸν τὸ βλέμμα πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ ἐνεστῶτος καὶ τοῦ μέλλοντος βίου. Καὶ δὲν εἶναι μὲν τὰ ἐλαττώματα ταῦτα οὐδαπωστιοῦν ἀναγκαῖα συνέπειαι τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, ἀλλ' ὅμως αὐτὴ ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς, πόσον συχνάκις ἄνδρες, ἀφοσιωθέντες μετὰ πάθους εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῆς, περιέπεσαν εἰς πλάνας τοιαύτας. Ἐκ τοὐναντίου τὰ πλεονεκτήματα τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου εἶναι ἡ *διαύγεια*, ἡ *ἁρμονία*, ἡ *ἑνότης τοῦ συστήματος*, καὶ ἡ πληρεστέρα ἱκανοποίησις τῶν ἀγώνων τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν τελειότητα, τὴν *ἰδανικότητα*. Τὰ πορίσματα αὐτῆς ἔχουσιν ἰδιαζόντως κοσμοπολιτικόν τινα χαρακτῆρα καὶ χροιὰν ὕλως ἰδανικήν. Ἀλλὰ καὶ τὴν μέθοδον ταύτην ἀπειλοῦσιν ἴδιοι κίνδυνοι, μάλιστα δέ, ὅτι οἱ φιλόσοφοι σπεύδοντες πρὸς τὴν *ἑνότητα*, ἣν φαντάζονται συνήθως ὡς τὸν *ἀνώτατον* αὐτῶν σκοπόν, παροράσι πολλάκις τὴν ἐσωτερικὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀρθονίαν τῆς ὕλης, τὴν ἐν τῇ πραγματικῇ ὑπάρξει, καὶ ὅτι, παραδιδόμενοι εἰς τὴν ταχεῖαν πτῆσιν τοῦ ἀχαλινώτου πνεύματός των, οὐχὶ σπανίως, ἀντὶ ν' ἀνακαλύψωσιν ἀληθεῖς νόμους, ἐπινοοῦσι κενούς τινας τύπους ἄνευ οὐσίας, παμφόλυγας ἀληθείας, μεθ' ὧν ὡς ἐν παιδιᾷ κατατρίβουσι τὸν καιρόν· ὅτι, παρεγνωρίζοντες τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὄντων, δρέπουσι καρποὺς ἀώρους, ἐμπηγνύουσιν ἐν τῇ γῇ δένδρα ἄνευ ῥίζης, καὶ περιπίπτουσιν εἰς τὰ παραληρή-

ματα τῆς ἰδεολογίας. Ὀλίγιστα τῶν φιλοσοφικῶν πνευμάτων ηὐτύχησαν νὰ προφυλαχθῶσι τελείως ἀπὸ τῶν ἀποπλανήσεων τούτων.[1]

* *
*

Ἔννοιαν τοῦ Κράτους καλοῦμεν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνευρίσκεται καὶ καθορίζεται ἡ φύσις καὶ οἱ οὐσιώδεις χαρακτῆρες τῶν πραγματικῶν Κρατῶν· *ἰδέαν δὲ τοῦ Κράτους* ὀνομάζομεν ἐκείνην, ἥτις δεικνύει ἡμῖν ἐν τῇ φωτοβόλῳ λαμπηδόνι νοητῆς τελειότητος τὴν εἰκόνα Κράτους, οὔπω μὲν πραγματοποιηθέντος, ἐπιδιωκομένου δέ. Ἡ μὲν ἔννοια τοῦ Κράτους ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης, ἡ δὲ τοῦ Κράτους ἰδέα διὰ τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ἡ γενικὴ δὲ πάλιν τοῦ Κράτους ἔννοια ἀνευρίσκεται, ἐὰν διέλθωμεν τὰ διάφορα πραγματικὰ Κράτη τὰ ὑπὸ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας παρασταθέντα, καὶ ἀναζητήσωμεν ἐν αὐτοῖς τοὺς κοινοὺς χαρακτῆρας. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ὑψίστη τοῦ Κράτους ἰδέα συλλαμβάνεται, ἐὰν σταθμίσωμεν τὴν διὰ τὸ Κράτος ἰδιοφυΐαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ θεωρήσωμεν τὴν ὑψίστην νοητὴν καὶ δυνατὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἰδιοφυΐας ταύτης ὡς πολιτικὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐὰν ἐπισκοπήσωμεν τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν Κρατῶν, ἅτινα προσάγει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἱστορία, τινὰς μὲν κοινοὺς εἰς πᾶν Κράτος χαρακτῆρας θὰ εὕρωμεν ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ἄλλους δὲ πάλιν θὰ ἀνακαλύψωμεν δι' ἐπιμελεστέρας ἐρεύνης.

1. Καὶ πρῶτον μὲν εἶναι αὐτόδηλον, ὅτι ἐν παντὶ Κράτει εὑρηται *πληθύς ἀνθρώπων συνηνωμένων ἀλλήλαις*. Ὅσον δήποτε δὲ καὶ ἐὰν ᾖ ποικίλος ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ἀνερχόμενος παρὰ τῷ μὲν τῶν Κρατῶν εἰς ὀλίγας χιλιάδας, παρὰ τῷ δὲ εἰς πολλὰ ἀνθρώπων ἑκατομμύρια, εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι τότε περὶ Κράτους γίνεται λόγος, ὅτε *ὑπερβαίνει τὸν κύκλον τῆς οἰκογενείας*, καὶ ὑπάρχει δεσμὸς ἀνθρώπων (τοὐτέστιν οἰκογενειῶν, ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων). Μία οἰκογένεια, ἡ μία πατριά, ὡς ἡ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ ἐν παραδείγματι, δύναται νὰ κατασταθῇ ὁ πυρήν, περὶ ὃν συγκεντροῦται, προϊόντος τοῦ χρόνου, μεγαλειτέρα δομὰς ἀνθρώπων· ἀλλὰ τὸ πραγματικὸν Κράτος τότε μόνον δημιουργεῖται, ὅταν ἡ ἐνιαία αὕτη *οἰκογένεια ἀναπτυχθῇ* εἰς πλείονας, καὶ ἡ ἐξ *αἵματος συγγένεια* μεταβληθῇ εἰς *φυλετικήν*. Ἡ *φυλὴ* δὲν εἶναι φυλή· ἄνευ δὲ *φυλῆς*, ἤ, ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ, ἄνευ *λαοῦ* οὐκ ἔστι Κράτος.

1 Τὰς ἀνωτέρω καὶ ἀναλόγους ἰδέας ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν μετὰ τῆς νεωτέρας γερμανικῆς ἐπιστήμης ἀνέπτυξα εὐρύτερον τῷ 1811 ἐν τῷ συγγράμματί μου «Αἱ νέαι σχολαὶ τῶν γερμανῶν νομικῶν» (Die neueren Rechtsschulen der deutschen Juristen. Zweite Auflage. Zurich, 1802). Ἀλλὰ πολλῷ πρότερον ὁ Ἄγγλος καγκελάριος Βάκων ἤλεγξε τὰς πλάνας τῆς διδασκαλίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τῆς θετικῆς νομοθεσίας τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, προσεδόκα δὲ τὴν ἀναγκαίαν μετατρόπισιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου ἐκ τοῦ συνδέσμου τῆς ἱστορίας μετὰ τῆς φιλοσοφίας.

Νόμιμόν τινα ἀριθμὸν διὰ τὸν ἐν τῷ Κράτει λαὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀπολύτως, ἀλλ' ὁ τοῦ Ρουσσὼ τουλάχιστον, ὁ εἰς 10 μόνον χιλιάδας ἀνερχόμενος, εἶναι ἀπαράδεκτος. Κατὰ τὸν μεσαίωνα τοσοῦτον ὀλιγάνθρωπα Κράτη ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἀσφαλῶς καὶ εὐπρεπῶς· ἀλλ' οἱ νεώτεροι χρόνοι ἐξαναγκάζουσι τὴν ἵδρυσιν πολυαριθμοτέρων Κρατῶν, τὸ μὲν διότι οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ τῶν νεωτέρων Κρατῶν χρήζουσι μειζόνων ἐθνικῶν δυνάμεων, τὸ δὲ διότι ἡ αὔξουσα δύναμις τῶν μεγάλων κρατῶν εὐχερῶς ἀποβαίνει ἀπειλὴ καὶ κίνδυνος εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν μικρῶν.

2. Δεύτερον πρὸς διατήρησιν τοῦ Κράτους στοιχεῖον εἶναι *ἡ διαρκὴς σχέσις* μεταξὺ *λαοῦ* καὶ *χώρας*. Τὸ Κράτος ἀπαιτεῖ *ἐπικράτειαν*, ὁ *λαὸς δεῖται χώρας*.

Διὸ καὶ οἱ *νομαδικοὶ λαοί*, καίπερ διοικούμενοι ὑπ' ἀρχηγῶν, οἵτινες δυνατὸν μάλιστα νὰ κυβερνῶσι κατά τινας ἀρχὰς τοῦ δικαίου, πάλιν ὅμως εὑρίσκονται εἰς τὰ πρόθυρα ἁπλῶς τοῦ Κράτους. Ἡ σταθερὰ λοιπὸν διαμονὴ αὐτῶν ἐν χώρᾳ τινὶ δημιουργεῖ κατ' ἀρχὰς τὸ Κράτος. Ὁ Μωϋσῆς ἐξεπαίδευσε τὸν ἰουδαϊκὸν λαὸν διὰ τὸ Κράτος, ἀλλ' ὁ Ἰωσῆς μόνος ἵδρυσεν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ τὸ ἰουδαϊκὸν Κράτος. Οἱ λαοί, οἵτινες κατὰ τὰς μεγάλας μετανάστάσεις ἀπέβαλλον τὰς κατοικίας των, ὅπως κατακτήσωσι νέας, ηὑρίσκοντο ἐπί τινα χρόνον ἐν ἐπικινδύνῳ περιόδῳ μεταβολῆς. Διότι τὸ μὲν πρότερον Κράτος, ὅπερ τέως ἀπετέλουν, δὲν ὑφίστατο πλέον, τὸ δὲ νέον δὲν ὑπῆρχεν εἰσέτι. Ὅθεν ὁ προσωπικὸς μόνος σύνδεσμος διετηρεῖτο εἰσέτι χρόνον τινά, ἐν ᾧ ἡ μετὰ τοῦ ἐδάφους συνάφεια ἦτο διεσπασμένη. Ἐὰν λοιπὸν οὗτοι κατώρθουν νὰ προσκτήσωνται νέαν χώραν ἀσφαλῆ, τότε μόνον καὶ διὰ τούτου ηὐτύχουν εἰς τὴν ἵδρυσιν νέου Κράτους, ἐνῷ οἱ λαοὶ οἱ μὴ ἐπιτυγχάνοντες τούτου ἀπωλέσθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Θεμιστοκλέα διέσωσαν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸ Κράτος τῶν Ἀθηνῶν, διότι μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἀνεκτήσαντο τὸ ἄστυ, ἀλλ' οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες ἀπωλέσθησαν, διότι καταλιπόντες τὴν γενέθλιον χώραν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατακτήσωσι νέαν. Καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν δὲ Κράτος θὰ κατεστρέφετο, ἂν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως ἀπεχώρουν εἰς Βεΐους.

3. Τρίτος κοινὸς χαρακτὴρ τῶν Κρατῶν εἶναι *ἡ ἑνότης τοῦ ὅλου, ἤτοι ἡ συναφεικότης τοῦ λαοῦ*. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ Κράτους ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχωσι διάφορα μέλη ἀπολαύοντα μεγάλης καὶ ἰδίας ἀνεξαρτησίας, ὡς ἐν Ῥώμῃ ὁ *Populus* τῶν πατρικίων καὶ παρ' αὐτῷ οἱ *plebes*, ἢ ὡς ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ γερμανικῷ μεσαίωνι τὸ τοῦ *λαοῦ σύνταγμα* καὶ τὸ *φεουδαλικὸν σύνταγμα*. Τὸ Κράτος μάλιστα δυνατὸν νὰ συντίθηται ἐκ πολλῶν μερῶν, ἅτινα πάλιν καθ' ἑαυτὰ ἀποτελοῦσι Κράτη, ὡς ἐκ τῆς *ἀρχαίας γερμανικῆς αὐτοκρατείας* ἀναφύσαν πολλὰ κράτη διαδοχικῶς (Territorialstate),

ἢ ὡς ἐν τῇ *ὁμοσπονδίᾳ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς* καὶ τῆς *Ἑλβετίας* καὶ ἐν τῇ *νέᾳ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ*, ἔνθα συνυφίστανται ἐν μέγα καὶ καθολικὸν Κράτος, καὶ ἀριθμός τις *τοπικῶν Κρατῶν ὁμοσπόνδων*. Ἀλλ' ἐὰν ἡ κοινοπραξία αὕτη μὴ ἔχῃ δεσμόν τινα ἐνιαῖον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὀργανισμῷ, ἢ ἐὰν ἐν ταῖς πρὸς τὰ ξένα Κράτη ἀναφοραῖς μὴ παρίστηται ὡς ἐνιαῖόν τι σύνολον, τότε Κράτος δὲν ὑπάρχει.

4. Ἕτερος κοινὸς χαρακτὴρ τῶν Κρατῶν εἶναι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ *κυβερνώντων* καὶ *κυβερνωμένων*, ἢ μεταξὺ *ἀρχῆς* καὶ *ὑπηκόων* κατὰ τὴν ἀρχαίκν ἔκφρασιν, ἣν παρενόησάν τινες ἢ καὶ κατεχράσθησαν ἐνίοτε, ἀλλ' ἥτις καθ' ἑαυτὴν οὔτε μισητὴ οὔτε ἀνελεύθερος εἶναι. Τὰ εἴδη τῆς ἀντιθέσεως ταύτης δυνατὸν νὰ ποικίλλωνται, ἀλλ' αὕτη ὑφίστκται πάντοτε ἀναγκαίως. Καὶ ἐν αὐτῇ μάλιστα τῇ ἀκράτῳ δημοκρατίᾳ, ἔνθα φαίνεται ὡς ἐλλείπουσα ἡ ἀντίθεσις αὕτη, ὑφίστατκι ὅμως πράγματι· διότι ἡ μὲν δημοτικὴ συνέλευσις τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ἀπετέλει τὴν ἀρχήν, ἕκαστος δὲ Ἀθηναῖος καθ' ἑαυτὸν ἦτον ὑπήκοος ἐν σχέσει πρὸς ταύτην.

Ὅπου δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀρχὴ κυρίαρχος, ὅπου οἱ κυβερνώμενοι ἀπηρνήθησαν τὴν πρὸς τὸ Κράτος ὑπακοήν, ὅπου ἕκαστος πράττει ὅ,τι ὀρέγεται, ὅπου βκτιλεύει ἡ *ἀναρχία*, ἐκεῖ καὶ τὸ Κράτος διαλύεται. Ἀλλ' ἡ ἀναρχία, ὡς πᾶσα ἄρνησις, βραχὺν χρόνον διαρκεῖ· διὸ καὶ ἐξ αὐτῆς νέα πάραυτα ἀρχὴ ἀναθρώσκει ἐν τῷ ζῶντι λαῷ, χονδροειδὴς μὲν καὶ ὡς τὰ πολλὰ δεσποτικὴ καὶ ἀγρία, ἀλλ' ἱκανὴ ὅπως ἐκβιάσῃ τὴν ὑπακοὴν καὶ ἐπανιδρύσῃ οὕτω τὴν ἀναπόφευκτον ἀντίθεσιν μεταξὺ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων. Οἱ *κοινωνικτήμονες*, ἀρνούμενοι διὰ τῶν θεωριῶν των τὴν διάκρισιν ταύτην, ἀρνοῦνται αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ Κράτους· οὐδ' ἐπέτυχον ἕως ὥρας οὐδαμοῦ, ἐκμηδενίζοντες τὸ Κράτος, νὰ παρεισαγάγωσι τὸν καθαρῶς *κοινωνικὸν* αὐτῶν δεσμόν· καὶ ἐάν ποτε κατορθώσωσι νὰ παρασύρωσι τὰ πλήθη ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν σχεδίων των, εἶναι βέβαιον, ὅτι, κατὰ τὰ πρότυπα τῶν θρησκευτικῶν κοινωνιστῶν τοῦ ις' αἰῶνος, τῶν ἀναβαπτιστῶν, καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν λογικὴν τῶν πραγμάτων συνέπειαν θὰ ἴδρυον καὶ πάλιν ἀρχήν τινα, καὶ μάλιστα τὴν σκληροτάτην πασῶν ὅσαι ποτὲ ὑπῆρξαν.

Παρὰ τοῖς *πλανωμένοις* λαοῖς εὑρίσκομεν τὴν παλαιὰν γνώμην, ὅτι ἡ *ὁμοφωνία* ὅλων τῶν μελῶν κοινωνίας τινὸς εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς κοινῆς θελήσεως, καὶ οὐχὶ ἡ πλειονοψηφία ἢ ἄλλη τις ὑψηλοτέρα βούλησις. Ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο χαλεπῶς καὶ μόλις δύνατκι νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν δήμῳ τινὶ ἢ ἐν ἔθνει, ἔνθα πάντες εὐχερῶς καὶ ταχέως συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ Κράτει, ὅπερ ὀφείλει νὰ ὑπερνικᾷ τὴν ἀναπόδρκστον ἀντίρρησιν τούτων ἢ ἐκείνων.

5. Τὸ Κράτος δὲν εἶναι ἄψυχόν τι ὄργκνον, οὔτε μηχανὴ νεκρά, ἀλλ' ὂν ζῶν καὶ δὴ *ὀργανικόν*. Ἀλλ' ἡ ὀργκνικὴ αὕτη φύσις τοῦ Κράτους δὲν

κατενοήθη πάντοτε. Οἱ πολιτικοὶ λαοὶ εἶχον βεβαίως περὶ τούτου ἰδέαν τινά, καὶ εὐχερῶς ἐξεδήλουν αὐτὴν ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ἠγνόει ἐπὶ πολὺ τὴν ὀργανικὴν φύσιν τοῦ Κράτους, πολλοὶ δὲ τῶν πολιτειολόγων ἀγνοοῦσιν αὐτὴν ἔτι καὶ νῦν. Ἡ τιμὴ ἐπὶ τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ὀργανικῆς φύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Κράτους προσήκει μάλιστα τῇ ἱσταρικῇ γερμανικῇ σχολῇ τοῦ δικαίου, τῇ ἀνατρεψάσῃ τὴν *μαθηματικὴν* καὶ *μαχανικὴν* ἄποψιν τοῦ Κράτους, ἥτις ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν μόνον ἐργάζεται, καὶ τὴν *ἀτομικὴν* μέθοδον, ἥτις ἐπιλανθάνεται τοῦ ὅλου χάριν τῶν μερῶν. Ὡς πίναξ τις πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ σωρεία σταγόνων κεχρωσμένου ἐλαίου, ὡς ἄγαλμά τι πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ σύνολον κόκκων μαρμάρου, ὡς ὁ ἄνθρωπος πᾶν ἄλλο εἶναι ἁπλῇ ποσότης αἱμοσφαιρίων καὶ κυττάρων, οὕτω καὶ ὁ λαὸς δὲν εἶναι ἁπλοῦν ἄθροισμα πολιτῶν, οὐδὲ τὸ Κράτος εἶναι ἁπλῆ τις σωρεία ἐξωτερικῶν θεσμῶν.

Βεβαίως τὸ Κράτος δὲν εἶναι *προϊὸν τῆς φύσεως*, οὔτε ἄρα *φυσικὸς ὀργανισμός*, ἀλλ' εἶναι *ἔμπροσθεν δημιούργημα τῶν ἀνθρώπων*. Καὶ οὕτω πάλιν ὅμως ἡ προδιάθεσις πρὸς μόρφωσιν τῶν κρατῶν ἔγκειται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, κατὰ δὲ ταῦτα καὶ τὸ Κράτος ἔχει *φυσικήν* τινα ὑπόστασιν. Ἀλλ' ἡ φύσις ἐπαφῆκε τῇ ἀνθρωπίνῃ φροντίδι καὶ ἐπινοίᾳ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς πολιτικὰς ταύτας διαθέσεις· ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν τὸ Κράτος εἶναι προϊὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡ δὲ ὀργανικὴ αὐτοῦ παράστασις εἶναι ἀπομίμησις τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ὅταν λοιπὸν καλῶμεν τὸ Κράτος *ὀργανισμόν*, δὲν ἀποβλέπομεν εἰς τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην, δι' ἧς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ζητοῦσι τροφήν, προσλαμβάνουσιν, εἰδοποιοῦσιν αὐτὴν καὶ παράγουσι νέα εἴδη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποβλέπομεν εἰς τὰς ἑπομένας ἰδιότητας τῶν φυσικῶν ὀργανισμῶν:

α') Πᾶς ὀργανισμὸς εἶναι *ἕνωσις σωματικῶν* καὶ *ἀλίκων* στοιχείων καὶ *ζωικῶν* καὶ *ψυχικῶν* δυνάμεων, ἢ, ἁπλῶς εἰπεῖν, *ψυχῆς* καὶ *σώματος*.

β') Καίτοι τὸ ὀργανικὸν *ὂν* ἀποτελεῖ *ὅλον* καὶ διαμένει τοιοῦτον, ἀλλ' ὅμως ἐν τοῖς κατὰ μέρος ἐφοδιάζεται διὰ *μελῶν* ἐχόντων ἰδίας λειτουργίας καὶ δυνάμεις, δι' ὧν θεραπεύονται παντοιοτρόπως καὶ αἱ τοῦ ὅλου ποικίλαι ἀνάγκαι.

γ') Ὁ ὀργανισμὸς ἔχει *ἀνάπτυξιν* ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω καὶ *αὔξησιν ἐξωτερικήν*.

Ἡ ὀργανικὴ λοιπὸν φύσις τοῦ Κράτους ἀναφαίνεται ὑπὸ τὰς τρεῖς ἄνω σχέσεις, ὡς ἕπεται:

α') Ἐν παντὶ Κράτει ὑπάρχουσιν ἀναγκαίως συνηνωμένα εἰς μίαν ζωὴν τὸ *πνεῦμα* καὶ τὸ *σῶμα*, ἡ *Θέλησις τοῦ Κράτους* καὶ τὰ ἐνεργὰ τοῦ *Κράτους ὄργανα*. Τὸ *πνεῦμα* τοῦτο καὶ ἡ *Θέλησις* αὕτη τοῦ Κράτους εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὸ πνεῦμα καὶ ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ, διαφέροντα τοῦ ἁπλοῦ ἀθροίσματος τῶν θελήσεων καὶ διανοημάτων τῶν ἀτόμων. Σῶμα δὲ τοῦ

Κράτους, ἐν ᾧ ἐκδηλοῦται ὅλος ὁ βίος τοῦ λαοῦ, εἶναι αὐτὸ τὸ *σύνταγμα* μετὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ἅτινα πκριστῶσι τὸ ὅλον, καὶ διὰ τῶν νόμων ἐκφράζουσι τὴν θέλησιν τοῦ Κράτους, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, ὅστις κυβερνᾷ, μετὰ τῶν διαφόρων λειτουργῶν καὶ ὑπαλλήλων, οἵτινες διοικοῦσι, μετὰ τῶν δικαστηρίων, ἅτινα ἀπονέμουσι τὴν δικαιοσύνην, μετὰ τῶν πανσοειδῶν λειτουργῶν τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων, μετὰ τοῦ στρατοῦ τέλος, ὅστις παριστᾷ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Χαρακτήρ, πνεῦμα καὶ εἶδος ἑκάστου Κράτους ποικίλλονται, ὅπως καὶ παρ' ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος ἔγκειται οὐσιωδῶς ἐν τῇ γενναιόφρονι ἁμίλλῃ τῶν τε λαῶν καὶ κρατῶν, ἐξ ὧν σύγκειται.

β') Ἐν τῷ συντάγματι τοῦ Κράτους ἐκδηλοῦται ὁμοίως ἡ *διάρθρωσις* τοῦ πολιτικοῦ σώματος. Πᾶσα λειτουργία καὶ πᾶσα δημοσία συνέλευσις εἶναι ἴδιον μέλος αὐτοῦ, ἔχον ἰδίαν ἐνέργειαν. Ἡ λειτουργία δὲν εἶναι ὅπως ἓν μέρος μηχανῆς τινος, οὔτε ἐκτελεῖ ἁπλῆν τινα μηχανικὴν ἐνέργειαν ὁμοίαν πάντοτε, ὅπως οἱ τροχοὶ ἢ τὰ ἐλατήρια τῆς μηχανῆς. Τοὐναντίον ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἔχει *νοερόν* τινα *χαρακτῆρα* καὶ μεταβάλλεται ἐν τοῖς *καθ' ἕκαστα κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ δημοσίου βίου*, πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ὁποίου ὡρίσθη. Ἡ λειτουργία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἔμψυχός τις, ὡς ὑπηρετοῦσα τῷ βίῳ· διὸ καὶ ὅταν ἡ ζωὴ τὴν ἐγκαταλίπῃ, περιπέσῃ δὲ αὕτη εἰς ἀσκόπους τύπους καὶ προσεγγίσῃ τῇ φύσει τῆς μηχανῆς, ἥτις ἀδιακρίτως καὶ ἀπερισκέπτως πρὸς τὰς προκυπτούσας ἰδιοφυεῖς καὶ μεταβλητὰς σχέσεις ἐξακολουθεῖ ἐργαζομένη μηχανικῶς καθ' ἑδραίους ἐξωτερικοὺς νόμους, τότε καὶ ἡ λειτουργία αὐτὴ διαφθείρεται, τὸ δὲ εἰς μηχανὴν μεταβληθὲν Κράτος φέρεται εὐθὺ πρὸς τὸν ἴδιον ὄλεθρον.

Οὐ μόνον ὁ ἀνήρ, ὁ τὴν λειτουργίαν ἀσκῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ *λειτουργία αὐτὴ* ἔχει ἐν ἑαυτῇ ψυχικήν τινα ἔννοιαν, *ἔμψυχόν τινα ἀρχὴν* ἑδρεύουσαν ἐν ἑαυτῇ. Ὑπάρχει *χαρακτήρ* τις, *πνεῦμά* τι τῆς *λειτουργίας*, ὅπερ πάλιν ἐξασκεῖ ἐπίδρασίν τινα ἐπὶ τοῦ λειτουργοῦ, ὅστις, ὅπως τὸ ἄτομον ἐν τῷ σώματι, δρᾷ ἐν αὐτῇ. Ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ὑπατείᾳ ἐνέκειτο θαυμαστή τις μεγαλειότης καὶ δύναμις, ἥτις καὶ τὸν ἄσημον ἄνδρα, τὸν ἀναδειχθέντα ὕπατον, ἀνυψοῦσα ἐκραταίου τὰς φυσικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ εἶναι τοσοῦτον ἱερά, ὡς εἰς τὴν δικαιοσύνην καθωσιωμένη, ὥστε αἱ ὑψηλαὶ αὐτῆς ἰδιότητες καταπληροῦσι τὴν ψυχὴν καὶ τῶν μελανωτέρων δικαστῶν, καὶ ἐξεγείρουσιν ἐν αὐτοῖς τὴν ὑπὲρ τοῦ δικαίου μεγαλοφροσύνην. Ναὶ μὲν τὸ πνεῦμα τῆς λειτουργίας ἀδυνατεῖ νὰ μεταβάλῃ τὴν φύσιν τοῦ λειτουργοῦ, οὔτε εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ, ὅπως αἱ πράξεις αὐτοῦ ἀνταποκρίνωνται πάντοτε καὶ τελείως πρὸς τὴν σημασίαν τῆς λειτουργίας· ἀλλ' ὅμως ὁ λειτουργὸς αἰσθάνεται πάντοτε τὴν *ψυχικὴν ἐπίδρασιν τῆς λειτουργίας* ἐπί τε τοῦ πνεύματος καὶ τῶν

διαθέσεων αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ἔχῃ καθαρὰν τὴν διάνοιαν, δὲν δύναται νὰ παρίδῃ, ὅτι καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ ψυχή τις ἐγκατάβιοῦ, ἥτις ἔχει μὲν μετὰ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ στενήν τινα συνάρειαν καὶ ἄμεσον σύνδεσμον, ἀλλὰ πάντοτε *διακρίνεται τῆς προσωπικότητός του καὶ ἐπιζῇ ταύτης.*

γ') Οἱ τε λαοὶ καὶ τὰ κράτη ἔχουσιν *ἀνάπτυξίν* τινα καὶ αὔξησιν ἰδίαν. Αἱ περίοδοι τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν μετροῦνται καθ' ἡλικίας ὑπερβαινούσας κατὰ πολὺ τὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι ἀριθμοῦσι τὴν ζωὴν κατ' ἔτη καὶ δεκάδας ἐτῶν, τὰ δὲ Κράτη κατ' αἰῶνας ὅλους. Ἑκάστη δὲ πάλιν περίοδος ἔχει τὸν ἰδιάζοντα αὐτῇ χαρακτῆρα, καὶ τοι ἡ καθολικὴ ἱστορία λαοῦ τινος ἢ καὶ Κράτους παρίσταται ὡς ὅλον τι συνεχές. Οὕτως ἡ παιδικὴ ἡλικία τῶν λαῶν ἔχει ἄλλον χαρακτῆρα ἢ ἡ ὥριμος, πᾶς δὲ πολιτικὸς ἀναγκάζεται νὰ προσέχῃ τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐποχήν, ἐν ᾗ τὸ Κράτος εὑρίσκεται. Καὶ ἐντεῦθα ἁρμόζει ἡ παροιμία *καιρὸς παντὶ πράγματι* (Ein jedes Ding hat seine Zeit).

Ἀλλὰ παρὰ τὴν ὁμοιότητα ταύτην σπουδαία διαφορὰ ἀποχωρίζει τὸ Κράτος καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὀργανικῶν ὄντων. Ἐνῷ δῆλον ὅτι ὁ βίος τῶν φυτῶν, τῶν ζῴων καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνέρχεται καὶ κατέρχεται κατὰ βαθμίδας καὶ περιόδους τακτικάς, ὁ τοῦ κράτους βίος καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ δὲν ἀναπτύσσονται πάντοτε τοσοῦτον κανονικῶς· διότι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας ἢ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων ἐπιφέρει συχνὰ σημαντικὰς παρεκλίσεις, εἴτε διακόπτουσα, εἴτε πράγουσα αἴφνης τὴν κανονικὴν πορείαν τοῦ Κράτους, εἴτε μάλιστα καὶ καταστρέφουσα αὐτὴν τελείως, καθ' ὅσον ἢ μεγάλοι καὶ μέγα δυνάμενοι ἄνδρες συνεπιλαμβάνονται τοῦ ἔργου, ἢ δεσπόζουσι τὰ ἄγρια τοῦ λαοῦ πάθη. Καὶ ναὶ μὲν αἱ παρεκλίσεις αὗται οὔτε τοσοῦτον πολυάριθμοι εἶναι, οὔτε συνήθως τοσοῦτον μεγάλαι, ὥστε νὰ καταργήσωσι τὸν κανόνα. Τοὐναντίον εἶναι αὗται πολὺ σπανιώτεραι, ὡς τὰ πολλὰ δὲ καὶ ἀσημότεραι, ἢ ὅσον φαντάζονται ἐκεῖνοι, οἵτινες παρασύρονται εἰς τὰς σκέψεις των ὑπὸ τῆς ἀμέσου ἐντυπώσεως τῶν ἑκάστοτε γεγονότων. Ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀρκούντως σπουδαῖαι, ὅπως καταδείξωσι τὸ μονομερὲς καὶ ἀνεπαρκὲς τῆς θεωρίας, ὅτι τὸ Κράτος δῆθεν *φυσικῶς μόνον αὐξάνει*, καὶ ἀποδώσωσι τὴν προσήκουσαν σημασίαν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς *ἐλευθερίας καὶ ἀτομικῆς ἐνεργείας.*

6. Ἐνῷ ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς τὴν ὀργανικὴν φύσιν τοῦ Κράτους, γνωρίζει ἡμῖν συγχρόνως, ὅτι τὸ Κράτος δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ αὐτῇ ταπεινῇ βαθμίδι τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰς ἣν κατατάσσονται τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα, ἀλλ' ἀνήκει εἰς ὑψηλότερον εἶδος. Ἡ ἱστορία παριστᾷ τὸ Κράτος ὡς *ἠθικόν* καὶ *πνευματικόν τινα ὀργανισμόν*, ὡς μέγα τι σῶμα, ὅπερ ἱκανὸν εἶναι νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ αἰσθήματα καὶ διανοήματα τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἐκφράσῃ ταῦτα διὰ τῶν νόμων, ἢ νὰ πραγματώσῃ ἐν τῇ πράξει· ἐξαγγέλλει τὰς *ἠθικὰς* ἰδιότητας, τὸν *χαρακτῆρα* ἑκάστου τῶν Κρατῶν, καὶ ἀποδίδει

τέλος αὐτοῖς *προσωπικότητά* τινα, ἥτις πεπροικισμένη πνεύματι καὶ σώματι ἰδίκην *θέλησιν* ἔχει καὶ ἐκδηλοῖ.

Ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Κράτους ἀνέκαθεν ἐθέρμαινον τὴν καρδίαν τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ ἐνεθουσίων ταῦτα μέχρις αὐτοθυσίας. Ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ὑπὲρ τοῦ δικαίου τοῦ Κράτους ἐν ἅπασι τοῖς χρόνοις καὶ παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς αὐτοὶ οἱ κράτιστοι καὶ εὐγενέστατοι προσέφερον ὁλοκαύτωμα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν. Ἀπανταχοῦ δ' ἐλογίσθη ὡς ὁ τιμιώτατος σκοπὸς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὸ νὰ αὐξήσῃ ἕκαστος τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἰδίου Κράτους, ἢ νὰ προαγάγῃ τὴν ἰσχὺν καὶ εὐδαιμονίαν αὐτοῦ. Πάντες οἱ πολῖται ἐν παντὶ χρόνῳ συμμερίζονται τῆς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας τοῦ ἰδίου Κράτους. Πᾶσα λοιπὸν ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς πατρίδος καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν ἔρως θὰ ἦτό τι ἀκατανόητον, εἰ μὴ ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ φύσει τοῦ Κράτους ἡ ὑψίστη αὕτη ἠθικὴ προσωπικότης.

Ἡ ἀναγνώρισις δὲ τῆς *προσωπικότητος* τοῦ Κράτους εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητος ἐν τῷ δημοσίῳ δικαίῳ, ὅσον καὶ ἐν τῷ διεθνεῖ.

Πρόσωπον, ἐν τῇ κυριολεκτικῇ τοῦ δικαίου σημασίᾳ, εἶναι ὄν τι πεπροικισμένον δι' ἰδίας θελήσεως καὶ δυνάμενον νὰ ἔχῃ, ἢ ν' ἀποκτήσῃ, ἢ νὰ δημιουργήσῃ δίκαια. Καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ δὲ δικαίῳ ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἐπίσης σπουδαία, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ. Ἀλλὰ Κράτος εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν *πολιτικὸν καὶ νομικὸν πρόσωπον*, τὸ δὲ σύνταγμα αὐτοῦ εἶναι οὕτω κατηρτισμένον, ὥστε τὸ πρόσωπον τοῦ Κράτους νὰ δύναται νὰ σχηματίζῃ καὶ πραγματοῖ *ἰδίαν θέλησιν*, οὖσαν διάφορον τῆς *ἀτομικῆς* ἑνὸς ἑκάστου θελήσεως καὶ ἀλλοίόν τι ἢ τὸ *ἄθροισμα* τῶν ἀτομικῶν θελήσεων.

Ἀληθῶς εἰπεῖν, ἡ προσωπικότης τοῦ Κράτους ἀνεγνωρίσθη μόνον ὑπὸ ἐλευθέρων λαῶν, μόνον δὲ παρὰ τῷ πεπολιτισμένῳ Κράτει δρᾷ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, ἐν ᾧ ἐν τῇ κατωτάτῃ κλίμακι τῆς πολιτικῆς μορφώσεως ὁ ἡγεμὼν μόνος προΐσταται, καὶ μόνος οὗτος εἶναι πρόσωπον, τὸ δὲ Κράτος ἁπλοῦν κτῆμα τῆς προσωπικῆς του κυριαρχίας.

7. Ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ τοῦ *ἄρρενος χαρακτῆρος* τοῦ νεωτέρου Κράτους, ὅστις ἀνεγνωρίσθη τὸ πρῶτον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *θῆλυν* χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας. Θρησκευτική τις κοινότης δύναται νὰ ἔχῃ πάντας τοὺς ἄλλους χαρακτῆρας τοῦ Κράτους, καὶ ὅμως νὰ μὴ ἦναι Κράτος, μήτε νὰ θέλῃ νὰ γείνῃ, ἀκριβῶς διότι δὲν κυβερνᾷ αὐτὴ ἑαυτὴν ἐν ἐπιγνώσει καὶ ἀνδρικῶς, οὔτε δρᾷ ἐλευθέρως ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῇ μόνον τῷ Θεῷ καὶ νὰ ἐκπληροῖ τὰ θρησκευτικὰ αὐτῆς καθήκοντα.

Ἐὰν συνοψίσωμεν νῦν τὰς ἐκ τῆς ἱστορίας ἐξηγμένας παρατηρήσεις ταύτας, δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν τὴν γενικὴν τοῦ Κράτους ἔννοιαν οὕτωσί: Κράτος ἐστὶ σύνολον ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν ὡρισμένῃ χώρᾳ συνδέονται, ὡς κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι, εἰς προσωπικότητα ἠθικῶς ὀρ-

γανικὴν καὶ ἀνδρικήν. Ἢ συντομώτερον εἰπεῖν: *Κράτος ἐστὶ τὸ πολιτικῶς ὠργανισμένον πρόσωπον τοῦ λαοῦ ἐν ὡρισμένῃ χώρᾳ.*[1]

* *
*

1 Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς οἱ διάφοροι λαοὶ ἀπεκάλουν τὸ Κράτος. Οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς λέξεως πόλις ἐσήμαινον τό τε ἄστυ ἢ πόλιν καὶ τὸ Κράτος, ὑποδεικνύοντες οὕτως, ὅτι ὡς πρὸς αὐτοὺς ἡ πόλις εἶναι ἡ βάσις τοῦ Κράτους καὶ τὸ ὅριον ὅπερ τὸ καθορίζει. Καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ δὲ ἔκφρασις Civitas ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἄστους πόλεώς τινος, ὡς τὸν πυρῆνα τοῦ Κράτους, ἀλλ' ἔχει προσωπικώτερον χαρακτῆρα ἢ ἡ ἑλληνικὴ λέξις πόλις, καὶ εἶναι ἀριθμοδιωτέρα, ὅπως περιλάβῃ ἐν ἑαυτῇ μεγαλείτερα πλήθη λαοῦ. Καὶ ἡ λέξις civilisation (πολιτισμός), παραγομένη ἐκ τοῦ εἰς τὸ Κράτος ἀποδιδομένου ὀνόματος, ἀγορεύει ὑπὲρ τῆς ὑψηλῆς ἠθικῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους, καὶ πρακτικῶς συμπίπτει μετὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ πραγματώσεως τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Ἡ ἄλλη ῥωμαϊκὴ ἔκφρασις res publica εἶναι ἔτι ὑψηλοτέρα, καθ' ὅσον ἰδίως προϋποθέτει οὐχὶ τὴν μεταξὺ ἀστῶν πόλεώς τινος σχέσιν, ἀλλὰ λαόν τινα (res populi) καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἔννοιαν τῆς εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν ἡ λέξις respublica δὲν ἀποκλείει τὴν μοναρχίαν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἁρμόζει εἰς τὰ δεσποτικὰ Κράτη.

Ἡ λέξις Stat (stato, état, state) ὑπερίσχυσεν ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις οὐχὶ μόνον παρὰ τοῖς ῥωμαϊκοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς γερμανικοῖς λαοῖς. Συμπλήρωμα ἄσημον καθ' ἑαυτήν (ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἐσήμαινε κατάστασίν τινα ὁποιανδήποτε, καὶ ἀναμφιβόλως τὴν συνεπληροῦν τότε λέγοντες status rei publicæ, ὅπως τὴν συσχετίσωσι πλησιέστερον μετὰ τοῦ Κράτους), ἡ λέξις αὕτη κατέστη ἡ μᾶλλον γενικὴ ἔκφρασις, ἡ μᾶλλον ἀπηλλαγμένη ἄλλης ἐννοίας καὶ ἧττον ὑποκειμένη εἰς ἀπατηλὰς διαφορήσεις. Καὶ τοι δεικνύει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑδραῖον καθεστός, οὐχ ἧττον καὶ ἡ ἔννοια αὕτη παρέπεσεν εἰς ἀχρησίαν, ἡ ὅτι λέξις ὅτι σημαίνει πλέον τὴν καθεστῶσαν τάξιν, ἢ τὸ ὑπάρχον σύνταγμα (πολιτεία), ἀλλὰ μᾶλλον τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐπιζήσῃ καὶ μετὰ τὴν πλήρη μεταλλαγὴν τοῦ εἴδους τῆς κυβερνήσεως.

Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ νεώτεραι ἐκφράσεις ἔχουσι στενὴν σημασίαν, οἷον ἡ μεγαλοπρεπὴς λέξις Reich (αὐτοκρατορία), ἥτις ἁρμόζει εἰς μεγάλα μόνον Κράτη ὠργανισμένα μοναρχικῶς καὶ περιλαμβάνοντα μάλιστα πολλὰς χώρας, συντεταγμένας καὶ ταύτας ὁπωσδήποτε ἀνεξαρτήτους. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἐννοίᾳ συμπίπτει μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς λέξεως imperium καὶ τῆς γαλλικῆς empire συνεμφαινουσῶν τὴν καισαρικὴν κυριαρχίαν. Ἡ λέξις Land εἶναι ἧττον εὐρεῖα, σημαίνουσα κυρίως μὲν τὴν ὕπαιθρον, εἶτα δὲ πᾶσαν τὴν χώραν Κράτους τινός, καὶ συνεχδοχικῶς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἑδράζον Κράτος. Εἶναι δὲ ἡ λέξις αὕτη καὶ τὸ φυσικῶς ἀντίθετον τῆς ἑλληνικῆς λέξεως πόλις· διότι ἐκείνη μὲν θεμελιοῖ τὸ Κράτος ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ, αὕτη δὲ ἐπὶ τῆς πόλεως. Ἔτι στενοτέρα, ὡς ἐκ τῆς σχέσεως πρὸς τὸ ἄτομον, ἀλλ' ὑψηλοτέρα καὶ θειοτέρα ἕνεκα τῶν προσωπικῶν καὶ κληρονομικῶν ὅσμων, ἅτινα συνδέουσι τὰ ἄτομα μετὰ τοῦ Κράτους, εἶναι τὸ ὡραῖον ὄνομα τῆς πατρίδος, δι' ἧς οἰκειοῦται μετὰ τοσούτου αἰσθήματος καὶ λαμπηδόνος ὁ ἀπάνθρωπος ἔρως καὶ ἡ εὐσέβεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ ζῶσαν ἑνότητα, εἰς τὴν ὁποίαν αὐσσηρὸς ἀνήκει, μετὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας συνδέεται ἡ ἰδία αὐτοῦ ὕπαρξις, καὶ ὑπὲρ ἧς μεγίστην τῶν τιμῶν ἡγεῖται τὸ τὴν ἰδίαν ζωὴν θυσιάσαι.*

Κατέδειξα ἐγγύτερον ἐν ταῖς ψυχολογικαῖς μελέταις περὶ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας (Psychologische Studien über Staat und Kirche. Zürich 1845) τὸν ἄρρενα χαρακτῆρα τοῦ Κράτους. Ἡ γαλλικὴ ἔκφρασις L'Etat c'est l'homme δὲν σημαίνει ἁπλῶς, ὅτι τὸ Κράτος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐν μεγάλῳ, ἀλλὰ συνάμα ὅτι τὸ Κράτος εἶναι ὁ ἀνὴρ ἐν συνόλῳ, ὡς ἡ Ἐκκλησία εἰκονίζει τὸν θῆλυν χαρακτῆρα ἐν συνόλῳ, ἤτοι τὴν γυναῖκα.

* Εὐριπίδης ἐν Φοινίσσαις (στίχ. 360):

. . . . . ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει
πατρίδος ἐρᾶν ἅπαντας· ὃς δ' ἄλλως λέγει,
λόγοισι χαίρει, τὸν δὲ νοῦν ἐκτὸς ἔχει.

Σίλλερ ἐν Γουλιέλμῳ Τέλλῳ: Τὴν πατρίδα, τὴν φιλτάτην ἐναγκαλίσθητι· ταύτης ἔχου ἀπρὶξ μεθ' ὅλης τῆς καρδίας σου. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκονται αἱ ἰσχυραὶ ῥίζαι τῆς δυνάμεώς σου· ἐκεῖ, ἐν τῇ ξένῃ γῇ, μένεις μόνος.

Ἱκανοποιεῖται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ μόνης τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους, ὡς ἀποδεικνύεται αὕτη ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐξετάσεως τῶν διαφόρων Κρατῶν;

Ἀρέσκεται μὲν ἡ ἱστορικὴ σχολὴ νὰ δοξάζῃ ὅτι τὸ Κράτος εἶναι τὸ *σῶμα τῆς ὁλομελείας τοῦ λαοῦ*, διότι παράγει αὐτὸ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἔθνους, καὶ τὸ περιορίζει ἐντὸς τοῦ ἔθνους· ἀλλ' ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις δὲν ἱκανοποιεῖται τοσοῦτον εὐχερῶς ὑπὸ θεωρίας τοιαύτης. Ζητοῦσα βαθύτερον λόγον, εὑρίσκει ἐν τῇ *ἀνθρωπίνῃ φύσει* τὴν προδιάθεσιν ὑπὲρ τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Ὁ *Ἀριστοτέλης* ἤδη ἐξήνεγκε τὴν γόνιμον ἐκείνην ἀλήθειαν εἰπών, ὅτι ὁ *ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον*· διότι δὲν καθιστᾷ ἡ ἐθνικὴ ἰδιότης τὸν ἄνθρωπον ἱκανόν, ὅπως συνταχθῇ εἰς Κράτος καὶ ἔχῃ ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ κοινὴ ἀνθρωπίνη φύσις. Ἐρευνῶντες δὲ περαιτέρω τὸν ὀργανισμὸν τῶν διαφόρων Κρατῶν ἀνακαλύπτομεν, ὅτι τὰ οὐσιώδη ὄργανα αὐτοῦ εἶναι ὅμοια παρὰ τοῖς διαφορωτάτοις τῶν λαῶν. Πανταχοῦ ἀναγνωρίζομεν κοινόν τινα καὶ ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, πρὸ τοῦ ὁποίου οἱ ἰδιαίτεροι ἐθνικοὶ τύποι φαίνονται ὡς ἁπλαῖ παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ἡ ἔννοια τέλος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης οὔτε πλήρης, ἀλλὰ δεικνύει κατ' ἐωτερικὴν ἀνάγκην τὴν ὑψηλοτέραν ἑνότητα τῆς ἀνθρωπότητος, ἧς μέλη εἶναι οἱ λαοί. Πῶς ἠδύνατο λοιπὸν νὰ θεμελιωθῇ τὸ Κράτος ἐπὶ τοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ μείζων ὁλομέλεια τῆς ἀνθρωπότητος, ὑφ' ἣν ὑπάγεται ὁ λαός; Καὶ ἂν ἡ ἀνθρωπότης ἦναι πράγματι ἓν ὅλον, ἂν ἐμπνέηται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κοινοῦ πνεύματος, πῶς νὰ μὴ ἀγωνίζηται ὑπὲρ τῆς σωματοποιήσεως τῆς ἰδίας οὐσίας, ἤτοι εἰς τὸ νὰ καταστῇ Κράτος;

Τὰ Κράτη λοιπόν, τὰ συγκείμενα ἐξ ἑνὸς ἔθνους, ἔχουσι σχετικὴν μόνον πραγματικότητα καὶ ἀξίαν· ὁ δὲ φιλόσοφος δὲν δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὑψίστης τοῦ Κράτους ἰδέας. Τὸ κατ' αὐτὸν Κράτος εἶναι ἀνθρώπινος ὀργανισμός, ἀνθρώπινον πρόσωπον. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῷ Κράτει ζῶν, δέον νὰ ἔχῃ καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, διότι πνεῦμα καὶ σῶμα συνυπάρχουσι καὶ συνηνωμένα ἀποτελοῦσι τὸ πρόσωπον, ἐν δὲ τῷ μὴ ἀνθρωπίνως ὠργανισμένῳ σώματι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν δύναται πράγματι καὶ νὰ ζήσῃ. Τὸ *σῶμα* λοιπὸν τοῦ *Κράτους* πρέπει νὰ ἦναι ἐσχηματισμένον κατὰ τὸ *ἀνθρώπινον σῶμα*, ἑπομένως δὲ *τέλειον Κράτος εἶναι ὅμοιον πρὸς σωματικῶς ὁρατὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ παγκόσμιον Κράτος ἢ ἡ παγκόσμιος αὐτοκρατορία* εἶναι τὸ ἰδανικὸν τῆς προοδευτικῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὡς ὅλον, ἰδοὺ οἱ ἀρχέγονοι καὶ αἰώνιοι πόλοι τῆς δημιουργίας. Ἐπ' αὐτῶν βασίζεται τελικῶς ἡ διάκρισις μεταξὺ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου. Καὶ ἀναστρέφεται μὲν εἰσέτι

ἡ κοινὴ τῆς ἀνθρωπότητος συνείδησις ἐν ὀνείροις, οὖσα συγκεχυμένη πολλαχῶς, οὐδ' ἀφυπνίσθη μέχρι σήμερον τελείως· διὸ καὶ δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι ἡ ἀνθρωπότης ν' ἀναπτύξῃ τὴν ὀργανικὴν αὐτῆς ὕπαρξιν, μόνον δὲ οἱ μέλλοντες αἰῶνες θὰ ἐπίδωσι πραγματοποιούμενον τὸ παγκόσμιον Κράτος. Ἀλλ' ὅμως ὁ πόθος τοιαύτης ὠργανισμένης κοινωνίας πάντων τῶν λαῶν ἐξεδηλοῦτο ἤδη κατὰ καιροὺς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, τῇ μέχρι σήμερον· ὁ δὲ πεπολιτισμένος εὐρωπαϊκὸς κόσμος στρέφει νῦν ἀτενῶς τὸ βλέμμα πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον σκοπόν.

Ἀληθές, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι αἱ γενόμεναι πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ παγκοσμίου Κράτους ἀπέτυχον ἐπὶ τέλους· ἀλλὰ δὲν ἕπεται ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ Κράτους εἶναι ἀνέφικτος, ὅπως δὲν εἶναι ἀνέφικτος, καίπερ μήπω ἐπιτευχθείς, καὶ ὁ σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἥτις τρέφει τὴν ἐλπίδα τοῦ περιλαβεῖν ποτε ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅπως ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία δὲν δύναται ν' ἀποτάξῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν πίστιν τοῦ ν' ἀποβῇ *παγκόσμιος*, οὕτω καὶ ἡ πολιτικὴ δὲν δύναται νὰ παρκιτηθῇ τῶν ἀγώνων, τῶν ὑπὲρ τῆς ὀργανώσεως συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἰδέα λοιπὸν τῆς παγκοσμίου ἐκκλησίας ἀνταποκρίνεται ἐν τῇ πολιτικῇ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ παγκοσμίου Κράτους.

Αὐτὴ ἡ ἱστορία, μελετωμένη ἄνευ προκαταλήψεων, δεικνύει μεθ' ἱκανῆς σαφηνείας τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἄγουσαν ὁδὸν καὶ προφυλάττει συγκρμα ἀπὸ τῶν ἀποπλανήσεων, εἰς ἃς ἐνέπεσε καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ μεγαλοφυΐα, ὅτε κατετόλμησε καὶ ἀπεπειράθη νὰ πραγματοποιήσῃ λίαν πρωΐρως τὸ παγκόσμιον Κράτος.

Ἀφ' ὅτου ἐν Εὐρώπῃ τὸ πρῶτον ἀφυπνίσθη ἡ περὶ τοῦ Κράτους συνείδησις τῶν ἀνθρώπων, πᾶσα περίοδος ἱστορικὴ κατετόλμησε καὶ νέκν τινὰ ἀπόπειρκν πρὸς πραγματοποίησίν του.

Καὶ πρῶτος *Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας*. Ἐν τοῖς ἑκατονταπλοῖς γάμοις, τοῖς ἐν Σούσοις, παρέστησε πρὸ τοῦ κόσμου[1] τὴν εἰκόνα τῆς ἰδέας αὐτοῦ, ἐβουλήθη δῆλα δὴ νὰ συζεύξῃ τὸ ἀρρενωπὸν τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα μετὰ τῆς γυναικείας αἰσθηματικότητος τῶν Ἀσιατῶν. Δύσις καὶ Ἀνατολὴ ἔμελλον νὰ συζευχθῶσι καὶ ἀναμιχθῶσιν, ἐκ δὲ τῆς συμμίξεως ταύτης ἀμφοτέρων, ὡς ἐν «ἀρωτικῇ κύλικι», ἔμελλε νὰ προέλθῃ νέα ἀνθρωπότης, ἥτις ν' ἀπαρτίσῃ ἓν μέγα, θεῖον ἅμα καὶ ἀνθρώπινον Κράτος, καὶ νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ τελείκν ἱκκνοποίησιν. Οὕτως ἀληθῶς ἐφαντάζετο ὁ Ἀλέξανδρος τὸν πολιτισμὸν τῶν μελλόντων αἰώνων, τὰ δὲ σπέρματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐβλάστησαν εὐθαλῆ ἐν τῇ ἐκχερσωθείσῃ γῇ τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ἂν ἡ πρώτη αὕτη μεγαλοπρεπὴς ἀπόπειρα εἰς τὸ ἱδρῦσαι παγκόσμιον κράτος δὲν ἔσχεν ὑπόστασιν διαρκῆ, ἀλλ' ἐνκυάγησεν ἀνεπκνορθώτως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

1 «Rex terrarum omnium ac mundi.» Justin. XII. 16. Laurent, hist. du Droit des Gens II. 5. 202.

δορυκτήτορος ἐκείνου, δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἀποτυχία εἰς μόνου τοῦ πεπρωμένου τὰς ὀλεθρίας περιπετείας, τὸ ὁποῖον ἀφήρπασε τὸν ἱδρυτὴν τοῦ νέου καὶ παγκοσμίου Κράτους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ζωῆς, πρὶν ἢ ῥιζοβολήσωσιν οἱ νέοι καὶ πανθενωτικοὶ θεσμοί, καὶ πρὶν ἢ ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια ὑπὲρ τῆς διαδοχῆς τῆς κυριαρχίας· διότι αὐτὴ ἡ παρὰ φύσιν ἀνάμιξις δύο ἀντιθέτων στοιχείων κατεσκίαζε τὴν ἀλήθειαν, ἡ δὲ θεμελιώδης ἰδέα δὲν εἶχεν ἐνάργειαν ἐπαρκῆ.

Αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι κατέστησαν συγκεχυμέναι ἕνεκα τῆς ἀναμίξεως. Ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρκ καὶ ἀνθρωπίνη ἄποψις τοῦ Κράτους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνδυκσθῇ μετὰ τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας τῶν Περσῶν περὶ τῆς θειότητος τῆς βκσιλείκς. Ἡ μακεδονικὴ μοναρχία δὲν ἠδύνατο νὰ ἦνκι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀσιατικὴ θεοκρατία. Ἄσμενοι μὲν ἐπίστευον οἱ Ἀνατολῖται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτον υἱὸς τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀσπάζωνται τὸ δόγμα τοῦ ἀποδίδειν τῷ ἐξ ἀνθρώπων μονάρχῃ θείκν τιμήν.

Καὶ οἱ λαοὶ περιέπεσαν εἰςἀληθῆ κυκεῶνα. Ἀπήλλαξε μὲν ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ὁ πολιτισμὸς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἀπὸ τῶν αὐστηρῶν θεσμῶν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ περιορισμοῦ, ἀλλ' ἐνήργησε μᾶλλον εἰς ἀποσύνθεσιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἢ πρὸς δημιουργίκν νέου τινός. Ἡ θεοποίησις τοῦ ἀνθρώπου παρηγκώνισε τὸ σέβας πρὸς τοὺς ἀρχαίους θεούς, ἡ δὲ εἰς ὑλικότητα περιπεσοῦσα ἀγωγὴ τῶν Εὐρωπαίων συνήργησεν εἰς τὸ νὰ ἐκνευρίσῃ τελείως τὴν Ἀνατολήν.

Διακρέστερον καὶ ἐμμονώτερον ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμα ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀπόπειρα τοῦ κατκκυριεῦσκι τοῦ κόσμου. Ἡ ῥωμακὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρξε παγκόσμιος. Σύμπας ὁ ῥωμακὸς λαὸς ἠσθένετο ἑαυτὸν προωρισμένον νὰ ἐκτείνῃ ἐφ' ὅλην τὴν γῆν τὴν περὶ τοῦ Κράτους ἰδέαν του καὶ νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὴν ῥωμακὴν ἐπικυρικρχίκν πάντας τοὺς λαούς. Τὸ ἀνδρικὸν σθένος καὶ ἡ σιδηρᾶ ἰσχὺς τοῦ ῥωμακοῦ χαρακτῆρος κατενίκησαν τὰ πολυκάριθμα ἔθνη, ἅτινα ἐτόλμησαν ν' ἀντιταχθῶσι πρὸς τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ πορείαν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἤδη τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος μετὰ τῶν ἀκάμπτων θεσμῶν του ἐπρκοδομήθη ἐφ' ἑδραίων βάσεων κατὰ τὰς τρεῖς τοῦ κόσμου ἠπείρους. Ὁ μέγιστος τῶν Ῥωμαίων, Ἰούλιος Καῖσαρ, κατέλιπεν ὡς κληροδότημα τοῖς μεταγενεστέροις τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐν αὐτῇ ἵδρυσε τὴν *ἀρχήν*, ἥτις, ῥηγνύουσκ τοὺς φραγμοὺς τῶν ἐθνῶν περιλαμβάνει τὸν κόσμον.

Ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἔργον κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Δὲν ἐβκσίζετο ἐπὶ τῆς *μίξεως τῶν λαῶν*, ὡς τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς *ἐξοχωτέρας φύσεως ἑνὸς λαοῦ*, ὅστις ἤθελε νὰ ἐντυπώσῃ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἤτοι νὰ ἐκρωμαΐσῃ τὸν κόσμον. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ ῥιζικὸν κακὸν τῆς ῥωμαϊκῆς ἀποπείρκς· διότι

οὐδὲν ἔθνος εἶνκι ἐπὶ τοσοῦτον μέγα, ὥστε νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ν' ἀποπνίξῃ πάντα τὰ λοιπὰ ἔθνη ἐντὸς τῆς ἀγκάλης αὐτοῦ. Ἡ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία προσήρκεζε κατὰ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ νεκροῦ καὶ σφριγῶντος γερμανικοῦ ἔθνους, μὴ δυνηθεῖσα δὲ νὰ τὸ καταδαμάσῃ, κατέπεσε μετὰ μακρῶν αἰώνων ἀγῶνας ὑπὸ τὰς ἐφόδους αὐτοῦ.

Ἔκτοτε ἡ περὶ παγκοσμίου κράτους ἰδέα δὲν ἀνέπτειλε μέν ποτε μετὰ τοσαύτης αἴγλης ἐν τῷ πολιτικῷ δρίζοντι, ἀλλ' ὅμως καὶ οὐδέποτε ἀπεσβέσθη τελείως. Ὁ γερμανικὸς ἅμα καὶ ῥωμαϊκὸς μεσαίων ἀπεπειράθη αὖθις νὰ πραγματοποιήσῃ ταύτην κατ' ἴδιον τρόπον, πρῶτον μὲν ἐν τῇ *φραγκικῇ μοναρχίᾳ*, εἶτα δὲ ἐν τῇ *ῥωμαϊκῇ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ*, μετὰ μικροτέρων μὲν ἀληθῶς ἀναλογιῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνευ σπουδαίων προόδων ἐν τῇ ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας. Διότι δὲν προέκειτο πλέον περὶ ἱδρύσεως αὐτοκρατορίας παντοδυνάμου καὶ ἀπολύτου, ὥστε νὰ δεσπόζῃ παντοιοτρόπως καὶ ἀφ' ὅλων τῶν ἀπόψεων τοῦ κοινοῦ βίου, ἡ δὲ μεγάλη μεταξὺ Κράτους καὶ Ἐκκλησίας ἀντίθεσις, ἡ τοσοῦτον μεγάλας συνεπαγαγοῦσα συνεπείας διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, εἶχεν ἤδη ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκαλυφθῆ ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ Κράτος ἀπέστη τοῦ καθυποτάξαι καὶ τὴν συνείδησιν τῶν ἀτόμων εἰς τοὺς θεσμούς. Ἀνεγνώριζεν, ὅτι παρ' αὐτῷ ὑπάρχει καὶ θρησκευτική τις κοινωνία ἔχουσα ἴδιον νόμον ζωῆς, πρὸς δὲ καὶ αἰσθητὸν σῶμα διάφορον τῆς ὑπάρξεως τοῦ Κράτους καὶ κατ' οὐσίαν αὐθύπαρκτον. Ἀλλὰ τοιουτοτρόπως ἠγείρετο φραγμός, ὅστις ἐκώλυε τὸ Κράτος ἀπὸ τοῦ νὰ καταστῇ παντοδύναμον, καὶ ἠνάγκαζεν αὐτὸ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας τὸν θρησκευτικὸν βίον. Καὶ ναί μέν, ἡ μεταξὺ ἐκκλησίας καὶ Κράτους σχέσις δὲν διευκρινήθη τότε τελείως, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἀπηλλάγη τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ Κράτους, ἤτοι ἡ αὐθεντία τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ἐξήρτατο πλέον ἐξ ἐκείνου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ χριστιανικὴ αὐτοκρατορία δὲν ἔμελλε ν' ἀπορροφήσῃ οὔτε νὰ ἐκμηδενίσῃ τοὺς διαφόρους λαούς, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ πᾶσι τούτοις εἰρήνην καὶ δικαιοσύνην. Ὁ ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ τοῦ μεσαίωνος δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ὁ ἀπόλυτος κύριος ὅλων τῶν λαῶν ἀλλ' ὁ *ἔννομος προστάτης* τοῦ *δικαίου* καὶ τῆς *ἐλευθερίας* αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἐσαφηνίσθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκρατορίας, δι' ἣν ἐνεθουσία ἀνὴρ πολιτικός, οἷος Φριδερῖκος ὁ Β',[1] καὶ φιλόσοφος, οἷος ὁ Δάντης.[2] Ἡ μεσαιωνικὴ αὐτοκρατορία περιελάμβανε μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν οὐσιωδῶς αὐθυπάρκτων, ἅτινα ἦσαν μὲν πάντα

1 Friderici Constit. Regni Sicili I. 30. «Oportet Cesarem fore justitiæ patrem et filium, dominum et ministrum; patrem et dominum in edendo justitiam et æditam conservando: sic et in venerando justitiam sit filius et in ipsius copiam ministrando minister.»

2 Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ περὶ Μοναρχίας ἐκθειάζει τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐν δὲ τῇ Θείᾳ Κωμῳδίᾳ ἐξυμνεῖ τὸν αὐτοκράτορα ὡς τὴν κορυφὴν τῆς θείας τάξεως τοῦ κόσμου. Πρβλ. Wegele, Dante's Leben und Werke. Jena 1852.

συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα καὶ ὑποτεταγμένα κατὰ τύπους τῷ αὐτοκράτορι, ἀλλὰ περὶ πάσας τὰς οὐσιώδεις σχέσεις ἦσαν ἀνεξάρτητα καὶ ἔζων βίον ἴδιον καὶ αὐτόβουλον. Καὶ αὐτὴ ἡ ποικιλία τῶν λαῶν καὶ φυλῶν ἐτύγχανε κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐξαιρέτου εὐνοίας καὶ προστασίας· ἀλλ' ὅ,τι ἦτο καθ' ἑαυτὸ πρόοδος ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ παγκοσμίου Κράτους, αὐτὸ τοῦτο ἤγαγεν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν, διότι ἐπεδιώκετο μονομερῶς. Ἡ πρὸς διακχώρισιν ὁρμὴ ἦτον ἰσχυροτέρα τῆς φορᾶς πρὸς τὴν ἑνότητα. Τὸ σχίσμα τῶν ἐθνικοτήτων καὶ ἡ ἀντίθεσις τῶν γλωσσῶν διήρεσε τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ διέστχισε τὴν παγκόσμιον μοναρχίαν τῶν Φράγκων εἰς δύο. Ἡ γλίσχρως πεπροικισμένη γερμανικὴ βασιλεία καὶ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν κατὰ μέρος ἡγεμόνων καὶ δουκῶν. Ἡ κεντρικὴ ἐξουσία παρὰ Γερμανοῖς ἐστερεῖτο κεντρικῆς βάσεως, δι' ὃ καὶ ἡ περιφέρεια κατέστη ἐπικρατεστέρα, ἡ δὲ αὐτοκρατορία ἐξηρθρώθη. Ἡ ἀπόπειρα λοιπὸν ἀπέτυχε καὶ πάλιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀφῆκε τοῖς μεταγενεστέροις διδάγματα ἀξιοσημείωτα.

Κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα Ναπολέων ὁ Α' ἐπεχείρησε νὰ ζωογονήσῃ πάλιν τὴν ἐπὶ μακρὸν λησμονηθεῖσαν ἰδέαν τῆς παγκοσμίου μοναρχίας. Καὶ τὸ μὲν σφάλμα τοῦ μεσαίωνος ἀπέφυγε, προνοήσας πρὸ πάντων περὶ κεντρικῆς ἐξουσίας ἰσχυρᾶς καὶ βαθείας, ἀλλὰ δὲν διεφύλαξε μετὰ τῆς δεούσης ἐπιμελείας τὰς ἀληθεῖς πρόοδους τοῦ μεσαίωνος· διότι μικρὸν ἐμερίμνησε περὶ τῶν ξένων ἐθνικοτήτων, οὕτω δὲ ὀπισθοδρόμησε πάλιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἐφ' ἧς προέβησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τοι ἐβάδιζε πρὸς τὰ πρόσω ἠπιώτερον ἐκείνων. Ἤθελε νὰ ὀργανώσῃ τὴν *Εὐρώπην* εἰς ἓν μέγα *διεθνὲς καὶ γενικὸν Κράτος*, συντηρούμενον ἐξ ἰδικῶν Κρατῶν. Ἡ αὐτοκρατορία ἔπρεπε ν' ἀνήκῃ τῷ γαλλικῷ ἔθνει, ὅπερ θὰ κατεῖχε τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ οἰκογενείᾳ τῶν λαῶν. Ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἐπραγματοποίου ἐν μιᾷ γενεᾷ ὅ,τι οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν μετὰ αἰῶνας μακρούς. Ἀλλὰ δὲν ἴσχυσε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ σχέδιά του, ὄχι βεβαίως, τὴν φορὰν ταύτην, διὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους· διότι τοῦτο καὶ περ ἀχθόμενον ἐπὶ τῇ γαλλικῇ κυριαρχίᾳ, ὑπετάχθη ὅμως εἰς τὴν Ναπολεόντειον διαρρύθμισιν, ἀπογνωσθὲν μὲν περὶ τῆς ἰδίας πατροπαραδότου αὐτοκρατορίας, ἀθυμοῦν δὲ ἐπὶ τῇ καταστάσει τῆς πατρίδος. Μόνον τὰ δύο γερμανικὰ Κράτη, ἡ μειζόνως ὀργανωμένη Πρωσσία καὶ ἡ εὐρεῖα καὶ λαοπληθὴς Αὐστρία, ἡ μὲν φοβουμένη περὶ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, ἡ δὲ αἰσθανομένη ἑαυτὴν ἀξίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἡγεμονίας, ἐζήτησαν δι' ἐπανειλημμένων πολέμων νὰ καταβάλωσι τὴν γαλλικὴν ὑπεροχήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ κατενικήθησαν ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς πολιτικοῦ καὶ στρατάρχου. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων δὲν κατέβαλε καὶ τὴν ἀντίστασιν τῆς Ἀγγλίας, παρ' ᾗ ἦτο συνηνωμένον μέγα ἱστορικὸν καὶ ἐθνικὸν αἴσθημα μετὰ τῶν γερμανικῶν περὶ ἐλευθερίας ἰδεῶν, οἱ δὲ ἡμιβάρβαροι Ῥῶσοι ὑπεχώρησαν μὲν ἡττημένοι εἰς τὰς στέππας αὐτῶν,

ἀλλὰ δὲν ὑπετάχθησαν. Οἱ Γάλλοι δὲν ἀντέσχον ἐν τῇ δυσπραγίᾳ, ὅτε καὶ αὖθις συνησπίσθη κατ' αὐτῶν ἡ Εὐρώπη. Ἡ ναπολεόντειος λοιπὸν ἰδέα ἀπέτυχε διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, δι' ἃς πρότερον καὶ ἡ ῥωμαϊκή. Οἱ μὲν λοιποὶ λαοὶ ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους ὑπὸ τῆς παγκοσμίου μοναρχίας, καὶ οὔτε ἐξησφαλισμένους, οὔτε ἱκανοποιουμένους ὑπὸ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ τόσην ἰσχύν, ὅση ἀπῃτεῖτο, ἵνα εἰς τὸ διηνεκὲς ὑποτάξῃ ἐκείνους.

Ἐν τοσούτῳ ὁ ἀήττητος χρόνος ἐργάζεται καὶ αὐτὸς ἀδιαλείπτως, ἵνα φέρῃ τοὺς λαοὺς ἐγγύτερον πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐξεγείρῃ τὴν παγκόσμιον συνείδησιν περὶ τῆς κοινότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τοῦτο δὲ εἶναι ἡ φυσικὴ προπαρασκευὴ πρὸς κοινήν τινα διοργάνωσιν τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ ὅτι αἱ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀνακαλύψεις καὶ τὰ πολυάριθμα νέα μέσα τῆς συγκοινωνίας πανταχόθεν ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅτι σύμπασα ἡ ἐπιστήμη τῶν νεωτέρων χρόνων ἀκολουθεῖ τὴν ὥθησιν ταύτην, καὶ ὅτι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ κατὰ μέρος ἔθνη, ὀφείλεται ἡ ἀπομάκρυνσις τοσούτων κωλυμάτων καὶ φραγμῶν, οἵτινες παρενέπιπτον μεταξὺ τῶν λαῶν. Καὶ σήμερον ἤδη αἰσθάνεται σύμπασα ἡ τῆς Εὐρώπης ἀνθρωπότης πᾶσαν δικτάραξιν προσγενομένην ἑκάστῳ τῶν λαῶν — αἰσθάνεται αὐτὴν ὡς κακὸν τοῦ; πᾶσι κοινόν, ὅτι δὲ συμβαίνει ἐν τοῖς ἀκροτάτοις ὁρίοις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ σώματος ἐξεγείρει ἐκ τοῦ παραχρῆμα τὸ διάφορον ἁπάντων μέχρις ἐγκάτων. Τὸ εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα στρέφει ἤδη τὰ βλέμματα αὐτοῦ πρὸς σύμπασαν τὴν γῆινην σφαῖραν, ἡ δὲ ἀρικνὴ φυλὴ αἰσθάνεται ἑαυτὴν προωρισμένην, ὅπως ῥυθμίσῃ τὰ τοῦ κόσμου.

Δὲν προέβημεν εἰσέτι ἕως ἐκεῖ· ἀλλά, τό γε νῦν ἔχον, ἐλλείπει ὄχι τόσον ἡ θέλησις καὶ ἡ δύναμις, ὅσον ἡ ὡριμότης τοῦ πνεύματος. Τὰ μέλη τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας τῶν λαῶν γνωρίζουσιν ἱκανῶς τὴν ἑαυτῶν ὑπεροχὴν ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς λαούς, ἀλλὰ δὲν ἐσαφηνίσθη εἰσέτι ἡ μεταξὺ αὐτῶν τούτων σχέσις καὶ ἀναφορά. Τότε μόνον θὰ κατορθωθῇ τι ὁριστικὸν ἐπὶ τέλους, ὅταν ὁ φωτεινὸς *λόγος* ὁρίσῃ τὰ περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν καὶ περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ δὲ λαοὶ ἦναι ἕτοιμοι, ὅπως τὸν ἀκούσωσι.

Μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου τὸ παγκόσμιον βασίλειον θὰ ἦναι ἰδέα ἐπιδιωκομένη ὑπὸ πολλῶν, καὶ ὑπ' οὐδενὸς δυναμένη νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἀλλ' ὡς ἰδέαν τοῦ μέλλοντος δὲν πρέπει νὰ τὴν παρίδῃ ἡ ἐπιστήμη ἡ περὶ τῶν γενικῶν τοῦ Κράτους ἀρχῶν· διότι ἐν τῇ παγκοσμίῳ μόνον βασιλείᾳ θὰ ἐκδηλωθῇ τὸ *ἀληθῶς ἀνθρώπινον Κράτος*, καὶ ἐν αὐτῇ θὰ εὕρῃ τὸ *διεθνὲς δίκαιον* συμπλήρωσιν καὶ ὕπαρξιν ἀσφαλῆ ἐν ὑψηλοτέρᾳ περιωπῇ. Τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη ἔχουσι πρὸς τὸ *παγκόσμιον*, ὡς οἱ *λαοὶ* πρὸς τὴν *ἀνθρωπότητα*. Τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη εἶναι μέλη τῆς παγκοσμίου βασιλείας

καὶ ἐντεῦθεν ἀρύονται τὴν συμπλήρωσιν καὶ τελείαν αὐτῶν ἱκνοποίησιν, ὅπως τὰ μέλη ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἡ παγκόσμιος βασιλεία δὲν προτίθεται νὰ διαλύσῃ τὰ καθ' ἕκαστον Κράτη, οὔτε νὰ καταπνίξῃ τὰς ἐθνότητας, ἀλλὰ νὰ προστατεύσῃ κάλλιον τὴν εἰρήνην τῶν Κρατῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐθνοτήτων.

Ἡ ὑψίστη λοιπὸν καὶ οὕπω πραγματοποιηθεῖσα ἔννοια τοῦ Κράτους εἶναι αὕτη: *Κράτος ἐστὶν ἡ ὀργανωθεῖσα ἀνθρωπότη*, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἀβρένωπῶς *παριστανομένη*, καὶ οὐχὶ ὑπὸ γυνικείαν *μορφήν*. *Κράτος ἐστὶν ὁ ἀνήρ*.

Σημ. Ἀνὴρ ἐκ τῶν ἄγαν σοφῶν καὶ φίλων τῆς ἀληθείας, ὁ Ἐλβετὸς Vinet (L'individualisme et le socialisme) ἐξήνεγκεν ἐνθουσιασμοὺς κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ παγκοσμίου Κράτους, ὅτι δι' αὐτοῦ ἤθελε δηθεν ἀπορροφηθῇ πᾶσα ἀνθρωπίνη ζωή, θ' ἀφῃρεῖτο κατ' ἀρχὴν ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία, καὶ θὰ ἐξησκεῖτο ἐπί τε τῆς συνειδήσεως τῶν ἀτόμων καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ἀφόρητός τις κοσμικὴ δεσποτεία. Ἡ μομφὴ αὕτη ἐξαναγκάζει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ διατυπώσωμεν ἀκριβέστερον τὴν ἰδέαν ἐκείνην.

Καὶ πρῶτον ὁμολογητέον, ὅτι τὸ Κράτος δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀνθρωπίνη κοινωνία, οὔτε ἡ μόνη ἐνσώματος παράστασις τῆς ἀνθρωπότητος· διότι καὶ ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ γηίνῳ καὶ ὁρατῇ ἐκδηλώσει αὐτῆς εἶναι κοινωνία καὶ σῶμα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' οὕτω σκεπτόμενοι συνομολογοῦμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ κυριαρχία τοῦ Κράτους δὲν ὁρίζει καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ πίστις τῶν ἀτόμων δὲν ἀπειλεῖται παντάπασιν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κράτους δὲν ἕπεται, ὅτι τοῦτο ἀπολύτως δεσπόζει τῶν ἀτόμων. Παρ' ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο φάσεις, τὴν ἀτομικήν, καὶ τὴν κοινὴν ἅπασι τοις ἀνθρώποις. Τὸ ἄτομον μετὰ τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς καὶ τελείως οὔτε εἰς τὴν μετ' ἄλλων ἀτόμων κοινωνίαν οὔτε εἰς τὴν γῆν, ἑπομένως δὲ οὔτε εἰς τὸ Κράτος, ὡς εἰς τὴν ἐπίγειον δηλον ὅτι κοινωνίαν ζωῆς. Τὸ Κράτος δὲν βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐφ' ὅσον δηθεν ἐκδηλοῦται πολλαπλῶς ἐν ἀπαριθμήτοις ἀτόμοις, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ κοινὴ φύσις τῆς ἀνθρωπότητος παρίσταται ὡς ἓν σῶμα, ἑπομένως δὲ καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ Κράτους δὲν ἐκτείνεται πέρα τῶν ὁρίων, ἅτινα διαγράφουσι τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας καὶ ἡ συνύπαρξις καὶ συμβίωσις τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν τὸ Κράτος ἐν οὐ δέοντι παρεμβαίνῃ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀτόμων, δὲν ἰσχύει νὰ καταχυριεύσῃ αὐτῶν διότι ἀδυνατεῖ νὰ δεσμεύσῃ τὸ πνεῦμα, οὔτε ἐμπορεῖ νὰ θανατώσῃ τὴν ψυχὴν τῶν ἀτόμων.

Ἐπ' ἐσχάτων καὶ ὁ Laurent (Histoire du droit des gens I σελ. 39 καὶ ἑξ.) ἐκηρύχθη κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ παγκοσμίου Κράτους. Λόγους δὲ φέρει τοὺς ἑξῆς:

α') Τὸ παγκόσμιον Κράτος θὰ ἦτο παγκόσμιος μοναρχία, ὅπερ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν αὐτοκυριαρχίαν τῶν Κρατῶν.

β') Τὰ ἄτομα, ὡς φυσικὰ πρόσωπα, διαφέρουσι τῶν λαῶν, ὡς τεχνητῶν προσώπων. Ἐκεῖνα μὲν εἶναι ἐλλιπῆ καὶ κινοῦνται ὑπὸ παθῶν, ταῦτα δὲ εἶναι τέλεια καὶ ἠθικὰ ὄντα. Διὸ καὶ ἡ συνύπαρξις τῶν ἀτόμων ἀπαιτεῖ τὴν διαρκῆ ἐπίδρασιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐνῷ ἡ συνύπαρξις τῶν κρατῶν δὲν ἀπαιτεῖ τοιοῦτό τι, εἰ μὴ κατ' ἐξαίρεσιν.

γ') Τὸ ἄτομον εἶναι ἀσθενὲς καὶ πρέπει νὰ ὑποτάσσηται τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ ἀλλὰ τὰ Κράτη εἶναι ἰσχυρά, καὶ ἑπομένως δὲν ὑποβάλλονται ἑκουσίως ὑπὸ δύναμιν ἀνωτέραν.

δ') Ἂν τὸ παγκόσμιον Κράτος ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ καθυποτάξῃ ὑφ' ἑαυτὸ τὰ λοιπὰ Κράτη παρὰ τὴν θέλησίν των, τότε ἡ ὑπέροπλος αὕτη δύναμις θὰ κατέστρεφε τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, διότι, ὅπου εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀντίστασις, ἐλευθερία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

ε') Τὸ λαϊκὸν Κράτος εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἐπαρκεῖ ὅτως προαχθῇ καὶ ἐδημιουργήσῃ τὸ ἄτομον. Ἡ προαγωγὴ τῶν ἀτόμων δὲν ἔχει χρείαν τοῦ παγκοσμίου Κράτους, ὅπερ ἄλλως θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνῶν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ἐντίμου φίλου μου δὲν μὲ ἔπεισαν. Ἀντιτάσσω κατὰ τὴν ἄνω τάξιν τὰ ἑπόμενα:

α') Τὸ παγκόσμιον Κράτος δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν καὶ ὑπὸ μοναρχικὸν εἶδος (αὐτοκρατορία), ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δημοκρατικὴν μορφήν, εἴτε ὡς Διευθυντήριον (Directorium καὶ διὰ τούτου ὑπαινίσσομαι τὴν εὐρωπαϊκὴν πενταρχίαν), εἴτε ὡς Ὁμοσπονδίαν ἢ Ἕνωσιν ἁπάντων τῶν Κρατῶν. Ἀλλ' οὐδέποτε πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ἀπόλυτον τὴν ἐξουσίαν πρὸς διοίκησιν τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ὕπαρξις τῶν ἰδιαιτέρων Κρατῶν καθιστᾷ, αὐτὸ δὴ τοῦτο, ἀναγκαίαν τὴν διάκρισιν τῆς δικαιοδοσίας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ παγκοσμίου Κράτους. Οὐδεὶς λόγος βιάζει, ὅπως ἐκτείνωμεν τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ τελευταίου πέρα τῶν κοινῶν παγκοσμίων ὑποθέσεων, οἷαι κυρίως ἡ διατήρησις τῆς παγκοσμίου εἰρήνης, ἡ προστασία τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας, καὶ ὅσα ἄλλα νῦν ἀνάγονται εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον. Ἡ ὁμοσπονδία (Bundesstat) ἢ ἡ ὁμόσπονδος αὐτοκρατορία (Bundesreich), ἐν ᾗ ὑπάρχει ὑπὲρ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων μία κοινὴ νομοθεσία, κυβέρνησις, δικαιοσύνη, ἐν ᾗ διὰ τὰς ἰδιαιτέρας τοπικὰς ὑποθέσεις μένει ἔγκυρος ἡ κυριαρχία τῶν καθ' ἕκαστα Κρατῶν — ἡ ὁμοσπονδία, λέγω, αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἐνταῦθα ὡς ὑπόδειγμα.

β') Καὶ οἱ λαοί, ὡς τὰ ἄτομα, ἔχουσιν ἐλαττώματα καὶ πάθη. Ἂν μὴ ὑπῆρχε διεθνὲς δίκαιον, οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἀνυπεράσπιστοι λαοὶ θὰ ἐγίνοντο εὔκολος λεία τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν φιλοδόξων. Ὁ αὐτὸς λόγος δι' ὃν ὑφίσταται τὸ διεθνὲς δίκαιον, χρησιμεύει καὶ ὡς θεμέλιον τοῦ παγκοσμίου Κράτους.

γ') Ἡ ἰσχὺς τῶν ἐπὶ μέρους Κρατῶν — ἀπέναντι καὶ αὐτοῦ τοῦ παγκοσμίου Κράτους — εἶναι ἡ καλλιτέρα ἐγγύη, ὅτι ἐκεῖνα δὲν θὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ τούτου· ἀλλ' οὐδὲν καὶ τῶν μεγίστων Κρατῶν θὰ ἦναι πάλιν καθ' ἑαυτὸ τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε ν' ἀναλάβῃ ὅταν ἔχῃ ἄδικον, τὸν καθ' ὅλου τοῦ κόσμου ἀγῶνα. Μόνον, ὅταν ὁμάδες Κρατῶν ἢ φατρίαι ἐξεγερθῶσι, κατ' ἀλλήλων, τότε μόνον εἶναι ὁ πόλεμος δυνατός. Καθ' ἁπάσας τὰς λοιπὰς περιπτώσεις ὁ πόλεμος θὰ χρησιμεύῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παγκοσμίου δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ διὰ τῶν σοφωτάτων πολιτικῶν θεσμῶν θεσμῶν οὐν δυνάμεθα νὰ ἐξασφαλισθῶμεν τελείως ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, πρέπει νὰ εὐχαριστηθῶμεν, ἂν ὁ ἰσχυρότερος ὀργανισμὸς τοῦ διεθνοῦς δικαίου καταστήσῃ σπανιωτέρους τοὺς διεθνεῖς πολέμους. Ἡ καλλιέργεια καὶ τελειοποίησις τοῦ δικαίου φέρει ἡμᾶς ἐγγύτερον πάντοτε τῆς ἰδανικότητος, ἀλλ' οὐδέποτε φέρει ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδανικότητος αὐτῆς.

δ') Τὸ παγκόσμιον Κράτος, ἐν σχέσει πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα Κράτη, εἶναι ὁπωσδήποτε ἀσθενέστερον, ἢ τὸ καθ' ἑαυτὸ Κράτος ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πολίτας· καὶ ὅμως δὲν κινδυνεύει ἡ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ τοὐναντίον προστατεύεται διὰ τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ.

ε') Διὰ τοῦ ἁπλοῦ Κράτους δὲν θεραπεύονται πᾶσαι αἱ ἀτομικαὶ ἀνάγκαι· διότι ὑπάρχουσι καὶ κοσμοπολιτικὰ συμφέροντα, νοερά τε καὶ ὑλικὰ (παγκόσμιος ἐπιστήμη, παγκόσμιος φιλολογία, παγκόσμιος τέχνη, παγκόσμιον ἐμπόριον), ἅτινα μόνον διὰ τοῦ παγκοσμίου Κράτους δύνανται νὰ ἱκανοποιηθῶσι τελέως. Ἀλλὰ πόσον ὀλίγον καὶ σήμερον ἔτι προστατεύονται τὰ δίκαια ὁλοκλήρων λαῶν, ἀποδεικνύει ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Laurent θεμελιοῖ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐπὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ ὑπάρχει πράγματι ἄλλη τις βάσις. Ἀλλ' ἂν οὗτος τὸ ἐνιαῖον τοῦτο ἀναγνωρίζῃ ὡς ἐσωτερικὸν μόνον, τότε κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ λογικὴ καὶ ἡ ψυχολογία ἀπαιτοῦσιν, ὅπως ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις ἐκδηλωθῇ καὶ ἐξωτερικῶς. Ἂν ἡ ἀνθρωπότης εἶναι κατὰ βάθος ἕν ὄν, πρέπει κατὰ τὴν τελείαν αὐτῆς ἀνάπτυξιν νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ὡς ἓν πρόσωπον. Ἀλλ' ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι, αὐτὸ δὴ τοῦτο, τὸ παγκόσμιον Κράτος.

Γνωρίζω, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν συγχρόνων ὡς ὄνειρον ὑπολαμβάνουσι τὴν ἰδέαν ταύτην, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μὲ κωλύει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράσω καὶ ὑποστηρίξω τὴν πεποίθησίν μου. Αἱ μέλλουσαι γενεαί, μετ' αἰῶνας ἴσως τὸ πρῶτον, θ' ἀποφανθῶσι τελεσιδίκως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Γεώργιος Ἰω. Ἀγγελόπουλος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΗ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ

Κατ' αὐτὰς ἀνετυπώθη ἐν Λονδίνῳ συλλογὴ βιβλιαρίων δημωδῶν chap-books[1] κοινῶς ἐν Ἀγγλίᾳ λεγομένων. Τὰ βιβλιάρια ταῦτα ἐπὶ πολὺν χρόνον μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ἦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τινα πολιτικὰ φυλλάδια ἡ μόνη διανοητικὴ τροφὴ τῶν κάτω τάξεων. Ἦσαν δὲ πάμπολλα, εὐθηνότατα, καὶ λίαν διαδεδομένα, καὶ ἐξ αὐτῶν δυνάμεθά πως σήμερον νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν βαθμὸν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ κοινοῦ πρὸς ὃ ἀπετείνοντο.

Τὸ chap book συνέκειτο ἐξ ἑνὸς μόνου τυπογραφικοῦ φύλλου ἐκ σελίδων 16 ἢ 24 ἀναλόγως τοῦ σχήματος. Περιεῖχε δὲ καὶ εἰκόνας συμφώνους πρὸς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐξετυποῦντο· ὁ Φαρκώ, φερ' εἰπεῖν, εἰκονίζετο μετὰ φενάκης, ὁ Σουλτάνος μετὰ περικνημίδων μεταξίνων καὶ περισκελίδων βραχυτάτων. Καὶ αἱ ὑποθέσεις δὲ περὶ ὧν ἐπραγματεύετο ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τὰς χρείας τοῦ ἀγροτικοῦ ἀναγνώστου. Καὶ τὸ μὲν παιδίον εὕρισκεν ἐν αὐτῷ παραμύθια θκυμαστά, ἡ δὲ φιλόθρησκος διηγήσεις θαυμάτων καὶ θεολογικῶν συζητήσεων, ἡ δὲ οἰκοδέσποινα ἰατρικὰς συνταγὰς καὶ μαγειρικάς, ὁ δὲ περίεργος τὰς νεωτάτας ἐκ τοῦ Ἅδου καὶ τῆς Σελήνης εἰδήσεις. Τὸ δὲ σύνολον ἀπετέλει μικράν τινα ἐγκυκλοπαιδείαν καταληπτὴν εἰς τοὺς μετρίαν ἔχοντας τὴν διάνοιαν, καὶ ἀναπληροῦσαν τὴν σπανίαν παρὰ τῷ λαῷ ἐφημερίδα ἥτις ἦτο ἔτι ἐν σπαργάνοις. Ἰδίᾳ δὲ τάξις μεταπρατῶν chapmen ὀνομαζομένων, ἔφερε τὰ chap books μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρίων τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ κυρίως δὲ chap-book, τουτέστι τὸ διακρινόμενον ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν ἐγχειριδίων καὶ τῶν πολιτικῶν φυλλαδίων, μόλις ὑπῆρχε πρὸ τοῦ ἔτους 1700, τινὰ δὲ τούτων εἶνε ἀρχαιότατα οἷον ὁ *Μαγικὸς Ῥενάρδος* ἐξετυπώθη εὐθὺς τῷ 1481, τὰ *Ταξείδια τοῦ σὶρ Τζὼν Μάνδεβιλ* τῷ 1499, ὁ *δόκτωρ Τζὼν Φάουστ* τῷ 1588 καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, παραλειπομένων τῶν πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας ἐν χειρογράφοις ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα διαδιδομένων. Ἀλλὰ ἡ ἀκμὴ τοῦ δημώδους τούτου βιβλιαρίου ἐν Ἀγγλίᾳ εἶνε ἀκριβῶς ἡ ΙΗ' ἑκατονταετηρίς.

Α'

Περίεργον ὄντως εἶνε νὰ παρακολουθήσῃ τις τοὺς *μετασχηματισμοὺς*

1 Chap-books of the Eighteenth Century, ὑπὸ John Aston. — London, 1882, εἷς τόμος μετ' εἰκόνων. Chatto et Windus.

εἰς οὓς ὁ Ἀγγλικὸς χαρακτὴρ ὑποβάλλει τοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν μύθους. Λάβωμεν ὡς παράδειγμα ἕνα τῶν γνωστοτάτων μύθων, τὸν τοῦ Φαύστου καὶ ἀντιπαραβάλωμεν τὴν *Ἱστορίαν τοῦ δόκτωρος Ἰζὼν Φάουστ* οὐχὶ πρὸς τὸ δρᾶμα τοῦ Γκαῖτε, ἀλλὰ πρὸς τὸ δημῶδες τοῦ *δόκτωρος Ἰώχαν Φάουστ* ὅπερ ἐδιδάσκετο ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος καὶ νῦν ἔτι διδάσκεται ἐν τοῖς Γερμανικοῖς θεάτροις τῶν νευροσπάστων. Μεγάλην δὲ ὀλίγον ἴδωμεν τὴν μεταξὺ τῶν δύο διαφορὰν καὶ ταύτην συνηγοροῦσαν οὐχὶ βεβαίως ὑπὲρ τῆς Ἀγγλικῆς παραλλαγῆς.

Ἐν τῷ Γερμανικῷ δράματι τὸ πρόσωπον τοῦ Φαύστου εἶνέ τι ἰδεῶδες· τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα ἐξενίκησε τὸν ἀρχικὸν τύπον τοῦ δόκτωρος, καὶ τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον τὸν Φαῦστον ὃν ὁ Μελάγχθων ἐγνώρισε, τὸν χυδαῖον γόητα, τὸν πρύτανιν τῶν ἀγυρτῶν καὶ τῶν λωποδυτῶν, διάσημον ἐν πάσῃ τῇ Γερμανίᾳ ἐπὶ πανουργίᾳ καὶ θρασύτητι, μετέτρεψεν εἰς «ἄνδρα πνεύματος ἰσχυροῦ καὶ τολμηροῦ, δυσηρεστημένον καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, συνειθισμένον νὰ μελετᾷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μεμυημένον τὰ μυστήρια τῆς φύσεως καὶ κατεχόμενον ὑπὸ ἀνυπερβλήτου πάθους πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀδιαγνώστου». Ἀνακεφαλαιουμένης τῆς αὐλαίας φαίνεται ὁ Φαῦστος μόνος ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ αὐτοῦ μονολογῶν:

«Ὡς τὸ πτηνόν, λέγει, ἐπλάσθη ἵνα ἵπταται, ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἵνα βασανίζηται καὶ ἐργάζηται. Τὰ πάντα δοκιμάζει καὶ πάσας τὰς ἐπιστήμας· ἀλλ' οὐδεὶς ἀγαπᾷ καὶ στέργει τὴν ἑαυτοῦ τύχην. Ὁ μὲν ἐπαίτης ὀρέγεται νὰ γείνῃ χωρικός, ὁ χωρικὸς ἁπλοῦς πολίτης, ὁ ἁπλοῦς πολίτης ὀρέγεται νὰ γείνῃ εὐγενής, ὁ εὐγενὴς πρίγκιψ, ὁ πρίγκιψ βασιλεύς, ὁ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ. Δὲν ὑπάρχει ὑπὸ τὸν ἥλιον πλάσμα ζῶν ἀπολαῦσαν τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς τελειότητος κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ. Καὶ σὺ δέ, ὦ Φαῦστε, δὲν στέργεις τὴν παροῦσαν κατάστασίν σου. Ἐσπούδασα πάσας τὰς ἐπιστήμας, ἡ Γερμανία γινώσκει τοῦ Φαύστου τὸ ὄνομα — ἀλλὰ τί πρὸς ἐμὲ πάντα ταῦτα; οἱ πόθοι μου μένουσιν ἀτέλεστοι. Ταῦτα πάντα εἶνέ τι ἐλάχιστον εἰς τὸ πνεῦμά μου, ὅπερ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξακριβίσῃ εἰς ἑαυτὸ τὸν θησαυρὸν τῶν μεταγενεστέρων. — Ἐγώ, Ἰωάννης Φαῦστος κατήντησα διὰ τῆς ἐπιστήμης μου νὰ αἰσχύνωμαι δι' ἐμαυτόν. Διὸ καὶ ἀνυπερθέτως ἀπεφάσισα νὰ ἐπιδοθῶ εἰς τὴν νεκρομαντίαν. Κάτω λοιπὸν ὁ σωρός! *(Κατηρείπτει κατὰ γῆς τὰ βιβλία του)*. Οὐδὲν ἄλλο πλὴν σοῦ θὰ ἀγαπῶ τοῦ λοιποῦ, ὦ προσφιλὴς νεκρομαντία!»

Ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ δράματος ἐνέχει μεγαλεῖον. Ὁ ἀληθὴς δόκτωρ Φαῦστος μόλις πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος ἦτο τεθνεώς, καὶ ἤδη ὁ δόκτωρ Φαῦστος τῶν γελωτοποιῶν ἦτο ποιητικὴ ἐπίνοια τολμηρὰ καὶ βαθεῖα συνοψίζουσα τοὺς πόθους λαοῦ μεγάλου παρασυρομένου εἰς τοὺς θορύβους καὶ τὰ

ὄνειρα ἡλικίας ἐν μεταβατικῇ καταστάσει καὶ μορφώσει διατελούσης.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Φαύστου διαγράφεται θαυμασίως ἐν ταῖς ἑπομέναις σκηναῖς, τῇ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ὑποχθονίων πνευμάτων καὶ τῆς συνάψεως τοῦ συμβολαίου πρὸς τὸν Μεφιστοφελῆ. Οἱ δαίμονες τῶν ἑπτὰ θαυμασίων ἁμαρτημάτων προσερχόμενοι προσφέρουσιν αὐτῷ τὰς ὑπηρεσίας των, αὐτὸς δὲ ἀποδιώκει αὐτοὺς μετὰ περιφρονήσεως. Θέλει μὲν πάσας τὰς ἐπιγείους ἀπολαύσεις, ἀλλὰ πρόθυμος καὶ ἐν παρόδῳ· διότι οὐχὶ χάριν αὐτῶν πωλεῖ τὴν ψυχήν του· πρὸ παντὸς θέλει νὰ *μάθῃ*, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν συνεβάλλετο πρὸς τὸν Μεφιστοφελῆ ἐν μόνον φοβεῖται, μήπως οὗτος δὲν ἔχῃ τὴν ἀρκοῦσαν δύναμιν νὰ τῷ παραδώσῃ τὸ μυστήριον τοῦ σύμπαντος.

Φαῦστος (μόνος)

Προσεγγίζει τὸ μεσονύκτιον καὶ ἀνακμένω τὸν Μεφιστοφελῆ μετὰ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας. Διάφοροι διαλογισμοὶ συγκρούονται ἐν τῇ κεφαλῇ μου. Ὁ Μεφιστοφελῆς οὗτος ἆρά γε θὰ εἶνε ἱκανὸς νὰ πληρώσῃ τὸ ἔνδον μου ὑπάρχον κενὸν ὅπερ με βασανίζει; Θὰ δυνηθῇ ν' ἀποκριθῇ εἰς πάσας μου τὰς ἐρωτήσεις περὶ τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων ἀπορρήτων τῶν ἀπροσίτων εἰς πάντας ἡμᾶς τοὺς θνητούς;

Ὁ Μεφιστοφελῆς ἐπιφαίνεται καὶ ὁ Φαῦστος συζητεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ὅρων τοῦ συμβολαίου.

Φαῦστος

Θέ μοι ἀποκαλύψῃς πάσας τὰς κρυφίας τέχνας καὶ πάσας τοῦ κόσμου τὰς ἐπιστήμας.....

Μεφιστοφελῆς

Ἐννοεῖται.

Φαῦστος

Καὶ θὰ ἀποκρίνεσαι εἰλικρινῶς καὶ ἀληθῶς εἰς πάσας μου τὰς ἐρωτήσεις οἵας δήποτε, περί τε τῶν ὑπερκοσμίων καὶ τῶν ἐγκοσμίων;

Μεφιστοφελῆς

Ἐὰν δύναμαι, μετὰ χαρᾶς.

Κλεισθείσης τῆς συμφωνίας οἱ δύο ἑταῖροι παρασκευάζονται νὰ περιέλθωσι τὴν γῆν ἀναζητοῦντες περιπετείας διαφόρους. Ὑπάρχουσι δὲ παραλλαγαὶ τοῦ δράματος καθ' ἃς διαφαίνεται μορφή τις γυναικεία χυδαία καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξία, ὀνόματι Μαργαρίτα. Ἐν τῷ κειμένῳ ὅπερ ἀκολουθοῦμεν οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τῆς Μαργαρίτας. Ἀλλ' ὁ Μεφιστοφελῆς ἐπικαλεῖται τὴν Ἑλένην τῆς Τροίας, ἣν ὁ Γκαῖτε θὰ παρουσιάσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ *Φαύστου* του.

Τὸ τέλος τοῦ δημώδους δράματος ἐνέχει πολλὴν τὴν δραματικὴν δύναμιν. Ὁ Μεφιστοφελῆς δὲν κατώρθωσε νὰ πληρώσῃ τὸ ἐνυπάρχον κενόν, ὁ δὲ Φαῦστος ὑπὸ κόρου κατειλημμένος καὶ αἰσθανόμενος τὸ μάταιον καὶ μηδαμινὸν τῶν ἐγκοσμίων ἀπολαύσεων, ὁ Φαῦστος φοβεῖται, ὁ Φαῦστος μετανοεῖ καὶ προσεύχεται. Ἀλλὰ φωνὴ μυστηριώδης ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐπικλήσεις του «Φαῦστε παρακαλεῖ!» Αὐτὸς δὲ φεύγει, περιπλανᾶται ἀνὰ τὰς σκοτεινὰς ὁδοὺς θρηνῶν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγεννήθη, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς φωνῆς, ἥτις τῷ δίδει λόγον τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν συμβαινόντων ἐν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ Ὑψίστου.

Ἡ φωνὴ

Φαῦστε! κατηγορεῖσαι.

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, κατηγορεῖσαι ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν σου. Δυστυχής, ποῦ νὰ εὕρω παρηγορίαν, ποῦ βοήθειαν. Ἐν τῇ ἀγωνίᾳ μου τὸ εὐρὺ σύμπαν μοὶ φαίνεται λίαν στενόν, ἔνδον μου ὑπάρχει τὸ ἀξὺ κέντρον τὸ νύσσον τὴν συνείδησίν μου. Οὐδεμίαν ἀναμένω σωτηρίαν, οὐδεμίαν χάριν ἐλπίζω. Ναί, ναὶ κατηγοροῦμαι ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν μου· (Πίπτει γονυκλινής).

Ἡ φωνὴ

Φαῦστε! Ἐκρίθης.

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, ἐκρίθης. Ἡ ἐτυμηγορία ἀπηγγέλθη. Βλέπω ἤδη τὸν Ἅδην ἀνοιγόμενον ἐνώπιόν μου. Ὦ ἀτελεύτητος αἰωνιότης, τί θὰ γείνω!

Ἡ φωνὴ

Φαῦστε! Φαῦστε! κατεδικάσθης εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα!

Φαῦστος

Νῦν, Φαῦστε, κατεδικάσθης ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν σου. Ἀκούω τὴν ἀγγελίαν τῆς τιμωρίας καὶ τοῦ θανάτου. . . . Σπεύδει, ἔρχεται, τρέχει, τὸν ἀκούω. Ἐχάθην! Οὐκὶ τῇ ψυχῇ μου, ἐχάθη εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα!

Ὁ διάβολος ἁπάγει τὸν Φαῦστον καὶ ἡ αὐλαία κατακρεμάννυται.

Ὡς δρᾶμα νευροσπάστων ἐφημιθιωμένον ὑπὸ ποιητοῦ τῶν τριόδων, θὰ ὁμολογήσῃ πᾶς τις ὅτι ἐνέχει τινὰ ἔμπνευσιν.

Ἤλθομεν ἤδη εἰς τὸν Ἄγγλον Φαῦστον. Ἡ πτῶσις θὰ εἶνε βαθεῖα. Οἱ Ἄγγλοι μιμηταὶ παρέλαβον ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου τὸ κωμικὸν μόνον μέρος· ἦσαν δὲ οἱ μιμηταὶ κάτοπτρον τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· εἶνε δὲ τοῦτο βέβαιον, ὡς βέβαιον ὡσαύτως εἶνε ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἁμαρτωλοὶ δὲν ἐσκοτίζοντο

πολὺ πολὺ περὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μάθωσι τὸ αἴνιγμα τοῦ κόσμου· οὐδὲν ἄλλο ἐπεζήτουν ἢ πῶς νὰ διασκεδάσωσι μίαν ὥραν, καὶ πρὸς τοῦτο οὐδεμίαν εἶχον χρείαν φιλοσοφίας. Τὸ μόνον δὲ χωρίον τοῦ Ἀγγλικοῦ κειμένου τὸ ἀπομεῖναν ἄξιον τοῦ πρωτοτύπου εἶνε τὸ ἑπόμενον:

«Ὁ Φαῦστος οὗ ἡ ἀνήσυχος διάνοια νυχθημερὸν εἰργάζετο, προσήρμοσεν εἰς τὴν φαντασίαν του πτέρυγας ἀετοῦ, καὶ ἐπεχείρησε νὰ πετάξῃ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἵνα ἴδῃ καὶ μάθῃ τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.»

Ἀπὸ τῆς παραγράφου δὲ ταύτης καὶ ἑξῆς ὁ σκελετὸς τοῦ μύθου διαμένει μὲν αὐτός, ἀλλὰ τὰ καθέκαστα καθίστανται κοινὰ καὶ ἡ ὑφὴ λίαν πεζή. Ὁ δόκτωρ Τζὼν Φάουστ περὶ τῆς ἡδονῆς μᾶλλον σκέπτεται ἢ περὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ εἶνε ὅλως περιττὸν νὰ σκοτίζῃ τὸν νοῦν του ἀναζητῶν ἡδονὰς περιέργους. Αἱ κλίσεις καὶ αἱ ὀρέξεις αὐτοῦ εἶνε ἁπλαῖ. Ὅτε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συμβολαίου δὲν σπεύδει νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτὸ εἰς τὸν διάβολον, ὁ Μεφιστοφιλῆς διατίθεται νὰ τὸν θαμβώσῃ καὶ ἐπιτείνῃ τὴν πειρατξίν διά τινος θεάματος ἀμιμήτου· τῷ δεικνύει κατὰ πρῶτον ἀγέλην κυνῶν ὑλακτούντων, ἔπειτα δὲ ταῦρον χορεύοντα καὶ τέλος λεοντοαρκτομαχίαν. «Ἡ διασκέδασις αὕτη ἤρεσε τοσοῦτον εἰς τὸν Φαῦστον, ὥστε παρευθὺς ἐνεχείρισε τὸ ἔγγραφον εἰς τὸν Μεφιστοφιλῆν κρατήσας ἀντίγραφον,» ὥστε ὁ Ἄγγλος Φαῦστος ἐπώλησε τὴν ψυχήν του ἀντὶ μιᾶς ἱπποδρομικῆς παραστάσεως.

Ὁ Μεφιστοφιλῆς εὑρὼν τὸν σφιγμὸν τοῦ Φαύστου, τὸν διασκεδάζει ἐπὶ τέσσαρα καὶ εἴκοσιν ἔτη-καθ' ἃ ἴσχυε τὸ συμβόλαιον-ἐπιδεικνύων αὐτῷ ζῷα καὶ τεχνοδακτυλουργίας. Λαλεῖ ὁ δόκτωρ καὶ οἱ χοῖροι βαδίζουσιν ὄρθιοι διὰ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ παίζουσι βιολίον, τὰ ᾠὰ τῶν ἀγαθῶν γυναικῶν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τῶν καλαθίων των καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐστρωμένης τραπέζης πινάκια ἵπτανται εἰς τὸν ἀέρα. Εἰς δὲ τὸν Φαῦστον ἢ μᾶλλον εἰς τὸν ἀναγνώστην αὐτοῦ φαίνονται ταῦτα εἰς ἄκρον διασκεδαστικά. Τὸ μόνον δὲ ἐπεισόδιον ὅπερ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς κωμικόν, εἶνε τὸ ἑπόμενον, ἐν ᾧ ὁ διηγούμενος ἐνόμισε πρόσφορον νὰ χορτάσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ μῆνιν.

Ὁ δαίμων ὑποδέχεται κατ' ἀρχὰς τὸν Φαῦστον ἐν τῷ Ἅδῃ. Ὁ δόκτωρ τὸν ἐρωτᾷ, ὡς ὁ Δάντης τὸν Βιργίλιον, τίνες εἶνε οἱ ἐν τῷ πρώτῳ λάκκῳ κολαζόμενοι. Ὁ δὲ Μεφιστοφιλῆς ἀποκρίνεται ὅτι ἐκεῖνοι εἶνε οἱ λέγοντες ἑαυτοὺς ἰατροὺς καὶ θανατόνοντες τοὺς πελάτας των. Κολάζονται δὲ πίνοντες τὰ αὐτὰ φάρμακα ἅπερ ἔδιδον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς των μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι δὲν ἔχουσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ νὰ ἀποθνήσκωσι δι' αὐτῶν.

Περαιτέρω εἶνε ὁ λάκκος τῶν οἰνοπωλῶν, ὁ τῶν ῥαπτῶν, ὁ τῶν ἀρτοποιῶν. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλιαρίου ἔθηκεν ἐν τῷ Ἅδῃ πάντας τοὺς προμηθευτὰς αὐτοῦ καὶ ἵνα μὴ ἀπατηθῇ τις, λαλεῖ εἰς πρῶτον πάντοτε πρόσωπον εἶδον, ἠρώτησα. Ὑποδηλοῖ δὲ ὅτι ἐν προσεχεῖ ἐκδόσει οὐ-

δόλως θὰ δυσκολευθῇ νὰ ἀνακράξῃ ὀνομαστὶ τὸν οἰνοπώλην ὅστις καὶ μετὰ τὴν ὑπόμνησιν ταύτην θὰ ἐξακολουθῇ νερόνων τὸν οἶνόν του, τὸν ἀρτοποιὸν τὸν κατασκευάζοντα ἐλλιπεῖς τοὺς ἄρτους, τὸν ῥάπτην τὸν κλέπτοντα ἐκ τοῦ ὑφάσματος. «Προχωρῶν δὲ περαιτέρω εἶδον μυριάδας ἐμπόρων - γνωστῶν μοι τῶν πλείστων - κολαζομένων διότι ἐν τῷ βίῳ ἐξηπάτων καὶ ἔκλεπτον τοὺς πελάτας των.»

Ἡ λύσις τοῦ διηγήματος εἶνε λίαν χαριέζηλος καὶ πρόστυχος ὡς καὶ τὸ ὅλον τῶν ἐν αὐτῷ ἐννοιῶν. Διακρίνεται δ' ὅμως ἀμυδρῶς πως ὁτι ἕνεκα τῆς πολλῆς του περιεργίας ἐχάθη ὁ Φαῦστος, ἀλλ' εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ ἀρνηθῇ τις ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μίμησις ἁπλῆ τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου, διότι οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ἐν ὅλῳ τῷ διηγήματι δικαιολογῶν πως τὴν ὕπαρξιν τῆς περιεργίας.

«Καὶ ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐπεφάνη αὐτῷ τὸ Πνεῦμα καὶ ἐπιδεικνύον τὰ ἔγγραφα εἶπεν ὅτι τὴν ἐπιοῦσαν θὰ ἔλθῃ ὁ Ἀκίμων νά τον ἀναζητήσῃ. Ἡ εὐδησις κατέθλιψε τὴν καρδίαν τοῦ δόκτωρος, ὅστις πρὸς διασκέδασιν τῆς λύπης του στέλλει καὶ προσκαλεῖ εἰς δεῖπνον πάντας τοὺς δόκτωρας, διδασκάλους καὶ ἐπιστήμονας καὶ φοιτητὰς καὶ ἑστιᾷ αὐτοὺς προσφέρων ποικίλα ἐδέσματα παικνιζούσης τῆς μουσικῆς. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν κατορθοῖ νὰ εὐθυμήσῃ, διότι ἤγγικεν ἤδη ἡ ὥρα. Οἱ συνδαιτυμόνες βλέποντες τὸ πρόσωπόν του ἀλλοιούμενον, τὸν ἐρωτῶσι τὴν αἰτίαν τῆς ταραχῆς του, ἐκεῖνος δὲ ἀποκρίνεται:

«Ὦ φίλοι, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶμαι γνωστὸς εἰς ὑμᾶς' καὶ γινώσκετε ὅτι παντοίας ἔπραξα κακουργίας. Ἤγεινα μέγας γόης τῇ βοηθείᾳ τοῦ διαβόλου εἰς ὃν ἐπωλήθην ψυχῇ τε καὶ σώματι ἐπὶ ἔτη τέσσαρα καὶ εἴκοσι. Σήμερον λοιπὸν λήγει ἡ προθεσμία καὶ αὕτη εἶνε ἡ αἰτία τῆς λύπης μου. Προσκάλεσα δὲ ὑμᾶς, φίλοι, ἵνα παρακστῆτε μάρτυρες τοῦ οἰκτροῦ μου τέλους καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἡ συμφορά μου νὰ γείνῃ νουθεσία καὶ ὑπόμνησις πρὸς πάντας, ἵνα μὴ ἀναζητῆτε νὰ ἀνιχνεύητε τὰ μυστήρια τῆς φύσεως πκρ' ὅσον εἶν' ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν ἄνθρωπον, μήπως αἱ ἔρευναι ὑμῶν φέρωσιν ὑμᾶς πρὸς τὸν Διάβολον, ὃν ὀφείλω νὰ εὕρω ταύτην τὴν νύκτα ἐκὼν ἄκων.»

Γίνεται σεισμός, ἀκούονται ὀλολυγμοὶ καὶ ὁ Φαῦστος ἁπάγεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων.

Β'

Τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα εἶνε ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς συλλογῆς περὶ ἧς ὁ λόγος. Ἡ Ἀγγλικὸς λαὸς ὁ τοσούτους καὶ τηλικούτους ἔχων ποιητὰς δὲν δαπανᾶται εἰς φαντασίαν ὑπὲρ τῆς δημώδους αὐτοῦ φιλολογίας, καὶ διαφθείρει πᾶν ὅ τι παρ' ἄλλων ἐθνῶν δανείζεται. Πᾶς τις γινώσκει, ἐξ ἀνόματος τοὐλάχιστον τὸ διήγημα τοῦ *Φορτουνάτου* προελθὸν μὲν ἐξ Ἱσπανίας, ἀρχομένης τῆς ΙΣ' ἑκατονταετηρίδος, μετκφρασθὲν δὲ εἰς πλείστκς γλώσσκς καὶ περιλκμβκνόμενον καὶ αὐτὸ ὡς ὁ Φαῦστος ἐν τῷ δραματολογίῳ τῶν Γερμανικῶν θεάτρων τῶν νευροσπάστων. Τούτου ἐκδοσίς τις ἐδημοσιεύθη τῷ 1682 ἐπιγραφομένη «Ἱστορία ἀληθὴς διασκεδκστικὴ καὶ τραγικὴ τοῦ Φορτουνάτου εἰς τὴν ὁποίαν πᾶς νέος δύνατκι νὰ μάθῃ πῶς νὰ φέρετκι εἰς πᾶσκν ὑπόθεσιν τοῦ κόσμου καὶ εἰς πᾶσκν περίστκσιν.» Τὸ πάσης τιμῆς ἄξιον διδκκτικὸν τοῦτο βιβλίον ἡ Ἀγγλικὴ διασκευὴ τὸ μετέτρεψεν εἰς διήγημκ νκρκωτικὸν καὶ ὑπνωτικώτκτον. Ὅρθιος δύνκσκι νὰ ἀποκοιμηθῇς ἐὰν ἀποφασίστης νά το ἀνκγνώστης. Ὡς καὶ αὐτὴ ἡ κλοπὴ τοῦ μκγικοῦ πίλου ἔχκσε τὸ ἅλκς αὐτῆς· τουτέστι ἐν μὲν τῷ ἀρχικῷ διηγήματι ὁ Φορτουνᾶτος κκτκπείθει τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου νά τῳ ἐπιτρέψῃ νὰ δοκιμάσῃ τὸν μκγικὸν πῖλον, ἅμκ δὲ φορέσκς κὐτὸν εὔχεται νὰ εὑρεθῇ μκκρών. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἐκδόσει ὁ Φορτουνᾶτος φορεῖ τὸν πῖλον λέγων ὅτι ἐπιθυμεῖ πάρκ πολὺ νά τον εἶχε κτῆμά του, ὁ δὲ φίλος κὐτοῦ ὁ Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου «παρευθὺς τῷ δωρεῖται τὸν πῖλον.» Ὁ Φορτουνᾶτος εὔχεται πρὸς πλείονκ ἀσφάλεικν νὰ εὑρεθῇ ἐπὶ τοῦ πλοίου του, ὁ δὲ Σουλτάνος μετανοήσκς διὰ τὴν δωρεὰν ἀποστέλλει ἀνθρώπους νὰ λάβωσι τὸν πῖλον.

Ἄλλου βιβλιαρίου ἡ ὑπόθεσις εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ βκσιλέως καὶ τοῦ σκνδκλοποιοῦ ἥτις εἶνε ἀπήχησις διηγήματος τῆς *Χκλιμκς*.

«Ὁ βκσιλεὺς Ἔρρικος ὁ Β' συνήθιζε νὰ περιέρχηται μετημφιεσμένος ἵνκ βλέπῃ πῶς ἡ ἀστυνομία καὶ ἡ περίπολος ἐκτελοῦσι τὸ καθῆκόν των. Οὐδεὶς δὲ ἠδύνκτο νά τον ἀνκγνωρίσῃ, διότι ἐπκνήρχετο εἰς τὰ Ἀνάκτορκ ὄρθρου βκθέος. Κκτὰ τὰς νυκτερινὰς δὲ ταύτκς ἐκδρομὰς κὐτοῦ πκρετήρησε σκνδκλοποιόν τινκ ὅστις λίκν πρωὶ ἐκάθητο εἰς τὸ ἔργον του συρίζων καὶ ᾄδων. Ἀπεφάσισε δὲ νά τον ἐπισκεφθῇ.»

Ὁ βκσιλεὺς συνάπτει γνωριμίκν μετὰ τοῦ σκνδκλοποιοῦ, ὅστις καί τον προσκαλεῖ εἰς τὸν οἶκόν του. Ὁ βκσιλεὺς ἀπκρέλλκκτκ ὡς ὁ χκλίφης Ἁροὺν ἀλ Ῥκσχίλδ τῆς Βκγδάτης δέχετκι τὴν πρόσκλησιν καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν καὶ κὐτὸς προσκαλεῖ τὸν σκνδκλοποιὸν εἰς τὰ Ἀνάκτορκ ἔνθκ εἶνε, λέγει ὑπέλληλος. Καὶ ἂν μὴ εἶνέ τις τοσοῦτον ἀπόκληρος τῆς Μοίρκς, ὥστε νὰ μὴ ἀνέγνωσέ ποτε τὴν *Χκλιμκν*, εἰκάζει ὅμως εὐκόλως τὸ τέλος τῆς συνκντήσεως ταύτης. Ὁ σκνδκλοποιὸς πορεύεται εἰς τὰ Ἀνάκτορκ καὶ ζητεῖ τὸν Ἔρρικον Τυδώρ. Οἱ δὲ φύλκκες ἔχοντες εἴδησιν τοῦ πράγμκτος, εἰσάγουσιν κὐτὸν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσκν ἔνθκ ἐκάθητο ὁ βκσιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου περιεστοιχισμένος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν. Ὁ δύτμοιρος σκνδκλοποιὸς κκτκπλκγεὶς τρέπεται εἰς φυγήν, ἀλλὰ συλλκμβάνεται καὶ ἄγεται εἰς τὴν οἰνκποθήκην, ὁ δὲ Ἔρρικος ὁ Β' μετκμφιεσθεὶς εἰς ἰδιώτην κκτκβκίνει εἰς

τὴν οἰναποθήκην καὶ τὸ προσφέρει ποτήριον οἴνου. Τοσοῦτον δὲ θόρυβον ποιοῦσιν αὐτοὶ μόνοι, ὥστε οἱ αὐλικοὶ ἀναγκάζονται νὰ καταβῶσιν ἵνα ἴδωσι τί συμβαίνει. Τότε δὲ μόνον ὁ σανδαλοποιὸς μανθάνει ποῖον ἔχει τὴν τιμὴν νὰ ἔχῃ συμπότην, λαμβάνει δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως σύνταξιν καὶ «διορίζεται αὐλικός».

Ἕτερον διήγημα, *Γούμς ὁ κόμης* ἔχει κατακλυσμικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐν τῷ νεκροταφείῳ σκηνὴν τοῦ Σκιξπειρείου Ἀμλέτου.

Ἠκροατιθέμεθα δὲ πρῶτον τὴν α' σκηνὴν τῆς Ε' πράξεως τοῦ Ἀμλέτου. «Ὁ νεκροθάπτης ἀνασκάπτει κρανίον.

Ἀμλέτος

Αὐτὸ τὸ κρανίον εἶχε γλῶσσαν ἄλλοτε καὶ ἐτραγωδοῦσε καὶ αὐτό... Ἴσως ἦτον ἑνὸς μεγάλου πολιτικοῦ κεφάλι καὶ τὸ ποδοπατεῖ τώρα τὸ γαϊδοῦρι τοῦτο. – Κανενὸς ὁποῖος ἦτον ἄξιος νὰ παίξῃ ἕως καὶ τὸν Θεόν. Δὲν εἶναι πιθανόν;

Ὁράτιος

Πιθανόν, αὐθέντα μου.

Ἀμλέτος

Ἢ κανενὸς αὐλικοῦ, ὁ ὁποῖος ἤξευρε νὰ γλυκολέγῃ: «Δοῦλος τῆς εὐγενείας σου. Πῶς ἔχει ἡ ἐκλαμπρότης σου;» Ἴσως ἦτον αὐτὸς ἐδῶ ὁ Ἄρχων Δεῖνας ὁ ὁποῖος ἐξεθείκζε τὸ ἄλογον τοῦ Ἄρχοντος Τάδε ὅταν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ τοῦ τὸ ζητήσῃ χάρισμα. Δὲν εἶναι πιθανόν;

Ὁράτιος

Ναί, αὐθέντα μου.

Ἀμλέτος

Καὶ βέβαια! Ἀλλὰ τώρα νά σού τον, Ἄρχον Σκούληκας, χωρὶς μάγουλα, κτυπημένος κατασάγονα ἀπὸ τὴν ἀξίνην ἑνὸς νεκροθάπτου».[1]

Ἐν τῷ Ἀγγλικῷ διηγήματι ὁ κόμης Γούης μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις ἔρχεται εἰς τι νεκροταφεῖον:

«Καὶ κύψας ἔλαβε κρανίον σκωληκόβρωτον πρὸ ὀλίγου καὶ ἀπέτεινε τὰς λέξεις ταύτας: — Ἦσο ἴσως ἰσχυροῦ τινος μονάρχου, βασιλέως τινός, δουκός, εὐπατρίδου. Ἀλλὰ πάντες βασιλεῖς τε καὶ ἐπαῖται πάντες ὀφείλουσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν γῆν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐνθυμῆται τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Ἦσο ἴσως βασίλισσα ἢ δούκισσα ἢ εὐγενὴς δέσποινα θαυμασίαν ἔχουσα εὐμορφίαν. Ἀλλὰ τώρα εἶσαι βρῶμα τοῦ σκώληκος, κεῖσαι ἐν τῷ τάφῳ, τῷ κοινῷ πάντης τῆς ἀνθρωπότητος καταφυγίῳ».

1. Δ. Βικέλα, Σαικσπείρου Ἀμλέτος πρ. Ε' σκ. α' σιλ. 159-160 — Περὶ τῆς γλώσσης τῶν μεταφράσεων τοῦ κ. Βικέλα καὶ καθ' ὅλου περὶ τοῦ ὁποίου τις ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ τῆς σκηνῆς γλῶττα θὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἰδίῳ ἄρθρῳ βασανίζοντες τὰς διαφόρους περὶ τοῦ πράγματος γνώμας. Σ. Μ.

Ἕτερον ἀγαπητὸν τῷ Ἀγγλικῷ λαῷ ἀνάγνωσμά, ἡ *Τραγῳδία τοῦ Βάτμαν ἐν τῷ Β' αὐτῆς κεφαλαίῳ* περιέχει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ *Ἔρωτος ἰατροῦ* τοῦ Μολιέρου. Κατ' αὐτὸ ἡ εὔμορφος Ἰσαβέλλα κεῖται ἄρρωστος ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸν νέον Βάτμαν ἔρωτος αὐτῆς. Ὁ νέος εἰσάγεται εἰς τὴν οἰκίαν ὡς ἰατρός, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλας ἥτις ἰδοῦσα αὐτὸν θεραπεύεται, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς αὐτοῦ στολῆς κλέπτει τὴν ἐρωμένην του. Τὸ διήγημα τοῦτο εἶνε τὸ προοίμιον τῆς ὅλης *Τραγῳδίας τοῦ Βάτμαν*, ἥτις οὐδὲν πλέον ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν κωμῳδίαν τοῦ Μολιέρου.

Ἡ ἱστορία τῆς *Μεγάλης Μὲγ* τοῦ *Οὐεστμίνστερ* πείθει τὸν ἀναγνώστην νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς οὐδόλως ἐλησμόνησε τὴν Λωρηλικὴν παρθένον Ἰωάνναν καὶ ὅτι εὐηρεστεῖτο ἔχων καὶ αὐτὸς νὰ ἀντιτάξῃ ἐθνικὴν ἡρωΐδα πρὸς τὴν Γαλλίδα. Ἡ ῥωμαλέα νεᾶνις δι' ἧς ἠθέλησε νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς Γάλλους ὑπῆρξεν ἀληθῶς, ζῶσα ἐπὶ Ἐρρίκου τοῦ Η'. Λέγουσι δὲ αἱ κακαὶ γλῶσσαι περὶ αὐτῆς ὅτι διηύθυνε δυσώνυμον κατάστημα· ἀλλὰ βιβλιάριον ἐκδοθὲν τῷ 1593 ὑπερασπίζει αὐτὴν μετὰ δυνάμεως κατὰ τῶν συκοφαντιῶν. Ἀκούσατε δὲ καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῆς. Ἐπιπίπτει κατὰ τῶν εὐγενῶν, κατὰ τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀστυνομίας. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀνδρῶν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀντιστῇ κατ' αὐτῆς. Οἱ δαρέντες δὲν τολμῶσι νά την κατηγείλωσι φοβούμενοι τὸν ὄχλον ὅστις την λατρεύει. Ἤδη δὲ ἐξάκουστος ἐπὶ δυνάμει καὶ ἀνδρείᾳ μεταβαίνει εἰς Γαλλίαν, λύει τὴν πολιορκίαν τῆς Βουλόνης, φονεύει τινὰ ἐχθρὸν ἐν μονομαχίᾳ, τῷ ἀποτέμνει πρῶτον τὴν κεφαλὴν καὶ ἔπειτα(;) τῷ δεικνύει ὅτι εἶνε γυνή. Μετὰ δὲ τὸν πόλεμον ἐπανελθοῦσα εἰς Ἀγγλίαν ἀνοίγει καπηλεῖον ἔνθα ἐπικρατεῖ «τάξις καὶ ἡσυχία,» διότι ποῦ νὰ εὑρεθῇ πελάτης τοσοῦτον τολμηρὸς ὥστε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν ἐνώπιον τῆς μεγάλης Μέγ;

Ἡ δημώδης φιλολογία πάντων τῶν λαῶν ἔχει ἱστορίας παιδίων τερπνῆς καταγωγῆς, ἀνελθόντων διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν προτερημάτων εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα. Ὁ μαρκήσιος Καραμπὰς εἶνε ὁ κορυφαῖος τῆς πολυαρίθμου σειρᾶς εἰς ἣν ἀνήκουσιν ὁ Τὸμ Χάικοθριφτ καὶ ὁ Δὶκ Βάιτιγγτον. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Τὸμ οἱ ἐναντίοι τῆς πρωτοβαθμίου ἐκπαιδεύσεως εἶν' ἐλεύθεροι νὰ δείξωσι διαμαρτύρησιν τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς καταναγκαστικῆς τῶν παιδίων εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως.

Ὁ Τὸμ ἦτο υἱὸς πτωχοῦ ἐργάτου ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ σπουδάσῃ τὸν υἱόν του, τὸν ἀπέστειλεν εἰς σχολεῖον. Ἀλλ' ὁ Τὸμ οὐδὲν οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ μάθῃ χωρὶς ἐντατῷ καὶ νά τον κωλύσῃ ἡ ἀγραμματοσύνη του νὰ κερδήσῃ χρήματα τοσαῦτα, ὥστε νὰ κατασταθῇ «κύριος» καὶ νὰ ἀποκαλεῖται κύριος. Ὁ μῦθος τουτέστι κατὰ τὸ διήγημα τοῦτο δηλοῖ ὅτι εἶνε περιττὸν νὰ κατατρίβῃ τις τὸν ἐγκέφαλόν του ἐγκύπτων εἰς τὰ βιβλία.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ἐγένετο ὁ Τόμ, ὁ δὲ Δὶκ ἐκ ταπεινῶν καὶ αὐτὸς γονέων γεννηθεὶς ἐγένετο πλουσιώτερος τοῦ Τόμ, καὶ γέρων ἤδη τρὶς ἐξε-

λέγη λόρδος δήμαρχος τοῦ Λονδίνου προσκαλέσας μάλιστα καὶ τὸν βασιλέα εἰς γεῦμα.

Σφόδρα δὲ ἀγαπηταὶ ἦσαν τῷ ἀγγλικῷ ὄχλῳ αἱ ἱστορίαι κλεπτῶν, τοιοῦται δὲ ὑπάρχουσι πολλαὶ ἀλλὰ λίαν τετριμμέναι καὶ πρόστυχοι.

Τὸ διήγημα τὸ ἐπιγραφόμενον Σὶρ Τζὼν Μάνδεβιλ ὀφείλει νὰ κριθῇ μετ' αὐστηρότητος. Οὗτος συνέγραψε τὸ 1356 *Ὁδηγὸν τῆς Ἁγίας Γῆς* πρὸς χρῆσιν τῶν προσκυνητῶν μεταφρασθέντα εἰς πολλὰς γλώσσας. Ἀλλ' ὁ κύριος οὗτος πέρα τοῦ δέοντος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐμπαίζειν τοὺς ἀναγνώστας του. Ἄρχεται δὲ ὧδέ πως: «Ἐγώ, σὶρ Τζὼν Μάνδεβιλ, γεννηθεὶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει Ἁγίῳ Ἀλβανῷ ἐξεκίνησα ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Μιχαὴλ τῷ 1322 ἔτος μεταβαίνων εἰς τὴν Ἁγίαν Γῆν. Θὰ περιγράψω δὲ λεπτομερῶς πᾶν ὅ τι εἶδον ὄντως ἄξιον ἐν ταῖς χώραις δι' ὧν διῆλθον ὡς ἑξῆς. Πρῶτον ἵν' ἀπέλθω εἰς Ἱερουσαλὴμ διῆλθον διὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα πρὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἵστανται τὸ ἄγκλιμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἔριππον καὶ ἐστεμμένον, ἔχον δὲ μῆλον ἐν τῇ χειρί. Ἐκεῖθεν διῆλθον ὅλην τὴν Τουρκίαν καὶ πλείστας νήτους, ἔνθα εἶδον κυνηγοὺς θηρεύοντας διὰ ζώων ὁμοίων πρὸς λεοπαρδάλεις καὶ πολὺ ταχυτέρων ἢ οἱ κύνες. Ἐντεῦθεν ἐπέρασα εἰς Ἱερουσαλήμ.»

Μετὰ ταῦτα ἐλθὼν εἰς Κύπρον εἶδε νύμφην τινὰ ἐξωτικήν, καὶ ἐντεῦθεν μεταβὰς εἰς Αἰθιοπίαν εἶδεν ἀνθρώπους μονόποδας καὶ ὅμως τρέχοντας ταχύτερον δορκάδος. Ἦλθεν ἔπειτα εἰς τὰς Ἰνδίας ἔνθα εἶδεν ἀνθρώπους πρασίνους καὶ κυκνοῦς, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πολόμην ἔνθα ἔπιεν ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος τῆς νεότητος, ὅπερ θεραπεύει πᾶσαν νόσον, ἔκτοτε δὲ οὐδέποτ' ἐνόσησεν. Ἐντεῦθεν ἔρχεται εἰς τὴν Ἰάβαν ἀρθονοῦσαν ἀρωματικῶν παντοίων, ἧς τὴν ἀνακάλυψιν ἀποδίδουσιν οἱ Γεωγράφοι εἰς τοὺς Πορτογάλλους τῷ 1511, καὶ ἐντεῦθεν ἐπιβιβασθεὶς καταπλέει εἰς Μακουμεράκ ἧς οἱ κάτοικοι εἶνε κυνοκέφαλοι καὶ λατρεύουσι τὸν βοῦν. Ἦλθεν ἔπειτα εἰς τοὺς Καννιβάλους, εἰς τὴν χώραν ἀνθρώπων μονοφθάλμων, εἰς ἑτέραν χώραν ἀνθρώπων τετρακοδητὶ βαδιζόντων, εἰς τὴν χώραν τῶν Πυγμαίων οἵτινες τρέφονται ἐκ μόνης τῆς ὀσμῆς τῶν μήλων, ἔπειτα δὲ εἰς πλείστους ὅσους ἄλλους λαοὺς καὶ τελευταῖον εἰς τοὺς Ἀντίποδας τῆς Ἀγγλίας. «Δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω τὸν ἀναγνώστην, λέγει ὁ φιλαλήθης ἀνήρ, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης πείρας ἣν ἐκ τῶν μακρῶν μου περιηγήσεων ἀπέκτησα, ὅτι ἐκεῖ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀντιπόδων ἔμεθα ὄνομα καὶ πρᾶγμα ἀντίποδες τῶν Ἄγγλων. Ἐπανελθὼν δὲ τέλος εἰς Ἀγγλίαν ἐπεχείρησε τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου του ἀγνώμενος τὴν ὕλην ἐκ τοῦ ἡμερολογίου του· ἐκράτει, βλέπετε, καὶ ἡμερολόγιον!

Ἰδοὺ μὰ τὴν ἀλήθειαν μέγα βοήθημα πρὸς ἀσφαλῆ ὁδηγίαν τῶν προσκυνητῶν. Φαντάσθητε ἀφελῆ τινα καὶ ἁπλοῦν ἄνθρωπον πορευόμενον πρὸς

τὸν Ἅγιον Τάφον καὶ ἔχοντα ὑπὸ μάλης τὸν σὶρ Τζών, ἐρωτῶντα δὲ καθ' ὁδὸν ποῦ εἶνε οἱ μονόποδες καὶ οἱ πτερωτοὶ ἄνθρωποι!

Μετακὺ τῶν βιβλιαρίων τούτων εἶνε καὶ μικρόν τι ἐγχειρίδιον περιέχον παντοίας συνταγάς: «Πῶς θεραπεύεται σύζυγος μέθυσος, γυνὴ φίλερις, κατὰ δεύτερον λόγον πῶς θερκπεύεται ὁ πυρετός, κατὰ τρίτον λόγον πῶς θερκπεύεται ὁ ὀδοντόπονος.» Ἀλλ' ἵνα ἀποφκνθῇ τις περὶ τῶν ἰατρικῶν τούτων συνταγῶν ὡς καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν τῆς μαγειρικῆς ἐπάναγκες εἶνε πρῶτον νά τας δοκιμάσῃ.

Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν δημωδῶν παρκμυθίων οὐδόλως συμφωνεῖ πρὸς τὴν δόξαν ἣν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἔχῃ περὶ τῆς δημώδους Ἀγγλικῆς φιλολογίας. Ἐφκίνετο ὅτι ἔμελλέ τις νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ πολλὴν ποίησιν, αἴσθημα ἠθικόν, εἰ μὴ ἀνεπτυγμένον, ἀλλ' ὅμως ἱκανῶς ἐκδηλούμενον ἐν τῇ γενέσει του. Οὐδὲν τοιοῦτον ὑπάρχει. Ἡ ποίησις ἐλλείπει, ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ ἠθικὸν αἴσθημα. Ἡ μόνη λοιπὸν ἀξία τῶν βιβλιαρίων τούτων εἶνε φαιδρότης καὶ ἀφέλεια κοινὴ μὲν ἀλλ' οὐχὶ δυσάρεστος. Δὲν εἶνε μὲν μέγα τι, ἀλλ' οὐδὲ ἱκανὸν θὰ ἦτο ἐὰν τὴν συλλογὴν ταύτην ἐξεδέχετό τις ὡς δικαίαν καὶ τελείαν ὑποτύπωσιν τῶν δυξασιῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ κατὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας. Καὶ τοῦτο δύο λόγων ἕνεκα, πρῶτον μὲν διότι ἡ νέα αὕτη ἔκδοσις τῶν παρκμυθίων εἶνε ἐλάχιστον δεῖγμα ἀπεράντου φιλολογίας, δεύτερον δὲ διότι παρὰ τῇ ἐντύπῳ ταύτῃ δημώδει φιλολογίᾳ, χυδαίᾳ βεβαίως καὶ ξηρᾷ, ὑπῆρχεν ἡ προφορικὴ παράδοσις, ἣν οἱ πεπαιδευμένοι καταγίνονται νῦν περισυνάγοντες καὶ ἥτις εἶνε ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα. Ὡσαύτως ἐν Γαλλίᾳ σήμερον οἱ αὐτοὶ χωρικοὶ οἱ εὐαρέστως ἀναγινώσκοντες τὰς ἀηδίας τοῦ Almanach comique, διηγοῦνται πρὸς ἀλλήλους παρκμύθια μεστὰ πλουσίας φαντασίας καὶ χάριτος[1]. Πῶς δὲ τὸ μίγμα τοῦτο τῆς ὀρέξεως εἶνε δυνατόν, δὲν ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν· ἀλλὰ πιστεύομεν ὅμως ὅτι εἶνε συχνότατον παρὰ τοῖς ἀπαιδεύτοις.

Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν Ἀγγλικῶν παρκμυθίων ἐὰν μὴ εἶνε μέγα τι καὶ καλόν, οὐδὲν ἧττον εἶνε περίεργος καὶ διδάσκει πολλὰ τῆς διανοητικῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλικῆς φυλῆς.

(Ἐκ τῆς Revue Politique et Litteraire ὑπὸ Arvède Barine).

Π. Ι. Φ.

1. Σ. Μ. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ παρ' ἡμῖν ἐν ἀγκλύγοις περιστάσεσιν.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ «ΜΟΡΑΙΑΣ»

Α'

§ α'. Μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Κυπαρισσίας ἐν Τριφυλίᾳ τῆς Πελοποννήσου, παρὰ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον *Μορῃοτάδα*[1] τοῦ δήμου Κυπαρισσίας, εἰς θέσιν λεγομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ *Στὸ Ἀλληκά*, εὑρίσκονται ἀρχαίας τινὸς πόλεως ἐρείπια, ἧς ἐπιστημονικῶς ἡ ὀνομασία νὰ προσδιορισθῇ ἐν ἀκριβείᾳ καὶ ἐναργείᾳ φαίνεται παρέχουτα δυτκολίας τινάς, ὡς δῆλον τοῦτο γενήσεται ἐκ τῶν ἑφεξῆς λεγομένων.

§ β'. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ὀνόματος *Στὸ Ἀλληκά*, σημαίνοντος βεβαίως, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, θέσιν πόλεως πάλαι ποτὲ ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένης, ἔσπευσα εἰς τὴν περὶ ἧς λόγος θέσιν, ὅπως ἰδίοις ὄμμασι βεβαιωθῶ περὶ τούτου, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ τὰ παρ' ἐμοὶ πονήματα τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν, οἷον, Pouqueville, Emile Isambert, καὶ τοῦ περιφήμου Κουρτίου, οὐδένα λόγον περὶ αὐτῆς τῆς θέσεως ποιοῦνται.

§ γ'. Ἰδοὺ λοιπὸν πᾶν ὅ,τι ἐκεῖ διασώζεται μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων, καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς θέσεως αὐτῶν.

Τὸ *Ἀλληκά*, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα, εὑρίσκεται ἐπὶ λόφου ἱκανῶς ὑψηλοῦ, κειμένου πρὸς τῇ ῥίζῃ τοῦ ὄρους Κυπαρισσίας, καὶ 10' τῆς ὥρας μόλις ἀπέχοντος τοῦ χωρίου *Μορῃοτάδας*. Ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ βλέπει τις πρὸς Δ μὲν τὸν Κυπαρισιακὸν κόλπον, πρὸς Α δὲ τὰς διαφόρους κοιλάδας καὶ φάραγγας τῶν πέριξ ὀρέων, ὡσκύτως δὲ πρὸς Β καὶ Ν. Κατὰ πρώτην ὄψιν ὁ παρατηρητὴς καθορᾷ Μεσαιωνικά τινα ἐρείπια ἐν αὐτῷ, ὅλως ἀνάξια προσοχῆς καὶ ἐκ τῶν κοινοτάτων, ὥστε λυπεῖται, διότι ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν λόφον ἐκεῖνον, ἀλλ' ὅμως ἐὰν ἀμέσως στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ παρακείμενα δένδρα, καὶ ἰδίᾳ τὰ λεγόμενα *σγοῦνα* κοινῶς, καὶ μάλιστα ἐὰν εἰσχωρήσῃ ἐντὸς αὐτῶν, αἴφνης ἀνακαλύπτει Κυκλώπεια ἐρείπια, ἀρκετῶν μέτρων μῆκος ἔχοντα ἐνιαχοῦ, ἐφ' ἑνὸς δὲ μέρους καὶ εἰς τριῶν ὕψος ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους ἀνερχόμενα, ἀλλὰ κατακεκαλυμμένα ὑπὸ βάτων καὶ σχοίνων, ὧν ἕνεκα ἀόρατα κατὰ πρῶτον καθίστανται, ἀλλὰ καὶ τούτου ἕνεκα διέφυγον τὴν ἐπάρατον σφῦραν τῶν ἐν τοῖς πέριξ λόφοις συχνὰ πυκνὰ καιόντων καμίνους ἀσβέστου, οἵτινες τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ γυμνῆς δένδρων ἐπιφανείας κειμένων ἐρειπίων κατέστρεψαν χωνεύσαντες κατὰ καιροὺς ἐν ταῖς καμίνοις. Τούτοις προσθετέον καὶ τοὺς γεωργούς, οἵτινες καλλιεργήσαντες τὸν λόφον κατέσκαψαν καὶ τελέως ἐξηφάνισαν τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε, ἂν δὲν διεσώζοντο τὰ ἐντὸς τῶν σχοίνων ὑποκεκρυμμένα «Κυκλώπεια», οὐδεὶς ἂν ἐπίστευεν, ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα πόλις ἀρχαία. Σώζονται ὅμως εἰσέτι καί τινα Μεσαιωνικά, ὡς εἴπομεν, οἷον, δεξαμενή τις, ἐρείπια Βυζαντινῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τινων ἄλλων οἰκοδομῶν, μόλις διακρινομένων.

§ δ'. Ἀλλὰ τώρα διεγείρονται τὰ ἑξῆς δύο ζητήματα:

α'. Πότε ἡ πόλις αὕτη ἐξερημώθη καὶ ὑπὸ τίνων;

β'. Ποῖον τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα;

§ ε'. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὐδὲν ἡμεῖς γινώσκομεν· ἴσως ἄλλοι εἴπωσιν, ὅ,τι ἂν ἱστορικὸν γινώσκωσι.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου τοιάδέ τινά τις δύναται προσθεῖναι. Ἅμα τις ἀκούσας τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου *Μορῃοτάδας*, καὶ ἔχῃ γνῶσιν τοῦ τελευταίου συγγράμματος τοῦ κ. Σάθα, τοῦ προπέρυσιν ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Monumenta historiae hellenicae*, παρ' ᾧ γίνεται μνεία τῆς ἀρχαίας πόλεως *Μοραΐας*,[1] μαθὼν δ' ὅτι παρὰ τῷ χωρίῳ τούτῳ διασώζονται καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια, — ἀμέσως ἀναμιμνήσκεται τοῦ συγγενοῦς τῇ *Μορῃοτάδα* ὀνόματος *Μοραΐας*, καὶ φυσικῶς πως ὁρμᾶται τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστήμονος ἵν' ἀποδώσῃ τοῖς Κυκλωπείοις ἐκείνοις καὶ τῷ λόφῳ τοῦ *Ἀλληκά*, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Μοραΐας*, καὶ παραδεχθῇ, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πόλις αὕτη, οὐχὶ δ' ἐν Ἦλείᾳ, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Σάθας,[2] καὶ ὡς ἡμεῖς διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμεν ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, ἀναγνωσθείσῃ παρὰ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, φιλοτίμως περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιστημονικὰ ζητήματα ἀσχολουμένῳ.

§ ς'. Τὴν παραδοχὴν δὲ ταύτην ὑποστηρίζουσι καὶ οἱ ἑπόμενοι σπουδαῖοι λόγοι:

Α'. Τὸ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ νῦν ἔτι διατηρούμενον ὄνομα *Μορῃοτάδα*, ἀναμφισβητήτως προέκυψε, καθ' ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου *Μοραΐτης* δι' ἀλλοιώσεώς τινος καὶ προσθήκης συλλαβῶν, ἅτινα ὁ χρόνος καὶ αἱ ἀτυχεῖς περιστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους προσεκόλλησαν αὐτῷ· τὸ δ' ἀρχαιότερον ὄνομα, ἐξ οὗ τὸ *Μοραΐτης*, γραπτέον *Μορία* ἢ *Μορά* ὀρθότερον παρὰ τῷ σημερινῷ λαῷ λεγόμενον, καθὸ περιεκτικόν, καὶ οὐ *Μοραΐα*, ὡς λέγει ὁ κ. Σάθας, ἅτε προελθὸν ἐκ τοῦ πανάρχαίου ἱεροῦ ὀνόματος τῆς ἐλαίας, ἥτις ἐκαλεῖτο *μορία* παρὰ τῇ γλώσσῃ τῶν ἱερέων τῆς ἀρχαιότη-

1 Τῷ j (γιὸτ) γίνεται Μοριοτάδα, καὶ προφέρεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ Μοργιοτάδα, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου Μοριοτὰς-άδος, αἰτια. Μοριοτάδα. Αὕτη δ' ὡς γνωστόν, ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ κτανταχῇ ὀνομαστική, οὐ μόνον ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ, ἀλλ' ἐν πλείστοις ὅσοις, καὶ ἀλλαχοῦ μέν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Τριφυλίας, ἀπαντῶσιν, οἷον Φαρακλάδα, Βανάδα, Σαρακηνάδα, Μανολάδα κλπ. Τὸ δ' ὄνομα Μοριοτάς, ἐκ τοῦ Μοριᾶτις-άτιδος, ὡς Πισᾶτις-άτιδος, ὡς Ἠλειᾶτις-άτιδος, καὶ ἄλλα παρόμοια. Τὸ δὲ Μοριᾶτις ἐκ τοῦ ἀρχαίου Μορία, ὡς Πισᾶτις ἐκ τῆς πόλεως Πῖσα κλ. τὸ δὲ Μορία ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως Μορίας ἡ Μορέας, ἐδόθη διὰ τὸ ἱερὸν φυτόν, μορίαν = ἐλαίαν ἱεράν, ὡς ὀφόμεθα.

1 Monum. hist. hellen. prefac. pag. XXXII—XXXIII etc. tom. 1. Paris 1880.

2 Monum. ἔνθ. ἀνωτέρω.

τος.[1] Ἀλλὰ περὶ τούτου θέλομεν διαλάβει πλατύτερον παρακατιόντες. Οὐ δύναται δέ τις εἰπεῖν, ὅτι τὸ ὄνομα *Μορέωτίδα* τοῦ ἀρχαιοτέρου ὀνόματος παραλλαγὴ οὐκ ἔστιν· ἐπειδὴ ἔχει τὴν αὐτὴν τῷ ἀρχαίῳ ῥίζαν καὶ τὴν αὐτὴν προφορὰν ἐν μικρᾷ τινι παραλλαγῇ διαφυλάττει. Ὅτι δ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διεφύλαξε πλεῖστα ὅσα ἀρχαῖα ὀνόματα τόπων, πόλεων, ποταμῶν, ὀρέων, κλ. οὐδεὶς ἀναγνωρίζων τὴν συνέχειαν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, σπουδαίως διαμφισβητεῖ τὴν σήμερον συνῳδὰ ταῖς νεωτέραις ἐπιστημονικαῖς ἐρεύναις.

Β'. Ἡ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς *Μορέωτίδας* διαπωζομένη παράδοσις περί τε τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου τούτου καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν ἐν αὐτῷ. Ἰδοὺ δέ τί ἐπληροφορήθην περὶ τούτου. Πόθεν τὸ χωρίον ὠνομάσθη *Μορέωτίδα*; εἶπον τοῖς χωρικοῖς, καὶ τί εἰξεύρετε νά μοι εἴπητε περὶ τούτου; ἀπεκρίθησαν οἱ γεραίτεροι τοῦ χωρίου καί μοι εἶπον τάδε ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν.

«Τὸ χωριό μας ἦτον ἔρημο, καὶ ἐπὶ Τουρκίας ἦτον κτήματα καὶ περι»βόλια τοῦ πλησίον κειμένου χωρίου *Βρύσαι*, τὸ ὁποῖον ἦτο «Κεφαλο»χώρι»,[2] ξακουστὸ διὰ τὴν οἰκογένεια *τῶν Μπουζαράδων*, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ »'δῶ ἐκαταγόντανε· καὶ εἶχε τότε τὸ χωριὸ πλέον τῶν 400 οἰκογενειῶν· »ἀλλὰ ἐχαλάσθηκε εἰς τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1769 ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίταις »Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἀφάνισαν τότε ὅλον τὸν *Μοριά*. Λοιπὸν οἱ Βρυσαῖοι »ὠνόμαζον τότενες τὸ μέρος τοῦτο *Μορέωτίδα* ἀπὸ παλαιά, καθὼς καὶ »τὸ μέρος, ὅπου εὑρίσκεται τὸ μοναστῆρι *Κατομοκάδα*.[3] Ἐδῶ εἰς τὸ χω»ριό μας οἱ Βρυσαῖοι τότενες εἶχον *φυτήστρας*,[4] πλῆθος πολύ, ἀπὸ ἐλιᾶς, »ἀγριαις τὸ περισσότερο, καὶ ἡμεραις, καὶ ὠνόμαζαν τὴν θέσι αὐτὴ *Μο»ρέωτίδα*, καὶ ἀπὸ τότενες ἔχει τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ λέγεται ἕως σήμερα. »Ἐμεῖς δὲ ὕστερ' ἀπὸ τὸν χαλασμό, ὅπου ἔπαθαν οἱ *Βρύσαις*, ἤρθαμε ἀπὸ »τὴν Ἀλωνίσταινα, καὶ ἄλλοι ἀπὸ Καρύταινα, καὶ ἐκατοικήσαμε ἐδῶ καὶ »εὐθειάσαμε τὸ χωριὸ ἐτοῦτο, κοντὰ σ' τὸ *Ἁλμυκό*, καὶ οἱ Βρυσαῖοι κά»θονται εἰς τὸ ἐδικό τους παλαιὸ χωριό.[5]

1 Δελτίον Ἑστίας Ἀθην. ἀριθ. 277. 18 Ἀπριλίου 1882. — Ἀριστοφ. Νεφέλ. στίχ. 1003. — Σοφοκλ. Οἰδίπ. Κολων. στίχ. 705 κ. ἑ. — Λεξικὸν Ἀνθίμου Γαζῆ. Ἐν λέξει Μορέας. Ἔκδοσ. Βιέννης. — Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου Ἑλλην. Ἱστορία. Β'. Ἔκδοσις, βιβλ. Δ'. τόμ. Δ'. σελ. 62-63 κ. ἑ. — Α. Ριανδὲ περὶ ἐλαίας σελ. 190-197 κ. ἑ. ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Φωστηροπούλου. Ἔκδοσ. Ἀθηνῶν 1882.

2 Κεφαλοχώρια ἐπὶ Τουρκίας ἐκαλοῦντο, ὡς γνωστόν, ὅσα δὲν ἦσαν πωλημένα εἰς μπέυδες καὶ ἀγάδες Τούρκους· τὰ δὲ πωλημένα ἐλέγοντο τσιφλίκια.

3 Τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει γαλῆς μυοσούρισμα. Ἔστι δὲ σύνθετον ἀπὸ τὸ κατσί (γατὶ κοινῶς) καὶ μυκάδα ἀπὸ τοῦ μυκάω — μυοσουρίζω. Ἀλλὰ πῶς ἐπλάσθη οὕτω τὸ ὄνομα, καὶ ἐκ τίνος περιστατικοῦ, ἄγνωστον, ἴσως γοῦν. Τὸ Μοναστήριον διαλελυμένον ἐστὶν ἀπὸ βασιλοκρατίας, καὶ μόνος ὁ ναὸς αὐτοῦ διατηρεῖται ἔτι.

4 Φυτήστρα καλεῖται ὁ τόπος, ἐν ᾧ πολλὰ φυτὰ χρήσιμα πρὸς μεταφύτευσιν.

5 Καὶ τὰ δύο ταῦτα χωρία ὑπάρχουσι καὶ σήμερον πλησίον ἀλλήλων κείμενα.

Ταῦτα πάντα ἐφάνησάν μοι πιθανὰ τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ἀπαντικρὺ τοῦ χωρίου τούτου εἰς κατωφέρειαν λόφου, ἀρκετὰ ὑψηλοῦ, ὑπάρχει δάσος κυπαρίσσων δημόσιον, οὐκ ὀλίγας χιλιάδας αὐτῶν ἐμπεριέχον, ὡς ἡ *Μορέωτίδα* ἄλλοτε εἶχε τοιοῦτον ἐλαιῶν. Ἐκ τοῦ κυπαρισσῶνος τούτου μεταφυτεύουσιν οἱ περίοικοι κυπαρίσσους εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν, ὅπως οἱ Βρυσαῖοι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας μετεφύτευον ἐλαίας = μορίας, ἐκ τῆς *Μορέωτίδας*.

Γ'. Οἱ Ἄραβες Γεωγράφοι *Ἰβν-Σαὶδ* καὶ *Ἀβδοὺλ Φέδα*, παρ' οἷς ὁ λόγος περὶ πόλεως *Μορέας* ἐν Πελοποννήσῳ, ἀποφαίνονται, ὅτι ἐν Ἠλείᾳ αὕτη οὐχ εὑρίσκετο. Ἰδοὺ οἱ λόγοι αὐτῶν:

«La *Morée* (La Moreya) suivant Ibn Saïd, la capitale de la Morée, située »au milieu de la presqu'île, est sous le 45e degré, 52 minutes de longitude, »et le 43e degré de latitude».

»La presqu'île de la Morée (Djeyrée la Moreya) se trouve au commen»cement du sixième climat, dans la mer Méditerranée..... au centre de la »Morée est la ville de même nom. Ibn-Saïd fait remarquer que la Morée »est appellée dans les livres *Péloponnèse* (Belonbonnes).[1]

Ἐὰν ἔχωσι ἀληθείας τὰ ὑπὸ τῶν Γεωγράφων τούτων λεγόμενα, βεβαίως ἀλλαχοῦ ζητητέον τὴν Μοραΐκην τοῦ κ. Σάθα καὶ οὐχὶ ἐν Ἠλείᾳ. Οἱ σοφοὶ οὗτοι Ἄραβες ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου ἀποφαίνονται ὅτι εἶναι ἡ πόλις αὕτη, ἐξ ἧς μετεδόθη ἔπειτα ἁπάσῃ τῇ χερσονήσῳ τὸ ὄνομα. Ἀλλ' ἡ Ἠλεία ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ὑπάρχει; πολλοῦ γε δεῖ. Τί ἐννοοῦσι λοιπὸν λέγοντες κέντρον; θέσιν μᾶλλον κατὰ τὸ μεσόγειον κειμένην; πολὺ ἀμφιβάλλομεν. Ἆρα ἐννοοῦσι θέσιν ὡς πρὸς τὸ ὅλον τῆς χερσονήσου ἐχούσαν ὁπωσοῦν ἀναλογίαν κεντρομόλον, καὶ τοιαύτην, οἵαν ἡ τῆς *Μορέωτίδας* κέκτηται, ὡς πρὸς τὸ ὅλον τῆς Πελοποννήσου, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ *Καταλογικοῦ Χάρτου*, περὶ οὗ ἐρεξῆς ἁμέσως ὁ λόγος. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἐκ γεωγράφων Ἀράβων μαθηματικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τὸ κυριολεκτικώτερον ἐννοουμένην, δὲν δικαιούμεθα, νομίζω, νὰ ἀπαιτῶμεν, λόγου προκειμένου περὶ χωρῶν μεμακρυσμένων τῆς Ἀραβίας, ἔνθα οἱ γράφοντες διέμενον· ἀρκεῖ ἡμῖν, καὶ τοῦτο οὐ σμικρόν, ὅτι διέσωσαν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης, περὶ ἧς ἀλλαχόθεν οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχειν δυνάμεθα, εἰμὴ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς *Μορέωτίδας*, ἐξ ἧς μανθάνομεν ἤδη ὅτι πράγματι ὑπῆρχεν ἡ πόλις αὕτη, περὶ ἧς παρ' αὐτοῖς ὁ λόγος.

Δ'. Καταλανικός τις χάρτης τοῦ 1375 παριστᾷ τὴν Μορέαν κειμένην μεταξὺ Μονεμβασίας καὶ Ῥιλλόνης, καὶ οὐχὶ ἐν Ἠλείᾳ, ὡς παραδέχεται ὁ κ. Σάθας, λέγων ἐν ὑποσημειώσει τάδε· «Une carte Catalane» de 1375 cite aussi la ville de la Morée *entre Monembasie et Rillon*i (sic), ce qui dé-

1 Géographie d'Abdoul-Feda, traduite de l'Arabe par M. Reinaud. Paris, 1846, τόμ. II. σ. 275.

montre qu'à cette époque se conservait encore un vague souvenir de cette ville dejà disparue. (Notice d'un Atlas en langue Catalane dans les *Notices et extraits des manuscrits*. Paris, 1841, vol. XIV, 11e partie, p. 87.[1]

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν τρία τινά.

α') Ὅτι ἡ πόλις *Μοριὰ* συνετηρεῖτο μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἀνεφάνησαν οἱ Καταλᾶνοι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις.

β') Ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου, ἔνθα καὶ ἡ Μονεμβασία, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ κέντρον, ὡς λέγουσιν οἱ ἄνω εἰρημένοι Ἄραβες γεωγράφοι.

γ') Ὅτι τὸ ὄνομα *Rilloni* ἀπαντᾷ παρὰ τῷ σοφῷ Γάλλῳ *Buchon* ὡς εἰκάζω, ὑπὸ μορφὴν ὀλίγον διάφορον. Ὁ σοφὸς οὗτος μεσαιωνοδίφης τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Πελοποννήσου λέγει τάδε· «plusieurs de ces noms aujourd'hui perdus se rétrouvent »dans un dénombrement de l'année 1391,[2] et qui contient les indications »suivantes·

	feux.
»la Voustice (Vostitza). .	200
»la Peguche.	40
»la *Oreole (Rhiolo)*». .	120 et. et.

Καὶ παρακατιὼν ὁ αὐτός· «dans une déclaration manuscrite des villes sur les quelles les Veni»tiens, après l'extinction de la domination française, prétendaient posséder des »droits en Morée en 1471, on retrouve des désignations de quelques villes, à »l'aide des quelles on pourra s'aider à retrouver les anciennes villes ou forteres»ses des Francs· les voici, d'après la copie qu'a bien voulu me communiquer m. »Mustoxidi Pendant mon sejour à Corfu: «Dichiarazione di tutta la Morea fatta »nel 1471.»

«la signoria (Venise) possiede.
«la croce, rovinata, il resto Turco.»
«Coranto.»
«Vasco.»
«San-Zorzi Tropico.»
«Vassili, rovin.»
«Sillo-castro rovin».
. . . . . .
. . . . . .
«Camomenitza.»
«Callandrizza.»
«Postena.»
«*Riollo*.» et. et.[3] τοῦ μακροῦ καταλόγου τῶν διαφόρων

1 Monum. hist. hellen. par C. Satha. τόμ. 1. prefac. XXXV. edit. Paris. 1880.
2 Guichenon, preuves de l'histoir de Savoie.
3 Recherch. histor. sur la Princ. Franç. de Morée. et. et. par Bouchon. tom. 4. σελ. LXIV-LXV. Paris. 1845. memoir. sur la géogr. politique.

ὀνομάτων, ἅπερ παραλείπομεν ἐνταῦθα διὰ τὸ εἰς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἀσυντελὲς αὐτῶν.

Τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῆς *Rilloni* ἢ *Oreole* = *Riollo*, κατὰ τὸν κ. Buchon, ἀγνοοῦμεν· οὐδ' ἀκούεταί που, καθ' ὅσον ἐμοὶ γνωστόν, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν Πελοποννήσῳ σήμερον, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὡς τοιοῦτον τὸ πρὸς Δ. τῆς Κυπαρισσίας κείμενον καὶ μίαν ὥραν καὶ ἡμίσειαν αὐτῆς ἀπέχον χωρίον, *Ἄγριλο*, ὅπερ ἐστὶ παράλιον καὶ ἔχει καὶ μικρόν τινα ὅρμον, παρ' ᾧ τὰ πλοῖα φορτόνονται σταφίδας. Ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι μεσαιωνικόν, ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ ναοῦ, ὅστις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ κατὰ τύπον βυζαντινὸν ᾠκοδομημένος εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχάς.[1] Ἐὰν ὅμως ἦν ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ θέσις τῆς *Rilloni* ἢ *Oreole*=*Riollo*, ὡς τῆς Μονεμβασίας, τὸ ζήτημα ἐθεωρεῖτο λελυμένον ἐν ἄκρᾳ ἐπιστημονικῇ σαφηνείᾳ καὶ ἐναργείᾳ. Ἀλλ' ὅπως δήποτε καὶ ἂν θεωρηθῇ, κατόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐρειπίων τῆς *Μορηjοτάδας*, οὐδεὶς ἐπιστήμων τοῦ λοιποῦ δύναται περὶ τῆς *Μοριᾶς*, ἢ *Μορέας*, κατὰ Σάθαν, προκειμένου τοῦ λόγου, νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας σπουδαίους λόγους, ὧν ἕνεκα ἐν *Μορηjοτάδᾳ* συμφώνως τοῖς τῆς κριτικῆς κανόσι καὶ ἀρχαῖς φαίνεται ὑπάρχουσα ἡ *Μορέα* ἢ *Μοριά*, ἐξ ἧς μετεδόθη ἐπὶ Φράγκων συμπάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη διὰ λόγους, οὓς ἐκτιθέμεθα παρακατιόντες.

Β'

§ α'. Ἀλλὰ καιρὸς ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν ἰδίᾳ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης πόθεν: πόθεν προῆλθε·

Αὐτὸς ὁ τύπος (forma) τοῦ ὀνόματος *Μορία* δύναται ἐρωτώμενος οὕτως εἰπεῖν, νὰ παράσχῃ σαφεστάτην περὶ ἑαυτοῦ ἀπάντησιν, ὡς νομίζω, καὶ οὐδεμιᾶς παρανοήσεως ἢ ἀμφισβητήσεως ἐπιδεκτικήν· διότι τὸ ὄνομα *Μοριὰ* ὀξυτονούμενον, ὡς ὁ λαὸς συνήθως προφέρει αὐτό, ὑποδείκνυσι, καθὸ περιεκτικόν, τόπον περιέχοντα πληθὺν μοριῶν=ἱερῶν ἐλαιῶν, ὧν ἕνεκα καὶ αὐτὸς ὁ Ζεὺς ὁ Ὀλύμπιος ἐπεκλήθη *Μόριος*, κατὰ τὴν ἑξῆς μαρτυρίαν τοῦ Σοφοκλέους·

«Οὐδ' ἐν τῇ μεγάλᾳ Δωρίδι νάσῳ Πέλοπος πώποτε βλαστόν,
»φύτευμ' ἀχείρητον, αὐτόποιον,
»ἐγχέων φόβημα δαίων,
»ὃ τᾷδε θάλλει μέγιστα χώρᾳ,
»γλαυκᾶς παιδοτρόφου φύλλον ἐλαίας·
»Τὸ μέν τις οὔθ' ἁβός, οὔτε γήρᾳ
»σημαίνων, ἁλιώσει χερὶ πέρσας· ὁ γὰρ αἰὼν ὁρῶν κύκλος
»λεύσσει νιν Μορίου Διὸς
»χ' ἁ γλαυκῶπις Ἀθάνα.» 2

1 Ἀπίθανός μοι φαίνεται ἡ τῆς Ὠλένης ἐν Ἠλείᾳ ἐξαλλοίωσις εἰς Rilloni ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καί τοι καὶ τούτου ἐκ τῶν ἀδυνάτων μὴ ὄντος.
2 Σοφοκλ. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ. στίχ. 705 κιξ.

Ὥςπερ οὖν ἀπὸ τὸ ἴον ἐγένετο τὸ περεκτικὸν ὄνομα *Ἰωνιά*, ὡς ἀπὸ τὸ ῥόδον, *ῥοδωνιά*, καὶ ἄλλα πολλά, οὕτω καὶ ἀπὸ *μορία*, *μοριά*, καὶ ἐκ τούτου τὸ κύριον *Μορία*, καὶ ἐκ τούτου αὖθις τὸ *Μοριᾶτις*, καὶ *Μοριοτάς-άδος* καὶ *Μορίjοτάδα*, κατὰ τοὺς ὑστέρους Μεσαιωνικοὺς χρόνους· οὕτω καὶ ἐκ τῆς κρήνης *πίσης* ἡ Πῖσα,, καὶ ἐκ τούτου ἡ *Πισᾶτις* ἐν Ὀλυμπίᾳ [1] ἐκ τῆς κυδωνίας, *αἱ Κυδωνίαι* ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κλ. [2] Ὅτι δ' ἐξ ὀνομάτων δένδρων καὶ ἐν γένει φυτῶν πολλὰ πόλεων ὀνόματα προῆλθον παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ νέοις Ἕλλησιν, ὀλίγα τινὰ παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν ἀρκοῦσιν, οἷον, Καρδαμύλη ἐκ τῶν καρδάμων, [3] Κυπαρισσία ἐκ τῶν κυπαρίσσων, [4] Κύπρος ἐκ κύπρου, [5] Ἐλαιᾶτις ἐκ τῆς ἐλαίας, Καστανιά, Πλατανιά, Κρανιὰ ἢ Κραναία, ἐκ τῆς καστανέας, πλατάνου, κρανίας, καὶ οὕτω καθεξῆς. [6]

§ β'. Ἡ πόλις *Μορέα* ἢ *Μοριὰ* συνετηρεῖτο, κατὰ τὸν κ. Σάθαν, [7] μέχρι τοῦ ιγ' αἰῶνος. Ἀλλὰ πῶς ὕστερον καὶ ὑπὸ τίνος κατεστράφη, ἀγνοεῖται. Ἀλλ' ἤδη διεγείρεται τὸ ζήτημα: ἂν ἐξ αὐτῆς ἐπωνομάσθη κατὰ πρῶτον ἡ Ἠλεία *Μορέας*, ὡς παραδέχεται ὁ κ. Σάθας, [8] καὶ ἐκ τῆς Ἠλείας ὕστερον σύμπασα ἡ Πελοπόννησος ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ταύτην ὡς γνωστόν.

§ γ'. Ἐξετάσωμεν κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ περὶ τούτου·

Ὅτι κατὰ πρῶτον ἡ Ἠλεία ἐπωνομάσθη *Μορέας*, ἱστορικῶς ἐστιν ἀποδεδειγμένον, καὶ συνεπῶς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως ἀνεπίδεκτον. Ἀλλὰ πόθεν ἡ Ἠλεία ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο κατὰ πρῶτον, εἶναι ἀμφισβητήσιμον, καὶ ἑπομένως σπουδαία περὶ τούτου συζήτησις πρόκειται μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων Μεσαιωνοδιφῶν, τῶν μὲν ἐκ τοῦ ὀνόματος *μουριᾶς* (τοῦ φυτοῦ) παραδεχομένων ὅτι προῆλθεν ἡ ὀνομασία ἐν Ἤλιδι, τῶν δὲ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως *Μοραίας*, ὡς ὁ κ. Σάθας. Ἀλλὰ τῶν μὲν πρώτων τὴν γνώμην διὰ μακρῶν ἀνυπόστατον ἀπέδειξεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς κ. Κωνστ. Παππαρρηγόπουλος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ. [9] Τῶν δὲ δευτέρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ κ. Σάθα, ἔμπεδος οὐκέτι ἐπιστημονικῶς ἡ γνώμη ἀποκατέστη, καὶ δι' ἄλλους μὲν πολλοὺς λόγους, περὶ ὧν εἰς πλάτος ἀλ-

1 Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις ὑπὸ Κ. Κόντου, ἐν Ἐφημ. Φιλομαθ. Περίοδ. Β'. ἀριθ. 21. 1 Φεβρ. 1880. σελ. 324-328.

2 Λόγιος Ἑρμῆς Βιέννης. ἔτ. 1819. φυλλαδ. 13. σελ. 568.

3 Κοραῆ Ἀτάκτ. Τόμ. Γ'. σελ. 7-12. ἔκδ. Παρισ. 1830.

4 Ἐφημ. Φιλομαθ. Περίοδ. Β'. Ἀριθ. 23. σελ. 361-368. περὶ Κυπαρισσίας κλπ. 1 Μαρτ. 1880.

5 Ἱστορ. Ἑλλην. Ἔθνους ὑπὸ Κωνστ. Παππαρρηγοπούλου· ἔκδ. Β'. Τόμ. Α'. Βιβλ. Α'. Ἀχαιοί. σελ. 28-29. ἔκδ. Ἀθην. 1881.

6 Ἴδε καὶ εἰσαγωγὴν εἰς Πίνδαρον τοῦ ᾀειμνήστου διδασκάλου τοῦ Γένους Κωνστ. Ἀσωπίου.

7 Monument. histor. hellen. prefac. σελ. XXXV. Paris 1880.

8 Monum. ἔνθ. ἀνωτ.

9 Ἱστορ. Ἑλλην. Ἔθνους. Τόμ. Ε'. σελ. 79-83. ἔνθα εἰς πλάτος τὰ περὶ τούτου εἰσὶν ἐκτεθειμένα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀνδρός.

λαχοῦ ἐξηγήθημεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐφεξῆς σπουδαιοτάτους, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον νομίζομεν.

Α'. Ἡ πόλις *Μοραία*, ὡς γράφει αὐτὴν ὁ κ. Σάθας, ἢ *Μοριά*, ὡς κοινῶς προφέρεται, ἐν Ἤλιδι οὐχ εὑρίσκετο, ὡς ἀπεδείχθη πλέον τρανότατα ἐν τοῖς προηγουμένοις· ἔκειτο δ' ἐν Τριφυλίᾳ παρὰ τὴν Κυπαρισσίαν, ὡς ἀπεδείχθη ἀναμφισβητήτως ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς εἰς τὸ *Ἀληνικὸ Μορίjοτάδας*. Ἀλλ' ἀμέσως ἀναφαίνεται ὡς ἐκ βυθοῦ τινος ἀνερχομένη ἡ μορφὴ τοῦ ζητήματος τοῦδε· Ἆρά γε ἡ *Μοριὰ* αὕτη ἐκέκτητο τοσαύτην πολιτικὴν βαρύτητα, τότε καὶ τοσαύτην πολιτικὴν ἰσχύν, ὅσης χρῄζει ἡ διάδοσις καὶ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος αὐτῆς καθ' ἅπασαν τὴν χερσόνησον; τί δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν πρὸς τοῦτο;

Β'. Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς ἀληθές, ὅτι ἐκ τῆς *Μοριᾶς* ταύτης προῆλθεν ἡ πολύκροτος τελευταία ἐπωνυμία τῆς Πελοποννήσου, δύο τινὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὡς εὐλογοφανῆ αἴτια αὐτῆς·

α'. Ἢ ἐξ ἀμαθείας τῶν ξένων κυριάρχων τῆς χώρας,

β'. Ἢ ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *Βουτζαράδων*.

§ δ'. Καὶ ὅτι μὲν ἐξ ἀμαθείας τῶν ξένων κυριάρχων τῆς χώρας φαίνεται πιθανόν, ὅτι προῆλθε τότε ἡ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος *Μοριᾶς*, ἔχομεν παράδειγμα παρ' Ἀμμιανῷ Μαρκελλίνῳ, παρ' ᾧ φαίνεται κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἡ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀχαΐας καὶ ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς[1] ἐξ ἀμαθείας προελθοῦσα. Ἡ δὲ ἐκδοχὴ αὕτη οὐ φαίνεται ἡμῖν ἀποκρουστέα, ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ τελευταῖος κατὰ τῶν Φράγκων ἀνδρείως ἀγωνισθεὶς Δόξα-πατρῆς ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βουτζαράδων, εἷλκε τὴν καταγωγὴν ἐκ τῆς *Μοριάτιδος* ἢ *Μορίjοτάδας*, κατὰ τὴν χυδαιοτέραν ἔκφανσιν τοῦ ὀνόματος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ τελευταῖον τοῦτο προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων μετὰ ζωηρὸν ἀγῶνα τῶν Βουτζαράδων, ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τούτων εἰς ἅπασαν τὴν Ἤλιδα,[2] ἐπονομασθεῖσαν τότε *Μορέαν* ἢ *Μοριάν*, ἢ τὸ *Πριγκιπάτον τοῦ Μωρέως*, ὡς ἔγραφον καὶ ἐπωνόμαζον αὐτὸ οἱ Φράγκοι· οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐπωνυμίου τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐπεκράτησεν ἴσως καὶ παρὰ τοῖς νῦν Ἕλλησι νὰ ὀνομάζωσι συνήθως πάντα γενναῖον ἄνδρα *Μπουτζαρᾶν* ἁπανταχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἰδίᾳ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Στερεᾷ. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς γνωστόν, ὠνόμασαν ἄλλοτε σύμπασαν τὴν Πελοπόννησον Ἀχαΐαν, ἐπειδὴ ταύτην καὶ μόνην εὗρον τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνεξαρτησίας· ὥστε δὲν φαίνεται παράδοξος ἡ ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου, εἰ

1 Ἀθηναΐς, Ἱστορικὸν Διήγημα Φερδινάνδου Γρηγοροβίου, μετάφρασις Σπ. Λάμπρου, Ἑστίας Ἀθηνῶν, ἀριθ. 331, σελ. 278. 2 Μαΐου 1882.

2 Μεθ' ἧς ἦν ἡνωμένη τότε ἡ Τριφυλία ὑπὸ τὴν ξενικὴν Κυριαρχίαν, ἥτις ἐν Ἠλείᾳ, ὡς γνωστὸν τὸ πρῶτον ἐρριζοβόλησεν, ἀποκαταστήσασα τὴν ἕδραν αὐτῆς ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Ποντικοκάστρου, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ ἐγράψαμεν τὰ δέοντα.

καὶ εἰς μεμακρυσμένας ἐποχὰς ἐν τῇ αὐτῇ χερσονήσῳ· περιοδικὰ γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ἱστορικὰ κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἰταλὸν I. Βῖκον, ἐκθέμενον τὰ περὶ τούτου πάνυ δεξιῶς ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι *Νέᾳ Ἐπιστήμῃ* (Scienza Nuova). Μνείαν τοῦ Δόξα-πατρῇ ἐποιήσατο καὶ ὁ σοφὸς Γάλλος Buchon ὡς φρουράρχου τοῦ Ἀρκαλόβου εἰς Σκορτά, καὶ ἀνδρείου πολεμιστοῦ. Τὸ δὲ φρούριον τοῦτο ἦν ἐπὶ βράχου ἀπροσπελάστου καὶ ἐκράτει τοῦ στενοῦ, δι' οὗ ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ εἰσελάσῃ εἰς Σκορτά, καὶ ἀκολούθως εἰς Ἀρκαδίαν.[1]

§ ε'. Ὅτι δ' ἡ οἰκογένεια τῶν Βουτζαράδων φαίνετ' ἐκ Τριφυλίας κατεγομένη, καλουμένης τότε Ἀρκαδίας,[2] συντελοῦσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τούτου καὶ δύο παραδόσεις, αἵπερ ἀπαντῶσι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ ἐντεῦθεν.

α'. Εἰς *Ἅγιον Ἠλίαν*, κορυφὴν τῶν ὀρέων τῆς Κυπαρισσίας, ὑπάρχει σπήλαιον, ὅπερ κοινῶς ὀνομάζεται *Σπηλιὰ τοῦ Δόξα-Πατρῆ*· διότι, λέγουσιν, ἐκεῖ κατέφυγεν ὁ Δόξα-Πατρῆς καὶ ἐκρύβη, ὅτε κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ τὴν ἧτταν αὐτοῦ. Ἡ κορυφὴ αὕτη εἶναι εἰς τὸ λεγόμενον, *Γεράνειον*, ὄρος παρὰ τὴν κώμην *Ἀρμενιούς*, $^3/_4$ ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Κυπαρισσίας· ἡ δ' εἰς αὐτὴν ἄνοδος στενή, τραχυτάτη καὶ λίαν κρημνώδης. Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου πυραμιδοειδὴς καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς μικρά τινα λίθινα καθίσματα τεχνητὰ ἀπαντῶσιν· ἐντὸς δὲ αὐτοῦ οὐ μεγάλου ὄντος ἐπικρέμανται σταλακτῖται μικροῦ μεγέθους· ἐνὸς δὲ τούτων ὑποκάτωθεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παρατηρεῖται μικρά τις λευκάνη λαξευτὴ ἐν τῷ βράχῳ, ὅπως ὑποδέχηται τὸ ἄνωθεν στάζον κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὴν καὶ χρησιμεύῃ εἰς πόσιν δι' ὀλίγους τινὰς ἀνθρώπους ὕδωρ. Ἐνδείξεις αὗται τῆς ἐν αὐτῷ ποτὲ διαμονῆς ἀνθρώπων· ἀλλ' ἂν ὁ Δόξα Πατρῆς ἢ ἄλλοι τινὲς παρέμειναν ἐν αὐτῷ, οὐδὲν ἄλλο τεκμήριον ἔχομεν διασαφηνίζον ἢ γνωρίζον ἡμῖν πλείονα, ὥστε νὰ διακρίνωμεν τὸ ἀληθὲς ἑκατέρων.

β'. Καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὰς κώμας τοῦ δήμου Κυπαρισσίας, ὡς καὶ εἰς *Ζαΐτζιον* ἐν Ὀλυμπίᾳ, πλεῖστοι ὅσοι ὀνομάζονται *Δόξαι*, κύριον ὄνομα, ὅπερ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου σπανίζει, καὶ ἑπομένως κεντᾷται ἡ περιέργεια τοῦ ἐπιστήμονος νὰ ἐρωτήσῃ· Διὰ τί τοῦτο ἐνταῦθα πλεονάζει; Ποῖον τὸ αἴτιον; Ἀλλ' ἄλλην ἑρμηνείαν τούτου δὲν εὑρίσκει εἰμὴ ὅτι χάριν ἱερᾶς ἀναμνήσεως τοῦ Δόξα-Πατρῆ ἀποδίδονται συχνάκις τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς διαφόρους, καὶ οὕτω συντηρεῖται μέχρι σήμερον ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἥρωος τοῦ Μεσαιῶνος, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ σοφὸς καθηγητής, κ. Κωνσταντ. Παπαρρηγόπουλος ἐν ἰδικωτέρᾳ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῇ ἐν ᾗ μοὶ γράφει περὶ αὐτοῦ τάδε· «Περὶ τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ ἐκρύπτετο ὁ μεσαιωνικὸς ἥρως Βουτζαρᾶς, οὐδὲν γνωρίζω· ἐν γένει δὲ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὀλίγας ἔχομεν εἰδήσεις. Τὰ χρονικὰ τῶν ἐν *Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων* λέγουσιν ὅτι ὁ πρωτοστράτορας μισὲρ Τζεφρὲς ἐξεστράτευσεν εἰς τὸ »Ἀράκλοβον

»ὁπού κρατοῦν τὸν δρόμον
ὁπού τὸ λέγουν τὰ Σκορτά· μικρὸν Καστέλλιν ἔνι
Ἀλλ' εἰς Τραχόνιν κάθεται, τόπον ἀφιερωμένον....
. . . . . τὰ κρατεῖ
λέγουν ὁ κάποιος ἀπὸ τοὺς Βουτζαράδαις
Δόξα-Πατρῆν τὸν λέγουσι, καλὸς στρατιώτης ἔνι.»

Ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐσυνθηκολόγησεν ἅμα ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, οὐδὲ »λέγεται τί ἀπέγεινεν ὁ Βουτζαρᾶς. Ἡ ἀρχαία ἰταλικὴ μετάφρασις τῶν »Χρονικῶν, ἡ γενομένη πιθανῶς ἐν τῇ ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδι ὀνομάζει τὸν »ἄνδρα Vncera Decapatri, οὐδὲν δὲ προσθέτει εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου λεγόμενα. Καὶ ὁ Μορέ ἐν τῇ ἱστορίᾳ του ταῦτα μόνον ἀναφέρει τὰ »σύντομα γεγονότα». Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τοῦ Βουτζαρᾶ Δόξα-Πατρῆ.[1]

§ ς'. Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἐξάγεται τὸ ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα ὅτι ἐν Ἤλιδι πόλις ἔχουσα τὸ ὄνομα *Μοραΐα*, ὡς δοξάζει ὁ κ. Σάθας, δὲν ὑπῆρχε τὸ παράπαν, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν διὰ τοῦτο τὴν τοῦ Ἄραβος γεωγράφου δρώνυμον πόλιν ἐν Ἤλιδι ὡσαύτως κειμένην, μάλιστα μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς *Μαρμωτίδας*, ὥστε πολὺ δίκαιον εἶχεν ὁ κ. Παππαρρηγόπουλος γράφων περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὰ ἑξῆς· «Κατὰ τὸν ἐν τῇ ιγ'. ἑκατονταετηρίδι Ἄραβα γεωγράφον Ἰβν-Σαΐδ, ἐν »τῷ μέσῳ τοῦ Μωρέως κεῖται ἡ δρώνυμος πόλις, ἥτις εἶναι πρωτεύουσα »αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τελευταῖον πόλιν ῥητῶς κατονομαζομένην Μωρέας· ἀλλὰ τὸ δεινὸν εἶναι ὅτι ὁ Ἰβν Σαΐδ βεβαιοῖ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον »τοῦ ὅ,τι ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὁ κ. Σάθας. Ὁ τελευταῖος οὗτος δμιλεῖ περὶ »πόλεως ἐν τῇ Ἤλιδι κειμένης, ὁ δ' Ἄραψ γεωγράφος ἀξιοῖ ὅτι ἡ πόλις »Μωρέας ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου. Πῶς δὲ νὰ πιστεύσωμεν »εἰς τὴν ὕπαρξιν τοιαύτης πόλεως, εἴτε ἐν Ἤλιδι, εἴτε ὁπουδήποτε ἀλλοῦ

1 Recherch. histor. et. et. par Buchon. tom. 1. pag. 43. σημείωσις α'. Paris 1845.
2 Ἐφημ. Φιλομαθῶν, περίοδος Β'. ἀριθ. 23, σελ. 361-368. 1 Μαρτίου 1880.

1 Ἐν τῇ Ἠπείρῳ διατηρεῖται παρὰ τῷ λαῷ φράσις ἡ ἑξῆς· «μία 'στὸ δόξα πατρὶ καὶ κάτω», δόξα πατρὶ ἐννοοῦντι τὴν κεφαλήν· ἤτοι «ἓν κτύπημα κατὰ κεφαλῆς, καὶ οὕτω πίπτει κάτω». Ἀλλὰ πόθεν προῆλθεν ἡ φράσις αὕτη; δύο τινὰ δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς καταγωγῆς αὐτῆς· ἢ ὅτι ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια τῶν Βουτζαράδων καὶ ἰδίᾳ ὁ Δόξα-πατρῆς, τὸ ἐπιφανέστερον αὐτῆς μέλος, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἔπεσεν ἐτιμηθείς, καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Πελοπόννησος, ἢ ἐθεωρεῖτο κεφαλή, ἀρχηγός, ἢ ὅτι ἐπειδὴ συνήθως οἱ χριστιανοὶ ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν ἀναφέροντες τὸ «Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι», καὶ ποιοῦντες τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἀνυψοῦσι τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μετώπου ἅμα τῇ ἐκφωνήσει τοῦ «δόξα πατρί», ἐννοοῦντες διὰ τούτου ὅτι ἡ κεφαλὴ ἀντιπροσωπεύει «τὴν ἀρχήν, τὸ πρῶτον αἴτιον» τῶν ἁπάντων, κατὰ τοὺς Θεολόγους, ἐὰν δὲ προσβληθῇ ἡ κεφαλή, ἅπαν τὸ σῶμα προσβάλλεται.— Οὕτω καὶ ἀρχηγός τις ἐπιφανὴς ἢ φρούριον ὀχυρόν, ἀντιπροσωπεύει τὴν ἰσχὺν λαοῦ τινος, καὶ ἐὰν καταπολεμηθῇ καὶ πέσῃ, πίπτει καὶ ὁ λαὸς καὶ δουλοῦται, καὶ οὕτω πάνυ ἁρμοδίως καὶ φυσικῶς τότε ὁ λαὸς ἐκφράζεται ἐν ἀλληγορίᾳ εὐνοήτῳ «μία 'στὸ δόξα πατρὶ καὶ κάτω».

»τῆς Πελοποννήσου, ἐν ᾧ ἴχνος αὐτῆς δὲν εὑρίσκομεν, οὔτε εἰς τὸ βιβλίον »τῆς Κουγκέστας, τὸ ὁποῖον ἱστορεῖ λεπτομερέστατα τὰ κατὰ τὸ πριγ»κιπάτον Ἀχαΐας, καὶ πεκρατίθησιν ἀγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ ὀνόματα πό»λεων αὐτῆς καὶ ἐπαρχιῶν, καὶ ποταμῶν καὶ ὀρέων, οὔτε εἰς τὸν Ἀραβα»γεωγράφον Ἐδρισί, ὅστις ἀκμάσας ἐν τῇ ιβ'. ἑκατονταετηρίδι, κατέλιπεν »ἡμῖν γεωγραφικὸν ἔργον ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τῆς συγγραφῆς τοῦ ὁμο»γενοῦς αὐτοῦ;[1]

»Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα προταθεῖσα λύσις, προεκάλεσεν ἄλλην. Ὁ κ. Ζα»χαρίας von Lingenthal, ὁ περιώνυμος σχολιαστὴς τῆς *Ἐκλογῆς τῶν Νό»μων*, δὲν παραδέχεται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὅτι ὑπῆρξέ ποτε πόλις Μω»ρέας, νομίζει ὅμως ὅτι ὁ κ. Σάθας, ἀναζητήσας ἐν τῇ Ἰλιδι τὴν ἀρχὴν »τοῦ ὀνόματος τούτου, ἀντιπαρῆλθε πλησιέστατα τῆς ἀληθείας. Τὸ ὄνομα »τοῦτο, λέγει, ἐκφέρεται εἰς τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα διὰ τοῦ τύπου »*Amorea, l'Amorée*. Τὸ δὲ *Amorea* εἶναι ἐπίθετον τῆς Κάτω Ἰλιδος, »*ἀνώρειος, ἀμόρειος* (Ἦλις), ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν Κοίλην Ἰλιδα τῶν »κλασικῶν χρόνων.[2]

»Ἡ προτεραιότης τοῦ τύπου *Amorea* ἐπιστώθη ἀποχρώντως ὑπὸ τοῦ »κ. Ζαχαρίου von Lingenthal· ἀλλ' ἔδει προσέτι νὰ βεβαιωθῇ ὅτι τὸ ὄνομα »*Ἀνώρειος Ἀμόρειος*, ἦτον ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κατοίκοις τῆς χώρας, ὅτε »ἀφίκοντο αὐτόθι οἱ Φράγκοι· διότι μόνον τούτου τεθέντος, δυνάμεθα νὰ »κατανοήσωμεν: διὰ τί οἱ ξένοι προετίμησαν αὐτὸ παντὸς ἄλλου. Δυστυ»χῶς τὸ γεγονὸς τοῦτο οὐδόλως ἀποδεικνύεται.

»Συμπεραίνων λέγω, ὅτι ἡ Σφιγξ αὕτη δὲν εὗρεν ἔτι τὸν Οἰδίποδα »αὐτῆς».[3]

§ ζ'. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας περὶ τούτου· ἐὰν ὅμως τώρα διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐρειπίων τῆς *Μορηϊτάδας* ἡ Σφιγξ αὕτη τοῦ ὀνόματος τοῦ Μωρέως, ἂν οὐχὶ ἀκριβῶς τὸν Οἰδίποδα αὐτῆς εὗ-

1 Πορ' Ἑλληνικὴ Ἱστορία τόμ. Λ'. σελ. 163. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Μορηϊτάδας ὁ "Ιεν-Σαὶδ φαίνετ' ἐχόμενος τῆς ἀληθείας· ὁ δ' ὁμογενὴς αὐτοῦ Ἐδρισὶ οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τῆς πόλεως ταύτης, εἴτε διὰ τὸ ἄσημον αὐτῆς ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ, εἴτε διὰ τὴν εἰς προγενεστέρους τοῦ Ἐδρισὶ χρόνους ἐξάλειψιν αὐτῆς ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων. Ὥστε δὲν δικαιοῦνται διὰ τὴν παρασιώπησιν τῆς Μωρέας, οὔτε τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας, οὔτε ὁ Ἐδρισί, διότι τὰ ἐρείπια τέλος πάντων τῆς Μορηϊτάδας μαρτυροῦσι τὸ ἐναντίον τρανότατα. Σημ. Ἀθην. Πετρίδου.

2 Deutsche Litteratur Zeitung, 1880, N.6, σελ. 196, β. ἑπομ. Ὁ τύπος Amorea, ὄντερ ὁ σοφὸς Κ. von Lingenthal παραδέχεται ὡς ἀληθῶς ἑρμηνεύοντα τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως, ἀπαντᾷ καὶ ἐν Φρυγίᾳ τῆς Ἀσίας, ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ περιώνυμος πόλις Ἀμόριον, ἧς τὰ ἐρείπια ἀνεκάλυψε τῷ 1836 ὁ "Αγγλος "Αμιλτων ἐν τινι πενιχρᾷ κώμῃ, καλουμένῃ τουρκιστὶ «Ἀσαρ-κιοϊ». (Ἴδε Ἐστίας ἀριθ. 229, σελ. 308-314, 18 Μαΐου 1880). Λοιπὸν καὶ ἐν Φρυγίᾳ τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐφαρμοστέον τῆς ἑρμηνείας; τὴν αὐτὴν καὶ ἐν Τριφυλίᾳ διὰ τὴν Μορηϊτάδαν; οἷα πανάκεια ἑρμηνειῶν! Σημ. Α. Πετρίδου.

3 Ἐκ τοῦ Bulletin de correspondance hellénique, Φεβρουαρίου 1882.—Παράβ. καὶ «Παρνασσὸν» τεύχ. Γ'. σελ. 220-222, τόμ. Ε'. 31 Μαρτίου 1881.

ρατο, τουλάχιστον συμβολὴν ἀρκετὰ σπουδαίαν πρὸς τὴν ἐπίλυσιν αὐτοῦ ἐπορίσατο—ἀπόκειται τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ νὰ ἀποφανθῇ ἤδη, παρ' ᾧ ἡ ἔκκλησις γίνεται. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἡ σύντονος καταβίωξις τῆς Σφιγγικὸς ταύτης καὶ ἡ ἐπίμονος αὐτῆς ἀναζήτησις ἀνὰ τὰς χώρας τῆς χερσονήσου, κατανάγκάζει αὐτὴν τέλος πάντων νὰ ἀποσυρθῇ καὶ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς κοιτίδα, τὸν πυκνὸν καὶ μέγαν ἱερὸν ἐλαιῶνα τῆς Ἄλτεως, τὴν κατὰ τὴν ἱερὰν γλῶσσαν *Μορίαν* τοῦ Ὀλυμπίου νεφεληγερέτου τῆς Πισάτιδος.[1]

Ἀθανάσιος Πετρίδης, Ἠπειρώτης
σχολάρχης Κυπαρισσίας.

ΑΙ ΔΥΟ ΜΗΔΕΙΑΙ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΑΙ

Λ'

Ἡ ἐσχάτως γενομένη δημοσίευσις τῶν ἐπιστολῶν τῆς δικαίμου Ῥαχὴλ θὰ παράσχῃ πέποιθα ἐνδιαφέρον εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου περὶ τῶν δύο διασήμων διερμηνέων τῆς Μηδείας μου.

Μετὰ τῆς Ῥαχὴλ ἤλθον εἰς στενὴν σχέσιν συνεργασίας κατὰ τὰ γυμνάσια τοῦ δράματός μου *Ἀδριανῆς Λεκουβρέρ*. Καθ' ἑκάστην ἀφικνούμην παρ' αὐτῇ τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ὥραν εἴτε μετὰ τοῦ Σκριβ εἴτε μόνος ὅσάκις ὁ Σκριβ ἀπησχολεῖτο εἰς τὴν σκηνικὴν προετοιμασίαν τοῦ *Προφήτου*, καὶ μέχρι τῆς ἑνδεκάτης συνεμελετῶμεν τὴν πρᾶξιν ἥτις ἔδει ἐν τῷ Θεάτρῳ νὰ ἐπανακληθῇ κατὰ τὴν πρώτην μ. μ. ὥραν. Τὸ δραμα προητοιμάσθη εἰς εἰκοσιοκτὼ ἡμέρας καὶ οὐδὲ μία ἡμέρα παρῆλθεν ἄνευ αὐτῆς τῆς διπλῆς ἐργασίας τῆς τε πρωϊνῆς καὶ τῆς μετὰ μεσημβρίαν. Τότε ἐθαύμασα τὸ φίλεργον καὶ διορατικὸν τῆς Ῥαχήλ, τὸ μετριόφρον, τὸ εὐγενὲς καὶ τὸ πρόσχαρι εἰς τὰς σχέσεις. Οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ὑπῆρχεν ὑπερηφάνεια μεγάλης τεχνίτιδος, οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἰδιοτροπία τῆς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ λατρευομένης ἠθοποιοῦ· ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν τέχνην καὶ μόνην, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ μόνης ἐφρόντιζεν. Ἤκουε, συνεζήτει καὶ ἐπείθετο ἀλλὰ μετὰ τὴν συζήτησιν. Ἰδοὺ παράδειγμα τούτου ἐμφανές. Ὅσοι εἶδον τὴν Ἀδριανὴν Λεκουβρὲρ ἐνθυμοῦνται ὅτι μία τῶν μεγίστων ἐπιτυχιῶν τῆς πέμπτης πράξεως ἦτο ἡ κραυγή της. . . «Ἀ Μαυρίκιε» τὴν ὁποίαν ἐκβάλλει αὕτη ἀναγνωρίζουσα ἐν μέσῳ τοῦ παροξυσμοῦ της τὸν ἐραστήν της. Ἐάν ποτε κραυγὴ θεάτρου ὑπῆρξε κραυγὴ ἐμπνεύσεως βεβαίως ὑπῆρξεν αὕτη. Καὶ ὅμως ἡ Ῥαχὴλ μόλις μετὰ συζήτησιν τριῶν ἡμερῶν τὴν

1 Ὅτι καὶ ἐν Ἄλτει πλησίον ἱερῶν ἐλαιῶν=μυρσινῶν, δάσος μέγα καὶ συνηρεφὲς ἀποτελουσῶν, ὑπῆρχε τὸ πάλαι καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμεν εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἕλλην. Φιλολογ. Σύλλογον Κωνσταντινουπόλεως ἀπυστάλεῖσαν πραγματείαν ἡμῶν.

ἀπεδέχθη. Ὁ Σκριβ ὑπέδειξεν αὐτῇ τὴν κραυγὴν ταύτην. Ἀνθίστατο εἰς τὸν Σκριβ, ἀνθίστατο εἰς ἐμέ. «Εἶναι πλαστή, ἡ κραυγὴ αὐτὴ εἶναι θεατρική.» «Εἶναι πλαστὴ διότι τὴν ἐκβάλλεις κακῶς» ἀπήντησεν ὁ Σκριβ σκαιὸς καὶ ἐπίμονος ὅταν εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, δηλαδὴ εἰς τὰς δοκιμάς. Τέλος μετὰ τριῶν ἡμερῶν ἀκάρπους προσπαθείας, ἡ κραυγὴ αὕτη εἰσῆλθεν ἂν δύναμαι νὰ εἴπω οὕτως ἐν τῇ καρδίᾳ της, καὶ μᾶς τὴν παρήγαγεν αἴρνης εἰκοσάκις πλεῖον ἢ ὅ,τι ἡμεῖς ἐζητήσαμεν.

Οὐδὲν δὲ πλεῖον τὴν ἐβοήθησε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πέμπτης τούτης πράξεως ἢ ἡ διήγησις τοῦ γεγονότος ἐξ οὗ ὡρμήθην εἰς τὸν κύριον αὐτῆς συνειρμόν.

Ἡ Μάρς ἡ διάσημος ἀπέθνησκε. Παρὰ τὴν νεκρικὴν αὐτῆς κλίνην προσηύχετο ἅγιος ἱερεὺς ὁ ἀββᾶς Γαλλάρ. Αἴρνης ἀκούει ἐξερχομένας ἐκ τῶν χειλέων τῆς θνησκούσης ἐν πλήρει παροξυσμῷ λέξεις διακεκριμμένας μέν, φράσεις συνκφεῖς, ἀλλ' ἀκαταλήπτους αὐτῷ. Τί ἦσαν αἱ λέξεις αὗται; Ὁλόκληρα χωρία δραμάτων διδαχθέντων παρ' αὐτῆς. Ἡ ἀγωνιῶσα ἐπανελάμβανε τὰ μέρη της. Τὸ πρόσωπόν της κατεστραμμένον ὑπὸ τῆς ἀσθενείας ἐνεψυχοῦτο διὰ νὰ παραστήσῃ τὰ πρόσωπα τοῦ θεάτρου, ἡ φωνή της ἀπέκτα τὸν φυσικόν της τόνον· ἔπειτα αἴρνης στραματῶσα ἐνέτεινε τὸ οὖς, ὡς τις ὅταν ἀκροᾶται, καὶ ἐχειροκρότει. Ἐγένετο καὶ θεατὴς τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἡ ἐπιμονὴ αὕτη τῆς πρὸς τὴν τέχνην ἀγάπης καὶ τῆς ἀναμνήσεως τῆς τέχνης ἐν τῷ θανάτῳ, μὲ ἐξέπληξεν ὑπερβολικά. Εἶδον διὰ τὴν *Ἀδριανὴν* μου πέμπτην πρᾶξιν ἐνδικφέρουσαν καὶ νέαν· δὲν ἦτο πλέον κοινὴ λύσις διὰ δηλητηριάσεως, ἔλειπεν ὅλως ἡ κλασικὴ σκηνὴ τοῦ παροξυσμοῦ τῶν ἰταλικῶν μελοδραμάτων καὶ ἡ *Ἀδριανὴ* ἠδύνατο νὰ ἀποθάνῃ κατ' αὐτὸν τρόπον. Ἡ Ῥαχὴλ ἐνόησε καὶ ἐξέφρασε θαυμασίως τὴν ποιητικὴν ταύτην πραγματικότητα. Ἔλειπον ὅλως ἀποτελέσματα ἀγωνίας, ἔλειπον σπασμοὶ τοξικολογικοί. Οὐδὲν ἐκ τῆς κατωτάτης καὶ ὑλικῆς ἐκείνης τέχνης ἥτις ἀντικαθιστᾷ τὴν καρδίαν καὶ παριστάται διὰ τῶν συμπλεκομένων βραχιόνων. Οὐδὲν ἐκ τούτων καὶ ἔμεινε μόνη ἡ μεγάλη τεχνίτις συνοδευομένη μέχρι τελευταίας στιγμῆς ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῆς.

Μετὰ τὴν *Ἀδριανὴν* ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ καὶ πάλιν.

Ἐτόλμησε νὰ ἀρήσῃ τὴν ποίησιν διὰ τὸν πεζὸν λόγον, τὸν ἀρχαῖον κόσμον διὰ τὸν νεώτερον, τὸν πέπλον καὶ τὴν χλαμύδα διὰ τὴν ἐσθῆτα τῶν προγόνων μας· ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ μέρος τῶν ἡμερῶν μας, νὰ φανῇ ἐπὶ σκηνῆς μὲ σημερινὴν ἐσθῆτα, νὰ παραστήσῃ ὄχι ἡρωΐδα πλέον ἀλλὰ γυναῖκα τοῦ κύσμου, αὐτὴν τὴν Ῥαχὴλ τέλος. Τῇ ἐπρότεινα τὴν *Aurélia de Lignerolles*. Εἶδεν ἐν αὐτῇ τὴν Μάρς καὶ εἶχε διατηρήσει τὴν βαθεῖαν ἀνάμνησιν· ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ἀντὶ νὰ τὴν παράττῃ ἀπεναντίας τὴν προσήλκυεν. «Ἀνάγνωθί μοι εἶπε τὸ δρᾶμα καὶ βλέπομεν.» Τὸ ἀνέγνων φροντίζων κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν νὰ μετατρέπω κατά τι τὸ μέρος τῆς Δουζ-

ζης. Ἓν καὶ μόνον μέρος δίδει πολλάκις ἀφορμὴν εἰς ποικίλας παραλλαγάς. Ὅσον θαυμασίᾳ καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πλάσκσα αὐτό, αἱ μετ' αὐτὴν ἐρχόμεναι ἠθοποιοὶ δύνανται νὰ πλάσωσί τι διάφορον μὲν αὐτῆς ἀλλ' ἐπίσης καλὸν ὡς αὐτή. Τὸ μέρος τῆς Λουΐζης ἦτο ἁρμόδιον πρὸς τοιαύτην ποικιλίαν. Ἡ Λουΐζα κόρη ἀρχαίου στρατιωτικοῦ καὶ μητρὸς ἥτις ἦν ἄγγελος ἀγαθότητος, συνήνου ἐν αὐτῇ (οὕτω τοὐλάχιστον ἐγὼ συνέλαβον ἐν νῷ τὸ πρόσωπόν της) τὸν πατρικὸν τύπον καὶ τὸν μητρικὸν τύπον. «Ἐκ τοῦ πατρός σου ἔχεις τὴν ἰσχὺν καὶ ἐκ τῆς μητρός σου τὴν ἀγαθότητα·» οὕτω τῇ ἔλεγεν ὁ σύζυγός της. Ἡ Μὰρς ἦτο κυρίως ἡ κόρη τῆς μητρός της· ἔπεισα τὴν Ῥαχὴλ νὰ γίνῃ μᾶλλον ἡ κόρη τοῦ πατρός της. Μία λεπτομέρεια δὲν κάμῃ πλέον αἰσθητὴν τὴν ἰδέαν μου. Κατὰ τὴν πρώτην πρᾶξιν ἡ Λουΐζα βλέπει τὸν κῆπόν της γενόμενον ἔρμαιον τῶν κυνηγῶν καὶ τῶν κυνῶν γειτονός τινος πρίγκιπος ὅστις κατεδίωκεν ἔλαφον διαφυγοῦσαν διὰ τῶν κήπων καὶ τῶν φρακτῶν τῶν γειτόνων. Ἡ Λουΐζα μόνη τότε ἐν τῇ οἰκίᾳ ὁπλίζει τὸν κηπουρὸν καὶ τοὺς ὑπηρέτας, κατάσχει τοὺς κύνας καὶ συλλαμβάνει τοὺς κυνηγοὺς διὰ τῆς ἀπειλῆς τῶν δύο ὅπλων. Ἤθελον διὰ νὰ γίνῃ πλέον ἐνδικφέρουσα ἡ σκηνὴ ἡ Λουΐζα ἀπειλοῦσα τοὺς κυνηγοὺς νὰ κρατῇ ἐργόχειρόν τι ἀνὰ χεῖρας καὶ νὰ ἐξακολουθῇ κεντῶσα. Ἡ Μὰρς ἀντέστη διότι γινώσκουσα καλῶς τὸ δύσκολον κοινόν της, κατεῖδεν ὅτι ἦν γελοῖον γυνὴ διακόπτουσα πῶς νὰ κρατῇ βελόνην . . . Ἀπέδωκα τὸ κέντημα τῇ Ῥαχὴλ καὶ ἐπιτυχία πλήρης ἔστεψε τὴν νέαν αὐτῆς ταύτην ἀπόπειραν. Ὡς πρὸς τὸ κέντημα ἀμφιβάλλω ἂν τὸ κοινὸν τὸ ἐνόησεν.

Ἡ διπλῆ αὕτη ἐπιτυχία ἐγέννησε μεγάλην πεποίθησιν περὶ ἐμοῦ τῇ Ῥαχήλ. Μὲ συνεβουλεύετο πάντοτε ἐπὶ τῶν νέων δραμάτων ἅτινα προὔκειτο νὰ διδάξῃ. Ἐσπέρας τινὰ μοῦ ἀνέγνωσεν ὁλόκληρον τὸ δρᾶμα τοῦ Λίμιλίου Ὠζιὲ *Ἄρτεμις*, ὅπερ τότε ἐμελέτα. Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη μοῦ ἐβεβαίωσε τότε ἰδέαν ἣν εἶχον πρὸ καιροῦ ὅτι μεγάλη διαφορὰ εἶναι μεταξὺ τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ τοῦ παριστάνειν. Ἐξαίρετα ἠδύνατό τις νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ ἦναι μέτριος ἠθοποιὸς καὶ ἠδύνατο νὰ ἦναί τις ἐξαίρετος ἠθοποιὸς καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ μετρίως.

Εἶναι σχεδὸν δύο διάφοροι τέχναι· ὁ ἠθοποιὸς δὲν παριστᾷ ἢ μόνον ἓν πρόσωπον ἐν τῷ δράματι καὶ ὁ ἀναγινώσκων δέον νὰ τὰ παραστήσῃ ὅλα· ὁ μὲν δὲν ἔχει ὡς ὄργανον ἢ τὴν φωνὴν καὶ μόνην, ὁ δὲ ἔχει βοηθητικὰ τὰ ἐνδύματα, τὰ σχήματα, τὰς κινήσεις, τὴν φυσιογνωμίαν. Οὕτως ὥστε ἡ Ῥαχὴλ ἥτις παρέστησε τὸ συμπαθὲς πρόσωπον τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τοσαύτης τέχνης ἀνεγίνωσκε τὸ δρᾶμα σχεδὸν ἄνευ τινὸς ὑπεροχῆς.

Ἡμέραν τινὰ μετὰ μακρὰν διάλεξιν ἐπὶ τῶν γυναικείων προσώπων ἐν τῷ θεάτρῳ μὲ παρεκάλεσεν ἐπιμόνως νὰ γράψω δι' αὐτὴν ἐν ἰδίᾳ. Τότε διὰ τὴν τρίτην τούτην ἀπόπειραν συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ γράψω

τραγῳδίαν ἀρχαίαν τε συγχρόνως καὶ νεωτέραν. Ἐξηγοῦμαι. Ἡ ἀρχαιότης ἐγένετο δι' ἡμᾶς ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὡσεὶ νέος κόσμος. Ἄπειροι ἐργασίαι κριτικαί, ἀρχαιολογικαί, ἱστορικαί, νομισματικαί, τεχνικαί, ἐπέρριψαν αἴφνης φῶς ἄγνωστον ἐπὶ τῶν ἠθῶν, τῆς λατρείας, τῶν μνημείων, τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον σχεδὸν ἀνεγεννήθη διὰ τῶν ἐρευνῶν σοφῶν Γερμανῶν καὶ διὰ τοῦ εὐφυοῦς ἔργου τοῦ Ηατέν ἐπὶ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ὡπλισμένος διὰ τῶν νέων τούτων σπουδῶν, ἠψάμην ὑποθέσεως ἥτις πάντοτε μὲ εἶχε προσελκύσει διὰ τοῦ περὶ αὐτὴν μυστηρίου, τῆς Μηδείας. Ἠσθανόμην ὅτι ὁ Ἕλλην ποιητὴς δὲν εἶχεν εἰπεῖ τὸ πᾶν· ὅτι ἠδύνατό τις νὰ βυθισθῇ πλέον ἔτι ἐν τῇ μητρικῇ ταύτῃ καρδίᾳ· ὅτι ἠδύνατό τις ἔτι νὰ παραγάγῃ ἐκ τῶν λαμπρῶν αὐτῆς σκηνῶν ἀποτελέσματα ἰσχυρότερα ἔτι. Μία σκηνὴ πρὸ πάντων μὲ παρέσυρεν· ἡ διήγησις τοῦ θανάτου τῆς Κρεούσης. Ἡ Μήδεια ἔπεμψεν αὐτῇ εἰς δεῖγμα ὑποταγῆς διὰ χειρὸς τῶν τέκνων της δῶρα σπανίας ὡραιότητος, χρυσοῦν στέφανον καὶ πέπλον λεπτοτάτης ἐργασίας. Ὁ Εὐριπίδης μᾶς διηγεῖται ἐν στίχοις θαυμασίοις τὴν ἀθῴαν χαρὰν τῆς κόρης ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν δώρων. Ἐπέθεσε, λέγει, τὸν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της, διέθετεν εὐχαρίστως τὸν πέπλον ἐπὶ τοῦ στήθους της, διώρθου τὴν κόμην της ἐνώπιον λαμπροῦ κατόπτρου μειδιῶσα εἰς τὴν ἰδίαν εἰκόνα· ἔπειτα ἐγειρομένη τοῦ θρόνου, περιεπάτει ἐν τῷ δωματίῳ μὲ χάριεν βῆμα, ἐν τῇ λευκῇ αὐτῆς περιβολῇ προσβλέπουσα ὄπισθεν τὸ σῶμά της. Ἀλλ' αἴφνης ἀλλάσσει χρῶμα, ὅλον της τὸ σῶμα τρέμει καὶ ὁ ποιητὴς μᾶς δεικνύει αὐτὴν ἐν τῇ ἐξόχῳ διηγήσει του ἀποσπῶσαν τῆς κεφαλῆς της τὸν χρυσοῦν στέφανον, ὅστις τὴν ἔκαιεν, τὸν θηλητηριώδη αὐτὸν πέπλον, ὅστις τὴν κατεβίβρωσκε καὶ πίπτουσαν ἐν τρομερᾷ κραυγῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γραίας δούλης, ἥτις τὴν ἐθρήνει.

Ὁποία σκηνὴ εἶπον κατ' ἐμαυτὸν ἂν ἀντὶ νὰ ἦναι ἐν διηγήσει εἶναι ἐν πράξει. Ἂν ἀντὶ τῶν παίδων αὐτὴ ἡ Μήδεια ἔφερε τὰ δῶρα. Ἂν ἀντὶ τῆς γηραιᾶς δούλης αὐτὴ ἡ Μήδεια ἐθρήνει τὴν Κρέουσαν νὰ στολισθῇ. Ἡ Μήδεια γονυκλινής! Ἡ Μήδεια τεταπεινωμένη! Ἡ Μήδεια δούλη! Ἡ Μήδεια ἀκολουθοῦσα τὴν ἀντίπαλον αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς ἐκφράσεις τῆς ἀθῴας αὐτῆς χαρᾶς, καὶ αἴφνης τὴν στιγμὴν καθ' ἣν καταλαμβανομένη ὑπὸ τῆς πρώτης προσβολῆς τοῦ κακοῦ ἡ Κρέουσα κραυγάζει. «Τί ἔχω λοιπόν; ἡ Μήδεια ἀνεγειρομένη διὰ μιᾶς, ἀναπηδῶσα μέχρις αὐτῆς καὶ διὰ κραυγῆς θριαμβευούσης λύσσης ἀναφωνοῦσα... «Τί ἔχεις; Θὰ ἀποθάνῃς...» Οἵα σκηνή! Οἵα ἀντίθεσις δι' ἠθοποιὸν ὡς ἡ Ῥαχήλ. Καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἰδέας ταύτης, ἠρξάμην ἀμέσως τοῦ ἔργου καὶ ἔγραψα τὴν σκηνὴν ταύτην εἰς δύο ἡμέρας. Ἀφοῦ ἀπεπεράτωσα αὐτὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνήνωσα περὶ αὐτὴν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ δράματος ὅπερ τὸ συνέλαβον ἐν νῷ καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἐργασίας ἐκόμισα τὸ ἔργον μου τῇ Ῥαχήλ. Ἡ

πρώτη ἐντύπωσις δὲν ὑπῆρξε λίαν εὐνοϊκή. Ὁ τίτλος τὴν ἔκαμε νὰ συνοφρυωθῇ. Δὲν ἐφοβήθην, τὴν ἐγνώριζον καλά. Ἐνθυμοῦμαι τὴν ἄρνησίν της τοῦ νὰ διδάξῃ τὴν Ἀδριανήν! Οὕτω, μόλις ἐπεράτωσα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ δράματος τῇ λέγω ψυχρά.—Ἐλοιπόν!.. Ἐλοιπόν μοι ἀπεκρίθη, ἐπερίμενόν τι νεώτερον. Παρέστησα τόσα Ἑλληνικὰ δράματα.—Ἀλλ' ἡ Μήδεια ἐν τῷ δράματί μου δὲν εἶναι Ἑλληνὶς εἶναι βάρβαρος.—Δὲν ἐδίδαξα ποτὲ μέρη μητρός. — Εἰς ἔτι μᾶλλον λόγος διὰ νὰ ἀρχίσῃς διδάσκουσα τοιαῦτα.—Ἀλλὰ τίς μὲ πείθει ὅτι θὰ ἔχω τὴν μητρικὴν ἀπαγγελίαν ἐν τῷ θεάτρῳ;—Ἡ μητρική σου ἀγάπη. Διατί δὲν θὰ ἐκφρασθῇς καλῶς ὅ,τι αἰσθάνεσαι τόσον ζωηρῶς; — Εὑρίσκω ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ πράξει αἰφνιδίας μεταβάσεις ἐκ τῆς μανίας εἰς τοὺς λυγμούς· δὲν δύναμαι νὰ ἐκφράσω τοῦτο.— Καὶ ἐγώ, ἀπεκρίθην γελῶν, γινώσκω νὰ τοὺς ἐκφράσω καὶ θὰ σὲ ἐκμάθω. Οὕτω χωρὶς νὰ ἀντιστῶ αὐτῇ ἐπιμόνως, τὸ μὲν δικαιολογῶν, τὸ δὲ καταπείθων, καταμετρῶν τί ἐν τῇ σπανίᾳ ταύτῃ δικνοίᾳ ὑπῆρχε τὸ καταφανὲς καὶ τί τὸ σκοτεινόν, τί τὸ ἥμερον καὶ τί τὸ ἀγριωπόν, κατώρθωσα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ τὴν εἰσαγάγω εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον προσεπάθησα νὰ ζωγραφίσω καὶ ἐπὶ τέλους προσηλώθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Μηδείας μετὰ τοῦ αὐτοῦ πάθους μεθ' οὗ καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἀδριανῆς καὶ τῆς Λουΐζης.

Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω μίαν τῶν ἡμερῶν τῆς κοινῆς ἡμῶν συνεργασίας. Μοὶ εἶχε προσδιορίσει ὥραν συνεντεύξεως τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ἐν μικρᾷ τινι ἐξοχικῇ ἐπαύλει ἣν εἶχεν ἐνοικιάσει παρὰ τοὺς Παρισίους εἰς Ὠτέιλ. Ὅτε ἔφθασα τὴν εὗρον ἐν τῷ κήπῳ κόπτουσαν ἄνθη, κάμνουσαν ἀνθοδέσμας, εὔθυμον, γελαστήν, παιδίον χαῖρον ἐπὶ τῇ ζωῇ.—Χαίρω βλέπων σε· ὦ πόσον ὡραῖα θὰ συνεργασθῶμεν. Εἶμαι τόσον καλὰ σήμερον. Ὦ! ἡ ὑγιεία εἶναι μέγα τι.—Καὶ λοιπόν, τῇ εἶπον, ἂς μελετήσωμεν τὴν μεγάλην σκηνὴν μεταξὺ Μηδείας καὶ Κρεούσης, τὴν φοβερὰν σκηνὴν τοῦ θανάτου.— Ναί, μοὶ λέγει, ἂς μελετήσωμεν.» Ἀλλὰ μετά τινα λεπτὰ συνεργασίας, μετά τινα δοκίμια γενικῆς μελέτης, καθ' ἣν ἔβλεπον αὐτὴν ἀμφίβολον καὶ διστάζουσαν, στρεφομένη αἴφνης καὶ μοὶ λέγει· «Φίλτατε φίλε, γνωρίζεις τί δέον γενέσθαι; Πρέπει νὰ κόψῃς τὴν σκηνὴν ταύτην.—Τί, ἀνακράζω ἐγώ! νὰ κόψω τὴν σκηνὴν ταύτην, τὴν συγκινητικωτέραν ἐν ταῖς τρισὶ πράξεσι, τὴν νεωτέρκν, τὴν πλουσιωτέραν εἰς σκηνικὰς ἐντυπώσεις διὰ σέ;—Δὲν πρόκειται δι' ἐμέ, δὲν πρόκειται περὶ σκηνικῶν ἐντυπώσεων δι' ἐμέ, πρόκειται περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ δράματος. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ σκηνὴ καταστρέφει τὸ δραμα, διότι καταστρέφει τὸ ἐνδιαφέρον.—Ἀπ' ἐναντίας τὸ ἐνδιαφέρον ἄγεται εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον.—Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς φρίκης! τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μίσους! Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τούτου ἐν τῇ τρίτῃ πράξει. Σκέφθητι λοιπὸν ὅτι πρόκειται νὰ φονεύσω τὰ τέκνα μου καὶ πρέπει νὰ κινήσω τὸν οἶκτον... Ἀκούεις, τὸν οἶ-

κτον ; Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ τοῦτο, ἀφοῦ πρὸ πέντε λεπτῶν ἤμην πλήρης φρίκης καὶ ἐκίνησα τὴν ἀπέχθειαν ὅταν μὲ εἶδον ψυχράν, ἄπιστον, οἰκτράν, δολοφόνον ; Ὁ φόνος τῆς Κρεούσης ἐπὶ σκηνῆς καθιστᾷ ἀδύνατον, τὸν φόνον τῶν παιδίων· τὸν ἀτιμάζει. Ἐγὼ καθίσταμαι πλέον σφαγεὺς αἱμοβόρος, σωστὸς *μπούτσας*. Ὦ, γινώσκω καλῶς τί χάνω· γινώσκω ὁποῖα ἀποτελέσματα ἤθελον εὕρει ἐν σκηνῇ ταύτῃ, ἀλλ' ἀδύνατον... μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην ποῦ θὰ ἠδυνάμην νὰ εὕρω δάκρυα ;

Τὴν παρετήρησα ἐπί τινας στιγμὰς ἄφωνος, ἐκπεπληγμένος, τὸ ὁμολογῶ, διότι ἔβλεπον κόρην μὴ εὐμοιρήσασαν ἀνατροφῆς νὰ φθάσῃ ἐξ ἐνστίκτου καὶ ἁπλῶς ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος εἰς τὴν βαθυτέραν κριτικήν. Λαμβάνων δ' αὐτῆς τὴν χεῖρα τῆς εἶπον :

— Ἔχεις δίκαιον· κόπτω τὴν σκηνήν.

— Εἶσθε λαμπρὸς ἄνθρωπος· μοὶ εἶπεν ἀνακηδῶτα εἰς τὸν λαιμόν μου.

— Ὁμολόγησον μόνον, προσέθηκα γελῶν ὅτι εἶναι κωμικὸν νὰ ἀποκόπτω τὴν σκηνὴν ἧς ἕνεκα ἐγένετο τὸ δρᾶμα.

Οὐδὲν κινεῖ μᾶλλον εἰς ἐμπιστοσύνην ἢ κακὴ καὶ εἰλικρινὴς συνεργασία· ἡ συντριβὴ τῶν πνευμάτων γεννᾷ τὴν συντρίβειαν τῶν καρδιῶν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ συνομιλία ἐγίνετο στενοτέρα καὶ ἀπὸ τῆς τραγῳδίας ἤλθομεν ἐπὶ τὴν τραγῳδόν, ἀπὸ τῆς Μηδείας εἰς τὴν Ῥαχήλ· ἀνεπαισθήτως μοὶ διηγήθη τὰς πρώτας αὐτῆς σκηνικὰς ἀπαρχάς, τὰς ἐλπίδας τῆς νεότητος αὐτῆς, τῆς ζωῆς, καὶ ἔρθασεν εἰς ἐκμυστήρευσιν τόσῳ περίεργον, καὶ ἅτις τόσῳ τὴν τιμᾷ, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ μὴ τὴν ἀναφέρω. Ὡμιλοῦμεν περὶ τοῦ Πολυεύκτου καὶ τῆς Παυλίνας ... «Ὢ ! ἡ Παυλίνα μοὶ εἶπεν, ἴσως εἶναι τὸ μέρος ὅπερ πλεῖον ἠγάπησα . . . δύναμαι εἰπεῖν, ὅπερ πλεῖον ἐσεβάσθην κατὰ τὴν ζωήν μου.» — Καὶ ἐπέμεινεν εἰς τὴν λέξιν ἐσεβάσθην. «Μοὶ ἐγέννησεν αἴσθημα παράδοξον καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὀλίγοι θὰ πιστεύσωσιν. — Ὁποῖον ; — Ἐνθυμεῖσαι ὅτι ἀρτι μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας ἐδίδαξα τὸ πρόσωπον τῆς Παυλίνας ἐν τῷ Πολυεύκτῳ, τὸ ἐγκατέλιπον αἴφνης ;— Καὶ καὶ μάλιστα ἐνθυμοῦμαι παράδοξον δυθεῖσαν τότε ἐξήγησιν τῆς ἐγκαταλείψεως ταύτης. — Τὴν γνωρίζω τὴν ἐξήγησιν ταύτην, προσεῖπε γελῶσα, διετείνοντο ὅτι ἐγὼ ἐζήλευον τὸν Βωβαλὲ διδάσκοντα τὸ μέρος τοῦ Πολυεύκτου. Ἐγὼ νὰ ζηλεύσω τὸν Βωβαλέ ! Ἡ ἀλήθεια ἠξεύρεις ποία εἶναι ; Ὅτι ἤμην ἀναξία τοῦ μέρους τῆς Παυλίνας. Ὢ εἶμαι κόρη πολὺ πλέον παράδοξος ἀφ' ὅ,τι νομίζεις. Ἐν τῷ βίῳ μου μετ' ἀπαισίαν σύμπτωσιν ἀπήντησα ἄνθρωπον ταπεινῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν ἀλλ' εὐφυᾗ, ὅστις ἀπέκτησε μέγα κράτος ἐπ' ἐμοῦ . . . κράτος ὅπερ πάντοτε ἀνεθεμάτιζον καὶ τοι τὸ ὑφιστάμην.— Διατί τὸ ὑφίστασο ; — Ὢ ! διατί ; διατί ; Διότι εἶχε καταλάβει μυστικόν μου, δι' οὗ ὡπλίζετο κατ' ἐμοῦ. Διότι μὲ ἔπεισεν ὅτι ἠδύνατο πολλὰ νὰ πράξῃ διὰ τὸ θεατρικόν μου μέλλον, διότι τέλος τὸν ἐνόμιζον ἰσχυρόν. Καὶ ὅμως τοσοῦτον τὸν ἐμίσουν ὥστε ἡμέραν

τινὰ κατά τινα παράστασιν τῆς *Μαρίας Στουάρτης*, ἐν τῇ πρώτῃ πράξει ἔθεσα ἐν τῷ θυλακίῳ μου μικρὸν πιστόλιον μὲ τὴν σταθερὰν ἰδέαν νὰ κύψω πρὸς τὸ μικρὸν παρὰ τὴν σκηνὴν θεωρεῖον ἐν ᾧ ἀναιδῶς ἐγκαθίστατο καθ' ἃς ἑσπέρας ἐδίδασκον καὶ νὰ τὸν φονεύσω ἐν πλήρει θεάτρῳ. Ὁποῖον ἀληθῶς ἀποτέλεσμα !»

Εἰς τὰς λέξεις ταύτας ἠρξάμην μειδιῶν. . . . «Ἐννοῶ μοὶ λέγει· νομίζετε ὅτι πάνθ' ὅσα διηγοῦμαι εἶναι σκηνὴ θεατρικὴ ἣν παριστάνω . . . Ἐ λοιπόν, μάθετέ το, προσέθηκε μετὰ σπανίας δυνάμεως, μάθετέ το λοιπόν, καὶ πιστεύσατε καθότι εἶναι ἡ καθαρὰ ἀλήθεια. Ἂν κατέλιπον οὕτως αἰφνιδίως τὸ μέρος τῆς Παυλίνας, εἶναι διότι ἠσθάνθην ἐμαυτὴν ἀνάξιον νὰ τὸ περιστάλω, εἶναι διότι ἐπί τινας στιγμὰς κατελήφθην ὑπὸ τοσούτου πρὸς ἐμαυτὴν μίσους, ὥστε μοὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ παρασταθῶ πλάσμα οὕτως εὐγενές, νὰ ἐκφράσω αἰσθήματα οὕτως ἁγνά. Οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι στίχοι μοὶ διέσχιζον τὸ στόμα. Δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ τοὺς εἴπω ! Δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ τοὺς εἴπω. Δὲν ἠδυνάμην.» Ἡ ἀπαγγελία της ἦν τοσοῦτον ἀληθὴς καὶ βαθεῖα ὥστε ἔπαυσα μειδιῶν. Ἐπανέλαβε τότε διὰ φωνῆς τοιαύτης οἵαν οὐδέποτε θὰ λησμονήσω. «Πάντα ταῦτα εἶναι λίαν ἀπίθανα. Τὸ γνωρίζω. Καὶ ὅμως τί θὰ εἴπητε ἂν σᾶς δείξω τὸ βάθος τῆς καρδίας μου. Μὲ θαυμάζετε πολὺ δὲν ἔχει οὕτω ; Μένετε πάντες ἐκστατικοὶ ἀκούοντές με ! Καὶ ὅμως ἠδυνάμην νὰ ἦμαι δεκάκις καλλιτέρα ἂν ἀνετρεφόμην ἀλλέως, ἂν ἔζων ἄλλως. Ὁποία τότε τεχνίτις θὰ ἤμην. Ὅταν σκέπτωμαι ταῦτα πάντα καταλαμβάνομαι ὑπὸ λύπης. . . .» Καὶ διεκόπη αἰφνιδίως, ἐκάλυψε διὰ τῶν δύο χειρῶν της τὸ πρόσωπον, ἔμεινεν οὕτως ὀλίγα λεπτὰ καὶ ἔπειτα μετ' ὀλίγον εἶδον δάκρυα τρέχοντα κατὰ μῆκος τῶν δακτύλων της. Ἔμεινα ἐκστατικός. Τί ὑπῆρχεν ἀληθὲς εἰς πάντα ταῦτα ; Ἔκλαιεν ἀληθῶς ἢ εἶχε τὸ δῶρον νὰ κλαίῃ κατὰ βούλησιν ; Ἤθελε νὰ μὲ ἀπατήσῃ ἢ αὐτὴ ἰδία ἠπάτα ἑαυτήν ; Ἡ φαντασία κατέχει τόσῳ μέγα μέρος ἐν τοῖς νευρικοῖς τούτοις πλάσμασιν, ὥστε ἀγνοεῖ τις ἀληθῶς ποῦ ἀρχίζει ἡ ἀλήθεια καὶ ποῦ τελειόνει. Τί τὴν συνεκίνει ; Ἡ λύπη διὰ τὸ ἰδεῶδες τέχνης μὴ πραγματοποιηθείσης ἢ μέρος τὸ ὁποῖον ἔπλασε παίζουσα ; Ἡ κυρία Τάλμα ἔγραψεν ὅτι ἡ συγκίνησίς της ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ προήρχετο οὐχὶ ἐκ τῶν στίχων τοῦ Ῥακίνα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς της ἀπαγγελλούσης τοὺς στίχους. Συνέβαινε τοῦτο καὶ τῇ Ῥαχήλ ; Συνεκινήθη ἐπὶ τῇ ἑαυτῆς ἀπαγγελίᾳ ; Λελογισμένως ἐξελέξατο ἐμὲ ὅστις δὲν ἤμην φίλος της διὰ τὴν ἐκμυστήρευσιν ταύτην ; Δὲν ἤξευρον τί νὰ συλλογισθῶ καὶ πάντοτε περιέμενον νὰ τὴν ἴδω ἀποσύρουσαν τὰς χεῖρας ἐκ τοῦ προσώπου καὶ νὰ μοὶ εἴπῃ γελῶσα ἐνῷ μὲ ἔβλεπεν οὕτω συγκεκινημένον.— «Ὡραία, εἶμαι εὐχαριστημένη.» Ἐπαίξα καλῶς τὸ μέρος μου». Οὐδὲν τούτων. Ἐσπάγγισε τοὺς ὀφθαλμούς καὶ μοὶ εἶπεν ἁπλούστατα. «Γινώσκετε τώρα πλείονα περὶ ἐμοῦ πολλῶν νομιζόντων ὅτι μὲ γνωρίζουσιν».

Ἀνεχώρησα συγκεκινημένος, ἔκθαμβος καὶ εὐχαριστημένος. Ἡ συνομιλία αὕτη μοὶ ἐφαίνετο καλὸς οἰωνός. Ὅτον καὶ ἂν τὴν ἐγνώριζον ἄστατον, μοὶ ἐφαίνετο δύσκολον νὰ παραβῇ τὸν λόγον της πρὸ ἀνθρώπου εἰς ὃν τοσαῦτα ἐξεμυστηρεύθη. Τὸ εὐγενὲς πρόσωπον ὅπερ ἐπὶ στιγμὴν παρέστησεν, ὤφειλε μοὶ ἐφαίνετο νὰ τὴν ὑποχρεώσῃ ἀπέναντι ἐμοῦ, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, τοὐλάχιστον διὰ τὴν εὐχαριστησιν ὅτι παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ ὑπὸ νέαν φάσιν. Τέλος ἤμην πλήρης ἐλπίδων.

.....Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔμαθον ὅτι ἡ Ῥαχὴλ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ῥωσίαν καὶ διέκοπτεν οὕτως ἀποτόμως τὰς δοκιμὰς τῆς Μηδείας.

Β'

Ἡ προσβολὴ ὑπῆρξε βκρεῖα. Ἰδιαιτέρα τις περίστασις ἐπεβάρυνε τὴν θέσιν μου. Ὑπῆρχε τότε κενὴ ἕδρα ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ καὶ ἐβασιζόμην πολὺ ἐπὶ τῆς Μηδείας μου μέλλων αὐτὴν νὰ παρουσιάσω ὡς ἕνα τῶν ἀρίστων μου τίτλων. Ἡ ἀναχώρησις λοιπὸν τῆς Ῥαχὴλ κατέστρεφε τὰς ἐλπίδας μου. Δὲν ἀπώλεσα ἐν τούτοις τὸ θάρρος μου. Μοὶ ἔγραψεν ὅτι τὸ ταξείδιόν της ὠπισθοδρόμει μόνον τρεῖς μῆνας τὸ δρᾶμά μου. Προσεποιήθην ὅτι τὴν πιστεύω. Εἰς τί δὲ νομίζετε ὅτι ἐχρησιμοποίησα τοὺς τρεῖς μῆνας τῆς προσδοκίας μου; Εἰς ψυχολογικὰς μελέτας ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παρανόξου τούτου πλάσματος, καὶ εἰς ἀναζήτησιν τῶν ἐλπίδων, αἵτινες εἰσέτι μοῦ ἔμειναν.

Ἐγνώριζον ὅτι ἡ Ῥαχὴλ εἶχε προτερήματα καρδίας, ἅτινα μὲ διεβεβαίουν περὶ τοῦ λόγου της. Οὐδέποτε ἐγνώρισα θυγατέρα μᾶλλον συμπαθῆ, ἀδελφὴν μᾶλλον τρυφερὰν, μητέρα μᾶλλον ἀφιωσιωμένην. Πάντες ὅσοι ἐξηρτῶντο ἐξ αὐτῆς, ὑπηρέται, μικροὶ ὑπάλληλοι τοῦ θεάτρου, τὴν ἐλάτρευον. Τὴν εἶδον ἐν Λονδίνῳ, κλαίουσαν ποταμηδὸν ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ θανάτου νεκίου τινὸς καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὴν κατέλαβον ἡμέραν τινὰ ἐν τῷ δωματίῳ της ἐν τῇ σκηνῇ περιενδεδυμένην τὸ ἔνδυμα τῆς Βιργινίας καὶ χορεύουσαν χορὸν ἀντάξιον τοῦ Μακβίλ. «Ὦ! μὴ Ῥαχήλ, ἀνέκραξα, μὴ τὸ ἔνδυμα τοῦτο! Εἶναι φοβερόν!» «Ἴσκ ὅτι διότι εἶναι φοβερόν, εἶναι λαμπρόν, μοὶ ἀπεκρίθη γελῶσα. Μήπως κατὰ βάθος, φίλτατε, δὲν εἶμαι μικρὰ σχοινοβάτις!»

Ἔλεγεν ἀλήθειαν καὶ ἔλεγε ψεῦδος. Ἦτο μικρὰ σχοινοβάτις, καὶ ἦτο Ῥωξάνη. Τραγῳδὸς διὰ τῆς μορφῆς, διὰ τῆς φωνῆς, διὰ τῆς συμπεριφορᾶς, διὰ τῆς εὐφυΐας, ἦτο κωμῳδὸς διὰ τῆς ψυχῆς καὶ μέχρι τοῦ βάθους αὐτῆς. Ὁ Σαρσὲ διηγεῖται ὅτι ἐξερχομένη συνανάστροφῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν ᾗ ἐφάνη κυρία τῆς ὑψηλοτέρας περιωπῆς, ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην ἐνώπιον φίλων νὰ παραστήσῃ παντομίμων ἀνταξίαν χαμινίου τῶν ὁδῶν. Ἰδοὺ τὸ χαρακτηριστικὸν καὶ παράδοξον σημεῖον τῆς Ῥαχήλ. Ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ

κατὰ βάθος τί τὸ σκωπτικὸν ὅπερ ὡμίλει πάσας τὰς γλώσσας, ἤλλασσε λεξικὸν ἀλλάσσον συνομιλίαν, καὶ δὲν ἐγίνωσκε μείζονα ἡδονὴν ἢ νὰ γελᾷ καὶ νὰ περιπαίζῃ πάντας.

Ὁ ἀτυχὴς Βιεννὲ ἔμαθε τοῦτο πρὸς ζημίαν του. Ὁ Βιεννὲ εἶχε πνεῦμα, εἶχεν ἀξίαν, τιμιότητα μεγάλην, χαρακτῆρα δ' ἀπότομον, συνοδευόμενον ἀπὸ ἐγωϊσμὸν ὃν ἐδικαιολόγει ἡ ἀξία του. Μόνον ὅτι ἡ ἀξία του καὶ ὁ ἐγωϊσμός του ἦσαν ἐναντία πρὸς ἄλληλα. Ἦν ποιητὴς σατυρικὸς ἔξοχος ἀναγινωσκόμενος πολύ, ἐπευφημούμενος, ἀλλ' ἐκεῖνος παραβλέπων τοῦτο ἐθεώρει ἑαυτὸν ἔξοχον τραγικὸν πνεῦμα. Ἐνόμιζεν ὅτι ἦν ὁ μέλλων νὰ συνεχίσῃ τὸ θέατρον τοῦ Ῥακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, ἰδίᾳ τοῦ Κορνηλίου, οὗ ἡ ἀνδρικὴ μοῦσα ἐφαίνετο αὐτῷ μᾶλλον προσεγγίζουσα πρὸς τὴν ἰδίκν ἑαυτοῦ. Οὐδὲν παρώργιζεν αὐτὸν πλεῖον τῆς ἐπιτυχίας τῶν σατυρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν μύθων. Διότι ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ ταύτῃ ἔβλεπεν ἀδικουμένας τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ. Εἶχεν ὀκτὼ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ αὐτοῦ ὅλως ἑτοίμους, ἀλλ' ἡ κλασικὴ ἀποτυχία τοῦ *Ἀρβογάστου* αὐτοῦ κατέστητεν ὕποπτον τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου τοῦ δράματος εἰς ἀποδοχὴν τῶν τραγῳδιῶν του, ἃς οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἐπὶ σκηνῆς.

Ἐγένετο τέλος ἡμέραν τινὰ ὑπουργός. Ἡ χαρὰ αὐτοῦ ἦν μεγάλη. Διατί; Διότι προῦκειτο νὰ κυβερνήσῃ; Οὐδόλως, ἀλλ' ἵνα δυνηθῇ διὰ τοῦ ὑπουργικοῦ αὐτοῦ μισθοῦ νὰ ἐκτυπώσῃ τὰς ὀκτὼ τραγῳδίας. Μίαν πρὸ πάντων ἠγάπα πλεῖον τῶν ἄλλων, τὸν *Ἀλέξανδρον*. Ὁμιλῶν ἔλεγε περὶ αὐτῆς οὐχὶ εἶναι ἀριστούργημα, ἀλλ' ὅπερ χεῖρον ἔτι εἶναι τὸ ἀριστούργημά μου. Ὁ Βιεννὲ ἦν ἀκαδημειακός, ἕκαστος δὲ νέος ὑποψήφιος ὅττις κατ' ἔθος ἐπεσκέπτετο αὐτὸν ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἀκροασθῇ τὸν *Ἀλέξανδρον*. Οὕτως ἠκροάσθην καὶ ἐγὼ ἡμέραν τινὰ ὁλόκληρον σκηνήν. . . . ἀνταξίκν τοῦ Ἀρβογάστου. Τῆς ἀναγνώσεως ἀποπερατωθείσης ἐταλαντευόμην μεταξὺ τῆς συνειδήσεώς μου καὶ τῆς ὑποψηφιότητός μου, ὅτε μὲ ἐξήγαγε τῆς δυσχεροῦς θέσεως λέγων μοι: «Ἔ, λοιπὸν φίλτατε, ὁλόκληρος ἡ τραγῳδία εἶναι τοιαύτη.»

Ἰδοὺ λοιπὸν ὁ Βιεννὲ ἡμέραν τινὰ ἐπισκέπτεται τὴν Ῥαχὴλ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ διὰ τοῦ ἀποτόμου αὐτοῦ ὕφους τῆς λέγει:

— Δὲν θέ με γνωρίζετε ἴσως δεσποινὶς· εἶμαι ὁ Βιεννέ.

— Ὦ! κύριε, ἀπεκρίνατο ἐκείνη διὰ τῆς εἰρωνικῆς αὐτῆς φωνῆς . . . Τίς δὲν γινώσκει τὸν Βιεννέ;

— Λέγουσιν ὅτι ἐπιθυμεῖτε νὰ παραστήσετε νέον δρᾶμα;

— Παραπολύ.

— Σᾶς φέρω ἓν θαυμάσιον.

— Δὲν εἴχετε ἀνάγκην νὰ προσθέσητε ἐπίθετον. Ἀρκεῖ ὅτι εἶναι ὑμέτερον.

— Παρακαλῶ μὴ κολακεύεις. Δὲν θέλω νὰ σᾶς ἀναγκάσω νὰ παραστή-

σετε τὴν τραγῳδίαν μου, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀκούσετε μόνον. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἀκούσετε εἶμαι βέβαιος . . . .

— Καὶ ἐγὼ ἐπίσης εἶμαι βεβαία. . . .

— Δέχεσθε νὰ μὲ ἀκούσητε δύο ὥρας !

— Ἂν δέχωμαι, κύριε Βιεννέ! Ἀλλ' εἶμαι εὐτυχής, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ προσθέσω ὑπερήφανος, διότι ἐσκέφθητε ταπεινὴν ἠθοποιόν, οἵα ἐγώ, νὰ γείνῃ διερμηνεὺς τοῦ ἔργου ὑμῶν.

— Καὶ λοιπὸν πότε ;

— Πότε; προσέθηκε μετὰ ταπεινότητος πλήρους χάριτος. Ἀλλ' ὁπόταν θελήσητε. Ὁρίσατέ μοι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ δυνηθῆτε νὰ με δεχθῆτε.

— Ὄχι ! Δὲν θέλω νὰ σᾶς ἐνοχλήσω, ἀπεκρίθη ὁ Βιεννέ . . . Θὰ ἔλθω ἐγὼ εἰς τὸν οἶκόν σας. Ποίαν ἡμέραν ἐπιθυμεῖτε ;

— Οἱαν ὑμεῖς ὁρίσητε.

— Λοιπὸν μεθαύριον ἐγκρίνετε; Τὰς δύο μετὰ μεσημβρίαν.

— Ἀφοῦ ὑμεῖς τὸ ἐγκρίνετε δὲν ἔχω ἀντίρρησιν.

— Λοιπὸν μεθαύριον εἰς τὰς δύο.

Καὶ ὁ Βιεννὲ ἀνεχώρησεν ἐν θριάμβῳ, ὡς ἄνθρωπος εἰς ὃν ἀποδίδουσι τὸ ἀνῆκον, λέγων εἰς πάντας. Ἡ Ῥαχὴλ εἶναι πολὺ καθὼς πρέπει. Θέλει νὰ ἀκούσῃ τὸν Ἀλέξανδρόν μου διότι ἐννοεῖ ὅτι ἐν τῷ μέρει τῆς Ῥωξάνης θὰ ἦναι θαυμασία.

Τὴν δρισθεῖσαν ἡμέραν τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν ὁ Βιεννὲ μεταβαίνει παρὰ τῇ Ῥαχήλ. Ἡ θαλαμηπόλος ἀνοίγει τὴν θύραν.

— Παρακαλῶ νὰ μὲ ἀναγγείλητε τῇ κυρίᾳ Ῥαχήλ.

— Ἡ κυρία ἐξῆλθε, κύριε.

— Εἶναι ἀδύνατον· μοὶ ὥρισε συνέντευξιν.

— Ὁ κύριος ἀπατᾶται.

— Δὲν ἀπατῶμαι. Ἡ κυρία ἐξῆλθεν ἴσως διὰ πάντας, τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ δι' ἐμὲ οὐχί. Ἀναγγείλατε τὸν κ. Βιεννέ.

— Ὦ! ὄντως ! ἡ Κυρία ἀναμένει τὸν Κύριον . . . . Μοὶ τὸ εἶπε. . . . Πρόκειται νὰ τῆς ἀναγνώσητε ἓν δρᾶμα. Ἀλλὰ δὲν ὡρίσατε τὴν σήμερον ἀλλὰ τὴν αὔριον.

— Ἀλλ' ἐν τούτοις συνεφωνήσαμεν. . . .

— Ὁ Κύριος θὰ ἔσφαλε βεβαίως, ἢ ἡ κυρία παρήκουσε. . . διότι ὁ κύριος πιστεύω ὅτι ἐννοεῖ ὅτι ἂν ἡ κυρία θὰ ἐνόμιζε διὰ σήμερον. . .

— Ἔστω, εἶπεν ὁ Βιεννέ, τὸ λάθος δὲν εἶναι ἔγκλημα. Καὶ ἀφοῦ ἠπατήθη, εἰπέ της ὅτι ἦλθον καὶ αὔριον θὰ ἐπανέλθω τὴν αὐτὴν ὥραν.

— Μάλιστα κύριε, αὔριον τὴν αὐτὴν ὥραν.

Τὴν ἑπομένην κρούει, κτυπᾷ, τοῦ ἀνοίγουσιν. Ἡ αὐτὴ θαλαμηπόλος ἔκπληκτος βλέπουσα αὐτὸν ἀναφωνεῖ . . . .

— Πῶς κύριε, δὲν ἐλάβετε τὴν ἐπιστολὴν τῆς κυρίας ;

— Τί μοι ἔγραψε ;

— Σήμερον λίαν πρωΐ. Ἄ! τὸ ταχυδρομεῖον πάντοτε ἄτακτον εἶναι.

— Καὶ τί μοι ἔγραψε ;

— Ὅτι χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπανερχομένη τοῦ θεάτρου, ἐκρυολόγησε καὶ ἔχει πυρετόν. Συνεπῶς ὁ ἰατρὸς τῆς ἀπηγόρευτε νὰ ἴδῃ κανένα.

— Οὐδὲν ἔλαβον !

— Ὦ, ἡ κυρία θὰ λυπηθῇ πολύ. Διότι, περίεργον, δευτέρα ἐπιστολὴ αὐτῆς κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην δὲν ἀφίκετο εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον.

— Ἄ ! τέλος πάντων, εἶπε μουρμουρίζων ὁ Βιεννέ, ἀφοῦ ἡ κυρία εἶναι ἀσθενής. Ἀλλὰ νομίζεις ὅτι αὔριον ἔστκι ὑγιής ;

— Ὦ, βεβαίως, ἐλαφρὰ ἀδιαθεσία.

— Λοιπὸν εἰπέ της, ὅτι θὰ ἐπανέλθω αὔριον.

Τὴν ἑπομένην ἡ αὐτὴ ἀκρίβεια, ἀλλὰ νῦν ὑπηρέτης ἀντὶ τῆς θαλαμηπόλου ἀνοίγει τὴν θύραν.

— Ἡ κυρία Ῥαχήλ ;

— Ἂν ὁ κύριος ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσέλθῃ ;

— Τέλος πάντων, ἀναφωνεῖ ὁ Βιεννέ.

Τὸν εἰσάγουσιν ἐντὸς μικρᾶς αἰθούσης ἔνθα ἀνέμενε νέος τις ἀρίστου ἐξωτερικοῦ φέρων τὸ παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς.

— Ὁ κύριος θέλει νά μοι δώσῃ τὸ ἐπισκεπτήριόν του ; Λέγει ὁ ὑπηρέτης.

— Τὸ ὄνομά μου ἀρκεῖ. Βιεννέ.

— Θὰ ἴδω ἂν ἡ κυρία δέχηται.

Ὁ ὑπηρέτης ἀνοίγει τὴν θύραν δευτέρας αἰθούσης καὶ ὁ δυττυχὴς ποιητὴς ἀκούει τὴν φωνὴν τῆς Ῥαχήλ, ἀποκρινομένης εἰς τὸν ὑπηρέτην.

— Ὁ κύριος Βιεννέ ! Εἰπέ του ὅτι μὲ ἐνοχλεῖ.

Ἐννοεῖ τις τὴν ὀργὴν τοῦ Βιεννέ. Ἤθελε νὰ συντρίψῃ τὰ πάντα. Ὁ νέος ἐμειδία.

— Γελᾶτε, κύριε, τῷ εἶπεν ὁ Βιεννέ. Ἀλλ' ἀγνοεῖτε ὅτι εἶναι ἡ τρίτη φορά.

— Ὦ! Κύριε Βιεννέ, ἀποκρίνεται ὁ νέος πάντοτε μειδιῶν. . . . Καὶ τί θὰ σᾶς ἔκαμνεν ἂν ἤσθε ἐρωτευμένος μὲ αὐτήν.

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο οὐδόλως ἦν ἐνθαρρυντικὸν δι' ἐμὲ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐγίνωσκον ἄλλην τινὰ ἱστορίαν ἐν ᾗ ζωηρότερον ἔτι ἐζωγραφίζετο τὸ μαγικὸν αὐτῆς παρισιακὸν πνεῦμα, ὅπερ ἀναμιγνυόμενον μετὰ τοῦ τραγικοῦ αὐτῆς ὕφους καὶ τῆς ἀμετρήτου αὐτῆς εἰρωνείας καὶ χάριτος, ἀπετέλει ἐξ αὐτῆς πλάσμα ὅσῳ πρωτότυπον τόσῳ καὶ συμπαθές.

Ἡ Ῥαχὴλ ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς ἦν ἡ προστκτευμένη τῆς Παρισιακῆς ἀριστοκρατίας καὶ δὲν ὑπῆρχεν οἰκογένεια ἥτις δὲν προσεκάλει αὐτὴν ἑκάστοτε εἰς τὰς συνανακστροφάς της. Μία τῶν κυριῶν τούτων, ἀριστοκράτις

ὅσον καὶ εὐφυής, θέλουσα νὰ καταδείξῃ δημοσίᾳ τὸν πρὸς τὴν Ῥαχὴλ σεβασμόν, ἐν πλήρει ἡμέρᾳ παρέλαβεν αὐτὴν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸν περίπατον τῶν Ἠλυσίων Πεδίων, τῆς νεαρᾶς κόρης καθημένης εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς ἁμάξης μέρος. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τοῦ περιπάτου τούτου ἡ Ῥαχὴλ μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐγονάτισεν ἐνώπιον τῆς δουκίσσης καὶ μετὰ φωνῆς διακεκομμένης καὶ λυγμῶν τῇ εἶπεν:

— Ὦ! κυρία! μία τοιαύτη ἔνδειξις ἐκτιμήσεως, εἶναι πολυτιμωτέρα πολὺ τῆς ἀξίας μου.

Δύναται πᾶς τις νὰ ἐννοήσῃ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ συγκίνησις τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης. Ἀνεγείρουσι τὴν Ῥαχήλ, τὴν ἐναγκαλίζονται καὶ μετά τινας στιγμὰς συγκινήσεως ἀποχωρίζονται. Ἡ αἴθουσα ἐν ᾗ ἐγένετο ἡ σκηνὴ αὕτη, ἦν εἰς τὸ βάθος δύο μικροτέρων αἰθουσῶν, ἃς ἔπρεπε νὰ διέλθῃ τις διὰ νὰ φθάσῃ. Ἡ Ῥαχὴλ ἀπερχομένη διῆλθεν ἐκ νέου τὰς δύο αἰθούσας, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ νεαρὰ κόρη τὴν συνώδευσεν ὀλίγα βήματα ἐξ αἰσθήματος συμπαθείας καὶ ἐκτιμήσεως· μόλις δ' ἔφθασεν εἰς τὴν τελευταίαν θύραν, ἡ Ῥαχὴλ τὴν ἀνοίγει, στρέφεται καὶ νομίζουσα ἑαυτὴν μόνην, σφενδονίζει πρὸς τοὺς ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐν τῶν σχημάτων ἐκείνων δι' ὧν τὰ χαμίνια τῶν ὁδῶν περιπαίζουσι πάντας.

Ἀλλ' ἡ θύρα αὕτη εἶχε κάτοπτρα ἀπέναντι αὐτῆς καὶ τὰ κάτοπτρα ἀπέδωκαν τὸ κίνημα τῆς Ῥαχὴλ εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν ἔνθα εὑρίσκετο ἔτι ἡ νεαρὰ κόρη. Ἐκπλήκτος αὕτη εἰσέρχεται πρὸς τὴν μητέρα καὶ πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας της πλήρης ἀγανακτήσεως.

Ὅτε ἡ ἰδία κυρία μοὶ διηγήθη τὴν σκηνὴν ταύτην ἦτο ἔτι συγκεκινημένη.

Δὲν ἦτο τόσον ἀγνώμων ἡ Ῥαχήλ· ἡ συγκίνησίς της ὅτε τὴν ηὐχαρίστει ἦτο εἰλικρινής, ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν ὑπερίσχυσεν ἐν τῇ κεφαλῇ της τὸ ἀτάθαλον διαβολικὸν πνεῦμα καὶ ἔκαμεν ὅ,τι ἔκαμεν. Δὲν ἦτο ἐμπαιγμός, ἦτο ἁπλοῦν παίγνιον. Πρέπει νὰ συγχωρῇ τις πολλὰ εἰς τὰ παράδοξα ταῦτα ὄντα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι χαρίεντα εἰμὴ διότι εἶναι ὀλίγον τρελλά.

Ὅτε ἐπανῆλθεν ἐκ Ῥωσίας ἡ Ῥαχὴλ μοῦ διεκήρυξε ψυχρὰ καὶ καθαρά, ὅτι οὐδέποτε θὰ διδάξῃ τὴν Μήδειαν. Ὠργίσθην φοβερὰ καὶ κατέφυγον εἰς τὴν δικαιοσύνην· δὲν μετανοῶ ἐπὶ τούτῳ, ἡ δίκη μου ἦν συγχρόνως ἡ δίκη καὶ τῶν συναδέλφων μου πάντων. Δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ ἠθοποιοὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς μεταχειρισθῶσιν ὡς παίγνια.

Ἐκ τῆς δίκης ταύτης θὰ ἐνθυμῶμαι μίαν λεπτομέρειαν. Ἡ Ῥαχὴλ εἶχεν ὡς δικηγόρον τὸν Κρεμιέ, ἄνδρα μεγάλης ἀξίας καὶ πολλοῦ πνεύματος. Ἐνόμισεν ὅτι τὸ καλλίτερον μέσον τοῦ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν τραγῳδὸν ἦν νὰ κατηγορήσῃ τὴν τραγῳδίαν. Ἀνέγνω λοιπὸν πρὸ τοῦ δικαστηρίου μὲ τόνον ἐπιτηδείως κωμικόν, ξτὸν μονόλογον τῆς Κρεούσης ἐν τῇ πρώτῃ πράξει. Δυστυχῶς δι' αὐτὸν ὁ μονόλογος οὗτος ἦν μεταπεφρασμένος ἐκ τοῦ *Ἱππολύτου Στεφανηφόρου* τοῦ Εὐριπίδου καὶ βοηθοῦντος τοῦ Εὐριπίδου οἱ στίχοι μου ἔσχον τοιαύτην ἐπιτυχίαν παρὰ τῷ ἀκροατηρίῳ, ὥστε ὁ δικηγόρος μου Μκτιὲ ἀπεκρίθη εὐφυῶς. «Εὐχαριστῶ τὸν ἀντίπαλόν μου. Δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ εὕρω καλλίτεραν ἐπιχείρημα. Ἄλλως ἂς μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ τῷ εἴπω· ἡ ἀποτυχία τοῦ μονολόγου τούτου οὐδὲν ἤθελεν ἀποδείξει. Οἱ στίχοι οὗτοι λέγονται ὑπὸ νεκρᾶς ἡγεμονίδος, ὑπὸ νεκρᾶς μνηστῆς, ὡραίας, κρατούσης ἄνθη ἀνὰ χεῖρας. . . . Ὁ ἀντίπαλός μου δὲν εἶναι ὁ φυσικῶς προωρισμένος νὰ τοὺς ἀπαγγείλῃ. . .» Ἡ παροιμιώδης ἀσχημία τοῦ Κρεμιέ, προὐκάλεσεν εἰς γέλωτα τοὺς δικαστάς. Τὸ δίκαιον τῆς ὑποθέσεώς μου τοὺς συνεκίνησεν. Ἐκέρδησα τὴν δίκην μου, ἐδημοσίευσα τὴν τραγῳδίαν μου καὶ πολλαὶ ἐκδόσεις ἐν τῷ ἅμα ἐξαρκνισθεῖσαι, ἐπέτρεψαν τοῖς φίλοις μου τοῖς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ νὰ τὴν χαρακτηρίσωσιν ὡς ἐπέχουσαν τόπον τίτλου· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον εἶχον παρηγορηθῇ (διότι τὸ σκηνικὸν ἔργον ἔχει ἀνάγκην τῆς σκηνῆς), ὅτε ἡ κυρία Ριστόρη ἦλθεν εἰς Παρισίους.

Γ'

Ἡ Ριστόρη δὲν ἦτο ἄγνωστος. Μεγάλη ἠθοποιὸς τῆς ἐποχῆς μας ἡ Ἀλλὰν-Δεπρεὺ μοὶ εἶπεν: «Εἶδον ἐν Ταυρίνῳ νέαν τραγῳδὸν ἣν θεωρῶ ἠθοποιὸν τοῦ μέλλοντος. Εἶναι θυγάτηρ γηραιοῦ κωμῳδοῦ καὶ μαρκησίας. Ἐνυμφεύθη νεαρὸν Ῥωμαῖον ἄρχοντα, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ διετήρησε τὸ οἰκογενειακόν της ὄνομα· ὀνομάζεται Ἀδελαΐς Ριστόρη».

Ἐν ᾗ δύο ἔτη κατόπιν, τῷ 1850, βλέπω ἡμέραν τινὰ ἐπί τινος ἀγγελίας τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου: «*Μύρρα*, τραγῳδία τοῦ Βίκτορος Ἀλφιέρη· ἡ κυρία Ἀδελαΐς Ριστόρη θὰ διδάξῃ τὸ πρόσωπον τῆς Μύρρας». Τρέχω· ἡ πλατεῖα ἦν κατὰ τὸ ἥμισυ πλήρης.

Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν ἔκπληξιν καὶ τὴν συγκίνησίν μου. Ἦμην ὑπὸ νέαν ἀποκάλυψιν. Νέα τέχνη ἐνεφανίζετο πρὸ ἐμοῦ. Ἡ δύναμις ἐκείνη τῆς φυσιογνωμίας, τὸ τολμηρὸν τῶν χειρονομιῶν, ἡ ἐλευθερία τῶν κινήσεων, τὰ βλέμματά της, τὰ χείλη της ὁπόθεν τὸ πάθος ἐξήρχετο κατὰ χειμάρρους, ἡ φωνὴ ἥτις ἀνήρχετο εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους τόνους ὑψιφώνου καὶ κατήρχετο εἰς τὰς χαμηλοτέρας φωνὰς μεσοφώνου, πάντα ταῦτα μοὶ ἀνεμίμνησκον τὴν Μαλιβράν. Ἡ αὐτὴ ζωηρότης, ἡ αὐτὴ θερμότης. Ὑπὸ τὸ περιστύλιον παρετήρησα νέον τινὰ εὐκρέστου φυσιογνωμίας τὸν ὁποῖον περιεστριγύριζον καὶ συνέχαιρον πολλοί. Μοὶ εἶπον ὅτι ἦν ὁ σύζυγος τῆς Ριστόρη. Ἐπείσθην πρὸς αὐτὸν καὶ τῷ ἐξέφρασα ὅ,τι ἠσθανόμην ἀφοῦ πρότερον τῷ εἶπον τὸ ὄνομά μου.

— Ὦ κύριε Λεγουβέ, μοὶ εἶπε, σᾶς παρακαλῶ ἔλθετε νὰ ἐπαναλάβητε τοὺς καλοὺς τούτους λόγους πρὸς τὴν σύζυγόν μου.

Τὸν ἀκολουθῶ· εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς δωμάτιον τῆς Ριστόρη. Μόλις ἠκούσθη τὸ ὄνομά μου :

— Σεῖς κύριε, σεῖς! μοὶ εἶπε, συλλογισθῆτε οἵαν χαρὰν ἔχω βλέπων σας. Παρέστησα καὶ τὰ τρία γυναικεῖα μέρη ἐν τῷ δράματί σας *Λουΐζα de Ligneroles*· τὴν μικρὰν κόρην ὅτε ἤμην δεκαέτις, τὴν νέαν γυναῖκα ὅτε ἤμην εἰκοσάετις καὶ τὴν Λουΐζκν ὅτε ἤμην εἰκοσιπενταέτις. Ἔ, λοιπόν, θέλετε νά μοι ἀποδείξητε τὴν εἰλικρίνειαν τῶν λόγων σας; Γράψατε ἓν δρᾶμα δι' ἐμέ, δρᾶμα τὸ ὁποῖον οὐδεμία ἄλλη παρέστησεν.

— Ἔχω τοιοῦτον, κυρία.

— Ὁ τίτλος του;

— Μήδεια.

— Μήδεια .. ἐπανέλαβεν ὀλίγῳ ψυχρῶς. Μήδεια τὴν ὁποίαν ἡ Ῥαχήλ...

— . . . Ἀπέρριψεν; Ἀκριβῶς. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἔσφαλε. Θὰ σᾶς ἐπρότεινον νὰ σᾶς ἀναγίνωσκον τὸ δρᾶμα, ἀλλ' ἀναχωρῶ αὔριον τὴν πρωΐαν διὰ τὰς Πυρηνάς. Θέλετε νὰ σᾶς στείλω τὸ ἔργον; Θά το ἀναγνώσητε, καὶ ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσητε Θά μοι γράψητε τὴν γνώμην σας.

— Εὐχαρίστως.

Ἀπεσύρθην ἄνευ ἐλπίδος. Ἡ φυσιογνωμία της ὅταν μοὶ ὡμίλει περὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς Ῥαχὴλ μοὶ ἐξέφρασε τὰ πάντα. Τῇ ἀπέστειλα ἐν τούτοις ἐν ἀντίτυπον, ἀλλὰ παρῆλθον τρεῖς μῆνες χωρὶς νὰ ἀκούσω λέξιν. Οὔτε τὸ ἐνεθυμούμην ὅτε μίαν πρωΐαν λαμβάνω τοιαύτην τινὰ ἐπιστολήν.

Κύριε,

Ὁ ἐπιστραμμένος τὰ τῶν ἐπουθένεών μου ἐν Παρισίοις θὰ παρουσιασθῇ πρὸς ὑμᾶς οἱανδήποτε ἡμέραν, διὰ τὰ γνωρίσῃ ἂν οἱ σκοποί σας εἶναι πάντοτε οἱ αὐτοί, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ κανονίσῃ μεθ' ὑμῶν τὰς ἀναγκαίας λεπτομερείας τὰς ἀφορώσας τὰ τῆς μεταφράσεως καὶ τῆς παραστάσεως τῆς Μηδείας σας.

Τί ἔτρεξε λοιπόν; Ἰδού. Μόλις ἐξῆλθε τοῦ δωματίου της ἡ Ριστόρη εἶπε πρὸς τὸν σύζυγόν της. «Διάκειμαι ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἂν ἡ Ῥαχὴλ ἀπέρριψε τὴν Μήδειαν μετὰ τοὺς θριάμβους, οὓς ἦρεν ἐν τῇ Ἀδριανῇ καὶ τῇ Λουΐζῃ, τὸ δρᾶμα τοῦτο Θὰ ἦναι κακόν. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς νά το εἴπω πρὸς τὸν Λεγουβέ. Ὁπωσδήποτε ὅταν ἀναχωρήσωμεν ἐς λάβωμεν μεθ' ἡμῶν τὸ δρᾶμα, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ἀναγινώσκω, καὶ βλέπομεν».

Ἡ δυστυχὴς τραγῳδὶα ἔμεινεν ἐγκεκρυμμένη ἑβδομάδας ὅλας εἰς τὸ βάθος κιβωτίου, ὅτε μίαν ἡμέραν ἡ Ριστόρη διὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὴν συνείδησίν της ἐσυλλογίσθη ὅτι πρέπει νά την ἀναγνώσῃ τέλος. Καὶ ἤρξατο

ἀναγιγνώσκουσα αὐτὴν ἀδιαφόρως, ἐνῷ ἡ Θαλαμηπόλος ἐκτένιζεν αὐτήν. Ἀλλ' αἴφνης μετά τινα λεπτά, ἡ Ριστόρη ἐμψυχοῦται, ἐξεγείρεται, κινεῖται, καὶ πρὸς τὸν σύζυγόν της εἰσελθόντα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀναφωνεῖ: «Ἢ ἡ Ῥαχὴλ μισεῖ Θανασίμως τὸν Λεγουβὲ ἢ εἶναι τρελλή· οὐδέποτε εἶδον ὡραιότερον μέρος πρωταγωνιστρίας».

Συνεφωνήσαμεν λοιπὸν ταχέως. Ἔμενε μόνον τὸ δυσκολώτερον. . . . ἡ μετάφρασις. Ἐσκέφθην ἐγὼ κατ' ἀρχὰς ὡς μεταφραστήν, τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Dall'Ongaro, ὃν καὶ ἡ Ριστόρη μοὶ συνίστα, ἀλλ' ὁ Μανὶν ὅστις παρέδιδε τότε ἰταλικὰ πρὸς τὴν θυγατέρα μου μοὶ συνέστησεν ἄλλον καλλίτερον, τὸν Μοντανέλλη. Νεαρὸς τὴν ἡλικίαν, ἥρως συνάμα καὶ ποιητής, ἦν καθηγητὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Πίσης, ὅτε τῷ 1848 ἡ Ἰταλία ἐξανέστη κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἔλαβε τὸ ὅπλον, ἀνεχώρησεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μαθητῶν του, ἐπληγώθη κατὰ μέσον τὸ στῆθος ἐν συμπλοκῇ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, μετηνέχθη ψυχορραγῶν εἰς Πίσαν, ἀλλ' ἰάθη καὶ κατόπιν ἐξωρίσθη ἐπανελθόντων τῶν ξένων· ἐν Παρισίοις δὲ παρέδιδε μαθήματα ἰταλικῆς. Ἀπεδέχθην αὐτὸν προθύμως, ὁ Μανὶν διηυθέτησε τὰ πάντα καὶ τὴν ἐπαύριον ἠρξάμεθα τῆς κοινῆς ἡμῶν συνεργασίας.

Δὲν ἐνθυμοῦμαι εὐκαιροτέρας ἀναμνήσεις ἐν τῇ ζωῇ μου τῆς φιλολογικῆς ταύτης συνεργασίας. Ὁ Μανὶν καὶ ὁ Μοντανέλλης ἐσχημάτιζον τὴν τελειοτέραν εἰκόνα τοῦ ἰταλικοῦ πνεύματος. Ὁ μὲν Μανὶν μικρὸς καὶ σκεπτικὸς μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκαλυμμένους καὶ τὸ χεῖλος ὑποτρέμον μοὶ ἀναπαρίστα ἀρχαῖον Ῥωμαῖον, ἐν ᾧ ὁ Μοντανέλλης ζωηρὸς καὶ ἀκμαῖος μὲ τὸ βλέμμα ἀπαστράπτον καὶ τὸ χεῖλος μειδιῶν μοὶ ὑπεδείκνυε τὴν φλωρεντικὴν χάριν.

Τρὶς τῆς ἑβδομάδος συνηρχόμεθα διὰ ν' ἀναγινώσκωμεν κοινῇ τὰ μεταφρασθέντα μέρη, παρεβάλλομεν τὰ δύο κείμενα καὶ συνεζητοῦμεν τὰς διαφορὰς ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν. Κατέμαθον πλεῖον τὴν ἰταλικὴν καὶ ὁ Μοντανέλλης ἴσως τὴν γαλλικὴν ἐν ταῖς πρωϊναῖς ταύταις φιλολογικαῖς συναναστροφαῖς ἢ κατὰ μακρούς μῆνας κατ' ἰδίαν σπουδῆς. Μία μόνη λεπτομέρεια Θὰ καταδείξῃ τί τὸ διδάσκον ἀληθῶς ἐνυπῆρχε δι' ἡμᾶς ἐν τῷ παραλληλισμῷ τούτῳ λέξιν πρὸς λέξιν τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πνεύματος τῶν δύο ποιήσεων. Ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς Μηδείας περατοῦται διὰ τῶν δύο τούτων στίχων:

Μήδεια (πρὸς τὴν Κρέουσαν).

Tu l'aimes?

Κρέουσα (μετὰ δυνάμεως).

Oui! je l'aime! . . . Et demain, le grand prêtre
Le nomme mon époux.

Μήδεια

Lui! Ton époux! . . . Peut être! . . .

Ἠγάπων πολὺ αὐτὸ τὸ peut-être. Εὕρισκον κάτι τι μυστηριῶδες καὶ ἀπειλητικὸν τὸ ὁποῖον ἀπεπεράτου τραγικῶς τὴν πρώτην πρᾶξιν· ἔπειτα ἡ μελῳδία τῆς τελευτκίας συλλαβῆς, ἡ συμπλοκὴ τῶν δύο ο παρῆγον εἰς τὸ στόμα τῆς Ῥαχήλ, (εἴχομεν ἐπαναλάβει ὀκτάκις τὴν πρώτην ταύτην πρᾶξιν ἐν τῷ θεάτρῳ), ἀποτέλεσμα τοιοῦτον οἷον παράγει ὁ βόμβος μακρυνῆς βροντῆς.

— Δὲν μετκφράζεται ἰτκλιστί, μοὶ ἔλεγεν ὁ Μοντανέλλης. Τὸ ἰταλικὸν forse ὅπερ ἀποδίδει τὴν λέξιν, εἶναι λέξις κοινὴ καὶ πρόστυχος. Πρέπει νὰ ἀνατρέξω εἰς περίφρασιν.

— Ὄχι περιφράσεις, φίλτατε, σὲ παρκκαλῶ. Θὰ ἀφανίσῃς τὸ ἀποτέλεσμά μου. Ἔχω ἀνάγκην λέξεως βρκχείας καὶ ἀποφκσιστικῆς.

— Εὕρον! μοὶ εἶπε.—Τί φρονεῖτε ἂν θέσωμεν τὴν λέξιν vedremo . . . θὰ ἴδωμεν.

— Θὰ ἴδωμεν . . . nous verrons, Γαλλιστὶ εἶναι λέξις ἀντιποιητικὴ καὶ πρόστυχος.

— Ἀλλ' ὅμως ἰταλιστὶ κατέχει ὅλκ τὰ προτερήματκ τοῦ ἰδικοῦ σκς peut-être καὶ μὲ περισσοτέραν μάλιστα εὐρύτητα. Θὰ ἴδητε τί θὰ γίνῃ ἡ λέξις αὕτη προφερομένη ὑπὸ τῆς Ῥιστόρη.

Εἶχε δίκαιον. Καὶ οἱ παρευρεθέντες κατὰ τὴν α' παράστκσιν τῆς Μηδείκς ἐνθυμοῦνται τὸ τρομερὸν ἀποτέλεσμα τῆς λέξεως ταύτης καὶ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὴν σχήματος καὶ μειδιάματος. Ἤθελε νομίσει τις Νέμεσιν μέλλουσαν νὰ ἐκδικηθῇ προσεχῶς.

Τοῦ συρμοῦ σήμερον εἶναι νὰ ἐξευτελίζωσι τὴν Ῥιστόρη, ὡς ἦτο τοῦ συρμοῦ τότε νά την ἐκθειάζωσι. Τὴν μετεχειρίζοντο ἵνα κκτκσυντρίψωσι καὶ ἐξκφανίσωσι τὴν Ῥαχήλ, μετκχειρίζονται τὴν Ῥαχὴλ ἵνα κκτκσυντρίψωσι καὶ ἐξκφκνίσωσι τὴν Ῥιστόρη. Οὕτος εἶνε ὁ νόμος τῶν ἀνθρωπίνων πρκγμάτων. Οἱ πεφωτισμένοι κριτκὶ ἔλεγον καὶ λέγουσιν ἔτι ὅτι ἀμφότεραι ἦσαν ἄξιαι ἀλλήλων, διότι οὐδεμίαν εἶχον ὁμοιότητκ. Καὶ ἡ μὲν Ῥαχὴλ ὑπῆρξεν ἠθοποιὸς Γαλλὶς κατ' ἐξοχήν, ἔχουσα πάσκς τκὶς τοῦ Γαλλικοῦ πνεύμκτος ἰδιότητκς. τὴν χάριν, τὸ φιλόκκλον, τὴν κκθκρότητκ, τὸ μέτρον, τὴν μεμετρημένην δύκμιν, τὴν συγκρκτουμένην συγκίνησιν. Ἐῶσκν ἔτι τὴν ἐπέπληττον ὡς στερουμένην εὐκισθησίκς, καὶ ἐπειδὴ δῆθεν εἶχεν εἰς τὸν ὕπκτον βκθμὸν τὸ δῶρον τῆς εἰρωνείκς, τῇ ἠρνήθησκν τὸ δῶρον τῶν δκκρύων· οὕτως οἱ ἄνθρωποι μᾶς λιθοβολοῦσι διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν ἀρετῶν. Ἀλλ' οὐδὲν ἀδικώτερον τῆς ἐπιτιμήσεως ταύτης, διότι ἡ φωνὴ τῆς Ῥαχὴλ ἦτο συγκεκινημένη καὶ συγκινητική, ἔκλκιε καὶ ἐκίνει εἰς θρῆνον, ἐκεῖνο δὲ ὅπερ μᾶλλον τῇ ἔλειπεν ἦτο ἡ μεγάλη τραγικὴ καὶ λυρικὴ ὁρμή. Τὰ δάκρυά της ἔρρεον, ἀλλὰ δὲν ἐξεχείλιζον, ἐν ᾧ τοὐνκντίον ἡ Ῥιστόρη ἦτο ὅλη δύκμις, ὅλη ἔκχυσις, ὅλη φλόξ. Ἡ Ῥαχὴλ ἐθάδιζε μετὰ χάριτος, ἣν εἰς οὐδεμίκν ἄλλην ἠθοποιὸν παρετήρησκ· ἀλλὰ

μόνον νὰ βαδίζῃ εὕρεν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μόνον νὰ προχωρῇ· δὲν ἔπρεπε νὰ ζητῆτε παρ' αὐτῆς κινήσεις ταχείκς καὶ βικίκς. Κατεῖχε τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς θέσιν της μετ' ἐξκιρέτου κομψότητος ὡς ἀρχκῖον ἄγκλμκ, ἀλλὰ μόνον ἐλάχιστον τῆς σκηνῆς μέρος κατεῖχεν, ἐν ᾧ ἡ Ῥιστόρη ἐπλήρου αὐτὴ μόνη ὁλόκληρον τὴν σκηνήν. Ἡ Ῥαχὴλ κατὰ τὴν προμελέτην τῶν δρκμάτων, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζε ἢ μόνον περὶ τοῦ προσώπου ὅπερ ἔμελλε νὰ πκρκστήσῃ αὐτή, ἐν ᾧ ἡ Ῥιστόρη κατὰ τὸ ἑνδεκαήμερον διάστημκ τῆς προμελέτης τῆς Μηδείκς, διότι εἰς ἕνδεκκ ἡμέρκς τὴν ἀνεβιβάσκμεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἡ Ῥιστόρη παρέστησε πάντκ τὰ τοῦ δρκμάτος πρόσωπκ καὶ ἐδίδκξε τοὺς ἄλλους ἠθοποιούς, δεικνύουσκ εἰς τὸν Ἰάσωνκ πῶς νὰ φέρηται σκκιῶς, τὸν Ὀρφέκ νὰ ἔχῃ ποιητικὸν τὸ ἦθος, τὴν Κρέουσκν νὰ συγκινῇ, τὰ παιδίκ της νὰ ἦναι παιδίκ. Τοῦτ' αὐτὸ τὸ προτέρημκ παρετήρησκ καὶ ἐν τῇ Μὰρ ἐν τῇ πρώτῃ πράξει τῆς *Λουΐζης*· τὸ κοράσιον ὅπερ παριστάνει τὴν μικρὰν Μαρίκν, ἐκράτει τὴν Μὰρ ἀπὸ τοῦ φορέμκτος. «Τί κάμνεις αὐτοῦ, κορίτσι μου, εἶπεν ἡ Μάρ; Πήγκινε ἐκεῖ κάτω εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς νὰ παίξῃς μὲ τὸ στεφάνι σου, μὲ τὴν σφαῖρά σου. *Εἰς τὴν ἡλικίκν σου* τὰ κορίτσικ δὲν κολλοῦν εἰς τὰ φορέμκτκ τῆς μητέρκς των, *εἰς τὴν ἡλικίκν σου* τρέχουν πηδοῦν, εἰς τὴν ἡλικίκν σου. . .» καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ Μὰρς ἦτο τότε ἐν τῷ δρκμκτι ἑξήκοντκ δύο ἐτῶν ὅτε ἐδίδκσκε τὴν κορκσίδκ τὴν ἐγγόνην της νὰ ἦναι δέκκ ἐτῶν.

Ἡ Μαρὶκ Στουάρτη καὶ ἡ Φαῖδρκ κατέστησκν φκνερὰς τὰς χκρκκτηριστικὰς δικφορὰς τῶν δύο τούτων μεγκλοφυϊῶν. Ὅτε ἡ Ῥαχὴλ εἶδεν ἀνκγγελλομένην ἐν τῷ ἰτκλικῷ θεάτρῳ τὴν Maria Stuarda, ἡ συγκίνησίς της ὑπῆρξε ζωηροτάτη! διότι ἡ ἀντίπκλός της τὴν προσέβκλλεν ἐν τῇ δικκιοδοσίκ της, ἀνκλκμβάνουσκ νὰ πκρκστήσῃ πρόσωπον ἁρμόζον εἰς τὴν Ῥαχήλ. Ἠθέλησε λοιπὸν νά την ἰδῇ, νὰ ἀντιπκρκβάλῃ ἑκυτὴν πρὸς ἐκείνην καὶ ἐπῆγε νά την ἀκούσῃ κρυφθεῖσκ εἰς τὸ βάθος θεωρείου. Ἐν ἀρχῇ τοῦ δρκμκτος ἡ στάθμη ἐφάνη ἰσορροποῦσκ, τουτέστιν ἡ μὲν Ῥιστόρη ἦτο μεγκλοπρεπεστέρκ, ἀγερωχοτέρκ, βκσιλικωτέρκ, ἡ δὲ Ῥαχὴλ παθητικωτέρκ, μᾶλλον συγκεκινημένη, μᾶλλον γυνή. Ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ σκηνῇ τῆς συνκντήσεως, ἀνέτειλεν αἴφνης ἡ δημιουργικὴ δύκμις τῆς Ἰκλίδος. Εἰσήγκγε δηλ. ἡ Ῥιστόρη εἰς τὴν θκυμκσίκν ἐκείνην σκηνὴν καὶ τρίτον πρόσωπον, τὸν Στκυρόν. Ὁ Στκυρὸς δὲν ἐφκίνετο ἐπὶ τοῦ φορέμκτός της ἁπλῶς ὡς σημεῖον πίστεως, ἀλλ' ἐκρέμκτο δι' ἀλύσεως πκρὰ τὴν πλευράν της, μέγκς Στκυρός, καὶ τὸ θεῖον τοῦτο σύμβολον τῇ ἐχρησίμευε κατὰ πᾶσκν στιγμὴν ὡς πκρήγορος ἐν ταὐτῷ, ὡς σύμβουλος, ὡς προστάτης, μετέχων πκσῶν τῶν περιπετειῶν τῆς ἀγωνίκς της. Ὁσάκις, φέρ' εἰπεῖν, ἡ βκσίλισσκ Ἐλισάβετ τῇ ἀπέτεινε εἰρωνικούς τινκς καὶ πικροὺς λόγους, ἡ Ῥιστόρη ἥπτετο ζωηρῶς τοῦ Στκυροῦ ὡς ἐὰν ἔλεγεν εἰς αὐτόν: Δός μοι

ὑπομονήν! Ἐὰν ὑπαινιγμός τις ὑβριστικὸς τὴν ἐκίνει εἰς ἀγανάκτησιν, ἐλάμβανε τὸν Σταυρὸν καὶ τῷ ἔλεγε διὰ τοῦ βλέμματος: Δός μοι καρτερίαν! Τέλος κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν καθ' ἣν ἀφείλει νὰ κλίνῃ τὸ γόνυ πρὸ τῆς ἀντιζήλου της, τὸ πρόσωπον τῆς Ῥιστόρη ἐφαίνετο ταρασσόμενον, τὰ γόνατά της δύσκαμπτα, αἱ χεῖρές της συνεσπασμέναι· ἔπειτα δὲ αἴφνης ὀλίσθουσα τὸν Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους της ἔπιπτε πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Ἐλισάβετ ἠττημένη, ἀλλὰ καὶ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ Θείου τῆς προστάτου. Τὸ σιωπηλὸν τοῦτο σκηνικὸν παρήγαγε γενικὴν τῶν ἀκροατῶν φρίκην, ὡς ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα μεταδοθεῖσαν ἀνὰ τὸ θέατρον ὁλόκληρον καὶ τοιοῦτος θόρυβος ἐκ τῶν χειροκροτήσεων καὶ τῶν ἀνευφημιῶν ἐγένετο, ὥστε ἡ Ῥαχὴλ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ ἔφυγεν ἐκ τοῦ θεάτρου χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὸ τέλος τοῦ δράματος.

Μετά τινας ἡμέρας ἀνηγγέλθη ὅτι ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ θὰ παρασταθῇ ἡ *Φαίδρα*. Τίς δὲ νομίζετε ὅτι πρῶτος ἦλθε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ πρῶτον ἀπέναντι τῆς σκηνῆς θεωρεῖον; Ἡ Ῥιστόρη. Ἡ δὲ Ῥαχὴλ ἠλεκτρισθεῖσα ἐκ τῆς θέας τῆς ἀντιζήλου της ἀνεδείχθη τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἀνωτέρα ἑαυτῆς. Τίς δὲ ἤρχιζε πρῶτος τὰς χειροκροτήσεις καὶ ἀνευφημίας; ἡ Ῥιστόρη. Προκύπτουσα ἀπὸ τοῦ θεωρείου της, πυρετωδῶς προσηλωμένη εἰς τὰς κινήσεις, εἰς τοὺς λόγους, εἰς τὰ βλέμματα τῆς Φαίδρας, ἀνέμιξε τὸν ἐνθουσιασμόν της μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν λοιπῶν ἀκροατῶν, καὶ αὐτὴ ἐχειροκρότησε τελευταία, ὡς εἶχε χειροκροτήσῃ πρώτη. Ἴσως, ὡς βλέπετε, ὑπῆρξεν ὁ πρὸς ἀλλήλας θαυμασμός, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον ἐξεδηλώθη, ἡ μὲν ἀπῆλθεν, ἡ δὲ παρέμεινεν.

Μετ' ὀλίγον νέος ἀγών. Πρόγραμμα τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου ἀνήγγελλε: «*Fedra*, ἡ κ. Ῥιστόρη θὰ παραστήσῃ τὴν Φαίδραν». Ἔτρευσα παρευθύς. Ἀλλὰ τὴν ῥοπὴν ταύτην ἡ νίκη ἀπέμεινεν εἰς τὴν Ῥαχήλ. Ὑπῆρχε μείζων συνάφεια μεταξὺ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῆς ἠθοποιοῦ, ἤτο οὕτως εἰπεῖν μᾶλλον βακίνειος. Ἓν ὅμως χωρίον ἀνέδειξεν ἡμῖν τὴν Ῥιστόρη ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ δυνάμει, ἐν τοῖς ἑξῆς θαυμασίοις στίχοις τῆς τετάρτης πράξεως:

Où me cacher? fuyons dans la nuit infernale.
Mais que dis-je? Mon père y tient l'urne fatale;
Le sort, dit-on, l'a mise en ses sévères mains.
Minos juge aux enfers tous les pâles humains.
Oh! combien frémira son ombre épouvantée,
Lorsqu'il verra sa fille, à ses yeux présentée,
Contrainte d'avouer tant de forfaits divers,
Et ses crimes peut-être inconnus aux enfers!
Que diras tu, mon père, à ce spectacle horrible?

Je crois voir de ta main tomber l'urne terrible,
Je crois te voir chercher un supplice nouveau,
Toi-même de ton sang devenir le bourreau!
Pardonne....[1]

Ἔχω ἔτι ἐν τῇ ἀκοῇ μου, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν φωνήν, τὸ βλέμμα, τὴν χειρονομίαν τῆς Ῥαχὴλ ἀπαγγελλούσης τοὺς στίχους τούτους. Καὶ ναὶ μὲν ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπαγγελθῶσι μετὰ πλείονος συγκινήσεως καὶ πάθους... ἀλλὰ δὲν *κατέβαινεν εἰς τὸν Ἅδην*, δὲν ἔβλεπε τὸν πατέρα της... δὲν ἔβλεπε *πίπτουσαν ἐκ τῶν χειρῶν του τὴν στάμνον*· ταῦτα πάντα ἔβλεπε μόνον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νοῦ, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἡ Ῥιστόρη τὰ ἔβλεπε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σώματος.... δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ἐν τῷ Ἅδῃ, ἀλλ' ἦτο πράγματι! Συρομένη ἀπὸ τῆς κόμης πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πατρικοῦ δικαστηρίου ἀναφωνεῖ: Pardonne..., καὶ ἡ ἀναφώνησις αὕτη δὲν εἶναι μόνον δέησις, ἀλλ' εἶναι καὶ κραυγὴ ἐσχάτης ἀπελπισίας! Μοὶ ἐφάνη ὅτι ἔβλεπον τὸν Τάλμαν ἐν τῷ *Ὀρέστῃ* ἀναφωνοῦντα τὸν στίχον:

Dieux! quels ruisseaux de sang coulent autour de moi!

Τὸν στίχον τοῦτον ἀπαγγέλλων ὁ Τάλμας, ἀπέσυρε μετ' ἀηδίας τὸν πόδα, ὡς ἐὰν ὄντως ἐπάτει ἐπὶ αἱμάτων!.. Τὴν αὐτὴν παρετήρησα δύναμιν ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ σώματος, τὴν αὐτὴν δεξιότητα ἐν τῇ ἐπικλήσει τῆς Ῥιστόρης. Καί τινες μὲν τῶν τότε κριτικῶν ἔψεξαν τὴν μιμικὴν ταύτην ὁρμὴν τῆς Ῥιστόρης, ἀλλ' ὁ Τάλμας θὰ ἐπεκρότει ἐὰν τὴν ἔβλεπεν.

[1] Τοὺς στίχους τούτους οὕτω μετέφρασεν ὁ Ἰάκωβος Ῥίζος Ῥαγκαβῆς:

Ποῦ νὰ κρυφθῶ; νὰ φύγωμεν εἰς τὸ τοῦ Ἅδου σκότος,
Καὶ πῶς; ἐμπρός μου ὁ πατὴρ θὲ νὰ φανῇ ὁ πρῶτος·
Τὴν στάμνον λέγουν πῶς κρατεῖ τὴν φοβερὰν ἐκεῖνος,
Ἐκεῖ δικάζει τοὺς νεκροὺς ἀνηλεῶς ὁ Μίνως.
Ὦ, πόσον θέλει ἐκπλαγῇ μὲ φρίκην ἡ σκιά του,
Ἂν αἴφνης ἡ θυγάτηρ του παρασταθῇ κοντά του,
Καὶ μαρτυρήσῃ πρὸς αὐτὸν φρικτὰς παρανομίας
Τοιαύτας, ὥστ' οὐδ' ἤκουσεν ὁ Ἅδης παρομοίας!
Πῶς θέλεις φρίξει, πάτερ μου, τί θέλεις ὑποθέσει;
Ἐκ τῆς χειρὸς ἡ στάμνος σου θαρρῶ πῶς θὲ νὰ πέσῃ,
Καὶ δήμιος τῆς θυγατρὸς αὐτῆς σου τῆς ἰδίας,
Πῶς θὲ νὰ εὕρῃς κατ' αὐτῆς νεοφανεῖς παιδείας!
Συγχώρησον.....

(«Ποιήματα Ἰακώβου Ῥίζου Ῥαγκαβῆ περιέχοντα μετάφρασιν τριῶν Γαλλικῶν τραγῳδιῶν μετὰ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου καὶ ἄλλα διάφορα. Ἐν Ἀθήναις 1837 εἰς τόμους 2». Ἴδε τόμ. Α' σελίδα 231).

Ἡ Ῥαχὴλ δὲν παρευρέθη κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν τῆς *Μηδείας*. Δὲν ἦτο ἐν Παρισίοις.

Δὲν θὰ δμιλήσω περὶ τῆς ἄκρας ἐπιτυχίας τῆς τραγῳδίας μου ἥτις δι' ἐμὲ ὑπῆρξεν εὐτυχὴς ἀντεκδίκησις. Μόνον θὰ ἀναφέρω μικρὸν γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἡ Ῥιστόρη ἐμεγαλοποίησε σοβαρότατα. Μετὰ τὴν πρώτην πρᾶξιν ἥτις ὑπῆρξε δι' αὐτὴν μακρὸς θρίαμβος, ἔσπευσα εἰς τὸ δωμάτιόν της ἐπὶ σκηνῆς.

— Φίλτατέ μοι, ἀνέκραξε βλέπουσά με, ἡ ἐπιτυχία τῶν δύο τελευταίων πράξεων εἶναι ἐξησφαλισμένη. Ἰδού.

Παρετήρησα καὶ εἶδον φαιὰν γαλῆν ἐξηπλωμένην ἐπὶ τῶν γονάτων της.

— Καὶ τί μὲ τοῦτο; Ἡ γαλῆ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν τραγῳδίαν μου; προσεῖπον γελῶν.

— Δὲν τὴν ἀναγνωρίζετε;

— Ὄχι.

— Εἶναι ἡ γαλῆ ἥτις παρεστάθη εἰς ὅλας τὰς δοκιμάς. Εἶναι ἡ γαλῆ τοῦ θεάτρου. Εἰκοσάκις τὴν εἶδον νὰ πλανᾶται περὶ τὴν ὀπὴν τοῦ ὑποβολέως ἐν ᾧ ἐγυμναζόμην. Δὲν ἠθέλησα ποτὲ νὰ τὴν ἐκδιώξωσι, διότι δὲν ἠξεύρω διατί ἐνόμιζα ὅτι ἡ ἀποδίωξίς της ἠθελε μοὶ φέρει δυστυχίαν. Καὶ ἄντως διατί εἶναι πάντοτε ἐκεῖ; Σημεῖον ὅτι ἐνδιαφέρεται.

Ἠρξάμην γελῶν ὅτε ἐκείνη,

— Γελᾶτε, γελᾶτε, μοὶ εἶπε, κατὰ τὸ ἥμισυ σοβαρῶς καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ μειδιῶσα. Σεῖς οἱ Γάλλοι εἶσθε ὅλοι σκεπτικοί. Δὲν ἔχετε προλήψεις, δὲν πιστεύετε τὰ περίαπτα. Ἀλλ' ἐγὼ τὰ πιστεύω. Καὶ ὅταν ἡ γαλῆ αὕτη εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐπάτησε, καὶ ἐπήδησεν εἰς τὰ γόνατά μου, εἶπον ὅτι εἶναι καλὸς οἰωνός.

Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς τραγῳδίας μοὶ προσέθηκε μόλις μὲ εἶδεν.

— Ἔ, λοιπὸν ἡ γαλῆ δὲν εἶχε δίκαιον;

Ἡ τραγῳδία μου ἤρξατο ἔκτοτε τὴν τύχην αὐτῆς περιπλανωμένη ἀπανταχοῦ, διότι ἡ Ῥιστόρη τὴν μετήγαγε καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἀμερικήν.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συμπληροῖ τὰς παραδόξους τύχας τοῦ ἔργου μου εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα εἰς ἣν ὀλιγώτερον ἐδιδάχθη καὶ ἐν τῶν μεγαλητέρων θεάτρων εἰς ὃ οὐδόλως παρεστάθη, εἶναι ἀκριβῶς ἡ γλῶσσα ἐν ᾗ ἐγράφη, καὶ τὸ θέατρον διὰ τὸ ὁποῖον συνετάχθη. Δὶς μόνον ἤκουσα τοὺς στίχους μου γαλλιστὶ ἐν ἐκτάκτοις παραστάσεσιν ὑπὸ ἠθοποιοῦ ἀρίστης, ἥτις ἔσχε μεγάλην ἐν τῇ Μηδείᾳ ἐπιτυχίαν τῆς Μαρίας Λωράν.

Ἐν τούτοις πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ἐνόμισα ὅτι πλησιάζει ἡ στιγμὴ καθ' ἣν ἡ ἐξορία αὕτη ἔμελλε νὰ παύσῃ καὶ ὅτι τὸ ἔργον μου θὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν γενέθλιάν αὐτοῦ γῆν, τὸ Γαλλικὸν θέατρον τοῦ δράματος καὶ ὑπὸ τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ἔνδυμα τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἡ Σάρρα Βερνάρδ

μὲ παρεκάλεσεν ἐπιμόνως νὰ τῆς ἐπιτρέψω νὰ διδάξῃ τὴν Μήδειαν. Ἀντέστην ἐπί τινα χρόνον φοβούμενος δι' αὐτὴν τὸν κόπον καὶ τὸ βάρος τοῦ μέρους τούτου. Μὲ κατέπεισε τόσῳ πνευματωδῶς ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ παραστήσῃ τὸ μέρος τοῦτο, ὥστε κατεπείσθην. Κατεπείσθη μάλιστα καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου κ. Περρέν, πρὸς ὃν ἐκείνη ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπόν της, καὶ ἐγένετο ἡ διανομὴ τῶν προσώπων. Ὁ Μουνὲ-Σουλλὺ ἔμελλε νὰ παραστήσῃ τὸν Ὀρφέα, ἡ κυρία Βαρέτα τὴν Κρέουταν. Ἡ Σάρρα Βερνάρδ ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν της.... ἀλλὰ....

Δὲν ἠξεύρω, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν δύναμαι νὰ περατώσω κάλλιον τὴν Ὀδύσσειαν τῆς πτωχῆς μου τραγῳδίας, ἢ διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης σκέψεως ἣν ἀπευθύνω τοῖς νεωτέροις μου συναδέλφοις. «Τρία εἶναι τὰ ἐπαγγέλματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, δι' ἃ ἄκρα ἀπαιτεῖται ὑπομονή. Εἶναί τινα κηπουρόν, ναυτικὸν καὶ συγγραφέα δραματικόν».

(Μελέτη Ἐρνέστου Λεγουβέ, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Μ. Η. Α.).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΜΟΤΖΕΝΙΓΟΥ*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ Σ. ΒΟΡΟΝΤΖΟΒ

Ἡ λυπηρὰ κατάστασις εἰς ἣν περιέπεσεν ὁ κόμης Μοτζενίγος, προελθοῦσα ἕνεκα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῶν πιστῶν καὶ διαπρεπῶν αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε τῇ ἡμετέρᾳ αὐτοκρατορίᾳ, εἶναι ἄξια ἀναμφιβόλως τῆς προσοχῆς τῆς αὐτοκρατείρας. Οὐχὶ μόνον δὲν ἀντημείφθη ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσεν ἕνεκεν αὐτῆς τὸ πλεῖστον τῆς περιουσίας αὐτοῦ καὶ πάσχει ἄχρι τοῦδε οὐκ ὀλίγον πρὸς ζημίαν τῆς τιμῆς αὐτοῦ ἀνταξίας τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ἐπιτρεψόν μοι, φίλε μου, νά σοι ἐκθέσω πρὸς γνῶσίν σου τὸ παρελθὸν καὶ ἐνεστὼς τοῦ δυστήνου τούτου ἀνθρώπου, τὴν θέσιν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τί ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας, ἧς ἕνεκα καὶ ἀπώλετο.

* Ἡ ἐν εἴδει ἐπιστολῆς ἀφήγησις αὕτη ἐγράφη παρὰ τοῦ διασήμου κόμητος Σ. Βοροντζὸβ ὅστις μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείαν τυχὼν ἀδείας ἀπουσίας μετέβη εἰς Πίσαν τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ 1777 ἔτος ἔνθα καὶ ἐγνώρισε τὸν κόμητα Μοτζενίγον. Ἡ βιογραφικὴ αὕτη ἐξιστόρησις ἣν ἁρπάζομαι ἐκ τοῦ «Ῥωσικοῦ ἀρχείου» (1878 ἀρ. 12 σελ. 413) ἐστάλη παρὰ τοῦ κόμητος Βοροντζὸβ τῷ κόμητι Ζαβαδόβσκῃ μεγάλως ἰσχύοντι τότε ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Αἰκατερίνης, εὑρίσκεται δὲ ἐν τῷ ἐν Μόσχᾳ ἀρχείῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἐν τῷ Ἐνετικῷ κώδικι τοῦ 1784. Ὁ κόμης Μοτζενίγος ἀκριβῶς τότε ὅτε ἐγράφη ἡ παροῦσα ἦτο ἐν Ἐνετίᾳ ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσίας, ἀποδιώσας περὶ τὸ 1801 ἔτος περίπου. (Σ. Μ.).

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μοτζενίγων εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη ἐκ τῶν τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας, λόγῳ ἀρχαιότητος καὶ διασημότητος τῶν μεγάλων αὐτῆς ἔργων· τὰ ὑπ' αὐτῆς πεπραγμένα, ὑφ' ἁπάντων τῶν ἱστορικῶν ἀναγράφονται. Ὁ σύγχρονος δόγης εἶναι ὁ ὄγδοος τῆς δημοκρατίας ταύτης καὶ οὐδεμία ἑτέρα οἰκογένεια ἔσχε πλειοτέρους. Κατὰ τὴν δευτέραν Σταυροφορίαν ὅτε οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἐνετοὶ προδοτικῶς ἐγένοντο κάτοχοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ τελευταῖοι οὗτοι κατέκτησαν τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, Κρήτης, Εὐβοίας καὶ ἁπάσας σχεδὸν τὰς νήσους, ὧν ἐγενόμεθα κύριοι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν Ἀρχιπελάγει. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων οἱ Ἕλληνες ἐκδιώξαντες τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς πρωτευούσης αὐτῶν, ἐκ Θρᾴκης καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, συνῆψαν τῇ Ἐνετίᾳ συνθήκην παραχωρήσαντες αὐτοῖς πᾶν τὸ παρ' αὐτῆς ἁρπαχθέν. Τότε αὕτη ὅπως ἐδραιώσῃ τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις κυριαρχίαν αὐτῆς, ἀπέστειλεν ἐκεῖ μέρος τῶν ἀρχαίων πολιτῶν καὶ εὐπατριδῶν ἱδρύσασα ἀπανταχοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων ἀποικίας. Μεταξὺ τῶν εἰς Πελοπόννησον μεταναστευσάντων εὐπατριδῶν ὑπῆρξεν εἷς καὶ ὁ Μοτζενῖγος. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ ἡμετέρου ἐγένοντο ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ κύριοι μεγάλων κτημάτων, ἅτινα οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς ἀρχαίοις γεωγραφικοῖς χάρταις φέρουσι τὸ ὄνομα τῶν Μοτζενίγων, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦδε οὕτω ἀποκαλοῦνται, καὶ πλεῖσται ὅσαι οἰκίαι ἐν Κορώνῃ καὶ Μεθώνῃ ὑφίστανται μετὰ τῶν κτημάτων αὐτῶν, οἵτινες μάρτυρές εἰσιν ὁ κόμης Θεόδωρος Γρηγόριεβιτζ [1] καὶ ὁ στρατηγὸς Γανιβάλ. Ἐν ἀρχῇ οἱ πρῶτοι μετανάσται ἐτήρησαν τὸ δυτικὸν αὐτῶν θρήσκευμα, μεταγενεστέρως ὅμως πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἤρξαντο νὰ νυμφεύωνται Ἑλληνίδας τῶν ἐπισήμων ἐγχωρίων οἰκογενειῶν, ἀποθνήσκοντες κατέλειπον τέκνα ἀνήλικα, ὧν αἱ μητέρες ἐβάπτιζον αὐτὰ κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ἡ δημοκρατία δὲν ἀπηγόρευσε τοῦτο, ποθοῦσα ὅσον ἔνεστι νὰ κερδίσῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς εὔνοιαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δι' ὃ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας πολλοὶ ἦσαν ἐν Ἐνετίᾳ μὲν τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ἐν Ἑλλάδι δὲ τοῦ ὀρθοδόξου. Τὸ αὐτὸ ἰδίως συνέβη καὶ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Μοτζενίγων. Εἷς τῶν προγόνων τοῦ ἡμετέρου, ὀρθοδόξου ἤδη ὄντος, ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ πρίγκιπος Τόκη, κυριάρχου τῆς Ζακύνθου. Ὁ πρίγκιψ οὗτος ἀπεβίωσεν ἄνευ ἀρρένων τέκνων, δι' ὃ ἡ περιουσία αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς τὴν θυγατέρα του. Ἀλλ' ἡ ὡραία αὕτη νῆσος ἐπέστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς Ἐνετίας. Δι' ὃ κατέκτησεν αὐτὴν καταλείψασα τῷ νομίμῳ αὐτῆς κληρονόμῳ κτήματά τινα ἰδιαίτερα τοῦ ἀποβιώσαντος πρίγκιπος, ἅτινα κατέχει ἄχρι τοῦδε ἐκεῖνος περὶ οὗ γράφω τὴν παροῦσαν, καὶ ἅτινα παρεῖχον αὐτῷ εἰσόδημα πρὸ τῆς προσωποκρατήσεως αὐτοῦ ἐξ ἑννέα μέχρι δέκα χιλιάδων ῥουβλίων νῦν δὲ οὐδὲ ὀβολόν. Ὅτε ὁ Σουλτάνος Βαγιαζὴτ ἐξεδίωξεν

1 Ὁ Ὀρλόφ.

δλοσχερῶς τοὺς Ἐνετοὺς ἐκ Πελοποννήσου, ἡ δημοκρατία παρεχώρησεν ἅπασι τοῖς ἀπολέσασι τὰς γαίας αὐτῶν, ἄλλας γαίας ἐν Κρήτῃ· ἔνθα οἱ Μοτζενίγοι ἔλαβον τὰς παρὰ τῇ Ῥεθύμνῳ διασήμους, ἃς κατεῖχον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτήσεως τῆς νήσου ταύτης μεθ' ὃ μετηνάστευσαν εἰς Ζάκυνθον. Ὅσοι ἐκ τῶν εὐπατριδῶν Ἐνετῶν ἐτήρησαν τὸ δυτικὸν δόγμα, ἐπέστρεψαν εἰς Ἐνετίαν, ἔνθα οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀπολαύουσι προνομίων καὶ κυριαρχικῶν δικαιωμάτων. Οἱ τῆς Ἐνετίας Μοτζενίγοι ἐπανειλημμένως προέτρεψαν τοὺς Ζακυνθίους Μοτζενίγους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ πάτριον αὐτῶν δόγμα, ἀλλὰ μάτην. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι καί τοι ἀπώλεσαν τὰ κτήματα αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἀπώλεσαν ὅμως καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν, τὴν πίστιν καὶ τὸ σέβας τοῦ ἐν ταῖς χώραις ἢ ταῖς νήσοις ταύταις λαοῦ. Ἀνάδοχος τοῦ ἡμετέρου Μοτζενίγου ὑπῆρξεν ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ δόγης καὶ ἱππότης Σοβοϊγράνδης. Οὗτος ἐξητήσατο παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ ἡμετέρου Μοτζενίγου ἵνα ἀναδεχθῇ αὐτὸν ἐν Ἐνετίᾳ καὶ ἔπραξεν ἀναθρέψας αὐτὸν μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν εἴκοσιν ἐτῶν, προσπαθῶν καὶ νά τον πείσῃ ν' ἀσπασθῇ τὸ τῶν δυτικῶν δόγμα.

Βλέπων ἐπὶ τέλους ὅτι ἕνεκα τοῦ θρησκεύματος αὐτοῦ ἦτο ἀναγκασμένος νὰ μένῃ ἄργός, μὴ δυνάμενος νὰ καθέξῃ θέσιν ἐπαξίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν ξένῃ χώρᾳ, παράδειγμα ἔχων τὸν θεῖον αὐτοῦ, ὅστις ὑπηρέτησε παρὰ τῷ δουκὶ τοῦ Ἀννοβέρου. Ἕνεκα τῆς δμοδοξίας πάντοτε ἐπόθει νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν Ῥωσίᾳ, ἀμοιρῶν ὅμως σχέσεων παρ' ἡμῖν, ἐφοβεῖτο ἀποτυχίαν καὶ ματαίαν ὁδοιπορίαν. Ἐν τούτοις διὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἔλαβεν ἀπόλυτον ἄδειαν νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν ξένῃ χώρᾳ. Ταχέως ὅμως οἰκογενειακοὶ λόγοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ πᾶσαν τοιαύτην ἰδέαν, νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον καὶ διαμείνῃ ἐπί τινα ἔτη ἐκεῖ διαρκῶς. Μετὰ ταῦτα ἐν ἔτος πρὸ τοῦ μετὰ τῆς Πύλης ἡμετέρου ἀγῶνος, εὑρίσκετο ἐν Ἐνετίᾳ προτιθέμενος καὶ πάλιν νὰ ζητήσῃ ὑπηρεσίαν· κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδίως ἐπέστρεψεν ἐκ Ῥωσίας ὁ Μαρούτζης [1] μετὰ σπουδαίου βαθμοῦ καὶ παρασήμου. Τότε ἤρξατο ὁ Μοτζένιγος σκεπτόμενος ὅτι ἐὰν μεταβὰς εἰς Πετρούπολιν ἐπιστρέψει μεθ' ἥττονος βαθμοῦ τοῦ Μαρούτζη ὅστις ἦτο πολὺ κατώτερος αὐτοῦ τήν τε καταγωγὴν καὶ τὰ λοιπά, τοῦτο θέλει προσβάλῃ τοὺς οἰκείους καὶ ὁμωνύμους αὐτῷ καὶ ἐπιφέρει αὐτῷ ἔν τε τῇ Ζακύνθῳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι αἶσχος καὶ χλεύην. Ἀνέβαλλε λοιπὸν τὸν σκοπὸν αὐτοῦ σκεφθεὶς ὅτι δὲν ἤρμοζεν ἤδη τῇ ἡλικίᾳ του νὰ ἐπιδιώκῃ τύχην ὡς νεκνίας· ἀπεράσισε νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὃν ἐσκόπει νὰ κατατάξῃ κατόπιν, εἰς τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν.

Εὑρισκόμενος ἐν Ζακύνθῳ ἔμαθε περὶ τῆς διακρήξεως τῶν μετὰ τῆς

1 Ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσίας ἐν Ἐνετίᾳ· περὶ αὐτοῦ ἴδε τὰς ἐν τῷ Παρνασσῷ καταχωρισθείσας, ἐπιστολὴν Ταμάρα, τὸ 2ον αὐτῆς μέρος καὶ τὴν εἰκείαν σημείωσιν.

Πύλης σχέσεων ἡμῶν, ἐπειδὴ ὅμως οὐδέποτε εἶχεν ὑπηρετήσῃ ἐν τῷ στρατῷ, οὐδὲ κἂν νὰ σκεφθῇ ἠδύνατο. περὶ στρατιωτικῆς ἐν Ῥωσίᾳ ὑπηρεσίας, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον οὐδ' ἐφαντάζετό τις τότε ὅτι ὁ ῥωσικὸς στόλος ἤθελεν ἐμφανισθῇ ἐν Ἀνατολῇ. Διῆγε λοιπὸν οὕτως ἡσύχως, ὅτε πρὸς δυστυχίαν αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν αἴφνης ἀπέναντι τῶν κτημάτων αὐτοῦ ἀκριβῶς ἡ πρώτη ῥωσικὴ φρεγάτα φέρουσα φορτίον πολεμεφοδίων διὰ τὸν στόλον εἰς τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείαν. Ἡ φρεγάτα αὕτη ἀπομακρυνθεῖσα ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Μαγῶνος περιεπλανήθη ἐν χώραις ἀγνώστοις τοῖς ἡμετέροις ναυτικοῖς, στερουμένοις τῶν ἀναγκαίων γεωγραφικῶν χαρτῶν, πρφρέων εἰδημόνων τῶν λιμένων, ἄνευ οὐδεμιᾶς συστάσεως καὶ πάσχουσα τὰ μύρια (καθ' ὅτι ὁ Ἐνετὸς διοικητὴς ἀπηγόρευσε τὴν ἀποβίβασιν τοῦ πληρώματος καὶ πᾶσαν τῶν κατοίκων μετὰ τῆς φρεγάτας σχέσιν). Τῇ ἐπομένῃ τῆς ἀφίξεως αὐτῆς ἡ φρεγάτα προσήραξεν ἐπὶ βράχου καὶ ἤθελεν ἀναμφιβόλως ἀπολεσθῇ, καθ' ὅτι τὸ ὕδωρ ἤδη ἤρξατο νὰ εἰσρέῃ. Τότε ὁ κόμης Μοτζενίγος ἕνεκα τοῦ ὁμοδόξου καὶ τῆς πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ἀφοσιώτεως αὐτοῦ ἐναντίον πάσης ἀπαγορεύσεως, ἀπέστειλε πλείονας τῶν 300 ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μετὰ λέμβων καὶ ἐπιδεξίων δδηγῶν, οἵτινες ἐργασθέντες περὶ τὰ δύο ἡμερονύκτια μετὰ πολλῶν κόπων καὶ μόχθων ἀνελπίστως σχεδὸν ἔσωσαν τὸ πλοῖον καὶ ὡδήγησαν εἰς τὸν λιμένα, ἔνθα ὁ Μοτζενίγος παρέσχε πάντα τὰ χρειώδη τῷ πληρώματι, καὶ κατέπεισε τὸν διοικητὴν διὰ ἱκεσιῶν καὶ δώρων νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐν Ζακύνθῳ ἐπισκευὴν τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρχος, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἅπαν τὸ πλήρωμα ἐθεώρουν τὸν Μοτζενίγον σωτῆρα αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἐκ Ζακύνθου ἀναχώρησιν αὐτῶν ἐπρομήθευσεν αὐτοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας καὶ δδηγούς. Ὁ κόμης Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτζ[1] μαθὼν παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς φρεγάτας ἐκείνης περὶ τοῦ γεγονότος τούτου, καὶ μαθὼν παρ' ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων ὁποίαν πίστιν χαίρει ὁ Μοτζενίγος ἐν Ἑλλάδι, Ἀλβανίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, προσκαλῶν νὰ καταταχθῇ ἐν τῇ ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ μένων ἐν Ζακύνθῳ, νὰ βοηθῇ τὸν στόλον παντοιοτρόπως, καὶ χορηγῇ αὐτῷ τὰς ἀναγκαίας εἰδήσεις περὶ παντὸς ὅ τι ἤθελε συμβῇ ἐν ταῖς ἐχθρικαῖς πλησιοχώροις ἐπαρχίαις καὶ ἀλλαχοῦ ἔνθα ἔχει σχέσεις, ὑποσχόμενος αὐτῷ βαθμοὺς καὶ ἀμοιβὰς ἀπονεμηθησομένας αὐτῷ παρὰ τῆς αὐτοκρατείρας, καὶ συγχρόνως πέμπων αὐτῷ δίπλωμα τοῦ βαθμοῦ συνταγματάρχου εἰς ὃ προεβιβάζετο. Μεγάλως ἐξέπληξεν αὐτὸν τοῦτο, καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ἔγγραφον ὡς ἀδικῆς τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς πολιτικὸς καὶ οὐχὶ ἔχων τοσοῦτον ἄσημον βαθμόν, ἀναμιμνησκόμενος τοῦ Μαρούτζη. Καθ' ὅτι ἔστω καὶ ἀντισυνταγματάρχου βαθμὸς ἠδύνατο νὰ δελεάσῃ αὐτὸν νεκνίαν, οὐχὶ ὅμως καὶ τεσσαρακοντατετρακετῆ ἤδη ἀν-

1 Ὀρλόβ.

δρα. Μὴ θέλων ὅμως νὰ δυσαρεστήσῃ ἄνθρωπον ἀθῷον ὅλως, εὐελπιστῶν δὲ ὅτι ὁ Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτζ (Ὀρλόβ) δὲν θέλει λείψῃ συνιστῶν αὐτὸν τῇ κυβερνήσει, ἀπήντησεν αὐτῷ ὅτι εὐγνωμονεῖ αὐτῷ οὐχὶ διὰ τὸν βαθμόν, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκαιρίαν ἣν παρέχει αὐτῷ ὅπως καταδείξῃ τὴν ἄκραν προθυμίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατείρας ἐκείνης ὑπὲρ ἧς ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ ἑαυτόν τε καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἅπασαν, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦδε θέλει ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν ἰδιαιτέραν ἐργασίαν ὅπως ἐνασχοληθῇ εἰς τὰς τοῦ κόμητος παραγγελίας. Τότε ἤρξαντο δίδοντες αὐτῷ ἀμφότεραι οἱ κόμητες καὶ ὁ Σπυρίδοβ παντοίας παραγγελίας, τὴν προμήθειαν πάντων τῶν χρειωδῶν τῶν εἰς Ζάκυνθον προσορμιζομένων πλοίων τοῦ ῥωσικοῦ στόλου, ἤρξαντο αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ ὁδηγούς, γεωγραφικοὺς χάρτας, τοπογραφικὰς ἐκθέσεις τῶν παντοίων ἐχθρικῶν χωρῶν, ἐζήτουν ἀκριβεῖς ἐκθέσεις περὶ τῶν προπαρασκευῶν τῶν Ὀθωμανῶν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἐν αἷς ὤφειλε νὰ διατηρῇ κατασκόπους ἐν Πελοποννήσῳ, Δουλτζίνῳ, Κρήτῃ καὶ Τύνιδι, ἠνάγκασαν αὐτὸν ν' ἀνανεώσῃ τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ σχέσεις ἐν Χειμάρρᾳ, Ἀλβανίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, ἔνθα οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἔχαιρον μεγίστην πίστιν, ἣν καὶ αὐτὸς ἄχρι τοῦδε καὶ τοι δυστυχῶν χαίρει. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐπαρχιῶν πλείονας τῶν πεντακισχιλίων ἐνόπλων ἀνδρῶν κατέπεισε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς νὰ ἄρωσι τὰ ὅπλα καὶ μετήγαγεν ἐπὶ τοῦ στόλου, κηδόμενος ἐπὶ τοσοῦτον τοῦ συμφέροντος τῆς κυβερνήσεως, ὥστε ἡ προσαγωγὴ αὐτῶν οὐδεμίαν δαπάνην συνεπήγαγε διότι δὲν ἐδίδετο αὐτοῖς οὐδ' αὐτὴ ἡ μισθοδοσία μέχρι Πύργου, ἐνῷ οἱ λοιποὶ κύριοι εἰς πάντα Ἕλληνα, Ἀλβανὸν ἢ Δαλματὸν οὓς προσῆγον μέχρι τῆς εἰς τὸν στόλον ἀφίξεως, ἐπλήρονον οὐχὶ ἔλασσον τῶν ἑξήκοντα ῥουβλίων.

Αἱ πληροφορίαι ἃς ἀνεκοίνου περὶ τῶν ἐξοπλισμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν τοσοῦτον ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς, ὥστε οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἐγίνωσκε καὶ ἠδύνατο κἂν νὰ πιστεύσῃ ὅτι κατὰ τὴν ἀνακωχὴν οἱ Δουλτζίνιοι καὶ ἡ τῆς Τύνιδος κυβέρνησις ἠδύναντο νὰ συνθηκολογήσωσι τῇ Πύλῃ καὶ ἐξοπλίσωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν πλείονας φρεγάτας καὶ πλοῖα, καὶ συνεννοούμενοι μετὰ τῆς τρίτης μοίρας ἦν ἀνέμενον ἐκ Κρήτης νὰ διευθυνθῶσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Νάουπαν, λιμένα τῆς Πάρου, ἔνθα οἱ ἡμέτεροι ἐλιμενίζοντο ἐν πληρεστάτῃ ἡσυχίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνακωχῆς· καὶ ἔνθα ἤθελον ἀφεύκτως καταστραφῇ ὡς οἱ Τοῦρκοι παρὰ τῷ Τζεσμέ. Ἀλλ' ὁ κόμης Μοτζενίγος αὐθωρεὶ ἐγνωστοποίησε περί τε τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ κατέδειξεν ὅτι ἐπάναγκες εἶνε νὰ ὁδεύσωμεν κατὰ τοῦ Δουλτζίνου ἔνθα τὸ πλεῖστον τῆς ἐχθρικῆς μοίρας ἠθροίζετο. Συνεπείᾳ τούτου ἐστάλη ναυτικὴ μοῖρα, ἥτις διετάχθη νὰ διέλθῃ τῆς Ζακύνθου ὅπως λάβῃ λεπτομερεῖς ὁδηγίας παρὰ τοῦ Μοτζενίγου. Οὗτος παρέσχεν αὐτῇ πάντα τὰ χρειώδη, ἔδωκεν ὁδηγοὺς ἐμπείρους τῶν λιμένων ἐκείνων καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι πρέπει νὰ σπεύσωσιν. Ἡ ἐν λόγῳ ναυτικὴ ἡμῶν μοῖρα

ἔτυχεν αἰσίως τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, καθ' ὅτι συναντήσασα τοὺς Δουλτζινίους, συνῆψε ναυμαχίαν ἐκδιώξασα αὐτοὺς μέχρι Πατρῶν ἀπέναντι τοῦ λιμένος τῶν ὁποίων συνήφθη ἑτέρα ναυμαχία, καθ' ἣν 17 τῶν μεγίστων ἐχθρικῶν πλοίων κατεστράφησαν καὶ τὰ λοιπὰ 11 ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον ἐν τῷ λιμένι τῆς ῥηθείσης πόλεως ὑπὸ τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου αὐτῆς. Οἱ Τυνήσιοι ἀκούσαντες τὸ ἀπευκτὸν τοῦτο, οὐδὲ κἂν ἐτόλμησαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν.

Ἰδοὺ αἱ ὠφέλιμοι πληροφορίαι ἃς μετέδωκεν οὗτος τῷ στόλῳ. Μετεβίβαζε τοῖς ἡμετέροις οὐχὶ μόνον τὰ συμβαίνοντα ἐν ταῖς ὁρμόροις ἐπαρχίαις τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει· καθ' ὅτι ἀείποτε ἐκέκτητο σχέσεις μετὰ τοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑνετίας. Ταὐτοχρόνως δὲ ἠδύνατο ν' ἀγγέλλῃ καὶ τὰ ἐν τῇ βουλῇ τῆς Ἑνετίας διαπραττόμενα. Δι' ὃ καὶ ἐλάμβανεν εὐχαριστηρίους ἐπιστολὰς παρά τε τοῦ κόμητος καὶ τοῦ Σπυρίδωβ, ἐν αἷς ἀνάφέρεται περὶ τούτου, ἐγὼ δὲ αὐτὰς ἀνέγνωσα ἐν μιᾷ τὰ ἑξῆς: «Σὺ εἶσαι ὁ σωτὴρ ἡμῶν, σὺ ὁ πιστὸς ἡμῶν φύλαξ· ἕνεκα τῆς ἀγρύπνου ἐπιμελείας σου διατελοῦμεν ἐν ἡσυχίᾳ· μὴν ἀμφιβάλλετε περὶ τῶν ἀμοιβῶν ἐπαξίως τῶν ὑπηρεσιῶν σας».

Οἱ Ἑνετοὶ φοβούμενοι τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν συνήθειαν, ἡμᾶς δὲ ἔτι πλέον, διότι ἅπαντες οἱ ἐν Ἀνατολῇ καὶ Δαλματίᾳ ὑπήκοοι αὐτῶν εἰσὶν δυσάρεστοι ἡμῖν καὶ τοσοῦτον ἀφοσιωμένοι, ὥστε περιφρονοῦντες φανερῶς τὰ διατάγματα τῆς δημοκρατίας ὑπετάσσοντο ταῖς ἡμετέροις ὑποφέροντες ἐκ τούτου τὰ πάνδεινα, ἤρξαντο ὑποπτεύοντες τὸν κόμητα Μοτζενίγον καὶ καταδιώκοντες αὐτόν. Ἦτο ὅμως δύσκολον, καθ' ὅτι εἶχεν ἀναγγείλει ἤδη τῷ διοικητῇ ἐκ προτέρου ὅτι εὑρίσκεται ἐν ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ, ὑπέδειξε τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ μένῃ ἐν Ζακύνθῳ πάντοτε λόγῳ ὑπηρεσίας τοῦ στόλου, δι' ὃ καὶ κατέλιπον αὐτὸν ἐπί τινα χρόνον ἀνενόχλητον. Ὁ κόμης Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτζ ἐνετείλατο αὐτῷ νὰ δέχηται ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐκείνους τοὺς δυστήνους Πελοποννησίους οἵτινες φεύγοντες τὴν ἐκδίκησιν καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Ὀθωμανοῦ ἀφικνοῦντο εἰς Ζάκυνθον. Τότε τὸ πρῶτον ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα, περὶ ἧς ἀπέστειλε σχέδιον τῷ κόμητι περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς Ῥωσίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν, δι' οὗ ἤθελεν ἐδραιωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ μεταξὺ τῆς Ῥωσίας καὶ Ἑλλήνων σχέσις, ὃ καὶ ἐγένετο. Μὴ ἀρκούμενοι ὅμως εἰς τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἐν Ζακύνθῳ τέκνων τῶν φυγάδων, ἀπέστειλεν ἔτι πιστοὺς ἄνδρας εἰς Πελοπόννησον καὶ Ἀλβανίαν, ἔνθα δυνάμει τῆς ἐμπιστοσύνης ἣν ἔχουσιν αὐτῷ τε καὶ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ οἱ ἐγχώριοι χριστιανοί, ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ κρυφίως πολλὰ τῶν δυστήνων τούτων παιδίων ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἐκράτουν αὐτὰ ἀντὶ ὁμήρων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐξηρέθισε μεγάλως τοὺς πασάδες καὶ τὴν Πύλην, ἥτις ἀπειλοῦσα ἀπήτει παρὰ τῆς δημοκρατίας τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἀπαχθέντων καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ κόμητος Μοτζενίγου, ὡς ὑπηκόου τῆς Ἑνετίας· ἀλλ' οὗτος εἶχε προφθάσει ἤδη νὰ σώσῃ τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἐκ τοῦ κινδύνου, πέμψας αὐτοὺς ἐγκαίρως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων πλοίων, τοῖς Ἑνετοῖς δὲ ἀπήντησεν ὅτι εὑρισκόμενος ἐν τῇ βασιλικῇ τῆς Ῥωσίας ὑπηρεσίᾳ, κράτους τὸ ὁποῖον ἐκήρυξε κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα, πράττει πᾶν ὅ τι διατάξωσιν αὐτῷ οὐδόλως εἰς τοῦτο πταίων.

Κατήντησε δὲ τοσοῦτον ἀφόρητος τοῖς Ἑνετοῖς ὥστε ἐζήτουν παντοιοτρόπως ν' ἀπολυτρωθῶσιν αὐτοῦ καὶ ἐχάρησαν μεγάλως ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, εὑρόντες αἰτίαν εὐλογοφανῆ δι' ἐξορίαν· φοβούμενοι ὅμως τὸν ἡμέτερον στόλον δὲν ἀπεφάσιζον νὰ πράξωσι τοῦτο. Ἡ κυβέρνησις ὑπεκρίθη ὅτι οὐδὲν γινώσκει, περὶ τῆς τῇ ῥωσικῇ κυβερνήσει ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ὅτι δῆθεν ὁ τῆς Ζακύνθου διοικητὴς οὐδὲν περὶ τούτου ἀνήγγειλε καὶ ἤρξατο νὰ δικαιδίδῃ ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος εἶναι ἀντάρτης, δὲν ὑπακούει τοῖς διατάγμασι τοῦ τῆς Ζακύνθου διοικητοῦ καὶ ἐγείρει ἔριδας μεταξὺ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς Πύλης. Ὁ διοικητὴς ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας ἤρξατο ἀπειλῶν αὐτὸν καὶ λέγων ὅτι ἐὰν δὲν ἀπέλθῃ θέλει πάθῃ τὰ πάνδεινα· ἐπὶ τέλους βλέπων ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος δὲν ἀναχωρεῖ, ἤρξατο ἀποστέλλων ἀνθρώπους ἵνα μετακπείσωσιν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον προσθέτοντες ὅτι ἡ κυβέρνησις δυσανασχετεῖ λίαν κατὰ τῆς ἐν Ζακύνθῳ διαμονῆς αὐτοῦ ἐξ οὗ δύναται νὰ πάθῃ. Τότε ὁ κόμης Μοτζενίγος ἀνήγγειλε τῷ κόμητι Ὀρλὼβ ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη προσλαμβάνει ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρίσκεται ἀδυνατεῖ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ φανῇ αὐτῷ χρήσιμος μένων ἐν Ζακύνθῳ. Δυστυχῶς ὅμως ἐβράδυνεν ἡ ἀπάντησις, οἱ δὲ Ἑνετοί, ἀπολέσαντες πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ λησμονήσαντες πᾶν πρὸς τὴν Ῥωσίαν ὀφειλόμενον σέβας, ἐπροσωποκράτησαν αὐτόν. Συνέβη δὲ τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς: Ἐπειδὴ ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ζακύνθου εἰσὶν ὀρθόδοξοι καὶ ἀφοσιωμένοι τῷ κόμητι Μοτζενίγῳ, ὁ διοικητὴς φοβούμενος τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ διαδηλώσεις αὐτῶν, ἀπέστειλεν ἀντισυνταγματάρχην τινὰ μετὰ 400 στρατιωτῶν ἐνόπλων· ἀλλ' ὁ λαὸς ὅστις πάντοτε ἐκεῖ ὁπλοφορεῖ καὶ εἶναι ἀνδρειότερος τῶν ἀνάνδρων Ἰταλῶν στρατιωτῶν τῆς δημοκρατίας, περιεκύκλωσεν αὐθωρεὶ τὸν οἶκον τοῦ κόμητος Μοτζενίγου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ λυτρώσῃ τὸν αἰχμάλωτον διασπῶν τὴν γραμμὴν τοῦ ῥηθέντος στρατιωτικοῦ σώματος. Ὁ συνταγματάρχης ἐφοβήθη τοῦτο μεγάλως· ὁ δὲ κόμης βλέπων ὅτι περικυκλοῦται ὑπὸ στρατιωτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἠδύναντο νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἠναγκάσθη ἐξελθὼν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου νὰ καταπείσῃ τὸ πλῆθος ὅπως μὴ παρεμβάλῃ προσκόμματα τῇ κυβερνήσει, οὐδόλως περὶ αὐτοῦ κηδόμενον· καθ' ὅτι ὡς ὑπάλληλος τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος, εὐελπιστεῖ ἐπὶ τῇ προστασίᾳ αὐτῆς. Μετὰ πολλοῦ κόπου ἐπὶ τέλους κατέπεισε τὸ πλῆθος. Εἰς εὐγνωμοσύνην τούτου ὁ ἀντισυνταγματάρχης μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν

καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐλεηλάτησαν ἅπασαν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἁρπάσαντες σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ καὶ ἀδαμάντινα κοσμήματα, τὰ πάντα ἐν ἑνὶ λόγῳ· προσθετέον δὲ εἰς ταῦτα ὅτι ἡ σύζυγός του κατὰ τὴν προσωποκράτησιν τοῦ κόμητος τοσοῦτον ἐφοβήθη ὥστε εἶνε πκράλυτος ἄχρι τοῦδε.

Τὸν κόμητα Μοτζενίγον ἀπήγαγον εἰς Κέρκυραν, ἐγκαθείρξαντες ἐν τῇ εἱρκτῇ τοῦ φρουρίου, ἔνθα διέμεινεν ἐπὶ 8 μῆνας, καὶ ἔνθα ἤθελον βεβαίως ἀπαγχονίσῃ αὐτόν, δι' ὃ ἀνέμενε καθ' ἑκάστην τὸν θάνατον. Γράψας δὲ τὴν διαθήκην αὐτοῦ δι' ἧς ἀνέθετε τὰ δύστηνα τέκνα του τῇ προστασίᾳ τῆς Αὐτοκρατείρας, καθικέτευτε τὸν ἱερέα τοῦ φρουρίου, ὅστις ἠδυνάτει ν' ἀρνηθῇ αὐτῷ τὴν ἐν λόγῳ χάριν, νὰ πέμψῃ αὐτὴν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς Ῥωσίαν. Ἐσώθη ὅμως χάρις τῷ ναυάρχῳ Σπυρίδοβ.

Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι ὁ κόμης Μοτζενίγος, προβλέπων τὸν κίνδυνον ἔσπευσεν ἅπαντα τὰ ἔγγραφά του πρὸ ἡμερῶν εἰσέτι νὰ πέμψῃ κρυφίως εἰς μίαν τῶν ἐξοχικῶν οἰκιῶν αὐτοῦ, καὶ ὅτι τῇ παρεμονῇ τῆς προσωποκρατήσεως αὐτοῦ ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ ναυάρχου λίαν φιλικὴν ἐν ᾗ οὗτος ἔδιδεν αὐτῷ διαφόρους πκρεγγελίας ἀφορώσας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐπιστολὴ ἀκριβῶς αὕτη περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἀνωτέρω ἀντισυνταγματάρχου καὶ ἐστάλη εἰς Ἐνετίαν ἔνθα ἤρξαντο φοβούμενοι ἤδη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βίας ἐκείνης· δι' ὃ ἡ βουλὴ ἀνέθεσε τῷ ἐν Ἀνατολῇ στρατηγῷ αὐτῆς Ῥενιέρῃ νὰ πέμψῃ τῷ Σπυρίδοβ τὸν αὐτὸν ἀντισυνταγματάρχην κομιστὴν ἐπιστολῆς ἐχούσης ὧδε: «Ὁ κόμης Μοτζενίγος πολίτης τῆς δημοκρατίας ὤν, ἐτιμωρήσατε, δι' ὃ καθείρχθη ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ· ἀλλ' ὅπως δικαίως δίδεται εὑρίσκεται ἐν ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐὰν ἔχητε τοῦτο ἐπομένως ἀληθείας καὶ ὁ κύριος ναύαρχος ζητήσῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν του, θέλει αὐθωρεὶ ἀπελευθερωθῇ».

Ὁ ναύαρχος Σπυρίδοβ, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀνακτοβουλίῳ τὴν προσωποκράτησιν ταύτην καὶ πεπεισθὼς ὅτι τοῦτο συνῳδὰ τῇ ἀξιοπρεπείᾳ τῆς αὐτοκρατορίας, οὐχὶ μόνον θέλει αἰτήσῃ τὴν ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ πρέπουσαν ἱκανοποίησιν ἐν εἴδῃ αἰτήσεως, συγγνώμης ἢ τιμωρίας τοῦ διοικητοῦ, δὲν ἐτόλμησε νὰ δεχθῇ τὸν κόμητα Μοτζενίγον καὶ ἀπήντησε λίαν φρονίμως ποιῶν, ὅτι οὐδὲ κἂν ἐπιθυμεῖ νὰ δώσῃ πίστιν ὅτι ἡ δημοκρατία δικαιονομένη ἔκπαλαι ἐπὶ τῇ ἐχεφροσύνῃ αὐτῆς ἤθελεν ἐπιτρέψῃ ἄνευ διαταγῆς αὐτῆς ὁ στρατηγὸς νὰ διατάξῃ τὸν ὑποδεέστερον αὐτῷ διοικητὴν τῆς Ζακύνθου νὰ προσωποκρατήσῃ τὸν κόμητα Μοτζενίγον ἐναντίον τοῦ διεθνοῦς δικαίου, πληρεξούσιον ἀξιωματικὸν τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ῥωσίας, ὅστις συμφώνως ταῖς ἐπισήμοις αὐτῆς διαταγαῖς ἐξεπλήρου χρέη Ῥώσου ἐν Ζακύνθῳ ἀντιπροσώπου· καὶ ὅτι ἀπορεῖ μεγάλως ὅτι νῦν ἰδίως ἔχουσιν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐν ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ διαμονῆς αὐτοῦ, ἐνῷ πρὸ τόσων ἤδη ἐτῶν κατὰ σειρὰν αὐτοὶ οὗτοι οἱ διοικηταὶ τῆς Ζακύνθου, αὐτῷ ὡς πληρεξουσίῳ τοῦ στόλου ἀπετείνοντο

κατὰ διαφόρους περιστάσεις. Φοβούμενος ὅμως ὁ ναύαρχος Σπυρίδοβ μήπως δηλητηριάσωσι τὸν δεσμώτην (ὅπερ πολλάκις συνέβη ἐν Ἐνετίᾳ), διέταξε τὰ ἡμέτερα πλοῖα νὰ κακοποιήτωσι πκντοιοτρόπως τὰ τῆς Ἐνετίας ἐμπορικὰ καὶ κρκτοῦντα αὐτὰ νά τα προσάγωσιν εἰς Πάρον ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι προμηθεύουτι τοῖς Τούρκοις πολεμεφόδια. Ὁ ἐν τῇ Ἀνατολῇ στρατηγὸς Ῥενιέρη ἀπετάθη περὶ τούτου πρὸς τὸν ναύαρχον Σπυρίδοβ, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι οὐδὲ κἂν ἀκρόασιν θέλει δώσῃ μέχρις οὗ δὲν λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦ κόμητος Μοτζενίγου. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἕνεκα τοῦ περὶ δηλητηριάσεως φόβου ὃν εἶχε, διέδωκε ψευδῶς, ὅτι πᾶν τὸ συμβησόμενον τῷ δεσμώτῃ θέλει συμβῇ καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις Ἐνετοῖς οὓς ἐκρατοῦμεν, ὅπερ τοσοῦτον ἐφόβισε τὴν βουλήν, ὥστε ἔσπευσε ν' ἀπολύσῃ τὸν κόμητα, ἀναγγείλασα αὐτῷ συνάμα ὅτι ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου ἀπαγορεύεται αὐτῷ ἡ ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ κράτους δικμονή. Καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐν τούτοις εὑρισκόμενος ὁ κόμης ἕνεκα τοῦ ζήλου καὶ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ, καὶ οὐδ' αὐτῆς τῆς ἀφανισθείσης περιουσίας αὐτοῦ φειδόμενος, εὗρε μέσον νὰ προσενέγκῃ ὑπηρεσίας τῷ στόλῳ ὡς ἐὰν εὑρίσκετο ἐν Ζακύνθῳ· καθ' ὅτι ἐξαγοράσας τοὺς φρουροῦντας αὐτὸν ἀξιωματικούς, ἤρξατο ἀνταποκρινόμενος μετὰ τῶν γνωρίμων αὐτῷ πλουσίων Κερκυραίων, οἵτινες ἐχορήγουν αὐτῷ δάνεια δι' ὧν ἐξηγόρκζε τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ τοιουτοτρόπως εἶχε τὸ μέσον ν' ἀναγγέλλῃ τὰ πάντα τῷ ναυάρχῳ, ὅστις εὑρίσκεται νῦν ἐν Πετρουπόλει δυνάμενος νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τοῦτο.

Σοὶ ἐξέθεσα ἁπάσας τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Γνώρισον λοιπὸν νῦν τί ἀπώλεσεν ἐκ τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Ἐν τῷ δικαστήρικι ἑπτὰ ἐτῶν τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ δὲν ἔλαβεν οὐδὲ ὁβολὸν μισθοῦ ἢ ἀμοιβῆς· διὰ τοὺς κατασκόπους οὓς διετήρει ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Ῥωμυλίας, ἐν Κρήτῃ καὶ Τύνιδι καὶ οὓς ἤμειβε πλουσιοπαρόχως, ὡσκύτως οὐδὲν ἔλαβε. Τρὶς προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς Πίζαν, ἔνθα ὤφειλε νὰ μεταβῇ διὰ Ζακύνθου μέχρι τοῦ βκσιλείου τῆς Νεκπόλεως, ἐκεῖθεν δὲ δι' ἁπάσης τῆς Ἰταλίας μέχρι Πίζης καὶ τἀνάπαλιν· δὶς ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ἐνετίαν, οὐδέποτε χορηγήσαντες αὐτῷ τὰ τῆς ὁδοιπορίας. Ἡ ἐκ τῆς λεηλατηθείσης οἰκίας αὐτοῦ ζημία ἀνέρχεται εἰς εἰκοσακισχίλια ῥούβλια. Ἀπώλεσε δὲ ἐν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπηρεσίαις αὐτοῦ πᾶν ὅ τι ἐκληρονόμησε παρὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Ἡράκλε λοιπόν, σὲ παρκκαλῶ αὐτόν, πρὸς τὸν Κατακουζηνόν, τὸν Ἀργύριον καὶ τὸν Μαρούτζην. Οἱ πρῶτοι δύο βεβκίως ὑπηρέτησαν καὶ εἰσὶν ἐπάξιοι ἀμοιβῆς, ἀλλ' αἱ ὑπηρεσίαι αὐτῶν οὐδόλως ἐξισοῦνται ἐκείναις ἃς προσήνεγκεν ὁ κόμης Μοτζενίγος. Σκέφθητε, λοιπὸν ἐὰν εἶνκι δίκαιον ὁ κόμης Μοτζενίγος, ὃν διὰ πλείστκς ὅσας αἰτίας ὤφειλον ν' ἀντκμείψωσι, καὶ πλειοτέρας ὑπηρεσίας προσενεγκὼν καὶ πλειοτέρα δεινὰ ὑποστὰς τοῦ Κατακουζηνοῦ, ὁλοσχερῶς σχεδὸν κατκστρκφείς, ἄχρι τοῦδε νὰ μὴ τύχῃ οὐδεμιᾶς ἀμοιβῆς.

Ἰδού, φίλε μου, τί με παρεκίνησε νά σοι γράψω τήν μακράν ταύτην ἐπιστολήν. Ἐλπίζω δέ ὅτι δικαιοσύνης ἕνεκεν καί ἀφοσιώσεως τῇ αὐτοκρατείρᾳ δέν θέλεις λείψῃ φροντίζων ὑπέρ αὐτοῦ».

(Ἐκ τῆς Ῥωσικῆς).

Κ. Α. Παλαιολόγος.

Ο ΚΥΑΝΟΣ*

ΙΒ'

Ὁ Θεός προστατεύει τούς ἀγαπῶντας.

Εἴχομεν ἤδη τό ἥμισυ τῆς ὁδοῦ διανύσει ὅτε συνηντήθημεν μετ' ἄλλου τινός ταξειδιώτου, ὡσεί πεντηκοντούτου. Περικαλύπτων οὗτος τό σῶμα διά μηλωτῶν μέχρι πώγωνος, παρεῖχεν εἰκόνα παγετώδους ὄγκου ἐν μεσοῦντι Αὐγούστῳ καί συνετέλει εἰς τό νά σιωπῶμεν. Ἦτο μέγας καί στιβαρός, πρῶτον δ' ἐπιφαινόμενον χαρακτηριστικόν του ἦσαν μακροί μύστακες, ψαρροί, κεκλιμένοι πρός τά κάτω καί συνεστραμμένοι κατά τά ἄκρα. Ἑκάστη θριξ τῶν ὀφρύων του εἶχεν ἰδίαν διεύθυνσιν, ὥστε τό σύνολον ἀπετέλει ἓν εἶδος θάμνων τραχέως ἐξεχόντων ὑπεράνω τῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες ἦσαν μικροί ἀναλόγως τοῦ ἐπιμήκους καί γωνιώδους προσώπου του· αὐτοί δέ οἱ ὀφθαλμοί του περιπεφραγμένοι διά πυκνῶν καί σιμῶν βλεφαρίδων ὡμοίαζον ὡς δύο ἄντρα ἐντός τῶν ὁποίων εἶχε κεκρυμμένας τάς ἰδέας του. Τό στόμα ἦτο μέγα καί τό χεῖλος ὑπεροπτικόν, τό δέ μέτωπον ἱκανῶς ὑψηλόν πρός ἔνδειξιν πνεύματος, ἦτο ὑπέρ τό δέον ὁμαλόν, ὥστε νά ἐγκρύπτῃ μεγαλοφυΐαν.

Ὁ Μαξίνσκης μοί εἶπεν ὅτι ἦτο Ῥῶσος καί δέν ἐπέστησε πλέον τήν προσοχήν του ἐπί τοῦ συνοδοιπόρου, ὡς εἰθισμένος παιδιόθεν εἰς τό βλέπειν τοιαύτας φυσιογνωμίας.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὀπάκις τό βλέμμα μου ἔπιπτεν ἐπί τοῦ ἰδικοῦ του, ἐδείκνυεν ὅτι οὐδόλως ἤθελε νά προσέξῃ εἰς ἐμέ. Ἔμενεν ἀκίνητος, ὡσεί ἀποφεύγων τόν ἐξευτελισμόν τοῦ νά μᾶς παράσχῃ τό θέαμα χειρονομίας τινός. Ἐν τούτοις ἡ μεγαλοπρεπής αὕτη στάσις, ἀντί νά μοι ἐπιβάλῃ δειλίαν, ὑπεκίνει τοὐναντίον ἱλαρότητα παρ' ἐμοί καί κατά στιγμάς μόλις συνεῖχον τόν γέλωτα. Ὁ ἐπιβλητικός ἐκεῖνος ἄρχων, ὅστις ἐφαίνετο ἀπορῶν διότι παρεῖχε τήν τιμήν εἰς τόν κόσμον νά ζῇ ἐν αὐτῷ, μέ διεσκέδαζεν. Ὁ Μαξίνσκης μέ ἐβεβαίου ὅτι οὐδόλως τό ἐξωτερικόν του ἦτο παράτυπον, ὅτι πολλούς ἄλλους τοιούτους ἔμελλον νά ἴδω ἐκεῖ καί ὅτι οἱ Ῥῶσοι ἦσαν ὅλοι σχεδόν ὅμοιοι πρός αὐτόν. — Οἱ κύριοι οὗτοι, ἔλεγε, θηρεύουσι πρό παντός τό μεγαλεῖον· συνεπείᾳ τούτου πᾶσα κίνησις ἀπαγορεύεται.

Ὁ γέλως μου ἐξέσπασε μεταδοθείς καί εἰς τόν Μαξίνσκην, ὅστις ὅμως ἤλεγχε τό ἀτόπημα τοῦτο εἰς τό ὁποῖον τόν παρέσυρα.

Ὁ μεγαλοπρεπής ἄγνωστος διετήρει τήν ἀπαθῆ ἀκινησίαν του, ἐπαυξάνων διά τῆς ἀγριωπῆς ταύτης σοβαρότητος τό ἀκράτητον τῆς εὐθυμίας μου.

«Τί τά θέλεις, εἶπον χαμηλοφώνως εἰς τόν κόμητα. — Τό κακόν ἤδη ἔγεινεν. Ὁ ἄγνωστος οὗτος αὐτοκράτωρ μᾶς ἐχαρακτήρισεν ἤδη ὡς ἀνθρώπους ἀναγώγους. Ἀντί λοιπόν νά θλίβωμαι, ὅπερ καί οὐδέν ἤθελεν ἐπανορθώσῃ, προτιμῶ νά ἐνεργήσω ὡσάν ἤμην μόνος».

Ταῦτα δέ λέγων, ἐξήγαγον ἐκ τοῦ θυλακίου μου τόν φάκελλον, ἔνθα εἶχον τοποθετήσῃ τάς εἰκόνας τῶν δεσποινίδων Β*** καί ἀπελάμβανον τῆς θέκης αὐτῶν, τῆς ὁποίας εἶχον στερηθῇ ἀφότου ἐλάβομεν τήν τιμήν νά συνοδοιπορῶμεν μετά τοῦ ἄρχοντος.

Ὁ Μαξίνσκης μοί ἀφήρεσε τήν εἰκόνα τῆς Ῥενέ καί μόλις ἀφοῦ ἐπί πολύ τήν ἐθεώρησεν, ἀπεφάσισε νά μοι τήν ἀποδώσῃ. Κατ' οὐδένα τρόπον ἤστεργον νά τήν ἐγκαταλείψω.

Αἴφνης ὑπάλληλός τις ἐνεφανίσθη ἐπί τῆς θυρίδος καί ἠρώτησε ποίαν διεύθυνσιν ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσωμεν. Ἐσιώπησα περιμένων μετά χαρᾶς ν' ἀκούσω μίαν λέξιν προφερομένην ὑπό τοῦ συνοδοιπόρου, ἀλλ' ἡ χαρά μου ταχέως μετετράπη εἰς δυσαρέσκειαν, ὅταν ἤκουσα ὅτι καί ἐκεῖνος διευθύνετο εἰς Βαρσοβίαν.

«Ἐπιθυμῶ νά μετακῶ εἰς ἄλλο χώρισμα τῆς ἁμαξοστοιχίας!» ἀνέκραξα.

Ἐφθάσαμεν εἰς τό χωρίον Κάτσοβιτζ, ἐπομένως ὁ Μαξίνσκης εἰσήρχετο εἰς τό πάτριον ἔδαφος.

Μικρός ποταμός ὠλίσθησεν αἴφνης ὡς κυανῆ ταινία ὑπό τήν ἁμαξοστοιχίαν, ἔφθασε δέ συνάμα εἰς τά ὦτά μου, ἄγνωστον πόθεν ἐρχομένη ἡ λέξις:

«Γρανίκα!»

Διεβαίνομεν τό σύνορον, ὁ δέ κόμης λησμονῶν τούς κινδύνους τούς ὁποίους διέτρεχεν

«Ὡραία μου Πολωνία!» ἀνέκραξε. Καί εἶτα ψιθυρίζων προσέθηκε: «Τό ἤλπιζες νά μ' ἐπανίδῃς εὐτυχῆ, σύ, τήν ὁποίαν ἐγκατέλιπον διά ν' ἀποθάνω! Ποσάκις ἤκουσες ἀπό τῶν χειλέων μου τό ὄνομα ἐκείνης ποῦ ἀγαπῶ! Θά σοῦ τό εἰπῶ καί πάλιν τώρα, ὅτε πρόκειται νά ἑνωθῇ μέ τό ἰδικόν μου.»

Ἀλλ' ἡ θέα τῆς ἐρειπωμένης ταύτης χώρας, τῆς ἐρημωμένης ταύτης

* Ἴδε σελ. 608.

γῆς, ὑγρᾶς πάντοτε ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν τέκνων αὐτῆς, τὸν ἔκαμε νὰ ὠχριάσῃ.

«Τάλαινα πατρίς!» εἶπε καὶ ἔκλινε τὸ μέτωπον.

Δὲν ἐτόλμησα νὰ λύτω τὴν ἐπακολουθήσασαν σιωπήν. Εἶδον δὲ τὸν Ῥῶσον δίδοντα διὰ πρώτην τότε φορὰν σημεῖον ὑπάρξεως. Ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν τετραγμένον Μαξίνσκην καὶ τὸν ἐτίμησε διὰ λοξοῦ βλέμματος, ὅπερ ἐσήμαινε «Καὶ σὺ λοιπὸν εἶσαι ἄθλιος Πολωνός!»

Νέα κεφαλὴ ὑπαλλήλου, φέρουσα σκοῦφον μικρὸν ἐκ βοστρυχώδους μηλωτῆς, μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἔπρεπε νὰ κατεβῶμεν ὅπως τελεσθῇ ἡ τελωνειακὴ ἐπίσκεψις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐπιθεώρησις τῶν διαβατηρίων μας. Ἐλάβομεν λοιπὸν φύρδην μίγδην ἐπενδύτας, σκεπάσματα, σάκκους ὁδοιπορικοὺς καὶ ἐρριφθημεν ἔξω τοῦ ὀχήματος.

Εἶνε γελοία ἡ πολεμικὴ σοβαρότης, μεθ' ἧς ἐξετάζονται οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὸ πολωνικὸν ἔδαφος ξένοι. Πυγμάται στρατιῶται μὲ δασείας γενειάδας καὶ μικρὰ λευκὰ ξίφη παρατάσσονται ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς διαβάσεώς σας καὶ σᾶς παρακολουθοῦσι μὲ ὄμματα ὀξέα, φλογερά. Ὁ ἐπὶ τῶν διαβατηρίων ὑπάλληλος, ἔχων ὄψιν αὐτόχρημα αἱματοβόρον, ἔστρεφε καὶ πάλιν ἔστρεφε μεταξὺ τῶν χειρῶν του τὸ διαβατήριον τοῦ Μαξίνσκη. Παρετήρει μετὰ προσοχῆς ὁτὲ μὲν τὸ χαρτίον, ὁτὲ δὲ κατὰ πρόσωπον τὸν φίλον μου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀριστοκρατικὴ φυσιογνωμία καὶ ὁ διάπυρος ὀφθαλμὸς ὑπέφαινον πατριωτισμὸν μὴ χρήσιμον εἰς τὴν περίστασιν.

Ἠρώτησα τότε ἁπλῶς ἂν εἶχε καλῶς τὸ διαβατήριον τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἔλαβον δὲ ὕφος τοσοῦτον ἁπλοϊκόν, ὥστε ὁ ὑπάλληλος ἐπείσθη.

Διήλθομεν.

Ὁ Ῥῶσος συνοδευόμενος ἤδη ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, μᾶς ἠκολούθει. Ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἐπρόφερε μεγαλοφώνως τὸ ὄνομά του, ὅπερ ἀκούσαντες οἱ ὑπάλληλοι, πάντες ἀπεκαλύφθησαν. Ἦτο διάσημον πρόσωπον. Ἡμεῖς, ἀνακρίνοντες τὴν εἴσοδόν του εἰς ἓν ὄχημα τῆς ἀμαξοστοιχίας, εἰσήλθομεν εἰς ἄλλο κενὸν καὶ ἠλπίσαμεν ὅτι ἀπηλλάγημεν διὰ παντὸς πλέον τῆς ἐμφανίσεώς του. Ἀλλ' ἐνίοτε ἡ τύχη φαίνεται ὡσεὶ ἐπίτηδες συνδέουσα ἡμᾶς μὲ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ζητοῦμεν ν' ἀποφύγωμεν ὡς ἀντιπαθητικά. Ὁ Ῥῶσος ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ζωήν μας ὅλην· ἡ συναίτησίς του προὐκάλεσε σειρὰν γεγονότων ὅλως ἀπροσδοκήτων.

Μετ' ὀλίγον ἐζήτησα τὰς εἰκόνας τῶν φιλτάτων μου ἵνα ταῖς ἀνακοινώσω ὅτι διέβημεν τὰ σύνορα ἄνευ ἀπευκταίου τινός, ἀλλὰ δὲν τας εὗρον. Ἠρεύνησα πανταχοῦ, ὁ Μαξίνσκης ἐπίσης, ἀλλὰ μάτην. Ὁ φάκελλος θὰ εἶχε πέσῃ ἐκ τοῦ θυλακίου τοῦ ἐπενδύτου μου. Ὁ δυστυχὴς κόμης ὠδύρετο περισσότερον ἐμοῦ καί μοι ἀπηύθυνεν ἀπείρους ἐλέγχους. Ἠρώτησα τὸν ὁδηγὸν τῆς ἁμαξοστοιχίας, ὅστις μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι οὐδὲν εἶδε. Ἐπέκειτο ἤδη ἡ στιγμὴ τῆς ἀναχωρήσεως, ὅτε εἶδον ὑπηρέτην τοῦ Ῥώσου

ἐκείνου ἐρχόμενον πρός με καὶ ὁμιλοῦντά μοι Πολωνιστί. Οὐδὲν ἠννόησα, ἀλλ' ὁ Μαξίνσκης ἐξῆλθεν ἀμέσως τῆς θυρίδος καὶ τῷ ἐλάλησε διὰ φράσεων, τὰς ὁποίας ὁ ὑπηρέτης διέκοπτε διὰ λέξεων καταληγουσῶν ὁμοιομόρφως:

«Τάκ, τάκ, τάκ, τάκ».

Ἐδέησε νὰ ἀναμείνω τὸ τέλος τῆς συνδιαλέξεως ταύτης, ἵνα λάβω ἐξηγήσεις. Ἐπὶ τέλους ὁ συριγμὸς τῆς ἀναχωρήσεως ἠκούσθη καὶ ὁ ὑπηρέτης ἐξηφανίσθη.

— Φίλε μου, εἶπεν ὁ Μαξίνσκης, ὁ Ῥῶσος μᾶς ἐρωτᾷ ἂν ἐχάσαμεν τίποτε. Φαίνεται ὅτι θὰ εὗρε τὰς φωτογραφίας, ἀλλὰ δὲν εἶπεν εἰς τὸν ὑπηρέτην περὶ τίνος πρόκειται.

— Ὦ χρηστὲ Μοσχοβίτα, ἐχέμυθε ἄνθρωπε! ἀνέκραξα.

— Εἶνε κύριος πολὺ καθὼς πρέπει.

— Καὶ ἀρίστης ὑγείας διὰ τὴν ἡλικίαν του, διότι φαίνεται ἀρκετὰ προχωρημένος.

ΙΓ'

Τὸ ξηρὸν ξύλον ἀνάπτει εὐκολώτερον τοῦ χλωροῦ.

Εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν εὑρέθημεν δι' ἑνὸς πηδήματος πλησίον τοῦ Ῥώσου. Ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου του τὸν φάκελλον χωρὶς νὰ μετακινηθῇ ἐκ τῆς ἀγαπητῆς του στάσεως· ἔμενε πάντοτε στηρίζων ἀξιοπρεπῶς τὰ νῶτα. Ἀλλ' ὡμίλησε! καὶ γαλλιστὶ μάλιστα!

Εἶπε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος οὗτος μετ' ἀδιαφορίας.

«Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σας εὗρον τὰς εἰκόνας ταύτας. Θὰ ἦνε βεβαίως ἀδελφαί σας».

— Δὲν εἶνε ἀδελφαί μας αἱ κυρίαι αὗται, ἀπεκρίθη ὁ Μαξίνσκης, ἀλλὰ μᾶς εἶνε οὐχ ἧττον πεφιλημέναι, διὸ καὶ σᾶς εὐχαριστῶ χιλιάκις.

— Ἐγὼ μᾶλλον πρέπει νὰ σᾶς εὐχαριστήσω, εἶπεν ὁ Ῥῶσος, μειδιῶν περίπου, διότι ὅπως βεβαιωθῶ ὅτι δέν μοι ἀνῆκεν ὁ φάκελλος ἐδέησε νὰ παρατηρήσω τὸ περιεχόμενον· σᾶς ὀφείλω λοιπὸν τὴν θέαν ὡραίων προσώπων».

Ὁ Μαξίνσκης μοι ἔδωκε τὴν εἰκόνα τῆς Λυγούστας κρατήσας δι' ἑαυτὸν τὴν τῆς Ρενέ, τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν τῷ ἀφήρεσα.

Ὁ συνοδοιπόρος ἐμειδίκσε βλέπων τὴν ἐπὶ τούτῳ κατήφειαν τοῦ νεανίου. Χωρὶς νὰ φαίνηται παρηκολούθει ὅλα ἡμῶν τὰ κινήματα.

Ἀπεσύρθην μετὰ τοῦ κόμητος εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ ὀχήματος.

«Μοὶ ἔρχεται μία ἰδέα, τῷ εἶπον, νὰ συνδέσωμεν γνωριμίαν μετὰ τοῦ Ῥώσου τούτου. Ἴσως δυνηθῇ νά μας χρησιμεύσῃ.

— Τὸ πᾶν εἶνε εἰς χεῖράς του, ἀλλ' εἰς ἣν εὑρισκόμεθα θέσιν τὰ ὑψηλὰ

πρόσωπα εἶνε μᾶλλον ἐπικίνδυνα. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω σχέσεις μὲ Ῥώσους.

— Τοιοῦτος ἄνθρωπος δέν θὰ θελήσῃ ποτὲ νὰ ταπεινωθῇ μέχρι καταδόσεως προηγεγραμμένου.

— Ὄχι, ἀλλ' ἴσως δὲν καταδεχθῇ νά τον συνδράμῃ.

— Τίς οἶδε ;

— Ἐφάνη πρὸς ἡμᾶς εὐγενὴς κατὰ συνήθειαν καὶ τίποτε πλέον.

— Ἔχει περιέργειαν ! Ὁπωσδήποτε οὐδεμίαν ἴσως θὰ εὕρωμεν εὐκαιρίαν ἵνα προσπελάσωμεν πρὸς ἄνθρωπον τοιαύτης περιωπῆς. Ἄφες με νὰ ἐνεργήσω κατὰ βούλησιν.

Ἡ ἀμαξοστοιχία πάλιν ἐσταμάτησε.

«Κύριε, εἶπον εἰς τὸν Ῥῶσσον, δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ σᾶς ἐνοχλῶμεν περισσότερον διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν εἰς τὸ ὄχημα τοῦτο, ὅπου ἴσως θὰ ἐπροτιμᾶτε νὰ μείνετε μόνος.

— Δὲν μ' ἐνοχλεῖτε διόλου. . . . Θὰ λυπηθῶ μάλιστα ἂν με ἀφίσετε ἤδη ὅτε διήλθομεν δμοῦ τόσον δρόμον.

— Τότε ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ὀνομάσω τὸν φίλον μου, κόμητα Μαξίνσκην.

— Εἶσθε Πολωνός ! Τὸ εἶχα μαντεύσῃ, εἶπεν. — Ἡ ἐθνικότης εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας ἑκάστου.

— Σεῖς δὲ εἶσθε Ῥῶσος, Κύριε ; ἠρώτησεν ὁ Μαξίνσκης.

— Μάλιστα.

— Ῥωσία καὶ Πολωνία εἶνε δύο ἔθνη οὐδόλως ἀγαπώμενα, εἶπον ἐγὼ γελῶν.

— Τὸ ἔθνος πολλάκις δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ ἄτομον ὡς πρὸς τὰ αἰσθήματα, παρετήρησεν ὁ Ῥῶσος.

Ὁ Μαξίνσκης ἐφαίνετο καθησυχάσας ὀλίγον. Ἐξηκολούθησε :

— Ἐγὼ ὀνομάζομαι Φράντζ Τίλμαν, γεωπόνος καὶ κτηνοτρόφος.

— Λοιπόν, εἶπεν ὁ Ῥῶσος, — ἀφοῦ σεῖς μοὶ ἐφανερώσατε τὰ ὀνόματά σας πρέπει καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς εἴπω τὸ ἰδικόν μου.

— Διατί ; διέκοψε. — Σᾶς ἐγνωρίσαμεν ἀρκετὰ διὰ τῆς μεγάλης εὐεργεσίας, ἣν μᾶς ἐκάμετε. Τί ἄλλο ἀπαιτεῖτε ; Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι τῶν ὁποίων ἀνέκαθεν γνωρίζει τις τὸ ὄνομα καὶ οὐδέποτε λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν καρδίαν.

Ἡ διάκρισίς μου τῷ ἤρεσε.

— Τῇ ἀληθείᾳ, εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος διότι σᾶς συνήντησα, εἶπε μὲ ὕφος προστατευτικόν. Οὐδὲν τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον ὅσον οἱ ταξειδιῶται καὶ ταξειδιῶται μάλιστα χάνοντες τόσην ὡραίας φωτογραφίας.

Ἡ ὄψις τοῦ Μαξίνσκη πάλιν ἐπεσκιάσθη.

— Εἶνε ἀναμφίβολον, ἐξηκολούθησα, ὅτι ἡ θέσις μας εἶνε ἐκ τῶν περιεργοτέρων.

— Τὸ ἠννόησα ἐξ ὅλων τῶν λεπτομερειῶν. Μία ἐκ τῶν δύο εἰκόνων, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἀρέσκει εἰς τὸν φίλον σας.

— Εἶνε μνηστή του, ἢ μᾶλλον ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀγαπᾷ καὶ πρόκειται νὰ νυμφευθῇ. Ὑπάρχουσιν ὅμως δυσκολίαι τινές, αἱ ὁποῖαι, μάλιστα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ταξειδεύωμεν ἤδη εἰς Πολωνίαν.

— Διατί ὅμως κρατεῖτε καὶ τὰς δύο εἰκόνας σεῖς, ὅστις δὲν εἶσθε μεμνηστευμένος πρὸς οὐδεμίαν ; Αὐτὸ δὲν ἐννοῶ.

— Εἶνε ἁπλούστατον. Ἀγαπῶ καὶ τὰς δύο.

— Εὑρίσκετε τοῦτο ἁπλοῦν ! . . . Ἴσως ἀγαπᾶτε τὴν μίαν ἐξ ἔρωτος καὶ τὴν ἄλλην ὡς φίλος.

— Ἀκριβῶς.

— Καὶ ἀγαπᾶσθε ἐπίσης ;

— Ὦ ! Δὲν γνωρίζω τίποτε. Ἂν ποτὲ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀγαπῶ, ἔστεργε νά μοι δώσῃ τὴν καρδίαν της, ὤφειλε νὰ γείνῃ ἀγρότις, ὅπως ἐγώ, διότι δὲν δύναμαι νὰ μεταβάλω τὴν ζωήν μου.

— Αὐτὸ εἶνε ῥωμαντικώτατον. Πιστεύετε δὲ ὅτι ἡ δεσποινὶς αὕτη εἶνε ἱκανὴ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοιαύτην τινὰ ἀπαίτησιν, νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην θυσίαν ;

— Σᾶς εἶπον ὅτι δὲν πιστεύω εἰς τίποτε καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐλπίζω τίποτε ἀκόμη.

Ὁ Ῥῶσος ἔμεινε σκεπτικὸς ἐπί τινας στιγμὰς καὶ εἶτα προτέθηκεν ὡσεὶ ἐξάγων τὸ συμπέρασμα τῆς συνομιλίας.

— Ὥστε ἐκ τῶν δύο τούτων συνοικεσίων κανὲν ἀκόμη δὲν ἀπεφατίσθη.

Ἐστράφη ζητῶν ἐντὸς τοῦ σάκκου του σιγάρα, ἐξ ὧν μᾶς προσέφερεν.

— Ἀλλά, ἐξηκολούθησε, — δέν μοι εἴπατε τὰ ὀνόματα τῶν δεσποινίδων τούτων.

— Θὰ τὰς γνωρίζετε ἀναμφιβόλως.

— Μὲ τὰς τοιαύτας ἡμιτελεῖς ἐκφράσεις, ἐρεθίζετε μεγάλως τὴν περιέργειάν μου. Τὸ νά μοι λέγετε ἤδη ὅτι γνωρίζω τὰς δεσποινίδας ταύτας μὲ ἀναγκάζει νὰ ἐπιθυμῶ σφοδρῶς νὰ μάθω ποῖαι εἶνε.

Ὁ Μαξίνσκης μοὶ ὤθει τὸν ἀγκῶνα μετ' ἀνησυχίας μὴ διαφυγούσης τὸν Ῥῶσον.

— Ὁ κ. κόμης σᾶς ἀπαγορεύει νά μοι ὁμιλήσητε, εἶπε. Διστάζει ἴσως περὶ τῆς ἐχεμυθίας Ῥώσου.

— Ὄχι, δὲν διστάζω, ὅταν μοὶ δώσῃ τὸν λόγον του νὰ τηρήσῃ τὸ μυστικόν, εἶπεν εἰλικρινῶς ὁ Μαξίνσκης.

— Τότε, σᾶς ὑπόσχομαι πᾶσαν ἐχεμυθίαν.

— Ἡ ὑπόσχεσις αὕτη, κύριε, ἐπανέλαβον ἐγώ, δὲν εἶνε ὁ μόνος λόγος, ὅστις μὲ πείθει νὰ σᾶς ἐμπιστευθῶ. Νομίζω ὅτι σᾶς ἐμπνέομεν μικρόν τι ἐνδιαφέρον, ὅταν δέ τις ἔρχεται εἰς ξένον τόπον εἶνε εὐτυχὴς εὑρίσκων

πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἴσως ἤθελον συγκατανεύσει νὰ τὸν ὑποστηρίξωσιν. . . .
Ἡ μία τῶν δεσποινίδων εἶνε θυγάτηρ τοῦ δουκὸς B*** καὶ ἡ ἄλλη ἀνεψιά του.

— Τοῦ Δουκὸς B***, τοῦ ἄλλοτε πρέσβεως;

— Ἀκριβῶς τοῦ ἰδίου.

— Τὸν εἶδον πολλάκις. Καθ' ὅτον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὰς κυρίας, ἤκουσα μόνον νὰ γίνεται λόγος περὶ τῆς καλλονῆς των.

Ἐφθάσαμεν εἰς Βαρσοβίαν.

— Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐπανιδωμεν ἀλλήλους, εἶπεν. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐπί τινας ἡμέρας ἐδῶ. Εἰς ποῖον ξενοδοχεῖον θὰ κατάλυσετε;

— Εὐκόλως δύνασθε νὰ μᾶς εὕρητε, διότι ἐδῶ ἓν μόνον ξενοδοχεῖον ὑποφερτὸν ὑπάρχει, ἀπεκρίθη ὁ Μαξίνσκης.

— Ἔχετε δίκαιον. Λοιπόν, θὰ ἰδωθῶμεν ἐκ νέου, κύριοι, εἶπεν ὁ Ῥῶσος ἀπομακρυνόμενος ἡμῶν.

— Θὰ ζητήσῃς νὰ ἐπανίδῃς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον; μὲ ἠρώτησεν ὁ κόμης, ὅτ' ἐμείναμεν μόνοι.

— Ἐγὼ ὄχι. Ἐκεῖνος θὰ μὲ ζητήσῃ.

— Ἄκουσε, φίλε μου. Δὲν γνωρίζεις τὸν ῥωσικὸν χαρακτῆρα· ἐγὼ τὸν γνωρίζω καλῶς καὶ τρέμω ὡς ἐκ τοῦ κινήματός σου. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔχῃ μίαν ἰδέαν διὰ νὰ μεταβάλῃ τόσον αἰφνιδίως τρόπον πρὸς ἡμᾶς.

— Ἀναμφιβόλως ἔχει μίαν ἰδέαν. Ἄνευ τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ. Νομίζω ὅτι μαντεύω κατὰ τὸ ἥμισυ τὰς σκέψεις του.

— Καὶ ἐγὼ τὰς μαντεύω καθ' ὁλοκληρίαν. Μία ἐκ τῶν εἰκόνων μας τῷ ἀρέσκει. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι ἦσαν κυρίαι δευτερευούσης τάξεως, ἤδη δὲ εὑρίσκεται πολλῷ μᾶλλον στενοχωρημένος ἐκ τῆς θέσεώς των ἢ ἐκ τοῦ ἔρωτός μας.

— Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἐννοεῖς; . . . .

— Ἂν ἦνε ἡ Ῥενέ. . . .

— Ἂν ἦνε ἡ Ῥενέ, ἅτις τῷ ἀρέσκει, δὲν θὰ τὸν χρειασθῶμεν. Ἂν ὅμως ἦνε ἡ Λυγούττα ἐννοῶ νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν κλίσεων τοῦ γεροντίου τούτου καὶ νὰ φέρω τὴν νεκυίδα νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ἐκείνου. Θὰ γνωρίσω τότε ἂν ἡ ὑπερυψία ὑπερέχει τοῦ ἔρωτος ἐν τῇ καρδίᾳ της.

— Ἴσως ἔχεις δίκαιον καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἔρωτά σου· ὡς πρὸς τὰς ἐνταῦθα ὅμως ὑποθέσεις μας, δὲν ἐλπίζω τίποτε. Ἰδοὺ ἄνθρωπος ἰσχυρός, νοήμων, πλούσιος, πεπειραμένος· ἀξιοῖς λοιπὸν σύ, ὅστις δὲν γνωρίζεις εἰμὴ τοὺς ἀγρούς σου, νὰ τὸν μεταχειρισθῇς ὡς τυφλὸν ὄργανον; . . . . εἶνε ἀνοησία.

— Μάθε τοῦτο: Ἐν πάσῃ πλεκτάνῃ ὡς καὶ ἐν τῷ ἔρωτι, οἱ νέοι φθάνουσι πρὸ τῶν γερόντων εἰς πέρας. Ἐν ᾧ οὗτοι σκέπτονται περὶ τῆς καλλιτέρας ὁδοῦ, ὁ νέος εἶνε ἤδη μακρύν. Ἡ πεῖρα σταθμίζει, ἡ νεότης ἐνεργεῖ. Ἄφες με, λοιπόν, νὰ ἐνεργήσω κατὰ βούλησίν σου.

ΙΔ'

Ἡ εὐτυχία ὁμοιάζει ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἁρμόζει ἐξίσου εἰς πάντα ἄνθρωπον.

Τὴν ἐπαύριον ἐξῆλθον μόνος ἵνα μεριμνήσω περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Μαξίνσκη.

Ἐνεθυμούμην τὸ ὄνομα τοῦ Ῥώσου, ἐκαλεῖτο Κάσκωφ. Ἐπληροφορήθην ποῦ κατοικεῖ, καὶ ἀναζητήσας τὴν οἰκίαν, ἐτοποθετήθην εἰς ἀπόστασίν τινα, καιροφυλακτῶν νὰ ἴδω τι ἐξ οὗ νὰ ὁδηγηθῶ.

Πολλάκις ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραπετασμάτων διέκρινα ἐπιφαινομένους καὶ ἀφανιζομένους τοὺς μεγάλους αὐτοῦ μύστακας καὶ τοὺς ὀφθαλμούς πλανωμένους μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν. Εἶχεν ὕφος ἀνήσυχον. . . . μελαγχολικόν.

Ἀναμφιβόλως εἶχεν ἐμπέσει εἰς σκέψεις.

Ἐπανελθὼν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἔμαθον παρὰ τοῦ Μαξίνσκη ὅτι κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου ἦλθεν ὑπηρέτης τοῦ κ. Κάσκωφ, ζητοῦντος νὰ μὲ ἴδῃ αὐθημερόν.

Ἐξῆλθον ἀμέσως πάλιν καὶ ἐπορεύθην παρὰ τῷ Ῥώσῳ.

Ἀφοῦ ἐκεῖνος ἔστειλε ζητῶν με, ὤφειλε ν' ἀρχίσῃ πρῶτος τὴν συνομιλίαν. Μετὰ τοὺς συνήθεις τυπικοὺς χαιρετισμοὺς ἐκάθισα καὶ περιέμενα σιωπῶν.

— Ἀπὸ χθὲς πολλάκις ἐσκέφθην περὶ ὑμῶν, εἶπε. Μοὶ ὑπεδείξατε ὅτι ἠδυνάμην νὰ σᾶς φανῶ χρήσιμος, καὶ ἤδη ἐπὶ τοῦτο σᾶς προσεκάλεσα, ἵνα μοὶ φανερώσητε τί δύναμαι νὰ πράξω ὑπὲρ ὑμῶν.

— Τὸ πᾶν!

— Μεγαλύνετε ὑπὲρ τὸ δέον τὴν ἰσχύν μου. Ὁπωσδήποτε ἂς ἴδωμεν.

— Θὰ σᾶς ὁμιλήτω ἤδη μετὰ πάσης εἰλικρινείας, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθόσον ὁ φίλος μου εἶνε ἀπών! Ἰδοὺ ἐν δυσὶ λέξεσιν ἡ αἰτία τοῦ ταξειδίου μας. Μία παρεννόησις ἀπεστέρησε τὸν κόμητα πάσης τῆς περιουσίας του καὶ ἤλθομεν ὅπως δι' ὅλων τῶν μέσων ἀποπειραθῶμεν τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς. Ὁ πατήρ του καὶ αὐτὸς ἐξωρίσθησαν λόγῳ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς ἐπιτοπίους πολιτικὰς ταραχάς, τὰ δὲ ὑπάρχοντά των ἐδημεύθησαν ἀδίκως. Ὁ κόμης εὑρίσκεται ἤδη ἐνταῦθα ὑπὸ πλαστὸν διαβατήριον καὶ θεωρούμενος ὡς ἀδελφός μου. Πιστεύω, κύριε, νὰ αἰσθάνεσθε ὅσον εἶνε μεγάλη ἡ πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνη καὶ ὑπόληψις, ὥστε νὰ θέτω τὴν ὕπαρξίν μας εἰς τὰς χεῖράς σας.

— Ἐννοῶ, ἐννοῶ καλῶς. Πρόκειται, λοιπόν, ἤδη ν' ἀποδοθῇ εἰς τε τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ περιουσία. Περὶ τούτου θὰ μεριμνήσω ἐγώ. Εἴπέτε μοι, ἐν τούτοις, — εἶσθε βέβαιος ὅτι καὶ ἂν ἀποτύ-

χωμεν ἡ δεσποινὶς B*** θὰ μείνῃ πιστὴ εἰς τὸν νεκρὸν κόμητα; Ἐν γένει τίς δύναται νὰ ἐγγυηθῇ περὶ γυναικός; . . .

— Δύναμαι νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι ἡ δεσποινὶς Ῥενὲ οὐδέποτε θὰ μεταβάλῃ αἰσθήματα. Δὲν εἶνε κόρη ἀποδίδουσα τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς ζωῆς εἰς μόνον τὸν πλοῦτον, ὁ δὲ πατήρ της θὰ συγκατανεύσῃ εἰς πᾶσαν περὶ τούτου ἀπόφασίν της. Ἡ δεσποινὶς Ῥενὲ θὰ γείνῃ σύζυγος τοῦ Μαξίνσκη ὅ,τι καὶ ἂν συμβῇ. Περισσότερα ὅμως ἐχέγγυα εὐτυχίας παρουσιάζει ὁ γάμος ὅστις ἀνταποκρίνεται μὲ ὅλας τὰς κοινωνίας τὰς ἀπαιτήσεις.

— Ἔχετε δίκαιον. Ἡ ἐρώτησίς μου ἦτο πάντῃ ἄσχετος. Ἐπὶ τούτοις δὲ σᾶς ὑπόσχομαι πᾶσαν συνδρομὴν πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ σας.

Ἀπό τινων στιγμῶν αἱ κινήσεις του καὶ ἡ φωνή του ὑπέφαινον ἐλαφράν τινα συγκίνησιν. Ἐσκέπτετο ἴσως ὅτι δὲν ὤφειλε νὰ συντελέσῃ εἰς ταχυτέραν ἐκτέλεσιν τοῦ γάμου ἂν ἡ ἀρέσκουσα αὐτῷ ἦτο ἡ μνηστὴ τοῦ κόμητος.

— Ἐπιτρέψατέ μοι, ἐξηκολούθησε, νὰ ἴδω πάλιν τὰς εἰκόνας τῶν δεσποινίδων τούτων.

Τῷ παρουσίασε τὰς φωτογραφίας. Ἐθεώρει ἀλληλοδιαδόχως ἀμφοτέρας ἐξίσου, χωρὶς νὰ στιγματῇ εἰς τὴν μίαν περισσότερον τῆς ἄλλης. — Ἦτο συγκεκινημένος.

— Ποίαν ἐκ τῶν δύο ἄρα; ποίαν λοιπόν! Ἐσκεπτόμην ἐγώ.

— Δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ τὰς εἶδον ποτέ. Εἶνε ὅμως χαριέστατα! . . . . Ποίαν πρόκειται νὰ νυμφευθῇ ὁ κόμης;

Δὲν κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ περισσότερον τὴν ἀποφασιστικὴν ταύτην ἐρώτησιν.

— Ποίαν; ἐπανέλαβον ἐγώ. — Ἂς ἴδωμεν, μαντεύσατε! . . .

Τὴν προπέτειάν μου ταύτην ἐδικαιολόγησεν ὁπωσοῦν ἡ ἰδιότης μου ὡς γεωπόνου.

— Αὐτὴ θὰ ἦνε ἡ μνηστή του, εἶπε μετά τινα σιωπὴν δεικνύων τὴν εἰκόνα τῆς Αὐγούστας.

— Πόθεν εἰκάζετε ὅτι θὰ ἦνε αὐτή;

— Διότι ἔχει ὕφος ἀριστοκρατικόν, κεφαλὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ νὰ φέρῃ στέμμα. Ἡ ἄλλη εἶνε ὑψηλοτέρα, λεπτοτέρα, ἴσως καὶ μᾶλλον ἑλκυστική, ἀλλ' ἡ πρώτη εἶνε βασίλισσα.

— Ἐν τούτοις ὁ κόμης ἀγαπᾷ τὴν ἄλλην.

Μικρὸς γέλως τῷ διέφυγεν. Ἡ Αὐγούστα λοιπὸν τῷ ἤρεσκε!

Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη, ἂν καὶ προεβλέπομεν τὴν περίστασιν, μοὶ ἐπέφερε ψῦχος εἰς τὴν καρδίαν.

— Ἆ! Ἆ! ἀνέκραξε, δεικνύων τὴν εἰκόνα τῆς Αὐγούστας. Ἡ κυρία λοιπὸν πρόκειται νὰ μεταβληθῇ εἰς χωρικήν;

— Ὄχι, δὲν εἶπον ὅτι πρόκειται τοιοῦτόν τι. Σᾶς εἶπον μόνον ὅτι ἐγὼ θὰ ἐπόθουν τοῦτο ἂν ἠγαπώμην παρ' αὐτῆς. Ὑποθέσατε, κύριε, ὅτι συλλαμβάνετε αἴφνης τὴν ἰδέαν νὰ νυμφευθῆτε κόρην τινὰ τῶν ἀγρῶν· δὲν θὰ ἐπεθυμεῖτε νὰ μάθητε ἂν θὰ ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἐν τῷ ἡμετέρῳ κόσμῳ χωρὶς νὰ γίνηται ἀντικείμενον ἐπανειλημμένων δι' ὑμᾶς ταπεινώσεων;

— Ἴσως. . . . Καὶ ἐπὶ πόσον καιρὸν θὰ διαρκέσῃ ἡ δοκιμασία αὕτη;

— Μεχρισοῦ πεισθῶ.

— Εἶνε τολμηρὰ ἡ ἀπόφασίς σας. . . . Θὰ ἐμμείνετε μέχρι τέλους;

— Ὦ! ναί!

Γραμμὴ φωτεινὴ διέταμεν αἴφνης τοὺς μικροὺς ὀφθαλμούς του.

— Εἶσθε μοναδικός! εἶπεν. Ἤδη δὲ ἂς τελειώσωμεν. Δότε μοι σημείωσιν τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν τῆς ὑποθέσεως τοῦ κόμητος, προσέθηκε μετ' ἀπροσποιήτου προθυμίας. Σᾶς ὑπόσχομαι νὰ φέρω εἰς αἴσιον πέρας τὴν ἀπόπειράν σας.

Ἐνίκησα. Ἔρως θεός! Εἰς ποίας δοκιμασίας δὲν ὑποβάλλεις τοὺς ἐγκολπουμένους τὴν λατρείαν σου! Ὁ ὑπερήφανος ἐκεῖνος Ῥῶσος ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγάς μου.

— Ἐλπίζω δὲ τοσούτῳ μᾶλλον νὰ ἐπιτύχωμεν, συνεπέρανεν ὁ Ῥῶσος, καθόσον πρόκειται ν' ἀπονεμηθῇ δικαιοσύνη μᾶλλον ἢ χάρις. Οἱ Μαξίνσκαι εἶνε πατριῶται καὶ οὐχὶ στασιασταί.

Ἐσήμανε τὸν κώδωνα καὶ ἐζήτησε τὴν ἄμαξάν του.

— Πιστεύω μετ' ὀλίγον νὰ σᾶς ἀναγγείλω εὐχάριστον τοῦ ζητήματος λύσιν, εἶπε. Δὲν θὰ σᾶς ἐπανίδω πλέον ἐδῶ, ἀλλὰ θὰ ἔχητε εἰδήσεις μου. Ἀναμείνατε ταύτας χωρὶς νὰ προβῆτε εἰς οὐδὲν διάβημα, ἐκτὸς τοῦ νὰ συνάξητε ὅλα τὰ ἔγγραφα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὸν γάμον τοῦ κόμητος. Καὶ ἐκεῖνος δύναται νὰ φανῇ, μὴ φοβῆσθε. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, εἶνε ὑπὸ τὴν προστασίαν μου. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχετε ἀπόλυτον πρὸς ἐμὲ ἐμπιστοσύνην· μόνον ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἀναδέχομαι νὰ σᾶς συνδράμω. . . . Θὰ ἔχετε τὴν δύναμιν νὰ περιμένετε; . . . .

— Σᾶς δίδω τὸν λόγον μου.

— Ὑπομονή, λοιπόν, πρὸς εὐκολωτέραν ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας, σᾶς συμβουλεύω νὰ προσπαθήσετε νὰ διασκεδάσετε. Ἡ Βαρσοβία εἶνε πόλις χαρίεσσα καὶ φιλάρεσκος. Γελᾷ ὑπὸ τὰ δάκρυα τοῦ οὐρανοῦ της. Προσπαθήσατε καὶ σεῖς νὰ γελάσητε, νὰ εὐθυμήσητε. Ἂν λάβετε ἀνάγκην χρημάτων λόγῳ τοῦ μακροῦ τῆς διαμονῆς σας, ἰδοὺ μία ἐπιταγὴ πρὸς τὸν τραπεζίτην μου. Ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἦσθε εἰς θέσιν νὰ μοὶ ἀποδώσητε τὰ χρήματα ταῦτα, διότι ἡ περιουσία τοῦ κόμητος θὰ τῷ ἀποδοθῇ. Ὑπεκινήσατε πολὺ τὴν συμπάθειάν μου καὶ τοῦτο θὰ σᾶς ἀποδείξῃ ἡ ὑπὲρ ὑμῶν μέριμνά μου.

Οὕτω λοιπὸν ἀναχωρήσαντες ἄνευ οὐδεμιᾶς βασίμου ἐλπίδος περὶ ἐπιτυχίας τῶν σχεδίων μας, εὕρομεν, πρὶν ἢ ἀκόμη φθάσωμεν εἰς Βαρσοβίαν,

τὸν ἄνθρωπον ὅστις ἔμελλε νὰ μετακάλῃ τὰς ἀορίστους προσδοκίας ἡμῶν εἰς πραγματικὰ γεγονότα. Ἡ Θεία Πρόνοια μᾶς ἐβοήθει.

Ὁ Μαξίνσκης, μεθ' ὅλα ὅσα τῷ εἶπον περὶ τῶν συμβάντων, ἐδυσπίστει πάντοτε πρὸς τὸν Κάσκωφ.

— Δὲν εἰξεύρω διατί, μοὶ ἔλεγεν, μεθ' ὅσα καλὰ καὶ ἂν μᾶς ὑπόσχεται, ὁ Ῥῶσος οὗτος μὲ φοβίζει. Μόνον τὸ μῖσος οἱ ἐχθροὶ μᾶς δίδουσιν ἄνευ λόγου. Ἵνα τεθῇ λοιπὸν εἰς τὴν διάθεσίν μας ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς πρέπει νὰ ἦνε πολὺ βέβαιος ὅτι θὰ πληρωθῇ, ἐπὶ ζημίᾳ ἴσως τῆς ἰδικῆς σου εὐτυχίας.

Δηλαδὴ ὁ Μαξίνσκης ἀμφέβαλλε περὶ τῆς Λυγούστας. Ἦτο οὐχ' ἧττον ἀληθινὸν δι' ἐμὲ καὶ τὸ αἴσθημα τοῦτο.

— Ἔστω! εἶπον. Θὰ γεννηθῇ τοὐλάχιστον φῶς ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Εἰκοσαέτις γυνὴ δεχομένη τοιοῦτον σύζυγον δὲν εἶνε ἀξία ν' ἀγαπᾶται.

Δεκαπέντε ἡμέραι παρῆλθον ἄνευ οὐδεμιᾶς εἰδήσεως. Ὁ Μαξίνσκης ἀπέβαλε βαθμηδὸν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτε ἀφίκετο πρὸς αὐτὸν μία ἐπιστολὴ τῆς Ρενέ.

«Εἶχον ἀφορμὴν δικαίων παραπόνων, ἔγραφε, διότι, καὶ τοι γνωρίζοντες τὴν ἀνησυχίαν μου, δὲν μὲ εἰδοποιήσατε ταχύτερον περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ταξειδίου σας. . . . Ἀλλ' εἶμαι ἤδη τόσον εὐτυχής, ὥστε λησμονῶ τὰς παρελθούσας λύπας. Χθὲς ὁ κ. Κάσκωφ, εἷς τῶν φίλων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας ἔφθασεν ἐδῶ καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Μαρκήσιος Μαξίνσκης, ὁ πατήρ σας, τὸν εἶχεν ἐπιφορτίσει νὰ ζητήσῃ τὴν χεῖρά μου διὰ τὸν υἱόν του.

»Ὁ κ. Κάσκωφ, πνιγόμενος ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ἡμῶν, μᾶς εἶπεν ὅτι ἡ παρουσία σας εἶνε ἀκόμη ἀπαραίτητος εἰς Βαρσοβίαν μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν θὰ λάβετε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Ἀπαιτεῖται, λέγει, ἡ ὑπογραφή σας διὰ νὰ τακτοποιηθοῦν καὶ λάβουν κῦρος τὰ ἔγγραφα δι' ὧν ἐπανέρχεσθε εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν γαιῶν σας. Εἶσθε πολὺ πλούσιος, κύριε. Δι' ἐμέ, ὡς γνωρίζετε, τοῦτο δὲν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν, μόνον ὁ πατήρ μου ἐπαναλαμβάνει ὅτι δὲν βλάπτει ποσῶς, καὶ εἶμαι εὐχαριστημένη βλέποντα τὸν πατέρα μου εὐτυχῆ. . . . Σᾶς περιμένομεν».

Ὁ Μαξίνσκης διέκοψε τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μ' ἐθεώρει μετ' ἐκπλήξεως ὡσεὶ ἀναμένων ἀπ' ἐμοῦ τὴν ἐξήγησιν τῶν συμβάντων.

Πράγματι μόνον οἱ εὐφυεῖς ἄνθρωποι γνωρίζουσι ν' ἀποδίδωσιν ὑπηρεσίας· ὁ δὲ Ῥῶσος αὐτὸς ἦτο θεμάσιος.

— Ὁ πατήρ μου ζῇ λοιπόν! Εἶν' ἐλεύθερος, καὶ δύναμαι νὰ τὸν ἴδω καὶ νὰ τὸν ἀσπασθῶ! . . . Ἡ Ρενὲ σύζυγός μου! . . . Ὦ! Θὰ παραφρονήσω! ἔλεγεν ὁ φίλος μου.

Ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἔληγεν ἐδῶ. Ὁ κόμης ἐξηκολούθησεν ἀναγινώσκων:

«. . . Ὁ κ. Κάσκωφ, ὁ ἄγγελος οὗτος πάσης εὐτυχίας, θὰ μείνῃ πλησίον μας ὀλίγας ἡμέρας. Λέγει ἐπικειλημμένως ὅτι ὁ Φρὰντζ κατώρθωσεν ὅλα ταῦτα.

«Ἀγαπητὲ Φράντζ! οὐδὲν εἶδος εὐτυχίας ὑπάρχει δι' ἐμὲ τὸ ὁποῖον νὰ μὴ τοῦ ὀφείλω, νὰ μὴ τοῦ ὀφείλωμεν. Διὰ τοῦτο θέλω νὰ μοὶ χρεωστῇ καὶ αὐτὸς κάτι τι. Ἡ Λυγούστα, συνεπείᾳ ἰδιαιτέρων μας ὁμιλιῶν, ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ μείνῃ μόνη πλησίον τοῦ πατρὸς μετὰ τὸν ἰδικόν μου γάμον· μ' ἐπιφορτίζει δὲ νὰ ἐρωτήσω τὸν Φράντζ τί σκέπτεται περὶ τούτου. . . . Ὁ πατήρ μου ἅμα τὸ ἤκουσεν, ἐμειδίκσε. Δὲν παρεμβάλλει οὐδὲν πρόσκομμα. . . Δύο λοιπὸν γάμοι συγχρόνως, τί χαρά!

«Δὲν σᾶς λέγω ὅτι σᾶς ἀγαπῶ. Θὰ σᾶς τὸ εἰποῦν κατόπιν ὅλαι μου αἱ πράξεις, ὅλη μου ἡ ζωή.

»Ρενὲ Β***»

Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὑποπέσω ἐκ νέου εἰς τὴν μέθην τῆς εὐτυχίας, εἰς τὴν παραφορὰν τοῦ πάθους, ἅμα ἤκουσα ὅτι ἡ Λυγούστα ἐπεζήτει τὸν ἔρωτά μου.

— Καὶ σύ, λοιπόν, καὶ σὺ εὐτυχής! ἀνέκραξεν ὁ κόμης ῥιπτόμενος εἰς τὸν τράχηλόν μου.

— Ὄχι ἀκόμη! Θ' ἀπαντήσω εἰς τὴν Λυγούσταν ὅ,τι ἀπήντησα καὶ εἰς τὸν Μοσχοβίτην αὐτόν. Τὸ συνοικέσιον τοῦτο δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ, ἐκτὸς ἂν ἐκείνη συγκατανεύῃ νὰ ζήσῃ ὅπως ἐγώ. Ἡ παρουσία δὲ τοῦ Κάσκωφ θὰ συντελέσῃ θαυμασίως εἰς τὸ νὰ ἐξέλθω τῆς ἀμφιβολίας, εἰς ἣν εὑρίσκομαι. Εἰσήχθη ἤδη παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Β*** καὶ ἐγένετο εὐπρόσδεκτος, ὡς εὐεργέτης καὶ ὡς ἄνθρωπος μέγα ἰσχύων. Ἰδοὺ αὐτὸς πεφιλημένος, λατρευτός. Ἐν τούτοις νομίζων ὅτι καλλιεργεῖ τὰς ἰδικάς του ὑποθέσεις, ἐξυπηρετεῖ θαυμασίως τὰς ἰδικάς μου. . . Καταπλήτσει διὰ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ. Τόσῳ καλλίτερον.

— Θαυμάζω τὸν χαρακτῆρά σου, Φράντζ. Ἔχεις ἀποτρόπαιον θάρρος. Διασχίζεις διὰ τῶν ὀνύχων τὴν καρδίαν σου ἵνα ἴδῃς τί περιέχει. Ἔχεις δίκαιον, ἀλλ' ὁπόσας βασάνους θὰ ὑποστῇς!

Ἥρπασα τὴν χεῖρα τοῦ Μαξίνσκη.

— Θὰ ἐπεθύμεις λοιπὸν ν' ἀποκτήσω τὴν Λυγούσταν λόγῳ ἐλλείψεως πάσης περιστάσεως τοῦ νὰ τὴν χάσω; . . . Σὺ θὰ ἐνηφεύεσο ποτὲ γυναῖκα δυναμένην νὰ δοθῇ εἰς τὸν γέροντα τοῦτον;

— Ὦ! ὄχι!

Ὁ μαρκήσιος Μαξίνσκης ἐν τῇ ἀρχετύπῳ εὐθύτητι τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐθεώρησε πάντα τὰ γενόμενα ὡς αὐστηρὰν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἐξορία εἶχε καταβάλλει τὴν ὑγείαν του πρὸς ἀποκατάστκσιν τῆς ὁποίας ἦτο ἐπάναγκες νὰ διαμείνῃ ἀναπαυόμενος ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρᾳ, ἔνθα ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐπανέλθῃ ἐκ Ῥωσίας. Δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ μεταβῇ εἰς Γαλλίαν, ἐπομένως ὁ υἱός του καὶ ἡ Ρενὲ ἤθελον

ἔλθῃ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶσιν εἰς Πολωνίαν ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον. Μὴ θέλων ὑπ' οὐδεμίαν ἔποψιν νὰ ἐπιβρκδύνῃ τὴν εὐτυχίκν τοῦ υἱοῦ του τὸν διέταξε νὰ μὴ ἀναμείνῃ αὐτὸν ἐπὶ πλέον εἰς Βαρσοβίκν, ἀλλὰ νὰ ἀνκχωρήσῃ τὸ ταχύτερον, ἵνα καὶ ταχύτερον ἐπανέλθῃ.

Ἐγκατελείψαμεν λοιπὸν τὴν Βκρσοβίαν, εὐθὺς ἅμα ὁ Μαξίνσκης ἐκανόνιτε τὰς οἰκογενειακάς του ὑποθέσεις.

ΙΕ'

Πολλοὶ ἐξυπηρετοῦσι ξένα συμφέροντα νομίζοντες ὅτι προμαχοῦσι τῶν ἰδίων.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν μας ἡ οἰκογένεικ Β*** εἶχεν ἤδη ἐγκκλείψῃ τὸ Βράϊτ, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πριωτεύουταν τῆς ἐπαρχίκς ἔνθα ἤδη εὑρίσκετο καὶ ὁ Κάσκωφ.

Εὐθὺς ἅμκ τῇ ἀρίξει καὶ μόλις ἐπανορθώσαντες τὴν ἀταξίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὡς εἰκὸς εὑρίσκετο ἡ ἐνδυμκσίκ μας μετὰ δύο ἡμερῶν καὶ δύο νυκτῶν συνεχῆ ὁδοιπορίκν, ἐνεφανίσθημεν παρὰ τῷ Ῥώσῳ. Ἐδικαιοῦτο νὰ ἔχῃ τὴν πρώτην ἡμῶν ἐπίσκεψιν.

Ἐδέχθη τὰς εὐχαριστήτεις ἡμῶν μετὰ μεγίστης μετριοφροσύνης. Τὸ ἔργον του δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ περατωθέν, ἔλεγε μὲ ὕφος πανοῦργον, εἰμὴ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ ἐνυμφευόμην τὴν Λὐγούστκν. Προσεπάθει νὰ τὴν πείσῃ, τῇ ἐξύμνει τὰς ἀρετὰς τῆς καρδίκς μου, τὸ πνεῦμά μου· τῇ ὡμίλει μετ' ἐνθουσικσμοῦ περὶ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, περὶ τοῦ θελγήτρου τῶν δκσῶν, περὶ τῶν ἀνεξκντλήτων ἡδονῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Τὸν εὐχαρίστησκ καὶ τὸν παρεκάλεσκ νὰ μὲ ἀρίσῃ νὰ ἐνεργήσω μόνος. Τοὐναντίον, τῷ ἔλεγον, ἐγὼ θὰ τῇ ἐπαινέσω τὸν κόσμον καὶ τὸν πλοῦτον, τὰς ἡδονὰς τοῦ κόσμου καὶ τὴν πολυτέλειαν. Θὰ τῇ ἀνκμνήσω τὴν χαράν, ἣν αἰσθάνεται θκυμκζομένη, τὴν εὐτυχίκν τοῦ ἀνκγνωρίζεσθκι ὡς βκσίλισσκν καὶ ἐπιδείκνυσθκι. Ὁ χειμὼν εἶνε σκυθρωπὸς εἰς τὴν ἔπκυλιν. Ὁ σύζυγος ἐπὶ τέλους καθίστκται μονότονος. Ἡ καλλονὴ διψᾷ βλεμμάτων, ὅπως τὸ βλέμμκ διψᾷ καλλονῆς. Μία γυνὴ πρέπει νὰ στηρίζηται εἰς τὸν βρκχίονα ἑνὸς μόνου ἀνδρός, ἀλλὰ πρέπει νὰ βκίνῃ ἐπὶ θκυμκσμοῦ ἀείποτε πρὸ τῶν ποδῶν της ἀνκγεννωμένου. Θὰ τῇ εἰπῶ ὅλκ ταῦτκ καὶ θὰ τὰ ἐπκνκλάβω μεχρισοῦ τὸ πνεῦμά της τὰ ἀνκγνωρίσῃ ὡς ἀπκίσια καὶ ἀποτρκπῇ τούτων.

Ὁ Κάσκωφ μετὰ βίκς ἀπέκρυπτε μειδίκμκ, ὅπερ ἐμάντευον ἐξ ἑλκφρᾶς ῥιτιδώσεως, σχηματισθείσης ἐπὶ τῶν παρειῶν του, κἰφνιδίως δὲ μετέβκλε τὴν συνομιλίκν.

— Ἐπεσκέφθητε τὸ θέκτρον τῆς Βκρσοβίκς; Τί παράστκσις ἦτο; ἠρώτησε.

— Γνωστόν τι κωμικὸν μελοδρκμάτιον, ὑπέλκβον ἐγώ, *οἱ δύο τυφλοί*. Γνωρίζετε τὴν χκριεστάτην ἐκείνην σκηνήν, καθ' ἣν οἱ δύο ὑποτιθέμενοι ἄθμκτοι χκρτοπκικτοῦσι καὶ ἐν τῇ ἀμοιβκίᾳ αὐτῶν πονηρίᾳ κλέπτουσιν ἐξ ἴσου ἀλλήλους τόσῳ ἐπιδεξίως ὥστε οὐδεὶς ὑπερνικᾷ.

— Ἀριστούργημα! εἶπεν ὁ κόμης, κτυπῶν με ἐλκφρῶς ἐπὶ τοῦ ὤμου. Καὶ ἂν εἶχον ἀφορμὴν νὰ σᾶς ἀποστρέφωμκι δὲν θὰ τὸ κατώρθουν. Τοὺς βλάκκς μόνκν μισῶ.

Ἐξήλθομεν

— Ἰδοὺ εἷς Ῥῶσος εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω πᾶσκν τὴν εὐτυχίκν μου καὶ τοῦ ὁποίου τὸν λκιμὸν εὐχκρίστως θὰ ἐστρκγγάλιζκ πρὸ ὀλίγου, ἀνέκρκξεν ὁ Μαξίνσκης. Ἦτο καιρὸς νὰ ἐξηγηθῇ ἐπὶ τέλους. Σὲ ἐκτιμᾷ πολὺ καὶ ἐξ ἑτέρου ἀγκπᾷ τὴν Λὐγούστκν. Θέλει ὅμως ἀνκποφεύκτως νὰ γνωρίσῃ ὅπως καὶ σύ, τὰ ἐνδόμυχκ τοῦ χκρκκτῆρος αὐτῆς. Δι' ἀμφοτέρους ἡ λύσις ἔστκι ἀποφκσιστική, διότι ἂν ἡ Λὐγούστκ ἐκπληρώσῃ τὰς ἀπκιτήτεις ἐκείνου, τετέλεστκι διὰ σέ!

Ὁ Δοὺξ Β*** ἐπκνιδὼν ἡμᾶς ἐδάκρυτε τοὺς ὀφθκλμούς. Ἡ Ῥενὲ ὅτκν ἐνεφκνίσθῃ ἐνώπιον τοῦ Μαξίνσκη ἐγένετο ἐρυθρὰ καὶ τὰ βλέφκρά της ἐτκπεινώθηκκν. Ἀμφότεροι ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους τοσούτῳ χκμηλοφώνως καὶ μετὰ τοσκύτης συγκινήτεως, ὥστε ἐγὼ δὲν ἤκουον τίποτε . . . . ἔβλεπον μόνον καὶ ἠνόουν. Ὁπόσον ἠγκπῶντο!

Ἡ Λὐγούστκ δὲν ἐφκίνετο.

Ἀφοῦ μὲ ηὐχκρίστησε δι' ἑνὸς καὶ μόνου μειδιάμκτος, ἀλλὰ τί μειδιάμκτος! ἡ Ῥενὲ μὲ προσεκάλεσε νὰ κκθίσω πλησίον της.

— Σᾶς ἐπεφυλάξκμεν μίκν ἔκπληξιν, εἶπεν. Ἡ Λὐγούστκ τὴν ὁποίκν μάτην ἀνκζητεῖτε διὰ τῶν ὀφθκλμῶν, εὑρίσκεται εἰς τὴν ἔπκυλίν σκς τοῦ Blanc-Blumen, παρὰ τῇ μητρί σκς. Ἐξκσκεῖται ἀπὸ τοῦδε εἰς τὰ ἔργκ τῆς οἰκοδεσποίνης ἵνκ σᾶς ἐξκσφκλίσῃ κατὰ πάσης ἀνησυχίκς διὰ τὸ μέλλον. Θέλει ἀπὸ τοῦδε νὰ σᾶς πείσῃ, καὶ νὰ πείσῃ ἑκυτὴν ἴσως, ὅτι ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπίφοβον. Ὁ πκτήρ μου φοβεῖται μήπως ἀλλάξῃ τκχέως γνώμην καὶ ὅλκ ταῦτκ κκτκλήξωσιν ὡς βουκολικὴ κωμῳδία. Ἡ ἐξκδέλφη μου εἶνε εἰκοστκέτις. . . ἐλευθέρκ . . . Ὁ πκτήρ μου σᾶς ἀγκπᾷ καὶ συγκκτανεύει· ἐγὼ δὲ . . . ἐλπίζω.

— Ἂν ἔχω τὴν φιλίκν σκς καὶ τὸν ἔρωτκ τῆς Λὐγούστκς, θὰ ἔχω πᾶν ὅ,τι δύνκται ν' ἀποτελέσῃ τὴν χκράν μου ἐπὶ τῆς γῆς!

— Σιωπή! ὑπέλκβεν ἡ Ῥενὲ μὲ μικρὸν ἐπιπληκτικὸν μορφκσμόν. Ἡ Λὐγούστκ πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἀνεχώρησε καὶ δὲν θὰ ἐπκνέλθῃ εἰμὴ μόνον διὰ τοὺς γάμους μου. Ἔλκβον ὅμως ἐπιστολήν της, διὰ τῆς ὁποίκς μᾶς προσκλεῖ. Θὰ ὑπάγωμεν ὅλοι ὁμοῦ.

ΙϚ'

Ἡ πρώτη σκέψις εἶνε μᾶλλον γενναία ἢ βάσιμος.

Μετά τινας ὥρας ἡ Ῥενὲ ὁ πατήρ της καὶ ἐγὼ εὑρισκόμεθα ἐπὶ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ Blaue Blumen ὁδοῦ. Ὁ κ. Β*** εἰρωνεύετο ἡδέως τὰς ἀπκιτήσεις μου καὶ ἠμρισβήτει περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν ὅσα θὰ διηρχόμην εἰς τὴν ἐξοχὴν μετὰ τὸν γάμον μου. Ἐσκόπευε δέ, ὡς ἔλεγε νὰ πειράξῃ καὶ τὴν ἀνεψιάν του διὰ τὸ ποιμενικὸν μυθιστόρημα τοῦ ὁποίου ἐγίνετο ἡρωΐνη, θέλων οὕτω νὰ πληρωθῇ διὰ τὴν εὐμένειάν του πρὸς τὰς ἡμετέρας αἰτήσεις.

Κατέβημεν τῆς ἁμάξης πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἵνα καταλάβωμεν ἐξαίφνης τὴν Λυγούσταν.

Εἰσήλθομεν εἰς τὴν αὐλὴν ἀφοφητί.

— Ἰδέ την! μοὶ ἐψιθύρισεν ἡ Ῥενέ, δεικνύουσα γυναῖκα ἐπιβλέπουσαν ὅμιλον ἐργατίδων.

Κατὰ τὰς ὀλίγας στιγμάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμείναμεν καὶ οἱ τρεῖς ἔκπληκτοι θεωροῦντες τὴν Λυγούσταν, ἐπίστευσα ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ σύζυγός μου. Εἶχεν ἀποκτήσει ὕφος ἀληθοῦς χωρικῆς, τὴν δὲ μεταμόρφωσιν τκύτην καθίστα ἀληθεστέραν καὶ μᾶλλον ἐπαγωγόν, τὸ φύσει εὔτωμον τῆς νεάνιδος. Ἐγὼ κατεγοητεύθην. Σύμπασα ἡ κόμη της ἀπετέλει μίαν πλεξίδα, κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν ἡμετέρων ἀγροτίδων, ἡ δὲ ἁπλότης αὕτη μᾶλλον ἢ πᾶσα βεβιασμένη διευθέτησις καθίστα κατφανέστερον τὸ λαμπρὸν τοῦ χρώματος καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς. Βαμβακίνη ἐσθὴς ὑποδεικνύουσα χαριέστατον τῆς ὀσφύος σχηματισμὸν ἔπιπτε καθέτως εἰς πλατείκς καὶ μακρὰς πτυχὰς μέχρι τῶν ποδῶν, τῶν ὁποίων ἡ μικρότης ἦτο θκυμασιωτέρα ὑπὸ τὰ ἄπλα ἐκ δέρματος πέδιλα· μάλλινος στηθόδεσμος συνεῖχε τὸ στῆθος αὐτῆς εἰθισμένον μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἐπαφὴν τῆς μετάξης καὶ μουσελίνης· λευκαὶ χειρίδες διανοιγόμεναι βαθμηδὸν κατὰ τὰ ἄκρα ἐκάλυπτον μόλις τὸ ἥμισυ τῶν στρογγύλων αὐτῆς βραχιόνων. Δὲν ἠδυνάμην εἰμὴ νὰ ἀναγνωρίσω ὡς ἀληθὲς τὸ ἀξίωμα ὅτι τοσούτῳ μᾶλλον ἐξωραΐζεται ἡ γυνὴ ἐφ' ὅσον ἐλαττώνει τὸ φορτίον τοῦ καλλωπισμοῦ.

Οὐδέποτε ἠσθάνθην θερμότερον τὸν πρὸς τὴν Λυγούσταν ἔρωτά μου.

Ἡ φωνὴ δι' ἧς ἐλάλει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐπαύλεως ἦτο πρωτοφανῶς σταθερὰ καὶ ἐπιτακτική. Ἀκούων τις δὲν ἀμφέβαλλεν ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπακουσθῇ. Τυχαίως ἓν δράγμα ἐξώκειλε μακρὰν τῆς ὑπὸ τῶν ἐργατῶν σχηματιζομένης θημωνίκς καὶ ἐκυλίσθη πρὸ τῶν ποδῶν της· δὲν ἐδίστκσε νὰ τὸ ἁρπάσῃ διὰ τῶν ἰδίων της χειρῶν καὶ νὰ τὸ ἐκσφενδονίσῃ εἰς ἣν ὤφειλε νὰ κατέχῃ θέσιν. Ὁ κ. Β*** καὶ ἡ Ῥενὲ ἐξερράγησαν εἰς γέλωτα· ἐγὼ ἔμενον κατάπληκτος. Ὁ ζῆλός της ὑπερέβκινε τὰς ἐλπίδας μου, οὐδόλως δὲ ἠδυνάμην νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν μου εἰς τὸ παρκδόξως ὑπερβολικὸν αὐτοῦ.

Ἡ Λυγούστα ἔδρκμε πρὸς ἡμᾶς καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν οἰκίκν ἔνθκ διέτκξε νὰ προσενεχθῶσι ποτὰ πρόσφορκ εἰς ἀναψυχὴν ἡμῶν ἐκ τῆς ὁδοιπορίκς. Ἐλάλει διὰ πονηροῦ καὶ ὑπονοητικοῦ ὕφους, ὅπερ συνεπλήρου τὴν ἀπομίμησιν. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῇ ἐπκύλει.

— Ἡ δεσποινὶς εἶνε τόσον εὐφυής, τόσον αὐστηρὰ εἰς πάσας τὰς λεπτομερείκς τῶν ἐργκσιῶν, εἶπεν ἡ μήτηρ μου, ὥστε οἱ ἄνθρωποί μκς τὴν θεωροῦσιν ἀπὸ τοῦδε ὡς οἰκοδέσποιναν, καὶ τοι ἀγνοοῦντες ὅτι. . . . Φοβοῦμκι μόνον μήπως ἀπκυδήσῃ ταχέως.

— Ὄχι, ὄχι! δὲν θ' ἀπαυδήσω· τοὐναντίον μάλιστα αἰσθάνομκι ὅτι μὲ ὠφελεῖ ἡ κόπωσις αὕτη. . . . ἐκτὸς δὲ τούτου μὲ διασκεδάζει, καὶ τὸ φόρεμά μου μοὶ ἀρέσκει πολύ.

Μετὰ τὸ πρόγευμα ἐπεσκέφθημεν τὴν ἔπκυλιν. Ἡ Λυγούστα ἦτο πλησίον τοῦ θείου καὶ τῆς ἐξαδέλφης αὐτῆς, οἵτινες πιθανῶς θὰ τὴν ἠρώτων περὶ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ βου, ὃν ἐξελέξκτο, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐπλησίασα πρὸς στιγμὴν τὴν μητέρα μου.

— Μὲ ἐθεώρητες τρελλὸν ἴσως ὅτκν ἔμαθες ὅτι ἀγαπῶ τὴν δεσποινίδα Β*** τῇ ἔλεγον.

— Ὄχι, ἀλλὰ δικτί νὰ μὴ ἦνε ἡ ἄλλη; . . . . καὶ ἤγειρεν ἐπ' ἐμὲ ὀφθκλμοὺς ὑγρούς. Κρῖμα!

Μετ' ὀλίγον ὁ Δουΐξ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς λέγων ὅτι τὸ ὄχημκ ἦτο ἕτοιμον. Ἡ Λυγούστα προσέδρκμε καὶ ἔλκβε τὸν βραχιονά μου.

— Ποῦ πηγκίνετε, κύριε; μοὶ εἶπεν. Εἰς ποῖον μέρος τοῦ κόσμου ἀπέρχεσθε πάλιν;

Ἐπεθύμουν τῇ ἀληθείᾳ ν' ἀπομκκρυνθῶ, διότι ἠσθανόμην ὅτι ἐφ' ὅσον ἔβλεπκ τὴν Λυγούστκν, τοσούτῳ μᾶλλον ἔχκνα βκθμηδὸν πκσκν ἐλπίδκ σωτηρίκς, ἂν αἴφνης μεταβάλλουσκ γνώμην μ' ἐγκκτέλειπε.

— Φύγετε! προσέθηκε διὰ φωνῆς μειλιχίου καὶ συνάμκ πκρκκλητικῆς. Ἀνκχωρήσκτε! Φύγετε λοιπόν! . . . .

Θὰ ἠδυνάμην ἴσως ν' ἀντισταθῶ κατὰ τῆς νεάνιδος, τὴν ὁποίκν εἶχον γνωρίσει εἰς Βρέστ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τῆς ἤδη πκρισταμένης. Ἡ Λυγούστα ὑπὸ τὸ φόρεμκ ἐκεῖνο τῆς χωρικῆς παρθένου, μὲ τὸν ἔρωτκ εἰς τὴν καρδίκν, μὲ τὸ τρυφερὸν καὶ φιλοπαίγμον ὕφος αὐτῆς, εἶχε θέλγητρον ἀκατκμάχητον. Μόνον τὸ πάθος τελεσιουργεῖ τοιαύτκς μεταμορφώσεις. Εἶνε ἀληθῶς πρόσκκιροι πλὴν μκγευτικκί, γοητεύουσι τὴν κκρδίκν, μεθύουσι τὸν νοῦν.

— Ἐρκντάσθητε λοιπόν, ὅτι θὰ εἴχκτε τὴν δύνκμιν νὰ μὲ ἀφήσετε; εἶπε πλησιάζουσα τὸ λαμπρόν της πρόσωπον πρὸς τὸ ἰδικόν μου. Νόστιμον!

Δὲν ἀντέσχον. Ἔτρεξα πρὸς τὸ ὄχημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο ἤδη ὁ κ. Β*** καὶ ἡ Ῥενέ.

— Χαίρετε! τοῖς εἶπον. Δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ἀκολουθήσω.

— Τὸ προέβλεπον, εἶπεν ὁ Δουξ γελῶν. Σᾶς περιμένω εἰς τοὺς γάμους τῆς θυγατρός μου.

Ἡ ἅμαξα ἀπεμακρύνθη.

ΙΖ'

Δὲν εἶνε ἔρως τὸ πάθος.

Ἡ Αὐγούστα ἐθριάμβευσε.

— Πῶ! ἐδῶ εἶσθε ἀκόμη; Δὲν ἐφύγατε λοιπόν; Ἔλεγε μετὰ πονηρίας. Τόσον ὀλίγον θάρρος ἔχετε; Ἐγὼ ἄρα ἔχω περισσότερον· βλέπετε ὅτι σᾶς ὑπήκουσα, ἔγεινα χωρική. Ἠθέλησα νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ὅσῳ δύσκολον εἶνε εἰς ἀγρότιδα νὰ γείνῃ κυρία τοῦ κόσμου, τόσῳ εἶνε εὔκολον εἰς γυναῖκα ἀνωτέραν νὰ λάβῃ τὰς συνηθείας σας. Ἐπιφυλάσσομαι ὅμως νὰ ζητήσω καὶ ἀπὸ σᾶς ἀπείρους θυσίας. — Ἀμφιβάλλετε τώρα περὶ τῆς καρδίας μου; Κατ' ἀρχὰς εἴχατε δίκαιον, δὲν ὑπῆρξα εἰλικρινὴς πρὸς ὑμᾶς· ὑπάρχουσι περιστάσεις καθ' ἃς δὲν ἐπιτρέπεται εἰλικρίνεια. Τώρα πλέον διαφέρει· θέλετε τὴν ἀλήθειαν; ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια. Δι' ἐμὲ οἰκογένεια, πλοῦτος, κοινωνία, πᾶσα ἡ φύσις, τὸ πᾶν, τὸ πᾶν συνεκεντρώθη εἰς ὑμᾶς. Ἂν ἴδω νὰ κρημνίζηται ἡ γῆ θὰ ἐρωτήσω μόνον σεῖς ποῦ εὑρίσκεσθε, ἀδιαφορῶ διὰ τὸ ὑπόλοιπον. . . Σᾶς ἀγαπῶ! Ἄ! πόσον ἀνακουφίζεται κάνεις ὅταν λέγῃ: Σᾶς ἀγαπῶ! . . . Σᾶς ἀγαπῶ! . . . Ἠκούσατε λοιπόν; Σᾶς ἀγαπῶ! . . . θέλετε νὰ τὸ ἐπαναλάβω καὶ πάλιν;

Ἐγὼ ἔρριψον ὄλος.

— Οὐδέποτε οὐδένα ἠγάπησα, ἐξηκολούθησεν, οὔτε τοὺς συγγενεῖς μου. Εἶνε κακὸν τοῦτο, ἀλλ' εἶνε βέβαιον. Ἤδη μὲ τιμωρεῖ ὁ Θεὸς καθιστῶν κύριόν μου ἄνδρα περισσοτέρας τῆς ἰδικῆς μου, ἄνδρα, τὸν ὁποῖον θὰ ἐπεθύμουν νὰ θεωρῶ πάντοτε μεθ' ὑπεροψίας. Πόσον ἐπολέμησα κατ' ἀρχάς! μὲ μεγάλην ἐπιμονήν, μὲ λύσσαν! Τόσον εὑρισκόμην κατηρχυμένη, τόσον ἐξηγριωμένη, ὥστε σᾶς ἐμίσουν.

Κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν στιγμὴν ἐνεθυμεῖτο τὴν ὑπάρχουσαν μεταξύ μας κοινωνικὴν διαφορὰν καὶ μοὶ τὴν ἀνέφερε κατὰ πρόσωπον. Ὀξεῖα λύπη συνέσπασε τὸ πρόσωπόν μου. Τὸ πκρετήρησε.

— Ἠδυνάμην νὰ μετακάλω τὴν θέσιν σας, νὰ σᾶς δημιουργήσω λαμπρὸν μέλλον. Διατί δὲν ἠθελήσατε; Ὁ θεῖός μου σᾶς παρέχει στάδιον, σᾶς χειραγωγεῖ. Ἀποποιεῖσθε; Ἔστω, ἂς μὴ γείνῃ τίποτε. Πάλιν θὰ ζήσωμεν καλὰ οἱ δύο μας μὲ ὅ,τι ἔχομεν.

Ἐπροτίμων νὰ χάσω τὴν μοναδικὴν τκύτην δι' ἐμὲ περίστασιν τοῦ νὰ εὐτυχήσω ἐν ἔρωτι παρὰ νὰ διακινδυνεύσω κατὰ μικρὸν τὴν εὐδκιμονίαν τῆς Αὐγούστκς, ἀρίνων εἰς αὐτὴν ἐλπίδας περὶ μετκλλαγῆς βίου.

— Ἡ ἀπόφασίς μου εἶνε διὰ παντὸς ἀμετάκλητος, εἶπον. Μὴν προσπαθῆτε νὰ τὴν κλονίσετε.

Ἀνήγειρε βιαίως τὴν κεφαλήν.

— Τὸ ἀπεφάσισκ πρὸ πολλοῦ! εἶπεν εὐθύμως. . . . Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀρραβών, φιλήσατέ με!

Ἔφερε τὸ μέτωπον πρὸ τῶν χειλέων μου.

Εἶχε τοιαῦτα τινὰ ἀπρόοπτα κινήματα, τὰ ὁποῖκ κατέπλησσον τὴν καρδίαν μου, διεσάλευον τὸ λογικόν μου.

— Σὲ λατρεύω! ἐψιθύρισα.

Ἡ λέξις αὕτη μοὶ διέφυγεν. Ἥρπασκ τὴν Αὐγούσταν καὶ τὴν ἔσφιξκ ἐπὶ τοῦ στήθους μου ἐν ᾧ τὰ χείλη μου ἐπλανῶντο ἐπὶ τῆς κόμης αὐτῆς. Αἴφνης ἐξέφυγε τῶν βραχιόνων μου καὶ ἀπωθοῦσά με ἐλαφρῶς ἐν ᾧ ἐκράτει πάντοτε τὰς χεῖράς μου,

— Θὰ πράξω ὅ,τι θελήσετε, εἶπεν. Ἀκούετε; Θὰ φορῶ πάντοτε τοιοῦτο φόρεμα καὶ θὰ παρασκευάζω μόνη μου γλυκίσματα διὰ τὴν Κυριακήν. Ἀλλὰ θὰ εἶμαι σύζυγός σας καὶ θὰ μὲ φιλεῖτε, οὕτω θὰ ἐξοφλῶμεν.

Ἐφαίνετο ἀσθμαίνουσα ὡσεὶ ἐπανερχομένη ἐκ δρόμου. Προσέθηκεν ὑψοῦσα τὴν φωνήν:

— Θὰ μ' ἀγαπᾶτε πολύ, ἔ! πολύ, πολύ;

Πόσον εὐτυχὴς ὑπῆρξα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας! Ἡ Αὐγούστκ μὲ προσείλκυεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ἑκυτὴν δι' ἀνηκούστων θελγήτρων! Ὁτὲ μὲν ἔρριπτεν ἐπ' ἐμὲ τοὺς λάμποντκς ὀφθαλμούς της, ὁτὲ δέ, ἐκτεθειμένη εἰς τὰ βλέμματά μου, μὲ ἄφινε νὰ μεθύωμκι διὰ τῆς καλλονῆς της. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι προτεπάθει ἐπίτηδες νὰ μοὶ ἀποσπάσῃ τὸ λογικόν. Τὸ πνεῦμά μου ἐξήφθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετ' ὀλίγον παράδοξοι καὶ παντοῖκι σκέψεις διεσταύρουν τὴν διάνοιάν μου, ἡ δ' ἔζαψις αὕτη τοσοῦτον ἐκορυφώθη παρ' ἐμοὶ ὥστε μετετράπη σχεδὸν εἰς παραφροσύνην καὶ μοὶ ἐπροξένησε φόβον. Πρώτων ἐμκυτὸν ἂν δὲν ἐγεννήθην μᾶλλον διὰ τὴν φιλίαν ἢ διὰ τὸν ἔρωτα. Ἐπὶ μόνῃ τῇ λέξει· μ' ἀγαπᾷ! ἠσθανόμην τὸ αἷμά μου κυκλοφοροῦν διὰ ταναγμῶν καὶ συσσωρευόμενον ἐπὶ τῆς καρδίας μου· ὁ ἀὴρ ἔλειπεν ἀπὸ τὸ στῆθός μου.

Μίαν νύκτα ἡ μήτηρ μου, ἥτις ἤκουσεν ἐπκνειλημμένως τὸν θόρυβον ὃν ἀπετέλουν περιπκτῶν ἐν τῷ δωματίῳ μου, προσεκάλεσε τὸν ἰατρὸν ὅστις ἔφθασε τὴν αὐγὴν καὶ ἀπήτησε νὰ μείνω ἐπί τινκς ἡμέρας κλινήρης· ὅτε ἐξῆλθεν, ὥρμησκ πρὸς τὸ παράθυρον ἵνκ τὸν ἴδω ἀναχωροῦντα. Ἤθελον νὰ βεβκιωθῶ ἂν ἡ Αὐγούστκ, ἀνησυχοῦσκ περὶ ἐμοῦ, θὰ τῷ ἀπηύθυνεν ἐρωτήσεις. Ἦτο εἰς τὴν αὐλὴν καὶ περιέμενεν!

Ὁ ἰατρὸς εἶπε λέξεις τινὰς εἰς τὴν μητέρα μου, τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνήθην

θὴν ν' ἀκούσω, ἡ δὲ μήτηρ μου εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν παρηγορημένη. Ἡ Λὺγούστα προπέμπουσα τὸν ἰατρὸν ἔρθικσεν ὑπὸ τὸ παράθυρόν μου· ὁ ἰατρὸς ἔλεγεν: «Ὁ ἔρως εἶνε αἴσθημα ἐπικίνδυνον. . . . ἐστὲ φρόνιμος. Ἐλπίζω. . . . θὰ ἐπροτίμων. . . . ὡς ἀδελφός. . . .» Ἡ Λὺγούστα ἐφαίνετο ἀληθῶς συγκεκινημένη. Ἤλεγχον ἐμκυτὸν διὰ τὴν δυσπιστίαν μου καὶ ὑπεσχέθην ἐνδομύχως νὰ θυσιάσω ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις μου μετὰ τὸν γάμον καὶ νὰ ζήσω ὅπου καὶ ὅπως ἐπεθύμει. Μὲ ἠγάπα· ἡ θκυμκσία ἐκείνη κόρη! Τί ἐζήτουν περισσότερον; Ἐνέμενον ὅμως εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ διεξαγάγω μέχρι τέλους τὴν δοκιμασίκν.

III'

Αἱ μητέρες ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν καρδίαν.

Ἔφθκσεν ἡ ἐποχὴ τοῦ γάμου τῆς Ρενὲ καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσωμεν τὴν ἐπιοῦσκν. Τὴν ἑσπέρκν τῆς προτεραίκς εὑρισκόμεθκ συνηθροισμένοι εἰς τὴν αἴθουσκν τοῦ φαγητοῦ. Τὸ δεῖπνον εἶχε τελειώσει καὶ ἡ Λὺγούστα ἐκάθητο στηριζομένη νωχελῶς ἐπὶ τῆς τραπέζης.

— Ἔχω μίκν παράδοξον ἐπιθυμίκν, μοὶ εἶπεν. Ἤθελα νὰ μὴ ὑπάγω εἰς τὸν γάμον τῆς ἐξκδέλφης μου. Εἰξεύρω ὅλα ὅσκ δύνκσθε νὰ μοῦ εἰπῆτε· ἡ Ρενέ, ὁ θεῖός μου, ὁ κόσμος. . . Ἐν τούτοις δὲν ἐπεθύμουν νὰ παρευρεθῶ.

— Ἀλλὰ διατί;

— Θὰ μὲ περιγελάσετε ἅμκ τὸ μάθετε.

— Πῶς εἶνε δυνατόν;

— Ἰδοὺ λοιπόν· ἐντρέπομαι νὰ δείξω τὰς χεῖράς μου· καὶ ἐτοποθέτησεν αὐτὰς πρηνεῖς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐνώπιόν μου.

— Τὰς χεῖρκς αὐτάς! ἀλλ' ἐγὼ τὰς ἀγαπῶ οὕτως. . . εἶπον ἐγὼ ἁρπάζων καὶ φιλῶν τοὺς δακτύλους της μετὰ μέθης.

— Ἄ! ἐστέναξε. Μετ' ὀλίγον ὅλα πρέπει νὰ θυσιάζῃ τις δι' ἓν τοιοῦτον φίλημα! . . . Χωρὶς δὲ νὰ προσθέσῃ ἄλλο τι ἠγέρθη βραδέως καὶ ἀπεχώρησε ῥεμβώδης εἰς τὸ δωμάτιόν της.

Ἡ μήτηρ μου ἠγέρθη ἐπίσης, ὡσεὶ ἀκολουθοῦσα τὴν Λὺγούστκν, ἀλλ' αἴφνης ἐτκμάτησεν.

— Ἴσως σὲ ἀνησυχῶ μὲ μηδκμινὰ πράγμκτκ, εἶπεν. Ἐν τούτοις ἀμφιβάλλω περὶ τῆς Λὺγούστκς.

— Ἀφοῦ βλέπεις ὅτι μένει ἐδῶ, δὲν ὑπάρχει λόγος τοικύτης δυσπιστίκς.

— Σὲ ἀγκπᾷ, ἀλλ' εὑρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ πυρετοῦ ὃν ἐμπνέει ὁ ἔρως. Δυστυχῶς δὲ ἡ ἀσθένεια εἶνε παροδική.

— Ἀλλ' ἀφοῦ δέχεται νὰ γείνῃ σύζυγός μου!

— Ὁ γάμος οὗτος δὲν εἶνε τόσῳ δυσκνάλογος ὅσῳ φαίνεται. Ἡ Λὺγούστα ἦτο φιλόδοξος καὶ ἀπεπροιήθη ἤδη πολλὰς καλὰς προτάσεις. Τίς οἶδε μήπως ὁ φόβος τοῦ νὰ μὴ εὕρῃ ὅ,τι ζητεῖ ὑποβοηθεῖ τὴν ἀπόφκσίν της τοῦ νὰ δοθῇ εἰς ἁπλοῦν ἰδιώτην, ὅστις εἶνε ὁπωσδήποτε πλούσιος; . . . Δὲν εἶμαι βεβκία περὶ τούτου, ἀλλὰ φοβοῦμκι.

— Νομίζεις λοιπὸν ὅτι εἶνε δυνατόν. . . .»

Δὲν μοὶ ἀπεκρίθη.

Εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν μητέρκ μου.

— Εὐχκριστῶ! τῇ εἶπον. Εὐχκριστῶ, διότι μὲ εἰδοποίησες. Ἴσως εὕρω δυνάμεις νὰ ὑποστῶ τὴν δυστυχίκν ἐὰν ἤδη μοὶ ἐπέλθῃ· ἐν ᾧ ὅν μὲ κατελάμβκνεν ὅλως ἀπαράσκευον, θὰ μ' ἐφόνευεν ἴσως.

Ἡ μήτηρ μου ἐξέφερε κραυγήν.

Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου τῆς Ρενὲ ὑπῆρξε δι' ἐμὲ μία τῶν θρησκευτικῶν ἐκείνων ἐπισήμων ἱεροτελεστιῶν, αἵτινες ἐξαίρουσι, μεταμορφοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς ὃν καθαρῶς πνευματικόν. Τὸ πᾶν ἐξκφανίζεται πέριξ αὐτοῦ καὶ εἴτε ὑπὸ τοῦ θαμβους τῶν αἰσθητηρίων εἴτε ὑπὸ τῆς ἐνστίκτου τάσεως πρὸς ἄγνωστα στοιχεῖκ, διάκειται εἰς κατάστκσιν ὅλως ὑπερφυσικήν.

Δι' ἐμὲ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἐξηφανίσθη. . . . Ὁ Μαξίνσκης καὶ ἡ Ρενὲ μόνον ἐσκιαγραφοῦντο εἰσέτι παρὰ τοὺς πόδκς τοῦ βωμοῦ. Ἤκουσα ὕμνους οὐρανίους. Ὁ κπνὸς τοῦ λιβκνωτοῦ ἐσχημάτιζε πυκνὸν νέφος καὶ ἐνόμιζκ ὅτι τὸ ἀγκπητὸν ἐκεῖνο ζεῦγος ὑψοῦτο βαθμηδὸν ἵνα ἑνωθῇ εἰς τὸν οὐρανόν.

. . . . . .

Οἱ κεκλημένοι πάντες εἶχον ἤδη ἐγκκτκλείψει τὰς ἐν τῷ νάρθηκι θέσεις των καὶ συνωθοῦντο πρὸ τῆς ὡρκίκς πύλης, ἐν ᾧ ἐγὼ ἔμενον ἀκόμη γονυπετὴς ἐν τῇ ἀρχικῇ στάσει μου. Δὲν εἶχον ἐννοήσει ὅτι ὅλοι εἶχον ἐγερθῆ.

— Ἐλθὲ λοιπόν, ἤκουσα αἴφνης λέγοντά τὸν Μαξίνσκην σὲ ζητοῦμεν πανταχοῦ.

Ἐπρόκειτο νὰ παρασταθῶ ὡς μάρτυς μετὰ τοῦ Κάσκωφ.

Ἐξελθόντες τῆς ἐκκλησίκς ἐπανήλθομεν οἴκκδε μετὰ τῶν στενοτέρων οἰκείων· εἶτκ δὲ τὸ νέον ζεῦγος ἤρχισεν ἀμέσως νὰ παρασκευάζεται διὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς Πολωνίκν ἔνθκ ὁ γέρων μαρκήσιος Μαξίνσκης τὸ περιέμενεν. Ἀπεφκσίσθη ἵνα ὁ Κόμης καὶ ἡ Κόμησκ ἔλθωσι κατόπιν νὰ ἐγκκτκστκθῶσι παρὰ τῷ Δουκὶ Β***.

Ἡ ἀναχώρησις τῆς Ρενὲ δὲν μ' ἐλύπησε. Πρᾶγμκ πκράδοξον! Τοσούτῳ ἡ ὕπκρξις ἐκείνης ἐτκυτίζετο μὲ τὴν ἰδικήν μου, ὥστ' ἐνόμιζον πάντοτε ὅτι εὑρίσκετο πλησίον μου.

Ὁ Δοὺξ ἠθέλησε νὰ κρατήσῃ τὴν ἀνεψιάν του δύο ἢ τρεῖς ἡμέρκς πκρ'

αὐτῷ. Ἡ Αὐγούστα οὐδεμίαν ἔδειξε δυτκολίκν. Τοὐναντίον ἐβεβαίωσε καὶ αὕτη ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς Ῥενὲ ἦτο ἐπάναγκες νὰ μείνῃ ἐπί τινας ἡμέρας ἵνκ διευθετήσῃ τὰ τῆς οἰκίας ἥτις ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ κυβερνᾶται ἄνευ γυναικός.

Ἀντὶ τριῶν ἡμερῶν ἐμείναμεν δύο ἑβδομάδκς εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Κάσκωφ μᾶς ἐπετκέπτετο καθ' ἑκάστην. Ἡ Αὐγούστα εὐκόλως ἠννόησε τὰ αἰσθήματα ἄτινκ τῷ ἐνέπνεεν. Ἦπτο ψυχροτέρκ πρὸς ἐμέ. Ἡ γλυκεῖα οἰκειότης ἥτις ἐβκσίλευε μεταξύ μκς ἐξηφκνίσθη ὁλοτελῶς, καὶ ὅταν παρεπονούμην ἐπὶ τούτῳ, ἀπεκρίνετο ὅτι ἐνώπιον τοῦ κόσμου, εἰς τὴν πόλιν, ἦτο πρέπον νὰ μὴ φκίνωνται γινόμεναι διακρίτεις ὑπὲρ οὐδενός.

Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἔχω ἀφορμὴν μίτους κατὰ τοῦ Κάσκωφ. Ἦπτο ἕτοιμος νὰ μοὶ ἁρπάσῃ τὴν Αὐγούσταν, ἀλλὰ μόνον ἂν αὐτοπροαιρέτως ἤθελε τὸν προτιμήσῃ, ἔστω καὶ λόγῳ συμφέροντος. Βεβαίως δὲν εἶχε τὴν ἀξίωσιν ν' ἀγαπηθῇ, εἶχεν ὅμως τὴν ἐλπίδα ν' ἀγυράτῃ γυναῖκα φιλόδοξον. Εἰς ποῖον ὅμως σημεῖον βκσιμότητος εὑρίσκοντο αἱ ἐλπίδες του; Οὐδὲν περὶ τούτου ἠδυνάμην νὰ μαντεύσω. Τοσούτῳ ἐντέχνως ὑπέκρυπτε τὴν θέσιν του παρὰ τῇ Αὐγούστᾳ, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμβκθύνω εἰς τὰ συμβαίνοντκ. Ὑφιστάμην μαρτύρια.

Ἀνήγγειλα ὅτι ἀναχωρῶ τὴν ἐπαύριον. Ἡ ζωὴ δὲν ἦτο ὑποφερτὴ μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων· ἐκτὸς τούτου ἤλπιζον διὰ τῆς δηλώσεως τῆς ἀποφάσεώς μου νὰ πείσω καὶ τὴν Αὐγούστκν νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ.

— Ἠγαίνετε, μοὶ εἶπε. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρκς θὰ ἤμκι πλησίον σκς.

Ὀκτὼ ἡμέρκς!

Ἐπέστρεψκ εἰς τὴν ἔπαυλιν, παρὰ τῇ μητρί μου καὶ περιέμεινα.

Ὁ Κόμης μοὶ ἔγραφε συχνὰ ἐκ Πολωνίκς. Ὁ τάλκς ἐμαστίζετο ὑπὸ ἀκουσίου ζηλοτυπίκς, περὶ ἧς μόνον εἰς ἐμὲ ἐξεμυστηρεύετο.

«Φίλε μου, ἐν καὶ μόνον εἰς τὸν κόσμον ὑπάρχει ὄν, μετὰ τοῦ ὁποίου δύναμαι νὰ συμμερισθῶ τὴν ἀγάπην τῆς Ῥενέ· εἶσαι σύ, πρὸς τὸν ὁποῖον μόνον τὴν ἐμπιστεύομαι ὡς ἀδελφήν. Ἱκτὸς σοῦ ζηλεύω τὸ πᾶν. Λυπήσου με! Λόγῳ ἐλλείψεως πάσης ἀφορμῆς ἡ ζηλοτυπία μου κκτκντᾷ παιδκριώδης. Ζηλεύω ὅταν χορεύουν μκζύ της, ὅταν τῇ ὁμιλοῦν, ὅταν ψαύουν τὸ φόρεμά της, ὅταν ῥίπτουν ἐπανωφόριον ἐπὶ τῶν ὤμων της, ὅταν ὁ ἄνεμος θωπεύῃ τὸ πρότωπόν της. Αἰσθάνομαι στιγμὰς μίτους ἐνκντίον τῶν φίλων οἵτινες μᾶς ἐπισκέπτονται καὶ μοὶ κλέπτουσι τοὺς λόγους καὶ τὰ βλέμματά της, ὁ πκτήρ μου γελᾷ καὶ μοὶ ἀπευθύνει μκκρὰς διδκχάς. Ἀλλὰ σὺ μ' ἐννοεῖς, δὲν ἔχει οὕτως; Ὁπωσδήποτε ἄφρες με νὰ οἰκτείρω ἐμκυτόν!»

Ὁ Μκξίνσκης!... Ἐκεῖνος ὅστις ἔπρεπε νὰ ἦνε τόσον εὐτυχής!... Ὑπέφερε καὶ αὐτὸς λοιπόν; Εἶνε ἄρκ πάντῃ ἀληθὲς ὅτι εὐτυχία πλήρης

δὲν ὑπάρχει καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν εὑρίσκει τὴν δυστυχίκν ἐκτὸς ἑκυτοῦ, τὴν ζητεῖ ἐν τῇ ψυχῇ του ἕως οὗ τὴν εὕρῃ.

ΙΘ'

Καὶ ἐν τῷ ἔρωτι οἱ ἐγωΐσταὶ μόνον ἑαυτοὺς ἀγαπῶσι.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἑβδομάδος ἐκείνης τῆς ὁποίκς δὲν ἐνθυμοῦμαι ποτὲ νὰ διῆλθον ἄλλην μακροτέρκν, ἔσχομεν μίκν ἐπίσκεψιν. Ἡ κυρία Τοκέν, ἐστολισμένη ὅσον ἦτο δυνατὸν περισσότερον καὶ ἀηδέστερον, ἦλθεν ἐπὶ τοῦ ὀχήμκτός της, ὅπερ ὡδήγει ἡ ἰδία καὶ ἐπλήρου σχεδὸν ὁλόκληρον. Ἦπτο κάθιδρος καὶ ἀσθμαίνουτα ὡς ἀτμομηχκνή σιδηροδρόμου.

— Ἦλθον νὰ σᾶς ἰδῶ καὶ εἶχα τὸν λόγον μου, εἶπε μετ' αὐτκπκρνησίας. Ὁ κόσμος εἶνε τόσον κακός, ὥστε διέδωκε πολλὰ πράγματα περὶ τοῦ κ. Φρκέντζ. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὰ ἐπιστεύκμεν μὴ γνωρίζοντες τί νὰ σκεφθῶμεν. Τώρα ὅμως ἐτελείωσκν, καὶ ἔρχομαι νὰ γελάσωμεν ὀλίγον μὲ τὰς ἀνοησίκς ταύτκς. . . . Ἡ κυρία Ῥενὲ ὑπκνδρεύθη καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὸν Φρκέντζ, ὥστε ἀπεδείχθη ὅτι οὐδεμίκν ἀπκιτητὴν εἶχε δι' ἑκυτόν. Ἡ ἄλλη, ἥτις, καθὼς ἐλέγετο, ἦλθεν ἐδῶ διὰ νὰ ὑπκνδρευθῇ, ἀπεδείχθη ὅτι διέρευνε χάριν ὑγείκς, ἀφοῦ τώρκ ὑπκνδρεύεται μὲ Ῥῶσον τινὰ πρίγκηπκ. Πάλιν δὲ ὁ Φρκέντζ εὗρε τὸ πρόσωπον. Βλέπετε, λοιπόν, τί ἀνόητοι ἦσκν ὅσοι ἔλεγον ὅτι ἐρωτεύεται τὰς δεσποινίδκς ταύτκς;

Καὶ ἀφοῦ ἐγέλκσε βκρέως, ἐξηκολούθησεν.

— Ὦ! εἶσθε παμπόνηρος σεῖς! Οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ τί σκέπτεσθε. Ἐν τούτοις ὠφελήθητε πολύ, διότι ἀπεκτήσκτε φίλους δυνκμένους νὰ σᾶς προκγάγωσιν ὑφ' ὅλκς τὰς ἐπόψεις.

— Δὲν πρόκειτκι νὰ μετκβάλω στάδιον, εἶπον μετὰ δυσθυμίκς.

— Τόσῳ κκλλίτερον! Ἐγὼ ἐφοβούμην τοὐναντίον· ἀφοῦ δὲ εἶσθε τόσον φρόνιμος σᾶς κάμνω μίκν πρότκσιν ἐκ μέρους τοῦ συζύγου μου. Ἡ ἔπαυλις ἡμῶν εἶνε μεγάλη, ἐπομένως ἡ διοίκησις αὐτῆς ἐπίπονος. Ἂν θέλετε νὰ ἐπιστρέψητε εἰς τὸ Βρέϊτ, ὁ κ. Τοκὲν εἶνε πρόθυμος νὰ συμμερισθῇ μεθ' ὑμῶν τοὺς κόπους ἐξ ἑνὸς καὶ τὰ κέρδη ἐξ ἑτέρου.

— Σᾶς εὐχκριστῶ πολύ, ἀπεκρίθην, ἀλλὰ δὲν προτίθεμαι πλέον νὰ ἐγκκτκλείψω τὸ Blanc-Blumen.

— Ἀκούσκτέ με! εἶπε, προσεγγίζουσα ἔτι μᾶλλον πρὸς ἐμέ. Σᾶς λέγω τῇ ἀληθείᾳ ὅτι δὲν ζῶμεν πλέον ἐντελῶς εὐτυχεῖς ἀφότου ἐφύγκτε. Εἴμεθα πάντοτε μελαγχολικοί. Ἀδίκως μᾶς ἐγκκτκλείψκτε.

Καὶ μοὶ ἐθώπευε τὸν ὦμον διὰ τῆς χειρός.

— Σᾶς ἐπείρκξκν ἴσως αἱ ὑποθέσεις μου περὶ τῶν B***· δικκίως· εἶχκ ἐγὼ ἄδικον νὰ σᾶς ἀπευθύνω ἐπιπλήξεις!.... Γνωρίζετε ὅμως πόθεν

προήλθε τοῦτο; . . . Ἐφοβούμην ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ σᾶς ἀγκαπήσωσιν. Εἴσθε ἀρκετὰ ὡραῖος. Τώρα λοιπὸν σκεφθῆτε ἐπὶ τῆς προτάσεώς μου . . . Θὰ ἐπανέλθω νὰ ἴδω ἂν μετεβάλετε γνώμην.

Μᾶς ἀπεχαιρέτησε χωρὶς ν' ἀκούσῃ λέξιν. Οὐδόλως ἠννόουν τὴν μεταβολὴν τῆς γυναικὸς ταύτης καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μὲ συνεταιρίσῃ μετὰ τοῦ συζύγου της.

— Χαίρω διότι ἀπεμακρύνθης ἀπὸ τὸ Βράϊτ, εἶπεν ἡ μήτηρ μου. Αἱ μοχθηραὶ γυναῖκες ὅταν τύχῃ νὰ ἦνε ἐρωτόληπτοι καθίστανται τὰ ἐπικινδυνωδέστερα ὄντα ἐξ ὅσων ἡ φύτις πκράγει. Θὰ τῇ γράψω ὅτι αἱ ἀποφάσεις σου εἶνε ἀμετάκλητοι.

Ὡρισμένως λοιπὸν μὲ ἠγάπα ἡ σύζυγος τοῦ ἐνοικιαστοῦ! Ἰδοὺ κατάστασις! . . . . Ἐν τούτοις τὸ ἐνδιαφέρον μου τοσούτῳ ὀλίγον ἐξήφθη ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὥστε οὐδόλως ἐμερίμνησα περὶ τῶν σκέψεων καὶ τῶν διαθημάτων τῆς μητρός μου.

Ὄχημα δικστκυρωθὲν μὲ τὸ τῆς κυρίας Τοκὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλήν. Ἡ Λὺγούστκ ἐξεπήδησε καὶ ἔρριψθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρός μου, ἡ Λὺγούστκ πιστὴ εἰς τὴν ὑπόσχεσίν της! . . . Τίς θὰ τὸ ἐπίστευε;

Δὲν ἠρώτησε περὶ τῶν συμβάντων εἰς τὴν ἔπκυλιν καὶ δὲν ἀνῆλθεν εἰς τὸ διαμάτιόν της ἵνα φορέσῃ τὸ βκμβκκερὸν φόρεμκ. Εἶπεν ὅτι ἦτο κουρασμένη καὶ ἔμεινε μεθ' ἡμῶν ὅλην τὴν ἑσπέραν. Ἔστρεφε πάντοτε καὶ προσήλου τοὺς ὀφθαλμούς ἐπ' ἐμέ, ἐλάλει ὀλίγκ καὶ δὲν προσεπάθει νὰ κρύψῃ τὴν σύννοιάν της. Ἀπεσύρθη ἐνωρίς.

Καὶ ἡ μήτηρ μου καὶ ἐγὼ προησθανόμεθκ κατκιγίδκ ἐπκπειλοῦσκν ἡμᾶς. Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποφκσίσω ἵνκ ὑπάγω καὶ κατκκλιθῶ. Κατέβην εἰς τὸν κῆπον. Ἦτο περίπου μεσονύκτιον καὶ ὅμως ὑπῆρχε φῶς εἰς τὸ δωμάτιον τῆς δεσποινίδος Β*** τοῦ ὁποίου τὸ παράθυρον ἦτο ἀνοικτόν. Ὦ! πόσον ἐπεθύμησκ νὰ ἐγινόμην ἀόρκτος καὶ νὰ εἰσηρχόμην εἰς τὸν θάλκμον ἐκεῖνον! . . . Θὰ ἔβλεπον τὴν Λὺγούστκν μόνην πρὸς ἑκυτήν, θὰ ἐμάντευον ἴσως τί ἐτκέπτετο καὶ θὰ ἐγνώριζον τὴν τύχην μου.

Μέγκ τι δένδρον, φυτευθὲν ὑπὸ τοῦ πάππου μου, ὑψοῦτο ἀπέναντι τοῦ πκρκθύρου. Τὸ πυκνὸν φύλλωμά του ἠρέμκ ψιθυρίζον, μοὶ ἔλεγεν: «Ἐγὼ βλέπω! ἐγὼ βλέπω!» Αἴφνης μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέκ νὰ ἀνκβῶ, τὴν ὁποίκν ὅμως ἀπέκρουσκ μετ' ἀγωνκκτήσεως. Ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἐκ δευτέρου εἰς τὸ πνεῦμά μου συνοδευομένη ὑπὸ ἀπειρίκς ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ τοῦ συγγνωστοῦ τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίκς, ἐν ᾗ θέσει εὑρισκόμην. Ἡ Λὺγούστκ βεβκίως δὲν θὰ εἶχε κατκκλιθῇ, ἠδυνάμην δὲ ἀμέσως νὰποσυρθῶ ἂν τὸ βλέμμκ μου ἠδύνκτο νὰ προσβάλῃ τὴν αἰδημοσύνην αὐτῆς. Ἐμάχετο ἀκόμη ὁ νοῦς μου κατὰ τῆς ἐπιθυμίκς ταύτης, ἐν ᾧ ἤδη ἀνέβκινον ἐπὶ τοῦ δένδρου.

Δὶς ἢ τρὶς ἐσταμάτησκ, ἀποφκσίσκς νὰ κατκβῶ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εὑρέθην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φυλλώματος. Ἡ νὺξ ἦτο σκοτεινή· οὐδεὶς κίνδυνος νὰ φκνῶ. Ἤμην κατῃσχυμένος διὰ τὴν ἀδυνκμίκν μου, ἀλλ' ἄνευ ταύτης τὰ ἐν τῇ κκρδίᾳ τῆς Λὺγούστκς μυστήρικ οὐδέποτε θὰ μοὶ ἐπεδεικνύοντο ἐν πάσῃ αὐτῶν τῇ ἀληθείᾳ. Ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἀπεφάσισε περὶ τοῦ παντός.

Ἀγνοῶ ἂν ὅ,τι εἶδον θὰ φκνῇ μκλλον πιστευτὸν εἰς τκὰς γυνκῖκκς ἢ τοὺς ἄνδρκς, ὅσοι θ' ἀνκγνώσωσι τκὰς γρκμμκὰς ταύτκς. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ θὰ διηγηθῶ πιστῶς ὅ,τι εἶδον χωρὶς νὰ ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐξηγήσω ἢ σχολιάσω οὐδὲν ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖκ μὲ ἀφορῶσι προσωπικῶς.

Ἡ Λὺγούστκ ὅπως προφυλάξῃ τὸ στῆθός της ἀπὸ τῆς ψυχρότητος τῆς ἑσπερινῆς δρόσου, εἶχε περιβληθῇ ποδῆρες ἱμάτιον διὰ πλουσίων τριχάπτων κεκοσμημένον ὅπερ ὅμως ἄφινε κατὰ τὸ ἥμισυ γυμνὸν τὸν τράχηλον καὶ τοὺς βρκχίονκς. Ἦτο γονυπετὴς ἐπὶ τοῦ πκτώμκτος καὶ ἐστήριζε τὰς χεῖρκς ἡνωμένκς ἐπὶ Θρονίου. Κκτ' ἀρχὰς ἐνόμισκ ὅτι προσηύχετο, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου της ἠννόησκ ὅτι ἄλλο τι αἴσθημκ κκτεῖχεν αὐτὴν καὶ οὐχὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον δέησις. Τὰ χείλη της ἐκινοῦντο χωρὶς νὰ πκράγωσιν οὐδένκ ἦχον, ἐφκίνοντο προσπκθοῦντκ νὰ ἐνκρθρώσωσι τκὰς ἀσυνκρτήτους ἐκείνκς λέξεις τκὰς ὁποίκς προφέρομεν ὅτκν εὑρισκόμεθκ εἰς ἐρημίκν. Προσεπάθησκ μκτκίως νὰ διακρίνω τὸ ἀντικείμενον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε τὴν πκράδοξον ταύτην ὁμιλίκν.

Τὴν Λὺγούστκν ἔβλεπον ἐκ τοῦ πλκγίου, τὸ δὲ πρᾶγμκ ὅπερ ἐθεώρει ἦτο κεκρυμμένον ὑπὸ ἐλκφρᾶς κλίσεως τοῦ Θρονίου. Ἔμεινεν ἐπὶ μκκρὸν εἰς τὴν θέσιν τκύτην ἐν τῇ ὁποίᾳ ἠδυνήθην νὰ θκυμάσω τὸ πρόσωπόν της ὑπὸ χκριεστάτην στάσιν. Ἔκλινει τὴν κεφκλὴν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἔκλειε κκτὰ τὸ ἥμισυ τοὺς ὀφθκλμοὺς καὶ ἐφκίνετο ὡς ἐν μέθῃ! . . .
Εἶτκ ὡσεὶ ὑπείκουσκ εἰς ἀκκτανίκητον δύνκμιν, ἥρπκσε τὸ ἀντικείμενον, πρὸ τοῦ ὁποίου ἦτο γονυπετής, καὶ τὸ ἔφερε βικίως εἰς τὰ χείλη της. Ἦτο εἰκών. Τὴν ἐφίλει μετὰ μεγκλειτέρκς πκρκφορᾶς ἢ ὅσον ἐγὼ τὴν ἰδικήν της.

Ἡ κκρδίκ μου ἔπκλλεν ἰσχυρῶς, ἕκκστος δὲ πκλμὸς αὐτῆς πκρῆγε κκθ' ὅλον μου τὸ σῶμκ στενκγμόν, ὅστις μὲ συνέτριβεν. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὁρμήσω πρὸς αὐτὴν καὶ ἀνκφωνήσω: Εἶμ' ἐγώ; εἶμ' ἐγὼ τὸν ὁποῖον ἀγκπᾷς τόσον! . . .

Ἐθεώρει τὴν εἰκόνκ μετ' εὐτυχίκς, εἶτκ πάλιν ἠσπάζετο αὐτήν, τὴν ἐθεώρει ἐκ νέου καὶ ἐφκίνετο προφέρουσκ πάντοτε μίκν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν. Ἐκ τῆς κινήσεως τῶν χειλέων της ἐμάντευον ὅτι θὰ ἦτο τὸ ὄνομά μου. Ἡ εἰκὼν θὰ ἦτο ἰδική μου.

Ἔρως! Ἔρως! Τί πόνους, ἀλλὰ καὶ ποίκν χκρὰν πκρέχεις! Τίς τολμᾷ νὰ σὲ κκτκκρίνῃ; Τίς πκρκπονεῖται ἐνκντίον σου; Μᾶς βκσκνίζεις . . . . ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐδῶ δὲν εἶνε μεμιγμένον μετὰ Θλίψεως; Ἡ λύπη δὲν εἶνε

ἄφευκτος εἰς πάντας, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τῶν ὁποίων ἡ ξηρὰ καρδία οὐδέποτε σ' ἐγνώρισεν!

Ἐπὶ τέλους ἡ Λυγούστα εἰσήγαγε τὴν εἰκόνα ἐντῷ στηθοδέσμῳ αὐτῆς καὶ τὴν ἔθλιψε τρυφερῶς ἐπὶ τοῦ κόλπου της.

Διατί νὰ μὴ ἐγκαταλείψω τότε τὴν θέσιν μου; . . .

Ἐπλανήθη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ δωμάτιον, εἶτα ἐκάθησε παρὰ τῇ τραπέζῃ ἐφ' ἧς ἔκαιεν ἡ λυχνία. Ἐθεώρησε τὰς χεῖράς της πρῶτον μετά τινος φιλαρεσκείας, κατόπιν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, τὰς ἐπλησίασεν εἰς τὸ φῶς ἵνα βεβαιωθῇ ὅτι ἡ ἐπιδερμὶς εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν προτέραν λευκότητα καὶ ἁπαλότητα. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀντικειμένου μεγάλης σημασίας.

Ἔπειτα ἤνοιξε μικρόν τι κιβώτιον, περιέχον πολλὰ καὶ πολύτιμα κοσμήματα, περιδέραια, δακτυλίους. . . . Θὰ ἦσαν τὰ κοσμήματα τῆς μητρός της, περὶ ὧν ἤκουσα πολλάκις νὰ γίνεται λόγος ὅτι τὰ εἶχε περὶ πολλοῦ καὶ οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο αὐτῶν. Ἐκόσμησε τοὺς βραχίονας, τὰ ὦτα τὸν λαιμὸν καὶ τοποθετήσασα μικρὸν κάτοπτρον ἐνώπιόν της, ἐστήριξε τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ κατωπτρίζετο. Ἡ φυσιογνωμία της ἔλαβεν ἔκφρασιν εὐδαιμονίας ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἀδαμάντων. Ἔλυσε τὴν κόμην, ἥτις ἐξετάθη ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς ὡς πέπλος χρυσοῦ. Περιετύλιξε τοὺς πλοκάμους εἰς τὰ δάκτυλά της καὶ τοὺς ἐθώπευε.

Παρηκολούθησα μέχρι τέλους τὴν προσωπικὴν ταύτην λατρείαν. Ἡ Λυγούστα ἐκάλυψε τοὺς δακτύλους δι' ἀδαμάντων, πλὴν δὲν παρετήρει τοὺς λίθους, ἀλλὰ τοὺς δακτύλους. Περιέβαλε τοὺς βραχίονας διὰ λαμπρῶν ψελλίων, ἀλλ' οἱ βραχίονες αὐτοὶ ἐπέστρεφον τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμόν της. Καὶ ἦτο ἀληθῶς ὡραία! . . . Καὶ ὅμως ἐγὼ οὐδέποτε τὴν ἐθεώρησα μετὰ μεγαλειτέρας ψυχρότητος. Μήπως ἄρα ἡ καλλονὴ τῆς γυναικὸς ἐδημιουργήθη ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν ἄνδρα; Ἢ ζηλοτυποῦμεν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε οὐδὲ εἰς αὐτὴν ταύτην ἐπιτρέπομεν τὸ δικαίωμα τοῦ θαυμάζεσθαι; καὶ μεμφόμεθα τὴν φιλαρέσκειαν; Ὁπωσδήποτε ἡ Λυγούστα ἐν τῇ ἐκστάσει ἐκείνῃ εἶχεν ὄψιν γυναικὸς ἐξηχρειωμένης. Οὐδὲν τὸ παιδικόν, τὸ ἀθῶον ὑπεραίνετο εἰς τὰς κινήσεις της.

Ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε βεβυθισμένη εἰς τὸν θαυμασμὸν ἑαυτῆς, ἐξήγαγεν αἴφνης πάλιν τὴν εἰκόνα, τὴν παρετήρησε μετά τινος ἀδιαφορίας καὶ ἐπρόφερε σιγαλὰ πλὴν ἀρκετὰ καθαρῶς ὥπως ἡ αὔρα φέρῃ εἰς τὰ ὦτά μου, τὰς λέξεις:

— Τὸν λατρεύω! . . . ἀλλά. . . . νὰ ζήσω ἐδῶ! . . . Ἀδύνατον!

Συνέπτυξε τὴν εἰκόνα μετ' ὀργῆς ἐντὸς τῶν χειρῶν της, τὴν ἔρριψεν εἰς τοὺς πόδας της καὶ εἶπε μετὰ μακρὰν παῦσιν.

— Διατί νὰ μὴ δύναταί τις ν' ἀγοράσῃ τὸν ἄνθρωπον καθὼς ἀγοράζει τὸν ἀδάμαντα! . . .

Ὄγκοι ὀλίψεων ἔπιπτον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου καὶ τὴν συνέτριβον.

Κατῆλθον τοῦ δένδρου· ὅτε ὅμως ἤγγιτα τὴν γῆν οἱ πόδες δὲν ὑπεβάσταζον πλέον τὸ σῶμά μου.

Ὑπάρχουσι τοιαῦτα στιγμὰ καθ' ἃς δὲν ἐπαρκεῖ τις εἰς ἑαυτόν. Ἡ λύπη ἰσχυροτέρα οὖσα ἡμῶν μᾶς ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μερισθῶμεν τὸ βάρος αὐτῆς μετ' ἄλλου. Ἐν τούτοις δὲν ἐφώναξα, δὲν εἶπον τίποτε. Ποῦ ἦτο ἡ Ρενέ; Τὴν μητέρα μου ἐφοβούμην νὰ λυπήσω. Ἐσύρθην μόνος μέχρι τοῦ κοιτῶνός μου.

Κ'

Ἡ ὡραία γυνὴ θυσιάζει μᾶλλον τὴν ζωὴν ἢ τὸ κάλλος.

Τὴν πρωΐαν ἡ Λυγούστα μοὶ ἐμήνυσεν ὅτι μὴ δυναμένη νὰ ἐξέλθῃ, ἐπεθύμει νὰ μὲ ἴδῃ εἰς τὸ δωμάτιόν της.

Εἰς τὸ δωμάτιόν της! Τοῦτο μ' ἐξέπληξεν.

Ὑπήκουσα, ἀλλὰ φθάσας μέχρι τῆς θύρας, ἔστην μὴ τολμῶν νὰ ὑπερβῶ τὸ κατώφλιον.

— Εἰσέλθετε! μοὶ εἶπε. Μὴ φοβεῖσθε, δὲν εἶνε τίποτε. Ὅταν ἐξέλθητε τοῦ δωματίου τούτου ἢ θὰ ἦμαι μνηστή σας ἢ δὲν θὰ ὑπάρχω πλέον διὰ σᾶς. Ὥστε δὲν ἀξίζει τὸν κόπον, προκειμένου περὶ τῆς τελευταίας ἡμῶν συνεντεύξεως νὰ μεριμνῶμεν περὶ τοῦ τόπου, εἰς ὃν εὑρισκόμεθα. Καθήσατε καὶ ἀκούσατέ με. Ὑπανῆλθον εἰς τὴν ἔπαυλιν ἵνα ἐξηγηθῶ ἅπαξ διὰ παντὸς μαζί σας.

— Γνωρίζω τί θὰ μοῦ εἴπητε: «Θέλω νὰ γείνω σύζυγός σου, ἀλλ' ἀδύνατον νὰ συμμερισθῶ τὴν ζωήν σου». Καλῶς ἐμάντευσα;

— Ναί! Δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις σας. Οἱ σκοποί σας εἶνε ἀνεφάρμοστοι. Θέλετε νὰ τοὺς ἐγκαταλείψετε;

— Οὐδέποτε θὰ τοὺς ἐγκαταλείψω!

Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους εἶχον ἀκούσει τὴν προτεραίαν, «ν' ἀγοράσῃ ἄνθρωπον, καθὼς ἀγοράζει ἀδάμαντα», ἦσαν εἰσέτι ἔγκυλοι εἰς τὰ ὦτά μου.

— Ὁ ἔρως σας, ἀγαπητὲ Φράντζ, εἶνε ἁπλοϊκὸς καὶ συνάμα δεσποτικὸς μοὶ ἀπεκρίθη. Συναντᾶτε μίαν εὐγενῆ κόρην· σᾶς ἀγαπᾷ! Δὲν σᾶς ἀρκεῖ τοῦτο, ἀλλὰ θέλετε, χάριν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀγάπης, νὰ γείνῃ χωρική! Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, δὲν πιστεύετε εἰς τὸν ἔρωτά της.

— Ἐγὼ πιστεύω εἰς τὸν ἔρωτά σας.

— Τότε λοιπόν, μ' εὑρίσκετε ὑπερήφανον; . . . Ἀπατᾶσθε· δὲν εἶμαι ὑπερήφανος, ἀλλ' ἀνετράφην ἐντὸς κέντρου, τοῦ ὁποίου δὲν δύναμαι ν' ἀπομακρυνθῶ. Ἡ ζωή σας ἐντὸς τῶν ἀχανῶν τούτων καλυβῶν, γυμνῶν καὶ πενθίμων, εἶνε ὅλως φυσικὴ διὰ σᾶς τὸν μὴ συνειθίσαντα εἰς ἄλλο τι. Δι' ἐμὲ ὅμως εἶνε ἀθλιότης, εὐχάριστος μόνον ὅταν τὴν ὀνειροπολῇ τις εὑρι-

σκύμενος ἐντὸς κομψοῦ θαλάμου! . . . Κρυόνω εἰς τὰ δωμάτιά σας, πεινῶ εἰς τὴν τράπεζάν σας, κλαίω ὑπὸ τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα ἐνδύματα, ὑποφέρω, καὶ. . . . θ' ἀποθάνω ἂν μείνω!

— Ἀλλά, ὑπέλαβον ἐγὼ μετ' ἀπιθείας, ἂν σᾶς ἔλεγον: Ἂς ἀγοράσωμεν ἀπομεμακρυσμένον τινὰ πύργον, κεκρυμμένον ἐντὸς πυκνοῦ δάσους, ἵνα ζήσωμεν ἐκεῖ μόνοι. Θὰ φορῆτε λαμπρὰ φορέματα, θὰ κοιμᾶσθε ἐπὶ μεταξωτῆς κλίνης, εἰς τὴν τράπεζαν θὰ παρατίθενται τὰ λεπτότερα φαγητά, ἀλλὰ δὲν θὰ βλέπετε ἄλλον τινὰ πλὴν ἐμοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν· θὰ ἐδέχεσθε; Ὄχι· Βλέπετε, λοιπόν, ὅτι ἀπατᾶτε αὐτὴ ἑαυτήν. Δὲν εἶνε οὔτε ἡ ὑπερηφάνεια, οὔτε ἡ δίψα τῆς πολυτελείας, ἥτις σᾶς ἀπομακρύνει ἀπ' ἐμοῦ.

— Τί λοιπόν; ἠρώτησε μετὰ τρόμου.

— Ὁ ἔρως πρὸς τὸ ἄτομόν σας. Τί ἐστιν ὡραιότης ἢ ἀσχημία γυναικός, ὅταν οὐδεὶς τὴν βλέπῃ; Τίποτε, ἀπολύτως τίποτε. Σεῖς ἔχετε ἀνάγκην τοῦ ἔρωτος ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός, ὃν ἐξελέξατε διὰ σύζυγόν σας, ἀλλὰ συγχρόνως δὲν δύνασθε νὰ στερηθῆτε τοῦ θαυμασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ κόσμου ὅλου. Ἐν συνόψει, μὲ ἀγαπᾶτε περισσότερον τῆς κοινωνικῆς θέσεώς σας, ὀλιγώτερον ὅμως τῆς καλλονῆς σας.

Ἡ Λυγούστα μὲ ἤκουσεν ἀκίνητος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσα προσηλωμένους ἐπ' ἐμὲ μετὰ τρόμου.

— Αὐτό, τὸ ὁποῖον λέγετε, εἶνε. . . .

— Ἡ ἀλήθεια! διέκοψα ἐγώ.

Ἔκλινε τὴν κεφαλήν.

— Σᾶς εἶπον ἄπαξ, δὲν δύνασαι νὰ γείνῃς ἀγρότις! καὶ ἀμέσως ἠθελήσατε ν' ἀποδείξετε τὸ ἐναντίον. Ἀνάγκη θαυμασμοῦ. Μετ' ὀλίγον σεῖς ἡ ἰδία ἐθαρρύνθητε τὴν κωμῳδίαν ταύτην.

— Ἐπάλαισα ἐν τούτοις. Ἐνθυμεῖσθε, δὲν ἤθελον νὰ ὑπάγω εἰς τὸν γάμον τῆς Ρενέ.

— Διότι αἱ τρυφεραί σας χεῖρες δὲν ἦσαν τότε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς λευκότητος καὶ ἁπαλότητος! Ἀπόδειξις τούτου εἶνε ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐμείνατε μὲ τὰ χειρόκτια.

Μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἡ ζωή μου διέρρεε παρασυρομένη ὑπὸ τῶν λέξεων τούτων, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνα πρὸς τὴν Λυγούσταν. Ἡ πίστις μου, αἱ ἐλπίδες μου ἔπιπτον, μίκ πρὸς μίκ, εἰς τὸ κενόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκρημνιζόμην κ' ἐγὼ κατακέφαλα. Ἐν τούτοις ἐπεθύμουν νὰ ἐξαντλήσω τὸ πᾶν μετὰ τῆς Λυγούστας, ν' ἀρίστω τὴν καρδίαν μου νὰ ἐκχειλίσῃ.

— Καλά λοιπόν, ἔστω! ἐστέναξεν. Εἶμαι τοιαύτη. . . . τὸ ὁμολογῶ! Ἀλλὰ. . . . σᾶς ἀγαπῶ, Φιλέντζ! Συγχωρήσατέ με, ὅπως συγχωροῦσι τὰ παιδία. Αἱ γυναῖκες εἶνε παιδία. Σεῖς οἱ ἄνδρες ἐπιζητεῖτε τὸ τέλειον. Διατί δὲν μὲ ἀγαπᾶτε ὅπως εἶμαι; Δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' ἐμοῦ νὰ γείνω διαφορετική. Ἠδυνάμην νὰ ἦμαι καὶ χειροτέρα· διὰ νὰ γείνω σύζυγός σας μοὶ ἦτο εὔκολον νὰ σᾶς ὑποσχεθῶ πᾶν ὅ,τι ἐν συνειδήσει δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελέσω, ἐπομένως νὰ σᾶς ἀπατήσω. Ὅ,τι δύναμαι νὰ πράξω εἶνε τὸ νὰ δοθῶ ὅλη πρὸς ὑμᾶς. Τὸ ἔπραξα. . . . καὶ σεῖς μὲ ἀπωθεῖτε, μὲ μισεῖτε!

— Ὄχι! Σᾶς λυποῦμαι.

Ἡ λέξις αὕτη προσέβαλε τὴν Λυγούσταν.

— Τί! εὐσπλαχνίαν λοιπόν; Διατί ὄχι καὶ περιφρόνησιν; Δὲν μοὶ λέγετε, κύριε, τί ἔχετε μέσα εἰς τὴν καρδίαν σας; Καμμίαν πλάστιγγα διὰ νὰ ζυγίζητε τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν; Ἀχάριστε! Ἄ! εἶνε ἀνυπόφορον. Ἂν ἤμην ἀνὴρ θὰ συνέτριβα διὰ τῶν ἰδίων μου χειρῶν τὰ κόκκαλά σας! . .

Ἐβύθισε τοὺς ὄνυχας εἰς τὸν βραχίονά μου.

— Δόξα τῷ Θεῷ! εἶπον. Οὕτω σᾶς ἀγαπῶ περισσότερον. Ἡ ὀργή σας μὲ παράσσει ὀλιγώτερον τῆς ταπεινώσεώς σας. Αἰ! λοιπὸν λέγετε ὅτι ἀφιεροῦσθε καθ' ὁλοκληρίαν, συγκατανεύουσα νὰ μὲ ὑπανδρευθῆτε! Ἀλλά, κυρία μου, δὲν μοὶ λέγετε ἐνδίδετε εἰς τὸν ἄνδρα, ὅστις γίνεται σύζυγός σας; Τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἦναι πατὴρ τῶν τέκνων σας; Κατὰ τοῦτο καὶ μόνον θὰ δύναται νὰ καυχᾶται ὅτι ὑπερτερεῖ τοῦ ἄλλου κόσμου ὡς πρὸς ὑμᾶς; Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε τὸ ὅλον! Εἰξεύρετε πῶς θεωρῶ τὸν γάμον ἐγὼ ὁ πρότυπος, ὁ χωριάτης, καθὼς λέγετε; Θεωρῶ τὸν γάμον ὡς μοναστήριον τοῦ ἔρωτος! . . . Ἡ σύζυγος δὲν ζῇ πλέον εἰμὴ δι' ἐκεῖνον ὅστις τὴν ἔχει. Οὔτε βλέμματα, οὔτε θαυμασμοί, οὔτε θρίαμβοι τῆς χρειάζονται πλέον καὶ οὔτε πρέπει νὰ τὴν εὐχαριστῶσι! Δὲν ὑπάρχει εἰμὴ διὰ τὸν ἄνδρα της. Πρὶν ἢ λοιπὸν ἀρεθῆτε εἰς τὸ ν' ἀγαπήσετε, ἔπρεπε νὰ προσέξετε ἂν ὁ ἀγαπώμενος ὑφ' ὑμῶν ἐφόρει φράκον ἢ χιτῶνα ἐργάτου. Εἰς τὸν ἰδικόν σας κόσμον οἱ σύζυγοι ποτὲ δὲν δίδουν τὸ πᾶν εἰς τὰς γυναῖκας, ἐπομένως οὔτε δικαίωμα ἔχουν νὰ ζητήσουν τὸ πᾶν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀφοσιούμεθα ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὴν γυναῖκά μας καὶ διὰ τοῦτο πρὶν ἢ τῆς δώσωμεν τὸ ὄνομά μας, ἐξετάζομεν καλῶς τί περιέχει ἡ ψυχὴ αὐτῆς. Ἡμεῖς δὲν ζητοῦμεν νὰ ἦνε μόνον σύζυγος, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ τῆς καρδίας ἡμῶν ἔνθα βασιλεύει μόνη, καὶ ἡ σύντροφος τοῦ οἴκου ἔνθα ζῶμεν ὁμοῦ, ἐνὶ λόγῳ, μήτηρ τοῦ τέκνου μας, τοῦ ἰδικοῦ μας τέκνου. Πῶς θὰ δυνηθῆτε σεῖς νὰ διέλθητε νύκτας ὁλοκλήρους παρὰ τὴν κοιτίδα βρέφους; νὰ χλωμιάνετε ὑπὸ τῶν φροντίδων μεχρισοῦ μεγαλώσουν τὰ τέκνα σας; Σεῖς θὰ θυσιάσετε τὴν καλλονήν σας! . . . . Τὰ ἰδικά σας τέκνα πρέπει νὰ σᾶς τὰ παρουσιάζουν μόνον ὅταν γελῶσι καὶ νὰ τἀπομακρύνουν ἀμέσως ὅμα πρόκειται νὰ κλαύσουν. Σεῖς θέλετε σύζυγον τὸν ὁποῖον νἀγκαλᾶτε εἰς τὸ μεταξὺ μιᾶς συνουλίας καὶ ἑνὸς χοροῦ. Ὁ ἔρως του, ἡ μέθη τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος δὲν δύνατκι νὰ θεωρηθῇ εἰμὴ ὡς δευτερεῦον ἐπεισόδιον παρεμπίπτον ἐν τῇ συνήθει ζωῇ. Διὰ σᾶς εὐτυχία εἶνε

ὁ κόσμος. Μείνατε λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐμὲ δὲ ἄφετέ με εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς μονώσεώς μου.

Ἡ ὀργὴ τῆς Λυγούστας εἶχε κοπάσει.

— Φρονεῖτε λοιπὸν ὅτι δὲν ἀγαπῶ παρὰ τὴν ὡραιότητά μου; . . . . Ἰδού! . . . εἶπε καὶ ἥρπαστε ψαλλίδα, λύουσα συνάμα τὴν κόμην της.

— Μή! . . . ἀνέκραξα μόλις προφθάσας νὰ σταματήσω τὴν χεῖρά της. Εἶνε ἀνωφελὲς νὰ κόψετε τὰ μαλλιά σας. . . . Τὸ γνωρίζω, θὰ μὲ ἀγαπᾶτε ἕως ὅτου μεγαλώσουν πάλιν, ἐν ᾧ τοὐναντίον ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ μὲ λησμονήσετε! . . .

— Ἄχ! Τί πρέπει νὰ κάμω λοιπόν! . . . Θέλετε νὰ ὑπανδρευθῶμεν καὶ ν' ἀποθάνωμεν ἀμέσως; . . . εἶμαι ἕτοιμος. Τὸ θέλετε; . . . Τὸ θέλετε, λοιπόν! . . .

— Ὄχι!; . . Δυστυχὴς κόρη!

Ἔπεσε γονυπετὴς πλησίον μου καὶ ἔλαβεν ἀμφοτέρας μου τὰς χεῖρας.

— Θ' ἀγκαπήσετε ἄλλην γυναῖκα.

— Σκεφθῆτε!

— Ὄχι! Δὲν θέλω νὰ σᾶς ἀρίσω κακὴν ἀνάμνησιν περὶ ἐμοῦ ὡς καρδίας ὑπερηφάνου! Ἐνώπιόν σας αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι πολὺ μικρά. Ὦ! Εἰπέτε μου, δὲν θ' ἀγαπήσετε ἄλλην τινά;

— Κ' ἐδῶ ἀκόμη ἐγωϊσμός. Δὲν θέλετε νὰ παραγορηθῶ.

— Εἶνε ἀληθές. Σᾶς ἀγαπῶ τόσον πολύ. Λοιπόν, οὐδέποτε θ' ἀγαπήσετε ἄλλην;

— Τί μ' ἐρωτᾶτε;

Ἔλαβα τὴν κεφαλήν της μεταξὺ τῶν χειρῶν μου καὶ τὴν ἐθεώρησα ἄκρα ἔτι ἐπὶ μακρόν.

— Δὲν ὑπάρχει πλέον δι' ἐμὲ ἄλλη γυνὴ εἰς τὸν κόσμον παρὰ ἡ μήτηρ μου, μία ἁγία, καὶ ἡ Ρενέ, εἷς ἄγγελος. Τὸν ἔρωτα ἐγὼ δὲν ἐγνώρισα εἰμὴ ἐν ὀνείρῳ· ἐξυπνῶ γέρων.

Οἱ ὀφθαλμοί της ἐσπινθηροβόλησαν ὑπὸ χαρᾶς.

— Ν' ἀγαπῶνται δύο ψυχαὶ τόσον πολὺ καὶ νὰ χωρίζωνται διὰ παντός! . . . εἶπεν ἐγειρομένη. Παράφρων! Σᾶς δίδουν ῥόδα, θέλετε ἄστρα.

Ἀπεμακρύνθην ταχέως. Ἐξερχόμενος δὲ τοῦ θαλάμου συνήντησα τὴν μητέρα μου.

— Τετέλεσται! τῇ εἶπον. Ἡ Λυγούστα ἀπέθανεν, ἢ μᾶλλον ἡ Λυγούστα μου, ἡ ἰδική μου Λυγούττα δὲν ὑπῆρξε ποτέ! . . .

(Τὸ τέλος προσεχῶς).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΟΜΗΤΟΥ ΤΟΥ 1882

Αἱ πρῶται εἰδήσεις περὶ τοῦ κομήτου τούτου ἀνεκοινώθησαν ἐν Εὐρώπῃ διὰ δύο τηλεγραφημάτων τοῦ αὐτοκράτορος Δὸν Πέτρου πρὸς τὴν ἀκαδήμειαν τῶν Παρισίων. Ὁ Cruls ἐν Ῥίῳ Ἰανείρῳ ἀνεκάλυψεν αὐτὸν τῇ 11 Σεπτεμβρίου (ν)· ἀλλ' ὅμως βραδύτερον ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ Common ἐν Κεπστὰδ εἶδεν αὐτὸν ἤδη τῇ 8 Σεπτεμβρίου. Τῇ 18 Σεπτεμβρίου ἔλαβον τὴν πρώτην εἰδοποίησιν διὰ τηλεγραφήματος τῆς Βιενναίκης ἀκαδημείας. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῇ 17, 18, 19, 20, 21, 22 Σεπτεμβρίου ἐγένετο ὁ κομήτης ὁρατὸς δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ κατὰ τὴν μεσημβρίαν παρὰ τὸν ἥλιον, ἔχων μέγαν λαμπρὸν πυρῆνα καὶ βραχεῖαν κόμην. Τῇ 17 Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν 10 ὥραν τῆς πρωΐας καὶ βραδύτερον ἐγένετο παρὰ πολλῶν ὁρατὸς ἐν Ἀλγερίᾳ· τῇ 18 Σεπτεμβρίου εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας. Περὶ τῆς ἡμερησίας ταύτης παρατηρήσεως, (πρὸς τὴν ὁποίαν μόνον ἡ ὁμοία τῆς 26 Φεβρουαρίου 1843 δύναται νὰ παραβληθῇ), ἔλαβον ἐκ Βιέννης τηλεγραφικὴν εἴδησιν μόνον κατὰ τὴν 20 Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν 5 ἑσπερινὴν ὥραν, ὅτε οὐδεμία πλέον ἐλπὶς ὑπῆρχε νἀνευρεθῇ ὁ κομήτης παρὰ τὸν ἥλιον ἂν καὶ ἐπειράθην τοῦτο. Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ κομήτου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐπετεύχθη τῇ 19 Σεπτεμβρίου ἐν Dun-Echt τῆς Σκωτίας καὶ τῇ 22 Σεπτεμβρίου ἐν Παρισίοις, ὑπὸ περιστάσεις λίαν ἀξιοσημειώτους, αἵτινες δέον νὰ ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα. Ἀφοῦ διεδόθη ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Thollon ἐν Νίσσῃ εἶδε τὸν κομήτην κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 18 Σεπτεμβρίου πλησίον τοῦ ἡλίου καὶ ὅτι ἠρεύνησεν ἐπισταμένως διὰ τοῦ φασματοσκοπίου τὴν ὠχρὰν γραμμὴν τοῦ νατρίου (ἣν πρὸ τεσσάρων μηνῶν παρουσίαζεν ὁ κομήτης τοῦ Wells) ἀπεφάτισεν ὁ Fonvielle ἐν Παρισίοις ὅπου ὁ οὐρανὸς ἦτο συνεχῶς νεφελώδης νὰ παρασκευάσῃ ἀεροστατικὴν ἀνάβασιν, ὅπως διερχόμενος ἄπαντα τὰ στρώματα τῶν νεφῶν· ἴδῃ τὸν κομήτην ἐν ἐντελεῖ αἰθρίῳ ὁρίζοντι. Τὴν πρωΐαν τῆς 22 Σεπτεμβρίου ὁ Μαυρίκιος Mallet ὑψώθη ἀπὸ τῆς γῆς ἐν ἀεροστάτῳ· ἀφοῦ διέβη δύο στρώματα νεφῶν, εὗρεν εἰς ὕψος 1500 μέτρων ἐντελῶς αἴθριον οὐρανὸν χωρὶς κατ' ἀρχὰς νὰ δυνηθῇ νὰ ἴδῃ τὸν κομήτην. Ἀνῆλθεν ὑψηλότερον ὅπως ἀπομακρυνθῇ τῆς ὑπ' αὐτὸν θαμβούσης ἀντανακλάσεως τῶν νεφῶν· τότε εἶδε τὸν κομήτην καὶ ἐποίησε τοιαύτας παρατηρήσεις, οἵαι ἦτο δυνατὸν νὰ γείνωσιν ἐν τοσοῦτον ἀσυνήθει θέσει. Ἡ περὶ τῆς τολμηρᾶς ταύτης ἐπιχειρήσεως ἔκθεσις, τῆς πρώτης γενομένης πρὸς σκοπὸν ἀστρονομικόν, εὑρηται ἐν τοῖς Comptes Rendus ἀρ. 13 σελ 558. Αὗται εἰσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ γενόμεναι εἰδήσεις ἀφορῶσαι ἐν γένει εἰς τὸν κομήτην. Ἕτεραι ἀναφέρονται εἰς προσδιορισμοὺς θέσεως καὶ εἰς ἀποπείρας ὑπολογισμοῦ τῆς

τροχιᾶς του ἐξ ἀνεπκρικῶν εἰσέτι παρατηρήσεων. Παρετηρήθη ἐν Βιέννῃ ὅτι ὁ κομήτης τῇ 16 Σεπτεμβρίου κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασεν εἰς τὸ περιήλιον αὐτοῦ σημεῖον, ἐντεῦθεν δὲ τοσοῦτον ἐπλησίασε πρὸς τὸν ἥλιον, ὥστε σχεδὸν ἐφήπτετο τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Βεβαίως ὅμως διῆλθε μετὰ ταχύτητος 60-70 γεωγραφικῶν μιλίων κατὰ δεύτερον λεπτὸν τὸν χῶρον τὸν κατεχόμενον ὑπὸ τῶν πολλὰς χιλιάδας μιλίων ὑψηλῶν ἐρίων ἐκρήξεων (protuberances) τοῦ ἡλίου. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον περίπου εὑρίσκετο καὶ πρὸς τὸν ἥλιον καὶ πρὸς τὴν γῆν εἰς τὸ πλησιέστερον σημεῖον ἀπέχον 20 ἑκατομμύρια γεωγραφικῶν μιλίων ἀπ' αὐτῆς, ἀπεμακρύνθη δὲ ταχέως καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ἀπὸ τῆς γῆς. Τῇ 24 Σεπτεμβρίου ὁ κομήτης ἦτο ὁρατὸς τὴν πρωΐαν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὅμως ἔτι λίαν ἐπαχθῶς ἂν καὶ μέγας καὶ λαμπρός. Τὴν εἴδησιν ταύτην ἔμαθον διὰ τηλεγραφήματος ἐκ Βιέννης τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 27 Σεπτεμβρίου, καὶ ἐντεῦθεν ἄρχονται αἱ ἐν Ἀθήναις παρατηρήσεις, αἵτινες ἐλάχιστα διεκόπησαν μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου ὑπὸ νεφελώδους ἀτμοσφαίρας. Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἤγαγον εἰς ἀποτελέσματα, ἅτινα, ὑπὸ τοιαύτην μορφήν, ἦσαν ἄγνωστα μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὅπως παραστήσω συνοπτικῶς ὅ,τι βεβαίως εἶδον, ἐσχεδίασα καὶ ὑπελόγισα, θέλω πραγματευθῇ εἰς τέσσαρα μέρη τὰ φαινόμενα. Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν ἐντῷ πίνακι παρίστᾳ τὰ κυριώτερα φαινόμενα κάλλιον πάσης περιγραφῆς.

1) *Ὁ πυρήν.* Παρὰ τοῖς μεγάλοις κομήταις παρατηρεῖται πάντοτε ἐν ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἧττον λαμπρὸν ἀστεροειδὲς πάντοτε μικρότατον σημεῖον, ὡς κέντρον ἀφ' οὗ πάντα τὰ φαινόμενα τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν νεφελοειδοῦς περιβολῆς ἤτοι τῆς κόμης ἀπορρέουσι. Ταῦτά εἰσι νεφελοειδῆ τόξα ἢ λαμπροὶ τομεῖς προϊόντα ἐκροαί, τῆς ὁποίας τὴν κατὰ δεύτερον λεπτὸν ταχύτητα προσδιώρισα κατὰ τὸ 1858 εἰς 2000 πόδας διὰ τὸν κομήτην τοῦ Δονάτου. Ἡ ἄλλοτε ἐκ τοῦ πυρῆνος ἐκπορεύεται ἀκτὶς φωτός, λεπτὸν ῥιπίδιον ὡς ἐκροὴ τῆς ὕλης πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς παρετηρήθη κατὰ τὸ 1862 εἰς τὸν τότε κομήτην. Τὸ ῥιπίδιον ἐτέλει μεγάλας δονήσεις περὶ μέσην τινὰ θέσιν ἐν χρόνῳ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, ὁμοίως ὡς παρὰ τῷ κομήτῃ τοῦ Halley κατὰ τὸ 1835. Νῦν ὅμως (1882) ὑπάρχει πάλιν μέγα λαμπρὸν ῥιπίδιον προερχόμενον ἐξ ἐκροῆς τῆς ὕλης καὶ διευθυνόμενον πλαγίως πρὸς τὸν ἥλιον, ἀλλὰ ὁ κυρίως πυρὴν ἐλλείπει ἐκ τῆς θέσεως, ὅπου κατ' ἀναλογίαν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ, ἐκτὸς κατὰ τὴν 3 Ὀκτωβρίου, ὅτε ἀνεῦρον αὐτὸν εἰς τὴν κανονικὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς 4 Ὀκτωβρίου ἐλλείπει ἐντεῦθεν, καὶ παρετηρήθησαν ἀνατολικώτερον ἐν τῷ ῥιπιδίῳ δύο φωτειναὶ σημεῖα ἓν ἀσθενέστερον καὶ τὸ ἕτερον πολὺ λαμπρότερον, ἅτινα μέχρι τῆς 26 Ὀκτωβρίου δὲν μετεβλήθησαν ἐπαισθητῶς, ἐκτὸς τῆς ἐν γένει ταχείας ἐλαττώσεως τῆς λαμπρότητος.

2) *Ἡ κόμη* δὲν εἶναι καταφανῶς διάφορος τῆς τῶν ἄλλων κομητῶν, ἂν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς κόμης ἐννοεῖται τὸ λαμπρότατον μέρος τοῦ κυρίως κωνοειδοῦς, τὸ μέρος τοῦτο, ὅπερ διὰ μὲν γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ φαίνεται 10^0 μακρόν, διὰ δὲ ἀσθενοῦς τηλεσκοπίου 20^0—30^0 εἶναι λίαν φωτεινὸν καὶ κατὰ τὰς κατωτέρας 6—7 μοίρας καλῶς ὡρισμένον. Ἡ θέσις τοῦ μεγάλου ἄξονος σημειοῦται διὰ καταφανεστάτης σκοτεινῆς γραμμῆς, ὡς τοῦτο καὶ πρότερον παρετηρήθη εἰς ἑτέρους κομήτας, τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ κωνοειδοῦς εἶναι καθαρότερον ὡρισμένον τοῦ βορείου. Ὅλον τὸ κωνοειδὲς εὑρίσκεται ἐντὸς μεγάλης κωνικῆς νεφελότητος ἢ μᾶλλον ἐντὸς κωνικῆς νεφελοειδοῦς σύριγγος ἐλάχιστα φωτεινῆς, ἥτις ἀνατολικῶς ἐκτείνεται μοίρας τινὰς πέραν τοῦ πυρῆνος ἐν τῷ χώρῳ τὸν ὁποῖον διέδραμεν ἤδη ὁ κομήτης. Ἡ θέσις τῆς σύριγγος εἶναι κεκλιμένη ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῆς κυρίως κόμης, οὕτως ὥστε πρὸς τὸ βόρειον μέρος ταύτης ἡ σύριγξ παρατηρεῖται εἰς μέγα πλάτος πρὸς τὸ νότιον δὲ μέρος εἶναι στενοτέρα.

Ἀμφότερα τὰ μέρη ἤτοι τὸ κωνοειδὲς τῆς κόμης καὶ ἡ μεγαλειτέρα νεφελοειδὴς σύριγξ περιέχονται ἐντὸς ἐξωτερικῆς νεφελοειδοῦς περιβολῆς ἀσθενεστάτου φωτός, ἥτις παρατηρηθεῖσα τὸ πρῶτον τῇ 10 Ὀκτωβρίου, ὑπῆρξεν ἔκτοτε λίαν σταθερά, ἀλλ' ὅμως τὸ φῶς αὐτῆς ἦν τόσον ἀσθενές, ὥστε δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἐξερευνήσωμεν τὴν ἀληθῆ σημασίαν τοῦ φαινομένου τούτου, οὔτινος ὅμοιον δὲν ἀναφέρεται μέχρι τοῦδε. Ὁ Schiaparelli ἐν Μεδιολάνοις, κάτοχος ἐντελεστέρων ὀργάνων, εἶδε τῇ 19 Ὀκτωβρίου ὅτι ἡ πλαγία αὕτη περιβολὴ κλείεται καὶ στρογγυλοῦται πρὸς ἀνατολάς, οὕτως ὥστε σχηματίζεται νέα κομητικὴ μορφὴ περικλείουσα τὰς δύο ἄλλας. (Τοῦτο ὑποδεικνύεται ἐν τῷ Ε τῆς εἰκόνος διὰ τῆς στικτῆς καμπύλης).

3) *Τὸ πυρὰ τὸν κομήτην νέφος.* Κατὰ τὰς νύκτας τῆς 9, 10 καὶ 11 Ὀκτωβρίου τῇ $16\ ^1/_2$ ὥρᾳ (δηλ. τῇ $4\ ^1/_2$ τῆς πρωΐας) παρετήρουν νοτιοδυτικῶς εἰς ἀπόστασιν 3^0 ἕως 5^0 ἀπὸ τοῦ πυρῆνος παράδοξον νεφελοειδῆ μορφήν, κατ' ἀρχὰς δρεπανοειδῆ, ἔπειτα ὡς νέφος μετὰ πέντε ἐξοχῶν, τέλος ὡς διπλοῦν νέφος μετὰ συνδέσμου ἀσθενῶς μαρμαίροντος. Αἱ γενόμεναι καταμετρήσεις ἀπέδειξαν ὅτι τὸ νέφος ἠκολούθει μὲν ἐν συνόλῳ τὴν κίνησιν τοῦ κομήτου, ἀλλ' οὕτως ὥστε καθ' ἑκάστην ἀπεμακρύνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς νότον τοῦ πυρῆνος.

Τὴν σημασίαν τοῦ φαινομένου τούτου οὐδ' ἐγὼ κατενόησα οὔτε πιθανῶς οἱ πλεῖστοι τῶν ἀστρονόμων. Ὅσοι δὲν εἶδον τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ ἀγνοοῦσι τὰς ἀπεικονίσεις μου δὲν θ' ἀμφιβάλλωσιν (ὡς ἤδη ἐγένετο) ὅτι συνέβη ἐνταῦθα ἐπανάληψις τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1846 περιφήμου διχοτομίας τοῦ κομήτου τοῦ Βιέλα. Ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸ 1846 τὸ χωρισθὲν μέρος ἀπὸ τοῦ κομήτου παρουσιάσθη ὡς ἀνεξάρτητος κομήτης μετ' ἰδίου πυρῆνος καὶ ἰδίας κόμης, ἐνῷ τὸ φαινόμενον τοῦ 1882 οὐδὲν κομητοειδὲς παρουσιάζει καὶ ἤδη ἀπὸ τῆς τετάρτης νυκτὸς δὲν ἐφαίνετο πλέον. Ὁ δὲ συνοδὸς τοῦ κομήτου τοῦ Βιέλα κατὰ τὸ 1846 ἐπανῆλθε κατὰ τὰ ἔτη 1852 καὶ

1858 καὶ ἐγένετο παρὰ πολλῶν δρατὸς, ἕως οὗ ἀπεδείχθη κατὰ τὸ 1866 ὅτι ἀμφότερα τὰ σώματα ταῦτα διελύθησαν ἐξ ὁλοκλήρου. Πιθανῶς θέλουσιν ἀρκέτει αἱ τρεῖς ἐν Ἀθήναις γενόμεναι παρατηρήσεις πρὸς ὑπολογισμὸν τῆς τροχιᾶς τοῦ ἐν λόγῳ νεφελοειδοῦς σώματος καὶ κατὰ συνέπειαν πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος ἂν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κομήτου τὸ νεφελοειδὲς σῶμα παρήχθη, ἢ ἀπήγαγε αὐτὸ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ κομήτης κατὰ τὴν περιήλιον διάβασιν ὡς τμῆμά τινος τῶν ὑψηλῶν ἐξοχῶν (protuberances) τοῦ ἡλίου δι' ὧν διῆλθεν.

Οἱ γενικοὶ χαρακτῆρες τῆς τροχιᾶς καθ' ὅσον αὕτη μέχρι τοῦδε προσδιωρίσθη δεικνύουσι μεγάλην ὁμοιότητα μετὰ τῆς τροχιᾶς τοῦ μεγάλου κομήτου τοῦ 1668, 1843 καὶ 1880 καὶ δίδουσι χώραν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δύο κομῆται κινοῦνται σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς καμπύλης περὶ τὸν ἥλιον. Ὅμοιον παράδειγμα παρουσιάζει ὁ κομήτης τοῦ 1881, ὅστις σχεδὸν τὴν αὐτὴν τροχιὰν τοῦ κομήτου τοῦ 1807 περιγράφει ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς μετὰ τοῦτον.

Ἂν παραδεχθῶμεν κατὰ προσέγγισιν τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἡμετέρου κομήτου ἀπὸ τοῦ ἡλίου = 1 ἢ ἴσην πρὸς 20 ἑκατομμύρια γεωγραφικὰ μίλια, ὁ πυρὴν κατεῖχε 20 μίλια περίπου, τὸ ῥιπίδιον 2000, ἡ διάμετρος τῆς κόμης = 105000 μίλια, ἴση πρὸς τὴν διάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς σελήνης, ἡ παρὰ τὴν κόμην νεφελοειδὴς σύριγξ = 350000 μίλια = $3\frac{1}{2}$ φορὰς τὴν διάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς σελήνης· ἡ ἐξωτερικὴ περιβολὴ 873090 μίλια = 8-θκις τὴν διάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς σελήνης. Τὸ μῆκος τῆς κόμης = $7\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια μιλίων κατ' ἐλάχιστον.

Σημ. Ἡ γραμμὴ ΑΒ ἐν τῷ πίνακι δεικνύει τὴν διεύθυνσιν τῆς φαινομένης κινήσεως τοῦ κομήτου, ἡ γραμμὴ ΒΔ τὴν κίνησιν τοῦ συνοδεύοντος νεφελοειδοῦς σώματος· ἐκ τῶν παρατιθεμένων χρονολογιῶν δείκνυνται εἰς ποίας θέσεις τοῦ κομήτου ἀνήκουσιν αἱ ἀντίστοιχοι τοῦ νεφελοειδοῦς· ἂα εἶνε ἡ κυρία κόμη, ΘΘ ἡ νεφελοειδὴς σύριγξ, γθ ἡ ἐξωτερικὴ περιβολή, τῆς ὁποίας τὸ πρὸς ἀνατολὰς τέρμα Ε εἶδεν ὁ Schiaparelli.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20(1 Νοεμβρίου 1882.

Dr J. F. JULIUS SCHMIDT.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΟΛΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΛΕΑΚΟΥ

Ἀπόκλειθον τό, λάχανόν τι φυόμενον εἰς ὑδατώδη μέρη.
Ἀρνάρι τό, ῥίνη.
Ἀρναρίζω, ῥινίζω, ῥινῶ.

Ἀσπρόλαπας ὁ, πτηνὸν ὅμοιόν πως ἀλκυόνι. Δι' αὐτοῦ ἐκτελοῦσιν αἱ χελιδόνες, ὡς λέγεται, τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἄνοδον καὶ κάθοδον.
Ἀχνάρι τό, ἴχνος.
Βαλτόνω, σταματῶ πως δδεύων ἐπὶ ἐδάφους ἑλώδους, ἐπὶ ὑπηρεσίας ἀπείρου. *Ἐβάλτωσε κεῖ μέσα, δὲν παρα-πάει πέρα, δὲν παρα-βγῇ* λέγει ὁ λαός.
Βαρκάνα ἡ, ἐσχάρα.
Βασταγὸς ὁ, κάνθων, κανθήλιος, ὄνος.
Βοϊδόγλωσσον τό, βούγλωσσον.
Γαλόχανδρα ἡ, ὕαλος ἐσθλή, λευκή, χυτὴ καὶ τρητή, ἣν φέρουσι μετὰ τὸν τοκετὸν αἱ γυναῖκες, αἱ ἔχουσαι ὀλίγον γάλα, πιστεύουσαι ὅτι συντείνει εἰς αὔξησιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λέγεται καὶ *γαλόχανδρα*.
Δάμαλος ὁ, ταῦρος εὐτραφής, ἰσχυρός, ὡραῖος.
Δόσμα τό, δόσις, ἐφ' ᾧ καὶ παροιμία:

Δόσμα τοῦ χεριοῦ,
σῶσμα τῆς ψυχῆς.

Δρυμόνι τό, κόσκινον μέγα πλεκόμενόν ποτε ἐκ λωρίων στρεπτῶν καὶ δασέων, νῦν ὅμως ἀποκατεστάθη τὸ εἶδος ἐκεῖνο διὰ τοῦ λευκοῦ σιδήρου.
Ἐλατόπισσα ἡ, τὰ σταλάγματα τῆς ἐλάτης.
Ἐπανωζεύγλι τό, ὀβελίσκος, ὅστις συνέχει τὴν ζεύγλην μετὰ τοῦ ζυγοῦ.
Ζέος ὁ, θερμορρόη, δι' ἧς οἱ νεωκόροι θερμαίνουσι τὸ ὕδωρ, ὅπερ ῥίπτεται μετὰ τοῦ οἴνου εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον.
Ζυγορράχι τό, ἡ μακρὰ ῥάχις, ἡ κορυφὴ τῶν ὀρέων.
Θαρρετά, θαῤῥαλέως, εὐτόλμως.
Καθίστρα ἡ, κοττάναθρον.
Καμματεύω, καμμοτόω, καλλιεργῶ.
Κάρπανον τό, πᾶν σῶμα κεκαυμένον, ξηρόν.
Κάρμα τό, κύρμα, ἕλωρ.
Κατάνακρα, κατ' ἄκρας, εἰς τὴν ἄκραν. *Κατάνακρα 'ς τὸν κῆπο εἶν' μιὰ τριανταφυλλιά, κατάνακρα θὰ πλαγιάσω γὼ ἀπόψε* κτλ. λέγει ὁ λαός.
Κατάρραχα, κατὰ εἰς τὴν ῥάχιν, τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. *Ἐβγῆκα κατάρραχα καὶ ἀγνάντεψα τριγύρω* λέγουσιν οἱ πολλοί.
Καταρράχια τά, αἱ ῥάχεις, αἱ ἀκρώρειαι τῶν ὀρέων.
Κάψαλον τό, πᾶν ξύλον κεκαυμένον, καὶ μεταφορικῶς ὁ ὑπόμελας, ὁ ἰσχνός, ὁ ἀδύνατος ἄνθρωπος. *Σὰν τὸ κάψαλο ἔγεινε, ἐμαύρισ' ὁ ταλαίπωρος ἀπὸ τὴ φτώχεια, ἀπὸ τὴν ἀρρώστια* φησὶν ἡ συνήθεια.
Κάψαλος ὁ, πᾶν κεκαυμένον δάσος.
Κοκκόροβας ὁ, χάλαζα παρεμφερὴς ὀρόβῳ.

Κουμάσι τό, κουμάσιον — ὀνομάζουσιν οἱ χωρικοὶ τὸν μικρὸν οἶκον, ἐν ᾧ καθεύδουσιν οἱ χοῖροι, καὶ τὸν πολύσαρκον ἄνθρωπον. *Τήρα, τήρα*, λέγουσι, *δὲν παρα-σαλέψ' ἀπὸ τὸν τόπο του τὸ κουμάσι.*

Κούτουλας ὁ, κότυλος.

Κρατητῆρα ἡ, λίθος εὔμορφος, ἐρυθρά, τρητή τε καὶ ἄτρητος, ἥτις ἔχει τὴν δύναμιν κατὰ τὴν δοξασίαν τοῦ κοινοῦ τοῦ στραμπᾶν, τοῦ κρατεῖν τὴν αἱμορραγίαν. Διὰ τοῦτο κέκληται καὶ *κρατητῆρα*.

Κωλόκουρα τά, κεκαρμένα ἔρια. Οἱ ποιμένες εἰώθασι κείρειν τὸ ἔαρ τὰ περὶ τὴν κωλῆν τῶν προβάτων ἔρια χάριν εὐχερεστέρας ἀμέλξεως αὐτῶν. Τὰ ἔρια ἐκεῖνα καλοῦνται κωλόκουρα.

Λαγουδεύω, λαγωθηρῶ.

Μακωνίδα ἡ, μήκων.

Μανδραγούρα ἡ, τὸ καλλιότερον τῶν μυκήτων εἶδος.

Μερμηγκότρουπα ἡ, τῶν μυρμήκων ἡ τρύπα, ἡ μυρμηκιά.

Μπαλί τό, ξυάλη, ἐργαλεῖον δρεπανοειδές, ᾧ χρῶνται πρὸς ξυλείκν.

Μπέρα ἡ, ξηρασία, αὐχμός.

Μπεραΐλα ἡ, κρυμός, παγετός.

Μπαγωνίλα ἡ, ἴδε ξερκίλα.

Μπαραπανίδα ἡ, ἐξοίδησις, ἥτις ἐγγίνεται τοῖς βουβῶσι καὶ ταῖς μασχάλαις ὅταν ἀλγῇ τινος ὁ ποῦς ἢ ἡ χείρ.

Μπελάλα ἡ, σπουδή, ταχύτης.

Μπλάστης ὁ, κανών, δι' οὗ πλάτσονται τὰ φύλλα τῆς πήττας.

Μπρωϊμάδι τό, ὁ πρῶτος ὡριμάζων βότρυς.

Μπάλμη ἡ, ἀχυρινὰ κριθίνη.

Μπασμπάδα ἡ, ῥάγμα, ῥαγάς.

Μπιθίστρα ἡ, θάμνος ἔχων τὸν φλοιὸν ῥοδόχρουν καὶ τὸ φύλλον στρογγύλον.

Μπαμπατένα ἡ, σταμίν, ξύλον τι, εἰς οὗ τὸ μέσον σχεδὸν ὑπάρχει προσηλωμένον πλάγιον σανίδιον καὶ δι' οὗ στραμπατῶσιν οἱ μυλωθροὶ τὸν μύλον ἀλοῦντα τιθέμενοι πρὸ τοῦ στομίου τοῦ σίτωνος αὐτοῦ.

Μπελέδα ἡ, ἡ κοπτομένη μερὶς ἐκ τῆς ἀκρωβελίας.

Μπηγκριλέδα ἡ, χερμάς.

Μπηγανόπηττα ἡ, πλακοῦς, ὃν ποιοῦσι τὸν τρόπον τόνδε:

Ζυμοῦσιν ἐπίτηδες ἢ κόπτουσιν ἐξ ἐζυμωμένου ἄρτου μέρος, ὅπερ φύρουσι μετὰ τυροῦ ἢ καὶ ἄνευ αὐτοῦ· εἶτα τιθέασιν ἀνὰ τὸ πῦρ τρίποδα, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τήγανον μετ' ἐλαίου, βουτύρου, στέατος, ὅ,τι τύχῃ, καὶ πλάττουσιν ἐντὸς αὐτοῦ τὸ ζυμωθὲν ἢ κοπὲν ἐκεῖνο μέρος, ὅπερ ὀπτώμενον ἐκβάλλεται καὶ κάπτεται.

Μπενώχτρα καὶ μπενάκτρα ἡ, ἡ μεγάλη καὶ καμαρωτὴ τρύπα παρὰ τῇ ἑστίᾳ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ τινάσσουσι τὸν βάμβακα τῶν ὀρεστιβίων αἱ ὀρειάδες.

Μπορὸς ὁ, ἴχνος, ἰχνηλασία, ἔρευνα. *Ἔπῆρε μπορὸ δῶ μέσα ἡ Φλόξ, ψάχει, λαγὼς εἶνε περασμένος, ἢ ἐπῆρε τὸν μπορὸ τοῦ λαγοῦ* λέγουσιν οἱ κυνηγοί, ὅ ἐστι τὰ ἴχνη.

Μπουλίδα ἡ, πτηνὸν ὀνομασθὲν οὕτως ἐκ τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶν ἥδε *μπουλί, μπουλί, μπουλί*, καὶ ἐξ ἧς ἐπλάσθη καὶ τὸ λεγόμενον περὶ αὐτοῦ: *Ἔχασε τὸ λουρί του καὶ φωνάζει τὸ λουρί μ, τὸ λουρί μ, τὸ λουρί μ'* μεταφορικῶς ὁ ὑψηλὸς ἰσχνὸς ἄνθρωπος.

Μπαγανότοπος ὁ, λεπτὸς τόπος, λεπτὴ γῆ, λεπτόγεως.

Μπτεροχόρτι, πτέρις, ὅπερ μεταχειρίζονται οἱ χωρικοὶ πρὸς ἴασιν νόσου τινός, ἣν ὀνομάζουσι *φτέρι*. *Ἔβγαλε τὸ φτέρι* ὁ δεῖνα, λέγουσι, *μὸν εἴντε φέρτε φτεροχόρτι.*

Μπαλένωμα τό. Οὕτω λέγουσι τὸν λύκον οἱ λοφιῆται, διότι ὁ πρῶτον ὁρῶν κατ' αὐτοὺς αὐτὸν χαλινοῦται τρόπον τινὰ καὶ μένει ἀκίνητος, ἄναυδος.

Μπλασέρα ἡ, δενδρύφιον ἔχον τὸν φλοιὸν καὶ τὸ φύλλον λεῖον.

Μπαρέθρα ἡ, λάχανόν τι φυόμενον ἐν κήποις, ἐν ἐρειπίοις.

Μπωμάνδηλον τό, τὸ ὕφασμα, ἐν ᾧ τίθεται ὁ ἐζυμωμένος ἄρτος.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία προσεπάθουν νὰ ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τὸν ἱερὸν χῶρον, ἔνθα πάλαι ποτὲ ὁ περικαλλὴς τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης ναὸς ἵστατο καὶ τὰ μυστήρια ἐτελοῦντο τὰ Ἐλευσίνια, ὅπως ἐρευνηθῶσι διὰ σκαφῆς χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς τὰ ἐγκαταλειφθέντα ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις λείψανα. Ἐὰν δὲ αἱ προσπάθειαι ἐβράδυναν νὰ τύχωσι καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη δὲν ἔτυχον καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ σκοπουμένου, πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπῆρξαν τὰ αἴτια, περὶ ὧν περιττὸς εἶναι ἐνταῦθα πᾶς λόγος. Ἀλλὰ καὶ αὕτως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία ἀπεφάσισε νὰ ἄρξηται τοῦ ἔργου, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι τὰ ὀλίγα ἔτι ἐπιπροσθοῦντα εἰς τὴν ὁλοσχερῆ τοῦ ἀνασκαπτέου χώρου ἀπελευθέρωσιν κωλύματα θέλουσιν ἀρθῆ, τὰ δὲ ἐξαγόμενα τῆς τετραμήνου ἤδη ἐκεῖ σκαφῆς ἐκθέτομεν ὧδε ὡς συντομώτατα.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκαταντατηρίδος ἐπεχειρίσθη ἡ ἔρευνα διὰ σκαφῆς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐλευσῖνος τόπων ὑπό τινων τῶν ἑταίρων τῆς Φιλαρχαίου Ἑταιρίας τῶν Dilettanti καὶ κατωρθώθη ἔκτοτε ὁ καθορισμὸς τοῦ Μεγάλου Ναοῦ (τοῦ Μεγάρου), ἐξητάσθησαν δὲ καὶ δι' ἐμπείρων ἀρχιτεκτόνων ἐτχεδιογραφήθησαν τούτου τε καὶ τῶν ἄλλων

οἰκοδομημάτων, ὅσα ἢ ἐφαίνοντο ἢ ἡ σκαφὴ αὐτῶν ἀνεύρισκε, τὰ λείψανα. Ὁποῖα τινὰ ὑπῆρξαν τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐρευνῶν τῶν Dilettanti δὲν εἶναι τοῦ παρόντος τόπου καὶ χρόνου διὰ μακρῶν νὰ εἴπωμεν· ἀρκετὸν νὰ σημειώσωμεν ἓν μόνον ὅτι ἡ σκαφὴ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἕνεκα διαφόρων κωλυμάτων λίαν περιωρισμένη, τὰ ἀνώτατα μόνον ἐρευνήσασα τῆς ἐπιχώσεως στρώματα ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, αἱ δὲ τοῦ Γάλλου Lenormant ἀνασκαφαὶ (1860-61) ὀλίγα προσέθηκαν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Dilettanti γνωστὰ γενόμενα. Ὄχι ἄνευ λόγου λοιπὸν δύναταί τις νὰ διϊσχυρισθῇ ὅτι κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἔννοιαν μόνον νῦν σκοπεῖται καὶ δύναται νὰ γίνῃ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἀνασκαφή, ἧς τὰ μέχρι τοῦδε (ἀπὸ 2ας Ἰουνίου μέχρι μέσων Ὀκτωβρίου) ἐξαχθέντα εἶναι τάδε·

Καὶ πρῶτον μὲν ἀνευρέθησαν καὶ αὖθις τὰ λείψανα τῆς Προναΐου Στοᾶς τῆς κατὰ Βιτρούβιον ὑπὸ Φίλωνος τοῦ ἀρχιτέκτονος κτισθείσης καὶ ἐβεβαιώθη ὅ,τι περὶ αὐτῆς καὶ οἱ Dilettanti σημειοῦσι, ὅτι δηλ. ὁ μὲν στερεοβάτης της εἶναι, ὡς συνήθως ἐκ πωρίνων κανονικῶν πλίνθων ἐκτισμένος, αἱ δὲ τρεῖς βαθμίδες καὶ ἡ τοῦ δαπέδου ἐπίστρωσις ἐκ τετραγώνων ἐξ ἐλευσινίου ὑπομέλανος ἀσβεστολίθου πλακῶν, ἕως δὲ τοῦ στυλοβάτου ἵσταντο ἔμπροσθεν (ὡς, ἢ τεμάχια τοῦ κατωτάτου σπονδύλου, ἢ μόνον αἱ τῆς γομώσεως σωζόμεναι ὀπαὶ δεικνύουσι) δώδεκα κίονες δωρικοῦ ῥυθμοῦ, οἵτινες οὐδέποτε εἶχον ὅλως ἀποτελειωθῇ, διότι δὲν φέρουσιν εἰμὴ κατὰ τὸ κατώτατον ἄκρον τῶν σωζομένων σπονδύλων ῥαβδώσεις. Ἀτυχῶς δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν καὶ δευτέρα ὑπῆρχεν ὁμοία σειρὰ κιόνων πρὸς τὰ ἔσω τῆς πρώτης παράλληλος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης, αἱρομένου ὅμως ὁπωσοῦπω διὰ τῆς καταδαφίσεως οἰκιῶν τινῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἤδη ἐξηγορασθεισῶν τοῦ κωλύματος, ἐλπίζεται ἐν τῇ νῦν περιόδῳ τῶν ἀνασκαφῶν πρὸ τῆς δικοπῆς αὐτῶν δηλαδὴ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ ζητήματος· εὑρέθη ὅμως ὁ μεταξὺ τοῖχος ὁ τὴν Στοὰν μὲ τὸν Σηκόν, ἤτοι τὸν κυρίως Ναόν, ἑνώνων καὶ κατεδείχθη ὡσαύτως ἀκριβὴς ἡ τῶν Dilettanti σημείωσις ὅτι καὶ τοῦτου ὁ Στερεοβάτης ἦν ἐκ πωρίνων πλίνθων ἐκτισμένος, ὁ δὲ τοῖχος ἀπετελεῖτο ἐξ ἐλευσινίων τετραγώνων πλακῶν ἐν διπλῇ σειρᾷ τεθειμένων, ἄνευ παρεγκλίσματος πιθανῶς, καὶ εἶχε πάχος 1,00-1,20 γαλλ. μέτρων· ὁποῖόν τι ὅμως ἦτο τὸ δάπεδον τοῦ Ναοῦ εἰσέτι δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ, διότι ἡ σκαφὴ περιορισθεῖσα ὡς πρὸς τὸν Σηκὸν εἰς ἐλάχιστον μέρος εἰς τὸ προσῆκον βάθος ἀπέδειξε μόνον χώματα καὶ εὔλογος εἶναι ἡ ὑπόνοια ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἡ ἐπίστρωσις τοῦ δαπέδου ἐξέλιπεν. Ἔξω δὲ τοῦ Σηκοῦ καὶ τῆς Στοᾶς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Στερεοβάτου ἡ νῦν σκαφὴ προεχώρησεν εἰς μεγαλείτερον, ἢ ἡ τῶν Dilettanti, βάθος καὶ ἔδειξε τὰ λείψανα καὶ ἄλλων τινῶν μικρῶν οἰκοδομημάτων καὶ τοίχων, ὧν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ σχέσις πρὸς τὸ μέγα οἰκοδόμημα ἀκόμη δὲν εἶναι εὐνόητα.

Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀκατάληπτα εἶναι ὅσα ἡ νῦν σκαφὴ ἔφερεν εἰς φῶς ἀρχαίων οἰκοδομημάτων λείψανα κατὰ τὰ βορειοανατολικὰ τοῦ περιβόλου προχωρήσασα ἐκεῖ εἰς βάθος ἓξ μέτρων περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Ἐὰν δέ, ὅπως ἐκ πολλῶν τεκμηρίων εἰκάζεται, ἀποδειχθῇ ὄχι ψευδὲς καὶ τὸ παρὰ τῶν Dilettanti λεγόμενον ὅτι ἡ ἀσβεστόλιθος στρῶσις, ἣν καὶ ἡ νῦν σκαφὴ καθ' ὅλον τὸν πρὸ τοῦ μετώπου τῆς Στοᾶς πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τοῦ τοίχου σχεδὸν τοῦ Περιβόλου χῶρον ἔφερεν εἰς φῶς, εἶναι τὸ τῆς αὐλῆς, οὕτως εἰπεῖν τοῦ Ναοῦ, ἔδαφος (εἴτε τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ὑποτεθῇ ἡ στρῶσις αὕτη κτίσμα, εἴτε τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἐπισκευασθεῖσα), τὰ κατὰ τὰ Βορειοανατολικὰ τοῦ Περιβόλου ἐκεῖνα λείψανα τῶν οἰκοδομημάτων ἐπικεχωσμένα ὑπὸ τεχνητῆς ἐπιχώσεως καὶ πολλὰ ὑπὸ τὴν ἀσβεστόκτιστον στρῶσιν εὑρισκόμενα, ὡς ἡ σκαφὴ ἔδειξε, καθίστανται ἔτι μᾶλλον ἀκατάληπτα καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου εἰς μίαν μόνην δύνανται νὰ μᾶς φέρωσιν εἰκασίαν, ὅτι ἦσαν ἀρχαιότερα τῆς Στοᾶς τοὐλάχιστον τοῦ Φίλωνος οἰκοδομήματα κατεστραμμένα πρὸ τῆς οἰκοδομήσεως αὐτῆς καὶ σκεπασθέντα ὡς ἄχρηστα. Νὰ προχωρήσῃ ἡ σκαφὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔτι μᾶλλον ἐρέτος ἐκρίθη ἀσύμφορον· ἐτράπη λοιπὸν ἐπὶ τὰ ἄνω, καὶ ἤρξατο κυκλοῦσα τὸν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ναοῦ βράχον καὶ μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἄλλο ἐκεῖ ἀνευρέθη ἢ αἱ καὶ ὑπὸ τῶν Dilettanti σημειούμεναι βαθμίδες, ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένης κλίμακος.

Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐν συνόψει τὰ ἐξαγόμενα ὡς πρὸς τὰ τῶν οἰκοδομημάτων λείψανα. Τὰ δὲ εὑρήματα οὔτε πολλὰ οὔτε παρὰ πολλοῦ λόγου ἄξια ὑπῆρξαν, τούτων δὲ ἀναντιῤῥήτως προέχει ἡ ἀρχαϊκὴ ἢ ἀρχαΐζουσα κεφαλὴ ἡ ἐν τῷ Μουσείῳ νῦν τῆς ἑταιρίας ἐν Ἀθήναις κατατεθειμένη καὶ τὰ πολλὰ ἐνεπίγραφα ἀναθηματικὰ βάθρα, εἰ καὶ πάντα σχεδὸν εἶναι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἢ μᾶλλον Μακεδονικῶν χρόνων εὕρημα ἄξιον λόγου εἶναι τὸ εἰς ἱεροφάντην *Χαιρήτιον* ψήφισμα τῶν γενῶν τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων· τῶν νομισμάτων ἄξια μνήμης εἶναι μόνον δύο χρυσᾶ Βυζαντιακὰ τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐλπίδες μεγάλαι περὶ εὑρέσεως ἀξίων λόγου γλυπτικῶν ἔργων ἄλλων μνημείων δὲν ὑπάρχουσι, τὸ μὲν διότι ἡ καταστροφὴ ἐν Ἐλευσῖνι ὑπῆρξε μεγάλη τότε καὶ διότι κατὰ τὰ φαινόμενα ὁ Ναὸς δὲν εἶχε *διάζωμα* ἢ *ζωφόρον*.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίᾳ ἤρξαντο καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀνασκαφαὶ ὡς γνωστὸν παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ δικαίας τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἀνευρέθησαν δ' ἐπ' ἐσχάτων αἱ βάσεις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ μέγα μέρος...

φανὲς οἰκοδόμημα περιφερὲς περιβαλλόμενον ὑπὸ τριῶν σειρῶν κιόνων, ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶναι δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἡ δευτέρα ἰωνικοῦ καὶ ἡ τρίτη ἀρχαϊκοῦ κορινθιακοῦ. Τὸ μαρμάρινον τοῦτο οἰκοδόμημα οὕτινος τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέρη ἁρμολλῶνται κατὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κάλλος τοῦ περιγράμματος πρὸς τὰ τοῦ Ἐρεχθείου, εἰκάζει ὁ κ. Καββαδίας ὅτι εἶνε ἡ περίφημος Θόλος τοῦ Πολυκλείτου περὶ ἧς ἰδοὺ τί λέγει ὁ Παυσανίας (II, 27,3).

«Οἴκημα δὲ περιφερὲς λίθου λευκοῦ καλούμενον Θόλος, ὠκοδόμηται πλησίον θέας ἄξιον. Ἐν δὲ αὐτῷ Παυσίου γράψαντος βέλη μέν καὶ τόξον ἐστὶν ἀφεικὼς Ἔρως, λύρκην δ' ἀντ' αὐτῶν ἀράμενος φέρει. Γέγραπται δὲ ἐνταῦθα καὶ Μέθη, Παυσίου καὶ τοῦτο ἔργον, ἐξ ὑκλίνης φιάλης πίνουτα· ἴδοις δὲ κἂν ἐν τῇ γραφῇ φιάλην τε ὑάλου καὶ δι' αὐτῆς γυναικὸς πρόσωπον. Στῆλαι δὲ εἰστήκεσαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, τὸ μὲν ἀρχαῖον καὶ πλέονες, ἐπ' ἐμοῦ δὲ ἐξ λοιπαί. Ταύταις ἐγγεγραμμένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐστιν ὀνόματα ἀκεσθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ προσέτι δὲ καὶ νόσημα ὅ,τι ἕκαστος ἐνόσησε καὶ ὅπως ἰάθη· γέγραπται δὲ φωνῇ τῇ Δωρίδι.

Ἀνευρέθησαν δ' ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς διάφορα γλυπτικὰ ἔργα ἐξ ὧν ἰδίως μνημονευτέα τρία κολοσσιαῖα ἀγάλματα, δύο γυναικεῖα ὧν τὸ ἓν ὁμοιάζει πρὸς ἄγαλμα τῆς αὐτοκρατείρας Λυβίας καὶ ἓν ἀνδρικὸν παριστὰν ῥωμαῖον αὐτοκράτορα φέροντα θώρακα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰσὶν ὡραῖαι ἐγγεγλυμμέναι γλυφαί, οἷον κεφαλὴ γοργόνος, γρύπες, τροπαῖα καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀνευρέθησαν δ' ὁμοίως καὶ διάφοροι ἐπιγραφαὶ ἐξ ὧν γίνεται γνωστὸς Ἀθηναῖος ποιητὴς Διομήδης ἄγνωστος τέως.

Μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας ὁ κ. Καββαδίας ἠρεύνησε τὸν πέριξ χῶρον καὶ οὕτως ἀπεκαλύφθη πλησίον τῆς Θόλου περίπτερος δωρικὸς ναός, ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς εἰκάζεται. Πρὸ τῆς ἀνατολικῆς δ' αὐτοῦ πλευρᾶς εὑρέθησαν κορμοὶ καθημένων καὶ ἐγονατισμένων γυναικῶν, κεφαλὴ πωγωνοφόρου ἀνδρός, ἣν ἐχθρικὴ χεὶρ ἔχει ἁρπαγμένην ἐκ τῆς κόμης. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ ἀέτωμα ἐκοσμεῖτο πιθανῶς διὰ Κενταυρομαχίας. Πρὸ τῆς δυτικῆς δὲ πλευρᾶς εὑρέθησαν τὴν 22 Ὀκτωβρίου κατὰ στίχον κείμενοι, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἀετώματος κατέπεσαν, ἓξ Νηρηΐδες, ὧν αἱ μὲν δύο πλέουσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης, αἱ δὲ τέσσαρες ὀχοῦνται ἐπὶ ἱπποποτάμων, χαριέντως διὰ τοῦ ἑνὸς βραχίονος περιπτύσσουσαι τὸν αὐχένα τοῦ εὐγενοῦς αὐτῶν ζώου. Δικτηροῦνται δὲ αἱ τρεῖς ἐκ τῶν τελευταίων ἐν καλῇ καταστάσει· μόνον αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἐλλείπουσιν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ τῆς μιᾶς αὐτῶν εὑρέθη ὡραιότατον ὄντως ἔργον. Εἶνε δὲ αἱ μορφαὶ αὗται χαριέστατα καὶ ἐξκιρέτου καλλονῆς, ἀναμφιβόλως ἔργα τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ε'. ἑκατονταετηρίδος Ἀττικῆς Σχολῆς. Πρὸς τούτοις δὲ εὑρέθη μέγα ἀνάγλυφον εἰκονίζον τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς καθήμενον θρόνου καὶ πρὸ αὐτοῦ τὴν Ὑγιείαν, ἑκατέρωθεν δὲ βαδίζουσαν γυναικείαν μορφὴν καὶ Νίκην καὶ ὑπερμέγεθες ἱματιοφόρον ἀνδρικὸν ἄγαλμα, τὸ κάλλιστον τῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθέντων ρωμαϊκῶν ἀγαλμάτων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία ἐπελήφθη σκαφῆς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸ τοῦ ἱδρύματος τοῦ Μουσείου πρὸς κάθαρσιν τοῦ χώρου. Ἐν τῇ σκαφῇ ταύτῃ εὑρέθησαν πολλὰ καὶ διάφορα ἄξια λόγου ἀρχαῖα, πλὴν ἄλλων δ' ἐπιγραφαί, τεμάχια γλυπτῶν καὶ ἀγγεῖα ὧν τινὰ ἐξαιρέτου λεπτότητος, καὶ χάλκινα ἀγαλμάτια ὧν ἐν ἰδίᾳ ὡρκιοτάτης τέχνης. Τὰς τελευταίας δὲ ταύτας ἡμέρας εὑρέθη ἐν τῷ πρὸς βορρᾶν τοῦ μουσείου χώρῳ ἔνθα καὶ τὰ χώματα πλειότερα, μαρμάρινον ἄγαλμα τεθραυσμένον εἰς τέσσαρα τεμάχια καὶ ἔχον ὕψος 81 ἑκατοστῶν τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Ὑποτίθεται ὅτι εἶναι Ἥρα ἡ Ἀφροδίτη, ἵσταται δὲ κατὰ μέτωπον. Ἡ βάσις, ἐφ' ἧς ἵσταται εἶναι τριῶν ἑκατοστῶν καὶ σώζει προσκεκολλημένα φύλλα μολύβδου, δι' οὗ ἦτο προσηρμοσμένον εἰς τὸ βάθρον. Ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐλλείπει, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἐκράτει ἐλλιπὲς ἴσως πτηνόν, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δὲ φορεῖ στεφάνην. Τέχνην ἔχει ἀρχαϊκὴν καὶ σώζει λείψανα ἱκανῶς ζωηρῶν χρωμάτων εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῶν κοσμημάτων, ἔτι δὲ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς κόμης καὶ τῶν πεδίλων. Ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς μεσαίας πλακτείας πτυχῆς τοῦ χιτῶνος διακρίνεται κόσμος μαιάνδρου γραπτός. Ἡ ἔκφρασις τῆς μορφῆς ἔχει τραχύτητα ἀρχαϊκήν. Πλὴν τούτου εὑρέθη καὶ ἕτερον μικρὸν γυναικεῖον ἀγαλμάτιον ἐκ λίθου παρίου, ὕψους ὡς 20 ἑκατοστῶν γαλλικοῦ μέτρου. Ἀνευρέθη δ' ὁμοίως καὶ χεὶρ μεγάλη ἐκ λίθου παρίου ἥτις σώζει ζωηρότατον τὸν χρωματισμόν.

ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΓΑΜΗΝΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Περὶ τῶν νεωτέρων εὑρημάτων τῶν ἐν Περγάμῳ ἀνασκαφῶν αἱ Γερμανικαὶ ἐφημερίδες ἀνακοινοῦσιν εὐχάριστα νέα. Αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ ὑπῆρξαν λίαν γόνιμοι. Κολοσσιαῖον γυναικεῖον ἄγαλμα ἑλκύει τὸ βλέμμα τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν αἴθουσαν τοῦ ἐν Βερολίνῳ μουσείου. Παριστᾷ Ἀθηνᾶν ἧς δυστυχῶς ἐλλείπουσιν ἡ κεφαλή, ὁ λαιμὸς καὶ οἱ βραχίονες· καὶ ἐν τούτοις ἐπιβλητικὴν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ ὁ κόρμὸς μετὰ τοῦ λαμπρῶς ἐξειργασμένου ἱματισμοῦ, τοῦ λεπιδωτοῦ θώρακος ἐν τῷ μέσῳ φέροντος τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος. Τὸ καλλιτέχνημα τοῦτο φέρει ἅπαντα τὰ σημεῖα τοῦ μεγαλείου ἐν τῇ ἁπλότητι αὐτοῦ. Ἡ βάσις τοῦ ἀγάλματος φέρει εὐδιάκριτα ἴχνη ζωφόρου καὶ ἀναγλύφων. Ἕτερον ἄγαλμα, μικροτέρου μεγέθους, παριστᾷ ἐπίσης Ἀθηνᾶν, εἶναι δὲ ἄριστα διατετηρημένον

καὶ θκυμκσίας ἐργασίκς. Τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς καὶ περ οὔσης νεωτάτης ἔχει ἔκφρκσιν τρκχεῖκν καὶ αὐστηρόν. Τοῦ ἀγάλμκτος ἐλλείπουσι μόνον οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ ὁ δεξιὸς βρκχίων. Αἱ πτυχαὶ πίπτουσι μετὰ χάριτος καὶ ἐλευθέρως, λίκν δὲ πρωτότυποι εἰσὶν οἱ στκυροειδῶς ὑπὲρ τοὺς ὤμους συμπλεκόμενοι καὶ πρὸς τὰ κάτω κυρτῶς ἐκκεκομμένοι ἀορτῆρες, οἵτινες κκτκλήγουσιν εἰς κριοκειδεῖς ὄφεις. Τὸ μάρμκρον ἐξ οὗ τὸ λκμπρὸν τοῦτο τῆς θεᾶς ἄγκλμκ εἶνκι λεπτόκοκκον, ὑποκιτρίνου χρωιᾶς, ὑπενθυμιζούσης τὸ πεντελήσιον. Τὸ τρίτον ἄγκλμκ, ὅπερ περιγράφεται, πκριστᾷ ἴσως Δήμητρκν, ἧς δυστυχῶς λείπουσιν ἡ κεφκλὴ καὶ οἱ βρκχίονες. Αἱ πτυχαὶ πίπτουσι χκριέντως καὶ πλουσίως, ἡ δὲ ἐργκσία ἐστὶν ἀρίστη. Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἀγάλμκτκ εὑρέθησκν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Περγάμῳ. Ἐκτὸς τούτων εἰσὶν ἐκτεθειμένοι σηκὸς δωρικοῦ ῥυθμοῦ καλῶς δικτετηρημένος, ἐν ᾧ ἐτοποθετήθη προσωρινῶς κορμὸς Ἡρκκλέους, καὶ ἕτερος σηκὸς ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ. Ἐκ τῶν δύο ἀνηκόντων αὐτῷ κιόνων διετηρήθη κκλῶς μόνον ὁ εἷς, ἐν ᾧ ἀπ' ἐνκντίκς τὸ λεπτότκτκ ἐξειργκσμένον γεῖσον διετηρήθη σχεδὸν ἐντελῶς ἀνέπκφον. Ἐν τῷ σηκῷ τούτῳ ἐτέθη προσωρινῶς χκριέστκτον κκί, ἐν τῇ στάσει ὁδευούσης, λίκν ἐπκγωγὸν ἄγκλμκ γυνκικός. Καὶ κίων τις κκλῶς δικτετηρημένος μετὰ κιονοκράνου ἐνθυμίζοντος ἰνδικόν τινκ ῥυθμόν, ἐξετέθη ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Βερολινικίου μουσείου αἰθούσῃ.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πρκξιτέλους ὑπὸ τοῦ κκθηγητοῦ κυρίου Σχάπερ ἐπερκιώθη ἤδη ἐν Βερολίνῳ κκὶ θέλει ἐκτεθῇ προσεχῶς εἰς τὴν θέκν εὐρυτέρου κύκλου, ἀφοῦ ληφθῇ τὸ ἐξ ἀργίλλου ἐκμκγεῖον. Ὁ κκλλιτέχνης πκρεδέχθη τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθκι τοῦ κ. Χίρσφελδ, τοῦ πρώτου διευθυντοῦ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνκσκκφῶν, κκὶ τοῦ κ. Τρού. Ὁ Ἑρμῆς, νεκνίκς γυμνός, ἵστκτκι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς στηριζόμενος, τὸν δ' ἀριστερὸν ἐλεύθερον ἔχων, ἐν ἡσύχῳ κκὶ ἐλευθερίῳ στάσει πκρὰ κορμὸν δένδρου, ἐφ' οὗ ἔρριψε τὴν ἐλκφρὰν κὐτοῦ χλκμύδκ κκὶ ἐφ' οὗ στηρίζεται ἐλκφρῶς διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βρκχίονος. Ὁ δεξιὸς κὐτοῦ βρκχίων ὑψοῦται ὑπὲρ τὸν ὦμον πλκγίως, ἀλλὰ διευθυνόμενος κκὶ τι πρὸς τὰ πρόσω. Ἡ χεὶρ κρκτεῖ βότρυν. Ὁ ἀριστερῶς ἄνω βρκχίων κρέμκτκι σχεδὸν κκθέτως πκρὰ τὸ σῶμκ, ἐν ᾧ ὁ στηριζόμενος κάτω βρκχίων ἐκτείνετκι ὁριζοντίως ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς κάθισμκ διὰ τὸν μικρὸν Διόνυσον, ὃν ὑποχρεοῦται νὰ φέρῃ ὁ Ἑρμῆς πρὸς τὰς τροφοὺς νύμφκς. Τὸ πκιδίον οὗ τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τῶν ἰσχίων κκλύπτει ἱμάτιον, στηρίζει τὸν δεξιὸν μικρὸν πόδκ ἐπὶ κλάδου τοῦ κορμοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἀριστερὸς κρέμκτκι ἐλεύθερος. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρκτεῖται ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἐκτείνεται ἁπλῆστως πρὸς τὸν βότρυν, ὃν ὁ Ἑρμῆς προτείνει. Ἡ ὅλη στάσις εἶνκι πολὺ φυσικωτέρκ ἢ ἂν πκρκδεχθῇ τις τὴν ἄλλην γνώμην ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἐκρκτεῖ ἐν τῇ ὑψωμένῃ δεξιᾷ θύρσον, στηριζόμενον ἐπ' κὐτοῦ ὡς ἡ Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου. Ἡ συμπλήρωσις πρέπει νὰ ἦτο λίκν δύσκολος διότι ὁ δεξιὸς βρκχίων κκὶ τὸ κάτω μέρος τῶν κνημῶν τοῦ Ἑρμοῦ κκὶ τοῦ σώμκτος τοῦ πκιδίου δὲν ἀνευρέθησκν ἢ εἰσὶ τεθρκυσμένκι εἰς μικρὰ τεμάχικ.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ὀλίγκ, ὀλίγιστκ κκτὰ μκκρὰ χρόνου δικστήμκτκ προσερχόμενκ κκτκτίθενται ἐν τῇ τοῦ Πειρκιῶς συλλογῇ εὑρήμκτκ Πειρκϊκὴν συνήθως τὴν προέλευσιν ἔχοντκ, κκὶ οὕτω βρκδέως λίκν ἀνκπτύσσετκι τὸ ἀρχκιολογικὸν τοῦ δήμου Μουσεῖον. Τὰ κἴτικ τούτου πολλὰ κκὶ ποικίλκ μεθ' ὅλην τὴν ἱκκνῶν ἔργων συχνὴν ἀνκκοίνωσιν, μεθ' ὅλην τὴν προθυμίκν ἣν δείκνυσιν ὁ δῆμος εἰς πλουτισμὸν τῆς συλλογῆς δι' ἀγορᾶς ἀντὶ ἀδρᾶς ἀμοιβῆς τῶν ἑκάστοτε πκρουσικζομένων πρὸς τοῦτο. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συλλογῆς, ἐν κκτὰ πολὺ θὰ συνεβάλλετο. Ἀφ' οὗ ἐθεωρήθη ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ Μουσεῖον ἐν Πειρκιεῖ, ἀφ' οὗ ἱδρύθη τοιοῦτον ἐν Σπάρτῃ διὰ τὰς ἐκεῖ ἀρχκιότητκς, ἀφ' οὗ ἡ Μύκονος ἐδέχθη τὰς ἐκ Δήλου, ἀφ' οὗ τῆς Ὀλυμπίκς οἱ θησκυροὶ ἀπεφκσίσθη νὰ μένωσιν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Διὸς ἀποφεύγοντες τὴν διὰ τοῦ Ποσειδῶνος μετάβκσιν κὐτῶν πκρὰ τῇ Ἀθηνᾷ, διατί ὁ τῶν Πειρκιέων δῆμος νὰ μὴ ζητήσῃ ἐν πλήρει δικκίῳ τὴν ἀπόδοσιν ὧν τὸ ἄστυ τὰς ἑκυτοῦ συλλογὰς ἐπλήρωσε, τῶν προελθόντων ἐξ κὐτοῦ τοῦ Πειρκιῶς; Ἰδοὺ τὸ μέσον δι' οὗ θὰ ἀποκτήσωμεν Μουσεῖον, ἀλλ' ἀληθῶς Μουσεῖον τοπικὸν κάλλιστον ἐν ᾧ νὰ δικγρκφῆτκι κάλλιστκ ὅπου ἠδυνήθημεν νὰ πκρκκολουθήσωμεν σήμερον σχετικὸν πρὸς τὴν τοπογρκφίκν τῆς πόλεως. Σήμερον ὡς ἔχουσι τὰ πρκγμκτκ δυσχερεστάτη ἀποβκίνει ἡ μελέτη πάντων τῶν κκτὰ κκιροὺς ἀνκκκλυφθέντων ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῇδε κἀκεῖσε κείμενκ σημεῖκ τῆς τοπογρκφίκς. Τοῦτο διότι ἀλλκχοῦ τὰ ἀνκκκλυφθέντκ ἀνέκειντκι, μκκρὰν δὲ τούτων τὰ ἄξικ μελέτης σημεῖκ τῆς πόλεως, εἰς ἐξέτκσιν δ' ἀμφοτέρων οὐ μικρὰ ἡ δυσχέρεικ ἀνκπτύσσετκι, ἐὰν μὴ εἴπῃ τις ὅτι ὅλως ἀδύνκτον ἐνίοτε κκθίστκτκι. Ἃς φροντίσῃ ἐπὶ τούτου ὁ δῆμος κκὶ εἰς τὴν δικκόσμησιν ἑκυτοῦ ἀποβλέπων κκὶ εὐκολίκν μεγίστην εἰς σπουδὴν τῶν κκτ' κὐτὸν τοῖς περὶ τκῦτκ ἀσχολουμένοις πκρέχων.

Πλὴν ταῦτκ ἄλλου χρόνου, ἄλλης ζητήσεως. Τῶν δ' ἐν τῇ συλλογῇ ἀνκτεθέντων ἐκτὸς τῶν μικρῶν τεμκχίων κκὶ λκβῶν ἀμφορέων ἐκ κκθημερινῆς περισυνκγωγῆς προερχομένων ἄξικ λόγου εἰσί:

Α'. Δύο κεφκλκὶ λίθιναι. Ἐκ κκτκσχέσεως τῆς ἐν Πειρκιεῖ ἀστυνομίκς ἀπεστάλησκν κκτὰ τοὺς πκρελθόντκς μῆνκς δύο κεφκλκὶ ἡ

μὲν ὁλογλύφου ἡ δ' ἀναγλύφου παραστάτεως. Ἡ ἑτέρα τούτων γενειοφόρου ἀνδρός, μετὰ μακρᾶς κόμης, ῥυτίδων ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀπὸ ἄκρου τοῦ λαιμοῦ ἀποκεκομμένη, ποιητοῦ εἰκόνα παρέχει, ὡς ἐκ τῆς ταινίας γε, ἧ ἡ κόμη ἀναδέδεται, δῆλον, καὶ δὴ τοῦ Ὁμήρου, παρεμφερεστάτη οὖσα τῷ κοινῶς φερομένῳ Ὁμήρου ἀπεικάσματι. Διατηρεῖται εὐτυχῶς σῶα, ὀλίγον ἀποτριβείσης τῆς ῥινὸς ἄκρας. Ὕψος τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ τραχήλου περὶ τὰ 0,30

Ἡ δ' ἑτέρα νεκνίου κεφαλὴ ἐξ ἀναγλύφου ἀπεκεκομμένη, ὡς δῆλοῖ τὸ δεξιᾷ ταύτης προεξέχον λείψανον τῆς πλακὸς ἐφ'ἧς τὸ ἀνάγλυφον, ἐν πολλοῖς ἀποτετριμμένη καὶ ἴχνη χρωμάτων ἐνιαχοῦ φέρουσα. Τὸ ὕψος εἶνε τὸ αὐτὸ περίπου τῇ προειρημένῃ.

Β'. Ἀγαλμάτιον Κυβέλης. Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς αὐτῆς κατασχέσεως προῆλθεν. Εἶνε τῶν συνήθων παραστάσεων. Ἡ κεφαλὴ ἀποκεχωρισμένη τοῦ σώματος, ἀποκεκομμένη δὲ καὶ ἡ ἄκρα ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ὁ θρόνος ὄπισθεν ἐσχηματισμένος κατὰ τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος. Τῇ δεξιᾷ ἔχει φιάλην. Ἀναπαύεται δ' ἡ χεὶρ αὕτη ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τοῦ θρόνου, ὅπερ φέρει ἔμπροσθεν λέοντα ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ.

Γ'. Μέτρον ἀγορανομικόν. Τοῦτο εἶνε δῶρον τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδαστοῦ Πέτρου Κ. Ἀποστολίδου, προσενεχθὲν μετὰ τῆς τραπέζης ἐφ' ἧς εἶνε ἡρμοσμένον ἐν ἐπὶ τούτῳ ἐπ' αὐτῆς θήκῃ, καθ' ὅσον τεθραυσμένον ἀνευρέθη εἰς εἴκοσι καὶ τρία τεμάχια. Εἶνε τεμάχιον μαρμάρου φαιοῦ καλῶς εἰργασμένον πάχους 0,15, μήκους ἑνὸς μέτρου καὶ 0,09, πλάτους 0,46. Κατὰ μῆκος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰργασμένης ἐπιμελέστερον ἄνω ἐπιφανείας καὶ τῆς διαθέσεως αὐτῆς, ἀπεκόπη οὐ σμικρόν. Ἦτο δ' οὕτω τὸ ὅλον ἄνω εἰς δύο ἴσα μέρη ὑπὸ ἀνάγλυμμένου διαχωρίσματος διπλοῦ διῃρημένου, ὧν μερῶν σώζεται τὸ ἓν πλῆρες, τοῦ ἑτέρου ἀποκεκομμένου τὰ δύο τρίτα. Τὸ πλῆρες τοῦτο εἶνε διῃρημένον δι' ὁμοίας ταινίας κατὰ μῆκος εἰς δύο ἄνισα μέρη· ἐπὶ τοῦ πλατυτέρου τῶν δύο τούτων ὑπάρχουσιν ἓξ κοιλότητες ἀπὸ μείζονος πρὸς μικροτέραν κωνικαὶ μετὰ χειλέων ὑψηλῶν ἔχουσαι κάτωθεν ὀπήν, τὰ δὲ ἔτω οὐχὶ τελείως εἰργασμένα. Ἐπὶ τοῦ σωζομένου μέρους τοῦ ἑτέρου ἡμίσεως σώζονται τρεῖς ὅμοιαι κοιλότητες ἀλλ'ἀντιθέτως χωροῦσαι ἀπὸ στενωτέρας εἰς εὐρυτέραν καὶ ἀρχὴ τετάρτης μείζονος διαμέτρου τῶν ἄλλων.

Ἡ ὅλη ἐπιφάνεια εἶνε λείως ἀποτετριμμένη σφύδρα, καί που καὶ ἄλλας κοιλότητας ἀκανονίστους σχηματίζουσα οἱονεὶ ἐκ τῆς προστριβῆς ὑγροῦ ἤ τινος τοιούτου.

Δ'. Ἐπιτύμβιος λέων ἐνεπίγραφος. Στήλη μαρμάρου λίθου λευκοῦ ὕψους 1,07, πλάτους 0,45 φέρουσα ἄνω ἀκράνθεμον μέγα, τῶν συνήθων, πλὴν λίαν κατεστραμμένον, ὑπὸ τοῦτο ταινίαν μετὰ κυματίου,

. . . . . .
. . . . . ΛΑΕ
Θ]ΡΑΝΙΓΙΔΑΕΠΓΑ
ΥΕΠΙΣΥΓΙΤΑΕΔΔ
Α]ΔΟΚΙΜΟΥΕΠΙΘΑΛ[Α
ΜΙΤΑ]ΕΠΑΔΟΚΙΜΟΥΕIII
ΓΕΡΙ]ΝΕΩΕΔΔΔ
ΕΤΗΡΙΕΤΡΙΗΡΑΡΧ
ΕΡΑΝΘΗΕΑΧΑΡΝΕΥΕ
ΑΥ]ΤΗΕΚΕΥΟΕΕΧΕΙΟΥΔ
ΑΙΧΜ]ΑΛΩΤΟΕΤΩΜΜΕΤΑ
. ΕΟΥΕ . . . . . Α
ΕΧ]ΕΙΕΚΕΥΟΕΟΥΔΕΝ
ΤΑΠΑΛΙΑΛΝΕ
ΟΕΗΕΚΩΜΕΝΗ
ΠΗΔΑΛΙΑΓΑΡ
ΚΟΝΤΟΕIII ΚΑΙΜ
ΤΟΜΜΕΓΑΝΚΕ
ΜΕΓ]ΑΛΑΕΚΩΠΑΕΘ
ΕΠΔIIIΥΓΙΤΑΙ
ΟIIIΘΑΛΑΜΙΑ
ΟΚΙΜΟΙΠIIIΠ
III
ΑΙ]ΧΜΑΛΩΤΟΕΤΩ
ΕΚΕΥΟ]ΕΕΧΕΙ
ΚΩΜΑ
\ΜΕΤΑ
:ΙΑΥ[Τ
ΕΧ]ΕΙΟΥΔΕΝΟ
ΜΑΓΟΑΝΩ
ΚΩΠΛ]ΕΠΑΛΙΑΝ
[Ν]ΤΟΕΑΥΤΗΕΧΕΙ

ΑΠΤΕΡΟΝΑΔ
ΠΑΡΤΑΤΑΕΚΟΙ
IIIΟ ΡΙΠΗΔΕΕ
Ρ ΑΕΓΑΛΑΕΚΑ
ΚΙΔΑΡΑΕΘΡΑΝ[Ι
ΤΙΔ]ΑΕΠΔΟΚΙΜΟΥΕ
ΑΕΠΔΟΚΙΜΟΥΕ
ΘΑ]ΛΑΙΠΑΔΟΚΙΜΟ
ΠΕΡΩΕΔΑΛΤΟΥ
Ε]ΝΝΕΧΕΙΕIII
ΡΙΗΡΑΡΧΟΕ
ΛΑΥΩΝΥΜΑΥΤ
ΕΚΕΥ]ΟΕΟΥΔΕΝ
Η..ΑΛΑΙΑΑΝΕΠ
ΤΕΚΟΜΕΝΗΑ
ΑΛΑΙΑΠΑΡΑ
ΑΕΚΩΝΜΕΓΑΝΚ
ΔΑΕΡΑΙΑΕΜΕ
ΚΩ]ΠΘΡΑΝΙΤΙΔ
ΑΔΟ]ΚΙIIIΙΥΓΙΑ
IIΙΘΑΛ]ΑΜΙ
IIΠΕΡΙΝ
Η
ΡΑΠΤΑΙΔ
ΥΤΗΕΧΕΙΚ
Α...ΚΛΙΜ
ΚΟΝ]ΜΕΓΑΝΚΕ
ΚΑΕΚΩΠΑΕΘ
ΑΙIIIΑΔΟΚΙ
ΑΙΔΔΠIIIIΛ
ΥΕΠΑΜΙΑΕΠ
ΟΥΕΠΕΡΙΝΕΩΕ

ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Α]ΔΟΚΙΜΟΕΙ
ΟΕΑΙΧΜΑΛΩΤΟΕ
ΤΙΜΟΘΕΟ
ΤΑΕΠΛΗ
ΕΚΕΥΟ]ΕΕΧΕΙ
[ΟΥΔΕΝ]
ΑΙΧΜΑΛΩΤΟ
ΕΟ
ΕΚ]ΕΥΟΕ
[ΟΥΔΕΝ]
ΟΕΑΙΧΜΑΛΩΤΟ
ΤΑΧΑΒΡΙΟΑΝΥ
ΟΕΑΥΤΗΕΚΕΥΟΕ
Ο]ΥΔΕΝ
ΕΑΕΑΙΧΜΑΛΩΤΟΕΤ
ΤΑΧΑΒΡΙΟΑΝΥΠΟΙ
Ο]ΕΑΥΤΗΕΚΕΥΟΕΕΧΕ[Ι
ΟΥ]ΔΕΝ
ΛΟΙΑΑΙΧΜΑΛΩΤΟΕ
ΕΤΑΤΙΜΟΘΕΟ
ΥΤΗΕΚΕΥΟΕΕΧ[ΕΙ
ΟΥΔΕ[ΝΟ ΑΛΚ
Ο Ν
ΓΑΛΑ Π
ΗΑΥΤ
ΤΟΥ
ΟΕΟΜ
ΕΙΕΤ
ΤΟΝΚ
. . . . . .

ὑφ' ἣν τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε, ἧς ἀποκεκομμένα τὰ πρῶτα γράμματα μεθ' ὅλης τῆς ἀριστερᾶ τῷ ὁρῶντι γωνίας :

Κ]ΤΗΣΙΚΛΕΗΣ
Ξ]ΤΗΣΙΒΟΛΟ
Λ]ΑΜΠΤΡΕΥΣ

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Β'. στίχου φαίνεται τὸ κάτω σκέλος τοῦ Ξ. Ὑπὸ τὴν ἐπίγραφὴν σώζονται δύο ἐν συμμέτρῳ ἀποστάσει ῥόδακες διπλοῦ μετὰ διακεκοσμημένων τῶν φύλλων ἀμφοτέρων τῶν στίχων.

Ε'. Ἐπιγραφὴ ναυτική. Πρὸ ἐτῶν ἔκειτο ἔξω ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Γυμνασίου λίθος ἐξαχθεὶς ἐκ τῆς θαλάσσης, πλήρης ἀπολιθώσεων χρησιμεύσας ὡς ἐδείκνυεν ἀπὸ παλαιοτέρας χρήσεως εἰς νεώτερον οἰκοδόμημα, ὡς ἐνέφαινε τὸ ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς γεῖσον καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἐγγομφώσεις. Τυχαίως ὅλως ἀποξέων τὴν ἄκραν τοῦ λίθου ἀπεκάλυψα ὕπαρξιν γραμμάτων ὑπὸ τὴν ἀπολίθωσιν. Ἔκτοτε δι' ἐπιμόνου ἐργασίας ἤχθη εἰς φῶς ἐπιγραφὴ 91 στίχων λίαν ἐφθαρμένη ὑπὸ τῆς νέας χρήσεως, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐλλιπὴς ὡς παρατίθεται ἐν ἰδιαιτέρῳ πίνακι.

Αἱ γομφώσεις, ὧν ἡ ἑτέρα καὶ τὸν μόλυβδον διατηρεῖ, κατέστρεψαν τὸ πλεῖστον τῆς ἐπιγραφῆς, ἧς τὰ γράμματα χρόνων καλῶν, καλῶς ἄλλως διατηροῦνται.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1882.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Βερολίνῳ Βασιλικοῦ Μουσείου, τῇ περιεχούσῃ, ὡς γνωστόν, μέρος τῶν ἐν Περγάμῳ ἀνευρεθέντων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων τοῦ βωμοῦ, ἀνηρτήθη ἐσχάτως μεγίστη εἰκὼν ἐν ὑδατογραφίᾳ παριστῶσα τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Περγάμου συμπεπληρωμένην κατὰ τὰς καταμετρήσεις τοῦ Thiersch. Ἡ ἐξόχως γεγραμμένη εἰκὼν αὕτη δίδει σαφῆ ἰδέαν τῆς ἐν γένει τοποθεσίας καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων κτιρίων τῶν ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθέντων.

Πρὸς ἀριστερὰν μὲν κεῖται ἡ βαθεῖα κοιλὰς τοῦ Σελινοῦντος ποταμοῦ ἣν ὑποκαλύπτει ὑποκυανόχρους ὁμίχλη, πρὸς δεξιὰν δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὑψοῦται, βαθμηδὸν μέχρι τῶν νεφελῶν ἐν τρισὶ μεγάλοις ὀροπεδίοις, ἐστεμμένοις διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, μέρος τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου. Ἐπὶ τοῦ κατωτάτου ὀροπεδίου, ὅπερ, ὡς γνωστὸν εὑρίσκεται εἰς ὕψος 262 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, κεῖται ὁ χῶρος τοῦ βωμοῦ, μετὰ τοῦ γιγαντιαίου βωμοῦ, τοῦ ἀφιερωμένου τῷ Διΐ. Ἐντεῦθεν δύναται τὸ βλέμμα νὰ περιέλθῃ ἅπασαν τὴν πεδιάδα τοῦ Καΐκου μέχρι τοῦ ἐλαιατικοῦ κόλπου. Ὁ Βωμὸς παρίσταται ἐν τῇ εἰκόνι ὡς ἑξῆς. Ὑπὲρ τὴν ταπεινὴν ἐκ βαθμίδων κρηπῖδα, τὴν βαίνουσαν περὶ ἅπαν τὸ κτίριον, ὑψοῦται, ὡς κύριον μέρος τοῦ

ὅλου οἰκοδομήματος, ἡ βάσις ἐν μεγίστῳ τετραγώνῳ, οὗ ἡ κάθετος ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ τοῦ ἐν ἀναγλύφῳ συμπλέγματος τοῦ ἀγῶνος τῶν θεῶν πρὸς τοὺς γίγαντας, τοῦ ἔχοντος 2,30 μέτρα ὕψος. Ὑψηλὸν γεῖσον ἐν τῷ κοίλῳ μέρει τοῦ ὁποίου εἰσὶ γεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἐν ἀναγλύφῳ παριστανομένων θεῶν συμπληροῖ πρὸς τὰ ἄνω τὴν βάσιν. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ βωμοῦ τὸ πρὸς τὸν θεατὴν τῆς εἰκόνος τετραμμένον, κλίμαξ, ὑπεισερχομένη εἰς τὴν βάσιν, ἄγει πρὸς τὸ ἀνώτερον ὀροπέδιον. Τὸ ὀροπέδιον τοῦτο φέρει ἔτι κυκλικὴν ἐν εἴδει κορωνίδος στοὰν ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ ἐν μικρῷ μέτρῳ. Ἐν τῷ ἐλευθέρῳ χώρῳ τῷ κειμένῳ ἐν μέσῳ τῆς στοᾶς ταύτης ὑψοῦται νῦν ὁ κυρίως βωμός, ὅστις φέρει κύκλωθεν δευτέραν σειρὰν ἀναγλύφων μικροτέρου ὕψους. Τοῦτο τὸ ἰδίως θυσιαστήριον ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ ὅλου κτιρίου, κατεσκευάσθη ἴσως, ὁμοίως τῷ ὑπὸ τοῦ Παυσανίᾳ περιγραφομένῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμῷ, ἐκ τῆς τέφρας τῶν θυμάτων. Ἡ ἐν γένει ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κατωτέρου τούτου ὀροπεδίου, προσέτι δὲ τὰ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ βωμοῦ ὑπάρχοντα κτίσματα, ὁ ἀνδριάντας ὑποβαστάζων καὶ τὴν περιοχὴν ταύτην περιφράττων τοῖχος καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀγάλματα, ἐμποιοῦσιν ὄντως μεγαλοπρεπῆ ἐντύπωσιν.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὀροπεδίου ἵστατο ὁ Ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, περιοριζόμενος πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ διαφόρων ἀνοικτῶν στοῶν. Ὁ ναὸς κεῖται ἐγγύτατα τῆς δυτικῆς κατωφερείας, 288 μέτρα ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, εἶναι δὲ περίπτερος δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ὑψούμενος διὰ δύο βαθμίδων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτὸν περιβόλου, καὶ ἔχει ἀνὰ ἓξ κίονας ἐπὶ τῶν δύο προσώπων καὶ δέκα ἐπὶ τῶν πλευρῶν. Αἱ δὲ διόροφοι στοαὶ αἱ περιστοιχίζουσαι πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τὴν περιοχὴν τοῦ ναοῦ εἰσὶν ᾠκοδομημέναι ἐπὶ τριῶν βαθμίδων ἐκ μαρμάρου, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ στερεοβάτου ἔχουσι κίονας δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ ὀροφῇ ἔχουσι κίονας ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, μεταξὺ δὲ τῶν ἰωνικῶν κιόνων τῆς ἀνωτέρας ταύτης ὀροφῆς εἰσὶν ἐν εἴδει δρυφράκτου τὰ ἀνάγλυφα τῶν ὅπλων τὰ ἐν τοσούτῳ πλήθει ἐκτεθέντα ἐν τῷ μουσείῳ. Ὄπισθεν τῆς βορείας στοᾶς φαίνονται ἐξέχοντα τὰ ἀετώματα τῶν δωματίων καὶ κατοικιῶν ἐν οἷς ἀνευρέθησαν, ὡς γνωστόν, τὰ δύο ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὸ κληθὲν Ἡρώη (;) τὰ νεωστὶ ἐν τῷ μουσείῳ ἐκτεθέντα.

Τέλος ἐπὶ τοῦ τρίτου καὶ ἀνωτάτου ὀροπεδίου ὑψοῦται τὸ ἐγγὺς τῆς δυτικῆς κατωφερείας κείμενον κτίριον ἐκ κιόνων «τὸ Αὐγουσταῖον» καὶ ἀνατολικώτερον ἡ στοὰ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου τοῦ Β'. Διὰ τούτου συμπληροῦται ἡ ὅλη εἰκών.

Ἡ εἰκὼν αὕτη παριστᾷ μετὰ μεγίστης κατὰ τὸ φαινόμενον ἀκριβείας τὴν ὅλην τοποθεσίαν, ὅπως ποτὲ ὑπερηφάνως ἔστεφε τὰ ὕψη ἐκεῖνα. Κατέστη δὲ τοῦτο δυνατὸν ἐκ τῶν ἀκριβεστάτων εἰδήσεων περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ μεγέθους τῶν διαφόρων κτιρίων τῶν πορισθεισῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν

καὶ διότι σχεδὸν πάντων τῶν κτιρίων ἀνευρέθησαν τὰ σπουδαιότερα πρὸς ἀνοικοδόμησιν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Ἄξιον προσέτι μνείας ἐστὶν ὅτι ὁ ζωγράφος, ὅπως δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν εἰκόνα, παρέστησε τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν περιερχόμενον κατὰ μεγάλας ὁμάδας ἐκείνην τὴν περιοχήν.

A. A. P.

ΤΟ ΕΝ ΣΑΜΩι ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟΝ

Περὶ τοῦ ἐν Σάμῳ ἀνακαλυφθέντος ὑδραγωγείου τοῦ Εὐπαλίνου περὶ οὗ ἐγράψαμεν τινὰ ἐν προηγουμένῳ τεύχει ἐρανιζόμεθα καὶ τὰ ἑξῆς ἐκ τοῦ *Αἰῶνος* κατ' ἀλληλογραφίαν ἐκ Σάμου.

«Ἡ τέως γενικὴ τῶν Σαμίων Συνέλευσις ἐψηφίσατο τὸ ποσὸν ἑξακοσίων λιρῶν ὀθωμανικῶν, ὅπως διοχετευθῶσιν ὕδατα εἰς Τηγάνιον, τὴν ἀρχαίαν τῆς Σάμου πρωτεύουσαν. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς σαμιακῆς Συνελεύσεως, καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἡγεμονικῆς Κυβερνήσεως ἐπιτέλεσις τοῦ ἔργου, ἔσχον εὐτυχές, ἰδίως διὰ τοὺς ἀρχαιοδίφας, τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενον *ἀμφίστομον ὄρυγμα* τοῦ Εὐπαλίνου, ἤτοι τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον Εὐπαλίνου Ναυστρόφου τοῦ Μεγαρέως, ἀρχιτέκτονος ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ϛ' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ἀνεκαλύφθη σχεδὸν ἤδη, καὶ ὁλόκληρον ἀνακαλυφθήσεται προσεχῶς, τῆς ἐργασίας βαινούσης. Ἤδη τὸ *τρίτον* καθ' Ἡρόδοτον, *τῆς Σάμου θαῦμα* πρόκειται ἀψευδὲς ἔτι μαρτύριον τῆς τε μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἐπιχειρηματικότητος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Πλεῖστοι τῶν διαπρεπῶν ἀρχαιολόγων καὶ περιηγητῶν, ὅ τε Ἰωσὴφ Τουρνεφόρτιος, Ῥιχάρδος Ποκώκ, Ἰάκωβος Δαλληβάης, Σοαζὲλ Γουφφιὲ καὶ Λουδοβῖκος Ῥὸς ἀπεπειράθησαν ἀνωφελῶς καὶ ἐπὶ ματαίῳ, ὅπως ἀνεύρωσι τὸ ὑπὸ τὴν Ἀστυπαλαίαν τῆς Σάμου ὑδραγωγεῖον τοῦ Εὐπαλίνου. Ὁ Guerrin, ἐν ἔτει 1854, εὐτυχέστερος τῶν προμνησθέντων, ἐν τῇ περὶ Πάτμου καὶ Σάμου συγγραφῇ αὐτοῦ ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ τοῦ τοποτηρητοῦ τῆς Σάμου, κ. Γεωργίου Κονεμένου, τυχὼν τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀδείας του, ἐπεχείρησεν ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ὑδραγωγείου τούτου, κειμένου ὑπὸ τὸ ὄρος ἢ μᾶλλον ἐν τῷ ὄρει «Κάστρῳ», τῆς ἀρχαίας τῆς Σάμου ἀκροπόλεως, παρεκβολῇ τοῦ ὄρους Ἀμπέλου, καὶ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς κοιλάδος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, *Ἁγιάδες ἢ Ναγιάδες* κοινῶς καλουμένην. Ὁ Guerrin, ἀρξάμενος τῶν ἀνασκαφῶν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ναϊδίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ναγιάδων, ἀνεκάλυψεν εἴσοδόν τινα τοῦ ὑδραγωγείου Εὐπαλίνου τοῦ Μεγαρέως, ἢ μᾶλλον ἀνώρυξε νεωτέρας ἐπιχώσεις ὀπῶν τοῦ ὄρους, πρὸς φύλαξιν τῶν ποιμνίων κατ' ἐποχὰς διαφόρους γενομένας. Δικαίῳ ἑπομένως τῷ λόγῳ ἡ δόξα τῆς ἐν γένει ἀνακαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως τοῦ μεγάλου καὶ ὄντος θαυμασίου τούτου τῆς ἀρχαιότητος μεγαλουργήματος ἐπεφυλάσσετο, τῇ σαμιακῇ Κυβερνήσει, ἀρξαμένῃ τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῆς ἐκ τοῦ ὅλως ἀντιθέτου μέρους τῶν ὑπὸ τοῦ Guerrin ἐπιχειρηθησῶν, ἤτοι

ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ὅρμον τῆς ἀρχαίας Σάμου, τὰ νῦν Τηγανίου, κλίσεως τοῦ ὄρους Κάστρου καὶ παρὰ τὸ ἑλληνικὸν μετόχιον Παναγίας τῆς Πολυαρμενίτισσας ἢ Σκυλιανῆς, ἅτε δὴ ἐκτισμένου ἐν μέσῳ βαθέος καὶ μεγάλου σπηλαίου, πλήρους ἀποκρυσταλλώσεων. Οὕτως ἐν τοῖς σπλάγχνοις τοῦ ὄρους *Κάστρου* ἢ μᾶλλον *Βουνοῦ* τοῦ Ἀμπέλου, πρὸ ἐτῶν ἀκριβῶς δισχιλίων πεντακοσίων, ὁ ἄνθρωπος, ὑπερνικῶν τὰς ἀνυπερβλήτους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δυσκολίας, διὰ τῆς σφύρας καὶ τῆς σμίλης τεῦ ἐργάτου ἀνέωξεν ὄρυγμα (galerie souterraine) ἀμφίστομον, ἑπτὰ μὲν καὶ ἑπέκεινα σταδίων μήκους ἴσης τουτέστιν ἀποστάσεως ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ, ὕψους δὲ καὶ πλάτους δεκαέξ ποδῶν. Ὁποῖον μεγαλοπρεπὲς ὄντως ἔργον, ἀντιμετωπίζον, τὴν διάτρησιν τῶν Ἄλπεων, ἂν οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἐντέλειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐργασίας! Κάτωθεν τῆς σύριγγος ταύτης θαυμασίως καὶ κανονικῶς λελαξευμένης ἐν τοῖς ἐγκάτοις τοῦ ῥηθέντος βουνοῦ Κάστρου, καὶ διὰ ποικίλων ἤδη σταλακτιτῶν ὑπερράνωθεν κεκοσμημένης, εἰς βάθος εἴκοσι καὶ ἑπέκεινα πήχεων ἐν τῷ βράχῳ ἀναλόγως τῆς ἐδαφικῆς ἀνωμαλίας, χάριν τῆς χωροσταθμίσεως καὶ τῆς ἰσοσταθμίσεως τῆς πηγῆς, ἀπαντᾷ τις ἕτερον ὄρυγμα, ὑπὸ τὸ ὄρυγμα κυρίως εἰπεῖν, ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς πλάτους τριῶν ποδῶν, δι' οὗ τὸ ὕδωρ διῳχετεύετο διὰ σωλήνων ἐκ τῆς πηγῆς τῶν Ναγιάδων εἰς τὴν πόλιν τῆς Σάμου, διερχόμενον καὶ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς. Ἡ πηγὴ αὕτη τῶν Ναγιάδων σχηματίζεται, φαίνεται, ἐκ τοῦ χειμάρρου Ἰμβράσου, παραρρέοντος, κατὰ τὸν Ἀθήναιον, τὴν πόλιν τῆς Σάμου, καὶ ἴσως ὄντος τοῦ ἀρχαίου ποταμοῦ τῆς νήσου Παρθενίου, καθ' ὑπόθεσιν τοῦ Στράβωνος. Ὅθεν ἡ γνώμη τοῦ Πλινίου, ὅτι ἐκ τῆς *κρήνης* τῶν Μιτυληνῶν διῳχετεύετο τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν τῆς Σάμου, καθίσταται ἤδη ἀπίθανος, καθότι μέχρι τῆς πηγῆς τῶν Ναγιάδων φθάνει τὸ ὑπὸ τὸ ὄρυγμα εἰς τὸ βάθος ἕτερον ὄρυγμα καὶ οἱ σωλῆνες αὐτοῦ εἰσὶ κατεσκευασμένοι ἐξ ὀπτῆς γῆς, κατὰ πολὺ δὲ ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει. Ἂν δὲ οἱ ἀρχαιοδίφαι ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν, ἴσως ἀρθῇ καὶ ἡ πρόληψις, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι πρῶτοι εἰς ὑδραυλικὰ ἔργα μετεχειρίσθησαν πλίνθους ὀπτὰς ὡς ἐν τῷ ὑδραγωγείῳ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις, ἐπικυρωθῇ δὲ οὕτως ἡ γνώμη τοῦ Ἀσύλλα Γελλίου, ὅτι οἱ Σάμιοι πρῶτοι ἐφεῦρον τὴν κεραμικήν. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἀνερεύτεως ὁλοκλήρου τοῦ ὑδραγωγείου Εὐπαλίνου τοῦ Μεγαρέως περατοῦνται τάχιστα κατ' εὐχὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν τῶν εἰσόδων αὐτοῦ.»

ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ «Φόρῳ».—Ἤρξατο ἐπ' ἐσχάτων ἐν Ῥώμῃ εὐρεῖα ἀνασκαφὴ ἐπὶ τοῦ χώρου ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ Forum Romanum, ἤτοι ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀγορά. Τὰ ἐρείπια τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ἱδρύ-

ματος τῆς ἀρχαίας Ῥώμης ἀναφαίνονται καθ' ἑκάστην σπουδαιότατα, ὑπὸ δὲ τοὺς Φαρνεσίους κήπους ἔνθα κυρίως διενεργεῖται ἡ ἀνασκαφή, ἐφάνησαν ὡραῖα οἰκοδομήματα καὶ σειρὰ κτισμάτων κάλλιστα διατηρουμένων. Ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις ἡμέραις ἀπεκαλύφθη σχεδὸν ὁλόκληρος ἡ γωνία τῆς Ἰουλίας Βασιλικῆς ὑπὸ τὸ Καπιτώλιον. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα εἶχεν ἱδρυθῇ αὐτόθι μικρὰ ἐκκλησία ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἐν τῷ Φόρῳ, εἰς τῆς ὁποίας τὴν οἰκοδομὴν ὀφείλεται ἡ διάσωσις τῶν θεμελίων τῆς Ἰουλίας Βασιλικῆς, ἥτις ἄλλως θὰ εἶχεν ἀπολεσθῇ ὡς τόσα ἄλλα μνημεῖα τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος.

* *
*

Πομπηιανὴ βρύσις.—Ἐν Πομπηίᾳ ἀνεκαλύφθη κατ' αὐτὰς ὡραιοτάτη βρύσις ἐκ μωσαϊκοῦ μετὰ πλαισίου ἐκ κογχυλίων εἰς τὴν αὐλὴν πολυτελοῦς οἰκίας. Ὡς πᾶσαι αἱ ἐν Πομπηίᾳ ἀνακαλυφθεῖσαι βρύσεις ἔχει τὸ σχῆμα ὠοειδές, ἀλλ' ὑπερέχει πασῶν κατὰ τὰς εἰκόνας δι' ὧν κοσμεῖται. Τὸ κοῖλον τῆς βρύσεως παριστᾷ τὴν Θάλασσαν καὶ τὴν Ἀφροδίτην ἀναδυομένην καὶ ἐξερχομένην ἐκ τῆς κόγχης. Ἡ Θεὰ κρατεῖ ἀπὸ τοῦ βραχίονος μικρὸν ἐρωτιδέα ἀναδύοντα τοῦ ὕδατος. Ἤδη κἀκεῖσε παίζουσιν ἄλλοι ἐρωτιδεῖς. Ἐδῶ μικρὸς ἔρως ἐναγκαλίζεται δελφῖνα οὗ προηγεῖται νηρηΐς, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς δὲ πρὸς ἀριστερὰν ἵστανται ὄρθιαι δύο γυναῖκες, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ ἑτέρα γυνὴ στρέφει τὰ νῶτα πρὸς τὸν θεατὴν καὶ γονυκλινὴς ἐνώπιον κιβωτιδίου προσβλέπει τὴν θάλασσαν.

* *
*

Ἀνεύρεσις ῥωμαϊκῆς πύλεως.—Πλησίον τὴν Γαλλικὴν πόλιν Ποατιὲ καὶ ἀκριβῶς πρὸ τῆς κώμης Σανξὲ ἀνευρέθη ἐπ' ἐσχάτων ὁλόκληρος γαλλορωμαϊκὴ πόλις δι' ἀνασκαφῶν, ἃς ἐπεχείρησεν ὁ Ἱστορικὸς πατὴρ Δελαχροά. Μεταξὺ τῶν ἀνασκαφέντων μέχρι τοῦδε οἰκοδομῶν διακρίνεται τὸ θέατρον τοῦ ὁποίου αἱ βαθμίδες ἦσαν γεγλυμμέναι ἐν τῷ πρανεῖ λόφῳ καὶ περιενδεδυμέναι μὲ ξύλα ὡς κατωφαίνεται ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων ἥλων οἵτινες ἐκεῖ ἀνευρέθησαν. Ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς διασκευῆς τῆς σκηνῆς ἐξάγεται, τὸ θέατρον τοῦτο διπλοῦν εἶχε σκοπόν, ἐδιδάσκοντο δηλαδὴ ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ δράματα, ἐχρηστίμευε δὲ συνάμα καὶ εἰς ἱππικοὺς ἀγῶνας. Ἠδύνατο δὲ νὰ περιλάβῃ μέχρις ὀκτακισχιλίων θεατῶν. Πλὴν τοῦ θεάτρου ἀνευρέθη καὶ ὁ λουτρὼν περιέχων ἱκανὰ ὑπόκαυστα καὶ τὰ συνήθη ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς λουτροῖς τοῖς καὶ ἐν Πομπηίᾳ εὑρεθεῖσι συγκεκερασμένα ἢ καὶ θερμὰ δωμάτια τὰ καλούμενα δηλαδὴ tepidarium καὶ caldarium, ἀνευρέθησαν δὲ καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ ἐν ἰδίᾳ, ὅπερ πε-

ριεῖχε καὶ σειρὰν κιόνων, ὧν τὰ κιονόκρανα διακρίνει τέχνη καλή. Ὑποτίθεται δ' ὅτι εἶναι ναός. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐξακολουθοῦσι καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐξηγόρασε τὸν χῶρον ἐν ᾧ εὑρέθησαν τὰ περίεργα τκῦτα ἐρείπια τοῦ γαλλορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

* *
*

Ἀνάγλυφον παριστᾶν Ῥωμαίους μεταλλουργούς. — Ἐν Ἀνδαλουσίᾳ τῆς Ἱσπανίας παρὰ τὴν πόλιν Λιναρὲς εἰς τὴν ἀνατολικὴν σειρὰν τῆς Σιέρρᾳ-Μορένα ὑπάρχουσι μεταλλεῖα πλούσια ἀργυρούχου μολύβδου γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους, οἵτινες ἐξηκολούθησαν τὴν ὑπὸ τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Καρχηδονίων ἀρξαμένην ἐκεῖ ἐκμετάλλευσιν. Ἐν τῶν φρεάτων μάλιστα ἔκτοτε φέρει τὸ ὄνομα φρέαρ τοῦ Ἀννίβου, καὶ εἰς τὰ πέριξ τούτου διακρίνονται πολλὰ ἴχνη ἀρχαίων ἐργασιῶν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀνεκαλύφθη περιεργότατον ἀνάγλυφον παριστᾶν ἀρχαίους μεταλλουργούς. Εἶναι ἐννέα ἄνδρες ὄρθιοι ὧν πέντε οἱ ἐν τῷ ἔμπροσθεν μέρει τοῦ ἀναγλύφου φαίνονται βαδίζοντες πρὸς ὀπὴν ἥτις πιθανῶς εἶναι ἡ εἴσοδος τοῦ μεταλλείου. Καθὰ δύνανται τις εἰκάσαι φέρουσι βραχὺν χιτῶνα ἐκ χονδροῦ ὑράσματος, εἶδος βλούζας, ὁποίαν καὶ μέχρι σήμερον φοροῦσιν οἱ Γερμανοὶ ἐργάται τῶν ἐν Σαξωνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ μεταλλείων. Εἰς τὸ μέσον τοῦ σώματος ἔχουσιν ἐμπροσθέλλαν ἐκ δέρματος, φοροῦσι δ' εἰς τοὺς πόδας στενὸν παντελόνιον. Ὁ πρῶτος τῶν ἐργατῶν τούτων, ὅστις φαίνεται καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν, κρατεῖ εἶδος λοστοῦ, ὁ δὲ δεύτερος κοντόν. Πλὴν δὲ τοῦ λοστοῦ ὁ *πρῶτος* κρατεῖ καὶ ἀγγεῖον *πιθανῶς* χρησιμεῦον δι' ἐναπόθεσιν τοῦ ἐλκίου, ὅπερ ἦτο ἀναγκαῖον πρὸς φωτισμὸν τοῦ μεταλλείου. Ὁπωσδήποτε τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶναι ἀξιοπερίεργον καὶ παρέχει ἡμῖν ποικίλα τινα ἰδέαν τῶν παρὰ Ῥωμαίοις μεταλλουργῶν.

* *
*

Ὀργανοθήκη χειρουργοῦ Ῥωμαίου. — Ἐν τῇ Revue Archéologique δημοσιεύεται ἡ περιγραφὴ διαφόρων χειρουργικῶν ὀργάνων ἀνευρεθέντων ὁμοῦ ἐν ὀρειχαλκίνῳ ἀγγείῳ ἔν τινι τῶν παρὰ τὰ ὀχυρώματα τῶν Πικρισίων τάφρων. Ἡ ὀργανοθήκη αὕτη περιεῖχε δεκαεπτὰ ἐργαλεῖα ἐξ ὀρειχάλκου ἐνέχοντος πολὺν ἐν τῷ κράματι ἄργυρον. Αἱ λαβαὶ τῶν ἐργαλείων τούτων συνεστραμμέναι ποικιλοτρόπως καὶ διαφόρων σχημάτων εἶναι κομψόταται, ἀπέκτησαν δ' ἐκ τοῦ χρόνου κατίωσιν ἐπαυξάνουσαν τὴν ὡραιότητα αὐτῶν. Τὰ χειρουργικὰ τκῦτα ἐργαλεῖα εἶναι κοχλιάρια, ἅτινα ἐχρησίμευον πρὸς θέρμανσιν ἀλοιφῶν, λαβίδες ἁπλαῖ, λαβίδες ὀδοντωταί, ὀδοντωτὸν ἐργαλεῖον χρήσιμον διὰ τομάς, δύο καθετῆρες, μία σπαθὶς μὲ λεπτοτάτην λαβήν, εἶδος μαχαιρίου λεπτοτάτης ἐργασίας, τρεῖς μάχαιραι, εἶδος περόνης μὲ λαβὴν συνεστραμμένην καὶ καταλήγουσαν εἰς τὸ ἄκρον εἰς κόσμημα τριφυλλοειδές. Πλὴν δὲ τούτων περιεῖχεν ἡ ὀργανοθήκη καὶ πέντε ἢ ἓξ ἀγγεῖα ἐξ ὀρειχάλκου ἐπιχρύσου ἅτινα θὰ περιεῖχον ἰατρικὰ καὶ ἀλοιφάς, καθὰ φαίνεται ἐκ τῶν σωζομένων ἔτι ὑπολειμμάτων. Ἐντὸς δὲ τοῦ ἀγγείου ἀνευρέθη ἔτι καὶ μικρὰ ὀρειχαλκίνη θήκη ἐπηργυρωμένη, ἀνοίγουσα εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ παρομοιάζουσα πολὺ πρὸς τὰς ἡμετέρας ταμβακοθήκας. Ἡ θήκη ὡς φαίνεται θὰ ἐχρησίμευε πρὸς προσωρινὴν ἐναπόθεσιν τῶν ἐργαλείων ὧν εἶχεν ἀνάγκην ὁ χειρουργὸς διὰ τὴν ἐγχείρισιν, ἀνευρέθη δ' ὁμοίως καὶ πλὰξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου λεία καὶ κανονικὴ ἑκατέρωθεν, ἥτις θὰ ἐχρησίμευε πρὸς λείανσιν τῶν ἐργαλείων καὶ εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῶν ἀλοιφῶν. Ἐκ δὲ νομισμάτων ἅτινα εὑρέθησαν δμοῦ ἐν τῷ ὀρειχαλκίνῳ τούτῳ ἀγγείῳ δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζη ὁ Ῥωμαῖος χειρουργὸς εἰς ὃν ἀνῆκεν ἡ ὀργανοθήκη αὕτη. Τὰ νομίσματα δηλαδὴ ταῦτα ἑξήκοντα πέντε τὸν ἀριθμὸν μικρὰ χάλκινα, ἀνῆκον εἰς τὸν Τέτρικον Α'. τὰ πλεῖστα, καί τινα δὲ εἰς τὸν Τέτρικον Β' τὸν υἱόν του, ὅστις συνεβασίλευσε μετ' αὐτοῦ, ὥστε περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰῶνος μ. Χ. δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὸ περίεργον τοῦτο εὕρημα ὅπερ κατετέθη εἰς τὸ παρὰ τοὺς Πικρισίους ἱστορικὸν μουσεῖον τὸ ἐν ἀγίῳ Γερμανῷ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὸ μουσεῖον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀπέκτησε τελευταίως περίεργον χάλκινον ἀντικείμενον, σικύαν δηλονότι ἰατρικήν. Τὸ πρῶτον νῦν παρ' ἡμῖν ἀνευρίσκεται τοιοῦτον ἰατρικὸν σκεῦος, ὑπῆρχον δὲ τοιαῦτα ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως ἀνευρεθέντα ἐν Πομπηΐᾳ. Πρό τινων ἐτῶν ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἐνταῦθα Ἀσκληπιείου ἰατρικὸν ἀνάγλυφον παριστᾶν σικύας καὶ θήκην χειρουργικῶν ἐργαλείων, ἐδημοσιεύθη δ' ἀπεικόνισμα αὐτοῦ ἐν τῷ *Παρνασσῷ* καὶ δύο διατριβαὶ ἡ μὲν τοῦ κ. Α. Ἀναγνωστάκη διαρωτίζουσα τὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα, ἡ δὲ τοῦ κ. Π. Λάμπρου ἐξηγοῦσα τὰς σικύας (ὅρα Πικρασιὸν τόμ. Α' σ. 307 πίναξ Β'). Ἡ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀποκτηθεῖσα νῦν χαλκῆ σικύα εἶναι ὁμοία τὸ σχῆμα πρὸς τὰς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἐκείνῳ τοῦ Ἀσκληπιείου γεγλυμμένας καὶ πρὸς τὸ σύμβολον τὸ ἀπεικονισμένον ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, ὅπερ πρῶτος ὁ παρ' ἡμῖν νομισματολόγος κ. Π. Λάμπρος διεφώτισεν ὡς σικύαν (ὅρα Π. Λάμπρου, νομίσματα τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, Ἀθήνησι 1870)· ἔκτοτε δὲ καθ' ἑκάστην ἐπιβεβαιοῦται ἡ γνώμη αὐτοῦ.

— Προσεχῶς ἀποπερατοῦται ἡ κατάταξις ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τῶν ἐκ τοῦ Βαρβακείου μετακομισθέντων ἐκεῖ ἀρχαίων ἀντικειμένων τῶν ἀποτελούντων τὸ μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Μέχρι τοῦ προσεχοῦς

Δεκεμβρίου ἐλπίζεται ὅτι θὰ παραδοθῇ εἰς καινὴν θέαν μία τῶν διακεκοσμημένων αἰθουσῶν μέλλουσα νὰ περιλάβῃ τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ μικρὰ πήλινα ἀντικείμενα, ἀργότερα δὲ θέλουσιν ἀνοιχθῇ καὶ αἱ ἄλλαι δύο αἴθουσαι.

— Γινομένων ἀνασκαφῶν πρὸς ἔνθεσιν θεμελίων ἐν τῇ παρὰ τὴν Καπνικαρέαν οἰκίᾳ Β. Μελᾶ πρώην Κόνιαρη, ἀνευρέθη στήλη ἐξ Ὑμηττείου μαρμάρου φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν

ΝΥΜΦΗ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΚΙΑΝΗ

— Γινομένων ἀνασκαφῶν πρὸς ἀνόρυξιν φρεάτων ἐν Κυψέλῃ ἀνευρέθη σειρὰ τάφων ἀρχαίων. Ἐν πολλοῖς τῶν τάφων τούτων εὑρέθησαν ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα.

— Ὡς γνωστὸν ἡ ἡμετέρα Βουλὴ ἐπεψήφισε τὴν εἰς τὴν Γερμανικὴν κυβέρνησιν δωρεὰν τῶν διπλῶν εὑρημάτων ἐκ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῶν. Τὰ διπλᾶ ταῦτα ἀνέρχονται εἰς δισχίλια περίπου μικρὰ καὶ μεγάλα ἀντικείμενα τέχνης. Τὰ μικρότερα ἀντικείμενα ἀπεστάλησαν ἤδη, ἀλλὰ τὰ μεγαλήτερα συνεσκευάσθησαν μὲν ἐν κιβωτίοις ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀναμένεται ὅμως ὁ κατάπλους ἐν Κατακώλῳ πλοίου γερμανικοῦ ὅπως ἀποκομισθῶσιν. Ἐν τούτοις μέγας λόγος γίνεται ἐν Γερμανίᾳ ποῦ θὰ τοποθετηθῶσιν αἱ ἐξ Ὀλυμπίας αὗται ἀρχαιότητες, καθόσον εἰς τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφὰς μετέσχεν ὁλόκληρον τὸ γερμανικὸν κράτος καὶ τὰ χρήματα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ παγγερμανικοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὥστε δὲν θὰ κατατεθῶσιν εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ βασιλικὸν πρωσσικὸν μουσεῖον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι θὰ ἀνιδρυθῇ ἴδιον δι' αὐτὰ γερμανικὸν μουσεῖον ἐν ᾧ θὰ περιλαμβάνωνται καὶ πάντα τὰ εὑρήματα ἐξ ἀνασκαφῶν ἐπιχειρουμένων δαπάναις τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως.

— Ἐν Ταρσῷ ὀθωμανὸς ἀνασκάπτων φρέαρ εὗρε λείψανα ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐξ οὗ ἐφαντάσθη ὅτι θὰ ἀνεύρῃ ἐκεῖ θησαυρόν. Ὑποπτεύσας δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως συμβληθῇ μετὰ τῆς κυβερνήσεως πρὸς διανομὴν τοῦ θησαυροῦ. Καὶ θησαυρὸς μὲν ὡς εἰκὸς δὲν εὑρέθη, ἀλλὰ μετὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ἀνευρέθη μωσαϊκὸν ὡρκιότατον, μήκους 10 μέτρων καὶ πλάτους 8. Ἐν τῷ κέντρῳ, ἐν τετραγώνῳ τεσσάρων περίπου μέτρων, ἵσταται ἀνὴρ ὃν περικυκλοῦσι δεκατέσσαρες ἰχθύες. Εἰς ἑκάστην δὲ γωνίαν τοῦ τετραγώνου εὑρίσκεται ἡ εἰκὼν γυναικὸς προσκλινούσης ἐπὶ βράχου. Ἡ μία φέρει τὴν ἐπιγραφὴν *Σάμος*, ἡ ἄλλη *Δῆλος* ἡ τρίτη *Ἄνδρος* καὶ ἡ τετάρτη καίτοι κατεστραμμένη φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ *Λῆμνος*. Ὑποτίθεται ὅτι ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὸ ἑλληνικὸν ἀρχιπέλαγος καὶ ὅτι ὁ Ποσειδῶν εἶναι ὁ ἐν ἐν τῷ κέντρῳ περικυκλούμενος ἀπὸ τὰς νύμφας τοῦ ἀρχιπελάγους. Τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι ἀφοῦ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐπείσθη ὅτι δὲν πρόκειται

περὶ θησαυροῦ ἐγκατέλιπε τὰς ἀνασκαφάς, τὸ δὲ μωσαϊκὸν κατεστράφη ὑπὸ τῶν παίδων.

— Ἱδρύθη δριστικῶς ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικὴ Σχολὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας, ἐγκαταστᾶσα ἐν τῇ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ οἰκίᾳ Ν. Μακᾶ πρώην Ῥώτα. Ἀφίκοντο δ' ὅ τε διευθυντὴς καὶ τὰ μέλη αὐτῆς. Καὶ διευθυντὴς μὲν ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν εἶναι ὁ κ. Οὐίλλιαμ Γοῦδβιν καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Χάβαρδ, μαθηταὶ δὲ τακτικοὶ οἱ κκ. Harold Fowler, James Weler, F. Taylor καὶ Paul Schorey, καὶ ἔκτακτοι οἱ κκ. F. E. Woodruff καὶ G. M. Crow. Πλὴν τούτων ὅμως θέλουσιν ἔτι ἀφιχθῇ καὶ ἕτεροι μαθηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ γνωστὸς ἑλληνιστὴς κ. Φέλτων. Ἡ Ἀμερικανικὴ σχολὴ θέλει ἐκδίδει περιοδικὸν σύγγραμμα μετὰ πινάκων καὶ εἰκόνων ἀγγλιστί.

— Ὁ μέχρις ἐπ' ἐσχάτων διευθύνας τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφὰς κ. Γεώργιος Τρού διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Δρέσδῃ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου καὶ καθηγητὴς συνάμα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ τῆς αὐτῆς πόλεως. Εἰς τὴν θέσιν δ' ἣν κατεῖχε τέως βοηθοῦ παρὰ τῷ ἀρχαιολογικῷ τμήματι τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου ἐκλήθη ὁ κ. Φουρτφαῖγγλερ ἑταῖρος τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς σχολῆς.

— Τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ὑπὸ τοῦ γλύπτου κ. Γρύττνερ ἐν μικρῷ συμπληρωθέντος Ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἀποτυποῦται κατ' αὐτὰς εἰς πολλὰ ἀντίτυπα ἐν τῷ ἀποτυπωτηρίῳ τῶν βασιλικῶν μουσείων τοῦ Βερολίνου. Τὰ ἀντίτυπα ταῦτα εἰσὶ προωρισμένα διὰ διάφορα μουσεῖα καὶ σχολεῖα. Τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἀετώματος τὸ παριστάνον, ὡς γνωστόν, τὸν δι' ἁρμάτων ἀγῶνα τοῦ νέου Πέλοπος πρὸς τὸν Οἰνόμαον βασιλέα τῆς Ἤλιδος καὶ ὑπὸ τοῦ Παιωνίου τοῦ ἐκ Μένδης ποιηθὲν συνεπληρώθη λαμπρῶς καὶ θέλει κινήσει εἰς τὸ ἑξῆς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ. Μετ' ὀλίγον θέλει βεβαίως περατωθῇ καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ παριστάνοντος τὴν μάχην τῶν Λαπιθῶν πρὸς τοὺς Κενταύρους. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ κ. Γρύττνερ σκέπτεται νὰ ἑτοιμάσῃ σχέδιον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου, καὶ ἐὰν αἱ δυσκολίαι δὲν εἶναι ὑπερβολικαί, νὰ ἀποδώσῃ νέαν λαμπρότητα εἰς τὸ ἔξοχον τοῦτο ἀριστούργημα ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, ὅπερ δυστυχῶς εἶναι τοσοῦτον ἠκρωτηριασμένον.

— Ἐξεδόθησαν γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἐρ. Κουρτίου καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Φ. Ἄδλερ τρεῖς πίνακες τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν περὶξ αὐτῆς. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως ἐπιχειρηθεισῶν ἀνασκαφῶν ἐδημοσιεύθησαν ἤδη πρὸ ἑνὸς ἔτους, οἱ προκείμενοι δὲ πίνακες δικαιοτίζουσι τὴν τοπογραφίαν τῆς Ὀλυμπίας καὶ καταδεικνύουσι σαφῶς τὴν θέσιν τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὰ πορίσματα αὐτῶν.

— Μετ' οὐ πολὺ ἐκδίδοται ὁ κατάλογος τοῦ μουσείου τῆς γλυπτικῆς τοῦ Λούβρου, συνταχθεὶς ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰς προτομὰς ὑπὸ τοῦ κ. Καρόλου Ῥαβαισσὼν τοῦ καὶ διευθυντοῦ αὐτοῦ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ λοιπὰ μαρμάρινα ἀντικείμενα ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ κ. Φήλικος Ῥαβαισσών. Μετ' ὀλίγον ὁμοίως ἐκδίδοται καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀνατολικῶν πηλίνων ἀντικειμένων συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἐζέ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Συνεκροτήθησαν αἱ τακτικαὶ συνεδρίαι τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου.

Ἐξεδόθη ὁ πίναξ τῶν ἀναγνωσμάτων ἅτινα ἄρχονται τὴν Παρασκευὴν 5 Νοεμβρίου. Ὡρίσθησαν δὲ διὰ τὸ ἐνεστὸς τοῦ Συλλόγου ἔτος ἅπαξ μὲν τῆς ἑβδομάδος κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον, Δεκέμβριον καὶ Φεβρουάριον, δὶς κατὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ τρὶς κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον. Πλὴν δὲ τῆς τακτικῆς δι' αὐτὰ ὡρισμένης ἡμέρας τῆς Παρασκευῆς ὡρίσθη καὶ ἡ τρίτη μὲν διὰ τὸν Ἰανουάριον, ἡ Δευτέρα δὲ καὶ Τετάρτη διὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον. Τὸ ὕλον τῶν ἀναγνωσμάτων τῶν προκηρυχθέντων εἶναι τεσσαράκοντα, ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἄλλα τῶν μελῶν ἐδήλωσαν ὅτι θέλουσιν ὁμιλήσει, ἀλλὰ δὲν ὥρισαν ἔτι τὸ θέμα, θέλουσι κανονισθῇ δι' εἰδικῶν προκηρύξεων καὶ ἄλλαι ἡμέραι ἐκτάκτων ἀναγνωσμάτων.

Ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς δρ. 21599.08, τὰ δ' ἔξοδα εἰς δρ. 20325 μένοντος περισεύματος ἐκ δρ. 1274.08.

Ἐψηφίσθη ὅπως δοθῇ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου βοήθημα εἰς τὴν ἐν Μπραχαμίῳ τοῦ δήμου Ἀθηνῶν δημοτικὴν σχολήν, ὑπὲρ ἧς καὶ ἄλλοτε ἐμερίμνησεν ὁ Σύλλογος, ἐψηφίσθη δ' ἡ ἀποστολὴ βιβλίων καὶ γεωγραφικῶν πινάκων εἰς τὴν δημοτικὴν σχολὴν Ἀνδρακίδας τῆς Ἠλείας, αἰτήσει τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Διεκόπησαν προσωρινῶς τὰ μαθήματα τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς τοῦ Συλλόγου, ἕνεκα δὲ τῆς μεγάλης συρροῆς μαθητῶν διῃρέθη εἰς δύο τμήματα ἡ α' τάξις τῆς σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων. Οἱ μέχρι τοῦδε εἰς τὰς τρεῖς τάξεις τῆς σχολῆς ἐγγραφέντες παῖδες, ἀνέρχονται εἰς 356 ἤτοι εἰς μὲν τὴν γ' τάξιν 14, εἰς τὴν β' 41 καὶ εἰς τὰ δύο τμήματα τῆς πρώτης 301. Πέρυσιν οἱ κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγγραφέντες παῖδες ἀνήρχοντο εἰς 297, ἤτοι ἐφέτος ἐγγράφησαν πλείονες 59.

Παρεχωρήθησαν εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν εἴκοσι παῖδες ἐκ τῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων, οἵτινες συμφώνως μὲ τὸν νέον νόμον ἐκτελοῦσιν ἐν τῇ πόλει τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διανομῆς τῶν τηλεγραφημάτων. Καὶ ἡ γενικὴ δὲ διεύθυνσις τῶν ταχυδρομείων ἐξητήσατο ἐκ τῶν ἀποφοιτησάντων παίδων τῆς Σχολῆς, ὅπως καταταξῃ τούτους ὡς μαθητευομένους διανομεῖς.

Συνήφθησαν σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν Καλλιπόλει συλλόγου ὁ *Φοινιξ*.

Ἐξελέχθησαν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ οἱ κκ. Σπ. Π. Λάμπρος, Π. Ι. Φέρμπος, Ν. Γ. Πολίτης καὶ Στ. Βάλβης.

Κομισθείσης ἐπιμελείᾳ τοῦ προεδρείου ἐκλεκτῆς δαμαλίδος ἔξωθεν, ἐμβολιάσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰατροῦ καὶ κοσμήτορος τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων κ. Κ. Διγενῆ οἱ ἀνεμβολίαστοι ἐκ τῶν φοιτώντων μαθητῶν.

Κατὰ τοὺς δύο παρελθόντας μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον κατετέθησαν ὑπὸ τῶν ἀπόρων παίδων εἰς τὸ ταμιευτήριον τῆς σχολῆς αὐτῶν, τὸν μὲν Σεπτέμβριον δραχμαὶ 848.30 ὑπὸ καταθετῶν παίδων 81, τὸν δὲ Ὀκτώβριον δρ. 708.50 ὑπὸ παίδων καταθετῶν 100, ἤτοι ἐν συνόλῳ τοὺς δύο μῆνας δρ. 1556.80.

Ὑπεβλήθη τῷ Συλλόγῳ ἡ λογοδοσία τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γενομένων, ἥτις καὶ δημοσιευθήσεται ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Χρῆστος Λόντος, Νικόλαος Ζηλήμων, Α. Παπαπάνος, Ν. Γαζῆς, Ν. Κουρῆς, Ν. Ἀποστολίδης, Λέων Μηλιώτης, Ν. Δαμβέργης, Δ. Πλιόπουλος καὶ Α. Ποττέν· πάρεδρα οἱ κκ. Ἰω. Καρύδας καὶ Θ. Α. Σολομός· ἐπίτιμα ὁ ἅγιος Πλαταμῶνος κὺρ Ἀμβρόσιος καὶ ὁ κ. Π. Σούτσος ἐνταῦθα, καὶ ὁ κ. Ζ. Consiglieri Pedroso ἐν Λισσαβῶνι, ἀντεπιστέλλον δ' ἐν Παρισίοις ὁ κ. Ν. Μπαλάνος.

Ἀπεβίωσε μέλος ἀγαπητὸν καὶ προσφιλὲς ὁ **Κωνσταντῖνος Λαμπαδάριος** ἀπὸ τοῦ 1871 καταλεχθεὶς εἰς τοὺς τακτικοὺς τοῦ Συλλόγου ἑταίρους. Ὁ Λαμπαδάριος καὶ πολλάκις ὡμίλησεν ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου διάφορα πραγματευθεὶς θέματα καὶ ἀκαμάτως εἰργάσθη πρὸς προκοπὴν τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων, ἧς ἐπὶ ἔτη ἐχρημάτισε κοσμήτωρ καὶ γραμματεύς. Ἡ ἐφορεία τοῦ Συλλόγου τιμῶσα τὸν μεταστάντα ἑταῖρον, παρηκολούθησεν ἐν σώματι τὴν κηδείαν, ὁ δὲ προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς ἐπὶ τοῦ τάφου ἀπεχαιρέτησε τὸν νεκρόν.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἑταιρία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀρτίως συσταθεῖσα Ἑταιρία αὕτη ἐξέδωκεν προκήρυξιν, δι' ἧς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν ἁπάντων τῶν ἑλλήνων πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς. Τῆς ἑταιρίας ταύτης σκοπός, ὡς δικτυποῦται ἐν τῷ κανονισμῷ, εἶναι «ἡ περισυναγωγὴ ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ὕλης καὶ παντοειδῶν ἀντικειμένων, «συντελούντων εἰς διαφώτισιν τῆς μέσης καὶ νέας ἱστορίας καὶ φιλολογίας, τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἡ σύστασις μουσείου, περιλαμβάνοντος τὰ τοιαῦτα μνημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ βίου». Συνῳδὰ τῷ σκοπῷ αὐτῆς, ἡ ἑταιρία ἐργασθήσεται, καθ' ἃ δηλοῦται ἐν τῇ προκηρύξει, πρὸς συλλογὴν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ πρὸς ἵδρυσιν μουσείου καὶ ἀρχείου. Καὶ εἰς τοῦτο μὲν θὰ κατατιθῶνται ἔγγραφα δημόσια καὶ ἰδιωτικά, συμβάλλοντα εἰς γνῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, πιστοῦντα ἢ διευκρινοῦντα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν ἐκτιθέντα. Τὸ δὲ μουσεῖον θὰ περιλαμβάνῃ σκεύη, ἐνδυμασίας, ὅπλα, ἔργα τέχνης καὶ τοιαῦτα, δι' ὧν θὰ κατασταθῇ δυνατὸν νὰ παρέχηται ζῶσα εἰκὼν τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐν ταῖς διαφόροις περιόδοις τῆς πατρίου ἱστορίας, καὶ νὰ διαφωτισθῇ ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν χρόνοις μάλιστα, καθ' οὓς εὐτελής τις καὶ ἔκπτωτος τῆς ποτὲ δόξης θεωρουμένη δὲν ἠξιώθη ἰδικωτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης. Διὰ τῆς συλλογῆς τέλος μνημείων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἤτοι δημωδῶν ᾀσμάτων, παραμυθίων, παροιμιῶν, γλωσσαρίων, ἐντύπων ἢ χειρογράφων ἔργων διαφόρων λογίων, θὰ ἐξακριβωθῇ καὶ θὰ αὐξηθῇ ὁ γλωσσικὸς πλοῦτος καὶ θὰ χορηγηθῶσιν ἅμα ἀσφαλέστατα βοηθήματα πρὸς γνῶσιν τῆς δικνοητικῆς κατασκευῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κατὰ τοὺς μέσους καὶ νέους χρόνους. Διὰ πᾶσαν ἀνακοίνωσιν ἀπευθυντέον πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ἑταιρίας κ. Τιμ. Ι. Φιλήμονα, ἐνταῦθα.

* *
*

Ἑταιρία τῆς Ὑγιεινῆς. Ὡς γνωστὸν συνέστη κατὰ τὸ θέρος ἐνταῦθα ἑταιρία τῆς Ὑγιεινῆς ἧς σκοπὸς ἡ θεωρητικὴ καὶ πειραματικὴ μελέτη παντὸς σχετικοῦ τῇ ὑγιεινῇ ζητήματος, πρὸς πρακτικὴν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐφαρμογὴν καὶ τακτικὴν καὶ ἔγκαιρον διάδοσιν τῶν κοινῇ ἀναγκαίων διδαγμάτων τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Τῆς Ἑταιρίας ταύτης ἤρξαντο ἤδη αἱ τακτικαὶ συνεδριάσεις καὶ δύο μέχρι τοῦδε ἐγένοντο ἀναγνώσματα ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτῆς, τὸ μὲν τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Δηλιγιάννη *περὶ τῆς νοσογόνου αἰτίας τῆς ἐλαρίας καὶ τῆς ἄρσεως αὐτῆς* καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Ζίννη *περὶ τῶν προφυλακτικῶν μέτρων κατὰ τῆς παθήσεως τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων τῶν παίδων*. Ἡ Ἑταιρία ἐφρόντισε συγχρόνως ὅπως ἀναλάβῃ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν σχηματισμὸν τκμείου δαμαλίδος, ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ συνέστη ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἑταιρίας τμῆμα ἐμβολιασμοῦ, ὅπερ πλὴν ἄλλων θὰ ἀναλάβῃ καὶ τὸν ἐμβολιασμὸν αὐτόν. Μέλη τοῦ τμήματος τούτου ἐξελέχθησαν ὁ καθηγητὴς κ. Α. Ζίννης ὁ καὶ προεδρεύων αὐτοῦ καὶ οἱ ἰατροὶ κ. κ. Ν. Μακκᾶς, Ι. Λογοθέτης, Δ. Καλλιβωκᾶς, Θ. Κούσκουρης καὶ Γρηγοράκης. Τὸ δὲ προεδρεῖον τῆς ἑταιρίας συνέστη ὁριστικῶς ἐκ τῶν κ.κ. Π. Σούτσου, προέδρου, Μ. Βενιζέλου καὶ Α. Ζίννη ἀντιπροέδρων, Δ. Χασιώτου γεν. γραμματέως, Δ. Κατερινοπούλου καὶ Κ. Διγενῆ εἰδικῶν γραμματέων καὶ Ι. Λογοθέτου ταμίου.

* *
*

Τὸ θέρος τοῦ 1882. Τὸ θέρος ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον. Ἰδοὺ δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ κ. Α. Βούρλη τίνα φαινόμενα παρουσίασε τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ ὀλῖψις ἦν 749, 8 χμ. ἀπέναντι 750,56 χμ. τοῦ θέρους τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ μεγίστη μὲν τὴν 28 Ἰουνίου (756.18) ἐλαχίστη δὲ τὴν 13 Ἰουλίου (742.38). Ἡ μέση ὀλῖψις τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Ἰούνιος.	751.83
Ἰούλιος.	748.15
Αὔγουστος.	749.50

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως (Κελσίου) ἦν 27,02 ἀπέναντι 26,98 τοῦ μέσου ὅρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους τοῦ 1881 ἤτοι σχεδὸν ἡ αὐτή. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 10 Ἰουλίου (37,1) ἐλαχίστη δὲ τὴν 5 Ἰουνίου (13,7). Ὡς συνήθως θερμότερος μὴν τοῦ θέρους ἦν ὁ Ἰούλιος, ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν.

Ἰούνιος.	24,60.
Ἰούλιος.	29,06.
Αὔγουστος.	27,41.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 12 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 57,41 χμ. Πέρυσι κατὰ τὸ θέρος ἔσχομεν ἡμέρας βροχῆς ἓξ μόνον καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνήρχετο εἰς 35,48 χμ.

Ἐπικρατήσαντες ἄνεμοι κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἦταν οἱ ΝΔ. πνεύσαντες κατὰ 45 ἡμέρας, ἐνῶ οἱ ὁμοίως ἐπικρατοῦντες ΒΑ. ἔπνευσαν μόνον κατὰ 31 ἡμέρας. Ἔπνευσαν δὲ καὶ 13 ἡμέρας Ν, καὶ ἐφάπαξ Α, Δ, καὶ ΝΑ, Β. δὲ καὶ ΒΔ. οὐδ' ἅπαξ. Μέσον τῆς ἐντάσεως τῶν ἀνέμων ἦν 1,28 καὶ εἰδικώτερον τὸν μὲν Ἰούνιον 1,40 τὸν Ἰούλιον 1,33 καὶ τὸν Αὔγουστον 1,03.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. Ἡ βασιλικὴ βιβλιοθήκη τῶν Βρυξελλῶν φωτίζεται νῦν δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς καὶ μένει ἀνοικτὴ τὸ ἑσπέρας ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ὥρας μέχρι τῆς δεκάτης καὶ ἡμισείας.

— Ὁ Γερμανὸς δραματοποιὸς Παῦλος Χάϊζε, οὗ τὸν *Ἄντιλοον* μετέφρασεν ἑλληνιστὶ ὁ κ. Α. Βλάχος, συνέγραψε τελευταίως *Ἀλκιβιάδην* ὅστις ἐπιτυχῶς ἐδιδάχθη ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάϊμαρ.

— Ὁ μαρκήσιος Queux de St. Hilaire ἐδημοσίευσε τελευταῖον περιεργοτάτην μετάφρασιν τῶν Αἰσωπείων μύθων, ἥτις ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1542. Ὁ μεταφράσας τοὺς μύθους τούτους καὶ ἐκδώσας τὸ πρῶτον Gottzoel, μετεχειρίσθη μεγάλην περὶ τὴν μετάφρασιν ἐλευθερίαν, αὐτὸς πολλάκις τιθέμενος ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ δρώντων μετὰ τῶν ζώων, συμπτύσσων δὲ ἢ καὶ ἀναπτύσσων κατὰ βούλησιν τοὺς μύθους. Ὡς πρόχειρον παράδειγμα ἔστω τοῦτο, ὅτι τοὺς μύθους «λύκος καὶ ἀρνίον» καὶ «λύκος καὶ γέρανος» συνήνωσεν εἰς ἕνα, καθ' ὃν τὸ κόκκαλον τοῦ καταπαραχθέντος ἀρνίου ἔμεινεν εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ λύκου καὶ τοῦτο ἐξέβαλεν ὁ γέρανος.

— Ἐν Γερμανίᾳ συζητεῖται μεγάλως τὸ ζήτημα τῆς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις ἐπισωρεύσεως πολλῶν μαθημάτων εἰς τοὺς μαθητὰς δι' ὧν ἐπισκοτίζεται τὸ πνεῦμα καὶ ἀμβλύνεται ὁ νοῦς. Καθηγητής τις τοῦ ἐν Μανχάϊμ πραγματικοῦ γυμνασίου, ἐξέδοτο πρὸς τοῦτο τελευταίως πραγματείαν, ἐν ᾗ ὑποβάλλει διάφορα μέτρα πρὸς σωτηρίαν τῶν μαθητῶν, ἰδίᾳ δ' ἀνάπτύσσει τὸ θέμα ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις δέον ἀργὰ νὰ προχωρῇ κατ' ἀρχὰς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη καὶ νὰ ἐπιταχύνηται καὶ ἐπισπεύδηται κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ μαθητικοῦ βίου. Ὁ μαθητὴς δὲ νὰ μανθάνῃ κατ' ἀρχὰς ἀσφαλεῖς καὶ στερεὰς γνώσεις καταργουμένης τῆς κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ἐπιπολαίας μαθήσεως, ἥτις καταστρέφει τοὺς νέους. Ὁμοίως δ' ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ μαθητικοῦ βίου δέον νὰ καταργηθῶσι τὰ γραπτὰ καὶ ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ γραφῆς καὶ ἀντιγραφῆς κειμένων καὶ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων. Κατὰ τὴν μέθοδον δὲ τοῦ καθηγητοῦ τούτου ἡ διδασκαλία τοῦ μαθητοῦ δέον νὰ περιορισθῇ ἐν τῇ κλάσει καὶ μόνῃ.

Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

> Ὁ δ' Ἰσθμός, ὦ παῖ, γέγραπται μὲν εἴδει δαίμονος, ἐνυπτιάζων ἑαυτὸν τῇ γῇ, τέτακται δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως Αἰγαίου μέσος καὶ Ἀδρίου κεῖσθαι, καθάπερ ἐπιζευγμένος τοῖς πελάγεσιν. Φιλόστρατος.

Ἀφ' ἧς ἡμέρας πρὸ ὀλίγων μηνῶν ὑπεκινήθη παρ' ἡμῖν τὸ ζήτημα περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ περιωνύμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, σποραδικῶς ἐγράφησάν τινα ἔν τε τῷ εὐρωπαϊκῷ καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ τύπῳ, ἐν οἷς παραδόξως ἐδημοσίευσέ τις τῶν παρ' ἡμῖν, ὁ κ. Ι. Πύρλας, καὶ περὶ [illegible]μὴ τομῆς τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, διϊσχυριζόμενος κατὰ τὸ πνεῦμα [illegible]ρογενεστέρων ἐποχῶν ὅτι ἡ διόρυξις αὐτοῦ οὐ μόνον ἀνωφελὴς τῇ Ἑλλάδι [illegible]ποβήσεται, ἀλλὰ καὶ πολλαχῶς ἐπιβλαβὴς καὶ ἐπικίνδυνος ἔσται [illegible] ὅπερ ἐντελῶς ἀπᾴδει τῷ προοδευτικῷ πνεύματι τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχ[illegible]ῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, σπεύδοντος νὰ εἰσδύσῃ διὰ πάντων τῶν [illegible]ν μέσων τῆς ἐπιστήμης εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς οἰκουμένης [illegible].

[illegible]πειδὴ ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο πολὺ σπουδαιότερόν ἐστι παρ' ὅσον ὑπελήφθη παρὰ τῶν ἀκροθιγῶς γραψάντων περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ ἔργου ἐπιχείρησις καὶ ἀποπεράτωσις πολλὰς μὲν ἐν γένει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ ναυτιλλομένοις ἔθνεσι, πολλῷ δὲ πλείονας τῇ πτωχῇ Ἑλλάδι ἐκ τῶν προτέρων ἐπαγγέλλεται ὠφελείας, ἀναντιῤῥήτως ἄξιον συντονωτέρας καὶ ἐκτενεστέρας ἐρεύνης ἐστὶ τὸ ἔργον.

Ἀλλ' ἐπειδὴ, καὶ τοιούτου ὁμολογουμένως ὄντος αὐτοῦ, οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ σοφῶν μέχρι τοῦδε ἀνέλαβε νὰ πραγματευθῇ τὸ ἐθνωφελὲς καὶ ζωτικὸν τοῦτο ζήτημα, οὐδὲν παράδοξον εἰ, ἄλλους ἀναμείνας νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ ἐθνικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τοῦτο καθῆκον καὶ ψευσθεὶς τῶν ἐλπίδων μου, ὕστατος ἐπιλαμβάνομαι αὐτοῦ, ἄλλοις καταλείπων σοφωτέροις ἢ νὰ συμπληρώσωσι τὰ ἐλλιπῆ ἢ σοφώτερον νὰ πραγματευθῶσι καὶ διεξαγάγωσιν αὐτό. Ὁ γὰρ ἀφορμὴν τοῖς σοφοῖς διδοὺς ἵνα σοφώτεροι γένωνται, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐπιστήμης ποιεῖ τοῦτο, ἀείποτε ἀναμενούσης παρὰ τῶν θεραπόντων αὐτῆς νέον τι ἔστω καὶ μικρὸν νὰ προσθέσωσι, καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχει ἀξίωσιν. Διότι μέχρι τοῦδε οὐδεμία ἐγράφη πραγματεία περὶ τοῦ Ἰσθμοῦ οὔτε παρ' ἡμῖν οὔτε

παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις καὶ πᾶσα περὶ τούτου ἐργασία εὐπρόσδεκτος τῇ ἐπιστήμῃ ἐστίν. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς λογίοις ἡμῶν τοσαύτη ὀλιγωρία καὶ ἀδιαφορία πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς κλασικῆς ἡμῶν χώρας διὰ μονογραφιῶν εἰδικῶν καὶ μερικῶν, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ γνωσθῇ αὕτη δι' ἡμῶν καὶ ὑφ' ἡμῶν καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀείποτε θα παρέχωμεν δικαίαν ἀφορμὴν τοῖς ξένοις νὰ ἐλέγχωσιν ἡμᾶς ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ τόπου, ὃν οἰκοῦμεν καὶ ἐν ᾧ ἐγεννήθημεν, ὡς δικαίως ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐλέγχουσιν ἡμᾶς ἐπὶ τῇ μακαρίᾳ ἀναισθησίᾳ τῆς ἀνάγκης πρὸς σύστασιν γεωγραφικῆς ἑταιρίας καὶ πρὸς ἵδρυσιν διδακτικῆς ἕδρας τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ πρὸς διάδοσιν γεωγραφικῶν γνώσεων. Διότι ταῦτά εἰσι τὰ μέσα καὶ ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ποτε ἡ ἐξερεύνησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἡ ὅσον οἷόν τε ἀκριβὴς γνῶσις αὐτῶν. Ἄλλως δὲ οὐδεμίαν πράττει νὰ ἔχωμεν ἀμφιβολίαν ὅτι ἄνευ τῶν δύο τούτων ὀργάνων θὰ διαμένωμεν πάντοτε ἀγεωγράφητοι πρὸς δόξαν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἅπερ πᾶσαν ὑπέχουσι τὴν εὐθύνην ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ τούτῳ ζητήματι, πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε ἔδωκαν προσοχὴν οὔτε ἀφ' ἑαυτῶν καθῆκον, οὔτε τοῖς ἐπικειμένως καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ὑποδείξασι θεραπείαν τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀνάγκης.

Ἓν τέλει δὲ ἐπιπροσθέτων ὅτι ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἔργου μόνον τὰς πηγὰς τῶν ἀρχαίων καὶ τὰ τῶν νεωτέρων βοηθήματα εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καίπερ δὶς πρὸ ἐτῶν διελθὼν τὸν Ἰσθμόν, [illegible] πρὸς ἐξακρίβωσιν σημείων τινῶν ἐπεχείρησα καὶ τρίτον νὰ [illegible] τὸν ἐν καιρῷ τῶν διακοπῶν ἵνα ἐξ ἰδίας αὐτοψίας βεβαιωθῶ περὶ [illegible] σβεσμένων τινῶν μερῶν.

Δ'.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ

Ἐπισκοπῶν τις τὸν γεωγραφικὸν πίνακα τῆς Εὐρώπης παρατηρεῖ ὅτι οὐδεμία ἄλλη χώρα οὐ μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου ἠπείρων τοσαύτην ἔχει ποικιλίαν ἐν τῇ φυσικῇ διαπλάσει τῆς παραλίας, ὅσην ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ νοτιανατολικὴ παραλία τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ ἀντικειμένη ταύτης παραλία τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

Διότι ἐν ταῖς ἀκταῖς τῶν δύο τούτων χωρῶν σχηματίζονται πολυάριθμοι κόλποι καὶ λιμένες, πορθμοὶ καὶ ἰσθμοί, χερσόνησοι καὶ νῆσοι. Καὶ τῶν μὲν πρώτων μέγιστός ἐστιν ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν δὲ πορθμῶν βασιλεὺς ὁ Ἑλλήσποντος, τῶν ἰσθμῶν σπουδαιότατος καὶ ἐπισημότατος ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ τῆς Κορίνθου, τῶν χερσονήτων ἡ Πελοπόννησος κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ἡ τρίγλωσσος Χαλκιδικὴ κατὰ δεύτερον καὶ τῶν νήσων ἡ τῆς Μεσογείου θαλάσσης μεγαλοπρεπὴς βασίλισσα Κρήτη.

Ἐὰν δὲ προσέτι ἀποβλέψῃ τις ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἀσιατικῆς παραλίας ἐκτεινομένου Αἰγαίου πελάγους, ἀληθῶς θαυμάζει τὸν σχηματισμὸν τοσούτων πολλῶν τε καὶ μεγάλων νήσων, ὀλίγων ἀλλήλαις ἀπεχουσῶν, αἵτινες ἐν κύκλου σχήματι τῆς θαλάσσης ἐξέχουσαι, ὡς αἱ τερπναὶ τῆς ἐρήμου Σαχάρας ὄάσεις, λιμπροτάτην μὲν τοῖς θεωμένοις παρέχουσι θέαν, μεγίστην δ' εὐκολίαν τοῖς ναυτιλλομένοις ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τἀνάπαλιν, οἱονεὶ τμηματική τις γέφυρα αὐτοῖς χρησιμεύουσαι.

Πάντα τοίνυν ταῦτα ὡς μίαν εἰκόνα πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενός τις, διῶς ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ μεγαλοδωρίᾳ τῆς φύσεως, ἥτις πλουσιοπαρό[illegible]εδαψίλευτε τοσαύτας καλλονὰς καὶ τοσαῦτα πλεονεκτήματα τῇ νοτιανατολικῇ ταύτῃ γωνίᾳ τῆς Εὐρώπης, πρὸς τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἄλλη τοῦ κόσμου δύναται νὰ παραβληθῇ. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἄλλα, ὡς ἐκτὸς τοῦ προκειμένου ὄντα, χαίρειν ἐῶν, ἐπιλαμβάνομαι διὰ βραχέων νὰ περιγράψω τὰ [illegible]αφικῶς ἱστορικῶς καὶ ἀρχαιολογικῶς μόνον τὸν τῆς Κορίνθου [illegible]ρον, [illegible] τοσούτους αἰῶνας ἐνδόξως βιώσας καὶ στερεῶς τὴν στερεὰν μετὰ τῆς τοῦ Πέλοπος νήσου συγκρατήτας, ὁτονούπω ἀπόλλυται ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, προτιθέμενος νὰ ἐξετάσω αὐτὸν καὶ ὡς τεχνητὸν πορθμὸν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς ἐκ τούτων προκυψούσης τῇ Ἑλλάδι καὶ τοῖς ναυτιλλομένοις τῆς Εὐρώπης ἔθνεσιν ὠφελείας.

Λίαν δ' ἄπορον φαίνεταί μοι ὅτι οὔτε τῶν ἀρχαίων τις, πολλὰ περὶ πολλῶν γραψάντων, βιογραφίαν τινὰ κατέλιπεν ἡμῖν τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις προσωποποιηθέντος πωγωνοφόρου Ἰσθμοῦ, οὔτε πάλιν τῶν νεωτέρων τις, πάντα τὰ τῶν ἀρχαίων ἐρευνησάντων, ἐπεχείρησε μέχρι τοῦδε, συλλέξας τὰς σποραδικὰς τῶν ἀρχαίων εἰδήσεις, κατ' ἀξίαν τοῦ ἐνδόξου βίου νὰ βιογραφήσῃ αὐτόν.

Θέσις καὶ ὄψις τοῦ Ἰσθμοῦ.— Πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενός τις τὸν γεωγραφικὸν τῆς Ἑλλάδος πίνακα, ἐκ πρώτης ὄψεως παρατηρεῖ ὅτι ὁ λιμνὸς ἐκεῖνος τῆς γῆς ὁ μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐκτεινόμενος καὶ συνάπτων ἀμφότερα τὰ μέρη, ἐκ φύσεως ἀποτελεῖ μέγαν ἰσθμὸν καὶ ὅτι οὗτος ἐκ δύο συνίστανται ἀνίσων μερῶν ἤτοι ἐκ τοῦ νοτίου, τοῦ μετὰ τῆς Πελοποννήσου συνεχομένου καὶ στενωτέρου

καὶ ἐκ τοῦ βορείου τοῦ ἐκ τῆς Περαίας καὶ Μεγαρίδος ἀποτελουμένου καὶ εὐρυτέρου ὄντος τοῦ νοτίου.

Ἀλλ' εἰ καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων τμημάτων φύσει ἀποτελεῖται ὁ Ἰσθμὸς, οὐχ ἧττον ὅμως ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μόνον τὸ νότιον καὶ στενώτερον μέρος νὰ θεωρῆται καὶ νὰ ὀνομάζηται Ἰσθμὸς ἰδίως· τὸ δὲ βόρειον καὶ εὐρύτερον ἀπεστερήθη τῆς τιμῆς ταύτης, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπετέλεσε μέρος ἀναπόσπαστον τῆς Κορινθίας χώρας, διὰ τοῦτο ἀείποτε ἐθεωρήθη ὡς προσάρτημα τοῦ ἰδίως ἰσθμοῦ, καὶ καίπερ φυσικῶς ἀνῆκον μᾶλλον τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἢ τῇ Πελοποννήσῳ, πολιτικῶς ὅμως πάντοτε διέμεινε προσδεδεμένον τῇ Πελοποννήσῳ διὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ Κορίνθου καὶ Κορινθίας χώρας. Τοιαύτην δὲ θέσιν καὶ τοσαύτην φυσικὴν ἔχων ἔκτασιν ὁ ἰσθμὸς, καὶ ἐν τῇ διασταυρώσει τῆς 38⁰ πλ. καὶ τῆς 23⁰ μηκ. κείμενος, καθορίζεται ἐξ ἄρκτου μὲν διὰ τῆς γραμμῆς τῆς ἀγομένης ἀπὸ τῆς Ἐλευσῖνος μέχρι τῶν Αἰγοσθενῶν καὶ τοῦ ΒΑ μυχοῦ τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης, ἐκ νότου δὲ διὰ τῆς μεταξὺ τῶν Κεγχρεῶν καὶ τοῦ Λεχαίου φερομένης γραμμῆς· τῶν δὲ δύο ἄλλων πλευρῶν τὴν μὲν ἀνατολικὴν περιβάλλει ὁ Σ[illegible]ρωνικὸς κόλπος, τὴν δὲ δυτικὴν ὁ Κορινθιακὸς μετὰ τῆς Ἀλκυονίδ[illegible]λάσσης. Ἐν δὲ τῇ ΝΔ. πλευρᾷ σχηματίζεται μικρὰ χερσόνησος [illegible] αὐτοῦ ἡ τῆς Περαίας μεταξὺ τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης καὶ τοῦ ἰδίω[illegible] Κορινθιακοῦ κόλπου ἢ μυχοῦ. Τοιοῦτος μὲν ὁ φύσει καὶ καθόλου [illegible]μός· ὁ δὲ ἰδίως ἐπικληθεὶς Ἰσθμὸς, μόλις τὸ 1/4 τοῦ ὅλου ἀποτε[illegible] ἄρχεται πρὸς βορρᾶν μὲν ἢ ΒΑ ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου) [illegible] τῶν θερμῶν ὑδάτων (Λουτρακίου), πρὸς νότον δὲ ἀπὸ τῶν Κεγχρεῶν μέχρι τ[illegible] Λεχαίου, ἔνθα κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἐκδοχὴν τῶν ἀρχαίων περιελάμβανε καὶ τὴν ἐκτὸς τῆς γραμμῆς ταύτης κειμένην ἀρχαίαν Κόρινθον.

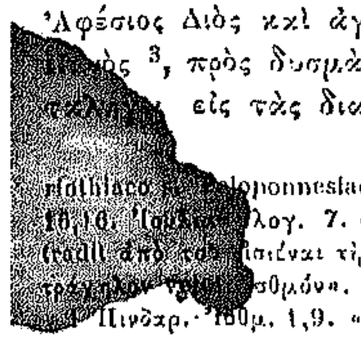

Ὀνόματα καὶ ἐπίθετα τοῦ Ἰσθμοῦ.— Ὁ ἰδίως Ἰσθμὸς, περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται, πάλαι χρησιμεύων ὡς προπύργιον καὶ προμαχὼν τῆς Πελοποννήσου κατὰ πολεμίων, ὡς γέφυρα τῆς συγκοινωνίας τῶν δύο μεγάλων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μερῶν καὶ ὡς κέντρον τῆς ἑνότητος καὶ πανηγυρικὸν συνεντευκτήριον πάντων τῶν Ἑλλήνων, τοσοῦτον ἐφημίζετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὥστε τὸ προσηγορικὸν αὐτοῦ ὄνομα Ἰσθμὸς,[1] παραγόμενον ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ ῥήματος ἰέναι καὶ σημαῖνον στενόπορον αὐχένα γῆς μεταξὺ δύο θαλασσῶν ἤτοι ἀμφιθάλασσον, ἀμφίαλον (terra bimaris) καὶ τράχηλον γῆς [2] μετέπεσεν εἰς κύριον ὄνομα «Ἰσθμὸς» ἀρσενικῶς παρὰ

1 Beulé étude sur le Peloponnèse p. 470. «L'Isthme semblait créé pour servir de rendez-vous à tous les peuples, c'était le centre du monde grec».

2 Εὐσταθ. σ. 1847, 44. «Ὅτι δὲ ἐκ τοῦ ἰέναι προϋπάρχει τοῦ Ἰσθμοῦ παράγωγον ἰθμὸς δίχα τοῦ πρώτου σίγμα δῆλον καὶ ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ἀππιανῷ εἰσίθμως». Λεξικ. Ἑρρικ. Στεφ. ἐν λ. Ἰσθμός, στενόπορος γῆς αὐχὴν μεταξὺ δύο θαλασσῶν, στενὴ γῆ ὑπὸ θαλάσσης περιεχομένη, ἀμφιθάλασσος γῆ, terra bimaris». Κατ' ἐξοχὴν tamen de Co-

τοῖς πεζοῖς καὶ θηλυκῶς παρὰ τοῖς ποιηταῖς φερόμενον. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεωρεῖτο ὁ σπουδαιότατος πάντων τῶν λοιπῶν ἰσθμῶν, μνημονεύεται ὡς κατ' ἐξοχὴν ἰσθμὸς, πλειστάκις ἀναφερόμενος ἄνευ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἰσθμοῖς προσαρτωμένου ὀνόματος τοῦ περὶ ὃν σχηματίζεται τόπου ἤτοι ἰσθμὸς τῆς Πελοποννήσου ἢ τῶν Πελοποννησίων καὶ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ἢ τῶν Κορινθίων καὶ γενικώτερον ἰσθμὸς τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω γὰρ μνημονεύεται παρὰ πολλοῖς τῶν ἀρχαίων. Διὸ δικαίως οἱ ποιηταὶ κατεκόσμουν αὐτὸν μετὰ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐπιθέτων ἤτοι ἐκάλουν κλειτὴν, κλεινὴν, ζαθέαν, Δωρίαν Ἰσθμὸν, γέφυραν ἀκάμαντον, γέφυραν ποντιάδα, δειράδα Κορίνθου κλπ.[1].

Ὄρη περὶ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἀκρωτήρια.— Τοιοῦτος ὢν ὁ Ἰσθμὸς καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν αὐτοῦ καλῶς ἀσφαλιζόμενος ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων, περιβάλλεται πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καλουμένου ὄρους Γερανείας (Μακρὺ πλάγι καὶ Παλαιὸ βουνὸ), ὅπερ [2] πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἔχει ὕψος 1370 μέτρων, ὅπου τὸ πάλαι ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀφέσιος Διὸς καὶ ἀγάλματα τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ [illegible]ὸς [3], πρὸς δυσμὰς δὲ μόνον 1057 μετρ. καὶ ἐν τῇ ΝΑ παραλίᾳ κα[illegible] εἰς τὰς διαβοήτους παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Σκειρωνίδας πέτρας [4]

rinthiaco [illegible]eloponnesiaco isthmo dici solet. Ἡροδοτ. 9,10. Θουκυδ. 1,105. 4,70. Πολυβ. 16,16. Ἰσ[illegible]λογ. 7. σ. 212. Σχολ. Ὁμηρ. Ὀδ. σ. 299. Τὸν τράχηλον vocari ἰσθμὸν tradit ἀπὸ τοῦ [illegible]ισιέναι τὴν τροφὴν δι' αὐτοῦ ut Eustath. quoque annotat ἰσθμὸν dici τὸν τράχηλον [illegible]σθμόν».

1 Πινδαρ. Ἰσθμ. 1,9. «Τὰν ἁλιερκέα ἰσθμοῦ δειράδα» 1,32. 38. «Ἐν βάσσαισιν ἰσθμοῦ, ἰσθμῷ τε ζαθέᾳ, πόντου γέφυρα ἀκάμαντος, γέφυραν ποντιάδα πρὸ Κορίνθου τειχέων, Κορίνθου δειράδα». 7,63. 64. «Ἴσθμιον νάπος». Νεμ. 6,40. «Ποτὶ κλειτὰν Ἰσθμὸν Δωρίαν». Κλεινᾷ ἐπ' Ἰσθμῷ»· παρὰ δὲ τοῖς πεζοῖς ἐκαλεῖτο καὶ «ὀλιγοστάδιος αὐχήν». Εὐσταθ. εἰς Διον. 403, καὶ ἁπλῶς γέφυρα παρὰ Παυσαν. 5,24.

2 Θουκυδ. 1,105. 4,70. Διοδωρ. 11,80. 19,54. Πλουταρχ. Κλεομ. 20. Ἀρατ. 31. Στεφαν. Β. ἐν λ. Περὶ δὲ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὁ Παυσανίας (1,40,1) ἱστορεῖ ὅτι κατὰ τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν ἐδόθη τῷ ὄρει αὐτὸ ὑπὸ Μεγάρου υἱοῦ τοῦ Διός, ὅστις κατὰ τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ὁδηγούμενος ἐκ τῆς φωνῆς τῶν γεράνων ἐσώθη ἐνταῦθα. F. d'Envieu Onomatol. de la geograph. gr. p. 140. Αἶαν παράδοξον φαίνεταί μοι ὅτι ὁ τῆς γεωγραφίας πατὴρ καλεῖ τὸ ὄρος τοῦτο Ὄνειον καὶ οὐδόλως ἀναφέρει τὸ ὄνομα Γεράνεια. Ἡ δὲ σιωπὴ αὐτοῦ παρέσχε πράγματα τοῖς νεωτέροις, ὧν Forbiger μὲν (Geograph. t. 3. p. 863) καὶ Pauly (Real-encyclop. ἐν λ.) πειρώμενοι συμβιβάσαι τὰ τοῦ Στράβωνος, ἐσφαλμένως διατείνονται ὅτι τὸ μὲν πρὸς Κόρινθον μέρος καλεῖται Ὄνειον, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πρὸς Β. τῶν Μεγάρων Γεράνεια. Wachsmuth δὲ (Hellen. Alterth t. 1 p. 766-768) καίπερ ἀρχαιολόγος, ὀρθῶς λύει τὸ ζήτημα, ἀποδεικνύων ὅτι τὸ πρὸς Β τοῦ Ἰσθμοῦ ὄρος ἐλέγετο Γεράνεια καὶ τὸ πρὸς Ν αὐτοῦ Ὄνεια. Ὡσαύτως καὶ (Curtius Pelop. t. 1 p. 15. 25) καὶ Bursian (Geogr. t. 1. p. 367). ἀποδέχονται ὡς ὀρθὰ τὰ τοῦ Wachsmuth.

3 Παυσαν. 2, 11, 9. «Ἐπὶ δὲ τοῦ ὄρους τῇ ἄκρᾳ Διός ἐστιν Ἀφεσίου καλουμένου ναός· φασὶ δὲ ἐπὶ τοῦ συμβάντος ποτὲ τοῖς Ἕλλησιν αὐχμοῦ θύσαντος Αἰακοῦ κατὰ δή τι λόγιον τῷ Πανελληνίῳ Διὶ ἐν Αἰγίνῃ. . . κομίσαντα δὲ ἀφεῖναι, καὶ διὰ τοῦτο Ἀφέσιον καλεῖσθαι τὸν Δία. Ἐνταῦθα καὶ Ἀφροδίτης ἄγαλμα καὶ Ἀπόλλωνός ἐστι καὶ Πανός».

4 Διοδωρ. 4, 59. Στραβ. 1,28. 8,380. 9,391. 393. Ἀλκιφρ. 3,78. Πολυβ. 16,16. Παυσαν.

(Scironia saxa καὶ νῦν Δερβενοβοῦνι), αἵτινες ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ ἐν αὐταῖς οἰκοῦντος διαβοήτου λῃστοῦ Σκείρωνος καὶ τοὺς διαβάτας κατακρημνίζοντος εἰς τὴν θάλασσαν, ὑφ' ἣν χελώνη νηχομένη ἀφήρπαζεν αὐτοὺς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου [1]. Διὸ ἐθεωροῦντο ὡς ἐναγεῖς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Μία δὲ τῶν πετρῶν τούτων ἐκαλεῖτο Μολουρὶς καὶ Μολουριὰς πέτρα [2], ἀφ' ἧς ἐρρίφθη ποτὲ εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτῆς Μελικέρτου ἡ Ἰνώ. Καὶ τὸν μὲν Σκείρωνα ἐφόνευσεν ὁ Θησεύς, ἡ δὲ Μολουρὶς ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερὰ τῆς Λευκοθέας, οὕτω μετονομασθείσης τῆς Ἰνοῦς, καὶ τοῦ Παλαίμονος, μετονομασθέντος Μελικέρτου[3].

Τὸ ὄρος τοῦτο ἔχον μήκους ἔκτασιν 200 περίπου σταδίων, συνίσταται ἐν μέρει μὲν ἐξ ὑποφαίου λίθου, ἐν μέρει δὲ ἐκ κογχίτου, ἐξ οὗ πᾶσαι τῶν Μεγάρων αἱ οἰκίαι ᾠκοδόμηνται, καὶ ἐκ λευκοῦ λίθου, ὃν οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο ἀντὶ μαρμάρου πρὸς οἰκοδομὴν πολυτελῶν οἰκοδομημάτων, πρὸς κατασκευὴν ἀνδριάντων καὶ πρὸς ἐμπορίαν [4]. Τοιοῦτον δὲ ὂν τὸ ὄρος ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον φυσικὸν τεῖχος μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐξασφαλίζει ἐξ ἄρκτου οὐ μόνον ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰσθμὸν αὐτόν. Ἐκ νότου δὲ περιβάλλεται ὁ Ἰσθμὸς ὑπὸ ἑτέρας ὀρέων σειρᾶς, παραλλήλως μὲν πρὸς τὴν πρώτην ἐκτεινομένης, πάντ[illegible] ἀσχέτου πρὸς αὐτήν [5]. Διότι μεταξὺ ἀμφοτέρων ἐκτείνεται ὁ [illegible] καὶ ἐνιαχοῦ λοφώδης Ἰσθμός. Ἡ δὲ σειρὰ αὕτη ἐκαλεῖτο [illegible] τοῖς ἀρχαίοις Ὄνειον ὄρος καὶ Ὄνεια ὄρη [6] ἤτοι ὄνων ὄρη (Eselber[illegible] montagnes

1,44,10. Εὐριπ. Ἰπόλ. 979. Ἡρακλ. 860. Νικανδρ. Θηρ. 214. Ἡσυχ. [illegible] ἐν λ. Mela 2, 3, 7. Plin. 4, 7, 11. Ovid. Met. 7, 145.

1 Forbiger (Geogr. t. 3. p. 863) καὶ Reinganum (das alt. Megaris p. 28) ἐσφαλμένως ταὐτίζουσι τὴν Μολουρίδα πέτραν μετὰ τῆς Χελώνης, ἣν ὡς κύριον ὄνομα ἐκλαμβάνουσι· τῶν δὲ ἀρχαίων Διόδωρος μὲν (4,59) θεωρεῖ μέρος τῶν Σκειρωνίδων, Παυσανίας δὲ (1, 41, 11) ὑπολαμβάνει θαλασσίαν χελώνην «ἠφίει σφᾶς ἐς θάλασσαν· χελώνη δὲ ὑπενήχετο ταῖς πέτραις ἁρπάζειν τοὺς ἐσβληθέντας».

2 Παυσαν. 1, 44, 7. 8. 11. Σιμωνιδ. ἐν ἀνθολογ. 7, 496, 4. καὶ Μολούριον παρὰ Ζηνοβίῳ 4, 38.

3 Παυσαν. 1, 41, 11. 2, 1, 5. Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηκ. 1404. Ἱππ. 606. Πλουταρχ. Θησ. 10. Reinganum p. 26. Pouqueville IV. p. 59.

4 Παυσαν. 1, 41, 6. Πολυδευκ. 7, 100. Cicer. ad Att. 1, 8, 8.

5 Καὶ ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι Forbiger (Geograph. t. 3. p. 863) ἀποπειρώμενος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην τοῦ Στράβωνος περὶ τῆς θέσεως τῶν Ὀνείων πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ, οὐκ ὀρθῶς διατείνεται ὅτι τὰ Ὄνεια τοῦ Στράβωνος διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκτείνονται εἰς τὴν Κορινθίαν χώραν. «Ueber den Isthmos in's Corinthische Gebiet hinüberstreicht» καὶ παρεννοήσας Πλούταρχον, ἡμαρτημένως λέγει ὅτι καὶ οὗτος ἐπεκτείνει τὸ ὄρος μέχρι τῶν Κεγχρεῶν, ἐν ᾧ οὐδὲν τοιοῦτον λέγει Πλούταρχος (Κλεομεν. 20). «Τοῦ δὲ Ἀντιγόνου μετὰ πολλῆς δυνάμεως τὴν Γεράνειαν ὑπερβάλλοντος, οὐκ ᾤετο δεῖν τὸν Ἰσθμόν, ἀλλὰ τὰ Ὄνεια χαρακώσας καὶ τειχίσας φυλάττειν καὶ τοπομαχῶν ἀποτρίβεσθαι τοὺς Μακεδόνας μᾶλλον ἢ συμπλέκεσθαι πρὸς φάλαγγα συνησκημένην». Εἰς τὸ αὐτὸ περιέπεσεν ἁμάρτημα καὶ Reinganum. (Alt. Megar. p. 13-17).

6 Ὅτι δὲ τὰ Ὄνεια ταύτην κατεῖχον τὴν θέσιν καὶ οὐχὶ ΒΑ τοῦ Ἰσθμοῦ, πλὴν τοῦ ἐξαπατηθέντος Στράβωνος, πάντες σχεδὸν οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχαίων ἀναμφισβήτητον καθιστῶσιν

des ânes). Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει πόθεν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἡ σειρά, ὡς περὶ Γερανείας μυθολογεῖται, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμίαν λογικὴν ἔννοιαν παρέχει ἡ παραγωγὴ τῆς λέξεως ἐκ τῆς ῥίζης ὄν ος, ὀρθοτέρα φαίνεταί μοι ἡ παραγωγὴ ἐκ τοῦ ὀνίνημι, ὄνειον καὶ ὄνεια = ὠφέλιμα. Ὄντως γὰρ ἀπέβησαν χρησιμώτατα καὶ σπουδαιότατα τοῖς Πελοποννησίοις ὡς μεγάλα καὶ ὑψηλὰ προπύργια καὶ διὰ μικρᾶς φρουρᾶς δυνάμενα κωλῦσαι τὴν εἰς τὴν χερσόννησον εἴσοδον παντὸς ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται λόγος. Νῦν δὲ ἡ σειρὰ αὕτη καλεῖται βουνὰ τοῦ Σοφικοῦ.

Ὥσπερ δὲ ἡ Γεράνεια πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἀπολήγει εἰς τὰς Σκειρωνίδας πέτρας, πρὸς δυσμὰς δὲ εἰς τὰ ἀκρωτήρια Ἡραῖον (Κάβο τῆς Βουλιασμένης) καὶ Ὀλμιὰς (ἅγιος Νικόλαος)[1] οὕτω καὶ τὰ Ὄνεια ὄρη τελευτῶσι πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὸ ἀκρωτήριον Χερσόνησος (Τραχῆλι) [2], πλησίον τοῦ ὁποίου ἀνυψοῦται καὶ λόφος τις καλούμενος Σολύγιος, ἐπίσημος διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Κορινθίων. Πρὸς δυσμὰς δὲ πλησιάζουσι τῷ Ἀκροκορίνθῳ ὄρει, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζονται διὰ χαράδρας καὶ κοιλάδος.

[illegible]όλποι καὶ λιμένες, — Ἀλλ' ἐν ᾧ οὕτω καλῶς ἐξ ἄρκτου καὶ μεσημερίας ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς Γερανείας καὶ τῶν Ὀνείων ὀρέων ὁ Ἰσθμὸς καὶ δι' αὐτῶν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, τοὐναντίον ἀνοικταὶ μένουσιν αἱ ἄλλαι δύο πλευραὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἤτοι ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ, ὧν ἡ μὲν πρώτη περικλύζεται ὑπὸ τοῦ Σκρωνικοῦ κόλπου, ὅστις ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ Σκρωνικὸς πόρος, Σκρωνικὸν πέλαγος, Σκρωνικὸς πόντος, Σκρωνὶς θάλασσα, Σκλαμινικκὸς κόλπος, Κεγχρεάτης κόλπος[3] καὶ ὁ πρὸς Ἰσθμὸν κόλπος παρὰ Σκύλακι καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Σουνίου μέχρι τοῦ Σκυλαίου ἀκρωτηρίου, περιβρέχων τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς, Μεγαρίδος, Κορινθίας, Ἐπιδαυρίας καὶ Τροιζηνίας. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο ἔλαβε κατὰ τὴν παράδοσιν ἢ ἐκ τοῦ Τροιζηνίου βασιλέως Σάρωνος ἢ ἔκ τινος ὁμωνύμου ποταμοῦ τῆς Τροιζηνίας ἢ καὶ ἐκ τῆς λέξεως Σαρωνὶς σημαινούσης

οἷον Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. 6, 5, 51. 7, 1, 41. 42. 7, 11, 5. Θουκυδ. 4, 42-44. Διοδωρ. 15, 68. Πολυαιν. 2, 3, 3. 2, 3, 9. Πολυβ. 2, 52. Πλουταρχ. Κλεομ. 2. Ἡσυχ. ἐν λ. — Τῶν δὲ νεωτέρων Boblay (Rech. geogr. p. 34), Wachsmuth (Hell. Altert. I. p. 768), Curtius Peloponn. I. p. 15. 25), Bursian (Geograph. I. p. 367. II. p. 9. 12. 19. 37) καὶ ἄλλοι. Κατὰ πόσον δὲ ἀληθής ἐστιν ἡ τοῦ Curtius (I. p. 515) εἰκασία ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη τῷ ὄρει ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν κορυφῶν αὐτοῦ πρὸς ῥάχιν ὄνου, οὔτε νὰ βεβαιώσω, οὔτε νὰ ἀρνηθῶ δύναμαι.

1 Στράβ. 8, 380. 9, 409. Τὸ δὲ Ἡραῖον ἀποτελοῦν τὸ ΝΔ ἄκρον τῆς μεταξὺ τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Λεχαίου σχηματιζομένης μικρᾶς χερσονήσου ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ ναοῦ, ὃν ἡ Μήδεια ἵδρυσε πρὸς τιμὴν τῆς Ἀκραίας Ἥρας. Ξενοφ. ἑλλην. 4, 5, 5. 8. Πλουταρχ. Κλεομεν. 20. Στραβ. 380. Liv. 32, 23. Ἀπολλοδωρ. 1, 9, 28. Σουϊδ. ἐν λ. αἴξ. Σχολ. Θουκυδ. 1, 105. Εὐριπ. Μηδ. 1379.

2 Θουκυδ. 4, 42. 43. Πολυβ. 1, 30. Boblay geogr. p. 39. Curt. Peloponn. II. p. 548.

3 Αἰσχύλ. Ἀγαμεμν. 291. Στραβ. 2, 124. 8, 335. 369. 374. 380. Πτολεμ. 3, 16, 12. Εὐ-

δρῶν [1]. Νῦν δὲ ὀνομάζεται κόλπος τῆς Αἰγίνης ἐκ τῆς ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ κειμένης δμωνύμου νήσου.

Ἡ δὲ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Ἰσθμοῦ βρέχεται ἐκ τοῦ ἀνατολικωτάτου μέρους τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, σχηματιζομένου ἐκ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ εἰσδύοντος μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ κόλπος οὗτος ἔχων μῆκος 720 σταδίων ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Κρισσαῖος κόλπος καὶ Δελφικὸς κόλπος, καὶ διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιῤῥίου διακρίνεται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρὸς Δ. βραχύτερον, τὸ δὲ πρὸς ἀνατολὰς μακρότερον, διαιρούμενον εἰς δύο τμήματα ὑπὸ τῆς χερσονήσου Ηεραίας, τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρὸς βορρᾶν αὐτῆς ἐκαλεῖτο Ἀλκυονὶς Θάλασσα, τὸ δὲ πρὸς νότον κόλπος τοῦ Λεχαίου ἐν εὐρυτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ [2].

Ἐντὸς δὲ τῶν κόλπων τούτων ἔκειντο οἱ λιμένες τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἤτοι τὸ Λέχαιον ἐκ δυσμῶν καὶ αἱ Κεγχρεαὶ μετὰ τοῦ Σχοινοῦντος ἐξ ἀνατολῶν.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ μὲν τὴν στενωτέραν ἐκδοχὴν τῆς ἐκτάσεως καὶ περιοχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ μόνον ὁ Σχοινοῦς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, κατὰ δὲ τὴν εὐρυτέραν καὶ οἱ δύο ἄλλοι λιμένες τῆς Κορίνθου, αἱ Κεγχρεαὶ καὶ τὸ Λέχαιον, καὶ αὐτὴ ἡ Κόρινθος, [3] ὡς προείρηται, σκόπιμον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπισυνάψω ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ αὐτῶν ἐντεῦθα.

Κεγχρεαί.— Τούτων δὲ αἱ μὲν Κεγχρεαὶ [4] φύσει καὶ θέσει ἦν πολὺ σπουδαιότερος καὶ ἐπισημότερος τῶν δύο ἄλλων λιμένων καὶ ἐμπορικῶς ἔκειτο ἐν τῷ Ἰσθμῷ κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Πομπωνίου Μέλανος. Διότι οὗτος ἐξ ἄρκτου καὶ μεσημβρίας προφυλασσόμενος ὑπὸ δύο ἀκρωτηρίων εὐρύς ἐστι καὶ ἀσφαλὴς καὶ διὰ τοῦτο λίαν εὐνοϊκὸς τῷ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπορίῳ τῆς Κορίνθου, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεῖχεν 70 στάδια ἢ

στα0. εἰς Δ. Περιηγ. 422. Ἀγαθημ. 1, 3. Plin. 4, 4, 5. Σκυλ. Περ. 51. Σκυμν. Χ. 508 καὶ ἄλλοι πολλοί.

1 Παυσαν. 2, 30, 7. Μ. Ἐτυμολογ. σ. 708, 52. Ἀριστειδ. λ. 46. σ. 274. Εὐσταθ. εἰς Δ. Περιηγ. 422. Plin. 4, 5, 9 Leake Morea II. p. 419.

2 Πολυβ. 4, 57. Στραβ. 1, 51 2, 124. 8, 332. 335. Σκυμν. Χ. 507. Πτολεμ. 3, 16, 1. 2. Ἀγαθημ. 1, 3. 4. 5. Θουκυδ. 1, 107. Liv. 24, 16. 26. 32, 18. 36, 21. Plin. 4, 2, 3. 4, 4, 3. Curtius Peloponn. Ἐν τῷ γεωγραφικῷ πίνακι τῆς Πελοποννήσου «H. v. Lechaion».

3 Vell. Pat. 1, 3. «Corinthum in Isthmo condidit».

4 Ὑπὸ πολλοὺς καὶ διαφόρους τύπους καὶ γραφὰς ἁπαντᾷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως οἷον παρὰ Θουκυδ. 8, 10. 20). Κεγχρειαὶ καὶ Κεγχρειὰ (4, 42. 44), παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. 4, 5, 1). Κεγχρεία, παρὰ Στράβωνι (54, 56. 369 380). Κεγχρεαί, παρὰ Παυσανίᾳ (2, 4, 5. 2, 2, 3. 7, 6, 7). Κεγχρέαι, παρὰ Διοδώρῳ (11, 16. 15. 68). Κεγχρεαὶ ὡς παρὰ Στράβωνι, παρὰ Σκύμνῳ (508). Πτολεμαίῳ (3, 16, 13), Ἡσυχ. ἐν λ. καὶ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ ἐν λ. ὡσαύτως, παρὰ Καλλιμάχῳ (Δηλ. 271). Κεγχρὶς καὶ παρὰ Λατίνοις (Plin. 4, 5. Ovid. tr. 271. Liv. 32, 17. Apul Met. 10. Tab. Peut.). Cenchreae, Cenchreis καὶ Cenchris. Νῦν δὲ λέγεται Κεχριαί.

5 Pom. Mela 2, 3, 7. «In eo est oppidum Cenchreae».

7 μίλια ῥωμαϊκά [1]. Καὶ ἐν μὲν τῷ βορείῳ ἄκρῳ τοῦ λιμένος ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἱδρυμένος καὶ λίθινον ἄγαλμα, ἐν δὲ τῷ νοτίῳ ἄκρῳ αὐτοῦ ἱερὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ἴσιδος καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκτεινομένῃ προκυμαίᾳ, τὰ θεμέλια τῆς ὁποίας καὶ νῦν ἔτι φαίνονται ἐντὸς τῆς Θαλάσσης συνιστάμενα ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων καὶ πλακῶν ἐν σειρᾷ κειμένων, χαλκοῦς ἀνδριὰς τοῦ Ποσειδῶνος, κρατοῦντος τρίαιναν καὶ δελφῖνα [2]. Τὸ δὲ ὄνομα Κεγχρεαὶ καὶ νῦν ἔτι διατηρούμενον ἐδόθη τῷ λιμένι καὶ τῇ πόλει ὑπὸ Κεγχρίου, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Πειρήνης [3]. Ἐπὶ δὲ τοῦ λιμένος ὑπῆρχε καὶ πόλις ὁμώνυμος, ἥτις ἐν καιρῷ τῆς ῥωμαιοκρατίας εἶχεν ἐκπέσει εἰς κώμην κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος καὶ νῦν ἐστιν ἔρημος [4].

Μεσημβρινοδυτικῶς δὲ τῶν Κεγχρεῶν ἐν ἀποστάσει ἡμισείας ὥρας ὑπῆρχε πηγὴ ἀναβλύζουσα τοσοῦτον πολὺ καὶ ἄρθονον ὑπόθερμον ἁλατοῦχον ὕδωρ, ὥστε ὀλίγον κατωτέρω σχηματίζεται μύλος ἐξ οὗ καὶ τὸ χωρίον καλεῖται Μύλος· πλησίον τούτου ἐκτείνεται ἐν τῇ θαλάσσῃ ἀκρωτήριον δμώνυμον, ἐπὶ τῆς καρυφῆς τοῦ ὁποίου ἐξέχει νῦν ἀνεμόμυλος. Ἡ δὲ πηγὴ αὕτη ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Λουτρὸν τῆς Ἑλένης, τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα ἔχοντα θερμοκρασίαν 12° R. καὶ νῦν ἔτι θεωροῦνται ἰαματικὰ παρὰ τῶν ἐρευνησάντων αὐτὰ ἐπιστημονικῶς [5] καὶ ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν παρακειμένην θάλασσαν. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἀγούσῃ ὁδῷ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἀρχαῖον ἄγαλμα [6].

Λέχαιον (Διακόπτει).— Τὸ δεύτερον ἐπίνειον τῆς Κορίνθου Λέχαιον [7], κείμενον ἐν τῷ ΝΑ ἄκρῳ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἔνθα ἰδίᾳ καὶ κόλπος τοῦ Λεχαίου καλεῖται, ἀπεῖχε τῆς Κορίνθου 12 στάδια ἢ 2,500 μέτρα καὶ ἐκ φύσεως ἦν ὀλιγώτερον ἀσφαλὴς ἢ ὁ τῶν Κεγχρεῶν λιμήν. Διὰ δὲ τῆς

1 Στραβ. 8, 380. Talmd. Peut. Robiny Roch. p. 39.

2 Παυσαν. 2, 2, 3. «Ἐν δὲ Κεγχρεαῖς Ἀφροδίτης τέ ἐστι ναὸς καὶ ἄγαλμα λίθου, μετὰ δὲ αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἐρύματι τῷ διὰ τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνος χαλκοῦν· κατὰ δὲ τὸ ἕτερον πέρας τοῦ λιμένος Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ἴσιδος ἱερά». Τῇ περιγραφῇ ταύτῃ συμφώνως παριστῶσι τὰ πράγματα καὶ τὰ τῆς Κορίνθου νομίσματα, περὶ ὧν ἴδε Ant. Pius παρὰ Millingen Recueil Med. gr. 1812. pl. 2.

3 Στεφ. Β. ἐν λ. Κεγχρέαι. Δευτέρα πόλις καὶ ἐπίνειον Κορίνθου, Κέγχρειος ὁ Ποσειδῶν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἥρωος Κεγχρείου». Στραβ. 8, 380. «Τῆς δὲ Κεγχρεαὶ κώμη καὶ λιμὴν ἀπέχων τῆς πόλεως ὅσον 70 σταδίους». Παυσαν. 2, 2, 3. «Κορινθίοις δὲ τοῖς ἐπινείοις τὰ ὀνόματα Λέχης καὶ Κεγχρίας ἔδοσαν, Ποσειδῶνος εἶναι καὶ Πειρήνης λεγόμενοι».

4 Curtius Peloponn. II. p. 537.

5 Παυσαν. 2, 2, 3. «Κεγχρεῶν δὲ ἀπαντικρὺ τὸ Ἑλένης ἐστὶ λουτρόν». Landerer über die Helenaquellen S. 18. Fiedler Reise I. p. 215.

6 Παυσαν. 2, 2, 3. «Τὴν δὲ ἐς Κεγχρέας ἰόντων ἐξ Ἰσθμοῦ ναὸς Ἀρτέμιδος καὶ ξόανον ἀρχαῖον».

7 Ξενοφ. ἑλλην. ἱστ. 4, 4, 17. Ἀγ. 2, 17. Στραβ. σ. 56. 8, 378. 380. Παυσαν. 2, 2, 3. Πτολεμ. 3, 16. Δίων Χρυσοστ. λ. 6. Plin. 4, 4, 5. Stat. Silv. 2, 2, 25. Propert. 2, 20, 19.

τέχνης κατέστησαν αὐτὸν οἱ Κορίνθιοι ἐπιτηδειότατον εἰς τὴν ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐμπορίαν καὶ σπουδαιότατον ὡς πολεμικὸν λιμένα καὶ ναύσταθμον, ἐφ' ᾧ καὶ λιμὴν Χωστὸς καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κείμενος ὑπὸ τὴν πόλιν Κόρινθον καὶ διὰ μακρῶν καὶ διπλῶν τειχῶν συνδεόμενος μετ' αὐτῆς [1].

Ὅτι δὲ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὑπῆρχε καὶ μικρὰ πόλις πρὸς τῷ λιμένι, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία περὶ τούτου [2]. Αὕτη ὅμως ἐν καιρῷ τῆς Ῥωμαιοκρατίας εἶχεν ἐκπέσει εἰς χωρίον ὡς προείρηται, [3] καὶ βραδύτερον ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς Φραγκοκρατίας καταστὰς ἄχρηστος ἐκ τῶν προσχώσεων τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ὁ περιώνυμος λιμήν, ἀπώλεσε σὺν τῷ πράγματι καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, ὅπερ ἔδωκε αὐτῷ Λέχης ὁ τοῦ Ποσειδῶνος υἱός καὶ μετωνομάσθη Διαβατίκι ἔνθα καὶ νῦν ἔτι φαίνονται τὰ ἐρείπια αὐτοῦ ἐκ μεγάλων πωρίνων λίθων συνιστάμενα. Ὀλίγον μακρὰν αὐτοῦ πρὸς Δ. συνοικίζεται ἐξ Ἀλβανῶν τῆς μεσογείου χωρίον καλούμενον Πελάγιον. [4] Οὕτω δ' ἐκχερσωθεὶς φαίνεται ὡς λιμνοθάλασσά τις, περιβαλλομένη ὑπὸ λεπτοτάτης ἄμμου, καὶ ἄν ποτε ἀνασκαφῇ, θὰ ἀποκαλυφθῇ ὅλος ὁ ἀρχαῖος λιμὴν μετὰ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ναυτικῶν ἱδρυμάτων [5]. Διότι πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ἐφάνησαν σκέλη τῶν τειχῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ, λίθος μαρμάρινος μετ' ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ ἀναγράφεται ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς τῶν Κορινθίων ὁ Ῥωμαῖος ἀνθύπατος Ἑρμογένης ὡς εὐεργέτης καὶ ἀνακαινιστὴς τοῦ λιμένος [6]. Καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης μετὰ μεγάλου ἑστιατορίου, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο τὰ μετὰ τὴν θυσίαν ἱερὰ δεῖπνα· ἐν δὲ τῷ λιμένι ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ χαλκίνου ἀγάλματος [7], ὅστις, ὡς τὸ ἐν Μουνυχίᾳ Ἀρτεμίσιον, ἐχρησίμευεν ὡς ἄσυλον καὶ καταφύγιον τῶν φευγόντων δούλων καὶ μεταξὺ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Λεχαίου ἔκειτο πιθανώτατα ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὡς ὑποδηλοῦται ἐκ τῆς ἀποποιήσεως τῶν Κορινθίων νὰ μετάσχωσι τῆς κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου ἕνεκα τῆς αἰφνιδίας πλημμύρας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διός [1]. Ἐκ πάντων τούτων πρόδηλον γίνεται ὅτι τὸ Λέχαιον ὡς ἐγγύτερον τῶν Κεγχρεῶν πρὸς τῇ Κορίνθῳ ἦν πολὺ ἐπισημότερον καὶ σπουδαιότερον τῶν ἀπωτέρων Κεγχρεῶν, καίπερ πλείονα ἐχουσῶν φυσικὰ πλεονεκτήματα.

Σχοινοῦς (Καλαμάκι). — Ὥσπερ τὸ Λέχαιον καὶ αἱ Κεγχρεαὶ ἦσαν οἱ δύο ἐμπορικοὶ λιμένες, ὧν ὁ πρῶτος καὶ πολεμικὸς, τῆς Κορίνθου, δι' ὧν ἐγίνετο ἥ τε εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ τοῦ μετὰ τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς ἐμπορίου, οὕτω καὶ ὁ Σχοινοῦς, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα μεθερμηνεύθη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ εἰς Καλαμάκι [2], ἐκ τῶν καλάμων, ὑπῆρξεν ὁ λιμὴν τῶν ἱερῶν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τὸ ἐμπορεῖον, δι' οὗ τὰ ἐμπορεύματα χωρὶς νὰ μεταβιβασθῶσιν εἰς τὴν Κόρινθον, διὰ τῆς εὐθείας ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ὁδοῦ Διόλκου διεβιβάζοντο ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν. Ὁ λιμὴν οὗτος μικρότερος ὢν τῶν δύο ἄλλων καὶ στενώτερος ἐκ τριῶν μερῶν καλῶς ἀσφαλίζεται καὶ ὑπ' ὀλίγων ἀρχαίων μνημονεύεται [3]. Ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτος ὢν ὁ Σχοινοῦς, οὐ σμικρὰν ὅμως εἶχε σπουδαιότητα διὰ τὴν μεταβίβασιν οὐ μόνον ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ πλοίων μικρῶν ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπικινδύνου τῆς Πελοποννήσου περίπλου καὶ πρὸς οἰκονομίαν χρόνου τε καὶ δαπάνης. Ἀγνοεῖται ὅμως εἰ πρὸς τῷ λιμένι ὑπῆρχε καὶ πόλις ἢ κώμη, ὡς παρὰ τοῖς λοιποῖς δυσὶ λιμέσι τῆς Κορίνθου. Ἐκ δὲ τῶν παρατηρηθέντων ἐρειπίων καὶ ἑνὸς μικροῦ θεάτρου, ἀπέχοντος μόνον 300 βήματα ἀπὸ τοῦ λιμένος καὶ 2000 μέτρα ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος [4] εἰκάζεται ὅτι ὑπῆρχε

1 Στράβ. 8, 380. «Ἀρχὴ δὲ τῆς παραλίας ἑκατέρας τῆς μὲν τὸ Λέχαιον .. πρὸς δὲ τοὺς ἐκ τῆς Ἰταλίας τῷ Λεχαίῳ. Τὸ δὲ Λέχαιον ὑποπέπτωκε τῇ πόλει κατοικίαν ἔχον οὐ πολλήν. σκέλη δὲ καθείλκυσται σταδίων περὶ δώδεκα ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸ Λέχαιον». Ἡσυχ. ἐν λ. Λέχαιον. Λιμὴν χωστός. Περὶ τῶν τειχῶν ὅρα Ξενοφ. ἑλλην. ἱστορ. 4, 4, 7. 8. Boblays Rech. p. 37. Lechaeum. A 2,500 mètres (12 Stades Strabon) au nord-nord-est du plateau sur lequel est Corinthe».

2 Διονυσ. περιγρ. τῆς Ἑλλάδ. στ. 103 Ξενοφ. ἑλλην. ἱστ. 4, 4. Grote Gesch. Griech. t. 5 s. 226. Sievers Gesch. Griech. s. 1 6. Τὴν ὕπαρξιν πόλεως ἀποποιεῖται Curtius Peloponn. II. s. 537· ὀρθοτέρα φαίνεταί μοι ἡ τοῦ Bursian (Geogr. II. s. 19) γνώμη.

3 Στράβ. 8, 380. «Κατοικίαν ἔχον οὐ πολλήν.

4 Μεταξὺ τοῦ Διαβατικίου καὶ τοῦ Πελαγίου παρετήρησα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς δύο κιονόκρανα καλλίστης τέχνης, ὧν οὐδεὶς τῶν νεωτέρων μνημονεύει.

5 Bursian Geograph. II. s. 19. Curtius Peloponn. II s. 537.

6 Bulletino 1854. p. 34. Bursian Geogr. II s. 18-19. Τὰ ἐρείπια περιγράφονται ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀνθολογίᾳ σ 561· ὑπὸ Verneda. Welcker Alt. Denkm. II. s. 27. Leake Morea III, 254. Winkelmann Gesch. der Kunst. Buch XI. K. 1. § 10.

7 Παυσαν. 2, 2, 3 «Ἔστι δὲ ἐν Λεχαίῳ μὲν Ποσειδῶνος ἱερὸν καὶ ἄγαλμα χαλκοῦν». Πλουταρχ. Συμπ. ἑπτ. σοφ. 2. Ἂν δὲ πράγματι ὑπῆρξάν ποτε καὶ τὰ βασίλεια τοῦ Περιάνδρου, ἐν οἷς οἱ 7 σοφοὶ συνῆλθον πρὸς συζήτησιν τῆς ἀρίστης διοικήσεως, μένει μοι ἄδηλον.

1 Curtius Peloponn. II. s. 536.

2 Διότι νῦν ὀλίγοι κάλαμοι ἀντὶ βούρλων ὑπάρχουσι πρὸς τῇ παραλίᾳ.

3 Στραβ. 8, 369. «Εἶτα λιμὴν Σχοινοῦς πλεύσαντι τετταράκοντα καὶ πέντε σταδίους... κατὰ δὲ τὸν Σχοινοῦντα ὁ Δίολκος... 380. «Καὶ ποιεῖ τὸν Δίολκον πρὸς τὴν ἑτέραν ἠϊόνα τὴν κατὰ Σχοινοῦντα πλησίον ὄντα τῶν Κεγχρεῶν.... ἀπὸ δὲ τῶν Κεγχρεῶν ὁ Σχοινοῦς». 391. «Ὁ Πειραιεύς... διέχει γὰρ τοῦ μὲν Σχοινοῦντος τοῦ κατὰ τὸν Ἰσθμὸν περὶ τριακοσίους πεντήκοντα σταδίους... Τόσον πώς ἐστι διάστημα καὶ τὸ ἐπὶ πηγὰς ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς, ὅσον περ καὶ ἐπὶ Σχοινοῦντα». Πτολεμ. 3, 16· παρὰ Πομπ. Mela II, 3, 8. καλεῖται «Portus Scholnitas». Plin. 4, 17, 11. Corp. Inscr. Att. vol. 1. p. 141 N. 103, 12. Kiepert ἐν τῷ χάρτῃ τῆς ἀρχ. Ἑλλάδος ἔχει τὴν Σιδοῦντα ἀντὶ τοῦ Σχοινοῦντος.

4 Boblaye Rech. p. 85. «Schoenus portus. C'est le port Kalamaki au-dessus duquel M. le capitaine Dutroyat, auquel nous devons une excellente topographie de l'espace compris entre Corinthe et Mégare, a noté des ruines diverses et un théâtre, situé à 300 pas du port et à plus de 2,000 mètres de l'emplacement qu'on attribue au temple de Neptune Isthmius». Ταὐτὰ φρονεῖ καὶ Beulé. (Étude sur le Péloponnèse p. 463). «Sans doute il s'agit du théâtre voisin du port Schoenus. Mais ce théâtre fort petit d'ailleurs appartenait au Schoenus et servait à ses habitans».

πολίχνη. Νῦν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κκλαμάκι χρησιμεύει ὡς σταθμὸς τῶν ἀτμοπλοίων καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ μετκβιβάζονται ἐπιβάται καὶ ἐμπορεύματα εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσκν, ὡς τὸ πάλαι, ἐξ ἧς δι' ἄλλων πάλιν ἀτμοπλοίων μετκβιβάζονται εἰς Κέρκυρκν καὶ διὰ τκύτης εἰς Βρεντήσιον καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ἔκτασις, φύσις καὶ κλῖμα τοῦ Ἰσθμοῦ. — Ὁ Ἰσθμὸς ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς Κορινθίκς χώρας κείμενος κατεῖχε κατὰ μὲν τὴν στενωτέρκν ἐκδοχὴν μόλις τὸ τέταρτον αὐτῆς, κατὰ δὲ τὴν εὐρυτέρκν τὸ τρίτον [1]. Διότι ὁ Στράβων ἱστορεῖ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Κόρινθος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ «ὁ δὲ Κόρινθος ἐπὶ τῷ Ἰσθμῷ κείμενος καὶ δυοῖν λιμένοιν κύριος» [2]. Τούτου δὲ αἱ μὲν δύο πλευραὶ περικλύζοντκι ὑπὸ τῶν δύο περιγραφέντων ἤδη κόλπων τοῦ τε Κοριθιακοῦ καὶ τοῦ Σκρωνικοῦ· τῶν δὲ ἄλλων πλευρῶν ἡ μὲν νότιος ἐκτείνετκι ἀπὸ τοῦ Λεχαίου μέχρι τῶν Κεγχρεῶν [3], τὴν δὲ βόρειον ὁρίζει γρκμμὴ ἀγομένη ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος μέχρι τῶν Θερμῶν (λουτρῶν) [4]· τῶν δὲ πκραλίων πλευρῶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἡ μὲν ἀνκτολικὴ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος ἔχει μῆκος ἔλκσσον τῆς δυτικῆς· Λύτη δὲ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Θερμῶν κκτκλήγει εἰς τὸ Λέχκιον καὶ ἐν μὲν τῇ ἀνκτολικῇ εἰσδύει πλειότερον ὁ κόλπος εἰς τὴν ξηρὰν σχηματίζων μυχὸν περὶ τὸν Σχοινοῦντκ, ἡ δὲ δυτικὴ ἀποτελεῖ τόξον ἡμικυκλίου καὶ ἑπομένως ὀλιγώτερον εἰσδύει εἰς τὴν ξηράν. Ἐὰν δὲ κατὰ τὰ συνειλημένκ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ὅλη ἡ Κορινθία εἶχεν ἔκτκσιν ἐπιφκνείκς 6 μυριαμέτρων καὶ ὅτι ὁ Ἰσθμὸς ἀποτελεῖ τὸ τρίτον αὐτῆς, ἐντεῦθεν φκνεται ὅτι ἡ ἔκτκσις τῆς ἐπιφκνείκς τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστι δύο μόνον μυριαμέτρων [5]. Καὶ τὸ στενώτκτον πλάτος τοῦ Ἰσθμοῦ κκτὰ τοὺς μὲν τῶν ἀρχκίων [6] 40 σταδίων ἐστί, κκτὰ τοὺς δὲ [7] 4—5 μιλίων. Τῶν δὲ νεωτέρων οἱ μὲν ὑπολογίζουσιν εἰς 5,950 μέτρκ [8], οἱ δὲ εἰς 18,300 ποδ. [9] καὶ κκτὰ τὴν νεωτάτην κκτκμέτρησιν τοῦ στρκτηγοῦ Türr εἰς 6,300 [10]. Τοσκύτη μὲν καὶ τοικύτη ἐστὶν ἡ ἔκτκσις τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅστις κείμενος μετκξὺ δύο ὀρει-

1 Boblaye p. 34. «Ainsi limitée la surface de la Corinthie n'était que de 6 myriamètres 2(3 dont près de 3 myriamètres étaient situés en dehors de l'Isthme»· ὅπερ οὐκ ἀληθές ἐστιν.

2 Στράβ. 8,378. Ἡσκύτος καὶ Vell. Patere. 1,3. «Corinthum in Isthmo condidit». Chandler Reise p. 334.

3 Παυσαν. 2,3,5. Στράβ. 8, 380.

4 Ξενοφ. Ἑλλην. 4,5,8. Fiedler Reise durch Griechenl. I. s. 230. Curtius Peloponn. II. s. 596. Burslam. Geogr. II. s. 18.

5 Boblaye Rech. p. 34. ἐνθα ἐσφαλμένως λέγει ὅτι ὁ Ἰσθμὸς ἀπετέλει τὸ ἥμισυ τῆς Κορινθίκς.

6 Σκυλ. περ. στ. 15. Διόδωρ. 2,16. Στράβ 334. Ἀγαθάρχ. 1,5.

7 Plin. 4,5. Pomp. Mela 2, 3, 7. Solin. «quatuor non amplius millibus dispacens utrumque litus, excursu tenui, quem Isthmon dicunt ob angustias».

8 Boblaye Rech. p. 37.

9 Curt. Peloponn. s. 11. Fiedler Reise p. 235.

10 Carte Isométrique de l'Isthme de Corinthe.

νῶν τειχῶν καὶ δύο θαλασσῶν, ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπλάσθη ὡς οὐδέτερον ἔδαφος πρὸς συνένωσιν τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φυλῶν, εἰς ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν, εἰς γενικὰ σύμβούλια καὶ εἰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ πανηγύρεις.

Ἂν δὲ κατὰ τὴν δοξκσίκν ἢ ἄμεινον εἰπεῖν εἰκκσίκν τῶν νεωτέρων κατεκλύσθη ποτὲ ὁ Ἰσθμὸς ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς θκλάσσης κκτὰ τὸν κκτκκλυσμὸν τοῦ Δευκκλίωνος καὶ ἂν, τούτου γενομένου, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ὑδάτων ἐπκνῆλθεν εἰς τὴν πρώτην μορφὴν καὶ ἐγένετο χέρσος, μένει ἀνκπόδεικτον δι' ἔλλειψιν θετικῶν μκρτυριῶν. Ἀλλ' εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως θεωρούμενος ὁ Ἰσθμός, ὡς νῦν ἔχει, ἀποτομώτερος μέν ἐστι πρὸς τὸν Σκρωνικὸν κόλπον, ὑψηλότερος δὲ καὶ ὁμκλώτερος πρὸς τὸν Κορινθικκόν. Ἡ δὲ ἀνωμκλίκ καὶ ἀνισότης αὕτη παρέσχεν ἀφορμὴν τοῖς ἀρχκίοις νὰ ὑπολκμβκνωσιν ὅτι ὁ Κορινθικκὸς κόλπος ὑψηλότερός ἐστι τοῦ Σκρωνικοῦ καὶ ὅτι, ἐὰν διορυχθῇ ποτε, θὰ κκτκκλύσῃ τὴν Αἴγιναν καὶ τὰς λοιπὰς νήσους, περὶ οὗ κκτωτέρω γενήσεται λόγος [1].

Τὸ μὲν ἔδκφος τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστι ποικίλον ἤτοι σκληρόν, πετρῶδες, ἔρημον, δκσῶδες καὶ ἄνυδρον, ἐξκιρουμένων μόνον μικρῶν τινων πεδίων καὶ κοιλάδων, αἵτινες καλύπτοντκι ὑπὸ χώμκτος καὶ κκλλιεργοῦντκι καὶ ἐν αἷς εἶθεν κἀκεῖσε ἀνυψοῦται πληθὺς πιτύων, ὡς ἀρκιῶν λειψάνων δκσώδους χώρκς. Τὸ δὲ ὑψηλότκτον σημεῖον τῆς ἐπιφκνείκς αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 246 πόδκς καὶ ἡ ῥάχις τοσοῦτον εὐρετή ἐστιν, ὥστε ἀποβκίνει ἀδύνκτον νὰ εὑρηθῇ τις μέρος, ἐξ οὗ καθορῶνται ἀμφότερκι αἱ θάλασσκι. Καὶ τελευτκίων τὸ κλῖμκ τοῦ Ἰσθμοῦ ἕνεκα τῶν ἀδιακόπως πνεόντων ἐπ' αὐτοῦ ἀνέμων ἐστὶν οὐχὶ ὑγιές, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀρχκιότητι καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὑπῆρξε τὸ κυριώτκτον κώλυμκ εἰς τὴν κτίσιν πόλεως ἢ κώμης τινὸς ἐπ' αὐτοῦ [2]. Ὅθεν ἐκτὸς τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν πρὸς ἐμπορίκν καὶ συγκοινωνίκν ἀπκρκιτήτως ἀνκγκκίων λιμένων καὶ ὁδῶν τῶν συνδεουσῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους καὶ μετὰ τῆς πόλεως οὐδεὶς τόπος οἰκούμενος ἐν τῷ Ἰσθμῷ ὑπῆρχεν [3].

Ὁδοὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. — Διὰ τῆς Γερκνείκς τρεῖς στενκὶ ὁδοὶ

1 Curtius Pelloponn. 1.3. 8. «Und allem Anscheine nach vereinigten sich in der That einst die beiden Meerbusen nördlich und südlich von der Geranela bis beim Zurücksinken der Fluth einerseits das megarische Tiefland, anderseits der flache Rücken des Isthmos frei wurde. Beide Landstücke sind jüngerer Bildung».

2 Δίων Χρυσοστ. λογ. 6. σ. 67. «Διὰ τοὺς εἰσήκοντας κόλπους ἀεί ποτε τῶν πνευμάτων ἐκεῖ συρρεόντων». Curt. Pelopom. II. s. 539. «Auch gilt wegen der unaufhörlichen Zugwinde die Luft für ungesund. Ein Umstand, der auch in neuerer Zeit als Wesentliches Hinderniss einer Stadtgründung auf dem Isthmos gelten gemacht worden ist».

3 Türr, (Carte isométrique de l'Isthme de Corinthe montrant le tracé du Canal maritime) παραδόξως σημειοῖ ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως (Ruines de l'anc. ville) ἐν τῷ ΝΑ μέρει τοῦ Ἰσθμοῦ πλησίον τῶν τειχῶν, ἐν ᾗ οὐδεμία πόλις ὑπῆρξεν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ποτε· τὰ δὲ σημειούμενα ἐρείπια ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ Ἰσθμοῦ οἰκοδομήματα καὶ μάλιστα τοῦ Ποσειδίου.

ἄγουσιν ἀπὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ διὰ τούτου εἰς τὴν Κόρινθον καὶ Πελοπόννησον, ἡ δυτικὴ, ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ ἀνατολική. Τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη διερχομένη διὰ τῆς Περαίας (Περαχώρας) ἄγει διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς Κόρινθον καὶ ἦν τὸ πάλαι λίαν σπουδαία ταῖς στρατιωτικαῖς ἐπιχειρήσεσι τῶν ἀρχαίων [1], οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπιτηδεία τῇ συνήθει συγκοινωνίᾳ ἕνεκα τῶν ἑλιγμῶν καὶ τῆς στενότητος [2]. Δευτέρα δ' ἐστὶν ἡ διὰ τῶν φαράγγων τῆς Γερανείας διερχομένη, ἥτις ἕνεκα τῆς στενότητος ἐν καιρῷ τῆς Τουρκοκρατίας ἐκλήθη Δερβένια καὶ ἀσφαλεστέρα τῆς πρώτης ἐστίν, ἄγουσα ἐκ τῆς Μεγαρίδος εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰς τὴν Κόρινθον [3]. Καὶ τρίτη ἐστὶν ἡ ἀνατολικὴ, βραχυτέρα μεταξὺ τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Κορίνθου καὶ ἡ χρησιμωτέρα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς συνδέουσα τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Πελοπονήσου. Αὕτη διερχομένη διὰ τῶν Σκειρωνίδων πετρῶν, ἐκαλεῖτο Σκιρωνὶς καὶ Σκιρώνη ὁδὸς [4] (Κακὴ Σκάλα) καὶ ἦν λίαν ἐπικίνδυνος τὸ μὲν διὰ τὴν στενότητα καὶ τὸ ἀπόκρημνον, τὸ δὲ διὰ τὸν αὐτόθι οἰκοῦντα ἐπικίνδυνον λῃστὴν Σκείρωνα, ὃν ὁ Θησεὺς ἐφόνευσεν [5] καὶ διὰ τοὺς σφοδρῶς πνέοντας ΒΔ. ἀνέμους.

Ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς σπουδαιότητος ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων ἐθεωρεῖτο ἡ ὁδὸς αὕτη ὡς Θερμοπύλαι τῆς Πελοποννήσου. Διὸ ἅμα ἔμαθον τὴν ἐν Θερμοπύλαις ἀτυχίαν, ἔσπευσαν νὰ φράξωσι τὴν ὁδὸν ταύτην καὶ διὰ τείχους νὰ ὀχυρώσωσι τὸν Ἰσθμὸν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐπερχομένων βαρβάρων [6].

Τὴν δύσβατον καὶ ἐπικίνδυνον ταύτην ὁδὸν βραδύτερον ὁ Ἀδριανὸς κατεσκεύασε τοσοῦτον εὐρεῖαν, ὥστε δύο ἅμαξαι ἠδύναντο νὰ διέρχωνται αὐτήν. Ἀλλὰ πάλιν μετὰ ταῦτα κατεστράφη καὶ μόνον ἐρείπεια διετηρήθησαν αὐτῆς [7].

Ὁδοὶ τοῦ Ἰσθμοῦ.— Αὗται μέν εἰσιν αἱ ὁδοὶ αἱ ἐξ ἄρκτου εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ τὴν Κόρινθον ἄγουσαι καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν Πελοπόν-

1 Θουκυδ. 1, 105. 108. 4, 70. Boblaye Rech. p. 34. «Il éxistait dans l'antiquité, ainsi que de nos jours, trois passages à travers les monts Geraniens. Le premier, indiqué par Thucydide, devait se diriger par Pagæ, Oenoe et Thermæ: c'est le sentier actuel de Pérachora».

2 Curt. Peloponn. I. s. 8.

3 Gell Itinerary of Greece p. 3.

4 Ἡροδοτ. 8, 71. «Ἰζόμενοι δὲ ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ συγχώσαντες τὴν Σκιρωνίδα ὁδόν... οἰκοδόμεον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος». Στραβ. 391. Πολυβ. 10, 16 Παυσαν. 4, 4, 6. Τινὲς δὲ λέγουσιν ὅτι ἀπὸ Σκίρωνος τοῦ Μεγαρέως στρατηγοῦ ἐδόθη τὸ ὄνομα τῇ ὁδῷ.

5 Πλουταρχ. Θησ. 10. Διοδωρ. 4, 59. Στράβ. 9, 391. Παυσαν. 1, 44, 12. Σχολ. Εὐριπ. Ἱππ. 976. Ovid. Metam. 7, 445. Claud. in Ruf. 1, 253. Ἀλκιφρ. 3, 70, 5. Γ. Φραντσ. 1, 38. Στράβων δὲ λέγει ὅτι καὶ Σίνις ὁ Πιτυοκάμπτης ᾤκει ἐνταῦθα.

6 Ἡροδοτ. 8, 71. Curt. Peloponn. I. s. 10. Bursian Geogrrph. II. s. 368.

7 Παυσαν. 1, 44, 6. «Ἀδριανὸς δὲ βασιλεὺς καὶ οὕτως ὡς καὶ ἣν ἅρματα ἐναντία ἐλαύνηται, κατέστησεν εὐρυχωρῆ τε καὶ ἐπιτηδείαν εἶναι».

νησον. Ἰδιαίτεραι δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ ὁδοὶ χρησιμεύουσαι διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς πόλεως μετὰ τῶν λιμένων καὶ τῶν δύο θαλασσῶν εἰσιν αἱ ἀκόλουθοι. Ἡ σπουδαιοτάτη καὶ ἐπισημοτάτη τῶν λοιπῶν, ἡ συνάπτουσα τοὺς δύο κόλπους τεχνικὴ καὶ πλατεῖα κατασκευασθεῖσα, πρὸς μετακομιδὴν οὐ μόνον τῶν ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν πλοίων. Αὕτη δὲ ὡς τοιαύτη ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἰδιαιτέρῳ κυρίῳ ὀνόματι *Διόλκος* ἀρσενικῶς, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Σχοινοῦντος, διερχομένη κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν τὸν Ἰσθμὸν καὶ τελευτῶσα εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Λεχαίου καὶ τῶν Θερμῶν παραλίαν πλησίον τῆς νῦν δημοσίας ὁδοῦ [1]. τὴν δὲ μεταβίβασιν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ πλοίων ἐσήμαινον οἱ ἀρχαῖοι διὰ τῶν λέξεων «διϊσθμεῖν, διϊσθμίζειν, διελκύειν, ὑπερνεωλκεῖν, ὑπερισθμίζειν, ὑπερφέρειν, περνᾷν, διαβιβάζειν καὶ λατ. transvehere». Ἐντεῦθεν εὐλόγως δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι μία οὐσιώδης αἰτία, δι' ἣν οἱ πρὸ τοῦ Νέρωνος διανοηθέντες νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν, οὐδόλως ἐπεχείρησαν τῷ ἔργῳ, ἐστὶν ὅτι διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ ἀνεπλήρουν ἐν μέρει τοὐλάχιστον τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ διηυκόλυνον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν καὶ ὅτι οὕτω συγχρόνως διετήρησαν καὶ τὴν ἄμυναν τῆς Πελοποννήσου διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν τειχῶν [2].

Ἡ δὲ δευτέρα ὁδὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Σχοινοῦντος καὶ τοῦ παρακειμένου Ποσειδίου καὶ διερχομένη μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ σταδίου ἦγεν εἰς Κόρινθον ἐν τρισὶν ὥραις. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν Ἑξαμιλίων διατέμνει ῥύακα, τοῦ ὁποίου αἱ ὄχθαι περιβάλλονται ὑπ' ἀρχαίων τειχῶν καὶ ἐν τοῖς πέριξ τοῦ χωρίου παρατηροῦνται πολλὰ τετράγωνα λατομεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξήγετο τὸ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν τοῦ Ἰσθμοῦ οἰκοδομημάτων ἀναγκαῖον ὑλικόν [3].

Ἡ δὲ τρίτη ὁδὸς ἀρχομένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ διερχομένη διὰ σκληροῦ ἐδάφους ἐπὶ τῆς πετρώδους καὶ δασώδους δειράδος, τῆς χωριζούσης τοὺς δύο ἀνατολικοὺς ὅρμους ἔφερεν εἰς Κεγχρεάς. Ἐπὶ ταύτης τῆς

1 Στράβ. 8, 335. 380. Ἀριστοφ. Θεσμοφορ. 648. Ἡσυχ. ἐν λ. ἐσφαλμένως λέγει ὅτι ἡ ὁδὸς αὕτη συνῆπτε τὸ Λέχαιον μετὰ τῶν Κεγχρεῶν, ὅπερ ἀδύνατον διὰ τὸ μεταξὺ αὐτῶν ἀνυψούμενον ὄρος. Παραδείγματα τῆς μεταβιβάσεως πλοίων ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι οἷον Δίων Κάσσιος (51, 5) περὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην «καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ τῆς Πελοποννήσου τὰς ναῦς ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ὑπερενεγκὼν οὕτω ταχέως εἰς τὴν Ἀσίαν ἀνεκομίσθη», Πολύβιος (5, 101). «Τὰς μὲν καταφράκτους ναῦς ἐξαπέστειλε συντάξας περὶ Μαλέαν ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν ὡς ἐπ' Αἰγίου καὶ Πατρῶν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν πλοίων ὑπερισθμίσας ἐν Λεχαίῳ παρήγγειλε πᾶσιν ὁρμεῖν». Ἐντεῦθεν προφανῶς ἐξάγεται ὅτι τὰ μεγάλα πλοῖα δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποφύγωσι τὸν ἐπικίνδυνον τῆς Πελοποννήσου περίπλουν. Plin. 4, 4. «Quas magnitudo plaustris transvehi prohibet». Καὶ ἐν καιρῷ τῶν Βυζαντινῶν ἦν ἐν χρήσει ἡ ὁδός· Γ. Φραντσ. I. σ. 96.

2 Curtius Peloponn. II. s. 14.

3 Ξενοφ. Ἑλλην. 4, 5, 1. Παυσαν. 2, 3. Διον. περιηγ. 420. Liv. 42, 16. Curtius Peloponn. II. s. 543.

ὁδοῦ ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ διὰ ταύτης ποτὲ κατέφυγον εἰς Κόρινθον οἱ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἰσθμίων προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου Ἀργεῖοι· διότι ἐκλείσθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἡ εὐθεῖα ὁδός. Τετάρτη δὲ ἡ πρὸς ἀνατολὰς ἄγουσα διὰ τοῦ Κρομυῶνος καὶ τῶν Σκειρωνίδων πετρῶν εἰς Μέγαρα. Καὶ πέμπτη ἡ ἐκ τῶν Θερμῶν διατέμνουσα τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ εἰς τὸ Λέχαιον ἄγουσα, μεθ' ἧς συνεδέετο καὶ ἡ ἐκ Κορίνθου ἐνταῦθα φέρουσα· ὡς δὲ ἐξ ἄρκτου τοῦ Ἰσθμοῦ τρεῖς στεναὶ ὁδοὶ φέρουσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τῶν Ὀνείων ὀρέων, ὧν ἡ μὲν διέρχεται διὰ τῆς εὐρείας καὶ πεδινῆς παραλίας τοῦ Λεχαίου ἡ δὲ διὰ τῆς στενῆς παραλίας τῶν Κεγχρεῶν καὶ ἡ τρίτη, ἡ κεντρικὴ διερχομένη διὰ τῆς φάραγγος τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ ἀποτελοῦσα τὴν φυσικὴν πύλην τῆς Πελοποννήσου [1].

Τείχη αὐτοῦ.—Ἀλλ' εἰ καὶ οὕτω καλῶς ἐκ φύσεως ἦν ὠχυρωμένη ἡ Πελοπόννησος ἐξ ἄρκτου μὲν διὰ τῆς Γερανείας, ἐκ νότου δὲ διὰ τῶν Ὀνείων ὀρέων, οὐχ ἧττον ὅμως οἱ κάτοικοι αὐτῆς πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν ἐν καιρῷ τῶν Περσικῶν πολέμων ἐφρόντισαν ἐν σπουδῇ νὰ ὀχυρώσωσι καὶ τὸν Ἰσθμὸν διὰ τειχῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐξελέξαντο τὸ στενώτατον τοῦ Ἰσθμοῦ μέρος πρὸς νότον τοῦ Διόλκου καὶ τῆς διώρυγος τοῦ Νέρωνος. Ἐνταῦθα δὲ ᾠκοδόμησαν τείχη ἐγκάρσια, καὶ οὐχὶ κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ Ξέρξου, ἔχοντα μῆκος 40 σταδίων καὶ διὰ πολυαρίθμων πύργων καὶ φρουρίων ὀχυρωθέντα [2]. Ταῦτα δὲ εἴτε καλῶς διατηρηθέντα, εἴτε καταπεσόντα καὶ ἀνορθωθέντα ἐχρησίμευσαν πρῶτον μὲν τοῖς Σπαρτιάταις, Ἀθηναίοις καὶ Κορινθίοις κατὰ τῶν Βοιωτῶν (368 π. Χ.) εἶτα δὲ κατὰ τῶν Γαλατῶν καὶ κατὰ τῶν Γότθων ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ (253) [3]. Οὐχ ἧττον δὲ περὶ πλείστου ἐποιοῦντο τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ οἷον ὁ Ἰουστινιανὸς, ὁ Παλαιολόγος (Ἐμμανουὴλ 1415), οἱ Βενετοὶ δὶς ἀνεκαίνισαν τὰ τείχη κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Κάρλοβιτς (1699) τὰ ἴχνη τῶν ἀρχαίων τειχῶν, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐπανειλημμένων ἀνακαινισμάτων περιεσώθησαν, ὡς ὅρια μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ Τούρκων [4] ἐχρησίμευσαν· τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν καὶ νῦν ἔτι φαί-

1 Curtius Peloponn. I. s. 15-16.

2 Ἡροδοτ. 8,71. 9,7. Διοδώρ. 11,16. Παυσαν. 7,6,7. Vischer Erinnerungen s. 232.

3 Παυσαν. Ἀχ. 6. «Ἡ εἰς Θερμοπύλας ἐπὶ τὴν Γαλατῶν στρατιὰν ἔξοδος καὶ τοῖς πᾶσιν ὁμοίως παρώφθη Πελοποννησίοις· ἅτε γὰρ πλοῖα οὐκ ἐχόντων τῶν βαρβάρων, δεινὸν ἔσεσθαι σφίσιν ἀπ' αὐτῶν οὐδὲν ἤλπιζον, εἰ τὸν Κορινθίων Ἰσθμὸν ἀποτειχίσειαν». Καὶ περὶ τῶν Γότθων Ζωσιμ. 5,6. «Πάντα οὖν δίχα πόνου καὶ μάχης τῶν πόλεων διὰ τὴν ἀσφάλειαν, ἣν Ἰσθμὸς παρεῖχεν αὐτοῖς».

4 Ζωσιμ. σ. 20. Φραντσ. 1,33. Οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον «οἰκοδομεῖν τὸν Ἰσθμὸν ἢ τὸ Ἑξαμίλιον, κτίζειν τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐν συνθήκῃ τοῦ 1422 καθελεῖν τὸν Ἰσθμόν» Leake Morea III. p. 304. Prokesch II. 375. Fallmerayer Gesch. von Morea II. 289. 322.

νονται πρὸς νότον τῆς γραμμῆς τοῦ Διόλκου καὶ τῆς γραμμῆς τοῦ Νέρωνος [1]. Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ αὐτῶν ἐστιν ὀλίγον πρὸς νότον τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου), ἔνθα ἄρχεται ἡ τῆς διώρυγος γραμμή· εἶτα δὲ προβαίνει ἡ γραμμὴ αὐτῶν πρὸς νότον ἐν μικρᾷ ἀποστάσει καὶ ἀκολούθως κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπολήγει εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἐκ τούτων δὲ ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι τὰ τείχη ταῦτα δὲν ἐξετείνοντο ἀπὸ τῶν Κεγχρεῶν μέχρι τοῦ Λεχαίου ὡς ἱστορεῖ Διόδωρος [2], ἀλλὰ πολὺ βαρειότερα ἐν τῷ στενωτάτῳ τοῦ Ἰσθμοῦ μέρει. Εἰ δὲ ὑπῆρχε καὶ ἄλλο τεῖχος πρὸς τὰ Μέγαρα ἀπέχον τοῦ πρώτου κατὰ 100 βήματα ὡς διατείνεται Curtius [3], μένει μοι ἄδηλον μὴ δυνηθέντι νὰ εὕρω μαρτυρίαν τινὰ περὶ αὐτοῦ.

Ἐκτὸς δὲ τῶν τειχῶν τούτων τοῦ Ἰσθμοῦ οἱ Κορίνθιοι ᾠκοδόμησαν διπλᾶ τείχη μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ Λεχαίου, ἔχοντα ἔκτασιν 12 σταδίων καὶ προφυλάσσοντα τὴν πόλιν ἀπὸ ξενικῶν ἐπιδρομῶν [4], τὰ ὁποῖα ὅμως οἱ Σπαρτιᾶται, νικήσαντες τοὺς Κορινθίους, κατέστρεψαν καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνῳκοδόμησαν τοῖς Κορινθίοις. Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα φυσικά τε καὶ τεχνικὰ ὀχυρώματα ἔχουσα ἡ Πελοπόννησος, εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἀμυνθῇ κατὰ παντὸς ἐχθροῦ καὶ νὰ προστατεύσῃ τὰς πόλεις καὶ τὰς χώρας αὐτῆς· τὸ κάλλιστον ὅμως καὶ ἰσχυρός τατον ἀπετέλουν τὰ Ὄνεια ὄρη, ἡ παραμέλησις τοῦ ὁποίου ἐν τῷ Θηβαϊκῷ πολέμῳ ἐπήνεγκε μεγάλην ζημίαν τοῖς Πελοποννησίοις [5].

Ἰσθμία.— Ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῆς φύσεως προορισθεὶς ὡς γέφυρα τῆς συγκοινωνίας τῶν Ἑλλήνων, ἀνεδείχθη μέγα ἐμπορεῖον τῆς Ἑλλάδος καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ εἰς τὴν δόξαν τῆς παρακειμένης Κορίνθου. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἀμφιθάλασσος ὑπῆρξε καταλληλότατος καὶ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θαλασσίου θεοῦ Ποσειδῶνος, ὅστις ἡττηθεὶς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, κατέφυγεν εἰς Κόρινθον [6]. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐλθόντος εἰς ἀμφισβήτησιν μετὰ τοῦ Ἡλίου, ὁ Βριάρεως διαιτητὴς μεταξὺ αὐτῶν γενόμενος, ἐπεδίκασε τὸν μὲν Ἰσθμὸν μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ τῷ Ποσειδῶνι, τὸν δὲ Ἀκροκόρινθον μετὰ τῆς πόλεως τῷ

1 Türr Carte isométr. de l'Isthme de Corinthe montrant la tracé du Canal maritime.

2 Διοδωρ. 11,16. «Οἱ Πελοποννήσιοι ὠχύρουν τὸ τεῖχος διατεῖνον ἐπὶ σταδίους τετταράκοντα ἀπὸ Λεχαίου μέχρι Κεγχρεῶν», ἐνταῦθα ὀρθῶς παρατηρεῖ Curtius I. s. 596. «Beide Namen sind natürlich auch hier im weiteren Sinne zu nehmen». Bursian Geogr. II. s. 19.

3 Curtius I. s. 517. «Man bemerkt endlich etwa hundert Schritt weiter gegen Megara die Spuren eines Zweiten Mauerzuges, der von den Höhen des ersteren überschen wird».

4 Ξενοφ. Ἑλλην. 4,4,7. 8. 18. «Τὰ ἐπὶ τὸ Λέχαιον κατατείνοντα τείχη» καὶ τὰ μακρὰ τείχη, τὸ ἐῶον τεῖχος». Στράβ. 380. «Σκέλη καθείλκυσται σταδίων περὶ δώδεκα ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸ Λέχαιον». Leake Morea C. s. 251. Sievers Gesch. Griech. s. 116.

5 Πολυβ. 2,52. Claudian. de Bel. got. 188. «Vollata mari Scironia Rupes et duo continuo connectens æquora muro Isthmos et angusti patuerunt claustra Lechæi».

6 Beulé Pelopon. p. 465. «Aucun lieu dans toute la Grèce n'était plus clairement que l'Isthme prédestiné par la nature au culte de Neptune. Le dieu cependant n'en devint point possesseur sans procès».

Ἠλίῳ [1]. Εἶτα δὲ τοῦ Ποσειδῶνος ἡ λατρεία τοσοῦτον πολὺ διεδόθη πάντα-χοῦ καὶ τόσον πολλὰ ἐπίθετα ἀπενεμήθησαν αὐτῷ, ὥστε ἐπὶ τὸ ῥητορικώτερον ἀποφαινόμενος ὁ Ἀριστείδης ἐν συντόμῳ λέγει ὅτι πάντα τὰ παράλια, πάντες οἱ λιμένες, πάντα τὰ μέρη τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης εἰσὶν ἱερὰ τοῦ Ποσειδῶνος· οὐδὲν ὅμως τούτων τοσοῦτον προσφιλὲς καὶ ποθεινὸν ἦν αὐτῷ ὅσον ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου, ἤτοι ὁ ἱερὸς τῶν Ἰσθμίων χῶρος [2]. Περὶ δὲ τῆς συστάσεως τῶν Ἰσθμίων ἀγώνων δύο ὑπάρχουσι παραδόσεις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μυθογράφοις, ποιηταῖς καὶ ἱστορικοῖς, μυθολογική τε καὶ ἱστορική. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἀνάγεται ἡ σύστασις αὐτῶν εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὅ τε Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἥλιος συνέστησαν αὐτοὺς ὡς ἐπιταφίους πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ Μελικέρτου καὶ τῆς Ἰνοῦς, περὶ τοῦ μύθου τῶν ὁποίων οὐ τοῦ παρόντος. Κατ' ἄλλην δὲ μυθικὴν παράδοσιν ὁ Θησεύς ἐστιν ὁ ἱδρυτὴς τῶν ἀγώνων, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς προεδρεία παρεχωρήθη τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ κατ' ἄλλην ὁ Σίσυφος ἔθηκεν αὐτούς. Πᾶσαι ὅμως αἱ μυθικαὶ αὗται παραδόσεις ὑποδεικνύουσι τὴν πίστιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν καὶ τὴν μεγάλην σπουδὴν ἵνα ἀναδείξωσιν αὐτοὺς ὅσον οἷόν τε λαμπροτέρους [3]. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν βεβαιοῦται ὅτι οἱ Ἰσθμικοὶ ἀγῶνες πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος ἐτελοῦντο καὶ ἐφημίζοντο παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, παρὰ τοῖς ὁποίοις πρωϊμώτατα εἶχε διαδοθῇ ἡ τοῦ Ποσειδῶνος λατρεία. Εἰς δὲ τὴν λαμπρότητα καὶ δόξαν τῶν ἀγώνων συνετέλεσαν οὐχ ὀλίγον τὸ μὲν ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Ἰσθμοῦ, τὸ δὲ ἡ τῆς Κορίνθου εὐτυχία καὶ εὐνοϊκὴ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὰς λοιπὰς Πολιτείας τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, τὸ δὲ καὶ αἱ πολυάριθμοι ἀποικίαι τῶν Κορινθίων καὶ τελευταῖον ἡ ἄμιλλα αὐτῶν πρός τοὺς Ἠλείους διὰ τὸ Πανελλήνιον κλέος τῶν μεγάλων Ὀλυμπίων· ὅτι δὲ ἐν τοιαύτῃ περιωπῇ καὶ δόξῃ διετέλουν οἱ Ἰσθμικοὶ ἀγῶνες καὶ περιοδικῶς κατὰ πᾶσαν τριετηρίδα ἐτελοῦντο κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα π. Χ. τρανοτάτην τούτου ἀπόδειξιν παρέχει αὐτὸς ὁ περιαδόμενος τῶν Ἀθηναίων νομοθέτης Σόλων ὁρίσας 100 δραχμῶν βραβεῖον τοῖς Ἰσθμιονίκαις τῆς Ἀττικῆς [4]. Μετὰ δὲ τοὺς Περσικοὺς πολέμους

1 Παυσαν. 11, 6. «Λέγουσι δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι Ποσειδῶνα ἐλθεῖν Ἠλίῳ περὶ τῆς γῆς ἐς ἀμφισβήτησιν, βριάρεων δὲ διαλλακτὴν γενέσθαι σφίσιν. Ἰσθμὸν μὲν καὶ ὅσα ταύτῃ δικάσαντα εἶναι Ποσειδῶνος, τὴν δὲ ἄκραν Ἠλίῳ δόντα τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως· ἀπὸ μὲν τούτου λέγουσιν εἶναι τὸν Ἰσθμὸν Ποσειδῶνος».

2 Μὴ ἔχων πρόχειρον τὸν Ἰσθμικὸν τοῦ Ἀριστείδου ἀρύομαι τὰ περὶ τούτου ἐκ τῆς μυθολογίας (Griech. Götterlehre von Welcker. Bd. II. p. 680) τοῦ Welcker. «Aristides in seinem Isthmikos auf Posedon sagt sehr rhetorisch: «überhaupt, um Kurz zu sein, alle Küsten und Häfen und alle Theile des Landes und des Meers sind Heiligthümer des Posedon—aber nichts ist ihm so lieb un gesucht als dieser Isthmos der Schauplatz der Isthmia», Preller ἐν Real-encyclop. t. 6. s. 550.

3 Περὶ πάντων τούτων εἰδικῶς πραγματεύεται Krause die Pythien, Nemeen und Isthmien s. 165-180.

4 Πλουταρχ. Σολ. κ. 23 Διογ. Λαερτ. 1, 55.

τοσοῦτος κατέλαβεν ἐνθουσιασμὸς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε οὐ μόνον οἱ Ἰσθμικοὶ ἀγῶνες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἔφθασαν εἰς τὸν ὕπατον τῆς δόξης βαθμόν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξέπεσαν ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ. Ἀκολούθως δὲ πάλιν ἀνέλαβον τὴν προτέραν ἀκμήν, καὶ τὰ Ἴσθμια ἐφημίζοντο [1] ὡς ἡ καλλίστη καὶ ἡ ὀνομαστοτάτη τῶν πανηγύρεων τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἔσπευδον οὐ μόνον ἐκ πάντων τῆς Ἑλλάδος μερῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Σικελίας, Ἰταλίας, Λιβύης, Μασσαλίας καὶ ἐκ τοῦ Βορυσθένους [2]. Ἕνεκα δὲ τοιαύτης τῆς μεγάλης τῶν Ἰσθμίων σπουδαιότητος ἱστορεῖται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μέγας φιλόσοφος Σωκράτης, ὅστις οὐδέποτε κατέλιπε τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ, μετέβη ποτὲ εἰς τὸν Ἰσθμὸν ὡς θεατὴς τῶν τελουμένων Ἰσθμίων [3] καὶ οἱ περιώνυμοι ποιηταὶ Αἰσχύλος καὶ Ἴων [4]. Ἀκολούθως δὲ συνέρρεον ἐνταῦθα πολλοὶ σοφισταὶ μετὰ τῶν μαθητῶν, ἱστορικοὶ καὶ συγγραφεῖς, ἀναγινώσκοντες τὰ ἑαυτῶν συγγράμματα, πολλοὶ ποιηταὶ ποιήματα ἀπαγγέλλοντες, πολλοὶ θαυματοποιοὶ θαύματα ἐπιδεικνύοντες τοῖς ὄχλοις, πολλοὶ τερατοσκόποι τέρατα ἑρμηνεύοντες, πολλοὶ ῥήτορες δίκας στρέφοντες καὶ οὐκ ὀλίγοι κάπηλοι πωλοῦντες ὅ,τι καὶ ἀπὸ τύχῃ [5]. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡγεμόνες καὶ στρατηγοί, πλούσιοι καὶ πένητες, ἔνδοξοι καὶ φαῦλοι παρίσταντο θεατὴ τῶν τελουμένων ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων. Πάντων δὲ τούτων οἱ μὲν ὡς ἀγωνισταί, οἱ δὲ ὡς θεαταί, ἄλλοι ἐμπορίας χάριν καὶ ἄλλοι διὰ τὰς ποικιλωνύμους ἑταίρας ἔτρεχον εἰς Κόρινθον, ἥτις ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις «περίπατος τῆς Ἑλλάδος» «ἀγορὰ δὲ καὶ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων πανήγυρις» ἡ τῶν Ἰσθμίων ἑορτή [6]. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις διέπρεπε Διογένης ὁ κυνικὸς φιλόσοφος κατερχόμενος ἐκ τοῦ Κρανείου εἰς τὴν τελετὴν τῶν Ἰσθμίων οὐχὶ ὡς οἱ λοιποὶ πρὸς θέαν τῶν ἀθλητῶν, ἀλλὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπισκεπτῶν [7] καὶ ταλανίζων αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ματαιότητι κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ δοξασίας τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας.

Τὰ Ἴσθμια, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ Ὀλύμπια, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Πύ-

1 Ἀριστειδ. Ἰσθμ. σ. 45. «Τῇ καλλίστῃ τῶν πανηγύρεων τῇ δὲ καὶ ὀνομαστοτάτῃ». Δίων Χρυσοστ. Κορινθ. λογ. 37, σ. 103.

2 Στράβ. 7, 378. Liv. 33, 32. Δ. Χρυσοστ. Ἰσθμ. λ. 9 «ἀπὸ τῆς Ἰωνίας τε καὶ Σικελίας καὶ Ἰταλίας ὅσοι παρῆσαν καὶ τῶν ἐκ Λιβύης τινὲς καὶ τῶν ἐκ Μασσαλίας καὶ ἀπὸ Βορυσθένους».

3 Πλατ. Κριτ. 11. «Καὶ οὔτε ἐπὶ θεωρίαν πώποτε ἐκ τῆς πόλεως ἐξῆλθες, ὅτι μὴ ἅπαξ εἰς Ἰσθμόν, οὔτε ἄλλοσε οὐδαμόσε».

4 Πλουτάρχ. περὶ Προκοπ ἐν ἀρετ. κ. 8.

5 Δίων Χρυσοστ. λ. 8. Διογ. ἢ περὶ ἀρετ. «Καὶ δὴ καὶ τότε ἦν περὶ τὸν νεὼν τοῦ Ποσειδῶνος ἀκούειν πολλῶν μὲν σοφιστῶν κακοδαιμόνων... καὶ τῶν λεγομένων μαθητῶν... πολλῶν δὲ συγγραφέων ἀναγινωσκόντων ἀναίσθητα συγγράμματα, πολλῶν δὲ ποιητῶν ποιήματα ᾀδόντων, πολλῶν δὲ θαυματοποιῶν... πολλῶν δὲ τερατοσκόπων... μυρίων δὲ ῥητόρων... οὐκ ὀλίγων δὲ καπήλων».

6 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι καὶ Ἀριστειδ. Ἰσθμ. σ. 102-103.

7 Δίων Χρυσοστ. Ἰσθμικὸς ἐν ἀρχῇ.

θια κατὰ μὲν τὴν καταλληλότητα τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἐτελοῦντο, καὶ διὰ τὴν ἕνεκα τούτου μεγάλην τῶν ἀνθρώπων συρροήν, τὴν πρώτην κατεῖχον θέσιν μεταξὺ τῶν λοιπῶν πανηγύρεων, κατὰ τὴν ἀξίαν ὅμως καὶ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν ὑπερεῖχον τῶν Ἰσθμίων μόνον τὰ Ὀλύμπια. Διότι καὶ ὁ ὑπὲρ οὗ ἐτελοῦντο θεὸς Ζεύς, πατὴρ ἀνδρῶν τε καὶ θεῶν, πολλῷ ὑπέρτερος τοῦ Ποσειδῶνος ἦν καὶ διὰ τοῦτο μείστην εὐλάβειαν καὶ θεοσέβειαν ἀπέναντι αὐτῷ πάντες οἱ Ἕλληνες. Ταῦτα μὲν ἐν γένει καὶ περιλήψει περὶ τῶν Ἰσθμίων [1].

Ἱερὰ τοῦ Ἰσθμοῦ.— Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένα περὶ τῶν Ἰσθμίων, ἐν οἷς βεβαίως ὁ προσήκων ἐγίνετο λόγος καὶ περὶ τῶν ἐν τῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἱερῶν, ἀπώλοντο καὶ οὐδὲν περιεσώθη ἡμῖν πρὸς γνῶσιν αὐτῶν, ἀναγκάζεται ὁ περὶ αὐτῶν γράψας ἐπιχειρῶν νὰ προσδράμῃ εἰς τὴν βραχυτάτην ἀναγραφὴν ἢ ἄμεινον εἰπεῖν εἰς τὴν ἁπλῆν αὐτῶν ἀπομνημόνευσιν ὑπὸ τοῦ μεταγενεστέρου Παυσανίου, ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ ὁποίου οὐχὶ βεβαίως πάντα τὰ ἀρχαῖα περιεσώζοντο. Λίαν δ' ἄπορον φαίνεταί μοι ὅτι ὁ Παυσανίας κύριον ἔχων ἔργον τὴν ἀναγραφὴν καὶ περιγραφὴν τῶν ἱερῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν, λίαν φειδωλὸς καὶ ἐλλιπὴς δείκνυται ἐνταῦθα καὶ τόσοῦτον βραχὺς καὶ σύντομός ἐστιν ἐν τοῖς πάλαι θρυλλουμένοις Ἰσθμικοῖς ὅπου οὐδαμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τοιοῦτος παρίσταται [2]. Διότι ἀμνημονεύτους καταλείπει καὶ ναοὺς καὶ βωμοὺς καὶ ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα. Αἰτία δὲ τούτου ἦν ἴσως ἡ κακὴ κατάστασις αὐτῶν καὶ φθορὰ καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Παυσανίας ἐπεσκέφθη τὸν Ἰσθμὸν καὶ λόγου ἀνάξια ἐθεώρησεν αὐτά [3]. Ὅτι δὲ ὑπῆρχον τοιαῦτα, διαρρήδην μαρτυρεῖται ὑπὸ λιθίνης ἐπιγραφῆς, μεταγενεστέρας τῆς ἐποχῆς τοῦ Παυσανίου, καθ' ἣν πρότερον καταστραφέντα ἐκ σεισμῶν καὶ τῆς πολυχρονιότητος, ἀνεκαινίσθησαν ὑπό τινος ἀρχιερέως τῆς νέας (Ῥωμαϊκῆς) Κορίνθου, Ποπλίου Λικινίου Πρίσκου Ἰουβεντιανοῦ [4], ἢ καὶ νέα τινὰ ὑπ' αὐτοῦ ᾠκοδομήθησαν, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται λόγος.

1 Τῶν μὲν ἀρχαίων ἱστοροῦνται γράψαντες περὶ τῶν Ἰσθμίων ὁ Μουσαῖος (Σχολ. Ἀπολλων. τοῦ Ῥοδ. ἐν Ἀργοναυτ. III, 1240. «Μουσαῖος δὲ ἐν τῷ περὶ Ἰσθμίων») καὶ Πατροκλῆς ὁ Ἀκαδημαϊκός, σύγχρονος τοῦ Ξενοκράτους. (Πλουταρχ. Συμπ 5, 3, 3). Πρὸς τούτοις δὲ καὶ Εὔμηλος ἐν τῇ Κορινθίᾳ συγγραφῇ (Παυσαν. 2, 1, 1), ἱπραγματεύθη καὶ περὶ τῶν Ἰσθμίων· τῶν δὲ νεωτέρων ἰδικῶς ἔγραψε περὶ τῶν Ὀλυμπίων, Ἰσθμίων, Νεμέων καὶ Πυθίων Krausp. s. 165-207.

2 Curtius Peloponn. I. s. 544. «Pausanias ist an Reichem der berühmteren Orte von Hellas in seinem Berichte so karg und dürftig, wie auf dem Isthmos, und nirgends weniger im Stande von der Fülle der alten Denkmäler einen Begriff zu geben».

3 Beulé Peloponn. p. 466. «quoique Pausanias ne cite que ces temples il y avait cependant dans l'hieron de Isthme d'autres monuments fort anciens, que leur état de dégradation lui fit juger peut-être indignes d'attention»,

4 Krause die Pyth. Nem. Isthm. s. 160. «Wichtig ist eine spätere Inschrift über mancherlei Einrichtungen auf dem Schauplatze der Isthmischen Spiele in der späterch Zeit», Beulé p. 467. «Ruinés par les tremblements de terre et par le temps, ils furent restaurés, à une époque postérieure au voyage de Pausanias, par le grand prêtre.

Ποσειδῶνιον.— Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ποσειδώνιον καὶ Ποσείδιον ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι πολυάριθμα ἀκρωτήρια, ἱερὰ καὶ ναοὺς ἀφιερωμένους τῷ θαλασσίῳ θεῷ Ποσειδῶνι, ἐν τοῖς ἐπισημοτάτοις τῶν ὁποίων κατελέγετο καὶ ὁ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἱδρυθεὶς πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ναός, ὃς καίπερ μικρότερος τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν ναῶν, οὐχ ἧττον ὅμως ἐφημίζετο ὡς ἐπιτημότατος διὰ τὰ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτοῦ ἱδρυθέντα πολυάριθμα καὶ πολύτιμα ἱερὰ καὶ ἀγάλματα [1]. Ἀλλὰ ποῦ τοῦ Ἰσθμοῦ ἀκριβῶς ἔκειτο ὅ τε ναὸς καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναγραφόμενα, ἐκ τῆς πλουσίας κατασκάψεως τοῦ ἐδάφους ἀποβαίνει δύσκολον νὰ ὁρισθῇ. Διότι ἐν τῇ ὑποτιθεμένῃ περιοχῇ αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο βλέπει τις σήμερον εἰ μὴ πολλὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐκ σεισμῶν καὶ ἄλλων καταστροφῶν οὕτως ἀτάκτως συνεσωρεύθησαν, ὥστε ἄνευ τακτικῆς τοῦ ἐδάφους ἀνασκαφῆς ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ἀνακαλύψῃ τις καὶ ὁρίσῃ ἀκριβῶς τὴν θέσιν τῶν διαφόρων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀφιερωμένα τῷ Ποσειδῶνι καὶ τῷ Παλαίμονι καὶ προωρισμένα ἐξ ἑνὸς μὲν διὰ τὴν τελετὴν τῆς περιωνύμου πανηγύρεως τῶν Ἰσθμίων, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἀπείρων ξένων, οἵτινες πανταχόθεν συνέῤῥεον ἐνταῦθα διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ποσειδῶνος [2].

Τὸ κέντρον ὅμως πάντων τούτων τῶν οἰκοδομημάτων ἀποτελεῖ ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Οὗτος δὲ κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν πρὸ τριῶν αἰώνων περιηγηθέντων τὸν Ἰσθμὸν [3], ὅτε καταρανέστερα ὑπῆρχον τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ καὶ τῶν παρακειμένων οἰκοδομημάτων, καὶ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ἔκειτο πρὸς νότον τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου) παρὰ τῇ ἀνατολικῇ ἄκρᾳ τῶν Ἰσθμίων τειχῶν, ἀπέχων $1\frac{1}{2}$—2 ὡρῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Κορίνθου καὶ μίαν περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς μεταξὺ τοῦ Σχοινοῦντος καὶ τῶν Κεγχρεῶν ἐκτεινομένης παραλίας [4]. Ἐν τῇ ὑψηλῇ ταύτῃ καὶ ἐπιπέδῳ περιοχῇ τοῦ Ποσειδωνίου διακρίνονται ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ, ἔχων σχῆμα τετραπλεύρου καὶ ὀλίγον τι μακροτέρκν πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν βόρειον πλευρὰν καὶ διὰ τειχῶν καὶ φρουρίων καλῶς ὠχυρωμένος ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν, ὧν ἡ βόρειος ἀπετελεῖτο ἐκ τῆς γραμμῆς τῶν τειχῶν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς πρὸς νότον τοῦ Διόλκου παραλλήλως ἐκτεινομένης.

1 Παυσαν. 2,7. «Τῷ ναῷ δὲ ὄντι μεγέθει οὐ μείζονι». Curtius I. s. 541. «Der Festtempel des Isthmischen Poseidon gehörte nicht zu den grösseren Tempelgebäuden der Griechen; innerhalb seines Bezirks aber war ohne Zweifel der bedeutendste».

2 Bursian Geograph. II. s. 20.

3 Gell Itin. of Greec. Dodwell ὡσαύτως Blouet, expédition scientifique en Morée. Chandler. Leake Morea III. s. 285. 707. Prokesch Denkwürdig. II. s. 326. 712. Boblaye Rech. p. 37. Clark Peloponnesus p. 48-60. Brandis Mitth. I, s. 198. Fiedler Reise s. 235. καὶ ἄλλοι πολλοί, οἷον Chateaubriand Itinér. de Paris à Jérusalem p. 91. Cellarius orb. ant. II, 13, p. 1174.

4 Beulé Peloponn. p. 462. «Après une heure et demie de marche, on arrive de Corinthe au Posidonium ou Hieron de l'Isthme; il est situé à peu de distance du Golfe Saronique et du Schoenus». Krause Pyth. Isthmien p. 167. 8.

Ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ ὑπῆρχεν ἡ κυρία εἴσοδος εἰς τὸν περίβολον, διὰ τοῦ ὁποίου ἦγεν εἰς τὸν ναὸν ἡ ἐπίσημος ὁδός, ἔχουσα ἐν μὲν τῇ μιᾷ πλευρᾷ ἀγάλματα ἀθλητῶν νικησάντων ἐν τοῖς Ἰσθμίοις, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ λαμπρὰν καὶ κανονικὴν δενδροστοιχίαν ἐκ πιτύων [1]. Ἐν τέλει δὲ τῆς οὕτω κατακεκοσμημένης εἰσόδου ἦτοι ἐν τῷ προνάῳ ὑπῆρχον δύο ἀγάλματα τοῦ Ποσειδῶνος, ἓν τῆς Ἀμφιτρίτης καὶ ἓν τὴν θεὸν Θάλασσαν παριστῶν, πάντα χάλκινα [2]. Ἐπὶ δὲ τοῦ ναοῦ, ὃς πιθανώτατα ἦν δωρικοῦ ῥυθμοῦ [3], ἑστήκασι Τρίτωνες χαλκοῖ ὡς ἀκρωτήρια καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἀφιερώματα τοῦ περιωνύμου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἦτοι τέσσαρες ἵπποι ἐπίχρυσοι μετ' ἐλεφαντίνων ὅπλων, δύο Τρίτωνες χρυσοῖ καὶ ἐλεφάντινοι ἀπὸ τῶν μηρῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἅρματος ἡ Ἀμφιτρίτη καὶ ὁ Ποσειδῶν, καὶ ὁ Παλαίμων πᾶς ὀρθὸς ἱστάμενος ἐπὶ δελφῖνος πάντες χρυσελεφάντινοι [4]· ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς βάσεως, ἐφ' ἧς τὸ ἅρμα ἐστηρίζετο, ἡ Θάλασσα προσωποποιημένη ἀπεικονίζετο κρατοῦσα τὴν Ἀφροδίτην παῖδα, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἀπεικονίζοντο αἱ Νηρηίδες [5]. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀγάλματα, ἅπερ ἐκόσμουν τὸν ναόν, ἦσαν τῆς Γαλήνης, τῆς Θαλάσσης, ἵππος ἀπὸ τοῦ στέρνου ἔχων σχῆμα κήτους, ἡ Ἰνώ, ὁ Βελλεροφόντης καὶ ὁ Πήγασος ἵππος καὶ ἐν τῷ βάθρῳ ἦσαν ἀπειργασμένοι οἱ τοῦ Ποσειδῶνος υἱοὶ καὶ οἱ τοῦ Τυνδάρεω λατρευόμενοι ὡς Σωτῆρες τῶν νεῶν καὶ τῶν ναυτιλλομένων ἀνθρώπων [6]. Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτα καλλιτεχνικὰ ἔργα καὶ μνημεῖα ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

Ἀριστερόθεν δὲ τοῦ ναοῦ τούτου ἐντὸς τοῦ περιβόλου ὑπῆρχε δεύτερος

1 Παυσαν. 2,7. «Ἐλθόντι δὲ ἐς τοῦ Θεοῦ τὸ ἱερὸν τοῦτο μὲν ἀθλητῶν νικησάντων τὰ Ἴσθμια ἑστήκασιν εἰκόνες, τοῦτο δὲ πιτύων δένδρα ἐστὶ πεφυτευμένα ἐπὶ στοίχου, τὰ πολλὰ εἰς ἰδοῦ αὐτῶν ἀνήκοντα». Στράβ. 8, 380. «Ἐπὶ δὲ τῷ Ἰσθμῷ καὶ τὸ τοῦ Ἰσθμίου Ποσειδῶνος ἱερὸν ἄλσει πιτυώδει συνηρεφές, ὅπου τὸν ἀγῶνα τῶν Ἰσθμίων Κορινθοι συντελοῦσιν».

2 Παυσαν. 2,7. «Καὶ ἀγάλματά ἐστιν ἐν τῷ προνάῳ, δύο μὲν Ποσειδῶνος, τρίτον δὲ Ἀμφιτρίτης, καὶ Θάλασσα, καὶ αὕτη χαλκῆ».

3 Τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τινος τμήματος δωρικῆς στήλης εὑρεθείσης ἐν τοῖς ἐρειπίοις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Beulé p. 464 Παυσαν. αὐτόθι· «τῷ ναῷ δὲ ὄντι μεγέθους οὐ μείζονι ἑστήκασι Τρίτωνες χαλκοῖ».

4 Παυσαν. 2,7-8. «Τὰ δὲ ἔνδον ἐφ' ἡμῖν ἀνέθηκεν Ἡρώδης Ἀθηναῖος, ἵππους τέσσαρας ἐπιχρύσους πλὴν τῶν ὅπλων· ὅπλαι δὲ αφίσιν εἰσιν ἐλέφαντος· καὶ Τρίτωνες δύο παρὰ τοὺς ἵππους εἰσὶ χρυσοῖ τὰ μεταξὺ μηρῶν ἐλέφαντος· καὶ οὗτοι. Τῷ δὲ ἅρματι Ἀμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν ἐφεστήκασι, καὶ πᾶς ἀρθὸς ἐστιν ἐπὶ δελφῖνος ὁ Παλαίμων ἐλέφαντος· δὲ καὶ χρυσοῦ καὶ οὗτοι πεποίηνται». Φιλοστρατ. δ. σοφιστ. 2, 1, 9. «Καὶ τὰ Ἰσθμοῖ, ἀγάλματα, ὅτε τοῦ Ἰσθμίου κολοσσὸς καὶ ὁ τῆς Ἀμφιτρίτης, καὶ τἆλλα, ὧν τὸ ἱερὸν ἐνέπλησεν, οὐδὲ τὸν τοῦ Μελικέρτου παρελθὼν δελφῖνα».

5 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Τῷ βάθρῳ δέ, ἐφ' οὗ τὸ ἅρμα, μέση μὲν ἐπείργασται Θάλασσα ἀνέχουσα Ἀφροδίτην παῖδα, ἑκατέρωθεν δέ εἰσιν αἱ Νηρηίδες καλούμεναι».

1 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Τοῦ Ποσειδῶνος δέ εἰσιν ἐπειργασμένοι τῷ βάθρῳ καὶ οἱ Τυνδάρεω παῖδες δὴ σωτῆρες καὶ οὗτοι νεῶν καὶ ἀνθρώπων εἰσὶ ναυτιλλομένων· τὰ δὲ ἄλλα ἀνάκειται Γαλήνης ἄγαλμα καὶ Θαλάσσης, καὶ ἵππος εἰκασμένος κήτει· τὰ μετὰ τὸ στέρνον, Ἰνοῖ τε καὶ Βελλεροφόντης καὶ ὁ ἵππος ὁ Πήγασος».

ναὸς μικρότερος, ἱδρυθεὶς πρὸς τιμὴν τοῦ Παλαίμονος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ἀγάλματα τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Λευκοθέας καὶ αὐτοῦ τοῦ Παλαίμονος. Ὁ δὲ ναὸς οὗτος ἦν κυκλικὸς μετὰ θόλου, ἐπὶ τεσσάρων δωρικῶν κιόνων ἐρειδομένου καὶ μετὰ δελφίνων ὡς ἀκρωτηρίων κεκοσμημένου [1]. Πλησίον δὲ τούτου ὑπῆρχεν ἄλλο ἱερόν, Ἄδυτον καλούμενον καὶ χρησιμεῦον ὡς ὑπόγειον θυσιαστήριον καὶ ἑστιατόριον, ἐν ᾧ ποτε ἐκρύβη ὁ Παλαίμων κατὰ τὴν παράδοσιν. Ὅστις δὲ τῶν Κορινθίων ἢ ξένων ἤθελεν ὀμόσῃ ἐπίορκα ἐνταῦθα, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ τὴν τῆς ἐπιορκίας τιμωρίαν [2]. Ἐκτὸς δὲ τῶν ναῶν καὶ ἱερῶν τούτων ὑπῆρχον ἐν τῷ αὐτῷ περιβόλῳ καὶ ἄλλα μνημεῖα, ὧν ἁπλῆν ἀναγραφὴν καὶ οὐχὶ περιγραφὴν ποιεῖται ὁ Παυσανίας, οἷον ἀρχαῖον ἱερόν, ὀνομαζόμενον βωμὸς τῶν Κυκλώπων, ἐφ' οὗ ἔθυον οἱ ἄνθρωποι τοῖς Κύκλωψι, τάφοι τοῦ Σισύφου καὶ Νηλέως· διότι οὗτος ἀφικόμενός ποτε εἰς Κόρινθον καὶ νοσήσας ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Ἰσθμῷ· ὁ δὲ Σίσυφος ἀπεποιήθη νὰ δηλώσῃ τῷ Νέστορι τὸν τάφον αὐτοῦ, ἐτάφη δὲ ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ ὀλίγοι τῶν Κορινθίων ἐγίνωσκον [3].

Ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα μόνα ἀναγράφει ὁ Παυσανίας, οὐχ ἧττον ὅμως ὑπῆρχον ἐν τῷ περιβόλῳ ἐκείνῳ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἅπερ ἴσως φθαρέντα ἐκ τῆς πολυχρονιότητος καὶ ἄλλων καταστροφῶν ἔκρινεν ἀνάξια μνείας. Ἐκ πάντων δὲ τῶν μνημονευθέντων ναῶν καὶ ἱερῶν οὐδὲ ἴχνος φαίνεται σήμερον ἐν τῇ περιοχῇ ἐκείνῃ, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον δύναταί τις νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν περιοχὴν τοῦ περιβόλου, ἔστις μετὰ τῶν τειχῶν αὐτοῦ καὶ τῶν πύργων ἀπετέλει ἰσχυρὸν ἔρυμα τοῦ Ἰσθμοῦ, οὗ τὸ ΒΑ τεῖχος ἐταυτίζετο μετὰ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου [4].

Ὅτι δὲ πράγματι ὑπῆρχον τοιαῦτα, καὶ ὅτι ταῦτα ἀκολούθως ἀνῳκοδομήθησαν καὶ ἄλλα προσέτι νέα ἐκτίσθησαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, περὶ τούτου ὑπάρχει ἀξιόπιστος μαρτυρία ἐπιγραφῆς, ὡς προεῖρηται, ἀναγομένης εἰς τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα [5], ἐξ ἧς βεβαιοῦται ὅτι ὁ Ἰουβεντιανὸς

1 Παυσαν. 2,2,1. «Τοῦ περιβόλου δέ ἐστιν ἐντὸς Παλαίμονος ἐν ἀριστερᾷ ναός, ἀγάλματα δὲ ἐν αὐτῷ Ποσειδῶν καὶ Λευκοθέα καὶ αὐτὸς ὁ Παλαίμων.

2 Ὁ αὐτός. «Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο Ἄδυτον καλούμενον, κάθοδος ἐς αὐτὸ ὑπόγεως, ἔνθα δὴ τὸν Παλαίμονα κεκρύφθαι φασίν· ὃς δ' ἂν ἐνταῦθα ἢ Κορινθίων ἢ ξένος ἐπίορκα ὀμόσῃ, οὐδεμία ἐστὶν οἱ μηχανὴ διαφυγεῖν τοῦ ὅρκου». Corp. Inscr. gr. n. 1104. Millin Gal. Mythol. IIX, 402.

3 Παυσαν. 2,2,2. «Καὶ δὴ ἱερόν ἐστιν ἀρχαῖον, Κυκλώπων καλούμενος βωμός, καὶ θύουσιν ἐπ' αὐτῷ Κύκλωψι. Τάφους δὲ Σισύφου καὶ Νηλέως, καὶ γὰρ Νηλέα ἀφικόμενον ἐς Κόρινθον νόσῳ τελευτῆσαί φασι καὶ περὶ τὸν Ἰσθμὸν ταφῆναι... Νηλέως μὲν γὰρ οὐδὲ Νέστορι ἐπιδειχθῆναι τὸ μνῆμα ὑπὸ Σισύφου φησί... Σίσυφον δὲ ταφῆναι μὲν ἐν τῷ Ἰσθμῷ, τὸν δὲ οἱ τάφον καὶ τῶν ἐφ' αὑτοῦ Κορινθίων ὀλίγους εἶναι τοὺς εἰδότας».

4 Clark Peloponnesus p. 47. Barsian Geogr. II, s. 21.

5 Corp. Inscr. gr. n. 1104. Bœckh αὐτόθι. «Aetas tituli incerta: nec tamen mihi videtur Hadrianum vel Antoninos superare, quorum sæcula hæc scripturæ forma usitatissima in Græcia fuit». Περὶ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Beulé (p. 467) ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς: «Toutes ces

ἀρχιερεύς διὰ βίου, Ῥωμαῖος μὲν πολίτης, Κορίνθιος δὲ τὸ γένος, κατεσκεύασεν ἐν τῷ περιβόλῳ καὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ διαφόρους ναούς· 1) τοῦ Ἡλίου μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀγάλματος καὶ τοῦ περιβόλου 2) τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης 3) τοῦ Διονύσου 4) τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀγαλμάτων καὶ περικοσμημάτων καὶ προνάων 5) τῆς Εὐετηρίας 6) τῆς Κόρης καὶ 7) τοῦ Πλούτωνος [1]. Ἔστι δὲ ἐποίητε κατακλύσματα τῶν πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἀφικνουμένων ἀθλητῶν, τὸ Παλαιμόνιον μετὰ τῶν κοσμημάτων, τὸ ἐναγιστήριον, τὴν ἱερὰν εἴσοδον, τοὺς βωμοὺς τῶν πατρίων θεῶν μετὰ τοῦ περιβόλου καὶ τοῦ προνάου καὶ τοὺς ἐγκριτηρίους οἴκους, ἤτοι θαλάμους, ἐν οἷς ἐδοκιμάζοντο καὶ ἐκρίνοντο οἱ ἀθληταί [2].

Στάδιον καὶ θέατρον. — Καὶ ταῦτα μὲν ἦταν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ Ποσειδῶνος. Ὁ τόπος ὅμως, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο οἱ πολυθρύλλητοι ἀγῶνες τῶν Ἰσθμίων ἔκειτο οὐχὶ ἐντὸς τοῦ περιτετειχισμένου περιβόλου, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ὡρισμένως πρὸς νότον ἦν τὸ στάδιον ἐν δεξιᾷ τῆς ἀπὸ Κορίνθου εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸν Σχοινοῦντα ἀγούσης ὁδοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου δύο μόνον λέξεις ἀναφέρει ὁ Παυσανίας [3], καὶ οὐδὲν πλέον, ἐξ ὧν δηλοῦται καὶ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ καὶ ἡ κατακόσμησις μετὰ ἑδρῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὅπερ βραδύτερον περιεκοσμήθη μετὰ στοᾶς περιεχούσης θαλάμους θολωτούς [4]. Οὐχ ἧττον ὅμως οἱ νεώτεροι ἀνεκάλυψάν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὸ σχῆμα αὐτοῦ [5]. Πολὺ δὲ δυσκολωτέρα ἦν ἡ εὕρεσις τῆς θέσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένου θεάτρου, καθ' ὅσον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρὸς ἵδρυσιν θεάτρου ἐξέλεγον θέσεις ὑψηλὰς, εὐκέρους, φυσεινὰς καὶ λαμπρὰν ἐχούσας θέαν καὶ εἰς τὰ φυσικὰ

magnificences sont consignées dans une inscription précieuse qui se voyait encore sur les lieux au siècle dernier, et qui a été transportée depuis au musée de Verone».

1 Corp. Inscr. n. 115 p. 573. 571. «Καὶ τοῦ Ἡλίου τὸν ναὸν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἄγαλμα καὶ τὸν περίβολον, τόν τε περίβολον τῆς ἱερᾶς νάπης καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ναοὺς Δήμητρος καὶ Κόρης, καὶ Διονύσου καὶ Ἀρτέμιδος σὺν τοῖς ἐν αὐτοῖς ἀγάλμασι καὶ προσκοσμήμασι καὶ προνάοις ἐκ τῶν ἰδίων ἐποίησε, καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Εὐετηρίας καὶ τῆς Κόρης καὶ τὸ Πλουτώνιον καὶ τὰς ἀναβάσεις καὶ τὰ ἀναλήμματα ὑπὸ σεισμῶν καὶ παλαιότητος διαλελυμένα ἐπεσκεύασε».

2 Corp. Inscript. gr. n. 115. p. 573. «Τὰς καταλύσεις τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ Ἴσθμια παραγινομένοις ἀθληταῖς κατεσκεύασεν· ὁ αὐτὸς καὶ τὸ Παλαιμόνιον σὺν τοῖς προσκοσμήμασι καὶ τὸ ἐναγιστήριον καὶ τὴν ἱερὰν εἴσοδον καὶ τοὺς τῶν πατρίων θεῶν βωμοὺς σὺν τῷ περιβόλῳ καὶ προνάῳ καὶ τοὺς ἐγκριτηρίους». Boeckh αὐτόθι. «Καταλύσεις sunt deversoria... Ἐγκριτήριοι οἶκοι sunt cubicula, ubi athletae probantur et judicantur de admittendis illis». Perizon. ad Aelian. V. H. IV, 9. Boeckh Pindar. Explicat. p. 201. Maffei, Mus. Veron. p. XXXIX. Spon. Itin. p. 225.

3 Παυσαν. 2,7. «Θέας δὲ αὐτόθι ἄξια ἔστι μὲν θέατρον, ἔστι δὲ στάδιον λίθου λευκοῦ».

4 Bursian, Geogr. II. s. 21. «Die eigentlichen Anlagen für die Spiele lagen ausserhalb des ummauerten Bezirkes: etwas gegen Süden zur Rechten der von der Stadt herkommenden Strasse, das wenigstens zur Zeit des Pausanias mit Sitzen aus weissem Marmor geschmückte, noch später von einer Säulenhalle mit gewölbten Gemächern umgebene Stadion».

5 Clark Peloponnesus p. 49-51. Beulé p. 462.

ταῦτα πλεονεκτήματα προσετίθετο ἡ τέχνη αὐτῶν καὶ ἡ κατακόσμησις πρὸς τέρψιν τῶν θεατῶν [1]. Ἔνθα δὲ δὲν ὑπῆρχε τοιαύτη θέσις, ὡς ἐν τῷ Ἰσθμῷ, ἐπεχείρουν νὰ ἀναστατώσωσι τὸ ἔδαφος, νὰ ἀνεγείρωσι τεχνητὸν ὄρος καὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι γιγαντιαῖα ἔργα μᾶλλον ἢ νὰ ταφῶσιν ἔν τινι ἐχθεσι λάκκῳ, ἐξ οὗ ποτε ὁ Αἴας καὶ ἡ Ἀντιγόνη μάτην ἐζήτουν νὰ ἴδωσι τὸ ἀγλαὸν τοῦ ἡλίου φέγγος ἵνα ἀποτείνωσιν αὐτῷ τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν [2]. Ἕνεκα τούτου τὰ περισσότερα θέατρα τῶν ἀρχαίων ἀπήτουν μεγάλας ἐργασίας πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ ἐδάφους δι' ἐπισωρεύσεως χωμάτων, οἷον φαίνεται τὸ τῆς Μεγαλοπόλεως οἰκοδομηθέν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τοῦ ἐν τῷ Ἰσθμῷ θεάτρου πρὸς δυσμὰς τοῦ Ποσειδωνίου ἐν ἀποστάσει 100 περίπου βημάτων [3], ἔνθα φαίνονται τὰ ἐρείπια αὐτοῦ, λίαν χαμηλὴ ἔστι καὶ οἱονεὶ φυσικός τις λάκκος, διὰ τοῦτο ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ἐν τῷ βάθει αὐτοῦ ᾠκοδόμησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ θέατρον καὶ ἐπομένως τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔργον ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς μᾶλλον ἢ ἑλληνικῆς καὶ τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα αὐτὸ τοῦτο μαρτυροῦσιν [4]. Ὁ Bursian δὲ (Geogr. II. p. 21.), καὶ εἴ τις ἄλλος ὑπολαμβάνει ὅτι πράγματι ἐντεῦθεν ἦν τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἰκοδομηθὲν θέατρον καὶ ὅτι τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἀνεκαίνισαν αὐτό. Τίς δὲ τῶν δύο τούτων γνωμῶν ἀληθής ἐστι, μένει μοι ἄγνωστον, μὴ δυνηθέντι νὰ εὕρω ἀρχαίαν τινὰ μαρτυρίαν περὶ τούτου. Ὁ αὐτὸς δὲ Bursian ἀναφέρει αὐτόθι ὅτι Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς πρὸς τοῖς ἄλλοις ᾠκοδόμησεν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Ποσειδωνίου καὶ ἓν ᾠδεῖον [5], ὅπερ φαίνεταί μοι τέλεον ἐσφαλμένον. Διότι κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Φιλοστράτου ὁ Ἡρώ-

1 Beulé p. 502. «Le théâtre est moins aisé à découvrir, tant est singulière sa position. On est accoutumé, en Grèce, à voir les théâtres adossés à une hauteur, inondés de lumière, commandant une vue étendue et choisie: la nature contribuait toujours de moitié avec l'art au plaisir des yeux».

2 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «A l'Isthme, au contraire, le théâtre est enseveli au fond d'un petit ravin, sans air, *sans horizon... Bouleverser le sol, élever une montagne factice*, entreprendre les travaux les plus gigantesques leur fut venu plutôt à l'esprit que de s'enterrer dans un ravin où Ajax et Antigone eussent en vain cherché «la brillante lumière du soleil».

3 Clark Peloponn. p. 51. «About one hundred and fifty yards west of the Hieron are the remains of the theatre, consisting of rough Stones, mortar, and a mass of small pebbles. It was faced with marble, like the Stadium. Spon, who visited the spot in 1676, speaks of les beaux restes d'un théâtre de pierre blanche, but neither he nor his companion Wheler mentions the Stadium».

4 Beulé p. 463. «Pausanias, qui ne fait que nommer le théâtre de l'Isthme, ne dit pas s'il était d'époque grecque ou romaine. Les ruines parlent à sa place, et les constructions en brique, les fragments d'une colonne de marbre vert, sont des preuves irrécusables *d'un travail romain*».

5 Bursian Geogr. II s. 21. «In derselben Gegend wird wohl auch das von Herodes Attikos erbaute bedeckte Theater (Odeion) gestanden haben».

δης ᾠκοδόμησεν ᾠδεῖον οὐχὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ, ἀλλ' ἐν Κορίνθῳ [1]. Ἄλλως δὲ ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἄλλο μὲν ἐν τῷ Ἰσθμῷ, ἄλλο δὲ ἐν Κορίνθῳ ᾠκοδόμησεν ᾠδεῖον, ἀλλ' ἓν καὶ μόνον. Οὐδεὶς δὲ τῶν νεωτέρων μνημονεύει ᾠδείου ἐν τῷ Ἰσθμῷ [2].

Τούτου δὲ οὕτω τεθέντος ὡς ἀληθοῦς, εὐλόγως δύναταί τις νὰ ἀπορήσῃ ὅτι, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο ἐν τω Ἰσθμῷ πανελλήνιοι ἀγῶνες, οὐδεμία γίνεται μνεία γυμνασίου καὶ ἱπποδρόμου [3] παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οἵτινες ἀναπόσπαστον μέρος τῶν ἀγώνων καὶ πανηγύρεων ἐθεώρουν τὸ γυμνάσιον καὶ τὸν ἱππόδρομον ἢ τοὐλάχιστον τὸ πρῶτον, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἱερᾷ Ἄλτει γυμνασίου τῶν Ὀλυμπίων. Πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας ταύτης ἀναγκάζεταί τις δυοῖν θάτερον νὰ ὑποθέσῃ ἢ ὅτι ὁ Πχυσανίας ἐθεώρησεν ἀνάξιον λόγου τὸ ἐντεῦθά ποι ὑπάρχον γυμνάσιον καὶ κατέλιπεν αὐτὸ ἀμνημόνευτον, ἢ ὅτι ὡς τοιοῦτον ἐχρησίμευε τὸ γυμνάσιον Κράνειον, ἔνθα ὁ περιώνυμος κυνικὸς φιλόσοφος Διογένης ἐποιεῖτο τὰς διατριβάς, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς πόλεως Κορίνθου, καίπερ ἀπέχον τοῦ Ποσειδωνίου, ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς προασκήσεις τῶν ἀθλητῶν κατὰ τὴν εἰκασίαν τῶν νεωτέρων [4] ὅπερ οὔτε νὰ βεβαιώσω οὔτε νὰ ἀποκρούσω δύναμαι.

Ἀναθήματα ἐν τῷ Ἰσθμῷ. — Ἐν οἰκείῳ τόπῳ εἴρηται ὅτι κατὰ τὴν πρώτην τῶν τριῶν μυθολογικῶν παραδόσεων ἱδρυταὶ τῶν Ἰσθμίων ὑπῆρξαν δύο θεοί, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἥλιος, καὶ ὅτι ὁ πρῶτος ἐπικρατήσας, ἔμεινε προστάτης τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν ἀγώνων [5]. Πρῶτοι δὲ ἀγωνισθέντες ἐν αὐτοῖς ἀναφέρονται πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἡρώων οἷον ὁ Κέλλαις, ὁ Κάστωρ, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Πολυδεύκης, ὁ Πηλεύς, ὁ Τελαμών, ὁ Θησεύς, ὁ Φκέθων καὶ ὁ Νηλεύς. Ἐκ τούτων δὲ τούτων, ἀγωνισθέντων ἐν σταδίῳ, ἐν δρόμῳ, ἐν κιθάρᾳ, ἐν παγκρατίῳ, ἐν πυγμῇ, ἐν πάλῃ, ἐν

1 Φιλοστρατ. β. σοφ. 2, 1, 9. «Ἀξιούσθω δὲ λόγου καὶ τὸ ὑπορώφιον θέατρον, ὃ ἐδείματο Κορινθίοις, παρὰ πολὺ μὲν τοῦ Ἀθήνησιν, ἐν ὀλίγοις δὲ τῶν παρ' ἄλλοις ἐπαινουμένων, καὶ τὰ Ἰσθμοῖ ἀγάλματα.

2 Curtius Peloponn. II. s. 531. «Etwas höher lag das Odeion, wahrscheinlich das Ueberdeckte Theater, welches Herodes Atticus nach der Art seines Odeums in Athen, ... in Korinth hatte ausführen lassen» καὶ ἐν σελ. 502. «Das Odeon ist wahrscheinlich das θέατρον ὑπορόφιον erwähnt von Phil. vit. Soph. 230, 7» Καὶ ἐκ τούτων οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία ὅτι ἐννοεῖται τὸ ἐν Κορίνθῳ ᾠδεῖον καὶ οὐχὶ ἄλλο ἐν τῷ Ἰσθμῷ κείμενον.

3 Περὶ τούτου εἰκασία τις φέρεται παρὰ Παυσαν. 6, 20, 19.

4 Krause Pyth. Isthmien p. 170. «Wohl aber konnte indess auch das alte Korinthische Gymnasion innerhalb der Stadt dienen». Περὶ δὲ τοῦ Κρανείου καὶ περὶ τοῦ ἐν τῇ πόλει Κορίνθῳ ἀρχαίου γυμνασίου διεξοδικῶς πραγματεύεται ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ἑτέρῳ συγγράμματι «die Gymnastik u. Agonistik Th. I. s. 120, 130 u. Anmerk. 7.

5 Δίων Χρυσοστ. λογ. 37. «Τὸ μὲν οὖν τοῦ μύθου τε καὶ τοῦ λόγου τῇ δέ πῃ συνᾴδον τρίτην ἐπὶ δισσαῖς χάρισι τὴν θεσπιῳδὸν Σίβυλλαν παρακαλεῖ, τιμῇ δὲ οἱ Θεοῦ φωνὴν λαχοῦσα ᾄδει μάλα μέγα—εὐδόκιμον, Τί τοι ὦδ', ὡς ὄλβιος αὐχήν, Ὠκεανοῦ κούρης Ἐφυραίης; ἔνθα Ποσειδῶν, ... προὔθηκεν ἀγῶνα πρῶτος ἅμ' ἠελίῳ, τιμὰς δ' ἠνέγκατο μοῦνος' καὶ γάρ τοι καὶ ἀγῶνα πρῶτον ἐνταῦθοί τεθῆναί φασιν ὑπὸ τῶν δύο θεῶν».

δίσκῳ, ἐν ὅπλοις, ἐν ἱπποδρομίᾳ, ἐγένετο: καὶ κατὰ θάλασσαν ἅμιλλα νεῶν, καθ' ἣν ἐνίκησεν ἡ περιώνυμος Ἀργὼ καὶ μετὰ τὴν νίκην οὐδόλως ἐξέπλευσε πλέον, ἀλλ' ἀφιερώθη ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος τῷ Ποσειδῶνι μετ' ἐπιγράμματος ἐπιγεγραμμένου αὐτῇ·

«Ἀργὼ τὸ σκάφος εἰμί, θεῷ δ' ἀνέθηκεν Ἰάσων.
Ἴσθμια καὶ Νεμέοις στεφάμενον πίτυσιν». 1

Τοῦτό ἐστι τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἰσθμῷ γενόμενον ἀνάθημα ἐν τῇ μυθολογικῇ ἐποχῇ. Ἐν δὲ τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις μνημονεύει ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ Ἡρόδοτος ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν διανέμοντες τὰ λάφυρα τῶν Περσῶν εἰς τοὺς θεούς, ἐκ τῶν τριῶν Φοινισσῶν τριήρεων τὴν μὲν ἀνέθηκαν τῇ Σουνιάδι Ἀθηνᾷ εἰς τὸ Σούνιον, τὴν δὲ δευτέρην τῷ Αἴαντι εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὴν τρίτην τῷ Ποσειδῶνι εἰς τὸν Ἰσθμόν, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος εἶδεν ἀνακειμένην τῷ θεῷ [2]. Μετὰ δὲ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων οἱ Ἕλληνες ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἵνα βραβεύσωσι τὸν ἄριστον καὶ ἀξιώτατον ἀναδειχθέντα ἐν τῇ ναυμαχίᾳ καὶ οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν ἐψηφοφόρουν ἐν τῷ βωμῷ τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς διάκρισιν τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ἀναδειχθέντος [3], ὅτε συνέβη τὸ γνωστὸν ὅτι ἕκαστος ἑαυτὸν ἔκρινε πρῶτον καὶ δεύτερον τὸν Θεμιστοκλέα [4].

Ταῦτα μὲν τὰ δύο πλοῖά εἰσι, τὰ πρῶτα ἐν τῷ Ἰσθμῷ γενόμενα ἀνάθήματα τῷ Ποσειδῶνι. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην καὶ νίκην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐκ τῶν λαφύρων ἀνέθηκαν τῷ μὲν ἐν Δελφοῖς Θεῷ χρυσοῦν τρίποδα, τῷ δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ Θεῷ δεκάπηχυν χαλκοῦν ἀνδριάντα, τὸν μέγαν Θεὸν Δία παριστῶντα καὶ τῷ ἐν Ἰσθμῷ ἑναλίῳ Θεῷ Ποσειδῶνι ἑπτάπηχυν χαλκοῦν ἀνδριάντα [5].

Ἐν δὲ τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ οἱ Ἕλληνες ἀνέθηκαν καὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ στήλας τῶν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων γενομένων

1 Ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὁ τὸ ἐπίγραμμα διατηρήσας Χρυσόστομος: «Ὅπου δὲ θεοὶ ἀγωνοθετοῦσιν, ἡμίθεοι δὲ νικῶσι καὶ νικῶνται, ἀναπαύεται δὲ Ἀργώ, τίνα τούτου τόπον καλλίω ἐξευρεῖν ἠδύνατο αὐτὸς ὁ Δαίδαλος πτεροῖς καπτόμενος».

2 Ἡροδοτ. 8, 121. «Πρῶτα μὲν νῦν τοῖσι θεοῖσι ἐξαίτων ἀκροθίνια ἄλλα τε καὶ τριήρεας τρεῖς Φοινίσσας, τὴν μὲν ἐς Ἰσθμὸν ἀναθεῖναι, ἥπερ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν, τὴν δὲ ἐπὶ Σούνιον, τὴν δὲ τῷ Αἴαντι αὐτοῦ ἐς Σαλαμῖνα».

3 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν τῆς λείης ἔπλωον οἱ Ἕλληνες ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἵνα βρα βεύσωσι τὸν ἄριστον γενόμενον Ἑλλήνων ἀνὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, ὡς δὲ ἀπικόμενοι οἱ στρατηγοὶ διενέμοντο τὰς ψήφους ἐπὶ τῷ Ποσειδέωνος τῷ βωμῷ, τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον κρίνοντες ἐκ πάντων».

4 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Ἐνθαῦτα πᾶς τις αὐτῶν ἑαυτῷ ἐτίθετο τὴν ψῆφον, αὐτὸς ἕκαστος Ἑλλήνων ἄριστος γενέσθαι, δεύτερα δὲ οἱ πολλοὶ συνεξέπιπτον Θεμιστοκλέα κρίνοντες».

5 Ἡροδοτ. 9, 81. Συμφορήσαντες δὲ τὰ χρήματα καὶ δεκάτην ἐξελόντες τῷ ἐν Δελφοῖσι Θεῷ, ἀπ' ἧς ὁ τρίπους ὁ χρύσεος ἀνετέθη... καὶ τῷ ἐν Ὀλυμπίῃ Θεῷ ἐξελόντες, ἀπ' ἧς δεκάπηχυν χάλκεον Δία ἀνέθηκαν, καὶ τῷ ἐν Ἰσθμῷ Θεῷ, ἀπ' ἧς ἑπτάπηχυς χάλκεος Ποσειδέων ἐξεγένετο».

σπονδῶν καὶ ὅρκων πρὸς ἀσφάλειαν τῆς διατηρήσεως αὐτῶν [1]. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ τὰ ἀγάλματα πάντων τῶν νικησάντων καὶ στεφανωθέντων ἐν τοῖς Ἰσθμίοις, οὓς ἐξύμνησεν ὁ μέγας ἀοιδὸς Πίνδαρος [2], καὶ ἄλλα διάφορα ἀναθήματα ὑπὸ διαφόρων ἀνθρώπων, μεγάλων καὶ μικρῶν, πλουσίων καὶ πτωχῶν ἀφιερωθέντα τῷ Ποσειδῶνι κατὰ τὴν μακροχρόνιον διάρκειαν τῶν Ἰσθμίων.

Λατομεῖα καὶ τάφοι. — Προηγουμένως εἴρηται ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστι πετρῶδες, δασῶδες καὶ λοφῶδες καὶ ὅτι σπανίως ἀπαντᾷ τις στρῶμα γῆς ἐνιαχοῦ, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀνεπίδεκτον καλλιεργείας ἀποβαίνει. Ἐνταῦθα προσθετέον ὅτι καὶ τοιοῦτον ὄν, χρησιμώτατον ὑπῆρξε τοῖς Κορινθίοις, μεγάλην παρασχὸν ἀφθονίαν λίθων πρὸς οἰκοδομὴν τῶν περιγραφέντων ἤδη ἱερῶν οἰκοδομημάτων τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν τῆς πόλεως Κορίνθου, ἥτις κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν νεωτέρου τινὸς ὁλόκληρος ἐξῆλθεν ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ [3]. Τὰ δὲ πολυάριθμα λατομεῖα εὑρίσκονται μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς πόλεως πλησίον τοῦ χωρίου Ἑξαμίλια.

Τάφων δὲ ἀρχαίων ἀνακαλυφθέντων καὶ νῦν ἀνακαλυπτομένων ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως καὶ περιοχῆς μεταξὺ τῆς πόλεως τῶν δύο λιμένων τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰσθμοῦ τοσαύτη πληθὺς παρατηρεῖται, ὥστε εὐλόγως δύναταί τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι οὐ μόνον οἱ πολῖται τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἐπεθύμησάν ποτε νὰ ἐνταφιασθῶσιν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ χώρῳ ἵνα ἐσχεὶ διατελῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θαλασσίου θεοῦ Ποσειδῶνος [5]. Πρῶτος δὲ καὶ ἀρχαιότερος τῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ταφέντων μνημονεύεται ὑπὸ τῆς μυθολογίας αὐτὸς ὁ Παλαίμων (Μελικέρτης), τοῦ ὁποίου, φονευθέντος ὑπὸ τῆς μητρυιᾶς Ἰνοῦς

1 Θουκυδιδ. 8, 19. «Στήλας δὲ στῆσαι Ὀλυμπίασι καὶ Πυθοῖ καὶ Ἰσθμοῖ καὶ ἐν Ἀθήναις ἐν πόλει καὶ ἐν Λακεδαίμονι ἐν Ἀμυκλαίῳ».

2 Τὰ ὀνόματα καὶ τὰς πατρίδας τῶν τοιούτων ἀναγράφει Krause ἐν τοῖς Pythien, Nemeen und Isthmien. Curtius Peloponn. I. s. 542. «Ausser den Siegerbildnissen müssen viele Weihgeschenke in dem Tempelbezirke gewesen sein, vorzüglich solche, die von den Seeleuten gelobt waren».

3 Beulé p. 459. «Aussi les Corinthiens en tiraient-ils sans peine les pierres destinés à leurs constructions; à chaque pas, les rochers bouleversés, taillés à fleur du sol, attestent qu'une ville entière est sortie de leur sein». Curt. Peloponn. II. s. 543.

4 Διονυσ. n. 420. Liv 42, 15. Bursian Geogr. II. s. 21. «Material zu allen diesen sowie zu den städtischen Bauten lieferte der Isthmus selbst in Fülle: die am meisten ausgebeuteten Steinbrüche finden sich zwischen dem Heiligthum und der Stadt, in der Nähe des Dorfes Hexamilia». Ἂν δὲ τὸ παρὰ Aurel. vict. (de vir. ill. c 60) μνημονευόμενον ὄνομα Λευκόπετρα (Leucopetra) ἀναφέρεται εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἕνεκα τῶν λευκῶν μαρμάρων κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Bursian, μένει ἀναπόδεικτον.

5 Beulé p. 460. «Le nombre des tombeaux que l'on a découverts dans l'Isthme et que l'on découvre encore chaque jour est immense. Il semble que non-seulement les citoyens de cette grande ville, mais les habitants de la Grèce entière, aient voulu être ensevelis dans une terre sacrée que protégeait Neptune».

τὸ σῶμα μετηνέχθη ὑπὸ δελφῖνος εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ὑπὸ πίτυν κατετέθη, πρὸς μνήμην τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλαι τιμαὶ ἀπεδόθησαν καὶ οἱ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνες συνεστήθησαν [1]. Κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν Σίσυφος ὁ τῶν Κορινθίων βασιλεὺς καὶ συγγενὴς τοῦ Μελικέρτου εὗρε τὸ σῶμα καὶ ἐκήδευσεν αὐτὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ [2]. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁριστικῶς ἀναφέρονται τάφοι τοῦ Σισύφου καὶ τοῦ Νηλέως· οὗτος γὰρ ἀφικόμενός ποτε εἰς Κόρινθον καὶ ὑπὸ νόσου τελευτήσας, ἐτάφη ἐν τῷ Ἰσθμῷ, καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ ἔμεινεν ἄγνωστος καὶ αὐτῷ τῷ Νέστορι· ὁ δὲ Σίσυφος ἐτάφη μὲν ἐν τῷ Ἰσθμῷ, τὸν τάφον ὅμως αὐτοῦ ὀλίγιστοι καὶ τῶν Κορινθίων ἐγίνωσκον [3]. Ἄλλων δ' ἐπισήμων ἀνδρῶν τάφοι οὐδόλως ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων οὐχ ἧττον ὅμως πλήρης τοιούτων ἦν ὁ Ἰσθμὸς καὶ ὡς ἐκ τούτου μετεβλήθη εἰς νεκρόπολιν. Ἐνταῦθα ὀρθῶς παρατηρεῖ τῶν νεωτέρων τις ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν ζώντων ἀνοιχθὲν κενὸν ἐν τῷ Ἰσθμῷ διὰ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν λίθων ἐκ τῶν λατομείων, ἐπληρώθη νεκρῶν [4], κηδευθέντων ἐν αὐτῷ [5]. Ἐντεῦθεν βλέπει τις ὅτι, εἰ καὶ ὁ μέγας θεὸς Ποσειδῶν προστάτης καὶ φύλαξ τοῦ Ἰσθμοῦ ἀνεδείχθη, δὲν ἠδυνήθη ὅμως οὔτε τοὺς ζῶντας νὰ σώσῃ ἐκ τῶν ἐχθρῶν οὔτε τοὺς ἀποθανόντας καὶ ταφέντας ἐν τῷ ἱερῷ Ἰσθμῷ νὰ διαφυλάξῃ ἐκ τῶν ἱεροσύλων καὶ τυμβωρύχων Διότι μετὰ τὴν κατασκαφὴν καὶ καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Λευκίου Μομμίου (146 π. Χ.) καὶ τὴν μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν καὶ δύο ἐτῶν (44 π. Χ.) κτίσιν τῆς νέας Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, πέμψαντος ἀποίκους ἀπελευθέρους πρὸς οἴκησιν αὐτῆς, οὗτοι ἐτράπησαν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως καὶ εἰς τὴν ἀνόρυξιν τῶν τάφων τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀφ' ὧν πάντα τὰ κοσμήματα ἀφελόντες [6], ἅπερ δι' αὐτὸ καὶ νεκροκορίνθια ἐκλήθησαν, ἔπεμπον πρὸς πώλησιν εἰς τὴν Ῥώ-

1 Παυσαν. Ἀττικ. 44. «Ἐξενεχθέντος δὲ ἐς τῶν Κορινθίων Ἰσθμὸν ὑπὸ δελφῖνος, ὡς λέγεται, τοῦ παιδός, τιμαὶ καὶ ἄλλαι τῷ Μελικέρτῃ δίδονται μετονομασθέντι Παλαίμονι καὶ τῶν Ἰσθμίων ἐπ' αὐτῷ τὸν ἀγῶνα ἄγουσι».

2 Περὶ τούτων ἐν ἐκτάσει πραγματεύεται Krause Pyth. Isthmien s. 173.

3 Παυσαν. 2, 2, 2. «Τάφους δὲ Σισύφου καὶ Νηλέως· καὶ γὰρ Νηλέα ἀφικόμενον ἐς Κόρινθον νόσῳ τελευτῆσαί φασι καὶ περὶ τὸν Ἰσθμὸν ταφῆναι, οὐκ ἂν οὐδὲ ζητοίη τις ἐπιλεξάμενος τὰ Εὐμήλου. Νηλέως μὲν γὰρ οὐδὲ Νέστορι ἐπιδειχθῆναι τὸ μνῆμα ὑπὸ Σισύφου φησί· χρῆναι γὰρ ἄγνωστον τοῖς πᾶσιν ὁμοίως εἶναι. Σίσυφον δὲ ταφῆναι μὲν ἐν τῷ Ἰσθμῷ, τὸν δὲ οἱ τάφον καὶ τῶν ἀφ' αὐτοῦ Κορινθίων ὀλίγους εἶναι τοὺς εἰδότας».

4 Beulé p. 460. «En même temps, le vide fait par les vivants était rempli par les morts; les excavations devenaient des tombeaux, la carrière une nécropole».

5 Ross im Monatsberichte der Berliner Akadem. 1814. s. 154. Curt. I. s. 507.

6 Στράβ. 8, 381-382. «Οἱ τὰ ἐρείπια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα· θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν, ὥστε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων καὶ διατιθέμενοι πολλοῦ, νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν Ῥώμην· οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα καὶ μάλιστα τὰ ὀστράκινα». Beulé p. 460. La colonie envoyée par César fut d'abord moins occupée à se bâtir des demeures qu'à fouiller les tombeaux de l'Isthme».

μην, ἔνθα ἄφθονα συσσωρευθέντα, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπωλοῦντο εἰς μεγάλας καὶ ὑπερόγκους τιμάς, ἰσότιμα κατασταθέντα πρὸς τὰ περιώνυμα Κορινθιουργῆ χαλκώματα [1], εἶτα ὕφως ἐξέπεσαν τῆς προτέρας τιμῆς, εἴτε διότι ἐξηντλήθησαν εἴτε διότι ἦσαν κατώτερα. Ὥστε οὐδὲν παράδοξον εἰ μετὰ τὴν φοβερὰν ταύτην τυμβωρυχίαν τῶν Ῥωμαίων σπανίως ἢ καὶ οὐδόλως ἀνακαλύπτονται ἀρχαῖα ἀγγεῖα τῆς Κορίνθου, ἀλλὰ μόνον κοινὰ τῶν νέων ἀποίκων εὐτελῆ καὶ ἀτήμαντα, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ ἀρχαῖα Κορινθιακά.

Προσωποποίησις τοῦ Ἰσθμοῦ.— Τοσαύτην καὶ τοιαύτην ἔχων σπουδαιότητα καὶ ἐπισημότητα ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου, ἀπελάμβανε μεγίστας τιμὰς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οἵτινες ἀνύψωταν αὐτὸν μέχρι θεοῦ καὶ ἀπεθέωταν. Διότι ὥσπερ ἄλλα ἄψυχα ὄντα καὶ πράγματα ἐπροσωποποίουν, οὕτω καὶ τὸν Ἰσθμὸν ἀπεικόνιζον ὡς θεόν τινα καὶ δαίμονα ἐνυπτιάζοντα ἑαυτὸν τῇ γῇ καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως τεταγμένον ἐν τῷ μέσῳ δύο πελαγῶν ἤτοι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἀδρίου καὶ ὡς γέφυράν τινα ἐζευγμένην μεταξὺ αὐτῶν παρίστων. Τοιαύτην δὲ μορφὴν καὶ θέσιν κατέχων, δεξιόθεν μὲν εἶχε τὸ μειράκιον Λέχαιον, ἀριστερόθεν δὲ τὰς κόρας Κεγχρεάς, ἀμφότερα παριστάμενα ὡς θάλασσαι καλαὶ καὶ εὔβιοι παρακαθήμεναι τῇ πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ξηρᾷ [2]. Ἐν ἀρχαίοις δὲ νομίσμασι τῆς Κορίνθου ἀπεικονίζεται ἐν τῇ ἑτέρᾳ πλευρᾷ ὡς ἀνὴρ πωγωνοφόρος, καθήμενος ἐπὶ βράχου καὶ ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ κρατῶν πηδάλιον. Ἡ δὲ παράστασις αὕτη ἐμφαίνει τὴν θέσιν τοῦ Ἰσθμοῦ μεταξὺ τῶν δύο θαλασσῶν [3].

Πολεμικὴ σημασία τοῦ Ἰσθμοῦ.— Ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐξηγήθη ἤδη ὅτι ὁ Ἰσθμὸς φύσει καὶ τέχνῃ διὰ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τειχῶν ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς ἠπείρου Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῆς παρακειμένης πόλεως Κορίνθου καὶ ὅλης τῆς

1 Στραβ. αὐτόθι. «Κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἐτιμήθη σφόδρα, ὁμοίως ταῖς χαλκώμασι τοῖς κορινθιουργέσιν, εἶτ' ἐπαύσαντο τῆς σπουδῆς, ἐκλιπόντων τῶν ὀστράκων καὶ οὐδὲ κατορθωμένων τὸν πλείστων δεῖν αὐτόθ. «Frappés de leur beauté, ils ne laissèrent aucun tombeau sans le fouiller, riches de tant de découvertes qu'ils vendaient fort cher... ils furent fort estimés et mis au même rang que les bronzes de Corinthe». Περὶ δὲ τῆς μεγάλης τιμῆς καὶ ἀξίας αὐτῶν ὑποσημειοῦται τάδε· «Pétrone sur le point de mourir, voulant déshériter la cupidité de Néron, son bourreau, brisa un vase murrhin de l'époque grecque, estimé trois cents talents (plus d'un million); les vases fictiles de la même provenance, selon Pline, se payaient encore plus cher».

2 Φιλοστρατ. εἰκόνες 2, 16, 3. «Ὁ δ' Ἰσθμός, ὦ παῖ, γέγραπται μὲν εἶδος δαίμονος, ἐνυπτιάζων ἑαυτὸν τῇ γῇ, τέτακται δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως Αἰγαίου μέσος καὶ Ἀδρίου κεῖσθαι καθάπερ ἐπεζευγμένος τοῖς πελάγεσιν. Ἔστι δ' αὐτῷ μειράκιον μὲν ἐν δεξιᾷ, Λέχαιον, οἶμαι, ὡς κόραι δ' ἐν ἀριστερᾷ Κεγχρειαί που τάχα, θάλαττα δ' αὐται καλαὶ καὶ ἱκανῶς εὔδιοι τῇ τὸν Ἰσθμὸν ἀποφαινούσῃ γῇ παρακάθηνται».

3 Millingen Ancien coins p. 59. Mionnet Suppl. IV p. 116 n. 705. Eckhel Pierres gravées n. 14. Arneth. K. K. Antiken Kabinet zu Wien. T. XII.

Πελοποννήσου καὶ ὅτι διὰ τῆς συστάσεως τῶν ἱερῶν ἀγώνων, τῆς ἱδρύσεως τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν οἰκοδομημάτων, τῆς κραταιᾶς προστασίας τοῦ θαλασσίου θεοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου κατέστη τὸ συνεντευκτήριον ὅλων τῶν λαῶν καὶ τὸ γενικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου [1]. Νῦν δὲ ὑπολείπεται νὰ προστεθῶσιν ὀλίγαι λέξεις περὶ τῆς πολιτικῆς σημασίας αὐτοῦ. Ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις τοσαύτην ἱερότητα καὶ πολιτικὴν σπουδαιότητα εἶχεν ὁ Ἰσθμός, ὥστε ἐνταῦθα ἐν τῷ Παλαιμονίῳ, ἐγίνοντο οἱ ἐπισημότατοι ὅρκοι [2] τῶν Ἑλλήνων, ἐνταῦθα ἐπεκυροῦντο πᾶσαι αἱ συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι συνωμολογοῦντο περὶ ὁρίων καὶ συμμαχιῶν τῶν πολιτειῶν καὶ τελευταῖον ἐνταῦθα ἐφυλάσσοντο αἱ λίθιναι στῆλαι καὶ αἱ χαλκαῖ πλάκες, ἐφ' ὧν ἀνεγράφοντο αἱ πολιτικαὶ συνθῆκαι τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ μὲν τῶν Μακεδονικῶν χρόνων συνεκροτοῦντο συνέδρια τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγίνοντο ψηφίσματα, δι' ὧν τόν τε Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον ἀνεγνώρισαν ὡς ἡγεμόνας τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας [3]. Ἐπὶ δὲ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς (197 π. Χ.) ἦτταν τοῦ Φιλίππου ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Τίτος Φλαμινῖνος ἐν τῷ Ἰσθμῷ συνεκάλεσε συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ἵνα ἀναγγείλῃ ὅτι ἡ σύγκλητος διέταξεν αὐτῷ τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας νὰ ἐλευθερώσῃ, τὴν δὲ Κόρινθον καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα τῆς Θεσσαλίας νὰ διατηρῇ ἐμφρούρους πρὸς ἐξασφάλισιν ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Ἀντιόχου συνενώσεως. Κατὰ προτροπὴν ὅμως τῶν Αἰτωλῶν, ἐγκαλούντων αὐτὸν ὅτι τοῦ μὲν ποδὸς λύει τὴν Ἑλλάδα, ἐκ δὲ τοῦ τραχήλου δένει αὐτήν, συγκατετέθη νὰ ἀπαλλάξῃ τῶν φρουρῶν καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἵνα ὁλόκληρος ἡ χάρις ἀπονεμηθῇ τοῖς Ἕλλησιν [4]. Τοῦτο δ' ἐγένετο μηνὶ Θαργηλιῶνι (15 Μαΐου — 15 Ἰουνίου), ὅτε ἐτελοῦντο τὰ

1 Ὁ αὐτὸς σιλ. 470. «L'Isthme semblait créé pour servir de rendez-vous à tous les peuples; c'était le centre du monde Grec». Καὶ ἐν σελ. 465 «Aucun lieu dans toute la Grèce n'était plus clairement que l'Isthme prédestiné par la nature au culte de Neptune».

2 Curtius Peloponn. I s. 512. «Hier wurden die feierlichsten Eide geschworen, hier erhielten alle Verträge, welche über grenzbestimmung oder Staatenverbindung auf dem Isthmos verhandelt wurden, ihre schliessliche Bestätigung.... Hier wurden endlich auch die Steinsäulen und Erztafeln aufbewahrt, auf denen die griechischen Staatsverträge verzeichnet waren».

3 Πλουταρχ. Ἀποφθεγμ. α'. «Εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῶν Ἑλλήνων συλλεγέντων καὶ ψηφισαμένων ἐπὶ Πέρσας μετ' Ἀλεξάνδρου στρατεύειν, ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη Ἀλέξανδρος».

4 Πλουταρχ. Φλαμινιν. 10. «Ἐπεὶ δὲ οἱ δὲ πρέσβεις, οὓς ἡ σύγκλητος ἔπεμψε τῷ Τίτῳ, συνεβούλευον τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, Κόρινθον δὲ καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα διατηρεῖν ἐμφρούρους ἕνεκα τῆς πρὸς Ἀντίοχον ἀσφαλείας, ἐνταῦθα δὴ . . . . . Αἰτωλοί, τὸν μὲν Τίτον κελεύοντες τὰς πέδας τῆς Ἑλλάδος λύειν, (οὕτω γὰρ ὁ Φίλιππος εἰώθει τὰς προειρημένας πόλεις ὀνομάζειν), τοὺς δ' Ἕλληνας ἐρωτῶντες εἰ κλοιὸν ἔχοντες βαρύτερον μέν, λειότερον δὲ τοῦ πάλαι τὸν νῦν, χαίρουσι καὶ θαυμάζουσι τὸν Τίτον ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ ποδὸς λύσας τὴν Ἑλλάδα, τοῦ τραχήλου δέδεκεν, ἐφ' οἷς ἀχθόμενος ὁ Τίτος καὶ βαρίως φέρων καὶ δεόμενος τοῦ συνεδρίου, τέλος ἐξέπεισε καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἀνεῖναι τῆς φρουρᾶς, ὅπως ὁλόκληρος ἡ χάρις ὑπάρξῃ παρ' αὐτοῦ τοῖς Ἕλλησιν».

Ἴσθμια ἐν τῷ μεγάλῳ σταδίῳ τοῦ Ἰσθμοῦ, εἰς τὴν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν τῶν ὁποίων ἄπειρον πλῆθος θεατῶν εἶχε συρρεύσει. Διότι ἡ Ἑλλὰς πρὸ ὀλίγου ἀπαλλαγεῖσα τοῦ πολέμου, ἐναγωνίως ἀνέμενε νὰ ἀκούσῃ τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας ἵνα ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν της εἰρήνης [1]. Ἐνταῦθα τοίνυν διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπῆς ἐπιβληθείσης, ὁ κῆρυξ ἐν τῷ μέσῳ παρελθών, ἀνέγνω τὸ ψήφισμα «Ῥωμαίων ἡ σύγκλητος καὶ Τίτος Κοΐντιος στρατηγὸς ὕπατος, καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας ἀφιᾶσιν ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους νόμοις χρωμένους τοὺς πατρίους, Κορινθίους, Λοκροὺς, Φωκεῖς, Εὐβοέας, Ἀχαιοὺς, Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλοὺς, Περραιβούς». Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤκουσαν καλῶς τὸ ψήφισμα οἱ θεαταὶ, ἐπῆλθε θόρυβος καὶ κίνησις ἐν τῷ σταδίῳ, καὶ ἕνεκα τούτου ἐζήτουν καὶ δεύτερον νὰ ἀναγνωσθῇ αὐτό· ὁ δὲ κῆρυξ, ἐπελθούσης σιωπῆς, γεγονυῖᾳ τῇ φωνῇ ἀναγνοὺς καὶ δεύτερον τὸ ψήφισμα, τοσαύτην ἐνεποίησε χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ὥστε αἱ φωναὶ τῶν ἀκροατῶν ἔφθανον μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ τὸ θέατρον ἀνέστη· οὐδεὶς δὲ προσεῖχε πλέον τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἀλλὰ πάντες ἔτρεχον νὰ δεξιωθῶσι τὸν Τίτον καὶ νὰ προσαγορεύσωσιν αὐτὸν σωτῆρα καὶ πρόμαχον τῆς Ἑλλάδος, ὅτε συνέβη τὸ ἐν τοιούταις περιστάσεσι συμβαῖνον ἤτοι κόρακες ὑπεράνω ἱστάμενοι ἔπεσον ἐντὸς τοῦ σταδίου [2].

Ἡ χαρὰ ὅμως αὕτη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος. Διότι μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν ἀπεδείχθη ὅτι ἡ χαρὰ ἐκείνη ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐλευθερίᾳ ἦν προάγγελος τοῦ μέλλοντος ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ [3], εἰς τὸν ὁποῖον ἡ μὲν Ἑλλὰς κατεστρώθη ὑπέκυψε καὶ ἐκηρύχθη ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἡ δὲ Κόρινθος ἀπανθρώπως κατασκαφεῖσα, μετεβλήθη εἰς τέφραν ὑπὸ τοῦ Μομμίου (146 π. Χ.). Ἐν τῇ περιττάτει ταύτῃ ὁ Ἰσθμὸς ἐγένετο τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Διότι ἐν αὐτῷ ὁ μὲν Δικτὸς παρέταξε 14,000 πεζῶν

1 Περὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ὅρα Corsini dissert. agon. IV, 10, p. 96. «Tum Isthmia Thargelione mense peracta». Krause Pyth. Isthm. s. 188. 205. «Die freudigste und denkwürdigste Feier der Isthmien war für die Hellenen jedenfalls die, bei welcher der 18m. Feldherr T. Quinctius die Freiheit der hell. Staaten... durch die Stimme des Herolds verkündigen liess». Πλουταρχ. Φλαμιν. 10. «Ἰσθμίων οὖν ἀγομένων πλῆθος μὲν ἀνθρώπων ἐν τῷ σταδίῳ καθῆστο, τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα θεωμένων, οὓς δὴ διὰ χρόνου πεπαυμένης μὲν πολέμων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐλπίσιν ἐλευθερίας, σαφῶς δ' εἰρήνῃ πανηγυριζούσης».

2 Liv. 33, 32. Πολυβ. 18, 27, 29. Val. Max. 4, 8, 5. Πλουταρχ. αὐτόθι. «Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ πάνυ πάντες οὐδὲ σαφῶς ἐπήκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης κίνησις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ... ὡς δ' αὖθις ἡσυχίας γενομένης ἀναγαγὼν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν προθυμότερος εἰς ἅπαντας ἐγεγόνει καὶ διῆλθε τὸ κήρυγμα, κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν ἐχώρει μέχρι θαλάττης, ὀρθὸν δ' ἀνεστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων, ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι καὶ δεξιώσασθαι καὶ προσειπεῖν τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμαχον».

3 Beulé p. 472 «Tant de joie et d'illusions devaient être de courte durée. Corinthe allemême, qui présidait à ces fêtes mémorables, devait apprendre par une triste expérience ce qu'était la liberté qui lui apportait Rome».

καὶ 600 ἱππεῖς, ὁ δὲ Μόμμιος 24,000 πεζῶν καὶ 3,500 ἱππέων, ὅστις 3 ἡμέρας μετὰ τὴν νίκην ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν φοβούμενος μή τι πάθῃ ἐν αὐτῇ [1].

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς περιωνύμου πόλεως ὁ Ἰσθμὸς δὲν ἀπώλεσε τὴν σημασίαν, ἣν εἶχε διὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀγώνων. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθηκαν τοῖς Σικυωνίοις [2] τὴν ἐξκκολούθησιν αὐτῶν καὶ τὴν πρεσβείαν μέχρι τῆς μετὰ παρέλευσιν 102 ἐτῶν ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἀποικισμοῦ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (44 π. Χ.), κηρύξαντος αὐτὴν Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νέα Κόρινθος πάλιν προήχθη εἰς ἀκμὴν καὶ δόξαν ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τελούμενοι ἀγῶνες ἑωρτάζοντο μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος καὶ λαμπρότητος, ὡς δῆλον ἐκ νομισμάτων τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τοῦ Κομμόδου, φερόντων τὴν ἐπιγραφὴν ISTHMIA καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Μελικέρτου ἐπὶ βωμοῦ καὶ ἐπὶ δελφῖνος ἐρειδομένου καὶ καθημένου [3], καὶ ἐκ νομισμάτων τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Βέρου, ἅπερ φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ISTHMIA [4]. Κατελύθη δὲ τῶν Ἰσθμίων ἡ τελετὴ κατὰ τὸν δ' αἰῶνα (394 μ. Χ.), ὅτε καὶ ἡ τῶν Πυθίων καὶ Ὀλυμπίων κατάλυτις ἐγένετο. Διότι αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Κορίνθιοι οὐ μόνον τὰ Ἴσθμια ἐτέλουν μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ χρήματα κατὰ μίμησιν τῶν Ῥωμαίων ἐδαπάνων, εἰσάγοντες ἄρκτους καὶ παρδάλεις ἐν τῷ θεάτρῳ πρὸς τέρψιν αὐτῶν [5].

Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῶν μεγάλων Ἰσθμίων ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ τὰ μικρὰ Ἴσθμια ἤτοι κοινή τις πανήγυρις τῶν Ἑλλήνων συστηθεῖσα διὰ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς συγκοινωνίας τοῦ Ἰσθμοῦ [6], εἰς τὴν

1 Παυσαν. 7, 15, 11. «Μέτελλος δὲ ὡς ἀφίκετο παρὰ τὸν Ἰσθμόν, ἐπεκηρυκεύετο». 7, 16. «Μόμμιος δὲ . . ἀφίκετο μὲν περὶ ὄρθρον εἰς τὸ τῶν Ῥωμαίων στράτευμα,... ἀνέμενεν αὐτὸς ἐν τῷ Ἰσθμῷ τὴν πᾶσαν ἀθροισθῆναι παρασκευήν. Ἀφίκετο δὲ ἱππικὸν μὲν πεντακόσιοί τε καὶ τρισχίλιοι, τοῦ πεζοῦ δὲ ἀριθμὸς ἐγένετο ἐς μυριάδας δύο πρασσόντων καὶ τούτοις τρισχιλίων... Μόμμιος δὲ ἐπῆλθεν ἐς τὴν Κόρινθον ἐπελθεῖν.. τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἥρει τε κατὰ κράτος καὶ ἔκαιε Κόρινθον». Aur. Vict. III. 60, 2. Oros. 5, 3. Valer. Max. 7, 5, 4. Liv 52. Just. 34, 2. Flor. 2, 16, 5. Πολυβ. 33, 1, 40, 2.

2 Στραβ. 8,381. «Τὴν δὲ χώραν ἔσχον Σικυώνιοι τὴν πλείστην τῆς Κορινθίας.» Παυσαν. 2,2. «Ὁ δὲ Ἰσθμικὸς ἀγὼν οὐδὲ ἀναστάντων ὑπὸ Μομμίου Κορινθίων ἐξέλιπεν, ἀλλ' ὅσον μὲν χρόνον ἠρήμωτο ἡ πόλις, Σικυωνίοις ἄγειν ἐπετέτραπτο τὰ Ἴσθμια, οἰκισθείσης δὲ αὖθις εἰς τοὺς νῦν οἰκήτορας περιῆλθεν ἡ τιμή.» Curtius Peloponnesus II. S. 595.

3 Mionnet, Descript. d. Med. Suppl. t. IV. n. 668, p. 98. n. 766. p. 112. Krause, Pyth. Nem. u. Isthm. p. 161. Abb. Taf. II. Fig. 12. 13. 14 15. 17.

4 Mionnet, Descrip. d. Med. t. II. p. 180. 182. 184—186 n. 235. 248. 262. 265.

5 Ἰουλιαν. ὑπὲρ Ἀργ. ἐπιστ. σ. 259 «Οὐδὲ γὰρ εἰς χορηγήσιν ἀγώνων γυμνικῶν ἢ μουσικῶν οἱ Κορίνθιοι τῶν πολλῶν δέονται χρημάτων. Ἔνι δὲ τὰ κυνηγέσια τὰ πολλάκις ἐν τοῖς θεάτροις ἐπιτελούμενα ἄρκτους καὶ παρδάλεις ὠνοῦνται, ἅπερ αὐτοὶ μὲν εἰκότως φέρουσι διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τῶν ἀναλωμάτων τὸ μέγεθος· ἄλλως τε καὶ πόλεων αὐτοῖς εἰς τοῦτο συναιρομένων, ὠνοῦνται τὴν τέρψιν τοῦ φρονήματος.» Κεδρην. 1,573.

6 Ἀριστειδ. Ἰσθμ. εἰς Ποσειδ. σ. 102. 103. «Ἔστι γὰρ οἷον ἀγορά τις καὶ αὕτη κοινὴ

δποίαν πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συνέρρεον κατ' ἔτος καὶ ἑώρταζον πρὸς ἀνάμνησιν τῶν Ἰσθμίων. Πότε δὲ κατελύθη καὶ ἡ πανήγυρις αὕτη, μένει ἄγνωστον. Πιθανώτατα μετὰ τὸν ε'. αἰῶνα, ὅτε πολλὰ βάρβαρα ἔθνη ἀλληλοδιαδόχως ἐπέδραμον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον καὶ μεγάλας ἐπήνεγκον καταστροφάς· τὰς δὲ πρώτας προσβολὰς τῶν βαρβάρων καὶ τὰς πρώτας συμφορὰς ἔμελλε νὰ ὑποστῇ καὶ νὰ πάθῃ αὐτὸ τὸ προπύργιον τῆς Πελοποννήσου, ὁ Ἰσθμός, ἀπὸ τῶν δποίων οὐδ' αὐτὸς ὁ κραταιὸς καὶ πρόμαχος αὐτοῦ θεὸς Ποσειδῶν, ἔχων τὸν θρόνον καὶ τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν τῇ εἰσόδῳ καὶ θύρᾳ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἠδυνήθη νὰ προφυλάξῃ καὶ νὰ προστατεύσῃ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ οἰκοδομήματα, ἅπερ προηγουμένως περιεγράφησαν ἤδη. Διότι ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος μέχρι τοῦ ιε' καὶ ιζ' αἰῶνος ἀκαταπαύστως ἐπερχόμενα τὰ βάρβαρα ἔθνη οἱ Ἐρούλοι, οἱ Γότθοι, οἱ Ἄβαροι, οἱ Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι, οἱ Λατῖνοι, οἱ Τοῦρκοι, οἱ τῆς Μελίτης Ἱππόται, οἱ Βενετοὶ καὶ αὖθις οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν πάντα τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ ἐν τῇ παρακειμένῃ Κορίνθῳ [1], μόλις ἐρείπια καταλιπόντες ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν, ἅπερ ὡς ἐκ θαύματος περιεσώθησαν μετὰ τοσαύτας καταστροφάς, μαρτυροῦντα τὴν ὕπαρξιν καὶ ἀμυδρὰν τῶν πάλαι ποτὲ ἱδρυθέντων ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης. Ὅθεν ταύτην τὴν ἐρημίαν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τῶν νεωτέρων περιηγητῶν, ὅτε ἐκ τῆς κορυφῆς τῶν Ὀνείων ὀρέων παρατήρει τὰ πάντα, μετὰ θλίψεως λέγει «ἔστρεψα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὴν Πελοπόννησον, πρὸς τὴν Κόρινθον, πρὸς τὸν Ἰσθμόν, πρὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐν ᾧ ποτε ἐτελοῦντο καὶ ἐπανηγυρίζοντο τὰ Ἴσθμια. ὁποία ἐρημία! ὁποία σιγή! δυστυχὴς χώρα! δυστυχεῖς Ἕλληνες! Ἡ Γαλλία ἆρά γε θὰ ἀπολέσῃ οὕτω ποτὲ τὴν δόξαν αὐτῆς; θὰ ἐρημωθῇ οὕτω, θὰ καταφρονηθῇ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας;» [2] ἀπαντλὴ προαίσθησις! εὐτυχῶς οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἡ μεγαλόφρων Γαλλία, ἡ μήτηρ καὶ γενέτειρα τοῦ πρὸ δεκαετηρίδων τοιαῦτα ἀναλογισθέντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν Ὀνείων ὀρέων περιωνύμου Σικατωβριάνδου, ὅπερ ἀΐδιος εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται ἀνδ' ὧν ὑπὲρ τῆς δυσχοοῦς Ἑλλάδος καὶ τῶν τελκιπώρων Ἑλλήνων μετὰ στεναγμῶν καὶ θλίψεως ἔγραψεν.

τῶν Ἑλλήνων καὶ πανήγυρις· οὐχ ἧν διὰ δυοῖν ἐτοῖν συμπληροῦ αὐτῇ τὸ Ἑλληνικόν, καθάπερ ἡ παροῦσα αὕτη».

1 Beulé Peloponn. p. 432. «Mais dès lors l'histoire de Corinthe n'est plus qu'une histoire de sièges et de malheurs. En 261, ce sont les Hérules; en 395, Alaric et Stilicon, libérateur plus funeste encore; à une époque plus rapprochée les Slaves; en 1205 les Latins; en 1458, les Turcs; en 1612, les Chevaliers de Malte, en 1682, les Venetiens; puis en 1715, les Turcs de nouveau. Aussi est-ce presque un miracle qu'une seule pierre antique ait survécu à tant de désastres.»

2 Chateaubriand, Itinéraire de Paris à Jérusalem «Je ramenais mes regards sur le Peloponèse, sur Corinthe, sur l'endroit où se célébraient les jeux: quel desert! quel silence! infortuné pays! malheureux grecs! La France perdra-t-elle ainsi sa gloire? sera-t-elle ainsi dévastée, foulée aux pieds dans la suite des siècles?

Τελικὸν συμπέρασμα.— Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπερ ἐπισυνάπτεται ἐν ἰδιαιτέρῳ τμήματι καὶ ἡ περὶ τῆς διορυχῆς αὐτοῦ ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐὰν δὲ νῦν παλινδρομικῶς ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἀναγραφέντα περὶ ἑνὸς τοσοῦτον μικροῦ μέρους τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἀναλογισθῶμεν τὴν μεγάλην πληθὺν καὶ τὸν μέγαν πλοῦτον τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων καὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἅπερ ἡ τῶν Ἑλλήνων καλλαισθησία, καλλιτεχνία καὶ φιλοπονία ἐκαλλιτέχνησε καὶ διευθέτησε ἐντὸς μιᾶς ἀκατοικήτου σπιθαμῆς γῆς, εὐλόγως καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες οἱονεὶ νύκτωρ μεθ' ἡμέρας εἰργαζόμενοι καὶ διὰ τῶν ἀπειρικάλων καλλιτεχνημάτων πληρώσαντες τὴν Ἑλλάδα, μέγα ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον ἀνέδειξαν αὐτήν. Διότι ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ Ἰσθμοῦ ἡ περικλυζομένη Κόρινθος ἠρίθμει πολλαπλάσια τῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἀνακεκαφθέντων ἀρχιτεκτονικὰ οἰκοδομήματα καὶ καλλιτεχνικὰ ἀριστουργήματα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευόμενα. Ὀλίγον δὲ πορρωτέρω πρὸς δυσμὰς μὲν ἡ Σικυών, ἡ Νεμέα, αἱ Μυκῆναι καὶ τὸ Ἄργος, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Ἐλευσὶς καὶ πρὸς νότον ἡ Ἐπίδαυρος καὶ ἡ Τροιζήν, πᾶσαι ἔβριθον καλλιτεχνικῶν μνημείων· ὥστε εὐλόγως δύναταί τις νὰ ἀποφανθῇ ὅτι σύμπασα ἡ Ἑλλὰς ἐστὶν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἐφάμιλλον τοῦ ὁποίου οὐδεμία ἄλλη χώρα μικρὰ ὡς ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ ἐπιδείξῃ. Εἰ δὲ περισεσώζοντο μέχρι τοῦ νῦν πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνηθέντα μνημεῖα, ἕκαστα ἐν οἰκείῳ τόπῳ σῳα καὶ ἀβλαβῆ, ὡς τὰ ὀλίγιστα διασωθέντα μέχρις ἡμῶν, βεβαίως ἡ μεγάλη πληθὺς καὶ ἡ ἔξοχος καλλιτεχνικὴ λαμπρότης αὐτῶν, ἤθελε καταπλήξει ὅλον τὸν κόσμον, θεώμενον καὶ ἀποθαυμάζοντα τὸ μοναδικὸν τοῦτο φαινόμενον, ἕνεκα τοῦ ὁποίου δικαίως ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῇ τὸ μικρὸν ἡμῶν κράτος «τὸ ἀρχαιολογικὸν βασίλειον τῆς Εὐρώπης». Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ προμνημονευθέντος συνόλου τῶν Ἑλληνικῶν μνημείων τὰ μὲν ὁ πανδαμάτωρ ἐξηφάνισε χρόνος, τὰ δὲ βέβηλοι βαρβάρων χεῖρες κατέστρεψαν, ἄλλα δὲ ὁ χριστιανισμὸς μετεποίησε καὶ μετεμόρφωσεν, ἄλλα ὁ τοῦ μεσαιῶνος φανατισμὸς ἐξωλόθρευσε, πολλὰ δὲ οἱ ξένοι ἐκ τῆς χώρας ἀπαγαγόντες εἰς τὴν Εὐρώπην μετήνεγκον, ἔνθα κατακοσμοῦσι τὰ μουσεῖα αὐτῶν, πολλὰ δὲ καὶ νῦν ἔτι ἀρχαιοκάπηλοι τὰ τιμαλφέστερα καπηλευόμενοι προγονικὰ κειμήλια, ἀπαλλοτριοῦσι τῆς πατρίδος, ὀλίγιστα δὲ τοῦ συνόλου διατηροῦνται ἐν ταῖς θέσεσιν αὐτῶν καὶ τελευταῖον πλεῖστα ὅσα ταφέντα ποτὲ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ στενάζοντα ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῆς, ἀναμένουσι τὴν σωτηρίαν αὐτῶν παρ' ἡμῶν τῶν ζώντων, οἵτινες μικροὶ καὶ ἀσθενεῖς ἔτι ὑλικῶς τε καὶ πνευματικῶς, μόλις κατωρθώσαμεν μέχρι τοῦδε ἐλάχιστα αὐτῶν νὰ ἀπελευθερώσωμεν τοῦ βαρύνοντος αὐτὰ ζυγοῦ.

Ὅθεν χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην δικαίαν ἀντὶ μομφῆς καὶ ψόγου, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήτωμεν τῇ φιλομούσῳ καὶ φιλαρχαίῳ Γερμανίᾳ δι' ὅσας κατέβαλε θυσίας πρὸς ἀνόρυξιν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀρχαιοτήτων καὶ τῷ ἀξιεπαίνῳ τέκνῳ αὐτῆς Ε. Σλήμαν διὰ τὴν ἀνόρυξιν τῶν Μυκηναίων καὶ Τρωϊκῶν ἀρχαιοτήτων, ἃς ἡμεῖς, Κύριος οἶδε, ἂν ποτε ἠθέλομεν δυνηθῇ νὰ ἐξαγάγωμεν εἰς φῶς ἐκ τοῦ σκότους χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς δόξης τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἐφ' οἷς σεμνυνόμενοι διατελοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων.

Εἰ δ' ἀληθές ἐστιν, ὡς πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ τύπῳ, ὅτι φιλόμουτος καὶ φιλάρχαιος ἑταιρία ἐν Βερολίνῳ ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν, διὰ χρηματικῶν συνεισφορῶν καὶ συνδρομῶν ἀποζημιοῦσα τοὺς νῦν οἰκήτορας τοῦ ἀρχαίου ἄστεος τῆς Ἑλλάδος, νὰ ἀνασκάψῃ πᾶσας τὰς ὑπὸ τὸ ἔδαφος ἐκείνου ὑποκρυπτομένας καὶ διαφυλαττομένας ἀρχαιότητας, οὐδεὶς ἐστιν ὁ ἀμφιβάλλων ὅτι ἡ πραγμάτωσις τοῦ δυσχεροῦς τούτου ἔργου θὰ παραγάγῃ εἰς φῶς μέγαν καὶ λαμπρὸν καλλιτεχνικὸν πλοῦτον, μέλλοντα νὰ κλείσῃ τοὺς ἡμετέρους προγόνους, νὰ ὠφελήσῃ τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην καὶ νὰ περιάψῃ τιμὴν μεγάλην τῇ γενναιόφρονι ἐκείνῃ ἑταιρίᾳ, ἥτις τοιαύτην πρωτοβουλίαν συνέλαβε νὰ πραγματώσῃ οὐ μόνον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Διότι τὰ πολυτιμότατα κειμήλια τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητός εἰσι κοινὰ τῆς ἐπιστήμης κτήματα καὶ σοφὰ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος διδάγματα, δόξαν ἀθάνατον περιποιοῦντα τοῖς δημιουργοῖς αὐτῶν καὶ ἀριστοτέχναις.

Μαργαρίτης Δήμιτσας.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΩΣ ΚΥΡΙΟΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙ *

Ἡ ἀνθρωπότης ἀπαλλαττομένη τῆς ἀχλύος τοῦ μεσαιωνισμοῦ, ἐτράπη ἀμέσως εἰς τὴν ἔρευναν τῶν περὶ τὴν πολιτείαν ζητημάτων, ἥτις τότε ἤρχιζε νέαν ζωὴν καὶ νέαν μορφὴν ν' ἀνακλκιβάνῃ. Ἡ γνῶσις τῶν γενικωτάτων τοὐλάχιστον χαρακτηριστικῶν τῶν διευθύνσεων καὶ τῶν τρόπων, καθ' οὓς ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ζητημάτων τούτων ἐζητήθη, ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα ἡμᾶς, καθόσον μόνον τότε εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ ἡ θέσις, ἣν ἐν τῇ σημερινῇ τῆς ἐπιστήμης ἀναπτύξει κατέχει τὸ μάθημα τοῦ πολι-

* Εἰσιτήριος λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς νομικῆς σχολῆς τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1882.

τειακοῦ δικαίου, οὗτινος τὴν διδασκαλίαν ἡ Σ. Σχολὴ εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ.

Τὴν ποικιλίαν δὲ τῶν μέσων ἢ τῶν *μεθόδων*, δι' ὧν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἑκάστοτε ἐζητήθη εἰς δύο τινὰ ἰδίως ὀφείλομεν, εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν χαρακτήρων τῶν διαφόρων λαῶν καὶ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν βαθμίδων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν διαφόρων χρόνων.

Πρῶτος ὁ ἀγγλικὸς λαός, τυγχάνων ἀνέκκαθεν τοῦ σχετικῶς μᾶλλον ἐλευθερίου πολιτεύματος, ἐπελήφθη τῆς μελέτης πολιτειακῶν ζητημάτων· ὧν δὲ δι' ἐξόχως πρακτικοῦ νοῦ πεπροικισμένος καὶ συνειθίζων πάντοτε νὰ ἐκλέγῃ κατὰ προτίμησιν τὸ ἐν τῷ βίῳ ἀμέσως χρήσιμον, ἀπέφυγε καὶ ἐνταῦθα τὰς ἀφῃρημένας θεωρίας. Τοὐναντίον μάλιστα, περισυνάξας ἄφθονον ἱστορικὴν ὕλην καὶ ἐπεξεργασθεὶς αὐτὴν κατὰ μέρος μετὰ πολλῆς κριτικῆς δεινότητος, ἐμόρφωτε πολιτειακόν τι δίκαιον πλῆρες ὀργανικῆς ζωῆς, ἂν καὶ εἰς γενικήν τινα συστηματικὴν τοῦ ὅλου ἀντίληψιν δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ.

Τοιουτοτρόπως ἀνεπτύχθη ἐκεῖ *ἐμπειρική* τις σχολή, τελειοποιηθεῖσα διὰ τοῦ χρόνου εἰς θετικὴν *ἱστορικήν*, ἥτις ἀπαρεσκομένη τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὰς ῥιζικὰς μεταβολάς, πιστὴ δ' ἐμμένουσα εἰς τὸ ἤδη ὑπάρξαν, ἀνταπεκρίθη θαυμασίως εἴς τε τὸ πρακτικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξόχως συντηρητικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ.

Ἐν τούτοις ἡ σχολὴ αὕτη διέσωσε τὸ ἱστορικὸν καθεστὸς μόνον ἐκ γενικῶν ἀνατροπῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ μερικῶν ἀλλοιώσεων· ἀληθῶς δέ, ἀφ' οὗ ἡ ἱστορία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ συνεχὴς μεταβολὴ ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων, ἦτο ἐπόμενον νὰ μὴ δύναται μηδ' ἐν αὐτῇ νὰ εὑρεθῇ τὸ στερεὸν στήριγμα κατὰ παντὸς κρούοντος τὴν θύραν νεωτερισμοῦ.

Ἀλλὰ τὸ συντηρητικὸν τοῦτο πνεῦμα δὲν ἐπεκράτησε πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ. Ἐν Γαλλίᾳ ἰδίως, ἥτις προηγήθη τῆς λοιπῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης ἐν τῇ πολιτικῇ ἀφυπνίσει, διπλοῦ ὑπῆρξαν οἱ παράγοντες, ὅπως τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον, τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατῆσαν, οὐ μόνον μὴ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ἀλλὰ καὶ νὰ θεωρηθῇ ὅτι μόνον ν' ἀναστέλλῃ τὴν πρόοδον τῶν νέων ἀρχῶν ἦτο κατάλληλον, τῶν ἀρχῶν ἐκείνων αἵτινες ἀνεκηρύσσοντο ὡς προωρισμέναι νὰ παράσχωσι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν σωτηρίαν τῇ ἀνθρωπότητι. Οἱ παράγοντες οὗτοι ἦσαν ἔνθεν μὲν ὁ δεινὸς ἀπολυτισμὸς καὶ ἡ καταπίεσις, ἥτις φυσικῶς ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ παρὰ λαῷ ζῶντι τοσούτῳ βιαιοτέραν τὴν ἀντίδρασιν, ἔνθεν δὲ τὸ εὐκίνητον, εὐμετάβολον καὶ νεωτεριστικὸν τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος.

Ἐγεννήθη λοιπὸν ἐνταῦθα ἡ ἀντίθετος ὅλως ῥοπή, ἥτις, περιφρονοῦσα τὴν πεῖραν καὶ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις, προσεῖχε μόνον εἰς τὸ λογικῶς ὀρθὸν καὶ τὴν λογικὴν τάξιν καὶ ἀλληλουχίαν, ᾠκοδόμει δὲ κατὰ κανόνας ἐκ τῶν προτέρων τιθεμένους καὶ ἀπὸ τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως

ἁπλῶς ἀπορρέοντας. Διὸ καὶ ἡ οὕτω μορφωθεῖσα σχολὴ *ὀρθολογικὴ* ἐκλήθη.

Μάλιστα τοσούτῳ ἡ ἀντίθεσις αὕτη πρὸς τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατῆσαν πνεῦμα ἐπεταθη, ὥστε ἐκεῖ μὲν ἔφθασαν μέχρι τοῦ νὰ θέσωσιν αὐτὰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ὡς βάσιν τῶν πολιτειολογικῶν αὐτῶν μελετῶν, ἐνῷ ἐν Γαλλίᾳ κατέληξαν ὅλως ἀντιθέτως εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας καὶ καθαράν τινα ἰδεολογίαν, ἐκλαβόντες ὡς γνῶσιν τὴν ἐν τῷ νῷ ἁπλῶς ἐνυπάρχουσαν ἰδέαν.

Καὶ ἡ μὲν τάσις τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἀληθῶς φιλελεύθερος, μεγάλως ἐπιδράσασα εἰς τὴν ἀπότομον διακοπὴν τοῦ μεσαιωνισμοῦ· ἐστερεῖτο ὅμως βαθείας ἐννοίας διὰ ζῶσαν ἐλευθερίαν, διὸ καὶ ἡ μεγαλειτέρα ὑπηρεσία αὐτῆς ὑπῆρξεν ἁπλῶς ἀρνητική, ὡς ἡ σπουδαιοτέρα αὐτῆς ἔλλειψις, ἡ ἀπουσία παντὸς θετικοῦ πυρῆνος.

Ἐν τούτοις αἱ φοβεραὶ δονήσεις, ἃς αἱ γαλλικαὶ ἰδέαι καὶ αἱ συμπαρομαρτοῦσαι ἐπαναστάσεις ἐπήνεγκον, ἀφύπνισαν καὶ τὸ γερμανικὸν ἔθνος, ὅπερ τελευταῖον καταφθάσαν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν τοῦτον ἀγῶνα, τοσούτῳ ἐρρωμενέστερον ἐπελάβετο αὐτοῦ. Ἰδίως νέαν ἐπιστημονικὴν περίοδον ἐνεκαίνισεν ἡ ὑπὸ τῶν δύο ἐξόχων φίλων Savigny καὶ Niebuhr ἱδρυθεῖσα *ἱστορικὴ* σχολή, ἥτις σαφῶς καὶ ἐν πλήρει συνειδήσει ὥρισε τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ ἀπορρίψασα τὰς ἀφῃρημένας θεωρίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου, αἵτινες εἶχον ἀντιποιηθῆ ἴσην χρησιμότητα δι' ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ δι' ὅλους τοὺς χρόνους, ἐτόνισεν ἐνεργῶς *τὸν στενὸν σύνδεσμον τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος, ὡς τὸν ὀργανικὸν σύνδεσμον τοῦ δικαίου μετὰ τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ.*

Ἀλλ' ἀπέναντι τῆς σχολῆς ταύτης ἀνεπτύσσετο οὐδὲν ἧττον ἡ *φιλοσοφικὴ* σχολή, ἥτις ἀρυομένη τὴν ὕλην αὐτῆς ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ πνεύματος καὶ ἐξάγουσα τὰ συμπεράσματα αὐτῆς ἀπὸ ἀνωτέρων ἀρχῶν ἁπλῶς διὰ συλλογισμῶν, ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ ἔλθῃ εἰς ἀντίθεσιν καὶ σύγκρουσιν πρὸς ἐκείνην.

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο τούτων σχολῶν διεξήχθη πεισματωδῶς καὶ ἐπὶ μακρόν, κατέληξε δὲ εἰς τὴν γένεσιν τρίτης τινὸς σχολῆς τῆς *ἱστορικοφιλοσοφικῆς*, περιλαβούσης ἀμφοτέρας εἰς ἁρμονικὸν ὅλον καὶ ἀποτελεσάσης ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὴν τελευταίαν πρόοδον, ἣν ἡ ἐπιστήμη ἡ πολιτειακὴ μέχρι σήμερον ἐπυίησεν.

Ἡ σχολὴ αὕτη θέτει ὡς βάσιν αὐτῆς τὴν ἕξιν ἀληθειαν, ἐξηγμένην ἀμέσως ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ὅτι ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν ἐπιδρῶσιν οὐχ' ἧττον ἡ *ἀνάγκη* ἢ ἡ *ἐλευθερία* καὶ ὅτι τούτων ἀκριβῶς ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀποτελεῖ τὴν ζωὴν τῆς πολιτείας, ὡς ἀποτελεῖ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου· ὅτι πρὸς τούτοις τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐκπροσωποῦνται ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὸ μὲν ὑπὸ τῆς ἱστορίας, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ὅτι ἀμφότερα χρησιμεύουσιν ἡμῖν ἐξ ἴσου ὡς μέσα εἰς ἀνίχνευσιν τῆς ἀληθείας, ὡς δύο σημεῖα ἀφ' ὧν ὁ ἐπιστήμων τὰ πράγματα ἐπισκοπεῖ, ἤτοι ὡς δύο ἁπλῶς μέθοδοι τῆς ἐργασίας αὐτοῦ. Οὕτως ἀναγνωρίζει ἡ σχολὴ αὕτη ὅτι τὸ δίκαιον καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι οὔτε ἱστορικόν, οὔτε φιλοσοφικόν· ὅτι τοὐναντίον πᾶν δίκαιον ἀναγκαίως ἔχει μίαν πνευματικὴν οὐσίαν, ὡς ἔχει μίαν σωματικὴν ἤτοι ἐξωτερικὴν μορφήν· καὶ ἡ μὲν πνευματικὴ αὐτοῦ οὐσία τὸ συνδέει μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἡ δὲ σωματικὴ μετὰ τῆς ἱστορίας.

Ἐρευνᾷν λοιπὸν ἱστορικῶς καὶ συλλογίζεσθαι φιλοσοφικῶς, ἰδοὺ οἱ δύο ὅροι τῆς νεωτέρας ταύτης σχολῆς πρὸς ἀσφαλῆ τῆς ἀληθείας ἀνακάλυψιν. Καίτοι δὲ δὲν ἐλλείπουσιν ἔτι διάσημοι δημοσιολόγοι εἰς μίαν τῶν δύο μονομερῶν μεθόδων ἐπιμένοντες, οὐχ' ἧττον ἡ ἱστορικοφιλοσοφικὴ σχολὴ δύναται ἀδιστάκτως πλέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ὁριστικῶς τὴν νίκην κατάγουσα. Δύναται δὲ ὡς μία περιπλέον ἀλήθεια ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κτηθεῖσα νὰ θεωρηθῇ ἡ ὡραία αὕτη ἔκφρασις ἑνὸς τῶν διασημοτάτων ἡγετῶν τῆς σχολῆς ταύτης, τοῦ ἀοιδίμου Βλοῦντσλη, τοῦ πρὸ ὀλίγου ἔτι μέγα κενὸν ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ καταλιπόντος, ὅτι «γινώσκομεν ἤδη ὅτι ἡ θεωρία ἡ ἀπὸ τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουσα εὐχερῶς περιπλέκεται εἰς χιμαίρας, ὅταν τὴν πεῖραν τῆς ἱστορίας περιφρονῇ· καὶ ὅτι ἡ ἱστορία, ὅταν κλείῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῶν ἰδεῶν αἵτινες ὡς ἀστέρες λάμπουσιν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ τῆς ἀνθρωπότητος ὁρίζοντος, μένει δεσμία ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν ἀρχαίων τάφων.»

Ἀνεκάλεσα, κύριοι, εἰς τὴν μνήμην ὑμῶν τὰς φάσεις ἃς ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἠκολούθησε, διότι τὸ πολιτειακὸν δίκαιον ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἡμῶν τούτου πορίσματος στηρίζεται. Τὸ *πολιτειακὸν δίκαιον*, λαμβάνον ὑπ' ὄψει οὐχὶ ὡρισμένην τινὰ πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν πολιτείαν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς καὶ ὑπὸ τοὺς γενικοὺς χαρακτῆρας, ὑφ' οὓς ἡ ἀνθρωπότης ἅπασα παρέστησεν αὐτήν, ἀναγκαίως στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἐνῷ συγχρόνως ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς φιλοσοφίας δδηγεῖται. Οὕτω λοιπὸν τὸ πολιτειακὸν δίκαιον ἐξετάζει τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς ἡ *πολιτεία ἐν γένει* ὑπάρχει, τὰ συστατικὰ αὐτῆς στοιχεῖα, τὸν καθόλου ὀργανισμὸν καὶ τοὺς κανόνας καθ' οὓς λειτουργεῖ· καθίσταται δ' ἡ ἀναγκαία προεισαγωγὴ τοῦ τε συνταγματικοῦ δικαίου καὶ τοῦ διοικητικοῦ, ἅτινα μόνον μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην μελέτην δύνανται ὀρθῶς καὶ προσφόρως νὰ κατανοηθῶσιν.

Ἀλλὰ μετὰ τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου στενώτατα συνδέεται, σχεδὸν δὲ ἓν ἀναπόσπαστον ὅλον μετ' αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἕτερον μάθημα ἡ *πολιτική*, ἥτις διὰ τοῦτο ἀναγκαίως θέλει ἐπίσης ἀποτελέσει μέρος τῆς ὅλης ἡμῶν μελέτης. Ἡ πολιτικὴ πάλιν, λαμβάνουσα ἤδη τὴν πολιτείαν ἑτοίμην, ἐρευνᾷ καὶ καθορίζει τὸν σκοπὸν αὐτῆς ὡς καὶ τὰ μέσα τὰ πρὸς αὐτὸν φέροντα, ἀνευρίσκει τὰς ἐλλείψεις τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος ἢ καὶ τῆς

ὅλης νομοθεσίας, σκέπτεται περὶ τοῦ τρόπου τῆς βελτιώσεως αὐτῶν καὶ ἐν γένει ἐπισκοπεῖ τὴν πολιτείαν κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἢ τὴν δρᾶσιν αὐτῆς.

Τοιουτοτρόπως ἐν συνόλῳ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ μὲν πολιτειακὸν δίκαιον ἐξετάζει κατὰ πόσον τὸ καθεστὸς εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ δίκαιον, ἐνῷ ἡ πολιτικὴ κατὰ πόσον ἡ τῆς πολιτείας ἐνέργεια εἶναι σκόπιμος.

Καὶ ταῦτα μέν, κύριοι, περί τε τῶν μεθόδων αἵτινες ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς περὶ τὴν πολιτείαν ἐπιστήμης καὶ περὶ τῆς φύσεως τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἐκ τῆς συντόμου ὅμως ταύτης ἐπιθεωρήσεως ἐγένετο ἡμῖν καταφανὲς ἰδίως ἡ τῆς γνώσεως τῆς ἱστορίας ἀνάγκη καὶ δὴ τῆς ἱστορίας τῶν πολιτευμάτων καὶ τῆς προόδου ἐν γένει, ἣν ἡ περὶ τὴν πολιτείαν ἐπιστήμη ἠκολούθησε· διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι ὅπως διὰ πᾶν ἔργον, πρὶν ἐπιληφθῶμεν τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ κατέχωμεν τὴν ὕλην ἐξ ἧς μέλλει νὰ κατασκευασθῇ, οὕτω καὶ ὁ πολιτειολόγος, πρὶν καταρξῆται τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου, ἔχει ἀνάγκην τῆς ὕλης, ἣν μόνη ἡ ἱστορία δύναται νὰ τῷ προσφέρῃ.

Ταύτης τῆς ἀνάγκης λοιπὸν ἕνεκεν ἀπεφάσισα πολὺν εἰσέλθω εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς, ἢ ὑπὸ ἓν ὄνομα, «τῆς ἐπιστήμης τῆς νεωτέρας πολιτείας», νὰ προτάξω κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν τοῦτο ἔτος ὡς εἰσαγωγὴν τὴν *ἱστορίαν τῶν πολιτευμάτων* καὶ τῶν *περὶ πολιτείας θεωριῶν*. Δυστυχῶς οὐδὲν τοιοῦτο ἔργον ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ φιλολογίᾳ ὑπάρχει περιλαμβάνον ἅπασαν τὴν ὕλην ταύτην εἰς ἓν συνεχὲς ὅλον, θὰ ἤμην δ' ἀληθῶς ἀσύγγνωστος παρὰ τοῖς ἐμοῖς ἀκροαταῖς, ἐὰν μὴ ἐπελαμβανόμην τοῦ ἔργου φρονῶν, οὐχὶ ὅτι εἶναί ποτε δυνατὸν νὰ πληρώσω τοιαύτην ἔλλειψιν, ἀλλ' ὅλως τοὐναντίον, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοσοῦτον εἶναι σπουδαία, ὥστε καὶ ἀσθενής τις ἀπόπειρα εἰς θεραπείαν αὐτῆς δὲν εἶναι πάντῃ περιττή.

Εἶναι πρόδηλον, κύριοι, ὅτι θέλοντες ὀρθῶς τὸ παρὸν νὰ κρίνωμεν, νὰ ὠφεληθῶμεν δὲ ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς μεθόδου ἣν ἡ τελευταία τῆς ἐπιστήμης πρόοδος μᾶς προτρέπει, ὀφείλομεν κατ' ἀνάγκην νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ ἐρευνήσωμεν ταῦτα καθ' ἑαυτά· καθότι τοῦτο θέλει διδάξει ἡμᾶς τίνι τρόπῳ τὸ παρὸν ἔλαβε τὴν μορφὴν ὑπὸ τὴν ὁποίαν σήμερον παρίστατα ἡμῖν, πῶς ἀνεπτύχθη καὶ τίνα ὁδὸν ἡ πρόοδος αὐτοῦ ἔλαβεν. Ἢ ἄλλοις λέξεσιν, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ νοήσωμεν τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ πολιτειακοῦ βίου καὶ τῶν νόμων, οἵτινες ῥυθμίζουσιν αὐτόν, δέον νὰ γνωρίσωμεν πρῶτον τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βίου τῶν λαῶν καὶ τῶν πολιτειῶν ἐν γένει.

Ἡ σημερινὴ πολιτεία, κύριοι, ὡς ὁ ἐν γένει σύγχρονος πολιτισμός, δὲν εἶναι ποσῶς ἔργον τοῦ αἰῶνος μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ πόρισμα τῆς ἐργασίας

ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὅλων τῶν αἰώνων. Διὰ μόνης δὲ τῆς ἐρεύνης ἣν ἔφθασα νὰ ὑποδείξω ὑμῖν ἀνακαλύπτομεν τὴν ἁρμονίαν ἐκείνην, ἥτις διήκει δι' ὅλης τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἀσιανῆς θεοκρατίας μέχρι τῆς νεωτάτης πολιτείας τοῦ λαοῦ, τὸν ἀναλλοίωτον δὲ τῆς προόδου νόμον, ὅστις παλλάκις καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν πέπλον μεγίστων ἐθνικῶν δυστυχημάτων τελεῖται.

Ἀληθῶς δὲ οὐδενὸς κύκλου τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ συμβάντων ἡ ἱστορία δύναται νὰ παραβληθῇ κατὰ τὴν σπουδαιότητα πρὸς τὴν ἱστορίαν ταύτην τῶν ποικίλων τῆς πολιτείας μορφῶν καὶ τῶν πολυειδῶν περὶ αὐτῆς συστημάτων· διότι οὐδεμία ἐπιστήμη, οὐδεμία γνῶσις συνδέεται τοσούτῳ στενῶς μετὰ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, ὃν κατακυριεύει ποικιλοτρόπως, τοῦ ὁποίου—ἔτι πλέον— μόνη αὐτὴ δύναται νὰ δῶσῃ αὐτοτελῆ εἰκόνα, ὅσῳ ἡ ἐπιστήμη ἡ περὶ τὴν πολιτείαν ἀσχολουμένη. Πᾶσα ἐφεύρεσις, πᾶσα ἀνακάλυψις, ἡ πρόοδος ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς οὐδαμοῦ ἀντικαλλᾶται καὶ τελειότερον ἀποτυποῦται ἢ ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ σχέσει, ἐν ᾗ ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀνάγκην ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ ζῇ. Τοσούτῳ δ' εἶναι τοῦτο ἀληθές, ὥστε ἀνενδοιάστως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκεῖ ὁ μέγιστος πολιτισμός, ὅπου καὶ ἡ ἀρίστη πολιτειακὴ ὀργάνωσις.

Ἐν τούτοις μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ καθαρῶς αὕτη ἱστορικὴ σπουδὴ εἶναι μεθ' ὅλα ταῦτα ἀνίκανος νὰ ἀνακαλύψῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ζωῆς τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν. Τοῦτο ἔσεται, ὡς εἶπον, τὸ ἔργον τοῦ κυρίου ἡμῶν μαθήματος, οὗτινος ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι ἁπλῶς ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία. Ἀλλ' οὔτε εἰς τοῦτο τυχὸν θέλει ἡ ἱστορία αὕτη μᾶς χρησιμεύσει, ὅπως ἀνευρίσκωμεν ἐν αὐτῇ ἀναλογίας, ἵνα ἐν ὡρισμέναις τισὶ περιστάσεσιν ἐφαρμόζωμεν ὅ,τι ἄλλοτε ὑπὸ ἐξωτερικῶς μὲν ὁμοίας, οὐσιαστικῶς δ' ἴσως ἀνομοίας περιστάσεις μετ' ἐπιτυχίας ἐφηρμόσθη. Τὸ τοιοῦτο ἤθελε φέρει εἰς ἐπιβλαβέστατα ἀποτελέσματα, μᾶς προσδέσει δὲ εἰς τὸ ἄπαξ ὑπάρξαν καὶ μᾶς φέρει ἀκριβῶς εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς προόδου, ἥτις ἐν πάσῃ πολιτείᾳ ζώσῃ τελεῖται διὰ τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως. Ἀλλ' ἐπαναλέγω, ἡ ἱστορία θέλει μόνον εἰς τοῦτο μᾶς χρησιμεύσει, εἰς τὸ νὰ κατανοήσωμεν εὐχερέστερον καὶ ἐντελέστερον τό τε παρὸν καὶ τὴν ὅλην πρόοδον τῆς πολιτειακῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ συνεχείᾳ αὐτῆς.

Ἀλλὰ, κύριοι, ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ τῆς ἱστορίας ἐρεύνῃ ὀφείλομεν ἐπὶ ἑνὸς ἰδιαιτέρως σημείου, τοῦ τῆς *πατρίου ἱστορίας*, νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, περὶ τούτου δὲ ἐπιτρέψατέ μοι λεπτομερέστερον νὰ ἐξηγηθῶ, καθότι ἐξαιρετικὴν εἰς αὐτὸ ἀποδίδω σημασίαν.

Ὅσῳ διδακτικὴ καὶ ἂν ᾖ ἡ ἄπειρος αὕτη ὕλη, ἣν οἱ αἰῶνες προσφέρουσιν ἡμῖν εἶναι εὐχερέστατον νὰ συγχυσθῶμεν ἐν τῇ ποικιλίᾳ αὐτῆς, ἐὰν μὴ συνδέσωμεν ταύτην πρὸς τὴν μελέτην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πνεύματος

καὶ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, ὃν πάλιν μόνοι ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀνθρωπότης πρόκειται ἡμῶν *μία κατ' οὐσίαν*, ἐκτυλίσσεται ὅμως ὑπὸ τηλικαύτην ποικιλίαν ἐν ταῖς διαφόροις φυλαῖς καὶ ἐθνικότησιν, ὥστε βεβαίως ἡθέλομεν ἀποτύχει, ἐὰν ἐζητοῦμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τοὺς αὐτοὺς κανόνας καὶ τὰ αὐτὰ ὁμοιομόρφως ἐκ τῆς ἱστορίας πορίσματα ἐφ' ὅλων ἐξ ἴσου τῶν λαῶν. Μάλιστα ἡ ποικιλία αὕτη, οὐδόλως φέρουσα σύγχυσιν εἰς τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι τοὐναντίον ἀναγκαιοτάτη, ὅπως τὸ ἔργον ᾖ πλῆρες ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ὅπως ἕκαστον αὐτοῦ μέρος ᾖ ἐξ ἴσου ἐπιμελῶς ἐπεξειργασμένον ὡς ὑπὸ ἐργάτου εἰδικὴν ἔχοντος ἱκανότητα.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, κύριοι, ἄξιαι πάλιν ἰδικωτέρας προσοχῆς διὰ τὸν σκοπὸν ἡμῶν εἶναι αἱ περίοδοι τοῦ ἐθνικοῦ βίου, αἱ ἀπὸ τοῦ Μέσου Αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν χρονολογούμεναι. Ἡ κλασικὴ ἡμῶν ἐποχή, καίτοι διδακτικωτάτη, καίτοι φρονῶ καὶ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν ὅτι εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς τὴν ἐθνικὴν καθόλου ἀνατροφήν, κεῖται — μὴ λησμονῶμεν τοῦτο — τοσούτῳ μακρὰν ἡμῶν, αἱ σχέσεις τοῦ τε κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πολιτειακοῦ βίου ἐπὶ τοσοῦτον ἔκτοτε ἠλλοιώθησαν, ὥστε τυφλὴν μόνον καὶ κυρίως ὑπ' ὄψει ἔχοντες, θὰ ἐκινδυνεύομεν νὰ ἐμπέσωμεν εἰς ἀπότομον ἀντίθεσιν καὶ εἰς ἀδιέξοδον σύγχυσιν.

Καὶ διὰ τοῦτον ὅμως ἔτι τὸν λόγον κρίνω ἀναγκαίαν τὴν σύντονον ἔρευναν τῆς μετὰ ταῦτα ἐποχῆς, διὰ τὸ ὅτι καὶ ὁ λαὸς αἰσθάνεται ἑαυτὸν μᾶλλον πρὸς αὐτήν, καίπερ ἴσως τὴν ἧττον ἔνδοξον, συνδεδεμένον ἢ πρὸς τὴν παναρχαίαν ἐκείνην κλασικήν, ἣν μόνων παρὰ τῶν σοφῶν γινώσκει· ἡ δὲ συναίσθησις αὕτη τοῦ συνδέσμου καὶ τῆς συνεχείας τοῦ ἔθνους εἶναι ἡμῖν ἀναγκαιοτάτη, εἶναι ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ὕλη πολύτιμος ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν.

Ἡ φιλοπατρία, κύριοι, δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἀρρήτων γενικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πραγματικῶν δεσμῶν τῆς κοινῆς καταγωγῆς, ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου ἐκείνου ἐνστίκτου τῆς ἐθνικότητος, τὸ ὁποῖον τοσούτῳ μᾶλλον κρατύνεται, ὅσῳ ὁ λαὸς λαμβάνει πληρεστέραν γνῶσιν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ συνεχείας, συνεχείας ζώσης, ἀμέσου, καὶ ἣν αὐτὸς οὗτος ἀντιλαμβάνεται, οὐχὶ δ' ἐκείνης ἣν οἱ σοφοὶ τῷ ἐπιβάλλουσιν ὅπως τὴν ἐπαύριον, στηριζόμενοι εἰς κεκονιαμένας ἀναδιφήσεις, τῷ τὴν ἀμφισβητήσωσι.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο· ἡ συνείδησις τῆς ζώσης καὶ ἀμέσου ἱστορικῆς συνεχείας ἐξεγείρει μετὰ τῆς φιλοπατρίας καὶ τὴν συνείδησιν τῆς *ἐθνικῆς αὐθυπαρξίας*, αὕτη δὲ ἀποτελεῖ τὴν μεγαλουργὸν παράγοντα ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν· διότι μόνη ἡ συνείδησις τῆς αὐθυπαρξίας γεννᾷ παρὰ τοῖς λαοῖς τὴν εἰς ἑαυτοὺς πεποίθησιν, ἥτις πεποίθησις ἐμπνέει τὴν μεγαλοφροσύνην, ἥτις πάλιν ὁδηγεῖ αὐτοὺς εἰς ἐπιτέλεσιν μεγάλων πράξεων.

Δύναμαι δὲ νὰ εἴπω, ὅτι ἐν παντὶ ἔθνει σχεδὸν πᾶσαν ἐποχὴν ἀναγεννήσεως προσημαίνει νέα τις τῆς πατρίου ἱστορίας καὶ τῶν πατρίων ἠθῶν ἔρευνα, ζωηρός τις ὑπὲρ αὐτῶν ἐνθουσιασμός, προσπάθειά τις ὅπως τὸ παρὸν συνδεθῇ ὀργανικῶς πρός τι ἔνδοξον παρελθόν, τέλος συγκέντρωσίς τις ἐν γένει τῶν ἐθνικῶν στοιχείων εἰς ἀποτέλεσιν πρώτου αὐθυπάρκτου τινὸς βίου καὶ αὐτάρκους· διότι εἶναι ἀδύνατον ἔθνος περιφρονοῦν τὸ παρελθὸν αὐτοῦ ἤτοι ἑαυτό, ν' ἀποκτήσῃ τὴν αὐτοβουλίαν ἐκείνην καὶ τὴν εἰς ἑαυτὸ πεποίθησιν, ἥτις πρὸς πᾶν μέγα ἔργον εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαία.

Τόσῳ δ' εἶναι τοῦτο ἀληθές, ὥστε βλέπομέν τινας τῶν νεωτέρων λαῶν κατὰ τὴν Ἰλλυρικὴν χερσόννησον, πλήρεις μὲν βεβαίως ζωῆς, ἀλλὰ στερουμένους ἰδίου παρελθόντος, νὰ φθάνωσι μέχρι τοῦ νὰ ὑποκλέπτωσι φύλλα τινὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅπως καλύψωσι τὴν ἰδίαν γυμνότητα καὶ ἀνακαδείξωσιν ἑαυτοὺς ἀρτίους.

Ἡ δὲ Ἑλλὰς αἱμοσταγῆς μετὰ φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς βαρβαρότητος ἐξελθοῦσα, μισοῦσα δὲ παρελθὸν τοσούτῳ ἀποτρόπαιον, τοσούτῳ ἀτιμωτικόν, διέσπασε πᾶσαν μετ' αὐτοῦ συνέχειαν καὶ ἔνθους ἐστράφη πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, ἥτις ἐκολάκευε τὴν φιλαυτίαν αὐτῆς καὶ ὑπενθύμιζεν ἔνδοξον παρελθόν. Τοῦτο ὅμως, ὡς ἐγένετο, ὑπῆρξε πολυειδῶς ἐπιβλαβὲς καὶ σχεδὸν ὀλέθριον διὰ τὴν πολιτειακὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης, κύριοι, ἀποτελεῖ ἀληθῶς θαυμασίαν πηγὴν εἰς μελέτην πολιτειολογικῶν ζητημάτων, ἐκεῖ δὲ ἡ ἀνθρωπότης θέλει διατρέχει μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ τὰς λαμπρὰς σελίδας τῆς ἱστορίας, ἃς κατέχουσιν αἱ μικροσκοπικαὶ μὲν ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἀλλὰ κολοσσιαῖαι διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἰσχὺν καὶ μοναδικαὶ διὰ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἔσχον ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ.

Ἀλλ' ὅ τι ἡ ἀναγεννωμένη Ἑλλὰς ἐσπευσμένως τότε ἐζήτει, δὲν ἦσαν ἔτι τοιαῦταί τινες σπουδαί, ἀλλ' ὕλη ἑτοίμη εἰς ἀνοικοδόμησιν νεωτέρου πολιτειακοῦ οἰκοδομήματος, ἤτοι *ὑπόδειγμα εἰς ἁπλῆν ἀπομίμησιν*, τοῦτο δὲ ἡ ἀρχαιότης ἠδυνάτει νὰ χορηγήσῃ. Τὸ ἔθνος λοιπὸν τότε, σφριγῶν ἐκ ζωῆς καὶ ἐκ πόθου πολιτισμοῦ, τὰς μὲν ἐνδόξους ἐκείνας ἀναμνήσεις ἔσπευσε νὰ φυλάξῃ ὡς ἐν μουσείῳ, ὁπόθεν μόνον χάριν ἐπιδείξεως ἐπετηδεύετο ἑκάστοτε ὅτι ἐλάμβανεν ὑποδείγματα, πράγματι δ' ἐστράφη ὁλόκληρον καὶ ἀκάθεκτον πρὸς τὴν Δύσιν, ὅπου ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς δίψης του ἤντλησεν ὅ,τι ἂν ἔτυχε πρὸ αὐτοῦ.

Διὸ καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ἤρξαντο νὰ παρέρχωνται αἱ ἐντυπώσεις τῶν μεγαλουργημάτων τῆς ἐπαναστάσεως, αἱ ὑπὲρ τὸ κολοσσιαῖον χάσμα τὴν ἑνότητα τῆς εὐγενοῦς ἡμῶν καταγωγῆς συγκρατοῦσαι, ἀπώλετο τότε φυσικῶς καὶ τὸ φρόνημα, ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους ἀναστάσεως κατέπεσε καὶ ἐχλευάσθη, ἡ πολιτικὴ ἡμῶν ἐγένετο μικρόφρων καὶ ταπεινή· ἄλλοι δὲ λαοὶ μέχρι τῆς προτεραίας ἔτι ὡς βάρβαροι ὑφ' ἡμῶν

περιφρονούμενοι, ἥρπασαν δεξιῶς τὴν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν πίπτουσαν σημαίαν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεθάρρησαν καὶ εἰς τοσοῦτον τόλμης προῆλθον, ὥστε νὰ φέρωσι τὸν φυλετικὸν ἀγῶνα μέχρις αὐτῆς τῆς καρδίας τῆς Ἑλλάδος. Τὰς συνεπείας ταύτας οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἀγνοεῖ, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς δέον περὶ τῶν αἰτίων ν' ἀμφιβάλλῃ.

Βεβαίως δὲν ἐννοῶ, κύριοι, ὅτι ἔδει ἢ ὅτι ἦτο κἂν δυνατὸν νὰ πλασθῇ ἐκ τῶν ἐλεεινῶν συντριμμάτων ἀθλίου παρελθόντος πολιτισμὸς ἀντάξιος τοῦ αἰῶνος ἡμῶν καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους, οὔτε ὅτι ἦτο ἢ εἶναι ἡ Ἑλλὰς ὥριμος ὅπως μόνη παραστῇ ἡγέτις νέου ἀνεξαρτήτου πολιτισμοῦ. Θέλω ἁπλῶς νὰ ὑποδείξω ὅτι ὑπὸ τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα τὰ ἐγκαταλειφθέντα ὑπάρχει κεχωσμένη ζωή, καὶ ὅτι ἡ ζωὴ αὕτη δέον νὰ διασωθῇ ἐπιμελῶς διότι εἶναι ἐθνική. Ταύτης δ' ἅπαξ διασωθείσης, νὰ στραφῶμεν πρὸς ἐκεῖνα τὰ παραδείγματα, ἅτινα φαίνονται μὴ ἀντικρουόμενα πρὸς τὸ ὅλον πνεῦμα, πρὸς τὴν ὅλην, ἂν θέλητε, διεύθυνσιν τοῦ ἔθνους, καὶ τὰ ὁποῖα συναρμοζόμενα δύνανται ἀληθῶς ν' ἀποτελέσωσιν ἕδαφος συμπαγές, ἐφ' οὗ τὸ πολιτειακὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα αὐτοτελὲς καὶ ἐθνικὸν νὰ ὑψωθῇ.

Ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἔργῳ ἡ πρωτίστη διεύθυνσις ἀνήκει εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν πολιτειακήν. Αὕτη ὀφείλει ἐπὶ ἐθνικῶν ἐρειδομένη βάσεων, μὴ κατατέμνουσα δὲ αὐθαιρέτως, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀποδίδουσα εἰς τὴν ἱστορίαν ὅλην τὴν ἑλληνικὴν τὴν μεγίστην αὐτῆς σπουδαιότητα, τὸν χαρακτῆρα τὸν ἑλληνικὸν ἐρευνῶσα καὶ ἀναγνωρίζουσα, νὰ μορφώσῃ ἑαυτὴν εἰς *ἐπιστήμην ἑλληνικήν*· οὕτω δὲ παρεσκευασμένη νὰ ὁδηγήσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ σκοπῶν. Μεγάλα καὶ διαρκῆ ἔργα, κύριοι, οὐδαμοῦ ἐπετελέσθησαν δι' ἑνὸς καὶ μόνου ἀνδρός· πιθανὸν ἐνίοτε τὴν δόξαν ν' ἀπεκόμισεν εἷς, ἀλλὰ τὴν ὁδὸν προελείκνυεν ἀείποτε ἡ ἐπιστήμη, ἡ τὸ ὅλον ἔθνος παρασκευάζουσα.

Ἀλλ' ἡ καλλιέργεια τῆς ἰδέας ταύτης καὶ ἡ τελείωσις τοῦ ἔργου ἀπομένει ἰδίως εἰς τὴν γενεὰν ἡμῶν, φίλοι ὁμιληταί, καὶ μόνον πλέον εἰς αὐτήν. Λέγω δὲ μόνον εἰς αὐτήν, διότι οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ἀπόφασις περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐδέποτε θὰ ὑπερβῇ τὴν περίοδον τῆς γενεᾶς εἰς χεῖρας τῆς ὁποίας ἡ διεύθυνσις τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος ἐστὶ σήμερον ἐμπεπιστευμένη καὶ ἐκείνης ἥτις ἀμέσως προπαρασκευάζεται ν' ἀναλάβῃ αὐτήν. Εἰς τὴν γενεὰν λοιπὸν ἡμῶν ἀπόκειται νὰ πραγματώσῃ ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ πολιτικῇ τὸ σχέδιον βίου αὐτοτελοῦς, ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν πεποίθησιν τῆς εὐρείας ἐθνικῆς ἑνότητος, ἡ γενεὰ ἡμῶν εἶναι κεκλημένη περισυνάγουσα τὰ συντρίμματα τοῦ ἐθνικοῦ βίου, νὰ παρουσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ πλέον ὡς γελοιογραφικήν τινα εἰκόνα ἢ παρῳδίαν οἱουδήποτε μεγάλου κράτους, ἀλλ' ὡς ὕπαρξιν αὐτοτελῆ, γινώσκουσαν νὰ ἐπωφελῆται τῶν ξένων πολιτισμῶν, ἀλλὰ γινώσκουσαν ἰδίως ν' ἀποτυποῖ τὴν ἰδίαν ἐν αὐτοῖς σφραγῖδα. Πρὸς τοῦτο δὲ δέον νὰ λάβωμεν

πάντες πρὸ παντὸς *συνείδησιν* τοῦ μεγάλου ἔργου, ὅπερ εἶναι ἡμῖν ἐμπεπιστευμένον, καὶ τῆς ὑπερτάτης εὐθύνης ἣν φέρομεν ἐνώπιον τοῦ μέλλοντος τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ν. Γ. Μοσχοβάκης
ὑφηγητὴς τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου.

ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΠΑΝΑΚΑΔΗΜΙΟΝ

ΛΟΓΟΣ Ι. Β. ΔΟΥΜΑ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΙΑΥΣΙΑΝ ΤΕΛΕΤΗΝ ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ ΑΚΑΔΗΜΙΕΙΩΝ

Ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ πνεύματα φαίνονται φερόμενα ὡς ἂν εἰ ὑπὸ ἀνεμοστροβίλου, ὁτὲ μὲν πρὸς τὰς θετικὰς χώρας τῆς πολιτικῆς, ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν τεχνητὴν ζωὴν τοῦ ἀέργου κόσμου καὶ τοῦ συρμοῦ, ἐσμὲν ἆρα ἐν τῷ δικαίῳ νὰ ἐκπλαγῶμεν, ἐὰν ἠθέλομεν ἐρωτηθῇ ὑπὸ εἰσελθόντος ἐνταῦθα ξένου. «Τίνες εἶσθε ; Πόθεν ἔρχεσθε ; Ποῦ πηγαίνετε ; Τί ἐπράξατε χάριν τοῦ παρελθόντος τῆς χώρας ὑμῶν ; Τίνα ἐπιρροὴν ἐνησκήσατε ἐν τῇ πορείᾳ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ; Πρὸς τίνα ἰθύνετε προορισμὸν τὸ ἡμέτερον μέλλον ;»

Ἠδυνάμεθ' ἁπλῶς νὰ ἀποκριθῶμεν. «Ἡ Ἀκαδήμεια ἐν τῇ ἐνεστώσῃ μορφῇ αὐτῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1795. Πανηγυρίζει τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς κατ' ἔτος ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει τῶν πέντε Ἀκαδημειῶν ὁμοῦ, ὑφ' ὧν σύγκειται. Ἅπασαι ἀλληλεγγύως εὐγνωμονοῦσι πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, πρὸς οὓς αἱ δημοκρατίαι τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, καταλυθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς λαίλαπος, ὀφείλουσι τὴν ἀνόρθωσιν. Καίτοι κατὰ τὸ 1759 ἱδρυθεῖσαι αὗται ἐχρονολόγουν οὐχ ἧττον τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ῥισελιὲ καὶ τοῦ Κολβέρ, ὕπαρξιν, ἧς τὴν ἀριστοκρατικὴν ἀνταύγειαν ἥκιστα εἶχεν ἐπισκιάσει ἀρκούντως ὁ ἐλευθεριάζων αὐτῆς ὀργανισμός. Ἀλλ' ὁ ἐρωτῶν ἡμᾶς ἤθελεν ἴσως νὰ μάθῃ πλειότερα, οὐδεμίαν δ' ἔχομεν δυσκολίαν νὰ εὐχαριστήσωμεν τὴν περιέργειάν του.

Ἂς μὴ ἀνέλθωμεν μέχρι τῶν κήπων ἐκείνων τοῦ Ἀκαδήμου παρ' ὧν αἱ ἀρχαῖαι Ἀκαδήμειαι ἐδανείσθησαν τὸ ὄνομα αὐτῶν, καὶ ὑφ' ὧν ἐτόμεθα λίαν εὐτυχεῖς ἐὰν ἴδωμεν περικυκλουμένην καὶ ὡραϊζομένην τὴν ἡμετέραν ἑστίαν, ἀλλ' ἂς εἴπωμεν αὐτῷ μόνον, ὅτι αἱ νεώτεραι Ἀκαδήμειαι ὑπὸ τὴν αὐτήν, ἣν ἔχουσι σήμερον, ἢ ὑπὸ παρεμφερῆ ταύτης μορφήν, ἀριθ-

μοῦσι τριῶν αἰώνων, ὡς ἔγγιστα βίον. Τριῶν αἰώνων! Ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ μοναρχίαι κατέρρευσαν, ὁλόκληρον κοινωνικὸν καθεστὼς ἐξηφανίσθη, ἔθνη ἀνέτειλαν, ἔδυσαν ἄλλα, νέοι κόσμοι ἐφάνησαν ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς σφαίρας. Τὸ πᾶν ἐπὶ τῆς γῆς ἤλλαξεν, οἱ ἄνθρωποι, τὰ πράγματα, αἱ ἰδέαι, τὰ αἰσθήματα, αἱ ὀρέξεις. Ἐν μέσῳ τῶν μεταμορφώσεων τούτων καὶ ἐρειπίων, ἐνῷ τὰ πολιτικὰ καθεστῶτα, ἰσχυρὰ κατὰ τὸ φαινόμενον, διεφθείροντο καὶ κατέρρεον, αἱ Ἀκαδήμειαι αὗται, ἁπλᾶ ἔργα, δημιουργηθεῖσαι ἐπιπολαίως, ἀντέσχον, ἐμεγεθύνθησαν, καὶ κατέστησαν ἐν τῷ γήρατι αὐτῶν, ἀκμαῖαι καὶ σεβασταί.

Δὲν ἀνερχόμεθα ἐπίσης, μέχρι τῆς Ἀκαδημείας ἐκείνης τοῦ Καρόλου Μάγνου, ἀποτελουμένης ἐκ μετκφρκστῶν καὶ ἑρμηνευτῶν τῶν ἔργων τῆς κλασικῆς ἀρχκιότητος, ἀπομεμονωμένης δ' ἐν μέσῳ τῆς προόδου, διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς λατρείκς τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης. Ἡ ἡμετέρκ Ἀκαδήμειακ εἶνκι ζῶτκ. Ἐὰν σέβητκι τὸ πκρελθόν, κέκτηται ὡσκύτως τὸ κἴσθημκ τοῦ πκρόντος. Ἐὰν εὐλκβῆτκι τὰ κκθιερωθέντκ ὑπὸ τῶν κιώνων ἔργκ, ἐπευφημεῖ ἅμκ πρὸς πᾶσκν πκρκγωγήν, κκτκδηλοῦσκν τὴν πρόοδον, διὰ τοῦ τελείου κὐτῆς, τοῦ τολμηροῦ, ἢ τοῦ νέου. Δὲν ἔχει ὡς μόνον κὐτῆς ὅριον τὸν στενὸν περίβολον τοῦτον. Ἀκτινοβολεῖ ἐκτός, ἕλκει πρὸς ἑκυτήν, τὸ ἀληθές, τὸ κκλόν, τὸ λεπτόν, κοσμουμένη διὰ πκντὸς ὅ,τι συγκινεῖ τὸν νοῦν, ὑψοῖ τὴν ψυχήν, θερμκίνει τὴν κκρδίκν, ἀποωθοῦσκ δὲ τὸ κκκόν, τὸ ψευδές, τὸ μικρόν, τὸ ἀνόσιον. Οὐδὲν ἕτερον τούτου ἔχει κκθῆκον, ἐφ' ᾧ κκὶ λογίζετκι ὑπερήφκνος. Εὐτυχῆ δὲ θεωρεῖ ἑκυτὴν ἐπὶ τῇ ὑποστηρίξει τοῦ πεφωτισμένου κοινοῦ.

Ἡ Γκλλικὴ Ἀκκδήμειακ, ἱδρυθεῖσκ πρὸς τελειοποίησιν τῆς γλώσσης, τῆς ποιήσεως, τῆς εὐγλωττίκς, ἔλκβεν ὡς ἔμβλημκ «τὴν κθκνκσίκν». Ὑπερβολικκὶ ἄρκ ἦσκν κἱ κπκιτήσεις κὐτῆς; Οὐχί· μετὰ πάροδον δύο καὶ πλέον κιώνων ὁ Κορνήλιος, ὁ Ῥκκίνκς, ὁ Λκφοντκῖνος μέλη κὐτῆς, ὁ Μολιέρος, ὅστις ἔλειπεν ἐκ τῆς δόξης της, ἐδικκίουν τὴν ἐπίκλησιν τκύτην. Ἡ Γκλλικὴ ὅμως Ἀκκδήμειακ δὲν δημιουργεῖ κθκνκάτους, προσκτᾶτκι κθκνκάτους ἤδη ἐκείνου, οὑστινκς ἔχει τὴν εὐτυχίκν νὰ συνκντᾷ. Ἐὰν κπκτᾶτκι ἐνίοτε, τίνι δικκιώμκτι θέλομεν τῇ κποδώσει εὐθύνην; Ἡροκειμένου περὶ τῶν συγχρόνων, ἡ φήμη καὶ ὁ θόρυβος συγχέονται εὐχερῶς λίκν. Ἐὰν εἰσήρχετό τις ἐν τῇ Ἀκκδημείᾳ, ἑκατὸν μετὰ θάνκτον ἔτη, διά τινος φιλολογικῆς καθκγιάσεως, πολὺ διάφορον ἤθελεν εἶναι. Ὁ χρόνος ἤθελε περκτώσει τὸ ἔργον κὐτοῦ, τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου δὲ φερόμενα ἐλκφρὰ φύλλκ ἤθελον ἐκλίπει.

Ἀλλ' εἰ καὶ ἀδυνκτεῖ νὰ ποιῇ κθκνκάτους, πᾶν τὸ κθάνκτον ἀνήκει κὐτῇ. Δὲν ἐδημιούργησε λ. χ. κκτ' ἀρχάς, καὶ δὲν τελειοποιεῖ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, τὸ λεξικὸν κὐτῆς, ἀληθῆ χάρτην τῆς Γκλλικῆς γλώσσης, καὶ ἀκλόνητον βάσιν, ἐφ' ἧς πᾶς συγγρκφεὺς δύνκτκι μετ' ἐμπιστοσύνης νὰ στηριχθῇ; Τὸ λεξικὸν τοῦτο, δὲν εἶναι τῶν διδκσκάλων τοῦ ΙΖ' κιῶνος, τὸ ἄμεσον ἔργον; Ἐστάθμισκν οἱ διδάσκκλοι οὗτοι τοὺς ὁρισμοὺς μετ' ἐντελοῦς γνώσεως τῆς ἀρχῆς τῆς ἐτυμολογίκς καὶ λεπτοῦ κἰσθήμκτος τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύμκτος, τοῦ κκνονίζοντος τὴν ἰδικιτέρκν κὐτοῦ χρῆσιν. Ἐὰν τὰ κριστουργήμκτκ τῆς Γκλλικῆς γλώσσης, κκτέστηταν κὐτὴν διὰ τῆς γοητείκς των πάσης πεπολιτισμένης χώρκς κοινὴν γλῶσσκν, τὸ λεξικὸν τῆς Ἀκκδημείκς, διὰ τῆς κκφηνείκς του, κκτέστησεν κὐτήν, γλῶσσκν τῆς Διπλωμκτίκς.

Ἀλλ' οἵμοι οἱ σύγχρονοι κὐτοσχεδικστκί, ἥκιστκ ποιοῦνται κὐτοῦ χρῆσιν! Εὑρίσκουσιν κὐτὸ ἐνδεές, κκτκφρονοῦσιν κὐτοῦ διὰ τῶν ὑπερβολικῶν ἐπιθέτων, τῶν πλκνῶν, τῶν πλκτυτμῶν κὐτῶν, τῶν μκκρὰν τῆς φυσικῆς των ἐννοίκς λέξεων, ἀμνήμονες τῆς λκτινικῆς κκτκγωγῆς, τοῦ στερεοῦ τούτου θεμελίου τῆς Γκλλικῆς γλώσσης. Ἀφοῦ κἱ ξέναι γλῶσσκι εἰσάγουσι τοκκύτκς κκκοζήλους φράσεις, ἁρμόζει νὰ ἐπικκλῶντκι ἔτι τὴν ἀρκκίκν γκλλικήν, τοὺς τοπικοὺς ἰδιωτισμούς, τὰ *ἀγρτικά*, ὅπως πλουτίσωσι γλῶσσκν, ἣν ἰσχυρίζοντκι ἐν πενίᾳ, ὡς ἂν εἰ τὰ μεγκλείτερκ πνεύμκτκ μὴ εὗρον κὐτὴν κρκοῦσκν πρὸς ἔκφρκσιν τῶν εὐγενεστέρων ἰδεῶν κκὶ πκθητικωτέρκν. Κὐτὴ ἡ γρκμμκτικὴ ἥκιστκ δικφεύγει τὴν βάσκνον, τοῦ τηλεγρκφικοῦ ὄφους ἢ τῶν διεστρκμμένων ἐκείνων φράσεων, πρὸς ἃς ὁ Μολιέρος κπέδωκε διὰ πκντὸς τὴν ἁρμόζουσκν κὐτκῖς δικκιοσύνην.

Δὲν ἔχω τὴν κπκιτουμένην κὐθεντίκν, ὅπως ἐπιβάλω τὸν σεβκσμὸν τῆς ὑβριζομένης γλώσσης. Ἄλλως διὰ τί νὰ μὴ τὸ εἴπω; συμπκθῶ πρὸς τὰ ἔργκ τῆς δικνοίκς, ἐνόσῳ στενοχωροῦσι μόνον τὸ λεξικόν, λυποῦσι τὴν γρκμμκτικήν, ἢ προσβάλλουσι τὴν κκλκισθησίκν μου. Ἀλλ' οἵμοι πλεῖστκ τούτων εἰσὶ χείρονκ! Κκὶ ὅμως ἤθελεν εἶναι τοσοῦτον εὐχερὲς νὰ ἐξκφνισθῇ ἀηδὲς βιβλίον! Ἐὰν κκλῶς ἤθελε κριθῇ, δὲν ἤθελεν ἀρκέσει τοῦτο, ὅπως βυθίσει κὐτὸ ἐν τῷ ποτκμῷ ἐκείνῳ τῆς λήθης, οὗτινος τὰ βάθη οὐδέποτε πληρωθήσονται;

Πλὴν πῶς νὰ ἐκπληττώμεθκ, ἀφοῦ ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ πάντκ γίνονται ἐπιπολαίως, συντάττκι τινὲς τοῦ περιοδικοῦ τύπου, ὧν συχνάκις κκρπούμεθκ. τὴν πεφωτισμένην κκὶ ὑγιᾶ κρίσιν, ἥκιστκ ἐξοβελίζουσι μκκρὰν τῆς εὐστρόφου κὐτῶν γρκφίδος ἀμφίβολον ἔκφρκσιν, ἣν εὐχερῶς ἠδύνκντο νὰ ἀντικκτκστήσωσι δι' ἑτέρκς ἀνεπιλήπτου;

Ὑπὸ ποίκς κκτκλκμβκνόμεθκ λύπης, ἀνκλογιζόμενοι ὁπόσκι εὐφυΐκι κκτκτρώγοντκι ὑπὸ τῆς ἀκορέστου τκύτης ἐφημεριδογρκφίκς! Ὁποῖος οἶστρος ἐν τοῖς ἄρθροις τούτοις τοῖς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ γεννωμένοις κκὶ θνήσκουσιν! Ὁποίκ ἀπογοήτευσις τῷ συγγρκφεῖ, τῷ κἰσθκνομένῳ, ὅτι ἔχει τι ἐν τῇ κεφκλῇ, ἐν τῇ βυθῷ τῆς κκρδίκς κὐτοῦ, κκτκλκμβκνομένῳ δὲ ὑπὸ ταῦ εἱμκρμένου τούτου ῥεύμκτος, κκὶ βλέποντι τὸν βίον κὐτοῦ νὰ ῥέῃ ἐν ἡμέρκις ἄνευ κὐρίου, τὴν δ' εὐφυΐκν του σπκτκλωμένην εἰς ἐφήμερκ ἔργκ.

Αἱ σελίδες αὗται τοῦ θερμοῦ ἀνθοκομείου, ἃς δίδωσιν εἰς τὸν τύπον, εἶσιν ὡς οἱ πρώϊμοι καρποί, οὓς πωλοῦσι μὲν ἀκριβότερον, ἀλλ' οἵτινες οὐδεμίαν ἐπιδέχονται σύγκρισιν πρὸς τοὺς ὡριμάσαντας ὑπὸ τὸν ἥλιον, εἰς τὸ ἔδαφός των, καὶ τοὺς συλλεγέντας κατὰ τὴν ὥραν αὐτῶν. Ἄ, ἐὰν ἠδύναντο νὰ ὁμιλῶσι τὰ δένδρα, τὸ διερχόμενον τὴν βραχεῖαν αὐτοῦ ζωὴν ἐν καλῷ θερμασμένῳ κλωβῷ, καὶ βλέπων τὴν ἀνάπτυξίν του συνθλιβομένην ὑπὸ χειρὸς ἀτόργου, ἤθελε ὁμολογήσει, ὅτι ζηλοτυπεῖ τὸν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀδελφόν του. Βεβαίως ὁ ἀδελφὸς οὗτος ἔχει τραχὺν φλοιόν, ὀζώδεις βραχίονας, ἀλλὰ καλύπτεται εὐώδους χιόνος κατὰ τὴν ἄνοιξιν, κατὰ τὸ φθινόπωρον εὐχύμων καρπῶν. Ὁ περίλυπος ἐπομένως ξένος τῆς ὑελίνης κατοικίας, ἤθελεν ἀνακράξει ἐν σπουδῇ. «Ὁ ἐλεύθερος ἀὴρ τῆς ἐξοχῆς εἶναι καλλίτερος, καὶ οἱ ἀγρόται δὲν στεροῦνται ἀξίας».

Δὲν διακρίνετε ἐνταῦθα σημεῖον τῆς ἐποχῆς; Ἡ γαλλικὴ φυλὴ οὐδὲν ἀπώλεσε τῆς ζωηρότητος αὐτῆς. Εἰς τὰς καλλονὰς τῆς γλώσσης τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, προσέθηκε γενναιοτέρας καλλονάς, εὐηχοτέρου καὶ ὁμοίως καθαροῦ μετάλλου. Τὰ ποιήματα καὶ τὰ πεζὰ τεθέντα ὑπὸ ἐπεξεργασίαν καινήν, ἐξῆλθον ἰσχυρὰ καὶ ἀκμαῖα. Τὸ ἐργαλεῖον κατέστη εὐκαμπτότερον, ὁ τεχνίτης ὅμως μᾶλλον σπεύδων, ἥκιστα ποιεῖται αὐτοῦ χρῆσιν σκοπῶν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους· εἶναι ἀνεγνωρισμένος, θεωρεῖ ἑαυτὸν γεννηθέντα ὅπως γράφῃ, καὶ γράφει· γράφει δὲ καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἔχει νὰ εἴπῃ τι. Ἐὰν ἐλλείπῃ αὐτῷ τὸ τάλαντον ζητεῖ τὴν ἐπιτυχίαν ἐν τῷ ἀνεκδότῳ, ἐν τῷ σκανδάλῳ ἀκόμη.

Ἀπευθυνόμενος εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας ψυχάς, ὁ ΙΖ' αἰών, ἦτο ἐξηφαλισμένος περὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν αἰώνων. Κατὰ τὸ 1870 ἄλκιμος ὅμιλος ὑπὸ νέου ὁδηγούμενος ἰδεώδους, ἔλαβε θέσιν παρὰ τοὺς κλασικούς. Σήμερον ἡ ἀνωτέρα κοινωνία λίαν ἀσταθὴς δὲν συνίστησι κριτήριον πλέον, ὁ δὲ τῶν κατωτέρων τάξεων ὑλισμὸς ἀπωθεῖ πᾶν ἰδεῶδες. Πάλαι ποτέ, ἐδίδασκον τῷ λαῷ, τῶν αὐλῶν τὴν εὐγενισθεῖσαν γλῶσσαν. Σήμερον εἰσάγουσιν εἰς τὰς αἰθούσας τὴν νοτηρὰν τῶν τριόδων. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδήμεια δὲν δύναται εἰσέτι νὰ ἀνακαυχᾶται. Πᾶν ὅ, τι προορισμὸν ἔχει νὰ προπαρασκευάσῃ, εἶναι προσβεβλημένον. Ὅταν ὁ λόγος τῶν ἐθνῶν διαφθείρηται, τὸ πνεῦμα ἀδυνατίζει, ἡ καρδία ἀπειλεῖται, κινδυνεύει δὲ ἡ ψυχή.

Ἐν τούτοις ὅμως αἱ Ἐπαρχίαι δεικνύουσι δείγματα σπουδαίας φιλολογικῆς ζωῆς. Ἀπολαύουσιν αὗται ἡσυχίας, ἧς στεροῦνται οἱ Παρίσιοι. Ἐν αὐταῖς ζῇ τις καὶ ἄνευ διπλώματος. Ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Κορνήλιος, ὁ Μοντέσκιος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Βυρφών, εὗρον ἐν αὐταῖς τὴν ἀναγκαίαν ἠρεμίαν, ὅπως παραγάγωσιν ἀθάνατα ἔργα. Ἡ Ἀκαδήμεια, παρακολουθεῖ μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν κίνησιν ταύτην τοῦ πνεύματος, τὴν ὑποθάλπει· ὑπισχνεῖται πᾶσαν ὑποστήριξιν, ἄνευ φειδοῦς.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι περίεργος. Κατ' ἀρχὰς

ἦν συνέλευσις προσώπων ἐγνωσμένων ἐπὶ τῇ πολυμαθείᾳ καὶ καλαισθησίᾳ των, ἐπιφορτισμένων, νὰ συναθροίζωσι καὶ τοποθετῶσι τὰ ἀγάλματα, νὰ περιγράφωσι τὰ μνημεῖα, καὶ νὰ συνθέτωσιν ἐπιγραφὰς, διὰ τὰ ἀναμνηστικὰ μετάλλια τῶν συμβεβηκότων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Τὸ ἔμβλημα ὅπερ τῇ ἔδωσαν Vetat mori ἐδήλου ὅτι προορισμὸς αὐτῆς ἦτο ἡ διάσωσις ἀπὸ τῆς λήθης τῶν πράξεων τῆς βασιλείας.

Οἵα μεταβολὴ ἐν τῷ εἱμαρμένῳ τῆς μικρᾶς ταύτης Ἀκαδημείας. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ τῶν μνημείων καὶ πράξεων τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἀφύπνισεν ἀπάσας τὰς ἠχοῦς τῆς παλαιᾶς Γαλλίας, ὅπως ἀνεύρῃ ἰδιωτισμοὺς, ἀνέσκαψε τὸ ἔδαφος, ὅπως ἐξαγάγῃ τὰ ἐρείπια καὶ φωτίσῃ τῇ βοηθείᾳ τούτων τὴν σκοτισθεῖσαν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος. Ἐζήτησεν ἐκ τῶν νομισμάτων ὡρισμένας πληροφορίας, μόλις δ' ἔφερεν εἰς τὸ φῶς τὴν Γαλλίαν τοῦ Καίσαρος νέα περίοδος ἠνεώχθη ἐνώπιόν της. Ἡ προϊστορικὴ ἐποχή. Τὰ ἄφθονα λείψανα, ἅπερ αὕτη κατέλιπεν, ἐμαρτύρουν, ὅτι πυκνός, διάφορος, ἐργατικὸς πληθυσμὸς, προϋπῆρξεν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἐδάφους, ἀγωνιζόμενος, ὅπως ἀποδιώξῃ τὰ θηρία, ἐργαζόμενος, ὅπως γονιμοποιήσῃ τὰς γαίας, καὶ προετοιμάσῃ αὐτὰς διὰ καλλιεργείας ἀγροίκου εἰς τὰς τελειοποιηθείσας ἐργασίας ἡμῶν. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ μὴ ἀφήσωσι νὰ ἀποθάνῃ αἰὼν πλήρης δόξης, ἀλλὰ νὰ ἀνασταήσωσιν ἐκλιπόντας αἰῶνας, ὧν ἠγνοεῖτο καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ ἀριθμός.

Οἵας δὲ θαυμαστὰς ἀνασταάσεις ἐποίει εἰσέτι, ὁπόταν ἡ μελέτη τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν, ὡδήγει αὐτὴν μετὰ τοῦ Βουρνούφ, εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν Ἰνδιῶν, μετὰ τοῦ Σαμπολιὼν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν τῆς Αἰγύπτου, μετὰ τοῦ Ὀππερτ, εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀσυρίας καὶ τῆς Χαλδαίας, οὕτως ὥστε ἤδη νὰ παρευρισκώμεθα, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γραφῆς, τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν γένεσιν τῆς ποιήσεως, τῆς ἠθικῆς, τῶν νόμων, τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν πρώτων λαῶν. Τῇ μικρᾷ ταύτῃ Ἀκαδημείᾳ εἰς ἣν ἐπιπόλαιος ἰδιοτροπία ἀνέθηκεν ἐφήμερον ἀποστολήν, καὶ ἥτις καθ' ἑαυτὴν εἶπεν «Ἅμα ἐκ τῶν μεταλλίων τούτων ἐξαγάγω τὴν ἱστορίαν τοῦ ΙΙΙ' αἰῶνος ἐκπληρῶ καὶ περατῶ τὸν προορισμόν μου», ὁποῖος κλῆρος ἔτυχε σήμερον. Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης, αἱ γλῶσσαι, αἱ παραδόσεις, τὰ μνημεῖα, αἱ θρησκεῖαι, οἱ νόμοι, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὰ ἐνδύματα, τὰ πλοῖα, τὸ ἐμπόριον, αἱ ἀποικίαι, πᾶν ὅ,τι ἐσκέφθη, εἶπεν, ἐξετέλεσεν, ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' ἧς ἐφάνη ἐπὶ τῆς γῆς τὸ πρῶτον, ὅλα ταῦτα κατέστησαν δικαιώματι κατακτήσεως, ἰδιοκτησίαι τῆς Ἀκαδημείας ταύτης, μικρᾶς μὲν ἐν ἀρχῇ, σεβαστῆς δ' ἕνεκεν τῶν λαμπρῶν αὐτῆς ἀνακαλύψεων, μεγάλης ἕνεκεν τοῦ εὐρέος προγράμματος τῶν ἐργασιῶν της.

Πρὶν ἢ ἐνασχοληθῶμεν περὶ τῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν, ἀποδώ-

σωμεν τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον τῇ Ἰταλίᾳ τῆς ἀναγεννήσεως, ἧς ὁ νεώτερος πολιτισμὸς οὐδέποτε θέλει δυνηθῇ νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως τὰς ὑπηρεσίας, διότι παρέσχεν αὐτῷ τὰ ἐντελέστερα πρότυπα τῆς φιλοσοφίας, τῆς ποιήσεως, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης. Ἀποδώσωμεν δικαιοσύνην τῷ πρίγκιπι ἐκείνῳ τοῦ Cesi λίαν παρορασθέντι, τῷ γενναίῳ ἀρχηγῷ τῆς δυναστείας εἰς ἣν ἀνήκομεν ἅπαντες, τῷ θεμελιωτῇ καὶ προστάτῃ τῆς πρώτης Ἀκαδημείας τῶν νεωτέρων χρόνων, τῆς Ἀκαδημείας τῶν Lincei ἱδρυθείσης ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀνακτόρῳ ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ 1603. Ὁ Cesi ἦτο σοφός. Ἐτελειοποίησε δὲ δύο ἐργαλεῖα θαυμάσια τότε ἐφευρεθέντα. Τὸ τηλεσκόπιον καὶ τὸ μικροσκόπιον.

Οὐδόλως ἄπορον, ἐὰν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον, ἐβυθίζετο, ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς ζωῆς, καὶ ὑψοῦτο εἰς τὰ πλέον ἀπώτερα θαυμάσια τοῦ οὐρανοῦ, τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐργαλείων τούτων, ὁ Cesi ἔδωκεν ὡς ἔμβλημα εἰς τὸ νέον καθίδρυμά του, τὸ μυθικὸν ζῶον, τὸν λύγκα, πρὸς ὃ οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον ὄρασιν οὕτω διαπεραστικήν, ὥστε νὰ δύνηται νὰ εἰσδύσῃ καὶ δι' αὐτῶν τῶν τειχῶν.

Ὁποῖον ἐνδιαφέρον ἄλλως θέαμα, παρουσιάζει ὁ ΙΖ' αἰών, ὁ ὡραιότατος τῶν φιλολογικῶν αἰώνων! Ἡ γαλλικὴ πεζογραφία λαμβάνει τὸν δριστικὸν αὐτῆς τύπον διὰ τῆς γλώσσης τοῦ Pascal καὶ τοῦ Bossuet, ἡ ποίησις τὴν φορὰν αὐτῆς μετὰ τοῦ Corneille τοῦ Racine καὶ τοῦ Lafontaine, ἐνῷ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐπιστημῶν χωροῦσιν ἡ βασιλικὴ τοῦ Λονδίνου ἑταιρία, ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς βημάτων καθισταμένη ἔνδοξος διὰ τοῦ Νεύτωνος, ἡ ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ θεμελιωθεῖσα ἐν Φλωρεντίᾳ Ἀκαδήμεια, ἡ ἐν Γερμανίᾳ τῶν περιέργων τῆς φύσεως, ἣν μόνη ἡ παρουσία τοῦ Λεϊβνιτζ ἀρκεῖ, ὅπως δοξάσῃ, ἡ Ἀκαδήμεια τέλος τῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, λαμβάνουσα τὴν πρώτην αὐτῆς ἐμφάνειαν διὰ τῶν οἰκογενειακῶν συνδιαλέξεων, ὧν μετεῖχον ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Πασκάλ.

Εἶναι ὡραῖον τὸ νὰ δυνάμεθα νὰ παραλληλίσωμεν πρὸς τὰ μεγάλα ὀνόματα τοῦ αἰῶνος τῶν γραμμάτων, τὰ μεγάλα ἐπίσης ὀνόματα τοῦ Νεύτωνος, τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Γαλιλαίου, τοῦ Λεϊβνιτζ. Ὅσον φαίνεται ἡμῖν φυσικὸν νὰ ἀκούωμεν, τὸν Μολιέρον, τὸν Λαφονταῖνον, νὰ διαλῶσι παίζοντες περὶ φιλοσοφίας ἐντὸς πάντοτε τοῦ ὀρθοῦ, τοσοῦτον ἧκιστα παράδοξον φαίνεται εἰς ἡμᾶς νὰ βλέπωμεν τὸν Καρτέσιον, τὸν Πασκὰλ τὸν Λεϊβνιτζ, τὸν Γαλιλαῖον, καταριθμουμένους διὰ τοῦ ὕφους αὐτῶν ἐν τοῖς ἐνδοξοτέροις συγγραφεῦσι τῆς πατρίδος.

Ὁ σύνδεσμος τῶν γραμμάτων, ὠφέλησε τὰς ἐπιστήμας, ἤθελον δ' εἰσθαι λίαν ἀχάριστοι αὗται ἐὰν ἤθελον λησμονήσει, ὅτι ὀφείλουσιν εἰς τὰς συνδιαλέξεις τοῦ Φοντενέλ, τὴν δημοτικότητα ἣν τὰ ἔργα τοῦ Buffon, τὰ ἐγκώμια τοῦ Cuvier καὶ τοῦ Ἀραγὼ, ταῖς ἐξησφάλισαν. Εἶναι ὡραία ἡ ἀλήθεια πάντοτε, ἀλλὰ τίς ἤθελε τολμήσει νὰ εἴπῃ, ὅτι τοποθετουμένη

καταλλήλως, καὶ φωτιζομένη διὰ τοῦ κατκλλήλου φωτὸς, δὲν καθίσταται ὡραιοτέρα;

Ἡ μικρὰ Ἀκαδημία κατέστη ἡ μεγάλη Ἀκαδημία τῶν ἐπιγραφῶν. Αἱ οἰκογενειακαὶ συνδιαλέξεις τινῶν σοφῶν ἔπλασαν τὴν Ἀκαδήμειαν τῶν ἐπιστημῶν. Πῶς κατωρθώθη τοῦτο; Ἀ, βεβαιωθῆτε, ὅτι δὲν συνάθροίζουσιν ἐπὶ ματαίῳ ἀνθρώπους ἀνωτέρας παιδείας, ἐργατικούς, ἐγκαρτεροῦντας. Ἡ συνάθροισις, ἡ ἀλληλοβοήθεια, ἡ φιλοτιμία, ἡ ἀντκλλαγὴ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν φώτων, πάντα ταῦτα συμβάλλουσιν εἰς τὸ νὰ κρατυνῶσι τὰς δυνάμεις τῶν κοινωνιῶν τούτων, ὧν ἐλευθέρα στρατολογία, ἐξασφαλίζει τὴν διηνεκῆ ὕπαρξιν.

Ἐνόσῳ ἡ ἐλευθέρα αὕτη στρατολογία, δι' ἧς ἐπροίκισαν αὐτὴν ὁ Cesi, ὁ Richelieu, ὁ Colbert θέλει εἶσθαι σεβαστή, ἡ Ἀκαδημία θέλει ἀνανεοῦ τὰ μέλη της, καὶ θέλει εἶσθαι βεβαία περὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς. Τὸ φῶς αὐτῆς, ὡς τὰ φῶτα τῶν φάρων τὰ ὁδηγοῦντα τὸν θαλασσοπόρον, θὰ ἔχῃ ἐναλλαγὰς χρωμάτων, ἴσως δὲ καὶ ἐκλείψεις τινὰς πρὸς στιγμήν. Τὸ ἀποδέχομαι. Ἤλλαξαν οἱ καιροί. Ἀλλὰ τί σημαίνει, ἐάν, ὅταν φωτίζῃ, ἰθύνει πρὸς τὸ ἀληθὲς καὶ ὡραῖον, τὴν ὡραίαν ταύτην πατρίδα τὴν εὐπροσδέκτως δεχομένην τοὺς πάντας, πρὸς τὸ ἰδεῶδες, τὴν στενὴν κατοικίαν καὶ κλῆρον τῶν μεγαλοφυιῶν, ἐκείνους ὧν ὁδηγεῖ τὰ βήματα;

Κατὰ τὸν ΙΖ'. αἰῶνα τὰ μαθηματικὰ λαμβάνουσι νέαν ὥθησιν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἀπειροστῶν, ἡ μηχανικὴ δέ, ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσικὴ μετέχουσι τῆς εὐτυχίας των. Αἱ φυσικαὶ ὅμως ἐπιστῆμαι, ἡ ἀνατομία διατελοῦσιν εἰσέτι ἐν τοῖς σπαργάνοις. Χημεία οὐδ' ὑφίσταται κἄν.

Εἶναι τοιαύτη ὅμως ἡ ἰσχὺς τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐργασίας, ὥστε βλέπομεν τὰς πλέον ἀσήμους ὕλας, μεταμορφουμένας ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ὁδηγούσας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ὑψηλοτέρων θεωριῶν. Ὁ κῆπος τῶν Ἁπλῶν, δημιουργηθεὶς πρὸς μελέτην τῶν ἰαματικῶν φυτῶν, φθάνει εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς φυσικῆς μεθόδου, μιᾶς τῶν φιλοσοφικωτέρων συλλήψεων τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ θηρία τοῦ πρώτου τυχόντος θηριοτροφείου καθίστανται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Cuvier ἡ ἀρχὴ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας καὶ τὸ ὄργανον τῆς θαυμαστῆς ταύτης ἀναπλάσεως τῶν ἀπολεσθέντων φύλων, ἐν μέσῳ τῶν ἐπευρημιῶν τῆς Εὐρώπης. Μόλις φαίνεται ἀναπαυόμενος ὁ Cuvier, καὶ ἐκ τῶν παρακμεληθέντων ἐφοδίων τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ὁ Geoffroy-Saint-Hilaire, ἀνακινεῖ τὴν θεωρίαν τῆς συνθέσεως τῶν ὄντων, ἀντικείμενον ἔτι οὖσαν, ἀξίων λόγου παρατηρήσεων. Διὰ τῆς μελέτης ἀπολελιθωμένων τινων ὀστράκων ὁ Alexis Brongnart, διατυποῖ τὸ γεωλογικὸν αὐτοῦ σύστημα περὶ τῶν ὑπογείων στρωμάτων. Τῇ βοηθείᾳ τέλος τινῶν εὐστόχως ἐφαρμοσθεισῶν παρατηρήσεων, ὁρίζουσιν, ὁ μὲν Fourrier τοὺς τῆς θερμότητος νόμους, ὁ δὲ Fresnel τοὺς τοῦ φωτός, ὁ Ampère τοὺς

τοῦ δυναμικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καὶ ὁ σύγχρονος ἡμῶν Κλαύδιος Bernard, τοὺς τῶν φυσικῶν τῆς ζωῆς φαινομένων.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΙΙ' αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος, ἡ Ἀκαδημία ὑπέβαλεν ὑπὸ τὴν σφραγῖδα αὐτῆς, ἁπάσας τὰς χώρας τοῦ εὐρέος κράτους τῆς φύσεως. Ἀλλάξασα ἀντικείμενον, ἐνῷ ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἐνώσασα δ' εὐστόχως ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῆς, τὴν ἀνακάλυψιν μετὰ τῆς εὐθύτητος, τὴν σοφίαν μετὰ τῆς ἐνεργείας, τὴν φαντασίαν μετὰ τῆς κρίσεως, παρέσχεν εἰς τὸν παρόντα καὶ μέλλοντα χρόνον, τὰ μᾶλλον θαυμαστὰ ὑποδείγματα.

Οἱ Γάλλοι ἀκαδημαϊκοί, λαβόντες ὡς ὡρισμένην βάσιν τὸ μέτρον τῆς Γῆς, ἀνυψώθησαν μέχρι τῆς συλλήψεως τοῦ μετρικοῦ δεκαδικοῦ συστήματος, υἱοθετηθέντος ἤδη ὑφ' ἁπάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, καταπαύσαντες δὲ τὴν προϋπάρχουσαν ἀταξίαν, συνεφιλίωσαν ἐν ἁρμονικῷ συνόλῳ, τὰ μέτρα, τοῦ μήκους, τῆς ἐπιφανείας, τῆς δυνάμεως, τῆς βαρύτητος, τῆς νομισματικῆς ἀξίας.

Καὶ ἤδη ἡ μελέτη χημικῶν τινων σκευασιῶν ὁδηγεῖ τὴν μεγαλοφυᾶ τοῦ Lavoisier εἰς ἀκριβεστέραν καὶ ὑψηλοτέραν τῆς φύσεως σύλληψιν. Ἡ ὕλη ἀποδεικνύεται ἄφθαρτος, ἀναλύεται δὲ εἰς ἄπειρα στοιχεῖα, ἔχοντα τὸ ὄνομα μόνον κοινὸν πρὸς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Εἷς μόλις αἰὼν διαρρέει, καὶ ἡ νεωτέρα θεωρία, φαεινοτέρας ἡλίου καθίστησι τὰς ἀληθείας, ἃς ἠδύνατό τις νὰ ἐκλάβῃ ἀκαταλήπτους τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ἅπερ ὁ Lavoisier ἐν τῇ γῇ ἀνεκάλυψε, τὰ ἀνεῦρον ἐν τῷ ἡλίῳ, τοῖς ἄστροις, τοῖς νεφελώμασιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς πλανωμένοις κομήταις. Οὐδ' εὗρον μάλιστα ἕτερα. Ἡ χημικὴ ἀνάλυσις τέλος ἐπιλαβομένη πάντος τοῦ ὁρατοῦ, ἀπέδειξε τοῦ σύμπαντος τὴν ἑνότητα, καὶ οὐ μόνον τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγνώστων ἐκείνων, δι' ὧν οἱ κομῆται ἰθύνουσι τὴν πορείαν αὐτῶν, καὶ ὧν εἰσὶν ἴσως οἱ ταχυδρόμοι.

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ σύμπαντος εἰς τὴν φυσικὴν ἀνάλυσιν, ἡ ἀπόδειξις, τοῦ ὅτι ἡ αὐτὴ ὕλη ὑπάρχει νῦν εἰς ἅπαντα τὰ τοῦ σύμπαντος μέρη, καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἀπὸ πλείστων αἰώνων, ἀφοῦ τῶν ἀστέρων τὸ φῶς, ὅπερ νῦν ἐπὶ τῆς Γ'ῆς ἀνακλύομεν, ἐκίνητεν ἐρχόμενον πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν πρώτων Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου, ἡ μετὰ προηγουμένην μελέτην ἐπὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ διαστήματος πειραματικὴ ἀπόδειξις τῆς περιφήμου τοῦ Laplace κοσμογονίας, ἦσαν ὄνειρον, ὅπερ ὁ μέγας ἀστρονόμος οὐδέποτ' εἶχε συλλάβει· καὶ ὅμως τὸ ὄνειρον τοῦτο ἡ μετ' αὐτὸν γενεὰ εἶδε πραγματοποιούμενον!

Ὤ! Κύριοι, εἶναι γλυκὺ νὰ γηράσκῃ τις, ὁπόταν αἱ παρὰ τῆς προνοίας δοθεῖσαι αὐτῷ μακραὶ ἡμέραι, ὡραίζονται ὑπὸ τοιούτου θεάματος, καθ' ὃ ἡ φύσις ἀποκαλύπτεται ἐν ὕλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι, καὶ ἐνῷ τὸ

πνεῦμα ἐλευθερούμενον τοῦ ταπεινοῦ αὐτοῦ περικαλύμματος καὶ τῆς γήϊνης καταγωγῆς του, φαίνεται παρευρισκόμενον ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς Πλάσεως, ὡς εὐσεβὴς, ἐμπεπιστευμένος καὶ ἀγχίνους μάρτυς, τοῦ σχεδίου τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος.

Ὁ ἔνδοξος συνάδελφος Γουνώ, τοὺς εὐγενεῖς τοῦ ὁποίου λόγους μετ' ὀλίγον θὰ ἀκροασθῆτε, ἀναπολῶν ἐν ἀφηγήσει εὐγλώττῳ, τὰς εἰς τὴν γενναίαν αὐτοῦ ψυχὴν παραχθείσας ἐντυπώσεις κατὰ τὴν πρώτην ἀκρόασιν τοῦ ἀθανάτου ἀριστουργήματος τοῦ Μόζαρτ, χαρακτηρίζει μετ' εἰλικρινείας τὸ ἀπόλυτον κάλλος, καὶ τὸ θεῖον ἰδεῶδες· ἡ εἰκὼν αὕτη θέλει ἀφυπνίσει τὰς ἠχοῦς τῶν ἐπευφημιῶν, ἃς συνέλεξεν ἄρτι ἐνταῦθα, ἡ ἔκθεσις τῶν ἐργασιῶν, τῆς τῶν καλῶν τεχνῶν Ἀκαδημίας.

Ἐκ τῆς Ἀκαδημίας ὅμως ἔλειπε στοιχεῖόν τι. Ἡ Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἡ νεωτέρα πασῶν παρέσχεν αὐτῇ τοῦτο. Παρὰ τῇ μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῆς ὕλης καὶ τῆς δυνάμεως ἀσχολουμένῃ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν, δὲν ἦτο ἀναγκαία πρὸς ἰσορροπίαν αὐτῆς, ἡ σύστασις ἑτκιρίας ἐνασχολουμένης εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀνθρώπου; Οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς τύπου τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ λογικοῦ, τοῦ ὑπευθύνου ἀνθρώπου, τοῦ ζῶντος ἐν οἰκογενείᾳ καὶ κοινωνίᾳ, τοῦ ἔχοντος καθήκοντα νὰ ἐκτελέσῃ, δικαιώματα νὰ καταστήσῃ σεβαστά, αἰσθήματα καὶ ἰδέας, ἃς δὲν καταβιβάζει ἄνευ ταραχῆς καὶ συνειδήσεως τύψεως μέχρι τοῦ ἀσυνειδήτου κτήνους.

Πρὸ πολλοῦ ὁ ὑλισμὸς θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον πεπλασμένον μόνον ἐκ χώματος, ὕδατος, ἀέρος καὶ πυρός, στοιχείων προωρισμένων νὰ ἀπολεσθῶσι μετὰ θάνατον, ἐν τῷ μεγάλῳ ἀποδοχείῳ ἀφ' οὗ ἐξῆλθον, καταστρεφομένου ἐντελῶς τοῦ συνέχοντος τὸν ἄνθρωπον λογικοῦ συνδέσμου, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του. Ἀλλ' ἡ ἀρχαία αὕτη θεωρία ἥκιστα ἐδείχθη ἐπαρκὴς τῇ λεπτότητι, ἁβρᾶς καὶ πεπολιτισμένης ἐποχῆς. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον μάζα τεχνητοῦ ἀργίλου. Ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς, εἶναι ἡμῖν ἄγνωστος· τὸ ἀναγνωρίζομεν. Πῶς ὅμως νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως, ἥτις καθίστησι τὸν ἄνθρωπον, τὸ τελειότερον ἐπὶ τῆς γῆς ζῶον, καὶ εἰς ἐκείνην τῆς πάλης περὶ τῆς ζωῆς ἅμα, ἥτις καθίστησιν αὐτὸν δοῦλον καὶ παίγνιον τῆς ἰσχύος; Ὁποία καταπτώσεως ἄβυσσος, ὁποία τῇ ἀνθρωπότητι συμφορά.

Αἱ θεωρίαι αὗται ἐνέπνευσαν εὐφραδεῖς σελίδας, εἰς τὰ μᾶλλον διακεκριμένα μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἀποκρούοντα μετ' ἀποστροφῆς, τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ἐπιστροφὴν εἰς τοὺς χειροτέρους χρόνους τῆς βαρβαρότητος.

Κατ' αὐτοὺς ἡ δικαιοσύνη οὐκ ἔτι σύμβασις μόνον· τὸ δίκαιον ἐστὶ πλέον ἢ νομικὸν πλάσμα, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, ἥκιστα συγχέονται. Ἡ συνείδησίς ἐστι πραγματικότης, ἡ ἠθικὴ εὐθύνη σύμβασις, ἧς τὸ

βάρος αἰσθάνεται ἡ καρδία, καὶ ὅταν ἔτι ἀρνῆται τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς.

Κατὰ μέρος δ' ἀφίνουσα τὴν θεωρίαν τῆς ὕλης ἡ ἀκαδημία αὕτη προσπίζεται τὸν ἠθικὸν νόμον, ὅστις, ἀλλαχοῦ, ὑψηλότερον, ἀρύεται τὸ φῶς αὐτοῦ. Ἀκούσατε λόγου χάριν τῶν ὡραίων λέξεων ἑνὸς τῶν μελῶν αὐτῆς, μεγάλου φιλοσόφου, παρ' ᾧ, ὁ πόνος, κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἀγωνίαν, οὐδεμίαν ἀρὰν προεκάλεσε καὶ ὃν ἀνίατος νόσος ἀφῆκεν ἐλεύθερον, νὰ προπαρασκευάσῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν θάνατον, διὰ μακρῶν μελετῶν.

— « Ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ συζητήσωμεν ψυχρῶς, ἔλεγεν ὁ Bersot, τὸν πόδα ἔχων ἐπὶ τοῦ τάφου, ἐὰν ὁ ὑλισμός, ἢν ἀσθένεια τοῦ πνεύματος μόνον, ἀδυνατοῦμεν ὅμως, αὐτοῦ ὄντος, ἀσθενείας αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Τούτου δοθέντος, ὁ ὑλισμὸς ἐξευτελίζει τὸν ἄνθρωπον, ἐνῷ ὁ πνευματισμὸς τὸν ἐξευγενίζει. Ὁ ὑλισμὸς ἀπομονόνει ἡμᾶς καὶ ἀπελπίζει, ὁ πνευματισμός, παρέχει ἡμῖν, ὅ,τι ἀγαθώτερον ἐν τῷ κόσμῳ : τὴν ἕνωσιν ἐν τῇ ζωῇ, καὶ τὴν πεποίθησιν τῆς μετὰ θάνατον συναντήσεως. Ἡ ἐλπὶς αὕτη καὶ ὁ πόθος, εἰσὶ πολλάκις, ἡ μόνη ἡμῶν εὐδαιμονία· ὁ μόνος στολισμὸς τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν μας καὶ ὁ μόνος ἄγρυπνος παρήγορος τῶν δυστυχῶν. » —

Ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια.

Ἐπανερχόμενος ἤδη εἰς τὸν ἐρωτήσαντά με κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτοσχεδιάσματος τούτου, δὲν ἔχω ἄρα τὸ δικαίωμα νὰ εἴπω αὐτῷ : Εἰξεύρετε νῦν, πόθεν ἀνεχωρήσαμεν, τί κατέστημεν, τὸν πρὸς ὃν τείνομεν ὅρον. Ἡ αὐγὴ τῆς Ἀκαδημίας ἡμῶν ἀνέτειλε πρὸ τριῶν αἰώνων. Ἀφοῦ δὲ κατώρθωσε νὰ διατελῇ ἐν πλήρει νῦν μεσημβρίᾳ, εἶμαρται ἐν τῷ σκότει πάλιν νὰ βυθισθῇ ; Δὲν πιστεύω.

Ἔχετε ἐνώπιον ὑμῶν ἄνδρας, θηρεύσαντας τὰς ἀκαδημαϊκὰς ἕδρας, οὐχί, ὅπως μεταβάλωσιν αὐτὰς εἰς ἕδρας ἀνακπαύσεως, ἀλλ' εἰς ἐργασίας καὶ μελέτης, ἀγαπήσαντας τὴν ἐλευθερίαν, ζητοῦντας δὲ μετὰ ζήλου, τὸ καλόν, τὸ ἀληθὲς τὸ ὠφέλιμον, καὶ πεπεισμένους ὅτι ὀφείλουσιν ἀπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις, πρὸς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς πατρίδος αὐτῶν, ἀποφασισμένους τέλος, ὅπως οὐδενὸς φεισθῶσιν, ἵνα τηρήσωσι τὴν Γαλλίαν, ἐν τῇ εὐθαλμονι τοῦ πνεύματος χώρᾳ, πρὸς ἣν μετ' εὐγενοῦς φιλοτιμίας ἀνέρχονται, ἅπαντες οἱ πεπολιτισμένοι λαοί. Μόνη ἡ παγκόσμιος ἐπιστήμη, ἧς ζητεῖ τὰ φῶτα, δύναται νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν λαῶν, ἐν τῇ εἰρήνῃ, τῇ δικαιοσύνῃ, ἐν τῷ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας σεβασμῷ. Εἴθε τὸ Γαλλικὸν Πανακαδήμιον νὰ τηρήσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ὑστάτῃ καὶ ὑπερτάτῃ ταύτῃ ἐκκολάψει τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους!

Ἀθήνησι 10 Ὀκτωβρίου 1882.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ). Λέων Μηλιώτης.

ΑΙ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΑΙ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤΑΙΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ Α. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ Σ. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

Ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας συμφώνως τῇ εὐχῇ τῇ ἐκφρασθείσῃ ἐν τῷ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συγκροτηθέντι ἐν Παρισίοις ἠλεκτρικῷ συνεδρίῳ προσεκάλεσε πάντα τὰ ἔθνη τῆς ὑφηλίου, ὅπως ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους εἰς Παρισίους πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπίλυσιν ἐπιστημονικῶν τινων ζητημάτων τῆς ἠλεκτρικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν ταῖς οὕτω συνελθούσαις διεθνέσιν ἠλεκτρικαῖς ἐπιτροπαῖς, εὑρεστήθητε νὰ μὲ ὀνομάσητε ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, σπεύδω ὅθεν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἔκθεσιν περί τε τῶν ἔργων καὶ ἀποφάσεων τῶν ἐπιστημονικῶν τούτων ἐπιτροπῶν.

Οἱ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐθνῶν ἀποσταλέντες ἐπιστήμονες, κληθέντες συνῆλθον τῇ 4|16 Ὀκτωβρίου ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ἔνθα ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Duclerc, ἀφοῦ δι' ὀλίγων ἐξέφρασε θερμὰς εὐχαριστίας πρὸς τὰς κυβερνήσεις, αἵτινες εὑρεστήθησαν ν' ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους, προσεκάλεσε τὸ ἐπιστημονικὸν σῶμα νὰ προβῇ εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας του.

Τοῦτο παμψηφεὶ ἀνεκήρυξε πρόεδρον μὲν τὸν Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων κ. Cochery, ἀντιπροέδρους δὲ τὸν ἐκ Βερολίνου Καθηγητὴν κ. Helmholtz καὶ τὸν ἐκ Γλασκόβης κ. Thomson.

Τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον διῃρέθη εἶτα εἰς τρεῖς ἐπιτροπάς, ὧν ἑκάστη ἀνέλαβεν ἴδιον θέμα πρὸς συζήτησιν καὶ ὑπέβαλεν εἶτα τὸ σύνολον τῶν ἀποφάσεών της εἰς τὴν συζήτησιν καὶ ἐπικύρωσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου.

Εἰς τὰς ἐπιτροπὰς ταύτας παρίστανντο ἀντιπρόσωποι τῆς Γερμανίας, τῆς Αὐστρίας, τοῦ Βελγίου, τῆς Κίνας, τῆς Δανιμαρκίας, τῆς Ἱσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰαπωνίας, τοῦ Μεξικοῦ, τῆς Νορβηγίας καὶ Σουηδίας, τῆς Ὁλλανδίας, τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Ῥουμανίας, τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Ἑλβετίας.

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιτροπῇ ἦν ὁ καθορισμὸς τῶν διεθνῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων.

Γνωστὸν ὅτι τὸ σύστημα τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων, ἤτοι ἡ μονὰς τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, ἡ τῆς ἐντάσεως τοῦ ῥεύματος, ἡ τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος, ἡ τῆς ποσότητος καὶ ἡ τῆς ἀντιστάσεως συνδέονται πρὸς ἀλλήλας δι' ὡρισμένων σχέσεων, ὅταν δὲ μία τούτων γνωσθῇ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπίσης καθορίζονται. Ὡς δέ, ὅταν δρισθῇ ἡ μονὰς τοῦ μήκους ἐκ ταύτης ἀπορρέει ἥ τε μονὰς τῆς ἐπιφανείας, ἡ τοῦ ὄγκου καὶ αὐτὴ ἡ μονὰς τοῦ βάρους, οὕτω καὶ ἐν τῷ συστήματι τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων ἐπαρκὴς καθίσταται ὁ καθορισμὸς τῆς μονάδος τῆς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπίσης γνωσθῶσιν.

Ἡ αὐθαίρετος παραδοχὴ μονάδος ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως, παράγει μὲν σύστημά τι ἠλεκτρικῶν μονάδων, ἀλλ' ἐκ τοῦ συστήματος τούτου ἐλλείπει ἡ ἀκριβὴς καὶ ὡρισμένη σχέσις, ἥτις δέον νὰ ὑφίσταται ἐν τῇ ἐνιαίᾳ φυσικῇ δυνάμει ὅταν αὕτη ἐμφανίζηται ὑπὸ μορφὴν ἠλεκτρικῆς ἢ θερμότητος ἢ βαρύτητος.

Μέχρις ἐσχάτων πληθὺς ἠλεκτρικῶν μονάδων ἀντιστάσεως ἐπροτάθησαν, ἐχρῶντο δὲ τούτων ἀδιαφόρως οἵ τε ἐπιστήμονες καὶ οἱ βιομήχανοι.

Οὕτως, οἱ μὲν παρίστων τὴν μονάδα τῆς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως δι' ὡρισμένου μήκους χαλκίνου σύρματος ἀγνώστου πολλάκις συνθέσεως, οἱ δὲ διὰ στήλης ὑδραργύρου, ἄλλοι διὰ σιδηροῦ σύρματος ἢ διὰ μεταλλικοῦ τινος κράματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις ἀλλοιοῦται σπουδαίως μεταβαλλομένης τῆς συνθέσεως τοῦ κράματος, τῆς θερμοκρασίας καὶ αὐτῆς τῆς φυσικῆς αὐτοῦ συστάσεως, μεταξὺ τῆς πληθύος ταύτης τῶν μονάδων οὐδεμία ὡρισμένη καὶ σταθερὰ σχέσις ὑπῆρχεν, ἡ αὐτὴ δὲ μονὰς προϊόντος τοῦ χρόνου μετεβάλλετο.

Πρῶτος ὁ Βρετανικὸς ἐπιστημονικὸς Σύλλογος (British Association) ἔσχε τὴν σοφὴν ὄντως πρωτοβουλίαν, νὰ ὑπαγάγῃ τὸ σύστημα τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων εἰς θεμελιώδεις τινας δυναμικὰς μονάδας ἐν σχέσει πρὸς τὸ δεκαδικὸν μετρικὸν σύστημα. Παρεδέξατο τουτέστιν ὡς μονάδα μήκους τὸ μέτρον ἢ κάλλιον τὸ ὑφεκατόμετρον, ὡς μονάδα βάρους τὸ γράμμιον (gramme) καὶ ὡς μονάδα χρόνου τὸ δεύτερον λεπτόν.

Τὸ παράγον κίνησιν ἢ τεῖνον νὰ παραγάγῃ κίνησιν καλεῖται δύναμις. Ἀλλὰ τὰ ἑτερωνύμως ἠλεκτρισμένα σώματα, οἱ ἀντίθετοι μαγνητικοὶ πόλοι, τὰ ὁμόῤῥοπα ἠλεκτρικὰ ῥεύματα ἕλκονται παράγεται δ' οὕτω κίνησις, ἑπομένως ὅ τε ἠλεκτρισμὸς καὶ ὁ μαγνητισμὸς εἰσὶ δυνάμεις, ἢ μᾶλλον μία καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις.

Μονὰς δυνάμεως εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη, ἥτις ἐπενεργοῦσα ἐπὶ ἓν δεύτερον λεπτὸν ἐπὶ τὴν μονάδα τοῦ βάρους μεταδίδει εἰς αὐτὴν ταχύτητα ἴσην τῇ μονάδι τοῦ μήκους. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς καθορισμὸν τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων παρεδέξαντο ὡς μονάδα μὲν μήκους τὸ ὑφεκατόμετρον, ὡς μονάδα δὲ βάρους τὸ γράμμιον, μονὰς δυνάμεως ἐκλήθη ἡ δύναμις ἐκείνη, ἥτις ἐνεργοῦσα ἐπὶ ἓν γράμμιον καὶ ἐπὶ ἓν δεύτερον λεπτόν, μεταδίδει εἰς αὐτὸ ταχύτητα ἑνὸς ὑφεκατομέτρου κατὰ δευτερόλεπτον. Ἡ ἐλαχίστη αὕτη μονὰς τῆς δυνάμεως ἐκλήθη dyne· καλέσωμεν ταύτην δυνάμιον.

Ὑψοῦντες τὸ βάρος ἑνὸς χιλιογράμμου εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου παράγομεν ἔργον ἑνὸς χιλιογραμμομέτρου.

Ὡς μονὰς τοῦ ἔργου ἐλήφθη τὸ δυνάμιον ἐπὶ τὸ ὑφεκατόμετρον, τουτέστι τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον κατὰ τὴν ἀνύψωσιν ἑνὸς γράμμου εἰς ὕψος ἑνὸς ὑφεκατομέτρου. Τὸ ἐλάχιστον αὐτὸ ἔργον ἐκλήθη erg· καλέσωμεν τοῦτο ἐργίδιον.

Ὁρισθείσης οὕτω τῆς μονάδος τῆς δυνάμεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φυσικοῦ συστήματος τοῦ ὑφεκατομέτρου, γράμμου καὶ δευτέρου λεπτοῦ, οὗτινος φὸ σύμβολον CGS, εὐχερὴς καθίσταται ὁ ὁρισμὸς τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων.

Οὕτως, ὡς μονὰς τῆς ποσότητος τῆς ἠλεκτρικῆς ληφθήσεται ἡ ποσότης ἐκείνη ἥτις τιθεμένη εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς ὑφεκατομέτρου ἀπὸ ἴσης ποσότητος ἕλκει ἢ ἀπωθεῖ ταύτην μὲ δύναμιν ἴσην τῇ μονάδι, ἤτοι ἴσην πρὸς ἓν δυνάμιον (dyne).

Ὡς μονὰς δὲ τῆς ἐντάσεως ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ληφθήσεται ἡ ἔντασις ἐκείνη τοῦ ῥεύματος, ὅπερ λαμβανόμενον ὑπὸ τὸ μῆκος ἑνὸς ὑφεκατομέτρου ἕλκει ἢ ἀπωθεῖ ἴσον ῥεῦμα ἐξ ἀποστάσεως ἑνὸς ὑφεκατομέτρου μὲ δύναμιν ἴσην πρὸς ἓν δυνάμιον.

Ὡσαύτως ὡς μονὰς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀντίστασις ἐκείνη, δι' ἧς ἂν διέλθῃ ἡ μονὰς τοῦ ῥεύματος ἐπὶ ἓν δεύτερον λεπτὸν, θέλει παραχθῇ ἡ μονὰς τῆς θερμότητος. Καθόσον γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἡ ἠλεκτρικὴ δύναται νὰ μετασχηματισθῇ εἰς θερμότητα. Ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρω περιστάσει, μονὰς θερμότητος θεωρεῖται ἡ ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὴν μονάδα τοῦ ἔργου τὴν κληθεῖσαν ἐργίδιον (erg).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῶσιν αἱ ἠλεκτρικαὶ μονάδες ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεμελιωδῶν μονάδων τοῦ ὑφεκατομέτρου, τοῦ γράμμου καὶ τοῦ δευτέρου λεπτοῦ, καὶ παραχθῇ οὕτω σύστημά τι δυναμικὸν καὶ ὅτι τοῦτο δύνανται νὰ κατορθωθῇ διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων τρόπων.

Ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ὑπεβλήθησαν πλεῖσται ὅσαι μέθοδοι αἵτινες συνεζητήθησαν ὑπὸ τῶν κορυφαίων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κκ. Dumas, Helmholtz, Siemens, Thomson, Jamin, Mascart. Ἐξ ὅλων δὲ ἐκρίθησαν αἱ ἑξῆς ὡς παρέχουσαι τὰ ἀκριβέστερα ἀποτελέσματα.

1ον Ἡ μέθοδος τοῦ Βρετανικοῦ Συλλόγου ἡ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Thomson, καθ' ἣν ἀγωγὸς κυκλοτερὴς περιστρέφεται περὶ κατακόρυφον ἄξονα. Ἐν τῷ κέντρῳ κεῖται μικρὸς μαγνήτης, ὅστις ἀποκλίνει ἐκ τοῦ μαγνητικοῦ μεσημβρινοῦ διὰ τῶν ἐξ ἐπιδράσεως ρευμάτων, ἅτινα παράγει ἡ γῆ ἐπὶ τοῦ κυκλοτεροῦς ἀγωγοῦ.

2ον Ἡ τοῦ Kirchoff δι' ἐπιδράσεως ῥεύματος ἐπὶ κεκλεισμένου κυκλώματος.

3ον Ἡ τοῦ Weber διὰ μαγνητικῶν βελονῶν κινουμένων ἐν πολλαπλασιαστῇ ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ χρόνος τῆς αἰωρήσεως αὐξάνει ὅταν τὸ κύκλωμα κλειστόν, ἢ διὰ μεθόδου παρεμφεροῦς τῇ τοῦ Βρετανικοῦ Συλλόγου.

4ον Ἡ τοῦ Ακνοῦ Lorentz διὰ δίσκου μεταλλικοῦ περιστρεφομένου ἐν σπειροειδεῖ ἠλεκτρικῷ ῥεύματι, σταθερᾶς καὶ γνωστῆς ἐντάσεως, ὅτε προσδιορίζεται ἡ διαφορὰ τῆς ἠλεκτροκρασίας, ἤτοι ἡ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῆς περιφερείας τοῦ δίσκου.

Ἐκ τῶν οὕτω καθοριζομένων ἠλεκτρικῶν μονάδων ἡ μὲν τῆς ἀντιστάσεως καὶ ἡ τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως εἰσὶν ἐλάχισται, ἡ δὲ τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος παμμεγίστη. Ἂν π. χ. διὰ τοιούτων μονάδων ἐπρόκειτο νὰ καταμετρηθῇ ἡ ἠλεκτροχωρητικότης (capacité électrique) καλωδίου, αὕτη θὰ παρίστατο δι' ἀριθμοῦ ἐλαχίστου. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ ἠλεκτρικὴ εἶναι δύναμις μεταβαλλομένη μεταξὺ ὁρίων λίαν μεμακρυσμένων, οὕτω λ. χ. ἡ ἔντασις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος τοῦ διερχομένου διὰ τηλεφωνικῆς γραμμῆς κατὰ τὴν ἀνταπόκρισιν εἶναι ἐλαχίστη, συγκρινομένη πρὸς τὴν ἔντασιν ῥεύματος παράγοντος φῶς ἐντάσεως δεκακισχιλίων λαμπτήρων καὶ ἐν τούτοις ὀφείλομεν ἀμφοτέρας τὰς ἐντάσεις νὰ καταμετρήσωμεν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου.

Ἐπὶ τῇ βάσει ὅθεν τῶν ἀνωτέρω δυναμικῶν μονάδων καθωρίσθησαν καὶ ἕτεραι κληθεῖσαι πρακτικαί, ἔχουσαι ὅμως ὡρισμένον λόγον δεκαδικὸν πρὸς ἐκείνας.

Οὕτως ἡ μὲν πρακτικὴ μονὰς τῆς ἀντιστάσεως κληθεῖσα Ohm ἰσοῦται πρὸς 1,000,000,000 ἢ 10^9 δυναμικὰς μονάδας ἀντιστάσεως.

Καὶ ἑπομένως ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως κληθεῖσα Volt ἐξισωθήσεται πρὸς 10^8 δυναμικὰς μονάδας.

Ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἐντάσεως τοῦ ῥεύματος κληθεῖσα Ampere καὶ ἡ τῆς ποσότητος κληθεῖσα Coulomb ἐξισωθήσονται πρὸς τὸ $^1/_{10}$ τῆς δυναμικῆς μονάδος, ἐντάσεως καὶ ποσότητος.

Τοὐναντίον δὲ ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος κληθεῖσα Farad ἐξισωθήσεται πρὸς $^1/_{1,000,000,000}$ ἢ $^1/_{10^9}$ τῆς δυναμικῆς μονάδος τῆς ἠλεκτροχωρητικότητος.

Αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι μέθοδοι παρέχουσι τὴν ἠλεκτρικὴν μονάδα τῆς ἀντιστάσεως μὲ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλας κινουμένην μεταξὺ $^1/_{100}$ καὶ $^1/_{1000}$.

Τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ἐθεώρησε καλὸν νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς διαφόρους ἐπιστήμονας τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐρευνῶν των πρὸς καθορισμὸν τῆς δυναμικῆς μονάδος ἀντιστάσεως, ὅπως ἡ προσέγγισις ὑπερβῇ τὸ $^1/_{1000}$.

Ἰδιαιτέρας δὲ μνείας ἐθεώρησε τὴν μέθοδον δι' ἧς προσδιορίζεται ἅμα καὶ ἡ ποσότης τῆς θερμότητος, ἡ παραγομένη κατὰ τὴν δίοδον ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ὡρισμένης ἐντάσεως, ὅπως καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ γνωσθῇ αὖθις τὸ μηχανικὸν ἰσοδύναμον τῆς θερμότητος.

Ἡ πρακτικὴ μονὰς τῆς ἀντικαταστάσεως παρασταθήσεται, ὑλικῶς διὰ στήλης ὑδραργύρου ἐχούσης τομὴν ἑνὸς τετραγωνικοῦ χιλιοστομέτρου ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ μηδενικοῦ, μῆκος δὲ ὡρισμένον. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις τοιαύτης στήλης μήκους ἑνὸς μέτρου εὑρέθη ὑπὸ μὲν τοῦ Kohlrausch ἴση πρὸς 0,9441 τῆς πρακτικῆς μονάδος Ohm (ἴσης ταύτης πρὸς 10^9 δυναμικὰς μονάδας) ὑπὸ τοῦ Weber πρὸς 0,9550 καὶ ὑπὸ τοῦ Rayleigh πρὸς 0,9413. Ἀλλ' ἡ ὑλικὴ παράστασις τῆς μονάδος ταύτης δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ὡς τοῦτο ἐπροτάθη ὑπὸ τοῦ κ. Dumas καὶ διὰ κράματος λευκοχρύσου καὶ ἰριδίου ὑπὸ τὴν ἀναλογίαν τοῦ 9 πρὸς 1, ὅπερ ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις παρεσκεύασεν ἤδη χημικῶς καθαρὸν ἐν ἀφθόνῳ ποσότητι πρὸς κατασκευὴν τῶν διεθνῶν μονάδων τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν.

Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει τὸ κράμα τοῦτο ἀποδειχθῇ ἀληθῶς ἀμετάβλητον ὑπὸ ἠλεκτρικὴν ἔποψιν, τὸ ἐπιστημονικὸν Συνέδριον ἐξήνεγκεν εὐχήν, ὅπως ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις εὐαρεστηθῇ καὶ ἀποστείλῃ ὑποδείγματα ἐκ τούτου εἰς τοὺς ἐπιστήμονας ἐκείνους, οἵτινες ἐργάζονται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν δυναμικῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν δυναμικῶν διεθνῶν μονάδων (système absolu) ἔσχε τὸ πλεονέκτημα νὰ κολακεύσῃ τὴν φιλοτιμίαν τριῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, τῆς μὲν Ἀγγλίας καθόσον ἡ ἐπινόησις τοῦ συστήματος ὀφείλεται εἰς τὸν σοφὸν Ἄγγλον καθηγητὴν Thomson καὶ εἰς τὰς ἐρεύνας τοῦ Βρετανικοῦ συλλόγου (British association), τῆς Γαλλίας καθόσον ἐν τῷ συστήματι ἐγκλείονται γαλλικαὶ μονάδες τοῦ μήκους καὶ βάρους, τῆς δὲ Γερμανίας ἀλλ' ἐν ἥσσονι μοίρᾳ, διότι ἡ ὑλικὴ παράστασις ἐγένετο διὰ στήλης ὑδραργύρου, τοῦθ' ὅπερ πρὸ χρόνου πολλοῦ ἐπρότεινε καὶ ἐπραγματοποίησεν ὁ σοφὸς τῆς Γερμανίας ἐπιστήμων καὶ βιομήχανος Werner Siemens.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Τὰ ὑπὸ συζήτησιν θέματα ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιτροπῇ ἦσαν·

Α'. Καθορισμὸς τῶν μεθόδων, ὧν δέον νὰ γίνηται χρῆσις πρὸς ἔρευναν τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὅπως γενικευθῇ ἡ ἔρευνα αὕτη ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

Β'. Περὶ τοῦ ἀποτελεσματικοῦ τῶν διαφόρων ἀλεξικεραύνων καὶ περὶ τοῦ προφυλακτικοῦ ἢ μὴ τῶν τηλεγραφικῶν ἢ τηλεφωνικῶν συμπλεγμάτων.

Γ'. Ὀργανισμὸς συστηματικῆς μελέτης συνεχοῦς ἢ καθ' ὡρισμένας ἡμέρας, τῶν γηγενῶν ἠλεκτρικῶν ῥευμάτων.

Δ'. Περὶ ἐγκαθιδρύσεως τηλεμετεωρογραφικοῦ συμπλέγματος, συνδέοντος μονίμως ὅσον ἔνεστι πλειοτέρους μετεωρογραφικοὺς σταθμούς.

Πρῶτον Θέμα. — Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα δικτελεῖ ἐσαεὶ πεφορτισμένη ἠλεκτρικῆς ἐν διαφόρῳ τάσει ὁτὲ μὲν θετικῆς ὁτὲ δὲ ἀρνητικῆς. Ἡ ἠλεκτρικὴ αὕτη δὲν φαίνεται ἄσχετος πρὸς τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἡ ἀκριβὴς δὲ διάγνωσις αὐτῆς, οἱ τρόποι καθ' οὓς μεταβάλλεται ἥ τε τάσις καὶ τὸ εἶδος αὐτῆς εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς γῆς, δύνανται νὰ καθοδηγήσωσιν εἰς συμπεράσματα ὑψίστης σπουδαιότητος. Τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἡ ἔρευνα ἄχρις ἐσχάτων ἦν ὅλως ἀτελής, εἰς ὀλίγιστα δὲ σημεῖα ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἤρξαντο πρό τινος χρόνου σπουδαῖοι ἐπιστήμονες, νὰ ἐπινοῶσι συσκευὰς πρὸς τελειοτέραν μελέτην τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἀλλ' ἡ μονομερὴς αὕτη ἔρευνα γινομένη ἰδίᾳ διὰ διαφόρων μεθόδων ἤθελεν ἀποβῇ ἀλυσιτελής, ἂν δὲν ἐγίνετο συγχρόνως καὶ ὁμοιομόρφως εἰς πλείστους ἄλλους τόπους λίαν μεμακρυσμένους ἀπ' ἀλλήλων. Μόνον δὲ ἀφοῦ παραβληθῇ μέγας ἀριθμὸς παρατηρήσεων συγχρόνων δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ πρακτικόν τι ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἐπιτροπὴ μετὰ συζήτησιν ἀνεγνώρισεν ὁμοφώνως ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Mascart καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ College de France ἐπινοηθεῖσα καὶ τελειοποιηθεῖσα μέθοδος ἦν ἡ ἀρίστη. Ἐν ταύτῃ ἡ ἠλεκτρικὴ τῆς ἀτμοσφαίρας συλλέγεται δι' ὕδατος ἐκρέοντος στάγδην ἐκ μεταλλικοῦ δοχείου, καταμετρεῖται δὲ διηνεκῶς δι' εὐκινήτου ἠλεκτρομέτρου καὶ ἀναγράφεται αὐτομάτως διὰ φωτογραφικῆς συσκευῆς. Ἰδίᾳ ἐθεωρήθησαν ὡς τελειότατοι μονωτῆρες τῆς συσκευῆς, οἱ ὑπὸ τοῦ Mascart ἐπινοηθέντες καὶ ἐγκλείοντος θειϊκὸν ὀξύ. Καθόσον κατεδείχθη ὅτι ἂν ἐν Kew τῆς Ἀγγλίας εὑρίσκον ἀλλοῖα ἀποτελέσματα, οἷον δύο μέγιστα ἀντὶ ἑνὸς ἐν ἑνὶ ἡμερονυκτίῳ καὶ τελείαν ἔλλειψιν ἠλεκτρικῆς ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐν ᾧ διικτελεῖ ἔτι πεφορτισμένη, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν μὴ τελείαν ἠλεκτρικὴν ἀπομόνωσιν τῆς συσκευῆς.

Ἡ ἐπιτροπὴ καὶ εἶτα τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον προτάσει τοῦ κ. Helmholtz ἐξήνεγκεν εὐχήν, ὅπως πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις παρέξωσι τὰ ἀπαιτούμενα μέσα εἰς ἐπιστήμονας πρὸς ἔρευναν ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Μεταστοῦσα καὶ ἡ Ἑλλὰς τοῦ συνεδρίου ἀνέλαβε τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ παράσχῃ εἰς τὸ μέλλον συνεχῆ σειρὰν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐν Ἀθήναις τοὐλάχιστον. Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλήρης συσκευή, καθ' ἃς ἔλαβον ἀκριβεῖς πληροφορίας ἀπαιτεῖ δαπάνην ὁλικὴν 1200 φρ., εἰς ἣν προσθετέον ἐλαχίστην ἐτησίαν δαπάνην διὰ τὴν διηνεκῆ καὶ αὐτόματον ἀνάγραφὴν τοῦ φαινομένου. Ἡ συσκευὴ αὕτη δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἰς σημεῖόν τι οἱονδήποτε ἢ ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Πειραιεῖ.

Δεύτερον Θέμα. — Ἐπὶ τοῦ δευτέρου θέματος τοῦ ἀνακομένου εἰς τὸ ἀποτελεσματικὸν τῶν διαφόρων ἀλεξικεραύνων, ἠγέρθη μικρὰ συζήτησις, καταδείξασα ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἔτι ἀρκετὰ στοιχεῖα παρατηρήσεων πρὸς ἀκριβῆ διάγνωσιν τοῦ συντελεστικωτέρου εἴδους τῶν ἀλεξικεραύνων. Ὡς πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφὴν τῶν ἀλεξικεραύνων, αἱ γνῶμαι τῶν ἐπιστημόνων ἦσαν ὅλως διάφοροι, οἱ μὲν παρεδέχοντο ἀγωγὸν ὑπὸ μορφὴν ταινίας οἱ δὲ τοὐναντίον ὑπὸ μορφὴν ῥάβδου πρισματικῆς ἢ κυλινδρικῆς. Αἱ ὑπὸ πολλῶν γενόμεναι παρατηρήσεις κατέδειξαν, ὅτι ὁ ὀβελὸς δὲν δύναται πάντοτε νὰ προστατεύσῃ περὶ ἑαυτὸν κυκλικὸν χῶρον ἀκτῖνος διπλασίας τοῦ ὕψους αὐτοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς ἴσης πρὸς τὸ ὕψος τοῦτο. Κατὰ τὸν σοφὸν Ἄγγλον Preece ἡ ὑπὸ ὀβελοῦ προστατευομένη ἐπιφάνεια εἶναι ἐπιφάνεια ἐκ περιστροφῆς παραγομένη διὰ τεταρτοκυκλίου, ἀκτῖνος ἴσης πρὸς τὸ ὕψος τοῦ ὀβελοῦ, καὶ προσομοιάζουσα πρὸς κῶνον, οὗτινος ἡ κορυφὴ κεῖται εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ ὀβελοῦ.

Ὁ Βέλγος Melsens, οὐκ ὀλίγα πειράματα ἐκτελέσας ἐπὶ τῶν ἀλεξικεραύνων παραδέχεται ὅτι οἰκοδόμημα προφυλάσσεται τελείως ἐκ κεραυνοῦ ἂν κλυφθῇ δι' ὅσοι ἔνεστι πλειοτέρων ἀγωγῶν, ἔστω καὶ λεπτοτέρων, αἵτινες νὰ σχηματίσωσι πλέγμα μεταλλικὸν ὡπλισμένον διὰ πλείστων ὅσων μικρῶν ὀβελῶν. Ἀνέφερε δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου τὸ ἑξῆς πείραμα. Ἂν ὁ βάτραχος, ὁ ἐξόχως ἠλεκτροσκοπικός, καλυφθῇ διὰ μεταλλικοῦ πλέγματος ἀδύνατον νὰ προσβληθῇ ἢ νὰ ἐνοχληθῇ πως δι' ἰσχυρῶν σπινθήρων ἠλεκτρικῶν, οὓς ἠθέλομεν προσπαθήσει νὰ διαβιβάσωμεν διὰ τοῦ πλέγματος.

Συζητουμένου μᾶλλον τοῦ εἴδους τοῦ ἀλεξικεραύνου, ἔλαβον τὸν λόγον ὅπως ὑπομνήσω ὅτι καὶ ὁ τρόπος τῆς μετὰ τοῦ ἐδάφους συγκοινωνίας τοῦ κεραυναγωγοῦ τυγχάνει μεγάλης σπουδαιότητος. Πολλάκις ἡ τοῦ ἀγωγοῦ ἐνταφὴ γίνεται ἀτελής, πολλοὶ δὲ μεταχειρίζονται ὅπως διαγνώσωσι τὴν μετὰ τοῦ ἐδάφους καλὴν συγκοινωνίαν γαλβανόμετρον μὲ ἠλεκτρικὴν

στήλην. Τὸ μέσον τοῦτο δύναται νὰ καταδείξῃ σύγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐδάφους ἀλλὰ πολλάκις ἀτελῆ καὶ ὅλως ἀνεπαρκῆ. Ἀπέδωκα δὲ εἰς τὴν αἰτίαν ταύτην τὴν κερκυνοβόλησιν κτιρίων, καίτοι δι' ἀλεξικερκύνου ὡπλισμένων, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Ἑλλάδι πρό τινων ἐτῶν, εἰς πυριτοθήκην πλησίον τὴν Λαμίαν. Ἀνέφερον δὲ τὰς παρ' ἡμῖν ἀποθήκας ἐκρηκτικῶν ὑλῶν τὰς ἀνηκούσας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, αἵτινες κείμενοι ἐπὶ νήσου φέρουσι κερκυνοαγωγούς, οὓς ἐθέτησεν εἰς ἄμεσον μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν.

Μετ' ἐμὲ λαβὼν τὸν λόγον ὁ πολὺς Helmholtz ἐθεώρησεν ὀρθὰς τὰς παρατηρήσεις μου, προσθεὶς μάλιστα ὅτι κατὰ πλείστας παρατηρήσεις γενομένας ἐν Γερμανίᾳ ἐκερκυνοβολήθησαν οἰκοδομήματα ὡπλισμένα δι' ἀλεξικερκύνου, ἕνεκα τῆς κακῆς μετὰ τοῦ ἐδάφους συγκοινωνίας.

Μετὰ τοῦτο ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν τὸ ἐπικίνδυνον ἢ μὴ τῶν τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν συμπλεγμάτων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς κερκυνοβολήσεως.

Καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπῆρχον ἀλλοῖαι γνῶμαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδέαν τῶν σπουδαιοτέρων ἐπιστημόνων, τὰ συμπλέγματα τῶν τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν, ἅτινα ἤρξαντο νὰ καλύπτωσι τὰς μεγαλουπόλεις, οὐ μόνον εἰσὶν ἀκίνδυνα ἐκ κερκυνοῦ ἀλλὰ τοὐναντίον προφυλακτικά, ἀρκεῖ τά τε ἄκρα τῶν γραμμῶν τὰ ἀπολήγοντα εἰς τοὺς σταθμοὺς νὰ φέρωσι τέλεια σταθμοῦ ἀλεξικέραυνα, αἱ δὲ γραμμαὶ καθ' ὡρισμένας ἀποστάσεις ἀλεξικέραυνα γραμμῆς. Τὸ ὅλως ἀκίνδυνον τῶν μεταλλικῶν τούτων συμπλεγμάτων παραδέχονται ἰδίως οἱ Ἄγγλοι, οἵτινες ἀρόδην κατεκάλυψαν τὰς πόλεις των διὰ τηλεφωνικῶν καὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν ἐνκερίων. Ἄριστον δὲ ἀλεξικέραυνον διὰ τηλεφωνικοὺς σταθμοὺς τυγχάνει σφαῖρα μεταλλικὴ ἐν καλῇ μετὰ τοῦ ἐδάφους συγκοινωνίᾳ τιθεμένη. Ἡ γραμμὴ πρὶν ἢ ἀπολήξῃ εἰς τὰς συσκευὰς τίθεται εἰς συγκοινωνίαν μὲ εἶδος μεταλλικοῦ κοχλίου ἐλάχιστον ἀπέχοντος τῆς μεταλλικῆς σφαίρας. Ἡ ἀπόστασις τοῦ ἄκρου τοῦ κοχλίου ἀπὸ τῆς σφαίρας κανονίζεται ὡς ἑξῆς. Τίθενται εἰς ἐπαφὴν ἐν στιγμῇ τηλεφωνικῆς ἀνταποκρίσεως, εἶτα δὲ ἀπομακρύνουσι τὸν κοχλίαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, μέχρις οὗ ἡ ἀνταπόκρισις τελεσθῇ ἀπροσκόπτως. Διὰ τῆς ἐλαχίστης ταύτης διακοπῆς ἀδύνατον νὰ ἐκπηδήσωσι τὰ τηλεφωνικὰ ῥεύματα, ὡς ἔχοντα ἐλαχίστην τάσιν, τοὐναντίον δὲ ἐκρέει εὐχερῶς καὶ ἀκινδύνως ἡ μεγίστην τάσιν ἔχουσα ἠλεκτρικὴ τῆς ἀτμοσφαίρας. Οὐχ ἧττον λυσιτελῆ θεωροῦνται καὶ τὰ ἐν χρήσει ἤδη ἐν τῇ τηλεγραφίᾳ ἀλεξικέραυνα τὰ συγκείμενα ἐκ δύο μεταλλικῶν πλακῶν κεχωρισμένων διὰ λεπτοῦ φύλλου χάρτου πεποτισμένου διὰ παραφίνης.

Ἀλλ' ὅπως ἐν τῷ μέλλοντι ἐπέλθῃ ἀσφαλεστέρα τις κρίσις ἐπὶ τῶν σπουδαίων τούτων ζητημάτων, τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ἐξήνεγκεν εὐ-

χήν, καθ' ἣν δέον εἰς τὰ διάφορα ἔθνη νὰ λάβῃ χώραν συστηματική τις μελέτη ἐπὶ τῶν κεραυνῶν τῶν πιπτόντων ἢ ἐπὶ τῶν τηλεγραφικῶν καὶ τηλεφωνικῶν γραμμῶν ἢ πέραν αὐτῶν.

Οἱ ποιοῦντες παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν κεραυνῶν τῶν πιπτόντων πέρκυ τῶν τηλεγραφικῶν γραμμῶν, δέον ν' ἀναγράφωσι μεθ' ὅσης ἔνεστι ἀκριβείας

1ον Τὸν τόπον εἰς ὃν ἔπεσεν ὁ κεραυνὸς διὰ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως αὐτοῦ. Τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς πτώσεως.

2ον Τὴν φύσιν τοῦ κερκυνοβοληθέντος ἀντικειμένου. Ἂν τοῦτο εἶναι ἄνθρωπος ἢ ζῶον. Ἂν δένδρον ποῖον τὸ εἶδος καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ. Ἂν οἰκία, ἢ ἐκκλησία, ἢ οἰκοδόμημά τι οἱονδήποτε ποῖον τὸ ὕψος, ποία ἡ κατασκευὴ καὶ διὰ ποίας ὕλης κατεσκευάσθη. Ὁποία ἡ στέγη. Ἂν ἡ οἰκοδομὴ ἐμπεριέχῃ μεταλλικοὺς ὄγκους ἢ σιδηρᾶ ἐλάσματα.

3ον Ποῖα τὰ περιβάλλοντα τὸ κερκυνοβοληθὲν σημεῖον ἀντικείμενα. Ἂν τοῦτο εἶναι μεμονωμένον ἢ περιβάλλεται δι' οἰκιῶν ἢ δένδρων ὑψηλοτέρων καὶ εἰς ποίαν ταῦτα εὑρίσκονται ἀπόστασιν. Ποία ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους. Ἂν παράκεινται κοιτάσματα μεταλλικὰ ἢ λιμνάζοντα ὕδατα.

4ον Ποῖαι αἱ γενόμεναι καταστροφαί. Ἀντικείμενα καέντα, τσκέντα, ἢ καταττραφέντα. Ἂν ἐπηκολούθησε πυρκαϊά. Μηχανικὰ ἀποτελέσματα, ἂν δηλονότι ἀντικείμενα ἐξετοπίσθησαν. Ἂν σωλῆνες ὑδραγωγοὶ ἢ ἀεραγωγοὶ ὑπέστησαν βλάβην.

5ον Ἂν ὑπάρχῃ κερκυναγωγὸς ἐπὶ τοῦ προσβληθέντος ἀντικειμένου, ἢ παρακειμένως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ποία ἡ ἀπόστασις τοῦ ἀλεξικεραύνου, ἢ ποῖον τὸ ὕψος τοῦ ἀλεξικερκύνου ὡς πρὸς τὸ κερκυνοβληθὲν σημεῖον.

Περιγραφὴ τοῦ ἀλεξικεραύνου ἤτοι τοῦ ἀριθμοῦ τῆς φύσεως, τῆς διατάξεως, τοῦ ὕψους, τῆς διαμέτρου καὶ τοῦ ἄκρου τῶν ῥάβδων, τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ σχήματος, τῆς τομῆς, τῆς διαμέτρου τῶν ἀγωγῶν τῶν κατὰ μῆκος τῆς στέγης μέχρι τοῦ ἐδάφους.

Ποία ἡ κατάστασις τοῦ ἀλεξικεραύνου πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ κερκυνοῦ. Χρονολογία τῆς τοποθετήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς τελευταίας αὐτοῦ δοκιμασίας.

Τρόπος τῆς συγκοινωνίας μετὰ τοῦ ἐδάφους. Φύσις, μέγεθος, μορφή, ἐπιφάνεια τοῦ ἐν τῷ ἐδάφει ἐλάσματος. Φύσις τοῦ ἐδάφους.

Ἂν τὸ ἀλεξικέραυνον εὑρίσκεται εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ὑδραγωγῶν ἢ ἀεραγωγῶν σωλήνων καὶ διὰ τίνος τρόπου. Ἂν ὑπάρχωσι μεταλλικοὶ ὄγκοι παρακειμένως καὶ ἂν οὗτοι εὑρίσκωνται συνδεδεμένοι μεταλλικῶς μετὰ τοῦ κερκυναγωγοῦ.

6ον Ἂν κατέπεσαν διαδοχικοὶ κεραυνοὶ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἢ παρακειμένως καὶ εἰς ποίαν ἀπόστασιν.

Ἂν προηγήθη τῆς πτώσεως τοῦ κεραυνοῦ βροχή, ἡ χάλαζα ἢ καταιγίς.

Καὶ τέλος τίς ὁ παρατήρήσας τὴν πτῶσιν τοῦ κεραυνοῦ.

Οἱ δὲ παρκτηροῦντες πτῶσιν κεραυνοῦ ἐπὶ τηλεγραφικῶν γραμμῶν δέον νὰ ἀναγράφωσιν·

1ον. Τὸν τόπον διὰ τῆς γεωγραφικῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ τὴν ἡμέρκν καὶ ὥρκν τῆς πτώσεως.

2ον. Τὰς καταστροφὰς αἵτινες ἐπῆλθον ἐπὶ τῆς τηλεγραφικῆς γραμμῆς. Ποίκ ἡ φύσις τῶν συρμάτων καὶ ἡ διάμετρος. Ποῖκι αἱ διαστάσεις καὶ ἡ φύσις τῶν τηλεγραφικῶν στήλων. Ἂν οὗτοι ἔχουσιν ὑποστῆ προηγουμένως ἔγχυσιν διὰ μετκλλικῆς τινος ἢ ἄλλης δικλύσεως. Ποῖος ὁ ἀριθμὸς τῶν συρμάτων ἅτινκ φέρουσιν οἱ κερκυνοβοληθέντες στῆλοι. Ποῖον τὸ εἶδος τῶν μονωτήρων καὶ ποῖκ ἡ ἀπόστκσις τῶν κερκυνοβοληθέντων στήλων ἀπὸ τῶν σταθμῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Ἂν ὑπάρχωτιν ἀλεξικέρκυνκ ἐπὶ τῆς κερκυνοβοληθείσης γραμμῆς.

Ποῖκι αἱ καταστροφαὶ εἰς παρακείμενκ τῆς γραμμῆς σημεῖκ. Ἂν ἐπῆλθε τῆξις ἢ ἐξάτμισις μετάλλων ἢ μηχκνικὴ μετκτόπισις τοιούτων.

3ον. Ποῖκι αἱ καταστροφαὶ ἐν τοῖς τηλεγραφικοῖς ἢ τηλεφωνικοῖς σταθμοῖς. Φύσις καὶ διάμετρος τοῦ σύρμκτος τῆς γραμμῆς. Τρόπος τῆς ἀπομονώσεως τῶν συρμάτων ἐν τῷ σταθμῷ. Ποίκ ἡ πορεία τοῦ κερκυνοῦ. Ποῖον τὸ εἶδος τοῦ ἐν τῷ σταθμῷ ἀλεξικεραύνου καὶ ποίκν φθορὰν ὑπέστη. Ποίκν φθορὰν ὑπέστησκν αἱ λοιπκὶ συσκευκὶ καὶ ποίκ οἱ μετκγωγεῖς (commutateurs). Ἂν ὁ κερκυνοβοληθεὶς σταθμὸς εἶναι τηλεφωνικὸς ποῖον τὸ εἶδος τῆς συσκευῆς, καὶ ἂν αὕτη φέρῃ μικρόφωνον καὶ ἠλεκτρικὴν στήλην.

Ποῖος ὁ τρόπος τῆς μετὰ τῆς γῆς συγκοινωνίκς τῆς γραμμῆς καὶ ἂν ὑπάρχωσι παρακειμένως ὑδραγωγοὶ ἢ ἀεραγωγοὶ σωλῆνες πῶς συνδέονται πρὸς ἀλλήλους.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτκς δύνκντκι παρ' ἡμῖν νὰ ἐκτελῶσιν οἱ κατὰ τόπους κύριοι καθηγηταί, διδάσκκλοι καὶ τηλεγρκφικοὶ ὑπάλληλοι, καὶ οἱ ἐριέμενοι ἐκ τῶν ἄλλων ἐν γένει ἐπιστημόνων, τὸ δὲ σύνολον τῶν παρατηρήσεών των ν' ἀποστέλλωσι κατὰ τριμηνίκν εἰς τὴν γενικὴν Διεύθυνσιν τῶν τηλεγράφων, δυνηθῶμεν δ' οὕτω καὶ ἡμεῖς νὰ συντελέσωμεν εἰς τὸν γενικὸν σκοπόν, ὃν σοφοὶ ἄνδρες πρὸς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος ἐπιδιώκουσι.

Τρίτον Θέμα.—Εἶτα ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τὸ θέμα περὶ συστηματικῆς ἐρεύνης τῶν γηγενῶν ἠλεκτρικῶν ῥευμάτων. Πρὸ χρόνου τυγχάνει γνωστὸν ὅτι διὰ τῆς ἐπιφανείκς τῆς γῆς διελαύνει πλῆθος ἠλεκτρικῶν ῥευμάτων, ὧν ἡ αἰτία ὑπάρχει ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ πλανήτῃ. Ἡ ὕπαρξις αὐτῶν ἐγνώσθη ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον κατεσκευάσθησαν ἐπιμήκεις τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ ἐναέριαι, ὑποβρύχιαι καὶ τελευτκῖον ὑπόγειοι, εἶναι δὲ ὅλως διάφορα τῶν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐπὶ τῶν τηλεγραφικῶν γραμμῶν παραγομένων, οὐδὲ πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰ ἠλεκτρικὰ ῥεύμκτα τὰ ἐκ τῆς πολώσεως τῶν ἐν τῇ γῇ ἐνθαπτομένων ἐλασμάτων ἐν τοῖς τηλεγρκφικοῖς σταθμοῖς παραγόμενα.

Τῶν μὲν γηγενῶν ῥευμάτων ἡ παρουσία ἐν ταῖς μικραῖς τηλεγραφικαῖς γραμμαῖς καταδείκνυται δι' ἐξόχως εὐαισθήτων γαλβκνοσκοπικῶν συσκευῶν, καθόσον ἡ ἔνστκσις αὐτῶν βαίνει αὐξανομένη μετὰ τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς ἐνῷ τῶν ῥευμάτων πολώσεως ἡ ἔνστκσις ἐλκττοῦται αὐξανομένου τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς, τοῦτο δὲ διότι ἡ μὲν ἠλεκτρεγερτικὴ δύνκμις των μένει σχεδὸν σταθερά, ἡ δὲ ἀντίστκσις τοὐναντίον τῆς γραμμῆς αὐξάνει μετὰ τοῦ μήκους καὶ ἐπομένως ἡ ἔντκσις ἐλκττοῦται.

Τὰ γηγενῆ ἠλεκτρικὰ ῥεύμκτα κάλλιον παρατηροῦνται ἐπὶ ὑπογείων τηλεγραφικῶν γραμμῶν, καθόσον ἐν τοιούταις ἐκλείπει ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλ' ἐν ἐλλείψει τοιούτων δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ αἱ ἐναέριοι, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἔρευνα δέον νὰ ἐκτελεσθῇ ἐπὶ δύο ἐναερίων ἢ ὑπογείων γραμμῶν ὧν ἡ μὲν νὰ διευθύνηται ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν ἡ δὲ ἀπὸ ἀνκτολῶν πρὸς δυσμάς. Ἡ συνεχὴς ἔρευνα τοῦ φαινομένου τούτου ἐπὶ μεγάλων τηλεγραφικῶν γραμμῶν ἔσται δυτχερής, καθόσον αἱ γραμμαὶ αὗται εὑρίσκονται ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ. Ἡ κατασκευὴ δύο γραμμῶν ὑπογείων μήκους τετρακισχιλίων μέτρων ὧν ἡ μὲν νὰ βαίνῃ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἡ δὲ ἀπ' ἀνατολὰς πρὸς Δ. ὅπως χρησιμεύσωσιν ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἔρευνκν παρ' ἡμῖν τῶν γηγενῶν ῥευμάτων, οὐχὶ δυσχερὴς ἀλλ' ἤθελεν ἐπιφέρει δκπάνην ἣν ἀγνοῶ ἂν ἤθελεν ἐγκρίνει τὸ Σ. Ὑπουργεῖον. Ἐν τούτοις τὸ ἐπιστημονικὸν σῶμα ἐξήνεγκεν εὐχήν, καθ' ἣν πάντα τὰ συμμετασχόντα τοῦ συνεδρίου ἔθνη δέον νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῶν γηγενῶν ῥευμάτων, ὅπως γνωσθῶσιν οἱ νόμοι καθ' οὓς τὰ ῥεύμκτα ταῦτα πκράγονται καὶ ἀπὸ ἐπιζημίων ἀποβῶσι τοὐναντίον χρήσιμα.

Ἡ ἔρευνα τῶν ῥευμάτων τούτων δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ ἢ δι' ἁπλανητικῶν, ἢ καὶ δι' ἀντανκκλαστικῶν γαλβκνομέτρων ἐξαιρέτου εὐαισθησίκς ἢ δι' ἠλεκτρομέτρων ὁπότε ἐκλείπουσι τὰ ῥεύμκτα πολώσεως, προσδιορίζεται δὲ ἡ δικφορὰ τῆς ἠλεκτροκρκσίκς (différence de potentiel électrique) εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς γραμμῆς.

Παρ' ἡμῖν νομίζω δυνκτὸν νὰ μελετηθῶσι τὰ ῥεύμκτα ταῦτα ἐν τῷ τηλεγρκφείῳ Ἀθηνῶν διὰ τοιούτων συσκευῶν δὶς τοῦ μηνός, ἤτοι τὴν πρώτην καὶ τρίτην Κυριακὴν ἑκάστου μηνὸς ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν καὶ κατὰ λίκν πρωϊνὴν ὥραν, ὅτε νομίζω πκύει πᾶσκ τηλεγρκφικὴ ἀντκπόκρισις.

Τέταρτον Θέμα. Μετὰ τοῦτο ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τὸ τελευτκῖον τῶν ζητημάτων τὸ ἀναφερόμερον εἰς τὴν ἐγκκτάστκσιν

τηλεμετεωρογραφικοῦ συμπλέγματος. Ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ ἄνευ συζητήσεως ἀπεφάνθη ὅτι θεωρεῖ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔτι πρόωρον, ηὐχήθη δ' ἁπλῶς ὅπως τὰ διάφορα ἔθνη διευκολύνωσιν ὅσον ἔνεστι τὴν μεταβίβασιν τῶν μετεωρολογικῶν τηλεγραφημάτων.

ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ ταύτῃ ἦν ὁ καθορισμὸς μονάδος φωτός.

Πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἐντάσεως φωτεινῆς τινος ἑστίας, ἀπαιτεῖται μονάς τις, τουτέστι φῶς ἐντάσεως σταθερᾶς καὶ ἀμεταβλήτου, πρὸς ἃ τὰ λοιπὰ φῶτα συγκρίνονται. Τοιαύτη μονὰς γνωστὸν πρὸ πολλοῦ χρόνου τυγχάνει ἡ μονὰς τοῦ Καρσὲλ (bec Carcel) ἥτις παράγεται δι' ὡρισμένου λύχνου καίοντος 42 γράμμα κραμβελαίου (huile de colza) καθ' ὥραν καὶ ὑπὸ περιστάσεις, ἃς τόσον λεπτομερῶς καθώρισαν ὁ Dumas καὶ ὁ Regnault, ὥστε ἂν λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἀκριβῶς αἱ ὁδηγίαι αὗται δύνατάί τις νὰ θεωρήσῃ τὴν μονάδα ταύτην σχεδὸν σταθερὰν καὶ ἀναλλοίωτον, ὡς τοῦτο κατέδειξαν πειράματα γενόμενα ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῷ κεντρικῷ σκοτεινῷ θαλάμῳ τῆς πόλεως τῶν Παρισίων, τῷ χρησιμεύοντι πρὸς δοκιμασίαν τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως τοῦ φωταερίου. Τὴν μονάδα ταύτην μεταχειρίζονται ἰδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ μεταχειρίζονται ὡς μονάδα φωτὸς τὸ ὑπὸ ὡρισμένης λαμπάδος (Candle) ἐκ σπέρματος κήτους παραγόμενον φῶς. Ἀλλ' ἡ μονὰς αὕτη, ἡ ἔχουσα τὸ μέγιστον πλεονέκτημα νὰ ἦναι ἁπλὴ καὶ εὔχρηστος κατεδείχθη διὰ πολλῶν πειραμάτων λίαν μεταβλητή, δίδουσα διαφορὰς μέχρι 15 τοῖς 100. Ἡ δὲ σχέσις ταύτης πρὸς τὴν μονάδα τοῦ Καρσὲλ μεταβάλλεται ἀπὸ $\frac{1}{7}$ μέχρις $\frac{1}{11}$, τουτέστι 7 ἕως 9 μονάδες διὰ λαμπάδος ἐξισοῦνται πρὸς μίαν μονάδα Καρσέλ.

Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρξατο ἡ καταμέτρησις τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός, τοῦ διὰ διαφόρων ἠλεκτρομηχανῶν παραγομένου οὐδετέρα τῶν ἀνωτέρω μονάδων ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς μεγίστης διαφορᾶς ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς διαφόρου χροιᾶς. Ἐδέησεν ὅθεν νὰ ἐξευρεθῇ μονάς τις μεγαλητέρας ἐντάσεως, ἥτις νὰ ληφθῇ ὡς βάσις πρὸς ἣν νὰ συγκρίνωνται ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς ἢ ἄλλο τι φῶς ἰσχυρόν, νὰ γνωσθῇ δὲ καὶ ἡ ἀκριβὴς τῆς μονάδος ταύτης σχέσις πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀσθενεστέρας μονάδας.

Πλεῖσται μέθοδοι ἐπροτάθησαν ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ πρὸς πρακτικὴν παραγωγὴν τῆς μονάδος τοῦ φωτός, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπερρίφθησαν ὡς παρέχουσαι μονάδα μὴ ἀμάμητον καὶ ἄνιτον. Οὕτω λ. χ. τὸ διὰ πυρώσεως μικρᾶς τινος πλακὸς ἐκ λευκοχρύσου δι' ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ἐκπεμπόμενον φῶς λίαν ἄνισον. Ὡς δὲ τὰ πειράματα τοῦ ἐκ Λειψίας Wiedemann κατέδειξαν ἐλαχίστη μεταβολὴ ἐπερχομένη εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ ῥεύματος ἐπιφέρει παμμεγίστας αὐξομοιώσεις εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ ἐκπεμπομένου φωτός.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐδέχθη κατ' ἀρχὴν μέθοδόν τινα, κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Dumas, ἐπινοηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐν Λυὼν καθηγητοῦ Violle ὡς δυναμένην νὰ παράσχῃ σταθερὰν καὶ ἰσχυρὰν μονάδα φωτός.

Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ὡς μονὰς ληφθήσεται τὸ φῶς ὅπερ ἐκπέμπει ὡρισμένον μέρος ἐπιφανείας οἷον ἓν τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον, τηκομένου λευκοχρύσου.

Ὁ λευκόχρυσος (platine) ὅστις παρασκευάζεται ἤδη, καθ' ἃ ἐξέθηκεν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ, ὁ σοφὸς κ. Dumas ἐν καταστάσει σχεδὸν χημικῶς καθαρᾷ, τηκόμενος διατηρεῖ θερμοκρασίαν σταθερὰν καὶ ἀμετάβλητον, ἐκπέμπει ἑπομένως καὶ φῶς σταθερὸν προσομοιάζον μᾶλλον πρὸς τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, ἀναλυόμενον δὲ διὰ τοῦ φασματοσκοπίου παρουσιάζει καὶ φάσμα ἀρκούντως τέλειον ὡς ἐκεῖνο.

Ἡ μέθοδος αὕτη ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὴν ἀρίστη ἀλλ' ἀπαιτεῖ οὐκ ὀλίγας δοκιμασίας ὅπως ἀποβῇ πρακτικὴ καὶ ἐφαρμόσιμος. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ οὕτως ἐν τήξει διατελοῦντος λευκοχρύτου εἶναι ὁριζόντιος, δέον αἱ ἐκπεμπόμεναι ἀκτῖνες νὰ κατακτῶσιν ἀπὸ κατακορύφων ὁριζόντιαι. Πολλαὶ παρατηρήσεις ἐγένοντο ἐπὶ τῆς μεθόδου ταύτης ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ χρόνος καθ' ὃν 3 ἢ 4 χιλιόγραμμα λευκοχρύσου διατηροῦνται ἐν τήξει ἀνέρχεται μόλις εἰς ἥμισυ λεπτὸν τῆς ὥρας, καὶ ἐν τούτοις ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ δέον νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ φωτομετρικὴ παρατήρησις. Κἀγὼ δὲ παρετήρησα κατὰ τὰ γενόμενα πειράματα, ὅτι ἐνίοτε μακρὰ τεμάχια ἀποσπώμενα ἐκ τῆς ἐξ ἀσβέστου χοάνης καὶ ἐπιπλέοντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐν τήξει λευκοχρύσου μετέβαλλον τὴν ὡς πρὸς τὸ φῶς ἀφετικὴν δύναμιν (pouvoir émissif) τῶν σημείων τούτων.

Ἡ μονὰς αὕτη συγκρινομένη πρὸς τὴν τοῦ Καρσὲλ ἀνευρίσκεται ὑπερεπταπλασία ταύτης εἰ καὶ ἀκριβῆ πειράματα δὲν ἐγένοντο ἔτι.

Μία τῶν σπουδαίων ἐφαρμογῶν ἰσχυροῦ φωτὸς τυγχάνει, ὡς γνωστόν, καὶ ἡ εἰς τοὺς φάρους χρῆσις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις εἰς ἣν ἐξικνεῖται τὸ φῶς δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς χροιᾶς αὐτοῦ ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐρυθρῶν καὶ πρασίνων φωτεινῶν ἀκτίνων ἃς τὸ φῶς ἐμπεριέχει. Ἐφ' ᾧ ἡ σύγκρισις δύο ἰσχυρῶν φώτων δέον νὰ γίνηται ἐπίσης καὶ διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν διαφόρων χροιῶν, ἃς τὰ φῶτα ἐγκλείουσιν.

Ἐν συνόλῳ ὅθεν, ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ εἶτα τὸ συνέδριον, παρεδέχθη ὡς μονάδα μὲν πρωτίστην τὸ φῶς τὸ ἐκπεμπόμενον ὑπὸ τοῦ τηκομένου λευκοχρύσου, ἂν ἐξευρεθῇ πρακτική τις μέθοδος πρὸς εὐχερῆ χρῆσιν τῆς μονάδος ταύτης.

Ὡς μονάδας δὲ δευτερευούσας τὴν τοῦ Καρσὲλ πρὸς δὲ καὶ τὴν λαμπάδα, ἐὰν αὕτη κατασκευασθῇ οὕτως ὥστε νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν αὐτὴν σύνθεσιν, τὸ αὐτὸ σχῆμα, τὴν αὐτὴν κατασκευὴν καὶ σταθερὰν κατανάλωσιν.

Αἱ ἀποφάσεις εἶτα τῶν τριῶν τούτων Ἐπιτροπῶν ὑποβληθεῖσαι ἐν πλήρει συνεδριάσει εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἐπιστημονικοῦ σώματος ἐγένοντο δεκταὶ παμψηφεί.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ.

Περὶ προστασίας τῶν ὑποβρυχίων ἠλεκτρικῶν καλωδίων.

Πρὸς ταῖς τρισὶ ταύταις Ἐπιτροπαῖς εἰργάζετο καὶ τετάρτη τις Ἐπιτροπὴ ἐν ἄλλαις ἡμέραις καὶ ὥραις, ἥτις συνεζήτησε καὶ ὑπέγραψεν ἐν τέλει διεθνῆ σύμβασιν περὶ προστασίας τῶν ὑποβρυχίων τηλεγραφικῶν καλωδίων. Καὶ ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ ταύτῃ ἔσχον τὴν ὑψηλὴν τιμὴν ν' ἀντιπροσωπεύσω τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου ἐν Παρισίοις πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος κυρίου Ν. Μαυροκορδάτου, ὅστις θέλει ἐκθέσει ὑμῖν τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1882.

Εὐπειθέστατος

Τ. Α. Ἀργυρόπουλος

Ὑφηγητὴς τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ καὶ καθηγητὴς ἐν τῇ Στρατ. Σχολῇ.

ΑΛΦΟΝΣΟΥ ΛΑΜΑΡΤΙΝΟΥ

ΠΟΙΗΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Λ'.—Ἡ Ἑσπέρα.

Σιγῶσα ἐπανῆλθεν ἡ ἑσπέρα·
Ἐγὼ δ' ἐπὶ τῶν βράχων διαμένων
Ἀκολουθῶ εἰς τὸν εὐρὺν αἰθέρα
Τὸ ἅρμα τῆς σκοτίας τὸ προβαῖνον.

Ἡ Ἀφροδίτη ἀργυρᾶ προκύπτει
Καὶ κάτω ὁ ἀστὴρ τῶν ἐρωμένων
Τὸ φῶς του τὸ μυστηριῶδες ῥίπτει
Τῆς χλόης τὸ ἐπίστρωμα λευκαίνων.

Τὸν θροῦν ἀκούω ἤδη τῶν κλαδίων
Ἐκείνης τῆς φηγοῦ τῆς πυκνοτάτης:
Θὰ ἔλεγέ τις πέριξ τῶν μνημείων
Ὅτι τὰς πτέρυγας κινεῖ σκιά τις.

Ἀλλ' αἴφνης ὡς φυγάς τις τοῦ αἰθέρος
Κατέρχεται ἐπὶ τὸ μέτωπόν μου
Ἀκτίς τις τοῦ νυκτερινοῦ ἀστέρος
Καὶ ψαύει μαλακῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου.

Ὡραία λάμψις σφαίρας οὐρανίας,
Ἀκτὶς γλυκεῖα, παρ' ἐμοῦ τί θέλεις;
Εἰς τὰς πληγὰς τῆς νέας μου καρδίας
Τὰς ἐρεβώδεις αἴγλην ἀποστέλλεις;

Κατέρχεσαι νά μοι ἀνακοινώσῃς
Τῶν κόσμων τὰ μυστήρια τὰ θεῖα;
Τἀπόκρυφα τῆς σφαίρας νὰ δηλώσῃς,
Εἰς ἣν θὰ σ' ἀνελκύσῃ ἡ πρωΐα;

Ἀπόῤῥητός τις νοῦς σε κατευθύνει
Πρὸς τὸν ἀλγοῦντα ἐν τῇ δυστυχίᾳ
Καὶ ἔρχεσαι, ὡς ἡ ἡμέρα κλίνῃ,
Νά τον φωτίσῃς ὡς ἐλπὶς γλυκεῖα;

Τὸ μέλλον ἔρχεσαι νὰ φανερώσῃς,
Ὅπερ ποθεῖ ἡ τάλαινα καρδία;
Ἢ τῆς ἡμέρας τῆς μὴ τελευτώσης,
Ἀγνὴ ἀκτίς, μὴ εἶσαι ἡ πρωΐα;

Τὸ φῶς σού με ἀναῤῥιπίζει,
Πληροῦμαι ἐκ παραφορῶν ἀῤῥήτων,
Ὁ νοῦς μου τοὺς θανόντας χαιρετίζει:
Γλυκύ μου φῶς, μὴ εἶσαι ἡ ψυχή των;

Ναί, ἴσως αἱ μακάριαι σκιαί των
Κατῆλθον εἰς τοῦ ἄλσους τὸ πεδίον
Καὶ ἤδη με κυκλοῦσιν αἱ μορφαί των
Καὶ οὕτω τὰς αἰσθάνομαι πλησίον!

Ἄχ!, ἂν ὑμεῖς, σκιαὶ πεφιλημένων,
Τῷ ὄντι εἶσθε, θέλω πᾶν ἑσπέρας
Νά μ' ἐπισκέπτησθε μεμακρυσμένον
Ἐκ τῆς βοῆς, τοῦ ὄχλου τῆς ἡμέρας.

Εἰρήνην καὶ ἀγάπην νὰ δωρεῖτε
Εἰς τὴν ψυχήν μου τὴν ἐξηντλημένην,
Ὡς τῆς νυκτὸς ἡ δρόσος χορηγεῖται
Εἰς γῆν ὑπὸ τοῦ Φοίβου κεκαυμένην.

Ναί, ἔρχεσθε!... Ἀλλὰ πυκνοὶ χωροῦσι,
Ζοφώδεις οἱ ἀτμοὶ πρὸς τὸν αἰθέρα:
Τὴν μελιχρὰν ἀκτῖνά μοι στεροῦσι
Καὶ πάντα, φεῦ!, καλύπτει ἡ ἑσπέρα.

Β'.—Ἡ Λίμνη.

Λοιπὸν πρὸς νέας πάντοτε χωροῦντες παραλίας
Καὶ τέλος ἐκφερόμενοι εἰς νύκτα αἰωνίαν
Οὐδέποτε θὰ ῥίψωμεν ἀγκύρας ἀσφαλείας
Εἰς τῶν ἐτῶν τὸ πέλαγος οὐδ' ἐφ' ἡμέραν μίαν;

Ὦ λίμνη!, μόλις ἔφυγε ταχύπτερος εἷς χρόνος
Καί, ὅπως πρίν, ἡ φίλη μου ἀντὶ νὰ χαιρετίσῃ
Τὰ προσφιλῆ σου κύματα, ἰδέ!, καθίζω μόνος
Ἐπὶ τῆς πέτρας σου, ἐφ' ἧς τὴν εἶδες νὰ καθίσῃ!

Ὁμοίως ὑπὸ τοὺς βαθεῖς σκοπέλους σου ἐθρήνεις·
Ὁμοίως συνετρίβεσο εἰς τὰ σχιστὰ πλευρά των·
Ὁμοίως καὶ ὁ ἄνεμος πρὸ τῶν ποδῶν ἐκείνης
Τῶν λατρευτῶν ἐπέῤῥιπτεν ἀφροὺς ἐκ τῶν κυμάτων.

Μίαν ἑσπέραν, ἐνθυμοῦ!, ἐπλέομεν ἡσύχως·
Μακρὰν ἐπὶ τοῦ κύματος καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς σου
Οὐδὲν ἠκούετο εἰμὴ τῶν ἐρετῶν ὁ ἦχος
Τῶν θορυβούντων ἐν ῥυθμῷ τάρμονικὰ νερά σου.

Ἀλλ' αἴφνης φθόγγοι, οὓς ἡ γῆ δὲν ἤκουσεν ἀκόμα,
Ἀντήχησαν ἐπὶ τῆς γῆς τερπνῶς τῆς παροχθίας:
Τὸ κῦμα ἔστη ἤρεμον καὶ τὸ ὡραῖον στόμα
Τῆς φίλης μου ἐξέχυσε τοιαύτας θρηνῳδίας:

«Χρόνε, τὸν ῥοῦν σου κράτησον καί, ὥραι εὐτυχίας,
Μὴ τείνετε πτερόν!
Ἀφήσατε νὰ δρέψωμεν τὰς τέρψεις τὰς βραχείας
Ὡραίων ἡμερῶν!

«Ἐνταῦθα πλῆθος δυστυχῶν ὑμᾶς ἐπικαλεῖται:
Περᾶτε δι' αὐτούς·
Σβεννύοντες καὶ βίον των καὶ πόνους λησμονεῖτε
Τοὺς εὐτυχεῖς θνητούς.

«Πλὴν μάτην ἔτι, φεῦ!, ζητῶ στιγμάς τινας· ὁ χρόνος
Μοὶ φεύγει λελησμένως·
«Νύξ,», εἶπον, «ἔτι βράδυνον» καὶ ἡ αὐγὴ ἀπόνως
Σκορπίζει νῦν τὸ σκότος.

«Ἂς ἀγαπῶμεθα λοιπὸν φροντίζοντες συντόνως
Τὰς ὥρας νὰ χαρῶμεν!
Δὲν ἔχει ὅρμον ὁ θνητὸς οὐδ' ὄχθης γῆν ὁ χρόνος·
Φεῦ!, ῥέει καὶ περᾷ μεν!»

Ὦ χρόνε, πρέπει αἱ στιγμαὶ ψυχῆς ἐνθουσιώσης,
Καθ' ἃς ὁ ἔρως κύματα δωρεῖ εὐδαιμονίας,
Ν' ἀφίπτανται μακρὰν ἡμῶν καὶ μάλιστα μεθ' ὅσης
Παρέρχονται ταχύτητος ἡμέραι δυσπραγίας;

Καὶ πῶς!, χωρὶς τὸ ἴχνος των τοὐλάχιστον νὰ μένῃ;
Πῶς!, χάνονται ὁλόκληροι, διὰ παντὸς περῶσι;
Ὁ χρόνος, ὅστις καὶ δωρεῖ ἐκείνας καὶ μαραίνει,
Καὶ πάλιν ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θά τας ἀποδώσῃ;

Ἄβυσσοι σκότους, παρελθόν, μηδέν, αἰωνιότης,
Ὅσας ἡμέρας δέχεσθε, τί γίνονται; Λαλεῖτε:
Θ' ἀποδοθῇ ποτε ἡμῖν ἐκείνη ἡ τερπνότης
Τῶν ὑψηλῶν ἐκστάσεων, ἀφ' ὧν ἡμᾶς στερεῖτε;

Ὦ λίμνη, βράχοι, δάση μου, ὦ σπήλαια βαθέα,
Ὑμεῖς ἔσ' ἀναθάλλετε, ἢ ὁ καιρὸς δὲν φθείρει,
Τηρεῖτ' ἐκείνης τῆς νυκτός, ναί, φύσις μου ὡραία,
Ἐνδελεχῆ ἀνάμνησιν τοὐλάχιστον σὺ τήρει!

Ἂς ἔχῃ τὴν γαλήνην σου καὶ τὸν κυματισμόν σου,
Ὦ λίμνη, καὶ τῶν λόφων σου τὴν θέαν τῶν φιλτάτων,
Τὰς μελανὰς ἐλάτας σου, τοὺς βράχους τῶν ὀχθῶν σου
Τοὺς κρεμαμένους ἄνωθεν τῶν λείων σου ὑδάτων!

Ἂς ἔχῃ τὴν διάβασιν τοῦ φρίσσοντος Ζεφύρου
Καὶ τῶν ὀχθῶν σου τὴν βοὴν καὶ τὴν ἠχὼ ἐκείνων
Καὶ τὸν ἀργυρομέτωπον ἀστέρα τοῦ ἀπείρου
Τὸν χρίοντα τὴν ἔψιν σου διὰ λευκῶν ἀκτίνων!

Εἰθ' ὁ στενάζων ἄνεμος, ἡ αὔρα ἥτις κλαίει,
Εἴθε τὸ κοῦφον ἄρωμα τοῦ θείου σου ἀέρος,
Εἴθε πᾶν ὅ,τι βλέπει τις, ἀκούει ἢ εἰσπνέει,
Τὸ πᾶν νὰ λέγῃ: «Ἔκαιεν αὐτοὺς φλογώδης ἔρως!»

Γ'.—Ὁ Ἔλεος.

Ὕμνος ἀνατολικός.

Εἶπέ ποτε ὁ Πλάστης πρὸς τὸν ἥλιον:
«Σὺ ὁ ποιῶν τὸ ὄνομά μου ἔνδοξον,
Σύ, ὃν ἡ δεξιά μου στέλλει κομιστὴν
Τῆς λάμψεώς μου καὶ τῆς εὐφροσύνης μου,
Δι' ὃν μ' αἰνεῖ τὸ ἄπειρον ἐξεγερθέν,—
Ἀπὸ τῶν δώρων τοῦ ὡραίου σου φωτός,
Ἀπὸ τῶν γιγαντείων ἐν τῷ οὐρανῷ
Βημάτων σου, ἀπὸ τῶν ζωογόνων σου
Ἀκτίνων, ἃς παντὸς ἐκπίνει βλέφαρον,
Εἰπέ μοι, τί καθ' ὅλον σου τὸ στάδιον
Σὲ κάμνει πρὸς ἐμὲ μὲν ὁμοιότερον,
Εἰς δὲ τοὺς ὀφθαλμούς σου μεγαλήτερον;

Ὁ ἥλιος ἐν συστολῇ ἀπήντησεν:
«Οὐχὶ τὸ νὰ φωτίζω τὸ διάστημα,
Νὰ καταφλέγω τὴν ἀμμώδη ἔρημον,
Νὰ τήκω τοῦ Λιβάνου τὴν λευκὴν στολήν,
Οὐδὲ νὰ κατοπτρίζωμ' ἐν τῷ κύματι
Ἡ πύρινος νὰ πλέω ἐπὶ τοὐρανοῦ,
Ἀλλὰ τὸ νὰ εἰσδύω διὰ τῶν σχισμῶν
Τῆς ἐγκλειούσης φυλακῆς τὸν δέσμιον
Καὶ νὰ ξηραίνω δάκρυα τοῦ ὀφθαλμοῦ,
Ὃν ἐν τῷ σκότει τέρπει μί' ἀκτὶς φωτός!»

—«Καλῶς, ὑπολαμβάνει ὁ Ἰεχωβά·
Ὁμοίως ἀπονέμω τὴν ἀγάπην μου!»
Τὸν λόγον δὲ τοῦ Φοίβου πρὸς τὸν Ὕψιστον
Ἐγώ, τὸ ψάλλον ἔντομον, ἀσπάζομαι·
Διότι καὶ ἡ λύρα μου εὐδαιμονεῖ
Οὐχὶ ἂν πάλλῃ ὑπὸ δόξης πνεύματος,
Οὐδὲ ἂν ῥίπτῃ εἰς τὸν χρόνον μάταιον
Ἕν ὄνομα, οὐδὲ ἂν ψάλλῃ νικητάς,
Ἀλλ' ἂν ἐν τῇ νυκτὶ τῆς μοίρας ἀντηχῇ

Ὑπὲρ τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου πλάσματος,
Ὅπερ διάγει βίον ὅλως ἔρημον,
Καὶ ἂν εἰσδύῃ ἡ φωνή μου εἰς αὐτὸ
Διερχομένη τῆς καρδίας τὰς σχισμάς.

Δ'.—Ἐβράρα.

Αὐτοσχεδιασθὲν κατὰ τὴν ἔξοδον ἀπὸ τῆς φυλακῆς τοῦ Τάσσου.
1844.

Εἴτε θεὸς ἢ ἄνθρωπος, πᾶν μέγα πνεῦμα μαρτυρεῖ·
Τῆς τιμωρίας ὕστερον τὸ ὄργανον φιλοῦσι·
Τὸ ξύλον, ὅπου τελευτᾷ τὸ θῦμα, προσκυνοῦσι
Καὶ ἡ τοῦ Τάσσου φυλακὴ τιμῆς καὶ δόξης εὐμοιρεῖ.

Τοῦ Τάσσου φυλακὴ ἐδῶ, τοῦ Γαλιλαίου ἀλλαχοῦ,
Ἰκρίωμα τοῦ Σίδνεϋ, πυραί, σταυροί, ταφεῖα,
Ὁπόσον εἶνε καθ' ὑμᾶς οἰκτρὰ ἡ κοινωνία,
Ὅταν μισῇ τὸ θεῖον φῶς, τὸν εὐεργέτην νοῦ πτωχοῦ!

Πλὴν μέγα καὶ ἐλεύθερον ἐν μέσῳ δούλων καὶ μικρῶν
Ἐὰν τὸ πνεῦμα τελευτᾷ, πληροῖ βουλὴν Προνοίας,
Διότι τὸ ἰκρίωμα ἡμεῖς τῆς ἀληθείας
Ἀπανταχοῦ πηγνύομεν πρὸ τῶν τῆς πόλεως θυρῶν.

Ἀντὶ λοιπὸν ἐνδοιασμοῦ κρατύνωμεν ἡμᾶς αὐτούς!
Τὸ δῶρον ἐκτιμήσαντες ἀνοίξωμεν τὰς χεῖρας,
Δάκρυ καὶ αἷμα ὥρισε βουλὴ τῆς θείας μοίρας
Ὡς τῆς λυχνίας ἔλαιον τῆς φωτιζούσης τοὺς θνητούς!

Ε'.—Ὁ ἀποθνήσκων χριστιανός.

Τί ἤκουσα; Περὶ ἐμὲ τὸ σήμαντρον στενάζει!
Τί πλῆθος ἤδη εὐσεβὲς πενθοῦν με πλησιάζει;
Πρὸς τίνα οὗτος ὁ ψαλμὸς καὶ τὸ ὠχρὸν κηρίον;
Ὦ θάνατε, ἡ σὴ φωνὴ τὸ ἔσχατον ἐγγίζει
Τὰ ὦτά μου; Καὶ πῶς λοιπόν; Αὐτή με ἐξυπνίζει
Ἐγγὺς εἰς τὸ μνημεῖον;

Ὦ σὺ, πολύτιμε σπινθὴρ ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ θείου
Καὶ κάτοικος ἀθάνατος τοῦ χοϊκοῦ σαρκίου,
Ἀπόβαλε τὸν τρόμον σου: ὁ λυτρωτής σου φθάνει!
Ψυχή μου, ἄφες τὰ δεσμὰ καὶ ἵπτι πετομένη!
Λοιπὸν καλοῦμεν θάνατον, ἐάν τις τὰ τεμένη
Τοῦ οὐρανοῦ λαμβάνῃ;

Ὁ χρόνος, ναί, παρέδραμε τοῦ βίου μου τὸν ὅρον.
Ἀκτινοβόλοι ἄγγελοι τῶν οὐρανίων χώρων,
Εἰς ποῖα νέα μέγαρα τερπνῶς με ὁδηγεῖτε;
Εἰσῆλθον ἤδη εἰς φωτὸς ἀπέραντον αἰθέρα,
Ἐμπρός μου τὸ διάστημα εὐρύνθη καὶ ἡ σφαῖρα
Τῆς γῆς μακράν μου κεῖται!

Πλὴν τί ἀκούω; τὴν στιγμὴν τῆς ἐξεγέρσεώς μου
Φωναί με περιβάλλουσι μετὰ κλαυθμοῦ ἀκόσμου!
Ὦ ἀδελφοὶ ἐξόριστοι, ἐμέ, ἐμὲ θρηνεῖτε;
Ἀλλ' ἤδη ἔπιον ἐγὼ ἐκ τῆς σεπτῆς φιάλης
Τὴν λήθην καὶ τὸ πνεῦμά μου μετὰ γλυκείας ζάλης
Εἰς ὅρμον ἀφικνεῖται.

ς'.—Ἡ ψυχὴ (Le papillon).

Μὲ τὸ ἔαρ γεννᾶται, μὲ τὰ ῥόδ' ἀποθνήσκει·
Μὲ τὸν ζέφυρον τρέχει δι' αἰθέρος λαμπροῦ·
Εἰς πᾶν ἄνθος πετῶσα, ὅπερ θάλλον εὑρίσκει,
Ἀρωμάτων πληροῦται καὶ φωτὸς ἱλαροῦ·
Νέα ἔτι, τὴν κόνιν τῶν πτερῶν της τινάσσει
Καὶ ὡς ἄνεμος φεύγει τοὺς ἀστέρας νὰ φθάσῃ:
Ταῦτα πάντα ὡρίσθη ἡ ψυχὴ νὰ ποιῇ.
Παρομοίως ὁ πόθος, ὃν οὐδὲν καταπαύει,
Εἰς οὐδὲν ἐπαρκεῖται καὶ τὰ πάντα μὲν ψαύει,
Πλὴν ζητεῖ εὐτυχίαν ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ.

Ζ'. — Στροφαί.

Καὶ εἶπον: «Κατὰ τὴν ἐξῆς τοῦ βίου μου πορείαν,
Ν' ἀκολουθήσω καὶ ἐγὼ τοὺς πρότερον ἀνθρώπους,
Ὡς τὸ ἀρνίον τὸ περῶν τοὺς μητρικούς του τόπους,
Καὶ τῶν θνητῶν νὰ μιμηθῶ τὴν ἄφθιτον μωρίαν;

Ὁ μὲν ζητεῖ ποντοπορῶν τοῦ Μέμνωνος τὸ χρῆμα
Καὶ πνίγουσι τὰ κύματα τοὺς πόθους καὶ τὸ πλοῖον·
Ὁ δέ, τῆς δόξης ἐραστὴς καὶ ὑπ' αὐτῆς μεθύων,
Λαμβάνει ἕνεκα κενοῦ ὀνόματος τὸ μνῆμα.

Ἐκεῖνος δρέπει δι' ἡμῶν καὶ εὔκλειαν καὶ στέμμα,
Πλὴν ἔπειτα κατέρχεται τοῦ θρόνου τὴν βαθμίδα·
Ὁ ἄλλος, θέλων εἰς τερπνὴν νὰ ἐμπλεχθῇ παγίδα,
Ἀφιεροῖ τὴν τύχην του εἰς ἐρωμένης βλέμμα.

Πεινῶν διάγει ὁ ἀργός, τοῦ ὕπνου μόνον φίλος·
Ὁ γεωργὸς ἀροτριᾷ τὰ γόνιμα ἐδάφη·
Φονεύει ὁ πολεμιστής, ὁ λόγιος συγγράφει
Καὶ ὁ ἐπαίτης κάθηται εἰς τῆς ὁδοῦ τὸ χεῖλος.

Ἀλλ' ὅμως ποῦ ὑπάγουσιν; Ἐκεῖ ὅπου ὑπάγει
Τὸ φύλλον, ὅπερ ἡ πνοὴ διώκει τῶν χειμώνων,
Καὶ οὕτω πως μαραίνονται διὰ πολλῶν ἀγώνων
Αἱ γενεαί, ἃς ὁ καιρὸς καὶ σπείρει καὶ συνάγει.

«Ἐμάχοντο μὲν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ νικᾷ ὁ χρόνος:
Ὡς ποταμὸς τὴν ψάμαθον τῆς ὄχθης καταπίνει,
Ὁμοίως ἐξηφάνισε τὰ φεύγοντά των σμήνη·
Ἐφάνησαν, ἀπέθανον, ἀλλ' ἔζησαν συγχρόνως;

«Ἐγὼ τὸν Κύριον, εἰς ὃν πιστεύω, θὰ ὑμνήσω
Ἐν τῇ βοῇ τῶν πόλεων, ἐν τῇ ἐρήμῳ μένων,
Κατακλιθεὶς ἐπὶ ἀκτῆς ἢ πλοίου ἐπιβαίνων,
Πρὶν ἔτι ἀποκοιμηθῶ, ὁπόταν ἐξυπνήσω.»

Ἡ γῆ δέ μοι ἐφώναξεν: «Ὁ Κύριος τίς εἶνε·»
Ἐκεῖνος, ὅστις πανταχοῦ ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει,
Ἐκεῖνος, οὗ τινος ἡ χεὶρ τὸ σύμπαν περιπτύσσει,
Ἐκεῖνος, ἐξ οὗ ἔλαβον τὴν λάμψιν αἱ σελῆναι.

Ἐκεῖνος, ὅστις ἔπλασε τὰ ὄντα ἐκ μὴ ὄντων,
Ἐκεῖνος, οὗ τὰ βλέμματα ἐτόξευσαν ἡμέραν,
Ἐκεῖνος, ὅστις ἔθηκεν ἐπὶ κενοῦ τὴν σφαῖραν,
Ἐκεῖνος, ὅστις ἔκλεισεν ἄνευ ἀκτῆς τὸν πόντον.

Ἐκεῖνος, ὅστις ἀγνοεῖ τοῦ χρόνου τὸν κανόνα,
Ἐκεῖνος, ὅστις πάντοτε ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπάρχει
Καὶ ζῇ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς τοῦ παρόντος ἄρχει,
Καὶ τὸν φυγόντα ἐξ αὐτοῦ ἀνακαλεῖ αἰῶνα.

Αὐτὸς εἶνε ὁ Κύριος! Τὸ στόμα μου μὴ παύσῃ
Νά τον ὑμνῇ ἐνώπιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους:
Ὡς ἡ λυχνία ἡ χρυσῆ τοῦ ἱεροῦ τεμένους
Θὰ ψάλλω μέχρις οὗ αὐτὸς θελήσῃ καὶ με θραύσῃ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Νοεμβρίου 1882.

Σταμάτιος Α. Βάλθης.

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΡΙΖΩΝ ΠΟΛΕΟΣ ΤΗΣ ΚΑΡΙΑΣ

Περὶ τῶν Ἐρίζων ὁ κ. Waddington γράφει τὰ ἑξῆς:

«Ἡ μικρὰ αὕτη πόλις ἥτις μόλις μνημονεύεται παρὰ τῶν συγγραφέων ἔκειτο εἰς τὰ σύνορα Καρίας καὶ Φρυγίας (Πτολ. V. 2, 21), μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ ἀρκετὰ σπουδαίου ποταμοῦ ῥέοντος παρὰ τὰ Κίβυρα καὶ ἑνὸς τῶν παραποταμίων του ὅπερ Χάος (Chaïs) μὲν ὀνομάζεται ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Τίτου Λιβίου (XXXVIII, 14) ἀλλὰ τοῦ ὁποίου τὸ ἀκριβὲς ὄνομα εἶναι Καζάνης (Cazanès) ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν διαφόρων γραφῶν τῶν χειρογράφων καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἑνὸς νομίσματος τοῦ Θεμισονίου (πρβλ. Bullet. archolog. francais, σελ. 50 καὶ 51)»[1].

1 Rev. Numism. 1850, σελ. 373.

Τοῖς Ἐρίζοις ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Pellerin [1] νόμισμά τι ὅπερ ὁ Duchalais ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὅτι εἶναι ἀποικιακὸν νόμισμα τῆς Κορίνθου [2]. Εἶτα δὲ ἀπέδωκεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὁ Borrell [3] ἕτερόν τι νόμισμα περὶ οὗ φρονεῖ ὁ κ. Waddington ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν Ἀκαδίκειαν [4]. Ὁ κ. Waddington λοιπὸν εἶναι ὁ πρῶτος ὅστις ἐδημοσίευσεν ἀδιαφιλονίκητόν τι νόμισμα τῶν Ἐρίζων τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα [5].

Τῆς πόλεως ταύτης δημοσιεύω νῦν δύο ἄλλα νομίσματα, τὸ μὲν αὐτόνομον τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν τοῦ Καρακάλλα, ὧν ἕπεται ὧδε ἡ περιγραφή.

1. Κεφαλὴ Ποσειδῶνος πρὸς τὰ δεξιά, ὄπισθεν δ' αὐτῆς τρίκινα ἐστραμμένη πρὸς τὰ κάτω.

Ὀπ. ΕΡΙΖΗΝΩ(Ν). Ἀετὸς πρὸς τὰ δεξιὰ ἱστάμενος ἐπὶ κεραυνοῦ. Χαλκοῦς 4. [6]

2. ΑΥΤΟΚ. ΚΑΙ. Μ. ΑΥ. ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ. Προτομὴ τοῦ Καρακάλλα νεανίου πρὸς τὰ δεξιά, φέροντος τήβεννον καὶ ἔχοντος τὴν κεφαλὴν δαφνοστεφῆ.

1 Peuples et Villes, τόμ. II, σελ. 123, πίν. LXVI, 27.
2 Rev. Num. 1851, σελ. 402.
3 Num. Chron. Τόμ. IX, σελ. 150.
4 Rev. Num. 1856, σελ. 371.
5 Rev. Num. 1856 σελ. 373.
6 Τὸ αὐτὸ τοῦτο νόμισμα, ἀλλ' ἔχον τὴν κεφαλὴν τοῦ Διός, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ W. Webster ἐν τῷ Num. Chron. N. S. I. σ. 210. Ἓν νόμισμα τοῦ Βερολινείου νομισματικοῦ μουσείου φέρει τὴν κεφαλὴν τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τὰ δεξιά, ἐπὶ δὲ τοῦ ὄπισθεν τὴν Νίκην δεξιᾷ μετὰ στεφάνου καὶ κλάδου δάφνης. Ἡ ἐπιγραφὴ ΕΡΙΖΗΝΩΝ εἶνε γεγραμμένη εἰς δύο ὁριζοντίους γραμμάς. (Σημείωσις τοῦ συντάκτου τοῦ Βερολιναίου νομισματικοῦ περιοδικοῦ ἐν ᾧ τὸ πρῶτον γερμανιστὶ ἐδημοσιεύθη ἡ διατριβὴ αὕτη).

Ὀπ. ΕΠΙ ΕΡΓ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ ΑΛΕΞ. ΕΡΙΖΗΝΩΝ. Ὁ Ἥλιος ἵππος πρὸς τ' ἀριστερά, τῇ μὲν δεξιᾷ ὑψουμένῃ κρατῶν δυσδιάκριτόν τι ἀντικείμενον, τὴν δ' ἀριστερὰν ἐρείδων ἐπὶ τοῦ ἵππου· ὄπισθεν δὲ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἐξέχουσι δύο βέλη. . . . . Χαλκοῦς 10.

Κατὰ τὸ ἔτος 1855 εὑρισκόμενος ἐν Τεργέστῃ εἶδον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἀρχιάτρου de Vest νόμισμά τι αὐτόνομον τῶν Ἐρίζων οὗτινος τότε ἐσημείωσα τὴν περιγραφὴν ὡς ἑξῆς·

Κεφαλὴ Διὸς πρὸς τὰ δεξιά.

Ὀπ. ΕΡΙΖΗΝΩΝ. Ἀετὸς . . . . . Χαλκοῦς 4.

Ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ ἡ κεφαλὴ χαρακτηρίζεται ὡς ἡ τοῦ Διός. Ἀλλὰ πιθανῶς ἡ τριαινα, ἥτις, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ ἀπεικονίσματι τοῦ ἡμετέρου νομίσματος, εἶναι διὰ λεπτῶν γραμμῶν κεχαραγμένη, δὲν διεκρίνετο, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξέλαβα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ποσειδῶνος ἀντὶ τῆς τοῦ Διός. Οὐδ' ἐσημείωσα ἂν ὁ ἀετὸς ἵστατο ἐπὶ κεραυνοῦ καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ τ' ἀριστερά. Δὲν δύναμαι ἑπομένως ν' ἀποφανθῶ θετικῶς ἂν τὰ δύο ταῦτα κομμάτια εἶναι ὅμοια ἢ διαφέρουσι πρὸς ἄλληλα. Σημειῶ δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ συλλογὴ τοῦ Δρος de Vest μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κτήτορος αὐτῆς ἐπωλήθη εἰς τὸν ἐπίσης ἐν Τεργέστῃ διαμένοντα ἱκτρὸν Dreer ὅστις κατὰ τὸν θάνατόν του τὴν ἐκληροδότησεν εἰς τὸ ἀττικὸν Μουσεῖον τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος Klagenfurt, ἔνθα δὲ ὑπάρχῃ μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ τὸ ἄνω μνημονευθὲν νόμισμα.

Π. Ἀφμπρος.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΡΙΔΟΣ

Ἐν *Ἐλευσῖνι* εὑρεθεῖσας κατὰ τὴν σκαφὴν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Νικολάου ἡ Κουκουνάρη ἀντέγραψα τὰς δύο ἑπομένας ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς.

Ἐπὶ στήλης μικρᾶς στρογγύλης κοινῆς, λίθου ὑπογλαύκου·

ΚΩΝΩΨ
ΦΡΥΞ

γράμματα τῶν καλῶν χρόνων, ὧν τὸ Ψ καὶ τὸ Φ γωνιώδη τὰς καμπάς.

Ἐπὶ δὲ ἀσπιδοειδοῦς τινος κύκλου, ἐν μέσῳ τῷ ἀετώματι μνήματος ἔχοντος σχῆμα ναΐσκου·

ΕΦΕΣΙ
ΟΣ ΕΚΑ
ΛΟΥΜΗΝ
ΤΟΟΝΟ
ΜΑ

ἀμέσως δ' ὑπὸ τὴν ἀσπίδα ἔνθεν καὶ ἔνθεν·

ΚΕΙΜΑΙ ΔΕΕΝΘΑ

Καὶ ὑπὸ τὸ κάτω τῶν λέξεων τούτων προέχον γείσωμα·

ΝΒ· ΑΙΔΕΙC ΟΔΟΝΛ . . Η

Ὁ δὲ σηκὸς ἐνέχει παιδὸς κρατοῦντος στρουθίον ἀνάγλυφον κακότεχνον.

Τὸ ἔργον τῶν κατωτάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων, τοῦ δὲ Δ τὸ δεξιὸν σκέλος ὑπερτείνεται καὶ ὑπὲρ τὴν κορυφήν.

* *
*

Κατὰ Δεκέμβριον 1881, ἐν *Μεγάροις*, εὐτυχήσας ἀντέγραψα ἐπιγραφὴν ἐκταφεῖσαν ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς πολλὰ τὰ ἀρχαῖα μεγαρικὰ λείψανα ἐχούσης ἐνεκτισμένα Ἁγίας Παρασκευῆς, ἐκκλησίας ἐνοριακῆς τρισυποστάτου τῶν Μεγάρων.

Λίθος ὑπογλαύκου ἀνοικτοῦ χρωματος ὀρθογώνιος, ἀπολήγων εἰς ῥίζαν ἀκατέργαστον δι' ἧς κατείχετο ἐμπεπηγμένος τῇ γῇ, ἣν κεχωσμένος μέρος μὲν ὑπὸ τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν αὐτῆς γωνίαν, μέρος δὲ προέχων αὐτοῦ ὑπὸ τὸ χῶμα τοῦ προαυλίου καὶ διερρηγμένος ἀκριβῶς κατὰ τὸ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας ἐπαφῆς. Σκαπτομένων δὲ θεμελίων διὰ τὸ κτιζόμενον περιτείχισμα τοῦ προαυλίου ἀπεκαλύφθη ὁ λίθος μήκους [ ]ῳ περίπου μέτρου ἀπὸ τῆς ἀριστερᾷ τῷ ἀναγινώσκοντι γωνίας μέχρι τῆς τεθρυπτημένης ἄκρας καὶ ὕψους 50 περίπου ἑκατοστῶν ἀπὸ τῆς περατούτης τὴν ἀκατέργαστον ῥίζαν ἰσογαίου γραμμῆς μέχρι τῆς κορυφῆς.

Ἀναγινώσκεται δ' ἐπὶ τοῦ γεισώματος αὐτοῦ (ὕψους ἐλάττονος τῶν 10 ἑκατοστῶν) ἱκανῶς μεγάλοις γράμμασι ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγεγραμμένον·

Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος Ὀπτελλίαν Φίλαν Θύ[γατρα] . . . . . .
Σαβείνου τοῦ Κυιράνου Ἀρχιερέως ἀνέθηκαν ἱέρειαν . . . . . (εὐνοίᾳ τῇ (sic) πρὸς τὴν πόλιν καὶ ἐπὶ μεγαλοψυχίᾳ (sic) ἐν διανο[ίαις . . . . .

Καὶ εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἁπλῆν τοῦ γεισώματος γραμμήν, ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ μέσον τῆς ἐπιγραφῆς ἡ λεξις

ΠΟΛΛΑΚΙ

Κενὸς χῶρος ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τοῦ λίθου μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν δύο τελευταίων στίχων, 20 περίπου ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου· σχεδὸν δὲ διπλάσιος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου στίχου, ἱκανῶς εἰσεχούσης, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδόθη.

Αἱ δύο κάθετοι γραμμαὶ τῆς πρώτης λέξεως σαφῶς δεικνύουσι τὸ ἄρθρον η, καίπερ ἐφθαρμένης τῆς ὁριζοντίου γραμμῆς.

Ἀκριβὴς δὲ παρατήρητις τοῦ λίθου καὶ τοῦ ἐξεπίτηδες ληφθέντος ἀποτυπώματος τοῦ ἐφθαρμένου τμήματος αὐτοῦ ἔπεισέ με ὅτι μετὰ τὸ σαφὲς ΠΤΕΛΛΙΑΝ ἕπεται Φ κατὰ μέρος σωζόμενον, μεθ' ὃ ἴχνη ΙΛΑ. Ὅθεν ἀσφαλῶς ἀναγινώσκω· *Ὀπτελλίαν Φίλαν, Οὐι(δίου ;)*, αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς

ἀνατεθειμένης ἱερείας. Τί δὲ τὸ κάτω τοῦ γείσου ΠΟΛΛΑΚΙ ζητεῖ ἀπηωρημένον ἐν τοιαύτῃ θέσει; Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κ. Κουμανούδη, ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς *διανομάς*, ἃς μεγαλοψύχως καὶ *πολλάκις* ἐποίησεν ἡ ἱέρεια κατὰ τὰς ἑορτάς.

Τίς δ' ὁ Θεὸς ᾧ ἐδούλευεν ἡ τέως ἡμῖν ἄγνωστος ἱέρεια καὶ ποία ἡ οἰκογένεια αὐτῆς; Ἵνα ταῦτα καταμάθωμεν, εὐχηθῶμεν ὅπως ἀρχαὶ ἐπιμελέστεραι ἐξαγάγωσι τῶν θεμελίων τὸ λοιπὸν τοῦ λίθου τμῆμα.

* *
*

Παρὰ τὴν πεδιάδα τοῦ *Μαραθῶνος*, ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἀσωμάτων Πετράκη ἀνήκοντος μετοχίου «Ξυλοκερίζης» ὁ καταβαίνων εἰς τὸν Μαραθῶνα, πρὸς αὐτῇ τῇ ὁδῷ, ἀριστερᾷ μὲν βλέπει δρῦν εὐμεγέθη, δεξιᾷ δὲ φρέαρ νεότευκτον φέρον τήνδε τὴν ἐπιγραφήν· «Δαπάνῃ Μισαὴλ Διονυσίου Συμβούλου τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἀσωμάτων Πετράκη 1882». Περὶ δὲ τοῦτο τὸ φρέαρ εἰσὶ τεθειμένοι δύο ἢ τρεῖς ἀρχαῖοι λίθοι, ὧν ὁ δεξιόθεν ἱστάμενος στήλη ἐπιτύμβιος μεγάλη λίθου λευκοῦ πεντελησίου πάντοθεν εἰργασμένου, πλὴν μόνον ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας, ἥτις φαίνεται ὅτι προστηρείδετό που τὸ πάλαι μὴ οὖσα δρατὴ τοῖς προσερχομένοις τῷ τάφῳ. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς τῆς στήλης κατὰ τὸ μέσον ὑπάρχει λάξευμα χρήσιμον εἰς ἐνσφήνωσιν κοσμήματός τινος ἢ γλυπτῆς εἰκόνος ὑπὸ δὲ τὸ κοίλωμα τοῦτο, κατὰ τὸ μέσον τοῦ γεισώματος τῆς στήλης, φαίνεται ὀρατὰ ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας καὶ πρὸς τ'ἀριστερὰ τοῦ ὀρύγματος δι' αἰχμῆς τινος ἢ καρφίου ἀμυδρῶς καὶ ἀνωμάλως κεχαραγμένα διακρίνονται πρῶτον μὲν σχῆμά τι παρεμφερὲς Π, εἶτα δὲ κατὰ συνέχειαν σαφῆ τὰ γράμματα ΡΟ, ἤτοι ἡ συλλαβὴ *Προ*, ἔργον ἀέργου τινὸς ἀντιγράψαντος προφανῶς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δημοτικοῦ *Προβαλλίσιος*.

Ὑπὸ δὲ τὸ γείσωμα καὶ τὰ γράμματα ταῦτα τὰ παρείσακτα κεῖνται δύο μεγάλοι ἐπιμελῶς ἐξειργασμένοι καὶ ἐπιεικῶς ἐξέχοντες ῥόδακες,—ὧν ὅμοιοι κατὰ τὸ αὐτὸ ὕψος ὑπάρχουσιν ἀνὰ εἷς καὶ ἐφ' ἑκάστης τῶν πλαγίων πλευρῶν,—καὶ ὑπὸ τοὺς δύο ῥόδακας μεγάλοις γράμμασι κεχαραγμένον ἀναγινώσκεται

Ἐλπίνης
Ἐλπινίκου
Προβαλίσιος
Εὔνικος
Ἐλπινίκου
Προβαλίσι (ος)

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἀνέκδοτος καθ'ὅσον ἐγὼ γινώσκω, προστίθεται νῦν δεκάτη τρίτη εἰς τὰς δώδεκα γνωστὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς τὰς περιεχομένας ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἀττικῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν τοῦ κ. Σ. Α. Κομ-

μανούδη καὶ μετενεχθείσας εἰς τὸν δεύτερον τόμον τοῦ Corpus inscriptionum atticarum τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημίας, ἀναφερομένας δὲ εἰς νεκροὺς δημότας τῆς Προβαλίνθου. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐκ τῶν δώδεκα ἐκείνων ἐπιγραφῶν ἐννέα μὲν εὑρέθησαν ἐν Ἀθήναις, μία δ' ἐν Πειραιεῖ, μία ἐν Σαλαμῖνι καὶ μία μόνη ἐν τῇ μαραθωνικῇ πεδιάδι κατὰ τὸ χωρίον Βρανᾶν, ἡ ἐντεῦθεν δημοσιευομένη ἐπιτύμβιος στήλη, καθ' ἃ ἐρωτήσας ἔμαθον παρ' ἀξιοπίστων ἀνδρῶν, εὑρέθη πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ἐν θέσει ἀποκέντρῳ τῆς πεδιάδος ὄνομα ἐχούσῃ ἀλβανικὸν Δάρδιζα (μικρὰ ἀχλαδέα), ἀπεχούσῃ δὲ ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας πρὸς βορρᾶν τοῦ φρέατος παρ' ὃ μετακυλισθεῖσα ὑπὸ τοῦ φιλοτίμου μοναχοῦ ἐστήθη. Ἔχει δὲ τοῦτο σημασίαν τινά, ζητουμένης ἔτι τῆς θέσεως τῆς Προβαλίνθου· διότι ταράττει τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ τελευταίου ἐπιμελῶς μελετήσαντος τὴν μαραθωνικὴν τοπογραφίαν κ. H. Lolling, ὅστις, ἄριστα ἀνασκευάσας τὸν Leake καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ οὐκ ὀλίγους τοπογράφους, ὀρθῶς μὲν μετέθεσε πάλιν τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μαραθῶνα ὅπου νῦν τὸ ὁμώνυμον χωρίον κεῖται, ἐν δὲ τῷ κενωθέντι Βρανᾷ ἐπεχείρησε νὰ ἐγκατεστήσῃ τὴν Προβάλινθον ἀρυσάμενος ἐπιχείρημα καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μόνος εὑρεθεὶς ἐν Μαραθῶνι τύμβος Προβαλισίου ἐν Βρανᾷ ἔκειτο (Mittheilungen des deutschen Arch. Institutes, I. σ. 66 ἑπ.). Ἴσως δὲ καὶ ἐνισχύει τὴν εἰκασίαν τοῦ Leake ὅτι ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐκτάσει τῇ καλουμένῃ σήμερον *Βαλαρί* ἔκειτο τὸ πάλαι ἡ Προβάλινθος, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀργαλικίου, ἀποδεικνύουσα ὅτι, καθὼς αὕτη, οὕτω καὶ ἡ ἐν Βρανᾷ εὑρεθεῖσα ἐπιτύμβιος στήλη ἦσαν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐστημέναι ἔξω τῆς περιοχῆς τῆς Προβαλίνθου, ἀμφότεραι δὲ οὐ πολὺ μακράν, αὕτη μὲν πρὸς δυσμὰς ἐκείνη δὲ πρὸς νότον αὐτῆς.

Στ. Ν. Δραγούμης.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ

Ἀφορμὴν εἰς ἀποστολὴν πρὸς δημοσίευσιν τῶν κατωτέρω δώδεκα ἐν Ζακύνθῳ ἐπιγραφῶν μοι παρέσχον αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Ὄθωνος Riemann ἐν ἔτει μὲν 1880 δημοσιευθεῖσαι, πρό τινων δὲ ἡμερῶν περιελθοῦσαι εἰς χεῖράς μου, ἀρχαιολογικαὶ ἐν τοῖς Ἰονίοις νήσοις ἔρευναι (Recherches archéologiques sur les Iles Ioniennes Paris 1880) ἔνθα, γενομένου λόγου περὶ τῶν ἐν Ζακύνθῳ ἐπιγραφῶν, τῶν ἐν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις καὶ ἰδίως τῆς ἐν τῇ συνοικίᾳ ἁγίου Λουκᾶ οἰκίας Ῥώμα, δὲν σημειοῦνται εἰ μὴ τρεῖς τῶν ἐν αὐτῇ, ἃς καὶ μόνας ἠδυνήθη, ὡς ἀναφέρει ν' ἀντιγράψῃ[1]. Τὰς λοιπὰς δώδεκα ἐκ τῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς οἰκίας ταύτης ἐκτισμένων ἐπιγραφῶν ἀντιγράψας πρό τινος χρόνου, ἐπεφυλαττόμην νὰ δημοσιεύσω μετὰ παραβολὴν πρὸς τὰς μέχρι τοῦδε δημοσιευθείσας, ὡς εὑρεθείσας ἐν Ζακύνθῳ ἐπιγραφάς, ὅπερ δὲν ἠδυνάμην ἐνταῦθα νὰ πράξω διὰ τὴν ἔλλειψιν βιβλιοθήκης, ἡ γνώμης τινος

1) Recherches arch. Zante σελ. 13.

ἀρχαιολόγου. Αἱ τελευταῖαι ὅμως ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι τοῦ κ. Riemann ἀνδρὸς ἐνημέρου μὲν εἰς τὰς τοιαύτας δημοσιεύσεις, δημοσιεύσαντος δὲ ὡς ἀνεκδότους τὰς τρεῖς ἐκ τῶν δεκαπέντε εὑρισκομένων ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἐπιγραφῶν, ὑποδεικνύουσιν ὅτι καὶ αἱ κατωτέρω δὲν εἶναι δεδημοσιευμέναι, ἢ τοὐλάχιστον ἀναγεγραμμέναι εἰς τὰς γνωστὰς καί πως προσιτὰς καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πολλοὺς καὶ ἥκιστα ἀρχαιολόγους Συλλογὰς ἀρχαίων ἐπιγραφῶν.

Αἱ δημοσιευόμεναι κατωτέρω ἐπιγραφαὶ ἀναγινώσκονται μετά τινος δυσκολίας· ἄνω δὲ αὐτῶν φαίνονται ἀνάγλυφα, ἀπεικονίζοντα τὰς συνήθεις ἐν ἐπιτυμβίοις λίθοις παραστάσεις, οἷον ἀποχαιρετισμούς κλπ. Ἡ μεγαλειτέρα δὲ τούτων, ἡ καὶ προτασσομένη ἐνταῦθα, εἶναι ἡ μᾶλλον εὐανάγνωστος· ἔχουσι δὲ οὕτως :

I

Ἰσίδωρε Μαιῶτα Ὑδάμια Μαιῶτα
Ἰσίδωρε Ἀπαμεῦ Βιθυστρίλιε (;)
Καλλιόπη Ὀδη(σεῦ) δμόνοια
Ἑρμόλαε Ῥωσεῦ
Ἀντίπατρε Ματακηνὲ
Ἀσκληπιάδη Σιδῆτα
Ἀπολλωνίδη Μαρισινὲ
Νικηφόρε Ἰοπεῖτα
Μενέλαε Μαραθηνὲ
Πόση Μαραθηνὲ
Ἡρακλείδη Μαιῶτα
Νικία Μαιῶτα
Ἀμμωνία Κυρηναίκα
Καὶ θυγάτηρ Ἀπολλωνία
Νικήστρατε Ἀπαμεῦ
Λαοδίκη Ἀπάμισα
Δάμων Μινατὲ
Ζαῖδε Ναβαταῖε
Δάμα Ἰστριανὲ
Οἱ Πρωτάρχου (Χρ)ηστοὶ
Χαίρετε

II

Διόδοτε Ἀρτεμι
δώρου Χρηστὲ
Χαῖρε

III

Ξένων 'Απολλοδώρου 'Απαμεῦ Χρηστὲ Χαῖρε.

IV

'Ιλιόδωρος 'Αντιπάτρου Χρηστὲ χαῖρε καὶ 'Αλέξανδρος 'Αλεξάνδρου.

V

Λαοδίκη ἡ Διονυσίου 'Αντιόχισσα Χρηστὴ χαῖρε

VI

Σωστ(ρ)άτη Χρηστὴ χαῖρε

VII

Μελίτων Ωρελίωνος Χρηστὲ χαῖρε.

VIII

Πώλλα Σταλακία Χαριτίν(η) Χρηστὴ Χαῖρε.

IX

Μερόπη Στερτινία Λευκίου Ρω μαία Χρηστὴ Χαῖρε.

X

'Ανδρόσ . . .
'Απαμε(ῦ)
"Αλυπε . . .

XI

'Αφροδίσιε Ναστάνιε Διονυσίου 'Αφροδισίου Χρηστοὶ χαίρετε.

XII

Πόπλιε Οὐόλο . . .
Γαΐου Ρωμαῖε Χρηστὲ
Χαῖρε.

"Αλλας δέ τινας ἐπιγραφὰς ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἡμιεσβυσμένας καὶ δυσαναγνώστους, ἀπέπειράθην ν' ἀντιγράψω, ἀλλ' ἀφῆκα ἡμιτελεῖς, ἀναβαλὼν τὴν συμπλήρωσιν ἐς ἄλλοτε. Περὶ δὲ τῆς πρώτης, τῆς καὶ ἐκτενεστέρας τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν, εἶχον πληροφορηθῇ, ὅταν τὴν ἀντέγραφον παράτινος τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, ὅτι αὕτη ἀντεγράφη ποτὲ ὑπὸ διελθόντος τινὸς ἐπισήμου ξένου. 'Αγνοῶ ἐὰν καὶ που ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τούτου, οὔτε θὰ τὸ μάθω ἴσως ἐνταῦθα, ἔνθα ἐλάχιστον χρόνον διαθέτομεν εἰς τοιαῦτα ἀρχαιολογικά Δ ἀπαν ἐνδεχόμενον τίθημι καὶ τὴν ὑπογραφήν μου ἐνταῦθα οὐχὶ πρὸς ἀποφυγὴν ἀμφιβολίας διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς, ἀλλὰ σχεδὸν διὰ τοὐναντίον· τοῦτο δὲ ἵνα μὴ ὑπολάβῃ τις τῶν ἀναγνωστῶν ὅτι ὑπὸ τὴν ἀνωνυμίαν ἢ τ' ἀρκτικὰ γράμματα ὀνόματός τινος κρύπτεται μετριοφρόνως ἀρχαιολόγος τις καὶ ἐπαναπαυθῇ ἐπὶ τοῦ ἀπταίστου τῆς ἀντιγραφῆς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων.

'Ἐν Ζακύνθῳ 1881. Τιμ. 'Αμπελᾶς.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

Τὴν κάτωθι ἔμμετρον ἐπιγραφήν, ἥτις ὑπάρχει ἐπὶ πλακὸς φερούσης ἀνάγλυφον ἱππέα τοῦ Δ' μ. Χ. ἴσως, τέχνης δὲ βκναύτου λίαν, ἐπειδὴ κακῶς ἀντεγράφη καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ (σελ. 344), ἀναδημοσιεύομεν ἔχουσαν οὕτω :

ΠΡΟΣ ΓΑΜΟΝ ΕΡΧΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΥ
ΣΤΕΦΑΝΟΙΣ ΥΜΕΝΑΙΟΙΣ ΗΡΠΑΣΕ ΜΕΙ
ΚΙΑΔΗΝ Ο ΦΘΟΝΕΡΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΝΥΝ ΟΥ ΘΑΛΑΜΟΣ
. . . . . .
. . . . .

Παρατηρητέα ἡ μετὰ τὴν αἰτ. *γάμον* ἀκολουθία τοῦ *καὶ* μετὰ δοτ.

—'Εγγὺς τῆς εἰς θέσιν Καλκανάκια λιθίνης γεφύρας τοῦ Ληθαίου ἦν ἐντετειχισμένη πρὸς κρήνην πλαξ μικρικρίνη ἐνεπίγραφος, ἥτις μετηνέχθη προσωρινῶς ἐν τῇ ἐνταῦθα Λέσχῃ.

'Η δ' ἐπὶ τῆς πλακὸς ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε :

ΦΩΤΑ ΘΕΟΙΣ ΙΚΕΛΟΝ ΣΤΥΓΕΡΩΝ ΙΗΤΟΡΑ ΝΟΥΣΩΝ
ΜΟΙΡΗ ΥΠΑΤΡΕΠΤΩ ΚΙΜΒΕΡΑ ΤΥΜΒΟΣ ΕΧΕΙ
ΟΝ ΠΙΝΥΤΗ ΠΑΡΑΚΟΙΤΙΣ ΑΝΙΑΡΟΝ ΓΟ(ΟΩΣ)Α
ΘΑΨΕΝ ΑΚΟΙΜΗΤΟΙΣ ΔΑΚΡΥΣΙΝ ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ Λὴκ προσθεὶς ἐπιτυχῶς τὴν λέξιν τοῦ α' στίχου *roύσωr* φαίνονται ὅμως τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τῆς λέξεως ἔτι καὶ νῦν, τὴν δὲ τελευταίαν λέξιν τοῦ γ' στίχου ἀφῆκεν ἀσυμπλήρωτον ἀναγνοὺς π τὸ πρῶτον αὐτῆς γράμμα, ὅπερ μᾶλλον γ· νῦν φαίνεται καὶ οὕτω δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἡ μετοχὴ *γοάωσα* ἀποδιδοῦσα καλῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ στίχου.

— Ἐν τινι ὀθωμανικῷ νεκροταφείῳ κειμένῳ κατὰ τὸ Α. μέρος τῆς πόλεως Τρικκάλων, ἵσταται στήλη ἐπιτυμβία φέρουσα τὰ γράμματα τάδε τῶν ὑστέρων μ. Χ. Ῥωμαϊκῶν χρόνων:

ΕΥΤΥΧΟΣΗ Δ(Ω)
ΤΗ ΙΔΙΑ ΣΥΜΒΙ (Α)
ΜΝΕΙΑ ΣΧΑΡΙ(Ν)
ΗΡΩΣΧΡΗ Σ(ΤΕ)
ΧΑΙΡΕ

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην δημοσιεύσαντες ἄλλοτε καὶ ἐν τῷ Παρνασσῷ συνεπληρώσαμεν ἐν τῷ α' στίχῳ τὸ ὄνομα γυναικὸς Ἰδίστης φερόμενον ἐν ἐπιγραφαῖς ἐκλαβόντες τὸ μετὰ τὸ δ γράμμα ὡς ι, ὀρθοτέρα, ὅμως παρατήρησις τοῦ λίθου πείθει ὅτι δὲν εἶναι Ι, ἀλλὰ λείψανον ἄλλου γράμματος πιθανῶς Ω· ἡ ὑπάρχουσα κερκὶς· κατὰ ταῦτα τὸ ὄνομα δὲν εἶναι Ἰδίστη τὸ δὲ τη μὲ τὸ ὁποῖον ἄρχεται ὁ δεύτερος στίχος εἶναι τὸ ἄρθρον ἄνευ τοῦ προσγεγραμμένου δ καὶ ἐν παλαιοτέραις ὡς γνωστὸν ἐπιγραφαῖς παραλείπεται, πολλάκις. Ὁ Εὔτυχος ἄρα ἔστησε τὴν στήλην ἐπὶ τύμβου τῆς ἰδίας συμβίας, ἥτις ἴσως ὀνομάζετο Ἡδώνη συμπληροῦμεν δὲ τὴν λέξιν τοῦ δ' στίχου *χρηστὲ* καὶ οὐχὶ *χρηστὴ*, διότι ἡ φράσις *Ἥρως χρηστὲ* ἐγράφετο στερεοτύπως, ὡς γνωστόν, ἐπὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς προστιθεμένης ἐνίοτε τῆς λέξεως, *Ἄλυπε*· οὕτως ἀνέγνων πρὸ καιροῦ ἔν τινι τῶν ἐν Ἀκρίσσῃ νεκροταφείων πρὸς τὸ Μ. τῆς πόλεως κειμένῳ τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε.

ΕΥΤΥΧΙΣ ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΥ
ΘΥΓΑΤΗΡ ΗΡΩΣ
ΧΡΗΣΤΕ ΧΑΙΡΕ

Ἐν Τρικκάλοις.

Κ. Ν. Ἀκαμηράλης.

ΟΡΟΣ ΡΕΙΡΑΙΩΣ

(Π)ΡΟΠΥΛ	(Π)ροπύλ
ΟΔΕΜΟΣ(ι)	ου-δήμοσ(ι)
Ο(Η)ΟΡΟΣ	ου ὅρος

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν μέχρι τοῦδε κατὰ καιροὺς ἐν Πειραιεῖ εὑρεθέντων ὅρων νέος προστίθεται διὰ τοῦ σήμερον τὸ πρῶτον δημοσιευομένου. Δι' αὐτοῦ προσδιορίζεται ἀκριβῶς ἡ θέσις μιᾶς τῶν πυλῶν τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν πρὸς τὴν μεσημβρινὴν κατάκλισιν τοῦ λόφου τῆς Μουνυχίας κειμένων, διότι πρόπυλον καλεῖται ὁ πρὸ πύλης τινὸς τόπος ὁ ἀνήκων ἀποκλειστικῶς τῷ δημοσίῳ. Ἀνευρέθη δὲ ἡ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιγραφὴ τῇ 15 τρέχοντος μηνός, κατακιβαζομένης τῆς ὁδοῦ, ὄπισθεν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Γεωργίου Βικέλλα κειμένης ἐπὶ τῆς νέας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸν λιμένα τῆς Μουνυχίας, εἰς βάθος 1,50 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Γέγραπται δὲ ἐπὶ λίθου ἐγχωρίου κανονικῶς τετρημένου ὕψους 1,26, πλάτους 0,37, πάχους 0,24 καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ ἐπιφκνείας καλῶς εἰργασμένης ἐν τρισὶ στίχοις ἀρχαϊκοῖς γράμμασιν. Ἕνεκεν ἐλλείψεως στοιχείων δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν τὸ σχῆμα τῶν ἀρχαϊκῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ στήλη, ἀνευρεθεῖσα ὀρθία, ἐστραμμένη πρὸς τὴν πόλιν, καὶ πλησίον τείχους βλέποντος εἰς ἀπόστασιν 5 μέτρων πρὸς ἀνατολάς, προδίδει τὴν θέσιν, ἐν ᾗ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἵστατο, τουτέστιν, ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν μακρῶν τῆς πόλεως τειχῶν. Τὰ γράμματα δικαιώζουσι τὰ ἴχνη ἐρυθροῦ χρώματος. Ὁ κ. Σ. Κουμανούδης ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ (Τόμος Η', τεῦχος Δ', σελ. 290 – 1)· ὁμοίαν ἐπιγραφὴν τῇ ἀνωτέρω εὑρεθεῖσαν ἐν Πειραεῖ τῷ 1870 κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.

Ἐν τέλει προτρέπομεν τὴν δημοτικὴν ἀρχήν, ἵνα ὀνομάσῃ τὴν ὄπισθεν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Βικέλλα ὁδόν, «Ὁδὸν Προπύλου» διότι τὰ τῶν ἰδιωτῶν ὀνόματα ἐπὶ τοπογραφικοῦ τινος χάρτου παρέρχονται ὡς τὰ μακρὰ τῆς θαλάσσης κύματα ἐπὶ τῆς ἀμμώδους Φαληρικῆς ἀκτῆς. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου πεσόντος λέγομεν, ὅτι καὶ ἡ σήμερον καλουμένη ἐσφαλμένως ὁδὸς Σωτείρας δέον ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ «Ὁδὸς Φίλωνος», ἡ δὲ ὁδὸς ἡ διερχομένη ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Ἀργυράκη, «Ὁδὸς Σκευοθήκης». Οὕτως οἱ περὶ τὰς Πειραϊκὰς ἀρχαιότητας ἀσχολούμενοι ἀσφαλέστερον εὑρίσκουσι τὰς τοποθεσίας τῶν λειψάνων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ στήλη κεῖται νῦν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Γεωργίου Βικέλλα.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 23 Νοεμβρίου 1882.

Ἀλέξανδρος Ν. Μελετόπουλος.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩι

Ἐὰν ἀπελευθερωθῇ ποτε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἔλεγεν ὁ Πουκεβίλ, καὶ ἐνεργήτῃ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφάς, μεγάλοι θησαυροὶ θέλουσιν ἐξαχθῇ ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς! Ὅλως τοὐναντίον ὅμως ἐφρόνει ὁ συμπατριώτης αὐτοῦ καὶ ἐπιφανὴς ἀρχιτέκτων Blouet, μέλος τῆς expédition scientifique du Morée, ὅστις ἐνεργήσας μάλιστα μικρὰς τινας ἀνασκαφὰς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ οὐδὲν ἀνεῦρε, καὶ ἐκ τούτου οὐδὲν σπουδαῖον προέβλεπεν ἐκ τῆς τοῦ ἱεροῦ ἀνασκαφῆς. Τὴν ἀπαισιόδοξον ὅμως αὐτοῦ προφητείαν διέψευσαν αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑφ' ἡμῶν γενόμεναι ἀνασκαφαί, διότι, ἐὰν λάβωμεν

ὑπ' ὄψιν τὸν χρόνον, τὰ μέσα, καὶ τὰς γενομένας δαπάνας, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι οὐδαμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀνεφάνησαν τοσοῦτον σπουδαῖα εὑρήματα, ὅσον ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταύταις. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην καταδεικνύει ἡ ἑξῆς σύντομος περὶ τῆς πορείας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν ἔκθεσις.

1. Συμπληρωτικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ Θεάτρου.— Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνεσκάφη τὸ θέατρον, ἀλλ' ὑπελείπετο ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ἀναλημμάτων καὶ τῆς σκηνῆς. Τοῦτο ἐγένετο ἐφέτος καὶ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀνεφάνησαν νέαι τινὲς καὶ ἄγνωστοι ὑποδιαιρέσεις ἐν τῇ σκηνῇ, καὶ ἐβεβαιώθησαν αἱ περὶ τῶν μὴ ἀνασκαφέντων μερῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰκασίαι μου [1], ἤτοι ὅτι τὸ θέατρον εἶχεν εἰσόδους κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ διαζώματος, τοῦ διαχωρίζοντος τὸ κοῖλον εἰς ἀνώτερον καὶ κατώτερον τμῆμα, καὶ ὑπὲρ τὸ κοῖλον ἐν τῷ τείχει τῷ περιβάλλοντι τὸ ὅλον θέατρον, καὶ ὅτι ἡ σκηνὴ ἀνῳκοδομήθη μὲν ἐν ῥωμαϊκοῖς χρόνοις, ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς σχέδιον δὲν μετεβλήθη, διότι οἱ θεμέλιοι λίθοι εἶναι ἀναμφισβητήτως ἑλληνικοί. Ἔτι δὲ εὑρέθησαν δύο ἀγάλματα, *Ἀσκληπιὸς* καὶ *Ὑγίεια*.

2. Ἡ Θόλος τοῦ Πολυκλείτου.— Περατωθείσης τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ θεάτρου, ἠθέλησα νὰ ἐξερευνήσω τὸν λοιπὸν τοῦ ἱεροῦ χῶρον, καὶ οὕτω διὰ μακρᾶς τάφρου, ἣν ἤνοιξον πρὸς βορρᾶν τοῦ σταδίου, ἀνεφάνη μέγα περιφερὲς οἰκοδόμημα (διάμ. 32.65) ὅπερ μετὰ μηνῶν τινων ἐργασίαν ἀπεκαλύφθη νῦν καὶ ἐκαθαρίσθη ἐντελῶς. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἔχει σχῆμα περιφεροῦς ναοῦ, τοιοῦτον οἷον τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ Φιλιππεῖον, καὶ περιβάλλεται ὑπὸ δύο στίχων κιόνων (καὶ οὐχὶ τριῶν ὡς ἐνόμιζον πρὸ τῆς ὁλοσχεροῦς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ), ὧν ὁ μὲν ἐξωτερικὸς δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ὁ δὲ ἐσωτερικοῦ ἰωνικοῦ, μετὰ περιέργου καὶ πρωτοφανοῦς ἀρχαϊκοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου. Ὑπὸ τὸ ἔδαφος δ' αὐτοῦ ἔχει περιεργότατον οἱονεὶ λαβυρινθῶδες ὑπόγειον ἐκ τριῶν συγκεντρικῶν κύκλων συγκείμενον, δι' ὧν μόλις ἠδύνατο, διὰ τοῦ μεταξὺ διαστήματος, νὰ διέρχηται ἄνθρωπος. Καὶ εἰς τί μὲν ἐχρησίμευε τὸ ὑπόγειον τοῦτο, εἶναι ἄγνωστον, καὶ τοι πολλὰ δύνανταί τις περὶ τούτου νὰ εἴπῃ. Τὴν ἐπιστήμην ὅμως ἐνδιαφέρει πρὸ πάντων ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος μορφή, αὕτη δὲ εἶναι τῳόντι μεγαλοπρεπεστάτη. Ἡ ἐκ μαρμάρου κατασκευὴ αὐτοῦ, αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μορφαί, αἵτινες ὁμιλλῶνται πρὸς τὰ κάλλιστα δημιουργήματα τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν ἐκ τῆς Ὑδροῤῥόης κεφαλῶν λεόντων, δεικνύουσιν ἔργον τῶν καλλίστων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς χρόνων. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, βέβαιον σχεδὸν καθίσταται, ὅτι τὸ πρωτοφανὲς τοῦτο οἰκοδόμημα εἶναι ἡ περίφημος

1. Ἴδε τὴν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας τοῦ ἔτους 1881 ἔκθεσίν μου περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀνασκαφῶν.

ἐκείνη *Θόλος* τοῦ Πολυκλείτου, ἐν ᾗ ὑπῆρχον αἱ τοῦ Παυσανίου γραφαί, καὶ ἣν μετὰ θαυμασμοῦ ἀναφέρει ὁ Παυσανίας.

Εὑρέθησαν δ' ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ταύτῃ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ οἰκοδομήματος πλεῖστα ἐνεπίγραφα βάθρα, ὧν αἱ βάσεις κεῖνται εἰσέτι κατὰ χώραν, καὶ τὰ ἑξῆς ἀγάλματα· 1) ὑπερμεγέθης *Ἀθηνᾶ*, ἀρχαΐζουσαν ἔχουσα τὴν μορφὴν καὶ παρεμφερὴς τῇ ἐν τῇ Villa Ludovisi ἐν Ῥώμῃ Ἀθηνᾷ τοῦ Ἀντιόχου· 2) θωρακοφόρος *ἀνὴρ* (ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ) ὡραίας φέρων ἐπὶ τοῦ θώρακος γλυφάς, γοργόνειον, προσωπίδα Σιληνοῦ, γρύπας, τρόπαια καὶ ἄλλα· 3) ἕτερος τοιοῦτος, οὗ αἱ ἐπὶ τοῦ θώρακος γλυφαὶ ἦσαν κεχρωματισμέναι καὶ οὐχὶ ἀναγεγλυμμέναι· 4) *τηβεννοφόρος ἀνὴρ* φυσικοῦ μεγέθους· 5) ἕτερος τοιοῦτος· 6) *πεπλοφόρος γυνή*, παρεμφερὴς τῇ ἐξ Ἡρκουλάνου περιφήμῳ ῥωμαίᾳ νεάνιδι· 7) ἑτέρα τοιαύτη παρεμφερὴς τῇ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως Λιβίᾳ· 8) μικρόσχημος θωρακοφόρος ἀνήρ· 9) ἕτερος τοιοῦτος. Ἅπαντα τὰ ἀγάλματα ταῦτα στεροῦνται κεφαλῆς καὶ προέρχονται ἐκ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, εὑρέθησαν ὅμως ἐν μεταγενεστέρῳ οἰκήματι τετειχισμένα, καὶ ἑλληνικῆς τέχνης ἔργα, τὰ ἑξῆς: 10) κορμὸς πτερωτῆς *Νίκης*· 11) *γυναικεία κεφαλή*· 12) *κεφαλὴ δελφῖνος*· 13) κορμὸς μικροῦ *γυναικείου ἀγάλματος* φέροντος μόνον λεπτὸν χιτῶνα, καταλείποντα γυμνὸν τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ θώρακος· 14) δύο μικρόσχημοι γυμνοὶ ἀνδρικοὶ κορμοί.

Ἀρχιτεκτονικὰ δὲ μέλη εὑρέθησαν ἅπαντα σχεδὸν τὰ εἰς τὸ οἰκοδόμημα ἀνήκοντα καὶ ἐν αὐτοῖς σπουδαιότερα εἶναι δέκα κεφαλαὶ *λεόντων* ἐκ τῆς Ὑδροῤῥόης, καὶ τὸ ἀρχαϊκὸν τὴν μορφὴν *κορινθιακὸν κιονόκρανον* τῆς δευτέρας σειρᾶς κιόνων.

3. Ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ.— Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τῆς Θόλου ταύτης, εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν, ἐν ὑψώματί τινι εἰς δάσος μεταβεβλημένῳ, ἀπεκαλύφθη περίπτερος δωρικὸς ναὸς ἔχων μῆκος 24, 70 καὶ πλάτος 13, 20. Πέραν δὲ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς εὑρέθησαν πολλαὶ *ἐπιγραφαί*, ὑπερφυσικὸν *ἀνδρικὸν ἄγαλμα* ῥωμαϊκῆς μέν, ἀλλὰ καλλίστης ἐργασίας, καὶ μέγα *ἀνάγλυφον* εἰκονίζον *Ἀσκληπιὸν* ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς καθήμενον θρόνου, καὶ πρὸ αὐτοῦ τὴν *Ὑγίειαν*, ἑκατέρωθεν δὲ (κατὰ τὰς μικρὰς πλευρὰς) *γυναῖκα βαδίζουσαν* καὶ *Νίκην*. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶναι σπουδαῖον διὰ τὴν παράστασιν μάλιστα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, διότι αὕτη εἶναι βεβαίως ἐλευθέρα ἀπομίμησις τοῦ ἐν τῷ ναῷ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ θεοῦ τούτου. Παρ' αὐτὴν δὲ τὴν τοῦ ναοῦ πλευρὰν εὑρέθησαν πλεῖστα τεμάχια ἀγαλμάτων ἑλληνικῆς ἐργασίας, ἐν οἷς κεφαλὴ *πωγωνοφόρου ἀνδρός*, ἣν ἐχθρικὴ χεὶρ ἔχει ἠκρωτηριασμένην ἐκ τῆς κόμης, κορμὸς *ἐγκατασμένης γυναικός*, κορμὸς *ἐγκατασμένου γυμνοῦ ἀνδρός*, εἰς ὃν ἀνήκει ἴσως ἡ ἀνωτέρω κεφαλή, δύο τεμάχια *γυναικείων κεφαλῶν*, καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τῆς εὑρέσεως δὲ τῶν ἀγαλμάτων τούτων εἰκάζον ὅτι ταῦτα ἐπεκόσμουν τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ ἀέτωμα καὶ εἰκονίζετο ἐνταῦθα ἀ-

γνωστός τις μάχη, ἴσως Κενταυρομαχία· τὴν εἰκασίαν μου δὲ ταύτην ἐπεβεβαίωσεν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς δυτικῆς τοῦ ναοῦ πλευρᾶς. Ἐνταῦθα δηλ. εὑρέθησαν ἐν διαστήματι δύο ἡμερῶν, κατὰ στίχον κείμενοι, ὡς ἐκ τοῦ ἀετώματος κατέπεσαν, πολλαὶ γυναικεῖαι μορφαί, *Νηρηΐδες* καὶ *Ἀμαζόνες*, αἱ ἑξῆς· 1) *Νηρηὶς* ἐπὶ ἵππου ὀχουμένη καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἁπτομένη τοῦ ἐπὶ τῶν γονάτων της πέπλου, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς περιπτύσσουσα τὸν αὐχένα τοῦ εὐγενοῦς αὐτῆς ζώου· ἐκ τοῦ σχήματος δὲ καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ συμπλέγματος τούτου, φαίνεται ὅτι ἵστατο αὐτὸ ἐπὶ τῇ μιᾷ τῶν γωνιῶν τοῦ ἀετώματος· 2) *Νηρηὶς* ἐπὶ ἵππου ὡσκύτως ὀχουμένη, ἀλλ' ἀντίθετον ἔχουσα διεύθυνσιν καὶ διάθεσιν, καὶ οὕτως εἰς τὴν ἑτέραν τοῦ ἀετώματος γωνίαν, ὡς φαίνεται, ἱσταμένη· 3) *Ἀμαζὼν* ἔφιππος διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦσα τὰς ἡνίας τοῦ θυμοειδοῦς αὐτῆς ἵππου διὰ δὲ τῆς ἠνωρθωμένης δεξιᾶς προσβάλλουσα πολέμιον· 4) *Ἀμαζὼν ἢ Νηρηὶς* ἔφιππος, ἧς ἐλλείπει ὅμως τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς τε καὶ τοῦ ζώου· 5) *Ἀμαζὼν δεκλάζουσα*· 6) *Ἀμαζὼν ἐγονατισμένη* (τῶν δύο τελευταίων σώζεται μόνον τὸ κατώτερον μέρος τοῦ κορμοῦ)· 7) τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ κορμοῦ *Νηρηΐδος ἢ Ἀμαζόνος*. Ἁπάντων τούτων ἐλλείπει ἡ κεφαλή, ἀλλ' εὐτυχῶς πλὴν τεμαχίων κεφαλῶν Ἀμαζόνων εὑρέθησαν καὶ δύο *κεφαλαὶ* ἡ μὲν *Νηρηΐδος* ἡ δὲ *Ἀμαζόνος*. Ὑπῆρχον δ' ἐν τῷ ἀετώματι καὶ Νηρηΐδες ἐπὶ δελφίνων καθήμεναι (μία τοὐλάχιστον) καὶ γυμνοὶ πολεμισταί, ὡς ἐκ τῶν εὑρεθέντων πολλῶν τεμαχίων καταφαίνεται. Ἐκ τοῦ τρόπου δὲ τῆς ἐργασίας καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως φαίνεται ὅτι ἐν τῷ συμπλέγματι τοῦ ἀετώματος τούτου ἀνήκουσι καὶ ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ὀλον εὑρεθέντων καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἔργων ὁ *κορμὸς Νίκης*, ἡ *γυναικεία κεφαλὴ* καὶ ἡ *κεφαλὴ Δελφῖνος*. Οὕτως ἄρα ἐν τῷ δυτικῷ τοῦ ναοῦ ἀετώματι εἰκονίζετο Ἀμαζονομαχία, αἱ δὲ Νηρηΐδες παρίσταντο ὡς θεαταὶ τῆς μάχης. Εἶναι δὲ τὰ ἔργα ταῦτα κάλλιστα καὶ χαριέστατα τὴν μορφὴν προερχόμενα βεβαίως ἐκ τῶν μεταξὺ τῆς Ε'. καὶ Δ'. ἑκατονταετηρίδος χρόνων. Ἰδίως σπουδαιότατα καὶ διδακτικώτατα εἶναι αἱ δύο εὑρεθεῖσαι κεφαλαί, ἡ θελκτικωτάτη καὶ μαλακὴ τὴν ὄψιν κεφαλὴ Νηρηΐδος καὶ ἡ ἀρρενωπὴν ἔχουσα τὴν μορφὴν κεφαλὴ Ἀμαζόνος. Ἐπειδὴ δ' ὁ ἀποκαλυφθεὶς ναὸς κεῖται πλησίον τῆς Ὀλου καὶ εἰς ἐξέχουσαν καὶ περιφανῆ ἐν τῷ ἱερῷ θέσιν, τὰ ἀετώματα δ' αὐτοῦ ἐκοσμοῦντο δι' ἀγαλμάτων τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἤτοι τῶν χρόνων ἐκείνων καθ' οὓς θὰ ἐποιήθη πιθανώτατα τὸ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ χρυσελεφάντινον τοῦ θεοῦ ἄγαλμα, εἰκάζω ὅτι εἶναι ὁ *ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ*, ὅστις κατὰ Παυσανίαν ἔκειτο πλησίον τῆς Ὀλου· βεβαιότητα ὅμως περὶ τοῦ πράγματος δὲν δύναμαι νὰ ἔχω, μέχρι τῆς ὁλοσχεροῦς τοῦ οἰκοδομήματος ἀποκαλύψεως, ἕνεκα τῶν παρὰ προσδοκίαν μικρῶν αὐτοῦ διαστάσεων.

Π. Καββαδίας.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ

Ὀλίγα, ἀλλ' ὄχι καὶ ὅλως ἀνέξια λόγου ἔχω ν' ἀνακοινώσω καὶ πάλιν τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ *Παρνασσοῦ* περὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφῶν, αἵτινες, τοῦ καιροῦ εὐνοϊκοῦ ὄντος, ἄνευ σχεδὸν διακοπῆς, ἐξηκολούθησαν καὶ ἐξακολουθήσουσι πιθανῶς μέχρι τῆς 10ης προσεχοῦς Δεκεμβρίου. Καὶ τῆς μὲν Στοᾶς τοῦ Φίλωνος ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῶν ἐπικειμένων χωμάτων τὸ πλεῖστον (τὴν ὁλοσχερῆ αὐτῆς ἀποκάλυψιν ἐκώλυσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἰκίσκοι τινὲς ἐκεῖ μήπω ἀγορασθέντες) καὶ ἴχνη δευτέρας σειρᾶς κιόνων οὐδαμοῦ ἀνεφάνησαν, ὥστε τὰ ὑπὸ τῶν Dilettanti περὶ τούτου λεγόμενα ὀρθὰ ἀποδεικνύονται· ἂν ὅμως καὶ ὁ τοῖχος τῆς μεσημβρινῆς καὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Σηκοῦ εἰσεχώρει εἰς τὴν Στοὰν εἰς παραστάδας ἀπολήγων, ὡς ἐκεῖνοι σημειοῦσι, δὲν κατώρθωσεν ἡ νῦν σκαφὴ νὰ κυρώσῃ· τοὐλάχιστον κατὰ τὸ ὁλοσχερῶς ἀποκαλυφθὲν καὶ καθαρισθὲν ἀνατολικομεσημβρινὸν μέρος, τοιοῦτόν τι δὲν φαίνεται, ἐκτὸς ἂν κενόν τι ἐν τῷ δαπέδῳ τῆς Στοᾶς κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ὑπάρχον καὶ ἐκ διαφόρων δυνάμενον νὰ ἐξηγηθῇ λόγων, ὑποτεθῇ ὅτι πρὸς τοῦτο κυρίως, ὅπως δηλ. εἰσδεχθῇ τὴν συνέχειαν τοῦ τοίχου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Σηκοῦ, ἐγένετο.

Τοῦ δὲ κυρίως Ναοῦ ἤτοι τοῦ Σηκοῦ ἐξεχώσθη ὡσαύτως ἱκανὸν μέρος καὶ ἀπεκαλύφθησαν τῷ ὄντι ὅλως νέα καὶ παράδοξα πράγματα μέλλοντα νὰ διεγείρωσιν εἰς ὑπερβολὴν τῶν ἀρχαιολογούντων τὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ πρῶτον μὲν καθ' ὅλον της τὸ μῆκος (ὡς μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος μέρους καὶ περὶ τοῦ ἔτι κεχωσμένου νὰ ῥηθῇ δύναται) ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Σηκοῦ ἤτοι τὸ σωζόμενον βραχῶδες αὐτῆς μέρος φέρει ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένας ἑπτὰ ἢ μᾶλλον ὀκτὼ βαθμίδας ἰσοπλατεῖς καὶ ἰσοϋψεῖς περίπου (0,50—0,65 πλάτους, 0,20—0,25 ὕψους Γ. Μ.) ἱκανὸν δὲ μέρος καὶ τῶν ἄλλων δύο παρακειμένων πλευρῶν (βορείας καὶ μεσημβρινῆς) ἔχει ὁμοίαν τὴν φύσιν καὶ τὴν κατασκευήν, ὅπως δεικνύει τὸ σωθὲν καὶ ὁλοσχερῶς ἀποκαλυφθὲν βραχῶδες μέρος τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς φέρον ὡσαύτως εἰς μῆκος ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς 17,50 Γ. Μ. περίπου τὴν συνέχειαν τῶν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς βαθμίδων ἐπίσης ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένων καὶ διακοπτομένων ἐκεῖ ὑπὸ ἀνοίγματος ἀρίδηλα σώζοντος τὰ σημεῖα *Πύλης* ἤτοι τοῦ *οὐδοῦ* αὐτῆς μετὰ τῶν τῆς γομφώσεως ὀπῶν· πέραν δὲ τῆς Πύλης πρὸς ἀνατολὰς ἐξηκολούθουν, ὡς φαίνεται, αἱ βαθμίδες εἰς ἱκανὸν ἔτι διάστημα καὶ πιθανῶς μέχρι σχεδὸν τοῦ ἄκρου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, ὄχι ὅμως πλέον ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμέναι ἀλλὰ τεχνηταὶ καὶ ἐπὶ μὴ στερεοῦ ἐδάφους ἑδραζόμεναι· ὅτι δὲ καὶ ἔξω τοῦ Σηκοῦ κατὰ τὸ ἄκρον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς ὑπάρχει κλίμαξ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένη (πλάτους 2,00 Γ. Μ. περίπου) καὶ εἰς τὴν ἄνω μνημονευθεῖσαν Πύλην ἀπολήγουσα ἐσημείωσα ἤδη καὶ ἀναγκαῖον νῦν νὰ προσθέσω ὅτι, αἱ βαθμίδες ὡς ἡ περαιτέρω σκαφὴ ἔδειξε, ἀπὸ τῆς δεκάτης

καὶ ἐφεξῆς (αἱ πᾶσαι φαίνονται οὖσαι εἴκοσι καὶ ἑπτὰ) δὲν περιορίζονται καὶ ἀπὸ μεσημβρίας ὑπὸ τοῦ εἰς τοῖχον μετεσχηματισμένου βράχου, ἀλλ' ἐλεύθεραι ἐκτείνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον εἰς ἱκανὸν διάστημα μήπω καθορισθέν [1], τῆς δὲ τετάρτης βαθμίδος (ἀπὸ τῆς κάτω πρὸς τὰ ἄνω γενομένης ἐννοεῖται τῆς ἀριθμήσεως) ἑκάτερον τῶν ἄκρων φέρει ὀπήν, ἑτέρα δὲ ὁμοία ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ περιορίζοντος καὶ ἀπὸ μεσημβρίας ὡς τοῖχος τὰς δέκα βαθμίδας, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, βράχου, δεικνύουσαι ὅτι καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχε μικρά τις θύρα, ἀλλὰ πρὸς ποῖαν σκοπὸν ἄδηλον εἰσέτι. Πῶς δ' ἔχουσι τὰ τοῦ Σηκοῦ ἐσωτερικῶς ἄλλως πλὴν δηλ. τῶν ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένων βαθμίδων; Περὶ ἐπιστρώσεως τοῦ δαπέδου αὐτοῦ οὐδεὶς λόγος, διότι τοιαύτης οἱασδήποτε ἴχνη δὲν ἐφάνησαν, ἀνευρέθησαν ὅμως λείψανα τῶν κιόνων, περὶ ὧν καὶ οἱ Dilettanti κάμνουσι λόγον, ἀλλ' ὄχι ὅπως ἐν τῷ σχεδιογραφήματί των σημειοῦσι· σχεδὸν βέβαιον εἶναι ὅτι διπλῆ ὑπῆρχε σειρὰ κιόνων παράλληλος καὶ ταῖς τέσσαρσι τοῦ Σηκοῦ πλευραῖς καὶ ἀριθμοῦσα ἐν ὅλῳ τριάκοντα καὶ ἓξ κίονας (ἀνὰ ἑπτὰ μὲν κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν ἀνὰ ἓξ δὲ κατὰ τὰς ἄλλας δύο πλευράς) συγκειμένας ἐξ ἁπλῶς στρογγύλων ἐξ ἐλευσινίου λίθου βάσεων (ὑψ. 0,20—0,25 Γ. Μ.) καὶ ἐκ πωρίνων σπονδύλων ἀρρηδδώτων,[2] ἐδραζομένας δέ, τὰς μὲν πρὸς τῇ δυτικῇ πλευρᾷ ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐδάφους κατὰ τὰς θέσεις τῶν ἐπιτηδες ὡμαλισμένου, τὰς δὲ κατὰ τὰ ἀνατολικώτερα τοῦ Σηκοῦ, ἔνθα ὁ βράχος ἀποτόμως ἀποκοπτόμενος εἰς μεῖζον προχωρεῖ βάθος, ἐπὶ τεχνητῶν ἐκ τετραγώνων πωρίνων πλίνθων συγκειμένων καὶ ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ὡς ἔστιν εἰκάσαι, ἐδραζομένων στυλίδων. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ τοίχων τινῶν λείψανα ἀρχαίαν ἐχόντων τὴν μορφὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἐδραζομένων ἔφερεν εἰς φῶς ἡ σκαφὴ κατὰ τὴν μεσημβρινοανατολικὴν καὶ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ Σηκοῦ, ἀπομεινάρια ἴσως καὶ ταῦτα τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν βαθμίδων, περὶ ὧν ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Νὰ ἦτο ἄραγε τοῦτο τὸ πρῶτον τοῦ κυρίως Ναοῦ *πάτωμα* καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐτελοῦντο ἐν νυκτὶ καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν δᾳδῶν τὰ μυστήρια, ἐδῶ δὲ νὰ ἐδιδάσκετο, ὡς ἐν θεάτρῳ τῶν *μυστῶν* ἐπὶ τῶν βαθμίδων καὶ ἐπὶ ἑδωλίων καθημένων ὁ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης μῦθος; Ἴσως. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ, ὅπως τὸ σωζόμενον αὐτοῦ βραχῶδες ἔδαφος κατὰ τὰ πρὸς δυτικὰς αὐτοῦ μέρη μαρτυρεῖ, ὄχι χθαμαλώτερον, ἀλλὰ ὀλίγον τι ὑψηλότερον τοῦ τῆς Στοᾶς τοῦ Φίλωνος ἦτο. Ἔξω τοῦ περιβόλου ἡ σκαφὴ ἀπεκάλυψε μόνον μέρος τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τῆς ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΒΔ ἤτοι πρὸς

1 Οἱ Dilettanti σημειοῦσιν ἴχνη τοιαύτης κλίμακος ἔξω τοῦ Σηκοῦ κατὰ τὴν βορείαν μόνον πλευράν, ἔνθα ἡ νῦν σκαφὴ εἰσέτι δὲν προυχώρησεν· ἡμαρτημένως λοιπὸν ἐκ παραδρομῆς ἐσημειώθη ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ περὶ τῶν ἀνασκαφῶν ὅτι τῆς περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος κλίμακος μνημονεύουσι καὶ οἱ Dilettanti.

2 Ἐπιχρίσεως ἴχνη ἐπὶ τῶν ὀλίγων περισωθέντων λειψάνων δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω.

τὸ τοῦ Ἀππίου Πουλχερίου Πρόπυλον διευθυναμένης. Εὑρήματα δὲ ἄλλα δύο μόνον ὀπωσοῦν ἄξια λόγου ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαί, τεμάχιον ἐνεπιγράφου στήλης *ἀπολογισμοῦ δαπανῶν* εἰς τὰ τοῦ Σηκοῦ χώματα τὰ πρὸς Δυσμὰς εὑρεθὲν καὶ μήπω ἐξακριβωθὲν καὶ κεφαλὴν *γοργικὴν* (λίθου πεντελησίου) εἰς τὰ ἔξω τοῦ Περιβόλου χώματα εὑρεθεῖσαν, ἔργον ὄχι μὲν ἐπιμελοῦς ἐργασίας, ἀλλ' ὄχι καὶ κακῆς τέχνης καὶ πιθανῶς τῶν ἑλληνικῶν χρόνων προϊόν.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΕΝ ΤΥΡΝΑΒΩι

Ἐκ Τυρνάβου γράφουσιν ἡμῖν

«Ἀπό τινος κατὰ περίεργον σύμπτωσιν διάφοροι ἀρχαιότητες ἀνευρέθησαν ἐν τῇ πόλει ἡμῶν καὶ τοῖς πέριξ ὰς καὶ ἀναγράφω ὑμῖν.

Ἐν Ἁγίᾳ Παρασκευῇ ἀνευρέθη βάθρον μετ' ἐπιγραφῆς χριστιανικῆς καὶ ἀνάγλυφον νεκρικόν, ὕψους 0,80 καὶ πλάτους 0,40, παριστὰν γυναῖκα κρατοῦσαν ἐπὶ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς πτηνὸν ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς βότρυν φέρει δὲ καὶ ἐπιγραφὴν δυσανάγνωστον. Ἕτερον νεκρικὸν ἀνάγλυφον παριστᾷ γυναῖκα καθημένην ἐπὶ ἕδρας καὶ κρατοῦσαν ἐπὶ τῶν γονάτων της τέκνον, πρὸ αὐτῆς δὲ ἵσταται νέος ἐνδεδυμένος χιτῶνα καὶ περιβεβλημένος χλαμύδα, ὅστις προσφέρει διὰ τῆς δεξιᾶς τι δυσδιάκριτον, ἅτε λίαν ἐφθαρμένον.

Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Καζακλὰρ ἐν Ὀθωμανικῇ τινι οἰκίᾳ ἀνευρέθη ἕτερον νεκρικὸν ἀνάγλυφον παριστὰν ἄνδρα φοροῦντα χιτῶνα, πρὸ αὐτοῦ δ' ἵσταται νεκνίας προσφέρων εἰς αὐτὸν διὰ τῆς δεξιᾶς πτηνὸν τοῦ ὁποίου ἐλλείπει τὸ ἄνω μέρος. Ἠλαγίως δ' εἰς τὸ πάχος τοῦ μαρμάρου διακρίνονται τὰ γράμματα ..... ΝΕΙΑ.

Ἐν Τσαϊρλῇ τέλος ἐν Ὀθωμανικῷ τινι νεκροταφείῳ ὑπάρχει στήλη ἐπιτύμβιος φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην

ΛΕΟΝΤΕΥΣ ΙΛΑΡΙΑΝ ΤΗΝ
ΙΔΙΑΝ ΣΥΝΒΙΟΝ ΜΝΕΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ ΗΡΩΣ
ΧΡΗΣΤΕ ΧΑΙΡΕ

Καὶ ἐν τῇ πόλει δὲ Τυρνάβου ἀνευρέθησαν ἄλλαι τινὲς ἀρχαιότητες ἀνάξιαι ὅμως λόγου οἷον στήλη ἐπιτυμβία ἀνεπίγραφος μετὰ ῥοδάκων, βάθρα ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ ἄλλα τινά». Α. Ο.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΞΙΝΩΠΗΣ

Ἐν τῷ *Νεολόγῳ* Κωνσταντινουπόλεως ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ φύλλον τῆς 5 Νοεμβρίου ε. ε. ἡ ἑξῆς ἐκ Σινώπης ἐπιστολή.

«Ἀρξαμένων τῶν ἐργασιῶν διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἀπὸ Σινώπης εἰς Πογιαδὰτ ὁδοῦ, ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ στενωτάτου μέρους τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ὀλίγα τινὰ βήματα ἀπὸ τοῦ τείχους τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, οἱ ἐργάται σκάπτοντες παραπλεύρως αὐτῆς, ὅπως προμηθευθῶσι τὸ πρὸς ἐξίσωσιν αὐτῆς ἀναγκαῖον χῶμα, εὗρον τυχαίως, διότι οὐδεὶς περιέμενε τοιοῦτόν τι, μικρὰν ἐπιτύμβιον στήλην ἐσκαμμένην ἐν εἴδει κατόπτρου καὶ φέρουσαν ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ πλαισίου οὕτως εἰπεῖν, τὴν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἑλληνικοῖς γράμμασι: «ΝΑΝΝΑ ΔΙΟΝΥΣΟΙΟ ΣΤΡΑΤΟΚΛΗΣ ΔΙΟΝΥΣΟΙΟ». Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ὑπεξέκαυσε τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν τέλει

ἐνταῦθα, ἵνα ἐπιδιώξωσι μετὰ πλείονος ζήλου τὰς ἀνασκαφάς. Εὐτυχῶς δὲ οἱ κόποι αὐτῶν δὲν ἀπέβησαν μάταιοι, διότι τὴν ἀμέσως ἑπομένην ἡμέραν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκχώσωσι τὰ ἐρείπια ὁλοκλήρου ναοῦ χριστιανικοῦ, καὶ πιθανότατα ἢ μᾶλλον βεβαιότατα βυζαντινῆς ἐποχῆς, καταστραφέντος φαίνεται ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Σινώπης καὶ κατόπιν καλυφθέντος ὑπὸ τῆς ἄμμου τῆς καλυπτούσης διὰ παχέος στρώματος ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἰσθμοῦ ἐνταῦθα.

Ὁ ναὸς οὗτος κατέχει ἀκριβῶς τὸ στενώτατον μέρος τοῦ ἰσθμοῦ, ἔχοντος ἐντεῦθεν πλάτος ἀπὸ τῆς μιᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς ἄλλης ὄχι πλέον τῶν 300—350 βημάτων. Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ πλάτους, ἀπορεῖ τις, πῶς ἀπεφάσισαν νὰ κτίσωσι ἐπὶ τοσούτου στενοῦ μέρους ναὸν ἀρκούντως μέγαν καὶ καθὰ συμπεραίνεται λίαν μεγαλοπρεπῆ· διότι τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος μέχρι τοῦ ἡμικυκλίου, ὅπερ ἐν ταῖς χριστιανικαῖς ἐκκλησίαις παντὸς τόπου ἀποτελεῖ, τὸ ἱερὸν βῆμα, εἶναι πλέον τῶν 30 βημάτων, ἡ δὲ ἀκτὶς τοῦ ἡμικυκλίου πλέον τῶν 10, τὸ δὲ μῆκος τοῦ νάρθηκος περιλαμβάνει πλέον τῶν 20 βημάτων, ὥστε οὕτως ἔχομεν μῆκος δι' ὅλον τὸν ναὸν πλέον τῶν 60 συνήθων βημάτων. Ὁ ναὸς εἶναι τρισυπόστατος, ἡ δὲ μεσαία ὑπόστασις, ἥτις καὶ ἐξεχώσθη ἐντελῶς, ἔχει πλάτος 15 ἀκριβῶς βημάτων· ἐὰν ἀναλόγως ὑπολογίσωμεν 7 $^1/_2$ βήματα πλάτος καὶ εἰς τὰς δύο ἑκατέρωθεν ὑποστάσεις τὰς μήπω ἐκχωσθείσας ἔχομεν τὸ πλάτος τοῦ ὅλου ναοῦ πλέον τῶν 30 βημάτων, ἤτοι ὁ ὑπὸ τοῦ ναοῦ κατεχόμενος χῶρος καλύπτει ἐπιφάνειαν πλέον τῶν 1800 τετραγωνικῶν βημάτων.

Τὸ ἐκχωσθὲν ἔδαφος τῆς μέσης ὑποστάσεως καὶ τοῦ νάρθηκος εἶναι ὁλόκληρον ἐστρωμένον, ἐκτὸς τοῦ τοῦ ἡμικυκλίου, διὰ τεχνικωτάτου Μωσαϊκοῦ πλήρους σταυρῶν, κάλλιστα δὲ διατετηρημένου. Παρατηρῶν τις τὸ ἔδαφος τοῦτο, νομίζει ὅτι βλέπει μέγιστον καὶ πολυτελέστατον τάπητα κατακαλύπτοντα τὸ ἀμμῶδες τοῦ ἰσθμοῦ ἔδαφος. Εὐνόητος ἀποβαίνει ἡ συῤῥοὴ τοῦ πλήθους ἀμφοτέρων τῶν φύλων πρὸς τὴν θέσιν τοῦ εὑρήματος τούτου, μέρος ὅπερ λίαν σπανίως ἐδέχετο τὰς ἐπισκέψεις τῶν κατοίκων, ἤδη δὲ κατέστη ὁ κοινὸς πάντων περίπατος. Δυστυχῶς ὅμως οὐδεμία ἡμερομηνία, οὐδεμία ἄλλη ἐπιγραφὴ εὑρέθη ἐκτὸς τῆς ἄνω ἀντιγραφείσης, εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἐκχωσθέντα ἐρείπια. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν τούτοις ἐξακολουθοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως.

Υ. Γ. Εἶχον γράψει τὰ ἀνωτέρω ὅτε ἔμαθον ὅτι χθὲς εὑρέθη βήματά τινα πέραν τοῦ ναοῦ κέραμος ἔχουσα ἐκτετυπωμένα διὰ σφραγίδος τὰ ἑξῆς γράμματα: «ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ».

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐγένετο ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου.

Ἤρξαντο τὰ ἀναγνώσματα τοῦ συλλόγου, ἀνεγνώσθησαν δὲ τὸν λήξαντα μῆνα τὰ ἑξῆς

Τοῦ θανόντος τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους Κ. Λαμπαδαρίου μετάφρασις ἔμμετρος τοῦ *Πλούτου* τοῦ Ἀριστοφάνους.

Τοῦ κ. Κ Βάμβα τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους *περὶ συνεργατικῶν Ἑταιρειῶν*.

Τοῦ κ. Γ. Παράσχου τακτικοῦ παρέδρου μέλους μετάφρασις ἔμμετρος τοῦ Ε. τῆς *Ἰλιάδος*.

Τοῦ κ. Δαμιανοῦ Βορρὲ τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους *περὶ τοῦ προσφορωτέρου διὰ τὴν Ἑλλάδα σωφρονιστικοῦ συστήματος*.

Ὁ κ. Ἀθ. Λαμπαδάριος προσήνεγκεν εἰς μνήμην τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τῇ σχολῇ Ἀθηνῶν δραχμὰς νέας 300. Ἐπίσης ὁ ἰατρὸς καὶ καθηγητὴς κ. Α. Ζίννης προσήνεγκε δραχμὰς νέας 300 εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν εἰς μνήμην τῆς θανούσης συζύγου αὐτοῦ Ἑλένης.

Συνήφθησαν φιλικαὶ σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν πρὸς τὸν ἐν Αἰγίῳ σύλλογον τῆς ἀλληλοβοηθείας καὶ πρὸς τὴν φιλεκπαιδευτικὴν ἀδελφότητα *Καρτερίαν* ἐν Μοναστηρίῳ.

Τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως κ. Ν. Λουριώτη διορισθέντος γραμματέως τοῦ ἐν Λονδίνῳ προξενείου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναχωροῦντος προσεχῶς ἐξελέχθη εἰδικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Ἀξελός.

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς πεντηκονταετηρίδος τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας Γλάδστωνος ψήφῳ τοῦ συλλόγου τὸ προεδρεῖον ἀπέστειλε τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα

«Κύριον Γουλιέλμον Γλάδστωνα.

Λονδῖνον.

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς συνεορτάζει μετ' Ἀγγλίας καὶ πεπολιτισμένου κόσμου ἐπὶ πεντηκονταετηρίδι πολιτικοῦ ὑμῶν βίου ὃν οὐδέποτε λησμονήσει εὐεργετηθεῖσα Ἑλλὰς τῶν γραμμάτων».

Προτάσει τῶν κκ. Τ. Ἀμπελᾶ, Μ. Π. Λάμπρου, Γ. Κρίνου, Τ. Ἠλιοπούλου καὶ Α. Μαρινοπούλου μετὰ πεφωτισμένην συζήτησιν ἐγένετο δεκτὴ ἡ σύστασις πέντε εἰδικῶν τμημάτων ἐν τῷ συλλόγῳ καὶ ἐψηφίσθη ὁ ἑπόμενος ὀργανισμός.

Ἄρθρ. 1. Συνιστῶνται πέντε τμήματα ἐν τῷ Συλλόγῳ. 1) τὸ *Θεολογικόν*. 2) Τὸ *φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν*. 3) Τὸ *Νομικὸν* καὶ τῶν *πολιτικῶν ἐπιστημῶν*. 4) Τὸ *φυσιογνωστικόν* καὶ 5) Τὸ τῶν *καλῶν τεχνῶν*.

Ἄρθρ. 2. Σκοπὸς ἑκάστου τμήματος εἶνε 1) ἡ ἐν αὐτῷ μελέτη καὶ προεξεργασία τῶν εἰς τὸν Σύλλογον ὑποβαλλομένων προτάσεων καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβολὴ προτάσεων ἐχουσῶν ἀντικείμενα σχετικὰ πρὸς τοὺς κλάδους τῶν τμημάτων —2) ἡ μεταξὺ τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὰ μελῶν συζήτησις θεμάτων σχετικῶν πρὸς τοὺς κλάδους, οὓς περιλαμβάνουσι 3). Ἡ ἐξεύρεσις μέσων πρὸς σύστασιν διαγωνισμῶν ἐτησίων ἐπὶ θεμάτων ὁριζομένων ὑφ' ἑκάστου τμήματος καὶ ἡ πρὸς ἐκτύπωσιν καὶ διάδοσιν μονογραφιῶν σχετιζομένων πρὸς τοὺς περιλαμβανομένους εἰς αὐτὸ κλάδους τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν.—4) Ἡ εἰς τὸν Σύλλογον ἀνακοίνωσις κατὰ τὴν μηνιαίαν αὐτοῦ τακτικὴν συνεδρίαν ἐκθέσεως περὶ τῶν συζητηθέντων ἢ προταθέντων ἐν αὐτοῖς—5) Ἡ εἰς τὸ κοινὸν ἀνακοίνωσις πληροφοριῶν, ἢ γνωμοδοτήσεων ἀφορωσῶν εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον, ἐξαιρουμένων τῶν ὅπως δήποτε σχετιζομένων πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τοὺς πολιτευτάς.

Ἄρθρ. 3. Τὰ τμήματα ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις διαμενόντων μελῶν ὅσα θέλουσι δηλώσει εἰδοποιούμενα ἐγκαίρως τὸ τμῆμα, εἰς ὃ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐργασθῶσι· δύναται δ' ἕκαστον μέλος νὰ ἐγγραφῇ εἰς πλείονα τμήματα.

Ἄρθρ. 4. Ἕκαστον τμῆμα διευθύνεται ὑπὸ προεδρείου ἀποτελουμένου ἐκ προέδρου, ἀντιπροέδρου καὶ γραμματέως· δύναται δὲ τ' ἀποτελοῦντα

τὸ προεδρεῦον μέλη νὰ ἐκλεχθῶσι μεταξὺ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις διαμενόντων τακτικῶν ἢ ἐπιτίμων μελῶν.

Ἄρθρ. 5. Ἡ δαπάνη πρὸς ἀγορὰν παντὸς ἀντικειμένου χρηστίμου εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τμημάτων γίνεται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ ὑποβολῇ ἐκθέσεως τοῦ οἰκείου τμήματος.

Ἄρθρ. 6. Ἕκαστον τμῆμα θέλει ὀργανίσει τὰ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 7. Ἅμα τῇ ψηφίσει τοῦ κανονισμοῦ τούτου τὸ προεδρεῦον τοῦ Συλλόγου θέλει φροντίσει περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν τμημάτων, καὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν.

Ἐψηφίσθησαν μέλη τακτικὰ οἱ κκ. Ν. Τρικονταφυλλίδης, Κ. Μανούσης, Ῥήγας Νικολαΐδης καὶ Γ. Χαλκιόπουλος. Μέλος δ' ἐπίτιμον ὁ κ. Α. Ἰωνίδης πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Λονδίνῳ.

Ἐνεγράφησαν νέοι μαθηταὶ κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων ἐν μὲν τῇ γ'. τάξει 7, ἐν δὲ τῇ δ'. 5, ἐν τῷ β'. τμήματι τῆς α'. τάξεως 20, ἐν τῷ α'. τμήματι 48, ἤτοι ἐν συνόλῳ 80. Περιλαμβανομένων δὲ καὶ τῶν προηγουμένως ἐγγραφέντων μαθητῶν ὁ ὅλος ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς 436.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ.

Τὸ Φθινόπωρον τοῦ 1882. Τὸ φθινόπωρον ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον, Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον. Ἰδοὺ δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ κ. Α. Βούρλη τίνα φαινόμενα παρουσίασε τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ ὀλτψις ἦν 753.03 ἀπέναντι 753,37 τοῦ φθινοπώρου τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 7 Ὀκτωβρίου (760.16) ἐλαχίστη δὲ τὴν 19 Νοεμβρίου (744,35). Ἡ μέση ὀλτψις τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Σεπτέμβριος 751.73. Ὀκτώβριος 754.47. Νοέμβριος 752.90.

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως (Κελσίου) ἦν 20,34 ἀπέναντι 19,37 τοῦ μέσου ὅρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1881 ἤτοι κατὰ ἕνα βαθμὸν μεῖζων διότι ἦπιον ἦν τὸ φθινόπωρον. Καὶ μεγίστη μὲν τὴν 27 Σεπτεμβρίου (32,3) ἐλαχίστη δὲ τὴν 20 Νοεμβρίου (5.0).

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Σεπτέμβριος 25.59. Ὀκτώβριος 19.31. Νοέμβριος 16.14.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 14 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ κατακρημνίσθεντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 27.57 χιλ. σχετικῶς ὀλιγώτερον ἢ ἄλλοτε, διότι πέρυσιν ἦν 35,01. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐφέτος ὁ Σεπτέμβριος παρῆλθεν ἄνευ μιᾶς ἡμέρας βροχῆς.

Ἐπικρατήσαντες ἄνεμοι ἦσαν ὡς συνήθως οἱ ΝΔ. καὶ ΒΑ. Καὶ ΝΔ. μὲν ἔπνευσαν κατ' ἡμέρας 31. ΒΑ κατὰ 26, Ν κατὰ 14, Β κατὰ 12, Δ 3, ΒΔ 2, Α καὶ ΝΑ, οὐδ' ἅπαξ ἔπνευσαν. Μέσον τῆς ἐντάσεως τῶν ἀνέμων ἦν 1,36 καὶ εἰδικώτερον τὸν Σεπτέμβριον 1,37 τὸν Ὀκτώβριον 1,29 καὶ τὸν Νοέμβριον 1,42.

Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Β'.*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΟΡΥΧΗΣ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ

Περιγραφέντος ἐν τῷ πρώτῳ μέρει γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς τοῦ περιωνύμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐπισυναφθῇ ἡ περὶ τῆς τομῆς αὐτοῦ ἱστορία καὶ νὰ ὑποδειχθῶσιν αἱ ἐκ τῆς ἀρξαμένης ἤδη διορύξεως μέλλουσαι νὰ προκύψωσι πολλαπλαῖ ὠφέλειαι, περὶ ὧν πολλὰ μὲν σποραδικῶς ἐγράφησαν ἐν περιοδικοῖς, ἐν ἐφημερίσι καὶ ἐν βιβλίοις ἔτι παρ' ἡμῖν τε καὶ παρὰ τοῖς ξένοις, εἷς δὲ καὶ μόνος τῶν ἡμετέρων ἀντιστρατευόμενος πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἐναντίαν ἀπεφήνατο γνώμην, διϊσχυριζόμενος παραδόξως ὅτι οὐ μόνον οὐδεμίαν ὠφέλειαν μέλλει νὰ παράσχῃ τῇ Ἑλλάδι ἡ τοῦ ἔργου ἐπιτέλεσις καὶ ἀποπεράτωσις, ἀλλὰ καὶ βλάβη πολλαπλῆ προσγενήσεται αὐτῇ, περὶ ὧν κατωτέρω ἐκτενέστερος γενήσεται λόγος.

Τὴν δὲ μεγάλην σπουδαιότητα καὶ σημασίαν τῷ Ἰσθμῷ παρεῖχεν ἀναντιρρήτως ὁ ἕτερος τῶν κόλπων ἤτοι ὁ Κορινθιακός. Διότι οὐδεὶς ἄλλος κόλπος τῆς Μεσογείου θαλάσσης εἶχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τοσαύτην σπουδαιότητα, ὅσην ὁ Κορινθιακός. Διότι οὗτος καὶ μόνος μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου βαθύτατα εἰσδύων εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦ στενωτάτου Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου χωριζόμενος ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀπετέλει ἕνεκα τοῦ ἐπικινδύνου περίπλου τῆς Πελοποννήσου τὸν θαλάσσιον σύνδεσμον μεταξὺ τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Πολλαὶ δὲ καὶ πλούσιαι πόλεις, ὧν ἐρείπια καὶ νῦν ἔτι πολλαχοῦ σώζονται, κατεκόσμουν ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ κόλπου, οἷον ἐν μὲν τῇ βορείᾳ παραλίᾳ ἐκειντο 18 πόλεις ἤτοι ἡ Χαλκίς, ἡ Μακυνία, τὸ Εὐπάλιον, τὸ Ἀντίρριον, ἡ Ναύπακτος, ἡ Οἰάνθεια, ἡ Κίρρα, αἱ Ἐρυθραί, ἡ Τολοφών, τὸ Χάλαιον, ἡ Ἀντίκιρρα, ἡ Μάραθος, ἡ Βουλίς, αἱ Τίφαι, ἡ Κρεῦσις, αἱ Λιγόσθεναι, ἡ Λίγειρα καὶ αἱ Πηγαί. Ἐν δὲ τῇ νοτίῳ παραλίᾳ 10 πόλεις ἤτοι ἡ Σικυών, ἡ Αἴγειρα, αἱ Αἰγαί, ἡ Ἑλίκη, τὸ Αἴγιον, ἡ Ἐρινεός, ἡ Βολίνα, αἱ Πάτραι, ἡ Ὤλενος καὶ ἡ Δύμη. Πασῶν ὅμως τούτων τῶν 28 πόλεων ἡγεμονὶς καὶ βασιλὶς ὑπῆρξεν ἡ περιφανεστάτη τοῦ Ἰσθμοῦ πόλις Κόρινθος, τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ τὸ μέγα ἐμπορεῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ εὐτυχίαν τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε καὶ ἡ εὐθεῖα τοῦ Ἰσθμοῦ ὁδός, ὁ Δίολκος, διὰ τῆς ὁποίας εὐκό-

* Ἴδε σελ. 777.

λως μετεβιβάζοντο ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν οὐ μόνον πάντα τὰ ἐμπορεύματα, ἀλλὰ καὶ μικρὰ πλοῖα.

Πρῶτος δὲ τῶν ἀρχαίων ἱστορεῖται ὅτι διενοήθη νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν Περίανδρος ὁ Κυψέλου Ἡρακλείδης, τύραννος τῆς Κορίνθου, ἐπὶ 40 ἔτη τυραννήσας αὐτῆς (625—585 π. Χ), ὃς κατ' ἀρχὰς μὲν ἠπίως ἦρξεν, ἀκολούθως ὅμως ἐγένετο ὠμότερος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κυψέλου [1], πολλὰ καὶ βαρέα πράξας ἐγκλήματα. Οὐχ' ἧττον ὅμως καὶ τοιοῦτος γενόμενος, ἐπὶ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ δόξαν τῆς Κορίνθου, δι' ἣν οἱ Κορίνθιοι ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀκολούθου διστίχου ἐπιγράμματος.

Πλούτου καὶ σοφίας πρύτανιν πατρὶς ἥδε Κόρινθος
Γῆ κόλποις ἀγχιάλοις Περίανδρον ἔχει 2.

Λίαν δ' ἄπορον καὶ θαυμαστὸν φαίνεται πῶς συγκατελέχθη μεταξὺ τῶν ἑπτὰ σοφῶν ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων [3], ὧν οἱ πλείους ἀποποιούμενοι τὴν τιμὴν ταύτην, ἀπονέμουσιν ἑτέρῳ Περιάνδρῳ τῷ Ἀμβρακιώτῃ, ἀνεψιῷ τοῦ Κορινθίου [4]. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ γνώμη τῶν πρώτων ὡς ἐν τῷ παρατεθέντι ἐπιγράμματι ἐμφαίνεται. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρόδῳ. Νῦν δὲ ἐξεταστέον πόθεν ὁρμώμενος καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἤθελε νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ὑπὸ τίνος κωλύματος ἐμποδισθεὶς ἀπέστη τῆς ἐπιχειρήσεως. Διότι μία μόνη μαρτυρία Διογένους τοῦ Λαερτίου περὶ τούτου ὑπάρχει [5], ἐξ ἧς οὐδὲν θετικὸν δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀναγκάζεταί τις νὰ ὑποθέσῃ πρὸς ἐξήγησιν τῆς θελήσεως ἢ ὅτι πρὸς αὔξησιν τοῦ ἐμπορίου καὶ ὠφέλειαν τῆς Κορίνθου ἐπεθύμησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον ἢ ὅτι ἐκ μεγάλης φιλοδοξίας καὶ ὑστεροφημίας ὁρμώμενος διενοήθη νὰ ἐπιτελέσῃ αὐτὸ ἵνα μνήμην καὶ δόξαν ἀθάνατον καταλίπῃ τοῖς μεταγενεστέροις, ὅπερ ὡς ἐμφιλοχωροῦν τοῖς τυράννοις καὶ πιθανώτερον φαίνεται [6]. Τούτου δὲ τεθέντος, ἀναφύεται ἡ ἀπορία διὰ τί δὲν ἐπεχείρησε ἢ δὲν ἐξετέλεσεν, ὅπερ ἤθελεν ὁ τύραννος; Καὶ ἐνταῦθα δυοῖν θάτερον ὀφείλει νὰ ὑποθέσῃ τις ἢ ὅτι κατανοήσας ὅτι τὸ

1 Διογεν. Λαερτ. 1,98. Ἀριστοτελ. Πολιτ. 3,8,3. 5,8,7. 9. 22. 5,9,22 Ἡροδοτ. 5,92,6. Παυσαν. 2,28,8.

2 Διογεν. Λαερτ. ἐν 6. Περιάνδρου.

3 Διογεν. Λαερτ. 1. 13. 41. Πλουταρχ. Σολ. 2. Ἑπτ. σοφ. συμπ. 1. Παυσαν. 1,23,1. Σουϊδ. ἐν λ. Περίανδρος.

4 Πλατ. παρὰ Διογεν. Λαερτ. 1,98,99. Πρωταγ. σ. 343. Παυσαν. 10,24,1. Αἰλιαν. π. ἱστ. 12,35. Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. 4, σ. 129. Λουκιαν. ἀληθ. ἱστ. 2,17· ὧν τινὲς ἀντὶ τοῦ Περιάνδρου ἀποδέχονται Μύσωνα ὡς σοφόν.

5 Διογεν. Λαερτ. 1,99. «Ἤθελε δὲ καὶ τὸν Ἰσθμὸν διορύξαι».

6 Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἀσπαζόμενος φαίνεται καὶ Beulé Pélopon. p. 170. «Percer l'isthme était une entreprise autrement gigantesque, un de ces projets que rêvent les esprits ambitieux de s' immortaliser comme Periandre; les conquérants qui veulent vaincre la nature elle-même. Ὁ δὲ κ. Πύρλας ἐν Παραφοίβῳ ἀρ. 8. ἔτ. 1881. σελ. 11. παραδεχόμενος τὸ πρῶτον, φαίνεται παρεννοήσας τὸ χωρίον τοῦ Δ. Λαερτίου· διότι λέγει «ἀπεφάσισε καὶ ἐπεχειρίσθη τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ» ὅπερ οὐκ ἀληθές.

ἔργον ἦν μέγα καὶ γιγαντιαῖον καὶ ἑπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ἢ ὅτι ἠδύνατο μὲν, ἐκωλύθη ὅμως [1]· ὑπό τίνος ὅμως ἐκωλύθη, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι τὸν πανίσχυρον τύραννον οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ εἰ μὴ τὸ θεῖον. Διότι τοῖς Κνιδίοις κατὰ τὸν αὐτὸν ϛ' αἰῶνα, καθ' ὃν ἤκμασε καὶ ὁ Περίανδρος, ἡ Πυθία ἀπηγόρευσε τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ διότι γενικὴ ἐπεκράτει δοξασία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅτι τὰ τῆς φύσεως δὲν ἐπετρέπετο νὰ μεταβάλωσιν οἱ ἄνθρωποι ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ χρησμοῦ τῆς Πυθίας.

«Ἰσθμὸν δὲ μὴ πυργοῦτε μηδ' ὀρύσσετε
Ζεὺς γὰρ ἔθηκε νῆσον, εἰ κ' ἐβούλετο» 2

Καὶ πᾶσα τοιαύτη ἐπιχείρησις ἐλογίζετο ὡς βία κατὰ τῶν θεῶν. Ὅθεν ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁ Παυσανίας, περὶ τῶν ἐπιχειρησάντων τὴν διόρυξιν Ἰσθμοῦ λόγου ποιούμενος, «οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι» καὶ ὀλίγον ἀνωτέρω προτάσσει ἰδίᾳ περὶ τῆς τομῆς τοῦ Κορινθίου «ὃς δὲ ἐπεχείρησε Πελοπόννησον ἐργάσασθαι νῆσον, προαπέλιπε διορύσσων Ἰσθμόν». Οἱ δὲ νεώτεροι γράφοντες ἐν ἐφημερίσι καὶ διατεινόμενοι ὅτι ἀδύνατον ἦν τοῖς ἀρχαίοις νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν δι' ἔλλειψιν τῶν εὐκολιῶν, ἀδικοῦσιν αὐτοὺς καὶ οὐκ' ὀρθῶς λέγουσι [3]. Διότι εἰ καὶ ἐστεροῦντο τῶν μέσων τῆς νῦν ἐποχῆς, οὐχ ἧττον ὅμως διὰ τῆς πολυχειρίας τῶν ἀπείρων δούλων, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ θείου ἐκωλύοντο, ἠδύναντο νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες τοσαῦτα μεγαλουργήματα καὶ ἀριστουργήματα ἐξειργάσαντο, ἐκπλήττοντα καὶ νῦν ἔτι τοὺς μεταγενεστέρους· τὴν δὲ ἀλήθειαν ταύτην ἀποχρώντως μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τῶν Περσῶν, οἵτινες καίπερ βάρβαροι καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἔζευξαν καὶ τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Ἄθωνος διὰ τῆς πολυχειρίας διώρυξαν, ἐφ' ὧ καὶ κατακρίνονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν κατὰ φύσιν εἰς παρὰ φύσιν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Κνίδιοι, οἵτινες παραβαλλόμενοι κατὰ τὰς δυνάμεις πρὸς τὸν κραταιὸν καὶ ἰσχυρὸν τύραννον τῆς Κορίνθου Περίανδρον, μικρὰν εἶχον σημασίαν, ἤθελον

1 Ὁ κ. Πύρλας αὐτόθι πλανᾶται λέγων ὅτι ἐπειδὴ δὲν συνέφερε τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ μαντείου. Διότι οὐδεμία μαρτυρία ὑπάρχει περὶ τούτου.

2 Ἡροδοτ. 1,174. «ὤρυσσον οἱ Κνίδιοι, ἐν ὅσῳ Ἅρπαγος τὴν Ἰωνίην κατεστρέφετο βουλόμενοι νῆσον τὴν χώρην ποιῆσαι. Καὶ δὴ πολλῇ χειρὶ ἐργαζομένων τῶν Κνιδίων, μᾶλλον γάρ τι καὶ θειότερον ἐφαίνοντο τιτρώσκεσθαι οἱ ἐργαζόμενοι,... ἔπεμπον εἰς Δελφοὺς θεοπρόπους ἐπερησομένους τὸ ἀντίξοον. Ἡ δὲ Πυθία σφι... χρᾷ ἐν τριμέτρῳ τόνῳ... Κνίδιοι μὲν ταῦτα τῆς Πυθίας χρησάσης τοῦ τε ὀρύγματος ἐπαύσαντο». Παυσαν. 2,1,5: «Κνιδίους δὲ ἡ Πυθία τὸν Ἰσθμὸν ὀρύσσοντας ἔπαυσεν.» Plin. H. N. IV, 4. Tacit. Ann. XV, 42. Curt. Pelopon. I. S. 28. «Schon die Vermessenheit des gedankens wurde bestraft, ut omnium patuit exitu.»

3 Τῶν νεωτέρων τινὲς καὶ ἐν σπουδαίοις συγγράμμασιν ἐσφαλμένως ἀναγράφουσιν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἀπεπειράθησαν νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν οἷον Forbiger (Geograph. B. II. 5. 963. «Der sechsmal von Periander,... und Herodes Atticus gemachte Versuch, ihn Zu-durchstechen, wurde stets vereitelt.»

διορύξει τὸν Ἰσθμὸν μεθ' ὅλα τὰ ἀναφυέντα προσκόμματα, εἰ ἔλεγεν αὐτοῖς ἡ Πυθία «διορύξατε τὸν Ἰσθμὸν ἵνα σωθῆτε καὶ ἀπαλλαγῆτε τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ». Βραδύτερον δὲ καὶ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, ὃς πᾶν ὅ,τι ἐπεχείρησεν εἰς πέρας ἔφερεν, θελήσας, ὡς ὁ Περίανδρος, νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν τῶν Ἐρυθρῶν ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Ἰωνίας διὰ τὴν πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβειαν ἀπέστη τοῦ ἐγχειρήματος [1]. Ἐκ τούτων ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ὁ Περίανδρος μόνον διενοήθη νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν, οὐδόλως δὲ τοῦ ἔργου ἤψατο, καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ θείου, ὁ Ἰσθμὸς ἤθελε διορυχθῇ καὶ ὑπάρχῃ σήμερον. Παρεπλήσια δὲ τοῖς ἐν Ἑλλάδι συνέβησαν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Διότι κἀκεῖ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις πρὸ τῶν τρωϊκῶν, πρῶτος μὲν ὁ Σέσωστρις (1394—1328) ἐπεχείρησε τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζου [2], βραδύτερον δὲ ὁ τοῦ Ψαμμιτίχου υἱὸς Νεκὼς ὁ Β'. (περὶ τὰ 600 π. Χ.) ἀλλὰ κωλυθεὶς ὑπὸ τοῦ μαντείου, ἀποφηναμένου ὅτι τῷ βαρβάρῳ προπαρασκευάζει αὐτήν, κατέλιπεν ἀσυντέλεστον [3]. Εἶτα δὲ Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου (485 π. Χ. ἀποθανών) ἀνέλαβε τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅστις ὅμως κατὰ μὲν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου [4] ἀπεπεράτωσεν αὐτήν, κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον καὶ Στράβωνα ἀφῆκε τὸ ἔργον περὶ τὴν συντέλειαν, παρεπεισθεὶς ἐκ ψευδοῦς δοξασίας ὅτι ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα ὑψηλοτέρα οὖσα, θὰ κατεπλημμυρήτη ὅλην τὴν Αἴγυπτον [5]. Ὕστερον δὲ μετὰ παρέλευσιν δύο περίπου αἰώνων Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος (277 π. Χ.) ἔφερεν εἰς πέρας τὴν διώρυχα, κατασκευάσας διάφραγμα πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κινδύνου [6].

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Περιάνδρου. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ γ' αἰῶνος οὐδεὶς ἱστορεῖται εἴτε δικνοηθεὶς εἴτε ἐπιχειρήσας νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμόν. Λίτιμα δὲ τῆς ἀποχῆς ταύτης ἀπὸ τῆς διορύξεως φαίνεταί μοι ἡ αὐτή, ἥτις καὶ τὸν Περίανδρον ἐκώλυσεν ἤτοι ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ἡ διατήρησις τοῦ κοινοῦ συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ δέ, ὡς τις τῶν νεωτέρων ἐσφαλμένως διατείνεται, ὁ κατακερματισμὸς τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἡ ἀντιζηλία αὐτῶν [7]. Διότι

1 Παυσαν. 2,1,5. «Ἀλεξάνδρῳ τε τῷ Φιλίππου διασκάψαι Μίμαντα ἐθελήσαντι, μόνον τοῦτο οὐ προεχώρησε τὸ ἔργον.»

2 Στραβ. 17,804. «Ἐπιμήθη δὲ ἡ διώρυξ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Σεσώστριος πρὸ τῶν τρωϊκῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Ψαμμιτίχου παιδός, ἀρξαμένου μόνον, εἶτ' ἐκλιπόντος τὸν βίον».

3 Ἡροδοτ. 2,158. «Νεκὼς μὲν νυν μεταξὺ ὀρύσσων ἐπαύσατο, μαντηίου ἐμποδίου γενομένου τοιοῦδε, τῷ βαρβάρῳ αὐτὸν πρυτεργάζεσθαι.»

4 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «Τὴν Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπεω δεύτερα διώρυξε, τῆς μῆκος μὲν ἔστι πλόος ἡμέρας τέσσαρες».

5 Διόδωρ. 1,33. Στραβ. 17,804. «Ὕστερον δὲ ὑπὸ Δαρείου τοῦ πρώτου, διαδεξαμένου τὰ ἔξης ἔργον· καὶ οὗτος δὲ δόξῃ ψευδεῖ πεισθεὶς ἀφῆκε τὸ ἔργον περὶ συντέλειαν ἤδη· ἐπείσθη γὰρ μετεωροτέραν εἶναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν τῆς Αἰγύπτου καὶ ὡς διακοπείη πᾶς ὁ μεταξὺ ἰσθμός, ἐπικλυσθήσεσθαι τῇ θαλάττῃ τὴν Αἴγυπτον.»

6 Στραβ. 17,804. «Οἱ μέντοι Πτολεμαϊκοὶ βασιλεῖς διακόψαντες, κλειστὸν ἐποίησαν τὸν Εὔριπον, ὥστε ὅτε βούλοιντο ἐκπλεῖν ἀκωλύτως εἰς τὴν ἔξω θάλασσαν καὶ εἰσπλεῖν πάλιν».

7 G. K. Die Durchstechung des Isthmus von Korinth. Illust. Zeitung. N. 2012. Band 78.

ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ καὶ ἰδίως κατὰ τὸν ε'. αἰῶνα ἡ Ἑλλὰς ἔφθασεν εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ ἐπομένως ἠδύνατο κάλλιστα νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν, εἰ μὴ ἐκωλύετο ὑπὸ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἢ εἰ μὴ ἐνόμιζε συμφέρον αὐτῇ τὴν διατήρησιν τοῦ Ἰσθμοῦ. Εἶτα δὲ ἐπιφέρει ὁ αὐτὸς ὅτι τῆς Ἑλλάδος μὴ δυναμένης νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν μόνος ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τοῦτο. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πολεμικὰ ἔργα οὐδεμίαν εὐκαιρίαν κατέλιπον αὐτῷ πρὸ ἐπιχείρησιν εἰρηνικῶν, βραδύτερον ἀνέλαβε τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. Ἐντεῦθα παρατηρῶ ὅτι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς προείρηται, οὐχὶ δι' ἔλλειψιν χρόνου, ἀλλ' ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὰ θεῖα, ὡς ὁ Περίανδρος, ἀπέστη τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, διότι καὶ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Ἰωνικῆς χερσονήσου θελήσας νὰ διακόψῃ ἐκ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἀπέστχε τοῦ ἔργου.

Περὶ μὲν τοῦ Περιάνδρου μία καὶ μόνη μαρτυρία ὑπάρχει, ἡ τοῦ Διογένους Λαερτίου, περὶ δὲ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (337—283) δύο μαρτυρίαι ὑπάρχουσιν ἡ τοῦ Στράβωνος [1], καθ' ἣν δριστικῶς λέγεται ὅτι ἐπεχείρησε νὰ διακόψῃ τὸν Ἰσθμὸν τῶν Πελοποννησίων ἵνα διευκολύνῃ τὴν θαλασσοπλοΐαν καὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ ἡ τοῦ Πλινίου [2] ἀναγράφοντος ὅτι ἀπαισία ἐθεωρήθη ἡ ἐπιχείρησις τῆς διορύξεως, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ ἀρχιτεκτόνων ἀποφηναμένων ὅτι, ὑψηλοτέρας οὔσης τῆς θαλάττης τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἔμελλε νὰ κατακλυσθῇ ἡ Αἴγινα καὶ αἱ λοιπαὶ νῆσοι τοῦ Σαρωνικοῦ, εἰ διωρύσσετο ὁ Ἰσθμός.

Κατὰ πόσον ὅμως ἀληθές ἐστιν ὅτι ὁ Δημήτριος πράγματι ἐκωλύθη ἐκ τῆς ψευδοῦς ταύτης δοξασίας τῶν ἀρχιτεκτόνων, δὲν δύναταί τις νὰ ἀποφανθῇ δριστικῶς. Διότι ὁ Στράβων παραλαμβάνων τὴν πληροφορίαν ταύτην παρὰ τοῦ Ἐρατοσθένους, ἐλέγχει αὐτὸν πικρῶς ἐπὶ ἀμαθείᾳ καὶ ἀγνοίᾳ τῆς γνωστῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὀρθῆς δοξασίας τοῦ Ἀρχιμήδους «ὅτι . . . παντὸς ὑγροῦ καθεστηκότος καὶ μένοντος τὴν ἐπιφάνειαν σφαιρικὴν εἶναι σφαίρας ταὐτὸ κέντρον ἐχούσης τῇ γῇ» [3]. Ὅθεν πιθανώτερον φαίνεταί μοι ὅτι καὶ ὁ Δημήτριος δικνοηθεὶς μόνον, ὡς ὁ Περίανδρος, καὶ οὐδόλως ἐπιχειρήσας τῷ ἔργῳ, ἀπέστη αὐτοῦ ἐκ τῆς καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ

«Griechenlands Zerissenheit und die unglückliche Rivalitat der einzelnen Staaten in den nachfolgenden Jahrhunderten waren der Inangriffnahme dieser friedlichen Culturaufgage ungunstig».

1 Στραβ. 1,54. «φησὶ γὰρ καὶ Δημήτριον διακόπτειν ἐπιχειρῆσαι τὸν τῶν Πελοποννησίων ἰσθμὸν πρὸς τὸ παρασχεῖν διάπλουν τοῖς στόλοις».

2 Plin. N. H. 4,5. «Quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas tentavere, Demetrius rex.... infausto (ut omnium patuit exitu) inceptu».

3 Στραβ. 1,54. «Ὁ δ' οὕτως ἡδὺς ἐστιν ὥστε καὶ μαθηματικὸς ὢν οὐδὲ τὴν Ἀρχιμήδους βεβαιοῖ δόξαν, ὅτι φησὶν ἐκεῖνος· ἐν τοῖς περὶ τῶν ὀχουμένων, παντὸς ὑγροῦ.... Ταύτην γὰρ τὴν δόξαν ἀποδέχονται πάντες οἱ μαθημάτων πως ἁψάμενοι. Ἐκεῖνος δὲ τὴν ἐντὸς θάλατταν καίπερ μίαν οὖσαν, ὥς φησιν, οὐ νομίζει ὑπὸ μίαν ἐπιφάνειαν τετάχθαι, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς σύνεγγυς τόποις· καὶ μάρτυρας γε τῆς τοιαύτης ἀμαθείας ἀρχιτέκτονας ἄνδρας ποιεῖται, καὶ τῶν μαθηματικῶν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μέρος τῆς μαθηματικῆς ἀποφηναμένων.»

αὐτοῦ κρατούσης εὐλαβείας πρὸς τὸ θεῖον τοῦ μὴ τὰ κατὰ φύσιν εἰς παρὰ φύσιν μεταβαλεῖν, ὥσπερ καὶ Ἀλέξανδρος σύγχρονος σχεδὸν τῷ Δημητρίῳ ἀπέσχε τῆς διατομῆς τῆς Ἰωνικῆς χερσονήσου· τοῦτο δὲ διαρρήδην βεβαιῶν ὁ Παυσανίας περὶ πάντων τῶν ἐπιχειρησάντων ποιῆσαι νῆσον τὴν Πελοπόννησον λέγει «ὃς δὲ ἐπεχείρησε Πελοπόννησον ἐργάσασθαι νῆσον προκπέλιπε διορύσσων Ἰσθμόν... οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι». Ὅθεν οἱ ἀρχαῖοι πεζογράφοι καὶ ποιηταί, ἐκ ταύτης τῆς ἐπικρατούσης δοξασίας ὁρμώμενοι, αὐστηρῶς κατακρίνουσι τοὺς βαρβάρους Πέρσας ὡς ἀσεβεῖς πρὸς τὰ θεῖα διὰ τὴν διόρυξιν τοῦ Ἄθωνος. Τούτου δὲ τεθέντος, ζητεῖται ἤδη νὰ ὁρισθῇ ἂν ὁ Δημήτριος πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἐμπορίου, ὡς προείρηται, διενοήθη ἢ ἐπεχείρησε νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν ἢ ἐξ ἄλλου ἐλατηρίου ὁρμώμενος, ἐν ᾧ συνέλαβε τὸ ἔργον. Καὶ πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου βεβαιοτέρα φαίνεταί μοι ἡ γνώμη τῶν νεωτέρων [1] ὅτι ὁ Δημήτριος λίαν φιλόδοξος ὤν, ὡς ὁ Περίανδρος, διενοήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ μέγα ἐκεῖνο ἔργον πρὸς ἀπόκτησιν δόξης μᾶλλον ἢ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ναυσιπλοΐας καὶ αὔξησιν τῆς ἐμπορίας.

Ὡς δὲ ἀπὸ τοῦ Περιάνδρου μέχρι Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ τρεῖς σχεδὸν παρῆλθον αἰῶνες καὶ ἀνέκυψε τὸ δεύτερον ἡ ἰδέα τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, οὕτω καὶ πάλιν μετὰ παρέλευσιν τριῶν αἰώνων ἐπῆλθεν ἡ αὐτὴ ἰδέα τῷ Ἰουλίῳ Καίσαρι, ὃς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μομμίου καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας Κορίνθου ἀνῳκοδόμησεν ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς τὴν νέαν Κόρινθον καὶ ἀπῴκισεν αὐτὴν διὰ πλείστων ἀπελευθέρων [2]. Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ Καῖσαρ διενοήθη νὰ πράξῃ τι μεῖζον καὶ ἀξιομνημόνευτον ἔργον εἴτε ἐκ φιλοδοξίας, εἴτε πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἰταλίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, εἴτε πρὸς ἐξασθένισιν τῆς Ἑλλάδος ἤτοι νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέθηκε τῷ μηχανικῷ Ἀνιηνῷ. Διότι οὐδὲν τούτων ὁριστικῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων[3], οὐδὲ λέγεται ἡ αἰτία, ἥτις ἐκώλυσεν αὐτὸν τῆς τοῦ ἔργου ἐπιχειρήσεως· κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα φαίνεται ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ ἐπεκράτει παρὰ τοῖς πολλοῖς ἡ

2 Curtius Peloponn. I. S. 13. «Er wurde in spätern Jahrhunderten von Männer, die an Projecten ausserordentlicher Art ihre Lust hatten, von Demetrios Poliorketes, Iulius Cäsar, Caligula, Herodes Attikus wieder aufgenommen Doch scheint Niemand Hand an das Werk gelegt zu haben bis auf Nero». Ὡσαύτως καὶ Beulé Peloпon. p. 476. «Percer l'Isthme était une entreprise autrement gigantesque, un de ses projets que rêvent les esprits ambitieux de s' immortaliser comme Periandre, les conquérants qui veulent vaincre la nature elle-même, comme Démétrius et César».

1 Στραβ. 8,381. Πλουταρχ. Καισ. 57. Παυσαν. 2,1,2. Δ. Κασσ. 43,50. Διοδωρ. ἀποσπ. τ. 2. σ. 501. Plin. IV, 5. Zumpt. Comment. epigr. p. 362. 374. Ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ νομίσμασι φέρει τὸν τίτλον «Colonia Iulia Corinthus» καὶ «Laus Iuli. Corint.» καὶ «Colonia Iulia Corinthus Augusta» *ἐνίοτε* δὲ καὶ «C. I. C. A».

2 Δ. Κάσσιος 41,5 «Ὥστε ταῦτα ἐδέξατο τά τε ἄλλα οἵ τὰ κράτιστα χῶσαι καὶ τὸν Ἰσθμὸν τὸν τῆς Πελοποννήσου διορύξαι». Sueton. 44. Πλουταρχ. Καισ. 58. Plin. 4,5. «quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias ipsas tentavere Demetrius rex, dictator Caesar,»

αὐτὴ θρησκευτικὴ δοξασία περὶ τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ «Infausto (ut omnium patuit exitu) incepto».

Μετὰ πκρέλευσιν δὲ ὀλίγων ἐτῶν κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα αὐτὸ τοῦτο διενοήθη νὰ πράξῃ καὶ ὁ Καλλιγόλας (12—41 μ. Χ.) εἴτε κατὰ μίμησιν τοῦ Καίσαρος, εἴτε ἐξ ὑπερμέτρου φιλοδοξίας ὁρμώμενος. Ἀλλὰ καὶ οὗτος συνειδὼς ὅτι μέγα ἦν τὸ ἔργον καὶ ἀδύνατος ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ, ἀπέσχε τῆς ἐπιχειρήσεως [1] καὶ κατέλιπεν αὐτὴν ἄλλοις μεταγενεστέροις. Ἀλλ' εἰ μὲν πάντες οὗτοι διανοηθέντες καὶ ἐπιθυμήσαντες νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν, οὐδόλως προέβησαν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ἔργου, εἴτε ἐκ τῆς ἐπικρατούσης δοξασίας τῆς τῶν θείων εὐλαβείας, ὡς προείρηται, εἴτε καὶ ἐξ οἱασδήποτε ἄλλης αἰτίας ἀγνώστου ἡμῖν ἀποτρεπόντες, βεβαιότατόν ἐστιν ὅμως ὅτι ἀνὴρ κατὰ πάντα ἐλαττούμενος τῶν πρὸ αὐτοῦ διανοηθέντων νὰ ἀναλάβωσι τὸ μέγα ἔργον [2], πράγματι ἐπεχείρησε νὰ ἄρῃ τὸν Ἰσθμὸν ἐκ τοῦ μέσου τῶν δύο θαλασσῶν καὶ νὰ ἑνώσῃ αὐτὰς εἰς μίαν. Οὗτος δ' ἐστὶν ὁ Νέρων (30—68), ὃς περὶ τὰ τέλη τοῦ 66 ἔτους μεταβὰς εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος πανταχοῦ, ἔνθα ἐτελοῦντο ἀγῶνες, παρασταθεὶς ὡς ἀγωνιστὴς καὶ νικητής, ἐκ παντὸς πράγματος δόξαν ἐζήτει νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἐνθυμηθεὶς ἅμα εἶδε τὸν Ἰσθμὸν, ὅτι πάλαι ποτὲ ὁ τῶν Ἀχαιῶν βασιλεὺς ἀπέτεμε τὴν Εὔβοιαν ἀπὸ τῆς Βοιωτίας [3], ὅτι ὁ Δαρεῖος ἐγεφύρωσε τὸν Βόσπορον καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης ἔζευξε μὲν τὸν Ἑλλήσποντον διώρυξε δὲ τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Ἄθωνος, ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει ἤρξατο τῆς ἐπιχειρήσεως ὕμνους ᾄδων τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τῷ Ποσειδῶνι καὶ ᾄσματα τῷ Μελικέρτῃ καὶ τῇ Λευκοθέᾳ καὶ πρῶτος αὐτὸς διὰ χρυσῆς δικέλλης σκάψας, ἔδωκε τὸ παράδειγμα τοῖς ἐπιτετραμμένοις τὴν διορυχὴν κρατούμενος καὶ ᾀδόμενος ὑπὸ πάντων. Ἀφ' οὗ δὲ ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν 30,000 περίπου ἄνθρωποι, ὧν 6,000 μόνον δοῦλοι Ἰουδαῖοι ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ κατάδικοι καὶ στρατιῶται, οἱ μὲν πρῶτοι ἐργαζόμενοι εἰς τὰ πετρώδη καὶ δύσεργα, οἱ δὲ τελευταῖοι εἰς τὰ γεώδη καὶ ἐπίπεδα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Νέρων, νομίζων ὅτι διὰ τοῦ μεγαλουργήματος τούτου ὑπερέβη καὶ τὸν Ἡρακλέα [4]. Ἀλλ' ἐν

1 Sueton. Cal. 21. «Sed ante omnia Isthmum in Achaia perfodere». Plin. H. N. 4,5.

2 Ψευδολουκιαν. Νέρων ἢ περὶ διορυχ. τοῦ Ἰσθμοῦ. 2. «Ὁ δὲ Ἰσθμὸς οὐ τῶν ἄποθεν αὐτῷ βεβουλευμένων, ἀλλ' ἐντυχὸν τῇ φύσει τοῦ τόπου μεγαλουργίας ἠράσθη τόν τε βασιλέα τῶν ἐπὶ τὴν Τροίαν ποτὲ Ἀχαιῶν ἐνθυμηθείς, ὡς τὴν Εὔβοιαν τῆς Βοιωτίας ἀπέτεμεν Εὐρίπῳ τῷ περὶ τὴν Χαλκίδα, ἔτι γε μὴν καὶ τὸν Δαρεῖον ὡς ὁ Βόσπορος ἐγεφυρώθη αὐτῷ ἐπὶ τοὺς Σκύθας τὰ δὲ Ξέρξου καὶ πρὸ τούτων ἴσως ἐνενόησε μέγιστα τῶν μεγαλουργιῶν ὄντα, καὶ πρὸς τούτοις ὡς τῷ δ' ὀλίγου ἀλλήλοις ἐπιμίξαι πάντας εἶσοιτο τὴν Ἑλλάδα λαμπρῶς ἐστιᾶσθαι τοῖς ἔξωθεν· αἱ γὰρ τύραννοι φύσεις μεθύουσι μέν, διψῶσι δέ πη καὶ ἀκοῦσαι τοιοῦτο φθέγμα».

3 Beulé Peloponn. p. 447. «Un seul, le moins prudent de tous, se mit lui-même à l' œuvre: ce fut Néron.

4 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. 3. «Προελθὼν δὲ τῆς σκηνῆς ὕμνον μὲν Ἀφροδίτης τε καὶ Ποσειδῶνος ᾖσε καὶ ᾄσμα οὐ μέγα Μελικέρτῃ τε καὶ Λευκοθέᾳ. Ὀρέξαντος δ' αὐτῷ χρυσῆν δίκελλαν τοῦ τὴν Ἑλλάδα ἐπιτροπεύοντος ἐπὶ τὴν ὀρυχὴν ἦξε κρατούμενος καὶ ᾀδόμενος καὶ καθικόμενος τῆς

ᾧ συντόνως εἰργάζοντο τοσοῦτοι ἄνθρωποι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ψευδὴς διεδόθη λόγος ὅτι ὁ Νέρων μετεμελήθη διὰ τὴν τομήν· διότι Αἰγύπτιοι γεωμέτραι ἀπεφήναντο ὅτι, ὑψηλοτέρας οὔσης τῆς θαλάσσης τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατακλυσθήσεται ἡ Αἴγινα καὶ αἱ λοιπαὶ νῆσοι. Ἀλλὰ τούτου ψευδοῦς ἐξελεγχθέντος, ἐξηκολούθηταν αἱ ἐργασίαι. Διότι τὸν Νέρωνα, ἐρῶντα τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ τομὴν μᾶλλον ἢ τοῦ δημοσίᾳ ᾄδειν, οὐ μόνον Αἰγύπτιοι γεωμέτραι δὲν ἠδύναντο νὰ κωλύσωσι τοῦ ἔργου, ἀλλ' οὐδὲ Θαλῆς ὁ σοφώτατος καὶ φυσικώτατος [1]. Δίων δὲ ὁ Κάσσιος ἱστορῶν τὰ περὶ τοῦ πράγματος, ἀναγράφει ὅτι ὁ Νέρων μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀρξάμενοι τοῦ ὀρύσσειν, ᾤκνουν νὰ προχωρήσωσι· διότι ἐφάνη αὐτοῖς ὅτι αἷμα ἐκ τῆς γῆς ἀνέβλυσε καὶ ἠκούοντο οἰμωγαὶ καὶ μυκηθμοὶ καὶ πολλὰ εἴδωλα ἐφαντάζοντο ὅτι ἔβλεπον. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὁ Νέρων μὴ ἀποτρεπόμενος τῆς ἐπιθυμίας, αὐτὸς λαβὼν δίκελλαν καὶ σκάφας, ἔπεισε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ μιμηθῶσιν αὐτὸν, ὅπερ καὶ ἐγένετο [2]. Ἐκ τούτων νῦν πρόδηλον γίνεται ὅτι καὶ οἱ πρὸ τοῦ Νέρωνος ἐπιθυμήσαντες νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν, ἐκ μεγάλης φιλοδοξίας ὁρμώμενοι, οὐδόλως ἐκωλύθησαν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ἔργου οὔτε ἐκ τῆς ψευδοῦς δοξασίας τῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ γεωμετρῶν περὶ τῆς ἀνισότητος τῶν θαλασσῶν, οὔτε πάλιν, εἰ ἐπεχείρουν, ἤθελον ἐμποδισθῇ ἐν ταῖς ἐργασίαις ἐκ τῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν τοῦ ἐργατικοῦ ὄχλου, φανταζομένου ὅτι ἔβλεπεν αἷμα ἀναβλύζον ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἤκουεν οἰμωγὰς καὶ μυκηθμοὺς ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπικρατούσης εὐλαβείας πρὸς τὰ θεῖα. Διότι ὁ Νέρων, ὁ τοσούτους ναοὺς συλήσας καὶ μυντεῖα δικρπάκας, οὐδὲν ἱερὸν οὐδὲ ὅσιον εἶχε, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀφόβως ἐπελήφθη τοῦ ἔργου, αὐτὸς πρῶτος δοὺς τὸ παράδειγμα τοῖς ἐργαζομένοις καὶ βιάσας αὐτοὺς εἰς τὴν ἐργασίαν, ἡ πρόοδος τῆς ὁποίας ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ θαλασσῶν ἀρκούντως μαρτυρεῖ ἡμῖν ὅτι ὁ

γῆς, τρὶς, οἷμαι, τοῖς τε τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένοις παρακελευσάμενος ξυντόνως ἅπτεσθαι τοῦ ἔργου ἀνῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον τὰ Ἡρακλέους δοκῶν ὑπερβεβλῆσθαι πάντα. Οἱ μὲν δὴ ἐκ τοῦ θεσπρωτηρίου τὰ πετρώδη τε καὶ δύσεργα ἐξεπόνουν, ἡ στρατιὰ δὲ τὰ γεώδη καὶ ἐπίπεδα.»

1 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. 4. «Ἑβδόμην δέ που καὶ πέμπτην ἡμέραν προσεζευγμένων ἡμῶν τῷ Ἰσθμῷ κατέβη τις ἐκ Κορίνθου λόγος οὕπω σαφὴς ὡς δὴ τοῦ Νέρωνος μετεγνωκότος τὴν τομήν. Ἔφασαν δὲ τοὺς Αἰγυπτίους γεωμετροῦντας τῆς ἑκατέρας θαλάττης τὰς φύσεις οὐκ ἰσοπέδους αὐταῖς συντυχεῖν, ἀλλ' ὑψηλοτέραν ἡγουμένους τὴν ἐκ τοῦ Λεχαίου περὶ τῇ Αἰγίνῃ δεδοικέναι. Πελάγους γὰρ τοσούτου νήσῳ ἐπιχυθέντος καὶ ὑποβρύχιον ἀπενεχθῆναι τὴν Αἴγιναν. Νέρωνα δὲ τῆς μὲν τοῦ Ἰσθμοῦ τομῆς οὐδ' ἂν Θαλῆς μετέστησεν ὁ σοφώτατός τε καὶ φυσικώτατος. Τοῦ γὰρ τιμεῖν αὐτὸν ἦρα μᾶλλον ἢ τοῦ δημοσίᾳ ᾄδειν.» Φιλοστρατ. Ἀπολλων. 4,24.

2 Δίων Κασσ. 63,16. «Πάρεργον δὲ δὴ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐποιήσατο τὸν Ἰσθμὸν τῆς Πελοποννήσου διορύξαι ἐπιθυμήσας καὶ ἤρξατο τοῦ ἔργου, καίπερ τῶν ἀνθρώπων ἀκνούντων. Αἵματά τε γὰρ τοῖς πρώτοις ἁψαμένοις τῆς γῆς ἀνέβλυσε καὶ οἰμωγαὶ, μυκηθμοί τε τινες ἐξηκούοντο καὶ εἴδωλα πολλὰ ἐφαντάζετο. Λαβὼν δὲ αὐτὸς δίκελλαν καὶ τι καὶ ἀνασκάψας, ἔπεισε καὶ τοὺς ἄλλους ἀνάγκη αὐτὸν μιμήσασθαι καὶ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦτο τὸ ἔργον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν μετεπέμψατο.»

Νέρων ἤθελε διορύξει τὸν Ἰσθμὸν, ὡς διώρυξε τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Ἄθωνος ὁ ἀσεβὴς τῶν βαρβάρων Περσῶν βασιλεὺς, εἰ μὴ πολιτικὰ κωλύματα, ἀπροσδοκήτως ἐπελθόντα, ἀπῆγον αὐτὸν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου κακῶς τὸν βίον καταστρέψας ἐτελεύτησε καὶ δὲν ἐπανῆλθε πλέον νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ προχωρῆσαν ἔργον.

Τὰ δὲ αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τὴν φυγὴν τοῦ Νέρωνος ἐκ τῆς Ἑλλάδος, εἰσὶ δύο· πρῶτον μὲν ὅτι ὁ ἀπελεύθερος Ἥλιος, ὃς ἐν τῇ τοῦ Νέρωνος ἀπουσίᾳ ἐκ τῆς Ῥώμης εἶχε καταστῇ δεσπότης αὐτῆς, ἀνήγγειλεν αὐτῷ ὅτι ἐτεκταίνετο συνωμοσία καὶ ἦν ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως [1]. Δεύτερον δὲ ἠγγέλθη αὐτῷ ὅτι ὁ ἔπαρχος τῆς Γαλλίας Ἰούλιος Βίνδαξ θέλων νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ τυράννου, ἐπανέστη κατ' αὐτοῦ καὶ συνεκρότησεν 100,000 στρατοῦ ἵνα ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ θρόνου τὸν Ῥωμαῖον πατρίκιον καὶ ἔπαρχον τῆς Ἱσπανίας Σουλπίκιον Γάλβαν. Ταῦτα μαθὼν ὁ Νέρων ἐν Κορίνθῳ, ἐσπευσμένως ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην περὶ τὰ τέλη τοῦ 67 ἔτους καὶ θριαμβευτικῶς ὡς ἱερονίκης εἰσελάσας εἰς τὴν πόλιν, διενοεῖτο τὴν μὲν σύγκλητον νὰ φονεύσῃ, τὴν δὲ Ῥώμην νὰ πυρπολήσῃ καὶ ἀπερχόμενος εἰς Ἀλεξάνδρειαν νὰ ἐπιδείξῃ τὰ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν σωματοφυλάκων, κατέφυγεν εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ ἀπελευθέρου Φάωνος, ὅπου ἰδὼν τὸν πεμφθέντα νὰ φονεύσῃ αὐτὸν, ηὐτοκτόνησε διὰ τοῦ ἀπελευθέρου Ἐπαφροδίτου καὶ ἀνέκραξεν, «οἷος καλλιτέχνης ἀπόλλυται» [3].

Ὁ Νέρων πολλὰ τῇ Ἑλλάδι κακὰ ἐργασάμενος, ἓν μὲν ἀγαθὸν ἐποίησεν αὐτῇ ἤτοι ἀφῆκε τὴν ἐλευθερίαν τοῖς Ἕλλησιν [4], ἓν δ' ἀγαθὸν ἐπεχείρησε μὲν νὰ καταλίπῃ αὐτῇ ἤτοι τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἀσυντέλεστον ὅμως ἀφῆκεν αὐτὸ δι' οὓς προείρηται λόγους, καὶ οὕτως ἐπληλήθευσεν ἡ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν γενομένη πρόρρησις τοῦ Ἀπολλωνίου, ὃς ἐλθὼν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἰδὼν τὴν περὶ τὸ Λέχαιον θάλασσαν μυκησκμένην

1 Δίων Κασσ. 63,12. 18. 19. Suet. 23. Tacit. H. 1,37. Ann. XIII, 1.

2 Δ. Κασσ. 63,22-26. Πλουταρχ. Γαλβ. 4—6. Ζωναρ. 11,13. Suet. Ner. 40. 41. 45. Galb. 9. 11. Tac. Ann. XV,74. Hist. 1,6. 8. 16. 51. 53. 65. 94. IV,17. 57. Plin. H. N. XX,14. Ep. IX,19. Ψευδολουκ. Νερ. 5. «Ἡ δὲ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν κίνησις καὶ ὀξύτατος ὡς τῶν ἐκείνης νῦν ἁπτόμενος, ὄνομα δὲ αὐτῇ Βίνδαξ, ἀπήγαγεν Ἑλλάδος τε καὶ Ἰσθμοῦ Νέρωνα ψυχρῶς γεωμετρήσαντα. Τὰς γὰρ θαλάττας ἰσαγιαίους τε καὶ ἰσοπέδους οἶδα. Φασὶ δὲ αὐτῇ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ῥώμης ὀλισθαίνειν ἤδη καὶ ὑποδιδόναι. Τοῦτ' οὖν καὶ αὐτοὶ χθὲς ἠκούσατε τοῦ προπαίσαντος χιλιάρχου.»

3 Δ. Κασσ. 63,19. 20. 26—29. Πλουτ. Γαλβ. 2. Εὐτροπ. 7,15. Ἰωσηπ. Ἰουδ. πολ. 5,6. Ὑγῖνος. 4,20. Ζωναρ. 11,13. Suet. 40—49. Aur. Vict. Caes. et Ep. 5.

4 Δ. Κασσ. 63,11. Plin. 4,6. Suetan. 24. Παυσαν. 7,17,2. Πλουταρχ. Φλαμιν. 12. Φιλοστρ. εἰς Ἀπολλων. 5,41. «Νέρων ἐλευθέραν ἀφῆκε τὴν Ἑλλάδα σωφρονέστερόν τι ἑαυτοῦ γνούς, καὶ ἐπανῆλθον αἱ πόλεις ἐς ἦθη Δωρικὰ καὶ Ἀττικά, πάντα τ' ἀνῆβησε ξὺν ὁμουσίᾳ τῶν πόλεων, ὃ μὴ πάλαι ἡ Ἑλλὰς εἶχεν» καὶ κατωτέρω «Νέρων τοὺς Ἕλληνας παίζων ἠλευθέρωσε, σὺ δ' αὐτοὺς σπουδάζων ἐδούλωσο.»

εἶπεν «οὗτος ὁ αὐχὴν τῆς γῆς τετμήσεται, μᾶλλον δ' οὔ» [1]. Μετὰ δὲ τὴν πρόρρησιν ταύτην τοῦ Ἀπολλωνίου προστίθησιν ὁ Φιλόστρατος, ὅτι ὁ Νέρων ἐκωλύθη εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τὸ μὲν ἐκ τῆς ψευδοῦς δοξασίας τῶν Αἰγυπτίων περὶ τῆς ἀνισότητος τῶν δύο θαλασσῶν, τὸ δὲ καὶ ἐκ τῆς συνταράξεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐν Ῥώμῃ καὶ Γαλλίᾳ, ὡς προείρηται, ὅπερ καὶ μόνον ὡς ἀληθὲς αἴτιον προκπεδείχθη καὶ τελευταῖον ἐπάγεται «τοιοῦτον μὲν δὴ τοῦ Ἀπολλωνίου τὸ τὸν Ἰσθμὸν τετμῆσεσθαι καὶ οὐ τετμήσεσθαι». Λίαν παράδοξος φαίνεταί μοι ἡ προφητεία αὕτη τοῦ Ἀπολλωνίου περὶ τῆς μὴ τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ.

Ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Ἡ δὲ ὀρυχὴ τοῦ Ἰσθμοῦ κατὰ τὰ καὶ νῦν ἔτι μετὰ παρέλευσιν 1815 ἐτῶν δικαιωθέντα ἐρείπια ἤρξατο ἐν τῷ στενωτάτῳ τοῦ Ἰσθμοῦ μέρει ἐξ ἀμφοτέρων τῶν θαλασσῶν ἐπὶ γραμμῆς εὐθείας, καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μνημονεύεται ἀπὸ τοῦ Λεχαίου μέχρι τῶν Κεγχρεῶν [2], ἀρχομένης ὀλίγον πρὸς νότον τοῦ Σχοινοῦντος (Καλαμακίου) καὶ τελευτώσης ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς βορρᾶν τῆς νέας Κορίνθου καὶ πρὸς νότον τῶν Θερμῶν (Λουτρακίου). Ἐκ τούτων δὲ τῶν σημείων γενομένης ἀρχῆς προὐχώρησεν ἐκ δυσμῶν μὲν τέσσαρα σχεδὸν στάδια [3] ἡ ὀρυχή, ἐξ ἀνατολῶν δὲ παρὰ τῷ Σχοινοῦντι ὀλιγώτερον, ἢ κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν νεωτέρων πιστοποιεῖται ὅτι ἐκ μὲν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου ἡ ὀρυχὴ προέβη μέχρι 1500 μέτρων κατὰ μῆκος τῆς γραμμῆς ἐπὶ πλάτους 40 μέτρων, ἐκ δὲ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι δύο χιλιομέτρων μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἔνθα καὶ νῦν ἔτι μετὰ παρέλευσιν 18 ἑκατονταετηρίδων παρατηροῦνται ὀρύγματα ἐν βάθει 3—16 μέτρων, ἔχοντα ὀρθοὺς τοίχους [4].

Ὁ μὲν Νέρων ἐπὶ τοσοῦτον προαγαγὼν τὴν ὀρυχὴν τοῦ Ἰσθμοῦ ἀπῆλ-

1 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 4,24. «Εἶχε δ' αὐτῷ καὶ τοῦτο πρόρρησιν τῆς σμικρὸν ὕστερον περὶ τὸν Ἰσθμὸν τομῆς, ἣν μετ' ἔτη ἑπτὰ Νέρων διενοήθη. Τὰ γὰρ βασίλεια ἐκλιπὼν ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀφίκετο.... Τότε λέγεται καὶ τῆς περὶ τὸν Ἰσθμὸν καινοτομίας ἅψασθαι, περίπλουν αὐτὸν ἐργαζόμενος καὶ τὸν Λίγαιον τῇ Ἀδρίᾳ ξυμβάλλων, ὡς μὴ πᾶσα ναῦς ὑπὲρ Μαλέαν πλέοι, κομίζοιντο θ' αἱ πολλαὶ διὰ τοῦ ῥήγματος ξυντέμνουσαι τὰς περιβολὰς τοῦ πλοῦ.»

2 Ἡσυχ. ἐν λ. Δίολκος. Φιλοστρατ. εἰς Ἀπολλων. 4,24. Ὁρίζει μόνον τὸ Λέχαιον καὶ οὐχὶ τὰς Κεγχρεάς. Παυσαν. 2,3,5. καταλείπει ἀόριστα τὰ μέρη, ἀφ' ὧν ἤρξατο ἡ διορυχή.

3 Φιλοστρατ. εἰς Ἀπολλων. 4,24. «Ποῦ δὲ ἀπέδη τὸ τοῦ Ἀπολλωνίου λόγιον; Ἡ ὀρυχὴ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Λεχαίου λαβοῦσα στάδια προὔβη ὡσεὶ τέτταρα ξυνεχῶς ὀρυσσόντων.» Παυσαν. 2,3,5. «Καὶ ὅθεν μὲν διορύσσειν ἤρξαντο δηλόν ἐστιν, ἐς δὲ τὸ πετρῶδες οὐ προεχώρησαν ἀρχήν· μένει δὲ ὡς πεφύκει, καὶ νῦν ἤπειρος ὤν».

4 G. K. Illustrirt. Zeit. N. 2012. 1882. Die Durchstehung des Isth. v. Korinth. «So bemerkt man auf der Seite des Saron. Meerbusens eine 40 Mtr. breite, ca 1500 Mtr. lange Ausschachtung von verschiedener Tiefe.... Aenliche Arbeiten sind auf der anderern Seite bis 2 Kilomtr. weit vom Meere entfernt zu verfolgen.» Fiedler Reise S. 235. «An beiden Seiten des Isthmos hat man den Kanal begonnen, am meisten ist an der Westseite geschehen.... Zu beiden Seite sieht man die oben gehauenen Wände und in der südlichen Wand führe eine ausgehauene Treppe hinauf... gegen 1)4 St. Weges sind die Spuren des Kanals noch zu sehen.» Ὁ δὲ Grimaud de Caux ἀνάβιβάζει εἰς 2,180 μετρ. ἐξ ἀνατολῶν καὶ εἰς 1,150 καταβιβάζει ἐκ δυσμῶν.

θεν εἰς Ῥώμην. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι, εἰ μὴ ἀφηρπάζετο ἐκ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, ἤθελεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου διὰ τῆς πολυχειρίας ἀποπερατώσει τὸ ἔργον.

Κατὰ δὲ τὸν ἑπόμενον β' μ. Χ. αἰῶνα ἐπεθύμησε νὰ διορύξῃ τὸν Ἰσθμὸν ὁ βαθύπλουτος καὶ πλεῖστα μεγάλα ἐργασάμενος ἔργα Ἡρώδης ὁ Ἀττικός. Οὗτος γάρ, καίπερ τοσαῦτα διαπραξάμενος, ἐνόμιζεν ὅτι οὐδὲν μέγα εἰργάσθη καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρει μέγα τι νὰ ἀποτάμῃ τὴν ἤπειρον ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ συνάψῃ τὰς δύο θαλάσσας [1]. Ταῦτα δὲ διανοηθεὶς ἐκωλύθη ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου, εἰ μὴ ὑπὸ φόβου μὴ διαβληθῇ παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδ' αὐτὸς ὁ Νέρων ἐξήρκεσεν [2], οὐχ ἧττον ὅμως ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τῷ Κτησιδήμῳ, μετὰ τοῦ ὁποίου μεταβὰς εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ πρὸ τοῦ Ποσειδωνίου στὰς εἶπε «Πόσειδον, βούλομαι μέν, ξυγχωρήσει δ' οὐδείς»· ταῦτα ἀκούσας ὁ Κτησίδημος ἠρώτησε τὸν Ἡρώδην περὶ τῆς σημασίας τῶν λόγων. Ὁ δὲ Ἡρώδης ἀπεκρίθη αὐτῷ «ἐγώ, ἔφη, πολὺν χρόνον ἀγωνίζομαι σημεῖον ὑπολείπεσθαι τοῖς μετ' ἐμὲ ἀνθρώποις διανοίας, δηλούσης ἄνδρα καὶ οὕπω δοκῶμοι τῆς δόξης ταύτης τυγχάνειν». Ὁ Κτησίδημος ἐπαινέσας τούς τε λόγους καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ὡς μεγάλα καὶ ἀνυπέρβλητα, πάραυτα ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναβοήσαντος «φθαρτὰ λέγεις ταῦτα· καὶ γάρ ἐστι χρόνῳ ἁλωτὰ καὶ τοὺς λόγους ἡμῶν τοιχωρυχοῦσιν ἕτεροι, ὁ μὲν τὸ μεμφόμενος, ὁ δὲ τό. *Ἡ δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ τομὴ ἔργον ἀθάνατον καὶ ἀπιστούμενον τῇ φύσει*· δοκεῖ γάρ μοι τὸ ῥῆξαι τὸν Ἰσθμὸν Ποσειδῶνος δεῖσθαι ἢ ἀνδρός».

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων ἀναμφισβήτητόν ἐστι ὅτι ὁ Ἡρώδης ἐπιθυμήσας νὰ τάμῃ τὸν Ἰσθμὸν δύο τινὰ ἐσκόπει, πρῶτον μὲν νὰ διευκολύνῃ τὴν ναυσιπλοΐαν, δεύτερον δὲ νὰ καταλίπῃ δόξαν ἀθάνατον τοῖς μεταγενεστέροις, καὶ ἐκ δύο κωλυμάτων ἀπέστη τοῦ μεγάλου ἔργου ἤτοι ἐκ φόβου μὴ διαβληθῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι ἐπιχειρεῖ ἔργον ὑπεράνθρωπον καὶ ἐκ συναισθήσεως ὅτι ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τοσοῦτον μέγα ἔργον ἦν ὥστε ἐδεῖτο θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀνδρὸς πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι οὐδεὶς λόγος γίνεται οὔτε περὶ τῆς πρὸς τὰ θεῖα εὐλαβείας, οὔτε περὶ τῆς ψευδοῦς δοξασίας τῆς ἀνισότητος τῶν θαλασσῶν, οὔτε περὶ ἄλλων ἀπευκταίων φαινομένων, καὶ ἐκ τούτων ὑποδηλοῦται ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τῆς πολιτικῆς παρακμῆς ἐπῆλθε καὶ ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν ὀλιγωρία καὶ ἀδιαφορία.

Οὕτω τοίνυν ἐκ τῶν ἓξ ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος οἱ μὲν πέντε διε-

4 Φιλοστρατ. Β. Σοφιστ. 2,1,10. «Καὶ τοσοῦτος ὢν ἐν μεγαλουργίᾳ μέγα οὐδὲν εἰργάσθαι ᾤετο, ἐπεὶ μὴ τὸν Ἰσθμὸν ἔτεμεν, λαμπρὰν ἡγούμενος ἤπειρον ἀποτεμεῖν καὶ πελάγη ξυνάψαι διττὰ καὶ περίπλουν σταδίων ἓξ καὶ εἴκοσι θαλάττης ξυνελεῖν μήκη».

5 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι «Καὶ τούτου ἦρα μέν, οὐκ ἐθάρρει δὲ αὐτὸ αἰτεῖν ἐκ βασιλέως, μὴ διαβληθείη διανοίας δοκῶν ἅπτεσθαι, ἢ μηδὲ Νέρων ἤρκεσεν».

νοήθησαν μόνον καὶ ἐπεθύμησαν πρὸς ἀπόκτησιν δόξης ἀθανάτου νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν [1], οὐδεὶς δ' αὐτῶν ἐπεχείρησε τῷ ἔργῳ, οὐδὲ βέβαιον δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὡς διατείνονται τῶν νεωτέρων τινές, ὅτι ἀδύνατον ἦν τοῖς ἀρχαίοις νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τοσοῦτον μέγα ἔργον, εἰ ἐπεχείρουν αὐτῷ. Μόνος δὲ ὁ Νέρων οὔτε θεοὺς, οὔτε δαίμονας φοβούμενος καὶ τὰ πάντα κατορθωτὰ ὑπολαμβάνων, πομπωδέστατα ἤψατο τοῦ ἔργου καὶ οὐδενὶ κωλύματι φυσικῷ ἢ θείῳ ὑποχωρῶν, προήγαγεν αὐτὸ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ νῦν ἔτι μετὰ παρέλευσιν 19 περίπου αἰώνων ὁρατὰ τοῖς πᾶσι τὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ εἰσι καὶ χρησιμεύουσιν ὡς βάσις τοῖς νῦν ἐπιχειρήσασι νὰ ἐκτελέσωσι τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι, εἰ μὴ ἐκωλύετο ἐκ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Ῥώμης καὶ Γαλλίας [2], καὶ εἰ μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κακῶς τὸν βίον κατέστρεφεν, ἤθελε ἀποπερατώσει τὸ ἔργον [3] καὶ ἤθελεν ἐν μέρει ἀποπλύνει τὸν ῥύπον τῶν αἰσχρῶν καὶ ὠμῶν αὐτοῦ πράξεων. Διότι τοῦτο ἦν τὸ μόνον ὠφέλιμον τοῖς ἀνθρώποις ἔργον αὐτοῦ. Τοσαῦτά εἰσι γνωστὰ ἡμῖν περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὧν κατὰ πρόδοξον σύμπτωσιν τρεῖς μὲν Ἕλληνες, ὁ Περίανδρος, ὁ Δημήτριος Πολιορκητὴς καὶ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς μνημονεύονται ἐπιθυμήσαντες νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν, τρεῖς δὲ Ῥωμαῖοι, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁ Καλλιγόλας καὶ ὁ Νέρων, ὁ μόνος ἐπιχειρήτας τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἀτελῆ καταλιπὼν αὐτήν.

Ἔκτοτε δὲ παρῆλθον 16 αἰῶνες, καθ' οὓς οὐδενὶ ἐπῆλθε κατὰ νοῦν ἡ ἰδέα τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, ἡ διατήρησις τοῦ ὁποίου ἐθεωρεῖτο ἀναγκαιοτέρα τῆς διορύξεως αὐτοῦ, μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε οἱ θαλασσοκράτορες Βενετοί, κύριοι τῆς Ἑλλάδος γενόμενοι εἴτε πρὸς εὐκολίαν τῆς ναυσιπλοΐας, εἴτε πρὸς διάσπασιν καὶ ἀποχωρισμὸν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς ἠπείρου Ἑλλάδος, ἐπεθύμησαν μὲν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν, ἀπέσχον ὅμως τοῦ ἔργου καὶ παρήτησαν αὐτὸ ἐντελῶς. Διότι κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τῶν νεωτέρων τοῖς Βενετοῖς, ἀρχὴν τοῖς διορυχῆς ποιησαμένοις ἐκ Κορίνθου, ἀνέβλυσεν αἷμα ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔντρομοι γενόμενοι, κατέλιπον τὸ ἔργον καὶ ἐτράπησαν εἰς τὸ Κολαμάκι.

1 Curtius Peloponn. I. S. 13. «Doch scheint Niemand Hand an das Werk gelegt zu haben bis auf Nero... So blieb Zuletzt von allen Entwürfen und Versuchen dieser Art Kein andres Ergebniss, als die zum Sprichworte gewordne Ueberzeugung, es sei unmöglich den Isthmos zu durchgraben».

2 Beulé Peloponn. p. 478. «Malheureusement on conspirait à Rome pendant ce temps; l' affranchi Hélius vint arracher son maître désespéré à son oeuvre à peine commencée».

3 Διότι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Grimaud de Caux (παρὰ Eugène Collion-Danglar Lettres sur l' Egypte p. 291) ἐκ μὲν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου ἡ διορυχὴ προεχώρησε μέχρι 2,180 μετρ. ἐκ δὲ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι 1,156 ὥστε ὑπελείφθησαν πρὸς διόρυξιν τοῦ ὅλου μόνον 2,561 μέτρα. «Et comme l' isthme a 5,000 mètres de large seulement, il en résulte que l'intervalle entre les deux points d' arrêt n' est que de 2,561 mètres».

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρουσιάσθη, ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτήσωσι διὰ παντὸς τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ [1]. Ὅτι δὲ ταῦτα ἁπλαῖ φῆμαι ἐπὶ προλήψεων στηριζόμεναι ἦσαν [2], οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, καὶ ὅτι εἰ πράγματι οἱ Βενετοὶ ἐπεθύμουν νὰ διορύξωσι τὸν Ἰσθμὸν ἢ εἰ μὴ ἐκωλύοντο ἀλλαχόθεν, ἤθελον κατορθώσει νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὸ ἔργον. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Ἔκτοτε δὲ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς α' πεντηκονταετηρίδος τοῦ ἀπολήγοντος ἤδη αἰῶνος οὐδεμία φωνὴ ἠκούσθη περὶ τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὅτε κατὰ τὸ 1826 ὁ Γάλλος Virlet d' Aoust μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Γαλλικοῦ ἐπιτελείου τοῦ πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀποσταλέντος κατ' αἴτησιν τοῦ τότε Κυβερνήτου Καποδιστρίου συνέταξε σχέδιον τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Νέρωνος καὶ ὑπολογίζον 40 ἑκατομμύρια φράγκων διὰ τὴν διόρυξιν αὐτοῦ [3]. Ὀλίγῳ δὲ βραδύτερον τῷ 1855 ὁ Λεωνίδας Αυγούνης μηχανικὸς Κρὴς διευθύνων τὰ ἔργα τοῦ Νείλου, συνέλαβε τὴν ἰδέαν περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὕτη ὡς τὸ προηγούμενον σχέδιον ἐναυάγησεν ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος. Διότι κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν καὶ ἡ τοῦ Σουέζείου Ἰσθμοῦ διορυχὴ ἐθεωρεῖτο ἀκατόρθωτος καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμία ἀπόφασις ἠδύνατο νὰ ληφθῇ περὶ τῆς τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ τομῆς, καίπερ πολὺ μικροτέρου ἐκείνου. Ἀφ' ἧς ὅμως ἐποχῆς σπουδαίως ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, ὅστις μετ' ὅλας τὰς παρεμβληθείσας πολλὰς καὶ ποικίλας δυσκολίας καὶ ἀντιδράσεις διωρύχθη διὰ τῆς ἀκάμπτου ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας ἑνὸς ἀνδρὸς, τοῦ μεγαλεπηβόλου Φερδινάνδου Λεσσεψ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἐπιστήμης, οὐδόλως διέφυγε τὴν προσοχὴν ἀνδρῶν, ἐργαζομένων ὑπὲρ τῆς προόδου αὐτῆς καὶ ὁ μικρὸς ἀδελφὸς ἐκείνου Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου, ὡς δυνάμενος νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν συγκοινωνίαν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς συμπλήρωμα ἐκείνου, ὡς ἐπαύξησις τῆς

1 Eugène Collion-Danglar. Lettres sur l' Egypte p. 292. ἀφηγεῖται ὅτι, ὅτε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1862 εἰργάζοντο Γάλλοι μηχανικοὶ εἰς καταμετρήσεις ἐν Κορίνθῳ, παρέστη αὐτοῖς χωρικὸς καὶ εἶπεν «Mon grand-père est mort à quatre-vingt-douze ans et je suis deja assez agé; il me racontait que les Vénitiens avaient voulu percer l' Isthme. Ils commencèrent du côté de Corinthe. Quant ils attaquèrent le rocher, le sang coula sous les premiers coups. Effrayés, ils se dirigèrent vers Kalamaki, et entreprirent les travaux aussi de ce côté-là. Le sang coula encore. Dès ce moment ils abandonnèrent l' entreprise.» Πασπάτης καὶ Fiedler Reise S. 237. «Im Hafen Kalamaki erzählten die Leute, dass, als man am Kanal von dieser Seite gegraben, sich Blut gefunden hätte, ein Zeichen, dass das Festland nicht vom Peloponnes getrennt werden solle». καὶ G. K. ἐν Illustrirt. Zeit. N. 2012. 1882. ταὐτὰ λέγει.

2 Danglar αὐτόθι. «Ce paysan ne se doutait pas qu' il n' était que l'écho des bruits répandus là même où il parlait, mais en des temps bien antérieurs au siècle où vivait son grand-père».

3 Illustrirt. Zeit. N. 2012. 1882. Die Durchst. des Isthm. von Korintho. S. 45. καὶ «Ἑστία» ἀρ. 331. ζ' Ἔτους. 11 Ἰουλ. 1882. σελ. 432.

συντομίας καὶ ὡς τελευταίαν τελειοποίησις ἐν τῇ γραμμῇ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ὁδοῦ μεταξὺ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς [1]. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἀπόψεως ὁρμώμενος ὁ Γάλλος μηχανικὸς, Grimaud de Caux καὶ ὁ Βαυαρὸς μηχανικὸς Doulnitz, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1862 ἐπισκεφθέντες τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ἐποιήσαντο τὰς δεούσας ἐρεύνας καὶ κατεμετρήσεις ἐπιτοπίως ἐπὶ σκοπῷ τῆς διορύξεως αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ πρῶτος αὐτῶν ἐν τρισὶ συνεδριάσεσι (28 Ἀπριλ. 28 Ἰουλ. καὶ 1 Σεπτεμ. τοῦ 1862) τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν σπουδαιότατον ἀνέγνω ὑπόμνημα περὶ τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνέπτυξε πάντα τὰ πλεονεκτήματα, ἅπερ δύναται νὰ πορισθῇ ἐντεῦθεν ὁ πολιτισμὸς ὡς πρὸς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον καὶ ὡς πρὸς τὰς πολλαπλᾶς ὠφελείας τῆς Ἑλλάδος, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται ἰδιαίτερος λόγος.

Τῷ δὲ 1869 τεθείσης εἰς ἐνέργειαν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ, ὁ Φερδινάνδος Λεσσὲψ θριαμβεύσας ἤδη ἐπεσκέφθη τὴν γραμμὴν τῆς διώρυγος τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἑνὸς μόνου ἔτους ἤτοι τῷ 1870 καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουὲζ καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς κατὰ τὸ 1870 ἐγράφησαν πολλὰ ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ περὶ τῶν μεγάλων ὠφελειῶν τοῦ διορυχθέντος Ἰσθμοῦ, ἐξ ὧν τινες ὁρμηθέντες ἀνεμνήσθησαν καὶ αὖθις τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ ὑπέδειξαν τὴν ἀνάγκην τῆς διορύξεως αὐτοῦ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ γιγαντιαίου ἔργου τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς. Τούτων δέ τις, ὁ προμνημονευθεὶς E. G. Danglar, μακρὰν ἐδημοσίευσεν ἔκθεσιν καὶ περὶ τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἐν τῷ «Moniteur des Intérêts matériels de Bruxelles 1er janvier 1870». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπῆλθεν ἡ τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ ἰδέα καὶ τοῖς τραπεζίταις Piatt καὶ Chollet, ἀλλ' ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος ἔμεινεν αὕτη. Διότι ἡ τοῦ ἔργου πραγμάτωσις, περὶ οὗ καὶ νόμος ἐψηφίσθη, ἕνεκα προσκομμάτων ἀνεβλήθη [2].

Ὁ δὲ Danglar ἰδιαιτέραν γράψας βίβλον κατὰ τὸ 1876, περιέχουσαν ἐπιστολὰς ἐξ Αἰγύπτου, περιγραφούσας τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῆς χώρας προσέθηκεν ἐν τέλει δύο παραρτήματα, ὧν τὸ μὲν πραγματεύεται περὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ διορυχθέντος Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, τὸ δὲ περὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἅπερ καὶ πρότερον εἶχε δημοσιεύσει ἐν τῷ προμνημονευθέντι Μηνύτορι τῶν Βρυξελλῶν [3]. Ἐν τούτοις παραπονούμενος ὅτι ἡ

1 Ὁ αὐτὸς ἐν σελ. 284. «Enfin si l' on considère les choses dans leur ensemble, le canal maritime de l' Isthme de Corinthe apparait comme le complément de celui de l' Isthme de Suez, et comme un surcroit d'abreviation et un dernier perfectionnement dans le tracé de la grande route du commerce occidento-oriental».

2 Ὁ νόμος οὗτος ἐγένετο τῇ 17 Νοεμβρίου 1869. ΤΜΣΓ', ὅστις ὅμως ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ μεταγενεστέρου καὶ τελευταίου.

3 Lettres sur l' Egypte contemporaine (1865—1875) par Eugène Collion-Danglar Paris. 1870.

Εὐρώπη ἀγνοεῖ ἔτι τὴν Αἴγυπτον, ἐπιπροσθέτει ὅτι ἡ Ἑλλὰς, καίπερ ἐγγυτέρα ἡμῶν διὰ τῆς τοπικῆς ἀποστάσεως, διὰ τοῦ αἵματος καὶ διὰ τῆς γλώσσης τῶν κατοίκων αὐτῆς, οὐχὶ ὅμως γνωστοτέρα τῆς Αἰγύπτου ἐστὶν ἡμῖν. Διότι πολὺς παρῆλθεν ἤδη χρόνος, ἀφ' οὗ ἐξηφανίσθησαν καὶ διελύθησαν οἱ τελευταῖοι ἦχοι τῆς ἐκρήξεως τοῦ ποτὲ ἀντηχήσαντος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Δύσει φιλελληνισμοῦ, καὶ διότι ἡ διπλωματία τῷ 1827 ἐγέννησεν ἓν ἕκτρωμα, ὅπερ οὔτε νὰ ζήσῃ οὔτε νὰ ἀποθάνῃ δύναται. Τὴν δὲ γέννησιν τοῦ τέρατος τούτου διεδέχθη ἡ μεγαλητέρα, ἧττον δεδικαιολογημένη καὶ τυφλοτέρα ἀδιαφορία περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Ἀλλὰ χαίρειν ἐῶντες τὸ πολιτικὸν τοῦ ζητήματος μέρος, εἰ καὶ τοῦτο στενώτατα καὶ καθ' ὁλοκληρίαν συνδεδεμένον ἐστὶ μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς προόδου καὶ εὐημερίας τῆς χώρας καὶ μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς, ἐπιθυμοῦμεν νὰ προκαλέσωμεν τὴν προσοχὴν καὶ ὑποδείξωμεν ὅτι ἡ Ἀνατολὴ ἐν γένει, ἐν ᾗ σπουδαίαν κατέχει θέσιν ἡ Ἑλλὰς, ἐγκλείει πλούτη ἄγνωστα, πηγὰς ἀναπτύξεως ἀγνώστους, ἃς περιφρονοῦσιν οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἀδίκως δυσπιστοῦσι πρὸς αὐτάς. Ἡ μὲν διώρυξ τοῦ Σουέζ πολλαπλασιάζουσα τὰς σχέσεις τῆς Δύσεως μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, προκαλοῦσα τὰ βλέμματα τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν μεγάλην τῆς Μεσογείου λεκάνην, ἀκτινοβολοῦσα εἰς τὰ σκοτεινὰ ἔργα τῶν λυμαινομένων τὰς πλείους τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν, ἀφρίζει καὶ συνδέει πάντα τὰ ἔθνη, ὧν ἡ φοβερὰ ὄψις παρέχει τοῖς αὐτόχθοσι φοβερὰν καὶ ψευδῆ ἰδέαν περὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνικῆς καταστάσεως, θὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ ἀνάπτυξιν μεγάλης κινήσεως τοῦ ἐντίμου χρηματισμοῦ καὶ τοῦ νομίμου κέρδους. Ἡ δὲ διώρυξ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, καίπερ μὴ ἔχουσα τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα, οὐχ ἧττον ὅμως σχετικῶς παρέξει ἀποτελέσματα ἀνάλογα καὶ ἀξιόλογα διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ διὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος. Παρακινοῦνται ἐν γένει οἱ Εὐρωπαῖοι, λέγει ὁ Danglar, ὅτι ἡ Ἑλλὰς στερεῖται ὁδῶν συγκοινωνίας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ οὐδόλως ἀναλογίζονται ὅτι ἡ δυσκολία ἔγκειται οὐχὶ εἰς τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, ἀλλ' εἰς τὴν κάλυψιν τῆς δαπάνης τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτῶν διὰ τῶν προϊόντων τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως. Πρό τινος χρόνου βραχεῖα ὁδὸς συγκοινωνίας κατεσκευάσθη μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας, τουτέστι μεταξὺ μιᾶς ἀγόνου καὶ καλῶς οἰκουμένης περιοχῆς καὶ μιᾶς εὐφόρου καὶ ἧττον οἰκουμένης, λίαν κατάλληλος πρὸς πολλαπλασιασμὸν τῶν μετακομίσεων ἐκ τῆς πλείονα παραγούσης καὶ ἧττονα καταναλίσκουσης Βοιωτίας εἰς τὴν ἧττονα παράγουσαν καὶ πλείονα καταναλίσκουσαν Ἀττικήν. Καὶ τοῦτο μὲν καλόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ δαπάναι τῆς κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ δὲν ἐκαλύφθησαν. Διατί; Διότι ἡ Ἑλλὰς λίαν μικρά ἐστι, διότι τὸ μεγαλήτερον καὶ εὐπορώτερον μέρος τῆς

Ἑλλάδος κεῖται ἐκτὸς αὐτῆς, διότι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ὑφίστατοι ὡς ἓν ὅλον συμπαγές, οὐδὲ κατηρτίσθη κατὰ τὰς φυσικὰς ἀνάγκας τῆς φυλῆς, τῆς γλώσσης, τῶν ὁρίων, τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν πόθων. Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες πάλιν περιεπέσαμεν εἰς τὸ πολιτικὸν ἔδαφος, ὅπερ, λόγον ποιούμενός τις περὶ οἱουδήποτε πράγματος τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναται νὰ ὑπερπηδήσῃ [1] καὶ ἀποφύγῃ.

Γ'.

ΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΜΗΣ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ ΩΦΕΛΕΙΑΙ.

Προηγουμένως εἴρηται ὅτι ὁ πρῶτος νόμος περὶ τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ ἐγένετο τῇ 16 Νοεμβρίου 1869, ΤΜΣΤ'. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἑταιρία ἀνέλαβε τὸ ἔργον μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐπὶ δωδεκαετίαν ὁλόκληρον ἔμεινεν ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος ἡ πραγμάτωσις αὐτοῦ. Ἀφ' ὁλίγου δὲ παραχωρηθέντος τοῦ ἔργου τῷ στρατηγῷ Τὺρ διὰ τῆς τροποποιήσεως διατάξεών τινων τοῦ νόμου, ἐδέησε νὰ ψηφισθῇ δεύτερος νόμος, ὅστις καὶ ἐγένετο τῇ 27 Μαρτίου 1881 ΠΜΑ'. Κατὰ τοῦτον δὲ ἐτροποποιήθη τὸ μὲν βάθος τῆς διώρυχος ἀπὸ 6 ½ μετρ. εἰς 8 μέτρα, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ 42 μετρ. εἰς 22 μέτρα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενομένων τροποποιήσεων τοῦ δευτέρου νόμου ἐξεδόθη καὶ τὸ ἀπὸ 18 Μαΐου 1881 Β. Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁριστικῶς παρεχωρήθη ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τῷ στρατηγῷ Τὺρ καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς διώρυχος διὰ 99 ἔτη, μετὰ παρέλευσιν τῶν ὁποίων ὀφείλει ὁ ἐργολάβος νὰ παραδώσῃ ἐν καλῇ καταστάσει μεθ' ὅλων τῶν παρερτημάτων εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὑποχρεουμένην νὰ πληρώσῃ 5,000,000 φράγκων αὐτῷ. Κατὰ δὲ τὴν σύμβασιν ταύτην ὁ ἐργολάβος ὑποχρεοῦται νὰ ἀποπερατώσῃ τὴν διώρυγα ἐντὸς ἓξ ἐτῶν ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως τοῦ περὶ παραχωρήσεως Β. Διατάγματος. Ἐὰν δὲ δὲν δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, κηρύσσεται ἔκπτωτος τοῦ προνομίου καὶ πᾶσαι αἱ παραχωρηθεῖσαι αὐτῷ γαῖαι καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν συντελεσθέντα ἔργα μεταβαίνουσιν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑποχρεοῦται ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ κατασκευάσῃ ἰδίᾳ δαπάνῃ δύο γεφύρας ἐπὶ τῆς διώρυγος πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἐὰν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν ἤθελε προτιμήσῃ ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ γίνῃ μέρος τῆς διώρυγος ὑπογείως, τότε ὀφείλει μίαν μόνον γέφυραν νὰ κατασκευάσῃ καὶ διαρκουσῶν τῶν ἐργασιῶν τῆς διορυχῆς δὲν δύναται νὰ διακόψῃ ἢ διακωλύσῃ τὴν μεταξὺ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμ-

1. Eugène Gellion—Danglar p. 283.

βάσεως ταύτης ἐγένοντο τῇ 22 τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς 1882 τὰ ἐγκαίνια τῆς διορυχῆς πομπωδέστατα καὶ ἐπισημότατα, καθ' ἣν ὁλόκληρος στόλος ἐκ δώδεκα ἐμπορικῶν τε καὶ πολεμικῶν πλοίων συγκείμενος μετεκόμισεν εἰς τὸ Καλαμάκιον τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ὑπουργούς, τοὺς πρέσβεις καὶ ἄπειρον ἐκλεκτὸν κόσμον ἑκατέρου τοῦ φύλου ἵνα παραστῶσιν εἰς τὴν ἐπίσημον τελετὴν ὡς θεσταὶ καὶ μάρτυρες τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου γεγονότος. Ἐν ταύτῃ δὲ ὁ μὲν βασιλεὺς, ἀντὶ χρυσῆς ὡς ὁ Νέρων, ἀργυρᾶν λαβὼν δικελλαν, ἔσκαψε πρῶτος τὸ ἔδαφος τοῦ Ἰσθμοῦ, ὁ δὲ πρωθυπουργὸς κ. Χ. Τρικούπης, οὐχὶ ἐν χρυσῷ κοφφίνῳ, ὡς ὁ Νέρων, ἀλλὰ δι' ἀργυροῦ πτύου ἔρριψε τὸ ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως χῶμα εἰς ἁπλῆν χειράμαξαν, ὅτε ἐξερράγησαν ἐκ τοῦ πλήθους ζωηραὶ καὶ παρατεταμέναι ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τῆς κατευοδώσεως καὶ ταχείας τοῦ ἔργου ἀποπερατώσεως. Εἶτα δὲ προχωρήσας ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς βασιλίσσης ὀλίγα βήματα, κατέθηκε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς στήλης, τῆς ἀνεγερθησομένης πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος καὶ τελευταῖον αἱ παρασκευασθεῖσαι ὑπόνομοι ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα διὰ μηχανῆς ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, ἣν ἡ βασίλισσα διὰ τῶν δακτύλων ἔψαυεν. Ὁ δὲ στρατηγὸς Τὺρ πάντα ταῦτα παρασκευάσας, παρέθετο γεῦμα τοῖς βασιλεῦσι καὶ λοιποῖς προσκεκλημένοις, ἐν ᾧ ὁ μὲν βασιλεὺς προέπιεν ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ, οὗτος δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι καὶ πεποιθήσει ὅτι τὸ ἔργον συντελεσθήσεται ἐντὸς τριῶν ἢ τὸ πολὺ τεσσάρων ἐτῶν· οὕτως ἔληξεν ἡ τῶν ἐγκαινίων τελετὴ καὶ πάντες ἀπῆλθον πλήρεις ἐλπίδων ὅτι ποτὲ θὰ ἴδωσι τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν τῶν δύο κεχωρισμένων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἀδελφῶν κόλπων τοῦ τε Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ναυτιλλομένων τῆς Μεσογείου ἐθνῶν.

Ἐκ δὲ τῆς ἀπόψεως τοῦ τεχνικοῦ μέρους κρινομένου τοῦ ἔργου ἡ διορυχὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουὲζ καὶ Πανάμᾳ καὶ τὴν διάτρησιν πολλῶν καὶ ὑψηλῶν ὀρέων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία παιδιὰ, περὶ ἧς ὀρθῶς λέγει τῶν νεωτέρων τις «Pour le siècle qui voit faire de l' Afrique une île, et perforer les flancs du mont Cenis, le percement d' une canal maritime à travers l' Isthme de Corinthe ne peut être qu' un jeu. Toute la question se réduit à savoir si, pour employer une expression vulgaire, le jeu en vaut la chandelle». Διότι ἡ μὲν διώρυξ τοῦ Σουὲζ ἔχει μῆκος 164 χιλιομέτρων, ἡ δὲ τοῦ Πανάμᾳ 73 καὶ ἡ τῆς Κορίνθου 7 μόνον χιλιόμετρα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου ἐργασία ἔσται εὐχερεστέρα τοῖς ἐργαζομένοις ἢ ἐν τῷ Σουεζείῳ Ἰσθμῷ· διότι ἐνταῦθα τὰ πάντα εὐνοϊκώτερά εἰσιν, ὁ ἀὴρ, ἡ περιοχὴ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τὸ πόσιμον ὕδωρ ἐν ἀφθονίᾳ, ἐν ᾧ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Σουὲζ ἐρημία ἐβασίλευεν, ἔλλειψις ὕδατος μεγάλη ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ χολέρα ἐμάστιζε τοὺς ἐργαζομένους. Ἕνεκα

δὲ τούτων τῶν πλεονεκτημάτων καὶ διὰ τῆς νέας μεθόδου τοῦ Οὔγγρου μηχανικοῦ Κράουζερ ἔχει δυνατὸν νὰ συντελεσθῇ τὸ ἔργον ἐντὸς τριῶν ἐτῶν ἢ τὸ πολὺ τεσσάρων, ἐργαζομένων μόνον 500 ἐργατῶν. Ἡ δὲ ὁλικὴ δαπάνη ὑπολογίζεται κατὰ τοὺς μὲν τῶν μηχανικῶν εἰς 50,000,000, φράγκων, κατὰ τοὺς δὲ εἰς 30,000,000 καὶ κατ' ἄλλους εἰς 24,000,000 μόνον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ διαφωνίας περιπτώσει ὀφείλει τις νὰ ἀποδεχθῇ τὸν μέσον ὅρον ἤτοι 35,000,000 περίπου ὡς ἀσφαλὲς καὶ ἀληθὲς συμπέρασμα.

Ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ ἔργου, περὶ τῆς εὐκολίας τῶν ἐργασιῶν, περὶ τῆς διαρκείας τοῦ χρόνου καὶ περὶ τῆς γενησομένης δαπάνης πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου, ὅπερ συγκρινόμενον πρὸς τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ, βεβαίως ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον παρέχει τοῖς Εὐρωπαίοις, πλειότερον ὅμως τῇ Ἑλλάδι καὶ τοῖς Ἕλλησιν, οἷς πρὸς τῇ ὠφελείᾳ καὶ τιμὴν περιποιεῖ ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ «S' il y a honneur, il y aura donc aussi profit, ce qui ne gâte rien» λέγει τις τῶν νεωτέρων, ὃς ἔνθους γενόμενος ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς προόδου ἐπιφέρει «La Grèce, cette France de l' Orient, l' avant-garde des peuples libres de ce côté du monde, ne peut manquer de prendre sa part de ce sublime tournoi, de donner une note brillante et suave à la fois dans l'harmonie de ce concert universel».

Ἀλλ' ἐν ᾧ πάντες οἱ τοῦ ζητήματος ἁψάμενοι, ἀλλοδαποί τε καὶ ἡμεδαποί, αἴσια καὶ ἀγαθὰ προμηνύουσι τῇ Ἑλλάδι ἐκ τοῦ ἔργου τούτου, εὑρέθη τέλος πάντων τις τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ πατριωτῶν ὁ κ. Ι. Π. Πύρλας ἀπαίσια καὶ ὀλέθρια τῇ Ἑλλάδι φοιβάζων ἐν τῷ «Παραφοίβῳ» [1], ἔνθα διὰ μακρῶν διατείνεται ὅτι οὐ μόνον οὐδεμίαν ὠφέλειαν καρπωθήσεται ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλαπλῆ βλάβη καὶ ζημία προσγενήσεται ἐξ αὐτῆς. Ἡ κριτικὴ αὕτη τοῦ κ. Πύρλα ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ ἐν μέρει, εἰ ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἢ εἰς τὴν τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ ἀπολήγοντος ἤδη εἰκοστοῦ, καθ' ἣν καὶ ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ τῶν ἐπιστημῶν πρόοδος ἵστατο ἐπ' ἄλλης βαθμίδος καὶ ὁ ἄσπονδος τῆς Ἑλλάδος πολέμιος ἦν λίαν ἐπίφοβος αὐτῇ τε καὶ τῇ Εὐρώπῃ· ὡς δὲ νῦν εὐτυχῶς ἔχουσι τὰ πράγματα, μία τοιαύτη κριτικὴ περὶ τοῦ ἔργου δύναται νὰ θεωρηθῇ καθαρὸς ἀναχρονισμὸς καὶ οὐδὲν πλέον. Διότι ἅτε πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ παρούσῃ ἐποχῇ, διὰ παντὸς μέσου καὶ τρόπου ἐπιδιώκουσα νὰ διευκολύνῃ τὴν πορείαν καὶ εἰσαγωγὴν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ εἰς πᾶσαν τῆς οἰκουμένης γωνίαν, ἀρκεῖται καὶ ἐλαχίστην ὠφέλειαν ἂν δυνηθῇ νὰ παράσχῃ τῇ ἀνθρωπότητι ἢ μέρει τινὶ μικρῷ ἢ μεγάλῳ, καὶ ὁ τῆς Ἑλλάδος ἐχθρὸς, νεκρὸν γενόμενος πτῶμα, οὐ μόνον οὐδένα παρέχει πλέον φόβον τῇ Ἑλλάδι, διαπελούσῃ ὑπὸ τὴν κραταιὰν καὶ ἀκαταθενῆ αἰγίδα τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ἀλλὰ κινδυνεύει καὶ νὰ ἐκλείψῃ ἐντὸς ὀλίγου ἐκ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης

1. Ι. Π. Πύρλα ΠΑΡΑΦΟΙΒΟΣ ἀριθ. 8, 1881.

ὡς μὴ δυνάμενος νὰ συμβαδίσῃ καὶ συνυπάρξῃ μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡ μικρὰ Ἑλλὰς, ἄλλοτε ἀποτελοῦσα τὸν μικρὸν τοῦ ποδὸς τοῦ μεγάλου Θηρίου δάκτυλον, σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ἀνδροῦται καὶ ἐν τῷ στιβλίῳ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ δύναμιν χωροῦσα ἐπὶ τὰ πρόσω, αἰσιώτερον τοῦ παρελθόντος προοιωνίζεται μέλλον καὶ οὐχὶ ἀπαισιώτερον καὶ ἀδοξότερον. Ὅθεν ὀρθῶς προείρηται «La Grèce est la France de l' Orient et l' avant-garde des peuples libres de ce côté du monde». Εἰ ταῦτα ἀνελογίζετο ὁ κ. Πύρλας, ἤθελεν ἀπαλλαγῇ τοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος παινικοῦ καὶ ἤθελεν ἀποφύγῃ νὰ περιπέσῃ εἰς τοιοῦτον ἀναχρονισμὸν τῆς λογικῆς καὶ κριτικῆς περὶ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ.

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ὀλίγων ἱκανῶς ἐμφαινομένου ὅτι πολιτικῶς ἡ Ἑλλὰς οὐδένα κίνδυνον ἔχει νὰ φοβῆται ἐκ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ ἐν τῷ ἀπεράντῳ μέλλοντι κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ κ. Πύρλα καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις ὑποδειχθέντος ὅτι οὐ μόνον οὐδεμίαν ζημίαν ὑποστήσεται, ἀλλ' ὅτι πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὠφεληθήσεται ἐκ τῆς τεχνητῆς θαλασσίας ὁδοῦ, νῦν πρόκειται νὰ ἀποδειχθῇ ὁποίων καὶ ὁπόσων καρπωθήσεται ὠφελειῶν ἐξ αὐτῆς. Ὁ κ. Πύρλας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐναντίας γνώμης πρὸς τοῖς ἄλλοις μνημονεύσας ὅτι, ὥσπερ ἡ Αἴγυπτος ἐκ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ὠφελήθη, οὕτω καὶ ἡ Ἑλλὰς οὐδόλως ὠφεληθήσεται ἐκ τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐλησμόνησε τὴν μεγίστην διαφορὰν τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης διώρυγος καὶ ἐντεῦθεν περιέπεσεν εἰς ἄτοπα συμπεράσματα περί τε τῆς διώρυγος τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν μελλόντων ἀποτελεσμάτων. Διότι ἐν ᾧ ἡ Σουέζειος διώρυξ κειμένη μεταξὺ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, μόλις ἐφάπτεται τῆς Αἰγυπτιακῆς χώρας καὶ ἄκρης, πᾶν τοὐναντίον συμβήσεται ἐν τῇ Κορινθιακῇ διώρυγι καὶ τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, ἅπερ κεῖνται ἐν μέσῳ τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι πᾶσα ἡ ναυτιλοΐα γενήσεται ἐν μέσῳ καὶ διὰ μέσου τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ διέρχηται οὕτως εἰπεῖν τὴν καρδίαν αὐτῆς καὶ οὐχὶ ὡς πρότερον τὴν νότιον παραλίαν ἢ ὡς ἐν τῇ Σουεζείῳ τὴν ΒΑ παραλίαν τῆς Αἰγύπτου «Mais pour la Grèce et l' Isthme de Corinthe la situation est toute différente. C' est au milieu, au coeur même du pays que passera le canal, et que défileront à travers ce canal tous les vaisseaux» λέγει τις τῶν νεωτέρων. Ἀναντιρρήτως ἡ Σουέζειος διώρυξ ἐπωφελεστάτη ἐστὶ τοῖς Εὐρωπαίοις, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἡ Αἴγυπτος δὲν μένει ἐντελῶς ἀμέτοχος τῶν ὠφελειῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, τοῦ μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας διενεργουμένου. Διότι τὰ πολύτιμα ἐμπορεύματα καὶ οἱ ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν καὶ τ' ἀνάπαλιν μεταβαίνοντες ἐπιβάται διέρχονται διὰ τοῦ μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Σουέζ καὶ τ' ἀνάπαλιν σιδηροδρόμου ἐντὸς 7 ὡρῶν ἀντὶ νὰ περιπλέωσι τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Αἰγύπτου καὶ τὴν διώρυγα ἐντὸς 35 ὡρῶν ἵνα φθάσωσιν εἰς Σουέζ καὶ τ' ἀνάπαλιν, καὶ οὕτως οἰκονομοῦσι χρόνον 28 ὡρῶν καὶ ἀποφεύγουσι τὴν μονο-

τονίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς θαλάσσης ἐν καιρῷ τρικυμίας. Ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς διαφορᾶς τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης διώρυγος ἡ Ἑλλὰς ὠφεληθήσεται πολλῷ πλεῖον ἐκ τῆς διώρυγος τοῦ Ἰσθμοῦ ἢ ἡ Αἴγυπτος ἐκ τῆς Σουεζείου «Le percement de l' Isthme de Corinthe aurait pour la Grèce des avantages immenses, beaucoup plus grands même que ceux que le canal maritime de Suez pourra procurer à l' Egypte» παρατηρεῖ ὁ Danglar.

Αἱ δὲ ὠφέλειαι, αἱ μέλλουσαι νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, τὸ μὲν ἀνήκουσι τοῖς ναυτιλλομένοις εὐρωπαϊκοῖς ἔθνεσι, τὸ δὲ ἀποκλειστικῶς τῇ Ἑλλάδι, διὰ μέσου τῆς ὁποίας θὰ διέρχωνται τὰ ἐξ Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ταὐτάπαλιν μετακβαίνοντα πλοῖα καὶ ἀτμόπλοια ἤτοι ἀπὸ τῆς Βαρκελόνος, Μασσαλίας, Γενούης, Λιβόρνου, Βρεντησίου, Βενετίας, Τεργέστης καὶ ἄλλων μικροτέρων λιμένων καὶ πόλεων εἰς Πάτρας Πειραιᾶ, Ναύπλιον, Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, Ὀδησσὸν καὶ ἄλλους μικροτέρους λιμένας καὶ πόλεις καὶ αὖθις ἐπανακάμπτοντα ἐκ τούτων τῶν λιμένων εἰς ἐκείνους διὰ τῆς Κορινθιακῆς διώρυγος. Κατὰ δὲ τὴν στατιστικὴν τῆς ναυτικῆς ὑπελόγισεν ὁ στρατηγὸς Τὺρ ὅτι παραπλέουσι τὴν νότιον Πελοπόννησον 5,808 ἀτμόπλοια ταχυδρομικά, 5,000,000 τόνων ἐμπορικὰ ἱστιοφόρα πλοῖα καὶ 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἅπερ πάντα θὰ διέρχωνται ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Ἰσθμοῦ ἕνεκα τῆς βραχύτητος τῆς νέας ὁδοῦ καὶ τῶν ἐκ ταύτης προκυπτουσῶν ὠφελειῶν, αἵτινες βεβαίως πολὺ ἀνώτεραί εἰσι τῆς πληρωμῆς διοδίων τελῶν ἀνὰ ἓν φράγκον κατὰ τόννον καὶ ἄτομον διὰ τὰ ἐκ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους προερχόμενα καὶ ἀνὰ ½ φραγ. διὰ τὰ ἐκ τῶν λοιπῶν λιμένων τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Συντέμνεται δὲ ἡ ὁδὸς τοῖς μὲν ἐκ Τεργέστης καὶ τῶν λιμένων τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους προερχομένοις κατὰ 185 θαλάσσια μίλια ἢ 345 χιλιόμετρα, τοῖς δὲ ἐκ Γενούης, Μασσαλίας καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας κατὰ 38 μίλια ἢ 135 χιλιόμετρα καὶ τοῖς ἀπὸ Γιβραλτὰρ καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἱσπανίας καὶ Πορτογαλλίας κατὰ 38 μίλια ἢ 70 χιλιόμετρα. Ἐκ δὲ τῆς συντομίας ταύτης τῆς ὁδοῦ κατὰ 24 ὥρας διὰ τὰ πρῶτα, κατὰ 15 ὥρας διὰ τὰ δεύτερα καὶ κατὰ 8 ὥρας διὰ τὰ τρίτα προκύπτει διπλῆ οἰκονομία· πρῶτον μὲν ἡ τοῦ χρόνου οἰκονομία, ἥτις λίαν σπουδαία ἐστὶ τοῖς ἱστιοφόροις πλοίοις ἐν καιρῷ τρικυμίας καὶ μάλιστα περὶ τὸν Μαλέαν, ἔνθα ἡ θάλασσα πάντοτε σχεδὸν ταραχώδης ἐστὶ καὶ κατὰ τοῦτο μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν διετήρησε τὴν ἀρχαίαν φήμην ὁ Μαλέας· δεύτερον δὲ ἡ τῆς δκπάνης οἰκονομία λίαν σπουδαία ἐστὶ τοῖς ἀτμοπλοίοις, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὁποίας ἐπισυνάπτω ἐν παράδειγμα Γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου.

Ὁ Ἀλφειὸς νέον ἀτμόπλοιον τῆς ἑταιρίας τῶν γαλλικῶν διαπορθμεύσεων κατὰ τὴν πρώτην μετάβασιν ἐκ Μασσαλίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ διήνυσε 2,836 μίλια ἢ 5,252 χιλιόμετρα μετὰ μεσ-

τρίας ταχύτητος 10 μιλίων καθ' ὥραν· ἐδαπάνησε δὲ ἐν τῷ ταξειδίῳ τούτῳ ἡ μηχανή του 1 τόννον καὶ 395 χιλιόγραμμα ἐλαίου, 4 τόννους καὶ 864 χιλιόγραμμα στέατος, 122 χιλιόγραμμα βάμβακος καὶ τελευταῖον 472 τόννους καὶ 580 χιλιόγραμμα ἀνθράκων. Ἐὰν δὲ ὑπολογίσῃ τις τὴν ἐκ τῆς συντομίας τῆς ὁδοῦ κατὰ 85 καὶ 95 τῆς ἐπανόδου=190 μιλίων προκύπτουσαν ἐλάττωσιν τοῦ ἐλαίου, τοῦ στέατος, τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ σπουδαιοτέρου αὐτῶν, τῶν ἀνθράκων, εὐκόλως δύναται νὰ πεισθῇ περὶ τῆς μεγάλης ὠφελείας, τῆς προσγενησομένης τοῖς ἀτμοπλοίοις ἐκ τῆς διώρυγος τοῦ Ἰσθμοῦ.

Πολὺ δὲ μεγαλητέρα ἔσται ἡ ὠφέλεια τοῖς ἐκ Τεργέστης καὶ τῶν παραλίων τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους προερχομένοις Αὐστρο-ουγγρικοῖς πλοίοις καὶ ἀτμοπλοίοις. Διότι κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1880 προσήγγισαν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας 1447 ἀτμόπλοια 1,780,000 τόννων. Ἐντεῦθεν δὲ ὁρμωμένη ἡ ἐφημερὶς τῆς Τεργέστης «Triester Zeitung» παρατηρεῖ ὅτι ἡ Αὐστρο-ουγγαρία θὰ ἔχῃ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἐκ τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου, ὅπερ θὰ διέρχηται τὴν διώρυγα τῆς Κορίνθου, καθ' ὅσον μόνον τὰ τακτικὰ ταξείδια τοῦ Λόυδ ἀνέρχονται εἰς 104, τὰ δποῖα διὰ τῶν ἐκτάκτων δύναντα νὰ διπλασιασθῶσιν, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Σουέζ διώρυξ μόνην τὴν Ἀγγλίαν κυριολεκτικῶς ὠφελεῖ εἰς τὸ μετὰ τῶν ἐν Ἰνδίαις ἀποικιῶν ἐμπόριόν της. Ἕνεκα δὲ τούτων τῶν ὠφελειῶν ἡ ἑταιρία τοῦ Λόυδ προθύμως ἀπεδέξατο τὴν προταθεῖσαν διατίμησιν 1 φράγκου κατὰ τόννον καὶ κατ' ἄτομον, ἣν καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ναυτικαὶ ἑταιρίαι συμφέρον ἔχουσι νὰ ἀποδεχθῶσι. Τοιαῦται μὲν καὶ τοιαῦταί εἰσιν αἱ ὠφέλειαι αἱ προσγενησόμεναι τοῖς εὐρωπαϊκοῖς ἔθνεσι. Νῦν δὲ ἐξεταστέον εἰ ἐκ τῆς διορυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ ζημιωθήσεται ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ κ. Πύρλα ἢ ὠφεληθήσεται κατὰ τὴν κρίσιν πάντων τῶν συντόνως ἐρευνησάντων τὸ ζήτημα. Ὅτι μὲν πολλῶν καὶ ποικίλων ὠφελειῶν καρπωθήσεται ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς διώρυγος, περὶ τούτου ἱκανὰ μὲν προηγουμένως ἐλέχθησαν, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἐκ τῶν ῥηθησομένων δειχθήσεται ὅτι οὕτω καὶ μόνον ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχὶ ἄλλως. Αἱ δὲ ὠφέλειαι τῆς Ἑλλάδος ἔσονται διπλαῖ ἤτοι ὑλικαὶ καὶ πνευματικαί. Διότι μετὰ τὴν διωρυχὴν τοῦ Ἰσθμοῦ θὰ διέρχωνται διὰ τοῦ μακροῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῆς διώρυγος καὶ ἐπομένως διὰ τοῦ μέσου τῆς Ἑλλάδος πολλαὶ ἀτμοπλοίων ἐμπορικῶν καὶ ταχυδρομικῶν χιλιάδες, 300 ἢ καὶ πλείονα πολεμικὰ πλοῖα καὶ πολλῷ πλείους ἱστιοφόρων ἐμπορικῶν πλοίων χιλιάδες ἐξ Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ταὐτάπαλιν. Ἡ δὲ διηνεκὴς αὕτη καὶ πάντοτε ἐπαυξάνουσα ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις εὐκόλως καὶ ταχέως θὰ εἰσδύσῃ καὶ θὰ εἰσαγάγῃ πνεῦμα ζωοποιὸν εἴς τε τὰ βόρεια παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ εἰς τὰ νότια καὶ διὰ τούτων εἰς τὰ μεσόγεια[1], ἐκ τοῦ

1 Eugen. Gellion-Danglar. Lettres sur l' Egypte contemporaine p. 281. «Le mouvement perpétuel et toujours croissant qui se produira le long de cette artère pénétrera de là facilement dans l' intérieur du pays, soit au nord, soit au sud».

ὁποίου σπουδαιότατα θὰ ὠφεληθῶσιν οἱ κάτοικοι αὐτῶν. Ὡςπερ δὲ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὑπῆρχον ἐν μὲν τῇ βορείῳ παραλίᾳ τοῦ κόλπου 18 πόλεις καὶ πολίχναι, ἐν δὲ τῇ νοτίῳ δέκα, ἰσχυρὰ κέντρα ἐνεργείας καὶ ἐμπορίου, οὕτω καὶ μετὰ τὴν διορυχὴν τοῦ Ἰσθμοῦ θὰ σχηματισθῶσι πολλὰ τοιαῦτα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς παραλίαις αὐτοῦ, ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ ὁποίου σήμερον διαπρέπει ἐμπορικῶς ἡ βασίλισσα τῆς Πελοποννήσου αἱ Πάτραι· ὁ δὲ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἀκατακπαύστως διερχόμενος διὰ τῆς θαλασσίας ταύτης διόδου ἤτοι διὰ μέσου τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐπιδράσῃ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς μεσογείου χώρας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας καὶ πάντων τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς. Διότι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐστι φιλόπονος, ἐνεργητικός, νοήμων καὶ ἐπιδεκτικὸς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ οὐχὶ φυγόπονος, ἀδρανὴς καὶ πνευματικῶς ἀπονεναρκωμένος ὡς ὁ Αἰγυπτιακός.[1]

Ὁ δὲ Grimaud de Caux ἐξετάζων τὴν προσγενησομένην τῇ Ἑλλάδι ὠφέλειαν λέγει ὅτι ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου ἐστὶ τὸ ἰσχυρότερον μέσον, ὅπερ θὰ παράσχῃ μίαν μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς Ἑλλάδος, μέλλον νὰ παρασκευάσῃ εἰς τὰ προϊόντα αὐτῆς μίαν ἐλευθέραν διέξοδον, ἄγουσαν κατ' εὐθεῖαν εἰς πάσας τὰς ἀγορὰς τοῦ κόσμου. Ἀληθῶς ἀπὸ τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου μέχρι τῶν Πατρῶν καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελώου ποταμοῦ θὰ σχηματισθῇ μετὰ τὴν διορυχὴν τοῦ Ἰσθμοῦ μία συνεχὴς καὶ εὐθεῖα θαλασσία ὁδός, ἐφ' ἧς πολυάριθμοι ἐλιγμοὶ καὶ καμπαὶ σχηματίζουσιν ὅρμους καὶ καταφύγια, εὐκόλως δυνάμενα ἐξ αὐτῶν νὰ κατασκαθῶσι λιμένες, χωροῦντες μεγάλα πλοῖα, καὶ ἐμπορικαὶ ἀποθῆκαι πλουτίων καὶ ποικίλων προϊόντων τῆς γεωργίας μελλούσης νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν ἐδάφει εὐφόρῳ καὶ τῇ παραλίᾳ παρακειμένῳ. Ταῦτα δὲ τὰ καθαρῶς τοπικὰ πλεονεκτήματά εἰσι λίαν σπουδαῖα, ἐξ ὧν θὰ ἀναπτυχθῶσι μεγάλαι ὠφέλειαι. Καὶ τελευταῖον ἐπιφέρει ὁ αὐτὸς ὅτι ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν τμηθήσεται ὁ Ἰσθμὸς, ἡ μεγάλη ὁδὸς τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς θὰ διέρχηται διὰ τοῦ μέσου αὐτῆς καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας ἡ Ἑλλὰς οὐκ ἔσται πλέον μόνον τὸ μεσημβρινὸν παράρτημα τῆς Εὐρώπης ἀλλ' ἀμέσως διὰ τῆς ἰσχύος τῶν πραγμάτων θὰ λάβῃ ἐν τῷ κόσμῳ τὴν θέσιν ἐκείνην, ἣν ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ καὶ καταλάβῃ ἕνεκα τῆς ἱστορικῆς καὶ γεωγραφικῆς θέσεως αὐτῆς. Διότι ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκθέσει τοῦ 1867 ἐν Παρισίοις τρανώτατα ἀπέδειξεν ἡ Ἑλλὰς, ὅτι ἡ ἐλπὶς καὶ πεποίθησις τῶν φιλελλήνων νὰ ἴδωσιν αὐτὴν μίαν ἡμέραν ἀναλαμβάνουσαν μέρος τῆς λαμπηδόνος, διὰ τῆς ὁποίας διέπρεψέ ποτε ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Εὐρω-

1 Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. «L'art au lieu de rencontrer comme en Egypte de populations inertes, des races naturellement inférieures et en décadence même sur le maximum de civilisation qu'elles ont pu atteindre jadis, il sera reçu et transmis de proche en proche par une race supérieure, active, intelligente, et qui n'aspire qu'à une regénération dont elle est, en vertu de cette aspiration même, tout à fait digne et capable».

παϊκῶν ἐθνῶν καὶ λαῶν οὐδεμία χίμαιρά ἐστιν, ἀλλ' ἀληθὴς πεποίθησις καὶ βεβαία ἐλπίς. Διότι εἰ μὲν ἐργασία λείπει ἐν τῇ χώρᾳ, ἡ ὕλη ὅμως τῆς ἐργασίας πλουσία καὶ ἄφθονος ὑπάρχει· ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτεῖται ἢ βραχίονες καὶ κεφάλαια πρὸς καλλιέργειαν καὶ χρησιμοποίησιν τῆς ὕλης.

Ἐκ δὲ τῶν γενικῶν τούτων περὶ τῆς ὕλης, ἣν ἐγκρύπτει τό τε ἔδαφος καὶ ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος, δύναταί τις νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν εἰδῶν τινων αὐτῆς ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων. Γνωστόν ἐστιν ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχει ἄφθονία ποικίλων καὶ πολυτίμων μαρμάρων καὶ θησαυρὸς ὀρυκτολογίας οἷον σχιστόλιθος, ὀφίτης, στιλπνοσιδηρίτης, σμυρίτης, μαγνησίτης, τῶν ὁποίων 50—60 χιλιάδων καντηρίων κατ' ἔτος γίνεται ἐξαγωγὴ εἰς τὴν Ἀγγλίαν· ἔτι δὲ μαγνησία, θεῖον, γύψος καὶ λιθογραφικὸς λίθος. Δεύτερον δὲ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχουσι γαιάνθρακες, οἷον ἐν Ὠρωπῷ, ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ κατασκευάζονται πλίνθοι καὶ τοῦβλα ἀξιόλογα, καλλιεργοῦνται οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ἤτοι ὁ σῖτος, ἡ βρίζα, ἡ κριθὴ, ὁ ἀραβόσιτος, τὰ ὄσπρια, ὁ πίσος, τὰ φασόλια, ὁ κύαμος, ὁ καπνὸς. ὁ βάμβαξ. Ἡ δὲ παραγωγὴ τῶν δημητριακῶν καρπῶν, ὑπολογιζομένη ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς 25—30 ἑκατομμύρια κατ' ἔτος, θὰ ἀναβιβασθῇ εἰς τὸ πενταπλάσιον ἤτοι εἰς 150 ἑκατομμύρια, ἐὰν ἡ θαλασσία αὕτη κίνησις καὶ ἔντασις ἐπεκταθῇ ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ λάβῃ ἀνάλογον ἀνάπτυξιν ἐν τῇ εὐκολίᾳ τῆς ἐξαγωγῆς. Ἀλλὰ σπουδαιοτέρα ταύτης ἐστὶν ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς καλλιεργείας καὶ προαγωγῆς τῶν ἐλαιοδένδρων. Διότι ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1834 ὑπῆρχον μόνον 2,300,000 ἐλαιόδενδρα, μετὰ τριάκοντα ἔτη περίπου τῷ 1860 ὑπερετριπλασιάσθησαν καὶ ἀνῆλθον εἰς 7,500,000 καὶ κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετηρίδας σπουδαιοτάτην αὔξησιν ἔλαβον. Οἱ ἀμπελῶνες τῷ μὲν 1850 ἐκάλυπτον μόνον 368, 937 στρέμματα τοῦ ἐδάφους τῷ δὲ 1875 ἀνῆλθεν ἡ ἔκτασις αὐτῶν εἰς 737,359 στρέμματα καὶ μετὰ τῆς Ἑπτανήσου εἰς 870,579 στρέμματα καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πολὺ μεγάλην ἐπέκτασιν ἔλαβον. Ἡ τῶν οἴνων κατασκευὴ, καίπερ μὴ φθάσασα εἰσέτι εἰς τὴν προσδοκωμένην τελειότητα, οὐχ ἧττον ὅμως σπουδαίως προήχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ οἱ οἶνοι τῆς Ἑλλάδος διέπρεψαν καὶ ἐβραβεύθησαν ἐν πολλαῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἐκθέσεσι τῶν οἴνων. Ἡ δὲ παραγωγὴ τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος, ἥτις κατὰ τὸ 1860 ἀνήρχετο εἰς 126 ἑκατομμύρια Βενετικῶν λιτρῶν, μεγίστην αὔξησιν ἔλαβε κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας· τὰ γεώμηλα ἐγκλιματισθέντα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Λακεδαίμονος σπουδαίως προάγονται.

Ὁ ἀγροτικὸς λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ τὰ 51% τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ αὐτῆς. Ἡ δὲ ἀποφρασισθεῖσα ἀποξήρανσις τῆς Κωπαΐδος λίμνης καλυπτούσης ἐπιφάνειαν τῆς γῆς 25,000,000 ἑκταρίων θὰ ἐπαυξήσῃ πολὺ τοὺς ἀγροτικοὺς πόρους τῆς χώρας καὶ θὰ ἀποβῇ ἐπωφελεστάτη εἰς τὰ ἐπικερ-

δέστατα προϊόντα αὐτῆς· τὰ δὲ δάση τῆς Ἑλλάδος καλύπτοντα 541,966 ἑκτάρια τοῦ ἐδάφους, δυστυχῶς παρημελημένα εἰσίν, ἡ σπογγαλιεία ἀκμάζει, αἱ συκομορέαι εἰσὶν ἄφθονοι ἐν τῇ χώρᾳ, ἡ βιομηχανία σπουδαίως προήχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα πολλὰ βιομηχανικὰ καταστήματα ἱδρύθησαν ἐν Πειραιεῖ, ἐν Σύρῳ καὶ ἐν Πάτραις. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις προσθετέον ὅτι ἐν τῷ μικρῷ χρονικῷ διαστήματι τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας 23 πόλεις, καταστραφεῖσαι ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκτίσθησαν, 10 νέαι πόλεις ἱδρύθησαν ἐπὶ νέων θέσεων, ὑπὲρ τὰς 5000 ἐμπορικὰ πλοῖα [1] φέροντα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν πλέουσι πάσας τὰς θαλάσσας, 380 χιλιομέτρων ἐθνικαὶ ὁδοὶ κατεσκευάσθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς χρῆσιν καὶ 14 λιμένες ἐπεσκευάσθησαν καὶ κατεσκευάσθησαν. Ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἐπίσημον διαβεβαίωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν Παρισίων, οἷς δικαίως ἐπισυνάπτει ὁ Danglar ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν κατέπεσεν, ὡς κοινῶς πιστεύεται, εἰς ἀγρίαν κατάστασιν, ὅτι δὲν ἐδείχθη ἀναξία τῆς ὑποστηρίξεως, ἣν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις, κρεῖττόν ποτε ἢ σήμερον διατεθειμέναι, παρέσχον αὐτῇ ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτι αὕτη βαδίζει καὶ θὰ βαδίσῃ πάντοτε εἰς τὴν ἔνδοξον καὶ ἐπίζηλον ὁδὸν τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις ὅτι ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι τῶν τελευταίων 15 ἐτῶν ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1867—1882 ἡ Ἑλλὰς ἐβάδισε γενναίως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἄνευ τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῆς κατασκευῆς σιδηροδρόμων, εὐκόλως δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς διώρυγος τοῦ Ἰσθμοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν σχεδιασθέντων καὶ ἀποφασισθέντων ἤδη σιδηροδρομικῶν γραμμῶν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Ἠκτρῶν, μετὰ τὴν προσάρτησιν τῶν νέων ἐπαρχιῶν καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐν αὐταῖς σιδηροδρομικῶν γραμμῶν θὰ ἀνταποκριθῇ πληρέστατα εἰς τὰς προσδοκίας τῶν φιλελλήνων καὶ θὰ δικαιώσῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν προτέρων ἀποφηναμένους «La Grèce est la France de l'Orient, l' avant-garde des peuples libres de ce côté du monde» καὶ εἰς τὴν δικαίως παρεχομένην ὑποστήριξιν τῶν προστατίδων Δυνάμεων. Διότι κατὰ τὰ τελευταῖα 15 ἔτη τὰ πάντα ἔλαβον ἐπίδοσιν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ἀναλόγως τῶν μικρῶν μέσων καὶ δυνάμεων τοῦ μικροῦ τούτου κράτους, περὶ οὗ δικαίως εἶπέ τις τῶν φιλελλήνων «La diplomatie de 1827 a mis au monde un avorton qui ne peut ni vivre ni mourir». Διότι ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ διαστήματι πολυάριθμοι ἑταιρίαι συνεστήθησαν πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ ὑπὸ τὴν γῆν κεκρυμμένου πλούτου, ὧν τρεῖς εὐδοκιμοῦσαι καὶ ἀκμάζουσαι διατελοῦσιν ἤτοι ἡ ἑλληνικὴ τῶν μεταλλουργείων τοῦ Λαυρίου, ἥτις κατὰ τὴν

1 Ὁ ἀριθμὸς οὗτος σημειωθεὶς ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν Παρισίων ἐκ τοῦ Aperçu sur les progrés matériels de la Grèce τοῦ Μανιτάκη φαίνεται ἐξωγκωμένος, παραβαλλόμενος πρὸς τὴν στατιστικὴν Veritas ἔνθα ἀναγράφονται μόνον 1069 πλοῖα.

ἐπίσημον ἔκθεσιν τοῦ παρελθόντος ἔτους παρήγαγεν 8,750 τόννους μολύβδου τιμηθέντος ἀντὶ 5,160,000 δραχμῶν, ἡ Γαλλικὴ ἑταιρία τῶν μαρμάρων τῆς Πάρου, τὸ γαιανθρακωρυχεῖον τῆς Κύμης, τοῦ Ὠρωποῦ, τὸ θειωρυχεῖον τῆς Μήλου καὶ ἄλλαι μικρότεραι ἐπιχειρήσεις σπουδαίας κατ' ἔτος παράγουσι ποσότητας ἐξαγωγῆς, ἐξ ὧν ὠφελεῖται τό τε ἔθνος καὶ τὸ κράτος. Ἡ δὲ παραγωγὴ τοῦ σίτου ἀνῆλθεν εἰς 1500,000 ἑκατόλιτρα = 4,500,000 κοιλὰ, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλαιοδένδρων ηὐξήθη ἀπὸ 7,500,000 τοῦ 1860 εἰς 12,000,000, παραγαγόντων 100 ἑκατομ. ὀκάδων ἐλαιοκάρπου καὶ 20,000,000 ὀκάδας ἐλαίου ἀξίας 20,000,000 δραχμῶν, ἡ τῆς σταφίδος παραγωγὴ ἀνῆλθεν ἀπὸ 119,685,781 λιτρῶν τιμηθεισῶν ἀντὶ 20,432,194 δραχμῶν εἰς 155,442,215 λιτ. τιμηθεισῶν ἀντὶ 37,000,000 δραχμῶν κατὰ τὸ 1875 καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνυψώθη εἰς πολὺ ἀνωτέραν βαθμίδα, ἤτοι εἰς 50,000,000 δραχμῶν περίπου· ἡ τοῦ οἴνου ἐξαγωγὴ ηὐξήσεν εἰς 4,549,290 ὀκάδων ἀξίας 1,137,323 δραχμῶν, ἡ σπογγαλιεία παρήγαγε 3,000,000 δραχμῶν. Ἐκ πάντων τούτων ἐξάγεται ὅτι τὴν πρώτην θέσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου κατέχει ἡ σταφίς, τὴν δευτέραν θέσιν τὰ μέταλλα καὶ μάλιστα ὁ μόλυβδος καὶ τὰ δέρματα, τὴν τρίτην τὸ ἔλαιον, ὁ οἶνος, τὰ σῦκα, ὁ σπόγγος καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐθνικῆς προόδου, κατορθωθείσης μέχρι τοῦδε ἄνευ τῆς ὑπάρξεως τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας ἤτοι σιδηροδρόμων, πλωτῶν ποταμῶν καὶ διωρύγων, ὧν βρίθουσι τὰ λοιπὰ τῆς Εὐρώπης κράτη, μόνον διὰ τῆς δραστηριότητος, ἐνεργητικότητος καὶ ἐξιδικασμένης νοημοσύνης τῶν κατοίκων, εὐκόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ὁπόσα καὶ ὁποῖα ἀποτελέσματα θὰ προκύψωσι μετὰ τὴν διορυχὴν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τὴν δίοδον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ διὰ τοῦ μέσου καὶ τοῦ κέντρου τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀποφασισθέντων ἐγχωρίων τε καὶ διεθνῶν σιδηροδρόμων, ὅτε σύμπασα ἡ Ἑλλὰς ἀπ' εὐθείας καὶ τάχιστα θὰ συγκοινωνῇ μεθ' ὅλης τῆς Εὐρώπης καὶ μεθ' ὅλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ διὰ τῆς τοιαύτης συγκοινωνίας θὰ εἰσέρχηται ἀκαταπαύστως διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ διερχόμενον διὰ τῆς χώρας, θὰ εἰσδύῃ ζωοποιὸν ῥεῦμα καὶ πνεῦμα εἰς πάσας τὰς γωνίας αὐτῆς, ἱκανὸν νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἐμψυχώνῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, εἰς τὴν ἐξόρυξιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν μετάλλείων, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ ἐξευγενισμὸν τῶν προϊόντων τῆς χώρας καὶ ἐκ πάντων τούτων θὰ προκύψῃ μία ἀέννακος κίνησις, μέλλουσα νὰ ἀνυψώσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ πρόσηκον μεγαλεῖον καὶ νὰ ἐπενέγκῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εὐζωΐαν καὶ εὐτυχίαν, ἣν τις τῶν φιλελλήνων προβλέπων, προαγγέλλει ἡμῖν «Le temps ne peut que donner des résultats de plus en plus satisfaisants, et l' accomplissement de projets tels que le dessèchement du lac Kopais et le percement de l'Isthme de Corinthe, que nous occupe

specialement aujourd' hui, est de nature à accélérer et à développer encore un mouvement si propice à la grandeur et au bien-être de la nation hellénique».

Ὁ δὲ προμνημονευθεὶς Danglar ταῦτα πάντα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐπιφέρει ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν λαῶν, λέγει ὁ Γοίθιος, οἱ Ἕλληνες εἶδον τὸ λαμπρότατον ὄνειρον τοῦ βίου· τοῦτο δέ, εἰ καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διεκόπη, δύναται ὅμως καὶ πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ· λίαν δὲ παρήγορόν ἐστιν ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ, ἐὰν οἱ λαοὶ ἔχωσιν ἔτι μεταξὺ αὐτῶν ἀντιζηλίας καὶ ἀγῶνας, οὗτοι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ εἰρηνικοῦ ἐδάφους τῆς φιλολογίας, τῶν ὡραίων τεχνῶν, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἀφ' οὗ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἠγωνίσθησαν διὰ τὸν θάνατον, ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ζωῆς. Ἡ δὲ Ἑλλὰς δὲν δύναται νὰ μὴ μετάσχῃ τοῦ ἐξόχου τούτου ἀγῶνος καὶ νὰ μὴ παράσχῃ περιφανὲς τεκμήριον ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τῆς γενικῆς ταύτης συναυλίας.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων προφανῶς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ δοξασία ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἡ ἀπαίσιος προφητεία τοῦ κ. Ηὔρλε ἐντελῶς ἀνυπόστατός ἐστιν, ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ κακῆς καὶ ἐσφαλμένης ἐκτιμήσεως τοῦ προοδευτικοῦ πνεύματος τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, τὴν πρόοδον τῆς ὁποίας οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις δύναται νὰ ἀναχαιτίσῃ, οὐδὲ νὰ ἐμποδίσῃ καὶ καταστρέψῃ, ὡς ἐν ἄλλαις ἐποχαῖς ὁ μεσκιωνικὸς βαρβαρισμὸς θανατηφόρα κατήνεγκε τραύματα κατὰ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Διότι ἡ πανσθενὴς δύναμις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς τοσοῦτον μεγάλη καὶ ἰσχυρά ἐστιν, ὥστε ἡ Εὐρώπη καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς οὐ μόνον οὐδένα πλέον φοβεῖται κίνδυνον ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς ἐν τῷ παρελθόντι, ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπολειφθέντος ἀσθενεστάτου βαρβαρισμοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιτηδειοτάτης διπλωματικῆς τέχνης καὶ μεθόδου βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸ ἄλλοτε ῥωμαλέον σῶμα αὐτοῦ πανταχόθεν ἀκρωτηριάζων καὶ ἐντὸς στενωτάτων ὁρίων περιορίσας καὶ περισφίγξας αὐτόν, προπαρασκευάζει τὴν ἐπάνοδον καὶ μετοικεσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν ἑστίαν καὶ κοιτίδα. Ἡ δὲ Ἑλλὰς, ἡ μήτηρ καὶ τροφὸς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, διατελοῦσα νῦν ὑπὸ τὴν κραταιὰν αἰγίδα αὐτοῦ, ἀπηλλαγμένη ἐστὶ παντὸς φόβου καὶ κινδύνου, καὶ δικαίως ἀναμένει, ὡς ὀφειλόμενα αὐτῇ τροφεῖα, ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ὑποστήριξιν ἵνα πράγματι ἀποβῇ La France de l'Orient κατὰ τὴν ἐλπίδα καὶ πεποίθησιν τῶν εἰλικρινῶν φίλων αὐτῆς. Ἓν δὲ τῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀγόντων μέσων ἀναντιῤῥήτως ἐστὶ καὶ ἡ διορυχὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἡ τολμηρὰ ἐπιχείρησις τοῦ ὁποίου καὶ ἡ ὅσον οἷόν τε ταχυτέρα ἀποπεράτωσις αὐτῆς ὀφείλεται τῇ ἐξιδικασμένῃ δραστηριότητι καὶ ἀνενδότῳ ἐπιμονῇ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ κ. Στεφάνου Τὺρ, οὗ τὸ ὄνομα προσφιλέστατον ἡμῖν γενόμενον ἐπὶ τῷ ἔργῳ, δικαίως κεφαλαίοις ἀνεγραφήσεται γράμμασιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς προόδου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἥτις τὴν ἀρχαίαν ἀπομιμουμένη

Ἑλλάδα, ὀφείλει νὰ κατατάξῃ αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εὐεργετῶν καὶ ἀπονείμῃ τὸν τίτλον τοῦ φιλέλληνος.

Μαργαρίτης Δήμητσας.

ΡΑΒΕΛΑΙ

ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΤΟΥ Α'. *

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ἐποχή, τὴν ὁποίαν ἱστοροῦμεν, δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς στιγμὰς ἐκείνας, τὰς ὁποίας διέρχεται ὁ νοσῶν κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς νόσου, ὅτε ὁ ἰατρὸς παραιτεῖται ἀναμένων τὸ θαῦμα καὶ ἡ φύσις ἀποφασίζει περὶ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου. Ὁ πυρετὸς αὐξάνει, ἡ φαντασία ἐξάπτεται, αἱ αἰσθήσεις παράχορδοι ἐξαπατῶσι τὸν νοῦν, ὅτε αἴφνης μετ' ὀλίγον τὸ θαῦμα ἐπιτελεῖται, ἡ παραζάλη ἐλαττοῦται, παύει ὁ πυρετὸς τῆς ἀσθενείας καὶ ἄρχεται ὁ πυρετὸς τῆς ζωῆς. Τοιαύτην τινὰ φάσιν διήρχετο καὶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα—ὁ ἀσθενής, περὶ τοῦ ὁποίου πρόκειται.

Οὐχὶ ἡμέρας, οὔτε ἔτη, ἀλλ' αἰῶνας ἐκάθευδεν οὕτω τεταπεινωμένον καὶ ὡς ὑπὸ νάρκην. Ἐνίοτε ἐφαίνετο ἀναζωογονούμενον, ἀλλ' ἦσαν ἐξάψεις τῆς ἀσθενείας. Πλὴν ἐπέστη καὶ δι' αὐτὸ ἡ ἀληθὴς στιγμὴ τῆς κρίσεως, ὁ πυρετὸς, ἡ παραζάλη. Ἡ στιγμὴ αὕτη καλεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Γραμμάτων ΙΣΤ' αἰών, αἰὼν τῆς ἀναγεννήσεως.

—Ἐῤῥέτω τὸ παρελθόν!—ἔλεγε προσκαλῶν εἰς ἱερὸν πόλεμον τοὺς σοφοὺς τῶν ἐθνῶν, ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ σκότους ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος.—Ἐῤῥέτωσαν ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἐπίπλαστος σοφία. Ἡ Ἰταλία εἶδεν αὐτὴν φεύγουσαν καὶ ἡ Γερμανία ἐπίσης νὰ ῥίπτῃ τὸ πάρθιον βέλος, ἐνῷ ἀπεχώρει. Εἶδον ὁμοίως αὐτὴν κρυπτομένην ὑπὸ αἰσχύνης, ἡ Ἀγγλία καὶ Ἱσπανία καὶ ἡ Γαλλία πίπτουσαν ὑπὸ τὰ συρίγματα. Ἐγκατέλιπεν ἤδη τὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης τὸ φρικαλέον τοῦτο τέρας, τὸ ὁποῖον ἐλυμαίνετο τὸ πᾶν, αἱ τέχναι ἀναθάλλουσι καὶ τὰ γράμματα ἀνθοῦσιν. Ὁ κόσμος ἐξέρχεται ἐκ τοῦ χάους καὶ βαδίζει πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς ἀληθείας. Φθίνει ἐκ τοῦ γήρατος ἡ τυραννὶς τῶν μοχθηρῶν· ἡ ἀκμαία νεότης, ἥτις βαδίζει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπιστήμης, αὐτὴ θ' ἀνατρέψῃ μετ' ὀλίγον τοὺς ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν ἐγκαθεύδοντας. Χαιρετίσατε τὴν αὐγήν, ἥτις ἐπανατέλλει, εἶναι ἡ αὐγὴ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ . . !

Νομίζετε ἴσως ὅτι τοὺς λόγους τούτους ἐπρόφερε χθὲς ἔτι ὁ ἄνθρωπος

* Ἴδε σελ. 19.—Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τὴν 6 Δεκεμβρίου 1882.

τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁ δαιμόνιος Οὐγώ . . . Οὐχί' ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ στόματος τυπογράφου τῆς Λυῶνος' τοὺς λόγους τούτους εἶπεν ὁ Στέφανος Dolet, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, τὸν ὁποῖον οἱ καλόγηροι ἀνεβίβκσαν ἐπὶ τῆ πυρᾶς, διότι ἦτο σοφός.

Δὲν ἠπατήθη, καθὼς δὲν ἠπατήθηκαν καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ, οἵτινες ἐν τῷ ἐνθουτικσμῷ των ἀπεκάλεσκν τὴν ἰδίκν αὐτῶν ἐποχὴν αἰῶνα τῆς ἀναγεννήσεως.

Ἡ *διαβολικὴ* ἐκείνη ἐπίνοια τοῦ Γούτεμβεργ ἀφύπνισε τὴν ὑπὸ μανδραγόρκν καθεύδουσαν Γερμανίαν, καὶ ὁ Λούθηρος ἦλθε μετὰ τὸν Οὔσσον νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς θρησκευτικῆς ἀναμορφώσεως. Τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφκ, τὰ ὁποῖα ἔφερεν ὁ Λάσκκρης ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅσα ἄλλα ἀκόμη ἦλθον οὗτοι ἀναζητοῦντες, εἶχον ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀφυπνίσει τὴν Ἰταλίκν τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Δάντου, τὴν Ἰτκλίκν τοῦ Βοκκακίου καὶ τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων. Ὁ Καλβῖνος ἐσήμκνεν ἐπίσκης τὸ ἐγερτήριον ἐν Γαλλίᾳ, ὁ ἑλληνιστὴς Καλβῖνος καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀναμόρφωσις ἐστρατολόγει τοὺς ἐργάτας τῆς ἀναγεννήσεως.

Τῳόντι μέθη τις κατέλκβε τότε τοὺς πάντκς ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἀνίσχοντος ἡλίου μετὰ αἰῶνας σκότους καὶ δεισιδαιμονίκς. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμκ διέρρηξε τοὺς συνέχοντκς αὐτὸ δεσμούς, ἐζήτησε τόπον καὶ ἔκτκσιν καὶ ἐστρέφη εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀγνώστου. Ἑκάστη κεφαλὴ ἔκρυπτε καὶ ἕνκ Χριστόφορον Κολόμβον καὶ μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης παρηκολούθουν τοὺς μάρτυρκς τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀγχόνην ἢ τὴν πυρά.

Τὸ αἰφνίδιον φῶς ἐθάμβωσεν, ἡ μέθη παρέσυρεν, ἔλειπεν ἡ τέχνη, ἔλειπε τὸ σύστημκ, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς συνεπλήρου τὸ ἐλλεῖπον. Τὸ πᾶν ἐφαίνετο ἀναβιοῦν, τὸ πᾶν ἐφαίνετο νεάζον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τκύτην τοῦ πυρετοῦ, ἀλλὰ τοῦ πυρετοῦ τῆς ζωῆς πλέον, ὅτε συνεκύκα τὴν Γαλλίκν ὁ Καλβῖνος καὶ ἡ συνωρὶς ἐκείνη τῶν σοφῶν, ὅτε εἰσήλασκν ὡς ἐξ ἐφόδου τὰ γράμματα ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ τυπογραφίκ ἐκ τῆς Γερμανίκς, ἐπεφάνη ἀπὸ τῆς Τουραίνης ἄνθρωπός τις, τὸν ὁποῖον ἄλλοι ἐξέλκβον ὡς κοινὸν γελωτοποιὸν καὶ ἄλλοι ἀνεκήρυξκν σοφόν. Ὁ δραπέτης οὗτος τοῦ μοναχικοῦ κελλίου, νέος Δημόκριτος, ἐπεχείρησε νὰ σκτυρίσῃ τοὺς συγχρόνους του ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων μέχρι τῶν τελευταίων ἀστῶν, νὰ κατκγγείλῃ τὴν ἀμάθειαν τῶν διδασκάλων, νὰ γελοιογραφήσῃ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλογήρους καὶ ἐπὶ πλέον νὰ χλευάσῃ τοὺς δικαστὰς καὶ τκῦτα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ πυρὰ ἦτο ἀνημμένη ἐπὶ τῆς πλατείκς καὶ τὰ θύματα διεδέχοντο ἄλληλα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

I

Ὁ παράδοξος οὗτος ἀνὴρ ἐκκλεῖτο Φραγκίσκος Ραβελαὶ καὶ ἐγεννήθη ἐν Chinon τῆς Τουραίνης τὸ 1495.

Ἐὰν ὁ πατὴρ αὐτοῦ δὲν ἦτο κάπηλος, ὡς διατείνονταί τινες, ἀλλ' ὅμως ἡ οἰκία αὐτοῦ ἦτο καπηλεῖον περιώνυμον διὰ τοὺς λευκούς του οἴνους, τοὺς ὁποίους πολλάκις μνημονεύει ἐν τῇ πεζῇ αὐτοῦ ἐποποιίκ ὁ Ραβελαί, οὕτινος τὸ καπηλεῖον τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σχολεῖον. Ὁ πκῖς ὡδηγήθη εἰς τὴν μονὴν τῶν Βενεδικτίνων τοῦ Scully καὶ ἔπειτα εἰς ἄλλην πκρὰ τὴν Ἀγγήρκν. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τοὺς ἀδελφοὺς du Bellay, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἕτερον, γενόμενον καρδινάλην, ἠκολούθησε βραδύτερον εἰς τὴν αἰωνίκν πόλιν. Ἀμφότεροι ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὸν ἔρωτα αὐτῶν μᾶλλον πρὸς τὰ γράμματα ἢ διὰ τὰ ἴδια αὐτῶν ἔργα. Ἐν τούτοις εἷς ἱστορικὸς ὁ de Thou καὶ ὁ νομοδιδάσκαλος ὑπουργὸς Hopital ἐπῄνουν τοὺς στίχους τοῦ καρδινάλιος, ἐλάχιστοι ὅμως ἢ μᾶλλον οὐδεὶς ποτὲ ἐκ τῶν ἱστορικῶν παρέπεμψεν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ ἑτέρου du Bellay.

Ὁ Ραβελαὶ περιεβλήθη μετὰ ταῦτα τὸ ἔνδυμα τοῦ Κορδελιέρου ἐν τῇ μονῇ τοῦ Fontenay καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν γλωσσῶν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ μελετῶν τὴν ἑλληνικὴν μετὰ τοῦ Πέτρου Amy ἔγκλημκ προβλεπόμενον καὶ τιμωρούμενον ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἰσχύοντος ποινικοῦ κώδηκος—ἐνεκλείσθη εἰς ὑπόγειον καὶ σκοτεινόν τινκ τάφον in pace, ὅπως ὁ Τουρκουεμάδκς, ὅπου θὰ ἐλησμονεῖτο ἴσως διὰ παντός, καθὼς ἐλησμονήθησαν πολλοὶ ἄλλοι, ἐὰν δὲν ἐμεσολάβει ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Budé, ὁ σοφὸς οὗτος ἑλληνιστὴς καὶ εὐνοούμενος τοῦ Φραγκίσκου Α' καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Fontenay δὲν ἔδρκττον τὰ ὅπλα ὅπως ἐλευθερώσωσιν αὐτὸν, διαρρήξαντες τὰς πύλκς τῆς μονῆς.

Ἄλλοι προσάλλουτιν ἕτερον λόγον τῆς φυλακίσεώς του· λέγουσιν ὅτι ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἀνήλιον ἐκεῖνο ὑπόγειον, διὰ τὰς πκνουργίκς του ἐναντίον τῶν μοναχῶν. Ὁ Ραβελαὶ ἐπηγγέλλετο ἔκτοτε τὸν πρακτικὸν ἰατρὸν καὶ ἐξαπατῶν τοὺς συναδέλφους του τοῖς ἔδιδε φάρμκκκ καὶ βότανα, τὰ ὁποῖκ εἶχον πκραδόξους ἐπ' αὐτῶν ἐνεργείας. Ὁ Le Roy, ὅστις ἔγραψε τὸ ἐγκώμιόν του, εἶπεν ὅτι ἐτιμωρήθη, διότι πκρουσιασθεὶς ποτε ἐν μέσῳ τῶν εὐθυμούντων χωρικῶν ἔξκλλος ὑπὸ τοῦ οἴνου ἤρχησε νὰ χορεύῃ τὸν κόρδακκ μετ' αὐτῶν καὶ νὰ τοῖς διδάσκῃ τὴν ἀκολασίαν. Τελευταῖον ὑπάρχει καὶ ἑτέρκ παράδοσις, καθ' ἣν ὑποδυθεὶς τὴν στολὴν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ἀνέβη ἐπὶ τοῦ βάθρου ὅπου ἦτο ὁ ἀνδριάς, θέλων νὰ ἐκπλήξῃ διά τινος θαύματος τοὺς ἀφελεῖς χωρικούς, οἵτινες ἤρχοντο νὰ γονυπετήσωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ὁ Ραβελαὶ ἐχειροτονήθη ἱερεὺς τὸ 1519. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπορρίψας τὸ ῥάσον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἐλαχίστην ᾐσθάνετο στοργήν, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ ἀλλαχοῦ τύχην. Ἐντεῦθεν ἄρχεται κυρίως ὁ βίος τοῦ Ραβελαί. Καὶ εἶναι βίος πλάνης, μεστὸς περιπετειῶν καὶ παραδοξοτήτων, τὰς ὁποίκς ἐπολλαπλασίασκν οἱ χρονογράφοι κατὰ βούλησιν. Συνέγραψαν ὅσκ ἠδυνήθησκν ἀνέκδοτκ, τὰ ὁποῖκ ἐκσκίνισε μὲν ὁ Βολταῖρος ἔπειτα·

ἀλλὰ τὸ κόσκινόν του ἦτο πυκνὸν καὶ σχεδὸν ἀπέρριψε τὰ πάντα.

Ἐν μέσῳ τῶν περιπετειῶν τούτων ὁ Ραβελαὶ ἐξηκολούθει μελετῶν τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς. Πκρ' ὀλίγον διὰ τοῦτο νὰ νομισθῇ εἰδωλολάτρης. Ἦτο δὲ ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἡ Σορβόννα κατεδίωκε τοὺς νεωτεριστὰς καὶ πλειότερον τοὺς σοφοὺς ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἐνεωτέριζον καὶ παρέδιδεν εἰς τὸ πῦρ τὸν λουθηρίζοντα Berquin καὶ τὰ συγγράμματά του.

Ὁ Ραβελαί, ὅστις ἐφοβεῖτο καὶ τὴν Σορβόννκν καὶ τοὺς καλογήρους, τῶν ὁποίων ἦτο ὁ πειρασμός, ἐγκατέλιπε τὸ προσφιλὲς Chinon καὶ τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Maillezais, πκρ' ᾧ ἐριλοξενεῖτο καὶ μόνος τὸ 1530 ἔλαβε τὴν ἄγουσαν εἰς Montpellier, ὅπου ἐνεγράφη εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολήν, ἐνῷ ἤδη εἶχεν ὑπερβῇ τὸ τεσσαρκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Διηγοῦνται ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔφθκσεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, εὑρεθεὶς μεταξὺ τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον συνωστίζετο εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς σχολῆς διὰ νὰ ἀκροκσθῇ τινος θέσεως, κατ' ἀρχὰς μὲν περιώρίσθη ἐξετάζων τὰς εἰκονογραφίκς τῆς αἰθούσης, ἀλλ' ὅτε εἶδεν ὅτι ἡ συζήτησις ἐστράφη περὶ φυτῶν καὶ χόρτων, κατῆλθεν εἰς τὴν κονίστρκν καὶ ἐζήτησε νὰ συμμετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος, τοσοῦτον δὲ ἐπιτυχῶς ἐπραγματεύθη τὸ θέμα, ὥστε ἐκίνησε τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θκυμκσμόν.

Ὁ Ραβελαὶ ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐτιτλοφόρει ἑαυτὸν διδάκτορκ τῆς ἰατρικῆς. Ἀληθῶς ἀνηγορεύθη τοιοῦτος, ἀλλὰ μετὰ ἓξ ἔτη. Ἠρμήνευεν ὅμως ἔκτοτε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθεικν τῶν ὑποψηφίων τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Γαληνοῦ.

Φαίνεται ὅτι καὶ τότε διετήρει ἀκόμη τῆς νεότητος αὐτοῦ τὸ φιλόγελον, διότι κατερχόμενος ἐκ τῆς ἕδρας ἀπέρριπτε τὸν ἐρυθρὸν χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ἔφερε καὶ ἐνδυόμενος τὴν στολὴν τοῦ ὑποκριτοῦ ἐδίδκσκε κωμῳδίας μετὰ τῶν ἑταίρων, κωμῳδῶν τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ποιητής. Ἀφῆκε δὲ πολλάκις τὴν μάχκιρκν τοῦ ἀνκτόμου καὶ ἔκλεισε τὸν Ἱπποκράτην καὶ τὸν Γαληνὸν διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς ἐποποιΐκς του, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν Λυῶνι τὸ 1532 ὑπὸ τὸν τίτλον· *Τὰ μεγάλα καὶ ἀνεκτίμητα κατορθώματα τοῦ γίγαντος Γαργαντούα.* Τὰ ἑπόμενα τέσσαρα βιβλία, τὰ ὁποῖκ ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν γενεὰν τῶν ἡρώων του καὶ ὅπου πρωτκγωνιστοῦσιν ὁ Πκνταγρουὲλ καὶ ὁ Πκνοῦργος ἐδημοσιεύθησαν τὸ 1552.

Ὁ Ραβελαὶ δὲν ἦτο ἀκόμη διδάκτωρ τῆς Σχολῆς καὶ ὅμως ἀπήλαυε τιμῶν ἀνωτέρων τοῦ διδάκτορος. Καὶ ὅτε ὁ Duprat, ὑπουργὸς τοῦ Φρκγκίσκου Α', ἠθέλησε νὰ ἀφκιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς τινκ προνόμια, τῶν ὁποίων ἀπήλαυεν, ἡ Σχολὴ ἀπέστειλε πρεσβείκν τὸν Ραβελαί. Ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ αὐτόν. Τότε δὲ οὗτος λέγουσιν ἐμηχανεύθη νὰ παρουσιασθῇ ὡς Ἀρμένιος φέρων μακρὰν πρασίνην ἐσθῆτκ καὶ ἀνατολικὸν κάλυμμκ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ μελκνοδόχον ἐπὶ τῆς ζώνης, κάτωθεν τῆς οἰκίκς τοῦ ὑπουργοῦ, ὅστις ἐκπλαγεὶς διὰ τὸ παράξενον τῆς στολῆς ἔπεμψε τοὺς ὑπηρέτκς του νὰ μάθωσι τίς εἶναι οὗτος δὲ ἀπεκρίνετο ἐξ ὑπκμοιβῆς εἰς ἕνδεκα διαφόρους γλώσσκς. Ὁ Duprat, οὗτινος ἐκινήθη ἔτι μᾶλλον ἡ περιέργεια, προσεκάλεσε τότε αὐτὸν ἐνώπιόν του καὶ ὁ Ραβελαὶ ἀπορρίπτων τὸ προσωπεῖον ἤρχισε νὰ δημηγορῇ, γαλλιστὶ πλέον, ὑπὲρ τῶν δικκιωμάτων τῆς Σχολῆς. Ὁ ὑπουργὸς καταληφθεὶς ἐξ ἀπροόπτου ἠνκγκάσθη νὰ ὑποσχεθῇ τὰ πάντα καὶ ἡ Σχολὴ ἐπανέκτησε τὰ προνόμιά της.

Μετ' ὀλίγον ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ ἦλθεν εἰς Λυῶνα, ὅπου ἐξέδοτο τὸν Γαργαντούκ καὶ προγνωστικά τινκ ἡμερολόγικ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ Ἀλκοφρίβου, ἐνῷ συγχρόνως ἐβοήθει τὸν Dolet καὶ Σαβκστιανὸν Γρύφην εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων. Ἐξηκολούθει δὲ ἐπιστέλλων πρὸς πάντκς τοὺς σοφοὺς τῆς Γαλλίκς καὶ ἐξ ὑπκμοιβῆς μεταχειριζόμενος τὴν ἑλληνικὴν καὶ λκτινικήν. Ἐκεῖ ἐγνώρισεν ὁ Ραβελαὶ τὸν Μαρώ, τὸν ποιητὴν τῆς αὐλῆς τοῦ Φρκγκίσκου καὶ τῆς Μκργκρίτκς, ὅστις γενόμενος ὀπαδὸς τοῦ Καλβίνου, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μκκρὰν τῆς Γαλλίκς, ἵνκ μὴ πάθῃ ὅ, τι μετ' ὀλίγον ἔπαθεν ὁ Delet, τὸν ὁποῖον ἔκκυσαν ἐπὶ τῆς πλατείκς ἐνῷ ἴσως δὲν ἦτο ὀπαδὸς τοῦ ἀναχωρητοῦ τῆς Γενεύης.

Ὁ Ραβελαὶ συνηντήθη μετὰ τοῦ Καλβίνου πρὸς στιγμὴν μόνον. Ἦσαν ἀμφότεροι ἑλληνισταί· ἦσκν ἐπίσης καὶ οἱ δύο ἀπόστολοι τῆς ἀνκγεννήσεως, ἀλλ' ἀντιθέτων ὅλως χκρκκτήρων καὶ διὰ τοῦτο ἡ συμμκχία αὐτῶν ὑπῆρξεν ἐφήμερος. Εἰς τὸ χεῖλος τοῦ Καλβίνου οὐδέποτε ἐπεκάθησεν ὁ γέλως, ἡ αὐστηρότης τῶν ἠθῶν του ἔφθκνε πολλάκις μέχρι μισανθρωπίκς. Ὁ Ραβελαὶ ἔτχε καρδίκν παιδός, ἐνῷ εἶχεν ἀνάστημκ γίγκντος· τὸ μέτωπόν του ἦτο πάντοτε ἀνέφελον καὶ ἡ ὄψις του μειδιῶσα. Ἰδοὺ διατί οἱ πρώην σύμμκχοι ἐγένοντο μετέπειτα ἄσπονδοι ἐχθροί. Ὁ πρῶτος ἐμυκτήριζε τὴν ἐρεσχελίκν τοῦ Ραβελαὶ καὶ οὗτος πάλιν ἀπεκάλει τὸν Καλβῖνον δκιμονικὸν τῆς Γενεύης.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ καρδινάλης du Bellay ἀπεστέλλετο πρεσβευτὴς εἰς Ρώμην (1534) ὁ Ραβελαὶ ἠκολούθησεν αὐτὸν, ἴνκ ὡς ἰατρός.

Ἐντκῦθκ εὗρον τὸν καιρὸν οἱ βιογράφοι νὰ συνυφάνωσι τὰ μυρία ἐκεῖνκ ἀνέκδοτα, διὰ τὰ ὁποῖκ τοῖς ὀφείλεται ἂν οὐχὶ ἄλλο, βεβκίως ὅμως τὸ βραβεῖον τῆς ἐπινοίκς. Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἶνκι ἀπίθκνον προκειμένου περὶ τοῦ Ραβελαί. Ἄλλως τε ἐπὶ τῆς καθέδρκς τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐκάθητο τότε ὁ Κλήμης Ἰ', ὅστις δὲν διεκρίνετο ἐπὶ αὐστηρότητι.

Παρκλείπω διατὶ δὲν ἠθέλησε ν' ἀσπκσθῇ τοὺς πόδκς τῆς αὐτοῦ Πκναγιότητος. Ἀλλ' ὅμως βεβκιοῦσιν ὅτι προσκληθεὶς νὰ ζητήσῃ χάριν τινκ παρεκάλεσε τὸν Πάπκν νὰ τὸν ἀφορίσῃ.— Ἅγιε Πάτερ— εἶπεν— εἶμκι Γάλλος καὶ κάτοικος τῆς μικρᾶς πόλεως Chinon, τὴν ὁποίκν θεωροῦσιν ἐπάνω κάτω κατκδεδικκσμένην εἰς τὸ πῦρ. Ἔκκυσκν ἤδη πολλοὺς ἀνθ-

Ορώπους καί τινας συγγενεῖς μου. Ἐγὼ ὅμως οὐδέποτε φοβοῦμαι νὰ καῶ, ἐὰν μὲ ἀφορίσῃ ἡ ὑμετέρα Πανιγιότης. Καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Ἐνῷ ἠρχόμεθα εἰς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τοῦ κ. καρδιναλίου διήλθομεν διὰ τοῦ Τάραντος, ὅπου τὸ ψῦχος ἦτο ὑπερβολικόν. Φθάσαντες εἴς τινα οἰκίαν, ὅπου κατῴκει πτωχή τις γυνή, τῇ ἐζητήσαμεν πῦρ ἀντὶ πάσης Θυσίας. Ἐκείνη μὴ ἔχουσα ἄλλα ξύλα ἔθετο τοὺς τρίποδας τῆς κλίνης της εἰς τὸ πῦρ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ δὲν ἔκαιον ἤρχισε τότε νὰ καταράται λέγουσα ὅτι ἀναμφιβόλως ἦσαν ἀφωρισμένοι ἀπὸ τοῦ ἱδίου στόματος τοῦ Πάπα. Ὥστε, ἐὰν εὐκαιρεστῆται ἡ ὑμετέρα Πανιγιότης νὰ μὲ ἀφορίσῃ, εἶμαι βέβαιος ὅτι Θὰ ἐπιστρέψω σῶος καὶ ἀκέραιος εἰς τὴν πατρίδα μου.

Ὁ Βιβλιόφιλος Jacob, ὅστις δικτείνεται ὅτι ἐνθυμεῖται ὅσα διηγήθη εἰς τὰς ἑσπερίδας του ὁ Walter Scott κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονήν του, διατείνεται ὁμοίως ὅτι ὁ Ραβελαί ἔκλεψε μετά τινα χρόνον ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην τὴν χρυσοῦφαντον ἐμβάδα τοῦ ἁγίου Πατρὸς Παύλου Γ' καὶ ἀνέδεσεν ἐπὶ τῆς οὐρᾶς ἡμιόνου, ὁ δὲ λαός, ὅστις ἀνεγνώρισε τὸ ἀπολεσθὲν κειμήλιον ὡδήγησεν ἐν Θριάμβῳ εἰς τὸ Βατικανὸν τὸν ἡμίονον καὶ ἐγονυπέτει ἀσπαζόμενος τὴν ἐμβάδα. Καὶ ἤθελε διὰ τούτου ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ πρότερον ἡ προσκύνησις ἐγίνετο χάριν τῆς ἐμβάδος καὶ οὐχὶ χάριν τοῦ Πάπα.

Ἐπειδὴ ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ἀνέκδοτα δὲν Θέλω νὰ λησμονήσω καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ παροιμιῶδες τέτκρτον τοῦ Ραβελαί, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν μετὰ εὐρρόσυνον συμπόσιον πρόκειταί τις νὰ λογκριασθῇ μετὰ τοῦ ξενοδόχου του. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφέρεται εἰς μετκγενεστέρκν ἐποχήν, ὅτε ὁ Ραβελαὶ εὑρίσκετο ἐν Λυῶνι καί.... δὲν εἶχε χρήματα νὰ ἀναβῇ εἰς Παρισίους.

Λέγουσι λοιπὸν ὅτι μετεμφιεσθείς, ὥστε νὰ ᾖ ἀγνώριστος, προσεκάλεσε τοὺς ἰατροὺς τῆς πόλεως διακηρύξας ὅτι διακεκριμένος τις δόκτωρ ἐπανελθὼν ἐκ τῶν ταξειδίων του εἶχέ τι σπουδαῖον νὰ τοὺς ἀναγγείλῃ. Συνῆλθον ἑπομένως πλῆθος περιέργων καὶ ὁ Ραβελαὶ ἐλάλησεν ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου αὐτοῦ ἐπὶ μακρῶν περὶ διαφόρων τῆς ἐπιστήμης ζητημάτων. Πάντες ἤκουον αὐτοῦ μετὰ προσοχῆς, ὅτε αἴφνης μεταλλάξας ὕφος καὶ διατάξας νὰ κλεισθῶσιν αἱ Θῦραι τῆς αἰθούσης ἀνήγγειλεν εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶχέ τι ἀπόρρητον νὰ τοῖς ἐμπιστευθῇ. Καὶ τότε ἐξάγων ἐκ τοῦ κόλπου του Θυλακίδας περιεχούσας βότανα' —Ἰδοὺ εἶπε, δραστήριον φάρμακον, δι' οὗ δύνασθε ν' ἀπαλλαγῆτε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν τέκνων του! —Πάντες ἔντρομοι ἀπεχώρησαν τότε καὶ ὁ Ραβελαί, ὅπως ἤλπιζε, συλληφθεὶς ἐκλείσθη ἐντὸς ἁμάξης καὶ ὑπὸ συνοδίαν ὡδηγεῖτο εἰς Παρισίους. Καθ' ὁδὸν ὁ ἐπίσημος οὗτος ὑπόδικος ἀπήλαυεν ἐκτάκτων περιποιήσεων καὶ ἐτρέφετο δαπάνῃ τοῦ Κράτους. Ὅτε δὲ ὡδηγήθη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ὡμολόγησε

τὸ στρατήγημά του καὶ ὁ Φραγκῖσκος γελάσας συνεχώρησε τὸν ὑποτιθέμενον συνωμότην.

Εἶσθε ἐλεύθεροι νὰ πιστεύσητε ἢ μὴ τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἄλλοι ἄλλως διηγοῦνται' ἀλλ' εἶναι τοὐλαχιστον εὐφυέστερον πολλῶν ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἐπενόησαν ὑπ' εὐθύνην τοῦ Ραβελαί.

II

Τῷ 1837 ὁ συνοδὸς τοῦ καρδινάλιος ἐπανῆλθεν εἰς Montpellier, ὅπου ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἰατρός. Τὰ βιβλία τῆς Σχολῆς μνημονεύουσιν ὅτι τὴν 22 Μαΐου 1537 ὁ δόκτωρ Φραγκῖσκος Ραβελαὶ ἐξελέξατο διὰ τὴν *Θέσιν* του τὸ βιβλίον τῶν προγνωστικῶν τοῦ Ἱπποκράτους, ὅπερ ἡρμήνευσεν ἑλληνιστί. Μνημονεύουσιν ἐπίσης ὅτι τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπληρώθη παρὰ τοῦ Σχύρωνος, κοσμήτορος τῆς Σχολῆς, χρυσοῦν σκοῦδον εἰς τὸν δόκτορα Φραγκῖσκον Ραβελαὶ διὰ μαθήματα ἀνατομῆς, ὅπερ ἐδίδαξεν.

Ὁ Ραβελαὶ ἔχαιρε τότε φήμην ἐξόχου ἰατροῦ. Λέγεται δὲ ὅτι πρῶτος ἐπεχείρησεν ἐν Λυῶνι τὴν ἀνατομὴν νεκροῦ καὶ στίχοι λατινικοὶ τοῦ Dolet ἐξυμνοῦσι τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονὸς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Εὑρέθη δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὸ ἑπόμενον ἔτος τῆς ἀνατομῆς του. Τὸ ἔνδυμα τοῦ δόκτορος Ραβελαὶ ἢ τοὐλάχιστον τὸ ὡς τοιοῦτον διασωζόμενον ἐν τῇ Σχολῇ περιβάλλονται κατὰ παράδοσιν μέχρι σήμερον οἱ ἀναγορευόμενοι διδάκτορες. Ἐπίσης δὲ εἰς εὐγνωμοσύνην ἡ Σχολὴ ἀνήρτησε τὴν εἰκόνα του, ὅπου πρίστκται ἐν μεγαλοπρεπεῖ στάσει μὲ τὴν ὄψιν ζωηρὰν τὸ χρῶμα, τὸν πώγωνα ξανθὸν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήρεις πυρὸς καὶ ζωῆς, ἐν ὅλῳ δὲ ἐκφράζει ἡ γλυκεῖα ἐκείνη μορφὴ τὴν ἀγχίνοιαν τῆς διανοίας του.

Ὁ Ραβελαὶ ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἰατρὸς τοῦ νοσοκομείου τῆς Λυῶνος. Φαίνεται δὲ ὅτι ἰδίως κατέγεινεν εἰς τὴν Θεραπείαν τῆς ἀρθρίτιδος καὶ τῶν ἀποκρύφων ἀσθενειῶν καὶ σώζεται μάλιστα καὶ τις αὐτοῦ πραγματεία εὐτράπελος ἅμα καὶ σοβκρά, ὁ *Θριαμβος* ἐπιγρκφομένη.

Ἡ Θεραπευτικὴ αὐτοῦ ἦτο λίαν παράδοξος. Ἔκλειε τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοῦ ἐντὸς κλιβάνου ἢ λουτροῦ, ἕως οὗ ἐπέλθῃ ἡ ἐφίδρωσις, ἔπειτα εἰς ἀνακούφισιν τοῖς ἀνεγίνωσκεν ἀποσπάσματα τοῦ Γαργαντούα καὶ Πανταγρουέλ. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς Θερκπευτικῆς εἰσήγαγεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ἰταλὸς Τορέλλας· ἀλλ' ὅμως εἶναι ἐπίσης βέβκιον ὅτι εἶχον Θερκπευτικήν τινὰ δύναμιν καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ γίγκντος Γαργαντούα καὶ αἱ περιηγήσεις τοῦ Πκντκγρουέλ, τὰς ὁποίας ὁ ἰκτρὸς διηγεῖτο εἰς τοὺς ἀσθενεῖς του.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἡμιτελὲς εἰσέτι καὶ ὁ Ραβελαὶ ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους ἵνα συμπληρώσῃ τὴν ἐποποιΐκν του. Ὅτε ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα αὐτῆς βιβλία, ὡς Θύελλά τις δρμητικὴ ἐξηγέρθησαν ἐναντίον αὐτοῦ, τρεῖς ἀδυτώπητοι ἐχθροί, ἡ Σορβώννα, τὸ Παρλαμέντον, ὁ Καλβῖνος. Συμ-

βούλιον συνεκροτήθη ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς πρώτης. Οἱ δὲ διδάκτορες θεολόγοι ἐξεφύλλιζον τὸ βιβλίον του καὶ εἰς ἑκάστην αὐτοῦ σελίδα εὕρισκον καὶ ἓν κεφάλαιον κατηγορίας. Εἰκοσάκις θὰ κατεδίκαζον αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ ὡς ἄθεον, ἐὰν δὲν ἤρκει καὶ ἅπαξ μόνον, ἀλλ' ὅμως οὔτε ἅπαξ κατεδικάσθη. Ἀπέναντι τριῶν ἐχθρῶν τοιούτων, εἶχεν ἰσαρίθμους φίλους, οἵτινες δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον ἰσχυροί, τοὺς ἀδελφοὺς du Bellay, τὸν καρδινάλην τοῦ Chatillon, καὶ οἵτινες ἐμεσίτευσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, τώρα μὲν πρὸς τὸν Φραγκίσκον, ἔπειτα δὲ πρὸς τὸν Ἑρρῖκον.

Ὁ Ραβελαὶ εἶχε καὶ ἄλλο κόμμα καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς καὶ ἔξω τῆς αὐλῆς. Ἦτο ὁ ἡγέτης—ὡς εἶπεν ὁ Jacob—μυττικῆς τινος βακχικῆς ἑταιρίας, ἥτις ἐνθουσιώδης παρηκολούθει τὰς περιπετείας τοῦ Πανταγρουέλ.

Εἶχεν ὅμως καὶ ἄλλους ἐχθροὺς ἐκτὸς τῆς Σορβώννας μετὰ τῶν ὁποίων ἀντήλλασσε σατυρικὰ ἐπιγράμματα, οἵτινες κατηγόρουν αὐτὸν ὡς ἄθεον καὶ μέθυτον. Ἐπὶ τοῦ πρώτου κεφαλαίου οὐδέποτε κατῆλθεν εἰς συζήτησιν, ἀλλ' ὅμως ἡσύχως ἀπεδέχετο τὴν δευτέραν τῶν κατηγοριῶν. Ὁ Ραβελαὶ ἠναγκάσθη τότε, ἀφοῦ εἶδε καὶ ἐκ τῶν φίλων τινὰς νὰ στρέφωσιν ἐναντίον αὐτοῦ τὰ ὅπλα νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς Γαλλίας. Τῷ 1547 ἦν ἐν Μὲτς ἄνευ χρημάτων καὶ εἰς τοῦτο περιῆλθε πλέον ἢ ἄπαξ. Ἐκεῖθεν ἔγραφε πρὸς τὸν καρδινάλην ζητῶν νέαν ἐπιχορήγησιν, ὅπως κατέλθῃ εἰς Ἰταλίαν.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐπέπεσον λάβροι κατὰ τῶν ἔργων του καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ὀνόματός του. Εὗρον ὅτι Rabelaesius, ὡς ἐγράφετο λατινιστί, εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ r a b i o καὶ l a e s u s καὶ δηλοῖ τὸν διηθέντα ὑπὸ λυσσαλέου κυνός. Οἱ φίλοι αὐτοῦ ὑπαρκπιζόμενοι τὸν ἀρχηγόν των κατέφυγον εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ εὗρον ὅτι τὸ ὄνομά του εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ r a h καὶ l e x, ὧν τὸ πρῶτον σημαίνει διδάσκαλον καὶ τὸ δεύτερον χλευαστήν. Καὶ συνέθετον λατινικὰ ἐπιγράμματα οἱ πρῶτοι ἐτυμολόγοι, εἰς τὰ ὁποῖα ὁμοίως δι' ἐπιγραμμάτων ἀπήντων οἱ ἄλλοι. Ἀδιάλλακτοι ἦσαν ἐπίσης καὶ οἱ περὶ τὸν Καλβῖνον καὶ εἶχον ὑπόπτως πρὸς αὐτόν· τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ φράσις τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου, ἥτις ὅμως ἐδημοσιεύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ραβελαὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ Ἡροδότου, *ὁ Ραβελαὶ εἰ καὶ φαίνεται ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἐν τούτοις συχνάκις ῥίπτει λίθους εἰς τὸν κῆπόν μας.*

Ὁ Ραβελαὶ εἰς οὐδένα ἀνῆκε πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τοὺς παπιστὰς, καθὼς δὲν ἀνῆκεν εἰς φιλοσοφικήν τινα Σχολήν, ἀνῆκεν εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον καὶ ὑπῆρξεν ἀπόστολος τῆς κοινωνικῆς ἐπανεστάσεως, τῆς ὁποίας τὸ πῦρ ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ὑποβόσκῃ, ἴσως ἀκόμη καὶ τῆς πολιτικῆς, ἥτις ἐξερράγη μετὰ διακόσια ἔτη.

Ἤδη ὁ Φραγκίσκος Α', δὲν ὑπῆρχε πλέον καὶ ὁ καρδινάλης δὲν ἦτο μὲν πλέον πρεσβευτὴς εὑρίσκετο ὅμως ἐν Ρώμῃ. Ὁ Ραβελαὶ ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὸν ἀρχαῖον προστάτην εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν. Ἐκ τῶν διαμειφθέντων σατυρικῶν ἐπιγραμμάτων φαίνεται ὅτι δὲν περιωρίζετο πλέον θαυμάζων μόνα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ ἐπέσπων ἐπίσης καὶ οἱ ζῶντες, ἐνῷ ἦτο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἑβδόμης δεκαετηρίδος. Τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ παράπονα πρὸς τὴν Λεονόρκν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Ραβελαὶ εὑρίσκετο ἀληθῶς εἰς ἐρωτικὴν ἀπόγνωσιν, ἕνεκα τῆς ἀπίστου ταύτης Ρωμαίας. Ἀπελπισθεὶς ἐξεδικήθη λέγουσιν ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν καὶ ἐσχολίασεν ἢ μετέφρασεν ὅσα οἱ κατὰ καιροὺς μισογύνκι ἔγραψαν κατὰ τῶν γυναικῶν. Ὁ Ραβελαὶ πληρήθη ἔκτοτε τῶν ἐρωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ λοιποῦ ὁ οἶνος ἦτο ἡ μόνη αὐτοῦ λατρεία. Ἀπὸ τῶν ἐπιγείων ἐστράφη τότε εἰς τὰ οὐράνια καὶ ἐξέδιδε προγνωστικὰ ἡμερολόγια. Ὁ Ραβελαὶ ἦτο ἀστρονόμος.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐφημέριον τοῦ Μευδονίου. Ἐντεῦθεν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐπανέλαβον πάλιν τὸν διακοπέντα πόλεμον. Καὶ ὁ θεολόγος Πέτρος Ράμος, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν τὴν νύκτα τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, κατήγγελλεν ἀπὸ τῆς ἕδρας του τὸν Ραβελαὶ ὡς ἄθεον, αὐτὸς ὅστις κατήγγελλεν ἐπίσης καὶ τὸν Ἀριστοτέλην. Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν ἐφείσθησαν οὔτε αὐτοὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ Πανταγρουέλ, ὅστις ἦτο τὸ θῦμα τῆς ἔριδος ταύτης.

Ὁ Ραβελαὶ ἐξέδοτο τότε τὸ τέταρτον βιβλίον τοῦ Πανταγρουέλ, ὅπου ἐν προλόγῳ ἐστιγμάτισε τοὺς ἀντιπάλους του ἀπὸ τοῦ Καλβίνου μέχρι τοῦ Ράμου.

Ὡς ἐφημέριος τοῦ Μευδονίου ἠγαπᾶτο ὁ Ραβελαὶ καὶ οὐδὲν ἠγέρθη κατ' αὐτοῦ παράπονον. Εἶχον νὰ παρκπονῶνται ἴσως ἐναντίον τοῦ ἡμιόνου του, ἐὰν πιστεύσωμεν τὰς παρκδόσεις. Ἐν τούτοις παρητήθη μετ' ὀλίγον τῆς θέσεως ταύτης καὶ ἦλθεν εἰς τοὺς Παρισίους.

Ὁ Ραβελαὶ ἠγαπᾶτο, ὁ Ραβελαὶ ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῶν συγχρόνων του καὶ ἐθεωρεῖτο σοφός. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ, ἣν ἀπετέλουν σπάνια καὶ παράδοξα βιβλία, ἦτο περιώνυμος. Εἰς ἕκαστον αὐτῆς τόμον εἶχεν ἐπιγράψει ἰδιοχείρως κάτωθεν τοῦ τίτλου τό: Francisci Rabelaesi medici *καὶ τῶν αὐτοῦ φίλων*. Ἐκεῖ διῆλθε τὰς ὑπολοίπους αὐτοῦ ἡμέρας μελετῶν καὶ σχολιάζων, ὅπα ἀνεγίνωσκε.

Οἱ μυθολόγοι, οἵτινες ἠκολούθουν αὐτὸν κατὰ πόδας ἀπὸ Γαλλίας εἰς Ρώμην καὶ ἀπὸ Ρώμης εἰς Λυῶνα καὶ τοὺς Παρισίους, οἵτινες ἔπλασαν τοσαύτας διηγήσεις περὶ τοῦ κλογήρου, ἔπειτα περὶ τοῦ ἱκτροῦ καὶ πάλιν τοῦ ἐφημερίου, παρέστησαν ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ κλίνην, ὅτε τὴν 9 Ἀπριλίου τοῦ 1553 ἐξέπνεων ἐν Παρισίοις ἐγκαταλιπὼν ἤδη τὸ Μευδόνιον. Εἶπον λοιπὸν τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ θανάτου του ὅτι ὁ πνευματικός, ὅστις ἦλθε νὰ ἐξομολογήσῃ τὸν Ραβελαὶ εὗρεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης περιβεβλημένον *δόμινον* καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἐξεπλάγη ὁ Ραβελαὶ ἐπανελάμβκνε

τὸ τῆς Γραφῆς: beati qui in domino moriuntur. Ἄλλοι διηγήθησαν ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς ἐξερράγη εἰς ἄπληστον γέλωτα καὶ εἶπεν εἰς τὸν ἀκόλουθον τοῦ καρδινάλιος τοῦ Chatillon, ὅστις ἦλθε νὰ ἐρωτήσῃ περὶ αὐτοῦ.—*Ρίψατε τὴν αὐλαίαν, ἡ κωμῳδία ἐτελείωσε.*

Ὁ ἱερεὺς δὲ ὅστις παρέστη ὡς ἐξομολογητὴς διεκήρυξε πανταχοῦ ὅτι ὁ Ραβελαὶ ἀπέθανεν εὑρισκόμενος ἐν καταστάσει μέθης.

III

Τοιοῦτος τοῦ Ραβελαὶ ὁ βίος. Ἴσως εἴπητε ὅτι παρουσίασα ὑμῖν ὁρμαθὸν ἀνεκδότων· ἀλλὰ ἂν ἀφαιρέσητε ταῦτα οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ὑπολείπονται τὰ γνωστὰ περὶ τοῦ βίου του.

Τὰ ἔργα τοῦ Ραβελαὶ ὑπέστησαν πολλὰς καὶ ποικίλας τροποποιήσεις, ἰδίως δὲ ὁ *Γαργαντούας*, οὗτινος δύο ἐκδόσεις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως γενόμεναι μνημονεύονται διάφοροι καὶ ὡς πρὸς τὸν τίτλον καὶ ὡς πρὸς τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου.

Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν ἥρωά του, εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἐκδρομάς. Ὑπάρχουσι σελίδες, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ παρέλθωμεν. Ὑπάρχουσιν ὅμως κεφάλαια, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱονεὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἔργου καὶ ὅπου ὁ Ραβελαὶ ἀποκαλύπτεται ὡς ἀπὸ μέσου τῶν νεφῶν. Καὶ εἶναι ταῦτα τὰ ψύγματα τοῦ χρυσοῦ ἐν μέσῳ τῆς ἰλύος.

Ἡ γενεκλογία τοῦ Γαργαντούα εὑρέθη γεγραμμένη ἐπὶ φλοιοῦ ἐντὸς ἀρχαίου σαρκοφάγου. Οὐδεὶς ἦτο μᾶλλον αὐτοῦ εὐγενής, διότι κατήγετο κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐκ τῶν γιγάντων τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ μήτηρ του ἔφερεν αὐτὸν ἕνδεκα μῆνας εἰς τὴν κοιλίαν της καὶ ἐπὶ τέλους ἐγεννήθη διὰ παραδόξου τρόπου ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ της ὠτός. Αἱ πρῶται αὐτοῦ λέξεις ἦσαν· *Φέρετε νὰ πίωμεν!* Ἡ μήτηρ ἀπέθανε μετὰ τὸν τοκετὸν καὶ ὁ πατὴρ τοῦ παιδός, ὁ Ἀδηφάγος Grandgousier, δὲν ἤξευρε ἂν ἔπρεπε νὰ κλαύσῃ ἐπὶ τῷ θανάτῳ της ἢ νὰ γελάσῃ ἐπὶ τῇ γεννήσει τοιούτου παιδός.

Τὸ μέγα ἐκεῖνο βρέφος ὠνομάσθη Γαργαντούας. Καὶ ὁ Ραβελαὶ περιγράφει τὴν στολήν, τὴν ὁποίαν τὸ ἐνέδυσαν καὶ φιλοσοφεῖ ἐπὶ τῶν χρωμάτων αὐτῆς, παρῳδῶν οὕτω τὰς προλήψεις καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Λύλης.

Τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν διῆλθε μέχρι τινὸς ὁ Γαργαντούας τρώγων, πίνων καὶ κοιμώμενος καὶ ἐνίοτε ἱππεύων ἐπὶ τοῦ ξυλίνου ἱππαρίου. Καὶ ταῦτα μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ πατὴρ προσεκάλεσε τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῶν χρόνων ἐκείνων νὰ ἐκπαιδεύσωσι τὸν υἱόν του παρ' ᾧ εἶχεν ἀνακαλύψει λεπτότητά τινα πνεύματος.

Διδάσκαλός τις ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἀλφάβητον ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Ω καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ Ω μέχρι τοῦ Α. Ἔπειτα τὴν γραμματικὴν τοῦ Δονάτου καὶ ἄλλας τινὰς φυλλάδας μεσαιωνικάς, αἵτινες φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀκόμη ἐν χρήσει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ραβελαί, ὅτε ὁ πρῶτος οὗτος διδάσκαλος ἀπέθανεν αἰφνιδίως καὶ προσεκλήθη ὁ Ἰοβελῖνος Bridé. Ἄλλο σύστημα, ἄλλα βιβλία. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος λατινικὴν γραμματικὴν ἔμμετρον καὶ τίνος ἠθικολογίας. Ὁ πατήρ του ἐνόησεν ἐνωρὶς ὅτι ἦτο κάλλιον νὰ μὴ μάθῃ τίποτε ὁ υἱός του ἢ νὰ διδαχθῇ ἐκ τοιούτων βιβλίων καὶ ἀποδιώξας τὸν Ἰοβελῖνον προσεκάλεσε τὸν Πονοκράτην.

Οὗτος ἠθέλησε νὰ ἴδῃ πῶς ἐδιδάσκετο μέχρι τοῦδε ὁ παῖς καὶ ὁ Ραβελαὶ ἀποκαλύπτει ἐν τῇ γυμνότητί της ὅλην τὴν τότε διδασκαλίαν, δι' ἧς τὸ πνεῦμα ἐστοτίζετο ἐνῷ συγχρόνως ἀπεχαυνοῦτο καὶ τὸ σῶμα διὰ τῆς τρυφῆς. Ὁ Γαργαντούας ἠγείρετο τὴν πρωΐαν ἀργά, ἑδεκπέντε ὥρας ἕως ὅτου ἐνδυθῇ, καθ' ἃς ἤκουεν ἀπὸ εἴκοσιν ἓξ μέχρι τριάκοντα προσευχάς, ἔπειτα ἐπρογευμάτιζε, μετέβαινεν εἰς τὸν ναόν... Ἀλλ' ἐνῷ εἶχεν ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον τῆς προσευχῆς του, ὁ νοῦς του ἐπλανᾶτο εἰς τὸ μαγειρεῖον. Ἔπειτα παρετίθετο τὸ λουκούλιον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον διεδέχοντο τὰ παίγνια. Ὁ κατάλογος αὐτῶν ἀποτελεῖ ὁλόκληρον κεφάλαιον.

Ὅλως ἀλλοία ἦτο ἡ μέθοδος τοῦ Πονοκράτους. Ὁ Ραβελαὶ μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἦτο ἰατρὸς καὶ ἡ ὑγιεινὴ κατεῖχεν τὴν πρώτην σχεδὸν θέσιν. Ὁ Γαργαντούας ἠγείρετο πλέον τὴν τετάρτην τῆς πρωΐας καὶ ἐνῷ εἷς τῶν ἀκολούθων του τῷ ἀνεγίνωσκε τὴν Γραφήν, ἕτερος ὑπηρέτης ἔψυχεν αὐτόν, ὅπως τὸ αἷμα ἀναλάβῃ τὴν ἐνεργητικότητά του καὶ ἀνοιχθῶσιν οἱ πόροι τῆς ἐπιδερμίδος. Ἔπειτα ἐξήρχετο μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ, ἵνα θαυμάσῃ τὸν οὐρανόν. Δὲν ἐπρόκειτο ἴσως περὶ μαθήματος ἀστρονομίας, ἀλλὰ τὸ θέαμα τῆς φύσεως κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ζωηρὰς ἐντυπώσεις, νὰ διανοίξῃ τὴν φαντασίαν του. Ἔπειτα ἐπέστρεφεν, ὅπως συμπληρώσῃ τὸν καλλωπισμόν του καὶ ὁ παιδαγωγὸς τῷ ἐπανέλεγε τὰ μαθήματα τῆς προτεραίας, ἅτινα κατόπιν ὁ μαθητὴς ἐπανελάμβανε καὶ οὗτος. Μετὰ τὸ πρόγευμα ἐξήρχοντο εἰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ κατὰ τὸ δεῖπνον πάλιν ἤρχιζον αἱ συζητήσεις, ἡ πραγματογνωσία, καὶ ἀνέτρεχον ἑκάστοτε εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ἢ τὸν Αἰλιανόν. Ὁ Ραβελαὶ ἀναμφιβόλως εἶχεν ἀναγνώσει τὰ συμποσιακὰ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοιοῦτόν τι ἐφαντάσθη τὸ δεῖπνον τοῦ Γαργαντούα.

Ὁ παῖς ἐξεμάνθανε τὴν ἀριθμητικὴν διὰ τῶν παιγνιοχάρτων, ἐδιδάσκετο ἐπίσης τὴν γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν καὶ τὰς μελέτας ταύτας ἐποικίλλον ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστική, ἡ ἱππασία, τὸ κυνήγιον.

Τοιαύτη εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ Ραβελαί. Τρεῖς αἰῶνες παρῆλθον ἔκτοτε καὶ ὅμως φαίνεται ὡσεὶ ἐγράφη χθές. Ἴσως σήμερον, ὅτε παρ' ἡμῖν ἀνακινεῖται τὸ ζήτημα τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως, σήμερον εἴπερ ποτε ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ ὁ Ραβελαί. Ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι ἑλληνικωτέρα ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐπλάσαμεν κατ' ἀπομίμησιν τῶν ξένων.

IV

Ὁ Ἀδηφάγος ἐσκέφθη μετ' ὀλίγον ὅτι ὤφειλε νὰ ἐκπέμψῃ τὸν υἱόν του εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Ἀνῆλθε λοιπὸν ἐπὶ πελωρίας τινὸς φορβάδος ὁ Γαργαντούας καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πονηράτους καὶ τοῦ Εὐδαίμονος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Λουτεκίαν, ὅπου διήγειρε τὸν θαυμασμὸν τῶν περιέργων Παρισίνων.

Ὁ Γαργαντούας περὶ δύο τινῶν πρῶτον ἐφρόντισε νὰ μάθῃ τίνες σοφοὶ ἦσαν τότε ἐν τῇ πόλει καὶ τίνα οἶνον ἔπινον οἱ κάτοικοι αὐτῆς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιῆλθεν εἰς πόλεμον σχεδὸν πρὸς αὐτούς, διότι ἀναβὰς εἰς τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Παναγίας εἶδεν ὅτι οἱ κώδωνες αὐτῆς θὰ ἥρμοζον καλῶς εἰς τὰ ὦτα τῆς φορβάδος του, καὶ καταβιβάσας αὐτοὺς τοὺς μετεκόμισεν εἰς τὸν οἶκόν του.

Οἱ Παρίσιοι συνεταράχθησαν, οἱ θεολόγοι ὁμοίως. Ἐγένετο συνέλευσις τοῦ λαοῦ καὶ ὁ σοφὸς Ἰανότος ἐστάλη πρεσβευτὴς ὅπως ζητήσῃ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν.

Ἄλλη σάτυρα τοῦ Ραβελαί κατὰ τῶν ψευδοσόφων, οἵτινες ψελλίζοντες ὀλίγα τινὰ λατινικὰ καὶ ἀποστηθίζοντες τοὺς κανόνας καὶ τοὺς τρόπους τῆς λογικῆς τὰ baroco καὶ darii, ἐθαυμάζοντο καὶ ἐθεοποιοῦντο ὑπὸ τοῦ ὄχλου. Ἦσαν οἱ Φαρισσαῖοι τῶν Γραμμάτων. Καὶ τοιαύτη τῳόντι εἶναι ἡ δημηγορία τοῦ Ἰανότου, ὅστις ἦλθεν ἐπισήμως καὶ μετὰ πομπῆς νὰ ζητήσῃ τοὺς κώδωνας τῆς Παναγίας. Τῷ ὑπεσχέθησαν ὡς ἀμοιβὴν πέντε σπιθαμὰς ἀλλᾶντος καὶ ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων. Ἰδοὺ πόθεν ἐμπνεόμενος ὁ σοφὸς οὗτος magister ἐσχεδίκασε τὴν προσφώνησίν του.

— Καλὸν ἦθελεν εἶσθαι νὰ μᾶς ἀποδώσητε τοὺς κώδωνας, διότι ἔχομεν ἀνάγκην αὐτῶν. Ἡμεῖς ἠρνήθημεν ἄλλοτε τὰ χρήματα τῶν Ἄγγλων, οἵτινες ἤθελον νὰ τοὺς ἀγοράσωσι. Ἐὰν ἡ αἴτησίς μου αὕτη εἰσακουσθῇ θὰ κερδήσω δέκα σπιθαμὰς ἀλλᾶντος καὶ ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων· πρὸς θεοῦ domine ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων εἶναι κάτι τι. Et vir sapiens non abhorrebit eam. Reddite que sunt Caesaris Caesari et que sunt dei deo. Ibi jacet lepus. Διὰ τοῦτο ἡτοίμασα τὸν λόγον αὐτὸν ἀντάξιον τοῦ Utino—ὁ Utino ἦτο περιώνυμος τότε ἱεροκήρυξ.— Πόλις ἄνευ κωδώνων ὁμοιάζει τυφλὸν ἄνευ βακτηρίας. Σᾶς ἐξορκίζω ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος per omnia secula seculorum.

Ὁ Γαργαντούας καὶ ὁ Πονοκράτης ἠλέησαν τὸν πρεσβευτὴν καὶ τῷ ἔδωκαν αὐτοὶ ὅσα τῷ ὑπέσχετο ἡ Σχολή. Ὁ Ἰανότος ἐθριάμβευσεν, οἱ κώδωνες ἐπεστράφησαν, ἀλλὰ οἱ σοφοὶ εἶπον ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ δὶς τὸ τίμημα τῆς δημηγορίας του. Διὰ τοῦτο ἠγέρθη δίκη, ἥτις διήρκεσεν ἔτη μακρὰ καὶ ὁ Ἰανότος ὡρκίσθη νὰ μὴ σπογγίσῃ τὴν ῥῖνα του, ἐὰν δὲν

ἐκδοθῇ τελεσίδικος ἀπόφασις. Ὑποθέτω ὅτι ἀπέθανε χωρὶς νὰ σπογγίσῃ τὴν ῥῖνά του.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Πικρόχολος ὁ βασιλεὺς τῆς γειτονος χώρας προσέβαλεν αἰφνιδίως τὰς κτήσεις τοῦ βασιλέως Ἀδηφάγου. Εἰς μάτην οὗτος ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸν λόγους πλήρεις συνέσεως καὶ δικαιοσύνης. Οὐδὲν δύναται ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν Πικρόχολον. Ὁ Γαργαντούας ἐγκαταλείπει τοὺς Παρισίους, ἵνα ὑπερασπισθῇ τὴν ἰδίκν αὐτοῦ χώραν. Ἐντεῦθεν ἄρχεται πόλεμος δεινὸς καὶ μακροχρόνιος, ἀναμιμνήσκων τὴν πάλην τοῦ Καρόλου Ε'. πρὸς τὸν Φραγκῖσκον Α'. οἵτινες ἐγένοντο ἄσπονδοι ἐχθροί, ἀφ' ἧς ἡμέρας οἱ ἐκλέκτορες ἡγεμόνες ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν πρῶτον καὶ ἀφῆκαν βασιλέα τὸν δεύτερον.

Ὁ μᾶλλον ἄλκιμος τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀδηφάγου ἦτο καλόγηρος καὶ ἐκαλεῖτο πάτερ Ἰωάννης. Ὁ Ραβελαὶ εἶχε ζωηρὰς ἔτι τὰς ἀναμνήσεις τοῦ μοναχικοῦ του βίου. Ἠδύνατο νὰ εἴπῃ πολλά· ἀλλ' ὅμως εἶχε πάντοτε ὑπ' ὄψει τὰς βασάνους, τὰς γαλᾶς τῆς Tournelle καὶ οὐδόλως ἐσκέπτετο ν' ἀναβῇ τὴν πυράν. Ἠκολούθησε τὴν ἀσφαλεστάτην ὁδόν. Ἐσατύρισε τοὺς μοναχοὺς διὰ τῶν ἐγκωμίων του.

Ὁ πάτερ Ἰωάννης, ὅτε εἶδεν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ἐγγὺς τῆς μονῆς, καὶ ἤρχισαν νὰ τρυγῶσι τὰς ἀμπέλους της, οἱ δὲ ἄλλοι μοναχοὶ δειμαλέοι καὶ τρέμοντες, ὅπως οἱ Βυζαντῖνοι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκλείσθησαν εἰς τὸν ναόν, ἀνεδίπλωτεν ἐπὶ τῶν ὤμων του τὰ κράσπεδα τοῦ ἱματίου του, ἀπέσπασε τὸ ἐγκάρσιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ καὶ ὥρμησεν ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Οἱ πολιορκηταὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν, 3622 εὑρέθησαν νεκροὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου χωρὶς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων! Καὶ ἰδοὺ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος τοῦ ΙΣ' αἰῶνος ἐκφενδονίζει τὴν πρώτην ἐκρηκτικὴν σφαῖραν ἐναντίον τῶν μοναχῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐγκωμίου. Τί εἶναι ὁ καλόγηρος; Ἡ προσωποποιία τῆς ἀκηδείας, βραχίονες ἀργοί, τοὺς ὁποίους στερεῖται ἡ πολιτεία, στερεῖται ἡ οἰκογένεια. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσι μεταξὺ αὐτῶν ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος των.

Ἰδοὺ διὰ τί εἶπον ὅτι τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ραβελαὶ εἶναι σάτυρα.

Ὁ Γαργαντούας, εἰς ὃν διηγήθησαν τὸ γεγονὸς προσεκάλεσε τὸν μοναχὸν εἰς τὸ δεῖπνόν του καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν πλησίον του ἐπὶ σκίμποδος· Deposita cappa.—Ἔξω τὸ ῥάσον! ἐφώνησέ τις τῶν παρακαθημένων· ἀλλ' ὁ μοναχὸς ἠρνήθη τοῦτο φοβούμενος τοὺς κανονισμοὺς καὶ πρὸ πάντων μή, ὡς τὸ ἔπαθεν ἄλλοτε, ταμόντες αὐτὸ εἰς λωρίδας οἱ ὑπηρέται κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτῶν δέματα τῶν περικνημίδων των.—Ἐδειπνησα— εἶπεν ὁ πάτερ Ἰωάννης — ἀλλὰ δὲν ἔπεται ὅτι καὶ δὲν θὰ φάγω· ὁ στόμαχός μου εἶναι λιθόστρωτος καὶ πάντοτε ἀνοικτός, ὡς τὸ βαλάντιον τοῦ δικηγόρου.

Ὁ μοναχὸς δὲν ἀπέβαλε τὸ ῥάσον, ἀπέθετο ὅμως πρὸς στιγμὴν τὴν καλογηρικὴν ὑποκρισίαν. Ἐλάλει τὴν γλῶσσαν τοῦ στρατιώτου ἢ μᾶλλον ἐπανελάμβανεν ὅσα ἀπὸ τῆς κρύπτης τοῦ ὑποβολέως τῷ ὑπηγόρευεν ὁ Ραβελαί.

— Γνωρίζετε τὸν πάτερ-Κλαύδιον; Τί δαιμόνιον τοῦ ἐκόλλησεν, ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας νὰ μελετᾷ. Ἐγὼ δὲν μελετῶ. Εἰς τὴν μονήν μας οὐδέποτε μελετῶμεν ἐκ φόβου μὴ πάθωμεν ὠτίτιδα. Ὁ μακαρίτης ἡγούμενος ἔλεγεν ὅτι εἶναι τερατῶδες θέαμα μοναχὸς σοφός.

Πάντες εὕρισκον τὸν πάτερ-Ἰωάννην εὐάρεστον καὶ ὅμως δὲν ἐνόουν διὰ τί οἱ μοναχοὶ ἀποδιώκονται ὡς αἱ σφῆκες ἐκ τῆς κυψέλης. Ὁ Γαργαντούας ἀνέλαβε νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα. Τὸ ῥάσον ἐπισύρει τὰς ὕβρεις, ὡς ὁ Καικίας τὰ νέφη. Οἱ μοναχοὶ ὁμοιάζουσι πιθήκους. Οἱ πίθηκοι δὲν ὁμοιάζουσι τοὺς κύνας, οἵτινες φυλάττουσι τὸν οἶκον, οὔτε τοὺς βόας, οἵτινες ἀροτριῶσι, δὲν ἐργάζονται καὶ διὰ τοῦτο μαστιγοῦνται. Ὁμοίως ὁ μοναχὸς—καὶ ἐννοῶ τοὺς κακοὺς μοναχούς—δὲν ἐργάζεται ὡς ὁ χωρικός, δὲν φρουρεῖ τὴν πατρίδα ὡς ὁ πολεμιστής, δὲν θεραπεύει ἀσθενεῖς ὡς ὁ ἰατρός. Οἱ καλόγηροι σημαίνουσι τοὺς κώδωνας μόνον καὶ καταστρέφουσι τὰ ὦτα τῶν περιοίκων, ἀπαγγέλλουσι δὲ ἢ ὑποτονθορίζουσι ψαλμούς, τοὺς ὁποίους οὐδὲ αὐτοὶ ἐννοοῦσιν.

Αἱ ἰδέαι αὗται δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Ραβελαὶ προέτρεχε τῆς ἐποχῆς του, ὅτι ἦτο ἄνθρωπος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τοῦ μέλλοντος;

Ὁ Γαργαντούας ἠθέλησε ν' ἀνταμείψῃ τὸν μοναχόν, οὗτος δ' ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἱδρύσῃ ἰδίαν μονήν, τὸν περιώνυμον *Θήλημον* ἢ *Θάλαμον*, τὸν ἀληθῆ τοῦτον ἐπίγειον παράδεισον, τὴν ἰδανικὴν πολιτείαν τοῦ Ραβελαὶ ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἀντὶ ἐπιγραφῆς τό: *πράττε ὅ,τι θέλεις*. Ἐκεῖ ἐβασίλευεν ἀπόλυτος ἐλευθερία καὶ αἱ ἔντιμοι ἀπολαύσεις μετὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς μελέτης. Ὁ Θάλαμος ἐκτίσθη παρὰ τὸν Λείγηρα, εἶχε δὲ 9332 δωμάτια μετὰ πλουσίων βιβλιοθηκῶν, ὅπου τὰ πρωτεῖα κατεῖχον οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς.

—Ἔξω τοῦ περιβόλου—ἔλεγεν ἐπιγραφὴ ἄλλη—Φαρισσαῖοι ὑποκριταί, ἔξω οἱ τοκογλύφοι καὶ οἱ ἀγύρται. Ἀλλ' ὡς εὖ παρέστητε οἱ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ εὐγενεῖς ἱππόται καὶ εὔθυμοι ἑταῖροι. Ἰσπίσης ἦσαν δεκταὶ καὶ αἱ δέσποιναι· ἀλλ' οὐχὶ ὅσαι διὰ τὸ δυσειδὲς τῆς μορφῆς, παραγκωνιζόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, κατέφευγον εἰς τὸν Θεόν.

Οἱ Θαλαμῖται δὲν εἶχον ἄλλους κανόνας ἢ τὴν ἰδίαν αὐτῶν βούλησιν, ἔτρωγον, ἔπινον, εἰργάζοντο, ἐκοιμῶντο, ὁπόταν ἤθελον. Ἡ Θήρα, ἡ καλλιέργεια τῶν ἀμπέλων, ἡ μελέτη, ἡ μουσική, ἰδοὺ τίνα ἦσαν τὰ ἔργα τῶν ἀναχωρητῶν τούτων, οἵτινες αὖριον ἐξερχόμενοι ἀπέρριπτον τὸ ῥάσον καὶ δὲν ἦσαν πλέον ἄγριοι ἀκοινώνητοι—οἱ φυσικοὶ ἄνθρωποι τοῦ Ρουσσώ—οὔτε θῶες λειποτακτήσαντες ἀπὸ τῆς φωλεᾶς των, ἀλλ' ἄνθρωποι ὡς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Οὔτε δὲ ἀπηγορεύετο ὁ γάμος εἰς τὰς γυναῖκας τῆς μονῆς, ὁπόθεν ἦσαν ἐπίσης ἐλεύθεραι νὰ ἐξέλθωσι διὰ νὰ καταστῶσι μητέρες.

Δὲν θέλω νὰ κλείσω τὸ βιβλίον τοῦ Γαργαντούα χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὸ ἐπεισόδιον τῶν ἓξ προσκυνητῶν, οἵτινες ἐπιστρέφοντες ἐκ τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ, ὅπου εἶχον μεταβῆ ὅπως δεηθῶσι τοῦ ἁγίου νὰ προστατεύσῃ αὐτοὺς τοῦ λοιμοῦ καὶ φοβούμενοι τοὺς ἐχθροὺς ἐκρύβησαν μεταξὺ τῶν χόρτων τοῦ κήπου νὰ διέλθωσι τὴν νύκτα.

Ὁ Γαργαντούας ἐπεθύμησε θριδάκας τὴν νύκτα ἐκείνην καὶ κατελθὼν εἰς τὸν κῆπον, ἀνασπάσας ῥίζας τινὰς συμπεριέλαβεν ἐντὸς τῶν πελωρίων χειρῶν του καὶ τοὺς ἓξ προσκυνητάς, οἵτινες ἐκ φόβου δὲν ἐτόλμησαν νὰ προφέρωσι λέξιν. Τὰ μικροσκοπικὰ ταῦτα ζωύφια δὲν διέκρινε διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁ Γαργαντούας καὶ κατεβρόχθισεν αὐτὰ μετὰ τῶν θριδάκων. Ὁ χείμαρρος τοῦ οἴνου κατεβύθισεν αὐτοὺς εἰς τὸν στόμαχον, ἀλλ' εἶτα ἐπιπλέοντες ἀνῆλθον μέχρι τοῦ οὐρανίσκου πάλιν. Κατὰ τύχην εἷς τούτων ἐκτύπησε τὸν ἀλγοῦντα ὀδόντα τοῦ γίγαντος, ὅστις διὰ νὰ ἀνακουφισθῇ τοῦ πόνου ἔλαβε τὸν ὀδοντοξέστην καὶ τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον ἀνέρριψεν ἔξω τοὺς προσκυνητάς, οἵτινες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν διὰ τῶν ἀγρῶν.

Τὴν κωμικὴν ταύτην διήγησιν ἀνέφερον διὰ νὰ μνημονεύσω τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς αὐτοὺς ἔπειτα ὁ Ἀδηφάγος, ὅτε ὡδηγήθησαν ἐνώπιόν του καὶ οἵτινες εἶναι ἀληθῶς ἄξιοι μνείας.

—Ὑπάγετε ἄνθρωποι εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ Θεοῦ, τοῖς εἶπε, καὶ εἴθε οὗτος νὰ ὁδηγῇ πάντοτε τὰ βήματά σας. Τοῦ λοιποῦ μὴ ἐπιχειρεῖτε τοιούτους ἐπικινδύνους ἐκδρομάς. Φροντίσατε διὰ τὰ τέκνα σας καὶ ἐργάζεσθε ἕκαστος εἰς ὅ,τι ἐκλήθη.

Ὁ δὲ Γαργαντούας, θαυμάζων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἐπέλεγε τὸ τοῦ Πλάτωνος· Εὐδαίμονες αἱ πολιτεῖαι, ἔνθα οἱ βασιλεῖς φιλοσοφοῦσιν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύουσι.

V

Τὰ τέσσαρα ἑπόμενα βιβλία πληροῖ ἡ ἱστορία τοῦ Πανταγρουέλ, βασιλέως τῶν Διψώδων, ὅστις ἦτο ἄξιος υἱὸς τοῦ Γαργαντούα. Ἀνετράφη καὶ αὐτὸς ὡς ὁ πατήρ του. Ἴσως ἦτο ὀλιγώτερον αὐτοῦ φοβερός, ἀλλὰ μᾶλλον φιλάνθρωπος καὶ ἐπίσης δίκαιος. Ὁ Πανταγρουέλ ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τὸν κόσμον καὶ αἱ πλάναι αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὴν πεζὴν ταύτην Ὀδύσσειαν. Πανταχοῦ ἀνακαλύπτει ἀνομίας, προλήψεις, γελοῖα. Πρὸ πάντων ὅμως συναντᾷ τὸ μέλαν γένος τῶν δικαστῶν πάσης τάξεως. Χλευάζει τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν τοῦ Bridoye, ὅστις ἀποφασίζει περὶ τῆς δίκης ἀναρίπτων τοὺς πεσσοὺς καὶ καταγγέλλει τὸ ἁρπακτικὸν καὶ αἱμοχαρὲς τοῦ Γαμφόνυχος Grippeminaud, ἀρχιδουκὸς τῶν γαλῶν, ἤτοι τῶν δικαστῶν, οὗτινος ἡ συνείδησις ἐξηγοράζετο τόσον εὐκόλως διὰ τοῦ χρυσίου!

Ὑπάρχει καὶ ἕτερος ἥρως ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐποποιΐᾳ, ὁ πρόγονος—ὡς εἶπεν ὁ Paul Albert—τοῦ Gil Blas καὶ Figaro, καὶ οὗτος εἶναι ὁ Πανοῦργος, ἄξιος τοῦ ὀνόματός του. Ὁ Πανταγρουὲλ ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Αἱ περιηγήσεις τοῦ πρώτου ἐγένοντο μᾶλλον χάριν αὐτοῦ, ὅστις ἐσκέπτετο νὰ νυμφευθῇ καὶ ἔτρεχε νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς σοφοὺς καὶ τὰ μαντεῖα. Ἔπειτα ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Πανταγρουὲλ τὸ Σαλμιγονδῖνον, ὅπου ὁ Πανοῦργος, ἀπὸ τυχοδιώκτου ἐγένετο κύριος καὶ μέγας φεουδάρχης, ἀλλὰ, σπάταλος, διῴκησε τοσοῦτον κακὰ τὸ κράτος, ὥστε ἐντὸς δέκα καὶ τριῶν ἡμερῶν διεσπάθισε πάντα τὰ βέβαια καὶ ἀβέβαια εἰσοδήματα τῆς χώρας του. Ἤγειρεν ὅμως ναούς, σχολεῖα, ἀλλ' ἐδαπάνησε τὰ πλεῖστα εἰς μυρία λουκούλια δεῖπνα καὶ πολυέξοδα συμπόσια.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ Πανοῦργος εἰκονίζεται ὡς ἄξιος πρόγονος τοῦ Ἀρλεκίνου καὶ τοῦ Σγαναρέλλου, ὅταν πλέων ἐν θαλάσσῃ καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς τρικυμίας καὶ τρέμων ἐκ τοῦ φόβου θέλῃ ν' ἀποβιβάσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν ξηράν. Παρελθούσης τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ κινδύνου, ἰδοὺ πάλιν ὁ Πανοῦργος γεννικώτερος πάντων. Δὲν ἀρκεῖται δὲ χλευάζων μόνον διὰ τῶν λόγων. Ἴσως τότε δὲν θὰ ἐπνίγετο ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος ἔμπορος τῶν προβάτων. Ὁ Πανοῦργος ἠγόρασεν ἀκριβὰ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου τὸν ὁδηγοῦντα κριόν, ἴσως διὰ τοῦτο ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, βέβαιος ὢν ὅτι καὶ τὸ ποίμνιον ἤθελεν ἀκολουθήσει τὸν ὁδηγόν του, ὅπερ καὶ συνέβη. Ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ ἐρρίφθη καὶ ὁ ἔμπορος εἰς τὰ κύματα, ὁ δὲ Πανοῦργος ἀπήγγελλε τὸν ἐπιτάφιον, ὑποσχόμενος τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ μαυσωλεῖον ἐπὶ τῆς γῆς.

Τοιοῦτον εἶναι ἐν συντόμῳ τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐποποιΐας. Παραλείπω δὲ τὴν περιπλάνησιν εἰς τὴν *Ἠμῆρὸν νῆσον* Ile sonnante, ὅπου ὁ Ῥαβελαὶ ἐνεθυμήθη τὴν αὐλὴν τοῦ Πάππα καὶ τὰς σφαγὰς τῆς Γαλλίας.

Τὸ πέμπτον τοῦτο βιβλίον, ὅπερ ἀπαιτελεῖ τὴν κατακλεῖδα τοῦ Πανταγρουέλ, ἐδημοσιεύθη οὐ τὸ 1562 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥαβελαὶ ὑπὸ ἴδιον ὡς ἄνω τίτλον, φαίνεται δὲ ὅτι ἐγκαταλειφθὲν ἡμιτελὲς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, συνεπληρώθη ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν. Εἶναι καὶ τοῦτο συνέχεια τοῦ γίγαντος Πανταγρουὲλ ἀπὸ τῆς νήσου ταύτης τῆς πολυήχου, ἥτις εἶναι αὐτὴ ἡ Ῥώμη, εἰς τὴν νῆσον τοῦ κυνηγίου, ἔπειτα τῶν γαλῶν καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν εἰς τὴν νῆσον τῶν Ἀπαιδεύτων καὶ τὸ βασίλειον τῆς Ἐνδελεχείας, μέχρι τοῦ ὑπογείου μαντείου τῆς *Ἱερᾶς φιάλης*. Ὁ Ῥαβελαὶ ἀπορρίπτων σχεδὸν πλέον τὸ προσωπεῖον, ἐξακολουθεῖ νὰ χλευάζῃ ἐξ ὑπομνήσεως τώρα μὲν τὴν αὐλὴν τοῦ Πάππα καὶ τὸ φιλοχρήματον αὐτῆς καθὼς καὶ τοὺς περὶ τῶν ἁγίων λειψάνων μύθους, τώρα δὲ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἄρχοντας, τώρα δὲ τοὺς ἀλχημιστὰς καὶ σοφοὺς τῆς ἐποχῆς ἢ τέλος τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ περιηγητάς, οἵτινες ἐπλήρουν τὰ συγγράμματά των θαυμασίων καὶ παραδόξων διηγήσεων.

Τοιαύτη ἐν δυσὶ λέξεσιν ἡ μακρὰ αὕτη ἀλληγορία, τὴν ὁποίαν ἄλλοι ἄλλως ἐπεχείρησαν νὰ ἑρμηνεύσωσι.

VI

Κατ' ἐπιφάνειαν ὁ Ῥαβελαὶ εἶναι γελωτοποιὸς μέχρι κυνικότητος, κατὰ βάθος ὅμως ἀληθὴς φιλόσοφος. Δύναται νὰ παραβληθῇ κάλλιστα πρὸς τὸν Δημόκριτον τῶν Ἀβδήρων. Ἐκεῖνος ἐζήτησε γελῶν καὶ σατυρίζων, ν' ἀποτρέψῃ τοὺς συμπολίτας του τῆς μακστιζούσης αὐτοὺς ἐπιδημίας, δι' ἣν μάτην ἐθρήνει ὁ μελαγχολικὸς Ἡράκλειτος καὶ μάτην ὁ Ἱπποκράτης συνεβούλευσε νὰ φέρωσιν ἐκ τῆς Ἀντικύρας τὸν Ἑλλέβορον. Ὁμοίως ὁ λειποτάκτης Βενεδικτῖνος ἠθέλησε νὰ σωφρονίσῃ τοὺς συγχρόνους του ὑποδυόμενος τὸν μανδύαν τοῦ Ἀρλεκίνου. Ὑπὸ τὴν προσωπίδα δύναταί τις νὰ εἴπῃ πολλά. Ὁ Ῥαβελαὶ ὅμως εἶπε πλειότερα τοῦ δέοντος καὶ διὰ τοῦτο ἐνῷ ἐνιαχοῦ δύναταί τις κατ' ἀναχρονισμὸν νὰ εἴπῃ ὅτι βολταιριζει, ἀλλαχοῦ πάλιν δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι φθάνει μέχρι ῥυπαρότητος. Ἐκεῖ μεταβάλλεται εἰς Πτωχοπρόδρομον. Πρέπει δὲ—διὰ νὰ ἐπαναλάβω τὴν φράσιν τοῦ Γερουζὲ—ν' ἀνακαλῶμεν συχνάκις αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν.

Αὐτὸς οὗτος ἥκιστα φιλοφρόνως ὑπομιμνήσκων εἰς τοὺς ἀναγνώστας τί πράττουσιν οἱ κύνες, τοῖς συμβουλεύει καθαρίσαντες νὰ θραύσωσι τὸ ὀστοῦν διὰ νὰ εὕρωσι τὸν μυελόν. Καὶ ἀληθῶς οὕτω δύναται μόνον νὰ ἐκτιμηθῇ ὁ Ῥαβελαί. Ἐθεωρήθη παρὰ πολλῶν ὡς πκράφρων καὶ ὁ Βολτκῖρος ἔλεγεν αὐτὸν φιλόσοφον ἐν καταστάσει μέθης. Ἡ παραφροσύνη αὐτοῦ εἶναι προσποιητος ὡς ἡ τοῦ Ἄμλετ. Ἄνευ αὐτῆς ἤθελεν ἀποθάνει ἐνωρὶς ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἀλλ' ἡ ἐλευθεροστομία αὐτοῦ πολλάκις εἶναι ἀδικαιολόγητος ὡς ἔλεγεν ὁ La Bruyère.

Ἡ ἄρχουσα ἰδέα τῆς ἐποποιΐας του εἶναι τοσοῦτον γενικὴ, ὥστε δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ὅλον ἐγράφη ἄνευ ἰδέας ὡρισμένης.

Ἀνέλαβε νὰ σατυρίσῃ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφελείας τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς χωρικοὺς τῆς ἐπαρχίας του, ἀναμιγνύων τὴν ἀλληγορίαν μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ μεταλλάσσων κατ' ἀρέσκειαν εἰς εὐρωπαϊκὸν χάρτην, τὸν χάρτην τῆς Τουρκίνης. Ἀνέλαβε νὰ ἐπισκοπήσῃ ὁλόκληρον τὴν τότε κοινωνίαν, τοὺς δικαστὰς πρὸ πάντων, τὴν Σορβώνναν, τοὺς καλογήρους καὶ τοὺς ἐψιμυθιωμένους σοφούς. Ἀφῆκεν ἔξω τοῦ σχεδίου του μόνας τὰς γυναῖκας. Καὶ ὅμως εἴδομεν ὅτι εἶχε καὶ ἐναντίον αὐτῶν παράπονα.

Ἔπλασε δὲ χαρακτῆρας ζῶντας, ἐνεφύσησε τὴν ζωὴν καὶ μετ' αὐτῆς τὴν ἀθανασίαν εἰς τὸν Πανοῦργον, τὸν Ἰκνότον, τὸν μέγαν δικαστὴν Bridoye χαρακτῆρας, τοὺς ὁποίους ἐμιμήθησαν ὁ Λαφονταίν, ὁ Μολιέρος, ὁ Beumarchais.

Συνεζήτησαν πολλοὶ ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος τοῦ Ῥα-

θελαί· ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ Sainte-Beuve ἡ ἀκολασία τοῦ Ραβελαί περιωρίζετο εἰς τὴν φαντασίαν του μόνον.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ ΙΙΙ' αἰῶνος ὁ Λαφονταίν καὶ οἱ ἄλλοι ἀνέστησαν τὴν φήμην του, οἱ δὲ ἄνθρωποι τοῦ 19' αἰῶνος ἀνήγειρον τὸν ἀνδριάντα του.*

Κ. Γ. Πέπος.

ΠΕΡΙ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΟΣ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ.

Τῆς ἐπιρροῆς τῶν δασῶν ἐπί τε τῆς ἐνοργάνου καὶ ἀνοργάνου φύσεως πολλαχῶς ἐκδηλουμένης, ὁ ἄνθρωπος ἐνδιαφέρεται νὰ ἐρευνήσῃ καὶ μελετήσῃ, ὡς εἰκός, τὰ δάση μόνον καθόσον ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν του. Ἐκ τῆς συχνῆς ἐπανόδου πολλῶν φαινομένων διδασκόμενος ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι τὰ δάση ἐπιδρῶσι σωτηρίως ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις καὶ ἰδίως ὑπὸ ὑδρολογικὴν καὶ κλιματολογικήν. Δὲν ἀπῃτεῖτο δὲ καὶ μεγάλη νοημοσύνη ὅπως ἀντιληφθῇ τῆς σωτηρίου ταύτης δυνάμεως τῶν δασῶν, διότι ἤρκει πρὸς τοῦτο μόνον ἡ ἁπλῆ παρατήρησις. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐδιδάσκετο ὅτι τὰ δασοσκεπῆ μέρη ἐπεσκέπτοντο συχνότερον αἱ βροχαί, ἠσθάνετο δέ, ὅτι ἐν καιρῷ μεγάλου καύσωνος ἀνέπνεε δροσερώτερον ἀέρα ὑπὸ τὸ φύλλωμα τῶν δένδρων.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οἱ ἐν πᾶσιν ἐπὶ λεπτότητι διανοίας διακριθέντες, οὐ μόνον τὴν μεγίστην τῶν δασῶν σπουδαιότητα κατενόησαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς προστασίας καὶ διασώσεως αὐτῶν διὰ μέσων ἀσφαλῶν καὶ δικαίως ἐγγυωμένων προυνόησαν. Τὸ σπουδαιότερον τῶν μέσων τούτων ὑπῆρξεν ἡ θρησκεία.

Ὁμοφώνως πάντες οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἐδίδασκον τὸν λαόν, ὅτι τὰ δάση, καὶ ἰδίως τὰ ὀρεινά, εἶνε *κατοικητήρια θεῶν* καὶ ὅτι εἶνε μεγάλη ἁμαρτία νὰ ὑλοτομῶνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· τὰ δένδρα τοιούτων ὀρεινῶν δασῶν ἔπρεπε νὰ ἀποθάνωσι τὸν διὰ γήρατος θάνατον καὶ οὐχὶ τὸν διὰ πελέκεως· οὕτως ὁ Ὅμηρος ἐν ὕμνῳ Ἀφροδίτης λέγει·

Ἕλάται ἠὲ δρύες ὑψικάρηνοι
Ἕστᾶσ' ἠλίβατοι τεμένη. . . . . .
Ἀθανάτων, τὰς δ' οὔτι βροτοὶ κείρουσι σιδήρῳ
Ἀλλ' ὅτε κεν δὴ Μοῖρα παρεστήκῃ θανάτοιο
Ἀζάνεται ἐπὶ χθονὶ δένδρεα καλά.

* — Ἴδε Oeuvres de Fr. Rabelais, précédées d' une notice historique par P. L. Jacob.—Edit. Louis Barré Paris 1857.—Soirées de Walter Scott à Paris par P. L. Jacob. Tom. I. Paris 1846. La pantoufle du Pape.—La Littérature Française des origines au XVIIe siecle par Paul Albert Paris 1872 page 128-140.—Sainte-Beuve. Causeries de Lundi. Tom. III. page 1-18.—Eugène Géruzez. Histoire de la Litt. Franç. depuis ses origines jusqu' à la Révolution Paris 1869.—Tom. I. page 318-311.

Συνειδότες δ' ὅτι δυσκόλως ἀναχαιτίζεται ὁ λαός, ἐγκαίρως ἔσπευσαν νὰ ἀφιερώσωσι πάντα τὰ προστατευτικὰ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας δάση ὡς ἱερὰ ἄλση εἰς τοὺς θεούς, εἰσαγαγόντες ταυτοχρόνως καὶ τὴν λατρείαν ἀπείρων δασονόμων νυμφῶν γνωστῶν ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν Δρυάδων, Δρυμίδων, Ἁμαδρυάδων, Ναπαίων, Αὐλωνιάδων κτλ. περὶ ὧν ἐπιστεύετο, ὅτι ἐνέμοντο τὰς πηγὰς καὶ ἐγεννῶντο ἀπὸ τῶν δρυῶν καὶ τῶν λοιπῶν δένδρων.

Νύμφαι οἵαι ἐφύοντο ἀπό τε ἄλλων δένδρων καὶ μάλιστα τῶν δρυῶν. (Παυσαν. X. 32. 9).

Ἔζων δὲ καὶ συναπέθνησκον μετὰ τῶν δένδρων τούτων· ζῆν ἰσοδένδρου τέκμωρ αἰῶνος λαχούσας. (Παραβ. Πλουταρ. Ἐρωτ. 15).

Ἁμαδρυάδες νύμφαι διὰ τὸ ἅμα τοῖς δρυσὶ γεννᾶσθαι. (Ἀπολλ. Ῥοδ. Ἀργον. Π. στίχ. 478).

Τῶν δὲ θ' ὁμοῦ ψυχὴ λείπει φάος ἠελίοιο. (Ὅμηρος).

Τὴν εὐεργετικὴν δ' ἐπιρροὴν τῶν φύλλων τῶν δένδρων ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν πηγῶν εἰκονικῶς ἐξέφραζον διὰ τῆς διδασκαλίας, ὅτι αἱ νύμφαι χαίρουσιν ὅταν βρέχῃ καὶ λυποῦνται ὅταν τὰ δένδρα δὲν ἔχουσι πλέον φύλλα.

Νύμφαι μὲν χαίρουσιν, ὅτε δρύας ὄμβρος ἀξέει
Νύμφαι δ' αὖ κλαίουσιν, ὅτε δρυσὶν οὐκέτι φύλλα
(Ὁμήρου Ὕμνος εἰς Δήμητραν. στίχ. 41).

Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεμία θρησκεία καὶ οὐδεμία πίστις ἡδραιώθη ἄνευ θαυμάτων καὶ ἄνευ τοῦ φόβου κολάσεως, οἱ προορατικώτατοι ἡμῶν πρόγονοι ἔσπευσαν καὶ ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐγκαίρως νὰ θεραπεύσωσιν, ὅπως οὕτως ἐξασφαλίσωσι διὰ παντὸς τὰ πολύτιμα δάση. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην διδακτικώτατον μῦθον διέσωσεν ἡμῖν ἐν ταῖς Μεταμορφώσεσιν αὐτοῦ ὁ Ὀβίδιος (Metam. VIII 738-878) τὸν ἑξῆς.

Ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τῆς Δήμητρος ἵστατο ἱερά τις δρῦς, ἣν ὁ Ἐριχθόνιος διέταξε τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ νὰ ἐκκόψωσιν, οἱ ὑπηρέται ὅμως τὴν θείαν ὀργὴν φοβούμενοι ὤκνουν καὶ ἐδίσταζον νὰ ἐκτελέσωσι τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς διαταγήν· ὅθεν ὁ Ἐριχθόνιος χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἁρπάζει τὸν πέλεκυν ἑνὸς τῶν ὑπηρετῶν καὶ ἀναφωνήσας «ἡ δρῦς πρέπει νὰ πέσῃ καὶ ἂν αὐτὴ ἡ θεὰ Δήμητρα ἦτο» κατήνεγκε κατὰ τῆς δρυὸς τὸν πέλεκυν· ἀλλ' εἰς τὸ πρῶτον τραῦμα τοῦ πελέκεως ἐστέναξεν ἡ δρῦς, ἀνεπήδησεν αἷμα ἐκ τῆς πληγῆς καὶ ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα:

Nympha sub hoc ego sum, Cereri gratissima, ligno· ἤτοι ὑπὸ τὸ δένδρον τοῦτο εἰμὶ ἐγὼ ἡ προσφιλὴς τῇ Δήμητρι Νύμφη. Τὴν φωνὴν ταύτην τῆς Νύμφης ἤκουσεν ὁ Ἐριχθόνιος ἀπαθῶς καὶ ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον αὐτοῦ μέχρις οὗ ἡ δρῦς κατέπεσεν ὑπὸ τὸν πέλεκυν.

Τοιαύτη πρᾶξις ἐὰν ἀφίνετο ἀτιμώρητος ὁ Ἐριχθόνιος θὰ εὕρισκεν ἀ-

πείρους μιμητὰς παρὰ τῷ λαῷ· διὸ ἡ οἰκονομία τοῦ μύθου ἐπλάσθη τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ τιμωρία παραδειγματική, δι' ἧς νὰ ἐμπνέηται ὁ ἀπαιτούμενος φόβος. Διηγεῖται λοιπὸν ὁ Ὀβίδιος, ὅτι συνεπείᾳ τῆς βεβήλου ταύτης πράξεως τοῦ Ἐριχθονίου πᾶσαι αἱ Δρυάδες συνελθοῦσαι μετέβησαν ἐν σώματι πρὸς τὴν Δήμητραν καὶ παρεκάλεσαν αὐτὴν νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἱερόσυλον. Ἡ Δήμητρα ἐκπέμπει τότε μίαν Ὀρεάδα εἰς τὸν παγετώδη Καύκασον καὶ μετακαλεῖται τὴν Βουλιμίαν ὅπως ἐλθοῦσα ἐγκατασταθῇ ἐν τῷ σώματι τοῦ Ἐριχθονίου, τοῦθ' ὅπερ ἀμέσως καὶ ἐγένετο. Καταβιβρωσκόμενος λοιπὸν ὁ Ἐριχθόνιος ὑπὸ τῆς ἀκορέστου πείνης, ἣν προὐξένει αὐτῷ ἡ Βουλιμία, ἀφοῦ κατεβρόχθισε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν, κατεβρόχθισεν ἐπὶ τέλους καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ μέλη, καὶ οὕτω κατέστρεψε τὸν βίον οἰκτρότατα.

Οὐδέποτε ἀνθρώπινος διάνοια ἐφαντάσθη νὰ παρατηρήσῃ ζωηρότερον τὰ φρικτὰ ἐπακόλουθα τῶν καταστροφῶν τῶν δασῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καταστροφῶν τούτων προσγιγνομένην βλάβην εἰς τὴν γεωργίαν. Ἡ Δήμητρα ἡ θεὸς τῶν καρπῶν τῆς γῆς (ἡ γεωργία δηλονότι) τιμωρεῖ τὸν βέβηλον Ἐριχθόνιον διὰ τὴν ἐκκοπὴν τοῦ δρυὸς (διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν δασῶν) καὶ τῆς ἐν αὐτῇ οἰκούσης Νύμφης (τουτέστι τῶν πηγῶν τῶν ὑδάτων, αἵτινες διὰ τῶν δασῶν συντηροῦνται) ἐπιβάλλουσα αὐτῷ ὡς τιμωρίαν τὴν πεῖναν· διότι καταστρεφομένων τῶν δασῶν συγκαταστρέφεται καὶ ἡ γεωργία καὶ ἐπέρχεται ὁ λιμός.

Ἡ ἔκτακτος αὕτη λεπτότης τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων, ἣν ἁπλουστάτη καὶ φυσικωτάτη συνέπεια τῆς τότε κατασταστέως τοῦ κλίματος καὶ ἰδίως τῆς βλαστήσεως τῆς χώρας· διότι ὁ μέγας φυσιολόγος τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ὁ πολὺς Ἀλέξανδρος Χουμβόλδος λέγει: «*Ἡ βλάστησις χώρας τινὸς ὁρίζει τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν καὶ φυσιογνωμίαν αὐτῆς, αὕτη δὲ ἐπιδρᾷ μόνη ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν λαῶν.*» Ὑπομένουσι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κατοικοῦντες χώραν δασοσκεπῆ καὶ κοσμουμένην ὑπὸ φύσεως ἐκτυλισσούσης ἀπείρους καλλονάς, εἶχον καὶ πνεῦμα καὶ διάνοιαν λεπτότερον, ὡς ἀποδεικνύουσι πάντα αὐτῶν τὰ ἔργα, ἅτινα καὶ μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰώνων χρησιμεύουσιν ὡς ὑποδείγματα καὶ χειραγωγοί.

Μὴ θεωρήσαντες δ' ἐπαρκοῦντα τὸν ἀπὸ τῆς θρησκείας φόβον κατέφυγον καὶ εἰς αὐστηρότατα νομοθετικὰ μέτρα, οὕτως ὁ Αἰλιανὸς ἀναφέρει, *ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐτιμώρουν μὲ θάνατον τὸν ἀποκόπτοντα καὶ μικράν τινα πρίνον ἀπὸ τοῦ ἠρῴου.*

Εἴτις πρινίδιον ἐξέκοψεν ἐξ ἠρῴου ἀπέκτεινον αὐτόν (Αἰλ. ποικίλ. ἱστορ. ν. 17).

Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα. Γινώσκοντες ὅτι ἡ δασικὴ παραγωγὴ εἶνέ τι πολύτιμον καὶ χρόνου μακροτάτου προϊὸν (διότι ἡ σήμερον ὑφ' ἡμῶν ὑλοτομουμένη δρῦς ἀνεφύη πρὸ ἑκατὸν τοὐλάχιστον ἐτῶν), ἐχρῶντο τῶν προϊόντων τοῦ δάσους

μετὰ τῆς μεγίστης φειδοῦς καὶ οἰκονομίας. Οἱ Ἀθηναῖοι λ. χ. καίτοι ἔχοντες πάμπολλα δάση ἐν Ἀττικῇ, διετήρουν ὅμως αὐτὰ ἄθικτα ὡς *ἄλση ἱερά*, ἐπρομηθεύοντο δὲ τὴν διὰ τὴν ναυπηγίαν καὶ τὴν ἐκκαμίνευσιν τῶν λαυριωτικῶν μεταλλευμάτων ἀναγκαιοῦσαν ξυλείαν ἐκ τῆς Θράκης. Ἐν Ἠλείᾳ δὲ κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ἠλιακὰ Α'. XIII. 3) ἡ ξυλεία ἡ διὰ τὰς θυσίας ἀναγκαιοῦσα ὑλοτομεῖτο ὑπὸ ἐπίτηδες εὐδαίμονος, ὅστις ἐκαλεῖτο *ξυλεύς*, καὶ παρεχωρεῖτο εἰς τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἰδιώτας ἀντὶ ὡρισμένου τιμήματος «*ἔστι δὲ ὁ ξυλεὺς ἐκ τῶν οἰκετῶν τοῦ Διός, ἔργον δὲ αὐτῷ πρόκειται τὰ εἰς τὰς θυσίας ξύλα τεταγμένου λήμματος καὶ πόλεσι παρέχειν καὶ ἀνδρὶ ἰδιώτῃ*».

Διὰ τῶν μέτρων τούτων οἱ Ἕλληνες οὐ μόνον διέσωσαν πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς χώρας δάση, ἅτινα ἀπὸ τοῦ Θετταλικοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῆς μεσημβρινωτάτης ἄκρας τῆς Λακωνίας ἀπετέλουν ἓν συνεχόμενον δάτος, ἀλλὰ καὶ διετήρησαν τὸ κλίμα τῆς χώρας εὐκρατέστατον καὶ ὑγιεινότατον ὡς ὁ Ξενοφῶν (περὶ Προσόδων) λέγει, ἀναφέρων ὅτι αἱ ὧρκι τοῦ ἔτους ἦσαν πραότατοι, ὅτι ὅσα ἀλλαχοῦ οὐδὲ νὰ βλαστήσωσιν ἠδύναντο ἐκαρποφόρουν ἐν Ἀττικῇ· τὰ πάντα δὲ ἤρχοντο πρωΐμως καὶ ἔλιγον ὀψίμως· τοῦθ' ὅπερ σήμερον δὲν συμβαίνει πλέον, διότι εἰκοσιπενταετεῖς συνεχεῖς παρατηρήσεις ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ βλάστησις ἄρχεται καὶ λήγει ἕνα μῆνα πρότερον ἢ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Καὶ οἱ μετὰ ταῦτα δὲ τὴν χώραν ἐπιδραμόντες βάρβαροι, μηδὲ τῶν τελευταίων τῆς πατρίδος ἡμῶν δεσποτῶν ἐξαιρουμένων, ἐσεβάσθησαν ἐπαρκῶς τὰ δάση τῆς χώρας. Ἀλλ' ὅ,τι ἐρρέθη περὶ τῶν ἀρχαίων δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ καὶ περὶ ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Δυστυχῶς παρ' ἡμῖν ἡ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπικρατήσασα ἀμάθεια καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐκπηγάζουσα ἄγνοια τῆς μεγάλης τῶν δασῶν σπουδαιότητος, ἔτι δὲ ὁ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν ἀνακτυχθεὶς ἀτομικὸς ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ ἐπικρατήσασα ὀλιγωρία πρὸς πᾶν ὅ,τι δημόσιον καὶ κοινὸν κατήνεγκον κατὰ τῶν δασῶν τῆς χώρας τραύματα, ὧν τὴν θεραπείαν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ διὰ πόνων πολλῶν καὶ δαπάνης πολλῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων θὰ κατορθώσωσι νὰ ἐπιτύχωσι. Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῶν δασῶν πηγάσασα ἐρήμωσις, ὥστε ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἀντήχει τὸ ἡδὺ κελάρισμα τῶν ῥυάκων καὶ ἠρέμα ἐκυλίοντο τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν, ἡδέως ἀναμιγνύοντα τὸν φλοῖσβον τῶν ὑδάτων αὐτῶν μετὰ τοῦ λιγυφθόγγου ἄσματος τῆς ἀηδόνος, σήμερον οὐδὲν ἄλλο ἀκούεται ἢ ὁ φρικαλέος μυκηθμὸς καὶ ὁ ἀπαίσιος πάταγος τῶν ὁρμητικῶς κατερχομένων χειμάρρων, τούτων δὲ κατευνασθέντων βασιλεύει νεκρικὴ σιγὴ διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τῶν κρωγμῶν τῶν περιπταμένων γυπῶν καὶ κοράκων τῶν ζητούντων μακρόθεν νὰ ἀνεύρωσί που θῦμά τι τῆς μανίας τῶν καταστρεπτικῶν τούτων χειμάρρων.

Ἡ ἀλήθεια εἶνε πικρά, ἀλλὰ πρέπει νὰ κηρύσσηται καὶ νὰ γνωρίζηται παντοχοῦ. Καὶ τί ὠφελεῖ ἡ σιγὴ ἀφοῦ τὴν κατάστασιν ἡμῶν προέλαβον νὰ διατραγῳδήσωσιν ἄλλοι; Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Γάλλος Jules Clavé ἐν τῷ περὶ δασικῆς οἰκονομίας συγγράμματί του (ἐν σελίδι 6) «Τί ἀπέγιναν σή»μερον αἱ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογηθεῖσαι ἐκεῖναι χῶραι, αἵτινες ὑπῆρξάν »ποτε ἡ κοιτὶς τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ; Διέλθετε τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, »τὴν Ἑλλάδα.... Εἰς ἕκαστον βῆμα θὰ ἀπαντήσητε ἴχνη βλαστήσεως »ἀκμαζούσης μὲν ἄλλοτε, ἀλλ' ἔκτοτε ἐκλιπούσης καὶ μηδὲν ἄλλο κατα»λιπούσης ἢ τὴν αὐχμηρότητα τῆς ἐρήμου· μετὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν »δασῶν συνεξέλιπε καὶ ἡ εὐδκιμονία, ἣν οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδώσῃ αὐ»ταῖς.»

Ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις ἐδημιουργήθη, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀγνοίας τῆς χρησιμότητος τῶν δασῶν, ἅτινα εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀκόμη ἐθεωρήθησαν καὶ θεωροῦνται ὡς πρόσκομμα πρὸς τὴν πραγματοποίησιν ἐγωϊστικῶν τάσεων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν μόνον διὰ τῆς ἄρσεως τῶν αἰτίων αὐτοῦ αἴρεται καὶ ἡμεῖς θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συντελέσωμεν τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰς τὴν ἄρσιν τῶν στρεβλῶν πεποιθήσεων ἀποδεικνύοντες συντόμως τὴν χρησιμότητα τῶν δασῶν. Θὰ πραγματευθῶμεν δὲ ἰδίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν δασῶν 1) ἐπὶ τῶν ὑδρομετεώρων 2) ἐπὶ τοῦ κλίματος καὶ 3) ἐπὶ τῆς ὑγιείας τῶν ἀνθρώπων. Ἀρχόμεθα δ' ἀπὸ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ διανομῆς τῶν ὑδρομετεώρων, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ πραγματευθῶμεν καὶ τὰς δύω ἑτέρας ἐπόψεις προσεχῶς. Ἐκ προκαταβολῆς δ' ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο ἀπέδειξεν ἢ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν δοξασιῶν τῶν ἀρχαίων.

Α') ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΥΔΡΟΜΕΤΕΩΡΩΝ

1. Ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαίρας. —Ὡς γνωστὸν τὸ κλίμα τόπου τινὸς ἢ χώρας τινὸς οἱασδήποτε προσδιορίζεται διὰ τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς ἐν τῷ ἀέρι ἐμπεριεχομένης ὑγρασίας. Τὸ ἐν τῷ ἀέρι ἐν καταστάσει λεπτοτάτου καὶ ἀοράτου ἀερίου ἐμπεριεχόμενον ὕδωρ, ὁ καλούμενος *ὑδρατμός*, εἶνε ἓν τῶν κυριωτέρων συστατικῶν τῆς ἀτμοσφαίρας· ὁ ὑδρατμὸς οὗτος ἐνίοτε μὲν ἀπαντᾷ ἐν καταστάσει ἡμιπεπυκνωμένῃ καὶ ἐν εἴδει ὑδατίνων φυσαλίδων, καθιστάμενος ὁρατὸς ὡς νεφέλη ἢ νέφος, πάντοτε ὅμως καὶ παντοχοῦ, καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου οὐδ' ἐλάχιστον ἴχνος νέφους φαίνεται, ὁ ὑδρατμὸς οὗτος εὑρίσκεται ἐν καταστάσει ἀερίου ποῦ μὲν περισσότερος ποῦ δὲ ὀλιγώτερος. Ἄνευ τοῦ ὑδρατμοῦ τούτου, οὔτε νέφη, οὔτε βροχή, οὔτε δρόσος, οὔτε πάχνη, οὔτε χάλαζα, οὔτε χιών, οὔτε βροντή, οὔτε ἀστραπή, οὔτε ἶρις εἶνε δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ, ἄνευ δὲ τοῦ ὑδρατμοῦ οὔτε ὁ οὐρανὸς θὰ εἶχε τὸ ὡραῖον καὶ θελκτικὸν κυανοῦν χρῶμα, ὅπερ τοσοῦτον θέλγει τὴν ὅρασίν μας. Ὁ ὑδρατμὸς οὗτος ἔχει τὰς ἑξῆς ἰδιότητας.

α) Ἀμβλύνει τὴν ὑπερβολικὴν θερμότητα καὶ τὸ ὑπερβολικὸν ψῦχος. Εἰς τοῦτο δὲ συντελεῖ ὁ ὑγρὸς ἀὴρ 1) διὰ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχει νὰ ἀπορροφᾷ μεγίστην ποσότητα θερμαντικῶν ἀκτίνων, ὡς ἀπέδειξαν ἀναντιρρήτως τὰ ὡραῖα πειράματα τῶν μεγάλων Φυσικῶν Τυνδὰλ (Tyndall) καὶ Βιλδ (Wild) καὶ 2) διὰ τῆς ἱκανότητος ἣν ἔχῃ νὰ κωλύῃ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς ὑπὸ τῆς γῆς ἀπορροφηθείσης θερμότητος. Οὕτω λοιπὸν ὁ ὑγρὸς ἀὴρ διὰ τῶν δύω τούτων ἰδιοτήτων αὐτοῦ τὸ μὲν θέρος μετριάζει τὸν ὑπερβολικὸν καύσωνα ἀπορροφῶν μεγάλην ποσότητα θερμότητος, τὸν δὲ χειμῶνα τὸ δριμὺ ψῦχος, κωλύων τὴν ἀντανάκλασιν τῆς ὑπὸ τῆς γῆς ἀπορροφηθείσης θερμότητος· ἀπόδειξιν τρανωτάτην τῆς ἰδιότητος ταύτης τοῦ ὑγροῦ ἀέρος παρέχουσιν ἡμῖν πᾶσαι αἱ παράλιαι χῶραι καὶ αἱ νῆσοι, ὅπου, ἕνεκα τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰς ὑγροῦ ἀέρος, τὸν μὲν χειμῶνα αἱ παγετοὶ εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστοι, τὸ δὲ θέρος ἀναπνέομεν ἀέρα δροσερώτερον ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἐὰν ὁ ἀὴρ ἦτο ἐντελῶς ξηρός, ἐν καιρῷ μὲν νυκτὸς ἡ γῆ θὰ ἀντανέκλα πᾶσαν τὴν κατὰ τὴν ἡμέραν ἀπορροφηθεῖσαν θερμότητα καὶ θὰ ἐπήρχετο τοσαύτη ἀπόψυξις, ὥστε οὐ μόνον τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ τὸ θέρος θὰ ἐσχηματίζετο πάγος.

β') Ὁ ὑγρὸς ἀὴρ τροποποιεῖ τὸ βάρος τῆς βαρομετρικῆς στήλης. Αἴτιον τῆς τροποποιήσεως ταύτης εἶνε τὸ μικρότερον εἰδικὸν βάρος τοῦ ὑδρατμοῦ ὅπερ εἶνε μόνον 0·23 ἐνῷ τὸ τοῦ ξηροῦ ἀέρος εἶνε 1000. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ξηρὸς ἀὴρ εἶνε βαρύτερος τοῦ ὑγροῦ ἀνυψοῖ τὴν βαρομετρικὴν στήλην, ἐνῷ ὁ ὑγρὸς καὶ ἐλαφρότερος ταπεινοῖ αὐτήν· τούτου ἕνεκα ὅταν ἐπικρατῶσιν ἄνεμοι ὑγροί, ἢ ὅταν ὁ ἀὴρ τῆς ἀτμοσφαίρας εἶνε ξηρός, τὸ βαρόμετρον ἀνέρχεται καὶ δεικνύει καὶ καλὸν καιρόν, ἐνῷ ὅταν πνεύσωσιν ὑγροὶ ἄνεμοι, ἢ ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα εἶνε ὑγρά, τὸ βαρόμετρον κατέρχεται πρὸς τὴν βροχήν.

γ') Ὑγρὸς ἀὴρ συνεπάγεται συχνοτέρας βροχάς· διότι ὅπου ὑπάρχει περισσότερος ὑδρατμὸς ἐκεῖ καὶ εὐκολώτερον σχηματίζεται βροχή, χιὼν κτλ. εὐθὺς ἅμα κατακτήσῃ ἡ θερμοκρασία.

δ') Ὑγρὸς ἀὴρ προφυλάττει τὰ φυτὰ καὶ συντηρεῖ τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν, διότι ἐντὸς ξηρᾶς ἀτμοσφαίρας ἡ διαπνοὴ τῶν φυτῶν ἐπιτυγχάνεται λίαν καὶ τάχιστα μαρκίνονται τὰ φυτά, ἐνῷ ἐντὸς ὑγρᾶς ἀτμοσφαίρας ἡ διαπνοὴ καὶ ἡ ἕνεκα ταύτης ἀπώλεια ὕδατος εἶνε μικροτέρα, διὸ καὶ τὰ φυτὰ τὰ ἐντὸς ὑγρᾶς ἀτμοσφαίρας ζῶντα δὲν μαραίνονται, τὰ δὲ ἀρξάμενα ἤδη νὰ μαραίνωνται τάχιστα ἀναλαμβάνουσι τὴν ζωηρότητά των. Ἐντεῦθεν

ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι τόπος ἔχων ὑγρὸν ἀέρα εἶνε κατακλληλότατος διὰ τὴν γεωργίαν· τοὐναντίον δὲ τόπος ἔχων ξηρὸν ἀέρα καθίσταται ἄγονος καὶ ξηρός.

ε') Ὑγρὸς ἀὴρ καθίστησι τὸ ἔδαφος δροσερώτατον καὶ καρποφορώτατον διότι 1) διὰ τῆς ὑγρασίας του μετριάζει πολὺ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἐν τῷ ἐδάφει ὕδατος καὶ 2) ποτίζει τὸ ἔδαφος διὰ συχνοτέρων βροχῶν.

ς') Τέλος ὁ ὑγρὸς ἀὴρ εἶνε διὰ τὸν ἄνθρωπον ὑγιεινότερος τοῦ ξηροῦ ὡς εὐκολώτερον ἀναπνεόμενος. Καὶ ὄντως τις ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ τὴν φρικαλέαν στενοχωρίαν, ἣν ὑποφέρουσι τὰ ἀναπνευστικὰ ἡμῶν ὄργανα κατὰ τὸ θέρος, ὅτε ἕνεκα τῶν ἰσχυρῶν καυμάτων ὁ ἀὴρ ὃν ἀναπνέομεν στερεῖται ὑγρασίας;

Μετὰ τὰ προεισαγωγικὰ ταῦτα ἂς ἴδωμεν πῶς τὸ δάσος ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ὑγρασίας τοῦ ἀέρος.

Ὡς γνωστὸν ἡ ὑγρασία εἶνε *ἀπόλυτος* καὶ *σχετική*. Καὶ *ἀπόλυτον* μὲν ὑγρασίαν καλοῦμεν τὸ ποσὸν τῆς ὑγρασίας ἢ τοῦ ὑδρατμοῦ, ὃν ὁ ἀὴρ εἰς δεδομένην θερμοκρασίαν δύναται νὰ περιέχῃ ὅταν εἶνε κεκορεσμένος. Τὸ ποσὸν τῆς ἀπολύτου ὑγρασίας αὐξάνει αὐξανούσης τῆς θερμοκρασίας καὶ ἐλαττοῦται ἐλαττουμένης τῆς θερμοκρασίας· οὕτω π.χ. ἓν κυβικὸν μέτρον καιορεσμένου ἀέρος εἰς

Θερμοκρασίαν	—20⁰	Κελσίου	περιέχει	1,50	γραμ.	ὑδρατμοῦ
»	—10⁰	»	—	2,00	»	»
»	— 5⁰	»	—	4,00	»	»
»	— 0⁰	»	—	5,40	»	»
»	+ 5⁰	»	—	7,30	»	»
»	+10⁰	»	—	9,70	»	»
»	+15⁰	»	—	13,00	»	»
»	+20⁰	»	—	17,30	»	»
»	+25⁰	»	—	22,50	»	»
»	+30⁰	»	—	29,40	»	»

Σχετικὴν δὲ ὑγρασίαν καλοῦμεν τὴν ὑγρασίαν ἣν ὁ ἀὴρ πραγματικῶς ἔχει, οὕτω λ.χ. ἀὴρ θερμοκρασίας 15⁰ κεκορεσμένος ὢν δύναται νὰ περιέχῃ 13 γραμμάρια ὑδρατμοῦ ἢ ὑγρασίας· ἀλλὰ συμβαίνει ὁ ἀὴρ οὗτος νὰ μὴ εἶνε κεκορεσμένος καὶ νὰ περιέχῃ μόνον 7,30 γραμμάρια, δηλαδὴ μέχρι κορέσεως τοῦ ἀέρος νὰ ἀπαιτῶνται ἀκόμη 5,70 γραμμάρια, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἀὴρ περιέχει μόνον $^{7,30}/_{13}$=0,56 ἤτοι 56 ἑκατοστὰ τῆς ὑγρασίας ἣν εἰς θερμοκρασίαν 15⁰ ἠδύνατο νὰ περιέχῃ. Ἐν ἄλλοις λόγοις *ἡ σχετικὴ ὑγρασία οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ σχέσις τῆς ἐν τῷ ἀέρι πραγματικῶς ὑπαρχούσης ὑγρασίας πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ὑγρασίας ὅπερ ἀπαιτεῖται ὅπως ὁ ἀὴρ κορεσθῇ.*

Ἡ σχετικὴ ὑγρασία εἶναι ἡ προξενοῦσα τὸ αἴσθημα τοῦ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ καὶ ἔχουσα διά τε τὸν δασολόγον καὶ γεωπόνον, διά τε τὸν ἰατρὸν καὶ

βιομήχανον μεγίστην σπουδαιότητα. Καὶ διὰ τὴν ζωὴν τῶν ζώων καὶ φυτῶν ἀπαιτεῖται νὰ γινώσκομεν ἂν ὁ ἀὴρ εὑρίσκηται ἐγγύτερον ἢ ἀπώτερον τοῦ σημείου τῆς κορέσεώς του.

Ὁ νῦν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου τὴν Σταθμολογίαν (Standortslehre) διδάσκων καὶ ἡμέτερος καθηγητὴς Κ. Ἐρνέστος Ἐβερμάγερ (Ernst Ebermayer) ὁ πατὴρ καὶ δημιουργὸς τῶν δασικῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν καὶ τῆς Δασικῆς Σταθμολογίας διὰ πολυετῶν πειραμάτων, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ δάσους ἐκτελεσθέντων, ἀπέδειξεν, ὅτι τῆς ἀπολύτου ὑγρασίας οὔσης τῆς αὐτῆς ἡ σχετικὴ εἶνε πάντοτε ἀνωτέρα ἐν τῷ δάσει ἢ ἐπὶ γυμνῶν ἐδαφῶν· ὁ ἀὴρ δηλονότι τοῦ δάσους εἶνε πάντοτε ὑγρότερος τοῦ ἀέρος τῶν γυμνῶν ἐκτάσεων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἑρμηνεύεται ὡς ἑξῆς: ἐπὶ τῶν φύλλων τῶν δένδρων ὑπάρχει ἀπειρία στομάτων δι' ὧν τὰ δένδρα ἀδιακόπως διαπνέουσιν ἐξάγοντα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν ὕδωρ· ἕνεκα λοιπὸν τῆς ζωηρᾶς ταύτης διαπνοῆς τῶν τὰ δάση συνιστάντων δένδρων ἐπέρχεται αὔξησις τοῦ ἐν τῷ ἀέρι ὑδρατμοῦ, συνεπείᾳ δὲ τούτου καὶ ὁ ἀὴρ τῶν δασῶν προσεγγίζει περισσότερον εἰς τὸ σημεῖον τῆς κορέσεώς του. Διὸ εὐθὺς ἅμα δι' αἰτίαν τινὰ οἱανδήποτε ἐπέλθῃ ἐν τῷ δάσει κατάπτωσις τῆς θερμοκρασίας λαμβάνει χώραν μερικὴ συμπύκνωσις καὶ ἀποβολὴ ὑγρασίας ὑπὸ μορφὴν ὕδατος εὐκολώτερον καὶ εἰς μεγαλειτέραν ποσότητα ἐντὸς αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τῶν γυμνῶν ἐκτάσεων. Λύτη δὲ ἡ εὐεργετικὴ τῶν δασῶν ἐπιρροὴ γίνεται ἐπαισθητοτέρα κατὰ τοὺς θερμοὺς τοῦ ἔτους μῆνας, διότι τότε ὁ ἀὴρ τῶν δασῶν θερμότερος ὢν περιέχει διπλασίαν σχεδὸν ὑγρασίαν ἢ κατὰ τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ὥρας, τοῦτο δὲ ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν γεωργίαν, διότι ἴσα ἴσα κατὰ τοὺς θερμοὺς τοῦ ἔτους μῆνας ἀπαιτεῖται ἡ βροχή, διότι καὶ τῶν καρπῶν ἡ ὡρίμασις τότε λαμβάνει χώραν. Δικαίως ἄρα οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι ἐξήρτησαν τὴν γεωργίαν ἀπὸ τῆς δασοκομίας, δικαίως δὲ θαυμάζονται διὰ τὸν ἀπέρκντον αὐτὸν νοῦν δι' οὗ καὶ μόνου κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν ἐκεῖ ὅπου ἡμεῖς σήμερον μετὰ πολυδάπανα καὶ πολυχρόνια πειράματα ἐφθάσαμεν.

2. **Ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ἐξατμίσεως.** — Οὐχ ἧττον σπουδαία εἶνε καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ἐξατμίσεως τῶν ἐντὸς αὐτῶν ἀπαντωσῶν συναγωγῶν ὑδάτων, οἷον λιμνῶν, ὑδροστασίων, ποταμῶν κτλ.

Ἐκ τῆς φυτικῆς διδασκόμεθα ὅτι τὰ ἐξατμιζόμενα ποσὰ ὑγρασίας εἶνε κατ' εὐθεῖαν ἀνάλογα πρὸς τὴν θερμοκρασίαν (δηλαδὴ ἡ ἐξάτμισις αὐξάνει αὐξανούσης τῆς θερμοκρασίας καὶ ἐλαττοῦται ἐλαττουμένης αὐτῆς), καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὴν ὑγρομετρικὴν κατάστασιν τῆς ἀτμοσφαίρας (δηλαδὴ αὐξανούσης τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμοσφαίρας ἡ ἐξάτμισις ἐλαττοῦται, ἐλαττουμένης δὲ αὐξάνει). Ἀλλ' ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴδομεν, ὅτι ἴσα ἴσα ἐντὸς τοῦ δάσους καὶ ἡ ὑγρασία τῆς ἀτμοσφαίρας εἶνε

μεγαλειτέρα καὶ ἡ θερμοκρασία εἶνε κατωτέρα. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἐντὸς τοῦ δάσους ἀπαντῶσιν αἱ δύο συνθῆκαι αἱ ἀπαιτούμεναι ὅπως ἐπέλθῃ ἐλάττωσις τῆς ἐξατμίσεως. Τὰ ἐκτελεσθέντα πειράματα ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἐξάτμισις ἐντὸς τῶν δασῶν εἶνε κατὰ 64 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὀλιγωτέρα τῆς ἐπὶ γυμνῶν ἐκτάσεων λαμβανούσης χώραν, δηλαδὴ ἂν ἐπὶ γυμνοῦ ἐδάφους ἐξατμίζονται εἰς τὸ δευτερόλεπτον 100 μονάδες ὕδατος, ἐντὸς τῶν δασῶν ἐξατμίζονται εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον μόνον 36.

Ὡσαύτως ἐξετελέσθησαν καὶ πειράματα ὅπως βεβαιωθῇ ὁποίαν ἐπιρροὴν ἔχουσι τὰ δάτη ἐπὶ τῆς ἐξατμίσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐδάφους ἀπορροφηθέντος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ἐναποταμιευθέντος ὕδατος. Διὰ τῶν πειραμάτων τούτων, ἐκτελεσθέντων ὑπὸ τοῦ ἀκαμάτου Ἐβερμάγερ δαπάναις τῆς Βαυαρικῆς Κυβερνήσεως εἰς πλεῖστα δάση τῆς χώρας, ἀπεδείχθη, ὅτι

α) Τὸ δάσος αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἄνευ τῆς φιλλοστρωμνῆς (τοῦ στρώματος δηλονότι τῶν φύλλων κλάδων, βρύων κτλ. τοῦ καλύπτοντος τὸ ἔδαφος) μετριάζει τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἐν τῷ ἐδάφει ὕδατος κατὰ 62 τοῖς ἑκατόν.

β) Ὅταν τὸ δάσος διατηρῇ καὶ τὸ στρῶμα τῶν φύλλων ἡ ἀνωτέρω ἐξάτμισις μετριάζεται κατὰ 22 ἔτι τοῖς ἑκατόν· τουτέστι

γ) Δάσος διατηροῦν καὶ τὴν φιλλοστρωμνήν του μετριάζει τὴν ἐξάτμισιν κατὰ 84 τοῖς ἑκατόν. Ἐὰν δηλαδὴ τὸ ἔδαφος ἀπερρόφησεν 100 μονάδας ὕδατος ἐξατμίζονται μόνον, αἱ 16 αἱ δὲ λοιπαὶ 84 ἐναποταμιεύονται ἐντὸς τοῦ ἐδάφους καὶ χρησιμεύουσι πρὸς τροφὴν τῶν πηγῶν. Εἶχον δίκαιον ἄρα οἱ ἀρχαῖοι διδάξαντες ὅτι αἱ Νύμφαι (αἱ πηγαὶ δηλονότι) γεννῶνται ἀπὸ τῶν δρυῶν καὶ τῶν δένδρων.

3. **Ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῶν βροχῶν.** Ἡ μετεωρολογία διδάσκει, ὅτι νεφέλη, βροχή, χιὼν καὶ τὰ λοιπὰ ὑδρομετέωρα σχηματίζονται διὰ τῆς συμπυκνώσεως τοῦ ἐν τῷ ἀέρι περιεχομένου ὑδρατμοῦ. Καὶ ὄντως, ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος εἶνε 250 Κελσίου, ὅτε εἰς τὴν θερμοκρασίαν ταύτην ὁ ἀὴρ, κεκορεσμένος ὢν ὑδρατμοῦ, ἐμπεριέχει κατὰ κυβικὸν μέτρον 22,5 γραμμάρια ὕδατος ἐν καταστάσει ἀερίου, ἐὰν δι' αἰτίαν τινὰ ἐπέλθῃ κατάπτωσις τῆς θερμοκρασίας ἀπὸ 25^0 εἰς 5^0 μόνον, ὅτε ὁ ἀὴρ μόνον 7,3 γραμμάρια ὕδατος ἐν καταστάσει ἀερίου κατὰ κυβικὸν μέτρον δύναται νὰ ἐμπεριέχῃ, ἕπεται ὅτι ἐξ ἀνάγκης θὰ συμπυκνωθῶσι τὰ πλεονάζοντα 15,2 γραμμάρια ὕδατος, ἤτοι θὰ σχηματισθῇ 15,2 γραμμαρίων δρόσος ἢ βροχή.

Καὶ τὸ μὲν πρώτιστον τοῦτο στοιχεῖον τοῦ σχηματισμοῦ τῆς βροχῆς, ὁ ὑδρατμὸς ὁ ἐν τῷ ἀέρι περιεχόμενος, ἔρχεται εἰς ἡμᾶς κυρίως ἐκ τῆς θαλάσσης διὰ τῶν ἀνέμων τῶν ἐκ τοῦ ἰσημερινοῦ ὑπὲρ τὸν ὠκεανὸν πνεόντων· τοιοῦτοι ἄνεμοι εἶνε διὰ μὲν τὴν Εὐρώπην οἱ νότιοι, νοτιοδυτικοὶ καὶ

δυτικοί, διὰ δὲ τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος οἱ νοτιοδυτικοί. Τὸ δὲ δεύτερον στοιχεῖον ἤτοι ἡ κατάπτωσις τῆς θερμοκρασίας ἐπέρχεται διὰ τῶν βορειοδυτικῶν καὶ δυτικῶν ἀνέμων· διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἐπικρατῶσιν οἱ ἄνεμοι οὗτοι ἔχομεν ὑγρὸν καὶ δροσερὸν θέρος καὶ ἥπιον χειμῶνα.

Ἡ συχνότης τῶν βροχῶν ἐξήρτηται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς σχετικῆς ὑγρασίας, ἥτις αὐξάνει μετὰ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους· διὸ καὶ ὅσον προχωροῦμεν πρὸς βορρᾶν τῆς Εὐρώπης τοσοῦτον καὶ ἡ σχετικὴ ὑγρασία καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν βροχερῶν ἡμερῶν αὐξάνει· ὑπολογίζουσι δὲ ὅτι βρέχει

ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ	120	ἡμέρας τοῦ ἔτους	
ἐν Ἑλλάδι	97	»	»
ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ	146	»	»
καὶ ἐν τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ	180	»	»

Ἡ δὲ ποσότης τῆς ἐπί τινος χώρας καταπιπτούσης βροχῆς ἐξήρτηται ἰδίως ἐκ τῆς διευθύσεως τῶν ἀνέμων καὶ ἐκ γειτνιάσεως λιμνῶν καὶ θαλασσῶν [1]. Ἀλλ' ἀνωτέρω εἴδομεν ὅτι τὰ ὑδρομετέωρα σχηματίζονται διὰ τῆς ἀποψύξεως τοῦ ὑγροῦ ἀέρος· ὥστε ὅσον μεγαλειτέρα εἶνε ἡ κατάπτωσις τῆς θερμοκρασίας καὶ ὅσον ὑγρότερος ὁ ἀὴρ τόσον ἀφθονώτεραι εἶνε καὶ αἱ βροχαί. Ὁπόθεν λοιπὸν ἐννοεῖται ὅτι ἐκ δύω τόπων παρουσιαζόντων τὰς αὐτὰς περιστάσεις ὁ ἔχων τὴν κατωτέραν θερμοκρασίαν θὰ ἔχῃ καὶ περισσοτέραν βροχήν. Ἐκ τῶν ἐκτελεσθέντων δὲ πειραμάτων ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ ἀὴρ τῶν δασῶν εἶνε ψυχρότερος καὶ σχετικῶς ὑγρότερος, ἑπομένως εὑρίσκεται ἐγγύτερον τοῦ σημείου τῆς κορέσεώς του. Ὅταν λοιπὸν ἐν καιρῷ θέρους οἱ ἄνεμοι ὠθῶσιν εἰς τὰ δάση ἢ ὑγρὸν ἀέρα ἢ ὁμίχλην καὶ νέφη ἐν μέρος τοῦ ὑδρατμοῦ ἐρχόμενον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ψυχροτέρου ἀέρος τῶν δασῶν, μετὰ τῶν ψυχροτέρων φύλλων, μετὰ τῶν ψυχροτέρων στελεχῶν καὶ τοῦ ψυχροτέρου δασικοῦ ἐδάφους συμπυκνοῦνται καὶ μεταποιεῖται εἰς ὕδωρ εὐκολώτερον, ἢ ἐπὶ γυμνοῦ ἐδάφους καὶ πίπτει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐν εἴδει δρόσου ἢ βροχῆς. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἕκαστος ἐννοεῖ, ὅτι τὸ δάσος μεγάλως ὑποβοηθεῖ τὸν σχηματισμὸν τῶν βροχῶν, ἃς οὐ μόνον προκαλεῖ ἀλλὰ καὶ καταλλήλως δικνέμει. Ἀποδεικνύεται ἄρα, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἕλληνες ὀρθῶς ἐδόξαζον καὶ ἐδίδασκον ὅτι αἱ Νύμφαι (τουτέστιν αἱ πηγαί, καὶ ἐν γένει τὰ ὕδατα) ἐγεννῶντο ἀπὸ τῶν δένδρων.

4. **Ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῆς ἀπορροφήσεως τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καταπιπτόντων ὑδάτων.** Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὰ ἐκτελεσθέντα πειράματα ἀπέδειξαν, ὅτι αἱ χῶραι ἐν αἷς ἐξετελέσθησαν ἐκτεταμέναι ἀποδεκτικαὶ ἀποδεκτικαὶ ἔχουσι τὸν μὲν χειμῶνα ἀφθονίαν πηγῶν, δι' ὧν ἐξογκοῦνται μεγάλως οἱ ποταμοὶ καὶ ἐπέρχονται καταστρεπτικαὶ πλήμ-

1 Τὸ ποσὸν τῆς ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῶν Ἀθηνῶν ἐτησίως καταπιπτούσης βροχῆς ἀνέρχεται εἰς 0,4141 τοῦ μέτρου.

μυρκαι, τὸ δὲ θέρος καταμαστίζονται ὑπὸ ξηρασίας καὶ ἀνυδρίας. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ πλεῖσται τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι. Τοὐναντίον δὲ χῶραι διατηρήσασαι τὰ δάση αὐτῶν σπανίως καὶ ἐκτάκτως πάσχουσιν ἀπὸ μεγάλας ἐξογκώσεις τῶν ποταμῶν, διὸ καὶ εἰς τὰς χώρας ταύτας αἱ πλήμμυραι εἶνέ τι ἔκτακτον. Τοιαύτη χώρα εἶνε ἡ Γερμανία ἰδίως, ἐν ᾗ τὰ δάση διατηροῦνται μετὰ μεγίστου σεβασμοῦ, διότι εὐτυχῶς ὁ γερμανικὸς λαὸς ἐγκαίρως ἔτυχε διδασκάλων διδαξάντων αὐτὸν ὅτι τὰ δάση εἶνε *κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ* (der Wald ist Gottes Haus) καὶ εὐεργέτημα μέγα τῆς χώρας, ἐν Γερμανίᾳ αἱ καταστρεπτικαὶ πλήμμυραι εἰσὶ σχεδὸν ἄγνωστοι, αἱ δὲ φέτος ἀγγελθεῖσαι ἀφεύκτως θὰ εἶνε συνέπεια τῆς κακῆς χρήσεως, τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ δασῶν τῶν Ἄλπεων ἀφ' ὧν ὁ Ῥῆνος πηγάζει. Ὅτε ἐσπούδαζον ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἀνακινηθῇ ἓν ζήτημα σπουδαιότατον, τουτέστι τὸ ζήτημα τοῦ χαρακτηρισμοῦ ὡς διεθνῶν πάντων τῶν δασῶν ἀφ' ὧν πηγάζουσι ποταμοὶ μεγάλοι διεθνῆ ἔχοντες σπουδαιότητα. Ἀνακριβῶς τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τὰς φετεινὰς πλημμύρας τοῦ Ῥήνου θὰ ἀνακινηθῇ ἐκ νέου ὑπὸ τῶν διορατικῶν καὶ πρακτικῶν Γερμανῶν.

6) Εἰς χώρας δασοσκεπεῖς, ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης κατωτέρας θερμοκρασίας καὶ μικροτέρας ἐξατμίσεως, ἐναποταμιεύεται περισσότερον ὕδωρ καὶ διατηρεῖται περισσοτέρα ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος. Τοὐναντίον δὲ χῶραι γυμναὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀνωτέρκν θερμοκρασίκν καὶ μεγαλειτέραν ἐξάτμισιν καὶ διὰ τὴν ἐξαφάνισιν πάσης φυτικῆς γῆς ἀπὸ τῶν ὀρέων ἐπικρατεῖ μεγίστη ἀνυδρία καὶ ξηρασία, διότι ἐν τοιαύταις χώραις τὰ καταπίπτοντα ἐν εἴδει βροχῆς ὕδατα ἂν μὲν εἶνε ὀλίγα ἐξατμίζονται ταχέως, ἂν δὲ εἶνε πολλά, ὡς τοῦτο συμβαίνει ὅταν αἱ βροχαὶ εἶνε ῥαγδαῖαι, ἐκρέουσιν ἀμέσως καὶ κατέρχονται εἰς τὴν θάλασσαν ὁρμητικώτατα. Ἀπόδειξιν ψηλαφητὴν τῶν λεγομένων ἔχομεν τὴν Ἀττικήν, ἥτις ἐνῷ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἶχεν ὕδατα τοὐλάχιστον τετραπλάσια δυνάμενα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τετραπλάσιον τοῦ νῦν πληθυσμὸν σήμερον ἡμεῖς καταστρέψαντες τὰ δάση πάσχομεν ἀπὸ λειψυδρίαν.

Πλὴν τούτων τὰ δάση ἐπιδρῶσι καὶ *μηχανικῶς*, ἀφ' ἑνὸς μὲν διασπῶντα καὶ κονιοποιοῦντα, οὕτως εἰπεῖν, τὰς ῥαγδαίκς βροχάς, αἵτινες πίπτουσαι ἐπὶ τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῶν δένδρων θλῶνται καὶ καθίστανται τόσον ἀβλαβεῖς, ὅσον καὶ αἱ ἧπιαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ συμπλέγματος τῶν ριζῶν τῶν δένδρων σύγκρατοῦντα τὴν γόνιμον γῆν, διασχίζοντα τὸ ἔδαφος εἰς μέγα βάθος καὶ κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ διευκολύνοντα οὕτω τὴν ἀπορρόφησιν τοῦ πίπτοντος ὁμβρίου ὕδατος, ὅπερ ἐναποταμιευόμενον εἰς τὰς ὑπογείους ὑδροθήκας ἐξέρχεται κατόπιν ἐν εἴδει πηγῶν ῥυάκων καὶ ποταμῶν. Δικαίως ἄρα δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν τὰ δάση *ἀνεξαντλήτους ὑδροθήκας*.

5. **Ἐπιρροὴ τῶν δασῶν ἐπὶ τῶν χαλαζῶν.** — Ἐχθρὸς ἀμείλικτος τῆς γεωργίας εἶνε τὸ ὑδρομετέωρον τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα χάλαζα. Ἀπεδείχθη δ' ἐπ' ἐσχάτων διὰ πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων γενομένων ἐν Ἑλβετίᾳ, ὅτι αἱ χάλαζαι μόνον διὰ τῶν δασῶν δύνανται νὰ δαμασθῶσι.

Μεταξὺ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἡ Ἑλβετία ἔπαθε ὑπὸ τῆς χαλάζης τὰς μεγίστας ζημίας, ἀνελθούσας εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, δι' ὃ καὶ οἱ Ἑλβετοὶ πρῶτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξετάσωσι καὶ μελετήσωσιν ἐπισταμένως καὶ ἐγγύτερον τὸν ἀμείλικτον τοῦτον ἐχθρὸν τῆς γεωργίας. Ὁ Ἑλβετικὸς λαός, ἐκ τῆς συχνῆς παρατηρήσεως καὶ πείρας ὁδηγούμενος ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν, ὅτι *τὰ δασοσκεπῆ ὑψώματα προφυλάττουσι τοὺς ἀγροὺς ἀπὸ τῆς χαλάζης*. Ἀλλ' ὁ Ἑλβετικὸς λαός, ἅπαξ τὴν πεποίθησιν σχηματίσας, δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπῄτησεν ὅπως ἡ πεποίθησις αὕτη ἀναγνωρισθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ Νόμου. Καὶ ὄντως ἐν ἔτει 1860 ἐψηφίσθη τὸ 60 ἄρθρον τοῦ περὶ δασῶν Νόμου, ἔχων ὡς ἑξῆς·

«*Δάση κείμενα ἐπὶ ὑψωμάτων, ἅτινα, ὡς ἡ πεῖρα διδάσκει, προφυλάττουσιν ἀπὸ τῆς χαλάζης, δέον νὰ ἐκμεταλλεύωνται οὕτως, ὥστε διατηρούμενα πάντοτε ἀρκούντως πυκνά, νὰ δύνωνται διὰ τῆς πυκνότητός των ταύτης νὰ προφυλάττωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ἐπὶ μήκιστον χρόνον τὴν χώραν ἀπὸ τῶν χαλαζῶν*».

Καί τοι δὲ οἱ Ἑλβετοὶ ἐν γένει μέχρι τοῦ 1870 δὲν ἐσεβάσθησαν τόσον πολὺ τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Νόμου, οὐχ ἧττον ἀπέφευγον τὰς *ἐκ τοῦ Συστάδην τομάς*, δι' ὧν τὸ ἔδαφος ἀπογυμνοῦται καὶ ἐκτίθεται ἐντελῶς ἀπροστάτευτον εἰς τὴν βλαβερὰν ἐπιρροὴν πολλῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων, καὶ ἐποίουν χρῆσιν τῶν *Σποράδην τομῶν* πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν των. Ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1870 συνέβησαν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μούρης (Muri) πολλαὶ καταστρεπτικαὶ χάλαζαι, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸ κοινόν, τοὺς Γεωπονικοὺς συλλόγους καὶ τὴν Κυβέρνησιν, νὰ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχήν των καὶ ἐξετάσωσι μετὰ μείζονος ἐπιστασίας τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἔδωκαν γένεσιν εἰς τὰς χαλάζας ταύτας, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν αὗται ἐπέδρασαν.

Τὴν 29 Αὐγούστου 1874 τὸ προσωπικὸν τῶν δασῶν τῆς τοπαρχίας Ἀργοβίας (Argau) διετάχθη ἐγκυκλίως νὰ συλλέξῃ πάσας τὰς δυνατὰς πληροφορίας, ταυτοχρόνως δὲ νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἔρευναν πάντων τῶν φαινομένων τῶν συνοδευόντων τὰς χαλάζας. Τὰ ἐξαγόμενα τῶν δεκαετῶν τούτων παρατηρήσεων καὶ ἐρευνῶν (ἀπὸ τοῦ 1870—1880), συνοψίζονται εἰς τὰ ἑξῆς·

1. *Ἡ συχνότης τῶν χαλαζῶν εἶνε ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν.* Ἐλαττουμένης δηλονότι τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν αἱ χάλαζαι ἐπέρχονται συχνότεραι, αὐξανούσης δὲ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν καὶ αἱ χάλα-

ζαι γίνονται σπανιώτεραι. Καὶ ὄντως, κατὰ τὰς γενομένας παρατηρήσεις περιφερειά της καλυπτομένη κατὰ 40 $^0/_0$ τῆς ἐκτάσεώς της ὑπὸ δάσους ἐχαλαζοκοπήθη μόνον δίς, ἑτέρα δὲ καλυπτομένη ὑπὸ δκσῶν κατὰ 32 $^0/_0$ τῆς ἐκτάσεώς της, ἐχαλαζοκοπήθη ἑξάκις, καὶ τρίτη τις ἔχουσα μόνον 19 $^0/_0$ τῆς ἐκτάσεώς της δασοσκεπῆ, ἐχαλαζοκοπήθη δεκάκις. Ἐνταῦθα ὅμως ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι αἱ δύο χαλαζοκοπίαι τῆς τρίτης περιφερείας ἔσχον τρομερὰς διαστάσεις καὶ *προυξένησαν ζημίας ἄνω τῶν δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν.*

2. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων προκύπτει ὅτι *αἱ χάλαζαι δὲν ἐπεσκέφθησαν παντάπασι μέρη καὶ χωρία προστατευόμενα ὑπὸ πυκνοδένδρων δασῶν, ἀλλὰ περιωρίσθησαν εἰς τὰ γυμνὰ μέρη καὶ τὰ ἀραιόδενδρα δάση.*

3. *Αἱ χάλαζαι οὐδέποτε λαμβάνουσι τὴν γένεσίν των ὑπεράνω πεδιάδων, ἀλλὰ σχηματίζονται μόνον ἄνωθεν βαθειῶν καὶ καλλιεργουμένων κοιλάδων, ὅταν, μετὰ μακρὰν σειρὰν θερμῶν ἡμερῶν νέφη θυελλώδη προσεγγίσωσιν εἰς ὑψώματα ἐντελῶς γυμνὰ ἢ ὀλιγόδενδρα, ὑπὸ δὲ τῶν ἀντιθέτως ἢ πλαγίως πνεόντων ἀνέμων ὠθούμενα, φθάσωσιν ἄνωθεν τῶν εἰρημένων βαθειῶν καὶ θερμῶν κοιλάδων καὶ σταθῶσιν ἐκεῖ μετέωρα.*

4. *Οὐδέποτε σχηματίζεται χάλαζα ἐκ θυελλῶν διερχομένων διὰ πυκνῶν δασῶν ἐλατῶν καλυπτόντων τὰ ὑψώματα*· διότι αἱ γενόμεναι παρατηρήσεις ἐβεβαίωσαν ὅτι *ἡ πτῶσις κόκκων χαλάζης παύει εὐθύς, ἅμα ἡ θύελλα φθάσῃ ἄνωθεν δάσους ἐλατῶν, ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἅμα αἱ ὑπὸ τὸ ἐδάφιον 3 συνθῆκαι συνυπάρξωσιν ἐκ νέου. Αἱ δὲ τελειόταται τῶν χαλαζῶν διελύθησαν ἀμέσως ἅμα ἔφθασαν ὑπεράνω πυκνοῦ δάσους ἐλατῶν.* Ἔχον λοιπὸν δίκαιον οἱ πρόγονοί μας διδάσκοντες τὸν λαὸν ὅτι *τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων δάση εἶνε τειχέη ἀθανάτων.*

Πλεῖσται παρατηρήσεις βεβαιοῦσιν ὅτι τὰ δασοσκεπῆ ὑψώματα ἔχουσι τὴν δύναμιν τοῦ διασχίζειν τὴν χάλαζαν ἢ τοῦ ἀπωθεῖν αὐτὴν μακράν. Τὴν δὲ δύναμιν ταύτην ἔχουσιν οὐ μόνον τὰ μεγάλα καὶ ἐκτεταμένα δάση, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρᾶς ἐκτάσεως, ὅταν κεῖνται ἐπὶ τῶν δειράδων τῶν ὀρέων δι' ὧν διέρχονται αἱ χαλαζοφόροι θύελλαι.

5. *Αἱ χαλαζοκοπίαι ἄρχονται ἑκατοντάδας τινὰς μέτρων ἐκεῖθεν τοῦ μέρους ἔνθα αἱ ὑπὸ τὸ ἐδάφιον 3 συνθῆκαι πληροῦνται, καὶ ἀκολουθοῦσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀνέμου· τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὸ πλάτος τοῦ στομίου τῆς κοιλάδος, δι' οὗ ἡ χάλαζα ἐκβάλλει, ἐὰν τὸ στόμιον τοῦτο τύχῃ νὰ ἦτε γυμνὸν δένδρων· διότι ἂν τὸ στόμιον τύχῃ νὰ ἦτε δασοσκεπὲς ἀντὶ χαλάζης σχηματίζεται βροχή, ἥτις, ὡς γινώσκομεν, συνοδεύει συνήθως τὰς χαλάζας.* Ἔτι δὲ τὸ πλάτος τῶν χαλαζοκοπιῶν εἶνε κατὰ προσέγγισιν μόνον ἀνάλογον καὶ πρὸς τὰ ἐντὸς τῶν δρυμῶν κενά· διότι τῆς θυέλλης διερχομένης ἄνωθεν κενῶν ἡ ταχύτης τῆς κινήσεως αὐτῆς αὐξάνει δι' ἔλλειψιν προσκόμματος, ἐξ ἀνάγκης δὲ ἐπακολουθεῖ καὶ αὔξησις τοῦ πλάτους αὐτῆς.

6. *Νεαρὰ βραχύπρεμνα*[1] *δάση πλατυφύλλων δένδρων, ἀκαταρίστου πυκνότητος ἐπὶ ὑψωμάτων κείμενα, δὲν ἐπαρκοῦσιν ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἤδη σχηματισθεῖσαν χάλαζαν*· διότι ἡ πεῖρα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ χάλαζα διέρχεται ἀκωλύτως ὑπεράνω τῶν ἀραιῶν βραχυπρέμνων δασῶν· τοὐναντίον δὲ βεβαιοῦται ὑπὸ τῆς αὐτῆς πείρας ὅτι *δάσος ἐλατῶν καὶ ἑκατὸν μέτρων πλάτος ἐὰν ἔχῃ δύναται νὰ διαλύῃ τὴν χάλαζαν σχεδὸν ἐντελῶς.* Ἡ ἡλικία καθ' ἣν τὰ ἐξ ἐλάτης δάση ἀποκτῶσι τὴν χαλαζολυτικὴν ταύτην δύναμιν δὲν εἶνε μὲν ἀκριβῶς προσδιωρισμένη, οὐχ ἧττον ὑπάρχει ἀναντίρρητον, ὅτι μόνον τὸ ἐντελῶς πυκνωθὲν δάσος (τοῦθ' ὅπερ ἐπέρχεται συνήθως μεταξὺ τοῦ 10 καὶ 20 ἔτους τῆς ἡλικίας του) δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸ ἀνωτέρω ἀποτέλεσμα.

Τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων κείμενα μικτόπρεμνα ἐν οἷς ὑπερτεροῦσι μὲν τὰ ὑψίπρεμνα, τὸ δὲ ὑπὸ ταῦτα φυόμενον βραχύπρεμνον δάσος ἔχει ἄφθονα ἀναβλαστήματα φαίνεται ὅτι μετὰ παρέλευσιν 5—6 ἐτῶν προστατεύουσιν ἱκανῶς κατὰ τοῦ σχηματισμοῦ χαλάζης.

Τοὐλάχιστον παρετηρήθη, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἑπτὰ ἐτῶν ἀπὸ τῆς ὑλοτομίας σπανίως ἐπανελήφθησαν αἱ χάλαζαι, καὶ φαίνεται ὅτι *νεαρὰ πλατύφυλλα δάση ἐπιδρῶσι μᾶλλον ἐπὶ τῆς γενέσεως τῆς χαλάζης ἢ ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς ἤδη σχηματισθείσης*· ἔτι δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ὑπὸ ὑψηλῶν στελεχῶν εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς θυέλλης ἀντιτασσομένη ἀντίστασις εἶνε *ἀνάλογος τῆς πυκνότητος τοῦ δάσους*· διοτι ἡ πεῖρα βεβαιοῖ ὅτι τὴν πυκνοτέραν χάλαζαν κομίζουσιν αἱ θύελλαι αἱ διερχόμεναι διὰ γυμνῶν ἐκτάσεων· ἔτι δὲ αἱ δι' ἀρκιῶν δασῶν διερχόμεναι χάλαζαι συνοδεύονται πάντοτε ὑπὸ βροχῆς.

Ἀπεδείχθη ἄρα ἀναντιρρήτως, ὅτι τὰ δάση μόνον εἶνε τὸ μέσον ὅπερ ἠθέλησε

1 Ἐν τῇ Δασοκομίᾳ διακρίνομεν τρεῖς τινας κυρίους τύπους δασῶν.

α') Τὰ ὑ ψ ί π ρ ε μ ν α δ ά σ η (Hochwald γερμανιστὶ καὶ Futaie γαλλιστὶ) καὶ τοιαῦτα εἶνε τὰ προωρισμένα νὰ παραγάγωσι μεγάλων ὡσεπιτοπλέστων διαστάσεων δένδρα καὶ ξυλείαν ἐκλεκτήν. Κύριος χαρακτὴρ πάντων τῶν ὑψιπρέμνων εἶνε, ὅτι φύονται μόνον ἀπὸ τῶν σπερμάτων, εἶνε δηλ. σ π ε ρ μ ο φ υ ῆ.

β') Π ρ α χ ύ π ρ ε μ ν α (Niederwald τῶν Γερμανῶν καὶ Taillis simple τῶν Γάλλων) τὰ δάση ταῦτα εἶνε π ρ ε μ ν ο φ υ ῆ, τουτέστιν ἀναφύονται ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν γῆν ἀπομένοντος πρέμνου μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ στελέχους, τούτου δὲ ἕνεκα τὰ διὰ τὸν τύπον τοῦτον καταλληλα δένδρα εἶνε μόνον τὰ πλατύφυλλα, διοτι μόνον ταῦτα κοπτόμενα ἀναβλαστοῦσι μέχρι τινὸς ἡλικίας, ἥτις δὲν παρατείνεται πέραν τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἄρχονται δίδοντα σπέρματα γόνιμα· τὰ δάση ταῦτα παράγουσι κυρίως φλοιόν, διὰ τὴν βυρσοδεψικήν, καυσόξυλα καὶ ἄνθρακας, καὶ ὑλοτομοῦνται κατὰ βραχέα χρονικὰ διαστήματα.

γ') Μ ι κ τ ό π ρ ε μ ν α (Mittelwald γερμανιστὶ καὶ Taillis sous futaie ἢ Taillis composé τῶν Γάλλων)· τύπος παραχθεὶς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο προηγουμένων· εἶνε δὲ κυρίως βραχύπρεμνα δάση ἐν οἷς ἀφίνονται τινα δένδρα σπερμοφυῆ, προωρισμένα ὅπως ἀποκτήσωσι διαστάσεις μεγάλας, ἤτοι εἶνε μίγμα βραχυπρέμνων μεθ' ὑψιπρέμνων.

Πρόνοια ἐδημιούργησεν ἵνα δι' αὐτῶν προκαλῶνται καὶ κανονίζωνται αἱ βροχαί, προλαμβάνονται οἱ σχηματισμοὶ τῶν χειμάρρων καὶ αἱ ἀπὸ τούτων καταστροφαί, διασώζηται γονιμοποιῆται, καὶ διατηρῆται τὸ καθ' ἑκάστην εἰς τὴν θάλασσαν παρασυρόμενον γεωργικὸν ἔδαφος, ἀπωθῶνται αἱ καταστρεπτικαὶ χάλαζαι, καὶ συντηρῆται ἡ γεωργία. Τὸ ἔθνος ἡμῶν καυχᾶται ἐπὶ πολιτισμῷ καὶ ἐπὶ εὐγενεστάτῃ καταγωγῇ, δυστυχῶς ὅμως οὔτε τοὺς πατέρας αὐτοῦ ἐμιμήθη, οὔτε τὶ πράττουσι πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου βλέπει· οὕτω δὲ καθόσον ἀφορᾷ τὴν περὶ τῶν δασῶν μέριμναν ὑστεροῦμεν πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, μηδὲ τῶν ἐσχάτως ἀνεξαρτητοθέντων ἐξκιρουμένων. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι ὁ ἐπὶ τῇ καταγωγῇ ἡμῶν ἐγωισμὸς θὰ ἐμπνεύσῃ ἡμῖν τὴν νοημοσύνην καὶ τὸ θάρρος πρὸς πραγματοποίησιν μέτρων σωτηρίων ὑπὲρ τοῦ ἀνεπιστρεπτεὶ καθ' ἑκάστην καταστρεφομένου δασικοῦ ἡμῶν πλούτου, καὶ θὰ ἀναγκάσῃ ἡμᾶς νὰ ἐξέλθωμεν τῆς ἐνόχου ὀλιγωρίας δι' ἣν τοσοῦτον μᾶς κατηγοροῦσι καθ' ἑκάστην οἱ πεπολιτισμένοι λαοί, προβάλλοντες ἡμᾶς ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς τυχὸν τῶν δασῶν αὐτῶν ἀμελοῦντας.

Νικόλαος Χλωρός
Ἐπιθεωρητὴς τῶν δασῶν.

Ο ΚΥΑΝΟΣ*

ΚΔ'

Εἶνε μωρία ὅταν γίνεται συνοικέσιον καὶ ὄχι γάμος.

Καλῶς ποιῶν ὁ κ. Β*** δὲν μ' ἐκάλεσεν εἰς τοὺς γάμους τῆς ἀνεψιᾶς του. Μετὰ παρέλευσιν ὅμως ἓξ ἑβδομάδων ἔλαβον μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Κάσκωφ.

«*Ἀγαπητέ μοι Φράντζ*,

«Ἐνυμφεύθην, ὡς γνωρίζεις, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀναχωρῶ μετὰ τῆς συζύγου μου διὰ Πετρούπολιν, ὅπου θὰ ἐγκατασταθῶμεν ὁριστικῶς. Ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἰδῶ πρὸ τοῦ ταξειδίου. Εἶσαι ὁ τιμιώτερος ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισα, ἔχω δὲ ἀνάγκην τῆς ἐνταῦθα παρουσίας σου ἐπ' ὀλίγον.

«Μ' ὅλον ὅτι δὲν ἔχω μεγάλας ἀπαιτήσεις εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους σου, ὁπωσδήποτε δὲν δύνασαι ν' ἀρνηθῇς ὅτι σοῦ ἀπέδωκα μίαν σπουδαίαν ἐκδούλευσιν. Σ' ἐμπόδισα, δηλαδή, τοῦ νὰ νυμφευθῇς γυναῖκα μὴ ἀνταποκρινομένην πρὸς τὸν χαρακτῆρά σου. Λοιπὸν εἰς ἀνταμοιβὴν μὴ μοῦ ἀρ-

* Ἴδε σελ. 720.

νηθῇς καὶ σὺ τὴν χάριν τοῦ νὰ ἐμφανισθῇς παρ' ἐμοὶ αὔριον τὸ ἑσπέρας.

«Σὲ περιμένω εἰς τὰς ὀκτὼ ἵνα δειπνήσωμεν».

Κάσκωφ.

Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐννοήσω τὶ εἴδους ἐκδούλευσιν ἠδυνάμην νὰ παράσχω εἰς τὸν Ῥῶσον ὁπωσδήποτε ὤφειλον νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησίν του, ἐπομένως ἀνεχώρησα ἀμέσως καὶ τοι μὴ ἀνακλαβὼν ἀκόμη ὁλοτελῶς ἐκ τῶν σφοδρῶν συγκινήσεων, ἃς ὑπέστην.

Ὁ Κάσκωφ ἐφήρμοζε κατὰ γράμμα ὅλας τὰς ἐθιμοτυπίας τῶν δούλων του. Ὑπηρέται καὶ θυρωροὶ μὲ χρυσοπαρύφους στολὰς ὑπεδέχοντο τοὺς ἐπισκέπτας, οἵτινες πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐνέγραφον τὰ ὀνόματά των εἰς μέγα βιβλίον τοποθετημένον ἐπὶ τραπέζης ἐν τῷ προθαλάμῳ. Ἡ πανηγυρικὴ αὕτη διακόσμησις βεβαίως θὰ ἦτο μία τῶν εὐτυχιῶν τῆς Λύγούστας, τῆς ὁποίας αἱ ἀδυναμίαι ἦσαν τόσον γνωσταὶ εἰς τὸν Κάσκωφ.

Ὁ θυρωρὸς ἀκούσας τὸ ὄνομά μου μὲ εἰσήγαγεν ἀμέσως, ἄλλος δὲ ὑπηρέτης μὲ ὡδήγησεν ἀπὸ τῆς κλίμακος εἰς ἰδιαίτερον δωμάτιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασα διελθὼν πολλὰς αἰθούσας.

Ἐπεκράτει ἤδη τὸ πρῶτον φθινοπωρινὸν ψῦχος, ἐπομένως ἡ Λύγούστα, τὴν ὁποίαν ἀντίκρυσα εἰσελθών, ἐκάθητο ἐπὶ ἀνακλίντρου παρὰ τὴν ἑστίαν..... μόνη. Ἔλαμπε καὶ αὐτή, ὡς ἡ πυρά, ὑπὸ ἀνθηρότητος καὶ ἀδαμάντων ἐν τῷ μέσῳ νέφους πλουσίων τριχάπτων περιβαλλόντων τὸν τράχηλον καὶ τὸ στῆθός της. Ἐκ τοῦ πεφροντισμένου καὶ πολυτελοῦς τῆς ἐνδυμασίας ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἦτο πλέον ἡ γνωστὴ φιλάρεσκος δεσποινίς, ἀλλὰ γυνὴ τελεία ἐννοοῦσα νὰ ἐπιβάλῃ τὸ θάμβος καὶ τὸ θέλγητρον εἰς τὸν περὶ αὐτὴν κόσμον.

Ὦ! τῆς ἀνθρωπίνου ἀδυναμίας! Ἅμα ἡ γλυκεῖα καὶ διαπεραστικὴ ἐκείνη θερμότης περιέβαλε τὸ σῶμα μου, δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατηθῶ ἀπὸ τοῦ νὰ φρικιάσω ἐλαφρῶς καὶ νὰ ὁρμήσω διὰ τοῦ βλέμματος πρὸς τὴν Λύγούσταν. Ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμούς.

«Τί ἔχετε; εἶπε.

— Τίποτε!... Ὁ κ. Κάσκωφ μ' ἐζήτησε.

— Θὰ ἔλθῃ ἀμέσως. Καθήσατε».

Μοὶ ἔνευσε νὰ πλησιάσω, ὑποδεικνύουσα κάθισμα παρ' αὐτῇ, καὶ μ' ἐθεώρησε πρὸς στιγμὴν μετ' ἀμηχανίας.

«Ὁ σύζυγός μου σᾶς ἀγαπᾷ πολύ, εἶπε τέλος λκλοῦσα μετὰ φόβου καὶ ἀποφεύγουσα τὸ βλέμμα μου. — Τρέφει πρὸς ὑμᾶς τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν νομίζω ὅτι δὲν τρέφει διὰ κανένα ἄλλον. Δὲν εἶνε φιλοφρόνησις, τὴν ὁποίαν σᾶς ἀπευθύνω. Ὁ κ. Κάσκωφ νομίζει ὅτι θὰ προσθέσῃ πολὺ εἰς τὴν εὐτυχίαν του ἂν σᾶς προσελκύσῃ ὁριστικῶς παρ' αὐτῷ. Δὲν δύναται νὰ συνειθίσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μὴ σᾶς βλέπῃ πλέον καὶ εἶνε διατε-

θειμένος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ μέλλον σας ἂν θέλετε νὰ τὸν ἀκολουθήσητε εἰς Πετρούπολιν».

Ἔμεινα ἐνεός. Πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ Κάσκωφ μοὶ ἔκαμνε τὰς προτάσεις ταύτας καὶ πῶς ἡ Αὐγούστα ἐτόλμα νὰ μοὶ ὁμιλῇ περὶ τοιούτου ἀντικειμένου;—Ὅλαι αἱ σκέψεις αὗται ἐζωγραφοῦντο ἐν τῷ βλέμματι δι' οὗ προσέβλεπον ἐκείνην.

«Μὴ νομίσετε ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ νὰ ἔλθητε μεθ' ἡμῶν εἶνε ἰδική μου, ἐπανέλαβεν ἀπαντῶσα εἰς τὴν σιωπηλήν μου ἐρώτησιν. Τοὐναντίον, ἐγὼ ἀποφεύγω νὰ προφέρω τὸ ὄνομά σας· ὁ κ. Κάσκωφ, ἐκεῖνος ὁμιλεῖ περὶ ὑμῶν καθ' ἑκάστην. Ἐπὶ τέλους μὲ ἠνάγκασε, προσέξατε!, μὲ ἠνάγκασε νὰ σᾶς διαβιβάσω τὴν ἐπιθυμίαν του πρὶν ἢ ὁ ἴδιος σᾶς ἀνακοινώσῃ αὐτήν. Παρετήρησα ἤδη εἰς τὸν σύζυγόν μου ὅτι εἴχατε ἀποπαιθῇ τὰς προτάσεις τοῦ θείου μου καὶ ὅτι οὐδέποτε θὰ συγκατετίθεσθε νὰ μεταβάλητε στάδιον καὶ τόπον διαμονῆς. Ὑπέμεινε μεθ' ὅλα ταῦτα εἰς τὸ νὰ σᾶς ὁμιλήσω ἐκ μέρους του· δὲν ἠθέλησε δὲ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀναθέτων εἰς ἐμὲ τοιαύτην τινὰ ἐντολὴν μὲ ἔφερεν εἰς θέσιν πολὺ δύσκολον.

— Σᾶς ἐννοῶ, κυρία· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω διὰ τίνα λόγον ὁ σύζυγός σας μὲ θέλει πλησίον του.

— Καὶ εἰς ἐμὲ εἶνε ἀνεξήγητον. Οὐχ ἧττον ἡ πρὸς ὑμᾶς φιλία του ἐξηγεῖται.....

— Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ἐδεχόμην τὰς προτάσεις τοῦ συζύγου σας, ἂν συγκατένευον νὰ τὸν ἀκολουθήσω;....

— Θὰ τὸν ἐπληροῦτε χαρᾶς.

— Ἀλλ' ἡ θέσις ὑμῶν, ἥτις καθὰ λέγετε, εἶνε δύσκολος τὴν στιγμὴν ταύτην, θὰ καθίστατο πολὺ δυσκολωτέρα τότε.

Ἐδίσταζε.

«Σεῖς ἡ ἰδία τί θὰ ἐλέγατε ἂν ἐδεχόμην;

— Ἐγώ;....

— Σεῖς!»

Προσήλωσεν ἐπ' ἐμὲ ἓν τῶν καυστικῶν ἐκείνων βλεμμάτων, τῶν ὁποίων αὐτὴ μόνη ἐγνώριζε τὸ μυστήριον καὶ κλίνουσα πλησίον μου εἶπε διὰ φωνῆς τρεμούσης:

«Θὰ ἔλεγα.... ἐλθέ!»

Λαμπρὸν δάκρυ ὅπερ ἐκυλίετο ἐπί τινας στιγμὰς ἐντὸς τῶν ὀφθαλμῶν της, ἔπεσεν αἴφνης ἐπὶ τοῦ στήθους της.

Ἡ κίνησις αὕτη, τὸ βλέμμα, τὸ δάκρυ, διέφυγον αὐτομάτως τὴν κ. Κάσκωφ. Δὲν ἦσαν μεμελετημένα, ἐπομένως ἦσαν εὔγλωττα, φοβερά!....

Ἡ Αὐγούστα οὐχ ἧττον συνέτριψε τὸν τελευταῖον δεσμὸν ὅστις μὲ συνέδεε πρὸς αὐτὴν τὸ σέβας.

«Δύνασθε, εἶπον βραδέως, νὰ βεβαιώσητε ἐκ μέρους μου τὸν κ. Κάσκωφ ὅτι θὰ ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τὴν πρὸς ἐμὲ καλοκαγαθίαν του, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε θὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις του».

Ἡ Αὐγούστα ἀνέτρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐσπόγγισε τὰ ὄμματα.

«Ἆ! Πόσον σκληρῶς ἐξεδικήθητε! ἐστέναξεν—Ἰδέτε ἤδη τὴν δυστυχίαν μου!

— Τὴν δυστυχίαν σας; ἀπατᾶσθε!—Παίξατε μουσικὴν εἰς ἄνθρωπον πεινῶντα· θὰ σᾶς διώξῃ. Ἀφοῦ ὅμως φάγῃ καλῶς, τότε ὁ ἴδιος προσκαλεῖ τὸν μουσικόν. — Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς ὑμᾶς. Ἤδη ὅτε πλέον ἐκορέσθητε τιμῶν καὶ πολυτελείας, προσκαλεῖτε πτωχὸν ἐραστὴν ἵνα σᾶς ψάλῃ τὸν ἔρωτα. Στηρίζουσα τοὺς πόδας ἐπὶ παχέων ταπήτων καὶ τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ μαλακῶν προσκεφαλαίων, εὐχαρίστως θὰ ἐβλέπατε τρέχουσαν πρὸς ὑμᾶς τὴν ἁπλοϊκὴν φύσιν, τὴν ὁποίαν ἀπελακτίσατε. Ἀλλ' εἶνε ἀδύνατον.

— Εἶσθε εὐτυχὴς σεῖς ἀφοῦ δύνασθε νὰ διευθύνητε τὴν καρδίαν σας κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ λογικοῦ σας.

— Ὦ! Δὲν εἶνε δύσκολον. Ὅταν δὲν ἀγαπᾷ τις πλέον....

— Δὲν ἀγαπᾶτε πλέον; ἡ θλῖψις, βλέπω, παρέρχεται πολὺ ταχέως εἰς τοὺς ἄνδρας.

Τῇ ἔδειξα τότε κάτοπτρον ἐν τῷ ὁποίῳ ἐσωπτρίζετο καὶ τὸ ἰδικόν της καὶ τὸ ἰδικόν μου πρόσωπον. Ἡ ὠχρότης μου ἀπετέλει ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ῥοδόχρουν ἐκείνης ὄψιν. Ὅ,τι ἐγὼ ἀπώλεσα ἐκ τῆς ὑγείας μου προσετέθη εἰς τὴν ἀνθηρότητα τῆς Αὐγούστας.

—Ἂν δὲν αἰσθάνεσθε ὅτι ὁ ἔρως οὗτος ἐκλόνισε τὴν ὑπαρξίν μου ὁλόκληρον, δύνασθε τοὐλάχιστον νὰ βεβαιωθῆτε ἰδίοις ὄμμασιν ὅτι κατὰ τὸ μικρὸν τοῦτο διάστημα ἐγὼ ὑπέφερα ὅσα δὲν θὰ ὑποφέρετε σεῖς καθ' ὅλην σας τὴν ζωήν.—Ἡρὰ ὀλίγου ἀκόμη, ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο σᾶς ἠγάπων εἰσέτι. Ἤδη δὲν σᾶς ἀγαπῶ πλέον! Ἂν ἀμφιβάλλετε, δότε μοι τὴν χεῖρά σας. Ἰδέτε! Σεῖς ἡ ὁποία γνωρίζετε τόσον καλά....»

Μυστήριον τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας! Δι' ἐμὲ ἡ Αὐγούστα ἦτο πλέον γυνή, ὅπως ὅλαι αἱ γυναῖκες. Ὄχι! οὔτε τοῦτο. Ἦτο εἰκών, ἄγαλμα κήρινον. Οὔτε σκιά τις, οὔτε ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος!

—Τῷ ὄντι! εἶπεν ἀποσύρουσα βιαίως τὴν χεῖρα της. Δὲν μὲ ἀγαπᾶτε πλέον.

— Τὸ πνεῦμα μου ἰάθη ὁλοτελῶς. Ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν κατάπτωσιν τῆς ὑγείας μου ἂς μεριμνήσῃ ὁ ἰατρός».

Ἡ ἀποθάρρυνσις μ' ἐξεμηδένιζεν.

Εὐτυχὴς ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ἤνοιξε ποτὲ τὴν καρδίαν του ἵν' ἀποθέσῃ ἐντὸς αὐτῆς φίλην μορφὴν καὶ δὲν εἶδε τὸ πεφιλημένον πρόσωπον ἐπιδεικνύον κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ χωρισμοῦ μορφασμὸν ἀντὶ φυσιογνωμίας.

Εἰσῆλθεν αἴφνης ὁ κ. Κάσκωφ.

«Τὸ φαγητόν! εἶπε πρὸς τὸν ὑπηρέτην, ὅστις τὸν ἠκολούθει, καὶ εἶτα στρεφόμενος πρὸς ἐμὲ —'Αποποιεῖσθε λοιπόν; .... Τὸ προεμάντευον. 'Οπωσδήποτε ἀπόψε δὲν θὰ μᾶς φύγετε».

'Αφοῦ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὑποφέρω οὔτε μᾶλλον οὔτε ἧττον ἐν τῷ οἴκῳ ἐκείνῳ, ἐδέχθην καὶ προσέφερα τὸν βραχιονά μου εἰς τὴν κυρίαν. Εἴθηκεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν χεῖρά της μὲ κίνημα ὀργῆς.

«Ὑπηρετούμεθα ὑπὸ 'Ρώσων, οἵτινες δὲν ἐννοοῦν οὔτε λέξιν γαλλικήν, εἶπεν ὁ σύζυγός της.—Αὐτὸ εἶν' εὐχάριστον προκειμένου νὰ συνδιαλεχθῶμεν ὅλως διόλου ἐμπιστευτικῶς. Στοιχηματίζω ὅτι δὲν μετανοεῖτε διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπίσκεψίν σας. 'Εχωρίσθημεν ἀφ' ὑμῶν πολὺ ἀποτόμως καὶ ὑπῆρχε ἀνάγκη νὰ ἐπανίδωμεν ἀλλήλους. Ηρέπει νὰ ἦνέ τις καλὰ συνεννοημένος ὅταν πρόκειται νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ παντός.—Λοιπὸν φίλε μου δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς Ρωσίαν; Προτιμᾶτε νὰ μένετε ἐδῶ, νὰ νυμφευθῆτε ἴσως....

— Δὲν πρόκειται νὰ νυμφευθῶ.

— Καὶ ἔχετε δίκαιον! Εἶνε τόσῳ δύσκολον νὰ εὕρῃ τις γυναῖκα ὅταν ἦνε εἴκοσι χρόνων.... Εἰς τὴν ἡλικίαν μου διαφέρει· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατέχει τις θέσιν ἀνωτέραν τῆς ἰδικῆς σας, αἱ δὲ γυναῖκες.... φρονίμως κρίνουσαι τὰ συμφέροντά των, ζητοῦσιν ὅταν ὑπανδρεύωνται θέσιν μᾶλλον ἢ σύζυγον.

'Η Αὐγούστα ἤνοιξε τὸ στόμα ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς κατηγορίας ταύτης, ἀλλ' ὁ Κάσκωφ ἐξηκολούθησε χωρὶς νὰ τῇ δώσῃ καιρὸν νὰ τὸν διακόψῃ.

«Κατ' ἀρχάς, εἶνε ἡ ἀλήθεια, ρεμβάζουν ὀλίγον εἰς ἔρωτα· ἀλλ' ἐφ' ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὸν αἰώνιον δεσμόν, σκέπτονται βασιμώτερον. Ὅσαι ἔχουσι γονεῖς αὐστηροὺς κλαίουσιν ὀλίγον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους προσφέρονται θύματα τῆς ἐπιμονῆς τῶν γονέων, ἐνῷ ἐνδομύχως εἶνε εὐτυχεῖς διὰ τὴν πρόφασιν ταύτην πρὸς ἀπόκρυψιν τῆς ἐπιθυμίας πλούτου καὶ ἡμῶν. Ὅσαι ἔχουσι γονεῖς συγκαταβατικοὺς παίζουσι πρὸς ἑαυτὰς μικράν τινα κωμῳδίαν, τῆς ὁποίας ἡ λύσις εἶνε γνωστὴ ἐκ τῶν προτέρων.

— Βλέπω, κύριε, εἶπεν ἡ Αὐγούστα μετὰ μειδιάματος πανούργου, ὅτι δὲν πιστεύετε νὰ ὑπάρχωσι κόραι ἀγαπῶσαι.

— Μὲ συγχωρεῖτε! Δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλ' εἶνε τόσον ὀλίγαι ὥστε δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ γίνεται λόγος δι' αὐτάς. Μᾶς παραδέχονται λοιπὸν ἡμᾶς τοὺς προχωρημένους εὐκολώτερον ἀπὸ τοὺς νεκνίας· καὶ δικαίως, διότι ἔχομεν πολὺ ὀλιγωτέρας ἀπαιτήσεις. Δὲν ζητοῦμεν τὴν ἄκραν τελειότητα ἐν τῷ συζύγῳ. Ὑποθέτομεν ὅτι ἔχει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, ὅσα οἱ γονεῖς μᾶς ἀπαριθμοῦσι καὶ δὲν προβαίνομεν εἰς τὴν ἀδιακρισίαν τοῦ νὰ ζητήσωμεν τὴν διὰ πραγμάτων βεβαίωσιν αὐτῶν. Δὲν ἀπαιτοῦμεν τὸν ἔρωτα ἐκ μέρους τῶν μαγευτικῶν τούτων πλασμάτων, τὰ

ὁποῖα οὐχ ἧττον θεωροῦσι καθῆκον νὰ μᾶς λέγωσιν ἐνίοτε ὅτι μᾶς ἀγαπῶσιν».

'Η Αὐγούστα ἦτο καταπόρφυρος.

«Ἐνῷ σεῖς, κύριοι νεανίαι, οἵτινες δίδετε τὴν καρδίαν καὶ τὴν νεότητά σας, ἀπαιτεῖται οὐ μόνον τὴν νεότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν. Αὐτὸ ὅμως εἶνε δύσκολον νὰ εὑρεθῇ.. Ἂν ἐνυμφευόμην κ' ἐγὼ εἰς τὴν ἡλικίαν της θὰ ἐζήτουν ἴσως ἐπὶ πολὺ τὴν σύντροφον τοῦ βίου μου.

— Καὶ δὲν θὰ μ' ἐπέρνατε ἀναμφιβόλως.

— Ὄχι, Κυρία, διότι δὲν εἴχατε ἀκόμη γεννηθῇ, εἶπε χαριεντιζόμενος ὁ Κάσκωφ.

— Δὲν ἔχετε τίποτε ἄλλο νὰ εἰπῆτε; ὑπέλαβεν ἡ Αὐγούστα παρωργισμένη διὰ τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἔπαιζεν.

— Ὦ, ὄχι, ὡραία μου κυρία! ἀπεκρίθη ὁ Κάσκωφ.—Ὀφείλω μόνον νὰ δώσω ἐξηγήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ διαβήματος εἰς ὃ προεκάλεσα τὸν Φράντζ, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ σεῖς ἐνδιαφέρεσθε. Ἐξακολουθῶ λοιπόν.

«Εἰς τὴν ἡλικίαν μας, καθὼς εἶπον, εἶνε ἀληθὲς ὅτι δὲν ζητοῦμεν.... τὸ ὅλον, ἀλλ' ἐπίσης εἶνε ἀληθὲς ὅτι προσπαθοῦμεν ν' ἀποφύγωμεν κάτι τι: τὸ γελοῖον.— Ὑπάρχουσι πρόσωπα, τὰ ὁποῖα καὶ περὶ τούτου ἀκόμη ἀδιαφοροῦσιν. Ἐγὼ ὅμως δὲν εἶμαι τοιοῦτος.

— Τί θέλετε, λοιπόν, νὰ εἰπῆτε, κύριε; ὅτι εἶσθε.... ζηλότυπος!

— Ὄχι ζηλότυπος, ἀλλὰ φρόνιμος.... Κάποια κακῆς διαγωγῆς κυρία διέδωκε τὸ ἀξίωμα ὅτι αἱ κιγκλίδες καὶ προφυλάξεις εἶνε πράγματα περιττὰ ὅταν θέλῃ ἡ γυνή. Ἐν τούτοις ὅσοι δεσμῶνται καὶ ἂν δραπετεύωσιν, ὑπάρχουσι πολλοὶ περισσότεροι οἵτινες δὲν κατορθώνουσι τοῦτο.

— Ἐννοεῖτε, λοιπόν, νὰ μὲ φυλακίσετε;

— Θεὸς φυλάξοι! Τοὐναντίον μάλιστα πρέπει νὰ ζῆτε ἐν πλήρει φωτί. Ἔχω ἀνάγκην γυναικὸς διὰ τὸν κόσμον, διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν πολὺ περισσότερον ἢ δι' ἐμὲ αὐτόν, ὥστε δὲν δμιλῶ εἰμὴ περὶ ἄλλου τινὸς μέτρου, τὸ ὁποῖον εἶνε καλλίτερον τῶν κατασκόπων καὶ τῶν κιγκλίδων.

— Τί μέτρον, κύριε;

— Τὴν βεβαιότητα, ἣν ἀποκτᾷ ἡ γυνὴ ὅτι ὅσον καὶ ἂν στενάζῃ ἐν τῇ μοναξίᾳ, χάνει ἀδίκως τὸν κόπον της, διότι κανεὶς τίμιος ἄνθρωπος, ἄνθρωπος ἔχων καρδίαν δὲν θὰ σπεύσῃ νὰ τὴν παρηγορήσῃ».

Ἐπρόφερε τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις δι' ὕφους παγετώδους. 'Η κυρία Κάσκωφ προσεπάθησεν ἀμέσως νὰ ἐγερθῇ καὶ ἀποχωρήσῃ τῆς τραπέζης, ἀλλ' ὁ 'Ρῶσος δι' ἑνὸς βλέμματος τὴν καθήλωσεν εἰς τὴν θέσιν της. Οὐδέποτε ἡ ὑπερηφάνεια τῆς Αὐγούστας ἔλαβε τραχύτερον κτύπημα. 'Ο δεσπότης, ὃν ἐξελέξατο αὐτὴ δι' ἑαυτήν, τὴν συνέτριβεν ὑπὸ τοὺς πόδας του. Εἶχεν ἐπιθυμήσει νὰ ζήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ, λοιπόν, διὰ τὸν κόσμον θὰ ἦτο βασίλισσα· ἐν τῷ οἴκῳ εὐπειθὴς δούλη.

«Σᾶς εὐχαριστῶ, Φράντζ, εἶπεν ὁ Κάσκωφ, τεἰνων μοι τὴν χεῖρα.— Εἶχον πεποίθησιν εἰς ὑμᾶς ὥστε νὰ σᾶς ἐμπιστευθῶ τὴν τιμήν μου ἐπὶ πέντε λεπτά. Ἐλπίζω δὲ ὅτι ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ὀφείλομεν τὴν οἰκιακήν μας εὐδαιμονίαν. —Σεῖς δὲ, κυρία μου λάβετε τὴν ἀπόφασίν σας ὡς γυνὴ πνευματώδης, καὶ σᾶς βεβαιῶ ὅτι ἡ δεσποτεία μου οὐδέποτε θὰ σᾶς γείνῃ ἐπαισθητή».

Ἡ Αὐγούστα ἠγέρθη. Ὁ σύζυγός της ἐφίλησε τὴν χεῖρά της, ὡς ἂν εἶχε λαλήσει περὶ τῶν χαριεστέρων πραγμάτων. Εἰσήλθομεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἔνθα μᾶς περιέμενεν ὁ καφές.

Ὁ Κάσκωφ, ὅστις οὐδαμῶς εἶχε συγκινηθῇ ὡμίλησε περὶ διαφόρων ἄλλων ἀντικειμένων. Ἡ Αὐγούστα ἦτο ἐξουθενωμένη. Λίαν ὀλίγαι αὗται στιγμαὶ τῇ ἐπροξένησαν περισσότερον πόνον ἢ ὅσον ὅλος ὁ καιρὸς τοῦ ἔρωτός μας.

Μετ' ὀλίγον τοὺς ἀπεχαιρέτησα.

«Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ πάλιν, εἶπεν ὁ Κάσκωφ προπέμπων με.— Τί νὰ σᾶς εἰπῶ! Ἂν ἤμην βασιλεὺς θὰ περιώριζα ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅσους εὕρισκα νὰ σᾶς ὁμοιάζουν εἰς μίαν ἔρημον νῆσον διὰ νὰ σχηματίσω λαὸν ἰδιαίτερον ὅστις θὰ μοι ἐχορήγει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὰ μέσα ἵνα καθαρίζω τὰς φυλὰς τῆς γῆς.

ΚΒ'

Ἡ φιλία μόνη ἀναπληροῖ πᾶν ἄλλο αἴσθημα.

Ἡ Ὀλίψις, τὴν ὁποίαν ὑπέστην ὅτε ἠσθάνθην τὸ πρῶτον ὅτι χάνω τὴν Αὐγούσταν εἶχεν ἤδη ἱκανῶς ἐξασθενίσῃ τὸ σῶμά μου ὥστε νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ ἀνθέξῃ κατὰ τῆς νέας ταύτης συγκινήσεως. Πυρετός, ἐφιάλτης μακρὰ τέλος ἀσθένεια ἐπηκολούθησεν. Ἡ μήτηρ μου δὲν ἐγκατέλειψε τὸ προσκεφάλαιόν μου, βοηθουμένη μόνον ὑπὸ μιᾶς ὑπηρετρίας ὅσάκις αἱ δυνάμεις αὐτῆς ἐξηντλοῦντο. Ἅμα ἐπανελθόντες ἐκ Πολωνίας ὁ κόμης καὶ ἡ Ρενὲ ἀμέσως μετέβησαν παρ' ἐμοὶ καὶ ἔμειναν ἐν τῇ ἐπαύλει ἀνακουφίζοντες τὴν μητέρα μου.

Εἶμαι νέος, καί τοι δὲ κεκμηκὼς καὶ συντετριμμένος κατώρθωσα νὰ κρατηθῶ ἐν τῇ ζωῇ· ἡ φιλία πρὸ παντὸς μ' ἐζωογόνησεν. Ἐξηρχόμην στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ προσφιλοῦς κόμητος. Οὐδέποτε ὅμως ἀνέκτησα ὁλοσχερῶς τὰς προτέρας δυνάμεις. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνηρχόμην τὴν μικρὰν κλίμακα, ἥτις ὡδήγει εἰς τὸ δωμάτιόν μου ἀπὸ τοῦ ἰσογείου πατώματος. Ἐνόμιζον ὅτι ζῶ κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον

Ἀνέλαβον μετ' ὀλίγον ἀρκετὰ ὥστε νὰ μεταβαίνω καθ' ἑκάστην εἰς τὴν πόλιν καὶ καὶ ἀπαλλάσσω τοὺς φίλους μου τῆς ἀνίας τοῦ νὰ διαμένωσιν

εἰς τὴν ἔπαυλιν· δὲν δύναται δὲ νὰ φαντασθῇ τις ὁποίας στοργῆς ἀντικείμενον ἐγενόμην παρ' αὐτοῖς. Μεταξὺ τοῦ Μαξίνσκη καὶ τῆς Ρενὲ ἐτοποθετεῖτο μικρόν τι ἐδώλιον, τὸ ὁποῖον μὲ περιέμενε πάντοτε καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόνος ἐγὼ ἐκαθήμην. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἔρριπτον εἴτε τὸ κάνιστρον τῆς ἐργατίας τῆς Ρενέ, εἴτε βιβλίον τι ἢ εἰκόνα εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύνανται κανεὶς νὰ τὸ καταλάβῃ.

Εἴμεθα καὶ οἱ τρεῖς μουσικοὶ καὶ σχεδὸν πάντοτε ὁ εἷς ἔπαιζεν ἀγαπητόν τινα ἦχον, ἐνῷ οἱ δύο ἄλλοι τὸν ἤκουον ὀνειροπολοῦντες, ἄλλοτε ἀνεγινώσκομεν σταματῶντες συχνάκις, ἵνα ἀνακοινώσωμεν ἀλλήλοις τὰς ἐντυπώσεις καὶ κρίσεις ἡμῶν. Πολλάκις περιωριζόμεθα εἰς συνομιλίας. Κατὰ τὰς τοιαύτας ἑσπέρας ἐλησμονούμεθα. Ἡ βελόνη ταχέως διέτρεχε τὰς ὥρας ἐπὶ τοῦ ὡρολογίου καὶ ἀπεχωριζόμεθα πολὺ ἀργὰ ἀγαπῶντες ἀλλήλους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον.

Ἐφοιτῶμεν καὶ εἰς τὸ θέατρον. Ὁ κόμης εἶχεν ἐνοικιάσει μικρὸν θεωρεῖον διὰ τρεῖς μόνον θέσεις. Τὸ ἐξέλεξεν ἐπίτηδες ὥστε νὰ μὴ ἀναγκάζηται νὰ προσκαλῇ ἐνοχλητικοὺς φίλους. Τὸ θεωρεῖον ἔκειτο ἐν τῇ σκιᾷ ἵνα μὴ ἐπιδείκνυται πολὺ ἡ Ρενέ. «Λυτὸς ὁ κόσμος μοι φαίνεται ὅτι μοὶ ἀφαιρεῖ μέρος αὐτῆς, τὴν καταβιβρώσκει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν», ἔλεγεν ὁ Μαξίνσκης.

Ποσάκις λαμβάνων τὰς χεῖράς των καὶ σφίγγων αὐτὰς ἐντὸς τῶν ἰδικῶν μου ἐψιθύριζα πρὸς ἀμφοτέρους «σ' ἀγαπῶ!»— Ἐκεῖνοι ἐνθουσιάζοντο μὲ τὴν λέξιν ταύτην. Τῇ ἀληθείᾳ ὅμως ἦσαν τόσον ἡνωμένοι ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὥστε μοὶ ἐφαίνετο φυσικώτατον τὸ νὰ ὁμιλῶ καὶ πρὸς τοὺς δύο ὁμοῦ ὡς πρὸς ἕν καὶ μόνον πρόσωπον Ἐνὶ λόγῳ τοσούτῳ ἐξωραΐζον τὰς ἡμέρας μου, ὥστε ἠδυνάμην ἀκόμη νὰ ζήσω καὶ νὰ ζήσω εὐτυχής.

Οὐδέποτε ἀνεκοίνωσα οὔτε εἰς τὴν Ρενὲ οὔτε εἰς τὸν κόμητα τὴν μετὰ τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίας Κάσκωφ συνέντευξίν μου. Ἐκεῖνοι δ' ἐξ ἑτέρου ἀπειράκρυνον πᾶν ἀντικείμενον συνομιλίας δυνάμενον νὰ μοὶ ἀναπολήσῃ τὴν Αὐγούσταν.

Ἡ ζωή μας διέρρεε τοσούτῳ γλυκεῖα, ὥστε οἱ ἀδιάφοροι θεατκί, οἵτινες τυχαίως διέβλεπον τὸ ἡμέτερον σύμπλεγμα δὲν ἠννόουν πῶς κατορθώσκμεν νὰ ἤμεθα τόσῳ εὐτυχεῖς.

Δὲν ἠννόουν!....

Ἐντεῦθεν λήγει τὸ χειρόγραφον τοῦ Φράντζ Τίλμαν. Τὰ περικιτέρω ἐγράφησαν ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἐχορήγησεν ὁ κόμης καὶ ἡ κόμησσα Μαξίνσκη.

ΚΓ'

Οὐδεμία εὐτυχία πλήρης. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν εὑρίσκει τὴν δυστυχίαν περὶ ἑαυτόν, τὴν ζητεῖ ἐν ἑαυτῷ, ἕως οὗ τὴν εὕρῃ.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἑορτῆς δοθείσης ὑπὸ τοῦ κόμητος καὶ τῆς κομήσσης, ὁ Φράντζ, ἐλθὼν κατὰ τὴν συνήθη ὥραν, εὗρε τὴν Ῥενὲ τεθλιμμένην καὶ παρετήρησεν ἴχνη δακρύων εἰς τὰ ὄμματά της. Ὁ Μαξίνσκης ἀφοῦ ἔσφιξε τρυφερῶς τὴν χεῖρα τοῦ φίλου του ἐβυθίσθη ἐντὸς ἀνακλίντρου καὶ διὰ πρώτην φορὰν παγερὰ σιωπὴ ἐπεκράτησε μεταξύ των.

«Ὄχι! εἶνε ἀδύνατον ἀνέκρεξεν ἐπὶ τέλους ὁ Μαξίνσκης· ὅταν κρύπτωμεν μίκν ἰδέαν ὀχληρὰν αὐξάνομεν κατὰ μίαν ἀκόμη τὰς θλίψεις ὅσας παρέχει».

Εἶτα γονυπετῶν πρὸ τῆς Ῥενέ.

— Μὴ καταστρέφωμεν τὴν εὐτυχίαν μας, ἀγάπη μου! Ἂς τὴν διατηρήσωμεν τοὐναντίον διὰ παντὸς μέσου. Ὦ! νὰ μὴ ἐπανίδω πλέον δάκρυα εἰς τὰ βλέφαρά σου!... Ὅσα ἔρρευσαν ἤδη σήμερον ἂς ἦνε τὰ πρῶτα καὶ τελευταῖα!—Συγχώρησέ με, εἶπε φιλῶν τὰς ταινίας τοῦ φορέματός της.— Ἡ ζηλοτυπία μου εἶνε ἀθεράπευτος. Ἐπάλαισα κατ' αὐτῆς μὲ ὅλας μου τὰς δυνάμεις. Ἀδύνατον ν' ἀπαλλαγῶ! Ζηλεύω τὸν τάπητα, τὸν ὁποῖον θωπεύει τὸ φόρεμά σου, τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέεις... Ὑποφέρω ἐγώ, κλαίω! Τὴν ζηλοτυπίκν ταύτην δὲν πρέπει νὰ θεωρῇς ἐλάττωμα. Ὅταν ὁ ἔρως κυριεύει θερμὴν καρδίκν, ἐκχειλίζει παταχόθεν· δίδει ποίησιν, παραφοράν, μέθην, ζωὴν εἰς τὴν εὐαισθησίαν.—Συγχώρησέ με.

Εἶτα ὁ Μαξίνσκης ἦλθε πλησίον τοῦ Φράντζ καὶ τῷ ἐπρότεινε νὰ πωλήσῃ ἢ ἐνοικιάσῃ τὰ κτήματά του καὶ ἀναχωρήσῃ μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ κόμης καὶ ἡ κόμησσα ἐπεθύμουν νὰ ταξειδεύσωσι μακράν, πολὺ μακράν. Ἡ ζωή, ὅπως ἐκεῖνοι τὴν ἐφαντάζοντο ἦτο ἀδύνατος ἐν ᾧ τόπῳ εὑρίσκοντο. Ὅ,τι συνέβη χθὲς θὰ συνέβαινε καὶ τὴν ἐπαύριον καὶ πάντοτε. Εἰς πᾶσαν στιγμὴν νέαι θ' ἀνεφαίνοντο λύπαι. Ἔπρεπε νὰ δοθῇ μία λύσις, ἀπότομος καὶ ἀποφασιστικὴ εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο.—Οἱ τρεῖς φίλοι ἦσαν ἀνεξάρτητοι, μὴ ἔχοντες οὐδενὸς ἀνάγκην. Τὸ καλλίτερον θὰ ἦτο, λοιπόν, νὰ φύγωσι, νὰ πήξωσιν ἀλλαχοῦ τὴν σκηνήν των, καὶ ἅμα ἠνοχλοῦντο πάλιν ν' ἀπομακρύνωνται τῶν ἀνοήτων.

Τί εἶχε λοιπὸν συμβῇ;

Ὁ κόσμος ἐν γένει ἔχει περισσοτέραν βλακείκν ἢ καρδίαν. Πολλάκις δὲν ἐννοεῖ τί ἐστι καλόν· προκειμένου δὲ περὶ αἰσθημάτων, ὅσα δὲν δύναται νὰ τὰ ἐξηγήσῃ, τὰ ἐκφαυλίζει, τὰ διασύρει.

Ὁ κόμης προσεπάθησε νὰ κρύψῃ ἀπὸ τὸν Τίλμαν τὸ αἴτιον τῆς τοιαύτης ταραχῆς, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ μυστικὸν μεταξύ των. — Τὴν προτεραίαν εἰς τὸν χορὸν ἠκούσθη ὅτι ὁ Φράντζ ἦτο ἐραστὴς τῆς Ῥενέ. Ἄτιμον! Πλὴν τί νὰ γείνῃ; Νὰ φονεύσῃ τις τοὺς εἰπόντας; Ἦσαν γυναῖκες ἢ ἄνδρες τῶν γυναικῶν εὐτελέστεροι. Ἑκατὸν ἄλλως πρόσωπα τὸ ἐπανελάμβανον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν τριῶν φίλων. Ὁ Φράντζ ἐπρότεινε ν' ἀπομακρυνθῇ αὐτός. Μόνον φάρμακον ὑπῆρχε τοῦτο, ἀλλ' ὁ Μαξίνσκης οὔτε λόγον ἤθελε ν' ἀκούσῃ περὶ χωρισμοῦ. Πῶς ἠδύνατο νὰ ἦνε εὐτυχὴς ἄνευ τοῦ Φράντζ, τοῦ δημιουργοῦ τῆς εὐτυχίας του.

«Καὶ τῶν δύο μας αἱ καρδίαι συναντῶνται εἰς τὴν ἰδικήν σου, ἔλεγεν. Ἡ ἕνωσίς μας ὑπῆρξε διπλῆ. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοιαύτη χάρις δὲν ἀπαντᾶται παρὰ μόνον εἰς ἡμᾶς, πρέπει νὰ τὴν καταστρέψωμεν;.... Ὄχι! Τί μᾶς μέλει διὰ τὸν κόσμον;.... Ἐγὼ μόνος δικαιοῦμαι νὰ κρίνω τί συμβαίνει μεταξὺ τῆς γυναικός μου καὶ σοῦ».

Κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὑπηρέτης ἀνήγγειλεν εἰς τὸν κόμητα ὅτι γυνὴ ἄγνωστος ἐλθοῦσα ἐκ τῶν περιχώρων ἐζήτει νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτὸν ἰδιαιτέρως περὶ πραγμάτων κατεπειγόντων, ὡς ἔλεγεν.

Ἡ Ῥενὲ καὶ ὁ Φράντζ εἶπον εἰς τὸν κόμητα νὰ δεχθῇ τὴν χωρικὴν γυναῖκα ἵνα μάθῃ περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Ὁ Μαξίνσκης διέταξε νὰ τὴν εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ γραφεῖόν του ὅπου εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον.

«Κύριε, εἶπεν ἡ ἄγνωστος γυνὴ διὰ μειλιχίου ὕφους διολισθαίνουσα ἐγγύτατα τοῦ κόμητος, ἐσκέφθην ἐπὶ πολὺ πρὶν ἔλθω ἐνταῦθα ἂν ὤφειλον νὰ προβῶ εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο διάβημα. Ὁ σύζυγός μου κ' ἐγὼ δὲν συνειθίζομεν νὰ ἐπεμβαίνωμεν εἰς ξένας ὑποθέσεις ἀλλὰ θεωροῦμεν καθῆκον νὰ γινώμεθα ὠφέλιμοι εἰς τοὺς πλησίον μας. Δὲν μὲ γνωρίζετε, κύριε· ἀλλ' ἐγὼ γνωρίζω καλῶς τὴν κυρίκν κόμησσαν, πρώην δεσποινίδα Ρενὲ B***. Εἶμαι ἡ κυρία Τοκέν. Ὁ Δοὺξ B*** κατῴκησε τὸ τελευταῖον ἔτος εἰς μίκν πτέρυγα τῆς ἐπαύλεως, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἡμεῖς ἐνοικιασμένην, συνεπείᾳ τούτου γνωρίζω περιστατικά τινα τὰ ὁποῖα σᾶς ἀφορῶσι καὶ τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ἠδύνατο ποτὲ νὰ φαντασθῇ....

— Κυρία, εἶπεν αὐστηρῶς ὁ Μαξίνσκης, οὐδεμίαν σημασίαν δίδω εἰς ὅ,τι γνωρίζουσιν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ ἐπαύλεων περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς ἐμὲ πραγμάτων».

Ἠγέρθη καὶ ἐχαιρέτισε τὴν σύζυγον τοῦ ἐνοικιαστοῦ ἵνα τὴν ἀποπέμψῃ·

— Τῇ ἀληθείᾳ, κύριε, εἶπεν ἡ κυρία Τοκέν, χωρὶς νὰ κινηθῇ ἐκ τῆς θέσεώς της, φαίνεται ὡς νὰ φοβεῖσθε νὰ μὲ ἀκούσητε.

— Ἂν ἦσθε ἀνὴρ θὰ σᾶς εἶχα ἤδη παρακαλέσῃ ν' ἀφίσητε τὴν θέσιν αὐτὴν ἐκ τῆς ὁποίας δυσκολεύεσθε νὰ ἐγερθῆτε.

— Κύριε κόμη, εἶπε χωρὶς νὰ κλονισθῇ τὸ παράπαν, ἐπρόκειτο νὰ σᾶς ἔδω ἐκλαμβάνοντα τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν· οἱ ἄνδρες δὲν θέλουν ποτὲ οὔτε νὰ μάθουν οὔτε νὰ πιστεύουν εἰς τίποτε. Εἶμαι εἰς θέσιν ν' ἀπο

δείξω τὰ λεγόμενά μου· ἄνευ τούτου δὲν θὰ ἠρχόμην νὰ σᾶς ἐνοχλήσω, καὶ ἂν τὸ χριστιανικὸν καθῆκον δὲν μὲ ἠνάγκαζε νὰ ὁμιλήσω πιστεύσατε ὅτι θὰ εἶχα ἤδη ἀναχωρήσει. Ἀλλ' ἐσυμβουλεύθην τὸν κ. Ἐφημέριον ἀφοῦ τῷ ἐνεπιστεύθημεν τὸ πᾶν καὶ ἐγὼ καὶ ἡ μάρτυς, τὴν ὁποίαν ἔχω, μία κόρη ἀρίστων ἠθῶν. Ὁ κ. Ἐφημέριος μᾶς εἶπε λοιπόν, ὅτι ἂν ὁ κ. κόμης ὑπέσχετο νὰ μὴ κάμῃ σκάνδαλον, ἂν ὑπέσχετο νὰ συγχωρήσῃ, ἔπρεπε νὰ τὸν εἰδοποιήσωμεν, διότι ἔχομεν καθῆκον νὰ κτυπῶμεν τὸ κακόν.

Ὁ Μαξίνσκης ἐκινήθη ὡσεὶ θέλων νὰ κρημνίσῃ ἔξω τὴν γυναῖκα ἐκείνην· ἡ κυρία Τοκὲν ἐξηκολούθησεν.

«Ἅμα ἡ ὑπόληψις τῶν ἀνθρώπων προσβληθῇ ἅπαξ καὶ ὑπάρχουν ἀποδείξεις πολλαὶ περὶ τούτου ματαίως προσπαθοῦσι πλέον νὰ φανῶσιν ἀνώτεροι τῶν ὑπονοιῶν, ἡ δυσφημία μένει».

Ὁ Μαξίνσκης μόλις συνεῖχε τὴν ὀργήν. Φρικτὴ πάλη συνεκροτεῖτο ἐν τῇ ψυχῇ του. Μεθ' ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν τῆς ἀξιοπρεπείας του, ἐπεθύμει ἤδη νὰ μάθῃ τί ἐπρόκειτο νὰ εἴπῃ ἡ κυρία Τοκέν, ἔστω καὶ διὰ νὰ τῇ ἐπιβάλῃ σιωπήν.

«Τίνος δὲ ὑπόληψις νομίζετε ὅτι προσβάλλεται; ἐξηκολούθησεν ἐκείνη μὲ εἶδός τι περιφρονήσεως.— Ἡ τῆς κυρίας κομήσσης!»

Ὁ Μαξίνσκης ἀνεπήδησε.

«Μείνατε ἥσυχος, κύριε, μέχρι τοῦδε μόνον ὁ κύριος ἐφημέριος καὶ ἡ οἰκονόμος του, ὁ σύζυγός μου, ἡ ὑπηρέτρια κ' ἐγὼ γνωρίζομεν τὸ μυστικόν. Οὐδεὶς ἄλλος θὰ τὸ μάθῃ! . . . Ἰδοὺ δὲ τί συνέβη. . . .

— Ἔξω! Ἔξω ἀμέσως, ἐβρυχήθη ὁ Μαξίνσκης.— Πηγαίνετ' ἔξω, εἰδεμή. . . .

— Καλὰ λοιπόν! Φεύγω ἀφοῦ τὸ θέλετε.

Ἡ Τοκὲν ἐτράπη εἰς φυγήν.

Ὁ κόμης ἦτο ἔξω ἑαυτοῦ. Τὸ αἷμά του, τὸ ὁποῖον ἔβραζεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς συνδιαλέξεως ταύτης, ἀνέρρευσεν ὅλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του.

Τί νὰ πράξῃ; . . . Νὰ περιφρονήσῃ τὴν γυναῖκα ἐκείνην; Δὲν περιφρονοῦσι τὰς ἐχίδνας, τὰς συντρίβουσι διὰ τῶν ποδῶν. Ἀφοῦ καὶ ἱερεὺς εἶχεν ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὑπῆρχε σκιά τις ἀμφιβολίας; Ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ κόμητος ἐπεκράτησεν. Ἔτρεξεν εἰς τὸν προθάλαμον, ὅπου εὗρε τὴν κυρίαν Τοκὲν περιβάλλουσαν τοὺς χονδροὺς πόδας της δι' ἐλαστικῶν πεδίλων. Παρίστατο καὶ ἄλλη τις γυνή, τῆς ὁποίας τὸ πρόσωπον δὲν ἦτο ἄγνωστον εἰς τὸν Μαξίνσκην.

— Ποῦ σὲ εἶδα ἐσένα; τὴν ἠρώτησεν ἀποτόμως.

— Εἶμαι ἡ Κατερίνα, εἶπε.— Ἤμουν ὑπηρέτρια εἰς τοῦ κ. Τίλμαν ὅταν ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ ἐσχάτως. Ἐνθυμεῖσθε, ὁ κ. Φρὰντζ ἦτο πολὺ ἄρρωστος, ἐγὼ δὲ τὸν ἐπεριποιούμην μαζὶ μὲ τὴν μητέρα του. Ἔπειτα ἄλ-

θατε καὶ σεῖς. Μοῦ ἐδώσατε μάλιστα καὶ πολλὰ χρήματα. Ἀπὸ τότε σᾶς εἶμαι πολὺ εὐγνώμων.

— Εἶνε ἡ μάρτυς μου, διέκοψεν ἡ κυρία Τοκέν.

Τὸ εἰλικρινὲς πρόσωπον τῆς χωρικῆς ἐξήγαγε τὸν Μαξίνσκην ἀπὸ τοῦ δισταγμοῦ του περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀπηχθάνετο ν' ἀκούσῃ τὴν σύζυγον τοῦ ἐνοικιαστοῦ, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ κοράσιον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε λόγον νὰ εὐχαριστῆται ἀποδίδον τὸ κακὸν εἰς ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἐδοκίμασε τὴν γενναιοδωρίαν.—Ἐν τούτῳ εὗρε τὴν συγγνώμην ἑαυτοῦ.

Εἰσήγαγε τὴν ὑπηρέτριαν εἰς τὸ γραφεῖόν του.

— Ἐξήγησόν ἀμέσως, τῇ εἶπε· χωρὶς πολλὰ λόγια!»

Ἡ ὑπηρέτρια δειλιῶσα ἔτριβε τὰς παλάμας ἐκατέρωθεν ἐπὶ τοῦ φορέματος.

— Λέγε, λοιπόν! Θέλω νὰ τὰ μάθω ὅλα.

— Ἡ κυρία Τοκὲν σᾶς εἶπεν ἴσως. . . .

— Τίποτε δὲν μοῦ εἶπεν ἡ κυρία Τοκέν. Σὺ θὰ μοῦ εἰπῇς. Λέγε τί ξεύρεις!

— Ἰδού, κύριε. Ἐγὼ ἤμουν ὑπηρέτρια τῆς κυρίας Τίλμαν πρὶν ὑπάγω εἰς τοῦ Τοκέν. Ὅταν ἐξενυκτοῦσα ἐγὼ τὸν κ. Φράντζ, πρὶν ἔλθετε σεῖς, πολλαῖς φοραῖς ἡ μητέρα του μοῦ ἔλεγε· «Πκραμιλεῖ. Πρόσεχε νὰ μὴ ἐπαναλάβῃς ὅ,τι ἀκοῦς τώρα, διότι θὰ δυσαρεστηθῇ πολύ!» Ἡ καϋμένη ἡ κυρία μου! ἕως τότε ἀγρυπνοῦσεν ἡ ἰδία εἰς τὸ προσκέφαλόν του πρὸ πάντων διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε νὰ μὴ ξενυκτᾷ αὐτὴ καὶ κοπιάζῃ· καὶ εἶχε δίκαιον διότι εἶνε πολὺ γερόντισσα.

— Τελείονε, λοιπόν!

— Δύο μῆνες ὕστερα ἡ κυρία Τοκὲν μοῦ ἐπρότεινε νὰ μὲ πάρῃ ὡς ὑπηρέτριαν μὲ καλὸν μισθὸν καὶ ἐδέχθην. Ἅμα ἐπῆγα εἰς τὸ Βράϊτ μὲ ἠρώτα περὶ τοῦ κ. Φρὰντζ τόσον συχνὰ ὅπου, δὲν ἠμπορῶ νὰ καταλάβω πῶς ἐγίνετο, τῆς ἔλεγα πάντοτε κάτι τί. Εἶνε πολὺ πλέον ἔξυπνη ἀπὸ 'μένα.

— Λέγε, λοιπόν, τί τῆς εἶπες;

— Τῆς εἶπα τί καὶ τί ἔλεγεν ὁ κ. Τίλμαν εἰς τὰ παραμιλητά του . . . Εἶχα ὅμως ἄδικον διότι ἔδωσα ὑπόστχεσιν εἰς τὴν μητέρα του νὰ μὴ φλυαρήσω, ἀλλὰ ἡ κυρία Τοκὲν μ' ἐβεβαίωνεν ὅτι σεῖς θὰ μείνετε πολὺ εὐχαριστημένος.

— Εἰξεύρω τί ἔλεγεν ὁ Φρὰντζ εἰς τὸν ὕπνον του· ὡμίλει περὶ τῆς κυρίας Ρενέ, τὴν ἀγαπᾷ πολύ, ὡς ἀδελφήν του. Αὐτὰ εἶνε ὅλα, λοιπόν;

— Ναί. . . . . καὶ ἔλεγεν ἀκόμη ὅτι καὶ σᾶς ἀγαπᾷ πολύ, εἶσθε παιδί του, ἔλεγεν.

— Ὡμίλει ἴσως καὶ περὶ τῆς κυρίας Αὐγούστας.

— Ὦ! Δι' αὐτὴν ἔλεγεν· «Εἶνε θηρίον! . . τὴν μισῶ . . . μ' ἐφόνευσε!» Τὴν ἐστόλιζε καθὼς ἔπρεπε· ποῦ νὰ τὰ ἐνθυμοῦμαι ὅλα. «Αὐτὴ σύζυγός

μου ;... ποτέ!... ποτέ!... Ἐγὼ τὴν Ρενὲ μόνον ἀγαπῶ, ἡ Ρενὲ μόνη πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν καρδίαν μου!...»

Μέχρι τοῦδε ἡ ἁπλότης μεθ' ἧς τὸ κοράσιον ἐκεῖνο ἐπανελάμβανε τὰ γεγονότα, καθίστα πᾶσαν ὑπόνοιαν ἀδικαιολόγητον. Ἀλλ' ὁ Μαξίνσκης καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τῆς ἀνησυχίας δὲν ἔπαυσε τὴν συνομιλίαν, ὡς νὰ περιέμενεν ἀκόμη τι.

— Λοιπόν ;... Λοιπόν ;... Ἐτελείωσες ; ἠρώτα.

— Ἐτελείωσα, βέβαια. Ἄ! ναί, ὁ κ. Φρὰντζ ἔλεγεν ἀκόμη. Ἐγὼ νὰ γείνω ἐρωμένος της!... Νὰ θέλῃ ἐνώπιον τοῦ συζύγου της, ὅστις μὲ ἀγαπᾷ, μὲ ὑπολήπτεται... καὶ νὰ τολμᾷ νὰ μοῦ τὸ προτείνῃ!

— Τὸ ἔλεγεν αὐτό!

— Πολὺ συχνά.

— Τί ἐννοοῦσε μὲ τοῦτο ;

— Ξεύρω 'γώ ; Θαρρῶ πῶς ἐμιλοῦσε μᾶλλον διὰ τὴν κυρίαν Αὐγούσταν, ἀλλ' ἡ κυρία Τοκὲν λέγει ὅτι δὲν τὴν εἶδε πλέον ἀφότου ὑπανδρεύθη.

— Μιὰ μέρα ἐνῷ ἡμεῖς ἐμιλούσαμεν δι'αὐτό, ἦλθεν ὁ κ. Τοκὲν καὶ μᾶς εἶπε πάλιν. Ἐγὼ εἰξεύρω τι τρέχει, εἶπεν. Ἡ κυρία Ρενὲ τὰ ἔχει καλὰ μὲ τὸν Φράντζ. Ἕως τώρα δὲν εἶπα τίποτε διότι ἔμεναν ἐδῶ. Μία βραδυὰ εἶχα ἀποκοιμηθῇ κάτω εἰς τὴν τραπεζαρίαν μὲ τὴν πίπαν εἰς τὸ στόμα· ὅταν ἐξύπνησα θὰ ἦτο μία ἡ ὥρα, ἀνέβηκα ἀμέσως διὰ νὰ κοιμηθῶ. Περνῶντας ὅμως ἀπὸ τὸ δωμάτιον τοῦ Φρὰντζ ἤκουσα συνομιλίας. Ἦσαν δύο φωναί, ἡ μία ψιλή, ψιλὴ καὶ ἀδύνατος. Δὲν ἐπίστευσα ὅτι ἔκαμνε μόνος του δύο φωνὰς διὰ νὰ περνᾷ τὴν ὥραν του· δὲν ἤξευρα ὅμως καὶ τί νὰ ὑποθέσω. Ἂν ἦλθε κανείς, ἀπὸ ποῦ ἐπέρασεν; ἔλεγα, ἀφοῦ ἡμεῖς μένομεν ἀργὰ κάτω καὶ ὅταν φύγωμεν κλειδόνομεν. Ἄς ἦνε. Τὸ πρωί, ὅταν κατέβηκα εἰς τὸ περιβόλι ἐνωρίς, νὰ θέσω μίαν κλιματκρατά, εἶδα κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρον τοῦ Φράντζ τέσσαρα πατήματα εἰς τὸ χῶμα, δύο μεγάλα καὶ δύο μικρότερα! Τὰ πέρνω κατόπιν καὶ φθάνω εἰς τὸ παράθυρον τῆς κυρίας Ρενέ. Ἐκεῖ τὰ μικρὰ βήματα ἐχάθησαν καὶ τὰ μεγάλα ἦσαν βαθύτερα. Βεβαίως ὁ Φρὰντζ θὰ ἐσήκωσε τὴν κυρίαν διὰ νὰ τὴν ἀναιβάσῃ ἀπὸ τὸ παράθυρον. Αὐτὸ ἦτο βέβαιον, διότι μία τριανταφυλλιά, ποῦ εἶν'ἐκεῖ φυτευμένη, ἐφαίνετο εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἔπειτα τὰ μεγάλα βήματα ἐξηκολούθουν τὸν περίπατον μέσα εἰς τὸν κῆπον».

Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Μαξίνσκη ἐβυθίσθησαν εἰς τὸ κοίλωμά των, τὰ χείλη του εἶχον ὠχριάσει καὶ συνεθλίβοντο πρὸς ἄλληλα.

Ἡ Κατερίνα ἐξηκολούθει διὰ τῆς μονοτόνου φωνῆς της.

«Ὅταν εἶδα αὐτά, μᾶς εἶπεν ὁ κ. Τοκέν, ἔσβυσα μὲ τὸ πόδι μου ὅλα τὰ βήματα. Ἐσυλλογίσθην ὅτι ἂν ἠκούετο ἡ ἱστορία αὐτὴ θὰ εἴχαμεν σκάνδαλα εἰς τὸ σπῆτι καὶ συγχρόνως θὰ ἠδικῆτο καὶ ἡ κυρία Ρενέ. Τώρα πλέον εἶνε κυρία κόμησσα. Τόσῳ καλλίτερα καὶ διὰ τὸν Φρὰντζ καὶ δι' ἐκείνην. Εἶνε εὐτυχεῖς καὶ πλέον ἐλεύθεροι!»

Ὁ Μαξίνσκης κλίνων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους μόλις ἤκουε πλέον τί ἔλεγεν ἡ Κατερίνα.

— Εἶναι τιμία κόρη, εἶπεν ἐπὶ τέλους. Εἰπέ μου ὅμως μὲ πᾶσαν ἀλήθειαν, τὸ πιστεύεις ἐσὺ αὐτό ;

— Ὁ Ἐφημέριος τὸ πιστεύει! Αὐτὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ λανθάνεται.

— Ἀλλὰ σύ, σὺ τὸ πιστεύεις ;

— Ὄχι!

— Διατί ;

— Δὲν ἠμπορῶ κ' ἐγὼ νὰ εἰπῶ διατί. Ἡ κυρία κόμησσα εἶνε πολὺ καθὼς πρέπει, καὶ σεῖς ἐπίσης φαίνεσθε τόσον καλός! Διατί τάχα ν' ἀγαπᾷ τὸν κ. Φράντζ ; Ἄλλο εἶνε φίλος καὶ ἄλλο εἶνε σύζυγος ἢ ἐρωμένος· αὐτὸς εἶνε ἰδικός μας, ὅπως τὸ φόρεμα, ἡ ποδιά, εἴμεθα ἕνα τέλος πάντων!

— Λοιπὸν σὺ δὲν θὰ ἐπήγαινες εἰς τὸ δωμάτιον ἀνθρώπου, ὅστις σοῦ ἔσωσε τὴν ζωήν ;

— Ὄχι. Ἂν ἦτο πρὶν μοῦ σώσῃ τὴν ζωήν, μάλιστα. Ὕστερα ὅμως θὰ ἐδυσκολευόμουν.

— Ὦ! Ἐλεεινότης! ἀνέκραξεν ὁ κόμης. — Νὰ ἐξετάζω ἐγὼ τὰς ἰδέας τῆς κόρης αὐτῆς!... Φύγ' ἀπ' ἐδῶ!»

Ἡ χωρικὴ ἀπεμακρύνθη. Τὴν μετεκάλεσε.

— Μίαν λέξιν ἀκόμη. Κατὰ ποίαν ἐποχὴν εἶπεν ὁ κ. Τοκὲν ὅτι ἀνεκάλυψε ταῦτα ;

— Λέγει ὅτι ἦτο τὴν ἡμέραν ποῦ ἐπώλησε τὰ μοσχάριά του· θὰ ἦνε γραμμένον εἰς τὴ βιβλία.

— Στεῖλέ μου τὴν ἡμερομηνίαν αὐτήν, εἶπεν ὁ κόμης δίδων τὸ βαλάντιόν του εἰς τὴν ὑπηρέτριαν, καὶ ποτὲ πλέον νὰ μὴ φανῇς ἐμπροστά μου! Ἂν ἠμπορῇς δὲ σιώπα! καὶ σύ, καὶ τ' ἀφεντικά σου, καὶ ὁ ἐφημέριος.

Ὁ Μαξίνσκης οὐ μόνον ἤκουσε μέχρι τέλους τὰς γυναῖκας ἐκείνας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπίστευσεν. Ὥρμησε πρὸς μίαν ὁπλοθήκην καὶ ἥρπασε πιστόλιον, τὸ ὁποῖον προητοίμασεν. Ὁ Φράντζ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ κατώφλιον. Ὁ κόμης ἐστηρίχθη μὲ τὰς δύο του χεῖρας ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τὸν ἐθεώρει μὲ ὀφθαλμοὺς πεπλανημένους. Ὁ Φράντζ ἔμενεν ἐνεὸς καὶ ἀκίνητος.

— «Σὺ εἶσαι!» ἐψιθύρισεν ἐπὶ τέλους ὁ Μαξίνσκης. Καὶ ἠρώτα ἑαυτόν· «Πρέπει νὰ τὸν φονεύσω ;».

Ἡ εὐγνωμοσύνη τὸν ἀνεχαίτιζε.

— Φύγε! τῷ εἶπε χωρὶς νὰ κινηθῇ. — Φύγε!... διὰ παντός! Δὲν θέλω πλέον νὰ σ' ἐπανίδω! Ποτέ! Ποτέ!... Θεώρησέ με τρελλὸν ἂν

θέλῃς, ἀλλὰ μὴ ἐπανέλθῃς πλέον! Μὴ γράψῃς! Σοῦ τὸ ἀπαγορεύω!...

Ὁ Φρὰντζ τὸν παρετήρει μετὰ τρόμου.

— Ἔμαθα ἤδη ὅτι ἐρωτεύεσαι τὴν Ρενέ, ὅτι μὲ ἀπατᾶτε καὶ οἱ δύο... Εἶνε ἀποδεδειγμένον!... Εἶνε ἀπαίσιον αὐτὸ καὶ ἀπίστευτον!... Καὶ ὅμως τὸ πιστεύω! Ἀπὸ ρρόνησιν; ἀπὸ ζηλοτυπίαν; δὲν γνωρίζω. — Ἡ καρδία μου στάζει αἷμα καὶ συγχρόνως ἐξαγριοῦται.... Προξενῶ φρίκην εἰς ἐμαυτόν... καὶ ὅμως τὸ πιστεύω!...»

Οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες προσέβλεπον ἀλλήλους χωρὶς νὰ τολμῶσι νὰ κινηθῶσιν. Ἡ Ρενὲ εἰσῆλθεν ἀπαρατήρητος.

— Ἔμαθον τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας εἴχατε εἰς Βράϊτ. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἀκούσαντες νὰ δμιλῇ τὴν νύκτα ἡ Ρενὲ εἰς τὸ δωμάτιόν σου... Τὰ ἴχνη σας ἐφαίνοντο ἀπὸ τὸ ἰδικόν σου παράθυρον ἕως τὸ ἰδικόν της!...

— Τί λέγει; Εἶνε ἀδύνατον αὐτό! διέκοψεν ἡ κόμησσα.— Ποῖος ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ τοιαῦτα ψεύδη! Βεβαίωσέ τον σύ, Φράντζ, ὅτι εἶνε ἀνύπαρκτα... Δικαιολογήσου, λοιπόν, δικαιολόγησέ με!...

— Νὰ σᾶς δικαιολογήσω, κυρία! εἶπεν ὁ Φρὰντζ ὑπερηφάνως. — Ἂν ὁ κόμης ἐπίστευσεν ἤδη ὡς δυνατὰ τοιαῦτα πράγματα, δὲν ὑπάρχει πλέον θεραπεία. Ἂν παρεδέχθη ἅπαξ ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ τὸν ἀπατῶμεν, πῶς θὰ ἔχῃ πλέον πεποίθησιν εἰς τοὺς λόγους μας; Ἔστω ὅτι σήμερον δυνάμεθα νὰ τὸν ἐξαγάγωμεν διὰ γεγονότων ἐκ τῆς ἀπάτης του· θὰ δυνηθῶμεν ὅμως καὶ αὔριον, καὶ πάντοτε;...

— Ρενέ, ἄνευ ἐμοῦ δὲν θὰ ἦτο σύζυγος τοῦ Μαξίνσκη· ἐγὼ δέ, ἄνευ σοῦ, θὰ ἤμην ἀποθαμένος. Ἡ φιλία μᾶς ἔσωτεν ἀμφοτέρους· ἀλλ' ἡ φιλία δὲν εἶνε πιστευτή, εἶνε ἀπηγορευμένη μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Αὐτὰς τὰς λέξεις τὰς ἤκουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ πατρός σου τὴν πρώτην ἡμέραν καθ' ἣν ὡμιλήσαμεν ἐνώπιόν του περὶ τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν. Ἐνθυμεῖσθε; Εἶχε δίκαιον ὁ πατήρ σου, ὠνειρεύθημεν τὸ ἀδύνατον. Δὲν ἐλάβαμεν τότε ὑπ' ὄψιν τὸν κόσμον, ὅστις ἤδη αἰῶνης μᾶς ὑβρίζει διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς του. Ἡ χαρά σου ἀπώλετο, ἡ ὑπόληψίς σου προσεβλήθη, καὶ ὅλων τούτων εἶμ' αἴτιος ἐγώ! Ἐγώ, ὁ ἐγωιστής, ὅστις ἠθέλησα μὲ θυσίαν τῆς ἰδικῆς σου εὐτυχίας νὰ παρηγορηθῶ....

Καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς ἀμφοτέρους ἐξηκολούθησε διὰ φωνῆς θλιβερᾶς:

— Συγγνώμην!... Δὲν θὰ διαταράξω πλέον τὴν ἡσυχίαν σας... Ναί, δὲν θὰ μὲ ἰδῆτε πλέον!.... ἀλλά, ἀγαπᾶτέ με ἀκόμη... μὴ μὲ ἀποστραφῆτε! μὴ μὲ λησμονήσετε ὅλως διόλου!... Ἂν ἦνε δυνατὸν νὰ μὲ ἐνθυμῆσθε κάποτε καὶ ν' ἀναφέρετε τὸ ὄνομά μου τὸ ἑσπέρας, τὴν ὥραν ποῦ συνείθιζα νὰ ἔρχωμαι! — Διὰ σᾶς τὰ σύννεφα θὰ περάσουν καὶ θὰ ἰδῆτε πάλιν τὸν οὐρανόν, ὁ εἷς θὰ παρηγορήσῃ τὸν ἄλλον... Ἐγὼ ὅμως...

Ἡ κεφαλή του ἔκλινε βαθμηδὸν ἐπὶ τοῦ στήθους του, οἱ ὀφθαλμοί του

ἦσαν προσηλωμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Μόλις ἐφαίνετο τὸ πρόσωπόν του. Τὰ δάκρυά του ἔπιπτον βαρέα, ἓν πρὸς ἓν εἰς τὸ πάτωμα.

— Τί εἶχα ζητήσῃ ἐγώ; Μίαν γωνίαν εἰς τὸ σπῆτί σας, ἐπανέλαβε μετὰ φωνῆς ἐξησθενημένης, ἕνα χαμόγελο, ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρόν, ἕνα γλυκὺν λόγον, καὶ μοῦ ἦτο ἀρκετόν... Ἦτο πολύ, φαίνεται! — Τώρα, δὲν ἔχω πλέον τίποτε... Ὁ ἔρως μὲ συνέτριψε καὶ ἡ φιλία μὲ ἀπωθεῖ, ὡς πιστὸν σκύλλον, τὸν ὁποῖον ὑποπτεύονται ὡς ἄρρωστον. Οὐδεὶς ἐξετάζει ἂν ἦνε ἢ δὲν ἦνε πραγματικῶς ἄρρωστος, ἀρκεῖ ὅτι τὸν ἐνόμισαν Τὸν φίλον ποῦ χθὲς ἀκόμη ἐθώπευον, σήμερον τὸν κτυποῦν μὲ τὸ ῥόπαλον, τὸν πνίγουν. Τὸ πτωχὸ σκυλὶ μὲ δάκρυα εἰς τὰ ὄμματα κυττάζει τὸν κύριόν του, ὡς νὰ τὸν ἐρωτᾷ: «Διατί μὲ διώχνουν; Τί κακὸν ἔκαμα; Μήπως διότι πονῶ πολύ, μὲ λακτίζουν.... μὲ θανατόνουν;» Κανεὶς ὅμως δὲν προσέχει εἰς τὴν λύπην του, ὅλοι ἀποφεύγουν τὰς θωπείας του. Φοβοῦνται ἀκόμη, μήπως ἀκούσουν τὸν τελευταῖον ὠρυγμὸν ἀποχαιρετισμοῦ.... Πτωχὸ σκυλί! Πτωχὲ φίλε! Πόσον δμοιάζετε! Ὅλα μεταβάλλονται γύρω σας. Τὸ πάθος, ὁ ἔρως καὶ ἡ φιλία αὐτὴ ἀκόμη, ὅλα πίπτουν· ἡ καρδία σας μόνον μένει ἀμετάβλητος! Αὐτὸ εἶνε ἡ πηγὴ τῶν δυστυχιῶν σας.... Ἂς ἦνε! Τώρα πλέον τετέλεσται! Οὔτε νὰ τὸ σκέπτεται κανεὶς πλέον! Οὐδὲν ἐξαλείφει τὸ παρελθόν».

«Καὶ ὅμως πόσον εἶνε ὀδυνηρόν! ἐξηκολούθησε φέρων τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας του.— Νομίζει κανεὶς ὅτι ὅλη του ἡ ζωὴ διαφεύγει ἀπ' ἐδῶ.... Ἀ! ἡ καρδία πραγματικῶς εἶνε ἡ ζωή, καὶ ὅταν ἅπαξ συντριβῇ αὐτή, ὅλα συντρίβονται.... Χαίρετε!... Χαίρετε!...»

«Ἂν καμμιὰ φορὰ συλλογίζεσθε τὸν Φράντζ, νὰ μὴ φαντάζεσθε ὅτι κλαίει, ὅτι εἶνε δυστυχής. Ὦ! Ὄχι! Νὰ λέγετε μόνον ὅτι αὐτὸς δὲν σᾶς μισεῖ καὶ ὅτι παρακαλεῖ διὰ σᾶς τὸν Θεόν, αὐτὸν ποῦ ζεύρει, καὶ συγχωρεῖ!...»

Ὅταν ἡ φωνὴ τοῦ τάλανος νεανίου δὲν ἠκούετο πλέον, ὁ Μαξίνσκης καὶ ἡ Ρενέ, στρέψαντες τὴν κεφαλήν, μάτην ἀνεζήτησαν αὐτὸν διὰ τῶν ὀμμάτων· εἶχεν ἐξαφανισθῆ.

Ἡ κόμησσα ἔδραμε πρὸς τὸ παράθυρον καὶ τὸν εἶδεν ἀπομακρυνόμενον ἀργά, ἀργά, μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω νεύουσαν.— Οὐδ' ἅπαξ ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω φοβούμενος μὴ χάσῃ τὴν δύναμιν ν' ἀπομακρυνθῇ.

«Δὲν ἐξανίσταμαι, εἶπεν ἡ Ρενὲ πρὸς τὸν σύζυγόν της, δὲν ἀγανακτῶ, δὲν κραυγάζω κατὰ τῆς ἀδικίας σου, διότι.... σὲ λυποῦμαι! Βλέπω τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν πᾶσαν εὐτυχίαν. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, τὸ ὂν αὐτὸ ἔζη διὰ μόνης τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐμπιστοσύνης του. Τῷ εἶπες ἅπαξ «Διστάζω περὶ σοῦ!» τὸν ἐφόνευσες, θ' ἀποθάνῃ.

— Τὸν ἐφόνευσα!

— Θὰ τὸ ἴδῃς.

Ἡ βλάξ, λοιπόν, ἡ δήμιος! Ἰδοὺ ἡ κατάστασις τοῦ κόμητος.

Λίφνης ἰδέα τις τῷ ἐπῆλθε καὶ ἔγραψεν ἀμέσως τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Αὐγούσταν.

«Ἀγαπητή μου ἐξαδέλφη»,

«Δὲν σ' ἐγνώρισα μοχθηρὰν καὶ δὲν πιστεύω νὰ θελήτης, κρύπτουτα τὴν ἀλήθειαν, νὰ κατκστρέψῃς ὁλόκληρον μέλλον εὐτυχίας, τὸ τῆς Ῥενὲ καὶ τὸ ἰδικόν μου — Γράψε μου, σ' ἐξορκίζω, εἶδες τὸν Φρὰντζ μετὰ τὸν γάμον σου; Ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ πιστεύτῃ ὅτι τὸν ἠγάπκς ἀκόμη; ..... Συγγνώμην! Δὲν δύκμαι νὰ ἐξηγηθῶ διατί σοῦ κάμνω τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἠσθένησε, τῷ ἐπῆλ'εν ἐφιάλτης .... ἐλάλησε. Περὶ τίνος;— Ἐπρόκειτο περὶ γυναικὸς ἐγγάμου. Ἂν δὲν ἦσο σύ, ἦτο ἡ Ῥενέ .... Ὦ! συγχώρησέ με. Ἂν ἐγνώριζες πόσον ὑποφέρω!»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη σφραγισθεῖτκ ἐπιμελῶς ἀπεστάλη πρὸς τὴν κυρίαν Κάσκωφ.

Τέσσαρες ἡμέραι παρῆλθον.

Ἡ Ῥενὲ καὶ ὁ Μαξίνσκης ἐβλέποντο ὀλίγον καὶ δὲν ὡμίλουν. Ἓν θῦμα ἔκειτο μεταξὺ αὐτῶν. Τὸ πᾶν ἦτο πένθιμον ἐν τῷ πρώην εὐθύμῳ ἐκείνῳ οἴκῳ, διότι ἡ λύπη βλέπει διὰ μέσου μελανοῦ πέπλου πᾶν ὅ,τι περιστοιχίζει αὐτήν.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐπιστολὴ τοῦ κ. Κάσκωφ.

«Φίλτατε κ. Μαξίνσκη,

«Μ' ὅλον ὅτι τὸ γράμμα σου εἶχε πέντε σφραγῖδκς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἔφερε τὴν λέξιν «*ἰδιαίτερον*», τὸ ἤνοιξα οὐχ ἧττον ἐγὼ καὶ τόσῳ καλλίτερκ δι' ὅλους μκς. — Ἡ κυρία Κάσκωφ ἦτο ἀποῦσα, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἀνοίγω συνήθως ἐγὼ ὅλκς τὰς ἐπιστολάς της. Δὲν μοι ἔδωκεν ἐκείνη τὴν ἄδειαν, ἀλλ' οὔτ' ἐγὼ τὴν ἐζήτησκ. — Δὲν εἶμαι τόσον εὐαίσθητος ὅσον σύ, νεκρέ μου φίλε. Φκντάζομαι τώρκ πόσον θὰ στενοχωρῆσκι, ὦ νεότης!... Ἐγὼ σκέπτομκι ἄλλως πως. Ἐπέταξε μίκ μυῖγκ καὶ ἠκούσθη ὅτι ἡ σύζυγός μου ἔχει ἐρκστήν; ... Τὸ σπκθί μου ἀμέσως! Ὁ πρῶτος ἐμφκνισθεὶς εἶνε ὁ ἀντίπκλός μου, καὶ ἂν τύχῃ νὰ μὴ ἐμφκνισθῇ κανείς, εἶμαι ἄξιος νὰ τὰ βάλω μὲ τὸν ἑαυτόν μου! Αὐτὸ εἶνε τρέλλκ, θὰ εἴπῃς σύ, ἀλλ' ἔχει καὶ τὸ νόημά του .... Τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἐπέρχεται ἡ λύσις ταχύτερον.

«Πίστευσε ὅτι δὲν θ' ἀπεκρινόμην εἰς τὴν συγκινητικὴν ἐπιστολήν σου ἄνευ τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν οἵτινες μκς συνδέουτιν.

«Ἐγὼ οὐδέποτε θὰ προσέφερον τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν Ῥενέ, διότι ἐγνώριζκ ὅτι τὸ κομψὸν αὐτῆς ὑποδημάτιον θὰ μ' ἀπελάκτιζε λίκν περιφρονητικῶς· διὰ τοῦτο ἐθεώρησκ ὡς μεγάλην εὐτυχίκν τὴν εὕρεσιν τῆς Αὐγούστκς. Δὲν τὴν ἀφῄρεσκ ἀπὸ τὸν Φρὰντζ, τὸ γνωρίζεις καλῶς. Ἐν τούτοις ἐνῷ τὰ δάκρυκ ἐκείνου μετέβκλλον εἰς ποτκμοὺς τὰ ῥυάκια τοῦ χωρίου του, ἡ κυρία Κάσκωφ μοι ἐδείκνυε διὰ στενκγμῶν καθιστώντων πολὺ βκρεῖκν τὴν ἀτμοσφαῖρκν, ὅτι δὲν ἐλησμόνει τὸν βοσκόν της. Ἐνόμισκ λοιπὸν καθῆκόν μου νὰ θεκπεύσω διὰ μιᾶς καὶ τοὺς δύο ἀσθενεῖς μου. Τοὺς ἔφερκ εἰς ἀντιπαράστκσιν. Ἡ συνδιάλεξις ὑπῆρξεν ἀνάλογος τῶν προσδοκιῶν μου, τοὐτέστιν, ἐνῷ ἡ Αὐγούστκ ἔλεγε: «Δὲν ἔχω κκρδίκν, ἑπομένως ἀδικφορῶ περὶ τῆς ἀρετῆς», ὁ Φρὰντζ ἀπεκρίνετο: «Σὲ περιφρονῶ!» Ἦτο ἀριστούργημκ. Ὁ κλονισμὸς ὑπῆρξε δυνκτὸς ἀλλὰ καὶ ἡ θεκπεί'κ ῥιζικὴ ἀμφοτέρωθεν. Σήμερον ἡ κυρία Κάσκωφ εἶνε οὐ μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετος.

«Ἰδοὺ τὸ ὅλον. Πρόσεχε καλῶς ἴνκ, μήτε ὁ Φρὰντζ, μήτε ἡ Ῥενὲ ὑποπτευθῶσιν ὅ,τι μοῦ ἔγρκψες. Ὁ δισταγμός σου ἦτο βλκσφημίκ».

Ὁ Μκξίνσκης ἔμεινε κεραυνόπληκτος. Ἐγέλκ, ἔκλκιεν, οἱ ὀφθκλμοί του δὲν ἀπεσπῶντο ἐκ τῆς ἐπιστολῆς.

Ἀλλ' ἡ συνέντευξις ἐκείνης τῆς νυκτός... εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Φρὰντζ; .... Ἡ Κκτερίνκ οὐδεμίκν εἴδησιν ἔδωκεν, ἑπομένως ἠγνόει τὴν ἐποχὴν τῆς ὑποτιθεμένης ταύτης συνεντεύξεως. Ἀνεχώρησεν ἔφιππος διὰ τὸ Βράϊτ τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἔκτοτε ἐπισκεφθῆ. — Φθάνων, ἐπανεῦρεν ὅλκς τὰς ἀνκμνήσεις του. Ἐδίστκσε πρὶν ἢ δικβῇ τὴν γέφυρκν.

«Ἰδοὺ τὸ ἔλος, τὸ ὁποῖον διῆλθον εἰς τκὰς ἀγκάλκς τοῦ Φρὰντζ. Ἰδοὺ τὸ πκράθυρον τῆς Ῥενέ. Ἡ τρικνταφυλλιὰ εἶνε πάλιν ἀνθισμένη. Ἐβκδίσκμεν τότε καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ τοίχου... Τὰ ἴχνη μκς βεβκίως δὲν σώζουνται πλέον».

Ἡ ἀλήθεια τῷ ἐπεφάνη. Τὰ ἴχνη τῶν βημάτων του ἔληγον ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ παράθυρον τῆς Ῥενέ, διότι ἐκεῖθεν ὁ Φρὰντζ τὸν ἔλκβεν εἰς τὴν ἀγκάλην του. Ὁ Μκξίνσκης εἶχε πόδκς γυνκικείους. Τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτκ συνδιελέγοντο ἀμφότεροι εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Φρὰντζ, καὶ περὶ τῆς νυκτὸς ταύτης, ἀναμφιβόλως, ὡμίλει ὁ Τοκέν.... Καὶ ὅμως δὲν ἐπείθετο εἰσέτι ὁ ταλαίπωρος!

Ἀφίππευσε καὶ ἔδρκμε πρὸς τὴν οἰκίκν. Ὁ κ. Τοκὲν ἦλθε πρὸς συνάντησίν του.

«Τὴν ἡμέρκν! ἐφώνησε πρὸς αὐτόν.—Τὴν ἡμέρκν!»

— Ἄ! μάλιστκ, εἶπεν ὁ ἐνοικιαστής, ἐννοῶν περὶ τίνος ἐπρόκειτο.— Ἡ Κκτερίνκ ἐσκόπευε νὰ σᾶς φέρῃ σημείωσιν. Ἐνθυμοῦμκι πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Φρὰντζ εἶχε τότε ἀσθενήσει, κατόπιν ἱστορίκς τινος μὲ ἕνκ ἄγνωστον, εὑρεθέντκ εἰς τκὰς Θημωνίκς.

— Ἤμην ἐγὼ ἐκεῖνος! Καὶ ὁ Φρὰντζ μ' ἔφερεν εἰς τὸ δωμάτιόν του θνήσκοντκ σχεδόν. Ἐκάλεσε τὸν ἰκτρόν, μ' ἐκράτησε δύο ἡμέρκς πλησίον του, ἐντὸς τοῦ δωμκτίου του ἐκείνου μὲ τὸ πράσινον τοιχόχκρτον. — Βλέπετε λοιπόν, ἄθλιοι!... Ἐγὼ ἐβάδισκ ἕως τὸ πκράθυρον, ἐκεῖ..... κατόπιν ὁ Φρὰντζ μ' ἐσήκωσεν εἰς τκὰς χεῖρός του διὰ νὰ περάσωμεν τὸ

ἔλος .... Ἰδοὺ διατί τὰ ἴχνη μου δὲν ἐξηκολούθουν. Νά! ἰδέ! ἦσαν μεγαλείτερα ἐκεῖνα ἀπὸ τὸ πόδι μου; ....

—Ἰδοὺ λοιπόν! .... ἔλεγεν ὁ Τοκέν.—Καλὰ ἔλεγα ἐγὼ νὰ μὴ ἀνακατευώμεθα εἰς ξένας ὑποθέσεις! ... Κύριε κόμη ....

— Σιωπή, διότι σὲ πνίγω! ἐρρύαξεν ὁ κόμης τείνων τὰς πυγμὰς πρὸς τὸν ἐνοικιαστήν.

Ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ μετ' ὀλίγον εἰσήρχετο εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας του.

Αὐτός, λοιπόν, ἦτο μόνος πταίστης .... μόνος καὶ ἀληθὴς ἔνοχος! ... Ἡ εὐτυχία τοῦ ὅτι ἐπείσθη περὶ τῆς ἀθωότητος τῆς Ρενὲ δὲν ὑπερέβαινε τὴν θλῖψιν, ἣν τῷ ἐπροξένει ἡ ἀδικία του πρὸς τὸν Φράντζ.

Ὁ Μαξίνσκης διέτρεξεν ὅλα τὰ δωμάτια, ἀναζητῶν τὴν κόμησσαν ἵνα ῥιφθῇ εἰς τοὺς πόδας της· ἀλλ' ὁ οἶκος ἦτο ἔρημος. Εἰς τὴν μικρὰν μόνον αἴθουσαν, ὅπου οἱ τρεῖς ὁμοῦ εἶχον διέλθει τόσον γλυκείας ἑσπέρας, εὗρεν ἐπὶ τοῦ κενοῦ καθίσματος τοῦ φίλου του μίαν δέσμην κυάνων, τῶν πρώτων τοῦ ἔτους ἐκείνου .... ὕστατον ἴσως ἀποχαιρετισμὸν τοῦ δυστυχοῦς νεκνίου.

Ὁ Μαξίνσκης ἠρώτησε ποῖος ἔφερε τὰ ἄνθη.

«Εἷς ἄνθρωπος τοῦ Blaue Blumen, εἶπεν ὁ ὑπηρέτης.—Καὶ ἡ κυρία κόμησσα ἀνεχώρησεν ἀμέσως».

Δόξα τῷ Θεῷ! ἐσκέφθη ὁ κόμης.—Πρέπει κ' ἐγὼ νὰ ἴδω ἀμέσως τὸν Φρὰντζ καὶ λάβω τὴν συγχώρησίν του.

ΚΔ'

.... Οὐδὲν ὅμως ἀναπληροῖ τὴν φιλίαν.

Ὅταν ἔφθασεν ἡ Ρενὲ εἰς Blaue Blumen, ὁ Φρὰντζ εὑρίσκετο μόνος ἐντὸς τοῦ γραφείου του. Ἀφοῦ ἔκρουσεν ἐλαφρῶς, ὤθησε τὴν ἡμίκλειστον θύραν καὶ εἰσῆλθεν. Ὁ Φράντζ, ὅστις ἐκάθητο νευρῶδες ἐπὶ θρονίου, ἠγέρθη αἴφνης, κραυγὴ δὲ ἀσθενὴς ἐξέφυγε τοῦ στήθους του.

«Ἡ Ρενέ .... εἶπεν.— Ἆ! Ὄχι! Ὅταν εἶνε τις ἄρρωστος βλέπει ἐνώπιόν του ἀνύπαρκτα πράγματα ....»

Ἐλαφρὸς τρόμος ἐφαίνετο καταλαβὼν τὰ μέλη του. Ἡ Ρενὲ τῷ ἥρπασε τὰς χεῖρας καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καθίσῃ ἐκ νέου, καθίζουσα καὶ αὐτὴ πλησίον του.

«Ἐγὼ εἶμαι, φίλε μου, τῷ εἶπε.—Μοῦ ἔστειλες τὰ λουλούδια μας, ἦτο ὡς νὰ μοῦ ἔλεγες: «ἐγὼ σ' ἀγαπῶ ἀκόμη!» Ἔτρεξα λοιπὸν ἀμέσως. Τί ἁπλούστερον;

— Ναί, ἀγάπη μου .... Παράδοξον! Δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ ὁμιλήσω καθαρά .... Ποῦ εἶνε ὁ σύζυγός σου; Σοῦ εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ μὲ ἴδῃς πλέον, μὴ μένῃς ἐδῶ! .... Ἢ ὄχι! μεῖνε, διότι δὲν θὰ σὲ ἰδῶ ἐγὼ ἄλλην φοράν .... καὶ τώρα μόλις μία στιγμὴ μοῦ ἔμεινε .... Διὰ μίαν στιγμὴν θὰ σὲ συγχωρήσῃ, ἢ μᾶλλον σὺ νὰ τὸν συγχωρήσῃς, Ρενέ μου, διότι πολὺ γρήγορα θὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἶχεν ἄδικον· ἴσως καὶ ἤδη τὸ γνωρίζει. Τώρα ὅμως πλέον ὅλα τελειόνουν.—Εἶσ' ἐδῶ, λοιπόν! Τί εὐτυχία! .... Ὁ Θεὸς ἐνόμισεν ὅτι θὰ δειλιάσω ν' ἀποθάνω καὶ μοῦ ἔστειλε τὸν παράδεισόν του ....

— Φράντζ! φίλε μου! ... Τί αἰσθάνεσαι;

— Ὅταν ἤλθα ἐδῶ, ἀπὸ τότε .... ἠννόησα ὅτι ὀλίγον καιρὸν θὰ διαρκέσῃ ἀκόμη τὸ πρᾶγμα· ἐννοεῖς ὅμως, ὅτι ἡ μητέρα δὲν πρέπει νὰ ὑποπτεύσῃ τὸ παραμικρόν. Ἡ ὥρα ἐκείνη θὰ ἔλθῃ πάντοτε πολὺ γρήγορα δι' αὐτήν, ὥστε ἂς περάσωμεν, εἶπα, τὰς τελευταίας ἡμέρας μαζὶ καὶ εὐτυχεῖς! Τὸ νὰ βραδύνω τὴν στιγμὴν τῆς ὀδύνης διὰ τὴν μητέρα μου ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μου χαρά. Τῆς εἶπα ὅτι ταξειδεύετε. Ἐπήγαινα ἔξω εἰς τοὺς ἀγρούς .... φαντάσου, ἐγελοῦσα! ...»

Ἡ ἀναπνοὴ τῆς Ρενὲ ἐσταμάτησεν, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐσκοτίσθησαν.

«Σὲ λυπῶ καὶ 'σένα, Ρενέ μου, μὲ συγχωρεῖς! .... Ἀλλ' αὐτὸ μὲ ἀνακουφίζει τόσον πολύ, νὰ σοῦ τὰ λέγω ὅλα! ...

— Παρηγορήσου, φίλε μου! Ὅλα θὰ διορθωθοῦν, σοῦ τὸ ὑπόσχομαι.... Θὰ ζήσωμεν ὁμοῦ πάλιν ....

—Ὦ! Ναί! Ἐδῶ κάτω πλέον δὲν θὰ χωρισθῶμεν».

Καὶ φέρων τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τὸ ἐκκρεμὲς ὡρολόγιον:

«Θὰ μείνῃς μίαν ὥραν μαζί μου, ἔ! δὲν θὰ μείνῃς; .... Ἄ! Ἄκουσε .... Τὸ πουλάκι πάλιν τραγουδεῖ, ἀκοῦς; ....

— Ναί.

— Ἀφότου ἐχωρίσθημεν δὲν εἶχε τραγουδήσει .... Ἦλθες ἐδῶ, καὶ ἀμέσως ἤρχισε. Δὲν τὸ ἀκούω νὰ τραγουδῇ παρὰ μόνον ὅταν εἶμαι εὐτυχής. Ὑπάρχουν τοιαῦται συμπτώσεις εἰς τὴν φύσιν. Ὅταν ἦνε κανεὶς χαρωπὸς τυχαίνει ὡραία ἡμέρα· ὅταν ὑποφέρῃ, ἡμέρα σκοτεινή ... Καϋμένο πουλάκι! Τραγούδησέ μου ὀλίγας ἀκόμη στιγμάς .... Ὕστερα πιὰ θὰ σιωπήσῃς διὰ παντός! .... Ἄ, ὄχι! .... σὲ παρακαλῶ, ἐκεῖ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου, σιμὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπάρχει ἕνας κῆπος μὲ δένδρα μεγάλα, πράσινα, μαυροπράσινα· ἐκεῖ, λοιπόν, εἰς ἐκεῖνα ἐπάνω τὰ δένδρα νὰ ἔρχεσαι νὰ τραγουδῇς ὅταν θὰ συμβαίνῃ καμμία εὐτυχία εἰς τὴν Ρενέ μου .... Ἐγὼ θὰ σ' ἀκούω, μὴ σὲ μέλει ....»

Ἐσταμάτησε. Μετ' ὀλίγον ἐπανέλαβε μετὰ κόπου:

«Πῶς λυποῦμαι διὰ τὸν σύζυγόν σου! ... Νὰ λησμονήσῃ ὅτι ἦτο αὐτὸς ποῦ ἐσταμάτησεν ὑπὸ τὸ παράθυρόν σου, καὶ διὰ νὰ πλητιάσῃ μάλιστα περισσότερον ἐκρατήθη ἀπὸ τὴν τριανταφυλλιά! ... Θυμᾶσαι; Σὺ

ἤσουν λυπημένη τὸ πρωΐ μὴ βλέπουσα τὰ ῥόδα σου . . . . Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ θύρα ἦτο κλειστή, τὸν ἐπῆρα ἐγὼ εἰς τὴν ἀγκαλιά μου καὶ τὸν ἐπέρασα ἀπὸ τὸ ἔλος διὰ νὰ μὴ βραχῇ καὶ κρυώσῃ . . . . δι' αὐτὸ τὰ ἴχνη του ἔπαυαν ἐκεῖ! . . . . Τόσον ἁπλοῦν πρᾶγμα, νὰ ἐπιφέρῃ τόσην δυστυχίαν! . . .»

Ἡ δύναμίς του βαθμηδὸν ἐξηντλεῖτο. Μόλις ἤδη ἐβάσταζεν ὀρθίαν τὴν κεφαλήν.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰσῆλθεν ὁ κόμης. Ἡ Ρενὲ τῷ ἔνευτε νὰ μὴ πλησιάσῃ ἀμέσως, φοβουμένη μήπως ἡ ὄψις του συγκινήσῃ τὸν Φρὰντζ ἐπὶ μᾶλλον.

«Σὺ εἶσαι, Μαξίνσκη, εἶπεν οὗτος μειδιῶν.—Μοῦ φαίνεται ὅτι σὲ βλέπω.

— Συγγνώμην! Συγγνώμην! ἐψιθύρισεν ὁ κόμης.

— Βλέπεις, λοιπόν, ὅτι ἠπατᾶσο! . . . Τί χαρά, νὰ σᾶς ἔχω ἐδῶ καὶ τοὺς δύο! . . . Δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ ἀποθάνω μόνος μου, ἐνῷ τώρα πεθαίνω ὅπως ἤλπιζα πάντοτε. . . .

— Θέλεις ν' ἀποθάνῃς! ἀνέκραξεν ὁ Μαξίνσκης μὴ ἐννοήσας ὅτι ὁ φίλος του εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν.

— Κανεὶς δὲν θέλει ν' ἀποθάνῃ, ὅταν ἔχῃ τὴν μητέρα του· ἀλλὰ τί νὰ γείνῃ! . . . Μὴ κάμετε θόρυβον, διότι θ' ἀνακθῇ ἀμέσως, καὶ δὲν θέλω. Ἄχ! Αἰσθάνομαι ὅτι ἔσπασε κάτι τί ἐντὸς τοῦ στήθους μου καὶ δὲν δύναται νὰ ἰκτρεωθῇ. . . Δηλαδή, ἀποθνήσκω ἀπὸ ἐντελῶς φυσικὴν αἰτίαν... ἔπασχον πρὸ πολλοῦ ἀπὸ νόσημα τῆς καρδίας σεῖς δὲν τὸ εἰξεύρατε, ἀλλ' ἐγὼ τὸ ἠσθανόμην. . . Αὐτὸς ὁ ἄγγελος μ' ἐπροφύλαττεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπεδίωκε τὰς θλίψεις ἀπὸ τὴν καρδίαν μου, μ' ἐκράτει πλησίον του ἐπὶ τῆς γῆς. . .»

Ὁ Μαξίνσκης καὶ ἡ Ρενὲ ἐπλησίασαν ἔτι μᾶλλον, ὁ δὲ Φρὰντζ προσβλέπων ἀμφοτέρους ἐξηκολούθησεν:

«Αὐτὸς ὁ ἄγγελος εἶχε διπλῆν κεφαλὴν καὶ μίαν καρδίαν. . . . Αἴφνης ὅμως ἤνοιξε τὰ πτερά του καὶ ἀπέπτη μακρὰν ἐμοῦ. . . Ἄ! πνίγομαι. . .

Ἡ φωνή του μόλις ἠκούετο.

—. . . Μὴ φωνάξετε! ἡ μητέρα μου εἶνε ἐδῶ πλησίον.

Ἠθέλησε νὰ ἐγερθῇ καὶ ἐσύρθη μέχρι τοῦ παραθύρου.

— Νὰ ἡ μητέρα! . . . Εἶμ' εὐχαριστημένος ποῦ τὴν βλέπω. Κυττάξατε! Πλέκει καθημένη πρὸ τῆς θύρας καὶ μειδιᾷ, ἔ! δὲν μειδιᾷ; . . . Σιωπή. . . . ἀφίσατέ την νὰ μειδιᾷ. . . . ἕως ὅτου ἀρχίσουν τὰ δάκρυά της. Μὴ τὴν φωνάξετε! δὲν θέλω. . . ὡς ἀποθάνω τοὐλάχιστον ἐνῷ βλέπω τὴν μητέρα μου. . .

Ἐκλονίσθη. Οἱ φίλοι του τὸν ὑπεβάστασαν.

— Ἄ! Τώρα πλέον δὲν τὴν βλέπω, ἐψιθύρισεν. . . Ἕνα, ἕνα, ὅλα τὰ πράγματα σβύνονται ἀπὸ τὰ μάτιά μου. . . Ρενέ μου, Μαξίνσκη, νὰ μοῦ

φέρετε κυάνους . . . κάθε καλοκαίρι. . . ξεύρετε πῶς τοὺς ἀγαπῶ! . . . Τώρα, ἤθελα νὰ φιλήσω τὴν Ρενέ. . . εἶνε πρώτη φορά! . . .

Ὁ Μαξίνσκης ὥθησε τὴν κεφαλὴν τῆς Ρενὲ πρὸς τὸν Φράντζ, τοῦ ὁποίου τὸ στόμα ἔκλινεν ἐπὶ τὸ μέτωπον τῆς φίλης του. Ἡ Ρενὲ ἠσθάνθη ἐλαφράν τινα πνοήν.

Ὁ Φρὰντζ ἀπέθανε πρὶν δώσῃ τὸ φίλημα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Φαιδράν τινα πρωΐαν τοῦ θέρους μία κόρη μικρά, ἡ Φραγκίνα Μαξίνσκη, ἔτρεχε διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν ἄνθη συλλέγουσα καὶ πλέκουσα στέφανον διὰ τὰ ξανθὰ μαλλάκιά της. Διαβαίνουσα πλησίον τῆς φραγῆς τοῦ κοιμητηρίου, ἀνεσηκώθη ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν ποδῶν της καὶ εἶδεν εἰς ἓν μέρος πολλοὺς κυάνους. Ἐσταμάτησε διστάζουσα. Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου φοβίζει πρὸ πάντων τὰ παιδία, καθότι παρίσταται μᾶλλον ὡς φανταστικόν τι ἐπινόημα ἢ ὡς πραγματικότης. Καὶ δικαίως, ἀφοῦ τόσῳ ἀπέχουσιν αὐτοῦ!

Τί ὡραῖοι κύανοι! ἐτκέπτετο.—Λουλούδια ὅμως τοῦ νεκροταφείου . . .»

Ἐπὶ τέλους ἔλαβε θάρρος, ἔτρεξε πρὸς τὴν θύραν καὶ εἰσῆλθεν. Οἱ μικροὶ πόδες τοῦ κορασίου οὐδένα ἦχον ἀπετέλουν καταπατοῦντες τὴν χλόην. Ἔβρεψε ταχέως ἕνα, ἔπειτα δύο κυάνους, θεωροῦσα περὶ ἑαυτὴν μετὰ φόβου. Ἔπειτα ἔκοψε καὶ ἄλλους, καὶ ἄλλους διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸν στέφανόν της.

Αἴφνης ἠκούσθη ὁ θροῦς συρομένης ἐσθῆτος· γυνὴ δὲ ἡλικιωμένη καὶ μελανειμονοῦσα ἐφάνη πλησίον. Τὸ παιδίον ἔφυγε δικσκορπίζον καθ' ὁδὸν τὰ ἄνθη. Ἡ γυνὴ τὰ συνέλεξε μετὰ κόπου.

Τὸ πτωχὸ κοριτσάκι! ἐψιθύρισεν. — Ἦρχισε καὶ αὐτὸ ἕνα στεφάνι μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸ φορέσῃ καὶ φθάσῃ χαρούμενον εἰς τὴν μητέρα του, τώρα φεύγει τρομασμένο καὶ πετᾷ τὸ ἡμιτελὲς ἔργον του . . . Ὅλα εἶνε τοιαῦτα εἰς τὴν ζωήν. . . Ἀρχίζει κάνεις καὶ ποτὲ δὲν προφθάνει νὰ τελειώσῃ. Ὅλα μένουσιν ἡμιτελῆ, διακεκομμένα. . . Ἴσως ἄλλοῦ τελειώνῃ τὸ πᾶν. . . Εἶχα κ' ἐγὼ μιὰ φορὰ τὸ παιδί μου! Ἦρχισεν, ἠγάπησεν . . . ἀλλ' ἀπέθανε! . . . Ποῦ εἶσαι τώρα παιδί μου; . . .

Καὶ ἡ τάλαινα μήτηρ ἔμεινε θεωροῦσα ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη διὰ μέσου τῶν δακρύων της, ὁτὲ μὲν τὸν τάφον ὁτὲ δὲ τὸν ἡμιτελῆ ἐκεῖνον στέφανον.

Ἕνα πουλάκι ἐτραγωδοῦσε μέσα 'στὰ πρίνινα, τὰ μαυροπράσινα τοῦ κοιμητηρίου δένδρα.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ). Ν. Ἀξελός.

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι ΣΥΛΛΟΓΩι

ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ ΙΣ' ΚΑΙ ΙΖ' ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ

Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι ἃς ἡ κοινὴ πατρὶς ὑπέστη κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος ἐπέδρασαν σπουδαίως καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ αὕτη εἶναι κυρίως ἡ αἰτία δι' ἣν σήμερον δύο ἐτῶν λογοδοσίαν δμοῦ σπεύδω νὰ ὑποβάλω, τὸ παρελθὸν ἔτος μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου ἀναγνώσεως ἰδίας λογοδοσίας. Πρὸ παντὸς δ' ἄλλου σπεύδω νὰ ἐκφράσω πρὸς τὸν Σύλλογον τὰς ἐμὰς θερμὰς εὐχαριστίας διότι οὐ μόνον ἡ πρὸς ἐμὲ ἐμπιστοσύνη αὐτοῦ διετηρήθη ἀκλόνητος κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀλλὰ καὶ διότι καὶ πάλιν τὸ τρίτον ἤδη τὰ μέλη αὐτοῦ περιέβαλόν με διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Προέδρου.

Ἀφ' ἧς δ' ἀνέλαβον τὴν προεδρείαν ἐκλήθην ἐπὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου ὅστις ψηφισθεὶς ἐπὶ τῆς Β'. προεδρείας τοῦ προκατόχου καὶ φίλου μου κ. Ἐμμ. Δραγούμη ἤρξατο ἐπ' ἐμοῦ ἐφαρμοζόμενος. Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὁ νέος κανονισμὸς τοῦ Συλλόγου λειτουργεῖ ἄριστα, καίτοι δ' ἐν μικραῖς λεπτομερείαις σφάλλει ἴσως ἔτι, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸ γενικὸν δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἐκπληροῖ ἄριστα τὰς ἀνάγκας τοῦ Συλλόγου τὰς πλείστας θεραπεύων καὶ σπανίως παρέχων ἀφορμὴν εἰς ἀμφιβολίας καὶ συζητήσεις. Ἰδίως ἄριστον κρίνεται τὸ μέτρον τῆς κατὰ μῆνα συνεδριάσεως τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ἀναθέσεως πλειόνων δικαιωμάτων εἰς τὴν ἐφορείαν τοῦ Συλλόγου ἥτις τὰ βέλτιστα δικσκεπτομένη ἐνεργεῖ καὶ κρίνει ἀμέσως ἐπ' ἐκτάκτοις μόνον ἀντικειμένοις ζητοῦντα τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου ἥτις πάντοτε τῇ ἐπέρχεται πλήρης. Ἔλειψαν δηλαδὴ αἱ πολλαὶ καὶ συχναὶ ἐκεῖναι συνεδριάσεις ἐν αἷς καὶ περὶ τῶν μικροτέρων ἀντικειμένων προὐκαλοῦντο συζητήσεις, συζητήσεις αἵτινες ἀπεδείχθη πόσον ἐκνευρίζουσιν ἄλλα τοιαῦτα σωματεῖα, ὁ δὲ Σύλλογος ἁπλῶς ἐφορεύει καὶ ἐπισκοπεῖ, δὲν πάσχει δ' οὕτως ἐργαζόμενος πάσῃ δυνάμει.

Μέλη κατὰ τὸ διετὲς τοῦτο διάστημα προσετέθησαν πολλὰ ἤτοι ἐν συνόλῳ 88 ἐξ ὧν ἐν μὲν τῇ τάξει τῶν τακτικῶν 49 (ἤτοι 41 ἐν τῇ τῶν ἐνεργῶν καὶ 8 ἐν τῇ τῶν παρέδρων) 20 ἐν τῇ τῶν ἀντεπιστελλόντων καὶ 19 ἐν τῇ τῶν ἐπιτίμων.

Ἀλλ' ἐνῷ τοσαῦτα μέλη προσελάβομεν ὁ θάνατος ἀπηνὴς ἀπηνέστατος ἐστέρησεν ἡμᾶς πολυτιμωτάτων συναδέλφων. Εἴκοσι καὶ πέντε φοβερὸν εἰπεῖν ἐκ τῶν ἑταίρων τοῦ Συλλόγου μετέστησαν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς

κατὰ τὴν διετίαν ἧς σήμερον ὑποβάλλω εὐθύνας. Ἐθρηνήσαμεν τέσσαρας προσφιλεῖς συναδέλφους ἐκ τῶν τακτικῶν μελῶν τὸν **Ἀριστείδην Δόσιον**, τὸν **Κωνσταντῖνον Βερσῆν**, τὸν **Μίνωα Σαπουντζάκην** καὶ τὸν **Ἀναστάσιον Πάλλην**, δώδεκα δὲ ἐκ τῶν ἐπιτίμων τὸν **Βερνάρδον Κόττιαν** ἐν Φρειβέργῃ, τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ **Κωνσταντῖνον Βατικιώτην**, τὸν ἀρχιμανδρίτην **Φώτιον Κάντιαν** καὶ τὸν **Κ. Ζαβιτζιάνον** ἐν Κερκύρᾳ, τὸν **Ἰω. Θεοδωρίδην**, ἐν Σέρραις, τὸν **Γ. Σουρίαν** ἐν Χίῳ, τὸν **Σπυρίδωνα Ζαμπέλιον** ἐν Λιβόρνῳ, καὶ ἐνταῦθα τὸν **Ἰω. Κέλλ**, τὸν **Φραγκίσκον Πυλαρινόν**, τὸν **Δημ. Δεσποτόπουλον**, τὸν **Ἰω. Πίσσαν** καὶ τὸν **Κυριακὸν Ἀμπρόλλον**. Ἀλλὰ καὶ ἡ τάξις τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν ὑπέστη ἀπωλείας λυπηράς. Ὁ **Ἀημύλιος Βαλαωρίτης** ἐν Μαδέρᾳ, ὁ **Κλεομένης Παπαδόπουλος** ἐν Σπάρτῃ, ὁ **Σπυρίδων Γρυπάρης** καὶ ὁ **Μαρῖνος Βεργωτὴς** ἐν Μασσαλίᾳ, ὁ **Ἰω. Σταματέλος** ἐν Λευκάδι, ὁ **Πέτρος Μ. Οἰκονόμος** ἐν Μονάχῳ, ὁ **Γ. Ἡρακλειδαφύλλης** ἐν Σύρῳ, ὁ **Α. Αἰγυπτιώτης** ἐν Νεαπόλει ἀπώλοντο διὰ παντός. Ἀπώλετο δ' ἐκ τῶν ἐκτάκτων καὶ ὁ **Δημήτριος Βασιλείου** ὁ εὐεργέτης ἐπὶ ἔτη τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων. Πρὸς πάντας τοὺς μεταστάντας ἀφ' ἡμῶν ὁ Σύλλογος καὶ ἡ Ἐφορεία ἐτέλεσαν τὰ νόμιμα.

Μεταβολαὶ δ' ὡς εἰκὸς ἄλλαι ἐγένοντο πολλαὶ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μελῶν· καὶ ἐκ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μετετέθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν παρέδρων καὶ ἀνάπαλιν, καὶ τακτικὰ μέλη ἱκανὰ ἀναχωρήσαντα τῶν Ἀθηνῶν μετετέθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀντεπιστελλόντων, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἄλλα ἀποκατασταντα ἐν Ἀθήναις, κατετάχθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν τακτικῶν μελῶν εἴτε τὴν τῶν ἐνεργῶν, εἴτε τὴν τῶν παρέδρων. Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων μακρὸς θὰ ἦτο ἐντεῦθεν ὁ λόγος ἀφοῦ ἄλλως σὺν τῇ πικρούτῃ λογοδοσίᾳ ἰδίᾳ ὡς συνήθως εἰς τεῦχος ἴδιον ἐκδοθησομένῃ θὰ δημοσιευθῶσι καὶ λεπτομερεῖς πάντων τούτων πίνακες.

Ὁπωσδήποτε σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀνέρχεται εἰς 669· ἤτοι τακτικὰ 185 (90 ἐνεργὰ καὶ 95 πάρεδρα), 188 ἐπίτιμα 244 ἀντεπιστέλλοντα καὶ 52 ἔκτακτα.

Κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη συνῆλθεν ὁ Σύλλογος συμφώνως μὲ τὸν κανονισμὸν εἰς 17 τακτικὰς συνεδρίας καὶ 26 ἐκτάκτους.

Κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδρίας ἐνησχολήθη περὶ πάντα τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς ὑποθέσεις τοῦ Συλλόγου, τῶν ἐκτάκτων δ' ἀντικείμενον ἦν συμφώνως τῷ κανονισμῷ ἡ ἀνάγνωσις διατριβῶν.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐν ἀρχῇ ἑκάστου ἔτους ὡς εἰκὸς ὁ Σύλλογος ἐψήφισε τοὺς προϋπολογισμοὺς αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν τοῦ ις'. ἔτους ἀνῆλθεν εἰς ἔσοδα μὲν 21,997,10 δρ. εἰς ἔξοδα δὲ 21,239,20δρ. ἀπομείναντος περισσεύματος ἐκ δρ. 757,90. Ὁ δὲ τοῦ ιζ' ἔτους εἰς ἔσοδα δρ. 26,547,04 καὶ εἰς ἔξοδα

δρ. 25,860 ἀπομείναντος περισσεύματος ἐκ δρ. 687,04. Πιστώσεις ὅμως νεώτερκι καὶ εἰσπράξεις ἕκαστοι ἐπήνεγκον μεταβολὴν εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους ὡς θέλει δηλωθῇ κατωτέρω ἐν τῷ περὶ ταμείου λόγῳ.

Ἐγκαίρως ὑπεβλήθησαν τῷ Συλλόγῳ αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῆς τε προεδρείας τοῦ ἐμοῦ προκατόχου κ. Ἐμμ. Δραγούμη καὶ τῆς ἐμῆς πρώτης. Οἱ εἰσηγηταὶ αὐτῶν κκ. Κ. Διγενὴς καὶ Ν. Μαλτζινιώτης ἐμολόγησαν τὴν ἀρίστην ἐν τῷ ταμείῳ καὶ τοῖς γραφείοις ἐπικρατοῦσαν τάξιν καὶ ἀπένειμαν δικαίους ἐπαίνους πρὸς τοὺς διευθύνοντας τὰ ἱδρύματα τοῦ Συλλόγου. Αἱ ἐκθέσεις αὗται θέλουσι δημοσιευθῆ σὺν τῇ λογοδοσίᾳ ταύτῃ.

Αἱ μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων καὶ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν ἱδρυμάτων σχέσεις ἡμῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη ἐγκάρδιοι, συνήψαμεν δὲ καὶ νέας σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τῶν ἑξῆς σωματείων 1) τῆς Ἑταιρίας τῶν Φυλακῶν ἐνταῦθα·2) τοῦ ἐν Σύρῳ Δικηγορικοῦ Συλλόγου 3) τοῦ ἐν Χίῳ Συλλόγου Καλὸς Ὁδηγὸς 4) τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρρωγοῦ ἀδελφότητος αἱ Ἐννέα Μοῦσαι 5) τοῦ ἐν Πειραιεῖ Συλλόγου Ἑλικὼν 6) τοῦ ἐν Καλλιπόλει Συλλόγου ὁ Φοῖνιξ 7) τῆς ἐνταῦθα ἑταιρίας τῆς Δημοσίας Ὑγιεινῆς. Πρός τινας τῶν Συλλόγων τούτων ἀπεστείλαμεν ἐξαιτησαμένους βιβλία ἐκ τῶν διπλῶν τῆς βιβλιοθήκης ἡμῶν καὶ τὸ ἡμέτερον περιοδικόν, πρὸς δὲ τὴν ἑταιρίαν τῶν Φυλακῶν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐψήφισεν ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ ἐτησίαν χορηγίαν ἀποβλέπων εἰς τὸ χρήσιμον καὶ φιλάνθρωπον τοῦ σκοποῦ ὃν προτίθεται. Ἐκ τῆς αὐτῆς δ' ἰδέας ὁρμώμενος ὁ Σύλλογος ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ἐμπορικὸς καὶ Βιομηχανικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν συνῆγε τὸ πρελθὸν Πάσχα συνδρομὰς ὑπὲρ τῶν πεφυλακισμένων αὐθορμήτως προσῆλθε καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαθέσῃ πρὸς τοῦτο ποσὸν ὑπερτριακοσίων δραχμῶν προερχομένων ἐκ συνεισφορᾶς τῶν μελῶν ὑπὲρ φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ μήπω πραγματοποιηθέντος.

Βιβλία καὶ τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἀπέστειλε καὶ πρὸς ἄλλους Συλλόγους ἐξ ὧν ἤδη ἦν ἐν σχέσει, πλὴν ἄλλων δὲ πληροφορηθεὶς ἐξ ἐγγράφου τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ γραφείου τῆς Σάμου ὅτι συνέστη αὐτόθι βιβλιοθήκη ἀπέστειλε ἐξ ὅσων εἶχε διπλῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ μικράν τινα συλλογήν.

Εἰς τὰς σχέσεις ταύτας μετὰ τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων ἀναφέρεται καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ συνκδέλφου ἡμῶν Συλλόγου *Βύρωνος* ὅπως παραστῶμεν ἐν Μεσολογγίῳ ἐν τῇ τελετῇ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Λόρδου Βύρωνος γενομένων τὴν 25 Σεπτεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους. Εὐχαρίστως ἀπεδέχθημεν τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἐν τῇ τελετῇ ταύτῃ δι' ἧς καθιερώθη ἐθνικὸν ἔργον εἰς μνήμην τοῦ μεγάλου φιλέλληνος ἀντιπροσωπεύθημεν διὰ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἡμῶν μελῶν κκ. Γ. Τζίνη γραμματέως τῆς κοσμητείας τῆς ἐν Πάτραις Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων καὶ τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ καθηγητοῦ κ. Χρ. Παλαμᾶ.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλο συνάδελφον σωματεῖον ἀπεδείξαμεν τὴν ἀγάπην ἡμῶν. Ἡ Ἰατρικὴ ἑταιρία συνεκάλεσεν ἐν Ἀθήναις συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος δὲν ἠδύνατο νὰ ᾖ ἐπιλήσμων τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων αἵτινες συνενοῦσι ἡμᾶς μετὰ τῆς Ἰατρικῆς ἑταιρίας καὶ νὰ μὴ ἀναλογισθῇ ὅτι ὤφειλε διὰ παντὸς μέσου νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἐπιτυχίαν τοιούτου συνεδρίου αὐτὸς ὅστις πρῶτος συνεκάλεσε καὶ κατώρθωσεν ἐν Ἀθήναις συνέδριον τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων. Ἀπεφάσισε λοιπὸν καὶ ἐψήφισεν ὅπως τοῖς ἀπανταχόθεν ἑλληνικῆς γῆς συνελθοῦσιν ἕλλησιν ἰατροῖς παράσχῃ ἄρτον καὶ ἅλας καὶ τὰ ξένια ἐκτελῶν ἠνέωξε μὲν αὐτοῖς τὸ ἀναγνωστήριον καὶ τὰς αἰθούσας αὐτοῦ, παρέθετο δ' ἐν Φαλήρῳ γεῦμα πρὸς τιμὴν τῶν ἑταίρων τοῦ συνεδρίου. Τὸ συνέδριον τῶν ἑλλήνων ἰατρῶν ἐξετίμησεν ὑπὲρ τὸ δέον τὴν ξενίαν ἡμῶν καὶ διὰ τῆς διακρινούσης τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ εὐγενείας οὐ μόνον ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν συνεδριῶν προσεκάλεσε τὸ προεδρεῖον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐπισήμῳ αὐτοῦ γεύματι ἰδίαν ὥρισεν ἡμῖν θέσιν. Τὸ δ' ἡμέτερον γεῦμα συμπεσὸν καὶ μετὰ τῆς ἐπετείου τοῦ Συλλόγου ἡμῖν ἐγένετο ἐπίσημον τὴν 10 Ἀπριλίου καὶ μετέσχον αὐτοῦ ἰκτροὶ καὶ μέλη τοῦ Συλλόγου ὡσεὶ 180. Κληθέντες δ' ἔλαβον μέρος οἱ ὑπουργοὶ ἐπὶ τῆς Παιδείας, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ὡς καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν διέταξε φιλοφρόνως τὴν μουσικὴν τοῦ *Ναυάρχου Μιαούλη* ὅπως παραστῇ κατὰ τὸ γεῦμα καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς παραλίας Φαλήρου δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς ἔκ τε τῆς ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Καστέλας ἠλεκτροφωτιστικῆς μηχανῆς καὶ ἐκ τοῦ τορπιλλοφόρου *Υδρὰ* εἰδικῶς πρὸς τοῦτο εἰς Φάληρον καταπλεύσαντος. Ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ γεύματος τούτου χάριτας ὀφείλομεν καὶ τῷ διαχειριστῇ τοῦ σιδηροδρόμου κ. Φ. Ηκρκσκευκίδῃ καὶ τῷ ἐνοικιαστῇ τῶν ἐν Φαλήρῳ κτήσεων κ. Γ. Κκτσίμπαλη.

Ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν σωματείων σχέσεις ἐξηκολούθηκν κρκταιαί. Ὁ ἐν Παρισίοις σύλλογος πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ οὐ μόνον ἐξκκολουθεῖ ἀνκτιθέμενος ἡμῖν τὴν φροντίδα τῆς διεξαγωγῆς τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ καθ' ἅπασκν τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ πκρεκάλεσεν ἡμᾶς νὰ ἀνκλάβωμεν τὴν ἀποστολὴν στκτιστικῶν εἰδήσεων περὶ τῆς πκρ' ἡμῖν ἐκπκιδεύσεως ἃς καὶ συντάξαντες ἐπέμψαμεν. Ἄλλκ δὲ σωμκτεῖκ ξένκ ἐν οἷς κκτκλογιστέκ ἰδίκ τὰς ἐνταῦθκ σχολὰς τήν τε Γερμκνικὴν καὶ Γκλλικήν, τὸν Σμιθσώνειον ἐν Ἀμερικῇ σύλλογον, τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βρεττκνικοῦ Μουσείου, τὴν Βκσιλικὴν Βοημικὴν Ἑκτκιρίκν τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Πράγᾳ, τὴν κὐτοκρκτορικὴν ῥωσικὴν ἀρχκιολογικὴν ἑκτκιρίκν ἀποστέλλουτιν ἡμῖν τκκτικῶς τὰς δημοσιεύσεις

αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ νέων ξένων σπουδαίων ἐπιστημονικῶν κέντρων συνήψαμεν σχέσεις κατὰ τὴν διετίαν ταύτην. Καὶ πρῶτον ἡ ἐν Λονδίνῳ συστᾶσα ἑταιρία πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἀγγλίᾳ εὑηρεστήθη νὰ ἀναθέσῃ καὶ αὐτῇ ἡμῖν τὴν ἀνωτάτην φροντίδα τῶν ὑποθέσεών της ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ὑπέβαλεν ἡμῖν καὶ ἑτέραν αἴτησιν. Προέτεινε δηλ. ἡμῖν ὅπως ἀναλαμβάνωμεν τὴν περιποίησιν τῶν πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Ἑλλάδος κατερχομένων μελῶν τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρίας παρέχοντες αὐτοῖς πάσας τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας πρὸς εὐκολωτέραν περιήγησιν τοῦ τόπου. Εὐχαρίστως ἀπεδεξάμεθα τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ συναδέλφου σωματείου τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ αὐτὸ εὐγενῶς ἀνέλαβε νὰ ξεναγῇ καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἡμετέρων μεταβαίνοντας εἰς Λονδῖνον. Τοῦτο δ' ἤρξατο ἐπ' αἰσίοις γινόμενον καὶ ἤδη δύο ἐξεναγήσαμεν ἐκ τῶν ἑταίρων τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρίας συστηθέντας ἡμῖν τὸν ἐν Ὀξφορδ καθηγητὴν Λιούϋς καὶ τὸν ἀσιανολόγον κ. Rob. Cust, οἵτινες ὑπὸ τὴν δδηγίαν ὁρισθέντος μέλους τῆς ἐφορείας ἡμῶν ἐπεσκέφθησαν τὰ πάντα καὶ ἀπῆλθον ἀρίστας ἀποκομίζοντες περὶ τοῦ τόπου ἡμῶν ἐντυπώσεις καὶ πλήρη ἰδέαν τῆς καταστάσεως τῆς χώρας.

Ἡ ἀμερικανικὴ ἑταιρία πρὸς διάδοσιν τῶν ἐπιστημῶν προσεκάλεσε τὸν ἡμέτερον σύλλογον εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ὅπερ συνῆλθε τὸν παρελθόντα Αὔγουστον ἐν Μονρεὰλ τοῦ Καναδᾶ. Ὁ ἡμέτερος σύλλογος ἀποδεξάμενος τὴν οὕτως εὐγενῶς ἀπευθυνθεῖσαν αὐτῷ πρόσκλησιν ἀνέθηκε τὴν ἀντιπροσωπείαν αὐτοῦ τῷ ἐν Μονρεὰλ ἀντεπιστέλλοντι αὐτοῦ ἑταίρῳ κ. Λ. Χουγὲ Λατοὺρ ταγματάρχῃ πρὸς ὃν ἀπέστειλε καὶ πάσας τὰς τοῦ συλλόγου δημοσιεύσεις ἵνα κατατεθῶσιν εἰς τὸ Συνέδριον καὶ ὑπομνήματα καὶ διατριβὰς ἐπιστημονικὰς διαφόρων ἐκ τῶν μελῶν. Τὰ κατὰ τὸ συνέδριον τοῦτο εἰς ἃ ὁ ἡμέτερος σύλλογος ἀντεπροσώπευσεν ἐν οὕτω μακρυνοῖς τόποις τὴν ἐπιστημονικὴν ἐν Ἑλλάδι κίνησιν διαφεύγουσι τὴν παροῦσαν λογοδοσίαν καὶ λόγῳ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τοῦτο συνεκροτήθη καὶ καθότι ἕνεκα τῆς ἀποστάσεως ἐλλείπουσιν ἡμῖν ἔτι πληροφορίαι.

Οὕτω δὲ σήμερον δικτηροῦμεν σχέσεις ἐν συνόλῳ μετὰ διαφόρων σωματείων 104 ἐξ ὧν 74 ἑλληνικὰ καὶ 30 ἀλλοδαπά. Δυνάμεθα νὰ ὑπερηφανευώμεθα ἐπὶ τοιαύτῃ ἐπιστημονικῇ κινήσει ἧς κέντρον ἐστὶν ὁ ἡμέτερος σύλλογος.

Αἱ ἐκπαιδευτικαὶ ἐνέργειαι τοῦ ἡμετέρου συλλόγου ἐστέφθησαν διὰ πληρεστάτης ἐπιτυχίας καὶ κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη. Ἡ συσταθεῖσα πρακτικὴ δημοτικὴ σχολὴ τοῦ συλλόγου ἐλειτούργησε καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη τακτικώτατα. Ἅμα τῇ συστάσει αὐτῆς ἐνεγράφησαν 41 μαθηταὶ εἰς δύο διαιρεθέντες τάξεις διδασκόμενοι τὰ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα προσήκοντα μαθήματα ἀλλὰ κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ τελειοτέρας μεθόδους λαμβανομένης πάντοτε ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον ἀναπτύξεως

τῶν μαθητῶν. Διευθυντὴς δὲ διωρίσθη ὁ ἐκ τῶν ἀποφοίτων τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν κ. Εὐ. Ζάχος, ὃν ἀτυχῶς ἀσθενήσαντα ἀντικατέστησε μετ' ἐπιτυχίας ὁ κ. Λ. Ἀκσπόπουλος. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος καθ' ὃ περὶ τοὺς 70 ἐνεγράφησαν μαθηταὶ προσετέθη καὶ γ'. τάξις καὶ προσελήφθη καὶ ἕτερος διδάσκαλος ὁ κ. Γιαννουλάτος καὶ προσετέθη καὶ τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς διδασκόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθ. Ἰωαννίδου τελειοφοίτου τοῦ κεντρικοῦ γυμναστηρίου καὶ τὸ μάθημα τῆς ᾠδικῆς διδασκόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἰουλίου Ἔνιγγ. Αἱ ἐξετάσεις καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη γενόμεναι δημοσίᾳ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς παιδείας, τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πρωτευούσης, κατέδειξαν τοὺς καλοὺς καρποὺς οὓς καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη παρήγαγεν ἡ πρακτικὴ αὕτη δημοτικὴ σχολή, αἱ δ' ἐκθέσεις τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν αἵτινες θέλουσι συνδημοσιευθῇ σὺν τῇ παρούσῃ λογοδοσίᾳ εἰσὶ μάρτυρες ἀψευδεῖς τῶν λόγων μου. Δυστυχῶς ὅμως μεθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐπιτυχίαν ἠναγκάσθημεν ἐφέτος νὰ διακόψωμεν προσωρινῶς τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς ταύτης ἕνεκα ἐλλείψεως μέσων. Διότι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐνστηλάξωμεν ἀληθῆ παίδευσιν εἰς τὰ παιδία τοῦ λαοῦ καὶ μὴ θέλοντες νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ γράμματα ὡς μέσον κερδοσκοπίας κατεβλήθημεν ὑπὸ τῶν δαπανῶν καὶ ἐσταματήσαμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἔργον μεχρισοῦ ὁ ἡμέτερος σύλλογος πλουτιώτερος γενόμενος δυνηθῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ἔργων καὶ τοῦτο ἄνευ ζημίας. Μετὰ λύπης δ' ἐπράξαμεν τοῦτο καίτοι πολλοὶ τῶν γονέων ἐδήλωσαν ἡμῖν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ δεχθῶσι καὶ αὔξησιν διδάκτρων, εὕρεθε ὅμως ὑπερήφανοι ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἡμετέρας πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς ἀπελθόντα παιδία κατετάχθησαν μετ' ἐπαίνων εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα καὶ ἐθεωρήθησαν ἔχοντα δυνάμεις κατὰ πολὺ ἀνωτέρας τῶν συνήθως ἐξ ἄλλων δημοτικῶν σχολείων ἐρχομένων.

Ἡ δὲ σχολὴ τῶν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν ἀποφέρει πάντοτε ἀρίστους καρπούς. Κατὰ τὰ δύο ἔτη ταῦτα ἐνεγράφησαν παῖδες κατὰ μὲν τὸ α'. ἔτος 345 μαθηταὶ κατὰ δὲ τὸ β'. 419, ἡ δὲ διδασκαλία ἐγένετο καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη δίωρος. Ἐδιδάχθησαν δὲ τὰ ἑξῆς μαθήματα. Ἐν μὲν τῷ α'. τμήματι διῃρημένῳ εἰς δύο τάξεις, ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κ. Μ. Παυλίδου καὶ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ κ. Δ. Καραβᾶ πλαισιοῦ μαθητοῦ τῆς Σχολῆς. Ἐν δὲ τῷ β'. ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητική, ἱερὰ ἱστορία, γεωγραφία καὶ στοιχεῖα γραμματικῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κ. Π. Παπκευσταθίου τὸ α'. ἔτος καὶ τοῦ κ. Καλευρᾶ τὸ β'. ἔτος. Ἐν δὲ τῇ γ'. ἀνάγνωσις, ἱερά, ἑλληνικὴ γλῶσσα, γεωγραφία, γραφή, ἔκθεσις ἰδεῶν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κ. Δ. Κολοκοτζᾶ καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη. Ἐκτὸς τούτου οἱ μαθηταὶ καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ τμημάτων ἐδιδάσκοντο δὶς τῆς ἑβδομάδος φωνητικὴν μουσικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰουλίου Ἔνιγγ ἀφιλοκερ-

δῶς ὡς πάντοτε προσφερομένου. Πλὴν δὲ τούτου εἰσήχθη καὶ τὸ μάθημα τῆς ἀπαγγελίας ὅπερ ἐδίδαξεν ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὁ κ. Ἀντώνιος Μανοῦσος. Κατὰ πᾶν δὲ Σάββατον ἐγίνετο ὑφ' ἑνὸς τῶν διδασκάλων πρακτικὴ ἑρμηνεία τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Κυριακῆς. Αἱ ἐξετάσεις τῆς σχολῆς ἐγένοντο καὶ αὗται δημόσιαι ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Σ. Μητροπολίτου, τοῦ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πρωτευούσης. Ἀπελύθησαν δὲ 5 μὲν μαθηταὶ τὸ α'. ἔτος, 6 δὲ τὸ β'. οἵτινες ἔλαβον καὶ τὸ κεκανονισμένον ἀπολυτήριον τῆς σχολῆς.

Τὰ δὲ τῆς σχολῆς διηύθυνε κοσμητεία ἀποτελουμένη τὸ μὲν α'. ἔτος ἐκ τῶν κκ. Λ. Διομήδους Κυριακοῦ ἐφόρου, Γ. Δουρούτη γραμματέως καὶ τῶν κοσμητόρων κκ. Μ. Κατσίμπαλη, Γ. Φιλαρέτου, Κ. Χ. Βάμβα καὶ Στ. Ἰωαννίδου, τὸ δὲ β'. ἐκ τῶν κκ. Φ. Ἡρακλειδίου ἐφόρου, τοῦ κ. Ι. Μεσολωρᾶ γραμματέως καὶ τῶν κοσμητόρων κκ. Κ. Διγενῆ, Ἰγ. Μοσχάκη, Κ. Βάμβα, καὶ Γ. Δουρούτη.

Ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις τῶν παίδων ἦν καλλίστη κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη καὶ τὴν ἰατρικὴν αὐτῆς ἐπίβλεψιν εἶχον οἱ ἡμέτεροι συνάδελφοι κκ. Ἰω. Βάμβας καὶ Κ. Διγενῆς μετὰ ζήλου καὶ πατρικῆς ἀγάπης ἐπιμελούμενοι τῶν ἐγκατελειμμένων τούτων παιδίων. Τῇ φροντίδι δὲ τούτων ἐλαμβάνοντο πάντοτε πάντα τὰ προληπτικὰ κατὰ τῶν ἐπιδημιῶν μέτρα, καὶ κατὰ τοῦ κοιλιακοῦ τύφου τὸ παρελθὸν θέρος καὶ κατὰ τῆς εὐλογίας ἐσχάτως, καὶ διὰ τοῦτο μὲ τοσαύτην τυρρὸν μαθητῶν καὶ μαθητῶν κατὰ κακίστους δικιτητικοὺς κανόνας ζώντων, ἡ ἡμετέρα Σχολὴ δὲν ἔσχεν ἀπωλείας.

Τὸ ὑπνωτήριον τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ὅπερ ὑπὸ τόσῳ καλοὺς εἶχε συστῇ οἰωνοὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ λειτουργήσῃ ἐπὶ πολύ. Κύριον τούτου αἴτιον εἶναι ἡ ἔλλειψις καταστήματος ἰδίου τοῦ Συλλόγου. Ἐφ' ὅσον ὁ Σύλλογος δὲν κατορθοῖ νὰ ἔχῃ ἴδιον κατάστημα, ἐν ᾧ νὰ διδάσκωνται συνάμα καὶ νὰ κοιμῶνται οἱ εἰς τὴν Σχολὴν φοιτῶντες παῖδες, πᾶσα ἄλλη γινομένη προσπάθεια, ὡς ἐπείσθημεν δύο ἔτη σχεδὸν ἐμπράκτως ἀποδείκνει περιττή. Διότι οἱ παῖδες οὗτοι οἱ ἄποροι οἱ κακῶς μὲν πολλοὶ ὁμοῦ κοιμώμενοι ἐν στενοχώροις δωματίοις, ἀλλ' ἔχοντες ὁπωσδήποτε ἀνεξικρησίαν, δυσκολεύονται νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς αὐστηροὺς κανόνας πειθαρχίας ἐνόσῳ τὸ κατάστημα τῶν ὑπνωτηρίων δὲν εἶναι ἐν ὁμοῦ μὲ τὸ κατάστημα τῆς Σχολῆς. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ ἵδρυσις τῶν ὑπνωτηρίων εἶχε καὶ ἄλλον σκοπὸν τὴν περισυναγωγὴν τῶν ἀστέγων ὅλως διόλου παίδων καὶ τῶν τῇδε κακεῖσε κοιμωμένων, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἔδει νὰ ἔχωμεν καὶ τὴν σύμπραξιν τῆς Ἀστυνομίας, ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα μεθ' ὅλην τὴν ἀγαθὴν διεύθυνσιν τῶν προϊσταμένων τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς ἐδείχθησαν ἀπρόθυμα, καί τινα δὲ ἐχθρὰ πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπόν. Διὰ ταῦτα καὶ μέχρις οὗ ὁ Σύλλογος δυνηθῇ νὰ προβῇ εἰς

ἵδρυσιν τοιούτου ἰδίου καταστήματος ἠναγκάσθημεν νὰ δικαιόψωμεν τὴν περικειτέρω ἐνέργειαν τοῦ ὑπνωτηρίου, τὰς δὲ δεκακισχιλίας δραχμὰς ἃς πρὸς τοῦτο εἴχομεν κατατεθειμένας εἰς τὴν Πιστωτικὴν Τράπεζαν κατεθέσαμεν εἰς τὴν Ἐθνικὴν εἰς τὴν μερίδα τοῦ χρέους τῆς οἰκίας τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ἀπαιτητέας εἰς πρώτην ζήτησιν.

Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου κατωρθώσαμεν τὴν σύστασιν παρὰ τῇ Σχολῇ τῶν Ἀπόρων Παίδων Ἀθηνῶν καὶ παρὰ τῇ πρακτικῇ δημοτικῇ Σχολῇ σχολειακοῦ ταμιευτηρίου ἐνῷ οἱ παῖδες θέλουσι καταθέτει τὰς μικρὰς οἰκονομίας αὐτῶν. Ὁ θεσμὸς οὗτος τῶν σχολειακῶν ταμιευτηρίων ἀποτελεῖ κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἐν Βελγίῳ, ἐν Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ κλάδον οἱονεὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ λαοῦ, αἱ μικραὶ δ' οἰκονομίαι τῶν καταθετῶν παίδων κατ' οὐσίαν ἀσήμαντοι ἔχουσι τὴν ἀξίαν των ἐν συνόλῳ συνήθως πρὸς καταπολέμησιν τῆς στενοχωρίας ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ὅπως γίνωσι πυρρὴν μεγάλης περιουσίας. Ἂν τὸ παιδίον συνηθίσῃ νὰ οἰκονομῇ δέκα λεπτὰ καθ' ἑβδομάδα, ἐνηλικιούμενον θὰ εὑρεθῇ κάτοχον ἱκανοῦ ποσοῦ ἡ δὲ συνήθεια τῆς οἰκονομίας ἐνυπάρχουσα ἐν αὐτῷ θὰ τὸ κάμνῃ νὰ ἐξακολουθῇ νὰ οἰκονομῇ καὶ μείζονα ποσὰ ἀνδρωθέν. Τοῦ καλοῦ τούτου θεσμοῦ τὴν εἰσαγωγὴν ὀφείλομεν εἰς τὸν ἡμέτερον συνάδελφον κ. Κ. Βάμβαν ὅστις μελετήσας ἐπισταμένως τὸ ζήτημα οὐδενὸς κόπου ἐφείσθη πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ καὶ πκρ' ἡμῶν. Συνεννοηθέντος δὲ τοῦ Συλλόγου μετὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἀπερασίσθη ὅπως αἱ καταθέσεις γίνωνται δεκταὶ πκρὰ τῶν διδασκάλων καὶ ἐγγράφωνται ἀμέσως ἐν πλήρει παραδόσει ὑπ' αὐτῶν εἰς ἰδιαίτερον βιβλίον, τοῦ ὁποίου ἑκάστη σελὶς εἶναι διατεθειμένη εἰς λογαριασμὸν ἑνὸς μαθητοῦ καταθέτου. Ἅμα ὡς αἱ καταθέσεις τοῦ μαθητοῦ φθάσωσι τὰς τρεῖς δραχμὰς τὸ ποσὸν τοῦτο κατατίθεται ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐν τῷ Ταμιευτηρίῳ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ ἀποδίδεται τὸ ὅλον ἢ μέρος αὐτοῦ εἰς τὸν νόμιμον ἀντιπρόσωπόν του ἢ τὸν πρόεδρον τοῦ Συλλόγου.

Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους εἰσαχθέντα καὶ παρ' ἡμῖν τὰ σχολειακὰ ταμιευτήρια ἐπέτυχον κατὰ πάντα. Οἱ δὲ παῖδες τῆς τε πρακτικῆς δημοτικῆς Σχολῆς καὶ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων κατενόησαν πληρέστατα τὸν σκοπόν των καὶ ἄσμενοι κατέβκλον τὰς οἰκονομίας αὐτῶν καί τινες τούτων καὶ τὰ περισσεύματά των. Ἀπὸ τῆς 6 δ' Ἀπριλίου τῆς ἡμέρας τῆς α'. καταθέσεως μέχρι τῆς 31 Αὐγούστου παρουσιάσθησαν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς σχολαῖς καταθέσεις 1271 παίδων κατκβκλόντων δρ. 4054.05 εἰδικώτερον δ' ἐν μὲν τῇ Σχολῇ τῶν Ἀπόρων Παίδων παῖδες 434 καταθέσαντες δρχ. 2530.35 ἐν δὲ τῇ πρακτικῇ δημοτικῇ παῖδες 837 καταθέσαντες δρχ. 523.70. Ἡ δυσαναλογία αὕτη προέρχεται ἐκ τούτου ὅτι τῶν Ἀπόρων μὲν Παίδων οἱ πλεῖστοι καταθέτουσι καὶ τὰ περισσεύματα τῶν ἐκ τοῦ ἔργου των εἰσπράξεων, οἱ δὲ τῆς δημοτικῆς Σχολῆς τὰς μικρὰς οἰκονομίας ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν παρεχομένων δώρων.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλου καλοῦ θεσμοῦ τὴν εἰσαγωγὴν κατωρθώσαμεν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀπόρων Παίδων τῇ βοηθείᾳ τῆς κυβερνήσεως. Ὡς γνωστὸν ἐκ τῶν ἡμετέρων Παίδων τῆς Σχολῆς τὰ δύο τρίτα σχεδὸν ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τὴν Κόρινθον καὶ Γορτυνίαν, ἀπόρων γονέων τέκνα ἄτινα ἀποστέλλονται ἐνταῦθα πρὸς ψωμισμὸν καὶ μετέρχονται τυχαῖόν τι ἐπάγγελμα, οἷον τὸ τοῦ ὀψοκομιστοῦ, τοῦ ὑποδηματοκαθαριστοῦ ἢ τοῦ ἐφημεριδοπώλου. Ἀφοῦ δὲ ἀποκτήσωσιν ὀλίγα χρήματα ἐπανέρχονται εἰς τὴν πατρίδα ὅπου ἀποκαθίστανται τίμιοι ἐργάται. Ἡ Ἐφορεία τοῦ Συλλόγου καὶ ἡ Κοσμητεία τῆς Σχολῆς πολλάκις ἐσκέφθησαν νὰ βελτιώσωσι τὴν τύχην τῶν παίδων τούτων κατὰ τὴν προσωρινὴν ἐν Ἀθήναις διαμονήν των καὶ πολλοὶ πολλάκις ἀποτεινόμενοι εἰς αὐτὴν εὗρον τιμίους ὑπαλλήλους ὧν ἱκανοὶ νῦν εἶναι εἰς ἰδιωτικὰ γραφεῖα καὶ τραπεζιτικὰ καταστήματα· ἀλλὰ δὲν ἤρκει καὶ μόνον τοῦτο. Διὰ τοῦτο ἀσμένως ἀπεδέχθημεν τὴν πρότασιν τοῦ τότε προϊσταμένου τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν κ. Κ. Μαρουδῆ ὅπως οἱ ἐκ τῆς Σχολῆς ἀποφοιτῶντες παῖδες ἢ καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς ἀνωτέρας αὐτῆς τάξεως ἐκτελῶσι τὴν διανομὴν τῶν τηλεγραφημάτων ἐν τῇ πόλει. Τοῦτο δὲ ψηφισθὲν καὶ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐν τῷ νόμῳ περὶ ὀργανισμοῦ τῆς τηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας ἐκυρώθη πλέον καὶ αἰτηθέντας ἡμῖν ὑπεδείξαμεν εἴκοσι παῖδας, οἵτινες καὶ πάντες διωρίσθησαν τηλεγραφικοὶ διανομεῖς καὶ ἄριστα ἐκτελοῦσι τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην. Τὴν ἐπιτυχίαν δὲ ταύτην ἰδοῦσα καὶ ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῶν ταχυδρομείων προσέθηκεν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ταχυδρομείου Ἀθηνῶν ἐδάφιον καθ' ὃ ὡς μαθητευόμενοι διανομεῖς τοῦ ταχυδρομείου προσλαμβάνονται οἱ ἀπόφοιτοι τῆς ἡμετέρας Σχολῆς.

Αἱ δ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡμέτεραι Σχολαὶ τῶν Ἀπόρων εἰργάσθησαν ἐπίσης ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, ὡς ἐμφαίνεται ἔκ τε τῶν ἐκθέσεων τῶν κοσμητειῶν καὶ τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν αἵτινες ἐπισυναφθήσονται τῇ λογοδοσίᾳ ταύτῃ. Ἐκ τῶν Σχολῶν τουτων ἡ τῆς Σύρου ἄριστα πάντοτε ἐργαζομένη κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον κατάστημα, ὅπερ ὁ Σύλλογος ἐψήφισεν ὅτι ἀνήκει τῇ Σχολῇ ταύτῃ ὡς ἰδία περιουσία δυνάμενον ἐν περιπτώσει διαλύσεως αὐτῆς νὰ διατεθῇ ὑπὸ τοῦ δήμου Ἑρμουπόλεως ὑπὲρ φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ.

Ἡ ἐν Νέᾳ Ἰκαρίᾳ ἡμετέρα Σχολὴ τῶν Ἑλληνοαλβανῶν ἐξακολουθεῖ πάντοτε ἐργαζομένη ἀλλ' ἔπαυσεν οὖσα Σχολὴ τῶν ἐξ Ἰταλίας Ἑλληνοαλβανῶν, διότι ἡ ἀποικία αὕτη σχεδὸν διελύθη. Οἱ κάτοικοι δεκατισθέντες ὑπὸ τῆς μηνιγγίτιδος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου προσῆλθε καὶ χρήμασιν ἀρρωγὸς ὁ ἡμέτερος Σύλλογος διεσκορπίσθησαν τῇδε κἀκεῖσε καὶ ἐκεῖ ὀλίγοι ἀπέμειναν, ἡ δὲ ἡμετέρα Σχολὴ χρησιμεύει ὡς διδακτήριον τῶν πέριξ χωρίων.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου ὀφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὅπως συμπυκνώσῃ τὴν ἀποικίαν ταύτην τῶν Ἑλληνοκλεκνῶν. Πληροφορηθέντες ὅτι τοιοῦτοι ἄποικοι πολλοί, εἰσὶ πρόθυμοι νὰ κατέλθωσιν ἐκ Σικελίας, συνεννοήθημεν μετὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐγράψαμεν τὰ δέοντα πρὸς τὸν ἐν Μεσσήνῃ ἡμέτερον ἐφημέριον, τὸν ἐλλόγιμον κύριον Ἀθανάσιον Ζακυθινόν. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε αἱ ἐνέργειαι ἡμῶν δὲν ἀπέληξαν εἰς ὁριστικόν τι ἀποτέλεσμα καίτοι πολλὰς διατρέφομεν περὶ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν ἐλπίδας.

Συνεστήσαμεν δὲ καὶ νέαν σχολὴν ἐν Ἰλείᾳ ἐν τῷ χωρίῳ Κατσαροῦ τοῦ δήμου Λετρίνων συνεπείᾳ αἰτήσεως τῶν κατοίκων καὶ ἀφοῦ ἀνώνυμος φιλόμουσος κατέβαλε τὴν πρὸς τοῦτο δαπάνην, οὕτω δὲ διετηροῦντο ὑπὸ τοῦ Συλλόγου μέχρι τέλους τῆς ληξάσης διετίας δέκα σχολαί· ἡ Σχολὴ τῶν ἀπόρων παίδων καὶ ἡ Πρακτικὴ δημοτικὴ Σχολὴ ἐνταῦθα, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις σχολαὶ ἀπόρων παίδων ἐν Καλάμαις, Σύρῳ, Ζακύνθῳ, Πάτραις, Ἄνδρῳ, Νέᾳ Ἰκαρίᾳ, Τραγανοῦ καὶ Κατσαροῦ.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀναλογιζόμενος ὅτι μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἔλειπεν ἐκεῖνος ὁ σύνδεσμος ὅστις πρέπει νὰ συνδέῃ τὰ μέλη ἑνὸς σωματείου, καθότι πλὴν τῶν μηνιαίων συνεδριῶν τὰ μέλη δὲν εἶχον ἡ σπανίως ἀφορμὰς νὰ βλέπωνται καὶ νὰ συζητῶσιν ὁμοῦ περὶ τῆς προκοπῆς τοῦ Συλλόγου ἐσκέφθη προτάσει τῶν κκ. Μ. Π. Λάμπρου καὶ Τιμ. Ἰλιοπούλου νὰ ἱδρύσῃ ἐν τῷ καταστήματι αὐτοῦ ἐντευκτήριον χάριν τῶν μελῶν αὐτοῦ, ὅπερ συνάμα ἤθελε καταστῇ οὕτω καὶ ἐντευκτήριον τῶν ἐν Ἀθήναις λογίων καὶ τῶν ἐντεῦθεν διερχομένων ξένων. Ἐπιτροπὴ ἀμέσως συσταθεῖσα ἐφρόντισε τὰ περὶ τούτου καὶ διασκευασθέντων δύο ἐκ τῶν δωματίων τοῦ Συλλόγου τὸ ἐντευκτήριον ἠδυνήθη νὰ ἐγκαινισθῇ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον. Ἐπέτυχε δ' ἡ σύστασις τοῦ ἐντευκτηρίου πληρέστατα καὶ πλέον τῶν ἑκατὸν τακτικῶν καὶ ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου μετέσχον αὐτοῦ, οὕτω δ' ἐπῆλθε στενότερος σύνδεσμος τῶν μελῶν καὶ ἄμεσος αὐτῶν ἐπικοινωνία ἐξ ὧν ἄριστα προσδοκῶ διὰ τὸ μέλλον.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἐντευκτηρίου ἔφερεν ἐκ νέου εἰς μέσον ἄλλο ζήτημα, τὸ ζήτημα τῆς στενοχωρίας τοῦ ὑφισταμένου καταστήματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσῃ πλέον εἰς τὰς νέας πλκσσομένας ἀνάγκας τοῦ Συλλόγου. Διὰ τοῦτο ὁ Σύλλογος ὠνόμασε πολυμελῆ ἐπιτροπὴν ἥτις νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς εὑρέσεως καταλλήλου οἰκοπέδου, πρὸς οἰκοδομὴν νέου καταστήματος ἐκποιουμένου τοῦ νῦν τοιούτου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συντόνως ἐργασθεῖσα καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ θέρους, εἰς οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ ἀποτέλεσμα ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης μεγάλης ὑπερτιμήσεως τῶν οἰκοπέδων ὡς ἐκ τῆς ὁποίας καὶ πάλιν τὸ ζήτημα τοῦτο ἔμεινεν ἐκκρεμές. Ἀλλ' ὁ Σύλλογος δέον περὶ τούτου νὰ λάβῃ σύντονον μέριμναν.

Τὸ δὲ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὴν διετίαν

ταύτην μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ἐπιμελείας τακτικῶς ἐκδιδόμενον τῇ φροντίδι τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν κκ. Βίρ. Ἀσωπίου, Ε. Ῥοΐδου, Π. Ι. Φέρμπου καὶ Σπ. Λάμπρου. Ἕνεκα δὲ τῆς συτσωρεύσεως ὕλης πολλῆς ἐκρίθη καλὸν νὰ αὐξηθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ καθ' ἓν τυπογραφικὸν φύλλον μηνιαίως, οὕτω δὲ ἀποτελεῖται ἐτησίως τόμος εἰς μέγα ὄγδοον ἐξ 72 τυπογραφικῶν φύλλων παρεχόμενος ἀντὶ τῆς ἐλαχίστης σχετικῶς τιμῆς τῶν 15 νέων δραχμῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ 20 ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἂν ὁ *Παρνασσὸς* ἐκπληροῖ ἢ οὔ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐκδίδοται μάρτυρες ἀψευδεῖς πρόκεινται αὐτὰ τὰ δημοτευόμενα τεύχη του· ἡμεῖς ἐμμένομεν ἐν τῇ δημοσιεύσει αὐτοῦ καὶ θὰ ἐμμείνωμεν φρονοῦντες ὅτι πράττομεν καλὸν καὶ ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τῶν συνδρομητῶν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου καὶ αὐτοῦ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ, ὅστις οὐ μόνον δὲν παύει συχνὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνεγράφων ἐπαινετικὰς κρίσεις, ἀλλὰ καὶ περιλήψεις καὶ μεταφράσεις πολλάκις δημοσιεύων ἐξ αὐτοῦ.

Πλὴν ὅμως τοῦ περιοδικοῦ ἐξέδωκεν ὁ Σύλλογος ἡμῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος καὶ δύο φυλλάδια τῶν *Νεοελληνικῶν Ἀναλέκτων*, δι' ὧν συνεπληρώθη καὶ ὁ Β'. τόμος τῆς σπουδαίας ταύτης δημοσιεύσεως. Τὰ ἐκδοθέντα φυλλάδια περιέχουσι τὸ μὲν δημοτικὰ ᾄσματα Θήρας ἐκ τῆς ἀνεκδότου Συλλογῆς Πεταλᾶ ἣν πρὸ τριῶν ἐτῶν ἠγόρασεν ὁ Σύλλογος, τὸ δὲ Κερκυραϊκὰ ἀνέκδοτα περιέχοντα Ἀρτενίου Κερκύρας ἀνέκδοτον ἐγκώμιον εἰς τὸν Μάρτυρα Θερῖνον, ὅμοιον εἰς τὸν αὐτὸν μάρτυρα, Νικολάου Κερκύρας ποίημα ἐπὶ τῇ παρκιτήσει ἀπὸ τῆς ἱεραρχίας, Βασιλείου Πεδικλίτου ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντῖνον Στίλβην, τὰ σφάλματα καὶ αἰτιάματα τῶν Κερκυραίων, περὶ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ τιμαρίου τῶν Ἀθιγγάνων καὶ τῆς πρώτης τοῦ Μαΐου, ἐκ βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Μονάχου καὶ Καντάβριγίας περισυλλεγέντα ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου καὶ δωρηθέντα τῷ Συλλόγῳ, ὑπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἐκδιδόμενα. Ἀνετυπώθη δὲ καὶ τὸ α'. τεῦχος τοῦ α'. τόμου ἐντελῶς ἐξαντληθὲν καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐκτυποῦται καὶ τὸ β'.

Ἐν δὲ ταῖς ἐκτάκτοις συνεδρίαις ἀνέγνωσαν διατριβὰς τὰ ἑξῆς κατὰ σειρὰν μέλη τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος τακτικὸν μέλος, *περὶ τηλεφώνου καὶ μικροφώνου μετὰ πειραμάτων.*

Ὁ κ. Κ. Νεστορίδης τακτικὸν μέλος, *περὶ Ἀλεξανδρείας.*

Ὁ κ. Κ. Παπαμιχαλόπουλος τακτικὸν μέλος, *Περὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις.*

Ὁ κ. Σπ. Παππαγεωργίου τακτικὸν μέλος, *περὶ Ὑπατίας τῆς Ἀλεξανδρινῆς φιλοσόφου.*

Ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος τακτικὸν μέλος *Ἀνεκδότους ποιήσεις.*

Ὁ κ. Α. Σπαθάκης τακτικὸν μέλος, *περὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλη παιδείας.*

Ὁ κ. Ἰω. Μεσολωρᾶς τακτικὸν μέλος, *περὶ τῶν κατὰ καιροὺς σχέσεων τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων.*

Ὁ κ. Κ. Ξένος τακτικὸν μέλος, *ὁ Ραβελαὶ καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ.*

Ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης τακτικὸν μέλος, *ἡ γυνὴ καὶ ὁ χριστιανισμός.*

Ὁ κ. Ε. Ζηλοκώστας τακτικὸν μέλος, *ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν.* Μέρος Α'.

Ὁ κ. Κ. Βάμβας τακτικὸν μέλος, *περὶ σχολειακῶν ταμιευτηρίων.*

Ὁ κ. Γ. Βιζυηνὸς τακτικὸν μέλος, *ἀνεκδότους ποιήσεις.*

Ὁ κ. Ἰάκ. Δραγάτσης ἀντεπιστέλλον μέλος, *τὰ θέατρα τοῦ Πειραιῶς καὶ ὁ Κωφὸς λιμήν.*

Ὁ κ. Σ. Κολιάτσος ἀρχιμανδρίτης, ἐπίτιμον μέλος, *περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους καθηκόντων τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων.*

Ὁ κ. Κ. Παπαμιχαλόπουλος τακτικὸν μέλος, *ἐντυπώσεις ταξειδίου ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Βῶλον.*

Ὁ κ. Τ. Ἀργυρόπουλος τακτικὸν μέλος, *τὰ νεώτερα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.*

Ὁ κ. Α. Φραγκίσκος τακτικὸν μέλος, *σύγχρονος Ἰταλικὴ φιλολογία. Ἡ Ἑλληνὶς Ματθίλδη Σεράου.*

Ὁ κ. Μ. Βρατσάνος τακτικὸν μέλος, *περὶ Ῥουσσὼ ὡς παιδαγωγοῦ.*

Ὁ κ. Γ. Δέρβος τακτικὸν μέλος, *περὶ τοῦ ἁλανθάστου πάπα Πίου Θ'.*

Ὁ κ. Γ. Βιζυηνὸς τακτικὸν μέλος, *ὁ ἀϊ Νικόλας καὶ ἡ Μητέρα τῶν Ἑπτά, ἐπεισόδιον τῶν ἐν Βιζύῃ καταστροφῶν.*

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης τακτικὸν μέλος, *περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα Ἑλλην. Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, μέρος Α'.

Ὁ κ. Ε. Ζηλοκώστας τακτικὸν μέλος, *ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν*, μέρος Β'.

Ὁ κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς τακτικὸν μέλος, *περὶ γεωργικῆς νομοθεσίας.*

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης τακτικὸν μέλος, *περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα Ἑλλην. ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς*, μέρος Β'.

Ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος τακτικὸν μέλος *τὰ ἀναγνώσματα τῶν πάππων μας.*

Ὁ κ. Κ. Διγενῆς τακτικὸν μέλος, *περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐπιλοχίου παραφροσύνης.*

Ἐδιδάχθησαν δὲ καὶ δημόσια μαθήματα ὑπὸ τῶν ἑξῆς:

Ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Μιχαλοπούλου *φυσικήν.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Κ. Παππαγεωργίου, *ἱστορία τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Ἀργυροπούλου, *περὶ ἠλεκτρισμοῦ.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Μεσολωρᾶ, *ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰγ. Μοσχάκη, *ἑρμηνεία τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.*

Ἡ δ' Ἐφορεία τοῦ συλλόγου συγκειμένη κατὰ τὴν διετῆ ταύτην περίοδον ἐξ ἐμοῦ ὡς προέδρου, τῶν ἀντιπροέδρων κκ. Α. Προβελεγίου καὶ Ν. Δκούτη ὃν ἀντικατέστησε τὸ β'. ἔτος ὁ κ. Σ. Δούρούτης, τοῦ γενικοῦ γραμ-

ματέως κ. Μ. Π. Λάμπρου, τῶν εἰδικῶν γραμματέων κκ. Α. Ρ. Ραγκαβῆ καὶ Κ. Φάραγγα ὃν ἀντικατέστησε τὸ Β'. ἔτος ὁ κ. Α. Μαρινόπουλος, τοῦ ταμίου κ. Σ. Κονοφάου, τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. Π. Ι. Φέρμπου καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου κ. Σ. Κ. Παππαγεωργίου τὸ α'. ἔτος καὶ κ. Μ. Κρίσπη τὸ Β'. συνῆλθε εἰς συνεδρίας 32, συσκεπτομένη περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων τὴν διοίκησιν τοῦ συλλόγου. Χάριτας δὲ πολλὰς ὀφείλω πρὸς πάντας τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν διὰ τὴν εὐμενῆ καὶ ἀδελφικὴν ὑποστήριξιν ἣν μοι παρέσχον.

Ἐν τέλει ὀφείλω νὰ εἴπω τινὰ καὶ περὶ ταμείου βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου. Τὸ ταμεῖον κατὰ τὴν διετῆ ταύτην περίοδον εἰσέπραξε δρ. 57.135.73 ἐδαπάνησε δὲ δρ. 51.151.50 ἔμεινε δ' οὕτω περίσσευμα κατὰ τὰ δύο ἔτη ἐκ δρ. 59.84.23 καὶ εἰδικώτερον τὸ α'. μὲν ἔτος τῆς ἐμῆς προεδρείας εἰσέπραξε δρ. 34.749.25 ἐδαπάνησε δὲ δρ. 33. 712.21 ἤτοι ἔμεινε περίσσευμα δρ. 1037.04, τὸ δὲ ἄρτι λῆξαν εἰσέπραξε μὲν δρ. 22.386.48 ἐδαπάνησε δὲ δρ. 17439.29 ἀπομεινάντος περισσεύματος ἐκ δρ. 4947.19.

Ἐκ τῶν λεπτομερῶν ἐκθέσεων τοῦ κ. ταμίου αἵτινες θέλουσι δημοσιευθῆ ἰδιαιτέρως καὶ τῶν ἀναλυτικῶν πινάκων θέλετε μάθει τὰ καθέκαστα, ἐνταῦθα δ' ἰδιαιτέρας μνείας κρίνω τὰ ἑξῆς.

Καὶ ἐν πρώτοις τὸ χρέος πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἀπέναντι τοῦ ἀγορασθέντος καταστήματος τοῦ συλλόγου ὅπερ ἦν ὅτε ἀνέλαβον τὴν προεδρείαν δρ. 20,716.20 ἀνέρχεται σήμερον εἰς μόνας 10,000 δρ. πληρωθέντος ἱκανοῦ ποσοῦ, ἐλπίζομεν δὲ τάχιστα νὰ ἐξοφλήσωμεν αὐτὸ ἐντελῶς. Οὕτω δ' ἐντὸς τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐτῶν ὁ ἡμέτερος σύλλογος ἠδυνήθη νὰ ἐξοφλήσῃ σχεδὸν ἐντελῶς τὸ χρέος τοῦτο ὅπερ ἀνήρχετο ὅτε ἠγόρασε τὸ κατάστημα αὐτοῦ εἰς δρ. 37500. Ἂν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀξία τῆς οἰκίας ταύτης σήμερον ηὐξήτεν, ὑπολογίσωμεν δὲ καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπίπλων καὶ λοιπῶν σκευῶν ἡ περιουσία τοῦ Συλλόγου ἀνέρχεται σήμερον εἰς 80,000 περίπου δραχμῶν, αἱ ὁποῖαι βεβαίως δὲν εἶναι μέγα τι ἀπέναντι τῶν πολλαπλῶν σκοπῶν οὓς ἐπιδιώκει ὁ Σύλλογος, εἶναι ὅμως πολὺ ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι πρὸ δεκαπενταετίας ἐν τῇ λογοδοσίᾳ τῇ ἀναγνωσθείσῃ τὴν 4 Ἰουνίου 1867 ὑπὸ τοῦ τότε πρεσέδρου κυρίου Μ. Π. Λάμπρου τῇ καὶ πρώτῃ δημοσιευθείσῃ διὰ τοῦ τύπου τὰ μὲν ἔσοδα τοῦ Συλλόγου ἀνῆλθον εἰς δρ. 64.40 τὰ ἔξοδα εἰς δρ. 35.90 καὶ ἀπέμεινε περίσσευμα ἐκ δρ. 28.50.

Μεταξὺ τῶν ἐκτάκτων δωρεῶν πρὸς τὸ ταμεῖον εἴτε ὑπὲρ τοῦ συλλόγου εἴτε ὑπὲρ τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν δέον νὰ ἀναφέρω τὴν δωρεὰν χιλίων δραχμῶν παρὰ τῶν τέκνων τοῦ ἀποβιώσαντος ἐπιτίμου μέλους Κ. Νέγρη εἰς μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τὴν τοῦ ἀειμνήστου στρατηγοῦ Σπηλιωτοπούλου ἐκ δρ. πεντακοσίων ὀγδοήκοντα ὑπὲρ τῆς αὐτῆς Σχολῆς, καὶ τὴν

ἀνωνύμου ἐκ δραχ. 820,65 αἵτινες ἦσαν κατατεθειμέναι ἐν τῇ Πιστωτικῇ Τραπέζῃ. Πρὸς πάντας τοὺς εὐγενεῖς δωρητὰς ὁ Σύλλογος ἐξέφρασε τὰ ἔνθερμα αὐτοῦ εὐχαριστήρια ἀνέγραψε δὲ τὸν μὲν ἀείμνηστον Κωνς. Νέγρην εὐεργέτην, δωρητὴν δὲ τὸν στρατηγὸν Σπηλιωτόπουλον.

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς ἐν Νικολάϊεφ τῆς Ρωσίας κυρίας Φωτεινῆς Γεωργίου Ζυγομαλᾶ οἱ αὐτόθι ὁμογενεῖς ἀπέστειλαν δραχμὰς 2,066,40 ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων. Ἐπαναλαμβάνω νὰ ἐκφράσω τὰ ζωηρὰ εὐχαριστήρια τοῦ Συλλόγου πρός τε τὴν εὐγενῆ κυρίαν Ζυγομαλᾶ καὶ τοὺς ἐν Νικολάϊεφ ὁμογενεῖς.

Διὰ τοῦ κ. Ἕκτορος Ψύχα ὁ ἐν Μαγχεστρίᾳ κ. Ἰωάν. Μαυρογορδάτος καὶ ἡ κ. Μαριέττα Μαυρογορδάτου ἀπέστειλαν τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν Σχολὴν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν δραχ. 1922,313. Πρὸς τοὺς εὐγενεῖς δωρητὰς ἐκφράζω καὶ ἐνταῦθα τὰς θερμὰς τοῦ Συλλόγου εὐχριστίας.

Περὶ ἄλλων μικροτέρων δωρεῶν ἀναφέρει ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Ταμίου.

Εἰς τὰς ἐκτάκτους εἰσφορὰς δέον νὰ περιλάβω καὶ δύο ἔτι τὸν εὐεργετικὸν ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων χορὸν καὶ ἔκτακτον δημόσιον μάθημα φωνογράφου.

Ὁ χορὸς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς ἐδόθη πέρυσι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Β. Μελᾶ εὐμενῶς παραχωρηθείσῃ. Αἱ εὐγενεῖς κυρίαι Εὐθυμία Α. Κουμουνδούρου, Ρόζα Ι. Βαλαωρίτου, Τερψιχόρη Β. Μελᾶ, Ἰφιγενεία Α. Συγγροῦ καὶ Νατα λία Λ. Σούτσου ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν τὸν χορὸν τοῦτον καὶ εἰργάσθησαν τὸ κατὰ δύναμιν πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Ὁ χορὸς ἐγένετο ζωηρὸς, εἰσεπράχθη δ' ἐξ αὐτοῦ ποσὸν ἐκ δρ. 4,697,30. Καὶ δημοσίᾳ δέον νὰ ἐκφράσω τὰ εὐχαριστήρια τοῦ Συλλόγου πρὸς τὰς κυρίας ταύτας.

Τὸ δὲ δημόσιον μάθημα περὶ φωνογράφου ἔδωκα ἐγὼ αὐτὸς ἐπωφελη θεὶς τῆς ἐξ Ἀθηνῶν διελεύσεως τοῦ κ. Bargeon κατέχοντος ἕνα τῶν τελειοτέρων φωνογράφων. Ἐξήγησα δὲ τὴν συσκευήν, καὶ ὁ κ. Bargeon ἐξετέλεσεν ἐπ' αὐτῆς διάφορα πειράματα. Ἕνεκα δὲ τῆς μεγάλης αἰτήσεως εἰσιτηρίων τὸ μάθημα τοῦτο ἐπανελήφθη καὶ εἰσεπράχθησαν ἐκ τούτου δρ. 846,72.

Ἐκ τῶν συνημμένων ἐκθέσεων τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου θέλετε μάθει τὰ κατὰ τὰ παρατρήματα ταῦτα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τὴν Ἐφορείαν διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀποτελοῦσιν οἱ ἑξῆς κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Συλλόγου. Πρόεδρος μὲν ἐγὼ ἐκλεχθεὶς καὶ πάλιν, ἀντιπρόεδροι οἱ κκ. Τιμ. Ἀμπελᾶς καὶ Τιμ. Ἱλιόπουλος, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κκ. Α. Α. Ραγκαβῆς καὶ Ν. Λουριώτης ταμίας ὁ κ. Σ. Κονοφάος, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Π. Ι. Φέρμπος καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Στ. Βάλβης· ἐπίτιμος δὲ πρόεδρος ὁ καὶ τέως τοιοῦτος κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος.

Τελευτῶν τὸν λόγον ἐκφράζω ἐκ νέου τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου· εὔχομαι δὲ καὶ ἐλπίζω κρείττονα νὰ ἀναγγείλω τὸ ἐπόμενον ἔτος περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ σωματείου.

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑ ΙΑΚΩΒΟΥ ΔΕ ΜΙΛΛΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ.

1454—1461

Ἡ πρώτη καταγωγὴ τῶν Ἱπποτῶν τῶν διαδοχικῶς ἐπικληθέντων Σπηταλιωτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς Ῥόδου καὶ Μελίτης καίπερ μὴ οὖσα ἀκριβῶς γνωστὴ φαίνεται ὅμως προγενεστέρα τῆς πρώτης Σταυροφορίας. Ἔμποροί τινες ἐξ Ἀμάλφης κατώρθωσαν κατὰ τὸ 1048 νὰ λάβωσι παρὰ τῶν καλιφῶν τῆς Αἰγύπτου τὴν ἄδειαν τοῦ ἱδρῦσαι ἐγγὺς τοῦ Ἁγίου Τάφου μονὴν δυτικοῦ δόγματος ἀφιερωμένην εἰς τὴν Θεοτόκον. Ταύτῃ δὲ τῇ μονῇ ἀκολούθως παρῳκοδόμησαν οἱ μοναχοὶ ξενῶνα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἀσθενῶν ἢ πτωχῶν προσκυνητῶν. Ἔκτοτε οἱ ἀδελφοὶ Σπηταλιῶται μετὰ ζήλου ἀφοσιωθέντες καὶ πλουτυνόμενοι ἐχορήγουν πρὸς τοὺς προσκυνητὰς ἐνόπλους φρουρὰς ὅπως ὑπερασπίζωσιν αὐτοὺς ἐκ τῶν συμμοριῶν τῶν Σαρακηνῶν οἵτινες περιτρέχοντες ἐληΐζοντο τὴν Παλαιστίνην. Μετὰ ταῦτα ἐντὸς ἑνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος διὰ τῆς θριαμβικῆς τοῦ Βαλδουΐνου εἰσελάσεως εἰς Ἀντιόχειαν, τῆς ἁλώσεως τῆς Τύρου καὶ τῆς καρτερικῆς ἀποκρούσεως τῆς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πολιορκίας τῆς Ἰόππης ἥτις καὶ ἀπέτυχεν, ὡς καὶ δι' ἄλλων κατορθωμάτων ἰδίως εἰς τὴν ἀνδρίαν τῶν Ἱπποτῶν ὀφειλομένων ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν δόξα κατέστη πολυθρύλλητος. Ἀλλὰ κυριευθείσης τῷ 1187 τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου, ἠναγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν, ἐξελασθέντες δὲ παντάπασι τῆς Παλαιστίνης τῷ 1291 διὰ τὴν τῆς Πτολεμαΐδος ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, εὗρον ἄσυλον ἐν Κύπρῳ ἔνθα Ἑρρῖκος Β' ὁ βασιλεὺς τῆς νήσου παρεχώρησεν αὐτοῖς τὴν Λεμησσόν.

Ἐν Λεμησσῷ διατρίψαντες οἱ Ἱππόται διετέλεσαν ἀδιαλείπτως διχονοοῦντες πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου· διὸ ἠναγκάσθη ὁ ἀρχηγέτης τοῦ τάγματος Φούλκων δὲ Βιλλαρὲτ νὰ ἐνεργήσῃ τὸ σχέδιον ὑπερ εἶχε συλλάβει ὁ προκάτοχός του τουτέστι νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν ἕδραν τοῦ τάγματος ἀλλαχοῦ. Ὡς προσφορώτερον δὲ μέρος ἐξελέξατο τὴν Ῥόδον. Ὅθεν πρὸς ἐπίτευξιν τοιούτου σκοποῦ μετέβη ὁ Βιλλαρὲτ εἰς Προβηγκίαν ὅπως ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Καλοῦ.

καὶ τοῦ πάπα Κλήμεντος Ε'. Ἐπιδοκιμάσαντος δὲ τοῦ πάπα τὸ σχέδιον, ὁ μὲν σκοπὸς ἐτηρήθη μυστικός, ὡς πρόφασις δὲ ἐκηρύχθη νέα Σταυροφορικὴ ἐκστρατεία πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων. Κατὰ συνέπειαν δὲ τοιούτου κηρύγματος συνηθροίσθησαν πανταχόθεν ἀπειράριθμα χρήματα καὶ μέγα συνέρρευσε πλῆθος Γάλλων, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν σταυροφόρων ἐξ ὧν ἐκλέξας ὁ Βιλλαρὲτ τοὺς μαχιμωτέρους συνεκρότησεν ἀξιόλογον στρατὸν καὶ εὑρέθη ἐν Βρεντησίῳ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1308 κατὰ πάντα ἕτοιμος. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔαρος 1309 ἀποπλεύσας ἐκ Βρεντησίου μετὰ τοῦ καλῶς παρεσκευασμένου στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου διηυθύνθη εἰς Μάκριν, τὴν ἀρχαίαν Τελμησσὸν ἐν Λυκίᾳ, ὁπόθεν ἐπιτεθεὶς ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τῆς Ῥόδου ἐκυρίευσε δι' ἐφόδου τῇ 15 Αὐγούστου 1309 πρῶτον μὲν τὴν πρωτεύουσαν εἶτα δὲ καὶ τὴν ὅλην νῆσον ἧς ἐγένετο κύριος. Κυριευθείσης οὕτω τῆς Ῥόδου ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἱπποτῶν καὶ αἱ παρακείμεναι νῆσοι Νίσυρος, Λέρος, Κάλυμνα, Ἐπισκοπία (Τῆλος), Χάλκη, Σύμη καὶ Κῶς.

Οἱ Ἱππόται τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐκράτησαν τὴν Ῥόδον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1309 μέχρι τοῦ 1522 ὅτε ἡ νῆσος ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Κύπρῳ διατριβήν των οἱ Ἱππόται ἄνευ κυριαρχικῆς ἐξουσίας ὄντες δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐν Ῥόδῳ ἀπήλαυσαν διάφορα κυριαρχικὰ δικαιώματα καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ πολιτικὴ σημασία καὶ τὸ κράτος τοῦ τάγματος. Ἐν Ῥόδῳ λοιπὸν κατὰ πρῶτον ὁ Φούλκων δὲ Βιλλαρὲτ ἐξήσκησε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τῆς νομισματοκοπίας, δικαίωμα ὅπερ ἠκολούθησαν ἐξασκοῦντες καὶ οἱ λοιποὶ Μεγάλοι Μάγιστροι μέχρι τοῦ τελευταίου Φιλίππου Villiers de l'Isle Adam. Ὥστε σήμερον ἔχομεν πλήρη σειρὰν τῶν κοπέντων νομισμάτων ὑφ'ἁπάντων τῶν δέκα καὶ ἑνὸς Μεγάλων Μαγίστρων τῶν διοικησάντων τὸ τάγμα ἐπὶ διακόσια καὶ δεκατρία ἔτη.

Δωδέκατος τὸν ἀριθμὸν εἶνε ὁ Μέγας Μάγιστρος Ἰάκωβος δὲ Μιλλύ, οὗτινος κοινοποιῶ ἐνταῦθα σπουδαιότατόν τι ἀνέκδοτον χρυσοῦν νόμισμα.

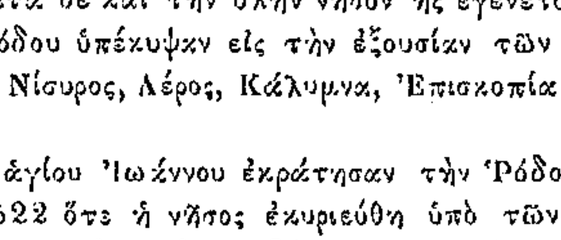

Ὁ Ἰάκωβος δὲ Μιλλὺ μέγας ἡγούμενος τῆς Ἀλβέργνης ἐξελέχθη Μέγας Μάγιστρος τῇ πρώτῃ Ἰουνίου 1454 εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ἰωάννου δὲ

Λαστὶκ θανόντος τὴν 19 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὰ πράγματα τῆς Ῥόδου ἦσαν τότε εἰς κρίσιμον σημεῖον, διότι ὁ τὸν Ἀμουράτην διαδεχθεὶς Μωάμεθ Β'. μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔστειλε κήρυκα εἰς Ῥόδον ἐξαιτούμενος τὴν ἄμεσον αὐτῆς ὑποταγήν. Ἀλλ' ὁ γενναῖος Λαστὶκ ἠρνήθη καὶ ὁ Μωάμεθ παροργισθεὶς ἡτοιμάζετο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς νήσου, ἀκριβῶς δὲ τότε ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Λαστὶκ ἐν μέσῳ τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν. Πρὸς τὸν Μιλλὺ λοιπὸν διατρίβοντα ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ ἀπεστάλη ἐκ Ῥόδου ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἱππότης Boisrond ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ παραστήσῃ αὐτῷ τὴν ἀνάγκην τῆς παρουσίας του. Ὁ δὲ Μιλλὺ ἔσπευτε νὰ μεταβῇ εἰς Ῥόδον ὅπου ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀνεμένετο ἡ ἐπέλευσις τοῦ στόλου τοῦ Μωάμεθ. Οὐ μόνον δὲ ἡ θέσις τῶν ἐν Ῥόδῳ Ἱπποτῶν ἀπέβαινεν εἴπερ ποτὲ κινδυνώδης, ἀλλὰ καὶ σύμπας ὁ χριστιανικὸς κόσμος κατεῖχετο ὑπὸ τρόμου, ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ τολμηροῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατακτητοῦ. Διὸ ὁ πάπας Νικόλαος Ε' κατώρθωσε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς προόδου τῶν Ὀθωμανῶν συμμαχίκν κρατῶν τινων τῆς Εὐρώπης εἰς ἣν προσετέθη πάρκυτα καὶ ὁ νέος Μέγας Μάγιστρος, ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ τουρκικὸς στόλος, λῃστὰς τὰ παράλια τῆς Καρίας καὶ τῆς νήσου Κῶ, προέβη καὶ μέχρι Ῥόδου, ὅπου κατέστρεψε τὰ ἔξω τῆς πόλεως καὶ τῶν φρουρίων περίχωρα ἀπκγαγὼν πλούσια λάφυρα καὶ πολυαρίθμους αἰχμαλώτους. Τὸ δὲ ἑπιὸν ἔτος 1455 προσέβαλε καὶ πάλιν τὴν Ῥόδον καὶ πλείστας ἄλλας νήσους, ἀλλ' ἀπέτυχεν ὡσαύτως ἀπανταχοῦ. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Τούρκων ὁ Ἰάκωβος δὲ Μιλλὺ ὠχύρωσε τὰ παράλια τῆς Ῥόδου καὶ ἐνισχύθη ἐνῷ τὰ πλοῖα τοῦ Τάγματος ἐδῄουν τὰς τουρκικὰς παραλίας. Δὲν εἶχεν ὅμως ὁ Μέγας Μάγιστρος νὰ πολεμήσῃ μόνον τοὺς Τούρκους, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς ἄλλους τινὰς πολεμίους. Διέκειντο ἐχθρικῶς τότε πρὸς τὸ Τάγμα καὶ ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου ἔτι δὲ καὶ οἱ Ἐνετοί, καθότι οἱ Ἱππόται εἶχον λάβει μέρος ἐνεργὸν ὑπὲρ τῆς νομίμου βασιλίσσης τῆς Κύπρου Κυρλόττης κατὰ τοῦ νόθου ἀδελφοῦ της Ἰακώβου, ὅστις ἵνα ἐξασφαλίσῃ ἑκυτῷ τὸν Θρόνον τῆς Κύπρου διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου ἐκηρύχθη ὑποτελὴς αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ νόθος οὗτος Ἰάκωβος νυμφευθεὶς τὴν Ἐνετὴν Αἰκατερίνην Κορνάρου ὑπεστηρίχθη καὶ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν οἵτινες ἡνωμένοι μετὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ῥόδον καὶ κατερήμωσαν τὰς κτήσεις τοῦ Τάγματος. Εἰς ἐπίμετρον δὲ δυστυχίας τὸ Τάγμα διεσπαράσσετο καὶ ἐσωτερικῶς ὑπὸ διχονοιῶν ἐμφυλίων. Ὁ δὲ Μιλλὺ διὰ μετριοπαθείας καὶ συνετῶν διαπραγματεύσεων ηὐτύχησε νὰ καταπαύσῃ τὰς θυέλλας ταύτας, ὁ δὲ ἐπιπείμενος κίνδυνος διεσκεδάσθη βραδύτερον ἐντελῶς διὰ τῆς μετὰ τοῦ Μωάμεθ συνομολογηθείσης ἀνακωχῆς καὶ οὕτω τὸ Τάγμα ἠδυνήθη νὰ ἡσυχάσῃ ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἀσφαλισθὲν ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ

δὲ Μιλλὺ καταληφθεὶς ὑπὸ ὀξέος πυρετοῦ ἀφῃρπάγη τῆς ζωῆς τῇ 17 Αὐγούστου 1461.

Τοῦ Ἰακώβου δὲ Μιλλὺ δύο μόνα χρυσᾶ δουκάτα εἶναι γνωστά, τὸ μὲν τεθησαυρισμένον ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἐν Ρώμῃ κυρίου Marignoli. Τὸ δ' ἐντεῦθεν ἀνακοινούμενον εἶναι τὸ τρίτον διαφέρον οὐσιωδῶς τῶν ἤδη γνωστῶν καθότι φέρει καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ῥόδου ὅπερ εἰς ἐκεῖνα λείπει. Ἰδοὺ δὲ ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ.

F. IHCOBVS DЄ MILI. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ὄρθιος κρατῶν τῇ μὲν ἀριστερᾷ βιβλίον, τῇ δὲ δεξιᾷ τὴν σημαίαν τοῦ Τάγματος ἣν παραδίδει εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ γονυπετῆ Μέγαν Μάγιστρον. Ὄπισθεν τοῦ ἁγίου S. IOh. ROD. (Sanctus Johannes Rodi) παρὰ δὲ τῷ δόρατι τῆς σημαίας MR τῶν γραμμάτων κειμένων ἐπαλλήλων, κάτωθι δὲ τοῦ δόρατος G. Ἐν τῷ πεδίῳ ὄπισθεν τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου G.

Ὄπ. SIT T XPЄ DЄTЏS Q T—V RЄGIS ISTЄ DVCT. Ὁ Ἰησοῦς ἐν κύκλῳ ἐλλειπτικῷ, τῇ μὲν ἀνυψωμένῃ δεξιᾷ εὐλογῶν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κρατῶν τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ πέντε ἀστέρες, τέσσαρες δὲ πρὸς τ' ἀριστερά.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 23 Δεκεμβρίου 1882.

Μ. Ἀμπρος.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Γ. Καψαμπέλη ἀνάκεινται ἐξ Ἀθηνῶν μετακομισθέντα δύο ἐπιτύμβια μάρμαρα πρὸ ἱκανοῦ ἔν τινι ἐν τῷ Ἄστει οἰκοπέδῳ τοῦ κατόχου τούτων ἀνευρεθέντα.

Α'.

Τὸ ἕτερον τούτων εἶνε στήλη κυλινδρικὴ τῶν συνήθων, λίθου φαιοῦ μετὰ στεφάνης ἄνω τεθρυπτμένης καὶ ἱκανῶς ἀποκεκομμένης λοξῶς τ' ἄνω. Ἡ στήλη αὕτη ὕψους 0,74 φέρει ἐπὶ μιᾶς τῶν ὄψεων τὰ τελικὰ ἐπιγραφῆς ἐπιτυμβίου γράμματα τάδε, ἀπολειφθέντα πέραν τοῦ ἀποκοπέντος μέρους.

. . . . . A
. . . . IOY
. . . . OY

Τὰ γράμματα καλῶς καὶ μετ' ἐπιμελείας ἀποτετυπωμένα δεικνύουσιν, ὡς ἐκ τοῦ πρώτου νοεῖται στίχου ὄνομα γυναικός, τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίκς μόνον τὸ πολιτικὸν γράμμα ἀπέμεινεν.

Ἡ αὐτὴ στήλη εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους περιελθοῦσα εἰς χεῖρας ἄλλων ἐχρησίμευσεν ὡς ἄλλου δηλωτικὴ θνητοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐσκάφη ἄνευ ἐπιμελείας καὶ τέχνης τινὸς πρὸς ἄλλην ὄψιν ἢ τὴν τῆς ἄνω ἐπιγροφῆς, ἐν δὲ τῷ ἀποτελεσθέντι κοιλώματι εἰκονίσθη ἀνὴρ ἐντὸς μακρᾶς εἱλιγμένος.

Ἄνωθεν τοῦ κοιλώματος τῆς ἀναγλύφου ταύτης παραστάσεως καὶ ὑπὸ τὴν στεφάνην ἀμέσως τοῦ κιονίσκου ἦδε ἡ ἐπιγρκφὴ τοῦ προσώπου δηλωτική:

ΑΥΡΗ ΧΡΥΣΕΡωΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΙΖΗΝΙΕωΣ

ἤτοι:

Αὐρήλιος, Αὐρηλίου, Χρυσέρως
Δημητρίου Ἀζηνιέως

Τὰ γράμματα ἀμελῶς ἀποτετυπωμένα καὶ σύμφωνα τῇ ἄλλῃ τοῦ ἀναγλύφου κατασκευῇ λίαν χαρακτηριστικῇ τῶν χρόνων, ἐξ ὧν προέρχεται.

Β'.

Τὸ δ' ἕτερον μάρμαρον σηκόμορφον, μετ' ἀετοῦ, (οὗ τὸ τύμπανον ὑπὸ ἀσπίδος κοσμεῖται) φέροντος ἀκρωτήρια τὰ συνήθη. Ἐπὶ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ σηκομόρφου παρίστανται ἄνδρες δύο. Τούτων δεξιᾷ τῷ ὁρῶντι ὁ ἕτερος ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἢ ὁ ἄλλος, γυμνὸς τὸ στῆθος (ἐκτὸς τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου) τὴν δεξιὰν χεῖρα ὅλην, ἀφιέμενα οὕτως ὑπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου κατερχημένου, περὶ τὴν ὀσφὺν ζωννυμένου καὶ ἀπὸ ταύτης καταπίπτοντος ἱματίου. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τούτου κυνάριον πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπον μετὰ κρίκου περὶ τὸν λαιμόν. Δεξιᾷ τούτου, ἀριστερᾷ δὲ τῷ ὁρῶντι ἕτερος πρεσβύτερος γενειοφόρος ἐν χλαμίδι περιειλιγμένος ἐπὶ ταπεινοτέρου ἐδάφους ἢ ὁ ἕτερος πλὴν ὑψηλότερος ἐκείνου.

Ἄνωθεν τοῦ πρεσβυτέρου τούτου ἡ ἐπιγραφή:

ΠΑΡΑΜΟΝΟΣ ἤτοι Παράμονος
ΛΑΜΠΤΡΕΥΣ Λαμπτρεύς

Ἄνωθεν δὲ τοῦ πρώτου τοῦ νεωτέρου ἥδε:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΡΑΜΟΝΟΥ

ἤτοι

Ἀλέξανδρος Παραμόνου.

Ταῦτα διὰ διπλασίων τὸ μέγεθος γραμμάτων ἢ τὰ νωτέρω τὰ ἄνωθεν τοῦ πρεσβυτέρου τῶν ἀνδρῶν. Ἄνωθεν τῶν γραμμάτων τούτων καὶ ἐντὸς τοῦ ἀετώματος κατὰ τὴν γωνίαν ἐτέθη τὸ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, ὡς φαίνεται, λησμονηθὲν ὄνομα τῆς προελεύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου τούτου

ΛΑΜΠΤΡΕΥΣ

διὰ λίαν σμικρῶν γραμμάτων. Τὸ ἀνάγλυφον εἶνε ὕψους 1,30, πλάτους 0,65.

Ἰάκ. Χ. Ἀραγάτσης.

ΟΡΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ἐκτὸς τῶν δύω ἐν Πειραιεῖ καὶ Μουνυχίᾳ θεάτρων, τῆς Σκευοθήκης τοῦ Φίλωνος, τῶν νεωσοίκων, μακρῶν τειχῶν καὶ τινων ἄλλων ἐλαχίστων,

πάντων τῶν λοιπῶν τῆς πόλεως δημοσίων τόπων καὶ οἰκοδομημάτων ἡ θέσις ἀκριβῶς δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ, πρῶτον μέν, διότι ἡ νέα πόλις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας ἱδρύθη καὶ δεύτερον, διότι τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ καιροὺς παρ' ἰδιωτῶν ἀνευρεθέντων μνημείων ἢ ἐξήχθησαν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἢ συνεμερίσθησαν τὴν τύχην λίθων χρησίμων εἰς ἵδρυσιν νέων οἰκοδομῶν, ἢ τέλος, ἀνακαλυφθέντα, ἐρρίφθησαν μακρὰν τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν θέσεως.—Ἐντεῦθεν ἕπεται φυσικῶς ἡ ἀτελεύτητος ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς πόλεως Πειραιῶς θεωρία καὶ ἡ ἐπὶ μακρὰ συζήτησις.

Πρὸ τριάκοντα πέντε ἡμερῶν ἀνευρέθη ὄπισθεν τοῦ ἐργοστασίου τοῦ κ. Ἀντωνίου Μανίνα καὶ πλησίον τοῦ τελωνείου τεμάχιον λίθου ἐγχωρίου κανονικῶς τετμημένου, ὕψους 0,33, πλάτους 0,39, πάχους 0,25, φέρον ἐπὶ ἐπιφανείας ἐπιμελῶς εἰργασμένης τήν δε τὴν ἐπιγρκφὴν ἐν τρισὶ στίχοις ἀρχαϊκοῖς γράμμασιν:

ΕΜΠΟΡΙΟ Ἐμπορίου
ΚΑΙ ΗΟΔΟ καὶ ὁδοῦ
ΗΟΡΟΣ ὅρος

Ὁ ἀείμνηστος Κ. Πιττάκης, τῷ 1852 ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι, σ. 773, ἀρ. 1238, ἐδημοσίευσεν ὁμοίαν τῇ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν κατ' αὐτὸν «πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ναοῦ Ἀφροδίτης τῆς Ἀπάρχου». Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἵσταται νῦν ἐν ᾗ θέσει ἀνευρέθη, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Σκχτούρη, τῇ κειμένῃ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καρκίσκάκη. Ἀνεδημοσιεύθη δὲ ἐν τῷ σώματι τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν, I, 519, καὶ ἐν διαφόροις περιοδικοῖς συγγράμμασι. Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Πιττάκη ὄπισθεν τῆς στήλης ἐφέρετο ἑτέρα ἐπιγραφή, ἧς ἴχνη μόνον ἐφαίνοντο, ὁρίζουσα τὸ χωρίον τοῦ λίθου. Ἐξετάσαντες ἐπανειλημμένως τὸν λίθον δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνακαλύψωμεν τὰ ἴχνη τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης. Δύω ἑπομένως στήλας ὁμοίας φύσεως ἔχομεν ἐν Πειραιεῖ φερούσας τὴν ἐπιγραφήν: Ἐμπορίου καὶ ὁδοῦ ὅρος, τὴν μέν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Σκχτούρη, ἄνωθεν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὴν δέ, ὄπισθεν τοῦ τελωνείου, τοὐτέστιν ἐν τῷ αὐτῷ περίπου χωρίῳ. Ἀπετέλουν ἆρά γε τὰ ἄκρα τῆς θέσεως ἐν ᾗ τὸ Ἀττικὸν Ἐμπόριον, ἢ ἡ ἀγορὰ ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν κατὰ Παυσανίαν; Ἀλλὰ τότε πῶς συμβιβάζεται ἡ ὕπαρξις πολεμικοῦ λιμένος, τοῦ Κανθάρου, μετὰ ἐμπορικῆς παραλίας, ἢ νεωτοίκων καὶ στοῶν; Πάντα ταῦτα ἀμφίβολα, ἐν ὅσῳ δὲν γνωρίζομεν τὸν τόπον τῆς ἀνευρέσεως τῆς τελευταίας ἐπιγρκφῆς, διότι τό: Ὄπισθεν τοῦ ἐργοστασίου κ.τ.λ., κατὰ τὴν ὁμολογίαν ἑνὸς ἐργάτου, ἔχοντος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπ' ὄψιν τὰς αὐστηρὰς τοῦ νόμου διατάξεις, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Θεμιστοκλέους, ἵνα μὴ εἴπωμεν, πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡμεῖς ἁπλῶς ἀνακοινοῦμεν σήμερον τὴν ἐπιγραφὴν μᾶλλον χάριν τῶν περὶ τὰς ἐπιγραφὰς ἀσχολουμένων, ἢ, τῶν περὶ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Πει-

ραιῶς, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ ὁμιλήσωμεν ἐκτενέστερον ἂν ποτὲ ἀνακαλύψωμεν τὸν τόπον τῆς ἀνευρέσεως τοῦ πολυτίμου τούτου μνημείου.

Ἀλ. Ν. Μελετόπουλος.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον, ἐν τῷ ἀρχαίῳ τῆς πόλεως νεκροταφείῳ, τῷ κειμένῳ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ Πειραιῶς, σκαφῆς παρ' ἰδιωτῶν γενομένης, ἀνευρέθησαν πλησίον τάφων ἀτάκτως ἐρριμμένοι ὑπὲρ τοὺς δέκα ἐπιτυμβίους λίθους. Ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ τὰ μνημεῖα ταῦτα μεγάλως συντελοῦσιν εἰς γνῶσιν τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ πκρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ εἰς ἀνακάλυψιν νέων ὀνομάτων δημοσιεύω σήμερον τὰς ἐπὶ τούτων ἐπιγραφάς.

1

ΑΡΙΣΤ(ΟΓΕΙΤΩΝ)	Ἀριστ(ογείτων)
ΑΡΙΣΤΟΓΕΙΤΟ(ΝΟΣ)	Ἀριστογείτο(νος)
ΝΑΞΙΟ(Σ)	Νάξιο(ς)

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τεμαχίου στήλης, λίθου ὑμηττίου, ὕψους 0,36, πλάτους 0,34, πάχους 0,04, φερούσης γεῖσον μετὰ ἀετωματίου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίοις.

2

ΠΛΑΓΓΩΝ	Πλαγγών.

Ἐπὶ στήλης ὁμοίας τῇ ἄνω κατά τε τὸ σχῆμα τοῦ λίθου καὶ τῶν γραμμάτων, λίθου ὑμηττίου, ὕψους 0,35, πλάτους 0,38, πάχους 0,06.

3

ΛΕΩΝ ΚΥΔΑΘΗΝΑΙΕΥ(Σ)	Λέων Κυδαθηναιεύς.
ΧΑΙΡΙΠΠΗ ΧΑΙΡΙΟΥ	Χαιρίππη Χαιρίου
ΑΝΑΦΛΥΣΤΙΟΥ	Ἀναφλυστίου

Ἐπὶ στήλης, τὰ κάτω καὶ ἄνω τεθραυσμένης, μετ' ἀνθεμίου καὶ ἑνὸς ῥόδακος, τοῦ ἑτέρου κατασταφέντος, λίθου πεντελικοῦ, ὕψους 0,43, πλάτους 0,37, πάχους 0,07.

4

ΓΛΑΥΚΙΑΣ	Γλαυκίας
ΔΙΟΔΩΡΟΥ	Διοδώρου
ΚΙΑΝΟ(Σ)	Κιανό(ς)

Ἐπὶ στήλης μετὰ γείσου, λίθου ὑμηττίου, ὕψους 0,35, πλάτους 0,38, πάχους 0,05.

5

ΠΡΑΞΙΤΑΣ	Πραξίτας
ΠΡΑΞΙΔΑΜΟΥ	Πραξιδάμου
ΑΡΚΑΣ	Ἀρκάς.

Ἐπὶ στήλης μετὰ γείσου καὶ ἐπιπέδου ἡμικυκλιοειδοῦς, λίθου ὑμηττίου, ὕψους 0,37, πλάτους 0,32, πάχους 0,05,.

6

ΣΤΡΑΤΩΝ	Στράτων
ΕΥΦΡΑΝΟΡΟΣ	Εὐφράνορος

Ἐπὶ στήλης μετὰ γείσου καὶ ἀνθεμίου κεκοσμημένου διὰ τριῶν ἐκτύπων ῥοδάκων καὶ φύλλων ἀκάνθου, λίθου πεντελικοῦ, ὕψους 0,77, πλάτους 0,38, πάχους 0,07.

7

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ	Ἀρτεμισία

Ἐπὶ στήλης λίθου πεντελικοῦ, ὕψους 0,98, πλάτους 0,27, πάχους 0,11, μετὰ γείσου καὶ ἀετωματίου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίοις. Ἐντὸς δὲ κοιλώματος ἀβαθοῦς φέρεται γυνὴ καθημένη ἐπὶ ἕδρας καὶ ἑτοιμαζομένη νὰ καλύψῃ τὸ πρόσωπον διὰ πέπλου κατὰ τὴν συνήθη τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων παράστασιν. Κάτωθεν τῆς ἕδρας κάνιστρον.

8

ΜΕΤΑΡΙΣΤΗ ΜΕΝΕΚΛΕΟΣ ΦΛΥΗΘΕΝ	ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΗ ΘΥΓΑΤΗΡ
Μεταρίστη Μενεκλέους Φλυήθεν	Νικοστράτη Θυγάτηρ

Ἐπὶ στήλης, ἐχούσης ἐν τῷ μέσῳ κυκλοτερῆ ὀπήν, μετὰ γείσου καὶ ἀετωμτίου, λίθου πεντελικοῦ, ὕψους 0,60, πλάτους 0,30, πάχους 0,06.

9

ΦΙΛΟΦΡΩΝ ΚΗΦΙΣΟΚΛΕΟΥΣ	Φιλόφρων Κηφισοκλέους
ΑΛΑΙΕΥΣ	Ἁλαιεύς
ΣΑΝΝΩ ΦΙΛΟΦΡΟΝΟΣ ΓΥΝΗ	Σαννὼ φιλόφρονος γυνή.
ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΦΙΛΟΦΡΟΝΟΣ	Θεόφιλος Φιλόφρονος
ΑΛΑΙΕΥΣ	Ἁλαιεύς.

Ἐπὶ στήλης, λίθου ὑμηττίου, ὕψους 0,33, πλάτους 0,31, πάχους 0,04. Ἐντὸς δὲ κοιλώματος τετραγωνικοῦ ἀβαθοῦς φέρεται ἀνὴρ καθήμενος ἐπὶ ἕδρας, ἔμπροσθεν δ' αὐτοῦ γυνὴ καὶ ὄπισθεν αὐτῆς ἀνήρ, τουτέστι, τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενα πρόσωπα πατρός, μητρὸς καὶ υἱοῦ.

10

. . . . (Π)ΕΙΡΑΙΕΩΝ	Πειραιέων

Ἐπὶ τεμαχίου στήλης μετὰ ἀετωματίου, λίθου πεντελικοῦ, ὕψους 0,21, πλάτους 0,21, πάχους 0,02.

Τὰ μάρμαρα κεῖνται νῦν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ν. Μελετοπούλου υἱῶν.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 5 Δεκεμβρίου 1882. **Ἀλ. Ν. Μελετόπουλος.**

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΡΟΥ

Κατὰ τὴν πέρυσιν ἐν Σύρῳ δικμονήν μου ἐκ τῶν προσπεσόντων μοι εἰς ἔρευναν ἀντικειμένων τῶν εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν κύκλον ἀναγομένων ἄξια ἰδίου λόγου ἔκρινα τάδε :

α'. Κατὰ τὴν θέσιν Ψαρριανὰ ἔν τινι ἐκεῖ οἰκίᾳ βωμίσκος ἁπλοῦς τετράγωνος, μήκους 0,32, πλάτους 0,07 φέρων γράμμασι καλῶν χρόνων ἐπὶ μαρμάρου λεπτοτάτου τὴν δίστιχον ἐπιγραφὴν

ΔΙΟΣ
ΚΤΗΣΙΟΥ

ἐξ ἧς ἀπφαλίζεται ἡ κατ' ἐκεῖνο ὕπαρξις ναοῦ Διὶ τῷ Κτησίῳ ἀφιερωμένου καθ' ὅσον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνευρόντος καὶ λείψανα μεγάλης οἰκοδομῆς περὶ τὸ σημεῖον τῆς ἀνευρέσεως ἀπεκαλύφθησαν ἀποκρυβέντα ὑπὸ τῶν οἰκοδομῶν τῶν πέριξ.

β'. Τὰ ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Κυριακοῦ Ἀλεξίου λείψανα τοῦ ἀρχαίου τῆς Σύρου θεάτρου καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφαί. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸ θέατρον ἀνεγράφητων ἤδη ἐν τῷ Ἀθηναίῳ (τόμῳ Δ'. τεύχει Α'. καὶ Β'. σελ. 4, 5 καὶ 6) πλὴν οὐχὶ καθ' ὅλα ἀκριβῶς· διὸ καλὸν θεωρῶ συμπληρῶν τὰ ἤδη ἀναγραφέντα καὶ ἐπανορθῶν ἐνιαχοῦ νὰ προσθέσω ἐν ὀλίγοις τὰ δέοντα, ὥστε ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ νὰ προέλθῃ τι τέλειον, νὰ δοθῇ ἀκριβεστάτη εἰκὼν τοῦ διασωζομένου μέρους τοῦ θεάτρου τῆς Σύρου.

Σώζεται δηλ. μικρὸν μόνον μέρος μιᾶς τῶν κερκίδων τῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τοῦ θεάτρου, ἀποτελούμενον ἐκ σκαφῶν διακρινομένων ἐδωλίων τριῶν.

Ἡ πρώτη σωζομένη σειρὰ ἔχει ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου τὸ μέρος τοῦ ἐδωλίου ἐφ' οὗ ἐκάθηντο, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, οὐχὶ μετὰ τοῦ λοιποῦ μέρους τοῦ χρησιμεύοντος ὡς ὑποποδίου τοῦ ἀνωτέρου ἐδωλίου, ἤτοι ὁριζοντίως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἀμέσως ὑπὸ τὸ ἐδώλιον ἤτοι καθέτως. Οὐδαμοῦ φαίνεται ὑποπόδιον κεράμεον, ὡς ἐν τῷ Ἀθηναίῳ σημειοῦται, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐκ μαρμάρου.

Ἡ δευτέρα σωζομένη σειρὰ ἐδωλίων δὲν εἶνε ὁμοίως τῇ πρώτῃ κατεσκευασμένη καθ' ὅσον ἡ ταινία ἡ ὀλίγον προεξέχουσα ἐφ' ἧς ἐκάθηντο δὲν εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου μετὰ τοῦ εὐθὺς ὑπὸ ταύτην, καθέτως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μέρους τοῦ χρησιμεύοντος ὡς ὑποποδίου τοῦ ἀνωτέρου ἐδωλίου, ἤτοι ὁριζοντίως.

Ἡ κατασκευὴ αὕτη φέρεται ἐναλλάξ, ἀπὸ πρώτου δηλ. εἰς τρίτον ἐδώλιον, διότι ἡ τρίτη σειρὰ τῶν ἐδωλίων οὕτως ἦτο κατεσκευασμένη, ὥστε

φαίνεται ὅτι καὶ τοῦ ὅλου θεάτρου ἡ ἐργασία ὡς πρὸς τὰ μέρη ταῦτα, ταύτην τὴν κατασκευὴν ἠκολούθει. Τῆς τρίτης κατεστραμμένης ἀριστερᾷ τὸ ἐπίστρωμα.

Μετὰ ταύτην φαινομένην λίαν ταπεινὴν συγχέεται ἡ σειρά. Διότι ἀριστερᾷ μὲν φαίνεται ἄλλη βαθμὶς ἢ ἐδώλιον τοῦ αὐτοῦ τοῖς ἄλλοις ὕψους· τοῦτο δὲ τὸ ἐδώλιον δὲν φέρει ἄνω δεδηλωμένον τὸν τόπον ὅπου ἐκάθηντο ἢ τὸ καλούμενον ἐφέδρανον ὡς αἱ τρεῖς ἄλλαι. Πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ τέταρτον τοῦτο ἐδώλιον εἶνε ἐστρωμένον διὰ μαρμάρων ἄλλοθεν εἰλημμένων.

Πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ κάτω τοῦ ὅλου σωζομένου μέρους ὑπάρχει φρέαρ εἰς μετὰ ταῦτα ἴσως χρόνους κατεσκευασθὲν ἐντὸς τοῦ ὁποίου μέχρι τινὸς δύνανταί τις νὰ παρακολουθήσῃ τὴν διεύθυνσιν ἄλλου ἐδωλίου. Ἀξιοπαρατήρητος ἡ ἐπὶ τοῦ μέρους ὅπου πατοῦσιν οἱ πόδες τῶν τῆς πρώτης σειρᾶς ἀπόστασις κατὰ τὰ ἀριστερὰ αὐξάνουσα ἀπὸ τοῦ καθίσματος τοῦ δευτέρου.

Ἡ καμπυλότης τοῦ τάξου τῶν ἐδωλίων ἐνισχύει τὴν ἰδέαν περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ θεάτρου ἐμφαίνουσα ὅτι τὰ σωζόμενα δὲν εἶνε τὰ πρὸς τὴν ὀρχήστραν ἀλλὰ πολλῷ ταύτης ἀφιττάμενα. Ἐν τέλει τῆς ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» περιγραφῆς φέρεται: *«Μετὰ τὴν βαθμίδα ταύτην μικροῦ διαδρόμου μεσολαβοῦντος, ἤρχετο εὐθὺς ἡ ὀρχήστρα ὡς ἔκ τε τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους δείκνυται καὶ ἐξ ὀλίγων τινῶν ἀναφερομένων ἐν τινι τῶν κατὰ τὸ 1843 ἐκδιδομένων ἐν Σύρῳ ἐφημερίδων»*.

Ἀλλὰ οὔτε διάδρομος ἐφάνη που ὡς τὰ λείψανα δεικνύουσι καὶ μακρὰν τῆς ὀρχήστρας ὑπάρχουσι τἀποκαλυφθέντα, ὡς ἄνω εἶπον. Ἡ δὲ φύσις τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ θέσις ἐπὶ τῆς ὁποίας εὑρέθησαν τὰ λείψανα τοῦ θεάτρου αὐτὸ τοῦτο ἐνισχύουσιν. Ἔπειτα πολλῷ ταπεινότερον ἔτι πρὸς τὴν νῦν μεγάλην ὁδὸν ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἴχνη ἐδωλίων τῆς αὐτῆς φορᾶς, ἐξ οὗ ἀριδήλως καταφαίνεται, ἐνισχυούσης καὶ τῆς μεγάλης τοῦ λόφου κλίσεως, ὅτι ἂν μὴ τὸ ἀνώτερον σημεῖον τοὐλάχιστον τὰ ὑπὲρ τὸ κέντρον τοῦ κοίλου ἦσαν τότε ὁρατά.

Ἐν δὲ τῇ ἀναφερομένῃ ἐφημερίδι τῆς Σύρου, λέγεται ὅτι εὑρέθη κάτωθεν τῶν βαθμίδων περίδρομος ἑνὸς περίπου ποδὸς πλάτους καὶ πρὸ αὐτοῦ μικρὸν τοιχίον ἐκ καθέτων πλακῶν. Τοῦτο ἐξηγεῖ ὁ γράφων ὡς δηλωτικὸν τῆς ὀρχήστρας. Ἀλλ' εὐτυχῶς αὐτὰ τὰ κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι γραφόμενα καὶ ἡ θέσις τῶν νῦν λειψάνων δεικνύουσι κάλλιστα τὸ ἐναντίον. Ἀναφέρεται λάκκος καὶ οὗτος εἶνε τὸ μνημονευθὲν φρέαρ· περίδρομον μικρόν, οἷον λέγει ὁ γράμμων δὲν βλέπει τις εἰμὴ τὴν ἄτεχνον πρὸ τοῦ φρέατος ἐν νεωτέροις χρόνοις πλακόστρωσιν ἥτις κατεσκευάσθη διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς τελευταίας σωζομένης βαθμίδος.

Ταῦτα τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν ὅλην κατασκευὴν τοῦ θεάτρου.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἄξια σημειώσεως καί τινα ἐπιγραφικά. Καὶ πρῶτον

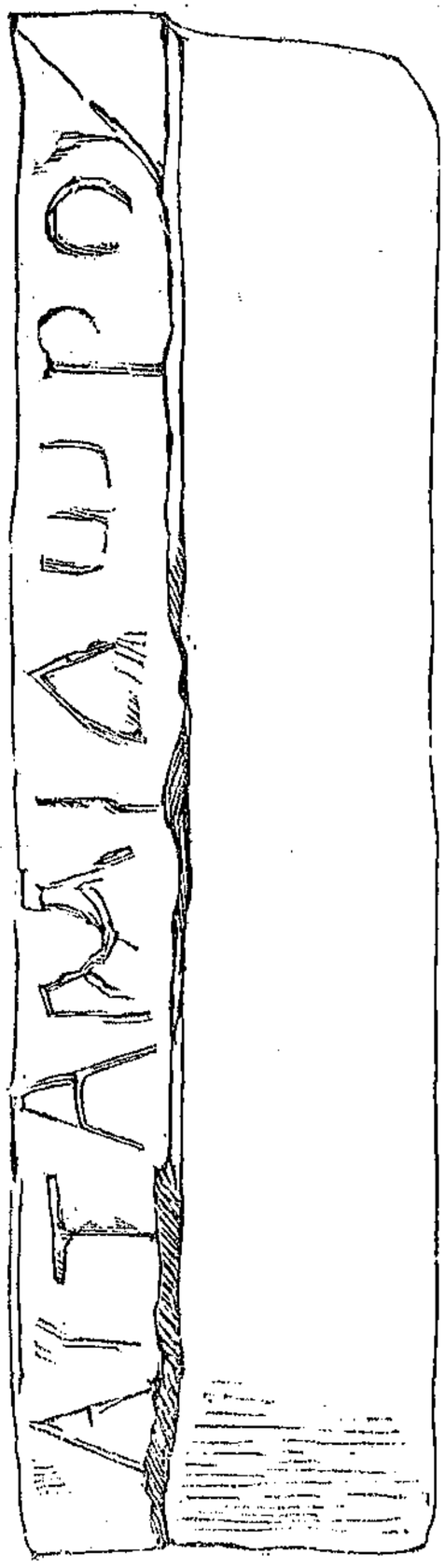

τὸ ἀπαρατήρητον ἀφεθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Lebas τοῦ ἐκδόντος ἄλλην ἐπιγραφὴν τοῦ θεάτρου, καὶ ὑπὸ τοῦ Conze καὶ ὑπὸ τοῦ Stark τῶν ἀναγραψάντων τὰ κατὰ τὸ Θέκτρον. Τοῦτο δ' εἶνε καλῶς ἐκτετυπωμένον ἐπὶ τοῦ ἐφεδράνου τοῦ τρίτου μαρμαρίνου τεμαχίου τῆς πρώτης σειρᾶς μέγα Ο, ὅπερ δύναται νὰ σχετισθῇ πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν πωρίνων τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ἐδωλίων γράμματα. Εἶτα ἔρχεται ἐπὶ τοῦ μέσου ἐδωλίου καὶ τῆς προσθίας αὐτοῦ, ἤτοι καθέτου ἐπιφανείας, ἐπιγραφὴ κακῶς νομίζω καὶ παρὰ Lebas (ἐπ. 1893), φερομένη καὶ ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» ἐκδοθεῖσα ὡς δείκνυσιν εἰκὼν πανομοιότυπος αὐτῆς, ἣν μετὰ κόπου κατώρθωσα νὰ λάβω ἕνεκα τοῦ πρανοῦς τῆς θέσεως. Εἶνε δὲ ἡ ὧδε παρατιθεμένη ἣν κακῶς ἀνέγνωσαν

Ἀρταιμιδώρου

διότι ὡς ἐξ ὀρθῆς καὶ ἐπιμελοῦς παρατηρήσεως δείκνυται, γραπτέον ΑΡΤΑΜΙΔΩΡΟΥ καὶ οὐχὶ ὡς ἄνω. Οἱ γράψαντες *Ἀρταιμιδώρου* ἠπατήθησαν ἐκ φθορᾶς αὐλακοειδοῦς τοῦ λίθου ἐν γραμμῇ τεθλασμένῃ διακοπτούσης τὰ σκέλη τοῦ Μ, ὡς φαίνεται ἐν τῇ πιστοτάτῃ εἰκόνι.

Ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» κατὰ ταὐτὰ γέγραπται ὅτι ὁ Lebas (ἔνθα ἀνωτέρω) «*ἐξέδωκε τὸ πρῶτον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐπιφέρων μετὰ τὸ Ἀρταιμιδώρου τὴν λέξιν* ὀβελὸς *ἣν ὅμως οὔτε ὁ Conze (Bull. 1859 p. 166) οὔτε ὁ Stark οὔτε ἡμεῖς εὕρομεν ἐπὶ τοῦ λίθου*». Ἄπορον φαίνεταί μοι ἀληθῶς πῶς διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ ἐρευνητοῦ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Σύρου ἡ εὐθὺς πρώτη φαινομένη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδωλίου καὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὑπὲρ τὴν ἄνω δημοσιευθεῖσαν. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀναγινώσκεται ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὅταν εἷνέ τις ἀπὸ τοῦ κατωτέρω ἐδωλίου καὶ φαίνονται τὰ γράμματα ἀνεστραμμένα. Ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου ὅμως ἐδωλίου ἀναγινώσκεται κανονικῶς, ὥστε πρόδηλον ὅτι οὕτως ἐγράφη. Εἶνε ὅμως ἀμελῶς ἀποτετυπωμένη καὶ οὐχὶ συμμετρικῶς ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ. Ἀλλὰ καὶ ὅπως παρὰ Lebas φέρεται ἔχει ὀρθῶς; Οὐχί νομίζομεν. Τοῦτο σαφὲς πάλιν ἐκ τῆς πιστῆς εἰκόνος, ἣν ἔλαβον καὶ ταύτης, ἣν παρατίθημι ὡς ἀναγινώσκεται ἐκ τοῦ κατωτέρου ἐδωλίου.

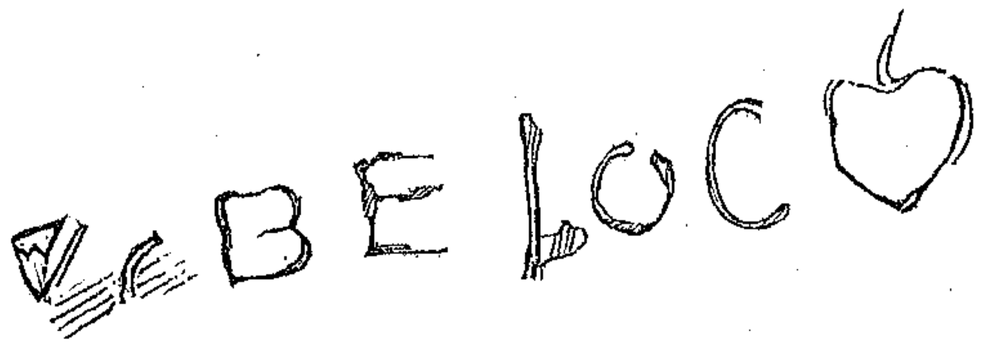

Ὁ Lebas δηλ. σημειοῦ μικρὸν φύλλον πρὸ τῆς λέξεως, ἣν νομίζει ὅτι ἀναγινώσκει, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτο φαίνεται εἰ μὴ ἴχνη δύο ἀφανισθέντων γραμμάτων ὡς ἐν τῇ εἰκόνι δείκνυται· μετὰ ταῦτα ἀναγνωστέον οὐχὶ *Ὀβελὸς* ἀλλὰ *Θεῖος*. Διότι τὸ πρῶτον γράμμα εἶνε Θ καὶ οὐχὶ Β τὸ δὲ τρίτον Ι καὶ οὐχὶ Λ. Καθ' ὅσον καὶ ὁ ἄλλος χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων ἀνάγει τὴν ἐπιγραφὴν εἰς χρόνους καθ' οὓς τὸ Λ δὲν γράφεται οὕτω, καὶ ἄνευ τούτου ἡ μικρὰ βλάβη τοῦ λίθου ὑπετέθη ὡς μικρὸν σκέλος πρὸς τὸ κάτω μέρος ἀνύπαρκτον.

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ *Ἀρταιμιδώρου* διορθωτέον εἰς *Ἀρταμιδώρου* δι' οὗ ἀπαλλάσσεται τῆς ἀγνοίας τῆς ὀρθογραφίας ὁ γλύψας τεχνίτης, ἣν ἐπιρρίπτει ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἐρευνητὴς τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Σύρου ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ», ὅπερ ἦ εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα, ἢ κατὰ παραδρομὴν ἀντὶ τοῦ Ξ, ὡς πολλάκις συμβαίνει, ἐχαράχθη τὸ Α, καὶ τὸ *ὀβελὸς* τοῦ Lebas εἰς *θεῖος*, ὅπερ θεωρητέον ἢ ὡς συμπλήρωσιν ἄλλου ὀνόματος, οὗ λείψανα τὰ ἐν ἀρχῇ ἀφανισθέντα δύο γράμματα, ἢ ὡς ἁπλοῦν παίγνιόν τινος τῶν κατὰ τὸ θέατρον.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΞ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ.

Ὡς γνωστὸν τοῖς περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν ἀσχολουμένοις, ἰδίᾳ δὲ τοῖς ἀρχαιολογοῦσιν, ἐν τῇ Ἠδωνίδι [1] ἔκειντο τὸ πάλαι πλεῖσται ἐπιφανεῖς Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐν αἷς πρωτίστην βεβαίως θέσιν κατεῖχεν ἡ ἀρ-

[1] Ἡ χώρα αὕτη ἐκλήθη Ἠδωνὶς ἀπὸ Ἠδωνοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μύγδωνος.

χαιοτάτη καὶ ἐπισημοτάτη Ἀμφίπολις, ἡ ἀρχαιότερον ὑπὸ τῶν πρώτων κατοίκων αὐτῆς Ἠδωνῶν Ἐννέα ὁδοὶ καλουμένη, ὡς ἱστορεῖ Θουκυδίδης (ἐν βιβλ. 1, § 100) καὶ (4, § 102) [1]. Ἐπὶ τῶν ἐνδόξων ἐρειπίων τῆς περιωνύμου ταύτης πόλεως κεῖται τανῦν ἀσήμαντον χωρίδιον Γενίκιοη=Νεοχῶρι καλούμενον, μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος ἀπέχον καὶ ὑπὸ 25 μόλις οἰκογενειῶν χριστιανικῶν οἰκούμενον. — Κάτωθι τοῦ χωρίου τούτου εἶνε ἡ *Γέφυρα τοῦ Πράβι* καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος ὁ *Χάνδαξ* ἢ *Χάνδακας*, θέσεις ἀξιοσημείωτοι ἐν τῇ νεωτέρᾳ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίᾳ διὰ τὴν ἐν αὐταῖς σπουδαίαν καὶ ἀξιομνημόνευτον τοῦ ἥρωος Νικουτσάρα μάχην κατὰ 15 περίπου χιλιάδων ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἣν ἐξύμνησεν, ὡς γνωστόν, ἡ δημοτικὴ ποίησις. — Εἰς ἀπόστασιν δὲ ἡμισείας περίπου ὥρας τοῦ χωρίου πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος αὐτοῦ δδηγήθεις ὑπό τινος χωρικοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα περιήγησίν μου εὗρον ἔν τινι ἀγρῷ ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ἀντέγραψα τὴν κάτωθι ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν, ἥτις ὡς δύναται νὰ εἰκάσῃ τις καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἀνήκει βεβαίως εἰς ἐποχὴν οὐχὶ νεωτέραν τοῦ β' μ. Χ. αἰῶνος.

ΑΡΤΕΜΙCΙΑ	Ἀρτεμισίᾳ
ΙΟΥC Τῳ ΤΩ ΑΝΔΡΙ	Ἰούστῳ τῷ ἀνδρὶ
ΚΑΙ ΕΑΥΤΗ ΖΩCΗ	Καὶ ἑαυτῇ ζώσῃ. [2]

Τὴν ἐπιτύμβιον ὅμως ταύτην στήλην, ὡς βραδύτερον ἐν Καβάλλᾳ εἶπέ μοι ὁ Μητροπολίτης Ξάνθης, ἀγοράσας κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ εἰς τῶν προκρίτων τῆς ἐπαρχίας του μετήνεγκεν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του.

Ν. Γ. Φιλιππιδης

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 27]6 Δεκεμβρίου 1882.

Ὁ κ. *Καΐλερ*, περὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἑλληνικῶν βασιλείων τῶν μετ' Ἀλέξανδρον χρόνων.

Ὁ κ. *Δαίρπφελδ*, περὶ τῆς Σκευοθήκης τοῦ Φίλωνος.

Συνεδρία τῆς 11]23 Δεκεμβρίου 1882.

Ὁ κ. *Καΐλερ* ὑποβάλλει τὰ ἑξῆς συγγράμματα Michaelis Ancient Marbles in Great Britain. Cambridge 1882 καὶ τὸ Βιγκελμάννειον πρόγραμμα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ Βερολίνου διὰ τὸ 1882.

Ὁ *αὐτὸς* περί τινος ἀργυροῦ ἀγγείου ἐκ τῶν ἐν Μυκήναις εὑρεθέντων.

Ὁ κ. *Μπαουμκάρτεν* περί τινος ἐπιγραφῆς ἐξ Ἄργους.

Ὁ κ. *Λάλιγγ* περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἀρτεμισίου ἐν τῇ Βορείῳ Εὐβοίᾳ.

1 Περὶ πάντων τούτων ἔγραψα ἐκτενῶς ἐν τῇ περιηγήσει τῶν ἐπαρχιῶν Δράμας, Ζίχνης καὶ Ἐλευθερουπόλεως. Ἴδε «Παρνασσοῦ» τόμ. Δ', ἐν σελ. 133 καὶ 294.

2 Παρατηρητέον ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων δοτικῶν λέξεων μόνη ἡ τελευταία προσυπογράφεται.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐγένετο ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου.

Ἀνεγνώσθησαν τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα τὸν λήξαντα μῆνα.

Τοῦ κ. Κ. Γ. Ξένου τακτικοῦ μέλους *περὶ Ῥαβελαὶ καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ.*

Τοῦ κ. Ν. Χλωροῦ τακτικοῦ μέλους *περὶ χρησιμότητος τῶν δασῶν, μέρος α'.*

Τοῦ κ. Σίμου Μπαλάνου τακτικοῦ μέλους *περὶ προσωπικῆς κρατήσεως ὡς μέσου ἐκτελέσεως.*

Τοῦ κ. Ν. Ἀποστολίδου τακτικοῦ μέλους *πορίσματα ἐξετάσεως τεμαχίου κρητίδος.*

Τοῦ κ. Α. Διομήδους Κυριάκου τακτικοῦ μέλους *περὶ τῆς προτάσεως τῆς ἱερᾶς συνόδου περὶ μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων.*

Τοῦ κ. Θ. Φλογαΐτου τακτικοῦ μέλους *περὶ τοῦ συγκεντρωτικοῦ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαρχιακῆς διοικήσεως.*

Ὁ κ. Ἰω. Βαλέτας ἀπέστειλεν ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν 162 ἀντίτυπα ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου.

Ὁ ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Γλάδστωνος Γλέδεσον Δόβερ ἀπήντησε κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ διὰ λίαν φιλόφρονος ἐπιστολῆς εἰς τὸ συγχαρητήριον πρὸς τὸν Γλάδστωνα τηλεγράφημα τοῦ Συλλόγου.

Προτάσει τοῦ κ. Γ. Φιλαρέτου ὁ σύλλογος ἐψήφισε συλλυπητήρια πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ θανόντος μεγάλου πολίτου τῆς Γαλλίας Λέοντος Γαμβέτα.

Ὑπεβλήθη ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς κκ. Α. Βαρζέλη, Θ. Μπαλτῆ καὶ Χ. Μαντζάκου ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελέγξεως τοῦ λήξαντος ἔτους. Ἡ ἔκθεσις συνεπέρανεν ὅπως ὁ σύλλογος ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστήσεις αὐτοῦ ταῖς ἀρχαῖς τοῦ παρελθόντος ἔτους διὰ τὴν ἐν πᾶσι τάξιν ὅπερ καὶ ὁ σύλλογος ἀπεδέξατο.

Κατηρτίσθησαν τὰ διάφορα τμήματα τοῦ συλλόγου συμφώνως τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ ἀποφάσει. Συνῆλθον δὲ πάντα, ἐξέλεξαν τὰ προεδρεῖα αὐτῶν καὶ ἐψήφισαν τοὺς ὀργανισμούς των. Καὶ τοῦ μὲν θεολογικοῦ ἐξελέχθησαν πρόεδρος ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Σωκράτης Κολιάτσος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης, τοῦ δὲ νομικοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν πρόεδρος ὁ κ. Κ. Ν. Κωστῆς, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ν. Ζηλήμων καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Ἰλιόπουλος, τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ φιλολογικοῦ πρόεδρος ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Γ. Κρέμος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης, τοῦ τῶν καλῶν

τεχνῶν πρόεδρος ὁ κ. Μ. Μελᾶς, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ι. Ἰσιδ. Σκυλίσσης καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ε. Ζαλοκώστας, τοῦ δὲ φυσιογνωστικοῦ πρόεδρος ὁ κ. Γ. Καρκμήτσας, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Α. Χρηστομάνος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Α. Τριανταφυλλίδης.

Ἤρξατο δὲ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ ἐργατιῶν πρῶτον τὸ ἀρχαιολογικὸν καὶ φιλολογικὸν τμῆμα συνεδριάσκν τὴν 23 Δεκεμβρίου ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην ὁ μὲν Πρόεδρος ὑπέβαλε δύο πρὸς τὸν Σύλλογον πεμφθέντα ἐσχάτως βιβλία ἐνδιαφέροντα τὸ τμῆμα, ἤτοι τὴν στρατηγικὴν τῆς Ἰλιάδος ὑπὸ τοῦ κ. Νικολαΐδου καὶ τὰ νομίσματα τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ κ. Percy Gardner. Ἐγένοντο δ' καὶ αἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις.

Ὑπὸ τοῦ κ. Π. Λάμπρου *ἀνέκδοτον νόμισμα Ἰακώβου δὲ Μιλλὺ μεγάλου μαγίστρου τῆς Ῥόδου.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Μελετοπούλου *Ὄρος Πειραιῶς.*

Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ *Ἀνέκδοτα νομίσματα τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος καὶ τῆς ἐν Ἀμοργῷ Μινῴας.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰακώβου Δραγάτση *ἀρχαιότητες Σύρου.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γ. Φιλιππίδου *ἐπιγραφαὶ ἐκ Μακεδονίας.*

Ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τούτων δημοσιεύονται ἐν τῷ παρόντι τεύχει αἱ τῶν κκ. Π. Λάμπρου, Ι. Δραγάτση καὶ Ν. Γ. Φιλιππίδου καὶ ἐκ τῶν τοῦ κ. Μελετοπούλου ὁ Ὄρος Πειραιῶς. Αἱ λοιπαὶ δὲ θέλουσι δημοσιευθῆ εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 90 στ. γραπτέον: διακεκριμένος—162, 18: Duruy—204, 18 ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς διατριβῆς: Ἄξια τῆς μελέτης τῶν Ῥωμαϊκῶν Νόμων—287, 7: περισσότερον. Πλέον φῶς· τοιαύτη—368, 28: τὸ ἀγγλικὸν τῶν 20 ο|ο—366, 39: ἐντελεστέραν—368, 26: ἦσαν ἀληθεῖς δημοκρατίαι—371, 8: ἐξαλειπτέον τό:, ὅπερ—372, 20: ἀποτινόντων—373, 7: Rhode Island—378, 13: ἐπήρεια—379, 32—33: δικαίου· μεταξύ .... χριστιανῶν οὐδεμία—756, 4: ἐξαλειπτέον τὸ: ἓν—17: ἐπὶ δὲ τοῦ στυλοβάτου .... γομφώσεως—757, 5: ἀσβεστόκτιστοι—32: ἢ ἄλλων—33: τὸ δὲ—34: διάζωμα ἤτοι ζωοφόρον.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ϛ'. ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Α' ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ὀδυπορικὸν Ἰακώβου Μηλοίτη ἀνέκδοτον χειρόγραφον ὑπὸ Σπ. Παπαγεωργίου σ. 632.

Ἀνέκδοτον λεξιλόγιον Μ. Λελέκου σ. 752.

Λογοδοσία Τ. Ἀργυροπούλου περὶ τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὰ ἔτη ΙϚ' καὶ ΙΖ' γενομένων σ. 952.

Φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσὸς σ. 88, 253, 346, 428, 519, 772, 871, 979.

Β'. ΝΕΩΤΕΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ῥαβελαὶ καὶ ἡ ἐποχὴ Φραγκίσκου τοῦ Α' ὑπὸ Κ. Ξένου σ. 19, 899.

Μαθίλδη Σεράου ὑπὸ Α. Φραγκιάδη σ. 188.

Ἀχιλλέως Ἰκράσχου ποιήματα ὑπὸ Ε. Γ. Ζαλοκώστα σ. 217.

Φραγκίσκα ἡ ἐξ Ἀριμήνου ἐν τῷ μύθῳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ· μετάφρασις Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ σ. 404.

Βουλτχάουπτ δραματουργία τῶν κλασικῶν Λεσιγγίου, Γκαῖτε, Σχίλλερ καὶ Κλέϊστ ὑπὸ Ν. Πετρῆ σ. 558.

— Περὶ τῆς δημώδους ἐν Ἀγγλίᾳ φιλολογίας κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα κατὰ τὸ Γαλλικὸν τοῦ Arvède Barine ὑπὸ Π. Ι. Φ. σ. 669.

Αἱ δύο Μήδειαι ἀναμνήσεις καὶ σπουδαὶ θεατρικαὶ ὑπὸ Ε. Λεγουβέ· μετάφρασις Μ. Π. Α. σ. 691.

Τὸ Γαλλικὸν Πανθεῖον, Λόγος Ι. Β. Δουμᾶ κατὰ τὴν ἐνιαυσίαν τελετὴν τῶν πέντε Ἀκαδημειῶν· μετάφρασις Α. Μηλιώτη σ. 821.

Ἀλφόνσου Λαμαρτίνου Ποιητικαὶ μελέται· μετάφρασις ἔμμετρος ὑπὸ Στ. Βάλβη σ. 844.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Ἀθηνῶν ἀνέκδοτοι χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπὸ Παναρέτου Κωνσταντινίδου ἀρχιεπισκόπου Μεσσηνίας σ. 80.

Περὶ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Βαρβακείου ὑπὸ Ν. Ι. Σολωμοῦ σ. 223.

Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες ὑπὸ Ἰακώβου Δραγάτση σ. 248, 761, 969.

Τὰ θέατρα τοῦ Πειραιῶς καὶ ὁ Κωφὸς λιμὴν ὑπὸ Ι. Δραγάτση σ. 258.

Ὁ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κόρινθον ἀνακαλυφθεὶς ἀρχαῖος τάφος ὑπὸ Γ. Μαυρογιάννη σ. 341.

'Επιγραφαὶ Τρικκάλων ὑπὸ Κ. Δαμιράλη σ. 344, 861.
'Ιδιοτροπία τῆς τέχνης ἐν τῇ τῶν Βυζαντίνων ἁγιογραφίᾳ ὑπὸ Ι. Δραγάτση σ. 383.
'Ανακάλυψις τῆς ἀρχαίας πόλεως Μοραΐας ὑπὸ 'Α0. Δ. Πετρίδου ἠπειρώτου, σ. 680.
'Ανασκαφαὶ 'Ελευσῖνος σ. 755.
'Ρωμαϊκὰ ἀρχαιολογήματα σ. 766.
'Ανέκδοτα νομίσματα τῶν 'Ερίζων, πόλεως τῆς Καρίας (μετὰ εἰκόνων) ὑπὸ Π. Λάμπρου σ. 853.
'Επιγραφαὶ 'Αττικῆς καὶ Μεγαρίδος ὑπὸ Στ. Ν. Δραγούμη σ. 855.
'Επιγραφαὶ ἐν Ζακύνθῳ ὑπὸ Τ. 'Αμπελᾶ σ. 858.
"Ορος Πειραιῶς ὑπὸ 'Αλ. Ν. Μελετοπούλου σ. 863, 870.
'Ανασκαφαὶ ἐν 'Επιδαύρῳ ὑπὸ Π. Καββαδίᾳ σ. 863 (πρβλ. 757). "Ιδε ἐν σελ. 980 διόρθωσιν τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ παραραμάτων).
'Ανασκαφαὶ ἐν 'Ελευσῖνι ὑπὸ * σ. 867.
'Αρχαιότητες ἐν Τυρνάβῳ ὑπὸ Α. Ο. σ. 869.
Εὑρήματα ἐν 'Αθήναις σ. 339.
'Ανασκαφαὶ 'Ακροπόλεως 759.
Νεώτερα Περγαμηνὰ εὑρήματα 759.
'Η 'Ακρόπολις τῆς Περγάμου 763.
Τὸ ἐν Σάμῳ ὑδραγωγεῖον 765.
'Αρχαιολογικὰ Σινώπης 755, 869.
'Ανέκδοτον νόμισμα 'Ιακώβου δὲ Μιλλὺ ὑπὸ Π. Λάμπρου σ. 966.
'Επιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι Πειραιῶς ὑπὸ Α. Ν. Μελετοπούλου σ. 972.
'Αρχαιότητες Σύρου ὑπὸ 'Ιακ. Χ. Δραγάτση σ. 974.
'Ανέκδοτος ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ ἐξ 'Αμφιπόλεως ὑπὸ Ν. Γ. Φιλιππίδου σελ. 977.
'Αρχαιολογικὴ 'Εταιρεία σ. 86.
Γερμανικὴ σχολὴ σ. 86, 253, 345, 978.
Εἰδήσεις σ. 87, 345, 517, 647, 769.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

'Η γυνὴ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ 'Ιγνατίου Μοτσάκη σελ. 7.
'Ιστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ. 'Η θρησκευτικὴ πολιτικὴ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ὑπὸ Δουρουῦ μετ' εἰκόνων' μετάφρασις Λ. Α. 'Ραγκαβῆ σ. 141.
Τὸ θρησκευτικὸν μέλλον τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ὑπὸ E. de Laveleye μετάφρ. Στ. Α. Βλαστοῦ σελ. 169, 353.
'Ιδιοτροπία τῆς τέχνης ἐν τῇ τῶν Βυζαντίνων ἁγιογραφίᾳ ὑπὸ Ι. Χ. Δραγάτση σελ. 383.
Περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἱερᾶς μουσικῆς τῆς 'Ελληνικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ Ι. Δ. Τζέτζη σελ. 433, 522.

'Επίλογος εἰς τὰ περὶ γλωσσομαθείας τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Σ. Κ. Παπαμιχαλοπούλου σελ. 490 (προβλ. τόμ. Δ' σελ. 357, 477, 849. Ε' σελ. 672, 804 καὶ τοῦ παρόντος Γ', σελ. 347).

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Περὶ τῶν ἀρχαίων ἀνωτάτων τῆς Γαλλίας συνεδρίων ὑπὸ Ν. Δαμασκηνοῦ σελ. 53.
'Αξία τῆς μελέτης τῶν Ρωμαϊκῶν νόμων ὑπὸ Ρ. 'Ιερίγγου ὑπὸ Πέτρου Μ. Οἰκονόμου σελ. 204.
Περὶ πολυσαρκίας ἢ τοῦ κοινῶς λεγομένου πάχους ὑπὸ Κ. Διγενῆ σελ. 497.
Περὶ Κράτους ὑπὸ Γ. Ι. 'Αγγελοπούλου σελ. 649.
Περὶ τοῦ μεγάλου Κομήτου τοῦ 1882 (μετὰ πίνακος) ὑπὸ Ι. Φ. Σμὶθ σελ. 749.
'Η ἐθνικὴ ἱστορία ὡς κύριος παράγων ἐν τῇ πολιτειακῇ ὀργανώσει ὑπὸ Ν. Γ. Μοσχοβάκη σελ. 812
Αἱ ἐν Παρισίοις διεθνεῖς ἠλεκτρικαὶ ἐπιτροπαὶ σελ. 831.
Περὶ χρησιμότητος τῶν δασῶν ὑπὸ Ν. Α. Χλωροῦ σελ. 916.
'Ελληνικὴ νομισματοποιία ὑπὸ Μ. Π. Λάμπρου σελ. 72.
Τὰ δάση ὡς φυσικὰ ἀλεξιχάλαζα καὶ ὡς προστάται τῆς γεωργίας ὑπὸ Ν. Α. Χλωροῦ σελ. 112.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

Περὶ ταμιευτηρίων καὶ Σχολειακῶν ταμιευτηρίων ὑπὸ Κ. Χ. Βάμβα σελ. 97.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

"Ολυμπος καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ. "Ηθη καὶ ἔθιμα Αὐτοχωρίου ὑπὸ 'Α0. Ακσποπούλου. Κέδρος σελ. 396, Τὰ Σίχνα σελ. 585.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

'Η 'Ελλὰς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν ὑπὸ Ε. Γ. Χαλκιώστα σελ. 41, 291.
Εἰς τὸν 'Αδριατικὸν Κόλπον. Σημειώσεις ταξειδίου ὑπὸ Κ. Ν. Παπαμιχαλοπούλου σελ. 305.
Βίος τοῦ 'Ιωάννου Γκούρα ὑπὸ 'Αντ. Γεωργαντᾶ ὑποστρατήγου σελ. 570.
Περὶ τοῦ κόμητος Μοτζενίγου ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Σ. Βοροντζὸβ ἐκ τῆς Ρωσικῆς ὑπὸ Κ. Α. Παλαιολόγου σελ. 711.
'Ο 'Ισθμὸς τῆς Κορίνθου ὑπὸ Μ. Δήμητσα σελ. 777, 873.
Περιήγησις ἀνὰ τὴν Τρωάδα κατὰ Μάϊον τοῦ 1881 ὑπὸ 'Ερρ. Σχλιέμαν σελ. 407, 608.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ἡ Ταναγρικὴ κόρη μεταφ. Δ. Π. Λ. σελ. 63.
Ὁ Κύων τοῦ Ἀλβέρτου μετάφρ. Μ. Κ. Κρίσπη σελ. 228.
Κάϊν ὑπὸ Fr. Mistrali μετάφρ. Α. Φραβκσίλη σελ. 329.
Ὁ Κύκνος ὑπὸ Γ. Σάνδης μετάφρ. Ν. Ἀξελοῦ σελ. 499, 589, 720, 930.
Ὁ ἀγροτικὸς γραμματοκομιστὴς μετάφρ. Δ. Π. Λ. σελ. 413.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Βασιλικὸν Διάταγμα περὶ διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως σελ. 642.
Σύμμικτα σελ. 90, 256, 774.
Χρονικὰ σελ. 94, 348, 429, 776.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ 1882

Γεώργιος Ι. Ἀγγελλόπουλος, Τιμολέων Δ. Ἀμπελᾶς, Νικόλαος Ἀξελός, Τιμολέων Ἀργυρόπουλος, Σταμάτιος Δ. Βάλβης, Κωνσταντῖνος Χ. Βάμβας, Στέφανος Α. Βλαστὸς (ἐν Μασσαλίᾳ), Ἀντώνιος Γεωργαντᾶς, Νικόλαος Δαμασκηνός, Κωνσταντῖνος Ν. Δαμιράλης (ἐν Τρικάλοις), Μαργαρίτης Δήμητσας, Κωνσταντῖνος Διογενής, Ἰάκωβος Χ. Δραγάτσης (ἐν Πειραιεῖ), Στέφανος Ν. Δραγούμης, Εὐγένιος Γ. Ζαλοκώστας, Παναγὴς Καββαδίας, Μιχαὴλ Κ. Κρίσπης, Ἀρχιεπίσκοπος Πανάρετος Κωνσταντινίδης, Δονύσιος Π. Λάμπρος, Μιχαὴλ Π. Λάμπρος, Παῦλος Λάμπρος, Ἀθανάσιος Δ. Λασπόπουλος, Μιχαὴλ Λελέκος, Γεράσιμος Μαυρογιάννης, Ἀλέξανδρος Ν. Μελετόπουλος (ἐν Πειραιεῖ), Λέων Μηλιώτης, Ἰγνάτιος Μοσχάκης, Νικόλαος Γ. Μοσχοβάκης, Κωνσταντῖνος Γ. Ξένος, † Πέτρος Μ. Οἰκονόμος (ἐν Μονάχῳ) Κωνσταντῖνος Α. Παλαιολόγος (ἐν Σεβαστουπόλει), Σπυρίδων Κ. Παπαγεωργίου (ἐν Κερκύρᾳ), Κωνσταντῖνος Ν. Παπαμιχαλόπουλος (ἐν Μονάχῳ), Νικόλαος Πετρᾶς, Ἀθανάσιος Δ. Πετρίδης (ἐν Κυπαρισσίᾳ), Ἀλέξιος Ραγκαβῆς, Ι. Φ. Ἰούλιος Σμίθ, Νικόλαος Ι. Σολομός, Ἕρρικος Σχλιέμαν, Ἰωάννης Δ. Τζέτζης, Παναγιώτης Ι. Φέρμπος, Νικόλαος Γ. Φιλιππίδης, Ἀντώνιος Φραβκσίλης, Νικόλαος Α. Χλωρός.